

KAZINCZY FERENC MŰVEI

KAZINCZY FERENC MŰVEI

ELSŐ OSZTÁLY
EREDETI MŰVEK

KRITIKAI KIADÁS

SOROZATSZERKESZTŐ

Borbély Szilárd
Debreczeni Attila

Kazinczy Ferenc

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

Sajtó alá rendezte
ORBÁN LÁSZLÓ

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2009

Megjelent
az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája és a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával

Lektor
ONDER CSABA
TAXNER-TÓTH ERNŐ

© Orbán László, 2009
© Debreceni Egyetemi Kiadó,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is, 2009

ISBN 978 963 473 298 3

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Dr. Virágos Márta főigazgató
Felelős szerkesztő: Bálint Ágnes
Tördelés, tipográfia: Juhászné Marosi Edit
A nyomdai munkálatok a Kapitális Nyomdában készültek
Felelős vezető: Kapusi József
Készült Debrecenben, 2009-ben

TARTALOM

Kazinczy Ferenc műveinek kiadása elé	9

SZÖVEGEK

FELJEGYZÉSEK

1. A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében	19
2. [Lencse I.].....	19
3. [Lencse II.].....	20
4. Baranyi Gábor [I.]	20
5. Baranyi Gábor [II.].....	21
6. Baranyi Gábor [III.]	22
7. Nemes büszkeség	23
8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]	25
9. Ujhely Július 20d. 1825.	25
10. Kazinczy József és Bossányi Susánna	25
11. [Sas].....	26
12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... ..	27
13. Anekdotonok.....	36
14. Kérdések, melyre feleletek kérettetnek	42
15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...]	43
16. Feldolgozni valók	44
17. Patak.....	45
18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök	45
19. Régibb Jegyzésimből.....	46
20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának.....	47
21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók.....	50
22. [Jurátusoknak...]	50
23. [Kalmár György]	50
24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.....	52
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom	53
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]	53
27. [Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]..	57
28. Aszalai János' [...] keze-írása.....	58
29. Niczky József Kemeccsén, Szabolcs Vármegyében	61

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]	62
31. Ignatius von Born.....	64
32. Angelo Soliman.....	66
33. [Angelo Soliman]	68
34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.	70
35. [Páter Fast].....	73
36. Regmecz 13 ^a Január. 1802.	74
37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.	75
38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten.....	77
39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél	78
40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]	81
41. Báró Orczy Lőrincz.....	81
42. Gróf Széchényy Ferencz.....	83
43. Rothasztó forró-betegségem.....	84
44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija	88
45. II. József	89
46. Magyar Öltözet	90
47. Diétai Dolgok. Kazinczy András.....	91
48. Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.	92
49. Schwartner Márton	93
50. [Alxingerrel 1791ben].....	93
51. Dán nyelv' hangzása.....	94
52. Gróf Majláth József 1792ben.....	94
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál].....	95
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán.....	95
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban.....	99
56. Audientziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.	102
57. Lónyai Menyhért	105
58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques.....	105
59. Generális Gróf Fekete János	106
60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán	107
61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]	108
62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól.	108
63. Báró Vay Miklós és Ramsdon	109
64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével].....	109
65. Dugonics a' Kreutzertheaterben.....	118
66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja.....	119
67. [Mineralógiai diploma]	119
68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]	121
69. Széphalom és házi dólgaim.....	154
70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete	162

NAPLÓK

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találom régi papirosaim közt... ..	169
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból.....	172

73. rövid jegyzés után	177
74. [1801–1804].....	178
75. [1804–1805].....	186
76. [Kazinczy Ferencz „Diárium”]	200
77. Extractusok Diáriumomból	228
78. Az én naplóm	233
79. Engem illetők	320
80. Bécsbe 1812. Vay Ábráhámmal.....	324
81. [1811–1814]	325
82. Bécsi út, 1815.	328
83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]	330

ÖNÉLETRAJZOK

84. [Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]	387
85. Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]	394
86. Az én Életem. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek	400
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785 ^{ig}]	446

A [PÁLYÁM EMLÉKEZETE] SZÖVEGEI

88. Pályám' Emlékezete [I.]	471
89. [Pályám emlékezete II.] [Részletek.].....	532
90. [Pályám emlékezete III.].....	558
91. [Pályám emlékezete IV.] [Részletek.].....	681
92. [Pályám emlékezete V.] [Részletek.]	685
93. [Pályám emlékezete VI.]	716

JEGYZETEK

1. A JELEN KIADÁSRÓL.....	783
1.1. A szövegek	785
1.1.1. Feljegyzések.....	786
1.1.2. Naplók	787
1.1.3. Önéletrajzok.....	788
1.1.4. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei.....	789
1.2. A szövegközlésről	790
1.3. A szövegek kapcsolatrendszere	791
1.3.1. Kapcsolat a [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei között: a szövegmező... ..	791
1.3.1.a. A szövegmező meghatározása	791
1.3.1.b. A részlegesen adott [<i>Pályám emlékezete</i>]-i	791
1.3.1.c. A szövegek átalakulásáról, a szövegmezők kialakításáról... ..	792
1.3.2. Kapcsolat a Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei között: átjárás a szövegcsoporthoz között	793

1.4. Filológiai apparátus	794
1.4.1. Oldaltükör	794
1.4.1.a. A szövegmező sorszámozása	795
1.4.1.b. Élőfej	795
1.4.1.c. Margináliák	795
1.4.1.d. Szövegkritikai lábjegyzetek	795
1.4.2. Kéziratleírás és keletkezéstörténet	795
1.4.2.a. Áttekintő adatcsoportok	795
1.4.2.b. Az egyes szövegek adatai és keletkezése	796
1.4.3. Tárgyi és nyelvi magyarázatok	796
1.4.3.a. Családfa	796
1.4.3.b. Jegyzetmezők	797
1.4.3.c. Szótár	798
1.4.4. Táblázatok, mutatók	798
1.4.4.a. A szövegforrások összefoglaló táblázata	798
1.4.4.b. A szövegmezők összefoglaló táblázata	798
1.4.4.c. Személy- és helynévmutató	799
2. KÉZIRATHAGYATÉK ÉS KIADÁSTÖRTÉNET	800
2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége	800
2.2. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegeinek kiadástörténete	803
2.2.1. Az Abafi- és a Váczy-kiadás	803
2.2.2. Az Abafi- és a Váczy-kiadás követői	808
2.3. További kiadások	810
3. KÉZIRATLEÍRÁS ÉS KELETKEZÉSTÖRTÉNET	812
3.1. Áttekintő adatcsoportok	812
3.1.1. Gyűjteményes szövegforrások	812
3.1.2. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei	820
3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján	824
3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése	843
3.2.1. Feljegyzések	843
3.2.2. Naplók	858
3.2.3. Önéletrajzok	865
3.2.4. A [<i>Pályám emlékezete</i>] szövegei	868
4. TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK	872
4.1. Családfa	872
4.2. Jegyzetmező	886
4.3. Szótár	1295
5. TÁBLÁZATOK, MUTATÓK	1309
5.1. A szövegforrások összefoglaló táblázata	1309
5.2. A szövegmezők összefoglaló táblázata	1315
5.3. Személynévmutató	1329
5.4. Helynévmutató	1384
5.5. Bibliográfia	1397
5.6. Képjegyzék	1404

KAZINCZY FERENC MŰVEINEK KIADÁSA ELÉ

1. A KAZINCZY-KUTATÁSOK ÁLLÁSA

Amikor Váczy János befejezte a levelezés sajtó alá rendezését, megkezdte az anyaggyűjtést egy teljes életmű kiadásához, amely az Akadémia felhatalmazásával és támogatásával valósult volna meg, de a művek számbavételénél tovább nem jutott (Akadémiai Értesítő, 1913). Ez nyilvánvalóan az életmű és a hagyaték rendkívüli terjedelméből és műfaji összetettségéből is fakadhatott. Kazinczy Ferenc munkái, kéziratainak sokszori átdolgozásai, hatalmas levelezése, életrajzi feljegyzései, hivatali és gazdasági iratai szinte beláthatatlan mennyiségű kéziratos és nyomtatott anyagot jelentenek. Ráadásul földrajzilag is szétszórva, hazai és külföldi gyűjteményekben, könyvtárakban és levéltárakban találhatók. A Kazinczy Ferenc-életmű kutatásának jelenlegi állása röviden úgy jellemezhető, hogy igen komoly eredmények születtek egyes „mélyfúrások” területén, de az *egész* életműnek *átfogó* és *programszerű* feltárására az elmúlt mintegy száz esztendő során valójában nem történt kísérlet.

A teljességre törekvő feldolgozás tulajdonképpen megvalósíthatatlan célnak tűnik, de megindítása nagyon is időszerű feladat. Indoklása aligha lehet kétséges, hiszen Kazinczy az 1780-as évek elejétől 1831-es haláláig, vagyis mintegy ötven esztendőn keresztül aktív résztvevője volt a magyar szellemi életnek, ebből 25-30 éven át meghatározó szerepet játszott a folyamatok alakításában. Ez idő alatt létrejött hagyatéka mérhetetlen gazdagságú, sok tekintetben máig kiaknázatlan forrást jelent a korszak művelődés- és irodalomtörténetének vizsgálatához. Ugyanakkor az életmű nemcsak forrásként kiemelt fontosságú, ezt az újabb kutatási eredmények bizonyítják. Ahhoz azonban, hogy ez a belátás a maga teljességében körvonalazódhasson, elengedhetetlen a hagyaték egészének korszerű textológiai feltárása.

Nem célunk most a Kazinczy-szakirodalom teljességre törekvő feldolgozása, lényegében csak az utóbbi időszak főbb kutatásait kell vázalnunk a magunk törekvéseinek elhelyezhetősége szempontjából. Mindazonáltal nem lehet megtenni azt sem, hogy ne emeljük ki egy évszázad távlatából is Váczy János munkásságát, akinek monográfiája és számtalan Kazinczy-tanulmánya ugyanúgy megkerülhetetlen ma is, mint legnagyobb teljesítménye, a Kazinczy-levelezés 21 vaskos kötetének kiadása, melyet utóbb még két pótkötettel egészítettek ki az utódok. Az újabb Kazinczy-értelmezések sorában kitüntetett hely illeti meg Szauder József tanulmányait és a hatkötetes irodalomtörténeti kézikönyvben olvasható életmű-összefoglalását; Fried István számos tanulmányát, amelyeket utóbb kötetekbe is összegyűjtött (*Az érzékeny neoklasszicista*, 1996, „*Aki napjait a szépnek szentelé*”, 2009); Csetri Lajos kriti-

katörténeti (*Egység vagy különbözőség?*, 1990), Mezei Márta levelezést feldolgozó (*Nyilvánosság és műfaj a Kazinczy-levelezésben*, 1994) és Gergye László poétikai szempontú (*Múzsák és Gráciák között*, 1998), valamint Bíró Ferencnek Kazinczy és a nyelvkérdés viszonyáról szóló, megjelenés előtt álló monográfiáját.

A textológiai-filológiai-bibliográfiai eredményeket részletesebben szemügyre véve fontos eredmények és hatalmas hiányok válnak láthatóvá. A Kazinczy-kiadások sorában természetesen alapvető a már említett, mára 23 kötetesre duzzadt levelezés (1890–1911, 1927, 1960), a maga mintegy 6000 levélszövegével és a hozzájuk illesztett jegyzetekkel. A régi szövegkiadások közül megemlíthető Abafi Lajos ötkötetes életmű-válogatása (1879), az újabbak közül pedig Szauder József (1960) és Szauder Mária (1979) két kétkötetes gyűjteménye. Több önálló kiadást csak az emlékiratok, a *Pályám emlékezete*, a *Fogságom naplója* és az *Erdélyi levelek* értek meg. Kiemelendő Szilágyi Ferencnek *Az én életem* (1987) címmel az önéletrajzi feljegyzéseket összegyűjtő kiadása. A legújabb és eddig az egyetlen kritikai igénnyel készült szövegkiadás Gergye Lászlótól származik, s *Kazinczy Ferenc összes költeményeit* tartalmazza (1998).

A kéziratos hagyaték feltárásában ugyancsak Gergye Lászlót kell elsőként említsük, aki a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában őrzött hagyaték katalógusát készítette el (1993). A hatalmas feltáró munka azonban eleve kizárta köréből a levelezés anyagának áttekintését. Ugyancsak jól használhatóak a Ráday Gyűjtemény, valamint a debreceni és a sárospataki református kollégiumok könyvtárainak kézirat-katalógusai is, amelyek jelentős Kazinczy-anyagokat tartalmaznak. Megjelent Busa Margit gyűjtése a budapesti levéltárak kéziratairól (2001). Több más gyűjtemény feltárásában szintén történtek munkálatok, pl. a sátorlajújhelyi levéltárban Hőgye István részéről. A kéziratos források anyagának teljes áttekintésétől azonban még távol állunk.

A bibliográfiai kutatások igen eredményesek voltak, nem kis mértékben Busa Margit tevékenységének köszönhetően. A Magyar Irodalomtörténet Bibliográfiájának Kazinczyt illető része mellett ugyanis több folytatásban megjelent Kazinczy személyi bibliográfiája. Először az 1980-ig terjedő anyag, majd a II. kötetben az 1980–1990 közötti időszaké. A pótlások a Kazinczy Társaság *Széphalom* című évkönyvében láttak rendszeresen napvilágot, és 2000-ig terjedően rendelkezésre állnak. Az igen széles merítésű gyűjtőmunka a kiadások és a szakirodalom mellett a kultusz emlékeit és az említéseket is regisztrálja.

2. A JELEN KIADÁS MEGALAPOZÁSA

A Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében működő akadémiai kutatóhely (Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport) által felvállalt kutatási és szövegkiadói program hosszú távon a Kazinczy-életmű tervszerű és teljességre törekvő feltárását tekinti céljának, noha tisztában vagyunk ennek befejezhetetlenségével. E program legelső változatát éppen tíz éve, 1999-ben vitatta meg a korszakkal foglalkozó kutatók szakmai tanácskozása az MTA Iro-

dalomtudományi Intézetében. Ezt követően OTKA-támogatással megindultak a kiadás alapozó munkálatai, amelyekbe egyre több kutató kapcsolódott be. 2007-től az akadémiai kutatóhely konzorciumi formában működve összefogja a DE, az ELTE és az SZTE társintézeteit, tanszékeit, valamint a programban részt vevő, más intézményekben dolgozó kollégákat.

A jelen kötet megjelenéséig vezető tíz esztendő során el kellett végezni a szükséges alapozó munkálatokat, miközben azonban már a sajtó alá rendezés is megindult. A Kazinczy-bibliográfia 2000-ig terjedően rendelkezésünkre állt Busa Margit gyűjtőmunkája eredményeképpen. Ezzel kapcsolatban új követelményként merült fel egy adatbázis-rendszerű elektronikus verzió kialakítása, beleértve a hosszú idő alatt készült, sok részletben publikált anyag egybefűzését és revízióját, a forrásokig visszaellenőrizve az adatokat, kirostálva a tudományos igényű bibliográfiába szorosan nem tartozó tételeket.

Ugyancsak megkerülhetetlen feladat egy kritikai kiadásnál a kézirat-katalógus összeállítása. Ennek tekintélyes részét Gergye László már elkészítette, mikor kiadta az akadémiai könyvtár Kazinczy-hagyatékának katalógusát, a levelezés kivételével. A munka épp ennek a feltárásával folytatódott, s ezt befejezve most más, jelentős gyűjtemények (OSZK, Ráday Gyűjtemény, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Debrecen, Pannonhalma, Kassa) és a szétszórtan található anyagok feldolgozása kerül sorra. Ehhez segítséget nyújt a Busa Margit által készített és megjelentetett katalógus (*Kazinczy Ferenc prózai kéziratainak bibliográfiája*), a revízió azonban, akárcsak az előbbi esetben, itt sem kerülhető el. A kéziratok feltárásával párhuzamosan folyik a digitális archiválás munkája. Jelenleg már készen van az akadémiai hagyaték, ami mintegy hatvanezer felvételt jelent.

A teljességre törekvő feltárás és feldolgozás nem képzelhető el pusztán egy hagyományos kritikai kiadás koncepciója szerint, ezt sem az anyag jellege, sem mennyisége nem teszi lehetővé. A jelen program az elektronikus és a papíralapú kiadás kettősségét, egymásra épülő, párhuzamos fejlesztését tűzi ki célul. Elektronikusan sokkal inkább megcélozható valamiféle teljesség mind a szöveg- és dokumentumanyag, mind az egyes művek változatainak közlésében, mint a könyvformában, továbbá az elektronikus felület az igazán adekvát bonyolult összefüggések láttatásához a szövegváltozatok és a magyarázatok terén egyaránt. Mindennek a tanulságait azonban már a papíralapú kiadásban is érvényesítjük.

Ugyanis a kiadásra tervezett kötetek esetében sem lehetséges a hagyományos kiadási elvek szoros követése, szükségszerű, hogy a *hagyományos kritikai szöveg gondozás* mellett szerepet kapjon a *genetikus közelítésmód*. A szerteágazó és különleges kihívásokat jelentő Kazinczy-életmű feltárása leginkább ezek kombinációjával, egymásra építésével tűnik megvalósíthatónak. A tervezett könyvsorozatban így két alapvető kiadástípus jutna szerephez: a forrásközlés és a genetikus elvű feldolgozás.

3. A KÖNYV FORMÁJÚ KIADÁS KONCEPCIÓJA

A magyar irodalmi és szellemi életben mintegy ötven esztendőn át meghatározó szerepet játszó Kazinczy életművének jobb megértéséhez talán leginkább hatástörténeti megközelítés segítségével juthatunk el. Kiadásunkban tehát kiemeljük azon műcsoportokat, amelyek megjelenésük által korukban hatottak, hathattak: önállóan megjelent különféle fordításait, a *Szép Literatura* kilenc kötetét és a periodikákban közölt tanulmányokat, cikkeket, valamint az előszavakat. Ezeket mintegy forráskiadásként adjuk közre, vagyis a feldolgozás középpontjában mindig az adott nyomtatott kiadás áll (s nem a mű az összes szövegváltozatával). Ha két önálló editio van, akkor azokat önállóan (de persze az egymásra való részletes utalással) közöljük, a kéziratok változatok jellemzését ugyancsak összefoglalóan végezzük el.

Azon művek esetében viszont, amelyek alakulástörténetének nincsen ilyen hatás-történetileg kitüntetett jelentőségű pillanata, a műközpontú kritikai kiadás elvei érvényesülnek, a genetikus kritika szellemében: itt elsősorban az önéletírásokról és a költeményekről van szó. De tágan értelmezve ide tartoznak a kéziratban maradt szövegek is. A genetikus szemlélet alkalmazása azt jelenti, hogy a kiadás a szövegalkulás bemutatására törekszik, a változatok egyenrangúságának elve alapján, s nem egy változat kiemelésére vagy egy sohasem létezett szövegállapot konstruálására.

Mindez persze feltételezi a hagyományos könyv formájú kiadásnak az elektronikus változattal való szoros összehangolását, ami két vonatkozásban valósul meg. Egyrészt már a könyvben megkíséreljük az elektronikus platform linkrendszerének adaptált alkalmazását, megkönnyítve így a genetikus szemlélet szerint feldolgozott változatok együttes olvasását. Másrészt ez a lehetőség egyfajta feladatmegosztást tesz lehetővé, hiszen elektronikusan az összes változat teljes terjedelmében hozzáférhető lesz, így a könyv formájú kiadást nem terheli a változatok aprólékos közlése és leírása. Ez által tehermentesítődnek a szövegkritikai jegyzetek, hiszen azok a forrásszöveg leírására koncentrálhatnak. A forráskiadások meg is maradnak ennél a feladatnál, és elsősorban csak az emendációkat jelzik. Az elektronikus kritikai kiadásban ezen túl a javításokat is feltüntetjük. A betűhív szövegközlés elve egységes lesz, csak a legszükségesebbnek ítélt emendálásokat hajtjuk végre a szövegeken, s a ma már nem használatos tipográfiai jeleket írjuk át.

A jegyzetelést tekintve ugyancsak kétféle módszert alkalmazunk a kritikai és forráskiadásban: az első inkább az editio maiorhoz, a másik inkább az editio minorhoz közelít. Közös mindkettőben, hogy a magyarázatok elsősorban nyelvi, mitológiaiak, valamint szükségesnek látszik az idegen nyelvű szövegrészek magyar fordításban való megadása. Eltérő a tárgyi magyarázatok mélysége: a különféle, elsősorban szép-irodalmi fordítások esetében nem tűnik indokoltnak a túlzott részletesség, míg például az önéletrajzi írások és a levelezés esetében éppen a személyek, események, utalások minél alaposabb megvilágítása lehet a cél.

4. A KÖNYV FORMÁJÚ KIADÁS SZERKEZETE

A könyv formában megjelenő kritikai kiadás az Akadémia által a 19. század végén, a Levelezéssel megindított életműkiadással vállal folytonosságot, vagyis az *Eredeti művek*, *Fordítások*, *Levelezés* hármasságára épül. Ez a döntés egyszerre tisztelgés és hagyománykövetés, valamint annak belátása, hogy az akkori hármasság elrendezése ma is optimálisnak látszik. Még akkor is, ha a versek esetében ez az elrendezés nem valószínűsíthető meg következetesen. A részleteket illetően persze már jelentősen eltérünk az akkori felfogástól, mechanikusan sem időrendi, sem műfaji, sem pedig tematikus beosztást nem követünk az anyag elrendezésében. Az Eredeti művek esetében az alcsoportokat inkább műfaji alapon, a Fordításoknál pedig a nyilvánosságban való megjelenés formája szerint képeztük. A Levelezést meghagytuk külön fő csoportnak, és a nyomtatott kiadásban ehhez kapcsolódóan csak pótkötetek kiadását terveztük. A teljes levelezés kéziratos anyagának újra történő feldolgozása elektronikusan valósul majd meg. Az alcsoportokon belül, az egyes kötetek megnevezéseként részben meghagytuk az eredeti, Kazinczy által adott címeket, ha ez lehetséges volt, amennyiben nem, akkor az adott műcsoport szabatos és konzekvens meghatározását igyekeztünk címként használni.

ELSŐ OSZTÁLY EREDETI MŰVEK

ÖNÉLETÍRÁSOK Pályám emlékezete Fogságom naplója Utazások

ÉRTEKEZÉSEK Tanulmányok, cikkek Előszavak, beszédek, pályairatok

KÖLTEMÉNYEK Versek és versfordítások

Kazinczy önéletírásai három kötetben jelennek meg, genetikus kritikai kiadásban. Ennek értelmében az egyes kötetek tartalmazzák az adott címhez tartozó legfőbb változatokat és a vonatkozó kéziratos feljegyzéseket. Feldolgozásuk módja hasonló szempontok szerint, az editio maior szellemében történik. Az értekezések tervezett két kötete közül az első a periodikákban megjelent különféle közleményeket adja időrend szerint, forráskiadásban, hiszen ezek hatástörténeti jelentősége áll előtérben. A magyarázatok azonban az editio maior jegyében készülnek, hiszen rendkívül szerteágazó, nagy ismeretanyagot mozgató szövegcsoporthoz van szó. Az értekezések másik kötete Kazinczy más szerzők különféle kiadásaihoz írott előszavait, elmondott és sokszor meg is jelentetett beszédeit tartalmazza, valamint a Tübingai pá-

lyamű magyar és német változatát. Kazinczy művei közül, mint korábban említettük, csak versei jelentek meg modern kritikai kiadásban, Gergye László sajtó alá rendezésében, 1998-ban. A Gergye-féle kiadás azonban csak az eredeti költeményeket adja, a versfordításokat nem tartalmazza, s már ez mindenképpen indokoltá teszi a feladat ismételt elvégzését. További probléma, amelyre a sajtó alá rendező maga is hivatkozik, hogy az anyagfeltárás korlátozott volta miatt szükségképpen hiányosak a jegyzetei, mint összefoglalóan írja: kiadása „pillanatnyilag még nem teljesítheti a kritikai kiadásokkal kapcsolatos abszolút elvárásokat, de remélhetőleg nagy lépést tesz felé”. Mindezek alapján tehát szükséges e szövegkorpusz újradolgozása is a jelen kiadási terv teljességre törekvő feltárása során. A feldolgozásnak genetikus elvet érdemes követni, együtt közölve az eredeti verseket és a versfordításokat.

MÁSODIK OSZTÁLY FORDÍTÁSOK

GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK Szép Literaturá Külföldi Játsszósín

ÖNÁLLÓ KÖTETEK Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig Fordítások Hollmanntól Hübnerig

ÖNÁLLÓ ÍRÁSOK Kisebb prózafordítások

Kazinczy egyetlen gyűjteményes fordításkötetet adott ki: az 1814–1815 során megjelentetett kilenckötetes Szép Literaturát, ami jelentős hatást gyakorolt a korszak irodalmára. E gyűjteményt eredeti formájában, forráskiadásként jelentetjük meg. Kazinczy egyébként többször próbálkozott különféle fordításgyűjtemények összeállításával, ezek közül a Külföldi Játsszó-Szín az, amely jelentős mértékben elkülönül a Szép Literatura anyagától. Ezen a címen drámafordításait tervezte kiadni, s utóbb Bajza József is ezt adta e műcsoport darabjainak sajtó alá rendezésekor összefoglaló címként. A Lessing-, Metastasio-, Molière-fordításokat tartalmazó gyűjteményes kötet címéül mi is ezt választottuk. Kazinczy élete során számos fordítást adott ki önálló kötetben (ezek egy részét átdolgozva utóbb a Szép Literaturába is beszerkesztette), s számos fordítása maradt kéziratban, nyomtatásra előkészítve (akár több változatban). A kiadott kötetekben Bessenyei-, Gessner-, Kayser-, Shakespeare-, Herder-, Lemierre-, Wieland-, Goethe-, Weber-, Marmontel-, La Rochefoucauld-, Pyrker-művek fordításai jelentek meg. Kéziratban maradtak Hollmann, Klopstock, Sallustius, Cicero, Majláth, Hübner műveinek nyomtatásra előkészített fordításai. E két kötet mellett egy továbbiiban összegyűjtjük a periodikákban megjelent vagy kéziratban maradt kisebb prózafordításokat (Geográfia, Boufflers, Bourbon cardinális, Herder, Montesquieu, Moritz, illetve Werther, Wieland, Tasso, Tacitus, Vergilius, Zollner). Mindegyik esetben forráskiadás készül, az editio minor szellemében,

hiszen jobbára ma már nehezen hozzáférhető kiadványok, sokszor ismeretlen szövegek kutathatóvá tétele a cél.

HARMADIK OSZTÁLY LEVELEZÉS

PÓTKÖTETEK

24. kötet

25. kötet

A korszakra irányuló legkülönbébb szempontú és indíttatású kutatások megkezdhetetlen és kimeríthetetlen forrását képezi ez a hatalmas mennyiségű anyag, amely nemcsak forrásként értékes, amint azt Mezei Márta levelezést feldolgozó monográfiája is bizonyította. Első pillantásra úgy tűnik, igazán hozzáférhető és jól ismert korpuszról van szó. Ha azonban kicsit közelebb lépünk hozzá, számos hiányosság, kérdőjel tűnik szemünkbe. A levelezés csodálatot érdemlő Váczy-féle kiadása nem a mai kritikai elvek szerint készült, a magyarázatok esetlegesek, a szövegek nemegyszer pontatlanok. Az újabb kutatások számos pontosítást, kiegészítést tártak fel, módosították a datálást és a levélírókra vonatkozó adatokat. Több százra tehető azon levelek száma is, amelyek a második pótkötet 1960-as megjelenése óta kerültek elő, így nemcsak hogy egységes rendben, egyesített mutatókkal nem olvasható és kutatható a levelezés, de a már feltárt anyag sem áll a kutatás rendelkezésére. A levelezés modern elektronikus kiadása egységes rendszerbe tudja integrálni a teljes szöveganyagot, végrehajtva közben a hibás adatok javítását, a hiányzó részletek pótlását, a szövegközlések esetében a textológiai-filológiai korrektség mai normáinak érvényesítését. Ezeken az önmagukban is alapvető fontosságú célkitűzéseken túl a koncepció lényegi célkitűzése az, hogy a levelezést, az önéletírásokat és a hatalmas mennyiségű életrajzi, kortörténeti jegyzetanyagot egységes, könnyen használható és kereshető elektronikus rendszerbe integráljuk. E mellett természetesen mindenképpen szükségesnek látszik az eddig kötetben meg nem jelent, s részben még teljességében kiadatlan levelezésanyag papírkiadású megjelentetése is. A 24. kötet (3. pótkötet: hivatali levelezés, 1786–1791) és 25. kötet (4. pótkötet: magánlevelezés, 1785–1831) kiadási munkálatai már meg is indultak. Hagyományos formában tehát csak ez a két kötet jelenik meg; a teljes és újra feldolgozott levelezés csak elektronikusan lesz hozzáférhető.

A Kazinczy-szövegkiadási program megszerveződött, elindult, a társműhelyek bekapcsolódtak a munkába, a sorozat első darabja most, Kazinczy születésének 250. évfordulójának évében, 2009-ben lát napvilágot, s további négy kötet is megjelenés előtt áll. A könyv formájú kiadás jelenleg belátható terjedelme, mint a fentiekből kiderül, 13 kötet, és párhuzamosan készül az elektronikus kiadás is. Lehet, hogy a kéziratos hagyaték feltárása során még összeállnak további kötetek, de a hatalmas mennyiségű feljegyzés és iratanyag megfelelő helye valószínűleg az elektronikus felület lesz. A kutatás és a kiadás munkálatainak végét ma még senki sem látja, de minden út, még a leghosszabb is, egyetlen lépéssel kezdődik.

A sorozat szerkesztői

SZÖVEGEK

FELJEGYZÉSEK

1.

A' Németet-termő tölgy.

Sok ízben hallám ezt az atyámtól, ki ezt gyermek-esztendeiben az Öregektől hallotta: 409, 474, 899

Egy Püspökünk a Rákóczy' idejében – (fogjuk Kalocsai Érsek Széchényi Pálra, ki minden bizonnyal nagy hazafi volt) – egy erdőn menvén keresztül, fullajtárja int, hogy valami van egy fán. Nézik, 's azt gondolták, hogy valaki valami ruhát vetett-fel reá. Közelébb érvén a' fához, látják, hogy egy német kötéllel szabadítá-meg magát a' világ' bajaitól. „Oh áldott fa! kiálta a' Püspök; teremj mindég illy gyümölcsöket!”

Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében.

A' buzgóság 's a' hazafiúi fájdalom utól érte a' Püspököt az oltárnál. Boldog Isten! így kiálta-fel szíve' fájdalmában; mire jutánk! – „Ebül vagyunk, Nagyságos Uram! felele a' Ministráló cseléd. – A' Püspök elszégyellé magát, 's talán nehezen is szenvedé hogy a' cseléd az ő dolgába avatta magát. – Kurv'anyja kendnek! monda a' Püspök; kendre bízták az Ország' állapotját?

(az atyám' szájából.)

2.

[Lencse I.]

[Szirmay András] Lakása Pazdics volt, a' nagyatyja által épített kastélyban. Megholt 20, 561, 720, 889
1723.

A' ház egy kevés-tekintetű történetet tart fenn emlékezetben, melyet, hogy emlékezetben tovább is megmaradjon, kedvünk vagon elbeszélni.

A' bástyás kastélyban¹ lakó házi-asszony egy nap a' grádicson maga törte egy fazékban a' vacsorára főtt lencsét, 's Második Rákóczy Ferencz kiszálla szekereből, a' pitvarba lépett, 's a' grádicsnak indult, 's itt lelte a' tisztes Matrónát. A' lencse is felho-

¹ kástélyban [Az ékezet törölve.]

889 zatott az asztalra, 's Róth² Juliána maga akará kivenni belőle az orját, hogy feldarabolván, a' Fejedelmet vele megkínálja. Az orja lesíklott a' villáról, 's a' híg lencse szélyelfercsegett, 's a' Fejedelem' skarlát dolmányát viselhetetlenné tette. Az ifjú Fejedelem talán nehezen felejtette hogy az öregszer Asszony nem lele véget mentegetőzéseiben, 's mihelytt Patakra ért, egy vég bársonyt küldé neki ajándékba.

3.

[Lencse II.]

19, 561, 720, 889

[Szirmay András] Lakása Pazdics volt, Nagyatyja által épített kastélyában, melly róla Sándor fiára, 's erről a' most élő Andrásra szállott. – Meghala 1723.

A' ház egy kevés-tekintetű történetet tarta sok ideig emlékezetben, de a' mellyet már kevesen tudnak: – A' bástyás kastélyban-lakó házi-asszony egy nap a' grádicban maga törte vacsorájára főzetett lencsét, 's nem vevé észre hogy vendége érkezék. Az Második Rákóczy Ferencz vala. A' Fejedelem a' grádicnak indult, 's ezen foglalatosságában lelé az öreg Matrónt. Vacsorára a' lencse is feladatott, 's Roth Juliána maga vevé villájára az orját, hogy vele, feldarabolván, az ifjú szép Herczeget megkínálja. Az orja lesíklék a' villáról, 's a' szélyelfercsegett híg lencse a' Herczeg' skarlát dolmányát (így nevezetett akkor a' vad-mák-virág szín) viselhetetlenné tette. Rákóczy nem felejtethé az öregszer asszony' mentegetőzéseit, 's mihelytt Patakra ért, egy vég violaszín bársonyt küldé neki ajándékban. – (Én a' hírt atyámtól, ez pedig anyjától.)³

4.

BARANYI GÁBOR

Bihar Várm. Ord. Vispán és Consiliárius.

A' Felix Bányájában, 1803. 15d. Jul.

21, 431 Baranyi Gábor Septemvir Baranyi Miklósnak a' fíja volt 's Pesten Causar. Regg. Director REVICZKYNél patvaristáskodott. – A' Patvaristában régen forrott a' méreg a' Principálisa ellen. Egykor ennek sok⁴ vendégei voltak, 's bort kívánt. Baranyi Gábor felkél 's megtölt egy meszelyes poharat serrel 's presentálja. – „No! hiszen én bort kiáltottam, nem sert; eb a' lelke tiszán-túli magyar ökre!” kiálta Reviczky. – „A' ser is jó a' tótnak, eb a' lelke veres hasú tótja!” felele B... lecsapja a' poharat 's lódúl, 's a' mint a' ház' kapujába ér, látja hogy ott megyen-el tánczolva a' Verbung. Felcsap 's tánczolva megy' végig az útszán, 's assentáltatik. A' Tiszt, megértvén kinek fíja legyen, úgy folytatta vele a' beszédet, hogy a' recruta jelentse elmenni való szándékát: de B. G. állhatatosan megma-

² [...]h [Átírás.]

³ (Én <az> atyámtól, ez pedig <az> anyjától.) [Az „a' hírt” sor alá írt javítás.]

⁴ Egykor sok [Beszúrás a sor felett.]

radt lépése mellett. Az atyja sürgette eleresztését: de a' fíja declarálta, hogy a' Tisztet⁸⁹³ beadja. E' szerint kivitetett az ellenség elibe, káplárrá tétetett, 's ő harmad magával általszökik a' Francziához.⁵ Egynehány holnapok alatt strázsamester lett ott, 's nagy kedvessége volt 's sokra fogott volna mehetni: de vicit amor patriæ 's general pardon publicáltatván, tízed magával vissza szökött. Ír az atyjának, hogy szeretne haza jönni, ha kiváltaná, 's feleséget venne. Ez meglett. Az atyja három legényt állított helyette. – Pesten keresztüljövén, hol az atyja Terminuson volt, az atyját meg sem látogatta, hanem egyenesen ment Debreczenbe. Onnan sokára írt az atyjának, hogy irjon Szatthmár Vármegyei Vice Ispán Bagosi Úrnak, Susánna leánya eránt. Meglett⁶ a' mit óhajtott. – Ezen házasságából születtek:⁷

Francziául olvasott és minden beszédet értett. (– Én Kazinczy Ferencz gyermekkoromban⁸ világos kék dolmányban, nadrágban 's ponyokául vett mentében láttam; piros csizmával és veres övvel; kopasz volt és ősz; 's ábrázatja bibircsós.) Igy beszéltte ezt Septemvir és V. Tárnok mester Mélt. Consil. Beothy Imre Úr, kivel 12d. Júl. ólta vagyok⁹ itt.

Domokos Lajos Ur beszéltte, hogy Baranyi Gábor a' Francziánál szolgálván,¹⁰ az ott fogva lévő hadi magyar foglyoknak minden vasárnap predikált.

5.

BARANYI GÁBOR,

Bihari Vice Ispány 's igen híres Diætai Követ 1764ben.¹¹

893

Az ifjúság' botlásai, sokszor még elvetemedései is, nem azt mutatják, a' mit némelly tapasztalás nélkül maradt, elhűlt vérű öreg vél: azok sokszor csak a' magával nem bíró, de ha nem ingereltetik, annyival inkább ha szelíd okossággal vezéreltetik, idővel bizonyosan elcsendesülendő tűznek mívei; 's hányszor láttuk immár, hogy, azoknak csudáltokra, a' kik a' természetet nem ismerik, épen az illyenekből váltak legelső karú férfaink! Ezen állítás igazságára igen világos bizonyosság az a' nagy ember, a' kinek, minthogy férfiúi kora' nagy tetteiről hallgatnom kell, elég ifjúsága' eltántorodásait 's lelke kifejtődésének némelly nyomát említenem.

Váradí 's Micskei Baranyi Gábor fíja volt Miklósnak, a' ki, a' Római^{20, 431} Anyaszentegyház' kebelébe térvén, a' Hét személyi Fő Törvénység' Bírójává tétetett. A' gyermek' szilajságát semmi módon nem lehetett megszelídíteni; a' háladatlan mun-

⁵ általszökik <az ell> a' Francziához.

⁶ eránt. <– azt elvette. Azt az atyja' levele által> Meglett [A törlés bizonytalan olvasat.]

⁷ [A kéziratban kétsornyi hely van kihagyva a neveknek.]

⁸ Én gyermekkoromban [A sor fölé írt beszúrás más tintával.]

⁹ ólta <eggyütt> vagyok

¹⁰ [...]/gálván, [Átírás.]

¹¹ Követ <...ben> 1764ben.

893 kába belé fáradt atya tehát ötöt a' Királyi Ügyek' Directoroknak, Reviczky Urnak, adta által, hihető azzal a' kéréssel, hogy az csigázgassa nyakasságát.

R. derék prokátor volt; de a' prokátorság' lelke nem jár mindég együtt a' nevelés' philosophiájával; 's vannak karakterek, melyeket szelíden kell gyeplőzni, mert az erőszak csak elmakacsítaná. R. a' délczeg ifjat gyakorta az elcsüggedésig űzte. Azért katonává lett. — — —

Utóbb megtért hazájába.

431, 472, 559, 717

Bihar érzette becsét, 's Vice Ispáni székébe ültette bé. Fényesbb Magistratust nem lehet képzelni. Lelke tántoríthatatlan volt, híven szerette a' jót, a' gonoszt vesztig gyűlölte; nem tudta mit téssen felni. Az álnokság nem merte szemei előtt játszani istentelen játékait, mert tudta, hogy szemeit meg nem csalhatja, 's rettegett engesztelhetetlen tüzétől, melly az erkölcsök' akkori sivatagságokhoz képest undok és oktanalán romkodásokban öntötte ki magát. —

686, 718

Sok mondásai szájáról szájra mennek által, 's Bihar soha sem fogja tisztelet nélkül kimondani nevét. — Egykor elvádoltatott, hogy hívatását kevély hatalommal viseli, 's sokan rettegnek miatta kimondani a' mit ítélnék. Ez volt felelete: *Aestimandos aestimare didici: virilem tamen aetatem assecutus, tali magisterio, quale illi prætendunt, subesse, nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio: ingenue tamen confiteor, me muta dæmonia ejiciendi potestate non pollere.* — Egykor azt vetették a' Gyűlésben szemére, hogy bizonyos czikkelyben lágymeleg. Az, a' miről Nagy Jó Uram szól, felele B.; háromféle: született, lett és tétettetett. Én tétettetett vagyok, 's nem csuda. — — —

Diáta történetei ismételtesek. — —

431

B. olyan volt, mint a' Homér' Bajnokjai: durva, de nagy; heves, indúlatoz, irtóztató, de derék. Századok szűlnék oly tulajdon characterű férfit.

685, 718

A' nagy emberek' képeit tisztelettel nézi minden, a' kinek szíve a' jó becsét érzi. Hadd fesse tehát úgy a' mint az még előttem lebeg. Egy kised, zömök, kopasz és ősz fejű ember, tarajos kerek ábrázattal, búzavirág színű mentében, mellyet fél vállra vetve hordott, hasonló színű dolmánnyal és nadrággal. Sinórja 's gombja¹² ezüst: öve, 's ha jól emlékezem, néha még csizmája is, piros. Szavai mint a' kétélű tör; rettentő dörgésű a' beszéde, de attól az ügye-fogyott soha el nem rettent, mert szíve gyönyörűséget lelt azokban pártfogásokban, a' kik nyomattattak. Csak a' mód volt fonák: a' szív jó volt. —

6.

Baranyi Gábor.

686, 718, 893

Deák nyelven írta meg katonai szolgálata' történeteit. — Egy csoport katonaság, mellyben ő is állott, valamelly prusszus vár alá jutta: nézték a' zárva álló várat, de sem erejek nem volt a' várat vívni, sem parancsolatjuk. Valamelly *Goda*, talán Bihar-vgyei insurgens, megbosszankodván, hogy katonai tüzének nem volt mezeje, nagy tettet ten-

¹² gombj[/] [Átírás.]

ni, kapta pisztolyát s a vár felé lőtte ki. „Ex quo factum est, ut et arx illæsa maneret, et nos incolumes domum reverteremur” mond Baranyi.

7.

Ér-Semjén, 1. Mart. 1787.¹³

936

Nemes büszkeség.

K..... A....., és S... P..., két jó születésű Ifjak, Z..... G.... Zempl.¹⁴ Vármegyei Fő Notárnál 44, 437, 564, 734
váltak Patvarián. S...¹⁵ félénk volt természet szerint, 's mintsemhogy valakivel kikö-
sön, mindent el szenyvedett: K.....¹⁶ ellenben bátor, elmés, 's ha valaki a' gyengéjére¹⁷
ért, az élességig büszke. – Egykor¹⁸ mind a' ketten késérték Principálisokat¹⁹ mostani
Generális Gróff A,²⁰ a' ki akkor mint a' Lovas Regementnek²¹ Fő Strázsa Mestere
Sookutonn feküdt. Azalatt míg oda értek, a' Principális tanításokat adott a' két Ifjúnak,
hogy a' szobába bé-késérjék, az ajtó mellett meg-álljanak, 's ott várják parantsolatját;
egyébbaránt pedig mind eránta, mind a' Gróff 's a' Gróffné eránt egész tisztelettel
viseljük magokat. Szót fogadott a' két Ifjú, 's míg a' Gróff a' Principálisokkal hosszas
tanátskozásba merült,²² ők egymás mellett tsendesen talpaltak közel az ajtóhoz. Már
bé-jött az ebéd ideje, 's a' tselédek asztalt kezdetek teríteni. A' két Ifjú nyughatatlanul
várta²³ a' le-ülést; de mint nem szompolyodott-el Soos, midőn őt tányér helyett tsak
hármat látott az asztalon. Andris, így szólla Kazinczyhoz, hát mi hol eszünk? – Hol
eszél te, felele ez szokott tsendességgel, azt nem tudom; én az Urakkal eszem. – Hogy
hogy? hát nem látod é hány személyre terítenek? kérdé ismét. – Én éhen nem maradok
felele; néked tsak magadra legyen²⁴ gondod. – – – Vette észre Zámbery is, hogy tsak há-
rom tányér van az asztalra téve, 's meg-akarván előzni minden történhető illetlenséget,
még ebéd előtt félre vonta deákjait 's meg-hagyta hogy az ebéd alatt mind ketten háta
megett szolgáljanak. Kazinczy nem²⁵ szóllott semmit; Soos pedig erre nézett. Tsak
hamar tálnak, hordják az ételt, a' Gróffné ki jön háló szobájából, imádkoznak, le-
ülnek. Soos a' Principalissa háta megé áll, Kazinczy pedig a' bonto asztalhoz megy,
elő-vesz egy tányért kanalat, villát kést, 's a' Gróff mellett helyet foglal, 's még elébb

¹³ [Az írásképp alapján ezt a sort később írta Kazinczy.]

¹⁴ K<azinczy András> és S<soos> P<ál>, két jó születésű Ifjak, Z<ámbery Gábor> Zempl.
[Javítások a törlések felett.]

¹⁵ S<soos> [Javítás a törlés felett.]

¹⁶ K<azinczy> [Javítás a törlés felett.]

¹⁷ valaki gyengéjére [Beszúrás a sor felett.]

¹⁸ büszke <volt.> – Egykor

¹⁹ [E sor mellett a lap szélén későbbi, idegenkezű (?) bejegyzés: „Ignác József”.]

²⁰ A<lmásihoz>,

²¹ [A „Lovas Regementnek” előtt hely van kihagyva.]

²² tanátskozásra <fakadt,> merült, [Átírás és törlés.]

²³ vált a [Átírás.]

²⁴ legyenék [Átírás.]

²⁵ Kazinczy <hallga> nem

⁹³⁶ egész bátorsággal imádkozik. – Jól²⁶ látta ezt²⁷ mindenik az asztal mellett, de egygyik se mert szólni. A' Gróff²⁸ maga osztotta a' levest. Az első tányért a' Gróffnének, a' másodikat a' Vendégnek,²⁹ a' harmadikat magának vette.³⁰ Kazinczy éhen nézte a' más-sok evését: de meg-háborodás nélkül ült még is. A' leves után a' tehén hús tétetett-fel, az akkori asztal-fogás szerint, a' leves pedig le. Ekkor Ky hozzá nyúl az osztó kanál-hoz, ki szed belőle egy részt, meg eszi, tiszta tányért kér, az előtte lévő tehénhúshoz nyúl 's ki vész³¹ egy szeletet. Így bánt a' több étellel is, mindenikből maga vett magá-nak, 's nem várta a' Gazda kínálást. Tudta ugyan³² ő jól mi forgott a' meg-szégyenültt Gazda 's Gazdasszony, 's a' bosszankodó Ppalis elméjébe: de ő egészen el vala készülve, bátran evett, 's csak az asztal vége felé kezdte hevülni, 's csak utoljára futotta el az³³ ízadság. – Már meg van, monda; elő-vette előbbeni bátorságát, bátran³⁴ ette meg a' petsenyét, 's a' Patvaristák ettiquttje szerint a' sültt³⁵ után fel-költ az asztaltól, el-hordta tányérát, imádkozott, 's meg köszönte az ebédet. – – Ötsém Uram kitsoda, kérdé Gróff Almásy. – Meg-mondá nevét.³⁶ – Üljön-le Ötsém Uram. – Már eleget ettem gráziájából Nsgdnak. – Adjatok széket, parantsolá³⁷ a' Gróff. – K..y vonogatta magát. – Parantsolja-meg az Ur, monda a' Groff, a' Ppalisnak, hogy üljön-le. – Félve ült-le K..y, 's későn bánta-meg fiatal-tűzből származott bátorságát. – – Ötsém Uram meg tanított monda a' Gróff, mint kellessék jó születésű Ifjakat nézni,³⁸ 's különös kedvezéssel tetézte meg tányérát a' gyümölsös kosarakból.

Nem ígér é³⁹ ez a' nemes büszkeség, ez a' szeretetre méltó tűz annyi bátorságot, annyi⁴⁰ szerentséltetést mint a' Rómaiakba tisztelünk? Neveltetésünknek köszönnyük hogy árnyékai se vagyunk a' Cocleseknek. – Méltán – igen is méltán szenyvedjük a' nyűgöt, mert⁴¹ álom az előttünk hogy egyenlőknek szült a' Természet.

Ér Semjén 1^a Mart.
1787.⁴²

²⁶ – <A' lev A'> Jól

²⁷ azt [Átírás.]

²⁸ szólni<, még Soos se bátorkodott fel-emelni> A' Gróff [Az írásjel javítása beszúrás.]

²⁹ másodikat [/] Vendégnek, [Átírás.]

³⁰ vette, [Az írásjel átjavítva.]

³¹ 's <úgy> ki vész

³² Tudta <ugyan ő mit gondol mind a' Principalis<<a>>, mind a'> ugyan

³³ 's utoljára <el> futotta az [Beszúrások a sor felett.]

³⁴ előbbeni <maga el-szánását>, bátran [Javítás a törlés felett.]

³⁵ a' <petsen> sültt

³⁶ Meg-mondá nevét? [A kérdőjel emendálva.]

³⁷ széket, <felele> parantsolá

³⁸ Ifjakkal <bánni> nézni, [Átírás és törlés.]

³⁹ kosarakból. // <Vedd vizsgálóra azt a' tisztelt tselekedeteket, a' mellyeket a' Rómaiakba tudállunk, 's ítél-d meg hogy ha az illyes tűzét a' nemes büszkeségnek el-nem fojtod, ha a' még for-mátlan sziveket szolgálai meg-alázásra nem szoktatod, nem lesznek é nekünk is> // Nem ígér é [A törölt bekezdésben törlés: „ha <ezt a'> tűzét”: javítás a sor felett.]

⁴⁰ bátorságot, <annyi maga el-szánását> annyi

⁴¹ nyűgöt, <mert csak álmodni se tudunk a' szabadság felől arra> mert

⁴² [Az oldal alján idegen kéz írása: „Anecdota.”; ismeretlen kéz írásával fejjel lefelé három görög szó.]

8.

[Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]

Kazinczy Ferencz

Abaujvármegyeinek tartathatik, noha Biharban Ér-Semlyénben, anyai nagyatyjának Bossányi Ferencznek házánál született, azért 1) mert atyja József Alsó-Regmeczen lakott, Abaujban; 2) mert maga itt neveltetett iskolai esztendeijében,⁴³ és innen előbb Késmárkon, a' német nyelv megtanulásáért, majd a' Sáros-Pataki⁴⁴ Collégiumban 1769 és 1779 között; 3) mert 1784. Octób. 13dika olta Abaújnak honorárius, 1785 pedig⁴⁵ actualis VNotáriusa volt; 's 1786 olta 1791. Kassán lakott mint Királyi Igazgatója a' Kassai Tudombeli Megye' Nemzeti Iskolájának. 4) mert 1806 olta Széphalmon lakik Abaujnak épen szélében, Ujhelyhez, melly már Zemplényben van, egy órányira. – Született 1759. Octób. 27dikén.

25, 163, 167, 169,
394, 400, 446, 471,
558, 716, 886
899

978

1004

1201

9.

Ujhely Július 20d. 1825.

886

Kazinczy Danielnek és Szirmay Theréziának három fija maradt: 1. József; 2. András, később tituláris Consiliárius; 3. Péter később Zemplénynek Substit. V. Ispánja. – Én a' József és Bossányi Susána' fija vagyok. Szüléim Alsó-Regmeczen laktak. Atyám 1774. Martz. 20d. hala meg ott; anyám 1812. Novemb. 14d. Ér-Semlyénben, Bihar Várm., hol egykor szüléji Bossányi Ferencz és Kólyi Comáromy Juliána éltek. Elfogattam Alsó-Regmeczen, 1794.⁴⁶ Decemb. 14d. 's fogságot szenvedtem Budán, Brünbnben, Kufsteinban, és Munkácson. Szabadon eresztettem, 2387 napi kínok után, 1801. Június' 28dikán, Munkácson.

25, 163, 167, 169,
394, 400, 446, 471,
558, 716

1068

Kazinczy Ferencz.

10.

Kazinczy József és Bossányi Susánna.

886

A' házasságot tanácsolta Oberster Dráveczky ki⁴⁷ Gálos-Petriben lakott, Biharban, 's Vinnán Ungvárban bírt. Az atyám az 1756 Diaetán ismerte a' nagyatyámat Bossányi Ferenczet, 's hajlott a' Dráveczky tanácsára. A' nagyatyám a' Várad Püspöki ferdőben volt, 's az Atyám ott látta meg elsőben az Anyámat.

164, 471, 558, 716

Esküdtek Er-Semlyénben 1758. Junius 12d. a' nagyatyám jegyzése szerint 19d. Öszvekölték Szent Mihály napja táján.

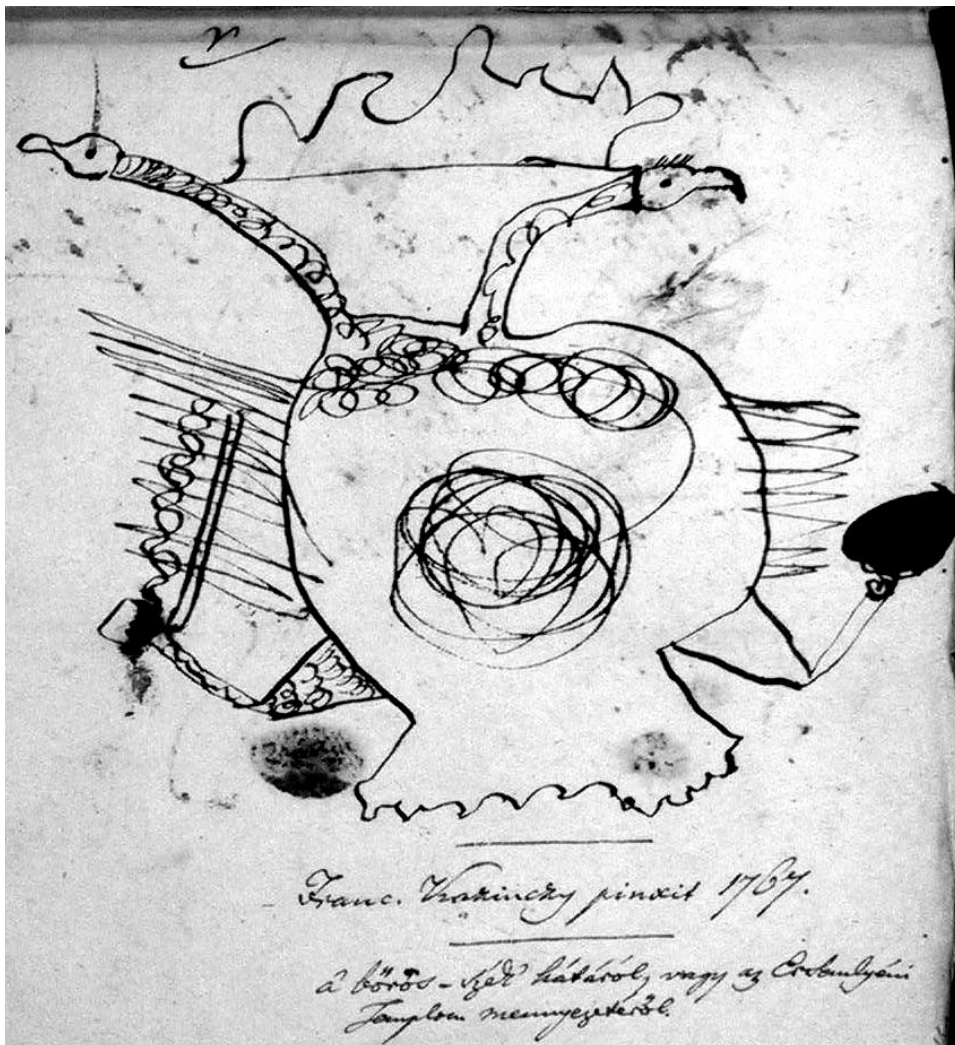
⁴³ esztendeiben, [Beszúrás.]

⁴⁴ megtanulásáért, <3> majd Sáros-Pataki [A névelő sor feletti beszúrás.]

⁴⁵ Abaújnak <szerfelett> honorárius <VNotáriusa volt>, 1785 pedig

⁴⁶ 1894. [Átírás.]

⁴⁷ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

397, 405, 447,
473, 562, 720,
89611.
[Sas]

Franc. Kazinczy pinxit 1767.

a' bőrös-szék' hátról, vagy az Érsemlyéni Templom mennyezetéről.

12.

Gróf Ráday Gedeon, az Első.

Ráday Pálnak, a' Rákóczy Secretáriusának fija, és ekkor egyetlen a' familiában.

szül. Octob. 1. napj. 1713

914

mh. 1792. Aug. 6dikán.

Az a' nap, a' mellyen én Rádayt elsőben láttam, érdemes, hogy fenn-tartsam emlékezetét, noha róla Rádayra nézve egyebet nem mondhatok, mint hogy *láttam*. 'S azt annál örömebb teszem, mivel a' feljegyzést azon történetek is érdemlik, a' mellyek nekem a' Ráday' látására alkalmatosságot adtak. – Messze kerülök-ki, hogy maradékom, mellynek számára ez az írásom is elidegeníthetetlen birtok gyanánt tétetik félre, mindent megérthessen.

Maria Theresiának uralkodása alatt a' Protestansok Magyar-Országnak minden Dicasteriális hivataljaikból ki voltak rekesztve. Egyedül némelly *igen kevés* számú Vármegyékben mozdítottak szolgálathoz, de nem egyébhez mint a' veszedelmes Perceptorátushoz. Notárius az egész Országban egy sem volt, Vice-Ispán egy, kettő. Azt is, hogy Dietai Követséget viselhettek, annak kell egyenesen tulajdonítani, hogy a' Rendek ezeket nem Fő-Ispáni Candidatio után, hanem szabados bizodalnok szerint választhatták. Így a' legérdemesbb, legtanultabb, legtehetőbb Protestáns is fény nélkül volt 's a' Dicasteriumoknál 's Bécsben csak Landedelmannak nézetett.

A' Podmaniczkyak József által tétettek Bárókká. Podmaniczky Sándor Józsefnek az 1778ban kezdett Prussz háború alatt nevezetes summájú lovakat adott ajándékban. A' Helytartó Tanács, azoknak neveiket publicálván, a' kik a' Fejedelemnek hadi ajándékokat tettek, Podmaniczky Sándort quidam Podmaniczkynak nevezte.

Maria Theresia alatt a' Protestánsok sokszor voltak kéntelenek panaszkodni. Ez az áldott emlékezetű Fejedelem igen buzgó Pápista volt ugyan, de nem volt intolerans. Az volt maximája, hogy a' Protestánsoknak új kedvezést nyújtani nem kell, de abban, a' mellyek rég olta éltek, meg kell hagyni. – Nem lévén fényes tekintetű emberek, legigazságosbb panaszoknak is igen ritkán 's igen hosszas fáradozások után volt sikere. Végre Generális Beleznay Miklóst tették szószólójjá, kinek mind nagy birtoka, mind atyjának még friss emlékezetű érdemei (Generális volt a' Prussz háborúban 's sokat sarczolt), mind anyjának neve (testvére volt a' Camerae Præses Gróf Grasalkovics Antalnak, kinek fija József alatt Herczeggé tétetett,) mind a' Generális és Abauji Fő-Ispán B. Orczy Lőrincz sógorsága (mind kettőjöknek Podmaniczky leány volt feleségek), a' Magyar Ország Dicasteriumoknál is az Udvar előtt is tekintetet adtak. Ide járult Bessenyei Györgynek Báró Grátznéval⁴⁸ szőtt szerelmeskedése, mellyet quoniam tempus admonuit, Szalluszi kicsavarodással előadok.

417, 456, 575,
689, 736

Grátzné megkülönböztetett kegyelmeivel élt a' nagy Thereziának. Maga a' Császárné a' legtisztább, legfedhetetlenebb életet élte mind özvegy korában mind az imádásig szeretett férje' napjaiban, 's szive' 's erkölcsi' tisztaságát a' religiositás is őrizte. Grátzné

⁴⁸ Grátznéval [Átírás.]

⁹¹⁴ együtt imádkozott a' Császárnéval, de a' magánosság' órájiban titkos öszvejövetelek által adott poltolékot a' kiállott erőszakért. Bessenyei György is azoknak számokban volt, a' kiket ez a' rossz asszony a' maga örömeire kiválasztott. Hogy a' virító egésségű 's korú, athléta növésű, igen szép képű 's beszédű Ifjú szemet ne szúrjon, azt hazudta a' Császárnénak, hogy Bessenyei nem látszik idegennek a' Páristávé lételtől. Azonban az Apostoli órákon a' szerelem adott leczkéket, 's a' Voltaire' tanítványa Grácznéval a' Magyar-Országi intolerantia felől szóllott, 's szájába adta a' csókok közt a' bölcsesség' tanításait, mellyeket Asszonya előtt elmondjon. Mit nem nyerhetett volna a' dolog ezen útálatos Jezuitismus által, ha a' pedánt Debreczen itt is fel nem áldozta volna a' maga eszelősködéseinek a' köz jót! Bessenyei hamarabb oda hagyta az oskolákat mint hogy deákul megtanúlhatott volna, 's magyar munkáiban, mellyeket írogatni kezdett, neologizált. Debreczen irtózott a' deákul nem tudó 's neologizáló Agenstől: nékik olyan grávis ember kellett mint a' tunya Nagy Sámuel. Ide járult Bessenyeinek Gróf Teleki Jóseffal való baja. Poéta volt ez is, 's igen orthodoxus mind a' vallásban mind a' magyar beszédben. T. verset írt B. ellen. B. felelt: „Ha Nagyságod bika, én szelindek vagyok!” – A' B. ellenségei megbántották Beleznayt is; ez nem bírt velek, 's inkább akarta Bessenyeit Telekinek és Debreczennek mint Debreczent és Telekit Bessenyeinek feláldozni. – Vissza térek Rádayra.

170, 392, 415, Beleznayt úgy nézték a' Protestánsok, mint valamely új Mózes. Én Patakon már
451, 477, 567, 725 Rhétor voltam, Dienes⁴⁹ Öcsém Poéta. Az atyám arra a' szép gondolatra jutott, hogy mi ketten, Komjáthi Ábrahám akkori igen híres Primárius gondviselése alatt menjünk-le Bugyiba, (Pest Várm.; a' Generális akkor még ott lakott, Pilizsi Kastélya akkor épülvén) 's neve' napja reggelén a' S. Pataki Collégium' nevében idvezeljük. 1772ben Miklós napja előtt való estve be is értünk Bugyiba, 's más nap reggel Komjáthi Ábrahám ponyóán vetett fekete mentével fellépett, dictióját elmondotta, utána pedig mi ketten, egyikünk a' rhétori chriát, a' másikunk a' deák distichumokat, nyusztal prémzett zöld mentében, zöld dolmányban, veres nadrággal 's ezüst munkával igen igen gonoszul elperorálánk.⁵⁰ Niczky Christóf (1785 táján Judex Curiae) jelen volt igen sok uraságokkal, 's a' Pataki Múzsák' fijaiból hangot akart kivenni: de a' kis tőkéek hangot nem adtak. Ezt cselekvé a' Pataki illiberális nevelés. Jelen vala Ráday is. Ekkor nap láttam ötet elsőben.

155, 164, 170, Az atyám 1774ben, Martiusnak 20-dikán megholt. Nem győzte szegény várni azt az
392, 418, 452, időt, hogy nevemet nyomtatva lássa-meg valamely munka előtt. Gellertnek 5dik darab-
478, 568, 726 jából azt a' kis értekezést, a' mellyben arról van szó, ha a' hitetlenség ellenkezik e in-
170, 417, 418, kább a' vallás céljával 's természetével vagy a' babona, halála előtt egy két esztendővel
450, 478, 481, lefordította velem. Az anyám özvegyen maradván vígasztalást talált volna annak látásá-
568, 726, 911 ban, hogy az atyámnak e' kívánsága teljesedést ért, 's sürgetett, hogy valamit készítsék. Patak és Debreczen az akkor tájban megjelent szép Literaturai munkákat nevetségessé tették: ilyen vala mind az a' mit Bessenyei írt, a' Svéd Grófné, Belisaire, Kartigám. Tudtam, hogy az affélékkel Patak előtt titkot kell űzni, 's a' legnagyobb titkolozások közt készítettem Magyar-Országi Geographiámat az 1775diki examenre. De ennek

⁴⁹ Diénes [Az ékezet törölve.]

⁵⁰ elperorálánk. [Emendálva.]

historiáját másutt fogom elbeszélni. Ez' esztendőben Júl. v. Aug. holnapokban lementem Péczelre a' Geographiával, 's ekkor láttam Rádayt másod ízben. 911

Jurátus koromban, 1782 és 83., sokat forogtam Ráday körül. Ő nagy barátja volt a' theatrumnak 's ha Pesten volt, ritkán mulasztotta el a' Játékokat. A' Parterren fogott mindég helyet, nem soha lózsiban. A' ki vele szóba akart eredni, háta megett fogott helyet, 's a' szomszédjához a' darabnak vagy játszásnak helyes vagy hibás volta felől ejte szót, 's bizonyos lehetett felőle, hogy az Öreg részt fog venni beszédében. Én igen gyakran voltam a' theatrumban szomszédja, 's sokszor csak az ő kedvéért mentem oda. Ekkor osztán a' három Egység (unitas temporis, loci et actionis), Shakespear, Corneille, Racine, Voltaire és Göthe felől folyt a' szó. 463, 490, 587, 751, 963

1784. Octob. 3dikán megindultam Gyömrőről, Gróf Wartenslebennének, Gróf Teleki Klárának (a' ki Ráday leány' gyermeke volt) jószágából, hol az Öcsém László, Zászlórtartója a' Gradiskai Regementnek, a' Generalisával mulatott; 's olly korán Péczelre értem, hogy azt kelle kérdenem a' Kastélyban, ha az öreg már fenn vagyon e. Olvasószobájában letem; fekete mentében, dolmányban e vagy lajbliban, kötött munkájú hálósüvegében, mellynek felébe még egy fekete bőr sipkát szokott volt tenni, és az néki az egész nap fején volt, 's csak asztali könyörgés alatt fedte fel egészen kopasz sőt fényesen sima koponyáját. A' mint beléptem, elszégyenülve tette félre, nyitva borítvánle, a' kezében levő könyvet. Ez a' szemérmes titkolódás ingerlett, hogy lássam mit olvas 's azalatt, míg ő, nekimelegedve, holmit beszélt és keresett, kilestem azt: Clarissának 5dik kötete volt. A' jámbor öreg nyilván attól tartott, hogy a' fiatal vendég nem tudja mit mondott Grotius a' Térentz' Comoediájiról: aliter illa legere viros, aliter pueros. Az Öreg felől könnyű vala feltennem, hogy ő Richardsonnak románját nem a' szerelmeskedés története, hanem a' karakterek miatt olvassa. Egész napot ott mulattam, 's éjjeli tizenkettőfélkor még verseit olvasta. Jut eszembe, hogy egy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágyainak képekben. „Édös léköm, Asszonykám! mű kigyelmödnék egy Comédiát csináltónk” stbb. – A' Tordai Gyöngyösinek „úntató fecsegését” épen úgy nem szenvedheti, mint leonínus módját. „Molnár János Szepesi Kánonok ellen, (a' ki *Gyula Császárnak* nevezte Július Cæsart,) ha ifjabb volnék egy Hetes-Írást bocsátanék-ki.” Anglus kertjében Zríni Miklósnak és Gyöngyösinek, a' Keményiás és Muranyiás Éneklőjének, márvány emléket akart állítani. Két magyar hexameter fogott volna állani mind az egyik mind a' másik alatt, mellyeket előttem el is mondott, de jegyzéseimben nem lelem. 173, 982

1788ban Bécsbe utaztam Kassáról, hol mint Nemzeti Iskolák Inspectorá laktam, 's kocsimon lévén Klimesch Tamás, Bécsi Académiai Festő, (kit esztendővel azelőtt Kassára tulajdon költségemen hozattam volt,) olly szándékkal, hogy Rádayt, akar akarja akar nem, lefestethessem, Augustusnak 7dikén Péczelre beértem. Velem vala Vályi András is, Kassai Norm. Prof., ki 1790ben Pádistává leve, hogy a' Cardin. Batthyáni védelme alatt a' Pesti Universitásnál magyar Nyelv' Professorává⁵¹ lehessen. Hossza- 173, 321, 507, 617, 691, 1014

⁵¹ Cardin. Batthyáni Nyelv' Professorává [A sor fölé beszúrva: „védelme alatt a pesti universitásnál magyar”; a nagy kezdőbetűk emendálva.]

¹⁰¹⁴ sabban 's így meg nem háborítva mint ekkor, Rádayval én soha nem voltam, 's jegyzéseim felőle itt legbővebbek. Az Anekdotenklauberey útálatos dolog, a' nagy emberek sajátságaiának felkapdosása 's felfedezése pedig büntetést érdemel. De lehet az olyat szép részről is tekinteni. Az illy apróságok mélyebben bé hagynak látni az előttünk már nem lévők' karaktereikbe mint a' fontos dolgok' előbeszélései, 's reményem hogy azt a' mit itt elmondok, a' jobb maradék tőlem köszönettel fogadja. Nem veszt ez által annak a' szent tiszteletet érdemlő Öregnek fénye semmit, épen úgy nem, mint képe által nem vesztett, melly a' Quirinus Mark' rezén mutatja ugyan *fogatlanságát* is, de mosolygó szemeiben magát eláruló *gyermeki naivetéjét* is.

^{508, 617} Alig köszöntem-be az Öregnél, midőn egyik cselédje belép, 's azt kérdi tőle, ha bennünket a' Herculesbe szállítson e? – Ráday, a' ki érkezésemet teljes örömmel vette, egyszerűen nagy tűzre lobbant, 's a' leggyermekibb ártatlansággal pirogatta, dorgálta a' cselédet. A' cseléd kifordult, 's oda hordotta holmimet a' hová maga gondolta jónak, mert kérdésére nem kapott semmi feleletet. – Ezek a' rossz-emberek ugymond R. magához térvén végtére, egy szobát *Herculesnek* neveztek el minthogy falaira a' Hercules' tettei vannak festve. – Szegény Öreg! gondolám. – Dolgozó szobácskájában magyar Tudósok' képei fityegtek mind egy nagyságban 's formában. Irtóztató mázolás! olajban tusch színre, az az feketén, mintha réznyomás volt volna. Ebből nyílt egyik ajtó a' Bthecába, másik azon Cabinetbe, mellynek ablaka az Udvar felé (azaz a' folyosóra) volt, hol a' Poéták állottak. A' magyar könyvek felesége' szobájában voltak ennek még holta olta is. – Beszélgetéseinknek tárgya mindég a' hazai literatúra volt, 's leginkább Zrínyinek Adriai Syrenája, mellyet ő, igen is méltán, feljebb becsült a' Gyöngyösi Epicumjainál. Jut eszembe, hogy a' Poéták Cabinetjében egy in 4° nyomt. deák munkát olvastattam velem, mellyben ennek a' Poéta Zrínyinek culturája felől nagy magasztalásokkal szólt a' synchronus Író, de a' könyv' Írójának nevét elfelejtettem. Tollius, Epistolæ Itinerariæ Appendixe Zrinyiről.⁵² A' Klopstock' Altonai quart kiadását nem ismerte, holott az ő neve a' subscribensek' sorában áll. –

Illy tárgyú beszélgetések közt ettük meg a' vacsorát is, 's az Öreg olly kénye szerint látszott lenni, mint én voltam, midőn egy goromba ember az asztalnál az Öregnek valamely igen helyes beszédébe belé garázdálkodott és hamis állítását makacsul vítatta. Ez Herr Lucas volt, egy⁵³ megöregedett Lutheránus Academicus, kit fijának nevelése miatt kegyelemből tartott. Ez a' faragatlan ember ezzel a' hettzel csak azt akarta velünk éreztetni, hogy ő is⁵⁴ az asztalnál ül. Valamely szerencsés történet ismét felvidította az ábrázatokat, 's az Öreg újra el vala kapva, midőn a' R. háta megett álló inas igen expressive el találá magát köhenten. R. hátra nézett, 's vissza adta a' köhentést. Értem, ugymond, mit akar Kend azzal a' köhetésével; megmutatom, hogy addig ülök, a' míg nekem tetszik. Kiki képzelheti, melly ábrázatokat csináltam én és a' nálamnál fiatalabb Vályi, midőn ezt hallánk.

⁵² [Ez a mondat a lap szélén, elforgatva van feljegyezve; eldönthetetlen, hogy Kazinczy vagy a másoló beszúrása-e.]

⁵³ egy [Emendálva.]

⁵⁴ hogy is [Beszúrás a sor felett.]

A' cselédekkel a' szegény Öregnek gyakorta voltak történetei. Beszéllek, hogy 1014
egykor valamely nagy ebédnél bort parancsola tölteni poharába „*félíg, vagy valamivel
tovább, vagy addig sem.*” A' cseléd nem értette a' parancsolatot, 's annyit töltött, a'
mennyit jónak gondolt. „*Puff!*” monda R. szája' kedves járásával: *üss meg a' manó! csak
azért sem iszom-meg!* 's szomjan maradt inkább. De ez a' fellobbanás epe nélkül volt.
Angyalibb lelket gondolni nem lehet.

Szombaton estve sokáig nem parancsolt vacsorára tálatatni. Engem valóban megle- 509, 618
pett mind az éhség mind az álom. Vettem észre, hogy R.t valami nyugtalanítja. Végre
kifakasztotta baját. Holnap Communio lesz nálunk: beküldöttem Pál és Gedeon uno-
káimért Pestre; őket várom. Tizenegyedfélkor tálatatni hagyott. Két cseléd gyertyával
ment elől a' grádicson, egy öreg cselédje pedig utánunk jött. – „De⁵⁵ mit gondol Kend
(kezdé az Öreg, a' cseléd felé fordulván a' grádicson) nincs e az én unokáimnak bajok,
hogy még sem érkeznek?” – Nincsen biz az, Nagys. Uram, az egész dolog az lesz, hogy
ma szomorú Játék' napja lévén, a' Méltóságos Urfiak theatrumba fogtak menni, most
még vacsorálnak, 's majd éjjel jönnek ki. – „Micsoda? hallja Kend! kérdé a' szörnyen
megbántott Öreg, hát nem tudják az én kedves fiaim, hogy őket nyugtalanul várja a'
szegény Nagy-Atyjok, 's az ő kedvéért nem mulasztanak el szívesen azt az egy
Tragoediát? – Azonban a' Mélt. Urfiak valóban csak a' theatrum és vacsora után
indultak ki Pestről 's virradta felé értek Péczelre.

Aug. 11dikén mind az Öreg, mind én bé-mentünk Pestre, 's én szerencsés valék 173, 321, 509, 619
magammal vinni crayonnal festett 's igen szerencsésen eltalált képét. Előbb gyermeki-
sen vonogatta magát. „Ha a' szegény feleségem élne, igen is; úgy végeztünk, hogy öreg
esztendeinkben is lefestetjük magunkat: de ő nem él, és így hadd maradjon.” – Végre
megadta magát. De miként fesse a' Festő? parókával e, vagy házi sipkájában? A' Festő
az utolsót javasolta. Jó tehát. Leült. Már festette a' Festő, midőn felugrott; „csak még
is jobb lesz parókában,” 's feltette a' parókát. „Vagy háló-süvegemben tehát, minthogy
úgy akarja!” Ekkor ismét levette 's leült. Egynehány perczentés múlva ismét a' paróká-
hoz ment. – Én féltem, hogy megúnja az űlést, 's kértem, hogy engedne valamit olvas-
nom. Bahrtnak valamely critisch Almanachja volt az asztalán. „Olvassa, olvassa ezt az
Úr!” – Stolberg felől olvastam. Olvassa, kérem, *Kindlébent*. Ez a' Magister Kindlében
Luth. Predik. volt. Önn maga beszéli el, valamely barátjának aventűrjét, 's Bahrtd
elégge semmire-való volt, azt a' világgal tudatni. Egy nap lement a' falu' Birájához, de
nem lelte. Csak férjhez-mehető leánya volt a' háznál, a' ki a' Tisztel. Urat lelki alázatos-
sággal fogadta. A' leány piros pozsgás növése vétkes kívánságokra gyúlasztotta a' lelki-
atyát. Mint próbált tacticus, látta, hogy itt fortéllyal kell élni, 's gondolkozóba esett.
Édes Leányasszonykám, nézze csak az útszán... – A' lyány feltolta az ablak-fiókját, a'
Pap a' nyakára szorította, hogy a' lyány' feje kinn szoruljon. Panasz lett belőle 's
Magister Úrnak körülnyirbálák a' Tógáját. Én a' történetet nem hallottam, a' könyvet
nem ismertem. R. a' legpajkosabb soron felkiálta: *Kalodába tette! kalodába tette!* – Eszes
embernek nem szükség semmit mondanom e' történetre: óhajtom, hogy éretlen és
romlott erkölcsű soha ne olvassa, ne lássa.

⁵⁵ De <.>

173, 321, 509,
619, 1014

Aug. 12dikén, mely nap reggel olta hivatalbeli levelek' írásában valék elfoglalva, dél után négy óra tájban belép Budai szállásomban az Öreg 's kér, hogy menjek menyéhez, a' ki holnapra ebédre hívat. Elmentem. – Az ifjú szép Grófné, már kifejérítve, kipirosítva a' Hajfodró' keze alatt ült. Körültte Udv. Agens Drozdik Úrnak leánya forgott, mint Múlattató-Kisassz. a' Grófné mellett. Sajnálom, hogy az Úrhoz holnap szerencsém nem lehet, siető útja miatt, ugymond; de ha így fog Bécsből is vissza sietni, nem marad ideje valamelly Kisasszonyt kinézni. – Ez vala bérekesztése a' feleletnek: „'s ha választanom kellene, nem Bécsben néznék-ki egy Kisasszt. hanem Magyar Országban egy jól nevelt leányt.”⁵⁶ – Az öreg megértette mind a' Grófné célzását, a' ki háládatosságát azzal bizonyította volna, Drozdik eránt, hogy a' leányt valakire reá kösse, mind az én mondásom' értelmét. Nem sokára mentünk.⁵⁷ „Én nem tudom, hogy ez az én menyem mindent házassít. Pedig őket senki sem házassította; *magok vették-el egymást magoknak.*” – Igen is igazán magok! gondolám magamban. Mert a' világ által nagyon elragadt Grófné sokszor tűzbe hozta az Öregtet. Gondolatlan költései a' házat nagy adóságokba merítették-el. Illykor a' Grófné az Öregnek a' maga könyvvásárlásait hozta pirotságul elő. Jupiter, ha Júnó megharagította, záport öntött-le a' Deucálion és Pyrrha nemzetére: Ráday néki állott a' szép meny' porcellánjainak 's öszve meg öszve tördelte – epe nélkül, mint a' gyermek.

Menjünk az öcsémhez Teleki Józsefhez! mondá nékem Ráday; nagy szomorúsága van; István fija Belgrád körül megholt (forró nyavalyában holt meg, nem fegyver által.) – Gróf Teleki József, a' Ráday testvérenek fija, kéz csókkal fogadta Rádayt, 's néma fájdalomban ült. Részt vett csakugyan Conversationkban, 's talán inkább felvidült volna, de engem a' szabadabb beszédől a' fájdalom' tisztelete tartóztatott. Vissza menénk Budára; én a' Vízi városban vettem a' Collegám, mostani Consil. Pethő Jakab miatt szállást, hogy ötet közel érhessem: az Öreg fel ment a' várba menyéhez.

A' mint Telekihez menénk, a' hídon megsejtettem, hogy a' Kocsis vissza pillantgat a' hintó' bakján álló cselédre, 's Vác felé csapkod az ostorával. Ott valaminek kell történni, mondám, mert a' kocsis integet. – „Semmi! monda igen nagy phlegmával az Öreg; mindég olyan bolond ő; ha Pestről kimegyek Péczelre, vagy Péczelről bé jövők Pestre, egy nyúl sem szaladhat-el a' kocsi mellett, hogy ezt ne kiáltssa: a' hol a' nyúl, a' hol a' nyúl! ha pedig farkas: még inkább!” – Ezek Rádaynak tulajdon szavai. Egészen festik ábrándozását.

Mind feljegyzem azon apró történeteket, a' mikre emlékezem. – Kocsisa (így beszéllé ezt nekem Szabó-Sáray Sámuel Úr, a' ki halálos processusomban védelmezőm volt) sok esztendők olta szolgálta Rádait, 's együtt öregedtek meg. Ezerszer ment-vele Pestre 's vissza Péczelre. Az Öreg, sokszor megtörtént, hogy elsüllyedvén gondolatjai közt, megszóllította a' vén kocsist, hogy talán eltévesztették az útát, mert neki úgy látszik, hogy nem jól mennek. – Bizony mondom Kendnek, nem jól megyünk. – Hallja Kend, nem akar Kend nekem hinni, de meglátja Kend, nem jól megyünk. – A' Kocsis az ellenkezőt állította, de az nem használt. – No már most parancsolom, erre menjen Kend. – A' Kocsis káromkodni kezdett; hiszen Péczelen öreged-

⁵⁶ leányt. [A záró idézőjel emendálva.]⁵⁷ [A „Nem sokára mentünk.” után Abafi kiadásában: „A grádicson felém fordult.”; ABAFI/KAZINCZY, 1884, 12.]

tem meg, ezerszer is hordtam Nsgodat, 's soha sem hordtam rosszúl, talán csak nem ¹⁰¹⁴ ment el az eszem. Úgy tudok én ahhoz, mint Nsgod a' könyvhöz. – Az Öreg elhallgatott, azt hitte, hogy rosszúl viszik, valamíg a' Pesti kapun bé nem ment.

Midőn egyetlen fija elvette Fáy Susánnát, 's a' menyasszonnyal Péczelbe ért nagy sokaság gyülekezett oda a' szép magyar menyecskét meglátni. Az Öreg akkor reggel is olvasott. Fel vala öltözve, de még a' sipka volt fején. Már együtt valának a' vendégek, midőn idejének gondolta, hogy ő is felmenjen. Paróka nélkül lépett bé, 's csak a' menyé meredni kezdő szemeiről látta megtévedését.

Egy csoport vendég egy épen elmenő szép asszonyról beszélt, midőn Ráday közzéjük lépett. Annak az asszonynak van valamije, a' mi nekem nagyon tudna tetszeni, monda paradicsomi ártatlansággal. A' szót felkapták a' pajkosok.

Sok mondását maga a' hang, maga annak a' jámbor szemnek egy nézése, 's az az ábrándozás tette comicussá, a' mellyet ezen apró történetekkel akarok érezhetővé tenni. Egy nap Templomból jöttek-ki. A' Cántor felől folyt a' hátrább menő Pesti Ifjak közt a' szó. Rettenetes szava van annak a' Cántornak, mondá Puky László, most Consil. 's Ord. V. Ispán Abaujban. Ráday, mintha füleinek régi kínzásokért akarna enyhületet találni bosszús kifakadásában, megállott, vissza fordult 's ezt mondta: De mondhatom, nem is Cántor, – Nem is Pap, nem is tánczos, nem is gazda lett minden, a' ki rossz volt a' maga nemében, 's a' phrázis még most is köz forgásban vagon.

Ráday középszerű növésű volt, nem húsos, de nem is száraz. Feje a' mint mondám, szinte fényes volt a' kopaszság miatt; ifjú korában szögnek kellett lennie; a' fija barna volt, két unokája pedig a' menyé' színére rőt⁵⁸ hajúak. Úgy beszéltte, hogy szemének színe éltesbb napjaiban nem az volt a' mi gyermekkorában, mert Mányokinak a' festésén, melly Péczelen függ, más színű, pedig Mányoki felől nem lehet feltenni, hogy abban megtévedt volna. – Ábrándozásait annak köszönhetette, hogy rend és methodus nélkül olvasott, és *mindent*. Még a' festés dolgaiban is akart valamit tudni. Rendes dolog, hogy Albrecht Dürtert Erdélyi Szásznak hitte, mert annak valamelly rokona *Ladislau*s volt, az pedig Magyar-Országon szokott név. Megígérte, hogy állításának igazságát papirosra teszi, de Briareusi kéz kellett volna arra, hogy mindenre reá érjen a' mit szándékozott. A' *virtusnak* egy igazán magyar és adæquatus értelmű szavára akadt. Nem mondja el a' szót, de dissertatioval együtt teszi ismeretessé. Elmaradt a' dissertatio 's vele együtt a' szó is.

Ráday ifjabb esztendeiben hasznos és nagy tekintetű embere volt a' Hazának. Pest Vgyének követségét viselte az 1751diki vagy 64diki Diétán. Még akkor ereje volt ki-mondani a' mit állít, 's semmi tekintet által nem forgattathatott ki, nem némíthatott-meg semmi tekintet által. Talán akkor, midőn a' Vexatio dat intellectum, hohér kézzel égettetett-meg, 's Therésia Prímás Barkóczyt a' halálig keserítette, egynehány első fényű Követnek meg volt súgva, hogy ne szálljanak. Ezek közt vala Ráday is, Szatthmári Király György is, a' Pataki Collegium Fő Curátora. Az Ifjak elrémültek, hogy a' köz jó Bajnokjai nem szállanak, 's felsikoltottak: *Ráday Uram akar szállani*. Ez le vala forróz-

⁵⁸ rőt<h> [A törlés más tintával.]

¹⁰¹⁴ va, mert hiszen nem tett semmi mozdulatot, hogy szállani kíván. Zengett a' Ráday név, 's a' Követek várták, hogy szálljon. Szállott, 's úgy szállott, a' mint jó embernek kell és illik. – Nemzeti szent tűz, oh ne aludj-el köztünk soha!

¹⁰⁴⁸ Egy este 1790ben látogatására mentem. A' folyosón (a' Váczi útszán lévő háznál) egy Grátzia-alakú leány suhant-el mellettem. El valék bájolván látásától. Az Öreg Fesslernek vagy Aristidesét vagy Mark-Aurelját olvasta, a' márgókon rózsaszín, kék, zöld, cinóber plajbással tévén punktumokat, philologiai, historiai, philosophiai czélokra nézve, hogy a' könyv, másoknak módjok szerint, egészen el ne mocskoltassék. A' könyvről folyt a' beszéd. Ráday gyönyörködve beszéllette, hogy a' menyének az a' könyv a' legkedvesebb olvasása. Szegény, nem látta, hogy az egyedül azért volt az, mert a' könyv akkor módi-könyv volt. Vagy azért-e inkább, mert Faustina⁵⁹ szép oldalról is festetik benne? – Spielenberg, a' Prókátor és Pesti Deák-Újság írója ott talált, 's mind a' ketten eljövénk, midőn az Öregnek egy cifra vendége érkezett. Spielenberg magyarázta-meg ki volt a' szép leány, 's előnkbe akadván Secretar. Dancs, 's ettől megtudván, hogy a' Grófné nincs a' háznál, bemenénk a' leányhoz. Dancs a' leány' szerelmese, előtte beszélt nekem, hogy maga az öreg Gróf is épen úgy jára midőn a' leányt meglátta, mint én. Egynehány napig nem tudott egyébről szállani. – Midőn hetven hét esztendő ember érez Anákreoni módon, az világos jele, hogy az az ember ifjúságát nem töltötte marhai örömeiben. Ráday a' legtisztább erkölcsű, Virgiliusi szüzességű ember volt egész életében, 's a' leghűségesebb, legboldogabb férj.

^{510, 619, 1031} Novemberben 1789. egy útát tévék Bécsbe. A' szegény Aszalait (mh. Grátzi fogságában 1796. Oct. 12kén) magammal vittem. Ennek fő vágyása az volt, hogy Rádait láthassa, mint Vályi látta volt, Aszalainak a' Kassai Norm. Oskoláknál Prædecessora. Ráday akkor a' Hatvani útszán lakott az aranycsillagnál, épen általellenben a' *fejér-farkas* fogadóval, hol megszállék. Első dolgom az volt, hogy hozzá szaladjak. Midőn a' grádicson mentem, már hallám, hogy perel az inasával. Kopogtam: nem szállott; benyitottam az ajtót, köszöntem: nem vett észre, írt. Intettem Aszalainak, hogy lenne csendesen. Az öreg felkölt, elment mellettünk, nem sejtett-meg, megállott a' küszöbön, 's pirongatta a' cselédet. „Kend rossz ember, meg nem tudakozni tőle, hol van szállva! Azt írja, hogy régen beteg; nyár olta leli a' negyednapi hideg; alamizsnát kér; ki tudja jöhet e másszor, 's fog e jönni merni, látván, hogy semmit sem kapott levelére?”⁶⁰ Úgy állottam ott mint egy Apostol előtt. Az Öreg vissza ment ismét író-asztalához, írt, lepecsételte a' levelet, 's frankózva küldötte Postára. A' betegnek írta azt, 's kérte benne, hogy vagy jöjjön újra, vagy tudassa vele, hová kell küldenie az alamizsnát. – Ez meglévén, megláta bennünket. Azt hitte hogy már szállott velünk, 's köszönés nélkül fogánk a' beszéléshez.

Hitvese szint illy nemes érzésű Matróna volt. Egykor Bárá Schaffrath Leopold (Piarista 's titkon Kőműves, mint most titkon Sycophanta) panaszlá a' Ráday⁶¹ asztalá-

⁵⁹ Fau<.>tina [Javítás a törlés felett.]

⁶⁰ levelére? [A záró idézőjel emendálva.]

⁶¹ panaszlá <'s> Ráday [Javítás a törlés felett.]

nál, hogy egy Tiszt fekszik betegen; forró nyavalyából kezd gyógyúlni, elköltötte minden pénzét, elköltötte még eladogatott⁶² holmije árát is, pedig a' Regementjéhez kellene indulnia. – Az a' nagylelkű Asszony – sírva írom ezt! – nem szóllott semmit, hanem magához kértvén ezt a' Papot, pénzt, gyolcsot, posztót 's 24 butellia Tokajit adott neki, hogy vigye a' Tisztnek. A' Kőműves elvitte, de megszegte a' tilalmat, hogy a' Jóltevőt a' szegénnyel tudatni ne merje. Sőt elhirdette azt az egész városon. És ezt valóban igen jól cselekedte. Az illy tettek' tudatása hasonló tetteket tenyésztet.

Ráday nem verette soha az embereit, 's ha valamelly Tisztje veretett, azonnal el volt csapva. Ez hallatlan dolog volt 1760 táján, hol a' Földes-Úr olyan formán bánt a' jobbágyaival, mintha a' feudalis systema szerint is nem *személy*, hanem csak *portéka* volt volna a' szegény jobbágy, mint Rómában. Az ő jobbágysai is emberek voltak, 's vissza éltek kegyességével. A' Tiszttartók hijába panaszkodtak, 's ez a' dühösségig vitte őket. Egy jószágában eggynehány paraszt éjtszaka felbontotta a' vermeket. A' Tiszt kapott rajta 's szaladt Péczelre, azt reménylén, hogy végre kap hatalmat a' megkapott vétkeket megbüntetni. Mint hűle el, midőn outrírozott festéseire egy sóhajást kapa feleletül és még azon felyül pirogatást: „Szegény emberek, melly inségben kellett nekik lenni, hogy illy ocsmány tette vetemedjenek? 'S hát Kend köztök lakván 's látván nyomorúságokat, miért nem adta azt nékem hírül, hogy nekik akar ingyen, akar új fejébe adjak annyit, a' mennyire szükségök volt?” – A' Tiszttartó majd megdermedett. A' Tekintetes Asszonyhoz ment panaszkodni. Itt épen így fogadtatott. Vissza ment az Úrhoz: Tek. Úr! az emberek fogva vannak, 's én a' dolgot előre bémentem a' Szolgabírónak is. Ha mi nem büntetjük meg, a' Vármegye Tisztje fogja, vagy tömlöczbe küldetnek. Mi nem bánunk velek olly sanyarúan mint a' Várm. Hajdúji. – Az Öreg engedett ez oknak, 's hatalmat ada Tisztjének, hogy veresse-meg tehát, de csak 12 botot adasson, és azt is minél lágyabban. A' Tiszt megmaradt ugyan a' szám mellett: de úgy, hogy a' megvert fel nem tudott kelni. – A' hóhér akkor nap el vala mingyárt csapva.

Nyúgodjál sírodban, szent Öreg, 's emlékezeted lelkesítse unokáidat a' legkésőbb időkig! – Erit ille mihi semper deus! –

A' ki Rádayt látta, ezzel a' nagy-világba nem illő együgyű lélekkel, képzelheti Rousseaut. A' franczia Bölcsnek nem volt ennyi és ilyen gyengéje: de a' magyarnak nem volt epéje mint a' francziának.

Széphalom, Mart. 8^d 1808.
K. F.

⁶² eladogat<t>ott

13.
ANEKDOTONOK.⁶³

/:Bohóskodás! de ki szégyenli, hogy néha bohóskodott?:/⁶⁴

420, 455, 480,
570, 683, 687,
727, 924

1. SZILÁGYI MÁRTON S.Pataki Phys. és Matth. Professort élessége miatt nem igen szerették a' Tanítványi; az ő leckéje alatt is mindég egyebet írtak, és tanúltak. Egykor veszi észre Szilágyi hogy az utolsó Székbe egy Deák ír, de nem az Algebrát amit ő tanított, hanem valamit egyebet az előtte lévő Papirosból. Nagy flegmával félbe szakasztja a' Tanítást, 's parancsolja hogy az írást néki nyújtsa-fel. Videant mei Auditores num ego hæc dictaverim monda; 's el kezdte a' Jesus Kristus' fel-támadása felől egy Predikációt olvasni, 's abból állott a' Satisfactio, hogy vagy fél Paginát belőle el-olvasott.
2. SZENTGYÖRGYI ISTVÁN Philosophiæ Prof. egy Szombaton tavasszal Disputatiót tart. Igen hátul egy Deák fel-lopja a' fejére a' süveget, 's vígan néz körül, hogy őt senki se látja. Le le veszi, meg fel-teszi, vége a' Disputatiónak, 's a' 10. órát el-üti, fel kelünk mindjában, 's a' Prof. még se jön le a' chatedrából.⁶⁵ Ül, és néz. – Quis tu es ibi? tudakozza. A' Deák le üti a' fejét. A' kik előtte ültek mind jelentik magokat. A' Professornak más kellett. Sokára fel-ütötte a' fejét a' GYANÚS is. Ki kellett jönni az Auditorium közepére, 's ott rakta meg érte.⁶⁶
3. Egynehány opponens mind azon kezdte az Objectiót hogy *vilia* mea Argumenta proferam. El-unta utóljára SzGyörgyi a' Vilia Argumenta-kat, 's meg-szollította az egyyiket: Bár csak Öcsém ne mind Vilyből hordanátok az Argumentumokat.
4. Egykor bé jön a' Logicába, 's kezébe veszi a' Catalogust. Bakk vólt az utólsó. – Dux Gregis ipse caper monda SzGyörgyi Virgiliusból.
5. Egy Deák fel-megy az esztendei Censurára. Régen haragudt rá Szentesy, 's olly kérdéseket vetett elibe, hogy a' Deák tellyességgel nem tudott felelni. Bosszonkodva karmolta a' homlokát. – „Nízzik Collegá Uraimik, Ű míg harágszik, hogy nem tud.” – Clarissime Domine! Ista Contumelia me non erigit, sed frangit, monda a' Deák. – „Ergo fractus pereas.”⁶⁷
6. A' Publicusok nagy Kártyázásnak adták magokat. Szemere Albert és Halász Szentesihez mennek. „Frater Halász! Audio te in lusu Chartarum Pictarum tantum fecisse Progressum, ut jam vel ipsum Szémere antecellás.”
7. A' Publicusokat egy Ivánnénál tartott tántz⁶⁸ miatt a' Professorok provocálták. Eggyenként egy sem akart fel-menni. Ezen engedetlenségért el-tiltódtak az oskolától, míg a' Patronatus Deputatit nem rendel. Tudakoztatván ez által miért nem mentek-fel a' Provocatiókor, azt felelték, hogy Szilagyitól tudták hogy meg-akarják

⁶³ [A cím és az 1–14. anekdota Aszalay János írása.]

⁶⁴ [Kazinczy Ferenc más színű tintával írt megjegyzése.]

⁶⁵ chaterrából. [Emendálva.]

⁶⁶ meg <a' fejére> érte.

⁶⁷ pereas. [A záró idézőjel pótolva.]

⁶⁸ tán!../ [Átírás.]

verni. 'S hát ha meg akartak volna is kérdé⁶⁹ Szilágyi Márjásy Boldisárt mit csinál- 455,924
tatok volna akkor?" – Consilium cepissemus in arena.

8. Az alatt míg a' Templom épült az Isteni tiszteletet a' Pataki nép a' Csűrbe tartotta. Communio lévén, mind el-volt⁷⁰ foglalva a' hely, mikor Gombai bé-jött. Szentgyörgyi intet neki, hogy üljön mellé, ott ül Gombai, hát egyszer jön Szilágyi. G... ki lép Szilagyinak helyet adni akarván, de egyszersmind azt is reménylven, hogy ötet⁷¹ is bé-ereszti. Sz... az egyik lábát a' Székből ki-hagyja, 's úgy imádkozik. G... állva várja az imádság végét. Sz...⁷² le-ül, 's a' térdét ki-teszi a' Székből, annak jeléül, hogy G... ott ülést nem kap. G... haragosan és szégyenletében ki megy a' templomból. Csak hamar azután Sz... azt izeni G...nak és Óvárinak, hogy ha tovább is Nádpálcával járnak,⁷³ azt a' farokra rakatja. G... reá tüzeli Óvárit, hogy menjen Sz...hoz pálcásan, 's ha belé kap, verje-meg, maga a' Templomi casus miatt már meg esküdt hogy soha a' házához nem megyen. Óvári félt maga menni, G... tehát el ment vele, de csak a' gradicsig, olly szándékkal, hogy ha Óvári felülről kiált segítségére szalad. Fel megy Óvári maga, 's Sz... ki akarja tekerni kezéből a' botot: addig bírkoznak rajta, hogy Óvári által vetvén azt a' Sz... fején jól meg-szorítgatta vele a' háta gerencét. Továbbá pedig az ajtóig rántogatván, a' hátát keményen az ajtó félhez dörgölte. Nem volt szükség e' szerint hogy G... fel-jőjjön; 's Óvári csak akkor eresztette-el Sz...gyit mikor meg ígérte hogy⁷⁴ miatta semmi bántása nem lessz.
9. Zoltán Pali Lácainé körül vesztegetvén el az idejét, el nem készült a' Censurára. A' Censura előtt való nap a' Terhes Kertjébe le-fekszik hasra /:Gombai a' Szomszéd sөvény mellől nézte nevetve:/ 's úgy tanulta Hollmant. Egyszer térdre egyenesedik, 's öszve tévén kezét így kiált-fel: Ur Isten csak most az egyszer! b... a' Lelke Jussa miatt most mindjárt csűffá leszek.
10. Szilágyi egyszer nagyon karomkodott publice a' Leckén hogy a' Publicusok között 455
egy sem jelent meg. Kaz. Fer. Zoltán Pál és Paloci Horváth Ádám Pinkócról hozzá mennek capacitálni, hogy az ollyan ki-hallgatás előtt esett pirongatás, igasságtalanul eshetik. Horváthnak mozdulásai igen rendesek voltak. Sz... azt gondolta, hogy ötet H... azzal bosszantani akarja, 's fel emelte reá a' kezét hogy pofon⁷⁵ üsse. H... mozdulatlanul maradt az egész testével, s csak fejét fordította nevetve a' két Pajtása felé. Ezen nagy kacagás tamadt, Sz... pedig még nagyobb tűzbe jött. H...tot ki-űzték a' Szobából. Már azt gondoltuk hogy H... az útzán van, midőn nyílik az ajtó, 's egy: *Prima et ultima Visitatio Domine Clarissime!* hangzott-bé. – Ehe! monda neki Sz... de már akkor H... megint a' gradicson volt.
11. *Nádaskai és Hétzei* két Barát Kis Katit szerették. Papainénál egy tántz volt. Ott volt mind a' Menyecske, mind több publicusokkal együtt Márjásy Bóldisár, és az öttse

⁶⁹ kerdé [Ékezethiba.]

⁷⁰ [/]l-volt [Átírás.]

⁷¹ hogy <néki> ötet

⁷² [/]z... [Átírás.]

⁷³ Nádpálcával <akar> járnak,

⁷⁴ Sz...gyit hogy [A „mikor meg ígérte” sor felé írt beszúrás.]

⁷⁵ [/]ofon [Átírás.]

- 924 Sigmond. Hécei és Nadaskai keservesen néztek, hogy Tanítványaik boldogabbak voltak az el-múlt éjszaka mint ők, s H... gorombául szolott a' két ifjúhoz. Ezek a Derekaly⁷⁶ alól görcsös botot kaptak-elő, 's N...ait mint Præceptorokat meg kémélték, de H... jól el-verték. Még H... volt az, a' ki kérte őket, hogy a' dolgot a' Professorokhoz ne-vigyék.
12. Rigó László Preconak következett az Auditoriumba. 1. ittze borért azt fogadja, hogy az el-olvasandó⁷⁷ Biblia versei közzé belé szúrja ezt: És azért⁷⁸ nevezetik az ördög ördögnek. Meg-kapta az ittze bort, de kevésbe múlt, hogy ki nem csapták.
13. Szendrei Balogh Sami valamely sokakkal másokkal el-követett Excessusért arra büntettetett hogy deprecáljon. Ő talám a' Negyedik volt, 's míg a' többi deprecált, ő az alatt a' Székek vagy másoknak a' lábaik közt vont meg magát. Ra következőn a' sor elő bűjt, 's e' volt a' habarva el-mondott Deprecatiója: Eadem navi navigari Viri Humanissimi, et quæso ut mihi ignoscere velit.
14. Kaz. Fer. Respondensnek tétetik 1779be a' Theológiából. Mások egy egész Paginányi imádságot bocsátnak elibe a' Thesesek el-olvasásának. Ő így imádkozott: Omne bonum donum descendit desuper: descendat inde Auxilium tuum⁷⁹ hoc etiam hora Amen. – 'S azt mondták a' Deákok hogy igen publicus imádság. /:Eddig az Aszalay keze. – A' mi következik a' Miklós Öcsémé:/⁸⁰
-
15. Bárcay Samuel egykor be setétedvén az estve, parancsolni akarta az Inasának, hogy gyűjtsen gyertyát. *Domine Diós* /:így szólla nagy seriositással:/ *se nap világ, se hóld világ, tehát gyűjtsen gyertyát.*
16. Bárcay Sámuel kártyázván 's vesztésben lévén Keneseyt csalárdsággal kezdte magában vádolni, de bátortalan lévén magában fojtogatta gyanakodásait. El unván sokára a' vesztést, meg szólítja: *Uram, Uram, Kenesey Uram! úm, úm, – pénzbe áll a' dolog.*
17. Szemere Albert Bárcay Samuellaal lakott. Samu egy estve kinn áll a' kapunál, 's valamit akart mondani Szemerének, kivel nem csak az, hogy régólta együtt lakott, hanem azon felül sokáig együtt tanult már annak előtte is. Melancholiájában el-felejté a' nevét. Meg kopogtatja az ablak üvegét 's bé kiált: *Békési!* Szemere tanult, 's nem vette észre mit akart. *Békési!* Szemere tudakozza kit hív, 's akkor meg vallotta, hogy el-felejtette nevét 's ötlet hívja. NB. Ez az el-nevezés onnan jött, mert Szemere bekecset hordott.
18. Bárcay Samuelnek Barátjai egykor alkalmatlanságára voltak, mert vacsorára nyúlalt süttetett. Sokat tanakodott magában, miképpen mutassa ki nékik az utat, hogy azok rossz neven ne vegyék, és rajta keserves satisfactiót ne vegyenek. Ujja körmeit rágván egykor meg szóllal: *Ha úgy tetszik* /:itt el-akad:/ *hány óra?* – – A' hang el-árulta igyekezetét, 's a' leg keserűbb vexát szenyvedte-el.

⁷⁶ a<.> Derekaly⁷⁷ el-[/.../asandó [Átírás.]⁷⁸ [/.../ért [Átírás.]⁷⁹ Auxilium <...> tuum⁸⁰ [A zárójelben Kazinczy más tintával írt autográf megjegyzése. A 15. ponttól Kazinczy Miklós kézírása.]

19. Patakon tűz támad. Az ifúság oda szalad. Sokan dölgoztak, de a' nagyobb rész ⁹²⁴ bámúlt. Szólga Biró Horváth Ujhelyből történet szerint Patakon volt, 's a' Hajdújára rá parancsolt, hogy mindent vágjon, a' ki nem óltja a' tüzet. A' szegény hajdú rá vág egy Deákra, azonnal néki megy rudakkal az egész sokaság, 's ha a' Szólga bíró hozzájuk nem szaladt volna, szerencsétlenül lett volna végi a' dolognak. Kérte az Ifúságot, hogy azt a' hajdunak ne vegyék rossz neven. Ő azt meg tévedésből cselekedte. Bárcay Sámuel okosan akart szállani: akkorában tanulta a' Hejneccius Logicájában az Ideákról való részt, de Ideis claris et Distinctis adæqvatis. – Domine Perill. Judlium, iste Hajdo poterat habere *ideam distinctam* penulæ et lenæ. az az láthatta ki a' paraszt, ki a' Deák.
20. Bárcay Sámuelnek szava járásai ezek voltak: *ih kirem drága nagy ju Uram!* 's akkor meg fogta annak a' kihez szállott az áll-kapcája allyán a' bőrt, 's csipve fel rántotta az ég felé. – – – *Tortura Capillorum*, mely⁸¹ a' volt, hogy véletlenül a' barátjai Zopfokat, mellyek az akkori mod szerint idegen hajjal voltak meg vastagítva hirtelen a' nyak szirtjához ütötte, 's nevetve egyet ugrott.
21. Bárcay Sam. egykor igen vigan 's nevetve jött haza. Zoltán Pali nálla volt. Bé ugrik a' házba, 's így szól: *Zoltán, úgy é én most bolond vagyok?* – Zoltán nevetés nélkül felelte: *Biz a' te, Samu!*
22. Bár. Samu a' Czigányokat egy garasért jobbágnak fogadta. Contractust íratott velek, és azt az Archivumában tartogatta. Az ilyen acqvisitiokban sokat keresett.
23. Tolcsván valami Bálba táncba kerekedett Bárcay Samuel, az a' ki elől táncolta a' Lengyelt el vált párjától, 's a' Férfiak külön szakadva keringettek az Asszonyok körül, Samu észre nem vévén mi dolog, soká őgyelgett a' táncosok közt, 's látván hogy a' többi táncol, soha se tudta mit csináljon.
24. Egykor ismét Tolcsvára akartak menni már készen volt a' szánka, űlni akart minden, de Bárcay Samu nem lelte a' kalapját, a' sok hányásba vetésbe meg látja a' Præceptora deák szabású kalapját az asztalon, de látta hogy az nem az övé, de kinnyában hozzá álott, körül nézi, kívül belől meg szagolja 's így szól: *B..... a' Lelkét be deák bűz.*
25. Egyszer szerelmes volt *Samu* a' Soos Ferenc Kisasszonyába, a' konyhán főző Gazdasszonyának sokat beszélt rólla. *Tám szereti az Urfi?* kérdé ez, 's Samu elszégyenülve veregette meg a' Gazdasszonya vállát, 's ezt felelte: *Csak úgy, csak úgy Gazdasszony!*
26. Professor Szilágyi de structura Corporis humani tanított, *Samu* a' Cathedra mellett lévő első székbe el-aludt, a' Professor a' musculusokat magyarázta, illy formán: *Musculi acceperunt nomen a muribus, quod formam murium habeant, sunt musculi qui caput, truncum et Caudam habent, at sunt qui Caput et Caudam non habent. Hic*⁸² *rectius dormientibus assimilari deberent.* Márjásy Boldizsár Samunak éppen a' háta megett űlt, 's így kiáltott fel; *Ne aludj mert azt mondja Professor Uram, hogy se fűled, se farkod.*

⁸¹ Capillorum. <Egykor nevette ..> melly [A törlés után megmaradt pont emendálva.]

⁸² Hi [Emendálva.]

- 924 27. Kelcz Antallal executióra jővén Bárcay Samu Regmeczre Rollynál meg-lát egy törpe Lyányt, Milec Prokátor valamit kezd beszélni, 's Czverglinek nevezi. Meg szóllal Samu: *Jó volna belé oltani.*
28. Kelcz azt tudakozza Samutól *ha eszik é valami ételt? Majd bé veszem,* felele.
29. Látván a' Pesti Juratusok a' Bár. Samu élheteretlenségét, el vitték a' Partesekre. *Azt veszem észre hogy itt több kurva van mint⁸³ Patakon* monda Samu; Csak hamar kezdi ötöt attakirozni egy kurva: *Kurvanyád monda, nem azért jöttem én ide.*
30. Csizi János. S. Pataki Predikátor Nagy Pénteken a' reggeli Predikatio után ki hirdeti: *A' Cantor jelenti, hogy 12 orakkor a' Passiot el-fogja énekelni; a' ki tehát a' hivek közöttül jelen lenni akar, nyitva találja az Ur házának ajtaját. Én ugyan el nem mondanám egy Lóért.*
31. Egy Kis Pataki ember el aludt a' Templomban. Csizi meg szóllal: *Hallod é Kis Pataki ember! pedzi már!⁸⁴* Így nevezik a' Halászok, mikor a' horogra hal akad.
32. Nem vólt ritka dolog ezt hallani a' Csizi Predikatioiban: *A' pénz olvasva jó! Az Asszony verve jó!⁸⁵*
33. Egyik Leánnyának keresztelésére Csizi Prof. Szentgyörgyi Uramat hívja. Előbb mindazáltal maga egy oratiót tart, hogy ő ezt *Deborának* nevezi, mert ez a' Sidó szó *Méhet* téssen. Az én Feleségem /így szolla/ fel gyógyulván tavaly a' méhesben ment magát szellőztetni. Ott nemzettem őtet.
34. Egy időben mintegy 1778.dikban a' Pataki Ifiúság és az Asszonyok a' Pápista Templomba kezdtek járni. Így szólla egykor Csizi Prédikacziójában minekutánna a' Tanulokat rútol le-mocskolta: *Ti is bestia Lustos Pataki Asszonyok alig kondítják meg a' Várbéli harangokat, 's már kapum alatt mint a' ménés nyerítve mentek el. De bezzeg vonhatják ezt a' mi szegény csonkáinkat – nem látnak titeket az Ur házában.⁸⁶*
35. Szathmáry Mihály Theol. Prof. Mihálynak, Samuelnek, Simonnak és Mosesnek Attya hosszas erőtlensége után meg halván, ezt hagyta textusul: Meg próbáltál Uram engemet, mint az ötvös az aranyat⁸⁷ Esaias⁸⁸ Nagy temetés vólt a' Collegiomban. *Keresztyén Halgatóim! /:monda Csizi:/ Sokféle a' kemence: van ház fűtő kemence, kenyér sütő kemence, üveg csináló kemence, fazekas kemence, e' 's ez kemence. E' mind kemence; de nem ilyen kemencébe próbálta meg az Isten a' mi Szathmáry Mihályunkat, hanem a' nyomoruság kemencéjébe. – – Ugyan ekkor azt is beszélte el, hogy a' szegény Szath. Mihály egykor könyörgése által tartott meg egy veszedelemben lévő hajót. Nagy szélvész vólt etc. etc. etc. Midőn ilyen veszedelemben forogának fel kiált a' mi szentünk: *Uram Isten tarts meg, mert a' mit tudtunk, mind el-mondtuk.* És e' vólt az a' csuda tévő könyörgés.*
36. Egyszer a' henyélés ellen papolván, úgy citálta Ovenust:⁸⁹

⁸³ va[...] mint [Átírás.]

⁸⁴ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁵ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁶ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁷ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁸⁸ [Hely van kihagyva a bibliai idézet pontos helyének.]

⁸⁹ citálta <Ovidiust:> [Javítás a törlés felett.]

Qværitur Ægistus Curnam sit factus adulter?

In promptu Causa est – – – – –

itt nem jutott eszébe a' hemistichon.

In promptu Causa est – – –

In promptu Causa est *otiosus fuit*.

a' helyett *desidiosus erat*.

924

37. Egy Vasárnap ebéd után Babarékhöz ment Petrahora Csizi. *Hozass bort ígyünk, küld a' mestert papolni*. E' vala a' bé köszöntés. Babarékh elibe⁹⁰ adja hogy annak rossz következései lennének, ha a' nép meg tudná hogy ők az egygyütt ívás miatt mulatták el a' Templomot. No hát harangoztass bé, mond el, 's ígyünk osztán. Babarékh kérte⁹¹ Csizit hogy papoljon helyette. Bóland, monda, most is az előtt szöktem meg hazulról. Néhát mennyünk. Bé mennek a' Templomba, 's Babarékh Csizit⁹² bé ülteti a' székre, hogy alkalmatlan költözködés nélkül mehessen fel a' Cathedraba. A' mester el kezdi az utolsó Stropháját a' Zsóltárnak, akkor Babarékh⁹³ előrántja a' keszkenőjét, 's mintha az orra vére jönne, ki megy a' Templomból. Csizi kéntelen volt prédikálni.
38. Meg hal valaki Patakon 's Babarékh és Csizit Actornak kérik a' Felek. A' temetés előtt való nap Babarékh bé jön Patakra, 's meg száll Csizinél. Isznak. Babarékh észre veszi, hogy a' Csizi prédikatiója az asztalon hever. Az alatt míg az ital közben Tsizi ki ment egynehányszor. Babarékh hirtelen által olvassa a' Prédikatiót, meg jegyzi a' textust, exordiumot, partitiót etc. etc. Más nap el-kezdődik a' temetés. Babarékh vólt⁹⁴ az első Actor. El mondja az imádságát. El olvassa a' Textust Csizi meg ijed. Vádolja magát hogy meg nem kérdezte miről fog papolni, 's már parallelus locust keres. Azomban Babarékh az exordiumot is úgy csinálta mint ő. A' partitiót is mint ő, az Applicatiót is mint ő, – mert el olvasta a' munkát. Csizi el-ijedve extemporisált, 's csak ugyan mondott olyat, mint egyébkor.
39. Uj esztendő Pap marasztás. – Csizi tartott tölle, hogy meg nem marasztják, azért a' Prédikatio után ki hirdeti a' Perselyt,⁹⁵ 's másodszor pedig jelenti: *hogy a' Pataki Pap meg-marad, és így a' Hívek soha se fáraszszák magokat a' marasztással*.
40. Szemere⁹⁶ Albert igen fiatal korában megjelen Patakon 's udvarlására megyen a' Fő Curator Vay István Úrnak. A' köszönés után azt mondja gondolatlanul: Én ma a' Tek. Úrról álmodtam. – Vay nem megbántott ambícióból, hanem inkább élességből, és hogy a' fiatal embert a' bátor⁹⁷ aborírozástól elszoktassa, ezt feleli: Pedig én nem vagyok makk.⁹⁸ Tudnillik a' magyar példabeszédre czélozott: *éh disznó makkal álmodik*. – Szemere megértette a' czélozást 's felel: Az az állat, a' melyet a' Tek. Úr

⁹⁰ bé köszöntés. <Petrahai> elibe [Javítás a törlés felett.]

⁹¹ osztán.<Petrahai> kérte [Javítás a törlés felett.]

⁹² Templomba, 's <Petrahai> Csizit [Javítás a törlés felett.]

⁹³ Babarékh [Átírás.]

⁹⁴ [/]ólt [Átírás.]

⁹⁵ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

⁹⁶ [A 40. ponttól Kazinczy kézírása.]

⁹⁷ az bátor [Átírás.]

⁹⁸ [Az oldal szélén e sorok mellett: „NB”.]

- 924 gondol nem csak makkal él. (Tudnillik TÖKKEL is.) – Vay kopasz volt, 's elhallgattott.
41. Szemere Albert más esztendőben ismét megjelent a' Pataki examenen, 's a' Conferenciába, melly igen korán reggel szokott tartatni, Júliusnak első napjaiban, és így a' legforróbb melegben, francia kék bársony magyar ruhába öltözve lép-be. Bárczay Ferencz megbántva érzette az által magát, hogy Szemere bársony ruhában jelent-meg, 's ezt kérdi tőle: *Hol maradt a' Kammerherrschlüssel?* Mintha ezt mondotta volna: Bársony ruhához Camerariusi kolcs illik, 's az nem egy ilyen tekintet nélkül való ember hátára való. Egy nagy gyülekezetbe osztán Bárczay persziflirozta Szemerét, 's azt mondta, hogy az zsípvásáron vett ruha, és⁹⁹ hogy Pálista emberé volt. Kérdik, honnan tudhatja azt? Felel a' néki tulajdon pajkos hanggal: édes Asszonyom Néném, bizony az volt! bizony az! – „De honnan gondolod azt, Feri? – A' térdeplés miatt mind le volt kopva a' térdén a' bársony. Ezen nagy kaczagás támadott. De Feri nem hagyta-el a' pajkosság. Azt vetette hozzá, hogy a' Strázsamesteri zopf, az az a' *vastag*, ledörgölte a' nérczet a' mente gallérán.
42. Az ifjabb Pósa egyszer Bárczára megyen, a' Feri atyjához; egy ártatlan, de aristocraticus búzú Öreghez. – „Hallja Kend, úgy hallom, a' Kend bátyja /:István:/ megvette a' Nyíri Portiót?” – Meg, Tek. Úr! – „B...m a' lelke helyén, Kentek miatt már Úr sem lehet az ember!” –
43. Bárczay Feri és Patay Sámuel közt valamely határbeli Controversia volt. Pósa Gábor Patay mellé szított. Feri öszve akad Pósával, 's ezt mondja neki: Az Urak respectálják a' Nemesi just, mert én kéntelen leszek etc. etc. a' magam védelmemre... Ebattát, nekem a' Nemesség többbe van mint az Úrnak. Tudnillik Pósa sok ideig Nemtelennek tartatott, és hosszas mesterkélések után sütötte-el, hogy nemessége stabiliáltatott. – Pósa hosszú orral méne-el. –

14.

Kérdések, melyre feleletek kérettetnek.¹⁰⁰

43, 170, 419, 905	1., Olasz Péter mikor denomináltatott Grammatices Præceptor Publicusnak?	Felelet. – – Sub examine anni 1769 <i>in Julio constitutus. usque ad examen 1770</i>
908	2., Ki volt a' következő esztendőben Syntax. Præc. Publ? – – – –	<i>Sam.</i> ¹⁰¹ <i>Mándi const. 1770 mense Januario usque ad Julium 1771.</i>
909	3., Szathmári Paksi Samuel melly eszt. volt Poeták Præceptor?	<i>Anno 1771. die VIa Julii constitutus; fungit usque ad Julium anni 1773</i>

⁹⁹ ruha, <volt,> és¹⁰⁰ [Dőlt betűkkel idegen kéz írása.]¹⁰¹ <Talán Terhes István> *Sam* [Az idegenkezű törlés alatt Kazinczy kézírása.]

4., Vécsey Sigmond mikor denomináltatott Oratoriæ Præceptornak?	<i>Anno 1773 mense Julio constitutus usque ad Julium Anni 1774.</i>	911
5., a' Logicában ki volt a' Præses a' következő esztdőben?	<i>Anno 1774 usque ad Julium Steph. Bosvai anno eodem 14^a Julii constit. Steph. Bátori.</i>	921
6., Ifju Szathmári Mihály mikor lett Professor? – és mikor holt-meg?	<i>Rediit ex Academia Uttrajectana, qua designatus Professor, anno 1771° exeunte, Professione exorsum 9^a Januarii 1772. – Mortuus die 24ª Junii 1773. ætatis anno 28°.</i>	911
7., Szilágyi Márton mikor lett Professor?	<i>1773. die 20ª Septemb. defunctus 4ta Novemb. 1790. ætatis 43.</i>	

Obs.

Steph Terhes fuit Præceptor Grammatist. an. 1773/1774

15.

[Olasz Péter Gramm. Præc. ...]

Olasz Péter Gramm. Præc. 1769 ad 1770.	42, 170, 419, 905
Mándy Peter Syntax.	908
Szathmári Paksi Sám. a' Mih. Theol. Prof fíja 1771, 1773.	909
Vécsey Sigm. Rhet. 1773 ¹⁰² ad 1774	911
Bátori István 1774.	921
Ifj. Szathmári Mih. Utrechtből 1771. ősszel haza.	911
kezdi szolgal. 1772. Január. ¹⁰³ 9d. † 1773. Jún. 24d. elt[emetik] ¹⁰⁴ 28d.	
Szilágyi Marton lett Prof. 1773. Septbr. 20d.	
† 1790. Nov. 4d. élet[ének] ¹⁰⁵ 43 eszt.	
Terhes István Præc. in Gramm. 1773, 1774.	
II. Jozsef Patakon 1770. Máj. 20d.	45, 46, 432, 449,
Szgyi István Jul. ¹⁰⁶ 16d.	475 565, 723, 907
	911

¹⁰² 1774 [Átírás.]

¹⁰³ Jánuar. [Az ékezet törölve.]

¹⁰⁴ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁰⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁰⁶ Istv. <1770.> Jul.

16. Feldolgozni valók.

- 1235 Kazincsy 2. Febr. 1786.
 173,320 da sind sie – Sok Agenssel a’ Basteyon.
 973 Pazdicsi Communio.
 1235 Lőcsei Processio.
 Fay Agoston, Agostonné, Darvas, Gr Csáky Antal és Barkóczy Janos.
 Lomniczi Luth Pap.
 654, 1076 Lampachon, Nézzd a’ Magyar.
 175, 322, 527, 638, 1054 Mihály¹⁰⁷ a’ Dunába ugrik 1791.
 1023 Csóron 1789. Franciscanus posztó Überrockban, kopasz fövel.
 1235 Diligence.
 Uram Bátyám, nem kellett volna el venni.
 652, 1076 Neumarkon a’ pohar.
 652 Ens Und hier ist der 9te. Spitzbu[b]en.
 1074 Frankenmark. Sok mén a’ tökibe.
 1235 Péter és Kapitány Kisné.
 23, 437, 564, 734, 1235 K Andr. és Dobos. Almasi Generalis és né Sokuton.
 1235 Bárány, Domine Reverendisse. 1789.
 79, 503, 608, 776, 1006 Hobgardi Plebánus numism.
 1072 Rakics, pride
 Hiszen talán¹⁰⁸ csak beelégli mar.
 1235 Thómanné.
 74, 536, 989 Schottenthóri¹⁰⁹ alamisna.
 1068 Menettetem.
 1076 Kufstein das bin ich.
 1072 Non exploratum veni. Ille non morietur.
 1235 B. Einsiedl.¹¹⁰ husvét
 Toth Tamás bilyege
 Még a’¹¹¹ Vt is szerettem érttek.
 653, 1074, 1076 Aubert¹¹² a’ tökök Huf Rgbeli Fő Hadnagy. Kuderka Huf.
 1076 Gal Mózes Markusfalvi Zászlortarto. Teczel és Juritek
 1235 Bár 50 fija volt volna. Mitrovszki.
 59, 519, 627, 1038 Aszalai 5ft.
 1076 Rohe. Frohe.
 1235 Egri flastrom.
 Miskolczi strázsza.

¹⁰⁷ Mihály<.>

¹⁰⁸ Talán [Beszúrás a sor előtt, a „Talán” kezdőbetűje emendálva.]

¹⁰⁹ S[../]ottenthóri [Átírás.]

¹¹⁰ [Bizonytalan olvasat.]

¹¹¹ a [Emendálva.]

¹¹² Auberg [Átírás.]

Elalszik a' gyertya Siegw.
No még eggyszer.

1235

17.
Patak.

1770. Máj. 20d. II. József Patakon ebédel.
1771. órát kap a' Collégium.
Octóberben az öreg Theol. Szathmári Mihályt megüti a' guta.
1775. Nov. Szathmári Király György FőCurátor helyébe Kácsándy László.
1776. Mart. 27d. a' nagy templom fundamentoma letéttetik a' régi fából épült templom helyén. Azalatt az isteni tisztelet a' Város' északi részén, az úgynevezett Héczén, tartatott egy csűrben.
1777. Kácsándy László meghalván, helyébe Vay István lép.
1778. Mart. 15d. meghal a' Theol. Szathmári Mihály ki guta ütésben 1771 olta feküdt.
1781. Jul. 8d. consecráltatik az új templom.
Septemb. 3d. megholt Szentesi János Histor. Prof.
1782. Jul. Szentesi János helyébe megválasztatik és 1783. Január. 14d. introducáltatik Szombathi János.
1788. Január. Vay István Pécsi Districtusbeli Supr. Stud. Director lesz, 's helyébe Mart. 4d. választatik Patay József.
1827. a' torony' tetejét leszedték; annak falát 4 öllel feljebb emelték, (az építéskor az uralkodás nem engedte feljebb vinni) 's báldoggal fedték be. Azzal 1828. Examenkor a' fedő Mesteremberek csaknem egészen készen voltak már. A' templomot pályakővel 182¹¹³ fedték be.
1806¹¹⁴ tették le a' Collégium' napnyugoti pompás sora fundamentomkövét.¹¹⁵

43, 46, 432, 449,
475, 565, 723, 907
924

18.
Gróf Eszterházy Károly,
Egri Püspök.

944

Canonica Visitatióján lévén, Szikszóra¹¹⁶ ér; 's ott egy Balog nevű Nemes ember, 577
részeg fővel igen közel forgott hozzá a' látására öszvecsődült sokaság közt. Felöntött
szegény magának jó formán, hogy annál bátrabb légyen a' Püspök előtt. A' Püspök
látta a' kérkedve tett impertinentiát, 's megszólította: Kelmed micsoda Valláson van?
– Én, felele Szendrei Balog, azon a' Valláson való vagyok, a' mellyen az volt, a' ki a'

¹¹³ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

¹¹⁴ [Az évszám után hely van kihagyva.]

¹¹⁵ sorá<t két sz[./]> fundamentomkövét. [Az ékezet törölve.]

¹¹⁶ lévén, <Mis> Szikszóra

⁹⁴⁴ *dik*¹¹⁷ *Soltárt írta.* – Az emberke merő pajkosságból 's lelki szegénységből mondotta itt a' Soltárt.¹¹⁸ De a' Püspök hirtelen ezt a' kérdést tette néki: Kemed tehát tudja honnan jönnek az éjjeli ijedelmek? – Szendrei Balog megszeppent 's lódúlt.

Ennek a' fia, Szendrei Balog József, Szolgabíró volt Abaújban. Részsége miatt kitétek. – Fáy Agoston OrdVispán egykor dél után is tartott gyűlést, 's a' remanens materiák olvastatván, mellyek között valami Investigatió fordult elő, megszóllította Balogot, hogy az Investigatió meg van e téve? Balog a' ki állani is alig tudott, fel költ 's ezt felelé: De én meg azt kérdem Consiliárius Uramtól, hogy hát ez 's ez miért van így? – A' Consil. elborzadt a' részeg ábrázat' látására, 's azonnal ülést bontott. Most látom én, ugymond, hogy nem jó dél után consideálni! –

Gróf Eszterházy Károly egy más Canonica Visitation /:1770 körül:/ Patakról Újhelybe ért. A' Vármegye házánál szállott-meg. Míg kísérői vacsoráltak, maga fel 's alá járt a' szobában. Az Egri Nagy Prépost Gróf Batthyáni Ignác, idővel Erdélyi Püspök, bosszankodva beszélt, hogy nem tudom kicsoda, kezét nem csókolt a' Püspöknek. Szeretném, ugymond, tudni, hogy ha a' testi Atyáknak csókolnak kezét,¹¹⁹ miért ne csókolnának¹²⁰ a' lelki Atyának? – *Igen! lelki szájjal!* monda lakóniai rövidséggel Kazinczy András; 's a' Nagy Prépost elhallgatott, más vendégek sziszegtek.

19.

*Régibb Jegyzésimből.*¹²¹

<sup>43, 45, 432, 449,
475, 565, 723, 907</sup>

1770. Máj. 20d.¹²² láttam Második Józsefet Patakon ebédelni.

— 16. Jul. Prof. Szentgyörgyi Ord. Prof. lesz.

⁹²⁴ 1771. órát kap a' Pataki Collegium tornya.

— Októberben Theol. Prof. Szatthmáry Paksi Mihályt megüti a' guta.

1772. Január. 9d. az ifju Szatthm. Mih. Mathesist kezd tanítani.

1773. 20 Mart. Öry Gabor Theol. Prof. inauguráltatik.

— 24 Junii Szatthm. Mihály Mathes.¹²³ Prof. meghal, a' Theol. Prof. fja.

— Sept. 20d. Szilágyi Marton Math. Prof. inauguráltatik.

1775. 25 Aug. Szatthmáry Király György FőCurator meghal

— Novb. Kácsándy László lesz helyebe.

¹¹⁷ a' ki a' dik [Hely van kihagyva a zsoldár számának.]

¹¹⁸ itt a' Soltárt. [Hely van kihagyva a zsoldár számának.]

¹¹⁹ csókolják <meg a' > kezét, [Átírás és törlés.]

¹²⁰ csókolná [Átírás.]

¹²¹ [A lap tetején idegen kéz írásával: „Kazinczy F. gyűjteményéből valók. / V., Naplóféle. (1 levél)”]

¹²² Máj. <30d.> láttam [Javítás a törlés felett.]

¹²³ Mihály <Theol.> Prof. [Javítás a törlés felett.]

1776. 27. Mart. a' Pataki nagy Templom a' régi helyén¹²⁴ épülni kezd. Ekkor teszik le 924
fundamentomát.
1777. Kácsándy László †. Vay István lép helyebe.
1778. 15. Martii a' gutaütött Szathm. Mihály Theol Prof †.
1779. 27. Apr. SuprStudDir. Péchy Gábor Patakra jó. Kenyeres engem felszólít, dícsér 429, 459, 485, 576,
739, 942
hogy Szabó Daviddal versben levelezek, 's buzdít, publice az Auditóriumban.
1781. 8. Jul. consecráltatik az új Templom.
1781. 3. 7br. meghal Prof Histor. et Juris Szentesi János 924
1782. Jul. Szombathi János választ[atik]¹²⁵ helyebe.
1783. 14. Jan. ugyan ő introducaltatik.
1788. Január. Steph. Vay fit Supr. Studior.¹²⁶ Director Reg. in Distr. Quinque Ecclesiar.
— 4 Mart. helyébe Fő Curator lesz Patay József.

20.

Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának.¹²⁷

Wielandnak e' munkáját azon házban vettem ajándékul 1776., melly nekem 1804. felesé- 425, 458, 936
get ada, mert Nagy Kázmért akkor Nedeczky Nepomuk és Beöthy Francisca bírák. Ez
az asszony látta hogy én az ő imádságos-könyvei mellett heverő könyvet a' Wieland
Diogenesét, Leipz. 1770. Geysernek sok rezeivel Oeser után, gyönyörködve nézem, 's
minthogy ő nem olvasott semmit, 's a' könyvet hihetőleg ajándékban kapá, nekem
adta.

Én a' könyvet Kassán 1790. lefordítottam. Ijesztének hogy a' Censor tiltani fogja 538, 641, 1040
kiadását. Szerencsémre az Báró Sahlhausen Mórítz Ex-Kapitány volt, kit a' Kassai
Kerületbeli Iskolák Fő-Directora Gróf Török Lajos Úr, nem érdemei hanem szegény-
sége tekintetéből, Pro Directorává tett vala a' Kassai Acemiának, és a' ki hogy kettős
fizetést vonhasson, magára vállalá a' Censori terhet is; 's ennél egy kis tekintetben
állék mind hivatalomra nézve, mind mivel tudta hogy Gróf Török engem gyermeke
gyanánt szeret. De a' Német ember nem is igen érte magyarul. Osztán József Császár
épen akkor hala meg (1790. Februar. 20d.), 's félt, hogy ha meg nem engedi a' fordítás'
nyomtatását, panaszt teszek a' Gyűlésen. Ezen okok Sahlhausent arra indíták, hogy
az *Imprimatus*t reá írta.

Bécsben akarám azt nyomtatattatni, 's hogy a' német Betűszedővel elkerültessem a'
hibákat, még tisztábban írtam le azt, 's megtartván a' Sahlhausen aláírásával jegyes
exemplárt, ezt az újabbat felküldém Bécsbe, meg sem álmodván hogy azt a' Censor
megtilthassa.

¹²⁴ helyében [Átírás.]

¹²⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹²⁶ [...]dior. [Átírás.]

¹²⁷ [A cím után idegen kéz írásával: „(1–3 levél)”]

1040 De Bécsből azt a' tudósítást vettem, hogy a' Munka megtiltaték Magyarban.

E' szerint előmutatván Trattner Mátyásnak a' Kassai Censor engedelmét, ezt kérttem meg, hogy venné¹²⁸ munkába. – Trattner ótalmazva volt a' Sahlhausen engedelmétől, 's örömmel teljesíté kérésemet, 's azt 1793. Martziusban elkészítette.

Másfél esztendeig szabadon árultatott a' könyv. De ekkor az itt következő Parancsolat érkezett a' Pest Városa' Tanácsához a' Helytartó Tanácstól. Azt a' mellyet ide ragasztok,¹²⁹ a' Gréczi fogságában 1796. Octób. 12d. megholt Aszalay János írta le Trattner-től.

[...]dentes¹³⁰ ac circumspecti, nobis honorandi! Sua Maiestas Sacr[issi]ma circa versionem Hungaricam a Szinopei Diogenes Dialogusai in ejate Typographia Trattneriana impressam clementer resolvere dignata est, ut, cum distractio ipsius originalis libri neutiquam singillative, [se]d¹³¹ duntaxat in nexu cum omnibus operibus Viela[nd]is¹³² admittatur, juxta directivas censurae neq[ue]¹³³ ejusdem versionis distractio interdicatur, nihilominus Typograph? Trattner, ob attactae bonis, utpote per Localem Revisorem Cassoviensem robatuae impressionem culpa vacaret, adeoq[ue] damnari non posset, ubi idem pro restrictione damni recurrerit, illudque (imputato distractionum amplarium pretio) sufficienter liquidaverit, ulterium eatenus Resolutionem subsecuturam esse.

[p]roinde¹³⁴ Benignam Resolutionem Consilium istud Locumt[enentiale] Hung[arico] Civico hinc Magistratui eo fine hisce intimandum habet, quo antelatum Typographum conformiter edoceat, ac fine obtinendae resarctionis horsum inviet. Datum ex Consilio R[egio] L[ocumtenentiale] Hungariae Budae d[ie] 13. Junii. Anno 1794. celebrato. Eorundem generali Comes Joseph. Haller mpr. Joseph. Limp mpr.

statui Pestiensis Civico exhibend[um]

Hasonló parancsolat méne le Báró Schaffrath Leopold Váczi Kanonok és a' Pesti Gymnasium Directorához is. Ez meglepheté vala Weingandot, 's elszedheté volna tőle a' még el nem költ exemplárokat; de ő jobbnak látá intést adni Weingandnak, hogy a' megtiltott könyv példányait takarítsa félre. Weingand követte az intést, 's a' példányokat kezemhez juttatá.

Imhol a' tiszta fejű ember czédulája:

Haben¹³⁵ Sie das bei uns Betitelt a Szinopei Diogenes Dialogusai von Vieland. ist aber von Kazinczy in das Ungarische übersetzt worden Haben Sie ein Exemplar so schicken

¹²⁸ hogy <..> venné

¹²⁹ ra/.asztok, [Átírás.]

¹³⁰ [Dőlt betűkkel a két beragasztott lapon olvasható idegenkezű másolat. A latin szöveg eleje hiányos.]

¹³¹ [Papírhiba.]

¹³² [Papírhiba.]

¹³³ [Papírhiba.]

¹³⁴ [Papírhiba.]

¹³⁵ [Dőlt betűkkel a beragasztott lapon olvasható idegenkezű szöveg.]

Sie eins mir Haben Sie mehrere so schicken Sie mir alle denn sie müssen der Statthalterei überschicket werden. 1040

Megkértem Weingandot, attestálja nekem, hogy a' Wieland Diogenese német nyelven az Austriai uralkodás' minden Könyváros boltjaiban szabadon árultatik; 's a' mint kevés holnapok múlva minden Vármegyékhez lejőve a' parancsolat, melly a' Nyomtatás szabadságát összeszorította, panaszomat elmondám az Abauji, Zemplényi 's Bihari Gyűléseken, 's előmutatám a' Weingand¹³⁶ Attestátumát.

ATTESTATUM.¹³⁷

Ad opusculum germanicum Consilarii aulici Wieland, sub Titulo: Sokrates mainomenos, oder die Dialogen des Diogenes von Sinope, per titulum Franc. Kazinczy in hungaricam Linguam transpositum, et Pestini Typis Trattnerianis exusum, in omnibus Bibliopolis tam Hungaricis, quam Austriacis, libere vendatur, et catalogis librorum in his Bibliopolis venui expositorum insertum sit, testor
Pestini, Die 14. Julii 1794.

Joannes Michael Weingand, qua Bibliopola
*Johann Lindauer*¹³⁸

Elfogattatván 1794. a' Martinovics Apát Úr' oktan plánját magokévé tevők, Causar. 1068
Regg. Director Németh János a' Martinovics, Consil. Haynóczy, Laczkovics János, Szent-Marjay Ferencz és Gróf Zsigray Jakab ellen tett Actiót közre eresztette. A' Publicum látta ebből hogy bizonyos francia gondolkozású írás nyomoztatik, 's mind azok a' kik azt láttak, befogdosatnak, 's ebből rendesebb dolog történt mint várni lehetett.

Prókátor Gerendásy Debreczenben épen Diogeneszemet olvasá, midőn Ládszegi nevű Posta-Expeditör hozzá belép. Gerendásy olvas belőle holmit a' vendégnek; az elkéri a' könyvet, 's megpillantván nevemet az előbeszéd alatt, hogy el ne fogatassék látása miatt, a' Magistrátusnak beadja. A' Tanács három ízben gyűle össze ezen dolog eránt, 's nem találtatott senki, a' ki felnyitni merte volna. Híre futván a' Városban, hogy a' Kazinczy által kiadott Diogenesz, mint a' Causar. Regg. Director által nyomozott francia Catechismus forog szóban, sokan a' magok explárjaikat a' Tanácsnak felküldék, 's azokat Szombathy János Fő-Bíró Úr, fel nem nyitva elébb, lepecsételteté. Vice Notárius Kászonyi vala az az egy, a' ki egyet a' lepecsétlés alatt megnyitá, azt adván elő, hogy a' mit mint veszedelmest lepecsételnek, illő tudni mi legyen; 's kérte az Abderai Magistrátust, hogy magokat ne tegyék félelmekben nevetségesekké. – Nem jó dolog nem félni: de félni is bajos.

¹³⁶ Wiegand [Tollhiba.]

¹³⁷ [Dőlt betűkkel az idegenkézzel írt „Attestátum”, ez a kéziratkötet 49. lapja.]

¹³⁸ [Az aláírás előtt pecsét látható a kéziratban.]

21.

Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók.

90, 442, 488,
584, 747, 957

1780. Gróf Brunszvik József Váradon Fő Ispánnak installáltatott. Prof. Revai Miklós, akkor Rajzolás Professora a' Váradi Normális Iskolánál és Piarista Misemondó, Verset nyomtattata az alkalomra. Én kevés holnapok előtt (1779. Júliusban) hagytam-el iskoláimat 's itt jelen valék éppen Consil. Buday László Úr házában midőn egy csoport Vendég íme jó, hozza a' verset, és vad kaczagással neveti, hogy melly éktelenségek azok. A' nagytestű éltes Superintendens elkéri a' kaczagótól 's olvassa fenn szóval: Nem de talán az örömszekeren diadalma Camillust Vitteti és az előbbi időre¹³⁹ Felvirradt boldog Romának népe csodálja a' rab nemzeteket. Rév. Vers. Pozsony, 1787. lap 157. A' Superintendens elragadtatott az öröm és csudálás által, 's a' Tekintetes Úr szemeket mereszte, meg nem tudta fogni, hogy az olly tudós ember mint a' Superintendens hogy magasztalhat olly esztelenséget, 's jó ideig azt hitte, hogy a' Superintendens dicséretéből¹⁴⁰ ironia szóll. – Ez a' derék ember a' Horáitz, Propertz, Virgíl megkurtított neveiket is szerette 's ajánlotta, mellyek akkor az Orthologusoknak éppen olly szenvedhetetlenek voltak, mint most többé nem azok.

22.

[Jurátusoknak...]

Jurátusoknak

170, 172, 463, 490,
587, 750, 963

Protestáns ifjak legelsőben 1782. Sept. 21d. eskedtetnek-fel, 's ezek között én is. Sokat ellenkezék a' Curia a' II. József rendelkezéseivel, de meg kelle lenni végre.

23.

[Kalmár György]

753, 969

Kalmár György Veszprém Vármegyében született, Tapolczafőn, nemes rendű atyától. Iskoláit a' Debreczeni Reform. Collégiumban végezte, 's Superintendens Szilágyi Sámuellel még Togátus korában teve egy útát Bécsbe. A' komor ifju szóvalán űlt a' nem¹⁴¹ komor Superintendens mellett, 's így ez leve annak mulattatója. Elmondá előtte Horáitzius¹⁴² és Klopstock után fordított Ódáját, görög szchemájú magyar fordításában, 's¹⁴³ Kalmár csudálkozva látá nyelvünk' alkalmas voltát a' görög és Római

¹³⁹ és a <boldog> időre [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁰ dicseretéb<en> [Az ékezhely emendálva.]

¹⁴¹ űlt <a' szekeren> a' nem

¹⁴² Horáitzius<ból>

¹⁴³ magyar <Verseken>, 's [Javítás a törlés felett.]

lyra' követésére, 's elkezdé¹⁴⁴ írni hexametereit, melyeket 1770. Prodrömus idiomatis Scythico-Mogorico-Chuno-Avarici cím alatt Pozsonyban kieresztett. Ö¹⁴⁵ lévén a' legelső Magyar, ki¹⁴⁶ legnagyobb számban jelent-meg¹⁴⁷ illy rendű versekkel, Verselésünk' hősei között mindég¹⁴⁸ ragyogni fog, noha ötlet Ráday és Szilágyi 's Szepesi¹⁴⁹ Kánonok Molnár János megelőzték, Birsi pedig 1764. 's Rájnis, Kalmárnak próbájit nem ismerve, csaknem egy időben követték, érdemben¹⁵⁰ véghetetlen távolra magok után hagyták. A' külföldre, mintegy harmincz esztendő korában méne-ki, 's Angliát 1749. látta-meg, 's ángoly nyelven adta-ki Londonban 1751. egyg Értelkezését két zsidó szó (Elohim és Berith) felől, 's 1766. Amsterdamban egy más munkáját zsidó nyelven, mint 1767. Hálában egy harmadikat, görögön. Az illyet tudó ember tudós embernek tartott a' múlt időkben. Később Berlinben (1772.) adá-ki Praecepta Grammatica, atque specimina linguae Philosophicae, sive universalis, ad omne vitae genus adcomodatae. Rómában múltván, 1774. Grammaticai Institutióit ismét kiadta, 's képe két rézmetszésben jelent-meg, az egyg ezen Felülírással:¹⁵¹ GEORGIO KALMÁR NOBILI HVNGARO DE TAPOLCZAFŐ EO QVOD LINGVAM SYMBOLICO-CHARACTERISTICO-PHILOSOPHICAM VNIVERSALEM PRIMVS INVENERIT EANDEMQUE SOLVS PERFECERIT AMICI ROMANI H. C. D. D. D. MDCCLXXIV. – Az itt közlött Levél tudatja velünk ekkor hol járt, hol lakott, és a' sovány tudományok fejét mint zavarták-meg.

A' különös ember felől némelly Olvasónak kedves lesz még többet is hallani. Félre¹⁵² tesszük tehát az átallást, 's elmondjuk szabadon, a' mit felőle tudunk. – 1782. Septem-berben egy barátommal Budán a' Királyi Udvar körül sétálván, meglátánk egy riasztó alakú 's öltözetű embert, ki az akkor ott letett Bibliothecából jöve-ki,¹⁵³ 's minden tízedik lépése után meg-megállott, kivona¹⁵⁴ zsebjéből egy nyomtatott¹⁵⁵ ívet, 's azt gondosan tekingette. Kabátja violaszín selyem vala, hihető egy Amicus Romanus ajándéka, vagy zshipvásáron megvett maradék; magyar szabású kék nadrága hét márfásos posztóból, csizmája málybőr, mint a' falusi Bíróké, 's parókáján, mely a' fülei körül nem ére koponyájához, egy szörnyű háromszegű szőr¹⁵⁶ kalap. Barátom néki-bátorodék megtudakozni a' garbonczás Deák formájú idegent, ki legyen ő; 's ez magát

172, 320, 491,
588, 752

¹⁴⁴ 's elkezdé [E két szó közé korrektúra jellel beszúrt, margóra írt évszám utolsó számjegye nem látszik: „170[.]”; mivel a mondatban később előfordul az évszám, ezért elhagytuk az értelemzavaró beszúrást.]

¹⁴⁵ Pozsonyban <ada-ki>. Ö [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁶ <a'> ki

¹⁴⁷ számban <próbálá...>jelent-meg

¹⁴⁸ között <ő> mindég

¹⁴⁹ Szilágyi 's <időben megelőzték, 's Birsi és Rájnis is, megelőzők.> Szepesi

¹⁵⁰ Rájnis, csaknem egy időben, <köv> Kalmárnak próbájit nem ismerve, követték, érdemben [A szórend számozással javítva.]

¹⁵¹ ezen <K.> Felülírással:

¹⁵² is <tudni>. Félre [Javítás a margón.]

¹⁵³ ott <leszállított Nagy Szombati Könyvnyomtatóból> jöve-ki, [Jav. a lap tetején.]

¹⁵⁴ kivoná [Az ékezetet törölve.]

¹⁵⁵ zsebjéből <a'> nyomtatott [Jav. a törlés felett.]

¹⁵⁶ háromszegű <kalap> szőr

⁹⁶⁹ Kalmár Györgynek nevezé. Húsatlan orczájiról pattogzott a' var, 's színe szederjes volt. Uram, monda neki az egyikünk, én utolsó postával vettem levelet egy Helvetziában mulató barátomtól; tudod e, hogy valamely Tudós Újságban nagy tisztelettel van szó Grammaticai Munkád felől? Nyugtalanul óhajtá látni a' levelet, 's kivévén azt zsebkönyvéből, 's kértük, Levelezőnk¹⁵⁷ csípős ítéletét feleljen. Felejtette ezt a' hízelkedő nyomtatott ítélet miatt. Gondatlanok valánk, szállásáig nem kísérni. – Hol, és mikor hala-meg, nem tudjuk, 's kérjük itt, a' kik¹⁵⁸ ezt tudhatják, 's utolsó napjai felől a'¹⁵⁹ Literatúra' barátjaival valamit tudathatnak, szállaljanak-meg.¹⁶⁰

^{492, 589, 754} Vivit siliquis, et pane secundo,¹⁶¹ ezt mondja az illyekről Horátz. Az öreg Landerer szereté beszélni, hogy¹⁶² Pozsonyban egy kerti mulató-házban tölte egy kemény telet,¹⁶³ 's szalma közzé búva írogatta munkáit. Keleti útazásai alatt olajjal 's eczettel megöntött mezei fű volt eledele; melly talán nem rosszabb ízű a' sáskánál.¹⁶⁴

24.

Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.

<sup>82, 173, 320, 467,
590, 756, 973</sup>

Asztalnál velem francziául beszélt, elég folyvást. Asztal után pedig Barcsay Abrahámnak verseit olvasgatta. Melly vétkem volt, hogy buzdításaira versbeli correspondenciára nem ereszkedtem vele. – „Ha a' Haza eltapostatik, eladom minden jószágomat, 's Helvetziában egy kis kertet veszek.” –

Vay József csudálásra méltó biztossággal szóllott a' Mohácsi veszedelem legkissebb környülállásai felől, mintha neki készült volna ezen beszéllgetésnek. Pedig a' discursust más intézte oda, és így arra el nem készülhetett.¹⁶⁵

A' nagy atyám Bossányi Ferencz felől azt mondotta, hogy kedves paripázó pajtása volt.

Ezen négy lapot az ezen esztendőkből a' nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide. Azokat, halála után, író-asztalán találtam. –

¹⁵⁷ kértük, <hogy> Levelezőnk'

¹⁵⁸ itt <azokat>, a' kik

¹⁵⁹ felől <. > a'

¹⁶⁰ tudathatnak, <hogy> szállaljanak-meg.

¹⁶¹ [Bizonytalan olvasat.]

¹⁶² Landerer <től tudjuk>, hogy [Jav. a lap alján.]

¹⁶³ egy telet, [Beszúrás a margón; bizonytalan olvasat.]

¹⁶⁴ [A lap alján könyvtárosi bejegyzések.]

¹⁶⁵ Pedig a' discursust más intézte oda. [Beszúrás a sor alatt.]

25.

**Zemplény Vármegyei V. Notariusságom.
eggy 14 Xbr. 1802 talált régi jegyzésem után.**

*

Zemplény Vgyében 1784 által¹⁶⁶ üresség esett a' VNotariusságban. A' Fő Notárius Szirmay Antal Ur volt, a' ki idővel a' Királyi Táblához Assessornak, onnan Eperjesre a' Distr. Tábla Præsessének tétetett. – Consil. Szirmay Tamás, Zemplényi Ord. VIsván a' szegény Atyám' barátsága 's atyafisága emlékezetéért 's András Battyámnak kérésére, hogy én annál bizonyosabban kapjam-el a' Notariusságot, engemet leültetett és a' pennát velem egynehány nap vitette, 's a' Vármegye által a' kiürült hivatalra *primo loco* projectáltatott a' Fő Ispánnak. Azonban a' ravasz Fő Notárius, a' ki, a' mint azt az egész Világ eléggé tudja, egyenes úton soha nem járt, a' Cancellistáját Kaposi Mihályt, a' Vgyének akarata nélkül *primo loco*, a' Sógorát Pintér Istvánt pedig *secundo loco* tette, és az ezeránt írt levelet a' Fő Ispánhoz lepecsétlés végett olykor vitte a' Vice Ispánhoz, mikor ez a' kártyás Ur reá nem ért a' levél' megolvasására.¹⁶⁷ Így osztán Cancellárius Gróf Pálffy Károly, Zemplénynek Fő Ispánja vissza felelt, hogy „D. Mich. Kaposy, qua *primo loco* positum in *secundarii* VNotar., Dn. vero Fr. Kazinczy in honor. VNotar. denominálja. – Így én Novbr. 29dikén a' hitet letettem ugyan, de eggy kis fülánkos köszönettel köszönnén meg,¹⁶⁸ ott hagytam. A' Fő Notar elfakadt sírva, 's panaszkodott hogy sugillátatik.

53, 57, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

26.

[Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánltatom]

Én Kazinczy Ferencz 1784. Augustus 30d. Zemplény Vármegyei Vice-Notariusnak ajánltatom, és Novemb 29d. feleskedtetem.

53, 57, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

Zámbory Antal Második Vice-Notárius a' maga hivatalát letévén, Kazinczy András bátyám (az atyám testvére) engemet Consiliárius és Első Al-Ispán Szirmay Tamás Antal Urnak és osztán a' Gyűlésnek is beajánlott, hogy Zámbory helyébe a' Fő-Ispántól Vice-Cancellárius Gróf¹⁶⁹ Pálffy Károlytól engemet kérjenek-ki Második Vice-Notáriusnak.

A' Notárius (később Udvari Consiliárius) Szirmay Antal ugyan erre ajánlá a' Vármegyének a' maga Cancellistáját Kaposy Mihályt és Pintér Istvánt, feleségének testvérét.

Mínthogy csak egyet proponálni szokatlan, a' Vármegye mind hármunkat ajánlott, engem első, Pintér Istvánt második, Kaposy Mihályt harmadik helyen; 's meghagyta a' Notáriusnak, hogy a' Fő-Ispánhoz intézendő levelet készítse-el.

Szirmay felforgatta az előmutatás' rendét, 's elsőnek Kaposyt, másodiknak Pintért, harmadiknak engemet teve; 's olyankor vitte a' bépecsétlés végett az Első-Al-Ispánhoz

¹⁶⁶ [Az „által” előtt hely van kihagyva.]

¹⁶⁷ megolvasásához. [Átírás.]

¹⁶⁸ <meg>köszönnén meg,

¹⁶⁹ gróf [Átírás.]

⁹⁷⁸ a' levelet, midőn ennek azt megtekinteni lehetetlen volt. A' Fő-Ispán egyikünknek sem ismervén, követte az ajánlás' rendét, 's Actuális második Vice-Notáriussá Kaposy Mihályt nevezte-ki, engem pedig Honoráriussá tevé.

Consil. Szirmay Tamás Antal elhűlt, midőn a' Fő-Ispán' levele megérkezett, 's szónak állította a' Notáriust; András bátyám pedig neki nem csak tisztátlan lelki-isméletét, hanem háládatlanságát is szelíden szemére vetette, úgy hogy Szirmay Antal sírásra fakadt, 's a' bátyámat megkövette. Mit nyere Zemplény Vármegye Kaposiban, megmutatta az idő. Az egész Közönség tudja, hogy ez az undok lelki isméletű ember hívatalát ki nem fogyható imposturák alatt viselte, 's azzal vádolja, hogy együtt registrálván a' Vgye Archívuma' Leveleit a' Fő-Notáriussal, sok Írásokat ellopott, elsikkasztott.

Imhol a' Felírás a' Fő-Ispánhoz:

Excell[entissime] ac Ill[ustrissi]me D[omi]ne Comes, SuperComes, ProCancellarie Aulice, D[omi]ne nobis colendissime, gratiosissime!

Joannes Okolicsányi de Eadem, honorarius hactenus Co[mita]tus hujus V[ice] Notarius (később Torna Vármegyei Fő-Ispán) in Notarium I[n]c[lyti] Tab[ulae] Regiae Districtualis Cis Tibiscanae promotus, gratiis Exc[ellentiae] V[est]rae pro sua in Officio Vice Notariatus accomodatione habitis, praegesto officio valedixit, et se Exc[ellentiae] V[est]rae pro Assessore Co[mita]tus hujus resolvendum proponi sub hodierno institit. Non secus et Antonius Zámbery Secundarius V[ice]Notarius ob remotiorem a loco consessus publici suam habitationem, et valetudinarium, signanter oculor[um] male affectorum statum officium deposuit. Pariter et Mich. Kovásznay ob amissum simpliciter oculor[um] usum Officium Parla[menta]ris Perceptoris in Processu Sztropkoviensi resignavit. Gabriel vero Sallaky in Districtu Király-Helmecziensi Vice Judex Nob[iliu]m incurabili hydrope laborat, adeoque ad gerendum servitium inhabilis redditus est.

Cum autem haec officia ob accumulatorum publicor[um] laborum molem diutius vacare non possent, Exc[ellentiae] V[est]rae humillime proponimus:

Pro Off[ici]o secundarii V[ice]Notarii:

Michaelem Kaposy, Officii Notarialis Cancellistam, tenore adnexae ejusdem sub N[ume]ro 1. Instantiae publico praestitis servitiis conspicuum.

Stephanum Pintér de Legenye tenore adnexae ejusdem sub N[ume]ro 2. Instantiae et Test[abi]lium Ill[ustrissi]mi D[omi]ni Comitis Mich[aelis] Sztáray sub N[ume]ro 3. advolutar[um].

Franciscum Kazinczy de Eadem ad publicam notitiam pro gerendo hoc munere idoneos. Dignetur ex his unum Exc[ellentiae] V[est]ra pro secundario Co[mita]tus hujus V[ice]Notario deligere et gratiose denominare.

Quia vero per applicationem ad honorarii Vice Notarii Officium juventutem habilitari experientia testatum redderet; praeter praemissos qui videlicet ex propositis ad secundarii V[ice]Notarii munus applicati non fuerint, etiam Josephum Zsádni Cancellistam V[ice]Comitis, et Josephum Horváth de Szent-András proponimus. Dignetur pariter ex praenominatis unum Exc[ellentiae] V[est]ra pro Honorarii V[ice]Notarii munere deligere, et gratiose denominare.

Pro Off[ici]o Parla[menta]ris Perceptoris

Sigismundum Boronkay de Eadem ita, ut Josephus Kolosy, Processui Sztropko-⁹⁷⁸
viensi propinquior, ad Processum Sztropkovien[sem] pro Parl[ament]ari Perceptore
transponatur, Sigismundus autem Boronkay in Processu Zemplini residens ibidem in
locum Josephi Kolosy extra Processum degentis munere Parl[ament]aris Perceptoris
defungatur.

Quod vero concernit supportationem Officii Jud[icis] Nob[ilium] Gabrielis Sallaky,
hunc reconvalescere valentem ex reflexione utilium servitior[um] officio amovere non
convenit, sed eousq[ue] etiam, ita exigente publico servitio, in locum valetudinarii hujus
Vice Judicis Nob[ilium] pro honorarii Judicis Nob[ilium] officio cum praehabito salario
Jurassoris Gasparem Szikszay districtus illius Actualet Jurassorem, et in locum hujus
pro honorario Jurassore Josephum Vekey de Eadem, pro Assessoribus autem emeritum
honorarium V[ice]Notarium Joannem Okolicsányi de Eadem ex reflexione utilium
publico praestitor[um] servitior[um], et Stephanum Bydeskúty de Ip[so], pronatum
Co[mita]tus hujus Praenobilem, virumque sinceri et recti studiosum¹⁷⁰ Exc[ellentiae]
V[est]rae humillime commendamus, favoribusque ac gratiis devoti manemus

Exc[ellentiae] V[est]rae

Ex Congreg[atione] G[ene]rali 30. Aug[usti]

1784 in Oppido Ujhely

celebr[ata]

obsequentiss[imi] humilimi
servi

Universitas Co[mita]tus Zempl[eniensis]

Felolvastatván a' Fő-Ispán' válasza Novemb. 29dikén, némellyek álmétkodva hal-
lák, hogy Kaposy neveztetett-ki harmadik Vice Notáriusnak, ki olly belső és külső
érdem nélkül volt, hogy általa a' Notariátusi szép hivatal meg is piszkolva látszhatott,
's Szirmay Antal ismét sírásra fakadt. Nyomni a' dolgot nem lehet, mert különben
Consiliárius Szirmay Tamás Antal is vádoltathatott volna, hogy a' Felírást meg nem
olvasá; és így a' dolog abba hagyatott. Szirmay Antal soha sem gondolt a' pirúlással,
csak hogy meglegyen a' mit óhajtott. Ezt bizonyítja a' jó, de gyenge, és csak néha jó
embernek egész élete.

Én letévén a' hitet, ezzel köszöném-meg a' Vgye' ajánlását:

Tekint. Nemes Vármegye,

Tekint. Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Úr, Helytartó Igazgatónk!

A' legérzéketlenebb szívnek kellene kopogni mellyemben, ha ezt a' szerencsét, melly
által ezen Tek. Nemes Vármegyének Tisztviselő tagjai közzé iktattatom, nem a' leg-
indulatosabb örömmel fogadnám; ezen Vgyének, mellynek táblája mellett szentelt
Fejedelmihez szinte az oltárig hív, kedves anyaföldünk eránt lángoló 's érette akármelly
veszélyt, akármelly gyötrelmet boldogságnak, édes örömnak tartó¹⁷¹ Magyarokat igaz

¹⁷⁰ recti <...> studiosum

¹⁷¹ tartó<zó>

⁹⁷⁸ el nem fajult Magyarokat tisztelek. Millyen nagynak kell lenni örömemnek, millyen nagynak háladatosságomnak, midőn most nagy-kegyelmű Fő-Ispánunk adományából ezt a' dicsőséget reám is érzem kiterjedni. Köszönöm, szívesen köszönöm ezt Ő Excnak, 's távollétében a' legforróbb háladás' áldozatját teszem-le a' Tekint. Nemes Vármegye' színe előtt, 's mint hajdan Hannibal az oltár mellett: úgy esküszöm én a' Gróf Pálffy Károly' képe 's Zemplény Vgye előtt hazámnak 's hazám' megtartójának megszeghetetlen, örökös, vért ontani kész hűséget: de köszönöm ezt magának a' Tek. Nemes Vármegyének; noha azt a' széket, melyet nekem nyújtani akart, és a' melyben parancsolatjára¹⁷² öt nap alatt ültem is, csillagzatim visszas forgása miatt el nem nyervehettem; köszönöm különösen a' Tek. Urnak, 's csókolom azokat az atyai kezeket, melyek előmenetelemnek első talpkövét hathatósan megvetették.

Most tehát széket foglalok tollat-viselő társaim között, 's ajánlom magamat a' Tek. N. Vgyének mint fíja, mint érdemetlen, méltatlan, gyenge, de hív tagja. Méltóztassék engemet vezérteni, oktatni, tanítani; egy szóval légyen azon kegyességgel atyám, a' mellyel én magamat fíjának nevezni kevélykedve bátorkodom.

Szirmay Antal ismét elfakada sírva. Ecce quomodo sugillor! kiálta kínjában. Minthogy ez a' gyermeki tűzzel írt és mondott rigmus, és az a' láng,¹⁷³ melly ebből itt, olly minden helyén kívül, kicsapongott, nagy kedvességgel vala fogadva, holott azt érdemlette inkább, hogy az okosabbak fejet csóváljanak, 's megintsenek, hogy ezután a' mit annyi Halló előtt mondani akarok, dolgozzam-ki jobban: Szirmay elkérte papirosomat, 's az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán, midőn Zemplény Vgyének parancsolatjából az Archivum' megbontakozott rendét helyre hozni igyekezem) véletlenül lelem, 's képzelhetetlen pirúlgatások közt olvasom. Ha szabad volna, kivetném azt innen; de hadd álljon hát, 's a' ki olvassa, emlékezzék, hogy az írást minden kéz firkálással, a' járást minden láb bugdosásokkal kezdette.

Mondásomban azt, hogy a' Második Vice-Notáriusi székben öt nap alatt ültem, nem lehet érteni magyarázat nélkül; azt tehát íme ide vetem még.

Midőn Consil. Szirmay Tamás Antal, kinek atyja testvére volt a' nagyanyámnak Kazinczy Danielnének, engemet hogy második Vice-Notariusságra ajánltassam, a' Gyűlésnek proponált, olly nagyon óhajtotta hogy már az legyek, hogy eggyzersmind parancsolá is, fogjak széket, 's addig is míg a' Fő-Ispán kinevez, vigyem a' hívatalt. Annál keservesebb vala osztán mind magamnak, mind az anyámnak és bátyámnak, hogy az elsőséget egy minden érdem és minden fény nélkül való embernek, kinek az Esküdség is véletlen szerencse volt volna, kelle engednem.

Nem sokáig viseltem ezt a' szolgálatot. Nem bízhatván Szirmay Antalhoz, 's rettegván, hogy a' néha rútat tenni is igen kész ember alkalmat keres megbuktatni, Abaujban is honorárius Notáriusnak lévén denominálva, innen magamat mintegy lopva vontam-ki.

¹⁷² [..]rancsolatjára [Átírás.]

¹⁷³ az a' <csapkodó> láng,

27.

[Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]

Protocollum honorarii Vice-Notarii Franc. Kazinczy

1785. d. 24. Januar. stat Loculo 24. Nro 35.

felesküdtém itt, minthogy ki valék nevezve; de 1784. Octób. 13d. Abaujban is kinevez-
tetvén, ott szolgáltam inkább mint itt.

53, 53, 171, 173,
320, 469, 493,
592, 757, 978

Kazinczy András (Péter' fija)

az Apostaták Catalogusában legelől neveztetik Fasc. 154. Nro 435. „qui et Sodalis
Marianus fuit.” Róla ott csak ennyi.

Kazinczy Péter (Dániel' fija)

megholt Miskolczon 1827 Decemb. 4d.

Vide hic pag. 302. v. 291.

Kazinczy Péter.

563

Fiscalisa leve a' Rákóczy-háznak 1659. Júl. 16d. „még csaknem húsz esztendő s ko-
romban,” ugymond. Szül. tehát 1638 körül. – 1662 elvette Makay Katát, – a' mint¹⁷⁴
mondja huszon három eszt. korában. Huszonhatodik eszt. leve Beregh Vármegye¹⁷⁵
Notáriusa és Dietai Követje, de ott négy esztendei szolgálatjáról lemondott.¹⁷⁶

Ugyan-csak Notárius leve Zemplényben a' Bocskay István Fő-Ispán által 1664.
Június 10d. Zemplényben tartott¹⁷⁷ Restaurátion választás által Cserney Pál Protono-
táriussá tétetvén a' hóhérpallas által veszett Nádasdi Ferencz Orsz.-Bírája által.
Elbúcsúzott Zemplény Vármegyei Notáriusságából 1675. 1676. 's Kir. Táblabeli¹⁷⁸
Assessor leve 1676. és még is Fascic. 192. Nro 120. 1681. a' Sopronyi Dietára külden-
dő Követek Instructióját mint Notáriusa a' Megyének Subscribálja. De talán csak
subrogata Notar. Így¹⁷⁹ ezen eszt. előtt leve Pápastává. 1677. felesküvék¹⁸⁰ mint
Assessora a' Kir. Táblának. Protonotáriusnak is ki vala nevezve, de minekelőtte feles-
küldhetett, elholt Zborón.

Makay Kata 1689. már özvegy volt. Élhetett tehát 51 esztédőt. Gyermekai Erzsébet,
Dezsőffy Adámné Lubotinban, Sáros Vgy. – András Ungvári VIsp. – Anna Tusay
Mártonné.

¹⁷⁴ Makay Katát, – <1665> a' mint

¹⁷⁵ [A lap szélén e szavak mellett: „<1664> 1665”]

¹⁷⁶ [A lap szélén e szavak mellett: „1669”; javítva ebből: „1667”]

¹⁷⁷ által tartott [A beszúrás a lap szélén.]

¹⁷⁸ Notáriusságából 's Kir. Táblabeli [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷⁹ leve 1676. Így [Javítás a lap alján, korrektúra jellel beszúrva.]

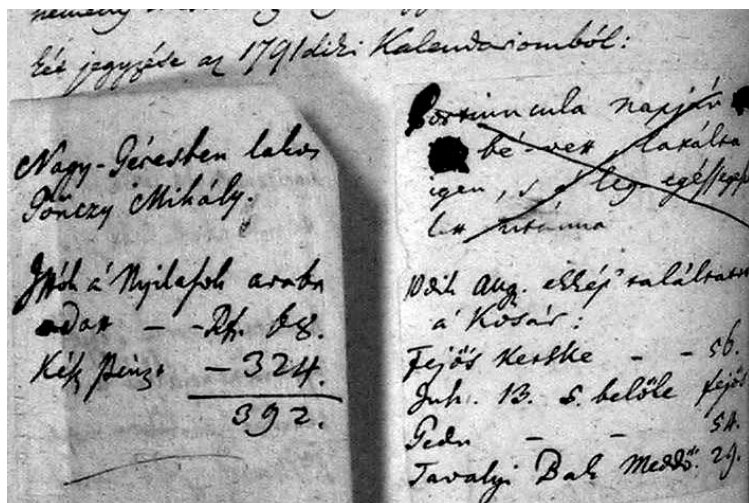
¹⁸⁰ [A „felesküvék” előtt hely van kihagyva.]

28.

Aszalai János' (megholt Gréczi fogságában 1796. Octob. 12d.) keze-írása.

¹⁰³⁸ Ez a' szeretetre igen méltó ifjú Pataki deákocská korában 1785. József és Miklós öcséim mellé rendeltetett a' Professorok által. Semmi nem volt kevésbbé mint ostoba, de nevelését eltévesztették, 's Patakról az öcséim mellé Kassára hozattatván, ezen változás miatt tudományos előmenetele még az sem leve a' mi úgy fogott volna lehetni, ha Patakon maradt volna. Nem született nemes szüléktől, 's így nem lévén kinézése nevezetes polczokra, 's mivel Józsefnek uralkodása alatt a' német¹⁸¹ nyelvre volt szükség, nem a' deákra, egyedül a' német nyelv' tanulásának feküdt, 's így az iskolai tanulásban nagyon hátra maradt. Villaumnak Logicáját egészen lefordította, és ezt magától és nem másnak tanácsára. Ez maga azt mutatja, hogy ötet tompának sem a' természet nem szülte sem maga magát nem tette. Bírái előtt dadogva, félénken 's igen betegesen jelenvén-meg, azok ötet a' sententiában olly eggyügyűnek declarálták, a' kit igen sanyarúan igazságtalanság nélkül büntetni nem is lehetne.

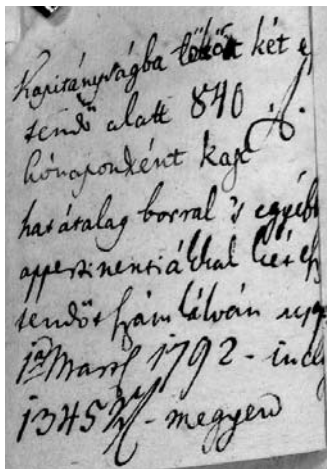
Ez az igen jámbor 's szeretetre minden tekintetben igen érdemes ifjú engemet mind Abaujvári Vice Notariusságomban, mind minekutána 11. 9br. 1786. a' Nationalis Iskolák' Inspectorágába beléptem, kért, hogy véle íratassak, hogy magát az által is gyakorolhassa. Annyit írt utánam, hogy írása akkori írásomhoz hasonlítóvá¹⁸² leve; sokan valóban némelly írását az enyém gyanánt nézték. Imhol két jegyzése az 1791diki Kalendariumból:¹⁸³

¹⁸¹ uralkodása a' német [Az „alatt” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸² írásomhoz <sokat> hasonlítóvá

¹⁸³ [Alább a két melléklet fotója látható.]

'S ez egy rendes történetre ada alkalmatosságot, melyet itt azért jegyzek-fel, mivel 44, 519, 627 győzedelmem' emlékezete kedves előttem, 's talán másutt fel nem jegyeztem.

Az Ipam 1785ben jött Ónodról Kassára, hivatalába b[elép]vén.¹⁸⁴ A' Papság ismerte nem-papi gondolkozását, 's [a']¹⁸⁵ mint nem ok nélkül gyanítottam mindég, az Egri Pü[sp]öknek¹⁸⁶ sugallásából, kérte az Ipamat, hogy hivatalá[na]k¹⁸⁷ Actuáriusává tenné Pater Schweizer Ferenczet. Ez, a' maga szerencsétlenségére, azon hamis politikából hogy így a' papságot lekötelezi, Schweizert annak tette, mintha a' papság ismerne¹⁸⁸ háladatosságot, a' hol interesszéje forog fenn. Nem sokára én is az iskolákhoz léptem által Vármegyei szolgálatomból.¹⁸⁹ A' Gróf nem sokára azután Heinzéli Mártont (Luther.) ProDirectornak nevezte. A' papság meg nem emészthette, hogy a' Fő Director¹⁹⁰ hideg pápista, a' két alatta szolgáló Tiszt pedig protestáns; 's mindent elkövettek, hogy bennünket összevesszítsenek 's megbuktassanak. Heinzéli nem sokára búcsút vett, a' Gróf pedig erántam derekasan meghűlt, mely egyenesen a' Schweitzer' és Vice Schweizerek' munkája volt.

Azon ifjak' felsegélésekre, a' kik magokat a' Nationalis Iskolák mellé szánták, esztendőnként 200 f szokott volt letéetni az én kezeimbe, 's nékem kötelességem volt az ezen 200 f. kiosztása felől a' Præparandusoknak quietantiáijukat a' Helytartó Tanácshoz felküldeni. Consiliar. Pethő Jakab Collegám meglátja ezen Quietantiák között az Aszalai Jánosét, mely 5.¹⁹¹ ftről szóllott, 's az Aszalai írását az enyémnek nézván, bemutatja a' Consiliumnak; 's imhol jó a' parancsolat Gróf Törökhöz az Aszalai originalis Quietantiája mellett, hogy adassa velem okát, mért quietáltam magam magamat. A' Gróf látja a' Quietantiát az én írásomnak veszi 's elretten. Irva parancsolja hogy ment-

¹⁸⁴ [Papírhiba.]

¹⁸⁵ [Papírhiba.]

¹⁸⁶ [Papírhiba.]

¹⁸⁷ [Papírhiba.]

¹⁸⁸ ismerné [Az ékezet lehúзва.]

¹⁸⁹ [..]olgalatomból. [Átírás.]

¹⁹⁰ hogy a' <Gróf> Fő Director

¹⁹¹ Aszalai Jánosét, 5. [A „melly” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰³⁸ sem magam', 's Januszek Cancellistája által (ki most Jánosfinak kereszteltette el magát, és a' ki a' papság' kémje volt) küldi hozzám a' parancsolatot, meghagyván ennek, hogy az Aszalai' Quietantiáját, mihelytt megtekintem, néki vigye vissza. Láttam a' Janusek' örömet 's bosszút akartam állani rajta, bizonytalanságban hagyván hogy örüljön előre buktomon. Aszalai már akkor a' S. Pataki Nationalis Iskola mellett szolgált. Irtam tehát neki, hogy Szolgabíró Kossuth András Úrhoz menjen-el, és annak szeme előtt adjon nekem Attestátumot az eránt, hogy az 5 forintot valóban felvette, még pedig akkor vette mikor Quietantiája¹⁹² datáltatott és nem azolta, 's Kossuth Szolgabíró Úr ugyan azon Aszalainak kezével írandó Attestátumra írja reá az eránt szóló bizonyosságát, hogy azt az Attestátumot Aszalai János néki szeme előtt tulajdon kezével írta legyen. Míg ez az Attestátum Patakról postán Kassára ért, eltele két hét. Schweizer, Janusek és a' papság örültek közelgető gyalázatomban, 's mély hallgatásomat szepegésnek 's vétségem' megvallásának vették.¹⁹³ Én, hogy triumphusom annál ragyogóbb legyen, még a' tőlem örök háládatosságot érdemlett Grófnak és imádottnak napnak sem szóllottam, 's ők sem mertek kérdezni, mert vétkesnek gondoltak. Végre érkezik az Aszalai' attestatuma a' Szolgabíró Kossuth András' soraival. Ekkor írva feleltem az ellenem tett vádra, 's a' feleletet a' Grófnak nem magam vittem-el, hanem inasom által küldöttem-bé. A' Gróf épen abban a' szerencsétlen epochájában vala, a' mellyben erántam való elhűlését érezte, 's így triumphusom felől velem soha nem is szóllott. Volt egy idő, a' mellyben egy kisebb triumphusomkor össze meg' össze csókol!

Elkeseredésemben ezeket tettem válaszomba. Azon felül, hogy nincs karakteremben bérért viselni köz szolgálatot, annyival inkább pedig a' köz jó' előmozdítására kitett pénzt ellopni, 's ámbár a' jót láрма nélkül tenni szerettem: most,¹⁹⁴ midőn látom, hogy ez a' történet némelyek előtt gyanúba hozott, kéntelen vagyok feldicsekedni azzal a' kevés jóval a' mit tenni alkalmatosságom volt; 's így elbeszélém, hogy én midőn vidékem iskolájit megvizsgálni kimegyek, a' jó talentomú gyermekek közt könyveket osztok-ki 's néha pénzt is; 's előmutattattam Piarista Misemondó-Pap Prof. Simay Kristóffal azon Architecturai könyveket és képeket, mellyeket tulajdon erszényemből vettem a' Kassai Normális iskola rajzó iskolájának számára,¹⁹⁵ a' nélkül hogy ezeknek árokat visszafizettetni kívántam vagy reménylhettem volna.

Sem a' Gróf, sem a' Helytartó Tanács nem felelt. – Nulla pallescere culpa! – *ὅπλον μεγίζον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ βροτοῖς*

¹⁹² mikor <a'> Quietantiája

¹⁹³ vetted. [Átírás.]

¹⁹⁴ szerettem<, > most, [Javítás a törlés felett.]

¹⁹⁵ iskolájának <tanítván> számára,

29.

989

Niczky József
Kemecsen, Szabolcs Vármegyében.

A' himlő egészen elrontotta ábrázatját. Ritkán lehet rettenetesebb fyziognomiát látni, ^{597,767} mint az övé, 's ezt maga is érzette. Egy Debreczeni vásárban meglát egy rút képű embert: Vértesen Biharban lakó Komáromy Mihály Urat. „Köteles¹⁹⁶ szolgálja Nagy Jó Uramnak. Becsületes neve!” – Az ember megnevezi magát. Niczky egy sátorhoz vonja, 's jó vásárfiját vesz neki. Az ember vonakodik; de sokára elfogadja, 's megköszöni. Azonban meg nem állhatta, hogy meg ne kérje, mi indíthatta Niczkyt arra, hogy neki ezt az ajándékot adja? Uram, felele Niczky; ebadtát miolta élek soha sem láttam rútabb embert, mint a' millyen én vagyok, 's imhol meglátom az Urat, 's teljesedve látom, a' mit többé nem mertem reményleni. Költse az Úr jó egészséggel.

Egykor egy ernyős szekeren jött Tokaj és Rakamaz között¹⁹⁷ a' töltésen. Kocsisa hijába szállított-meg egy más szekeret, hogy térjen-ki az útjából. Haszontalan lévén a' hosszas káromkodás, Niczky kitekint az ernyő alól, 's a' más szekér' Ura annyira elrettent ábrázatjától, hogy mingyárt kitére.

1786ban¹⁹⁸ én Vice Notarius valék Abaújszármegyének. Dél előtt Magyar ruhában mentem hivatalbeli levelekkel a' Vice Ispánomhoz, Consil. Kelcz Antal Úrhoz. Ott vala Niczky. Dél után Provinciális Commissárius Farkas Antalhoz mentem, 's Niczky belép. Én plundriban voltam. Megtámad. Illik e ez Magyarhoz? Illik e ez Nemes-emberhez? „Én is laktam Bécsben, 's elég módomból volt a' bolondoskodásban. B—tam Anglust, Francziát, Spanyolt, Olaszt, Lengyelt, Czigányt, Törököt, Szerectent: de hogy Németet b...sszam, arra soha sem vitt rá a' lelki ismertet.” monda.

Az Ungvár Vármegyei 1786-ban Sztrajnyán tartott¹⁹⁹ Restauratió Niczky József és Nedeczky Nepomuk Urak is Assessorokká tétettek. Nedeczky mindég zengett a' Gyűlésben, de felette sületlenül. A' Zemplény Vármegyei Deputátusok ezt igen szégyelték, mert Nedeczky akkor Zemplényben lakott. Niczky megszállít egyet közzüllők, hogy ki az, a' ki olly sületlenségeket mond. – Hát miért nem ültetik-le az Urak? – Átaljuk!²⁰⁰ felele a' Zemplény Vármegyei Deputatus; inkább illik, hogy azt idegen Vármegyei ember cselekedje vele. – 'S leültessem? kérdé Niczky. – Valóban, azzal nagy kedvünket teszi az Úr. – Erre Niczky felkél, 's a' Nedeczky kongására így felel:

Peregrinē subsumit Dnatio

Vestra Spectabilis etc.

Ez a' peregrinē nagy kacagást indíta, 's Nedeczky elhallgatott.

¹⁹⁶ embert: „Köteles [Beszúrás a lap szélén.]

¹⁹⁷ Rakamaz <felől> között

¹⁹⁸ [Ez a bekezdés egy piros vonallal keresztül van húzva.]

¹⁹⁹ 1786-ban <tartott> Sztrajnyán tartott [Hely van kihagyva az évszám utolsó számjegyének.]

²⁰⁰ Á[...]/ljuk! [Átírás.]

⁹⁸⁹ Szabolcs Vgyének Fő Ispánja Gróf Barkóczy János Exc. egykor Gyűlést bont, 's midőn már az ajtóhoz ér, csendességet parancsol, 's jelenti, hogy valamelly Deputatiót kell rendelnie. Niczky megszóllala, /:egyenetlenségben volt a' Fő Ispánnal:/ hogy a' Vármegye Gyűlése nem falusi Tanács ivója, a' hol a' Bíró mikor már oszlanak, vissza hívja a' Tanácsot, hogy még egy pohár bor maradt meginni való.

Gróf²⁰¹ Sztáray Mihály 178 b n²⁰² Szabolcs Vármegyei Fő Ispánnak installáltatott. Az ő hitvese Cancellarius Gróf Eszterházy Ferencznek leánya volt, 's Özvegye Gróf Niczky²⁰³ a' Judex Curiae fijának. – Negyed napra a' Restauratio után a' Fő Ispán asztalánál csak heten ebédeltek; 's Niczky köztők volt. A' Grófné megszóllal németül Herr von Niczky sind sie aus der familie der Grafen Niczky? – Ezt nehezen vette Niczky József; 's megemlékezvén, hogy a' Grófné elébb Niczkyné volt, e' szókkal felel magyarul: Méltóságos Grófné SÓGOR–ASSZONY, nem én vagyok a' Grófok közzül, hanem ők valók miközzülünk. – Wie kommt es dann, dass Sie in den Gütern über die Donau hinaus keinen Theil haben? Felel Niczky: „Mélt. Grófné Sógor Asszony! én egynehány ízben szóllottam a' bátyámmal, a' Judex Curiaeval, hogy adja-ki a' részemet. Azt felelte: „Szart neked, Öcsém!” Én is megmondtam neki, hogy az Mágnás poszpász; mi szegény legény Nemes emberek nem élünk²⁰⁴ ollyas csemegével.²⁰⁵

30.

[Ratschky, Alxinger, Haschka]

a' 143. laphoz.

^{495,599,767,994} Hogy ezt a' Kőművesség valóban cselekedte, arra ezer a' bizonyosság, 's imhol egy magáról a' nemes Sonnenfelsről.

A' Bécsi Meszáros-Társaság egy Kérelmet nyujta-be Maria Theresiának. A' Császárné kiadta azt a' maga helyére, véleményül, 's onnan az a' Polizey tudománya' Professorához, az-az, Sonnenfelshez, útasítatott.

A' Mészárosok megjelenének Sonnenfelsnél. Ki tette-fel a' Kgytek Kérelmét, kérdé ez. Azok elijedtek, 's nem nevét nevezék a' szolgálatokban álló ifju-embernek, hanem bocsánatot kértek a' Consiliáriustól, ha egy vagy más kifejezése hibás volt volna. – Sőt az írás lelket mutat; látni akarom a' Kgytek' emberét.

Rátschky József Ferencz, megjelené, 's elmondá, hogy ő Jezsuita volt a' Szerzet' elbomlása előtt, és hogy ő, még²⁰⁶ akkor igen ifju, visszatért a' világba. – Tud e nyelveket? – R. elmondá. Hát Görögül, Angolyúl? – Szegényebb vagyok, mint hogy azt tanulhattam

²⁰¹ [Ez a bekezdés egy piros vonallal keresztül van húzva.]

²⁰² [Hely van kihagyva az évszám utolsó számjegyének, és a toldalék magánhangzójának.]

²⁰³ gróf Niczky [Átírás; hely van kihagyva a keresztnévnek.]

²⁰⁴ [..]ünk [Átírás.]

²⁰⁵ csemegével.” [Emendálva.]

²⁰⁶ előtt, <'s> még [Az „és hogy ő,” törlés fölé írt javítás.]

volna. – Hát ha volna pénze, tanulna e? – Az nekem öröm volna. – Pénz lesz, de tanul- 994
ni kell. – 'S pénz lett, 's Ratschky tanult.

Midőn olykor tapssal fogadtaték Beszéde vagy Verse a' □ban, Ratschky szerényen ezt szokta mondani: Vielleicht nicht gar zu schlecht für einen Ochsen-Notarius. – Mert a' Mészárosoknál kötelessége abban állott, hogy a' Moldvából felhajtott ökröket beírja a' Protocollumba, 's feljegyezze, mely nap ez és ama' Mészárszékbe hány darab vite- tett. – Ratschky úgy hala meg, mint Udv. Consiliárius és az Austriai 's Cseh-országi Cancellariának Referendáriusa. – Egy igen fekete-haju, igen kövér ember 1786. midőn ötet láttam; a' jószívűség festve vala arczán. Lehetetlen vala nem szeretni az embert.

II. József neki, Blumauernek, és a' kik verselgetni tudtak, megparancsolta, hogy a' 496, 599, 768
mi verseket a' Barátok és Klastromi Superstítio ellen írják, neki bémutassák. Képzelní lehet, mennyi csínt ejtettek azokon így, ezek²⁰⁷ a' fiatal pajkos emberek. Mi lehet péld. ok. vadabb, tiszteletlenebb, mint Blumauernek az a' Versezete (lásd Versei' nyomtatvá- nyát) mellyben egy féleszü Austriai falusi-gyermek, elmondja, hogy ő Bécsben volt, 's mit láta a' Mise alatt. –

Ratschky egy Austriai Naggyal megjárá Velenczét, Tyrolist. A' szekér felfordult, 's Rnak kitört az egyik karja. Vissza menvén Bécsbe, megjelent Józsefnél, a' parancshoz képest hírt adni, mit²⁰⁸ látott, hallott útjában. – A' Császár neki száz aranyat küldé – szenvedett kínjaiért, a' mint mondá. – R. poeta módra tevő köszönetét; ez vala levele:

E[hr]w[ürdige] Majestät!

Um so viel Geld lasse ich mir auf dem anderen Arm brechen

allerunterthänigster

Franz Joseph Ratschky

Az illy elmés köszönet kedvesbb a' bókolásokat megünhatott Fejedelmeknél, mint a' feszes hálálkodás. Azon egyet nevetnek: ebbe belé vagynak csömörölve.

Alxinger Udv. Agens, 's gazdag, feleséges, de gyermektelen, eggyyszer rossz pillan- 496, 600, 769
tatban tére haza; egy Dominicánus mulatá magát feleségével. Az össze nádpálcázta a' Papot, az Asszonynak pedig kimondá, hogy neki többé nem felesége, 's még az nap más szállásra vonta magát. Letevé az Agentiát, 's magát egészen a' tanulásnak, írásnak adta, Német-országba kiutazott, hogy kivált Wielandot láthassa, 's bémutathassa neki Bliomberiszát.

Lorenz Leopold Haschka nagy tüzet mutata már ifjúságában, 's reményre gyúlasztá a' Bécs' jobb fejeit, hogy belőle idővel tisztelt Író lehet. Hogy egész erejét a' szép cél- nak intézhesse, Alxinger TÍZ EZER forintot ajándékoza neki, még minekelőtte a' papiros pénz' becse lejjebb szálla az ezüstnél. Soha pénz rosszabb kézbe nem juthata, mert Haschkánál nem tudhatni mi volt gonoszabb, feje e, vagy szíve.

²⁰⁷ azokon ezek [Sor fölé írt beszúrás.]

²⁰⁸ [/]it [Átírás.]

31.

IGNATIUS VON BORN.

495, 598, 765, 992 Augustusban²⁰⁹ egy Vasárnap dél előtt vezettem-fel nála. Bibliothecájában ült, udvari gyászban Prussiának²¹⁰ nagy Friedriche után; és így nem selyem, hanem gyapjú vagy pamut fekete strimfliben. Vezető megcsókolta kezét; ő pedig, kinek lábai, miolta a' mészgödörbe esett, romlottak voltak, veszteg maradt. Színe az a' barna sárga szín volt, a' melly az én Pataki Professoromé, Szilágyi Mártoné; 's orrán a' pórusok el voltak telve feketeséggel. Erántam tudakolódván, 's Magyar barátjai felől értekezvén, azt a' kérdést tevő nekem, ha tudom e, hogy ő is Magyar? Azt hazudtam, hogy azt nem tudni hálátlanság volna. Igen is, ugymonda, én Magyar, az az Erdélyi vagyok, és szeretném mind hazámat, mind Nemzetemet, ha idegen nem volnék is. A' haza áldott föld, a' Nemzet tiszteletet érdemlő Nemzet, mert meg van saját Geprägie. Egynehány napok múlva itt hagyom Bécset, 's lemegyek Selymecz-Bányára, az Amalgatiót dirigálni. A' Kőművesség' hozódván-elő, azt mondotta, hogy ő nem régiben kapott Józseftől, (:a' Császártól:) egy kézi billétet. Ezt írta néki: Glauben Sie nicht, dass ich so grosam bin, dass ich nicht wisse, dass etc. etc. Ezt eddig két ízben mondotta-el, 's nem tovább. Azonban igaz, hogy Bornt ennél még inkább szomorította-el az, hogy vele Sonnenfels meghasonlott, melly dolog sok igen nem szép dolgokat szült. – A' mint eljövök tőle, meghagyta Vezetőmnak, hogy ebédlő szálájában a' Maria Anna Austr. Herczegasszony' képét nekem mutatná-meg. Ez a' tisztelt Matróna Bornt és társait *TESTVÉR*jeinek nevezgette leveleiben, 's számokra maga kötött egy scrutiniumhoz való zsacskót. – A' trümeau asztalon bronzból állott Bornnak Ceracchi által készült büsztje; a' márvány büszt a' *veres rák* nevezetű háznál állott a' □ban. – A' tükörrel általellenben pedig három kép függött; felül a' Prof. Ruprechté, alól a' Blumauer és Ratschkyé, kiket Born fíjainak hitt, és a' kik eránta mind végig híven maradtak.

A' Monachologiát egy nagy betegség után való gyógyulásakor írta.

83 Megholt 1791ben²¹¹ ; sok adósságot hagyott; 's Gróf Széchényi Ferencz Exc. volt testamentomának²¹² executora, még pedig a' mellett, hogy néki 25,000el volt adós, melly becsületet csinál mind a' Born' szívének, mind a' Széchényiének. – Ő az Udvarral valamely néki igen szerencsés alkura lépett volt az általa feltalált amalgama eránt; tudnillik Born azt tanácslotta, hogy a' bányászatokból az érczet ne tűz által vegyék-ki, minthogy kevés idő múlva nem lesz erdő, hanem amalgama által; 's ő az ezen úton keresett nyereségnek nem tudom hanyad részét kapta-meg jutalmúl, 's mint találó is, résztvonó társ is maga dirigálta a' munkát: azonban az intrígek itt is győztek, és Born, a' ki a' maga találmányára is, más jó és nagy célokra is sokat költött a' magáéból, a' ki sok ügyefogyottakat csaknem királyi módon segéllgetett, és a' kinek hitvese 's gyerme-

²⁰⁹ [A kézirat minden oldalán élőfejként: „– 1786 –”.]

²¹⁰ gyászban <a'> Prussiának

²¹¹ [Az „1791ben” után hely van kihagyva.]

²¹² testamentomák [Emendálva.]

kei²¹³ gondolatlanul vitték a' ház' költségeit, Born, mondom, mikor meghala, bajos 992
környűállások közt láta lenni magát és háza népét. – Most újra használtatik a' Born
által tanácslott Amalgama. (:1804:)

Bornnak képét három részben ismerem: 1., kis formában 8^{ad} rétbén, festette a' Gróf
Széchényi Udvarában lakozott Madame Bayer, Pastellfestő, 's metszette Ádám Jakab,
eggyik tagja a' Born által igazgatott IGAZ EGGYESSÉGNEK. Jól hasonlít hozzá a' kép. – A'
második Consiliárius Kempeleennek valamely munkája előtt áll, stráfírt maníerban
metszve, Fűger után. Born a' Pultja mellett áll a' Philosophus köpenyegben; előtte egy
volumen gördül-le a' pultról, baljában egy bezárt könyvet tart, jobbával²¹⁴ pedig hom-
lokát fogja által. A' kép mélyjében az Isis multimammia' képe vagy, 's mellette egy
Bölcs czirkalommal.

A' harmadik kép hántott maníerban (:in gesehabter Manier:): a' most említett Fűger'
rajzolatját adja-elő. Tavaly vettem-meg Bécsben (:Jún, 1803:)

Born imádták a' maga tanítványai. Talán 1785ben történt, hogy közelítvén neve'
napja, egy tehetős barátja 's tanítványa magához kérte ebédre. Born megígérkezett.
Neve' napján ebéd tájban imhol jó barátja, 's felülteti szekerébe. Born észre nem vette
a' beszéd alatt, melly útszán vitetik. A' szekér a' *veres ráknál* áll-meg, Born kiszáll, 's
hát a' grádicsot és a' ház hosszú folyosóját mind két oldalról spallierként látja elfogva
a' □ tagjai által, 's ezek ötet karjaikon vitték-be az ebédlő Palotába.

Ceracchi által faragott fejér márvány büszkje itt állott a' trümeau asztalon, csaknem
kopaszra nyírt görög fővel, 's nagy gonddal faragott, főtől távol álló fülekkel, 's mezte-
len nyakkal. (:Ez az a' CERACCHI, a' ki Bonapartet a' faragás közben akará kivégezni:)
– Itt függött a' Saxen-Tescheni ALBERT' Herczeg képe is, és a' Rend' Protectoráé, Gróf
Dietrichsteinné, a' sok kötényekkel, pántlikákkal.

Carl Theodór Baváriai Választó Fejedeleme 1785 táján a' Kőműveseket e, vagy csak az
Illuminatusokat? bántogatta a' maga tartományaiban. Ha csak az Illuminatusokat bántogatta,
hihető, hogy a' bántott Illuminátusok Kőművesek is voltak, mert a' mennyire
ugyan én tudom, Born nem volt Illuminátus; és talán egyenesen innen eredett az ő
meghasonlása Sonnenfelsszel. – Born írt a' Választó Fejedeleme. Sikertelen volt köz-
bevetése. Újra írt, 's azt vetette kérése mellé, hogy ha ismét teljesedés nélkül találja
láttni kérését, kéntelen lesz a' (:talán Müncheni:) Tudom. Társaság' diplomáját, mellyel
megtiszteltetett, visszaküldeni. – A' Vál. Fejedeleme megmaradt feltételében, 's Born ki-
hirdettette az újságok által, a' mit a' Vál. Fejedeleme írt vala. Egy Kratter nevű
Baváriai fi a' maga Urának pártjára költ 's nem tudom melly brochürt írt. Kőműves volt
ő is, de nem a' Born □ból, 's Bécsben lakott. – A' Born' hívei arra a' gondolatlanságra
vetemedtek, hogy Krattert egy baráti ebédre hívták-ki a' Májer Casinójába a' Leo-
poldstadti híd' szomszédjában, 's a' poszpásznál előhozá az eggyik, hogy az ő kedves
Mestereket egy Kőműves ilyen című munka által támadta legyen meg, 's azt a' kér-
dést tevék, hogy az ilyen rossz ember mit érdemlett? Kratternek tétetett a' kérdés

²¹³ [../ermekai [Átírás.]

²¹⁴ jobbajál [Átírás.]

⁹⁹² legelébb; 's ő azt felelte, hogy ő Vendég-barát lévén, nem pedig tagja ennek a'□nak, dispensálva van a' felelettől. Dietrichstein még a' baráti kötény alatt sem felejtette, hogy őtet a' születés sorsa Úrnak tette, tűzbe jött, 's botot emlegetett, 's Kratter jónak látta felkelni 's elmenni az ebédétől. – Born is jelen volt az asztalnál; ő nem szóllott a' beszédbe, de – nem is oltotta fíjainak tűzőket. Kratter írva e vagy csak szóval? elhirdette a' mi történt, 's a' József' feljebb említett levele, a' Sonnenfelsszel való meg hasonlítás, és ez a' szerencsétlen ebéd mellyet Born mindég szégyenlett, arra bírták, hogy ő örökre fedett.

Sonnenfels egy Német Academiát akart állítani Bécsben. Merő hiúságból nem szóllott fölé Bornnak, hogy övé magáé légyen a' dicsőség. Kérte az igaz Egyesség' jobb fejeit, (:Blumauert, Ratschkyt, etc.) tartanak titokban a' szándékot, de készíttetnének olly munkáknak, mellyeket az első ülésben el lehetne olvasniok, és a' mellyekkel mind magoknak, mind a' Német Academiának becsületet csinálhatnának. Alxinger erről semmit sem tudott. Meg lévén bántva az által, hogy őtet Sonnenfels meg nem kérte, befűtta a' hírt Bornnak, 's ennek hírével e vagy híre nélkül?²¹⁵ nem tudom, egy gonosz Satyrát írt az új Academicienek ellen. Minekelőtte az ő ülések megtartathatott volna, Alxinger kiadta a' Satyrát, 's Sonnenfels mind Born eránt meghidegedett, mind Alxinger eránt elolthatatlan gyűlölségre gyűladt. A' jobb fők sajnálták mind az egyik felet, mind a' másikat, leginkább pedig a' köz jót, melly az ő hiúságok miatt szenvedett.

32. Angelo Soliman.

^{70, 997} Ez a' szeretetre méltó 's sok tudományú Szerecsen *NEPOS*-a volt a' Numídák' Királyának; – unokája, vagy neveuje. – Gyenge gyermek korában Nevelőjével 's egynehány Udvarnokokkal valamelly tengeri kis ladikon sétálni méne-ki a' tengerre, 's a' Lizboni Piraták által elfogattatott. Herczeg Lichtenstein, a' Bécsi Udvarnak Lizboni Követje ott találta elkocsizni, a' hol ezek az istentelenek a' kis szerecsen királyi hercegecskét kísérőjével a' piacon sorba állították, hogy mint sklávok eladattassanak; 's az a' gondolat szállotta-meg, hogy a' kis szerecsent Bécsben maradt unokájának e vagy fíjainak küldi, hogy nékiek is légyen szerecsen kísérőjök 's cselédjek, 's megállá, 's tudakozá, hogy' adják? A' piraták olly temérdek pénzt kívántak a' gyermekért, a' mennyin sok nagy sklávokat lehetett volna megvásárlani. A' Herczeg még több kedvet kapott megvásárlására, 's megvásárolta; nem hogy a' természet' szavát teljesítse, 's a' gyermeket kesergő szülőinek vissza küldje, hanem hogy a' megkeresztelés által idvezülhetővé tétessék; 's a' gyermek Bécsbe küldetett, olly parancsolattal, hogy a' kis Herczegek nevelőji ennek tanítására is egész gonddal légyenek. Ennek a' nevelésnek köszönhetette Soliman azt a' culturát, melly által minden igaz érdemet becsülni tudó ember' szeretetét megnyerte. – A' Herczeg néki egynehány ezer forintot ajándékoza, 's Soliman ezzel a' kis Capitálissal kezdette alkotni szerencsáját.

²¹⁵ nélkül, [Az írásjel javítása átírás.]

Közel 70 esztendő volt, midőn én 1786ban Kassai Phys. Professor *Este Victorral* – 68, 71, 534, 600, 771, 997
(:Görcki születésű Friauli fi volt, 's Misemondó Pap:) – Bécsbe utazván, útitársamat arra kértem, hogy ennek a' különös embernek juttatna ismeretségébe. Arra, úgymonda ez, legjobb út lenne egy két butellia édes Tokajit küldeni néki; ő bizonyosan eljönne megköszönni a' kedveskedést. – Pesten két butellia édes és jó Tokajit szereztem,²¹⁶ 's Bécsbe érvén, mingyárt által küldöttem neki lepecsételve azzal az izennel, hogy azt neki egy ismeretlen magyar barátja küldi. Harmad nap múlva reggeli 7 óraker hozzám jó a' Házmaster, hogy egy Idegen tudakozódik erántam, ha nem mentem e ki? Lementem hozzá. Megnyitván az ajtót meglátom a' Szerecsent, turbánosan, Orientális ruhában: Lieber Kazinczy! monda, Ihr Geschenk war mir sehr willkommen, und ich komme Ihnen für die Achtung, die Sie gegen mich dadurch bewiesen und für den köstlichen Trank, zu danken, 's akkor jobb tenyerét felém fordítván, nékem jó, 's megcsókol. Csókja nem borzasztott-el; egy tisztelt embert érzettem szívemre szorúlni, 's szemem a' Szerecsent nem látta: de tenyere bőrének megpillantása egészen elborzasztott. – A' legmodestusabb, legszentebb simplicitású Öreg volt.

Másoknak társaságában találtam ötet, 's beszélgetéseinkből csak erre emlékezem:

Fries, a' banquier, Gróffá lett. Ez által megharagította az Austriai Monarchia Mág- 72
násait. Kevély felesége nem engede neki nyugtot, azt kívánta, hogy lenne Excellenzzé. Jósef neki ezt is megadta. A' Mágások nagy csoporttal mentek Jósefhez, 's kérték, hogy másolná-meg szavát; ők kéntelenek lesznek rokonjaiknak meg nem engedni, hogy magokat Excellenzekké tétessék. Jósef kéntelen volt visszavonni a' szavát. Ezen Gróf Friesné annyira megindult, hogy pénzzé akarta tenni mindenét, 's kiköltözni a' Jósef Státusaiból; 's Solimann akkor méne Friesnek látogatására, midőn ez a' nagy ember a' felesége' bosszantásai alatt csak-nem elalélt. (:Ezek a' keserítések végzették-ki ötet, valamint nagy talentumú fiát is:) – Wie geht es Ihnen, lieber Graf? kérdé Soliman. – Ach Freund Soliman! ich bin so gar sehr unglücklich! – Wohl wahr, weil Sie so gar sehr reich sind. Zur Wette: geben Sie mir Ihr ganzes Unglück u. Ihren halben Reichtum. –

Másszor két palack tokaji essentiát küldöttem neki. – Aszalai tette-fel a' Pozsonyi diligencre. A' mint a' Harminczadon praesentálta, felkiálta az egyik Tiszt: Hah, mint fog ennek a' jó Öreg örülni! Ez az emberséges ember is ismerte Solimannat. – Francia nyelven írt sok levelei közzül Solimannak hozzám csak azt az egy németül írt levelét bírom már, a' melyben ezt az essentiát köszöni.

1791ben egy reggel hozzá mentem. – Álla bé vala szappanozva; (:beretválkozni 69, 72, 525, 771
készüle:) 's fején nem volt a' turbán. Göndör apró félig ősz hajai olyanok voltak, mint a' szürke bárányprem. Kért hogy azalatt múlassam magamat a' leányával, és egy Babette Koller nevű Leányzóval, a' ki pastelben igen szépen dolgozott. De én kértem, 69, 72, 525
hogy szenvedne-meg bennünket maga körül. A' beszéd többek közt arról folyt, hogy Comte Artois (:a' szerencsétlen XVII-dik Lajosnak ifjabb testvére:) Bécsbe jött segedelmet sollicitálni, 's itt tegnap bálban volt, 's megszünet nélkül tánczolt. – „Micsoda Isten' csudája! monda Solimann, hogy ezeknek a' Bourbonnoknak, az elsőől kezdvén

²¹⁶ Pesten két *butellia* édes és jó *butellia* Tokajit szereztem [A szóismétlés emendálva.]

997 az utolsóig, nincs fejek.” – Ach lieber Vater, felele a’ leány, nur dass sie Füße haben! Nevettünk a’ leányon, kinek nem volt gondja azon felyül, hogy²¹⁷ Artois-val tánczolhatott.

Egykor Nápolyból vagy Siciliából egy Papageyt hozott. Brigidó Mihály, a’ Laybachi Érseki-Herczeg, elvette tőle a’ madarat, ’s egy ablak előtt kifüggesztve tartotta. A’ Madár egy útszán-predikáló Pap’ olasz tónusát²¹⁸ eltanulta, ’s addig producálta, hogy Brigidó kéntelen volt Solimannak írni, hogy vitesse-el a’ madarat, mellyet addig néki vissza adni nem akart, mert a’ madár a’ Laybachi népnél nagy botránczozást csinált.

72,525 Megholt Angelo Solimann – Felesége²¹⁹ Kapitány Kellermannnak testvére volt. Leánya²²⁰ colorítján megtetszett az africai eredet. Solimann ifjúságában nagyon kedvellették (:a’ mint mondá leginkább par curiosité²²¹.) a’ Bécsi első karú Asszonyások.
69,525 – Teste, a’ mint koporsója a’ temetőhöz ért, visszavitetett az Anatomiái Sálába, ’s megnyúztatott. Bőrét kitömték, ’s a’ figúrárt felültették a’ kitömött elefántra. Ezen ’s talán még inkább azon, hogy a’ Bécsi Publicumnak a’ dolog lármásan annunciáltatott, annyira elkeseredett a’ leánya, hogy ez a’ Fejedelemhez folyamodék atyja’ reliquiájának visszaadatásáért. ’S az érzéketlen sokaság még kaczagta a’ gyermeki érzést.

33.

Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d.

[...]

67, 71, 534,
600, 771, 997

Eddig a’ könyv. Ide vetem, a’ miket Angelo felől én tudok:

Midőn 1786. Augustusban, Prof. D’Este Victornak társaságában Bécsbe utazám,²²² kértem Estét, ki Angelónak ismeretségével dicsekedett, hogy találna²²³ módot, hogy őtet én is láthassam. Oh, arra igen könnyű mód van, felele Este; vigy-fel egy pár butellia Tokajit, de minél édesebbet ’s nem tüzest, ’s küldd szállására; meglássd, nálad terem, megköszönni. Vittem bort, ’s Este elküldé. – Nehány nap múlva azután hogy Bécsbe értem, egykor 7 óra előtt reggel Este, ki velem egy háznál, de nem egy udvaron lakott, hozzám küld, hogy ki ne menjek; valaki van nála, a’ ki látogatásomra lesz. – Hogy őket a’ hozzám²²⁴ jöveteltől megkönnyítsem, az izenet-hozóval lemenék Estéhez, ’s ím a’ Szerecsen, fejér de csíkos ruhában, turbánnal, ott áll. Felém fordítja-ki tenyerét, ’s megcsókol, köszönetül a’ jó borért. – Bort én neki 1788ban is küldöttem, még pedig

²¹⁷ volt <egyébire> gondja<, hanem csak> hogy [Javítás a törlés felett.]²¹⁸ tónusát [Az ékezet törlve.]²¹⁹ ./elesége [Átírás; előtte hely van kihagyva.]²²⁰ volt. <A’> leánya’ [Törlés és átírás.]²²¹ curi././sité [Átírás.]²²² utazéle, [Átírás.]²²³ ././álma [Átírás.]²²⁴ Hogy <nekik> a’ hozzám [Javítás a törlés felett.]

akkor essentia butelliakat is. 'S talán az azt köszönő²²⁵ levele van még nálam. Két levelét, 997
francia nyelven írtat, elégettem 1794ben.

Midőn Brigido, talán 1787ben Lőcsei Plebanusból Laybachi Herczeg-Érsekké tété- 72
tett, neki Angelo hozta Bécsből²²⁶ Lőcsére a' Püspöki diplomát, 's ezen alkalommal
Brigidóval együtt Angelo Kassára is eljött, 's engem meglátogata.

1791 én Bécsben mulattam Majus olta Augustus végéig. Egy nap olyankor léptem- 67,72,525,771
be²²⁷ hozzá, midőn szakálát és bajuszát már beszappanozta, hogy megberetválkozhasson,
's turbánja nem volt fején. Haja olly göndör és szürke volt, mint a' szürke bárány
prémje, 's elképzelhetni mint néze-ki a' szappanos állú szerecsen. Kért, hogy azalatt
míg elkészül, menjek által a' leányához, ki még akkor leány volt. Sőt engedd-meg, mon- 67,72,525
dám, hogy a' Kisasszt ide hozhassam, nem foglak én genírozni a' beretválkozás közben.
Megengedte. Altalmentem, 's a' leányt elhoztam. Epen Babette Koller vala nála, 's a'
Soliman leánya ennek crayonnírozásait nézegette. – A' Kisassz. sárgás színű volt, de
orra 's ajaka nem mutatta szerecsen eredetét; hihető a' két utolsóban anyjára, az első-
ben atyjára ütött.

Comte Artois, testvére XVI Lajosnak, épen akkor vala Bécsben, II. Leopoldot kérni,
hogy a' megszökéséből épen akkor Parizsba visszavitt bátyja kiszabadúlhatása eránt
tenne lépéseket. De ezen fontos missio és a' francia Királyi familiának akkor történt
elzáratása a' könnyű embert el nem vonta attól, hogy köz helyen, pénzes bálban! ne
tánczoljon. Angelo épen ezen illetlenség felől szólla, 's ezt kérdé tőlem: Aber lieber
Bruder Kazinczy, sagen Sie wie ist das, dass die Bourbons keine Köpfe haben? A' leánya
belé szökött a' szóba: Oh lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, genug dass sie
gute Füße haben. Tudnillik Soliman Kisassz. is egyike vala azoknak, a' kiknek sze-
rencséjek volt az elmúlt éjjel a' Királyfival tánczolni.

Angelo Kőműves volt a' Born négyszegében, 's neve Massinissa volt ottan. Némelly 73
felvételek alkalmával ő csinálta a'²²⁸ Frater Terribilist.

Meghalván Angelo, a' Medicusok megtették a' rendelést, hogy a' test el ne temettes- 68,525
sék, hanem vitessék vissza hozzájuk. Levonták bőrét, kitömték, 's felültették a'
Museumban álló Elefantra, 's nyomtatott levélben adták tudtára Bécsnek, hogy
Angelónak a' bőre az, a' melyet a'²²⁹ kitömött Elefánton láthatnak. – Bús leánya azt
hitte, hogy tartozik azon tisztelettel atyjának, 's²³⁰ elment a' Császárhoz, 's kérte hogy
parancsolná²³¹ levétetését. – Úgy hallom levették, de igen sokszori sürgetés után.

²²⁵ kö/.../ő [Átírás.]

²²⁶ hozta <le> Bécsből

²²⁷ Eggy<kor> olyankor mentem-be [Javítás a törlés felett; átírás.]

²²⁸ ő <volt> a' [Javítás a törlés felett.]

²²⁹ az [Átírás.]

²³⁰ [/] [Átírás.]

²³¹ parancsolná [Az ékezet emendálva.]

Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.

(Novellen und kleine Romans. Von Kotzebue, Kuhn, Karl Stein, Schütze, und anderen. [...], bey Joseph Layrer 1810. — S. 162 – 184.)

- 66 Angelo egy Africai fejedelem' fija volt, kinek tartományát Gangusilangnak, familiáját Magni-Famorinak nevezték. Maga Angelo ott Mmadi Make nevet viselt. Egy nap a' hét esztendő's gyermek az anyja körül múlata, ki utolsó gyermekét szoptatta volt, 's nagy atyja ijedve szalada hozzájok, 's felkiálta: Ellenség! ellenség! A' gyermek²³² futni kezde. Hova megy Mmadi Make? kiáltá az anyja. A' hova Isten viszen, felele a' gyermek, 's ment. Egy más gyermekkel egy fának támaszkodék, 's onnan látá, mint vágták agyon szüléjit az idegenek. Most ő is a' győzedelmese'k' prédájává leve, 's egy gazdagabb ötet egy más feketén és egy szép paripán vette-meg rablójától. Sok földijeivel együtt egy nagyobb hajóhoz vitetett, a' mint hiszi, egy spanyolon. Új ura biztatá, hogy ötet anyjához fogja vinni; de mint hűle-el a' gyermek, midőn ez ötet nőjéhez vezeté. Ez az asszony valóban anyai érzéssel bána vele, de csak mikor senki nem látá. Az ember a' gyermeket Andrásnak nevezte-el, 's tevéjinek legelését bízta reá.

Innen Siciliába vitetett, egy Messinai Asszony-sághoz, ki hozzá Tanítót fogada. A' Marquise nagyon óhajta, hogy Mmádi Make magát kereszteltetné-meg, de a' gyermek azt csak egy betegségében engedte-meg, maga választván az Angelo nevet, egy ott szolgálatban levő Angelína nevű fekete asszony' kedvéért, ki eránta anyai kegyet bizonyított. Ez történt Septb. 11dikén, 's Mmadi Make a' napot esztendőnként religiósus érzések közt inneplette, mintha az volt volna születése' napja.

Herczeg Lobkowitz, ki mint Cs. K. Generális állott vala Siciliában, gyakran jelent-meg a' Marckézénél, 's megszerette a' szelíd szerecsenkét. Sokszor megújított kérései arra indíták a' Marchézét, hogy a' gyermeket neki ajándékozná. A' gyermek a' Herczegnél nem kapa semmi nevelést, 's el engedé magát tüze által ragadoztatni, 's egyik napját a' másika után hívalkodásban töltötte-el. De az Angelo Védangyala neki egy barátot ada a' Herczeg' öreg Udvari-Mesterében, ki az ő ritka talentomait 's jó indulatját kiismeré. Egy tanító kezébe adva Angelo tizenhét nap alatt folyvást olvasni németül megtanult.

Angelo felnevekedék, 's mindenhova kíséré Urát a' Herczeget, el még a' csatába is, hol midőn a' Herczeg sebet kapa, Angelo vette vállára, 's kivitte a' veszélyből. 'S itt nem csak úgy viselé magát mint hív cseléd, hanem úgy is mint derék katona, 's néhány legényt tulajdon kezével teve fogollyá. A' Herczeg őt Gallopínjének nevezte-ki, Feldmarschall Lacy pedig egy Companiával kínálta-meg, 's minthogy azt Angelo el nem fogadta, katonai érdemeinek jutalmául egy szép török kardot övedze ágyékára.

Lobkowitz ötet testamentomában Liechtenstein Wenzelnek hagyá. Első Ferencz Császár magához hívatá, 's megkérde, ha nem volna e kedve, az ő szolgálatjába lépni. Angelo Liechtensteinnál marada, tisztelvén előbbi ura' rendelését.²³³ Az esedezők pártfogója itt 's Lobkowitznál mindég ő vala: de magának soha semmit nem kért.

²³² [...]ek [Átírás.]

²³³ rendelését. [Az ékezet lehúзва.]

II. Józsefnek Császárrá választásakor Urának jóvá hagyásával szerencséjét próbálta a' kártya asztalnál 's egynap húszezeret nyere. Alkalmat akara adni a' Vesztonek, viszsanyerni pénzét, 's más nap ismét megjelent, de ez ekkor újra vesztett, 's huszonnégy ezeret. Angeló harmadik nap nemeslelkűségből veszte, 's vissza nyereté a' második napi veszteséget. A' Banquier nagy megilletődéssel jött-el hozzá, megköszönni szép tettét. Soha ezután nagy pénzben Angeló nem játszott. Legkedvesbb mulatsága a' Schach vala, 's azt mesteriképen játszá.

Életének nem tudatik melly esztendejében Kapitány Kellermann Urnak testvérével, valamelly Herr von Christiani Özvegyével, házasságra lépe, Liechtensteinnak híre nélkül. Okai voltak azt nem tudatni. II. József, ki Angelót kedvellé, 's sok ízben karján függve sétála vele a' bástyákon, elmondá azt Liechtensteinnak. Ez előhivatá Angelot, 's szónak állítá. A' Herczeg eltította házától, 's testamentomából kirekesztette.

Angelo egy kis házban költözött a' Külvároson, egyetlen leányának BARO HEUCHTERSLEBENNÉnek nevelésével foglalatoskodván. Csendes életét szerelem, atyai gond, barátság, tanulás 's kis kertje művelése tették édessé.

Liechtenstein Wenzelnek halála után mintegy két esztővel annak testvérétől született fija 's örököse Liechtenstein Ferencz Angelóval az úczán akada-össze. Ez Angelót szekerébe vette-fel, 's nagy bátyjának igazságtalanságát az által hozá helyre, hogy neki esztendei fizetést rendele, kiterjesztvén azt halála után özvegyére is; 's azért azt ígértet-meg vele magának, hogy fijának az ifjú Liechtenstein Lajos Herczegnek nevelésére felvigyázzon.

Angelónak legkedvesbb tanulása a' Hisztoria volt, 's igen hív emlékezete által ebben annyira segélteték, hogy a' nevezetesebb személyeknek születési halálozási napjaikat is tétovázás nélkül elő tudá mondani valamikor kívántaték. Még öreg napjaiban is emlékezett az első hazájában hallott énekekre, és hogy atyjának mennyi cselédjei voltak, eránta mint mutattak függési tiszteletet.

Egésége állandó volt, 's külsőjén semmi jelét nem leheté látni a' megfogyatkozásnak. Sokszor történt meg, hogy a' ki őt Angelónak hallá nevezettni, 's húsz vagy több eszt. olta nem látta volt, a' régibb Angeló' fijának gondolá.

Megholt 1796. Novemb. 21d. 75. eszt. korában. A' guta Bécsnek úczáján sulytotta-meg, 's megölte egyszeri ütésre.

A. középszer termetű volt, 's vékony 's kedves arczu, növésű. Arczvonásai attól a' mit mi tartunk szépnek, nem távozána-el annyira mint a' több feketéké lenni szokott. Tartása, mozgásai kedvesek, könnyűk Olaszúl, francziául igen nagy könnyűséggel, németül is nem nehezen beszélt, 's csehül, ángolyúl, valahogy²³⁴ latinúl olvasott. Öltözete mindég orientális volt, többére csíkos fejer szövedékből, melly által bőre feketesége még inkább kitündöklött.

Én Angelónak ismeretségében voltam. – 1786. Augban, akkor Vice-Notáriusa Abaujnak, felmenék Bécsbe, 's egy két butellia Tokajit vittem-fel, hallván, hogy ő a' minél édesebbet szereti. Házam' emberei által küldém neki azon jelentéssel, hogy egy Magyar tisztelője kedveskedik. – Kevés napok mulva egy szobaleány jó hozzám, hogy

67, 68, 534,
600, 771

²³⁴ valaho[/] [Átírás.]

997 egyy Úr nézeti ha szobámba vagyok e. Minthogy én magasacsckán laktam, nem vártam hogy az idegen feljöj: magam menék le hozzá. Angelo ott álla turbánban, csíkos fejér öltözetben, 's felém fordítván tenyerét, megköszönte kisdéd ajándékomat, 's megcsókolt. A' csók nem annyira tola-el mint az a' tekenős-béka bőr forma tenyér, melyet nem néztem borzadás nélkül. Így osztán neki gyakor látogatója valék, ha felmentem Bécsbe, 's neki Dilizsánszon is küldöttem bort és Tokaji essentiát.

67, 69, 525, 771

1791. Május olta Augustus' végéig mulaték Bécsben. Akkor szökött volt meg Párizsból XVI. Lajos és nője Maria Antonia; de megkapatván útjukban fogva tartattak. Lajosnak testvére a' híres Comte d' Artois Bécsbe jöve II. Leopold²³⁵ Császárt reá bírni, hogy testvérét a' Királyt szabadítsa-ki. Én az Artoisi Gróf-Princzet nem láttam; de történetből Angelóhoz menék reggel. Bekopogék, 's megnyitván az ajtót, Angelót turbán nélkül 's beszappanozott bajusszal és szakállal találtam. Ő mindég maga beretválta magát. – Barátom, monda nekem, menj által kérlek a' leányomhoz, 's mülassd magadat, míg kész leszek. – Sőt engedd-meg, mondám, hogy a' Kisasszonyt is ide hozhassam; leülünk az ablakban, nem leszünk terhedre, 's beszélgethetünk.

67, 69, 525

68, 525

A' Kisasszony sárgás fekete bőré volt, de physionomiája nem Africai. Egyy barátnéja Babette von Koller mutogatá Solimann Kisassznak a' maga rajzolásait veres és fekete krétában. Az utolsóbb által jöve velem atyjához 's egyy²³⁶ ablakban helyt fogánk. – A' francia dolgokról folya a' beszéd, a' XVI. Lajos megszökéséről, 's annak történhető következeiséről. – De, mondd-meg nekem, édes barátom, mondá Soliman, mi Isten csudája az hogy ezeknél a' Bourbonoknál²³⁷ egynek sincs feje. – A' Kisassz. hirtelen belé ugrata atyja' szavaiba: O lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, was hat der Noth? wenn sie nur gute Füße haben. – Szó nélkül hagyám, mert nem értettem; de az atyja nevetett, 's kis bohónak nevezé nyájaskodva leányát. Bruder Kazinczy, mondá most Angeló, alles das werden Sie nicht verstehen, und ich bin Ihnen eine Erklärung schuldig. Meine Tochter war heute Nachts in der redoutte, und war glücklich mit S. königl. Hoheit dem Comte d'Artois zu tanzen. Stellen Sie sich den Leichtsinn vor; er kommt zu unserm Hof, Kaiser Leopold zu bitten, dass dieser Artois's Bruder den König befragen wolle; ganz Wien weiss, dass er dieser Affaire wegen hier ist, u. er geht in einen Zahl-Ball, und tanzt die ganze Nacht durch.

69 Midőn Brigidó, Lőcsei Plebánusból Leybachi Herczeg Érsekké, de elébb Szepesi Püspökké neveztetett, Angeló hozá-le (1788)²³⁸ neki a' Diplomát, 's B. Brigido vele jött Kassára is. Angeló látogatásimat vissza adá, 's együtt ebédlék vele a' Püspöknél.

67 Egykor ezt beszéllé nekem. – A' Banquier Fries kevély felesége' kívánságára beadá Józsefnek esedezését a' Báró titulusért. – Was wollen Sie lieber Fries mondá József, midőn ez belépett Ew. Maj. den Baronen titul. – Ich mache Sie zum Grafen, mondá József. – A' gőgös Assznak ez sem volt elég; nem hagyta békét az Urának, menjen ismét, 's kérje a' Kamarás kulcsot is. – A' Császár azt is megígérte; de a' legelső házak Mágnaiai oda szaladának, 's fenyegetőztek, hogy ha a' Császár vissza nem vonja ígérétét, ők leteszik a' kulcsot; az születés bizonyága, az pedig Friesnek nincs. József visszavoná ígérétét,

²³⁵ [./]. Leopold [Átírás.]

²³⁶ velem egyy [Beszúrás a sor felett.]

²³⁷ ezeknek a' Bourbonoknak [Átírás.]

²³⁸ (<1787 vagy> 1788)

's a' helyett Excellenz. titulust akara Friesnek adni, melly ennek, felesége²³⁹ miatt, nem kelle. Fries össze vezett feleségével, ki arra igyekezett bírni férjét, hogy adja-el minden jószágait, 's költözzék Párisba. 997

Ezen összekapás Friest beteggé tette, 's barátjai jöttek látogatni. Angeló ötten ferdőkádjában találta. O mein lieber Angelo, wenn Sie wüssten, wie ich unglücklich bin! – Ide hamar egész szerencsétlenségedet a' fél birtokoddal, mondá a' gyönyörű culturájú Angelo.

Friesné férjét és első fiját megölte bosszantásaival 's oktan kívánságaival. A' fija egy összekapások után kísétált²⁴⁰ a' bástyákra, 's általfázott, megholt.

A' dolyfős asszonynak végre az az öröme lőn, hogy fija Herczeg Hohenlohe Kisasszt veve-el, Báró Reviczky Judithnak leányát. Háza Bécsben a' Jósefpiacon áltellenben a' Cs. K. Bthecával és a' II. József lovagszobrával.

Angelo Kőműves volt a' Born' négyszegében, 's szerzetes neve Massinissa. Némelly 69 alkalmakban ő volt a' frater terribilis.

35.

[Páter Fast]

Mennyire mentheti ezt a' pajkosságot az idő, nem vizsgálom; de fel kell jegyzenem, 598, 767, 994 hogy Bécs ezt olly mohon fogadta, hogy a' nyomtatványok' árából bejött pénz elég volt Blumauernek minden betegségebeli adósságait kifizetni; mert ő ezt gyógyulásakor dolgozta. – Páter Fast, a' Szent-István Templomabeli Papok' egyike minden strophához czáfoló jegyzéseket tett, 's a' Nótákat a' Textussal nyomtattatá-ki. Elhült szegény, midőn a' kiket a' versek nem ragadtak a' kárhozat' útjára, a' Jegyzés²⁴¹ ragada oda, mert ki akarhatott volna olly abszurdítások mellett maradni? Én 1786. Bécsben valék, 's olvastam a' Fast' nyomtatványát. Ezt az embert meg kell látnom, mondám, míg Magyarországra vissza térek. Fast a' folyosón sétált; egy kis gömböcz ember, kancsal szemekkel. Meglátván a' fejr plundris, fejr strimflis, papucsos, mákvirág szín frakkos németecskét, tudni akará, mit keresek, eléggé vadon, mert külsőm gyanút támaszta²⁴² benne, hogy kárhozat' fija vagyok. Én Fast Urat keresem, felelék. 'S mi dolga az Urnak vele? Azt megmondom magának. Elhallgata. Sokára kimondá, mert én nem tágték, hogy ő az. – Örvendem, mondám, hogy láthatom Uraságodat; olvastam Blumauert is, az Urat is; ez hozott ide. Én Magyar vagyok, 's elbeszéllem hogy láttam az Urat, 's viszem az Írást. Honnan való az Ur? – Az Egri Püspök Dioecesiséből, hol a' gonosz-ság²⁴³ nem terjedett-el még ennyire. – A' bohó ember meg nem gyanítá, hogy játszom vele. Nagyon kére, hogy Kőművéssé ne legyek, 's azt neki szentül megígértem. – Akkor

²³⁹ melly<nek>, felesége [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁰ ki/.../ált [Átírás.]

²⁴¹ [...] [Átírás.]

²⁴² támaszta [Emendálva.]

²⁴³ gonoszág [Emendálva.]

⁹⁹⁴ elbeszélé, hogy Blumauer beteg volt, forró-nyavalyában; 's hozzám²⁴⁴ küldött, hogy menjek, 's gyóntassam-meg. Nem valék ide haza, 's a' gyontatást Dominicanus-barát 's Udvari Concionátor Poschinger vitte véghez, ki maga is Kőműves; harmincz viaszgyertya égett a' beteg körül, 's mind a' harmincz Kőműves' kezében. Más nap meglátogatám. Ismét tele a' szoba Kőművesekkel. Alxinger előmbe ugrott, 's kemény hangon kérdé, mit akarok. Azt felelém, hogy minekutána a' beteg lelki szolgálattal akara élni tegnap, 's nem találtak, kötelességemben áll, az én lelki fiamat meglátogatni, 's az idvesség' útjára térésben neki tanításokat, buzdítást adni. – Takarodjék az Úr, felele az a' szeles Alxinger, az én barátom azon az úton jár rég olta, mellyen az Úr tovább nem viheti; 's gondolja-meg az Úr, szégyennel kelle eljőnnöm az Istentől elrugaskodott emberektől. – Fast, míg mikor eljöttem²⁴⁵ is tőle, úgy hitte, hogy egyik legbuzgóbb gyermeke vagyok Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknek, 's kért hogy őrizkedjem a' Kőművesek' kelepczjéitől. –

36.

Regmecz 13^a Januar. 1802.²⁴⁶

⁹⁸⁹ Most olvasom csak a' *Moliere életét*, *Voltaire által*, melly a' Didót Stereotyp editiója előtt áll; 's a' legedésbb móddal érzem magamat meglepve, midőn itt a' 14. oldalon egy történetet olvasok, melly egy boldog napomra emlékeztet. Imhol következik az:

^{495, 596, 766} 1786ban Aug. vége felé egy nap a' megholt PALÁSTHY MÁRTON a' Leopoldstadt hídján mellett lévő *Kőműves Casinóba*²⁴⁷ invitál ebédre. Én 3. óra után ébredtem fel. A' reggel gyönyörű volt. Siettem a' Práterbe. Elmenvén a' Casinó²⁴⁸ épülete mellett, hol csak 2 órakor kellett ebédelnem, 2. szürke lovat látok-meg egy pircsba fogva. Bécsben minden fiakker egész fedelű szekér; kedvem érkezett ezen könnyű szekérre vetni magamat, 's 2 óráig bejártam Schönbrunn. Palásthy nem jelent-meg gyengélkedő egészsége miatt. (Helyette Pilátit, Palásthynek szoross barátját találtam ott.) 's így annál hamarabb mentem-el az asztaltól. Most a' másik szekérre vettem magam; bejártam ^{44, 536} Dornbachot 's az Augarten²⁴⁹ előtt szállottam-le. Későcskén mentem bé a' Városba. Az Augarten és Schottenthór közt tűzi ölfák állanak. A' mint itt gyalog mennék és magamban, egy Asszonyt látok-meg²⁵⁰ az öl fa alatt, elsárgult elfagyott képpel; 's egyik gyermeke emlőjét szopta, a' másik pedig téjbe áztatott ruhát. Nem vártam hogy alimizsnáért megszóllítson, 's fekete selyem bugyogóm' zsebéből kivontam egy húszast, 's oda nyújtottam. Vergelt 's Gott tausendmal! Vergelt 's Gott tausendmal! monda a' fiatal és szép menyecske,²⁵¹ kit a' gond, szegénység és a' két ikergyermek egészen elfo-

²⁴⁴ hozzá [Emendálva.]²⁴⁵ elj[./]tem [Átírás.]²⁴⁶ 180[./] [Átírás.]²⁴⁷ *Kőműves<ek> Casinóba*²⁴⁸ C[./]inó [Átírás.]²⁴⁹ Augarten<be> előtt²⁵⁰ lát[./]k-meg [Átírás.]²⁵¹ [./]enyecske, [Átírás.]

gyasztott; 's én minden szó nélkül tovább mentem 's olly helytt állottam-meg, honnan⁹⁸⁹ láthassam a' kik mellette elmennek. Látván hogy senki se ügyel reá, vissza mentem hozzá hogy még egy húszast nyújtsak neki. Az Asszony messziről rám ismert, 's mihelytt meglátott, kikereste a' tőlem kapott pénzt, 's nyújtotta vissza. Nicht so, meine Liebe – ich komme ihr noch eines zu geben. Hätte ich überflüssiger bey mir so würde ich ihr weit mehr gegeben haben. – Az Asszony nem szóllhatott; de könyűi mutatták, hogy jótétemet érdemlette.

Ezt a' történetet én nem dicsekedésből, hanem örömből, és hogy követésére mások is buzdítassanak, sokaknak beszéltem már el. Hány ízben adtam kevélységből nagyobb haszontalan discretiókat! 's fösvénykedhettem e egy illy szerencsétlen személynék, a' kit mások által elhagyatva láték, valamit adni? Sőt szégyenlem, hogy illy kevéssel beértem; szégyenlem, hogy meg nem mondtam neki hogy más nap ismét ott legyen, hogy alamisnámat vehesse 's nem a' magam cselekedetemmel²⁵² dicsekszem, hanem ennek az Asszonynak a' szép érzésében gyönyörködöm. –

Nevetve még azt jegyzem fel, hogy akkor nap zöld posztó frakk volt rajtam, czifra réz gombokkal; fehér lajbli, gros de tour fekete bugyogó, vad galamb szín selyem strimfli, czipők, és egy gömbölyű kalap, egy arasznyi nagyságú²⁵³ fekete mászlival.

37.

Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.

Szabó nékem egy dél után Miklós Öcsém által egy új munkát küldé olvasni. (Ha jól emlékezem a' Nagy János Szőnyi Plebánus versei voltak.) A' munka nyomorúlt munka volt. Más nap vissza adtam azt az Öcsémnek, 's kértem, hogy ollyankor adja-álta Szabónak, midőn ez a' leczke alatt megpihen. Ez meglett. Szabó belé pillanta a' könyvbe, ha nincs e levelke téve belé, 's a' czím előtt ezt a' verset lelte, ostyával oda ragasztva:

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldököljél.
Testét lepje-meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' bűdös rüh,
És a' csontokat-hasgató podágra
Mint a' gombolyag, húzza-össze ujját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagított,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah, nem láttad e hogy szegény Kazinczyd
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj! nem viszed ezt el; öszvegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem-magyar Zechentert,

499, 604, 772

²⁵² cselekedetemben [Átírás.]

²⁵³ arasznyi <fe> nagyságú

1004

'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha öszveszedem, barátom, őket
Érdemlett jutalom fog érni értte.
Várd bízvást! – Azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

Ezen Epigrammám írása előtt sok esztendő olta nem írtam semmit versben, noha Szabó mindég unszolt. Annál nagyobb vala tehát öröme, midőn a' levelkét tanítványa által (mert²⁵⁴ Miklós Öcsém akkor ő alá járt) vette. – Közlé azt Szepesi Kánonok Molnár János Exjesuita társával, 's ez, Szabónak felevlén, az itt következő verset zárta levelébe, hogy Szabó közölje velem:

Szepes, Januarban, 1787.

Miskolcz-táji Kazincz, kit négyszer láttalak, úgy mint
A' vak az uj holdat; fájt, hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni. Mit vétett vallyon, Apolló,
Kedvesed? O Múzsák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott-fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban,
Mit látok, melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak?
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek? az idő'k' kerekére vigyáztván,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga (fáj, mondom, fájt,!) ím csak iménten²⁵⁵
Tűnt hozzám. 'S azt is Dávidnak kelle köszönnöm!
Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Fébe!
Oh köszönöm! De remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, ne talám ez az új Verónai Költő,
Megjáván Rábát, 's Poprád' tájára kerülván,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

79, 502, 606,
774, 1006

Láttam Kánonok Molnárt először Szepesen, tulajdon házánál 's ebédjénél
1787. Jan. 12d.

Molnár Szabó Dávidra.

Római Pindarusok, Görög-ország' Flaccusi, Német
'S Francia csín, jertek, vessetek erre szemet.
Mit mondék? szemet ész fénnnyel bámúlva dicsérni,
Jertek Hazánk újdón új színe' fénye' nemét.

²⁵⁴ által<, > (mert

²⁵⁵ szaga fájt, mondom, fájt,! iménté[/] [Az „ím csak” sor fölé írt beszúrás, a zárójel beszúrás, az „iménten” javítása átírás.]

Hallja Szafó, rettegve vigyáz, 's holt szókra fakadván,
Vallja: Szafó' teljes lelke Szabóba merült.

1006

Ismeri e Sapphót, a' ki illyet ír?²⁵⁶

38.

B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten.

1787ben fogott lenni, midőn én mint Inspector a' Nemzeti Iskoláknak a' Kassai tudománybeli Megyében Rozsnyóra mentem. A' Püspök valamelly Hosszúmező vagy falu nevű jószágába ment vala ki. Én tehát Franciscánus Páter Lovasi Benedek barátommal, kit a' Jezsuiták Kassáról elűldöztek, minthogy nem ínyek szerént papolt, és e' miatt predikáziójira igen sok Protestánsok felgyülekezni szoktak volt, kimentem a' Püspökhöz. Midőn szekerem bé akara állani az udvarra, látánk, hogy egynehány kocsi már az ajtó előtt áll, nyilván a' Püspök 's kísérelői vissza akarának menni a' városba. Hogy őket ne tartóztassam, kinn maradék: de a' Püspök, megtudván hogy én vagyok, érttem küldé. Nyájasan fogadott, 's ketten beszélénk. Egyszer nyílik az ajtó,²⁵⁷ 's a' nagy termetű Franciscánus belép, 's arcza borúl. Soha sem tudtam, mi dolog. A' Püspök áldást ada reá, 's parancsolta hogy üljön-le. Nagyon megcsalák magokat üldözőji. A' gyanús Barát olly kedvességébe esett a' Püspöknek, hogy ötet Concionátorává tette, és ezt csak azzal a' ravaszsággal, hogy egy Predikáziót sem mondott úgy, hogy a' *Püspöki méltóság* felől nagy magasztalásokkal ne szöjjön; 's maga ez az egy fortély azt nyerte, hogy olly liberális gondolkozással predikálhatott mindég mint Kassán.

628, 1006

629

A' Püspök velem az iskolai systema felől beszélvén, előhozódott Swieten, az ifjabb, a' ki Ministere volt a' tudományok' dolgának József alatt, M. Therésia alatt pedig Követ Berlinben. A' Püspök nyilván jeleivel a' neheztelésnek azt tudakozta tőlem, hogy én mit tartok őfelőle. Én, ugymondék, Ő Excellját személyesen ismerem; nagy tudományú ember, nagy pädagogus (Gróf Teleki Sam. Excja a' legnagyobbnak tartotta az egész Európában*), 's ha azt veszem, hogy igen nagy görög, poéta és musicus, azt mondhatom hogy ő génie. A' Püspök megvallotta hogy görögül igen tud: de el nem titkolhatván idegenségét éránta, felkölt mellőlem a' canapéról, 's görbe háttal 's félréfnyi hosszaságú rettenetes ujjaiával egy általellenben álló asztalkáról felveve egy könyvet, 's így szólla: Mingyárt mutatok én az Úrnak egy géniet, 's elkezdé olvasni a' Jézus Christus' predikázióját, Máténál az 5dik részben, 's az első soron kezdvén az utolsóig olvasta-el. Az volt a' génie, Uram, a' ki ezt írta, nem Swieten. Feleletem ez volt: Azt, Mélt. Püspök, magam is *génienek* nézem. Ő engem bizonyosan meg nem értett. A' hosszas olvasás alatt azt a' megjegyzést csináltam, hogy a' harag' elfojtására egy illy hosszú rész' elolvasása még jobb szer, mint az arithmetikai számoknak százig-olvasása.

494, 595, 763

Swietennek a' magasztalását egész éjjel sem tudta megemészteni, mert más nap az ebédnél ismét előhozta ötet, 's öszvehasználtotta az atyjával, kit I. Ferencz Római

²⁵⁶ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

²⁵⁷ az, [Átírás.]

1006 Császár Hollandiából hitt Bécsbe, és a' ki itt M. Theresiának Archiatere 's az Uni-
629, 760 versitásnál Rector vala. Én, ugymond a' Püspök, ifjú Jezsuita voltam Bécsben – el
nem felejtette hozzá vetni, hogy ha a' Szerzet feléledne, ő letenné a' püspöki méltó-
ságot, 's ismét vissza menne a' klostromba – 's jelen valék egy Oratióján, mellyet az
a' valóban nagy-ember De morte consummata et non consummata mondott. Már
rettegtem, ugymond, hogy a' Lázár' halálát is inconsummata gyanánt fogja kiadni:
de melly nagy volt örömöm, midőn Swieten e' szókra fakadt: Caveant tamen Auditores
mei, ne Lazarum morte consummata²⁵⁸ mortuum fuisse autument, 's onnan mutatta-
meg, hogy tökéletesen megholt légyen, hogy már bűdös is volt. – Illyen a' Püspök
Andrásy' geníeje! –

Ugyan ezen ebédnél láttam egy Gróf Ibarát, a' ki a' Püspöknek nem tudom micso-
da rokona volt. Soha embertől inkább el nem iszonyodtam. A' legútálatosabb csapodár-
sággal fecsegett mindég egyszerre elhallgatván mihelytt a' Püspök kezde szóllani, 's
akkor elgörbített fővel csupa fül vala, 's mihelytt a' Püspök szóllani megszűnt, ő vala a'
magyarázó. Valóságos képe a' régi Cómicusok' parasítusainak. Szörnyű Theologus
volt, 's az isteni dolgokat épen abban a' mértékben tudta, a' mellyben az emberiekből
nem tudott semmit. Vérében volt a' spanyol vakság. – Andrásinál még a' Kánonokok
sem szóllottak *soha*, mint a' Pythagorás' iskolájában. Mi hárman, a' Püspök, Ibara, meg
én, annál többet beszélénk.

309, 494, 595,
763, 1019

*) Kerekes, Ujságíró-társa Görög Demeternek, 1788ban sajnálta, hogy egy két
héttel elébb nem mentem fel Bécsbe, hogy láthattam volna; melly exament
tarta Swieten a' Bécsi Universitásánál 's²⁵⁹ iskolákban. A' legalsó Classisokon
kezdvén a' legfelsőbbig, mindenikben maga examinált, úgy hogy a' Tanító az
examen alatt mindég hallgatva ült. Melly nagy ember!²⁶⁰

987

39.

Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél.

A' Catholicus Püspökök nem szerették az úgy nevezett Nemzeti Iskolák' behozá-
sát. Maria-Therésia alatt, és midőn a' Császárné, fel akarván azokat állítani, véleményét
külön kíváná minden Püspöknek, Gróf Eszterházy meglegedék ezt felelni:²⁶¹ Censeo
hoc non esse Catholicum. De még Maria-Theresia alatt tűrhető vala a' baj; az Iskolák
körüli mind Catholicus Supremus Studiorum Directorok és Scholarum Nationalium
Inspectorok voltak.

493, 593, 760

II. József Bárány-Swieten Gottfriedot, az Archiater Gerhard fiját tevé Studiorum
Ministerré; ez pedig egyesíteni akará a' Statusnak minden iskoláit, hogy Tanítók és
Tanulók minden Vallásból választassanak. Első lépése Magyar-országra nézve az vala,
hogy a' melly Directorokat és Inspectorokat hivataljaikban talált, más hivatalba téteté-

²⁵⁸ <con>consummata

²⁵⁹ [/] [Átírás.]

²⁶⁰ [Ez a jegyzet a kéziratban a 217a és a 217b oldalak alján található.]

²⁶¹ felni: [Emendálva.]

által, 's újakat választa²⁶² még pedig úgy, hogy a' hol a' Director Catholicus, ott az Inspector Protestans légyen. A' Kassai Megyében Fő Director Gróf Török Lajos leve, Inspector én. – Könyü elképzelni, mint réműle-el a' Papság.

493, 594, 761, 987

Én hivatalomba 1786.²⁶³ Novemb. 11dikén léptem, 's Megyém Szepes, Sáros, Gömör, Torna, Abauj, Zemplény, Ung, Bereg, Borsod 's Heves Vármegyék 's a' Jászság és Kis-Kunság volt, 's éltémnek 27dik esztendejében. Kis termetem, vékony testem még ifjabbnak mutattak. Szabad gondolkozásomat a' József uralkodása alatt nem vala szükség rejtegetni. A' Kassai Exjesuita Bodenlosz Mihály és társai tehát elrémítettek mindent nevemmel.

171, 323, 499, 604, 771, 1004

1787.²⁶⁴ Januáriusban Szepesbe kelle mennem, elcsendesíteni a' Protestánsokat, kik nem akarák Cath. iskolákba járatni gyermekeiket, 's magoknak kívánának iskolákat, 's így elvonni a' Cath. Mesterek fizetését. – Keresztül menvén Szepesen Kanonok Molnár Jánosnál, a' híres Exjesuitánál ebédlek. Az megkedvelt, de nekem hinni nem mert. Midőn elbúcsúzám tőle, az igen szálás²⁶⁵ embertől, felegyenesedett testtel kért, segíjem a' Cath. Mestereket. Fogadtam, hogy igazság szerint fogok bánni. Justitia magna virtus, mondá; ei tamen praestat religio. Elborzadtam az embertől.

76, 502, 606, 774, 1006

502, 606, 775

Egy holnapot tölték Szepesben, 's néhány ívnyi vastagságú Relatióm ment a' Pászthory Referendárius kezébe, ki a' Swieten praesídiuma alatt a' Magyar dolgokat referálá. Az engem a' mint később megtudtam, nagyon ajánlott Pászthorynál és Swietennél; azonban azt a' feddést kaptam, hogy másszor ne emlegetsem a' Protestánsok' hajdani kínzásait (a' kikre kisült hogy éjjel Communió volt a' templomos Luth. helyeken, azokat megverették, 's a' jégre fektették); de melly triumphus! Ludwig nevű Hobgárdi Plebánus az én dicséretemre kapott arany numismát. A' Püspökök szerettek, de félték tőlem.

44, 503, 608, 776

Így látám magam tekintve, midőn 1787. Egerbe menék. Gróf Sztáray Mihályné, a' Püspök testvérének Cancellárius Eszterházy Ferencznek leánya, önként ajánlá, hogy a' nagybátyjánál felvezet, melly meg is lett. Én is kezét csókoltam a' Püspöknél; úgy kívánta nála a' közönséges és még öreg Protestáns Uraktól is gyakorlott²⁶⁶ szokás. A' Püspök németül szólla hozzám, hogy elkerülhesse a' *Kemed* titulust, tudván hogy azt neki igen nehezen veszik; én magyarul feleltem. Ismét németül szóllt, én ismét magyarul. Németül harmadszor is. Engedje kimondanom Excellenzziád tiszteletlenség nélkül; engem Excellenzziád rá nem veszen, hogy németül szólljak. – A' Püspök elnevette magát. Asztalnál megfogta kezemet, 's balja mellé ültetett.

511, 615, 1028

511

512, 615

Egy nap, nyárban, és így talán 1788, mert ekkor valék Juliusban Péczelen, leülénk az ebédhez, 's a' Püspök engem ismét szokott helyemre, balja mellé, inte; praesideált jobb kézre Taródi, Praesese a' subalternum Judiciumnak Heves Vármegyében, 's e' mellett a' Püspöknek jobbára Gróf Sztárayné. Oszták a' levest, 's Taródi e' szón kezdé a' beszéllgetést: Kegyelmes Uram, mi ma egy embert száz esztendei tömlöczre ítélünk.

81, 512, 616

²⁶² választa<...>²⁶³ 1886. [Átírás.]²⁶⁴ 1788. [Átírás.]²⁶⁵ igen <nagy> szálás²⁶⁶ [.../akorlott [Átírás.]

1028

Én Taródit akkor nap látám először. Elborzadtam a' szóra. Tudja a' Tek. Ur, mondám, hogy szavamban a' Tek. Ur személye ellen nem lehet tiszteletlenség; de engedje kérdenem, midőn annak a' szerencsétlennek kimondák a' sententiát, az nem kérdező e maga magától, ha Bírájit nem hagyta e el az eszek?

Taródi felfúvá magát, 's nem tudá mint pattanjon-ki a' Püspök' asztalánál. – Bort, kiálta a' Püspök a' Komornyiknak. – Minthogy a' Püspök előtt még nem vala leves, a' Komornyik nem mozdult. – Bort! mondá a' Püspök; 's rám köszöné a' poharat: Édes Kazinczy Uram, az Isten éltesse Kemedet. – Értettem; de értette Taródi is; és nyilván ez az egészégital mente-meg a' feladástól.

512, 615

Parancsolatom volt felülről, hogy a' Püspököt bírjam reá, hogy dotáljon egy iskolát (classist) Egerben. Irtam; azt felelte hogy nem ért. Másodikszor, harmadikszor, negyedikszer írtam. Utoljára elúnta, 's kimondá, nem ért, akár²⁶⁷ Most parancsolatom volt, hogy Heves Vármegyének segítségével tégyem a' kérést.

Lementem Egerbe, 's egyenesen a' Püspökhöz mentem, béjelenteni hogy itt vagyok, 's holnap Heves Vgyének valamely tagjával fogok megjelenni, hogy a' kérést együtt tegyük; rendelne órát. Ha tetszik 9kor; de írva.

Elmentem tehát a' Vice-Ispánhoz, Consil.²⁶⁸ Fáy Bertalanhoz, 's kértem, hogy rendelkezne mellém valakit. – Sőt én magam kísérem-el az Urat.

A' Consil. és én kezét csókolunk, 's a' Püspök leültet. Én be nyújtám leveletem, 's kérésem a' Püspököt, hogy ő, ki illy fényes Lycéumot állíta, ki Angliából hozata Mathematicai szereket a' speculába, tégye-meg ezt.

A' Püspök hangosan kezdi a' feleletet, 's csaknem vastagságokra lép. Én emelkedem a' székről; Consil. Fáy megkapja a' kezem'. Nékem is parancsolatom van, hogy Excd előtt esedezzem, mondá Fáy, 's kéri a' Püspököt, hogy nékem kötelességem tellyesítését ne venné vétkül. – Kemed Consil. Uram soha se fogjon Kazinczy Uram mellett; mi mindég veszekedünk egymással, de azért jó barátok maradunk. Írva fogom adni végzésemet. Most egyebet mást.

Kegyelmes Uram, mondám, velem K. Fel, cselekedje Excellentiád, a' mit tetszik; én mindég érdeme szerint fogom venni kegyességét vagy neheztelését: de nem volnék méltó hivatalomat viselni, ha azzal tenni azt szenvedhetném, a' mi sem ahhoz nem illik, sem az Excd nagyságához.

A' Püspök az iskolát nem dotálta. 'S azért nem, mert el volt keserítve az által, hogy a' Philos. Facultas, a' Pesti Semináriumba vitt Papsággal, tőle elvitetett. Osztán Eger perben volt a' Püspökkel, 's Kir. Város akara lenni.

²⁶⁷ [A mondat befejezetlenül maradt, a sor fele üres.]

²⁶⁸ [../nsil. [Átírás.]

40.

1028

[Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]

Taródi István Kamarás, Helytartói Tanácsos mh. Budán 1815. Máj. 9d. – 59 eszt. – 79, 512, 616
 Præsese volt II. József alatt a' Heves Vármegyei Subalternum Judiciumnak. Leülvén a' Püspök ebédjéhez, ő azon kezdé a' beszédet a' leves²⁶⁹ kiosztogatása kezdetekor, hogy elmondá, hogy ők ma száz esztendei fogságra kárhoztatának egy rabot. – Kérem az Urat, mondám, ne vegye bántásnak a' kérdést; midőn neki az ítélet publicáltatott, nem néz e úgy körül magát, mintha azt akarná kérdeni, hogy az ő Bíráji nem boldultak e meg? – Taródi soha sem tudta, ne vegye e balúl a' kérdést, de a' Püspök kiálta: *Bort*. Minthogy még leve-se sem volt, Komornyikja nem értette-meg a' parancsolatot. A' Püspök ismét monda: *Bort*. A' Komornyik bemutatta neki a' poharat. Ekkor Eszterházy Károly monda: *Az Isten éltesse édes Kazinczy Uram!* – Értem, Excelldat, felelék; 's megcsókolám kezét, mert épen mellette ültem, és ez nála annyira szokás volt, hogy még Consil. Fay Bertalan sőt Dámák is cselekedték, 's neki magának, minden Magy. Országi Püspökök között. – Talán épen így kerültem-el azt a' bajt, hogy Taródi bé nem ada II. Józsefnek.

41.

944

BÁRÓ ORCZY LŐRINCZ.
Generális 's Abaúji Fő-Ispán.²⁷⁰

Báró Orczy Lőrincz született 1718. Aug. 9dikén. Már 1741.²⁷¹ a' Felkölt seregben szolgált a' Hazát; 1756.²⁷² Jász, Kún és Hajdu ifjakkól²⁷³ egy Lovas-Ezredet állíta fel; Dreznánál magát megkülömböztette; Hadikkal Berlinben volt. Azután sok polgári dicső tettek 's foglalatosságok által vont fényt nevére. Abaújnak elébb Administrátora, majd Fő-Ispánja leve; 1782.²⁷⁴ II József által a' Sz. István' középrendű keresztjével²⁷⁵ tiszteltetett-meg.

Verseit, barátjának, Óberster Barcsai Ábrahámnak, verseivel együtt, Prof. Révai adta-ki, Pozsony, 1787. két²⁷⁶ Kötetben. Holmije találtatik²⁷⁷ Bessenyei Györgynek *Társaságában* is, 's a' Kassai Museumban; és az én Orpheusomban. Minden darabjaiban Élet²⁷⁸ philosophiája lehell, (ilyen a' Bugaczi Csárdához írt Epistolája) mellyet

²⁶⁹ levés' [Az ékezetet törölve.]

²⁷⁰ Abaúji <Fő-Ispán.> Fő-Ispán. [Javítás a törlés után; a szöveg javításai más színű tintával.]

²⁷¹ 1741<ben>

²⁷² 1756<ben>

²⁷³ Ifjakkól [Átírás.]

²⁷⁴ 1782<ben>

²⁷⁵ Sz. István' <Rende' Commandóri> keresztjével [Javítás a törlés felett.]

²⁷⁶ adta-ki, két [Beszúrás a sor alatt.]

²⁷⁷ [A kéziratban a 308. oldal alján Kazinczy kezével, a javítások tintájával: „Gessner”.]

²⁷⁸ élet' [Átírás.]

944 Mestereinek, a' francia Poetáknak, ízlésében igen²⁷⁹ szerencsésen, noha sok helytt kevés gonddal, tett által. –

433, 483, 578, 741 Én Orczyt legelőbb Cancell. Gróf Pálffy Károlynak Zemplényi Installatióján, Új-helyben 1779. Júl. 7d. láttam.²⁸⁰ A' nagy melegben paróka nélkül volt, Generálsi öltözetében, fejér mentével 's veres nadrágban,²⁸¹ melly a' kövér kisdéd testen bugyogó bővségben állott. Eleven szikrázó kék szemei a' legfejérből homlok alatt boldog megelégedést²⁸² mosolygottak; orczáit az egészség' piros színe fogta-el 's bajuszos ajakin a' Sváda ült. Az a' mosolygó száj, azok a' szikrázó szelid szemek,²⁸³ az a' lángoló orca, látszik Dónátnak festésén²⁸⁴ is; csak hogy a' Festő, azt hívén, hogy²⁸⁵ Orczyban a' *Generálist* kell festeni, képéből egy Herkulest csinált, 's egészen elvesztette a' philosophusi nyugalmat kedvellő Bölcsét és Poetát.²⁸⁶ Azután csak hamar ismeretségebe jutottam. Egy egész napot töltöttem nála Tisza-Örsön. Kabinetjében, hol keresztes mellyel, de mente nélkül ült, a' francia Poeták 's Barcsaijának verseikkel töltöttük az időt, 's ott a' 969 köztiszteletű ember a' „*kis fiú*”-val 's „*kis barát*”-tal²⁸⁷ leereszkedve szóllott; de az a' tonus egyszerre megváltozott, mihelyt Júno mutatta magát.

463, 963 Egy nap' idegen ruhában jutottam elébe. Kötődött velem esztelenségemen. 'S mit mondana erre anyai Nagy Atyád Bossányi Ferencz, ugymond, ha a' sírból feltekintene 's így látna-meg?²⁸⁸ Ám jó, minthogy veszni indultatok; légyen hát a' <s-tek>²⁸⁹ az a' minek ruháitok mutatja; de szívetek magyar maradjon.

52, 173, 320, 467, 590, 756, 973 Még szemem előtt lebeg mindég, melly elgyöngüléssel nyúlt erszényéhez, midőn Miskolczon, hova mint Kir. Bízott küldve volt, a' Vármegye' tömlöczét vette vizsgálat alá, 's engem, a' ki épen nála megjelentem, magával levitt, egy szenvedőt láta-meg elnyúlva szalmáján. Parancsolta, hogy mind ennek, mind más betegeknek vegyenek a' pénzen takarót, 's nyujtsanak nekik enyhülést – –

469, 493, 592, 757, 978 1784ben, öregségére nézve, Józsefnek kezeibe tette-le Fő-Ispáni méltóságát, 's azt nyerte-meg, hogy tulajdon maga ültesse kiürült székébe másod szülött fiját, Lászlót. Ez Octóberben meg is lett.

Nyugodalmát, mellyre vágyott, keserítette annak látása, hogy azok, a' kik alatta szolgáltak, egészen elfelejtkezni látszottanak róla. Mert éltünkben tartatni megholt-nak, valóban keserves.

²⁷⁹ Mesterei<től>, a' francia Poetáktól <vett, és> igen [Javítások a törlések és a „Poetáktól” felett.]

²⁸⁰ Installatióján láttam. [Javítás a lap alján, korrektúrajellel beszúrva.]

²⁸¹ Generálsi fejér menté<jében> 's veres nadrág<á>ban, [Az „öltözetében,” sor fölé írt beszúrást, átírás.]

²⁸² boldog <...> megelégedést

²⁸³ szikrázó <szép> szemek, [Javítás a törlés mellett.]

²⁸⁴ festésein [Átírás.]

²⁸⁵ Festő, <a' ki> azt <hitte>, hogy [Javítás a törlés felett.]

²⁸⁶ *philosophusi nyug<od>almat kedvellő Bölcsét és Poetát.* [A kiemlést jelző aláhúzás törölve, a „philosophusi” emendálva.]

²⁸⁷ „*kisbarát*”-tal [A szó egy függőleges vonallal ketté választva.]

²⁸⁸ 's látna-meg? [Beszúrást a sor felett.]

²⁸⁹ [A „s-tek” törölve van, de a mondat értelmezhetetlen nélküle.]

Fényen nem kapott, mert mind érdeme volt, mind igen sok pénze. László fia már 978
Excellenz volt: nem ő holtiglan. Ismerte a' dolgok' becsét, 's tiszteltetett még azok által
is, a' kiket pirított példája.

Megholt 1789. Tetemei Tisza-Örsön fekszenek a' Templom' kriptájában. Emlékezete
áldott leend, valamíg a' maradék Nemzetünknek ősi karakterét 's az igazi bölcseséget
becsülni fogja tudni.

_____290

42.

1033

GRÓF SZÉCHÉNYI FERENCZ.

Láttam először Bécsben²⁹¹ 1789. Novemberben. – Egy közönségesen tisztelt Hazafi. 174, 321, 514, 622
Szoros barátja lévén akkor Pászthornak, nem csuda hogy akkor az volt. Most egészen
elváltozott, 's szégyelli akkori nagy barátját.²⁹²

Grófnéja épen beteg ágyban feküdt. Csak én valék vendég az asztala mellett.
Lyánygyermekai körül Mad. Bayer, a' Statuárius' felesége, 's maga nevezetes festő, fja
mellett pedig egy Piarista, 's egy nevezetes Musicus volt. Tudakozta tőlem, ha isme- 514, 622
rem e az Anacharsis' Görög országi útazását. – „Anacharsis nem írt.” – Nem a' Scytha:
de igen Barthelemy, a' Scytha' nevében. Kért, hogy el ne jöjjen Bécsből a' nélkül hogy
a' könyvet (a' könyv akkor jött-ki) megvegyem; – a' Gróf azt épen akkor olvasta. –
„Nem jut e valamelly versem emlékezetembe, hogy azt neki elmondhatnám?” – Ezt 515, 622
mondtam-el:

Brútusz, Kästner után.

479, 569, 729

Fiam, te is? szól Júliusz.²⁹³

Anyám de Róma! monda Brútusz,²⁹⁴

'S mélyebben döfe-meg, szabadság' szent vasa!

Midőn Pászthortól búcsút vettem, ez így szólla: „Az Úr e' napokban valahol egy 516, 623
Epigrammáját monda-el. Nem akarná e nékem ledictálni? – P. leírta azt. – Mit mond
most Sz... ha az ilyenekre emlékezik?

Born Széchényinek 25000 ftjával volt adós. Meghalván, ötet tette Testamentoma' 64
execútorává. Melly gyönyörű megtiszteltetés!

Széchényi egyike volt²⁹⁵ azon Decemvireknek, kiket József Királyi Commis- 533, 593, 758
sáriusokká nevezett. Nem sokára azután Sz. letette azt.

²⁹⁰ [A lap alján Kazinczy kezével, a javítások tintájával: „Gessner”.]

²⁹¹ Láttam Bécsben [Beszúrás a sor felett.]

²⁹² elváltozott. [A „'s szégyelli akkori nagy barátját.” sor után írt beszúrás; az írásjel átírás.]

²⁹³ te is? <mond> Július. [Javítás a törlés felett; átírás.]

²⁹⁴ Brútus, [Átírás.]

²⁹⁵ [/]olt [Átírás.]

1033 Hajnóczit Secretariusává tette, azután Szerem Vármegyei V. Ispánná, 's 1792ben ő esedezett a' mostani Császárnál Budán, hogy H. a' Budai Kamara mellett Secretáriusnak neveztessek, mellyről lásd itt alább lap.²⁹⁶

515 Széchényi sok nemes cselekedetet követett-el. Andrád Med. Stud. a' Füredi ferdőben mulatott, 's panaszlá valakinek, hogy, egészségének nagy kárára, hamarább kell eljőnnie Füredről mint cűróját elvégezhetette. Sz. ennek kezébe adta tömött erszényét, hogy adjon belőle annyit a' betegnek, a' mennyivel magát beéri.

Egy szegény nemes ember, 4000 ftban exequáltatván, feleségével 's gyermekeivel utolsó szükségre jutott. Sz. magához hívatta ez embert, 's lefizette neki a' pénzt, hogy az exequált jószágot kiválthassa, még pedig el engedvén interesét, 's magára bízván, hogy ne elébb hanem akkor fizesse vissza a' pénzt magának vagy az ő gyermekeinek, mikor megadhatja.

1023

43.

Rothasztó forró-betegségem.
Kassán, 1789. Juniusban.

171, 174, 321, Szüntelen tartó hivatalbéli útaim, az azokon való rendetlen élés, leg-közelébb pedig
511, 614 a' Szepes Vármegyei útam alatt egy hónapig tartó szörnyű hőség meg-gyengítették egészségemet. Szemeimnek fejrjek tompa sárga vált. Jun.²⁹⁷ Kassáról Ruszkára, onnan pedig, egész éjjel jövőn, Regmeczre jöttem, attól tartván, hogy a' Nagy Anyámat el-szalasztom; 4^a Jun. vissza mentem Kassára, 's már 6^a Jun. mellyemben hergést, más nap pedig borzasztó hideg lelést érztem. Azonnal küldöttem Doctor Viczayért, mert valami belső sugallást érzék a' felől, hogy betegségem suljos lessz. Negyed napon mi történt nem tudom. El-kezdettem phantasirozni, 's ímé ezek azok, a' mellyek eszembe juthatnak, és a' mellyeket másoktól tudok; mert azok két félék voltak; a' mellyeket csak gondoltam, – és a' mellyeket ki mondottam:

1. Gondolt Phantásiák:

A' Carpathuson utaztam tulajdon kocsimon, 's²⁹⁸ olly meredekségre jutottam, hogy le-mennem semmiképpen nem lehetett. – Ez a' képzelődésem bizonyosan [Iurszké]ről [?] Kreutzra való általjövetelemnek maradványa: mellyet annál inkább hiszek, mivel a' Kreutzi épülettel, 's Stráskával is sokat phantasiroztam.

Stráskán a' régi Kastély volt, de benne a' Kapitányon Horváth Márkon kívül²⁹⁹ senkit sem találtam. A' kertben egy nagy nádasztó és annak³⁰⁰ szélén egy magas hársfa állott. Ide jutottam végre a' Carpathusból, és itt valamelly Deputatioval volt dolgom; de Horváth enni nem adott. Mások a' tó körül pipázgattak; én mérgeledtem. Ez a' jele, hogy az éhséget érztem. Dr. Viczay sok ideig nem engedett ennem adni.

²⁹⁶ [Hely van kihagyva a lapszámnak.]

²⁹⁷ [A „Jun.” előtt hely van kihagyva.]

²⁹⁸ utaztam <...> 's [Javítás a törlés felett.]

²⁹⁹ Kapitányon kívül [Beszúrás a sor felett.]

³⁰⁰ a/[...]/ [Átírás.]

- 3.) Stráskáról³⁰¹ által-mentem Kreutzra, hol 2. Plebánussal vala hívatalbeli dolgom. Ezek 1023
öszve-hívták a' Parasztokat. Nagy zápor támadt, 's a' Plebánus azt a' rendélést tette,
hogy Gazdák, Vendég, Parasztok egy szobában háljanak. Az első Clystirt, és azt hogy
annak azonnal fogatja volt itt érzettem; sőt emlékezem hogy a' szoba egész éjjel bü-
dös volt. Igen bűdös faolaj lehetett a' mit clystírhez vettek, mert íme 20. esztendő. múlva
is jól emlékezem, melly olajszag kínt. Vagy talán csak az elgyengült organum még
inkább útálta akkor az olajszagot.
- 4.) Innen³⁰² Moscoviába küldtettem a' Szepesi Püspök által, még pedig büntetésül,
hogy valamely Monostorból bizonyos könyvet lopjak-el. El-értem hozzájuk. Szobám-
ban egy hordó fa olaj állott, mellynek szagát nem szenvedhettem.³⁰³ El loptam a'
könyvet, de rajta vesztettem, vissza vittek, 's örökös rabságra kárhoztattam.
- 5.) Valamely szerentsétlen öszve tevesztés által, nekem Moskovia Szepes Vármegyévé
vált. Innen a' Sarosi Vár környékébe jutottam. Itt volt egy szörnyű sivatag helyen³⁰⁴
jószágom, 's én ott a' hegyek közt egy régi gustusú kastélyt építettem.
- 6.) Regmeczre jöttem. Nem volt senki a' háznál, 's én nem kaptam enni semmit. A'
Bari és Csernahai hegyekre mentem, ott tseresznyével kínáltak, de ez igen keserű volt.
Előmbé³⁰⁵ jött egy kopott rokás mentés Nemes Ember. Tudakozom kitsoda. Által reá
felelni; végre meg-győz a' felől, hogy ő vérem, és Familiámból való. Millyen nagy volt
örömöm, hogy vele meg-esmerkedhettem.
- 7.) Kazinczy András Bátyám³⁰⁶ Szerentsre volt deputálva, és ott operált. Én ott Oskolát
akartam fel-állítani. Azonban veszem sietve a' Gróf Török Lajos Levelét,³⁰⁷ mellyben
accludálva találtam a' Consil. Intimatumát, hogy mutassam-meg szolgálatom' használa-
tosságát. – Én egy igen fontos Repräsentatíot tettem-fel, 's Approbatio jött reá. – Még
itt voltam, midőn a' Dienes levelét veszem, hogy ő Moszkva³⁰⁸ Országba van relegálva.
Azt újonnan a' Rosenfeld Districtusával a' Munkácsival confundáltam.³⁰⁹ Levelét írtam
Fróniusnak (ott Secretárius volt); 's vártam³¹⁰ a' választ az ötsém fel szabadítása felől,
a' Szerentsi Szántó földek' végiben, a' hol egy széles tenger kezdődött.
- 8.) Tokaj mellett a' Tiszának Chaussée formára ástak új árkot. Oda ment által Ujhelyből
a' Vármegyei Personale. Szirmay Lászlóné ott volt. Ez az asszony nevezetes személy
volt. Sok embert tett sokféleképen szerencsétlenné. Én vele soha nem voltam sem-
minémű relatióban. Véle³¹¹ tsónakáztam sokat, de úgy mintha mindég tő hegyen ültem
vólna, mert nem adtak enni.

³⁰¹ érzettem. 3., Stráskáról [Beszúrás a sor végén.]

³⁰² bűdös volt. 4.) Innen [A két mondat beszúrás a sor után és a következő sor felett.]

³⁰³ szen<y>vedhettem.

³⁰⁴ helyen [Az „l” beszúrás.]

³⁰⁵ Előmbé [Átírás.]

³⁰⁶ András Bá[...]/ [A „Kazinczy” szó sor feletti beszúrás, a „Bátyám” átírás.]

³⁰⁷ Gróf Levelét, [Beszúrás a sor felett.]

³⁰⁸ ő <id> Moszkva

³⁰⁹ Districtusába confundáltam. [Átírás és sor feletti beszúrás.]

³¹⁰ Fróniusnak; 's vártam [Beszúrás a sor felett.]

³¹¹ Szirmay Lászlóné ott volt. Véle [Korrektúrajellel eredetileg a „Szirmay Lászlóné” után beszúrt javítás; a beszúrás helye emendálva.]

1023 9.) Zemplin és Imreg képzelődésembe egyggyé vált.³¹² Novembernek 1^á napjait gondoltam. Már nem kaptam szöllőt. Az Anyám énekelni hagyott, 's egy fertelmes vastag Magyar Asszonyt el-venni. Ekkor szaladtam. — Valóban is fel ugrottam ágyamból, 's mentem, ámbár nem eresztettek. Két ember birkozott velem, 's ha utánam nem szaladt volna az Anyám, az útzára szaladtam volna már. Így vissza tértem ugyan, de a' ketretzről el menni nem akartam.

10.) Az Exc. Gróff Andrássy István mellém³¹³ feküdt, mert több ágy a' Vendég fogadóban nem vólt. Éjjeli fetrengései káromkodásra fakasztottak.

11.) Pesthről P. Koros azt a' hírt írta hogy Kazinczy Pista Andrásnak fija meg-hólt.³¹⁴ Ez a' tudósítás egészen le-vert. Sírtam, 's nem lehetett enyhíteni fájaldamat. Hát egyszer Tokaj alatt látom ismét bűvár módjára úszni a' Piaristákat Pistával. Pista nagyon el vólt a' víz alatt járásban gyengítve.³¹⁵ Én kértem a' Piaristakat, ne tselekedjék azt. Ők azt állították, hogy az erősebbé teszi. — Az ezen való töprönködés, és az, hogy még nállok se kaptam semmi ételt, nagyon meg-fogyasztott. Pista egy Arany kézívvél lövöldöztefel felé nyilait mulattságból.

12.) Visegrád vidékén mentem fel Bécsbe. — Budán Berzeviczyt látogattam-meg, 's kértem, hogy ejtse módját hogy én³¹⁶ Zichynek P[re]sentálhassam magam. — Asztalán kalamáris állott, hogy azzal tsináltam valamit azt tudom; de nem tudom mit. Zichyt tsakugyan nem láthatám. — Bécsbe érvén Gróff Törököt és a' Gróffnét a' Salesianereknél láttam. Ők ott mulattak. Én hogy velek annál többet lehessek, a' Carol. Borom. Temploma mellett lévő Tantzsaal kertjében fogadtam szállást. Itt az jut eszembe, hogy bosszankodtam nagyon selyem fejr strimflimre rosz állása miatt. Mindég igazgattam azt. — Ez a' Vessicatoria vólt, melyet a' fájdalom miatt egy éjjel le-téptem. Klimeschel egy víz partja mellett le-omlott kősziklát festettem. Kalapot vettem és azt valami Neiter nevű Kalmárnál hagytam. Gyalog mentem egy kedves Companiában a' — Weishaupt látására; 's kotsin, de véghetetlen nagy hőségben és el-gyengüléssel Londonba, képeket venni, melyet én Lintzel tévesztettem-el.

13.) Azt gondoltam hogy meg-hóltam. Jól emlékezem reá, hogy az Anyámtól azt tudakoztam: *ha élek é most?* Az Isten Thronusa elibe jutottam, hol egyedül magát láttam, minden Angyali társasság nélkül. Sárgás vólt az Ég, mint a' Gvido Rheni Amorja feje körül. Én bátran feleltem, mind tselekedeteim, mind hitem miatt. — „Jól tselekedted hogy emberi imposturák miatt el nem hagyad azt a' Kalaúzt, a' Ratiót, a' melyet néked Én adtam.” 'S így nyertem kegyelmet, mint Socrates Klopstocknál. —

Miklós Öcsém keze.³¹⁷

³¹² vál[.]. [Átírás.]

³¹³ Andrássy mellém [Beszúrás a sor felett.]

³¹⁴ hogy Pista meg-hólt. [Beszúrás a sor felett.]

³¹⁵ járás <miatt> gyengítve. [Javítás a törlés felett.]

³¹⁶ én <gemet>

³¹⁷ [Innentől Kazinczy Miklós kézírása.]

N° 2^a Beszélt Phantasiák.

1023

N° 1. Azt gondoltam, hogy Kassáról Regmetzre megyek, 's a' vidékeket Sárosal és még annival jobban a' Harsányi vidékkel tévesztettem össze. Az út hegyen völgyen mentt keresztül; lovaim igen fáradtak voltak, 's én a' Kotsist, Inast és Molnár Istvánt szíttam.

2) – Meg lévén tiltva a' Doctor által az evés Istokhoz egy Regmeczi molnárhoz [?] folyamodtam,³¹⁸ 's egy kupa bor áldomást ígértem néki tsak adjon valamit ennem.

3) – Az Inast és a' Tímárt idegen Uraknak gondolván, nagy meg követéssel ültettem le.

4) – Danoltam, és az a' Dall, bizonyosan a' *Nap le-száll*, volt; Magyarokkal Magyarúl, Németekkel Németül, Professor Estével Frantziául beszéltem, de elmémnek jelen léte nélkül; 's Estének butszuzásakor kezemet³¹⁹ nyújtottam, de ő félvén a' Nyavalyától, azt el nem fogadta.

5) – Ágyam és selyem pokrótz paplanom el bűdösítetvén a' Chlystirok által, azt mondtam ki fakadásommal, hogy ezt a' pokrotzot meg szenvedni az Istennek leg nagyobb büntetése.

6) – Egy érthetetlen³²⁰ bolond mondás: soha sem lehet az Isten olyan állapotba, hogy azt ne tudja, hogy Hó [?].

7^a) Miklós egyszer mellettem ülven, ámbár kezében pénz nem volt, így szóllítottam meg:³²¹ add ide azt a' pénzt. Az Anyám egy húszast adott kezébe, által vettem azt tőlle, 's az orrom hegyére nyomtam; erre én ezt mondtam: e' rosz pénz; a' többit add ide; meg akarsz tsalni. A' húgom Klári az erszényét adta Miklósnak,³²² mellyet midőn által vettem, azt mondtam, hogy az, az a' pénzem mellyet Bácsmegyeim Exemplárjaiért Losontzrol küldöttek.

8^a) Melczer az akkor hivatalbeli Cancellistám, V.Ispán Puky Lászlónak testvére, azt³²³ tudakozta tőllem, ha nem volna é³²⁴ jó Kapinéval tántzolni most egy Menuetet? Hé jó felelék; kivált ha Bétsi Musikusok volnának. Azután azt tudakozta ha nem kaptam é, vagy egyszer hozzá? Nem biz én, felelék, mert én mindég örkötttem becsületemet.

9^a) Egykor Professor Wályinak meg hagytam, hogy az Ötséimet Dienest, és Latzit, más³²⁵ Barátaimat, ezek között pedig leg inkább Horváth Ádámot Füreden köszöntse; barátságokat köszönnye-meg 's emlékezetekbe ajánljon. Le vettem selyem keszkenőmet nyakamrol 's által adtam néki, hogy azt küldje –nének; hogy Susit és az én Kedves Therézemet köszöntse.

10^a) Gróff Töröknek nagyon meg hajtottam magam, 's érthetetlenül beszéltem valamit, hogy most leg közelébb a' Consiliarius Bátyámtól jövők.

³¹⁸ Istokhoz folyamodtam, [A sor feletti beszúrás Kazinczy kézírása.]

³¹⁹ kezét [Átírás.]

³²⁰ értetlen [Javítás a szó felett.]

³²¹ szóllítottam meg: [Az „l” beszúrás.]

³²² adta <ide> Miklósnak,

³²³ Melczer azt [A sor feletti beszúrás Kazinczy kézírása.]

³²⁴ nem <...> volna é

³²⁵ Latzit, <Horváth> más

1023 Nevezetes Phantasiám volt az, hogy Pozsonyban mulattam a' Gróff Erdődi kertjében. Onnan néztem Királyfalva felé. Azután ismét a' Primás Épületje végiben a' Szőlő kertek alá mentem. Ott egy árokban el-tört a' kerekem. Tsináltatni kellett. Pénzemet el lopták, az éhség szőlő lopásra hajtott. Meg kaptak minekelőtte ettem: – A' Városban meg szállottam valamely fogadóban. Ott detegáltam egy imposturát. Bé-adtam a' Primásnak hogy elejét vehesse, de titokban tartsa. Ebédre hívatott: de olly laxálás jött rám, hogy excusálnom kelle magamat. Az oszlopok között motskoltam bé a' Gangot. Dienes itt volt Vay József is. Az éhség nagyon kínozott.

Márkusfalva³²⁶ nékem Besztertzévé³²⁷ vált. Igló felől mentem oda. A' malomnál elő-találtam –yt. Meg-állított. – el váltunk egymástól. B. Prónay Gáborral soká beszélgettem a' Kálvinisták valamely Conferentiára hívtak. B. Prónay Gábor is ott volt. Nem adtak enni. Mentem. Kerekem el-tört, 's irtóztató soká koplaltam. – Radványban csak Polyxént találtam: de előttem minden esmeretlen volt. Klanitza mutogatta a' fegyveres házat.

1033

44.

Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija. 1789.

József a' Belgrádi háborúban elakadt. A' katonaságnak nem vala életje. Parancsolatokat küldöze a' Vgyéknek,³²⁸ hogy a' Nemesség vermeit, töltőházait törjék-fel, 's hordják-el az életet. Ez sem használt. Octóberben egy nevezetes sokat-ígérő parancsolat publicáltatott a' Vgyéken, és e' miatt a' megtiltva lévő Gyűlések ismét tartattak. Gr. E. F, ekkor Referendárius, Bécsből Pozsonyba ment, és ott hatalmasan perorált a' Csász. Rendelése ellen. Ezt a' sekrestyések befűtták a' Császárnak. A' Cs. bévarta a' Cancellária ülésének rendes óráját, 's akkor egy Handbillétet küld FőCancellárius Pálffy Károlyhoz, megparancsolván az azt oda vivő Kamarásnak, hogy addig az ülésből el ne jöjjön, míg a' czedula publicáltatik. Ebben Gr. E. casszálatottnak hirdettetett. Pálffy és az egész Cancellaria in corpore mentek Eszterházyért esedezni, 's kérték a' Cst, hogy mind magára, mind familiájára, mind atyja' emlékezetére tekintsen, 's parancsolatját vonja vissza. Haszontalan vala a' kérés, a' Cs. megmaradt előbbi végezése mellett.

516, 623 Én Novembernek elején Bécsbe mentem, 's Referendarius Pászthory Sándornak büreaujában beszélgettem ezzel a' nagy-emberrel, midőn a' büreau' ajtaja nyílik, és egy fekete atlasz bugyogójú, fejér strimflis, setét meggyzín posztó stikkeletlen lajblis
624 és frakkos német fellépe. P. abba hagyta a' beszédet, 's kért hogy távozzak-el, 's engemet megnevezett az idegennek, 's azt nekem. Az ez a' Gróf Eszterházy Ferencz vala. – Őtet le nem verte a' Cassáltatás, sőt dicsőséget keresett szerencsétlenségében.

³²⁶ [Innentől ismét Kazinczy kézírása.]³²⁷ [...]/tertzévé [Átírás.]³²⁸ Vgyé[...]/ek, [Átírás.]

Ez a' Gróf Eszterházy az újságok szerint 37 ezer léleknek volt Földes Ura akkor, 1033
mikor egyik leánya³²⁹ Gróf Zichy Károlynak fijával házasságba³³⁰ költ. Esett ez 1801
és 1803. közt.

45. II. József.

1033

halála tüdőrothadás volt. Egyébütt is, de kivált Belgrád alatt kész pénzen vásárla titkos gyönyörűségeket. Brambillának, az Archiaternek, cúrájával élt. Bjelentetvén néki, hogy Pál, Orosz Korona örökös, látogatására jó, sietteté Brambillát. Ez rettentette a' Császárt a' talán halálos következtésekkel. József nem gondolt vele, meggyógyította magát hogy elfogadhassa a' kedves Vendéget, 's meg történt a' mit Brambilla jövendölt.

En 1789. Novemb. közepén láttam Józsefet utolszor. Valamelly nevezetes Opera 513, 621
adattatván, betegen is bejött a' Proscéniumhoz közel álló Udvari lózsiba. Első mozdulása az volt, hogy a' lózsija³³¹ előtt égő gyertyákat kalapjával eloltotta. Űlt, 's mindég maga előtt tartotta bizonyos messzeségre kalapiját, hogy az Orcheszter mellett égő világok szemének ne alkalmatlankodjanak. En úgy űltem a' más oldalon hogy csontos szörnyű homlokát 's gyakran egész képét is jól láthattam. Hamuszin kaput volt rajta. Mellette az egész játék alatt mozdúlhatatlanul állott az öreg Marschal Lacy, egy franczia kék 514, 621
kaputban; csak az arany gyapju veres pantlikája és a' rajta levő gyémánt adott elevenséget a' setét színnek. – Ugyan ekkor láttam a' Müller viaszból bosszírozott figurákból álló Kabinetjében egész képét. Az ábrázat azon modell után készült, melyet Müller gipszben vett-le³³² magának a' Császárnak képéről, még életében. Azon millió ránczok voltak. Hallattam csudálkozásomat Müllerral, 's ez mosolygott reá. Az álló képen a' Császárnak tulajdon zöld kaputrokja volt, veres szőr materia béléssel, aranyozott gombokkal, 's veres gallérral és kézhajtókákkal. A' paróka is a' Császár kabinetjéből jött, valamint a' stibli is, és az [akkor] szokásban³³³ volt szőr nyakraaló. Köztte és a' talpon álló Laudon között egy asztalka állott, mellyen a' Belgrád katonai mappája volt kiterítve, 's a' két Hadi-ember egymással Belgrád megvételelől látszottak tanácskozni. Laudon a' maga regementje uniformjában volt, fejrben, fejérrel vegyes világos kék posztó gallérral 's hajtókákkal. Ollyan a' lajbli is mint a' gallér, de paszomántos. A' Laudon szemöldökei rettentő borzasok. – Hová leve ez a' két öntevény, nem tudom. 1808; sőt már 1803ban is nem leltem Müllernél.

A' Császárnak legjobban eltalált képe az a' melyet Fügernek Migniatúrje után met- 432, 514, 621
szett Ádám in 8°. Engem ennek nyomtatványával maga Ádám ajándékoza-meg. Meg-
vagyon KépGyűjteményeim között.

A' Császár mocskosan-fösvény affectált lenni. Kaputjait foldozva viselte. 1782ben 514, 621
Pesten a' Campamentumban úgy láttam, hogy stiblije szárán meglátszott az igen sok-

³²⁹ egyik <fia vagy> leánya

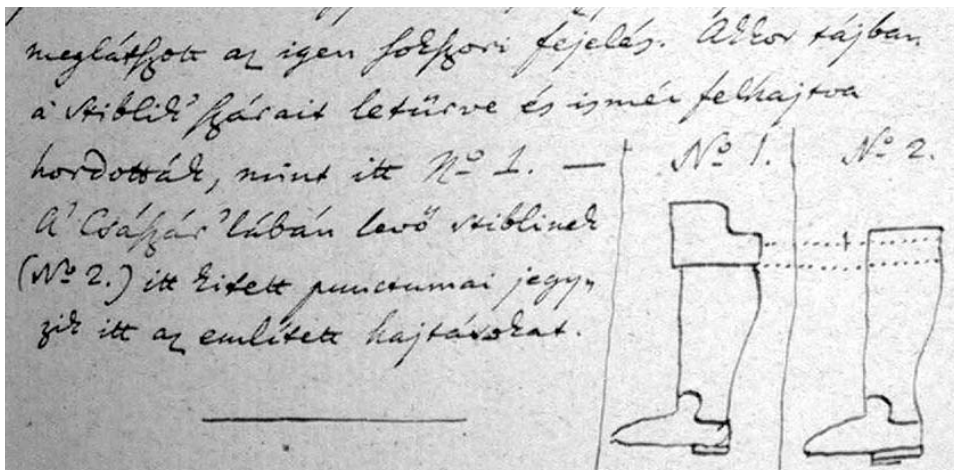
³³⁰ fiával <vagy leányával> házasságba

³³¹ hogy lózsija [A névelő sor fölé írt beszúrás.]

³³² Müller *via* vett-le [Átírás.]

³³³ az szokásban [Emendálva.]

- 754, 1033 szori fejelés. Akkor tájban a' stiblik' szárait letűrve és ismét felhajtvá hordották, mint itt N° 1. – A' Császár' lábán levő stiblinek (N° 2.) itt kitett punctumai jegyzik itt az említett hajtasókat.

1121

46. Magyar Öltözet.

Egy nemzet a' maga öltözetében mindég veszen valamit az idegen ízlésből – mint nyelvében, szokásaiban. Eleink a' Törökkel voltak ellenségi vagy baráti viszonyban, 's Wesselényi Nádorunkon, a' Maros-Vásárhelyi Bibliothecában függő képén, zöld bársony bugyogó ujjú dolmányt látunk; 's a' Hunyadi János Gubernator' sarcophagusán, a' Károly-Fejérvári általa-épített templomban, ötet sarkig érő dolmányban látjuk.

- 631 Maria Theresia alatt mentéink térdig értek, – mint a' frakk, 's alól egyyüvé nem érve; nem csizmát hordánk, hanem bakkancsot, hogy hasonlítsunk a' czipős németekhez, 's mentéinket, mellyek nyárban prémetlenek voltak, felöltöttük, nem ponyókán hordottuk. Igy vala öltözve a' Gróffá lett Brunszvik³³⁴ midőn Nagy-Váradon Fő-Ispánnak iktattatott.
- 50, 442, 488, 584, 747

Nadráginkat 1790ig szíjjal szorítánk magunkhoz, 's az kegyetlen kínokat csinála csipeinken. Az enyéimek sokszor kaptak kék foltokat. – II. József alatt bėjöve a' szíjatlan plundricska, 's látánk hogy a' gomb megment ezen kínoctól, 's a' nadrág azért még is feszesen állhat. Midőn tehát a' József halála előtt és után elhányánk a' plundricskákat, nadrágainkra is gombokat varratánk.

- 273 Napoléon látta melly alkalmatlan a' katonának a' fűsülkedés, 's haját Rómaisán nyíratva le, csak homlokára fűsülte le hosszacsán üstökét. A' példát követte a' katonaság, 's így osztán vége vala a' frízírozásnak³³⁵ a' nem katonáknál is. Nem akaránk követni a' példát, sőt azt francziáskodás' jelének vevénk; de győzött az ész és a' szükség, 's végre

³³⁴ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

³³⁵ vala <a' nem katonáknál is> a' frízírozásnak

a' mi katonaságunk is elhagyá a' czaflikat és a' fülök mellett feltekergetett kolbászkát. 1121 A' hívtalt viselők mindazáltal a' czaflit csak hordák, és midőn Budán egy két ifju czaflitlanul jelene meg, Sandor Leopold Fő Herczeg Palatínus rájok izene, hogy megnyíreti őket (mint II. József a' bolondokat 's úczaseprésre 's hajóhúzásra ítélt gonosztevőket.) A' példát ekkor csak ifjabb asszonyaink 's szép lyányaink követték.

Én hamarább lökém el a' czaflit mint minden nem görbefűsűs Magyar. 1789. Júniusban felgyógyulván egy halálos inhidegből 's utána megkopaszodván, láttam melly derék dolog a' fészülkedésre sok időt nem vesztegetni, 's nem megnövettem hajamat, hanem mindég elnyírettem, 's midőn mások meg szállítottak, hogy mit különösködöm kicsinségekben, azt hazudám nekik, de mosolygva, hogy hajam nem akar megnőni. Fogságomban megmondák hogy czopfom legyen, 's engedtem; de már Brünbnben 's Kufsteinban megint nem volt. Lobogó, sűrű, barna hajam' játéka még Tisztjeimnek is tetszett; iríglylék azt.

Bécsbe menvén 1803. Pesten czaflicskát³³⁶ csináltaték magamnak, 's azt felköttetém, de vele rútul jártam: elvesztettem Generális Beleznaynénak az ebédjénél. Megútván vele a' bajt, neki bátorodtam, hogy akármí ér érte, nem hordom.

A' francziák szerették a' Huszár-öltözetet; de szemet-bántónak nézék, hogy a' Huszár' ellenzője, midőn leült, nyílást teve, 's így a' dolmányt egy arasszal rövidebbnek, a' nadrágot hosszabbnak csinálák. – Gróf Berényi György, testvére Borbálának, a' Báró Orczy József' hitvesének, Párizsból 1802 táján ilyen szabású mentében 's nadrágban jöve haza, 's bodros üstökkel, de bőrig nyírt hajjal a' két füle közt és nyaka csigájáig, 's a' Pesti Consiliáriusok nem győzék leczkézgetni, hogy a' magyar ruhát ne csúfítsa el, 's haját növesse meg. – Berényi nem is felelt szavokra.

Consil. Vay József, Vice Palatínus Péchy Imre, Septemvir Tihanyi és Szilassy összebészéllének, 's azon egy nap vágatták el czopfjaikat. – 1828. Pesten csak egy embert találtam czopffal, és nem többet. – Minden megállá mellette, 's csudálkozott rajta. – Jó leczke azoknak, a' kik nem akarnak kimozdulni helyeikből, 's engedni az észnek, szükségnek.

47.

Diétai Dolgok.

1048

Kazinczy András.

A' Leopold' koronázása miatt 1790nek³³⁷ Novemberében Budáról Pozsonyba által vitt Dietán Zemplény Vármegyét az Eperjesi Distr. Tábla' Præsese, UdvConsil. Szirmay Antal, és Kazinczy András repræsentalták. Itt szakadt vége igen hosszas ellenkezések után a' Religióbeli pernek.³³⁸ Szirmay Antal Pápista volt, de szeme tisztán látott; 's az erősebb fél, tudnillik az Udvaré, a' Protestánsok' terheket akarván könnyíteni, Sz... a' maga örök principiuma szerint: (ez tulajdon szava) *servare cum fortioribus!* a' Clérus

³³⁶ czaflicskát [Az ékezethiba emendálva.]

³³⁷ 1790nek [Emendálva.]

³³⁸ pernek <dolga.>

1048 ellen dolgozott. Minthogy ő sokat beszélt, 's minthogy Protestánsnak ott a' hol az ő ügyében Catholicusok eleget és igen buzgón szóllanak, nem volt szükség szóllani, Kazinczy András a' Religióbeli per' lefolyta alatt mindég hallgatott; honnan sokan a' Nagyok között Szirmayt Protestánsnak, Kazinczyt Catholicusnak gondolták.

734 Egy estve Cancell. Gróf Pálffy Károly ada társaságot, hol a' mostani Császár, II. Ferencz, és testvére, a' szerencsétlen végű Palatinus, Sándor Leopold is, jelen voltak. – Gróf Batthyáni József, Nógrád Vármegyei Fő Ispán, a' bátyámat megszólítá; hogy neki nem illik ugyan ellenkezni a' Collegája' heveskedéseivel, de csakugyan jó volna, ha fortéllyal élne, és ezt 's ezt cselekedné. K. A. vette észre, hogy Batthyáni megtévedt az ő személyében, és ötlet Pápastának nézi, 's a' ravasz eránt jónak látta a' ravaszt játszani. B. belé ugrott a' cselbe, 's elbeszélte neki, mi készül; meg nem foghatván, hogy egy illy érdemes personnage mind ezen készülétek felől semmit nem tudna. Végre midőn mind kibeszélte a' mit tudott, K. A. ezt mondja neki: De hiszi Excell.d, hogy a' Protestánsok olly rövid látásúak, hogy mind ezeket meg ne szagolják, és előre ne dolgozzanak ellene? B., még vakabb lévén belső mint külső szemeire, vitézte, és látván, hogy K. val nem boldogul, elkeseredve szólláta-meg valakit, hogy ez a' Kazinczy is hideg Pápista. Az ismerte a' bátyámat, 's megtévedését éreztette vele. – A' dolog még azon társaságban közönséges nevetés' tárgya lett, 's a' Korona' örököse Batthyánit jó ideig *Apostolus Kazinczianus*nak hívta.

1048

48.

Gróf Majláth József Excellenciájánál visitám 1790.

532, 593, 758 II. József ezt is Decemvirré tette 1785ben; az az: Ez is egyike vala az ekkor felállított tíz Kir. Commissáriusainknak. Provinciája Borsod, Heves, Pest³³⁹ voltak. Innen 1785-ban³⁴⁰ Magyar Vice Cancellariusságra emeltetett. – Meghalván József, 's régi lábokra térvén a' dolgok, 1790ben ez is formaliter installáltatta magát Borsodban, hol eddig csak viselt Commissáriusi hivatala által vala Fő-Ispán, 's installátorának az Abaúji FőIspánt B. Orczy László Excellenciát választotta. Én a' fényes napot megelőző nap' egy kevéssé későn érkeztem Miskolcra, mikor Abaui társaink már megtették vala Majláthnál a' vizitet. Így egyedül magam mentem hozzá. Fellépven a' Szálába, a' veje, most Protonotárius, Melczer László Úr előmbe jött, 's Ipához bevezetett 's megnevezett. Majláth felől tudva volt, hogy ő Generálisa a' Magyar-Országai már 1773ban eltörlött Jezsuitáknak; felőlem pedig tudta M. hogy én mint igyekeztem tűzzel vassal szaporítani a' közös iskolákat 's melly igen Swietenianus-Pászthoryanus,³⁴¹ az az Anti-Jesuita vagyok. – Megnevezvén engemet Melczer, Majláth úgy meghökkent, úgy meg-rázkódott, hogy én látván ezt a' szörnyű bémhatást annyira elvesztettem a' contenanszot, hogy szóhoz nem juthattam, 's látván hogy M. sem szóll, ajánlottam neki magamat, 's soha többé vele öszve nem jöttem sem ott sem másutt. Azolta elég okaim voltak emlékezni erre az igen különös vizitre, 's most már kaczagom azt.

³³⁹ [A „Pest” után hely van kihagyva.]

³⁴⁰ [Hely van kihagyva az utolsó számjegyek.]

³⁴¹ Swietenians-Pászthoryanus, [Emendálva.]

49.

963

SCHWARTNER MÁRTON

Diplomaticai Prof. Pesten az Universitásnál.

1790ben vagy 92ben a' *fejér farkas* nevű Fogadóban közönséges asztalnál³⁴² ettünk ő is, és én is. Az ebéd vége felé egy szegény vén Asszony mászott-be az ajtón, alamisnát koldúlni; Schwartzner, a' ki az ajtóval általellenben ült az asztal' végén, látta, hogy a' Kellner gorombául kitaszigálta az ügyefogyott Öreget. – Micsoda dolog az, monda Schw. nagy tűzzel; 's Ked holmi gaz hárfás lányokat ide bocsát, hogy a' mi erszé-nyünket ürítsék, ide ezeket a' semmire való kis portékák' árosait is: 's egy szegény Öreget, a' ki ki tudja miolta koplal talán? eltilt innen? Kazinczy Úr, szedjen az Úr egy kis alamisnát neki! – Én kaptam egy tányért, 's magam igen gazdag alamisnát adván 536 másoknak buzdításokra,³⁴³ körül jártam az asztalt. Nem szükség mondanom, hogy az Anyó elrémülve töltötte-el a' tányér pénzt. – Melly kevésbe kerül szép tetteket követ- 536, 588, 752 ni! Aldottam, irigyletem ezért Schwartznert.

Ez a' Schw... a' Pesti Luth. Synodusban nagy tűzzel szóllott a' Censura ellen, 's azt mondotta hogy az elme' szárnyait nyirbálni nem kell. – Tíz esztendő múlva azután dühösen költ-ki Schédius Úr ellen az Universitás' tanácskozásában a' Német Országi Philosophusok írásai eránt; Weingand Könyvárost pedig, a' kitől maga is szedett tilalmas könyveket, beadta Váczi Kánonok 's Pesti Könyvrevisor B. Schaffráthnak; és ezt, a' ki a' beadást el akarta simítani, kényszerítette, hogy adná feljebb; 's így Weinganddal 5000 ft. büntetést fizettetett.

50.

994

[Alxingerrel 1791ben]

Terent. Heautontimor. Act. 1. Sc. 2. CONSilia CONSequi CONSimilia.
Ibidem Sc. 1. Ne retice, ne verere, crede inquam mihi.

Egy sorban 9 e! sőt 14 syllaba közt kilencz! –

Illy gondatlanság sok van Terentzben; sőt sok még Virgilben is AccIpIunt InImIcum Imbrem, rImIsque fatIscunt. etc.

Alxingerrel 1791ben a' Leopoldstadti Casinóban ebédelvén, a' mint a' Secundusból 496, 599, 768 általa fordított CSÓKokról szóllanánk, 's én azt mondanám, hogy mindég veszt az a' fordítás, a' melly változtatott metrumban tesz által valamely kedvelt költeményt, kérekedékenység nélkül esett előhozhatnom, hogy Secundusnak egyik Basiumát én is fordítottam, még pedig az elegiai metrumban. Kívánta, hogy mondanám-el azt neki, hogy füle, a' magyar nyelv' zengése felől ítélhessen; 's engedtem kívánságának. – E' soron: RÁM A' LEGFORRÓBB CSÓKOKAT HINTEGETED, felakadt. Melly fertelmes szó, ugymond, az az utolsó. Három E van benne! – Én néki azonnal feletem: repetere, reflectere, recedere, secernere, tumultuum, inimicitiiis, iniquissimis, difficillimis. νεφελην επεπησε

³⁴² Fogadóban <nagy> asztalnál [Javítás a törlés felett.]

³⁴³ buzdítás[../ra, [Átírás.]

- 994 παρακμασανια.³⁴⁴ effervescere, senescere. – Klopstock Sammában: auf einen ENTGE-
 GENSTEHENDEN FELSSEN. 9. ę. – propougono. – Jenisch Obelisk Seite 61. den stell-
 vertretenden Feldherrn segelt er 11. e. egymás után. – Fessler Math. Corv. T. I. p.
 236. derselben engengeseht werden. –

1054

51.

Dán nyelv' hangzása.

- 635 írtam Stunder Jakab Koppenhági születésű Festő után
 Bécsben, 1791. Jún.

Pó rosen szkir szinker aftenen níd fra Olymp
 Den bléje Heszper blinkerr
 Og nű³⁴⁵ ferfriskked Wórensz szmikke winkerr
 Med sztille gléder til szin wen.

Auf rosenwolken sinkt der Abend vom Olymp,
 der blasse Hesper blinkt,
 U. neuerfrischt winket des Frühlings Schmuck
 Mit stillen Freuden seinem Freund.

Pó, auf; – rosen rosen – Szkir Wolken – sinker³⁴⁶ sinket – Aften Abend; aftenen
 der Abend – níd herunter – fra von – Vór, (íratik Waar) frühling – Ven freund. Gléde
 freude.
 Kerlichez Liebe – Küsz basium – Píge Mädchen.

1060

52.

Gróf Majláth József 1792ben.

- 97 Ez a' mostani Császár' Budai koronázásakor volt. Lovagolva kíserte ő is az új Királyt
 le a' várból a' Budai Capucínusok' szomszédjába, hol a' Király³⁴⁷ az esküvést megtette,
 's ott a' lóról lehullott. Rosz ómen gyanánt vétetett a' lesippenés, 's Gróf Fekete János
 Generális valóban teljesítésre is hozá a' jövendőlést.

- 99, 107, 530, 644 Az első Diétai ülésekben nem úgy méne a' dolog a' mint az Udvariak is 's a'
 Nemzetnek egy része is óhajtotta. Majláth vádoltatott, hogy az ő felekezete vét gátlást
 a' dolognak. Szulyovszky Menyhárt Zemplényi Követ Gener. Gróf Fekete János Csa-
 nádi Követhez talála látogatásképen fellépni, midőn ez a' maga húszárját kiáltotta-bé, 's
 egy levelet akara lepecsételni. – Jó hogy jössz, kiálta Fekete; találd, kinek írok? – Hogy'

³⁴⁴ [A középső görög szó sor fölé írt beszúrás.]

³⁴⁵ Og <..> nű

³⁴⁶ Wolken sinker [A gondolatjel beszúrás, a gót 's' átírás.]

³⁴⁷ Kir[..] [Átírás.]

tudhatom én azt? – A' Királynak.³⁴⁸ – Te a' Királynak? – Igen. – De légyen eszed; hiszen 1060
 az a' bátorság neked rossz neven fog vétetni. – Csak bízzd rám; tudom én mint mennek
 a' dolgok. – Ekkor felolvasta Szulyovszki előtt a' franczia nyelven írt levelet. Fekete arra
 kérte a' Királyt, hogy ha azt akarja, hogy a' dolgok a' Diätán jól menjenek, a' *Loyola*
tanítványát Majláthot küldje-el. – Szulyovszki elrettent ezen kifejezést hallván. Fekete
 bépecsételte³⁴⁹ a' levelet 's belé zárta azt egy intézett³⁵⁰ levélbe, 's meghagyta
 a' Huszárnak, hogy addig vissza ne térne míg a' levelet tulajdon magának által³⁵¹
 nem adandja, 's ez azt nem izenendi, hogy a' levélbe zárt levél általadatott. – Érkezik a'
 Huszár, hogy teljesítve van minden. Az egész Buda 's Pest álmétkodva nézte más nap',
 hogy Majláth ment.

53.

1060

[Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]

Június' 17d.

1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál. Gróf Teleki József reá veve, hogy ese- 99, 102, 529,
 dezzem a' Budai Kamara Secretáriusságáért. Azt a' Kir. azelőtt kevés pillantatokkal 536, 644
 ígéré Hajnóczi József barátomnak a' Gróf Széchényi' ajánlására. Én ezen nagyon 100, 103, 645
 megörültem, 's örvendék a' Király szerencsés választásának, 's ezt vetém mellé: Én
 ismerem Hajnóczit; nekem kedves barátom; Felséged sem tudósbb, sem jobb, sem
 munkásabb³⁵² embert nem találhatott volna minden birodalmaiban. Elmaradtam
 volna innen, ha tudtam volna hogy keresi ezt, nehogy a' vak szerencse engem boldo-
 gítson. A' Király ezt felelé: Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Resignation und 101, 103, 530, 645
 diese Freundschaftsgefühle zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und
 Sie haben es. – Most nem tudok mást, de ha elő találnék jönni, engedje-meg Felséged, 101, 103, 645
 hogy királyi ígéretemre emlékeztethessem. – Kommen Sie mir in zehn Jahren, u[nd] 530, 645
 ich werde Ihnen Ihre Worte wiederholen.

54.

1060

Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán.

Május' 16d. megindultam. 19d. beértem Budára. Szállásom, mint a' Szürtei Báró Wécsey
 Ferencz Úr' képviselőjének a' Vízi-városon.

Máj. 26dikán ebéden Generális Beleznay Miklósnénál, született Báró Podmaniczky
 Anna-Mariánál. Generális Barkó, Magyar-oroszági Commandírozó is ott. Ez nagy
 ellensége volt a' Magyarok' tüzének, melly a' II. József' halálakor szikrázva lobo-

³⁴⁸ *Csasz* <?> [Átírás és törlés.]

³⁴⁹ bépecsételte [Emendálva.]

³⁵⁰ [Az „intézett” előtt hely van kihagyva.]

³⁵¹ [Az „által” előtt hely van kihagyva.]

³⁵² munkás [Emendálva.]

1060

gott, 's ő tartaték a' Titkos-Polizey Directorának, de a' mit én nem tudtam. A' Generális sértegető szókat ejte a' Magyarokról, a' Magyar öreg Asszonyság' asztalánál, és Magyarok közt. Az ő vadságát azzal adám-vissza, hogy midőn nem tudom már melly éretlen szót ejte, gonosz tisztelettel fejtegetém neki, melly elmétlenséggel szóllott. Az öreg, szálas, száraz német elnyelte a' mézes falatot. – A' mint felkelénk az asztaltól, Molnár János Pesti Luth. Predik. és titkos Polizey beinte a' billiard-asztalhoz, 's kért, vigyáznék magamra; Barkó titkos-Polizey, és mától fogva szemmel fog tartani. – Oh, én rég olta szem alatt vagyok, mondám; nem emlékezik e az Úr mit írtam Hamlet elibe már 1790., 's akkor, midőn Máj. 20d. legelső őrt állék a' Korona-ajtaja előtt. – Molnár maga is benne volt ezeknek az emberséges embereknek társaságokban.

Máj. 31d. – vacsorán Horváth Ádámmal, a' Költővel.

Jún. 1jén, ebéden Gróf Teleki Józsefnél, Ugocsa Fő-Ispánnál.

Jún. 2d. – A' Király' pompás bejövetele. – Gróf Teleki József is szekere előtt lovaglott.

Kalpagjának kolcsagtolla mellé akasztá azon aranypénzt, mellyet XV. Lajostól nyere Párizsban mulatván, annak jutalmául, hogy a' La-Caille bizonyítása szerint, magát ennek tanítványai közt megkülömbözteté.³⁵³ Azt hitte e ez a' nagy ember, hogy az illy fényes nap szembe fog tűnni? 's nem gyengeség volt e, ezzel akármi tekintetet vonni magára? Az Ország' Nagyjai 's kicsinyjei nevelték érte.

528, 642 Jún. 6d. A' Király megkoronáztatik a' Franciscánusok' templomában, általellenben az Ország' házával, 's itt azért, mert ennek nem voltak oszlopai, és így a' koronázást minden láthatta. A' két testvér Bárá Prónay, László Csanádi³⁵⁴ és Gábor Nógrádi Fő-Ispánok, együtt léptek a' templomba, noha egymást nem szenvedheték; mind ketten felöltött térdig-érő mentében, aranyfonalból szőttből, azon külömbbséggel, hogy a' Gáboré zöldesbe csapott, a' Lászlóé nem. – Aranyfonalból szőtt matéria volt a' Császár' mentéje, dolmánya, 's nadrága is, mint a' mostani³⁵⁵ Palatínusunké (József Fő-Herczegé is – az akkori Palatínusé, a' rakétlik által 1795 megholt Sándor Fő-Herczegé kék selyem); a' Toskánai Fő-Herczegé (Ferdinándé) arannyal gazdagon kitűzött ponceau szín posztó. Felöltve volt mindennek mentéje, 's csizma a' lábakon, nem bokkancs. De gazdagabban és több³⁵⁶ ízléssel öltözve senki nem volt, mint Herczeg Batthyáni Filep; mentéje, dolmánya, nadrága világos-kék selyem, úgy hogy a' ki látá, csodálkozék, mint mere illy fényes nap illy egyszerűleg öltözni; de közelébb jutván látásához, melly nagy vala az álmélgodás, látván, hogy minden³⁵⁷ sinor helyett igen nagyszemű orientális gyöngyök lepték-el ruháját. A' gombok gyémántból. (A' Toskáni Herczeg veres ruháját nem sokára azután Fróniusz Mihály Brassói Szász, Secretárius az Erdélyi Cancellarián, vette-meg a' Zsípvásárosoktól.)

105, 105

Nékem az volt legfőbb vágyásom, hogy közel eshessem a' Koronához, midőn a' Király azzal innen kimegyen, 's a' Helytartó-Tanács' épületje mellett álló templomba vezetetti magát, hogy ott Aransarkantyús Vitézeket üssön. Nem leve-meg a' mit óhaj-

³⁵³ m[...]/lőmbözteté [Átírás.]

³⁵⁴ Csanády [Emendálva.]

³⁵⁵ [/ostani [Átírás.]

³⁵⁶ De <pompásabban> és több [Javítás a törlés felett.]

³⁵⁷ [/inden [Átírás.]

tottam; eltolatám a' Franciscanusok' templomának küszöbétől. Siettem tehát a' másik- 1060
hoz, 's közel állék a' templom' ajtajához, midőn a' Processio jött. De ismét retteghet-
vén a' kimozdítást, közzéjek fúram magamat a' hasas Püspököknek, 's olly szeren-
csével, hogy azok engem szinte a' thrónusig vittek-el, 's annyira hasaikon, hogy lábam
talán nem is éré a' földet.

A' thrónus a' templom' jobb felén a' falnál vala felállítva. Jobb felől Cancellárius
Gróf Pállfy Károly, bal felől az Ország bírása, az 1826. megholt Finanz-Minister Gróf
Zichy Károly tarták kezeikben a' Lovagokká ütetendő' neveiket, 's váltva szállíták-fel
eggyike a' másika után ezeket. A' Király, tévedésből, nem a' jobb, hanem a' bal vállaitat
üt-meg rozsdás, rövid, egyenes vasu kardjával. A' thrónus' szényegének csak nem³⁵⁸
épen a' szélén állá a' Toskáni Fő-Herczeg, és az akkor 16 esztős mostani Palatinus; én
pedig Egri Nagy-Prépost, tituláris Püspök Zábráczy és Lónyay Menyhárt közt ezek
megett, úgy hogy a' mostani Palatinusnak ruháját illehetém.

Legelőbb Pállfy szállítá-fel egyet. Az ment, háromszor hajta-meg magát, letérdelt,
a' Király megüté vállát, az felkölt, háromszor meghajta magát, 's helyt ada másnak, kit
Zichy szállítá-fel. Kazinczy Péter is ezeknek számában volt, az atyám' és András' test-
vére. – Öcsém, te is azzá lészesz? kérdé Lónyay. Nem én, felelék, meg sem álmodván,
mi fog mingyárt történni.

Most az igen öreg Pongrácz Boldizsár Luth. Inspector térdele-le. – Csak nézzd a'
bohó öreget, mondá Lónyai; mi kelle ennek is. Hallgattam. De Pongrácz után a' Lónyai
nevét olvasá a' két Felszállító. – Lónyay letérdele, megüték a' vállát, felkölt, 's vissza
állá előbbi helyére. Én némán néztem rá. Lónyai megértette. B—m az anyját, a' ki hí-
rem nélkül azzá teve, mondá kínjában.

A' Király ment, 's lóra ült a' koronával 's a' rongyos pallástban, czéklaszín strimfli-
vel, melly feljebb ére térdénél, 's sárga régi papucsban. A' Püspökök és az Ország'
Nagyjai lovan kísérek a' Capucinusok elibe, hol a' hitet elmondá, 's megtevé a' négy
szegést. Gróf Mailáth József későbbi Miniszterrel itt az történt, hogy a' Vár alatt, de 94
még benn a' csoportban, lecsúszá lováról. Ezt minden szerencsétlensége' jelenségének
tevé, 's Mailáth kevés napok mulva a' Dietáról elküldetett. (Ezt tovább fogom elmon-
dani.)

Míg ezek lemenének a' Vízi-Városba, 's ismét feljöttek a' Királyi-lakba, hogy ott
a' koronát láthassam az ebédnél, én egyenesen az ebédlőbe mentem, felvezetvén előbb
Gróf Döry Gábornét, azután Kácsándy Therézt, azaz, Gróf Rhédey Lajosnét. Ez kért,
hogy ne távoznék-el karjától, hogy az ebédlő Királyt szembe láthassa. Én is azok közzé
rendeltetém, kik az étkeket felrakják, de e' megtiszteltetést azoknak hagyám, a' kik
rajta inkább kaptak.

A' Király a' Koronával 's pallástjában üle asztalhoz. Királyné, Palatinus, Prímás, és
Kalocsai Érsek ültek vele. A' Prímás elmondá az asztaláldást. Akkor Cancellárius Pállfy
a' koronát levé a' Király' fejéről, 's letette egy ezüst tábla, melly a' baldachín alatt a'
fal mellett állott. Koronaőr Gróf Nádasdy Mihály háttal állá a' korona asztala előtt.
Mások oda vágytak, a' hol én Kácsándy Tercsivel fogtam helyett, én a' Koronához, 's
így nékem az út oda igen is könnyű vala. A' Nádasdy háta megett addig forgatám a' tálat,

³⁵⁸ thrónus<nak> csak nem [Javítás a törlés felett.]

1060 hogy a' Koronát minden részeiben végig tekinthetém, 's kezemmel illethetém. Kevés embernek volt olly jó módja azt megvizsgálni, mint nekem. Nádasdy, tudva hogy azt senki el nem lopja, olly kevés gonddal volt reá, hogy az én otlétemet meg sem sejtette. Még akkor nap papirosra vetém jegyzésimet. –

529, 643 8d. a' Korona ki vala téve a' nézésre a' Királyi-lak templomában. Pécsi Kanonok Koller egy Festőt állíta lemásolására. Nádasdy, ki jelen vala, Pataki Histor. Prof. Szombathy Urnak megengedé, hogy azt a' korláton belől, hol maga is, Koller is, a' Festő is állottak, nézhessék: nekem, kinek nevét sem hallotta, nem engedé ezt.

10dben a' Királyné koronáztatott.

Midőn vége leve a' Diaetának, az Ország búcsút veve a' Királytól. – Már most tégyük tiszteletünket a' Toskánai Nagy-Herczegnél is, mondá a' Prímás. Én is mentem velek. A' nélkül hogy tolakodtam volna, egyike találék lenni azoknak, kik a' Prímáshoz legközelebb estek. Míg a' Toskáni Nagy-Herczeg felelt, a' Királynét és József Fő-Herczeget, a' mostani Nádort a' szomszéd kis szobában pillantánk-meg, az ajtó nyitva lévén.

A' Prímás³⁵⁹ most kiálta, hogy József Fő-Herczegtől is búcsúznunk kell. A' dolog ki volt előre csinálva. A' Királyné elvoná magát az ajtótól, de én láttam, midőn jobbjá' mutatóját balja' mutatóján végig vonogatván, ingerlé a' Fő-Herczeget, hogy feleletében el fog akadni. A' szörnyű kietlen-hangú, fogatlan, de lelkes Prímás megköszöné, quod nos altercantes benigne audiverit, 's a' fiatal Fő-Herczeg felele. De alig szólla hármát, midőn a' Prímás és Zichy felkiáltának Vivat, Vivat, 's így a' Fő-Herczeg el nem akadhata, mert épen nem szólhlata.

Midőn a' Király Június 3d. megnyitá a' Dietát, 's legelőször lépe fel a' thrónusra, feketében, atyját II. Leopoldot gyászolván, jelen valék én is. Nem minden zavar nélkül jött-ki szobájiból, 's azt kivált akkor lehete látni, midőn ott kalpagját fejére tette. A' nyugot éjszaki szegletben a' Királyné' számára emeletes kar volt csinálva, 's a' Király a' thrónusról néhány ízben pillanta oda, talán javallatért, vagy buzdítást várva. Generális Gróf Fekete János, most (talán) Aradi Követ megszóllítá a' Királynét, midőn az emeletéről leszállott, 's olasz nyelven: Mint tetszik Felségednek az a' hűség, mellyet Nemzetem íme bizonyíta a' maga szeretett Királya eránt. – Oh igen jól, felele az elragadtatva; és ha valaki EZUTÁN IS mer nekem vagy férjemnek vádolva³⁶⁰ szállani a' Magyarok' hűsége ellen, azt én di mici proprii mani TRUCIDARLO – jobbjá hüvelykének körmét³⁶¹ balja hüvelykének körméhez ütögetvén. – Ezt nekem maga Fekete beszéllé Jún. 23d., midőn Gróf Dezsőffy József és a' később Párizsba-járt, 's végre megbolondúlt 's megholt Gróf Berényi György közt ülve, nála ebédelt.

³⁵⁹ [Utólag új bekezdésbe.]

³⁶⁰ [/ádolva [Átírás.]

³⁶¹ [/örmét [Átírás.]

<Ez a' Generális³⁶² Gróf Fekete János, fíja Györgynek az Ország-Bírájának, ki arról is ismeretes, hogy MES RHAPSODIES cím alatt két Kötet francia Verseket írá, 's azokat Voltairnek két általag Tokajival küldé-meg (Voltaire az ajándékot így köszöné-meg: Köszönöm a' két Kötet Verset és két általag bort; de a' bor jobb mint a' Vers) szerete olly dolgokat tenni, a' mikről szó légyen. – Egy nap, csak hamar a' koronázás' innepe után, Zemplény Vármegyei Követ Szulyovszki Menyhért megjelent nála. – Jer csak, jer, mondá Fekete, 's hallj csudát; a' Királyhoz írok. – Te a' Királyhoz? – Én, még pedig Mailáth ellen. – Mit csinálsz? nem tudod e, hogy az feje a' titkos Jesuitáknak; megrontod magad'. – Tudom; de ő vagy én. – Felolvasta a' levelet. Szulyovszki nem hitte, hogy a' levél elmégyen. – Tehát ki nem eresztelek a' szobámból, míg itt lesz a' válasz.

106, 530, 644,
1060

94, 107

Ekkor a' Királyhoz írt francia levelet bépecsétlé egy másikba Schloissnigghoz, ki a' Királyt Budára is elkísérte, és akkor mindenható vala. Fekete ezt megkérte,³⁶³ hogy levelét Ő Felségének haladék nélkül adja-be, őtet pedig egy két sor írással tégye bizonyossá, hogy a' levél kézhez ment.

A' Fekete Huszárja meghozá a' kívánt Nyugtatót, 's Gróf Mailáthnak meg vala parancsolva, hogy Budát késedelem nélkül hagyja-el. Őtet Fekete *Loyolának* nevezte volt a' levélben.

De Mailáth nem sokára ismét kegyelemben volt, 's vissza adá Feketének a' kölcsönt.

Ennyit ezen Dieta felől, régibb jegyzéseim után, melyek ma akadtak kezembe.

Jún. 20d. Spissichnél. Sebestyén

.³⁶⁴ Velléjus Paterculus.

—————
—————>

55.

1060

A' Királynál.

Budán, 1792. Június 17d. és 23dban.

Gróf Teleki József, a' Magyar és Erdély-oroszági Protestánsok' nagy védelme, Június 16dikán magához hívat, megizenvén, hogy velem halaszthatatlan dolga van. – Mentem.

95, 102, 529,
536, 644

Öcsém Uram, Bárá Prónay Gáborral és Consil. Vay Istvánnal, azért mozdítatott-el hivatalától, mert megszűnven a' mixta Iskolák, Protestáns azokat nem kormányozhatja; de, én legalább úgy tudom, hogy mindhármoknak meg van ígérve az illő applicatio, még pedig első nyílással. – Menjen tehát, 's a' holnapi Audientzián adja-be esedezését a' Secretáriusságért a' Budai Kir. Magyar Kamaránál.

³⁶² [Innentől egy piros vonallal keresztül van húzva a szöveg; ezt a részt – mivel nem eldönthető, hogy Kazinczy törlése-e – meghagytuk a szövegben, de < > jelek között.]

³⁶³ megkérté, [Az ékezet lehúzva.]

³⁶⁴ [Hely van kihagyva.]

1060

Megköszöném gondjait 's kegyességét, de tanácsát nem akarám követni. Én 1786nak³⁶⁵ Novembere olta 1791. Apríliséig szolgáltam, 's nagy örömmel, mert Gróf Török Lajos alatt 's iskolák körül. Ismerem a' dolgok' becsét; a' Kamarai szolgálat nem az, a' mit eszes ember kívánhat. Nem akarok többé szolgálni.

102, 536, 644

Becsülöm ezt a' Philosophiát; de ha Öcsém Uramnak nem kell a' szolgálat, a' szolgálatnak és nekünk Protestánsoknak kell Öcsém Uram. Mi hívatalt nem nyerhetünk; Öcsém Uramnak azzal tartoznak; Öcsém Uram elnyeri. Ha nem kell, viselje három esztendeig; akkor tégye-le; az Öcsém Uram' helyét ismét Protestáns fogja kívánhatni.

Sokára megadám magamat, de azon feltétel alatt, hogy azt három eszt. múlva letehessem.

Teleki haza küldte, hogy tenném-fel esedezésemet, de a' mellyet, előbb hogy beadom, Locumtenentialis Consiliárius Vay József Urral megolvastassak.

Jún. 17d. felmentem az Udvarba. – Ezerszer tapasztalván, hogy mindég szerencsésebb volt szállásom, ha neki nem készültem, készületlenül léptem az Antichambrebe. Báró Orczy József vala az akkor napi Kamarás; egy ablakban Generális Báró Splényi Gábor álla; 's őt az Instánsok' száma.

102, 529, 644

Alig léptem a' szobába, midőn a' Királytól kilépe Gróf Széchényi Ferencz, a' Nápolyi Szent Januárius' veres pantlikájával és csillagával. Ez rövidlátású vala, 's kérte Splényit, nevezné-meg előtte, kik az Instánsok. Hallván nevemet, a' Splényi' helyére vitt, 's ezt beszéllé: Én most jövök Nápolyból, Rómából, Milánóból, hova a' Nápolyi Király' tiszteletére az Ország által veretett Medaillt vittem-meg (annak emlékezetére, hogy az a' Leopold koronázásán Pozsonyban megjelent). Ferdinánd Herczeg, Maria Theresiának fija, Milanóban velem magyarul beszélt, 's örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljeit bírjuk magyarul. Adjon egy példányt nekem az Ur, de nyomtattasson elébe egy levelet a' Fő-Herczeghez.

Midőn még így beszéllénk, B. Orczy József felszóllíta, hogy menjek-be; mert a' több esedezők mind elvégzék dolgaikat.

95, 103, 645

A' Király felöltött térdig-érő mentéjében, dolmányosan, asztala mellett állott, 's azoknak neveiket futotta végig még egyszer, a' kik ma valának előtte.

Én nem csak szóval el nem készülve, de végig sem gondolva a' mit mondani akarok, német nyelven ezt mondtam:

Felségednek idvezült atyja engemet hivatalomtól egyedül azon okból mozdíta-el, mert mint Protestans Catholicus Iskolák körül többé nem szolgálhatok; de bizonyossá tevé, hogy hivatalomtól vétkem nélkül esvén-el, első nyílással illendőleg fogok applicáltatni, 's ennek jeléül, esztendei fizetésemet ki is fizettetvén. Olly hívatalt kérek, mellynek fizetése kisebb mint azé volt, mellyet viseltem, rangja pedig nem nagyobb; a' Secretáriusságot a' Budai Kamaránál.

A' Király azt felelte, hogy hívatalt osztogatván, nem a' Vallást nézi, hanem az érdemet.

Felségednek ezen igazságát 's bölcsességét várja a' haza, mondtam, gyönyörűséggel emlékeztén arra, a' mit Felséged, mint Korona-örökös, 1790. tett a' Dietán. De én azt, hogy Protestans vagyok, egyedül azért említém, mert ez volt egyedül oka, elmoz-

³⁶⁵ 1785nek [A számjegy átírás; a toldalék magánhangzója emendálva.]

dítatásomnak. Az érdemre nézve tehát engedje mondanom Felséged, hogy én – wiewohl 1060
ich mich sehr gerne in meine Bescheidenheit und in das Gefühl meiner wenigen Kräfte
einhülle, nachdem ich das hohe Glück habe, mit meinem König zu sprechen, der viel
zu gross ist, als dass er mich kennen könnte, so bin ich aufgefordert zu sagen, dass ich
nicht ohne Ruhm, wenigsten nicht ohne Beyfall eines Van-Swieten und Pászthory
gedient habe. – (Van-Swieten, a' Második, Ministere³⁶⁶ volt a' Tudományoknak az
egész Monarchiában; Pászthory Sándor, Referendárius, és a' Tudományi dolgoknak
Referense Swieten alatt.) – Minthogy nekem sem a' Secretáriusság a' Kamaránál, sem
semmi más hivatal valóban nem kelle, szavaimat tiszteletlenség 's kislelkűség nélkül
ejtettem.

Ez meghatotta a' Királyt. Egynehányszor mondá: das ist schon gut – ja – hören Sie
– mein Schatz – és végre – ich muss Ihnen nur sagen, ich habe einen Anderen in petto
dazu ernannt; – den Hajnóczy.

Az a' tellyes nyúgalom, a' mellyel eddig szóllék, egyszerre hévvé lobbant; egészen
elfelejtém, hol állok: da gratuliere ich Ew. Maj. zu der sehr glücklichen Wahl. Ich kenne
Haynóczy; er ist mein Freund; Ew. Maj. haben in dem ganzen Land wenige, die ihm an
Gelehrsamkeit, Arbeitsamkeit, Rechtschaffenheit und edlen Gefühlen gleich kommen.
Hätte ich auch nur von weitem muthmaßen können, dass er und ich um die nemliche
Stelle einkommen, ich würde gewiss zurückgetreten seyn, aus Furcht, dass ein blindes
Glück mir den Vorzug geben könnte. A' nagyon nemes-lelkű Fejedelem úgy néze sze-
membe, mintha lelkemig akart volna látni. Tisztának találván, ezt mondá: Um Ihnen 95, 103, 530, 645
zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese edle Resignation zu
schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es.

Megköszöntem, 's nem tudván most mást nevezni, kértem, engedje-meg Ő Felsége, 95, 103, 645
hogy ha előjövök, e' királyi szavára emlékeztessem.

Teleki meghagyta volt, hogy az Audentziáról egyenesen hozzá menjek; olly 645
nyugtalanul várá a' hírt. De akkor nap nagy dolgokat vártunk a' Dietai ülésben, 's én 104, 530, 645
felszökém egy fiákerre, 's parancsolám, hogy vigyen a' kocsis nyargalva.

A' mint a' palota ajtaját meg akarám nyitni, láttam, hogy a' fordítót más valaki³⁶⁷ is
tartja kezében. Az ajtó végre megnyilt. Hajnóczy lépe-ki.

Freund, ich gratuliere dir; du bist Secretär bey der Kammer in Ofen. – Bah! bah!
monda ez hidegen; wo nimmst du solche Gerüchte her? – Ejnye, semmire-való! kiáltám,
's általölelém a' tisztelt férfit; hát azt érdemlem e én tőled, hogy Te titkolózzál előttem?
Elmondám, mi történt. Ez vele még szorosbban összefona. Ki hitte volna akkor, hogy
három eszt. múlva hóhérpallos alatt fog veszni? – Megtörténhetik azonban, hogy a'
Király az én scénámról emlékezik, midőn peremet referáltatá, 's életemnek megkegyel-
mezett; mert ki nem tudja, hogy a' Császár az emlékező tehetségnek igen nagy mérté- 645
kében részesült.

Telekit ebéd után kerestem-fel. Hat paripája szekérébe vala fogva, 's maga, 's fija
László, 's veje B. Prónay Sándor, jöttek a' grádicson. Öcsém Uram velünk jó a' Prí-
máshoz, 's szekeremen beszélli-el, mi történt, monda. Én tehát, mint Vendég, elfoglálám

³⁶⁶ Második(<)>, Ministere

³⁶⁷ [/]alaki [Átírás.]

1060 jobb kézre a' helyt. (Teleki elragadtatással hallá a' hírt, 's a' mi történt, a' kevés napok mulva házánál tartott Protestans Conferentziában magammal mondatá-el.)

Consiliárius Vay Józsefet a' Prímás' sok vendégei között találánk. Öcsém Uram, mondá Teleki, Kazinczynak³⁶⁸ olly Audientziája volt, a' millyen kevésnek még. Nyertes lesz, de más hívatalt hamar; mert a' Secretáriusságot már más kapta-el. – Vay készen volt; a' Kassai Kamarához menjen, mint Assessor. Az neki kedvesebb, mert házasodni akar, 's közel lesz az anyjához.

Jún. 23dban tehát ismét megjelentem. A' Király ezt felelé: Azok az Administrációk nekem sokba kerülnek, és nem hajtanak hasznót. Eltörölöm mind, 's így nem adhatom-meg a' mit kérsz. Kérj mást.

De még ezen a' Diaetán Assessornak vala nevezve Báró Fischer Imre.

56.

Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.

95, 99, 529,
536, 644

Három³⁶⁹ négy nap mulva a' Koronázás után Gróf Teleky József Excell. magához hívat. „Nekünk Protestansoknak, ugymonda a' Gróf, az a' méltó panaszunk vagyon, hogy nem juthatunk királyi hivatalokba.³⁷⁰ Haszontalan minden esedezésünk. Öcsém Uramnak, midőn hivataljától megfosztatott, az az ígélet tétetett, hogy első alkalmatossággal applicáltatni fog. Budán a' Kamaránál egy Secretáriusság vagyon üresen. Nyújtsa-be eránta Instantiáját. – Én azt feleltem, hogy többé szolgálni nem kívánok. – A' Gróf kihallgatott. Ha is: Öcsém Uram tartozik Státusunknak ez' áldozattal. Három esztő mulva lépjen-ki, ha tetszik. Úgy just csinálhatunk arra a' statióra, mellyet Protestáns üresít-ki. – Engedtem. – A' Gróf azt parancsolta, hogy Instántiámat, minekelőtte benyújtanám, mutassam-meg Helytartói Consiliarius Vay József Úrnak, és hogy az első Audentziát el ne mulassam, hogy a' Gróf még idejében tudhassa-meg, mit végzett a' Felség.

100, 536, 644

100, 529, 644

Belépvén az Antichambrebe, meglátom, hogy Báró Orczy József a' Szolgálatot tevő Camerárius, és hogy Szabolcs Vármegyei Fő Ispán B. Splényi Gábor és Gróf Széchényi Ferencz együtt állanak egy ablakban. – Széchényi rövidlátású, 's hogy meg³⁷¹ ne bántsa nem-szóllása által azokat, a' kikkel együvé jó, szokása, mindég megkérdezni, kik vannak jelen? – Nevemet Splényitől hallván; felém jött. Én ugymond most érkezem haza Nápolyi útamból. Majlandban Ferdinand Herczeg*) sokáig beszélvén vélem magyarul, azt tudakozta, hogy micsoda jó könyveket kaphatna nyelvünkön, 's nagy örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljei is le vannak fordítva. Parancsolatom vagyon a' könyvet a' Herczegnek megküldeni. Kérem az Urat, küldjön egy exemplárt nekem e' végre; 's nyomtattasson elibe új titulust 's egy dedicáló levelet a' Herczeghez. – Azt

³⁶⁸ Teleki, <.> Kazinczynak

³⁶⁹ [A kézirat minden oldalának tetején előfejként: „- 1792 -”. A cím után az oldal kb. 2/3-a üres.]

³⁷⁰ hivatal[../ba. [Átírás.]

³⁷¹ hogy <valakit> meg

feleltem, hogy a' munka újra ki fog adattatni; 's kérem Ő Excellentiáját, halassza addig 1060
bényújtását.

A' melly kedves lett volna nekem mindenkor másszor ez a' leereszkedése a' nem csak nagy, hanem egyszersmind igazi³⁷² fényű Grófnak, olly visszás érzést csinált most bennem. Sokszori tapasztalásimból tudtam, melly veszedelmes valamely beszédre hosszason elkészülni, 's készületlen léptem az Antichambrbe, 's a' Gróf mind addig tartóztatott, míg a' Camerárius nevemet ki nem kiáltotta.

Bémenvén Ő Fels. elébe, esedező írásomat benyújtottam, 's szóval is jelentettem 95, 100, 645
kívánságomat; azt vetvén hozzá, hogy Ő Felségének Kir. kegyelmét annál bizodalmasabban várom, minthogy azon Dicasteriumnál, a' hová kívánczozom, nincs senki a' Protestánsok között, nékem pedig az első engemet-illető vacantia meg vagyon ígérve.

Ő Felsége azt felelte, hogy a' hivatalok' osztogatásában nem nézi a' Vallást, hanem az érdemet.

Feleltem egész hozzám illő modestiával, hogy én azt a' környűllállást, hogy Protestans vagyok, nem mertem volna előhozni, ha azon nem épülne leginkább reménységem. 'S itt elmondván, hogy én a' Kassai Districtusbeli Nationalis Oskolák' Inspectorságától, a' mint azt a' Parancsolat világosan mondja, egyedül azért esém-el, mert az Uralkodónak az volt akarata, hogy Cath. Oskolák nem-Catholicus Tisztviselőktől ne függjenek, ezt vettem hozzá: Ich hülle mich sehr gern in meine Bescheidenheit ein: aber da ich viel zu klein bin, als dass ich mein Monarch kennen könnte, so fühle ich mich aufgefordert zu sagen, dass ich nicht ohne den Beifall eines SWIETEN gedient habe.

Erre Ő Fels. egy kevés ideig elhallgatott; végre ezt mondá: Ich muss Ihnen sagen, dass ich in petto den Hajnóczy dazu /:tudnillik zum Secretär bey der Kammer zu Ofen:/ ernannt habe. –

(Gróf Széchényi, a' kinél Királyi Commissáriusságában Hajnóczy először Secretarius, azután Keres Vármegyei Vice Ispán vala, éppen ekkor nyerte-meg a' maga Hajnóczyjának az Ő Felsége Resolutióját.)

E' szóra képem egészen felderült. Hajnóczym' szeretete³⁷³ elragadott. Felséges Uram, mondám, ámbár érzem hogy magamat Fejedelmem' jelenlétében az öröm által elragadtatni nem illik, néki ereszttem magamat annak az érzésnek, a' mit ez az örvendtes hír bennem támaszt, 's néki bátorodom azt állítani Felségednek, hogy érdemesebb embert Felséged nem választhatott. Nem csak nem sajnálom elmellőztetésemet: de ha a' Fels. Kegyelme engem választott volna, 's meg tudnám, hogy Hajnóczy concurrensem volt, bánkódnám rajta, hogy bár szándékom ellen ötet statiójától megfosztottam.

Ő Felsége álmélkodva hallgatta szavaimat. Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese 95, 101, 530, 645
Gefühle zu schätzen weiss, so nennen Sie mir eine andre Vakanz, und ich ernenne Sie augenblicklich dazu.

Megköszöntem a' Királyi ígéretet, 's kértem Ő Felségét, hogy most más ürességet 95, 101, 645
nem nevezhetvén-meg, másszor tarthassak³⁷⁴ számot kegyelmére; 's eljöttem.

³⁷² hanem igazi [Beszúrás a sor felett.]

³⁷³ Hajnóczym' <emlékezet> szeretete

³⁷⁴ másszor <számot> tarthassak

101, 530, 645,
1060

Az Udvartól egyenesen a' Dietai Sessióba mentem, 's Hajnóczyt az ajtóban talál-
tam-elő, a' hogy' a' második Táblától kijött. Elmondtam néki honnan³⁷⁵ jövök, mit
hallottam, 's mit mondek. Még nem tudta, hogy kérése teljesedést látott, én valék, a'
kitől azt legelőbb megértette. Könnyű elképzelni mint vonszotta őtet a' becsülésen 's
barátságban felyül felém a' háládatosság mostan.

Délután hírt vittem Gróf Teleki Józsefnek. A' Gróf éppen a' Prímáshoz akara men-
ni estvéli társaságba. Felültetett maga mellé, maga mint a' szekér' Ura bal, én jobb
kézről, a' fija László, és a' veje Báró Prónay Sándor, az én Prónaym' fija, elől, 's kimen-
tünk, 's a' szekerem elmondám, mint fogadtattam Ő Felségénél.

A' Gróf azt tanácslotta, hogy menjek Vay³⁷⁶ József Úrhoz, 's tudakozzam-meg,
hol volna vacantia. – Consil. Vay Józsefet a' Prímásnál lelénk. Ez jelentette, hogy a'
Kassai Cameralis Administratiónál egy Vacantia vagyon, valamelyik Assessor meg-
halálozván vagy fellyebb vitetvén, 's meghagyta, hogy Instantiámat adjam-be az első
Audentionális nap'.

Harmad napra felmentem az Udvarhoz. – Mint ijedtem-el, midőn a' Kassai Camerális
Administratió Administratorát, Báró Vécsey Miklóst, láttam mint akkor nap szolgáló
Kamarás-Urat az Ő Fels. ajtajában. Feltettem magamban, hogy nem adom bé az
Instantiát; hogy ha Ő Fels. nem teljesítheti az ígéretet, B. Vécsey meg ne tudja, hogy ő
alatta kerestem szolgálatot.

Ő Fels. a' szóval tett esedezésre azt felelte, hogy a' Cameralis Administratiók többet
visznek-ki, mint a' mit behoznak, 's elvégzette eltörléseket. E' szerint az ott való
vacantiákra nem is denominál senkit.

Nem emlékezem mit mondtam ezekre. Ő Fels. azt tudakozta, ha nem adhatok e
írott Instantiát? Béadtam, kivonván dolmányom' bal oldala mellől. Ő Fels. másszorra
bízottatott.

Én többé nem esedeztem semmi hivatalért.

II. Ferencz az itt elől álló rezen jól volt eltalálva. Azolta sokat változott. Nem kém-
élvén egészségét, talán még erőt adott gyenge constitutiójának.

*) Ez a' Ferdinand Herczeg I Ferencznek 's Mária Thereziának 3dik fija volt Jósef,
Leopold és Maximilián Herczegekkel. Jósef és Leopold Császárságra jutottak;
Maximilián Koloniai Elector volt; Ferdinándot Magyar Országi Palatinusságra készítet-
ték, 's azért tanúltatták-meg vele Nyelvünket.³⁷⁷

³⁷⁵ [...]nan [Átírás.]

³⁷⁶ [...] [Átírás.]

³⁷⁷ [Kazinczy jegyzete a kézirat 1b oldalának alján található.]

57.

Lónyai Menyhért.

96, 105, 1060

1792ben Jún. 6d. – Hogy a' még nem látott koronát jól láthassam, a' Franciscánusok' Budai Templomokban olly helyt foglaltam, a' hol a' Királynak elmennie kellett. Nem értem-el jól a' mire vágytam. (NB. Ez az a' Templom, a' melyben Martinovics 18. May 1795.³⁷⁸ degradáltatott, hogy 20. May feje vétethessék.) – Egy rövidebb úton tehát a' Vár közepében lévő Templomhoz siettem, 's ott az ajtó mellett fogtam állást, azt remélvén, hogy itt jobban fogom láthatni, midőn a' Király az Auratus Equesek' ütése végett mellettem el-megyén. – Jőnek a' Püspökök. Hirtelen az a' gondolatom jött, hogy jó lesz magamat közzéjek fűrnöm, mert velek igen jó helyig fogok mehetni. Úgy is lett. Ezek felvettek potrohos hasaikra 's szinte a' thrónusig vittek hasaikon. A' Király felült; jobb kéz felől a' Cancellárius Gróf (most Herczeg) Pálffy Károly, balról Gróf Zichy Károly olvasgatták azoknak neveiket, a' kiknek az ütest venniük kellett. A' zsámoly szélén Ferdinand Herczeg, (az akkori Toskanai nagy Herczeg most Würzburgi) 's Jósef, (a' mostani Palatinus) állottak, ez aranyfonalú amaz pipacsszín posztó mentében, én pedig ezeknek hátok megett Püspök Zábráczki és Lónyai Menyhért között.

A' felszóllítottak alázatos térdhajtások közt járultak a' thrónus elibe, 's a' Király megütötte – megtévedésből nem a' jobb hanem a' bal – vállait a' fekete ócska rövid karddal, 's ezek alázatos térdhajtogatással ismét eltávoztak. Egyszer Pongrácz Boldisár neveztetik-meg. Ez egy öreg Úr, Lutheranus Archimandrita 's Philosophus volt. Lónyai kérdé, ha én is arany sarkantyús leszek e. Nem én; felelék. Csudálnám is, monda. Csak nézzd, minek kellett ez a' bolondság ennek a' vén embernek. (Pongrácznak.) Alig kele-fel Pongrácz, midőn Lónyai szóllítatik. Letérdepel; megütik a' vállát; felkél; 's megáll előbbi helyén. Rá meresztem a' szememet. Elszégyelte magát, 's elpirúlva ezt sóhajtá kínos sóhajtással: Baszom az anyját, a' ki hírem nélkül azzá tett. –

A' Király a' Templom előtt a' régi rongyokba öltözve, felült a' feje lóra, 's lelovaglott a' Capucínusok' mellé, esküvését elmondani. Én siettem a' Királyi ebéd' nézésére.

Hamarább jöttem mint kellett; a' palota üres volt; 's hév lévén a' nap, kiléptem az oszlopok alá 's ott találtam a' kövér Lubit. – Az Ur leve Auratus Eques? – Nem én; Péter bátyám. – Megvallom, megbotránkoztam midőn a' Kazinczy nevet hallám ott; mert azt hittem, hogy az Ur vágy az lenni. – Ekkor beszéllém, mi történt Lónyaival. – Kaczagta ő is. Rendes hogy L. nem keres, és még is lesz. Én keresek, 's nem lehetek.

58.

Lónyai Menyhért, Auratus Eques.³⁷⁹

1060

II. Ferencz Római Császár Budán Júniusnak 6dikán koronáztatott-meg Magyar Királynak /:1792:/ minekelötte még Császárnak választatott. – Jelen valék a' koronázás' actusán³⁸⁰ a' Franciscanus Klastrom Templomában.

³⁷⁸ 1895. [Átírás.]

³⁷⁹ [A cím alatt: <Csillogás szeretete.>]

³⁸⁰ [...]/usán [Átírás.]

529, 643, 1060

Ő Fels. onnan a' Helytartó Tanács' épületje mellett lévő Templomba jött gyalog, koronás fővel, 's a' pallástban. Hogy a' koronát közletről láthassam, rövidebb úton mentem a' Templomhoz, 's mind addig váraкоztam ott, míg végre a' Püspökök is oda érkeztek, 's azoknak kövér hasaikon szinte az Oltárig vitettem, hol Ő Fels. az arany sarkantyús vitézeket ütögette.

Az Ő Fels. lábszőnyege' szélén a' mostani Salzburgi Választó Fejedelem, akkori Toskanai Nagy-Herczeg állott az Öccsével,³⁸¹ a' mostani Palatinussal; én pedig a' Salzburgi Fejedelem háta megett. Lónyai Menyhért látván hogy Pongrácz Boldisárnak neve is szállítatik, letérdel, megüttetik válla, 's felkél 's elfordúl, ezt mondja nekem: Csak nézzd, Öcsém, ennek az Öreg embernek is ez a' bolondság kell. Nem szállottam reá semmit. – Egyszer szállítják Lónyai Menyhértet is. Letérdel, visszajő, 's megáll mellettem. Rá pillantok. Elkeseredik: B...m az anyját, ugymond; a' ki hírem nélkül azzá tétetett!

Kérés nélkül semmit nem adnak. – Némelly szegyenl maga kérni, 's más által kér. 'S még neki van fel, hogy NEM KÉRT.

1060

59.

Generális Gróf Fekete János.

99, 530, 644 Egyetlen fíja a' hajdani híres Judex Curiænak. – Egy nagy talentomú 's szép cultúrájú ember. Francia nyelven két tómus Rhapsodiákat írt versekben, 's azokat Voltairenak egy pár általag Tokajival megküldötte. V. azt felelte hogy a' Tokaji jobb az ő francia³⁸² verseinél. – Magyar Versekben ledolgozta a' Pucelle d' Orléanst. Láttam azt kézírásban 1803. a' Széchényi' Bthecájában, egy B. Orczy³⁸³ Lászlóhoz intézett ocsmány ajánlólevéllel, mellyben a' fordító *magnedvet* emleget.³⁸⁴ A' magyar vers olly rossz volt, mint a' moralításra nézve ez az undok cynismus, mellyet ez az ember nem csak verseiben, hanem életében is affectált.

Oberster korában B. Podmaniczkyaknak Földvári Tisztartójok valamelly dologban oda ment a' hol ez Quártélyban feküdt. Be érvén a' házhoz, a' konyhán tett kérdést, ha' a' Mélt. Oberster ide haza van e? A' konyhán a' szakácsnén³⁸⁵ kívül egy egészen mezítelen ember pipázgatott, 's ez felelt a' kérdésre kérdéssel, hogy mit akar az Obersterrel. A' Tisztartó szégyellett a' bolondnak-gondolt kérdésére reá is felelni. A' szakácsné kérte a' Tisztartót, hogy ülne-le a' konyhában, 's várja míg a' Tisztek ebédre előjönnek. A' mezítelen ember csak pipázott. Egyszer érkeznek a' Tisztek. A' mezítelen ember előjött 's bévezette a' Tiszteket a' szobába. Sokára a' Tisztartó is bément. Elrémult, mikor ott az Oberstert mezítelen látta a' Tisztek közt. Fekete ebben a' Costűmben ült az asztalnál is.

³⁸¹ Öccsével, [Átírás.]³⁸² a francia [Beszúrás ill. javítás a sor felett.]³⁸³ egy <ocsmány> B. Orczy³⁸⁴ fordító <nedvmagot> emleget. [Javítás a törlés felett.]³⁸⁵ [...] szakácsnén [Átírás.]

Az 1792-diki Diätán Lónyai Menyhért beszéli hogy³⁸⁶ egy reggel sokad magával ment a' Generálishoz Diätai dolgok eránt tanácskozni. 'S ez leült a' szoba' közepén, 's Komornyikja spongiával mosta meg egész testét a' Követek jelenlétekben. – Szulyovszky beszéli, hogy egy nála tartott Concertatióban elővette a' vizellő edényt, 's Vendégeinek fordúlván ürítette-ki magát, 's meg nem foghatta, hogy ezek közzül egynehányan elfordították tekinteteiket midőn vizellett. – Az illy luxus gondolkozású ember mindenben luxus. Annyit költött, hogy egyetlen fija, Ferencz, kéntelen volt neki sequestrumot tétetni. De ez is illyenné lett, 's Foltot és Palotát Oberster³⁸⁷ (továbbá Generális) Csekonics bírja. –

94, 99, 530, 644,
1060

1800ban tizenhat pár megromlott erkölcsű 's gondolkozású Pesti Nagy³⁸⁸ szót adott egymásnak, hogy ők egy meztelen orgiát adnak. Az ifjú Fekete köztte volt a' tánczolóknak; köztte Gróf Unwerth is feleségével és 16. esztűs leányával. Az öreg Fekete az Orchesterből nézte a' tánczolókat. A' musika még is karpit megett tartott.

Az öreg Fekete Gróf Eszterházy Asszonyt tartá házasságban, de kevés idő múlva külön mentek. – Az ifjú Fekete Gróf Illésházy Asszt vett, 's az első éjjel beteggé tette a' Menyasszonyt. Ez ártatlanságában azt hitte, hogy baja csak a' viselőség alkalmatlansága. De Orvosra szorúlván, látta, hogy férje' romlott erkölcsének köszönheti baját. –

60.

1068

Egy bator szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.

Vitéz Imre, testvére Jánosnak, ki Követje vala a' Megyének 1825. is a' Dietán, 1793. 464 lefordíta 's kinyomtatata Kassán egy nyomorult firkrát, e' cím alatt. A' *Kőművesek nem Jacobínusok*. – Páter Szuhányi Exjesuita, akkor Nevelője³⁸⁹ a' Báro Wécsey Miklós gyermekeinek, később Supr. Studior. Director a' Kassai Kerületben,³⁹⁰ egy hasonló érdemű munkát nyomtatata: A' *Kőművesek Jacobínusok*; 's a' két munka szabadon forga kezeken. De mivel Szuhányi azt is beszéli, hogy II. Leopold Császárnak halálát Kőműveseknek lehet tulajdonítani – (Leopold maga is Kőműves volt, 's még Bécsben is buzgó Kőműves, 's a' maga Prágai koronázásakor ezeknek ada-által nevelésül egy gyermeket) – 's az Udvar a' Szuhányi állítását complimentnek nem vehet; ezen itt említett Gyűlésben felolvastaték a' Parancsolat, melly a' Szuhányi' Munkáját a' tilalmazott írások' laistromába számította.

A' mint a' Parancsolat felolvastaték, az imádkozni nagyon szerető Szent-Imrey Pál megszóllala: Quidcunque demum dicamus, Latomi certe Jacobini sunt.

Én értém, hogy ez a' vak ember Szuhányi és Bodenlősz Mihály Exjesuiták által van feldühítve, mert miként tudhatta volna Ő mi a' Kőműves, azzal a' tűzzel, a' mellyel a' jó

³⁸⁶ Diätán <(>Lónyai Menyhért beszéli<)> hogy

³⁸⁷ lett, 's <Fokot> Oberster [Javítás a törlés felett.]

³⁸⁸ Nagy<,>

³⁸⁹ nevelője [Átírás.]

³⁹⁰ kerületben, [Átírás.]

1068 mellett 's a' rossz ellen még most is (1827.) lobogok, felkelék, 's szemeimet Bodenlósra szögezvén, 's feleletemet nem Szent-Imrey Pálhoz, hanem Bodenlósához intézvén, hangosabban mint szokásom és illet, e' szókat mennydörgém: – Civitatem miscere, et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum. – (Ne gondolja Olvasóm, hogy a' gondolatot most öltöztetem ezen classicus latinításba; épen e' szókkal mondtam. Még azon eszt. fogattatván-el, sok okom volt a' szót emlegetni.)

A' Szemerén, Abaujban lakó Fáy Mihály Úr ült mellettem. Elrettent a' szóra. Hátra nyúlván baljával, nekem, ki mellette jobb kézre ültem, lopva rántá-meg mentémet, 's ezt sugá: Öcsém, ezt a' szót jól feljegyezzd magadnak; mert bizonyos lehetsz benne, hogy azok, a' kiknek mondád, feljegyzik, és ezért ugyan elébb utóbb meglakolsz.

646 Ettől és az illyektől rettegettem én, midőn elfogattatám; mert mit vétettem kü-lömben?

61.

[Superintendens Kis Jánost láttam...]

649

Superintendens Kis Jánost láttam először Győrött, hol akkor Rector volt, 1795. Septb. 29dikén. Engem akkor vivének Brünne Budáról, vason. Ugyan azon estve, Ötevényben, hol meghálánk, 650 Kállós Daniel Úr Göttingai útjából jöve, belépe hozzánk, 's azt beszéllé,³⁹¹ hogy midőn Schlözernél magokat (Kallós és Dr. Kovács Mihály) felvezettették, Schlözer ezt kérdé: Kennen Sie den Kazinczy? –

1090

62.

13. Aug. 1801.

Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól.

179,247 a' néki gyermekkorában adott pajkos tanács:

Fac officium, taliter, qualiter.

Mundum non reformes.

Superioribus non obloquaris. –

Gróf Lázár János, Statuum Præsident: „én nem vagyok Christus, hogy magamat az emberi Nemzet miatt megölsem.”

„Ne nézzd, Uram, hogy ő etc.

Fejérvár tájékán a' Diódi Reform. Pred. imádkozott így, midőn³⁹² II. József 1773ban ott útazott. Consistorium elibe menvén a' dolog, exprobráltatott a' cselekedet, de el is temettetett, hogy lármát ne üssön.

³⁹¹ azt <kérdé> beszéllé,

³⁹² midon [Emendálva.]

63.

1146

BÁRÓ VAY MIKLÓS ÉS RAMSDON
Instrumentenmacher Londonban.

*

Két esztőt töltvén B. Vay Londonban, szoros ismeretségre jutott Ramsdon-nel, a⁶⁷⁷ ki mindeneknek ítélete szerint első Instrumentenmacher volt a' föld' színén, és a' ki a' Báronak mintegy 50 darab mathem. Instrteket készített. Eggykor a' Báró azt kérte tőle, hogy gondolna egy olly Instrumentumot, melly a' hajszálat 120szor vastagabbnak mutatván, alkalmas volna annak mérésére. R... megígérte, hahogy a' Báró azt hasznot hajtandónak mutatja-meg; 's ez azt állította, hogy a' fibrák legvékonyabb elágazásait az Anatómiában ezáltal ki lehetne nyomozni. – R... hozzá fogott az Instrumentum' kitalálásához, és végre készített is egyet a' Báronak, melly mind ekkoráig EGGYETLEN A' MAGA NEMÉBEN. – A' Vaynak készített Ramsdeni instrumtekről Londonban léte alatt³⁹³ is nagy hírek 's beszédek voltak. – Midőn végre a' Báró haza jött 's Hamburgból Göttingbe tért, az Angl. Királynak két ott tanuló és katonaságra készülő fiai a' Bárót ebédre hívták, 's kérték, hogy minden Instrumentumait vitetné oda 's látná velek. Kérték, hogy adná-el nekik, vagy az Universitásnak. A' Báró azt felelte, hogy Collectiója megcsónkúlna 's nem adta.

1802ben Consil. Vay Jósefnek, a' B. Vay Miklós testvér bátyjának, legidősb Jősef fija Göttingben tanulván, egy Anatom. Prof. /: :/³⁹⁴ kérte ezt, hogy a' Bárót bírná³⁹⁵ arra, hogy az Instrumentet neki bizonyos operatió végett küldené-fel; azon fogva sürgetvén leginkább, hogy R... nem él, 's több hasonló alkotású Mikroszóp nincs sehol. – A' B... megígérte, hogy felküldi.

64.

1098

[Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]

20. May. 1802.

Az itt nyomban következő levél az, a' mi azt a' nagy tüzet csinálta, mellyről ez az egész correspondentia a' bizonyosság. Én ezt Februarius 2-dikán írtam Dienes Öcsémnek, ő pedig hírem nélkül küldötte Laczinak. Laczi Május 11-dikén küldötte nekem, pirongatásúl. Én örvendő fogadtam.

Nil conscire sibi! nulla pallescere culpa!

Fr. K.

³⁹³ [...] [Átírás.]

³⁹⁴ [Hely van kihagyva.]

³⁹⁵ Bárót <besz> bírná

Drága Kedves Asszonyom Anyám!

Mind abból hogy két rendbeli levelemre kedves Asszonyom Anyámtól választ nem kaphattam, de még bizonyosabban a' Bátyám Dienes leveléből látom, hogy a' kedves Asszonyom Anyám gratziáját elvesztettem. Oda haza létembe kedves Asszonyám anyai kegyességébe mind végig részesülvén, bizonyos vagyok benne, hogy azt, a' miért Asszonyám reám neheztel, nem önnön maga tapasztalta bennem hanem kedves Assz. előtt mással vádoltattam. Ki légyen vádolóm bizonyosan nem tudom: de az ég alatt a' bátyám Ferenczen kívül más ellenségem nem lévén, mást nem is gondolhatok. Kérem alázatosan kedves Assz't, méltóztassék Assz'm engem nem az ő beszéde szerint, hanem a' mint engem mindég ismért, és az egész engem ismerő világ ismér, megítélni. Bizonyos vagyok benne, hogy ha Assz'm azt mind igaznak tartja, a' mit rólam mond, úgy nem lessz talán egy gonoszabb ember mint én az ég alatt. De hallott e Asszonyám valaha valamit az én veszekedő természetemről? tapasztalta e valaki valaha, hogy én testvéreim között valami zenebonát indítottam volna? és nem látta e inkább kedves Asszm mindég, hogy ha valahol tüzet éreztem, azt mindig csendesíteni igyekeztem? Uj panasszal fog a' Bátyám most Asszmhoz jőni, mert tudom, hogy két levelemet sajnosan veszi. De ki az oka? Én ismét a' legbarátságosabb levelet írom neki, ő arra válaszol, azt írja, hogy ő engem Szemere Alberthez nem hasonlít, – becsületes characterembe kétel-
 114 kedik, mivel egy könyvről nem úgy ítélek mint ő – a' vallás eránt való gondolkozásomat ismervén, azt tudakozza, ha tudnék e Zsidó lenni? – Ugyan édes Asszm mivel érdem-
 114 lettem én őtőle ezt a' csinos correspondentiát és felelhettem e én neki másképp, mint a' hogy feleltem. Ez nem elég. Dienes bátyámnak ír és levelébe rólam legcsúfosabban és
 115, 117 hamissan beszéll. Azt írja a' bátyámnak, hogy én neki azt mondtam, hogy keresetít a' Susi gyermekeinek hagyja. Hogy mondhattam én erről valamit, holott soha felőle semmit sem hallottam? Ha lelki ismérte van, esmérje-meg, hogy nem csak azt, hogy azt nem mondtam, hanem inkább azt hogy azért örvendek annyira a' Dienes uj házán, mivel ez által ezután egy Kazinczy mindég Váradon fog lakni. Illyen hamis tanubizonyossággal vádol ő engem Dienesnél, és tudom illyekkel kedves Asszm előtt is. Éppen illyen hamisan írja Dnek, hogy én nékie azt mondtam, hogy a' Susi leányának Julishoz kell menni. Tudja az Isten, és tudják mások is, hogy én ebbe a' dologba soha eszköz nem voltam – sőt inkább tanácslottam, hogy oda ne adják; azért kiváltképpen, mert a' Nénémet jó Nevelőnek nem tartom. Tudakozza kedves Asszm Péchy Imre bátyámat, egynehányszor beszélttem vele ebbe' a' dologba', és tudom hogy úgy viselkedem, hogy Asszm nem hogy haragudna, hanem inkább még anyai szívességébe még inkább bérekesztene. Ne hidje Asszm a' mit a' Domokos Urnál történt dologról beszéll; – el-
 112, 118, 180, 252 hallgatja ő azt, hogy bántott ő engem meg méltatlanul Karner előtt és Fráter Istvánnál
 113, 253 a' Pap jelenlétében. Tudakozza Asszm ezeket – és millyen megbántva ír erről a' históriáról is Dienesnek. Alázatosan engedelmet kérek Assztól, hogy illyen egyenesen vagyok kénytelen írni arról a' kit tudom, hogy Asszm szeret: de ha csak ő beszéll szüntelen, én pedig mindég hallgatok, úgy bizonyos, hogy Asszm engem kénytelen megútálni, – mert ő feltette magába, minden egygyességét a' házunknak töviből kiforgatni. Reményilem én kedves Asszm hogy az idő és a' mik még történhetnek, igazságomat nyilvánosságossabbá teszik. Addig pedig az egekre kérem Asszmat, ne hidje, hogy bennem

olly elfajúlt fíja van. Tudja az Isten, millyen szeretettel viseltettem mindég a' bátyám 1098
eránt; tudják mindenek, minden testvéreimmel és rokonaimmal mindég millyen jó lá-
bon állottam – mondja meg ő maga, a' bátyám, mivel érdemlettem meg én őtőle ezeket
a' csúfos leveleket és hamis vádokat. Valójába édes Asszm vigyázóbb vagyok én, és vol-
tam is mindég, minthogy házunknak egyességét legkissebben is megbánthattam volna.
Nézzé Asszm őtet. Hány esztendeje már, hogy a' testvérével való haragjának végét
nem szakaszthatja. Millyen okokat ád csekélységekben is az egyenetlenségre. Miért írja
ő, hogy mit tehet róla, hogy ő testvérei közt Klárit és Józsit legjobban szereti. Valójában
az illyes híjába való beszéd nem eszközli azt, hogy köztünk a' szent egyesség felma-
radjon. Csak várjuk az időt, majd meglátjuk még, kit fog köztünk legjobban szeretni.
Egyenes lelki isméretembe bízakodván tudom én bizonyosan hogy én még Asszm ke-
gyességére érdemes leszek.

Megromlott egésségem egészen helyre állott. Egyéb eránt itt mindenek barátságával
élek. Lovaim egésségesek. Édes kedves Asszm igazságomat ollyan tisztán érezvén, fiúi
tisztelettel kérem Asszt, tartson engem annak, a' ki vagyok

Asszonyámnak alázatos engedelmes fia

Kazinczy
Obristlieutenant.

Magyarázatok azon dolgokra, a' mellyeket ezen levélben az
Olvasó előre készítés nélkül nem érthet

László öcsém a' legbecsületesebb karakterü ember, a' kit az ő Felsőge egész Tishti-
seregében találhatni, 's a' mint írja, nem veszekedő: de szerencsétlenségére valamelly
kipattanásokat enged magának sok ízben, 's a' maga állításait olly hangosan vitatja,
hogy soknak elvész bátorsága kimondani előtte, a' mit érez. Ennek példáit kell elő
hoznom, hogy kopasz mentségnek ne tartassék. Egy Bihar Vármegyei Magistratualis 254
személytől tudom, hogy egyszer (rabságomnak ideje alatt) Gróf Sauer Váradí Nagy
Prépost és titulás Püspök házánál egy Vendégbe olly lánggal belé kapott, hogy Gróf
Sauer, a' háznak Gazdája, elrettenvén ezen a' szokatlan scénán, 's megsértettve, hogy
háza olly kevésbé respectáltatik, az öreg Domokos Urat szólította meg, hogy interponálja
a' maga auctoritását 's csináljon csendességet. Ez a' tisztelt Ősz szólott, de az öcsém
nem hagyta abba a' harsogó beszédet. Baranyi Mihály Úr végre egy tréfára veteme-
dett, 's kaczagásra hozván az egész circulust, megszerzette a' ház nyugalmát.

Ugyan csak rabságom ideje alatt történt, hogy Miklós Öcsémnel csakugyan azért,
hogy egy olly kérdést tett neki, mellyet nem csak testvérek és barátok, hanem csendes
vérű idegenek közt is tehetni, öszve vezett, és vele ezen kérdés miatt éles szókra fa-
kadtt. Egy tisztelt Úr, a' kit meg kell kéméllenem, ismervén az Öcsémnek tüztét, tulaj-
don házánál genirozta magát, 's biztosabb barátjaihoz tett panaszlásiban szellőzte ki
kedvetlen érzéseit.

Tudván ezeket és Laczit úgy nézvén ugyan, mint *testvért*, de úgy is mint nem *köz-
tünk lakó*, hanem csak *látogatásunkra* jött testvért, nem akartam sem őtet bosszantani,
sem magamat vele kedvetlen scénákra hozni, 's hallgattam sok paradoxum mondásai-
ra, mihellyt láttam, hogy hangja hevesedik. Ez a' hallgatásom neki fájt, de azt
Juliusnak első napján lett vele való öszvejövelem olta Decembernek 19-dikéig soha

1098 nem mondotta, 's én soha nem is gyanithattam. Ekkor az történt, a' mit itt beszélni kezdek:

110, 118, 180, 252

A' Debreczeni scéna, December 1801.

Nekem dolgom volt Debreczenben, 's az Öcsém barátságából együtt jött. Domokos Úrnál szállánk meg. Ebédhez ülünk, 's a' beszéd Gróf Teleky Lászlóra fordúlt. *Én.* Tudja e Uram Bátyám, hogy ez a' Gróf duellálni tanult és tanulásának kész hasznát venné, ha megbántatik? – *Domokos Úr.* Az Atyja is! – *Én.* Dehogy? – *D. Úr.* De igen – 's a' Synodusban – mint Praesese a' Synodusnak – publice declarálta, hogy (NB. mit dem Ton und Gesticulation des Gr. Josef Teleky) *én bizony duellálok, ha valaki megbánt!* – Ezt a' tonust – ezt a' gesticulatiót – ezt a' publice mondott szót – ezt a' Synodus Praesese szavát – Domokos Úrnak originális módját ugyan ki ne nevette volna? én ugyan édesdeden nevettem. – Laczi azt állította, hogy duellálni jó dolog. – *D. Úr.* De vétkezni? – *Laczi.* Ez cselekszi, hogy más Nemzetnél nincs ennyi veszekedés, ennyi pletyka, ennyi dehonestatorius Processus, mint itt: ott a' megbántott egy szál kardra hujja ki, a' megbántóját, 's hamar vége a' pernek. – *D. Úr* (a' ki mindég monosyllabok által beszéll.) Nekem soha nem volt dehonestatorius Processusom. – Laczi csak azt vitatta, hogy a' duellum jó; és én ezt katonában nem csudálom: nálók a' rendtartás ellenkezik a' Morális ebbeli sanctiójával; de neki sem kellene viszont felakadni azon, ha a' *nem katona* azt tartja, hogy a' duellum *isteni és polgári rendelkezések által tilalmas dolog.* Én magamat ezen egész Laczi és D. Úr között forgó perbe belé nem avattam; csak azt mondtam, hogy ha vétek nem volna is, ha szabad dolog volna is, én az életemet nem örmest resquiroznám egy Rhédey Lajos ellen; mert ő nagy, én kicsiny vagyok, ő fegyvert forgatni tanult ember, mint a' ki katona is volt: én a' pennát forgattam. De midőn Laczinak ezt mondtam, nem nevettem: a' nevetésem csak a' D. Úr mosolygást fakasztgató mondását 's a' Gróf Teleky József valóban nevetést érdemlő szavát és cselekedetét illette. D. Úr ismét a' Synodusra ment vissza, 's azt mondván hogy Teleky József egy nagy talentumú 's sok tanulású, de makacs és felette paradoxus ember volt, azt vetette hozzá hogy a' Gróf a' Synodusban még ezt is mondotta: *Már én bizony megverem a' feleségem.* Ez a' gondolatlan Synodusba nem illő szó, D. Úr által a' Grófnak hangjával 's mozgásaival ejtve, engem igen édes nevetésre fakasztott. Hát Laczi csak felugrik az asztaltól, három négy lépést tesz a' szobába 's azonban észre vévén, hogy az nagy megbántása annak, a' kinek házánál megszállott és a' kinek ebédjét eszi, ismét leül, 's nem nézvéen senkire, hanem majd a' tálra, majd az oldalt lévő ajtóra, indulatosan azt mondja, *hogy ő magát kinevetni nem engedi; őnéki a' megnevetés nem argumentum; a' ki vele beszéll, őtet respectálja* etc. – Én azon gondolkodtam, hogy miképpen ragadjam ki a' mellettem ülő ősz hajú gazdát abból a' szörnyű Verlegenheitből, hogy ezen megtámadásra a' maga asztalánál, a' maga mentségére valamit mondjon; midőn Laczi Német nyelven ezt mondja nekem: *Ferencz, három négy nap az idő, a' mit együtt fogunk még tölteni; te is még, én is megyek, 's meg lehet hogy sok esztendőig nem látjuk meg egymást; nekem hagyj békét, engem ki ne ne vess, mert én azt nemcsak tőled nem szenvedem, de... etc. ...*

Én ártatlanságomnak tökéletes érzésében, a' legbátrabb hanggal, de az ártatlanság modestiájával, melynek nem kell bosszú, megszólalok, 's azt mondtam, hogy én mind

ezen hozzám intézett szókg az tartottam, hogy a' kifakadás nem engem illet, hanem Uram Bátyámat, Domokos Urat, úgymint a' ki maga szóllott Laczinak ellenére, nem pedig én; én csak a' Gróf Teleki felől ejtett szókat kaczagtam, mellyekhez Laczinak semmi köze. – Laczi egy hangot sem ejtett többet, halotti csendesség fogta el az asztalt, 's végre a' nagy pausa után felköltünk; én egy olly diadalommal, a' mellyet testvérem venni, nekem nem öröm.

Elindulánk Debreczenből mindjárt dél után, 's Laczi előhozta a' dolgot. Azt mondá, hogy ez 3-dik megbántásom volt; egyszer Kárnernek, másszor Fráter Istvánnak jelenlétében bántottam meg úgy, *hogy csak nem elfelejtette magát ellenem*. – (Ez igen szép declaratio és nékem mentségül szolgálhat mind azok előtt, a' kik Spectoraink 's Hallgatóink nem voltak, és a' Laczi vádját 's az én mentségemet hallani fogják.)

Az említett két casus ez:

110, 253

Beretón Kárner, az Öcsém, és én tudománybeli dolgokról beszélünk. Laczi azt húzta a' beszédbe, hogy az oskolába járható Ifjúság nagy részének nincs szüksége egyébre, hanem arra, hogy olvasni, írni, számolni tudjon, 's a' Vallás elementumit tanulja. Én azt mondhattam reá, hogy Saxoniában, a' hol minden tudós akar lenni, ex ratione status, az az ex finibus civitatis igen bölcsen esik az, hogy a' Polgárok munkás Classisát a' tanulók inproportionált mennyisége által fogyasztani nem engedik: de nálunk a' tanulók számát nevelni kellene, nem kevesíteni. – Laczi erre nem tudom mit mondott 's én azt kérdeztem, mellyik az a' *veszedelmes* tudomány? – Ő vitatta; 's én megemlékeztem, hogy annak, a' ki három holnap előtt szabadult meg Munkácsról, nem jó még barátja 's testvére előtt is Politikai kérdéseket vitatni, 's elhallgattam.

Fráter Istvánnál az a' becstelen skartéta hozódott elő, mellyet egy szemtelen ember Prof. Lengyel ellen Pasquillant pajkossággal írt illy titulus alatt: *Kant Philosophiájának megrostállása*. Én mondám, hogy azt olvasni nem fogom: hogy én Kántnak tanítványa nem vagyok; Kántnak megérthetése sok esztendei studiumba kerül, 's nekem arra nincs időm: azonban populáris írásai, a' mellyeket ismerek, igen szépek; és így azt mondom rá, a' mit Socrates egy homályos Író munkájára: A' mit értettem szép: és innen azt húzom-ki, hogy az is szép lessz, a' mit nem értettem. – 'S ezen szavaimat azzal végeztem el, hogy látván, hogy a' Competens Bírók Kántot tisztelik, a' kik nem tisztelik pedig, többire nem értik, vakon engedek az Auctoritásnak, mint a' Newton Astronomiai állításainak.

Laczi erre ezt mondta: Ő Német Országban sok Tudóssal szóllott a' Kant Filozofiája eránt, 's azok neki mind azt mondták: es sey gar nichts dran. – Én erre ezt mondtam, a' mint Laczi mondja: das ist sehr sonderbar. 'S az nagy megbántás, Laczit csak nem maga elfelejtéséig ragadó megbántás, hogy én a' Német Országi Luth. Papoknak vagy kiknek ezen ítéletét különösnek neveztem.

De azt mondja Laczi, hogy a' Világ tónusa, a' testvéri barátsági kötelesség, és az ő tekintete azt kívánják, hogy a' *das ist sehr sonderbar* ne állapotam volna meg, hanem capacitáltam volna tovább. Mondám neki, hogy hiszen praemittáltam, hogy Kántnak tanítványa nem vagyok, és így nem capacitálhatom; praemittáltam, hogy a' competens bírók ítéletét auctoritásnak veszem. – Azt mondja, hogy *böhmisch* ábrázatot csináltam

1098 reá. De abban ki lessz bíró? én azt csinálhattam; de ő is viszont hibázhatott, midőn azt annak nézte.

E' szerint a' Debreczeni Actus, a' Kárner és Fráter Pista előtt történetekkel olly megbántásaim, melyekről mind addig nem tudtam semmit, míg ő nem mondta, hogy megbántottam. Ezen mentségeimet neki előhordottam, obtestáltam, hogy nékem hidje, hogy a' Kárner és Fráter előtt történt dolgokról nem emlékeztem, a' Debreczeniről pedig azt hittem, hogy kifakadása Domokos Urat illeti: 's kedvetlen emlékezetével a' dolgoknak, de személyének szíves szeretetével váltam el tőle.

Elmenvén innen, 's leveinkben ez a' dolog a' legszívesebb reconciliatio végett hozódván elő, kértem, hogy hallgatásomat, mellyet nékem rosszúl vett, ne vegye *szíve*, hanem az ő *gondolkozása* eránt való bizatlanságnak. Jobban ismerem én őtet, mint hogy
110 Delátornak nézhettem volna, 's jól emlitem, mit monda Szemere Albert felől, kitől elvonni igyekezett, a' kitől intett, hogy magamat ójjam. 'S hogy azt a' *néki fájó* gondolatot, hogy szíve eránt való bizatlankodás indított-e a' hallgatásra, belőle egészen kiúrtsam, példát hoztam elő egymással tökéletesen ellenkező gondolkozásunkra.

Emlékeztettem a' többek között, hogy itt olvasván a' *Schiller Mária Stuartját*, ő azzal a' remarqual adta nekem vissza a' könyvet, hogy *Burleigh*, a' ki Erzsébetet reá vette a' gyilkosságra, nagy ember volt. Én mondom neki, hogy száz ezer Olvasó között nem lessz két ember, a' ki ezt a' darabot olvasván, a' hol a' lélek iszonyodik egy illy istentelen gyilkosságon, mint egy Királynéé, Atyafié, 's Látogató Vendégé volt, 's ezen iszonyúság érzéseivel telik el, Burleighra ügyelessen, hanem ha *átokkal*. Laczi azt mondta, hogy a' Mária megölését a' Status nyugalma kívánta. – Abban hagytam; de hogy hallgatásomat balúl ne vegye, azt kérdeztem, hogy lehet-e azt nagynak nézni, a' ki azt tanácsolja, hogy a' rab Máriát méreggel öljék meg? 'S erre L. is eliszonyodott.

Más példájául hasonlatlan idéinknek azt hoztam elő, hogy ő oda declarálta magát, hogy ő mindenütt együtt teszi a' Vallásbeli cultust, a' hol mit talál, mert ugymond minden Vallásnak jó a' Morálja. – Én azt mondtam, hogy az nem elég ok; 's azt kérdeztem, hogy Erdélyben fogná-e gyakorolni a' Socinus cultust? 's Synagógás helybe járna-e
110 imádkozni a' Zsidó gyülekezetbe?

Ezek nem Pedánt villongás képpen hozódtak elő, hanem barátság szerkeztetést eszközölő capacitatio végett, és azért, hogy belőle a' gondolatot ki vegyék, a' mi neki méltán fájhatott: és így igazságos Bíró előtt nem fognak kárhoztathatni. Az ember nem mindég beszéll arról, ha szép-e az idő, vagy nem?

Ítélje meg már akárki, hogy ha ezek igazak – pedig úgy áldjon meg engemet az életnek Istene, egy szóig igazak! – hogy illik a' mi dolgunkra a' mit Laczi ír, 's azt tettem-e írtam-e, a' mit ő ír, hogy írtam?

1. Ne hidje Asszm, a' mit én a' Debr. dologról mondok. Én őtet Kárner és Fráter István előtt megbántottam, de azt elhallgatom.

2. *Becsületes karakterembe* kételkedik – (és *azért* kételkedik) mert egy könyvről nem úgy ítélek, mint ő.

3. Azt kérdi, ha tudnék Zsidó lenni?

³⁹⁶ [Dékáni jegyzete: „Két lap ki van vágva a füzetből. Dékani Kálmán közlő.”]

Itt a' két levelet magam vágtam ki. – Hosszura terjedt volna a' magyarázat.

1098

Laczi azt írja, hogy hamisan írtam Dienesnek, hogy
„én (Laczi) neki (Ferencznek) azt mondtam, hogy a' Susi leányának Julishoz kell menni.”

Én pedig azt mondom, hogy Laczi nekem azt mondta: Und jetzt wird erst das Feuer gross, denn die Tochter der Susie geht zur Julis in die Lehre és azt hogy: das bleibt nun dabey.

Én írtam-e hamissan Dienesnek?

Azt írja, hogy én Dienesnek azt írtam, hogy ő nekem azt mondta hogy Dienes a' maga keresetét a' Susi gyermekeire hagyja. 110, 117

Itt az igaz, nem reflectálok úgy a' szavait, mint az éppen most előhozott Német két mondást: de meg tudom mondani mikor esett a' szó.

Dienes Öcsémnek egy csiklandós articulusról szóllottunk. Én holmit mondtam Laczinak oly véggel, hogy azt mondja meg Dienesnek, hogy így Dienesnek holmi gyanúji oszlojnak el 's forrhassunk össze. Nem tartozik ehhez a' dologhoz előadni, mit mondott L. mit én; 's a' mit két barát egymásnak baráti módon mond, azt becsületes characterü ember tovább nem adja. Meglehet, hogy L. nekem olyat mondott a' Susi gyermekei eránt, a' mit úgy gondolt, hogy az úgy nevezett Klugheit kíván, de a' mellyet maga sem hitt: én azt írtam Dienesnek, a' mit hallottam. Meglehet, hogy másszor azt is mondta, hogy azért örül a' D. új házának, mert az által ezután egy Kazinczy mindég lakik Váradon; meglehet, hogy azt ő mondotta nekem; de én esküszöm, hogy nem emlitem. Azt is esküszöm pedig, hogy ezzel Asszonyámnak hirt nem hoztam. Hiszen Asszm a' Laczi levele olvasása után tudakozta még tőlem, ha úgy van-e a' dolog? ha mondta-e azt nekem Laczi, a' mit magáról itt le akar fejteni?

Ezeket előre bocsátván ide írom le a Laczinak adott választ.

Ér-Semjén 17. Aprilis. 1802.

Édes kedves Laczim,

Asszonyám tegnap estve vette leveledet; 's nem tudván mi lehet köztted és közttem, 110
sírva jött oda, a' hól írtam. Eggy ideig nem engedte olvasnom leveledet: de látván, hogy a' legtökéletesebb csendességben maradtam, hallván, hogy nem is gyaníthatom, mi tüzelhetett fel, végre ide adta; 's minthogy az apró írás miatt jóformán meg sem olvashatá, parancsolta, hogy olvassam el fennszóval. Szörnyű levél, édes Laczim, és nem hittem volna, hogy hat quart pagina írása alatt a' fellobbanás tüze el ne aludhasson: de annak, a' ki magát így látja bántatni, nem éppen oly felette szörnyű. – Engemet illetván a' levél, kértem Asszonyámat, engedje nekem a' válaszolást reá. Megnyertem engedelmet, de úgy hogy a válasz *magyarúl* legyen, hogy megolvashassa.

Mit köszönhetek én Jósinak és Klárinak szenvedéseim egész ideje alatt, azt én tudom. A' ki el van készülve hallására, jöjjön hallja, 's vádoljon osztán. Tudom én alkalmasint ki mit tett, ki mit tehetett; 's eggyiknek másiknak és harmadiknak a' mit tett köszönnén, a' negyediknek és ötödiknek, hogy semmit nem tett mert nem tehetett, vétkül nem veszem; annak pedig a' ki úgy bánt velem, mint nem testvér, a' maga visele-

¹⁰⁹⁸ tét szívesen megbocsátom. De azért, hogy én Jósit és Klárit a' legszentebb háladatosság-gal szeretem, lehet-e ellenem panasza Miklósnak? ki szereti őtet inkább nálamnál?

Egyéberánt a' legtökéletesebb szabadságodban hagyom, hogy azt a' Ferencz testvéredet, a' ki neked ellenséged – a' ki téged Asszonyámnak úgy fest, mint gonosz embert – a' ki feltette magában, hogy házunknak egyezségét töviből kiforgatja – a' ki ellened Dienes előtt hazudott – a' ki téged Domokos, Kárner és Fráter István előtt bántott – a' ki becsületes characteredbe *kétkelkedik*, és *azért* kétkelkedik, mert egy könyvről nem úgy ítélsz, mint ő – a' ki tőled *azt* tudakozza, ha tudnál-e Zsidó lenni? – a' ki veled csinosabban correspondeál, mint te bánsz vele – ezt a Ferencz testvéredet, mondom, szabadságodban hagyom gyűlölni a' hogy tetszik; Laczi a' tűz igen becses dolog az emberben: de a' ki annyi hevésséget érez magában mint te meg én, jól teszi, ha néha vizsgáló szemeket vét magára, 's ha úgy találja, hogy igazságtalan volt, érezze, hogy az emberséges embernek tiszte, helyre hozni a botlást.

Én már egynehány rendbeli leveleimben adtam jelét, hogy rád nem haragszom; és ha magyarázatokra szállottam, az nem azért esett, hogy tüzet elhűtsem, hanem hogy tégedet meggyőzzelek a' felől, hogy én a' megbántás gyanánt vett tettekről semmit sem tudok. Mutassa meg az idő, ha állításom igaz volt-e. – Laczi, ne mérge-sítsük egymás ellen magunkat, 's Asszonyámat ne keserítsük. Szálljunk valaha magunkba, 's hagyjunk békét a' gyanúnak. Ha én az egyességet igyekszem-e kiforgatni, tudja Asszonyám, az én lelkem, és egy jó ember; 's az nekem elég. Éljen szerencsésen. Öllelek szíves szeretettel

Ferencz.

26-dik Aprilis ismét egy levele jött Laczinak, nékem magam-nak szólnó. Imhol reá a' felelet:

Semjén 30. Aprilis 1802.

Édes Laczim, Azt a' leveledet, mellyet talán egy nap írtál az Asszonyámnak írott minapival, nekem akkor adá meg a' Semjéni posta, mikor Miklóst Selindig kísértem. – Látván a' *Herr Bruder* compellation, mit várhatok magából a' levélből, megszüntem olvasni, 's a Herr Brudert Miklósnak minden szó nélkül mutattam, a' ki hasonlóképen szó nélkül tekintett reám, 's tovább olvasta az ujságot. Semmi édes Laczim! tűzbe való, 's még akkor nem lehetett hozzád érni válaszonnak. – Miklós megszólított, hogy ne olvassam most a leveledet; attól tartott, hogy az felháborít. Engedtem neki, 's még többet tettem: harag nélkül szórtam ki igen apró darabokban a' kocsiból, hogy más valaki öszve ne rakhassa, ha meglelné is.

²⁵⁵ Azt kérde, ha öszve férhet-e a' jó characterrel, hogy az ember elbeszéli, a' mit neki in Vertraulichkeit mondanak? – Nem fér! 's jele hogy én ezt tudtam; mert Dnek írván a' Susi lyánya nevelése 's Klobusiczkiné felől, egy nagyot, a' mi e két czikkelyre tartozik, elhallgattam; noha lehetetlen volt nem említenem. Ellenben ki ne tudja, hogy a' Morálnak ezen interdictuma alá nem *mind* tartozik az, a' mit két ember egymásnak mond. Lám D. az én hírem nélkül nem egy szót, hanem az egész leveletem neked küldi; melly ellen nékem ugyan semmi panasom.

A' meg nem olvashatott sorokból ezen substrahálva lévő szók tűntek szemembe: dumm dreistes Urtheil über die Mama von zweyen ihrer Kinder – Nem tudom, kiről

mondottam; mert a' substrahálás azt mutatja, hogy én mondtam. Vastag szó a' *dumm*; ¹⁰⁹⁸ és ha annak íratott volna a' levél, a' ki az ítéletet hozta, bizonyosan nem mondtam volna; mert én a' személyét tudom respectálni a' Gégneremnek, ha tettén felakadok is. – Édes Laczim; én jó foganatot ígérek ennek a' két levélnek. Ahhoz szóllanak, a' kire valaha ez illett:

– – – sanguine junctus,
Mente tamen propior.
Ovid. Metamorph.

Legalább részemről semmi sem fog elmúlni, hogy testvéreim közzül, a' dolognak maga határa közt, ellenem panasza ne lehessen egynek is. Adieu – Asszm Regmecz-re ment.

Adieu

E

Dienes Öcsémhez.

Ér-Semjén, 20. May 1802.

Megengedj, hogy kedvetlen dologban jövők: de mivel kedvetlen, rövid leszek. – Ma éppen délben veszem Levelét Laczinak, midőn Susihoz mentem ebédre. Onnan most jövők, elolvasom még egyszer, 's írok. – De dato 11^{ae} May ír, és ismét Herr Bruder a' Compellatio, sőt a' textusban is Herr Bruder van egy helytt. No jó! – Elég az, hogy a' hozzád írt, és általam hozzá küldött hosszú Német levelemet in originali küldi nekem, némelly substrahált sorokkal.

(Ad dd^o 2^{ae} Febr. íratott általam Dienesnek; és most Linczből jövőn hozzám, ezen csomó elején áll.)

Alig érhetett kedvesebb dolog ennél; mert nem lévén meg nálam ezen levelemnek párja, nem tudhattam, mi lehet az, a' mi őtet olly irtóztató tűzbe hozta. Osztán sajnáltam és szégyeltem felette, hogy azt találtam írni, hogy két testvéreim az Anyánk cselekedetei felett dumm dreistes Urtheilt hoznak, a' mint azt L. nekem a' minap szememre vetette: 's imhol a' legvilágosabb bizonyság, hogy én azt nem írtam teljességgel; és így sem sajnálnom, sem szégyelnem nem kell.

A' több substrahált sorok ezek:

(Lásd magát az általam Dienesnek írt levelet ezen csomó elején):³⁹⁷

A' 10 punctumból nem tudom mellyik az a' mire mentséget kellene előhoznom. Talán nem is foroghat fel egyéb, hanem az, hogy a' mit L. felől írtam neked, hogy nekem ^{110, 115} mondta, mondotta-e vagy nem? – Kérdőre veszem lelkem esméretit, ha neked hazudtam e ebben a' levélben és ezen punctumokban, 's az a' lelki esméret nekem azt feleli, hogy tudva ugyan nem hazudtam. Ha L.-nak csakugyan igaza van benne, hogy nem mondta, úgy én nem tudva hazudtam. Mellyet még mind ez ideig sem tudok. De ki tudja, hát ha nem jól emlitem, ha sincere hiszem is, hogy jól emlitem.

³⁹⁷ [Dékány jegyzete: „E levél, mint már jeleztük, hiányzik. Dékány Kálmán közlő.”]

1098

A' N° 5re úgy tartom nem kell menteni (dasz er in dem Hause eines Mannes, wie Franz u. D. sich sehr unartig betrug).

110, 112, 180, 252

A' N° 6ra Domokos úr azt állítja, hogy úgy van (dasz ich mich in einem schönen Licht präsentieren konnte).

A' N° 7re (lásd a' Dienesnek írt levelet a' 9-dik oldalon) azt mondom, hogy a' levelet írván, nem tudtam, hogy azt L. látni fogja, mert úgy vele bizonyosan megkéméltem volna. Egyéberánt psychologisch concludáltam reá; azt tartván, hogy ha én támadtam volna meg mást a' más asztalánál – kivált úgy, hogy az szentül esküdné hogy nem is tudta, hogy ő a' tárgya a' kifakadásnak, én azt felette fogtam volna sajnálni és szégyeleni. – A' mi a' következtetését illeti, ha L. azt érti azalatt, hogy én azért az actusért meg nem szünök bosszút állani, úgy érthetem mit tesz az *Erbebe!* noha én azt tartom, hogy ő az én bosszúállásomtól nem félhet. – De én nem azt a' következtést értem, hanem azt, a' miről Herczeg Rochefoucault azt írja a' maga arany sentenciáiban, hogy a' *szép büszkeségű ember* (ilyennek néztem pedig Lt. is) könnyen megbocsátja azt, hogy más bántotta-meg őtet, de azt, hogy más őtet annyira ragadta, hogy ő bántott legyen meg mást, azt igen nehezen, vagy éppen soha nem bocsátja meg.

Ezeket vedd zur Wissenschaft. – Én nem panaszkodom, nem haragszom, 's elvárom mikor csendesedik-el L. 's magamat úgy igyekszem viselni ebben a' szörnyűre menő dologban, hogy érte idővel pirulnom ne kellessék. – Lnak ezt a' levelet ha tetszik megküldheted. Én azt sem improbálom, hogy a' *bosszút* küldéd-meg neki az én tudtom nélkül, noha fataliter ütött-ki. Adieu édes Dienesem.

1128

65.

Dugonics a' Kreutzertheaterben.

300 1803ban³⁹⁸ Bécsből³⁹⁹ vissza térvén, Gróf Ráday Pál reá vett, hogy a' Kreutzertheaterbe is elmenjek, hallván tőlem, hogy ott még soha nem voltam. Barátom, ugymond, *láttni mindent kell*. Légy ötkör szobádban; értted jövök. Későcskén tértem haza Szabó-Sárói Prókátortól, 's az ajtómrá ez volt írva: „R. itt volt.” – Magam mentem a' Theatrumba. R. nem volt ott. Rettegtem, hogy valami becsületes ember meglát. Mint örültem, midőn Prof. Dugonics piarista-ruhában szemembe ötlött. „Cátó is a' Flóra circusában?”⁴⁰⁰ kérdém tőle, mellette helyet fogván. – „B—nak biz itt eleget! felele cynicus módra. De én kimondhatatlan örömet lelek ebben a' bolondságban.” – A' Haza' Nagyjai közzül sokan ott voltak.

³⁹⁸ 1783ban [A dátum tollhiba.]

³⁹⁹ Pes [Átírás.]

⁴⁰⁰ circu[...]? [Átírás.]

66.

1162

Csokonainak és Herdernek egy gondolatja.

Bihar Vármegye 1804ben engemet és Baranyi József Urat, mint Assessorait kiküldött⁴⁰¹ az 1802diki Dietán parancsolt Populáris Conscriptió' megtételére Debreczen körül. Bagosra érvén Májusnak első napján, Csokonait kihívtuk magunkhoz, hogy pi-
henő óráinkban velünk légyen. Egy nap' ő és én kísétálánk a' közel erdő felé. Melly 185
gyönyörű halmocska! mondám; ha ez Görög-országban volt volna, bizonyosan egy
szép gömbelyeg (Templom) állana rajta." – Most pedig akasztófa vagy feszület, (monda
Csokonai, visszásság és kaczagás nélkül, 's mintegy fél álmában,) ha Bagos Papista-hely
volna vagy jus-gladiival bírna! –

Ma (Jan. 1^{én} napján 1809.) Herdert olvasom. (Samtl. Werke. Zur schönen Liter. und
Kunst. X. T. Tübingen, 1808). – Mint⁴⁰² nem ocsódtam-fel midőn a 157 lapon e' sorok-
ra akadék: die schönsten Gegenden Griechenlands bezeichneten Altäre der Götter und
Heroen; auf den schönsten Höhen unserer Länder steht das einzige öffentliche Denk-
mal, darum sich der Geist unserer Gesetzgebung bekümmert, Galgen und Räder.

Virág Benedek még kevesebbé olvasta Herdert e' helyen, mint⁴⁰³ Csokonai, és íme ő
is ugyan ezt mondja. A' Magyar Századokban (IX–XIII.) lap 509 „...de mindeddig,
900 eszt. után is! semmi országos jelek, dücsőségre emlékeztető 's gerjesztő jelek nem
látszanak. Ellenben mennyi a' bitófa!" – NB. Érteni kell a' bitófát.

Ezen sétálásunk alatt Csokonai kifakada valamelly Luther. Magyar ellen, a' ki kriti-
kázgatni szeretett a' nélkül hogy a' nyelvet, úgy a' mint azt e' célra illik, ismerné. –
Nem szenvedhetem, ugymond, az Amphibiumokat, 's ilyen a *német-magyar*, 's a' *Luthe-
ránus*, a' ki sem nem Pálista sem nem Kálvinista. – A' később időknek azt jegyzem-fel,
hogy Csokonai szabad volt a' vallásbeli gyűlölségtől és a' mi azt szűlni szokta.

A' mostani Superintendens Benedek Mihály Úr egy theologicus munkát írt az isko-
láknak, melly a' szokásban volt Catechismusokat eltolja. – Melly balgatagság, ugymond
Cs. positiva religiót az ész' világa mellett akarni tanítani! Azt Pálista-módon kell. etc.

67.

1148

[Mineralógiai diploma]

Debreczenben Octóbernek 13dikán, 1803., 's azonnal feleltem, hogy én a' Mineralogiában 129, 177, 310, 679
olly idegen vagyok, mint az Arabs nyelvben 's Heraldicában, 's az olly megtisztel-
tetés, mellyet nem érdemlek, engemet mindég pirítani fogna; azért köszönöm, de el
nem fogadom. Mind e' mellett a' ma érkezett Statuten u. Verzeichnis der Mitglieder
der herzogl. Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena, gedruckt für 1804 titulusú

⁴⁰¹ kiküldött<e>

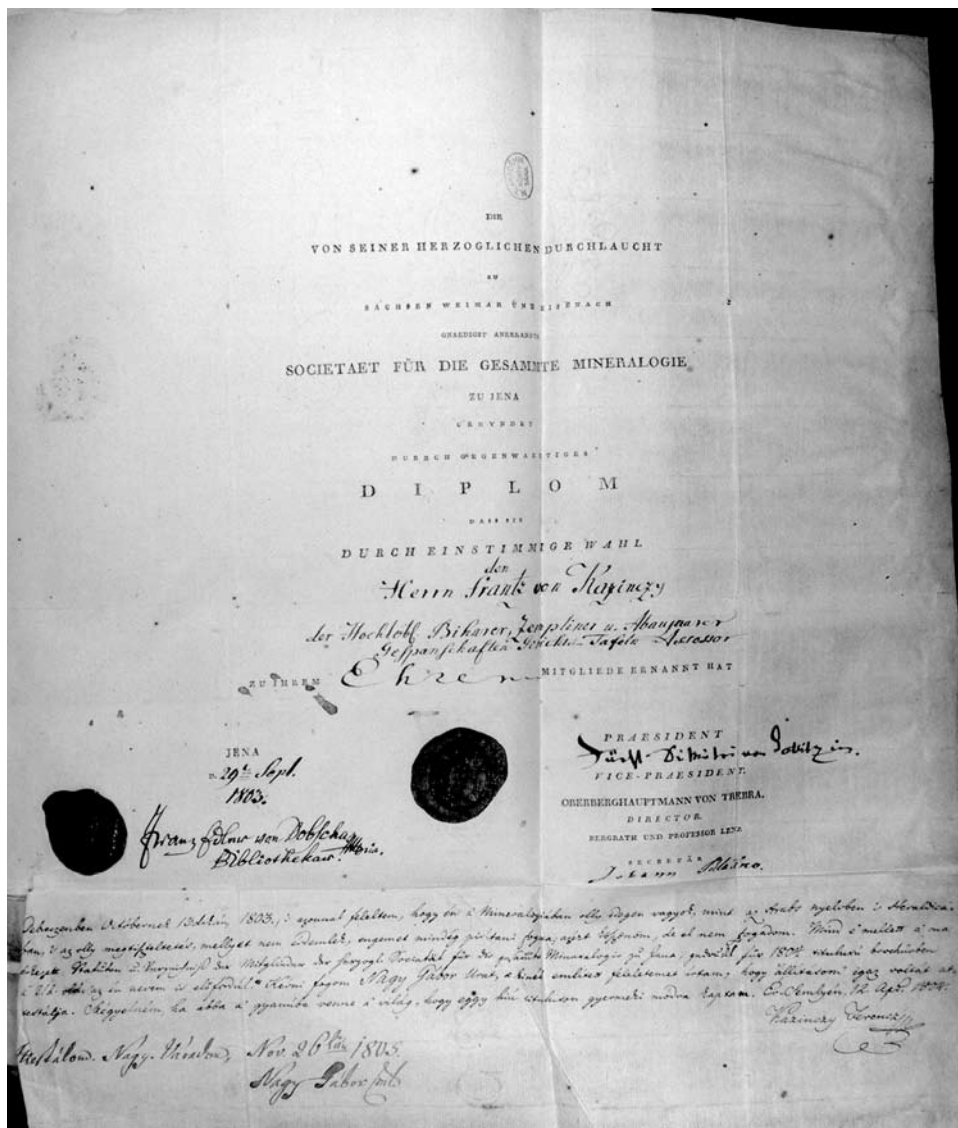
⁴⁰² 1808). <S. 157> – Mint

⁴⁰³ Herdert mint [Beszúrás a sor felett.]

1148 brochúrben a' 21d. old. az én nevem is előfordúl. Kérni fogom Nagy Gábor Urat, a' kinél említett feleletemet írtam, hogy állításom' igaz voltát attestálja. Szégyelném, ha abba a' gyanúba venne a' világ, hogy egy hiú tituluson gyermeki módra kaptam. Ér-Semlyén, 12. Apr. 1804.

Kazinczy Ferencz

Attestálom.⁴⁰⁴ Nagy-Váradon, Nov. 26^{kán} 1805.
Nagy Gábor mk.

⁴⁰⁴ [Dólt betűkkel Nagy Gábor kézírása.]

68.

1105

[Kazinczy Ferencz Följegyzései]

Az Anyám, Tek. Özvegy Kazinczy Józsefné, szül. Bossányi Susánna Assz. 1790-ben 155
azt az anyai ajánlást tette nékem, hogy a' Regmeczhez birt Praediumon számomra
lakó-házat épít és mellé egy egész kis gazdaságot szakaszt-ki. Annál nagyobb tiszte-
lettel fogadtam anyai jóságának ezt a' jelenségét, minthogy ezt önnön mozdulatából
cselekedte; mert a' felől azelőtt szó sem volt soha közöttünk. Reám bizta a' ház kiraj-
zolását. Megtettem azt a' szerint, a' hogy státusomhoz – kinek akkor viselt hivatalom
esztendőnként ezerötyszáz forintot adott és a' ki ezáltal is segélytven, fényes házassá-
got remélhettem – illet, 's az anyám nem nagyollotta a' Plánomot, nem sokallotta a' reá
teendő költséget. Az épület 1791-ben fedél alá juta. Mind a' ház körül, mind a' töltés
végén Regmecz felé, táblák irtattattak számomra; azokat és azokon felyül számos régi 171, 176, 322,
földeket nékem szántottak, arattak; az anyám nékem kimutatott 300 forint ára szénát 531, 639
megtermő rétet, melynek birtokába mindazáltal még 1794-ben nem léphettem, mert
Timár Jánosnak, a' ki ezt a' rétet irtotta, a' Contractus még egy esztendő szabad bir-
tokot engedett; 's tul mindezeken egy malmot is birtam, az Anyám kegyességéből; azt,
a' melyben István molnár lakik; és ez a' malom nékem esztendőnkint mintegy 180 frt
Arendát fizetett.

Hosszas szenvedéseim után 1801-ben visszanyertem szabadságomat: nem birtoko-
mat is. Messzire vinne el a' céltól előbeszélni, mely fortélyok, mely durvaságok által
igyekezett engem József öcsém Regmeczről elhárítani. Hetedfél esztendeig tartó rab-
ságomban mindig az volt az én legkedvesebb álmom, hogy ha majd a' szabadulás órája
üt, miként fogok a' gazdálkodáshoz, 's miként hozom helyre, a' mit velem a' mostoha
idők elmulasztattak. Égtem magamé lenni, 's érezni, hogy végtére magamtól függök,
hogy végtére igazán szabad vagyok. Az Anyám megsejdtette titkos szenvedésemet,
melyek onnan eredtek, hogy már itthon vagyok és mégis semmiben nem foghatok: de
látta egyszersmind azt is, hogy a' háladatosság mind eránta, mind az öcsém eránt, a' ki
míg fogva voltam, és útjában nem állottam, valóban sok jót tett velem, megnémít, 's
nem tett semmit. Végre elunván annak látását, hogy titkon szenvedek, által viszen 182, 274
Jesztrebre, 's minden előrekészítés nélkül úgy praesentál ottan lakó embereinek, mint
jövendőbeli urokat, 's visszajövőben mutatja a' Toronyi szőlőt is, hogy azt a' Jesztrebi
portio mellé nékem adatja.

Jesztreben sokkal reménytelenebbül ért engem az Anyám declarációja, mint hogy
arra hirtelen egy szót is mondhassak. Minden szó nélkül csókoltam meg kezét, de
képemen olvasni lehetett a' legmélyebb elbúsulást. Regmeczen fájdalmam szózatra fa-
kad, 's elébe terjesztettem az Anyámnak, hogy gazdálkodás nem mehet ottan jól, a'
hol a' gazda nem lakik, nékem az az óhajvásom, hogy külön lakhassam, gyarapodhas-
sak, 's magamnak nyugalmat szerezhessek, mely ha az Anyám plánuma szerint to-
vábbá is az Anyám körül 's az öcsémmel együtt lakandom, soha sem lesz elérve, 's arra
kértem, hogy el lévén tolva Regmeczről és abból, a' mi a' fogság előtt immár az enyém
volt, költözhessem Semlyénbe; ottan mutasson ki az Anyám nékem külön lakhelyet,
én magam építem meg házamat. Az Anyám elfogadta a' propositiót, 's levitt Semlyénbe,
de sem a' kért külön lakhelyet ki nem mutatta, sem arról, hogy a' Széphalmon épült ház
az enyém lészen, házasságomnak nyolczadik holnapjáig soha semmit nem mondott.

1105 Azonban József öcsém, a' kinek az volt a' nyilvánságos plánuma, hogy mind Regmeczen, mind Semlyénben ő légyen Egyedül-Uralkodó, nem szünt meg tanácsával éltetni, hogy marháimat, sertéseimet Semlyénből hajtassam Jesztrebre. Értettem a' tanácsot és a' tanácsló célját, 's azt cselekedtem, a' mit kellett.

Már Semlyénben voltam, 's nem volt semmim 1 bikán 11 tehenen és 40 darab sertésen kívül. Az Anyám 84 darab fiatal juhval is megajándékoza, 's Jesztreben tartotta, földjeit trágyázni. Megújítottam a' kérést Anyámnál, 's nem felelt. Mind szóval, mind levélben, mind más által kértem annakutánna is igen sok izben, 's nem felelt soha, sem neheztelést nem mutatott. Végre 1802-ben a' szüret közelgetvén, a' Kólyi hegyen egy 525 Rf. 59 xrbán kibecsült szőlővel ajándékoza meg, 's én azt a' legszívesebb örömmel fogadtam el. Ez a' szőlő nékem 1802-ben 301 Rf. – 1803-ban 451 f. 33 x. – 1804-ben 382 f. 30 xrt adott 's marháimból cseppenhető jövedelmemen kívül ez vala minden jövedelem szinte házasságomig. Marháim felől alább leszen szó. Ha azt, a' mit fogságom előtt vontam esztendőnként, összevetjük azzal, a' mit kiszabadulásom óta vonok, látni való, hogy mostani jövedelem amannál sokkal kevesebb.

271, 1113 1802-nek utolsó holnapjaiban Mélt. Causar. Regg. Director Majláth György urnak parancsolatja érkezik Regmeczre, hogy a' fogságom alatt rám tett költség fejében a' kamarának fizessenek vissza 1068 f. 50 ½ xrt.

Az öcsém meglátván a' levél borítékján, kitől jön hozzám a' levél, felbontotta azt. Elrémül és bátyám Krainik József Úrnak declarálja, hogy ő ugyan egy krt sem ad. Ő, – tudniillik a' *familia tútora!* Végre veszem a' parancsolatot Semlyénben, 's anélkül, hogy tudnám, mint fenyegetőzött az öcsém, megírtam az Anyámnak, hogy nem lévén többé elzárva, a' hol kénytelen voltam elnézni, hogy miattam más tégyen valamit, meg nem engedem, hogy testvéreimre miattam valamely teher háramljon, 's a' rám vetett summát a' kamarának költsön vett pénzzel lefizettem.

Tudta az Anyám, hogy én ezt a' summát a' *magaméból* le nem fizethettem, és még sem mutatott módot, valamit kereshetni. Megújítottam sokszori kérésemet, hogy szánna meg, intézné el sorsomat. Egy hang feleletet sem kaptam kérésemre.

1148 Nem tölt belé esztendő, 's egy újabb parancsolat érkezik a' Semlyéni postán, hogy fizessenek ismét 496 f. 4 xrt, mert az előbbi calculus hibás volt. Az Anyám jelen vala, midőn a' levelet az inas a' postáról elhozta. Kérdé, mi van benne? 's megmondottam. Ez újabb ok volt sorsom elintézését kérni az Anyámat, 's azt felelte, hogy *nem kellett volna magamat hivatalomtól megfosztatnom; nem kellett volna revolutionális plánumokat készítenem; Regmecz ott van; másfél telek esik reám.* – A' hivatalomtól megfosztó parancsolat világos szókkal mondja, hogy én nem *vétség*, hanem *vallásom* miatt mozdítottam el a' Catholica Iskolák igazgatásától. – A' Revolutionális planumok eránt világos szókkal szölli a' tizezer exemplárban, 's az ujságlevelekben kinyomtatott sententia, 's abból Galgóczi ugyan vétket csinál nekem, de Ibrányi Farkas szán; – a' mi pedig a' Regmeczi portiót illeti, tudom én, hogy onnan nekem nem 1 ½ telek jut, tudom, hogy mire tarthatok számot: de légyen az a' mi engem illet olly kevés, a' melly kevés akar lenni; ideje, hogy valaha szokjam hozzá; a' szorgalom által öregbedhetek, most henyén élek és henyén fogok élni, valamig külön nem megyek. – Kérésemnek ismét nem volt sikere! Ezek a' scénák gyakran előfordultak, de sohasem fakadtak elkeseredésre azon egy eseten kívül, mellyet éppen most említék. Mind Asszonyám, mind az öcsém azt tették magoknak rendszabásul, hogy hallgatással feleljenek. Illy scénák adták elő magu-

kat az 1803. esztendőbeli szüreten is. A' melly nap Semlyénbe értem a' hegyről, ágyba estem 's Novemberben nem volt reménység feléledésemhez. 177,311,680,708, 1148

József öcsémnek az volt a' principiuma – ezek itt tulajdon szavai – hogy 1. *oda lesz a' ház, ha mindennek adnak*. Mintha a' ház nem azért volna, hogy mindennek legyen! – és hogy 2. *a' fiatal embert* (tudniillik Miklós öcsémet) *nyomorúság által kell megtanítani*. Így igen is ő maga marada Úr mind Regmeczen, mind Semlyénben.

Így folytak a' dolgok 1804-nek első holnapjáiig, 's nem volt semmi reményem, sor-somat javítani. Az Isteni Gondviselés megtöltötte a' szenvedések poharát, hogy végre a' keserűség édességgé változzék; 's így fordította meg dolgaimat, mellyek sokszor a' kétségbeesésig merítettek.

Itten olly történetek elbeszélésére kell ereszkednem, a' mellyek az olvasót neheztelésre fogják ellenem gyúlasztani, 's arra a' gyanúra viszik, hogy szerencsétlenségemet vagy *vétkes*, vagy legalább *nem okos* tetteim által megérdemlettem. Nem kérek *elnézést*, hanem csak *igaz voltot* és ügyemnek *részre nem hajló megítélését* és erre nézve *békével való kihallgattatást*. Ocsmány történetek, alacsony dolgok – szerelmeskedés, gyermek..... gyanúja! – fognak előfordulni. De mind ezek szorossan össze vannak szöve történeteimmel.

*

Az Anyám 1803-nak Decemberében, mihielyt a' halál veszedelmén túl valék, oda 314 hagyá Semlyént, 's Regmeczre jött, a' menyemnek, Józsefnének, első gyermekágyában segítségére lenni. Én betegen Semlyénben maradtam Nagy Marisnak, egy 15 esztendő, teljességgel nem szép, de igen alkalmas 's eleven lelkű leánynak, Takács Andrisnak, az inasnak és egy Semlyéni lakos éltes parasztasszonynak gondviselése alatt. Tél volt, sár volt, a' menyem sok ideig betegeskedett, 's így az Anyám tavaszig mulatott Regmeczen.

Az Oskola-Rector, Mata Imre nékem holmi munkáimat nyomtatás alá purisálta. 200,315 Egyedül ülven asztalhoz, kértem, hogy valamig az anyám oda lesz, ebédeljen, 's vacsoráljon nálam. Ez épen akkor történt, midőn ötöt Semlyénből idő-nap előtt ki akarták tolni. Én pártját fogtam. Melyik félnek volt igaza? az nem tartozik ide; piruljon a' ki igazságtalanságot követ. A' rágalmazás alkalmatosságot veve bántani; azt mondották, 201,315 hogy azért járatom magamhoz, hogy ha Maris viselős lesz, legyen kire kennem.

A hír fülébe ment Anyámnak. Lejővén Regmeczről, mindent tudaklott, nyomozott. Az a' vén asszony, a' ki körültem forgott betegségemben, és a' ki felgyógyulásom után is mindennap megjelent a' háznál, esküdt, hogy soha sem látott egy illetlen nyulást is.

Az Anyám hitt és nem hitt. Azonban természeti élessége sokszor kemény tettekre ragadta. A' leányon elkövetett keménység, *rajtam elkövetett keménység* volt; kértem az Anyámat, kémélne meg, küldené vissza az anyjához, 's ez által adja vissza nyugtomat 's csináljon magának is nyugodalmat.

Éltem-e a' leánynyal vétkes társalkodásban, vagy nem? ki felelhet arra? Gyanú elég volt, nem volt semmi próba. – Rousseau azt beszéli a' maga gyónásaiban, hogy midőn ifjúsága első esztendeiben a' Madame de Warens szobaleányával Sabaudiából Lausannig gyaloglott, 's a' szobaleány boszúságára, annak éjjeli rettegéseit meg nem értette, abban a' hitelben volt, hogy a' környülállásoknak világ kezdete olta kell arra készülni, hogy egy férjfi és egy leány egy ágyba kerüljenek. A' világ nem olly ostoba, mint a' fiatal Rousseau volt, 's tudja, hogy arra nem kell igen sok. De kicsoda az a' semmire való, a'

1148 ki látván, hogy egy férfi és egy fiatal leány közt víg tónus van, mingyárt azt higye, hogy titkos, vétkes ismeretség is van? Nem tudja-e azt kiki a' maga példájából, hogy az emberiségnek minden gyarlóságai mellett a' gyanú néha hamis? – 'S cselekedtem tehát, vagy nem cselekedtem? kit illet a' kérdés? Alább majd meglátjuk a' csalhatatlan bizonyosságot, hogy *nem cselekedtem*. De tegyük fel, *cselekedtem legyen!* Oly valami rettenetes dolog-e ez, habár nem szép, habár nem jó, habár nem illő is?

1162 Igy folytak némelly apró fel-fellobbanások közt a' dolgok, mellyeket nem szégyel-
lésből, hanem azért hallgatok el, mert alacsonyok és hosszasak, midőn eljőve a' nap,
melly maga után életemnek legnevezetesebb következtetéseit vont.

185,203 Pünkösöd első napján (Májusnak 20. d. 1804.) tizenkét óra felé egy Debreczenből
kijött vendégünkkel, prókátor Nagy Gábor úrral, a' napfényen sétálgattam a' ház előtt.
Az anyám kiált a' leánynak, 's általa valamit küldje ki a' konyhára. Ez sietve menvén,
éppen a' konyha ajtajában megbotlik, 's balkezét kificzamatja. Éppen esztendeje volt
annak, hogy engemet a' posta Tatán feldőjtött, és karomat eltörte, 's én akkori szeren-
csétlenségemből, 's orvosaim beszédjéből tudom, hogy a' ficzamodás, ha késnek a'
csont visszatételével, bénává teheti az embert. Nem avattam a' dologba magamat, de
titkolódás nélkül parancsoltam, hogy híjjanak elő valakit, a' ki az operatiohoz tud, 's
segítsenek a' lánynak. Másnap a' vendég Debreczenbe ment; 's látván, hogy a' leány nem
mozdíthatja az ujjait, 's hogy sokszor ordít kinjában, ártatlanságom érzésében egész
bátorsággal kértem az anyámat, hogy vagy hozasson felcsert, vagy a' vendéggel küldje
bé Debreczenbe. Az Anyám azt mondta, hogy *semmi közöm hozzá, 's sem egyiket nem
cselekszi, sem másikat; szenvedje; az ordítás által nem lesz jobban.*

Ha valami illyest valaki más beszélné énelőttem, megvallom gyengéimet, hogy
édesdeden kacagnék az orrom alatt, 's azt hinném, hogy hamiskodik, 's ravaszúl keres
szép színeket erőtlenségének szépítésére. Nem kívánhatom tehát, hogy más ítéljen
szelidebben felőlem, mint én fognék más felől; és így kénytelen vagyok a' detaljba
ereszkedni, hogy a' kinek szíve van, érezhesse, ha igaz-e, a' mit mondok.

Kilencz óra tájban, az Anyám körül beszélgetvén, az Anyám ártatlanul és nem gya-
nítván semmi kedvetlent, – ezt mutatta víg kedve, szabad hangja – azt kérdé, hogy vala-
melyikünk talán rosszszúl volt éjtszaka, mert hallotta, hogy kinn jártak. Én feleltem,
hogy az én voltam, nem voltam rosszszúl, de olly nagy ordítást hallottam a' cselédházból,
hogy lehetetlen vala megállanom, hogy ki ne menjek. A' Maris volt, magába hagyva,
mert az az asszony, a' kívül háltni szokott, valamely haldokló rokonához ment. Az
anyám ezt a' gondoskodást balra magyarázta és mutatta hangja, hogy értte neheztel.
Azonnal kiáltja a' lányt 's valamit parancsol neki. Ez kinjában nem mert pisszenni, 's
felrántotta az orra tövét. *Mit rángatja kend az orrát?* kiálta haraggal az anyám. A' vendég
és én kinn valánk a' ház előtt és mind ketten elborzadánk. Én lementem az udvaron,
elkeseredvén, hogy a' gyanú az emberiség érzéseit elfojthatja; 's midőn visszajöttem
egy új scénának valék szemmel látó tanúja, mellyen az olvasó szintén úgy fog elbor-
zadni, mind én borzadtam.

Az Anyám a' lányt a' pinczébe küldötte. Ez csak egyik kezét bírván, jobbájával a'
lakatba tette a' kolcsot, azután megfogván a' lakatot fogaival csavarított egyet a'
kolcsra, hogy megnyithassa, 's sírt. Elfordultam, hogy a' lány ne is lásson.

Az Anyám annyira bosszankodék az éjtszakai kimenetel miatt, hogy asztalhoz sem
jött, de nem szóllott. Be lévén fogva a' vendégnek, kértem Anyámat, hogy a' lányt

küldené be Debreczenbe. *Nem!* Elébe terjesztettem a' dolog halaszthatatlan voltát, el- 1162
beszéltem a' pincze megnyitását. *Nem!* Meg fog bocsátani Asszonyám, mondám, itt az
emberiség tisztjével jó collisióba a' gyermeki vak engedelmesség; a' lyánynak segítség
kell; 's felültettem a' vendég mellé, 's levelet írtam Dr. Szent Györgyi József úrnak,
mellyben neki azt a' kérést tettem, hogy a' lyány mellé rendeljen egy alkalmas fel-
csert 's a' lyány elment.

Az Anyám Dienes öcsém után küldé. Megtámadnak. Dienes azt veti szememre, 203
hogy Maris a' Rhédeyné temetésekor az ő házánál velem hált. – *Velem?* abban a' szobá-
ban, a' mellyben Nagy Gábor Ur hált? olly fényes holdvilágnál, hogy éppen az ablakban
lévén az ágyam, ottan fekvé, akármit is elolvashattam volna? 's ő, a' kivel együtt hált,
egy takaró alatt, egy soha annak előtte nem látott idegen uraság szobaleánya? Ez a' vád
kézzel fogható hamisság. Oly nevezetes napnak éjtszakájára, mint a' Rhédeyné temeté-
se volt, még máig is fognak sokan emlékezni az ő barátjai közzül, 's tanúim lehetnek,
hogy az éjtszaka igen világos volt. Istentelenebb vád még soha nem volt. Még egynehány
ily vádak hozódtak elő 's feleltem. Végre Sárosiné hozódott elő. Az ellen protestáltam,
remélvén, hogy azt a' tiszteletreméltó asszonyt, a' kinek *elvétele felől gondolkodtam*,
k....nak senki sem veszi. Végre az öcsém faggat, hogy csak valljam meg, úgyé el akarom
venni a' lyányt?

Erre a' kérdésre elborzadtam 's látván a' mit soha nem is álmodtam, hogy az Anyám
éppen illy oktalanságot térszen fel felőlem, megesküdtem, hogy soha az a' bolond gon-
dolat nem csak *szándékom* nem volt, de nem még csak *egyszerre fellobbant és ismét el-
alvó gondolatom is*.

Ezek irtóztató dolgok, és a' ki az illy bántásoknak okát jól nem ismeri, kéntelen olly
gyanúkra vetemedni, a' mellyek engem nem csak *rosszabbnak* festenek mint vagyok, de
bolondnak is.

Egy Szerencsynét, egy Báró Vay Miklósnét elvenni, ha bár alacsony születésű sze-
mélyek, ha frajczímerek volnának is – az nem olly dolog, a' mit én megérteni ne tud-
jak. Ez a' két fő dísze az asszonyi nemnek, ha nem Radvánszky, nem Báró Adelsheim
nevet viselne is, megérdemelné, hogy az eszes ember magát a' köz vélekedés megpi-
ritására elszánja. De egy *Nagy Marist* elvenni! irgalmas egek, kinek juthat olly bolond-
ság a' fejébe?

Azonban látván, hogy az anyámat ez a' gond környékezi, önnként esküdtem meg
ismét, hogy azt sem *soha nem akartam, sem soha cselekedni nem fogom*. Ezt nékem, úgy
látszék, elhitte az anyám; 's azt a' kérdést tette mellé, ha *illettem-e vétkeesen* a' leányt.
Letérdepelve, égre emelt kézzel feleltem, hogy *soha sem!* soha! – A' mint fölkeltem a'
földről, azt felelte, hogy tudja, hogy az ollyanban szabad hazudni. – Elnémultam rá. Így
nem tudom, hol vehetett megnyugtatót.

Reméllem annak elbeszélését, hogy Dienes öcsém velem ekkor mint bánt, senki
sem veszi az ő *mocskolásának*. Azonban igaz, hogy ő más nap ismét nekem jött, és
példákat hordott elő, hogy más is vett frajczímert és szerencsés vala vele; nem látja,
miért ne lehessen én is az Marissal. Elborzadtam 's nem szóltam reá. Az immoralis
rút ember!

Édes Asszonyám! mondám; mind ezek nem történtek volna, nem történnének, ha
Asszonyám az én mindenkori kérésemet teljesítené; erresszen külön, adja nékem a'
Keserű felé fekvő pusztá Cúriát, a' mellette levő földekkel, 's annyi birtokkal, a' miből

1162 elélhessek; én Asszonyámat nem terhelem építéssel; magam fogok építeni. – Megígérte, hogy mihelytt a' Popularis Conscriptio munkáját elvégzem, külön ereszt, 's a' kívánt Cúriát és földeket ide adta, 's fogadta, hogy kikészít.

Egy bizonyos írás megértése végett, melly alább előfordúl, kéntelen vagyok feljegyezni, hogy midőn ez a' lárma támadott, egyik testvérem azt mondotta, hogy a' *rajta való örömeben széljel tánczolja a' lábán lévő czipőket*.

Az innepek előtt Hosszú-Pályiban hagytuk félben a' Conscriptio munkáját. Másnak 24-dikére oda vala rendelve a' Conscriptor társam, Baranyi József Úr. Minekelőtte oda indulnék, az Anyám elővett, 's azt tudakozta, hogy mi lesz már Marisból? Azt feleltem, hogy az egyenesen az Anyámon függ; nékem meg van adva a' mit olly régen óhajték; a' többi reám nem tartozik; ha tetszik, hozassa vissza Asszonyám, ha nem, küldje az anyjához. Tehát jöjjön vissza, mondá; 's elvégezte velem, hogy én Vasárnap úgy is, szokásom szerint bémegyek a' városba, készítsem el a' lyányt, 's Kedden a' vásárra-menők kihozzák. Ezzel *megáldott, ha el nem veszem: megátkozott, ha elveszem*, 's én az Anyámat megvakulása miatt szívesen szánva, szekérbe ültem, 's még ebédre Hosszú-Pályiba mentem.

Kiindulván a' szekér az udvarról, egy cseléd lóháton utánnam jött kilesni, hogy ámbár Hosszú-Pályi felé megyek, nem csapok-e az erdőben Debreczen felé. Elhaladván Kenézt, a' cseléd hírt vitt Asszonyámnak, hogy H.-Pályinak mégyek, 's Asszonyám lóhalálába ment Vámos Pércsnek, ott lovat váltott, 's 10 ftot fizetett egy statióért, hogy nyargalva menjen. De Szent-Györgyi előtt leszállott, 's beszéli, hogy én a' lyányt el akarom venni, 's kéri, jöjjön a' Biróhoz, kérjen tőle Hajdúkat, a' kik a' k...t kapják meg, 's Asszonyámnak adják által. Ez a' nemes lelkű ember mindent elkövetett, hogy megnyugtathassa, mondotta, hogy a' lyány beküldése igen szükséges volt, 's barátságomra provocált, hogy ha valami ollyast szándékoznám, azt nékie bizonyosan meg fogtam volna vallani. Elébe terjesztette az én prostitutiómat, a' magáét, a' lyányét; 's hogy a' város öszve fog futni erre a' spectaculumra 'stbb. Végre megnyerte az anyámtól, hogy nem fog hajdúkat kéretni; ő maga mégyen el elkészíteni a' lyányt, hogy az önnként kimegy Semlyénbe, 's így a' dolog lárma nélkül eshetik-meg, csak hogy ígérje-meg Asszonyám, hogy nem tesz semmi erőszakot.

Asszonyám megígérte, 's a' Doctor ment. Azonban alig lép-be a' Doctor, 's utánna bétoppa az Anyám' Gazdája, a' ki a' lyányt megragadja; a' lyányt pofon verik, k....nak szidják, a' száját békötik, 's a' Vámos Pércsi lovakon végig viszik az utcán.

Szent Györgyi barátom nekem stafétát küld; elbeszéli mi esett, 's int, hogy menjek Semlyénbe, nyugtassam-meg az anyámat; félő, megüti a' gula. – Más nap reggel Semlyénbe értem.

A' cselédek, midőn beláttak jönni az udvarra, kiugrottak a' konyhából, 's tapsolva fogadtak. Maris fogva tartatott egy szobában. Vele egy strázsa volt benn a' szobában, a' másik strázsa egy rúddal a' pitvar ajtaja előtt őrzötte a' rabot, 's ezt minden látta a' ki az útszán elment.

Belépvén az Anyámhoz, mondtam miéért jövök, 's hogy Dr. Szent Györgyi stafétát küldött utánnam. Kértem kímélje meg magát, kíméljen engemet. – Marisnak az inasom egy czédulát ada-bé a' ablakon, a' mellyben csak az vala, hogy akármit csinálnak vele, akármit mondanak, hallgasson, 's az Anyám haragját ne ingerelje. Az

Anyámnak minden gutaütést támasztható indulatai eltűntek; örült, hogy kezében volt 1162
rabja, 's vígan, könnyű hangon beszélt.

Mihellyt szekeremen megtették az igazítást, vissza mentem Pályiba.

Reményem, hogy abból nékem senki sem csinál vétket, hogy tudván, *mit tesz elzár-
va lenni*, a' rabnak, ha *leány* is, vigasztalást, tanácsot nyújtottam.

Júniusnak 18 d. Váradon Gyűlés volt. – 22 Jún. már befogva állottak lovaim, hogy 185, 204
Baranyi József Úrral Conscriptióra menjek, midőn az inasom azt a' hírt hozza, hogy
az Anyámnak négy lova fűlt a' Bodrogbá, 's ezen annyira consternálódott, hogy fekvő
beteg lett és alig ha meg nem hal. – Azonnal megváltoztattam planumomat. Nem, mon-
dám Baranyi barátomnak, nem Conscriptióra megyek, hanem Regmeczre; illő, hogy
megmutassam, hogy jó gyermeke vagyok; 's éjjel nappal menvén, 24 d. Júniusba Reg-
meczre értem.

Két óra volt éjfél után, midőn az udvarra beállék. Egy cseléd hozzám vonakodott,
's elbeszélte, hogy a' mint a' kocsisom feljött Semlyénből, az a' gyanú lévén, hogy
Marisnak is hoz leveleket, megitták, úgy hogy eldőlt, és akkor osztán még a'
lábkapczáját és a' nyergét is megvizitálták, 's *nem leltek semmit*. Nem mondták meg
néki, mikor mégyen vissza, hanem egykor, midőn még aludt, a' Gazda kimene, behítta,
kezébe adták a' leveleket, 's a' Gazdával ismét kiküldötték, hogy ez ott légyen 's minden
mozdultára vigyázzon, ha nem dűg-e valamelly rejtekben lévő írást magához, 's a'
Gazda előtt üljön lóra 's induljon.

Spanyol lelke a' féltésnek! Sem nem irtam a' lyánynak, sem nem izentem neki, sem
nem köszöntettem, sem azt nem óhajtottam, hogy valaha ismét meglássam. – Azonban
nem szüntek meg a' tudakozódások, ha nem látta-e valaki, hogy a' lyány ezekben a'
napokban valamit írt volna, 's egy Asszony ládájában előhoznak valamelly levelet, me-
lyet Maris hozzám intézett.

Sok körülállás adja elő magát az életben, melyre nehéz felelni, és mégis ártatlan
a' gyanús, 's ez nehezé teszi a' birák' dolgát. Illyen ez a' jelenvaló is.

A' leány ebben az elhagyatásban engem kért, hogy pártfogója lévén eddig, gon-
doskodjak róla ezután is, 's szerezzek neki valamelly jó szolgálatot. Elbeszélte, mik
estek vele Semlyénből lett utolsó eltávozásom olta, 's azt, hogy Tokajon keresztül jő-
vén, *megemlékezett az ott töltött boldog órájára*. Az egész levél *Tekintetes Úr* titulaturákkal
folyt, de egy helyett Lanasszából azt írta ki, hogy *vagyon egy Isten az égben, a' ki az
ártatlan szenvedést látja* etc. 's a' pathósz tónusában poétai stylusra fakad, és *té*-nek
szóllít, valamit mond *Lubin és Anette* felől és *Ta* meg *Ma* syllabák fordulnak elő le-
velében.

Ezek a' majd comicus, majd tragicus dolgok psychologiai tekintetekre nézve is meg-
érdemlik a' figyelmet. Nézzük végig, mit lehet mondani reájok.

A' ki a' Tokaji czikkelyt olvassa, nem azt gyanítja-e, hogy ott a' szerelem egy pajkos
éjtszakát adott? 'S mit mond osztán reá, mint hűl-el majd, ha azt hallja, hogy én soha
ezzel a' lyánynyal Tokajban nem voltam egyébkor, hanem a' Kufsteinből Munkácsra 663, 699
vitettetése alatt? hogy akkor a' lyány tizen-egy (Nro 11) esztendő gyermek volt, 's
délben a' húgommal Klárral a' lakásomra jött és estve elment? A' Tokajban töltött
boldog óra tehát azt teszi, hogy ott látott engem az én szerencsétlenségemben és azt
érezte, a' mit minden érez *szerencsétlent látván*.

314, 1162

Lubint és Anettet kell magyaráznom. – Midőn felgyógyulván a' forró betegségből, elgyengült szemeim még nem bírták az olvasást, ő vele olvastattam *Rigó Sámson*t, 's holmi egyebet, és a' többek közt Marmontelből Lubint és Anettet. Maris erre verseket írt; elég rosszakat, nemcsak poétai, hanem logikai tekintetéből is; de morális nézőpontból nézve, elég jókat, mert az vala a' bérekesztések, hogy ő valamikor a' Gessner Idylljeit megnyitja, a' könyv mindég Daphnén nyillik-meg, a' ki az anyja sírjánál esküszí, hogy a' feddhetetlen erkölctől soha el nem tántorodik. A' vers megérdemlette a' dicséretet, 's Lubin és Anette becsét kaphatott előtte.

A' *Ta* és *Ma* syllabákra József öcsém azt jegyzette-meg, hogy az nem tehet egyebet, hanem ezt: *Táti, Mami*; és így *gyermekcsinálás* forog szóban. – A' bölcs ember!

Erre a' lány ismét elfogattatott, 's oly szorosan, hogy nem csak nem léphetett, de hogy meg sem mozdúlhatott, egy ládához köttetett. József öcsém pedig lejött Váradra, Dienes öcsémtől két Vármegye-katonáját kérni, a' kik a' lányt Linczbe vigyék László öcsémhez.

Nem támad-e valakiben az a' gyanú, hogy engem most Regmeczre a' lány újabb rabsága vont? – Ezen gyanút azzal a' declaratióval előzőm meg, hogy mind azt a' mi itt történt (Maris akkor nap vettetett újabb rabságba, a' mellyen én Váradról kiindultam), csak az udvarra való beléptemmel értettem-meg és még József öcsém sem vádolt vele. Ó, a' mint látni fogjuk, egyéb indító okot substituált ide jövetelemnek.

Négy óráig ültem a' kocsiban, mert minden aludt. Végre mozogni kezdettek. Az Anyám, mihelytt megértette, hogy elérkeztem, le oldatta a' lányt a' lánczról. – Végre bejöttem.

Elbeszéltem mit hallék Váradon, a' négy ló és az Anyám consternatiója felől; elbeszéltem, hogy tudom, itt is mi történt Marissal. Kértem, küldje haza, fogadtam mindent, a' mi megnyugtathatá. Haszontalan volt – nem engedett kérésemnek.

Látván, hogy a' kérés nem használ, elébe terjesztettem a' gyalázatot, mellyet rám és magára von; mondtam, hogy fülem' hallatára neveztetett hóhérnak, porkolábnak; kérdeztem, miként kínozhat az az anya tömlöcztetéssel mást, a' kinek két gyermeke volt tömlöczben? Elébe adtam, hogy az semmit sem használ, mert ha a' megbolondulásnak arra a' gradusára vetemedhetném, hogy a' lányt el akarjam venni, ez a' fogvartatás annak elejét nem veszi; osztán azt nem is szabad; az anyja a' leánynak a' szomszédban lakik, lehetetlen, hogy meg ne hallja, hogy mi történt a' gyermekével, elő fog jönni 's vissza kívánja. Mi lesz, ha a' Vice Ispánhoz, a' Palatinushoz, a' thrónushoz recurrál? – Semmi remonstratio, semmi kérés nem használ.

Én az ebédet megettem 's Kázmérba jöttem, oly szándékkal, hogy innen Göncz-Ruszkára megyek, a' húgomhoz, kit megakarván kimélni az anyámnak attól a' vádjától, hogy engemet ő tüzel, két esztendő óta nem láttam.

Kázmérban elbeszéltem fiúi bizodalommal minden szerencsétlenségemet, 's a' Gróf a' Grófné, kik engem 1804 óta úgy boldogítottak, mintha tulajdon ágyékjokból származtam volna, vigasztaltak, szántak 's tanácslottak. Másnap felvirradván, mondtam Ő Nagyságának a' Grófnak, hogy megváltoztattam plánomomat; nem Ruszkára megyek, – mert ott lakván a' lány anyja, abba a' gyanúba hozhatnám az anyámat, hogy nem a' húgom miatt, hanem a' lány miatt mentem oda – hanem vissza megyek Váradra. Ő Nagysága megdicsérve javallotta a' gondolatot 's továbbá is intett, hogy az Anyám megtévedését *szánjam*, de *tiszteljem*. Azonban éppen a' búcsúzás alatt a' Grófnét kihív-

ják; a' Regmeczi Gazda hozott egy levelet. Az Anyám arra kéri a' Grófnét, hogy en- 1162
gem ne eressen Ruszkára, hanem péntekig tartóztasson magánál. – Fel ültem a' sze-
kére és Regmeczen az udvar előtt állván-meg, magam bémentem jelteni, hogy én a'
Gazdának Kázmérba érkezése előtt már, a' fellyebb említett ok miatt azt végeztem volt,
hogy Ruszkára nem megyek: de péntekig Kázmérban sem mulathattam; mégyek egye-
nesen Biharba, folytatni a' Conscriptiót. Ujra kértem, hogy bocsássa-el a' lyányt; min-
den felé elment a' híre; ötet gyötörvén, ötet hozván gyalázatba, *engem gyötör, engem hoz
gyalázatba*. Tudakoztam, ha szabad-e azért mást kinzanunk, mert félünk? De mind
ezeknek nem volt semmi haszna. Mentem.

Közel valék Ujhelyhez, midőn az a' gondolat, hogy visszatérésem ujabbr próbája
leszen utánna-járásomnak, 's többet fog használni, mint minden remonstratio; vissza
fordított.

Az sem használt. Látván, hogy meglágyíthatatlan, bejelentettem az Anyámnak,
hogy én nem csinállok semmit *titkon*, 's előtte irtam-meg a' levelet az anyjának, hogy
jöjjön a' leányához 's segítsen rajta. Az anyám más úton küldte Ruszkára azzal a' paran-
csolattal, hogy a' húgom a' levelet, mellyet egyenesen neki küldöttem, oda ne adja a'
leány anyjának, sőt küldje az Anyámnak, melly meg is lett. Valamit a' fájdalom, a'
gyalázat érzése, és az emberiség velem mondathattak, mind elmondottam az anyám-
nak és minden nap. Az Anyám nem hajlott; fel felkölt, megnyitotta a' kolccsal bezárt
ajtót, néki rikóltotta magát a' leányra, 's verte, *hogy mind azt halljam*. Nem szerető-
jén, k...ján, szándéklott feleségén, de a' valóságos gonosztévőn, egy gyujtogatón,
gyilkoson sem láthat illyet iszonyodás nélkül történni, a' kinek szívet adott a' termé-
szet; mert a' gyilkost, a' gonosztévőt bünteti ugyan a' törvény, de nem örül a' bünte-
tésnek. Kifakadtam, ismét elmondtam, a' mit róla mondanak, kértem. Ah! az mind
haszontalan volt.

Jun. 27-dikén egy délután azalatt, míg én a' kertben mulattam, József öcsém meg- 204
jött Váradról. Azon szobában járt fel 's alá, a' mellyben Asszonyám feküdt, 's felesége
Ragályi Mária eggyütt vala az Anyámmal és a' férjével. Én beléptem, köszöntem az
öcsémnek 's ezt mondtam: *Örülök hogy láthatlak*. – *Én nem!* felele, az utolsó szót nagy
indulattal mondván-ki. Látván kivel van dolgom, dissimuláltam, 's az Anyám feje mel-
lett leültem. József öcsém nekem valamelly gorombaságot tett, de a' mellyre többé nem
emlékezem. Csak arra emlékezem, hogy azt feleltem reá, hogy goromba mondásra ne-
kem nincs feleletem. 'S ezzel felkölttem, 's a' szomszéd szobában olly helyt, a' hová az
anyám az ágyából nézhetett, széket fogtam, elővettem író-szerszámomat, eggyik
lábomat, a' másikon által vettem 's az alatt, míg József öcsém velem a' legirtóztatóbb
dolgokat hallattatta, egy levelet írtam valamelly Rézmetszőnek olly phlegmával, olly
csendességgel, melyet most magam is csudálok, mert a' levélben egy correctura sincs.

Az ő romlott lelkét, az ő pimasz karakterét, az ő feje' pusztaságát sok cselekedet-
ből lehet ugyan ismerni; de ez a' 27. d. Júniusban velem elkövetett istentelenség,
eggyetlen a' maga nemében és csak azért is méltó a' feljegyzésre, mert példáját látni
lehetetlen.

A' mint az ebédülő szobában leültem, ezen szóval kezdette gorombaságait:

Boldog Isten! melly tanult ember! íme a' Jénai Mineralógiai Társaság Tagjának fo- 119, 177, 310,
679
gadta.

1162 Nem szóllottam rá egy hangot is. – Midőn a' Jénaiak az én tudtom nélkül nékem Diplomát küldöttek 's én azt a' Nagy Gábor Ur szobájában vettem a' Debreczeni postáról, azonnal leültem, 's azt feleltem nekik vissza, hogy én a' Mineralogiához annyit értek, mint az Arabiai nyelvhez; köszönöm a' megtiszteltetést, de el nem fogadom.

Nro 2. – De meg kell vallani nagy ember, derék ember! Lefestette magát, 's mennyei világosságot festetett magának a' feje felibe.

Szólljon maga a' festés helyettem. Azt nem nekem kell szégyellenem, ha rágalmazóm nem bír azzal, a' mivel kellene, és szemtelenül vádol.

204 Nro 3. Az Ur plenipotentiát vallott a' Váradon Gyűlésen. Minek az? Asszonyám ellen akar vele kikelni az Ur? Csak tessék; majd meglátja mit nyer vele. Már egyszer, még Kassán laktunkban sequestrumot akart tenni az anyámnak. Vagy talán a' Viczay képe vagy a' maga bolond firkálásai miatt tette azt? Az igaz, gyönyörű, bölcs munkák: *Rigó Sámson!* No, megparancsolom a' fiamnak, hogy nekem eruditus ne legyen.

Nem szóllottam semmit. Csuda-e az, ha ő Moliernek plautusi szavát nem ízleli, nem érti? – Egyedül a' Sequestrumra jegyzem meg, hogy az nekem soha gondolatomban sem volt, 's nem emlékezem semmire, a' honnan ezt kihúzni lehetne. Hanemha onnan, hogy az Anyám 1787 táján conscribáltatta a' jószágát, hogy a' Kamarától költsön vehessen pénzt.

Nro 4. Ördög-adta tökéletlen embere, mihelytt Váradon meghallja, hogy ott vagyok, éjjel-nappal jó ide, hogy az én itt-nem-létem alatt Asszonyámat megcsalhassa.

Nagy szó! Sokat magyaráz.

Nro 5. 'S az Ur azt írta, úgy-e, meghallván, hogy nekem sok juhom dögölt el, hogy a' juhainak hason felét a' fiamnak ajándékozza? Nem, uram, nem vagyunk barátok. B..... meg az Ur a' juhát!

Az Anyám és a' felesége jelen volt, 's sem egyik nem csendesítette csak egy hanggal is, sem a' másik. – Ajándékban nem kellett a' nyáj fele: de hírem nélkül Novemberben levágtatt belőle kilenczet.

Nro 6. Soha, b..... a' lelkét, soha Laczi bolondabb cselekedetet nem tett, mint azt, hogy midőn forró nyavalyába esett, az ebadta, semmirekellő tökéletlen embere, azt a' tanácsot adta Asszonyámnak, hogy hozasson Doctort mellé; hadd veszett volna el!

Nro 7. Itt vagyok, Uram, itt vagyok ('s ezt mondván a' székem mellé jött, megcsapta a' mellyét, 's nekem rivalkodék), nem félek, kapjon belém az Ur.

Rá meresztettem a' szememet, rettegés nélkül, csak hogy lássam, ha a' feneség hagyott-e még annyi lucidum intervallumot, hogy érezze, melly megvetéssel kell a' megőrültöt nézmem. Nem szégyenült el!

Nro 8. Elvette Asszonyámtól a' Maris után talált leveleket, 's azzal fenyegetett, hogy
152 *úgy akarjam azt az ő almáriomából elvenni, hogy megbotoz...*

Becsületére csakugyan kéntelen vagyok megvallani, hogy az utolsó szót *felében elharrapta*.

Nro 9. Az Úr azt írta Asszonyámnak, hogy velem connotáltassa, mibe került a' fog-sága 's tétesse fel, hogy ha ide haza volt volna, mit fogott volna vonni. Így akara az Ur engem megcsalni; azt gondolta, hogy én fiatalember lévén, nem látom, mit akar az Ur?

Nro 10. Hadd vegye, b..... a' lelke tökéletlen, semmire való, gaz embere, hadd vegye! Az egyik testvére elvette Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Beothy Jánosnak a' leányát, a' másik el a' Consiliárius 's Ord. Vice Ispán Ragályi Józsefét: hadd vegye!

Nro 11. De mindég szerette a' fiatal szoba leányokat!

1162

(Itt fülánk és caustikus epe fog folyni tollamból, 's reméllem, hogy az olvasó reflexe lesz 's megérti mit mondok.)

Mikor én Kazinczy József Kassán Nationalis Oskolák Inspectorá voltam, ő pedig akkor, tudniillik Kazinczy Ferencz, ott mint 14 esztendő gyermek oskolában járt, tulajdon vallása szerint, mellyet egykor Telki-Bányán tett, a' Kapiné frajczimerén vesztette el a' sz.....

'S azalatt, míg ő Kazinczy József Munkácson raboskodott, én Kazinczy Ferencz, a' ki soha nem raboskodtam, a' Kazinczy István frajczimerével kedvemre utaztam, mert szépen énekelt.

A' ki ezt nem érti 's bennünket nem ismér, tudja-meg, hogy én Kazinczy Ferencz *első gyereke vagyok a' születés rendében az anyámnak*, – József pedig a' születés rendében *kilenczedik*, vagy az élők közt a' hetedik.

Nro 12. Nekem rivalkodott ismét, hogy csak kapjak belé, itt vagyok! tessék! nem félek!

Én ez alatt csak írtam 's bámultam istentelenségét, de egy úttal örültem is, hogy gonosz szívű bántóm úgy producálja magát mint sült bolond; és minden bizonnal ez fogta cselekedni, hogy bántásait phlegmával vehettem. Végre elvégezvén a' levélírást, felkölttem, elővettem a' süveget 's kimentem a' kertbe.

A' József öcsém felesége jelen vala, míg ezek folytak, és egy hanggal sem csendesítette férjét, sem hogy ezen hallatlan ocsmányságú dolog ellen való detestatióját megmutassa, ki nem ment.

Az Anyám felkölt, járt, szitkokat mondott, megnyitotta az ajtót, reá rivalkodott a' lyányra, verte, kijött, 's két ízben azt kívánta, *hogy bár elütötték volna Budán a' fejemet!*

A' mindentudó Isten tudja, hogy csak szántam a' szó miatt, de az nekem nem fájt. »Bocsásd-meg neki, mert nem tudja mit cselekszik!« Az anyámnak könnyű volt illy borzasztó szóra fakadni az öcsém szavait sub Nro 6. hallván, 's példáját látván, általa tüzel-tetvén. Másnap reggel oda hagyám Regmeczet, 's Conscriptióra mentem.

Ugy tetszett Regmeczen, mikor velem az öcsém ezeket cselekedte, hogy a' cselekedet' ocsmánysága, melly a' bántót bolondnak declarálja, elég pótolék a' szenvedésért, mert ki haragszik azért a' számárra, hogy rug? Úgy tetszett az akkor: de a' Conscriptió alatt érzettem, hogy a' számár rugása is rugás, és hogy az is fáj. Nem alhattam soha. Lelkem szünet nélkül szenvedett. Láttam, hogy soha sem emancipálódhatom a' József öcsém tutelája alól. Így tarta ez egész Júliusban. Végre Júliusnak 25-dikén Konyáron egy estve megütött a' guta.

204, 323, 548,
708, 1171

Megvirradván alig tudtam szölli. Szám és szemem kifordultak helyeikből. A' Helység' Birája-e, vagy a' Nótárius, az ott lakó Felcserért küldé, 's az azt javasolta, hogy repüljek Debreczenbe, mert segedelemre van szükségem. Dr. Szent Györgyi úrhoz folyamodtam.

204, 708

Ez a' derék ember úgy fogadott, mint barát. Elholt látásomra, de el igyekezett rejtetni előttem a' veszélyt, mellyben forgottam. Hogy a' nyavalya' állapotját kitalálhassa, magánál étetett, hitvese jelenlétében süvegemet feltétette; orvosságokkal elkészített, 's

1171 végre Epictétből és Senecából merített biztatásokkal 's vigasztalásokkal sírva eleresztett.

204 Júl. 31-d. Baranyi József barátom és Conscriptor társam kikísért Semlyénbe, tartván attól, hogy a' szerencsétlenség meglátása az Anyámra nagy mértékben fog hatni, 's a' megindulás engem még szerencsétlenebbé teszen. Ágyban leltük az Anyámat. Szám félreömlését, szemem hibás directióját maga vette észre az anyám, 's a' mint kimentem, tudakozta, mi bajom. Hidegen fogadta a' feleletet 's nem szóllott reá semmit. Hihető annak vette, hogy az Isten büntetőképben bocsátotta reám a' csapást, mert nem sokára azután egy nékem írt levelében azt mondotta, hogy bár egy gutta a' Klári húgom szája is félre rándítaná, hogy ellene ne panaszkodhatna!

Az Isteni Oeconomia a' csapásokat áldásúl bocsátja az emberekre. A' vak ember nem tudja a' czélt, jajgat, békételenkedik, 's igasságtalansággal vádolja azt, a' kinek keze az Egészet kormányozza: a' jó ember bízik abban, a' ki őreá új próbát bocsátja, 's tudja, hogy a' csapás csak a' destinált jónak kifejtődése. – Ezt a' nagy igazságot prédikálja az én mostani szerencsétlenségem is.

Eddig, hogy magamat önnön magammal és a' világgal háládatlannak, telhetetlennek ne neveztessem, csendesen nyögtem keresztem alatt. De mostan megérték az időök. Láttam én, hogy az újabb keserítések 's bántások újabb guttaütést okozhatnak, 's elrémlültem annak képzelteire, hogy akkor osztán úgy bánnak velem mint fél emberrel 's el vala végezve, hogy megházasodom.

205, 548 De kit? hol? miként? – Nem tudtam elmémet senkin megnyugtatni. Sokára az a' gondolat repült végig fejemen, hogy bár csak valakit lelhetnék, a' kiben fél annyi cultura, érett lélek 's kedvesség volna, mint Sophieban ismerek. Sophie felől nem mertem álmodni. Tudtam, hogy még mindég a' francia Emigráns Gróf Etoile Maximilien után vár, kivel 1800 olta világos jegyben volt 's szülőji eránt, kik engem 1784 olta tulajdon gyermekek gyanánt néztek, olly hűséggel voltam, hogy nekik nem magamat óhajtottam vőnek, hanem a' legragyogóbb, a' szeretetre legméltóbb Ifjat; 's a' gondolat semmi nyomot nem hagyta elmémben.

Azonban Sophienak emlékezetét elmémből elűzni akarván, annál makacsabban tapadt beléje a' gondolat. Nem remélvén semmit, feltettem magamban, hogy feljövök, 's elébb Pepivel, azután Sophieval szóllok; ha utamat kiadják, annál hamarabb állapodom meg valakiben másban.

205 Baranyi József Úr nekem egész bizodalmamat megérdemlette, de nem szóllottam senkinek, nem neki is. Láttam, hogy ha ezt a' lépést úgy teendém, hogy felőle senki se tudjon előre, az leginkább el fogja hitethetni a' világgal, hogy azt a' rút gyanút, azt a' gyalázatot, azokat a' bántásokat meg nem érdemlettem. Aug. 20-dika táján Baranyi Úr Váradra bément a' fixumok miatt. Tizennégy napi pihenő időnk maradván, addig Kázmért meg lehetett futni, mondám, 's megfutottam.

Hogy Regmeczen bé ne kelljen térnem, Ruszkának kerültem, hol a' húgomat Klárit, az Anyám haragja miatt, két esztendő olta meg nem látogattam. Maris már régen haza eresztetett Regmeczről 's én gondolhattam, hogy Ruszkán lesz: de az ő ottléte nem csak el nem ijesztett Ruszka felé venni utamat, sőt még unszolt; – tartoztam vele becsülemnek megmutatni, hogy nincs okom sem pirulni miatta, sem kerülni a' vele – lételt. A' gyanakodóknak szabad gondolniok a' mit akarnak.

Ruszkán két egész nap mulattam. Maris, kit a' húgom 9. esztendő's korában fogott 1171
szolgálatába, minden reggel bejött a' házhoz, 's csak alunni járt haza. Így módom volt
vele hosszasan elbeszéltetni mind azt, a' mi rajta a' Debreczenből való kiragadtatás olta
történt.

Ruszkán azt mondtam, hogy csak azért jövök Kázmérba, mert Semlyénben lenni
nem akarok, és Kázmérban is két esztendő olta nem voltam. 24. d. Aug. éjtszakára 205, 323, 548
Kázmérba értem.

Az vala szándékom, hogy mindeneknek előtte Pepivel szólljak. Láttam én, hogy az
én házasságom, az övének gátlására lehetne, 's több hűséggel voltam a' ház eránt, mint
hogy azt az én szerencsémnek feláldozni akarhassam. De Pepi nem vala a' háznál, más
napra várattatott. – Midőn mindég rejtegetvén Sophie előtt titkomat, azon vevém ma- 205, 323, 549
gamat észre, hogy benne vagyok a' nyilvánosságos declaratióban.

Szerencsésebb órában nem jöhettem én Kázmérba, mint éppen most. Sophie, 549
mihelytt a' székéről leszállék, mingyárt azzal álla előmbe, hogy meg van a' mit mindig
jövendöltem; Etoile megnyervén a' szabadságot a' haza mehetésre, 's látván hogy a'
Revolutzió ötet koldussá tette, egy három száz ezer livrával bíró személyt elvett, 's
Páris mellett egy falút vásárlott. A' levél nyolczad nappal azelőtt érkezék. – Ő Nagysága 205, 323, 550
a' Gróf kiuzene általa, hogy Ő nekem sokkal inkább barátom, mint hogy velem a' kö-
zönséges járt utat akarhassa tenni; 's a' helyett, hogy én szóljak vele, ő fog szóllani ve-
lem. – A' háznál Úriszék tartatott; 's ezek a' vendégek csak 27-dik Aug. oszlottak el;
ekkor veve elő a' Gróf.

Ő Nagysága azt kívánta, hogy minekelőtte gyűrűt váltanék, kérjem ki az Anyám'
akaratját. – Elébe terjesztettem a' Grófnak, hogy az Anyám az én jelentésemet nem
veheti másképpen mint örömmel; nem csak azért, mert lépésem végre felnyitja szemét,
hogy a' rettegett bolondságot elkövetni soha sem vala szándékom, hanem túl azon azért
is, mert Sophiet mindég megkülömböztetve kedvellette, 's a' ház eránt szíves barátság-
gal viseltetett. A' vallás külömbisége idegenséget okozhatna ugyan: de hiszen a' húgom
Klári pápista férjnél van, az öcsém Miklós pápista feleséget vett. De mind ezen tekinte-
teken kívül vagyon egy tekintet, a' melly tőlem egyenesen kívánja, hogy ezt a' lépést
az Anyámnak híre nélkül tegyem. Azt, hogy én Marist venni nem akartam, nekem nem
tartozik elhinni a' világ. Ha az Anyámnak hírével házasodom, azt fogják mondhatni,
hogy a' gondolat az Anyámban támadott, hogy Sophiet csak az Anyám kedvéért vet-
tem. Nem tagadhatom meg magamtól, illy mocsok után az elégtételt. Ő Nsga értette
okaimat, 's megengedte a' gyűrűváltást, úgy mindazáltal, hogy egyenesen megírom, mit
mond reá az Anyám, és ha csak fél szóval ellenzi is, légyen a' dolog olyan, mintha sem-
mi sem történt volna; 's ugyan ezért a' levél felérkezéséig nem csak a' Kázmér egész
környéke, de még a' cselédek is a' háznál, 's a' Plébánus, kinek Ő Nsgok szabad asztalt
engedtek, semmit sem tudtak felőle.

Ruszkán harmad napig kelle várakoznom Bátyám Krainik Úrnak haza érkezéséig, a' 205
ki Conscriptiún vala; mert a' húgomtól úgy elmennem hogy néki meg ne mondjam mi
esett, nem lehet, 's néki férje jelenlétében akartam elbeszélni. Az alatt Maris ismét
mindég a' háznál volt. Azokat, a' kik olly felette készek igaznak nézni a' gyanút, vigyá-
zóbbá teheti az a' bohóság, a' mit itt beszéllek: – Az inasom Plezsnyszki Ferencz, a'
ki nekem fogságomban is inasom volt, tudta tőlem, hogy megházasodtam. Kázmér és
Ruszka közt mondtam meg neki azt, de azzal a' parancsolattal, hogy Marisnak el ne

1171 beszéllje; félvén, hogy a' lyány hamarább mondja meg a' húgomnak mint én, a' melly méltó neheztelést támaszthatna. Leülvén az asztalhoz, a' lány ki 's be jött 's mindég nevetett az inasra. Én vettem észre a' nevetést, 's majd Marist néztem, majd az inast; tekintetem azt akará kitanulni, ha a' nevetés nem onnan jön-e, mert a' lyány már tudja. A' húgom megszóllala, hogy *ha Regmecziek látnák szemeim forgását, valamire magyarázhatnák.* Megvallottam, hogy azt nem cselekednék ok nélkül, azonban gyanújuk még is igazságtalan volna; 's megígértem a' húgomnak, hogy a' titkot férjének hazajövelekor megfejem. – Francz csakugyan megsúgta Marisnak mi történt; 's az a' boldogtalan leány, a' ki arról, hogy én őtet elveszem, soha nem álmodott, de hozzám szívesen attachirozva volt, 's Sophiet annak nézte, a' ki engem szerencsésné tehet, *örvendett szerencsémén.* Azután maga vallotta meg más nap, hogy Francztól mingyárt tudta, 's azt mondotta, hogy okosabb lépést nem tehettem.

Siettem Semlyénbe, 's mihielyt Bátyám Krainik Ur haza jött, másnap reggel mingyárt mentem. Maris a' falú' végén bucsúzott el tőlem; felültettem szekerembe, 's a' szomszéd faluig elvittem. Kért, hogy legyen gondom reá ezután is, 's szerezzem valamelly jó helyre. – 'S ezt a' lyányt, a' ki házasságom hírének örvendett midőn meghallotta, – a' kit Váradon azzal rettentettem-el az ott maradáستól, hogy ott elromolhat, *k.....nak* hitték, vádolták!

Ezen Ruszkán mulatásom ideje alatt beszéllte el nekem Maris, mik estenek vele Semlyénben, az úton, és Regmeczen. – Egy nap Zemplény Vármegyei Doctor Meczner Pál Ur Regmeczre ment-ki Ujhelyből. Az Anyám megnyitotta a' lyány ajtaját, hogy láthassa a' Doctort, 's akkor megszóllította: No k..., itt a' Doctor, megvizsgáltatlak, ha lyány vagy-e még? – *Szívesen Tekintetes Asszony! kész vagyok,* felele a' leány meg nem rettent képpel. 'S az anyám kiment.

A történet tökéletességére tartozik feljegyezni, hogy a' Maris' anyja, megértvén a' közhirből leányának fogva-tartását, Regmeczre ment, 's kérte a' lyányt. Asszonyám elfelejtette, hogy 9 esztendő előtt két fiáért esdeklett, 's megtagadta tőle a' lyányt, *kétségbeesve hagyta eltávozni az anyát.* – Egynehány nappal az után maga eresztette el, *édes leányomnak* nevezgetvén a' *k.....t.* József öcsém, a' ki őtet 12 esztendő's lyány korában egy szerviettnak a' mosásban lett eltévedése miatt úgy megrugdosta, hogy három hétig feküdt Ujhelyben gyógyító kéz között, a' sok Regmeczi pof és szitok után Kassán léteben *édes Marisomnak* szóllította. – Bizony az ember inkább érdemel szánást, mint gyűlölséget!

147, 148, 150,
205, 550

Septembernek 3-dika volt az a' nap, a' mellyen Semlyénbe értem. Késő vala az idő, az anyám ágyban feküdt, nem láttam jónak szóllani, 's jó éjtszakát kívántam. De más nap alig hallottam meg első szózatját, 's által mentem hozzá. Kilestem, mikor fog a' két szobaleány kifordulni, 's bécsuktam a' pitvar' ajtót, hogy fel nem háborítva szóllhassak. – Édes Asszonyám, mondám; nagy dolgokat kell elébe adnom Asszonyámnak, kérem, hallgasson ki mind végig; – két dologgal vádoltattam; *eggyik,* hogy Marissal vétkes ismeretségben éltem; *másik,* hogy el akarom venni. – Lárma; Intések, hogy térjek magamba, ismerjem meg vétkemet. Szitkok, hogy hazúg, lator, istentelen vagyok. – Hogy a' leány *nem k....* mondám beléugratva szavaiba, mutatja az, hogy kész vala magát a' vizitációnak alája vetni. Tagadta, hogy hazúgnak mondott. Mutatja az olly vádaknak mint a' Váradi velem-hálás, kézzel tapogatható hamis voltok. – Most azt a' fiát mentette, a' kit eddig mocskolt, 's mindég folyt a' lárma, a' siketítő szitok. – Szóllani akartam 's lárma. –

Kértem, 's lárma. – Ujra kértem, 's újra lárma. – Édes Asszonyám, mondám kifakadva, ¹¹⁷¹ Asszonyám nem engedi magát megnyugtatni, nem engedi, hogy csendesen szólljak, kéntelen vagyok azt elhadarni. Én megházasodtam – elholt! – elvettem Török Sophiet – új rándulat! imhol a' gyűrűje; ajánlom magamat is, a' mátkám is Asszonyámnak kegyességeibe. – Hiszen én – mindég – igen szerettem Sophiet! – Ez vala egész pihegő felelete. – Édes Asszonyám, mondám; a' Gróf azt kívánta, hogy előbb jelentsem bé etc. etc. Láttam, hogy az Anyámnak megpihenésre van szüksége, magában hagytam.

Az Anyám azonnal öltözött 's hírt vitt egy atyafinak. Hála Istennek édes Öcsém Asszony; az Isten meghallgatta az én könyörgésemet! – *Már azt neki meg kell adni, hogy derék, eszes személy monda egy más atyafiának: csuda, hogy a' fiamhoz adták.*

Én is kimentem 's a' húgomhoz mentem, Péchy Sándornéhoz. Igen nagy okom van azt hinni, hogy a' húgom már tudta, mikor hozzá mentem.

Más példából tudom, hogy a' kocsisom felesége, mihelytt beértem a' faluba, hírt terjeszte, mi történt. De akár tudta, akár nem, azt dicséretére kell megvallanom a' húgomnak, hogy úgy fogadott, a' mint nem vártam. Azon durvaság oltá, mellyet télben a' maga házánál tett velem, nem valék nála; 's midőn Marist Debreczenből kihozták, ő is szájának be varrásával fenyegette a' lyányt, hogy a' *k....* név ellen felriadt, 's azt mondta neki, hogy *h.... volna meg magát inkább a' csődörrel, mint velem.* – Most azt felelte, hogy jól tettem, hogy megházasodtam, 's azzal végzette-el, hogy *sajnálja és szégyelli a' mi télben esett.*

Megírtam Dienesnek, 's nem felelt. Két háznál Váradon azt mondták, hogy új stratagémát játszom, és a' Sophie színe alatt Marist fogom elvenni. – Megírtam Laczinak, 's nem felelt. – Megírtam Józsinak, 's nem felelt. – Julis is, Miklósné is feleltek.

Februáriusban Dienesnek négy levelet írtam, mindenikben előre köszöntvén a' Sophie képében, és jelentvén hogy mihelytt rosszul-léte engedni fogja, látogatására meggyünk; 's nem felelt. Susinak ezen idő alatt, csak a' mit az ártatlanul előhozódott beszédekből tudok, két levelet írt. A' ki úgy bánik, kéntelen osztán így is bänni; 's Asszonyám azt testvéreim' mocskolása gyanánt veszi nekem, hogy glosszák nélkül, szitkok nélkül elbeszéllem, mint bännak.

Kocsisom hozta a' levelet – sőt nem kocsisom, hanem Maszli, a' Regmeczi kerülő! – Regmeczre József öcsémhez. – Mellé vala téve a' Kázmérba 's Bárczay Ferencz régi barátomnak szólló. – Addig míg ez a' levél felérkezett, Kázmérban senki semmit nem tudott, sem Kázmérnak egész környékén. A' kázméri veres zsidó Újhelyben öszeakadt Maszlival, 's őtőle hallotta meg, hogy Sophie mátkám, 's hogy leveletem ő hozza. A' zsidó a' hírt meghozta Kázmérba, 's Sophie kéntelen volt a' levélért küldeni. József öcsém megtartóztatta, 's azt felelte, hogy Mecznernek adta által.

Az anyám nekem két ízben 500 f., mindössze 1000 ftot ada kikészítésül. Sophie ²⁰⁶ engem minden ajándéktól önként dispensált, dispensált minden cifrától is, 's azt ígértük egymásnak, hogy pénzünket a' ház szükségére fordítjuk. Én emlékeztettem az Anyámat a' májusi ígéretre, hogy a' Semlyéni pusztatelket 's mellette lévő földet nekem adja, instruál, és lakóul, míg amott építhetek, a' Bossányi János-féle házat nékem engedi. A' leveleket a' Conscriptió elvégzésekor írtam Bagosról, minthogy májusban azt ígérte, hogy ennek elvégzésekor ereszt külön. Azt izente, hogy szóval végez velem olyanokat, nem levél által. Szóllottam. Ide engedte a' házat. Megvettem a' deszkát, hogy bédeszskáztathassék a' ház; tudtával, engedelmével vitetett a' deszka tulajdon béres-sze-

1171 kerén az asztaloshoz, tudtával készítettem a' Bossányi János' házára, ajtót, ablakot: 's meg nem tudtam fogni, mit teszen az, hogy az asztalos azt feleli, hogy az Anyám contremandálta a' munkát; mit az, hogy a' Bossányi János házában lakó ember azt feleli, hogy néki parancsolatja van, hogy ki ne mozduljon.

Az Anyám octóbernek utolsó napjaiban Kólyra megy szüretelni, 's onnan küldi hozzám a' mészárszék zsidáját azzal az izenettel, hogy Sophiet ne vigyem a' Bossányi János házához, hanem hozzam hozzá. Úgy mindent csinál érttem. Ha ezt nem akar-nám, vigyem Keserűbe. Ezen kettős conditiótól függ egész anyaisága. Ekkor nyílt fel a' szemem. Kéntelen valék a' két rossz közt a' kisebbiket választani, *Keserűt* választottam, *igen keserűen*, azt híván, hogy oda csak zsellérségbe küldenek, 's tavasszal épülni fog a' házam.

206 Comáromy Ferencz, a' tiszteletre méltó Lajos fija Tornynos-Németiből lejött a' Kólyi hegyre, és ott az Anyámnak elbeszélte, hogy én Marist felvettem a' szekeremre, 's elvittem a' szomszéd faluig. – A' mint én felmentem a' hegyre, ennek praetextusa alatt, olly irtóztató keménységgel fogadott engem az anyám, a' millyet képzelnem nem lehet. Miklós öcsémnek, a' ki Szúnyogdról oda méne-álta, azt mondotta, minekutánna én onnan a' lakodalmam miatt feljöttem, hogy *csak azt bánja, hogy meg nem verettetett*.

Ennek a' haragnak három oka volt: 1. hogy a' lakodalom terminusát nem az Anyám 206 tette, 2. hogy Maris a' szekeremben volt, 3. hogy a' mint József öcsém állította, azt írtam Bárczay Ferencznek, hogy *én kevélyen tekintek le ezután a' testvéreimre, mert az én feleségem mágnás leány*. Alább majd meglátjuk, ha írtam e? a' lakodalom terminusa is elő fog fordulni. Én az Anyámat arra kértem, hogy jelenne meg a' lakodalmamon. Ez ugyan, mondtam, nem szokás: de az én házasságom, az első lépésen kezdvén, nem a' szokás, hanem az ész szerint ment; Asszonyám jól van és jól volt a' Kázméri házzal, Asszonyám örömmel fog fogadtatni. – A' Gróf József öcsémnek levelet írt 's invitálta a' lakodalom- 186, 206, 550 ra. Az öcsém az én lakodalmom' napján Balajton volt 's Ipáját temette: de az odaindu-lás előtt vévén a' levelet, felelhetett volna reá, 's nem felelt.

186, 207 16 d. Novemberben meghalljuk, hogy József öcsém már megjött Balajtról, 's a' Grófné Sophieval 's velem által megyen hozzájuk, megteszi az etikett vizitet. Nem ad-ták vissza. Azt mondták, hogy Sophie már is kevélyebb, mint volt és azt a' reflexiót csinálták, hogy micsoda beszéd már az, a' mit én ott vittem, hogy francziául nem mondják *kávét inni*, hanem kávét venni (*prendre du caffè, nem boire du caffè*).

Az esketés actusáról kijöven, az vala első dolgom, hogy az Anyámnak levelet írtam, jelentettem, hogy az esketés megvagyon; kértem anyai áldását, megköszöntem eddig mutatott kegyességeit, 's ajánlottam magamat 's feleségemet anyai gratiájába. Sophie 207, 551 egy mandolatortát küldte az Anyámnak, tudván, hogy azt szereti; a' Gróf pedig egy emberséggel teljes levelet. – Az Anyám nékem is, a' Grófnak is egy Anyához illő vá-laszt adott, 's azt parancsolta, hogy' kérjem a' Grófot, hogy szenvedjen meg a' házánál, míg maga feljő, 's magával le viszen. – Melly szép kezdete a' dolognak!

Azonban már Decembernek is elmúlt vala egy harmada; 's az Anyám még sem jött. 186 Nem akarván általhágni parancsolatját, Sophiet ide hagytam, 's magam Semlyénbe in-dultam. 186, 207 Kenézlőn öszve akadtam az Anyámmal és József öcsémmel. El vala felejtve lelkemben minden bántás, egész szívességgel mondtam Józsinak, hogy voltam a' felesé-génél; egészséges; a' fiának a' fogaira baja volt, de jobban van. – Nem felelt.

Éjtszakára meghálván Patakon 's ott nem tudom ki hozódván elő a' beszédben, Józsi 1171
protestált a' Nagyságos titulus ellen, 's azt sajnálta, hogy nem *Tisztartónak* neveltetett.
Jun. 27-dikén arrogantiával emlegette a' Consil. 's Ord. V. Ispán Ipát, most minden
distinctió bolondság volt *szájában*. Ha az volt e vallyon *szívében* is? – Előhozódván a'
Kólyi szüret egyik históriája, hogy Halmágyi László puskát kapott ott a' sógorára,
Domokos Jakabra, azt mondta, hogy *úgy kell! kár is volna kevesebbet* kezdeni. – Mind
ezek mutatták dühét; de az előttem nem vala újság.

Regmeczre érvén délre, egész nap ott mulattam; de levelet küldöttem Sophienak,
jelentettem vissza tértemet, 's kértem, hogy készülne úgy hogy másnap által jöhessen.
Érte jöttem reggel 's a' Grófné ismét elkísért.

József öcsém nem mulasztotta el a' szurkálásokat, a' hol lehetett. Nagy sopánkodva
beszélte el, úgy hogy én halljam, melly szerencsétlen házasságot tett most a' felesége'
tantijának, a' Pozsonyban lakó Elekné Asszonynak egyik fija; 's az egész *szerencsétlen-*
ség abban állott, hogy Pápista feleséget veve. Pedig ugyan azon Asszonyságnak egy más
gyermek is Pápistához ment már azelőtt. Ezt József öcsém világosan mondotta. Én
nem szóllottam belé, de az Anyám közt és között egy kis csetépaté támadt.

Novembernek 11-dike olta Januárnak 26-dikáig éltem hatod magammal és lóval 1178
Kázmérban. Ezen hosszú idő alatt a' Gróf háromszor ebédelt Regmeczen, 's az ebéd
soha sem volt dőzsölés, erszényt-pusztító. Ezt az öcsém megsokallotta. Öszvezördült
az Anyámmal. Az Anyám izent, hogy menjek le, mert baj van a' háznál, 's izenjek
Klárinak, hogy jőjjön. Csak kevés nappal indultak el Semlyén felé a' Sophie' szekerei, 's
József öcsémnek eszébe jutott, hogy kevesebb kelle Balajtról elhozni a' bútort, 's lángot
vetett a'

Öt nap mulattam Regmeczen, 's örültem, hogy az Anyámmal éreztetem egész gyer-
meki hűségemet, 's hogy a' tavalyi keserítéseknek, gutaütetésnek emlékezete el van
törölve. Példátlan békességgel tűrtem az Öcsém dühösségeit, gorombaságát; a' millyen
péld. ok. az volt, hogy leülvén az asztalhoz ő és felesége, és én Sophie, ámbár mi ketten
úgy vivénk a' dolgot, hogy a' leves alatt kezdvén a' poszpászig mindég csevegtünk, hogy
végre lesz valami alkalmatosságok beszédünkbe egyveledni, sem az öcsém, sem a' me-
nyem belé nem szóllottak és olly némán költek fel, a' hogy leültek. Csak egyszer ra-
gadta el az öcsémet az elkeseredés 's akkor a' feleségéhez fordulván, ezt mondá neki:
Láttalak már én, jónak, rosznak; láttalak szépnek, rútnek; láttalak gazdagnak, szegénynek.
– Öt nap tűrtem ezeket láttatlannak tévén a' miket láttam, hallatlannak, a' miket hallot-
tam. De mindennek van határa; 's a' szemtelen ember a' delicatesszt meg nem érti:
végre én is kifakadtam. Hadd hozzam elő némelly példáját újabbi gorombaságoknak, 's
nevetséges irigységeknek.

Ha gróf nem volt is az atyám, mondá egykor Ragályi Mária *derekabb ember volt* 188, 208
mint az övé. Pedig az ő atyját senki sem bántotta. – Sophie egy vasszín atlasz téli ruhá-
ba szállott le a' szekérből, sárga selyem felbával prémezettben, 's alatta petinet csipke
nyakkendő volt. Ötet a' menyem lopva tetőtől fogva talpig recenseálta, nem azzal az
asszonyi interével, a' mellyet a' jó circulusokban 's barátnék közt látni, hanem *kis-vá-*
rosi czélobból; 's egykor, míg én az Anyám szobájában írok, 's a' menyem a' kemencze
mellett ül, az öcsém fel 's alá jár a' szobában, 's ezt mondja: *Petinet uram* tavaly volt a'
módi; ez idén a' *zephir* a' módi: *Nem szánnám eltördelni a' kezét, a' ki legelsőben vette fel*
a' sárga felbát. Nem szenvedhetem azt! Ezek az ő tulajdon szavai, 's hízelkedem vele,

1178 hogy az expressiókon kiismerszik, hogy azok az övéi, és nem az enyéme. – Nékem a' csizmánom fekete filz posztó papucsom volt, mint a' millyenben az útszákon járnak és kocsiban. *Mágnási cipők!* ez vala a' József öcsém criticája. Szerencsétlenségére ezután kevés nappal Miklós Regmeczre érkezett 's az inasa olyan papucsba szállott-le a' szeréből – *Nem bántam volna úgy segéljen, én, monda, ha elvette volna is Marist!* 'S elhiszem, a' mit mondott; úgy az az öröme lett volna, hogy szabadon nevezhetett volna bolondnak, a' helyett, hogy most a' Grofi titulus bántotta. (Erre a' czikkelyre azt kell
206 megjegyezmem, hogy ő azt mondotta, mikor házasodott, – Asszonyám rá a' tanú – hogy *Ragályi Mária ugyan soha sem hált volna az oldala mellett, de az csiklándoztatta, hogy Consiliarius 's Ord. V. Ispán' leánya.* Az ilyen gondolkozású ember más felől is úgy gondolkozik, mint maga felől, 's abban is bolond gőzt keres, a' kiben az nincs.) – Ugyan csak Asszonyámnak mondotta felőlem, hogy *velem a' mennyországban sem akar együtt élni.* A' felelet az vala rá, hogy nincs mit félnie tőlem; a' hogy indultunk, nem egy helyre fogunk jutni.

Igy mentek ezek mind azon szemtelenségig, hogy egy házban hálván én az Anyámmal, bennünket *lopva kihallgatott.* Nem volt egy szavam is a' mellyet szégyelnem kellene; 's más nap, midőn ezért Asszonyámnak szemrehányásokat tett, bátran tettem szemébe.

A' tűz az Anyám között és ő köztte még nagyobb lett. Egykor délben azt mondotta feleségének, hogy van nem tudom immár hány esztendeje, miolta annyit nem írt, mint 24 óra olta. Azt hittem, hogy ismét Contrastban akar velem lenni, 's nékem ad vad ütést, hogy én írogatok, olvasgatok: de megcsaltam magamat. Egynehány esztendei számadását hozta-bé az Anyámnak; az Anyám felugrott, 's ezen igen nevezetes szókkal széljel tépvén a' papirokat utánna lökte: *Nem voltál nekem, gaz disznó soha számadó szolgál; ne!*

208 Miklós véletlenül, váratlanul érkezik. Látja a' lármát, József öcsém félre viszi, panaszkodik. Még mindég hallgattam. Midőn csaknem vacsorához ülnénk (18. Január) Józsi azt parancsolja, hogy Miklósnak vetessen a' felesége ágyat; 's valami olly formát vét mellé, hogy semmi az, hogy az ágy a' *tiéd.* Tudniillik a' feleségéé. Ezt mondván megtámaszkodik ingerlő móddal, mint midőn engem provocált, hogy kapjak belé, ha merem, az ajtó feléhez, 's lenéz az Anyámra, a' ki hátát a' kemenczének vetette. Klári is ott ült. Én benn valék a' szobában. Az Anyám felpattant 's a' sírásig lágyult el. Ez vala a' signál a' csatára. Most szóllottam meg. Ez, mondám, gázság a' mit csinálsz. Ő is szóllott, én is szóllottam: mit? azt a' Mindentudó Isten tudhatja; az elme akkor nincs olly csendben, hogy minden szóra emlékezzék; végre Józsi a' két kezét a' kaputrok alá görbíti, mintegy csipejére, 's mellyel 's fővel nekem rugtat. Hohó! értem, mondám, megemlékeznén, hogy ezt kereste Jun. 27. d. két ízben 's azt írta Klárinak, hogy *meg sem mertem motszanni;* 's észre sem vette magát, midőn a' kaputrok' galléra mind a' két két kezemben volt. Klári is szóllott az Anyám is. Mind ketten nekünk jöttek 's elválasztottak. Egyszerre eleresztettem. Nekem csak az vala szándékom, hogy éreztessen vele, hogy a' *nem-motszanás* nem *ijedés* vala. Ragályi Mária előjött és azt panaszlotta elkeseredve, *Látod Klári, te azt mondtad, hogy én olly rút vagyok, hogy csudálkozol, mint szerethet engem az Uram.* – Melly szemrehányás! melly megbántás, valakit szépnem tartani! Több is vala ilyen. Isten tudja már, mint lett vége.

Azalatt míg én Kázmérba szaladtam, Miklós azt proponálja az Anyámnak, hogy ¹¹⁷⁸ Regmeczet adja Arendába Józsinak. Megkészült. Péter Bátyám csinálta ki a' summát a' szerint a' hogy Józsi minden bedictált. Én akkor mentem oda, mindön consumálva volt. Jónak nem tartottam. De nem vala szavam hozzá.

Minekelőtte Klári elment volna, egy Józsit megdicsőítő dolog történt. Ő Klárit az Anyámnál halálos gyűlötségbe hozta volt. Klári mutatta nekem a' reá írt anyai leveleket. Éppen a' Józsi vádjai közt, a' mellyeket Klári ellen tett, volt egy, a' melly kisütötte azt megczáfolyhatatlanul, hogy a' panaszt nem Klári tette Józsi előtt, hanem Klári előtt Józsi. – Józsi confrontáltatott. Tagadni akarta, 's ezt mondta: *Hamis a' Néném asszony lelke!* Klári visszaadta a' szót; *Hamis a' te lelked Józsi.* A' környüállás a' vádat a' Józsi nyakába sütötte. Klári az Anyámmal megbékélt 's elment. Január vége felé levelem érkezik Biharból, hogy a' conscriptiót kevés napok alatt bé kell adni, azért menjek. A' levelet közlöttem az Anyámmal 's azt a' feleletet kaptam, hogy menjek tehát, az Anyám egéssége még úgy is soká nem fogja megengedni, hogy menjen.

Jan. 26 d. útnak indúltam. Az Anyám száz forintot adott útra 's költségre. A' keserűi ház meg vala deszkázva. Holminkat általhordattuk. Azonban meghallom, hogy Dienes neheztel Keserű miatt, 's mindenfelé az a' panasz terjedett el, hogy *én ötet Keserűnek birtokából kivettem.* Ez nekem fájt. Rég olta szálkának láttam magamat némelly testvéreim' szemekben, 's íme az Anyám Dienesnek színt ad velem öszveháborodhatni. Pedig Keserű egy nyomorult viskóval a' temető szélén, nem érdemli azt. A' mint az Anyám lejött, elébe adtam sérelmemet, 's azt mondtam propositiójára, hogy inkább egy ideig a' háznál maradok. Engedelmevel, hírével, a' pusztá telek már körül vala sánczolva két oldalról, a' harmadik felől vesszővel akarám béfonatni. Az Anyám azt mondta, hogy deszkát kell venni, nem vesszőt; hogy téglát, vályogot kell vettetni; 's nem csinála semmit. Munka, foglalatosság, gyarapodás nélkül töltöttük napjainkat. Disznainak nem adatott tengerit, 's azok úgy oda lettek, hogy tavaszi malaczok nem volt 's még ez idén sem igen lesz; az legalább igaz, hogy még 30 d. Jul. olly hitványok voltak, mint tavasszal, és hogy a' kondás 's az egész falu azt mondja, hogy soha rosszabb sertést nem látott. Azt mondta, hogy nem a' rosz tartás az oka, hanem a' tavalyi járvány betegség; de a' Nyíri disznó, melly ezzel együtt jár, igen jó, mert a' góréból jól tartották. Bemutattam, ¹⁸⁸ hogy a' Nyíriné veje lopásban találtatott. Elnézte, 's azzal vádolt, hogy más szöll belőlem, az, a' ki Nyíritől meg akarja fosztattatni.

Sophie Áprilisnak vége felé egynehány ízben fessengette egész delicatesszel azt a' kérdést, hogy mit kezdjünk? Mit? hát csak úgy? azt vala a' felelet.

Hat holnapja múla-el házassági együtt lételünknek, 's 100 frtnál többet nem ada, sem semmit nem, a' mihez látni lehetett volna. Sophienak a' ház legszorosabb barátjai azt tanácslották, hogy ne tartson sem tehenet, sem apró marhát, mert abból história lesz. Illy környüállások közt, maga proponálta az Anyám, hogy a' Pepi lakodalma miatt a' B. Vécsey Miklós kisasszonyával jöjjünk-fel.

Szerencsénkre Sophienak a' még Regmeczen adott 37 latból álló ezüst aufsatzon kívül 300 forintot ada, hogy azon vegyen gyémánt, főköttöbe való, rózsát, 's azt tette mellé, hogy az én kezembe ne adja, külömben mind postára megyen. – Ezen 300 f. nélkül meg nem tudtam volna indulni.

Kassára érvén, elkeseredve írtam egy levelet; végye gondolóra, hogy midőn az ¹⁵⁸ öcsém megházasodék, postilion, stiblis 's 9 forintos kalapú kocsis fogott a' szekerébe,

1178 az enyémbe gubás – hogy Józsinak 840 f. ára ezüst jött, 's két vagy három rendbeli arany ékesség; – hogy Józsinak azonnal épült a' ház, az istálló, úgy hogy 3 hónap alatt el vala készülve lakója; engem pedig egy paraszt formájú nedves viskóba akara küldeni Kesperűbe; – hogy 6 holnapja, hogy feleséges ember vagyok, 's nincs semmim; 's költségemre 100 ftnál többet nem ada 'stbb. – Hogy szégyellem a' dolgot Sophiet előtt is, 's nem tudom mint jelenjek meg Kázmértt. – Nem felelt; de másoknak azt panaszlotta, hogy egy impertinens levelet írtam reá.

192, 209 Kázmérba érvén, a' Gróf és a' Grófné meg nem tudták fogni, mi történhetett, hogy az Anyám közttem és József öcsém közt ezt a' *külömbiséget teszi*. Én azt óhajtottam, hogy a' Gróf Sophiet tartóztassa meg, mert láttam a' veszedelmet, 's tudtam, hogy históriák fognak esni, szóllanom kell, 's akkor osztán az Anyám vastag falatokat nyelet velem; pedig Sophie viselős és mindég beteg volt. Még Regmeczen, midőn az Anyám lábánál olly nyúgodtan, olly gyermeki hűséggel ültem, a' hogy' nem még soha, megmondottam én azt, hogy mihellyt tűz lesz azonnal kikapom Sophiet, hogy úgy ne járjon, mint a' két menyem járt. – A' Gróf megelőzte kívánságomat, 's azt kérdezte tőlem, ha nem tetszene e nekem Sophiet itt hagyni. Örvendve fogadtam el a' propositiót, 's jónak láttam, hogy Ő Nsga az Anyámnak írjon. Ő Nsga írt, 's nem titkolta el atyai illetődését azon, hogy a' leánya másképpen fogadtatott, mint Ragályi Mária. Az Anyám vette a' levelet, 's sem Ő Nsgának nem felelt, sem nekem nem szóllott.

193, 209 Asszonyám Júniusnak 4-dikén indul Regmeczre, és semmit sem teszen. Ez desperációba vitt. Ekkor egy hosszú levelet írtam Péter Bátyám Uramnak, a' ki felől azt mondá az Anyám, hogy vele fog tanácskozni, 's elébe adtam sérelmemet. A' levelet Ő Nsgának maga hozta-fel az Anyám. Kértem Ő Nsgát, hogy a' levelet olvassa-meg, és talán nyernénk vele, ha Ő Nsga azt nem a' Bátyámnak, hanem magának az Anyámnak adná.

193, 209 Megérkezvén a' levél, Ő Nsga általmene Regmeczre. – Kedvetlen vendég vala, nem úgy, mint Deczemberben, mert sokáig várakoztatták az ebédülőben. Végre előeresztetik, de hideg képpel fogadtatott el. Köszöntést mond a' Grófnétól, kézcsókot Sophietől. Az Anyám kérdi, hogy van az, hogy Sophie nem jön hozzá? A' Gróf beszéli, mely nehezen viseli terhét. – Terhes én is voltam 's még is el tudtam menni, a' hová kellett; 's leczke annyi, a' mennyi kívántatott. – Végre Ő Nsga kérdi, ha vette e az Anyám az általam küldött levelet? Igen! a' *jó fiam* ide adta. – Kérdi a' Gróf, hogy mit méltóztatik erántunk végezni? – Én? semmit! A' Gróf hírem nélkül adta neki a' lyányát; – ő hírem akaratom nélkül házasodott meg. – De Tektes Asszony, az illendőség... Itt belé ugrik szavába: Én a' Gróftól illendőséget nem tanulok, hanem a' Gróf fog tőlem – azt tanulni én ide nem jöttem, annyival inkább nem gorombaságokat hallani! ez vala a' felelet 's vége lett vala a' vizitának.

A' kocsisom levelekkel jött fel Kázmérba 's Regmeczre, 's a' Grófné nekem megírta a' mi ő Nsgával Regmeczen történt; egy úttal pedig következő levelét hozta hozzá az Anyámnak:⁴⁰⁵

Elrettenve ezen haladék nélkül ott hagytam Semlyént, hogy a' Grófot a' szenvedett kedvetlenségért enyhíthessem, 's dolgomhoz magam láthassak. Ha meg tudtam volna

⁴⁰⁵ [Dékáni jegyzete: „A levél másolatát nem írta be, csak a neki hagyott üres hely van meg. Közlő.”]

álmodni, hogy az Anyám a' Gróf megjelenését, 's Vejének, lyányának, 's születéséhez 1178
közelítő unokájának dolga eránt való gondjait bántásnak, 's idegen dologba való avatko-
zásnak veszi, mindent elszenvedtem volna inkább, minthogy pártomra keljen. De én azt
hittem, hogy megjelenése, 's bizodalmas kérése még kedvesen fog vétettetni. A' Gróf jó
tónusa isméretes mindeneknél: egészen más effectusát vártam.

Felérvén Kázmérba Júniusnak utolsó napjaiban, 's nem tiszteletlenségből, hanem 194, 210
félelemből 's okosságból kerülvén el Regmeczet (mert azok körül nem jó forogni, a' kik
botról gondolkozhatnak) 's meghallván, hogy a' Bátyám nincs oda haza, levél által
jelentettem-bé magam' más napra. 30 d. Jún. által mentem, 's az Anyámat és Józsit ott 194, 210, 217
leltem. Péter Bátyám nékem szóval négy propositiót téve, 's azt akarta, hogy válasszak
mingyárt, hozzá adván, hogy menjek a' háztól, és magamat semmibe ne avassam. –
Váratlanul esett a' dolog; tüzetem el kelle hűteni; kimentem. Vissza jövé, mondtam,
hogy a' választásra fontolás kell, írva adom feleletemet, 's fogattam.

Rendes, hogy az Öcsém azt akarván mutatni, hogy a' dolgot nem kormányozza, ki-
ment, de a' szoba ajtaja mellett álló széken helyet fogott, 's bejövé, magyarázott!

Egy óra alatt Újhelyből írtam Péter Bátyámnak, 's kértem, jegyeznél fel a'
punctumokat, mert valamit hibásan találok érteni.

3-dik Jul. ezt vettem feleletül:

194, 210, 1186

A' választásomra bízott Punctumok.

Minekutánna Ferencz fiam az én ő eránta való anyaságommal meg nem elégszik, –
(noha arról az egész engem ismerő világ bizonytságot tehet, és noha én neki a' fogsága
alatt tett költségeken és az ő adósságainak fizetésén kívül, mingyárt kiszabadulásával
fekvő jószágot is adtam és resignáltam, mellyből akkor mingyárt 480 Rftot bé is vett;
Ezen felyül adtam neki 11 tehenet, 1 bikát, 12 harmadfű tinót, adtam én 20 disznót,
Józsi is 20 süldőt; vettem neki 142 darab juhot, vettem 4 lovat, kocsit, azután a' resignált
jószágot megvetvén, kicsinyelvén Semlyénbe való jövetelével kibecsültettem Kólyon
egy szőlőt hatszáz egynehány forinton – hogy azt ő műveltesse, 's hasznát vehesse.

Ezen felyül mind eddig mind maga, mind cselédje, mind minden névvel megnevez-
hető állatja az enyémet ette, éppen úgy, mint a' Józsié – tavaly pedig noha hírem nélkül
megházasodott, kikészítésére ezer Rf. készpénzt; ezen felyül a' kocsijához kész bőro-
ket 's vásznat adtam, 's minden gazdaságbeli 's gazdaszonyságbeli eszközökkel kiké-
szítettem az ezüst aufsatzomat – és a' feleségének egyszerre 300 Rftot kész pénzt több
egykori, máskori adásomon felyül kiszabadulása olta adtam – hanem mind engemet,
mind a' testvéreit mocskolni meg nem szűnik, rajtam nevezetesen, hogy külön mehes-
sen, külön jószágért, félretévén az nékem tartozó tiszteletet, impertinenskedik.

'S ezekből a' maga illetlen viseleteiből noha keservesen de eléggé világosan látom,
hogy az ötet fenyegető veszedelemtől meg nem menthetem. Hogy mind magam szemé-
lyében többé tőle ne háborgattassam, 's bosszantassam, mind a' házamnak békessége
lehessen, jó és egyenes lélekkel megfontolván kötelességem szerint mind a' magamat,
mind a' ház körülállását, mind az ő állapotját, íme vagy három propositiót teszek
elibe; én jó lélekkel sem mást, sem többet nem is adhatok, nem is adok. Válasszon
azokból maga, a' melyik tetszik. Elválasztván minekutánna ennyire vitte mind maga,
mind az Ipája a' dolgot, declarálom, hogy idő halasztás nélkül menjen; mind nekem,
mind a' testvéreinek békét hagyjon örökre; most pedig magáról Reversálist adjon, hogy

1186 engem többé míg élek sem nem bosszant, sem nem háborít, sem nem keserít; mellyet ha meg fog állani, kérem az Istent, hogy felejtse el azokat a' sok számtalan tiszteletlenségeket, és méltatlanságokat, mellyeket rajtam Anyán rég olta követ, 's áldja-meg jó erkölccsel, ésszel 's jó szívvel.

Az első propositió. Hogy tőlem időhalasztás nélkül külön menvén végye lakását, a' hol tetszik. Én minden esztendőben adok neki ezer Rftot olly formán, hogy a' Kólyi szőlőnek, mint maga több leveleiben írja, 300 Rf. lévén a' haszna, az az 1000 ftba imputáltatik. 'S e' szerint én még a' szőlőhöz esztendőnként 700 Rf. adok.

A' második propositió. Hogy az épületjébe, mellyet az én sok és keserves költségemmel tulajdon magának a' Serháznál épített és a' mellyet soha sem egyik, sem másik testvére különben sem acceptálhat, menjen lakni. Úgy is már régen készek az ablakrámak és a' duplaajtók is; hogy konyhakertje lehessen, azon darab földet, melly van az épület mellett, az Újhelybe és Nagy-Bányácskára vivő szekérútak között a' Szakszon és több Zselléreim földeken kívül oda adom, úgy mindazonáltal, hogy az több ide való birtokomnak, 's gazdaságomnak, sem nyilván, sem alattomban semmiféle rövidséget, 's hátramaradást ne okozzon. Ezen felyül odaadom neki a' Jesztrebi egész jószágomat minden haszonvételeivel és hogy szőlője is lehessen, a' Mátyásházi hegyen, azon plágát, mellyből most nekem dézmát adnak, egészen kibecsültetem, 's ki is fizetem az ősszel szüret után, mert most törvényesen nem lehet. Ha ezt választja, minthogy már itten kap szólót, a' Kólyit különben is messze lévén, magamnak tartom.

A' harmadik propositió. Hogyha a' Serháznál való épületjébe nem megyen, mellyet újra is declarálok, hogy minthogy az ő fantáziája által épült, senkié másé nem lehet, hanem az övé valaha is. De most az oda menetelre nem kényszerítem. Tehát menjen a' Bossányi János féle udvarba, az úgy is Uri-formájú. Itten magamnak csak a' nagyobb ágát tartom-fel a' pinczéimnek, a' míg élek, a' kisebbiket használja. Ehhez adok neki: ott minden mezőben (a' hol lellem isméréstiben minden környüállásokat összevetvén, jónak fogom látni) mingyárt lemenetelemmel ötven köblös földet olly formán, hogy tiszta búzát tíz köblöt, gabonát pedig negyvenet vethessen, úgy szintén tavaszt is, ehhez adok annyi rétet, a' mennyit az én környüállásaim is megengednek, az ő szükségei is kívánhatnak, mind a' földeket, mind a' rétet lemenetelemmel mingyárt ki is mutatom most, hogy többé soha vele bajom ne legyen; magot már adtam, a' miből vethet.

Búzát szemül adok vetésre valót, mihelytt ki lesz nyomtatva. Ehhez, hogy a' földet legyen kinek meg is művelni, adok neki négy marhát, embert neki Semlyénben, kiknek ketteje Urbariális telken laknak, a' más ketteje pedig ollyan, hogy azoknak földet rétet az Uraság, 's ezután a' fiam adjon; négy telek után való erdőbeli és korcsmabeli jövedelemet is oda adom, a' Kólyi szőlejét használni 's műveltetni.

A' negyedik propositió. Hogy ugyancsak Semlyénben, ha a' Bossányi János féle Uri formájú udvar nem tetszik, a' helyett vegye azt a' Curiát, a' mit már körül is sánczoltatott. Ehhez is hozzáadom a' fellyebb megírt négy telket, mind az erdő, mind a' korcsmabeli hasznával. Ehhez is adok minden mezőben ötven köblös földet ott, a' hol én fogom legjobbnak látni a' nélkül, hogy a' fiam kötölőzködjön. A' mit teszek, most is, ezután is megfontolva, a' környüállásokat összevetve cselekszem. Rétet is ott és annyit a' hol és a' mennyit a' környüállásaim engedik, és a' Kólyi szólót.

A' marhája és sertése ki van adva. Hogy béres ökre is legyen, lemenetelemmel mingyárt kiszakasztatok a' gulyámból négy tinót, 's azt azonnal által adom, és mind

ezeket mi egyebet magával külön vivén, hogy szekere ekéje lehessen, az olly nehezen 1186
várt gazdálkodáshoz láthasson, ötszáz Rftot kész pénzt is adok Lőrinczi napi szabad-
ságkor. Ezeken kívül én sem többet, sem mást nem tudok adni. Bár mindenik gyerme-
kemnek egy-egy Dominiumot adhatnék.

Ezeket tehát fontolja meg 's ezekből tetszése szerint válasszon, éntőlem mindenével
időhalasztás nélkül, a' mit régen óhajtok, külön menjen 's valamint ezt, úgy azt is anyai
hatalommal megkívánom, hogy énnékem írva adjon magáról Reversalist, hogy míg én
élek, soha engem sem nem háborít, sem nem bosszant, sem nem ingerel, sem nem ke-
serít; még pedig sem világosan, sem alattomban 's a' testvérei mocskolásától is megszű-
nik. Továbbá azt is megkívánom, és magamnak ezzel kikérem, hogy a' kinek az én
dolgomhoz köze nincs, soha többé magát az én dolgaimba semmiféleképpen ne avassa,
nem úgy, mint most; űzze a' magátét.

Sign. Alsó-Regmecz, 1. Jul., 1805.

Árva Bossányi Susánna m. pr.
Coram me Petro de Kazincz m. pr.

Jegyzések a' Punctumokra.

Ez az adott és resignált, de Semlyéni lakásom miatt is, azért is, mert az, az érettek
elvett, fogságom előtt bírt portiómnál az én okaimra nézve alább való volt, el nem foga-
dott fekvő jószág, a' *Toronyi* szőlő vala; az az: az adott 480 f. hasznót 1801-ben.

Kértem sok ízben asszonyámat, hogy tétesse-fel, mibe kerültem fogságom alatt, 's
mim maradt 's mit vettem volna be, mibe kerültem volna, ha fogva nem voltam volna.

A' kocsit magam vettem a' *Toronyi* szőlő 480 ftból álló jövedelméből.

A' juh nem 142 darab volt, hanem 84, párja nyolczadfél vonás forintjával. – Die 30^a
Obr. 1801.

Mennyi tehenem volt az Asszonyám' anyai ajándékából, 1793-ban Januáriusban,
még meg van a' jegyzés.

Mennyi lovat hagytam itthon, elő tudom adni.

A' megfogattatásomkor itt maradt sertéseim számát nem lelem sehol feljegyezve, de
nem hiszem, hogy 40-nél kevesebb lett volna. Asszonyám nekem visszajövetelemkor,
Aug. 4 d. 1801. adott 6 öreg koczát, 13 süldő 2 esztendő s koczát, 1 két esztendő s kant
és 20 idei malacot.

Megvetvén, de *kérelemmel*, nem *tiszteletlen visszaadással*; 's nem *kicsinyelvén*, mert
én máig sem tudom mit hozhat be; hanem azért, mert nem ott bírván a' hol laknom
kellett 's lehetett, veszedelmesnek néztem.

Az én jegyzésemben, mellyet Anyám dictált 525 Rf. 59 x. áll.

De nem olly számban, mint a' Józsié, a' ki 1804-ben 1200 f. ára disznót adott el, 's ez
idén még hetvenhét disznót hagyott a' nyájban.

A' reám vont meg nem érdemlett gyalázat ezt elmulthatatlan kötelességemmé tette;
's azt vettem el a' kit Asszonyám *örömmel fogadott* a' házába, 's a' ki felől *csudálkozott*,
hogy hozzám jött: és a' ki mind születésére, mind erszényére, mind culturájára, mind
formájára *nékem* szerencsének tartattatik; 's olly világos kikötéssel, hogy gyűrű váltá-
som csak annyi volt, az Asszonyám megegyezéséig, mint egy simplex béjelentés az
én részemről és egy simplex biztatás a' menyasszony szüleijnek részéről; azt vettem el

1186 továbbá, a' ki felől tudtam, hogy Asszonyám *megkülömböztetve* kedvelt; 's mind ezek mellé ezt 45 esztendő *koromban!* azt, a' ki Asszonyámnak azolta is egész *gonddal igyekezett kedvét lel*ni, és arra Semlyénnek biznysága szerint *tökéletesen el is j*uta.

Én mind az ezer frtot, mind a' kocsihoz való bőrt és vásznat 's a' gazdasszonyságbeli sok eszközöket színetlen köszönettel köszönöm 's vele dicsekszem. De gazdaságbelit, szekeret, ekét etc. soha sem láttam.

Mind a' harminczhét latból álló ezüst Aufsatzot, mind a' 300 Rftot, mind az egykori máskori adást hasonló háladatossággal megesmerem. De az aprólékos adásokra valóban szükségem is volt, mert maga a' Kólyi szőlő termése nem volt arra elégséges, hogy éljek, 's valamit szerezzek.

Én bizony sem Asszonyámat, sem a' testvéreimet nem mocskoltam. Tanúja Baranyai József Úr, melly szánakozással szóllottam Asszonyám felől, még a' Maris históriája alatt is; tanúja a' Bárczay Ferenczhez írt levelem, mellyet József öcsém tőle ellopva olvasott, Asszonyám pedig Bárczayval magának az én justificatiómra producáltatott. Hogy a' fájdalom panaszokra fakad, az nem csuda, 's nekem magam eránt is van kötelességem. Ártatlanul piszkoltattam meg, 's nem tudom, miért kellett volna elhallgatnom mentségeimet. A' testvéreimnek légyen elég, hogy nem bántottam egyiket is.

Mellyik a' *félretett tisztelet*, melyik az az *impertinentia*? Négy esztendő olta várom a' legigazságosabb, és négy esztendeig mindég magamba-fojtott kívánság' teljesítését, 46 esztendő ember vagyok, férj vagyok, atya vagyok 's látom a' testvérek közt való egyenetlenséget, melly onnan ered, hogy Asszonyám bennünket egyenetlenül tractálván, egymás ellen való irigységre tüzel. Ki szenvedje azt, hogy én úgy legyek, mint voltam, holott az öcsém a' közös pénzzel traficál, számot nem ad és Asszonyámnak tulajdon szava szerint úgy bán a' jövedelemmel, mintha testvérei nem volnának? Ki szenvedje azt, hogy én kénytelen vagyok adósságba verni magamat, hogy a' kamarát fizethessem, 's Asszonyám Józsit, azért, mert ő házas, a' tulajdon szavai szerint, a' mi kárunkkal boldogítja? Ki szenvedje azt, hogy Józsi arra jutott, hogy ő ad kölcsön Asszonyámnak?

A' veszedelemtől engem Asszonyám azon az úton, a' mellyen fogságom előtt kezdette, megmenthetett volna. Háromszáz forint esztendei jövedelemmel azt nem lehet. Nem Asszonyámat vádolom én, hanem azt, a' ki arra tüzeli, hogy a' fiatal embert nyomorúsággal tanítsa meg; azt, a' ki mindent a' testvéreinek hírek nélkül magától csinál; azt a' ki sem a' kamara fizetésére nem ad 1 xrt is, sem a' Báró Geizler hat ezer forintjából nem ad az én házasságomra: de a' Pechy által letett pénzből dohányt vesz, épít, marhát vesz etc. A' testvéreit oda löki, a' hová neki tetszik, hogy Asszonyámmal ő szenvedhessen, az az együtt uralkodhasson.

Ez tehát a' háztól kimenő, 's szárnyára végre végre bocsátott, hetedfél esztendeig szenvedett fiúnak az anyai áldás! maga a' *jó erkölcs, ész és szív kívánása* és haraggal mondott, áldásképpen hangzó kemény *dorgálás!* Annak a' fiúnak, a' ki a' tavalyi meg nem érdemlett gyalázat és gutaütés után is hűséget bizonyított! 's mind ez egyedül azért, mert azt kéri, a' mit a' körülállás és tisztjeinek egy része sürget! Ha a' kétségbeesésig vitt bántás az emberiség gyarlósága mellett messzebb talált is ragadni néhol, mint kellett és mint akartam: itt elég csendes vérrel emlékezem arra, hogy Anyám, az a' ki ezt mondja, 's csendes szomorúsággal olvasom ma ismét rendjeit. Bizony az a' romlottlelkű ember, a' ki nem oltja a' tüzet, mikor olthatná, annyival inkább ha gerjeszti, számot ad ezekért az Isten előtt.

Hogy én külön menjek, az nékem szíves vágyásom; 's azt tanácsolja a' példa; azt minden eszes ember, a' ki házi dolgainkkal ismeretes. De bizony fiút *elkergetni* kemény cselekedet. – Kész pénzből élni nem tanácsos; én tehát minden előmbé tehető propositiók közzül azt leginkább nem fognám választani. – Mi légyen a' kólyi szőlő jövedelme, megírtam felyebb. A' tapasztalt gazdák vessék fel, mire becsültethetik a' belőle vehető haszon a' munkálást kifogván.

Ezen eddig írt Propositiót Asszonyám két sor írással rekeszti-bé, mely Mélt. Gróf Török Lajost akarja sérteni. – Nem írom ide, reménylven, hogy Asszonyám, megemlékezvén arról, hogy mint Anyám, ennek a' köztiszteletet érdemlő Úrnak erántam 21 esztendő olta bizonyított kegyességiért, nevezetesen azért, hogy Vice-Ispáni Karakterű 's másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat is egyenes az ő kegyességének és senkinek sem másnak a' világon, köszönhetem, maga is sajnálni fogja, hogy bántani akarta.

Mínthogy Asszonyám, a' majd előfordulandó levelében 's Péter Bátyám Uram az Asszonyám jelenlétében azt mondták, hogy egyebet nem ád, hozzávetvén, hogy azért nem, *mert Regmecz árendában vagyok*, így a' hogy itt áll, azt a' punctumot sem acceptálhatom. Egyéb eránt azt mondván róla, hogy mind a' négy punctum közt ez az, a' mellyet a' szükséges változtatásokkal elfogadni lehet és kell. – Ezen szükségeseeknek tartott változtatásokat alább fogom előadni.

Melly rettenetes dolog az, hogy Asszonyám azt hiszi, hogy Anyának, az anyai nevezet just ád arra, hogy gyermekével keménységeket, 's igazságtalan vádakát hallasson! A' gyermek az atya vagy anya elragadtatását, indulatját, haragját, emberiségét, kimélő 's elhallgató tisztelettel tartozik ugyan nézni; de végre őtet is elragadhatja az emberiség, mert ő is érző teremtes; 's akkor osztán nem elég azt mondani, *szenvedd, mert én szültelek!* A' kötelességek kölcsönösök, az Atyák a' magok gyermekeiknek kegyességgel, kiméléssel tartoznak: a' gyermekek tisztelettel 's hűséggel az atyáknak. A' hol megbomlik a' kötél, az vádolja magát, a' ki feloldoztatta.

Az én fantaziám után épült a' ház és így enyém! ezt írja Asszonyám a' harag tónusában, a' mellyben ez az egész írás feltéve vagyok. – De avagy az én fantaziám szerint tett rajzolást nem javallotta-e Asszonyám? kellett-e kérnem csak egy szóval is, hogy ne nagyolja? nem illet-e az ahhoz a' státushoz, a' mellyben én akkor voltam és a' mellyet akkor reméllettem? Miolta a' fogságból haza jöttem, mondtotta-e azt nékem Asszonyám ezen íráson kívül valaha, hogy a' ház enyém? 'S látván, hogy hetedfél esztendei szenvedésem minden reményeimet felforgatta, 's abba a' korba tett, hogy kisebb épülettel is beérhetem magamat, akkor, midőn a' Regmeczi zálogos portió kiment a' kezünkől 's Asszonyám kéntelen vala ház felől gondoskodni, nem azt kívánta-e a' közhaszon, hogy Asszonyám ne új költséggel terhelje az erszényét, hanem ezt építse fel 's szálljon belé? Úgy annak a' summának is vetődött volna haszna, a' mi ezen épületbe tétetett, 's azt a' Capitálist is lehetett volna használni, a' mi a' Regmeczi új házba 's új konyhába verődött. Én ezt akkor is mondtam volna, mikor a' Regmeci ház építéséhez nyult az öcsém, ha tudtam volna, hogy ott ház akar épülni; mert Semlyénbe költözésemmel megmondtam, hogy én, nem magam hagyván oda Regmeczet, hanem Regmeczről eltollatván, többé a' Széphalmi épületre 's birtokra számot nem tartok. – Szörnyű dolog az, hogy minden *zavarosban* hagyatik, 's a' jövődő rettenthet bennünket, 's nem

1186 gondoskodhatunk előre, egyedül azért, hogy egyikünk derekasan gondoskodhasson magáról.

Ismét keménységet követ el rajtam Asszonyám. A' Keserői ház felől szállván azt mondtam, hogy az a' temető megett, a' falu végén állván, igen nyomorult lakóhelyet mutat 's nem látom miért kell az egyik testvérnek olyanban nyomorogni, midőn a' másik testvér megházasodásakor nyakra főre emelkedett a' csinos ház, 's nem a' régi majornak egy részébe szállított. Ez a' Bossányi János háza is nyomorult állapotban van; két szoba, egy pitvaros konyha, 's egy kamara mindössze is: de legalább nem olly nyilvánosság jelensége a' nyomoruságnak, mint a' Keserői viskó!

Juniusban 1805. egynehány darab földjének vetését mindössze 132 kereszt 6 kéve gabonát.

Ez a' cikkely egyforma lévén a' negyedik mingyárt következő cikkellyel, kívánságomat ott fogom kinyilatkoztatni.

Ha a' Széphalmon épült ház' birtokával *nem biztatott*, hanem mintegy *nem fenyegetett volna* Asszonyám, úgy ezt a' punctumot fogtam volna választani. A' körülállások, az én javam, az Asszonyám java, a' ház csendessége, azt kívánják, hogy én a' nékem készített házat válasszam, 's azt kérem a' majd előadandó módokon.

Aug. 1805.

Pirulnék én és tiszteletlenséggel vádolnám magamat, ha én Asszonyámtól valaha valamit kértem volna úgy, hogy Asszonyám rövidséget lásson az én csecsebecsémért. Ollyan olvasónak juthat ez az írás kezeibe, a' ki engem közről nem ismer; hadd mondjam ki tehát, hadd provocáljam magamat az Anyám és a' háznál levők bizonyására, hogy én, *miolta élek*, soha semmit nem emlékezem, hogy Asszonyámtól kértem volna, és nem ismerek *szemérmesebb kérést*, mint magam vagyok. Egy levágott diófa és két szilvafa az mind összveséggel, a' mire emlékezem, hogy kértem. A' szükség rávihetett, hogy aprólékokra reá tegyem a' kezemet, mint a' megszorult király a' szent kenyerekre; de pénzt nem tudom hogy illettem volna azon bizonyos célra rendelt 500 forintnál, melyből 200 forintot a' maga céljára fordítottam, és a' mellynek 300 ftja nálam vagyon.

Czélozás a' Sophie atyjára, a' ki magát a' gyermeke' dolgába barátságos bizodalommal avatta, és ez által a' tüzet megelőzni kívánta.

Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak.⁴⁰⁶

.....
Én a' Punctumokra és a' melléjek zárt levélre ezt feleltem:

Kázmér, ddo 3. Júl. 1805.

⁴⁰⁶ [Dékáni jegyzete: „A levél leírása elmaradt a neki szánt helyről. *Közlő.*”]

Édes Asszonyám!

1186

Asszonyámnak haragját, elkeseredett levelét és vádjait úgy fogadtam, a' mint az ollyat gyermeknek elfogadni illik. Kérem az Istent, hogy engemet ezután is ójjon-meg annak elfelejtetésétől, hogy az a' ki engem úgy illet Anyám, 's tiszteletemre érdemes Anyám. – Az illyen történetek engem el nem ragadnak. Tudom én azt, 's erős hittel hiszem, hogy ezen mostani irtóztató scénáim is az szerint fognak elvégződni, mint a tavalyiak, a' midőn Asszonyám eránt a gyalázat és gutaütés után is azt tettem, a' minél többet gyermek háládatosságából eredő szeretettel sem tehet. (Regmeczen 1804. Deczember és Január. 1805. 's Semlyénben osztán Májusig.) Hadd lássa a világ egy újabb bizonyásból, hogy én Asszonyámnak jó gyermeke vagyok, ámbár megházasodván, férj levén, és nem sokára majd atya, tágúlni nem tudó tüzzel sürgetem azt, a' mit kiszabadulásom olta szóval, írással, és más által sok ízben kértem, de minden siker nélkül. – A' Punctumokban és a' Péter Bátyám Uramnak' írt levélben sok van ollyan, a' mire nekem felelnem nem illik, és a' mire én még másnak sem felelnék, nem hogy Anyámnak. De óhajtanám, hogy Asszonyámban a' harag, a' tűz, szelidülne, melly bár melly nagy legyen is, annak el *kell* múlni, el *fog* múlni, mert a természet felébreszti az anyai érzéseket. Akkor osztán óhajtani fogja Asszonyám, hogy sok dolog ne történt volna. Én ezután is szentül igyekszem Asszonyám eránt való kötelességeimet teljesíteni: de másrésről azt sem felejttem el, hogy magamnak is tartozom valamivel. (Ez a tűz sor stylusára nézve megváltozott az elküldött leírásban: de értelme ugyanaz.)

A' punctumok között válaszítani fogok, még pedig úgy, hogy ne kelljen többé békételenkednem; az pedig fontolást kíván. Addig is köszönöm Asszonyámnak anyai kegyességét tartozó alázatos tisztelettel. Kérni fogom Péter Bátyám Uramat, hogy nekem adja tudtomra, az Asszonyám akaratját az eránt, hogy az Asszonyám lakóházából holmimet, marháji között pedig marháimat mikor és melly uttal vegyem külön; mert ámbár vagy ezen holnap' utolsó napjaiban vagy Augnak első hetében ismét feljövök ide, nékem Semlyénben dolgom lesz, és oda egynehány nap alatt indulok; utamat Miskolcznak vévén. Parancsolja Asszonyám a' mit legjobbnak lát 's teljesíteni fogom. Sajnálám, ha a' háztól eltiltana, de ha azt fogná, azt is tenném, noha az másokra nézve szörnyű spectaculum volna.

Csak azt az egy czikkelyt fogom fel, hogy én Asszonyámnak híre 's akaratja nélkül házasodtam, a' Gróf Asszonyámnak híre 's akaratja nélkül adta hozzám a' leányát. – Asszonyám igen jól tudja, hogy ez csak félig igaz. A' Gróf, midőn jelentést tettem Sophie eránt, világos szókkal emlékeztetett azon kötelességemre, hogy Asszonyámnak megegyezését kérjem ki és még okaim által is csak arra indíttatott, hogy valamíg Semlyénből a' levél fel nem érkezik, a' dolog maradjon titokban, és ha Asszonyám fél szóval ellenzi is, múljon el. Ezt én Septembris 4d. reggel mingyárt mondtam Asszonyámnak, 's hogy nem hazudok, mutatja az, hogy Kázmér, sőt magok a háznál lévők is, csak akkor tudták-meg, mikor a' levél Semlyénből feljött. De ha Asszonyám híre 's akaratja nélkül házasodtam volna is, azt már most késő volna emlegetni, minekutánna Asszonyám Sophiet örömmel fogadta. Többet mondok: ámbár a' gyermeki tisztelet és illendőség tőlem, a' Gróftól pedig a' jó tónus úgy kívánták, hogy Asszonyámnak hírével 's akaratjával legyen meg: de abban a' korban vagyok, a' mellyben nekem az illendőség és tisztelet ugyan nem, de a' törvény igen is megengedte, hogy Asszonyámnak híre 's

134, 148, 150,
205, 550

1186 akaratja nélkül is házasodjam; Kazinczy Ferencz pedig Gróf Török Sophia Antóniát az Anyjának akaratja ellen is elmerhette volna venni mindennemű tekintetben, ő nem tarthatott volna attól, hogy a' világ azt mondja, hogy bolondul házasodott.

Sophie Május olta Kázméron kívül nem volt, 's most is hideglelően fekszik. Ha beteg nem volt volna, megfelelt volna annak, a' mit tőle az illető tekintetek kívánnak, Csókolja Asszonyámnak kezeit, 's ajándékát (egy vég cziczet a' születendő gyermeknek) szíves tisztelettel köszöni. Maradok anyai kegyességébe ajánlva hív tisztelettel
alázatos engedelmes fija
Ferencz.

Én más nap az az 4d. Júl. által mentem a' Bátyámhoz, hogy elébe terjesszem consideratioimat, 's azt mondhassam, hogy úgy a' mint a' punctumok állanak, egyik sem olyan, a' mellyet elfogadni lehessen, 's mondtam, mint lehetne változtatni. A' Bátyám egy igen rövid levélben írta-meg az Anyámnak a' gondolkozásomat, 's azt előttem, midőn már készen volt és csak pecsétlést várt, felolvasta. Általlottam mondani, hogy én egészen egyebet mondtam, 's jelentettem, hogy magam is fogok írni az Anyámnak: 's a' Bátyám a' ki alig várta, hogy déli szendergése miatt ágyba vethesse magát, javallotta, hogy magam is írjak. Azonban, midőn két három sort már írtam, eszébe jut, hogy az Anyámnak dél előtt vett levelét velem közölje. Örömet elhoztam volna azt, de az inasnak parancsolatja volt, hogy azt is, és minden ide tartozó papirosokat vigyen vissza. Péter Bátyám megengedte, hogy leírjam. Imhol következik az. De az első 5. vagy 6. sort az inas indulása miatt sietvén, minthogy úgy is üres volt, által ugrottam;

Az Anyám' levele Péter Bátyámhoz.

Regmecz die 3. Jul. 1805.

(5 vagy 6 sor ki van hagyva.)

A választásomra bizott Punctumok.

Először; hogy ítélje-meg maga, ha szintén úgy lenne is a' dolog, Anyának azt mondani, hogy az csak *félíg igaz*.

Megbocsásson fiam uram magának; az afféle beszédeket csak az apjokának tartsa.

134, 147, 150,
205, 550

Annyival inkább, hogy a' mint a' maga levelében is megvan, igaz az, hogy úgy váltott jegyet, a' Gróf leányával, hogy én semmit sem tudtam arról, mindaddig, míg 4-dik Septberben lejővén, már mint vőlegény, úgy mondta meg, hogy megházasodott.

A' mi azt illeti, hogy azután megegyeztem benne, arról jobb ha hallgat, mert maga tudja ő legjobban, hogy az miért történt.

A' mi a' több részét illeti ennek az ő punctumának megint elragadta a' fantázia; vigyázzon, hogy meg ne bánja.

II. szor. Hogy minekutánna rajtam a' külön jószágért annyira impertinenskedett, minekutánna én elég világosan látom, hogy az ötet fenyegető veszedelemtől meg nem menthetem, tehát választására biztam olyanokat, a' mellyeket jó lelki ismértem szerint, megfontolván minden környüállásokat, mind reá nézve, mind reám legalkalmatossabbnak láttam. Ezekből válasszon, választását adja tudtomra, mert nékem is aratásom

közelgetvén, le kell mennem további halasztás nélkül. Magáról kedves Sógor Uram 1186
előtt adjon mingyárt holnap Reverzálist írva mellyiket válassza, és hogy míg én élek,
engem soha nem háborít, sem nem ingerel, sem nem keserít, sem nem bosszant; még
pedig sem világosan, sem alattomban, 's a testvéreit is, mocskolni megszűnik, hogy
már valahára, mind a' testvéreinek, mind pedig kiváltképp nekem nyugtom, 's csendes
békességem lehessen.

A' mi abbeli kívánságát illeti, hogy adjam tudtára, hogy a' Semlyéni házamban lévő
holmijét, 's marháim közzül marháját, mikor és melly uton végye külön, azt egyenesen
magára bízom. Én semmijét nem hányom ki az utsza közepére; de minekutánna mind
maga, mind az apjoka annyira vitték a' dolgot, azt most is declarálom, hogy nékem
soha semmi alkalmatlanságom ne legyen. Ez nem azt teszi, hogy a' házamtól eltiltsam;
sőt én a' magam eránt való tiszteletet ennekutánna is megkívánom; de az *igaz tiszte-*
letet. Hanem minthogy igen mehetnék volt külön, tehát menjen minél előbb. 'S ugy
is mind a' ketten rettenetesen gazdálkodhatnának, tehát már ezentul lássanak hozzá.
Magam részemről kérem az Istent, hogy szentelje meg mindkettejeket jó erkölccsel,
jó ésszel, jó szívvel; 's ha erántam tartozó kötelességeket teljesítik, áldja is meg őket a'
megigazabb áldásával.

Hagyjon békét már annak a' tavalyi k históriájának. Szánja, bánja-meg; ismer-
je meg magában; térjen-meg; hagyjon nekem 's azoknak békét, a' kiket szemtelenül,
igasságtalanul vádol. Sem a' mostani házasságáról való bolond dicsekedésével, nekem
mind szóval, mind írással örökre békét hagyjon.

Ha olyan jó és igen dicsőséges neki, miattam a' s is buhat, de nekem soha
csak a' legkisebb jellel, annyival inkább szóval elő ne jöjjön, mert a' mit kap, magának
tulajdonítsa. Továbbá még azt adja lelkem Sógor uram neki az én nevemben tudtára,
hogy a' tavalyi fertelmes undok cselekedeteiről hallgasson; engem sem azzal való be-
szédjével, mentegetéseivel, írásával ne terheljen, mert a' mit ő cselekedett, annak ma-
gamban való tudása is engem megemészt.

Én nem vagyok olyan ember is mint az ő Nagyságos Ipája. Szépen nézheti Lubint.
De oda Anettéje. Így nevezte ő magát és k tavaly.

A' négy punctumban megjegyzett és kezéhez adatott, 's választására bízottakon
kívül én sem mást, sem életemben, sem többet nem adok, sem többet magammal
játszodtatni nem engedem, hogy ma így, holnap mást kívánjon tőlem.

A' mit adok pedig, arra adósságot ne csináljon, mert ez csak élelmére van általam
adva, míg élek; holtom után ő is ugy mint a' többi a' kinek szinte ugy fekvő jószágot
adtam, a' javítás, a' mit tesznek rajta, a' magoké. A. Regmecz, die 3a Júl. 1805.

Arva Bossányi Susánna.

Postscriptum. Beteg a' felesége; hideg leli. Tán fiam uramat is az leli? Regmecz
enyém, mint Semlyén, akár mit mond az apjoka. Éppen ő tudja az én dolgaimat.

Most is azt mondom, megszűnjön fiam Uram az olly bolond írásaitól, mint ez a'
mostani levele is.

Megrettenvén ezen soron, felhánytam, mit irtam. A' textus ez: *Csak azt az egy cikkekelyt fogom-fel, hogy én Asszonyámnak hire 's akarátja nélkül házasodtam, 's a' Gróf Asszonyámnak híre 's akarátja nélkül adta hozzám a' leányát.* – Asszonyám igen jól tudja, hogy ez csak félig igaz. Látván, hogy nem azt mondtam, hogy az Anyám csak félig-igazat mond, hanem, hogy az, *hogy én az Anyámnak hire 's akarátja nélkül házasodtam, csak félig igaz,* nagyon megkönnyedtem. 'S tartván tőle, hogy azt csakugyan méltán vehette nehezen az Anyám, négy jó tónusu ember' discisiójára bízta, 's absolválva vagyok általok.

Ember vagyok én is; a' fájdalom, meg-nem érdemlett bánás engem is elragadhat, 's ha elragadott, ha vétettem, szívesen sajnálom 's bánom, 's ezen vallás tételem legyen Asszonyámnak tökéletes elégtétel. De óhajtom, hogy mások is ártatlannak leljenek.

Már ez bizony sok, ha arra emlékezik Asszonyám, hogy annak a' tiszteletet, 's háladatosságot érdemlő férjfinak, a' kit még Deczemberben magasztalt, egyedül azért, mert leánya 's veje dolgát Asszonyámnak szívére kötötte, még ott is, a' hol elő sem kellene hozódnia, döféseket adogat.

134, 147, 148,
205, 550

Nem megegyezett, hanem örült Asszonyám neki – csudálkozott rajta!

És így csak azért egyezett meg benne, mert úgy Nagy Marist el nem vehettem. Születése ellen annyira nincs szó és nem lehet szó, hogy azzal Asszonyám dicsekedett is. – Erszényére sem lehet szó, hiszen neki nem szükség ezen tekintetben is, valamint szüléjinek a' kikészítése körül megmutatott kegyességek miatt, mások mellett pirulni. Melly cselekedet az, a' mellyet oda lehetne magyarázni, hogy ő mások felett héjazni akart? 'S mit monda Asszonyám Dobsa Lászlónak egy ollyas szavára, a' mellyre Dobsa László elnevette magát és Asszonyámnak e' mondására: *hát nem mondtam?* azt felelte, hogy *azt neki meg kell adni, hogy derék Asszony.*

Dienes felől ugyan ezt mondtotta, midőn D. az Anyámnak remonstrációt tett, hogy tőle Keserűt elvette és nekem adta, a' mit én sem soha nem kértem, sem nem is óhajtottam.

Én pedig azt látom világosan engem fenyegető veszedelemnek, ha továbbá is úgy maradtam volna, kivált férj és atya lévén, mint eddig.

Az bizony rendes volna, ha én József öcsémnek, kinek koránt sem beszéltem el minden *incultus emberhez* illő cselekedeteit, Reverzálist adnék, hogy *mocskolni megszűnöm.* Engem miatta a gutta üte-meg, én miatta Regmeczről elkergettettem, én az ő cooperatiója által abba a' gyanúba hozattam, mintha egy oktalán cselekedetet akartam volna elkövetni és mintha az ő ellenkezései is cselekedték, hogy azt nem követtem; én az ő goromba 's gaz cselekedete után neki béjelentem házasságomat, 's nem felel; megadom a' vizitet, 's vissza nem adja, egész asztalnál feleségéstül együtt hozzám 's feleségemhez makacs megátalkodással nem szóllanak; cselekedetemet, szavaimat, hallatomra és hátam megett bohó magának tetszéssel, minthogy nem érti, kaczagja; azt óhajta, hogy a' szobaleányt vettem volna el, hogy a' maga Consil. 's Ordin. VIspán leánya feleségének superioritását velem éreztethesse, 's ördögi gyűlölségét azzal magyarázza, hogy velem a' mennyországban sem akar együtt lenni! 's ennyi utána-járáson kívül még Reverzálist adjak neki, hogy nem mocskolom, azaz barátim közt cseleke-

deteit el nem beszéllem? – Az Evangyélium a' hetvenhétszeri megbántásokat el hagyja 1186 felejtetni, de, midőn valaki megátalkodik, úgy hagyja néznünk, mint Publicánust.

De mire vitte a' Gróf? 's mivel? a' levéllel vagy a' vizitával?

Annál eszelebb portiót nem foghatunk, azt mondják a' háznak legszorosabb barátjai is.

Melly kegyetlen sarcasmus a' melly itt az *Isten kérését* nyomban meg előzi! sőt melly nem áldás, hanem *döfés* az, a' mellyet Asszonyám itten nem csak nekem mér, hanem még annak is, a' ki azon kevés holnapok olta, a' miolta tagjává lett a' háznak, sem erkölcsét, sem szívét, sem eszét nem hozta talán gyanúba! Ah, ez keserves, kivált olykor, midőn Anya vál-el a' gyermekétől. Kívánhatni-e az ilyenek után *igaz tiszteletet*, azaz *szeretetet és hűséget*?

De hogy kívánhatni azt, hogy én annak nemcsak *érzésében*, hanem *megmutatása után* is, hogy azokat nem érdemlettem, csendesen hallgassam a' mocskot és bosszantást?

Miben változtam én meg azolta, miolta Gróf Török Lajosnak és Gróf Roggendorf Aloysiának a' leánya feleségem? 'S ha az öcsém, a' ki most eggyyszerre olly nagy kacagója a' Státusok külömbsegeinek, örül annak, hogy a' felesége *Consil. 's Ord. V. Ispánnak leánya*, nem örülhetek-e én, hogy a' sors nekem egy már magában, már szüléjének személyes tulajdonságai miatt becsülendő feleséget adván, pótolék gyanánt egy régi familiából eredő leányt, 's a' Pálffy Carolina unokájának gyermekét, 's a' Harrachok, Kolowrátok, Sternberge, Götzenek rokonát adta? – Ne hamiskodjunk, szólljunk igazat, úgy-e szégyeltünk volna a' szobaleány atyjafiait 's származását: hogy ne örüljünk hát az ellenkezőn. Ha Sophie *Ragályi Sophie* volt volna is, én megértem volna vele, 's engem a' Grófi születés ugyan nem vont azon szándékra, mellyet a' Gondviselés megkoronázott. Én a' *személyt* óhajtottam, mert hat vagy hét esztendő s korától fogvást ismertem; 's azon örvendek, hogy a' házasság annak a' nagy embernek, a' kit religiosus tisztelettel tiszteltem, *mintegy tulajdon fiává* teve, – noha, igen is, azt szeretem, hogy egy lépéssel elébb álló Kasztból származott. Asszonyám elfelejtette tulajdon érzéseit 's azzal vádol, hogy házasságomat sokfelé megírtam. Nem irtam volna e meg, ha mást vettem volna is, mint életemnek minden nevezetes történeteit megszoktam írni barátaimnak? Azt, hogy a' Sophie testvére Szatthmári Fő Ispán Bárá Vécseinek vette-el a' leányát, Asszonyám *maga parancsolta beszúrni egy bizonyos levélbe*.

Ez mutatja, hogy Sophinak, a' ki illyeket nem hallott annál a' háznál, a' hol neveltett, nem vala bátorságos Májusban visszatérni Semlyénbe. – József öcsém még valami nehezebbet hallott, hogy a' feleségét őrzötte. Dienes öcsémnek pedig meg vala már Vice Ispán korában izenve, hogy őtet nem azért sz . . . , hogy A' gyermeknek szent tiszte a' szülék' meztelenségeit elfedi. Tanúm Baranyi úr, tanúm a' Bárczaynak írt levél, és minden, hogy az Anyámat, még a' fájdalom kiömlédezéseiben is megkiméltem, de a' hol illyeket lehet hallani a' gyermeknek, ott nem bánhat tanácsosabban, mintha megyen.

Asszonyámra provokálok, hogy a' nem csak nekem, de Asszonyámra is igen kedvetlen textust én soha sem illetem megházasodásom olta. Asszonyám hozta elő, 's a' I *Lubín és Anette* 's holmi effélék nem arra valók, hogy megnémuljak mentségemre. Még *most is* faggatja Asszonyám a' cselédjeimet 's engem gyanúba 's előttök nevetségbe hoz általa, ha Miskolcz táján voltam e azon Uri háznál a' hol a' leány van?

Ime még most is k !

1186 Ezt a' levelet az Anyám mással íratta le. – *Mással!* mondom. – Ezekhez ezt vetette tulajdon kezével.

Én csináltam e mindég új meg új kívánságokat? Széphalmot elvették. A' pusztá Curiát és a' mellette való földet ide adja Asszonyám, 's a' föld ismét el van véve.

Keserűt adta lakóul; de Dienes öcsémnek két – impertinensnek nevezett – leveleiből láthatta az Anyám, hogy igaz az, a' mit tőlem halla, hogy neheztel; 's okos cselekedet volt volna e, collisióba jönni vele?

Miben van nekem luxusom? Cselédben? lovakban? ruhában? mibe kerül a' feleségem? nem ád-e neki az atyja esztendőnként annyit, hogy a' mi jól kikészült ruházataihoz kívántatik, megszerezhesse? városba 's idegen helyekre futkározásban? Vendéglésekben? – Fogja e valaki hinni, hogy egy testvérem a' minap azt a' tanácsot adta, hogy mérsékeljem a' postaköltséget? – De adósság nélkül még eddig sem a' kamarát nem fizethettem, sem marháim számát nem szaporíthattam; pedig szaporításom szembetűnő; sem más speculatioába nem ereszkedhettem.

Ennek magyarázat kell. – Sophie Május ólta Juliusnak végső napjáig veszedelmesen beteg lévén, 's terhét nehezen hordván, nem ülhetett kocsiba, 's ámbár megértette az Anyám feljövételét, Regmeczre nem ment. – Ezért neheztel az Anyám.

130 Én vévén azon irtóztató levelet, mely itt pag. – fordul elő, 's hallván, mint bánt Anyám a' Gróffal, veszedelmesnek tartám Regmeczre menni, a' hol József öcsém nekem botot ígért, 's öszvekapásra provocált – veszedelmesnek Asszonyám elibe, a' kin megtörtént, hogy a' már anyává lett gyermekeit pofon verte, még pedig mások előtt, 's az elmúlt szüreten azt mondotta, hogy bánja, hogy engem lakodalmam előtt két héttel meg nem veretett. – Valamint mindenben az Anyám ebben is másra keni a' tűzcsinálást. Most a' Gróf és Péchy Sándorné húgom forog gyanúban.

Azt mondám feljebb, hogy nem nyughatván meg azon levélben, a' mellyet Péter Bátyám írt a' Conditioók dolgában az én kérésemre, Asszonyámnak magam is elkezdtem írni egyet, midőn Péter Bátyámnak eszébe jutta, hogy velem olvastassa-meg a' ma vett levelet. Ezen elrémltem. Melly keserítések 's alacsony bántások! és azt más kezével írva! Osztán ismét világosan mondja, hogy nem ád semmit mást. Azon felyül tehát, hogy haszontalan volt volna a Conditioók' megváltoztatására kérni, a' s . . . butatás etc., azt kívánták tőlem, hogy ne feleljek, 's nem feleltem. De Péter Bátyámnak engedelmeivel a' levelet, minekelőtte Regmeczre az inas által vissza küldetnék, lemásoltam 's magát a' levelet szignáltam, az az reá írtam láttam és párját vettem.

Midőn az Anyám Juniusnak – – Semlyénből Regmeczre feljött, nem szólla nekem semmit, hanem Bátyám Kövér Imre Urnál leszállott, 's egy levelet ada kezébe. Imhol van az:⁴⁰⁷

.....
Megköszöntem levél által adományát, 's közelgetvén az aratás' ideje, Júl. 7-dikén Kázmérből elindultam, hogy ámbár ezen levélben nekem nemcsak a' vetés, hanem annak felvétele is meg vagyon ígérve, a' munka idején jelen legyek; és azért is, hogy holmimet öszvepakkoljam, 's egynehány ízben előfordulván a' levelekben a' parancsolat, hogy időhalasztás nélkül menjek a' háztól, elhurcolkodhassak.

⁴⁰⁷ [Dékáni jegyzete: „A levél beigatása itt is lemaradt a kéziratból. Közlő.”]

Látván ugyanezen levelekből a' Sophie eránt való gyűlölséget, látván, hogy Asszonyám most olly tűzben vagyon, hogy vele nem bátorságos szóllani, Sophieről többé nem emlékeztem és egész Júl. végéig, midőn lebetegedése miatt Semlyént elhagyni kénytelen valék, ámbár a' reggeli 's ebédkori kézcsókok el nem maradtak, néma voltam.

A' Semlyénben való mostani mulatásom' első hetében a' kocsisom Vincze István, a' kit Asszonyám nekem maga engedett kocsisnak Nyiri István után, mindég Kólyon tartatott. A' gabona ez' idén a' sok esőzés miatt még arathatatlan lévén elnéztem, hogy ott van. De midőn Júl. – d. már aratásomhoz akartam fogatni, 's Szombaton az Anyám a' bérest hozzám beküldi tudakozni, hogy mit izenek Kólyra? azt feleltem, hogy kocsisom jőjjön haza elmúlhatatlanul. – Meg sem álmodtam, hogy Asszonyám ötet nékem bosszantásomra tartja ott. – Más nap az Asszonyám kocsisa méne oda, 's az által is izentem neki. – Estve már ágyban valék, hallom, jó a' szekér; kikiáltok, 's felel a' kocsis, hogy nincs Vincze. – Miért nincs? – Elfelejtettem, úgymond, neki megmondani az izenetet. – Én hétfőn reggel a' Lovászt egy üres lovon érte küldöttem; eljött 's azt a' hírt hozta, hogy Asszonyám oda irott parancsolatot küldé, hogy 50t vágat reá, ha haza mer jönni. 'S ezért nem jött az Asszonyám kocsisával. – Vincze nekem kévéket kötni kellett, és tudja az egész Semlyén, hogy nála nélkül fel nem vehettem volna vetésemet. Végre 31d. Jul. Elhagytam Semlyént, 's kevésbe múlt, hogy későn nem jöttem Kázmérba, mert hat nappal azután, hogy felértem, megszületett a' leányom.

Asszonyám megigérte, hogy felvéteti a' vetést, mellyel megajándékozott. Azonban azon egy hét alatt, a' meddig az aratáshoz a' szem éretlen volta miatt hozzá fogni nem lehetett, mindennek beszéllte, hogy ha ott vész is, nem nyúlat hozzá. 30 Rftot csakugyan ada munkára, és azon a 60 kereszt 7 kévés 's a' 30 kereszt ismét 7 kévés tábla 's egy darab a' harmadikban felmunkáltatott, de egyszersmind a' pénz mind fel is ment.

Vinczét ismét azzal a' parancsolattal küldém vissza, hogy aratásomhoz lásson, 's magamnak sem szekerem, sem béresem nem lévén, a' Gazdát emlékeztesse, hogy tegye a' mit kell. Az egyik tábla úgy is felében vala szántva, 's annak behordásával is tartozott vetője.

Asszonyám az alatt szinte munkául tette magának, hogy a' Grófot, a Grófnét 's házokat kissebítse. Midőn a' Palatinus a' Semlyéni erdőkbén a' Bihari Deputáció által várattatott, Péchy Mihályné, Fráter Pálné és Ferenczné Asszonyomnak sok ideig házokat festette nevetséges színekkel.

Rég olta tart már az ízetlenség Asszonyám és a' Sógorunk Bátyám Péchy Sándor Uram háza közt. Én tudom mit köszönhetek csak a' tavalyi históriáimban is testvéreimnek: de a' húgom házasságom olta barátsággal viselte magát erántam, 's én a' ki nem szoktam várni a' megelőzést a' megbékélésben, és a' ki akár bántó találtam lenni, akár bántott, magam teszem az első lépést, mint mind Józsi, mind Dienes, mind Laczi, mind Susi eránt most is tettem, elfelejtettem, a' mi esett, 's a' húgomhoz, kivel egy faluban lakom, eljártam. Ezt az Anyám ellenzette, és mihelytt kimentem a' háztól, mingyárt utánam küldözött, nézni hogy oda mentem-e? Pünkösöd napján ez' idén, minekutánna sok esztendő k olta nem volt a' templomba, bément 's Úr vacsorájával élt. Én elvégezvén az isteni tisztelet actusát, kijöttem a' templomból; az Anyám látván hogy megyek, vissza fordúlt a' háta megett ülő leányhoz, 's megparancsolta, hogy jőjjön

1186 nézni nem megyek e Péchy Sándorhoz. 'S a' Templom látta mi esik, sokan hallották szavát. – 'S ez a' szeretet áldozatjakor!

195, 210 Ez a' leány egykor, midőn meghallaná, hogy a' Csizmát reggel béhozó inasomtól azt kérdém, ha volt-e az istállóban? 's a' kocsis megvakarta-e a' lovakat? mingyárt hírt vitt; úgy a' beszédet az éppen kiforduló inas maga hallotta, 's maga beszéltte el nekem. Felöltözvén magam téptem-meg a' lyány fejét érte; 's midőn az Anyám haza jött elébe mentem, elbeszéltem, hogy a' lyányt megpofoztam, 's éreztettem, hogy én nem vagyok egy 13 esztendőös leány vigyázása alatt.

Ezek tiszteletlenségre magyaráztathatnának: de mit tégyek? illik-e az Anyámmal haszontalan remonstratiókra fakadni, hogy a' spioniroztatás, és ellenem való keménységeknek *cselédekre való bízása* engem is, magát az Anyámat is megalacsonyítják? nevezetesen a' Templomban elkövetett dolog rettenetes criticákat szűl? Kéntelen voltam éreztetni, hogy Bossányi Ferencznek 's Comáromy Juliánnának unokája lévén Semlyénben otthon vagyok.

Öszvepakoltam holmimet; írtam Fráter László Úrnak, hogy adja nekem árendába a' Semlyéni házát. Meg van levelem csomójában a' felelete. Bátyám Péchy Imre urat kértem, hogy méltóztassék holmimnek szállást adni. Azt felelte, hogy az Anyámat nem akarja általa megbántani. Nem lévén magamnak szekerem, Semlyénben a' mezei munka miatt szekerest nem remélhetvén, magamnak Kázmérba a' Sophie közelítő lebetegedése miatt sietni kellvén, letettem a' szándokról, 's mindent öszvekötvé, elpakkolva, ott hagytam.

A' lyányom Aug. 8d. megszületett, 's 9-dikben Báró Splényi Manczi kisasszony karjain Iphigenia név alatt megkereszteltetett. Még azon nap megírtam a' levelet Asszonyámnak, 's Dr. Szent Györgyi Úrhoz küldöttem a' Debreczeni vásárra induló újhelyi kereskedők által, tudván, hogy a' Vásárban lesz. Magamat 's a' leányomat ajánlottam anyai kegyességébe, Sophieről, 's szüleiről hallgattam.⁴⁰⁸

1105

69.

Széphalom és házi dolgaim
– Írtam ezt 1810. Decemberben. –

Ez a' Praedium, akkor midőn az atyám osztályrészben átalvete, kevés házból állott. Az Atyám benne egy Serházat és a' Serházzal átaellenben a' Bozsva bal partján egy házhelyet 's azt birta a' hol most Szakszon lakik. Hericznek nem vala egyebe egy nyomorult viskójánál, mellyben italt árútatott. A' Malmot ketten bírták közösen. A' Regmeczi más két nemes birtokos Daczó Pál Ur és Molnár..., nem csak nem bírt semmit a' Praediumban, de csak erdejét, az úgy nevezett *Ligetet*, sem használta; és ez világos jele, hogy a' Praedium nem Alsó-Regmeczhez tartozó Diverticulum, hanem külön határu birtok. Látni ezt a' Daczó József ellen 1775 táján folytatott Violentiális Peréből a' triumphált Anyámnak, mellynek authenticált Inquisitiójiban azt vallják a' Tanúk, hogy ezen *Praedialis Liget nevű* erdőben Kazinczy és Hericz Urakon kívül sen-

⁴⁰⁸ [Dékáni jegyzete: „Itt megszakadnak a följegyzések, de hogy folytatásuk szándékában volt Kazinczynak, azt mutatja az egésznek befejezetlensége. *Közlő.*”]

ki más nem bírt. Jól emlékezem, hogy az Atyám azt sem engedte meg soha a' Regmeczi Bírónak, hogy itt jurisdictiót gyakoroljon. Azonban ez az Anyám özvegyi birtoka alatt lassan lassan becsúszott, nyilván azért, mivel az itt lakók Bírói hatalom nélkül nem élhetnek, 's magokat Bíró-választással 's tartással, kevés számokra nézve terhelni nem akarták. – Hogy ezen Praediumban több volt a' Kazinczy jus mint a' Hericzé, megtet-
szik onnan, mert az erdő-bíróság, mint potior jusa mindég a' Kazinczyaké volt, mellyről familiám' levelei között láthatni egy Hericz Márton által 17...ben subscribált Tractátust.

§. 2. A' helyet, mivel pusztán állott, sokféleképen hívták. Egyik neve *Eresztvény* volt, másik a' *gaznál* (mint Rómában *ad aquas*), harmadik a' *Malomnál*, 's Isten tudja mi egyéb. Tót neve leginkább *Pri-Mosztu* (a' hídnál). Az atyám és anyám a' Serházttól adtak neki nevet, 's midőn embereiket ide kiküldötték, úgy adták parancsolataikat hogy a' *Serházhoz* menjenek ki; 's ez a' név mostanáig is fenn maradt. Én előbb Prenesztének akartam elnevezni; végre 1794-ben szüret után egy ágast állíttattam fel ott hol most a' kút vagy közel a' Szakszon sövényéhez, mellynek táblájára e' szókat írtam: „ABAUI VÁRMEGYE. PRAEDIUM. SZÉPHALOM. 1794.” Ez a' tábla elavult, 's 1808-ban egy újat állíttattam az Újhelyből jövő út jobb szélén az utolsó ház sövénye mellett, megtartván az előbbi felülírást rajta, 's csak az esztendő változtatván 1806-ra, annak emlékezetéül, hogy én *abban* jöttem ide lakni.

3. §. Az Atyámnak erántam az vala plánja, hogy engemet úgy fog nevelni, hogy Religionarius Agens lehessen. Az akkori nyomattatáshoz képest ez nem volt sem *nem természetes*, sem rút gondolat. Felküldött volna Bécsbe, hogy lássak és nyelveket tanuljak, sőt kiküldött volna a' külföldre is. Ő 1774-ben életének 42-dik esztendejében, mikor én 15 esztendő voltam meghala, 's az ő halála véget vetett a' plánnak. Én azután még öt esztendeig laktam Patakot. – Akkor még az a' domb, hol most házam áll, valamint az a' hely is melly házamtól fogva a' Szakszon kertjéig benyúl, merő csere volt. Eljárván a' domb alatt Regmeczről Patakra 's Patakról Regmeczre, már akkor kinéztem magamnak a' helyet, hogy ott én valaha építeni fogok. Az Anyám meghallotta a' gyer-
meke szavait, 's tizenöt esztendő múlva azután (a' Pataki szőlő szüretjében 1790.) pa-
rancsolta, tésessek delineatiót, tulajdon tetszésem szerént, ő felépíti; és egyedül azt fogja nekem imputálni a' mi készpénzbe kerül. Követ, fát 's napszámosokat ingyen ad hozzá, a' mennyi kívántatik.

28, 164, 170, 392,
418, 452, 478,
568, 726

4. §. Akkor nékem az a' gondolatom volt, hogy Consil. Radvánszky Jánosnak és
Báró Prónay Évának harmadik szülötte leányokat, Polyxént, most Újházi Sámuelné, el fogom nyerhetni. Ennek testvére, Theréz, Özvegy Szerencsy Józsefné, tisztelt szoros barátném volt. Mutattam ennek az általam tett rajzolat, 's elmondottam az anyám ígéretét. Ez azt mondotta, hogy nem jó a' mit választottam, 's azt vetette mellé, hogy jobbat, mint az Ipa épített Szinnyén, nem ismér. Elég vala nekem azt érteni, 's azonnal elvettem az előbbi rajzolat, 's ezt copiroztam; de úgy hogy a' végső két szobákat szűkebbé tevém.

5. §. Az anyám félt a' soha ki nem elégíthető Újhelyi Bossi Kőműves Mestertől 's úgy hagyta, hogy a' munka Radi Károly Pataki Építő Mesterre bízattassék. Ez az Olasz a' Pataki Kalv. Templom építésére hívatott-meg 's ott megtelepedett. Épületemnek ez leve szerencsétlensége. A' rossz ember a' ház fundamentomainak kijegyzésekor nem vette észre, hogy a' peczeknél nem balra hanem jobbra kellet volna leszúrni a' fal' vas-

1105 tagságát jelentő másik peczket, 's a' szobák eltévesztett szeglettel épültek. Élhetetlen és felette szótalan ember volt; ha megjelent, munkásait megtekinteni, úgy nem szóllott, mintha Camaldulensis barát volt volna; 's így az épület rosszúl is épült, többbe is került. Az ebédlő és a' Mikóháza felé fekvő szoba közfalát le kelle egészen bontatnom mikor már a' szobát boltozni lehetett, magam vévén észre, hogy az ebédlő belső hosszabb fala a' közepén álló ajtótól egygy felé hosszabb mint a' másik fala felé.

6. §. A' fundamentum' kipeczkelésekor jelen voltam. Arra vigyáztam, hogy a' Pitvar' ajtaja és az ebédlő' középső ablakán keresztül egyenest menjen a' línea a' Kis-Toronyi Templom' tornyára. Jól állott így az épület a' dombhoz és az alatta elmenő úthoz képest is. Ugy ejteni, hogy a' fronton fala inkább elfordíttassék az északi széltől, lehetetlen volt, noha óhajtottam volna.

Az 1790-diki szüret után mingyárt hozzá fogtak a' csere kiirtásához, 's télben köveket hordatott az Anyám és fát. Hogy itt gazdaságom is lehessen, maga írtatta ki azt a' táblát, melly a' Regmeczi részen a' rét szomszédjában az utolsó híd mellett áll. Ebben magam mintegy öt aranyat fizettem a' munkásoknak. Azután Meczenzőfőket fogadtam, 's a' kis ligetből elkerítettem egy mintegy huszonegy köből alá való gazt, körülzáncoltattam velük 's irtatni kezdettem, hogy a' két dombon nekem holdföldjeim, rétem, szőlőm, gyümölcsös, veteményes és méhes kertjeim angol ízlésben lehessenek. A' sáncz még most is meg van. Ha megálmodhattam volna, hogy a' Hericztlől zálogban bírt Regmeczi rész tőlünk elesik, még többet fogtam volna fel. Ezt így is általam birja familiánk, 's poltolék azért a' költségért, mellybe házam nekem az Anyám ígéretéhez képest ingyen esik.

171, 175, 322,
522, 632

7. §. 1791. Aprilisnak 11-dikén kezemhez jöve a' Helytartó Tanácsnak azon parancsolatja, mellyben viselt hivatalomtól (1786. Nov. 11-dikén léptem belé) mivel Leopold Császár nem tartotta igazságosnak, hogy Pápista Iskolákat Nem-pápista tisztviselő kormányozza, eleresztettem. »Quoniam non ob aliquod demeritum, sed unice ob differentiam Religionis« esett a' változás esztendei fizetésemet 1500 ftot kifizették, 's azt ígérte a' Császár nevében a' Parancsolat, hogy első nyilással illendően fogok hivatalba tétetni. Nekem nem kelle semmi más szolgálat, de az Anyám meg nem emészthette, hogy a' nélkül maradjak, 's e miatt 1791. Májusban Bécsbe kellett mennem, más hivatalért esedezni. Leopold Florencziába utazott Bécsből, 's Pizában koholt frígyet Franczia-Ország ellen 's csak Augban jöve haza. Így történt hogy én csak Szeptben jöhettém meg. Tudván az utánam küldött levelekből, hogy házam annyira felépült, hogy már csak a' fedelet kell felrakni, Mikóházáról nem Regmeczre, hanem Széphalomra vettem világos éjjel utamat, (Polyxén miatt Radvánnak tértem Pozsonyból) hogy láthassam. Már akkor tehát helyrehozhatatlan volt a' Radi' hibája. – Az ez esztendei Kalendáriumban felleltem a' Miklós öcsém jegyzését, hogy, Bécsben létem alatt, ő és a' bátyja, József öcsém, 1791. Májusnak 16-dikán tették le az első fundamentom kövét. Kiszakasztám a' jegyzést, 's hogy el ne hulljon, béragasztottam ide. Ebből az is látszik, hogy a' külső falak ugyan-azon esztendőben Júl. 27 d. készültek el.

171, 176, 322, 639

die 16-ta May mane recte
hora 8va posuit

Josephus primum, atque
alterum Lapidem –
die 27^a Julii végezték el
a' Kőmivesek az
épület külső falait
egészen. –⁴⁰⁹

1105

Télben 1791 a' fedél is tökéletesen elkészült. Az Anyám kegyességét ezen építés körül véghetetlenül köszönöm. Mind ő vitte a' terhet; 's csak kevés alkalmatosságokban történt-meg, hogy, ha láttam a' kőmivesek alkalmatlan órában jőnek, tulajdon erszényemből fizettem a' munkások héti dolgozásaikat.

8. §. Három esztendő alatt ezután mindég építgettük a' házat. Én tulajdon erszényemből egy tizenkét ölnyi mélységű kútát is vájattam. Néki jött a' tél minekelőtte a' kút egész felülre ki lett volna rakva, 's beszakadt, 's azt újra kellett kiürítenem 's felrakatnom. Tulajdon erszényemből építtettem pinczét is, 's négy vermet ásattam a' pincze körül életnek; mert az Anyám nekem szántó földet is adott volt. A' Regmeczi Gazda Laczkó János rosszul rakta-be földdel a' pincze' torkát, 's a' pincze beszakadt. Ennek egyedül az a' haszna van, hogy ott most egy soha ki nem száradó tó áll, melly a' lúdoknak 's kacsáknak fürdőhelye. 1794 a' beszakadt pincze mellett egy másikat építtettem, 's kirakattam a' torkát kővel. Midőn 1801. fogságomból haza jöttem, azt is beomolva találtam. 1807 ásattam egy harmadikat, 's az is beomlott. Ez a' harmadik ott volt ásva, a' hol most a' kertembe járok.

9. §. Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam, az a' része a' kis ligetből tett foglalásnak, melly Toronya 's Mikóháza felé fekszik, csaknem egészen ki vala már irtva. Még Dec. 13-dikán, szombat napon is ezt tisztítottam, 's jól emlékszem, mint égett nagy rakásokban az igen vastag sok tölgyfa. – Az erdő mellett egy Alléet ültettem hársfákbold; ez irtatlanul maradt volt. Az ezen foglaláson végig menő völgyben ribizlivel ültettem volt körül egy gömbölyeg táblát, 's sok almafa oltványim voltak benne.

10. §. Munkácsi fogságomból 1801. Júl. első napján értem Regmeczre. Lángoltam minél előbb láthatni Széphalmomat, de József öcsém attól észrevehetetlen örvök alatt mindég elvont. Későn vettem észre fortélyait és szándékát. Akkor kijöttem. Melly változások! Oltványaim, ültetésem ki voltak vagdalva; irtásaimat parasztok szántották; az épület téli óllja volt az öcsém juhainak, 's a' ganéj három lábnyi magasságra töltötte be a' szobákat; a' vaskapcsok, melyek a' falakat öszvevonták, ki voltak tördelve, 's el voltak lopdosva; a' juhászok a' béboltozott pitvarból jobbra nyíló szobában tüzeltek egész télen, és ez olly kormos volt, hogy ha bévakoltatott volna is, a' koromzsír általütött volna a' meszelésen. – Nem kínzom-el magamat annak elmondásával, hogy az öcsém-től, ki engemet ezen atyai jószágunk birtokából ki akara rekeszteni, 's arra kényszerítgetett, hogy egy gazdag leányt elvegyek, 's így arra szoríttassam, hogy a' feleségeméből éljek, miket kelle mind addig szenvednem, míg, hogy magamat emancipálhassam az ő rabságából, megházasodtam.

178, 243, 666, 703
121, 241, 545, 667,
703

548

⁴⁰⁹ [Dékány jegyzete: „A Kalendariumból kiszakasztott rész. Közlő.”]

139, 1105 11. §. Férj valék, 's atya már, 's még nem vala semmim. Az Anyám előtt tett re-
monstrációim, kerésim, rimánykodásaim nem egyebet vontak magok után, mint azt,
140, 714 hogy képzelhetetlen gorombaságokat szenvedjek. Az Ipam 1805. Május olta felesége-
met Ér-Semlyénbe le nem eresztette, 's ezen esztendőben November 13d. Bécsbe be-
jött. Nem fáradtam-ki kérni az Anyámat, hogy sorsom eránt valamit rendelni méltóz-
tassék. Haszontalanok voltak ujjabb kéréseim is. Ezen rettentő fekvésben nem tehettem
214 egyebet mint azt, hogy az Abaujvárm. Gyűlésen 1805. Decemberben egy Protestatiót
adtam-be az Öcsém ellen, ki Regmeczet Arendába vette-ki az Anyámtól, hogy testvé-
217 reit mindenből kirekeszthesse. Ez hasznosabb volt mint gondoltam. Az Anyám 1806.
talán Februáriusban Ér-Semlyénből Álmosdra ment által Péchy Imre bátyámhoz, 's
vele nekem bizonyos írott ajánlást adatott-meg, melyet én minden szó nélkül elfogad-
tam, nem mintha jónak láttam volna, hanem mivel az jobb volt semminél, 's Anyámmal
vala dolgom. Ezen plán szerint nékem ide kelle lakni jőnöm, 's ezer forintot ada, hogy
a' házat lakhatóvá csináljam.

226 12. §. Martiusban feljöttem Semlyénből, 's a' Széphalmi Molnár kezébe pénzt ad-
tam, hogy ő nekem vegyen istálóhoz való fát; megalkudtam a' meszet a' Lagmocziakkal;
Contractusra léptem egy Fűzéri kőműves mesterrel (az Ujhelyiek illy későn már a'
218 munkát általvenni nem akarták), 's Czigányokat állítottam vályogvetéshez. Három hol-
napig, míg a' mész elkészült, Kázmért mulattam, a' feleségemmel 's leánnyommal, az
Ipam' házánál, lovaimmal 's cselédeimmel.

557, 714 13. §. Júniusnak 10dikén érkezett a' mész, 's én viradtakor Kázmérből idejöttem
inasommal 's egy szakácsnéval. Az épületben nem vala egyetlen egy ajtó 's ablak is.
De nyár lévén, az ablakokat gyékényekkel betétettem, 's békével tűrtem bajaimat. Itt
nem bírtam többet két zsellérháznál, 's minden handlangert bajjal kerestettem 's gaz-
dagon fizettem. A' czigányok egy fedél alatt 's ajtók nélkül laktak velem. – Könnyű
képzelní ezekből, melly gazdaság volt az enyém.

14. §. Első dolog volt az, hogy az öcsém a' juhainak trágyájakat a' maga földjére,
minekutána a' ház Álmosdon már nékem általadatott, kihordatván, még annyit hagya-
tott benn a' szobában, hogy a' bűdösség miatt meg nem maradhattam, 's közel egy
lábnyi magasságra álló ganajat magamnak kelle kihányatni. Azután a' pitvarból Ujhely
és Mikóháza felé nyíló szobának boltját lebontattam, hogy ide ne öljön, mert rajta nagy
repedések voltak. Ennek téglái arra segítettek, hogy az Ujhely felé álló kéményt
Septemberig felvihettem 's elkészíthettem. Addig míg az Ujhely felé fekvő két végszo-
ba bévakolatott, 's kideszkáztatott, magam az ebédlőből Mikóháza felé nyíló szobában
laktam; téiben itt lovaim, a' mellette álló kis szobában pedig tehenem és igás bivalyom
tartattak.

15. §. Midőn Jún. 10d. ide költöztem, egyedül az a' két szoba volt vakolt, melly az
ebédlőből Mikóháza felé nyílik. De üresen állván kétezer háromszáz nyolczvanhét na-
pig tartó fogságom alatt és azután 1801. Juliusa olta 1806 Júniusáig, az itt tanyázó Juhász
és más rossz emberek annyi kárt tettek a' vakolásba, hogy az kevéssel volt jobb mintha
vakolva sem volt volna. Az ebédlő, a' pitvar, boltoztatlanok voltak. Az említett két szoba
boltja leveretettvén, szűkebbé téttem a' pitvart, hogy a' mellette álló két szoba annál
bővebb legyen. Ezen esztendőben elkészült az istálóm is.

16. §. Augusztusban Csernel Dániel Úrnak Újhelyi Kis-Szárhegyi dézsmás elpusz-
tult szőlőjét 2500 frnton, terméssel együtt pedig 3000-en megalkudtam, száz arany

vinculum alatt, ha a' pénzt szüretig le nem tenném. Ezt azért vettem meg, mert a' szü- 1105
ret előre jónak látszott, és akkor más eladó nem volt. Bosnyák Pálné Asszony Lőcsén,
megígérte a' pénzt, 's én ennek felvétele véget Szeptberben Lőcsére utaztam. Könnyen
vethet hozzá kiki, hogy a' Kőművesek és Czigányok mint gazdálkodtak holmimmal.
A' feleségem ide állíta ugyan egy Vilyi születésü leányt szakácsnének, 's egy vén német
leányt, ki frajczímere volt. De a' német leány a' szobákat deszkázó 's padlászó Asztalos
legénnyel, a' Vilyi leány pedig a' kőművesekkel vígan éltek, káromra. Ezt látván, szüret
felé a' feleségem által jött az ajtótlan 's ablaktalan szobákba, az ebédlőben tüzet raka-
tott, 's ott főzte ebédünket; míg én szüreteltem, a' házat ő őrzötte; az ablakainkat Nov.
28dikán rakták-fel, 's ezen szenvedések mind kettőnket terhesen elbetegesítettek, 's
vele gyermekét ideje előtt letétették. – Télben Huszovszki Mihály zselléremnél főzet-
tünk 's mikor az idő megengedte, oda jártunk-le, enni. Ezen esztendőben még az a'
szerencsétlenség is ért, hogy udvaromon álló hat öles kazlamat, midőn sertést ölenk, a'
Czigánygyermekek elégették, 's én minden széna nélkül maradtam. Télben az istalóm
szalmafedél alá jutott. Szalmát hozzá pénzen sem kaptam eleget. Az Anyám feljött
Semlyenből, 's ámbár a' jószág Árendában volt, módját lelte, hogy valami szalmával se-
gíthessen.

17. §. Ezen esztendőben (1806. Aug. 18d.) az 1805. Aug. 8d. született Iphigenie nevű
lyányom Kázmért megholt. A' Kassai Püspök Szabó András megengedte, hogy ker-
temben egy helyet familiai temetőnek szenteltethesek fel, 's a' gyermek 21d. Aug.
általhozattott 's belé temettetett. Körülültettem ősszel boszkéttal, hogy a' kertben
járók szemei elől a' hely elrekesztessék.

18. §. Ezen esztendőben ősszel a' temető mellett le az árokig szilvást ültettem, 's a'
temetőig vett oltványokat 's vad fákat. A' szilvás 1809 termett először. Az oltványok
többnyire ki veszték.

19. §. Jégvermet ásattam. Belé vette magát a' víz, 's be kelle hányatnom.

20. §. 1807-ben meg kelle pihennem az építéstől, mert tavaly sokat költöttem, 's a'
szőlő sok pénzt emésztett-meg. A' liget felé fekvő szeglet szobából konyhát csináltat-
tam, 's vas rostélyokat az ablakaimra, jaloux-kat azon két szobára mellyben laktunk. –
Ősszel ismét ültettem szilvafákat. Azokat nékem, valamint a' tavalyiakat is, Csörgőn
lakos Timár János Uram adta.

21. §. 1808-ban a' tyúkól épült. Ősszel pedig a' konyha. De ezt el nem leheté végez-
ni, mivel hozzá későn fogattam. Ez esztendőben építettem azt a' házat is, mellynek
sövénye mellett a' Praedium nevét mutató tábla áll.

22. §. A' Napamnak egyetlen férjfi testvére Gróf Roggendorff Kajetán, első ifjúsá-
ga olta Maylandban lakott. Még 1771. Szept. 12d. Consiliariusnak neveztetett volt ki
Maria Therézia által. Ámbár úgy vala nevelve, hogy valaha Követséget viselhessen, meg-
szeretvén a' Maylandi lakást, megmaradt ezen hivatalában a' Kormánytartó Tanács
mellett, 's nem óhajtott soha egyéb lenni. Folyvást beszéllvén még Angolúl is, ő vala
arra rendelve Maria Thereziának ott lakó fija Ferdinánd Fő Herczeg által, hogy a' neve-
zetesebb Idegenek őáltala vezettessenek-fel udvaránál, 's ifjabb esztendeiben ő vala
Ferdinándnak tánczosa. Lovagja lett a' Hetruriai Szent István Rendének, melly a'
Maltaival egy rangban áll, 's olly tekintetben élt ott, hogy két komornyikot 's kengyel-
futót is tarta. Olly nagy volt bizodalma a' mi ügyünkhöz 's fegyverünk szerencséjéhez,
hogy ámbár a' francia seregek már közelgettek Maylándhoz, vesztég maradt, 's csak

1105 akkor szaladt-meg mikor többé semmijét nem lehet megszabadítani. Ekkor ment egyedül gyémántjait vivén. Talán öt esztendő után Finanz-Praesidentnek neveztetett ki Paduában. Innen ismét megszasztották a' francziák. Ezen elakadásában az atyja testvér hűgának Herczeg Salm-nak fiához a' Gurki Herczeg-Püspökhöz vette magát, 's kérte, hogy ez írta a' testvér bátyjának, Herczeg Salm Károlynak, 's kérné, hogy néki a' tőle által vett jószágok fizetetlen harmadrészét neki tenné-le. A' Herczeg, látván hogy Rogendorff nőtelen és öreg, ezt cselekedni nem akarta; de ígérte, hogy ötet holtig el-tartja, mint atyafit. Roggendorff megbosszankodott, nem fogadta-el az ajánlást, 's bizván Cousinjének ígéretében, hogy ötet esztendő alatt Kánonokká teszi, mellyhez még az a' rettenés járult, hogy az Udvar ötet Lembergbe küldi, Pappá lett. Míg a' Püspök ígéretét teljesíthette, összevesztek egymással. Ezen elkeseredésében ír a' hűgának Kázmérba, hogy ő asylumot csak nála keres 's karjai közt óhajt meghalni. A' Napam feltörvén a' levél pecsétjét, 's meg nem álmódván mi lehet benne, fenn szóval kezdte azt olvasni az Ipam jelenlétében. Ez elijedt; azt hitte, hogy az Udvarnál nevelt R. spion lesz házánál, 's előtte szólni sem merhet, 's kimondta, hogy ötet el nem fogad-hatja. A' Napam titkos könyűket hullatott. Irjunk Ferencznek; mondá néki a' felesé-gem, hogy jöjjön által, 's tégyük neki a' propositiót; én felelek értte, hogy Ferencz elfogadja; Széphalom közel van Kázmérhoz; Nagysád gyakran fogja a' bátyját láthat-ni, 's tudja, hogy ő jó kézben lészen. – Általmentem, 's megköszöntem a' Sophie bizo-dalmát – Roggendorff miatt elkészítettük a' Mikóháza felé fekvő két szobát. Ez
230 Novembernek... jött hozzánk, 's 1809. Jan. 7d. megholt. Temetőmben fekszik Legenye
230 felé a' szegletben.

23. §. 1809. lángola a' háború és így építés felől gondolkozni nem lehetett. Ez idén építettem házi cselédimmela' disznó-ólat 's kihidlasoltattam az istálmot 's tehénólmot; eddig a' nélkül lévén, mert az Öcsém azt a' gazságot követte el velem, hogy ámbár jusom vala az Anyám Molnárral parancsolni, azt mindég elfogta, felesége egy izben az itt munkán lévő Molnárokat is béparancsolta. Készebb valék nálok nélkül ellenni, mint ízetlenségre adni alkalmat, 's így lovaim szenvedtek. Egy vemhes kanczám úgy dőlt a' jászolba, hogy tölgyét öszvetépte, 's ki kelle vagdalni a' karókat, hogy fel-álltathassék. Ez idén tavasszal kertemnek Toronya felé való kerítését végig ültettem mogyoróval, egyébűtt pedig fűzfa karókkal kerteltettem-bé; de a' fűzekből kevés fo-gamzott-meg a' példátlan száradtság miatt. A' Bányácskai szegletben levő veresfűzek ez idén már három esztendősek, 's mivel az a' hely nedves, jól megfogamzottak.

24. §. Kertemnek napkeleti része soha trágyázva nem volt; nem csuda tehát, hogy ott az ültetés sikertelen volt sok ideig. Ezen felül ott a' szántás miatt olly rettenetes gerendések voltak a' földek, hogy azt négy esztendei igazítás sem tudta kiegyenesí-teni.

231 25. §. 1809. Máj. 15dikén estveli tíz óra után nyolcz szökevény, oláh születésű, 's fegyveres katona egymás után felszívárga házamhoz. Gazdám és a' szobáimat meszelő kőműves épen le felé indultak innen, éjjeli nyugalomukra, 's első tekintettel kiismerték, hogy rossz járatbeli vendégek. Kérdéseikre, hogy itt ki lakik, azt felelték, hogy a' ház laktalan; most építik; 's homályos lévén az este, 's a' ház vakolatlan, 's az eggyik ember kőművesi szereket vivén, hittek nekik a' katonák. Azalatt mind a' nyolcz megjelent puskákkal: »Hát hol lehet bort, kenyeret 's szalonát kapni?« – A' kőműves és Gazda

levezette a' Zsidóhoz. Ott kaptak a' mit kívántak, ittak, 's két katonát strázsára állítottak a' Csapszék elébe. Jól lakván, tíz forintos bankót váltattak, kifizették a' Zsidót, a' kőművest kalaúznak hajtották Szőlőskéig, 's mentek. Én mind ezeket csak más nap reggel tudtam-meg. Azelőtt való éjjel nyilván ezek rablották-ki a' Radváni Molnárt. 1105

26. §. Ismét tulajdon embereimmel építettem 1810. azt a' cselédházat, melyly Udvarom mellett túl az úton áll. Tapasz nélkül ment télnék, mert Septemberben állíttatott-fel.

27. §. 1810. Jún. 2dikán a' Szárhegyi szőlőmet eladtam Újhelyi Kávés Dobai Imrének 2400 forinton: de helyébe a' Köveshegyi szőlőmet vettem Kassai Sámuel Ujhelyi Nemes lakóstól 2000 f. – Jún. 3dikára virradván olly dér volt, hogy itt a' paszuly mind elfagyott. Ugy elfagyott a' szőlőm is, hogy benne ez idén nem leve több mint 7 ½ hordó taposott és 1 hordó sajtolt borom. Kevés bor vala az egész Hegyalján; asszút pedig csak iccze számra árultak, nem mint másszor putton számra.

28. §. 1807. tavasszal fel fogtam azt a' pusztát, melyly a' Szakszon kertje és a' liget közt volt. 1808ban általadtam Ondó nevű Zselléremnek, ki alatta házat épített. – 1807-ben kibecsültettem Belyus nevű Zselléremet is 's a' ház már enyém. – 1808. Orosz János, 's a' fíja János 's Vaskó telepedtek-meg alattam, 's így most 1810-ben Decemb. ezek a' Zselléreim: 1. Huszovszky Mihály 52 napos; 2. ifjabb Orosz János 52 napos. 3. Orosz János az öregebbik 18 napos, 4. Ondó 5. Az Ondó testvére a' Molnár, minnekutána Hadvigárt rosszasága miatt a' házból elkergettem szüret után. 6. Csizmár Gyurka, a' Belyus féle házban. 7. Vaskó. Az öt utolsónak rétet is adtam és egygy köb-lös földet a' liget szegletében jó-akarattól és addig a' meddig magamnak fog tetszeni. A' két elsőbbnek a' házhoz való rétjei 's földje vannak.

29. §. 1807ben Gazdám Huszovszky Mihály emberem volt. – 1808ban nem tartottam gazdát. – 1809ben az Kosarka János Mikóházi volt Molnár volt. – 1810. ifjabb Orosz János.

30. §. Az anyám a' felső réteken egy rétet ajándékozott 1809. tavasszal. A' szenáját elvitte a' víz tavaly, ez idén pedig 1810 embereimnek osztottam-ki. – 1810 adott egy másat a' liget alatt túl Mikóháza felé az úton. Az úgy el volt lépve kővel mikor adta, hogy annak egynehány esztendeig nem veszem semmi hasznát.

31. §. 1807ben, akkor tájban midőn Eugenie Kázmértt Dec. 4dikén született, felfogtam egy gyepet a' szőlőkön túl levő Regmeczi erdőben. Pásztor kell annak a' mit belé vet az ember, és így oda veszvén első vetésem, róla letettem.

32. §. 1810 Decemberben Kázmérből szekeren szilvafiatalokat hozattam, 's elültettem a' Bányácski földekről 's a' ligetből lejövő patak 's a' Szakszon földje mellett. 1810ben oltványaimat is szaporítottam, kiveszvén többnyire azok, a' mellyeket Kassáról a' gróf Schmidegg kertészétől 's egy faáruló Némettől 1807 és 1808 vettem. – 1809. Újhelyi Prof. Nováki oltogatott kajszi baraczkokat és almát. A' kertem ajtajában álló Populus Canadensis itt termett 1808ban egy ágáról azon Regmeczi kertben álló fám-nak, mellyet a' Pesti Botanicus kertből 1793ban hoztam volt. Populus Italicáimnak két legöregebbjét Regmeczről hozattam-ki. A' Gyászfűzemet 1808. ültettem. A' gyertyán spállért is 1808.

70.
ÖZVEGY
KAZINCZY JÓZSEFNÉ'
SZÜLETETT
BOSSÁNYI SUSÁNA'
EMLÉKEZETE.

—
ÍRTA
ELSŐ-SZÜLÖTTJE
KAZINCZY FERENCZ.

—
Rokonainak 's barátjainak Gyászlevél' helyébe;
maradékainak a' dolgok' tudása végett.

—
S. PATAKON, 1813.

Volt egy szép kora az emberiségnek, mellyben a' kesergő fiú nem rettege⁴¹⁰ Halotti-Beszédben magasztalni elhunyt atyját, nem a' bánatba süllyedt férj hitvesét,⁴¹¹ 's testvérét a' testvér. 'S a' kik ennek hallására felgyülekeztek, tudták érteni, akarták érteni, hogy a' Beszédtartóból, ha a' magasztalás messzebb ment is mint a' komoly Való engedheté,⁴¹² hűség hangzott és nem kérkedés, 's tisztelték a' felmelegült érzés' tévedését.⁴¹³ A' mi időnk' veszélye, a' pulyaság, bennünket legszentebb érzéseinknek közepette sem hagyhat-el; kérkedés elegyíti magát még fájdalmunk' hangzásaiba is; csillogó rokonainkkal, házunk'⁴¹⁴ régiségével büszkélkedünk, czímereket festetünk, gyászleveleket nyomtattatunk, mert úgy kívánja a' szokás; 's Megholtjainkat, mintha ugyan ézenénk hogy őket magunknak nem illik magasztalnunk, idegenek által hagyjuk dicsértetni, kiknek a' nagyítás hamarább elnézetik.⁴¹⁵ Én, kinek testvéreim közt a' születés' rende tisztemmé tette, hogy⁴¹⁶ szeretett anyáknak halálát házunk' rokonainak 's barátjainak béjelentsem, annál bátrabban követem itt annak a' nagylelkű népnek példáját,⁴¹⁷ mellyet feljebb említettem, minthogy mind azok,⁴¹⁸ a' kik ezt a' jó Asszonyt ismerték, biznyságim,⁴¹⁹ hogy ha ez nem itt,⁴²⁰ hanem ott született 's neveltetett vala,⁴²¹ méltó volt volna a' Cornéliák közzé számítani, 's tudják hogy magasztalása kérkedékenységgel 's hízelkedés nélkül esik.

⁴¹⁰ rettege [A nyomdahiba javítva.]

⁴¹¹ férj <a' maga> hitvesét,

⁴¹² engedhe<t>te, [Az ékezet javítva.]

⁴¹³ <meg>tévedését.

⁴¹⁴ házunk<nak> [Az aposztróf javítva.]

⁴¹⁵ elnéze<tet>tik.

⁴¹⁶ tette hogy [A vessző javítva.]

⁴¹⁷ példáját [A vessző javítva.]

⁴¹⁸ azok [A vessző javítva.]

⁴¹⁹ biznyság<a>im,

⁴²⁰ itt [A vessző javítva.]

⁴²¹ vol<n>a, [Átírás és törlés.]

BOSSÁNYI SUSÁNA Ér-Semlyéنت Biharban 1740. Májusnak 18d.⁴²² született, 's testvé- 886
reinek, kik között tsak az egy Klára érte-el a' leányi felvirulás' esztendejét, elhalások
után egyetlen gyermeke vala szülejének. Az atyja, F e r e n c z (szül. 1703.*); megholt
1786. Jún. 12d.), fíja volt azon Ferencznek, ki⁴²³ Ferencz Erdélyi Fejedeleme' kedvéért
Nyitra és Bars Vármegyéket elhagyván, Biharba jött, és itt egy ifjú és szép özvegynek,
Péchy Sófíának, a' Mihály' és Ér-Keserűi Fráter Mária' leányoknak, szerelme által elfo-
gatván,⁴²⁴ ez helytt megtelepedék. Anyja Kóji C o m á r o m y J ú l i á n a (szül. 1717.
Májusnak 13d.; megholt 1798. Február. elsőjén), Györgynek, Békés Várm. Vice-
Ispánnak, 's Kis-Rhédei Rhédey⁴²⁵ Júliánának leánya volt. E' tiszteletes atyának és
anyának emlékezete még új; sokan élnek a' kik őket ismerték. Bossányi Ferenczné a'
legfeddtelenebb hitves és anya 's régi magyar-erkölcsű Matróna volt, rakva azon
fénykerülő tulajdonokkal, mellyek⁴²⁶ az asszonyi nemnek becsét teszik; Bossányi
Ferencz a' legszentebb Hazafi, Biharnak legifjabb esztendejiben Fő-Szolgabírája 's Fő-
Notáriusa; mert későbbben hívatalt viselni nem akart; 's Baranyi Gábornak az Ország'-
Gyűlésén 1764. ehhez⁴²⁷ a' nagy érzésű emberhez illő Követtársa, 's⁴²⁸ Dobozy Mihály,
Domokos Márton és Lajos, 's az idősb Péchy Imre**) Urakkal együtt, halálíglan
legsorosabb barátja, 's a' Megyének minden terhesbb dolgaiban vállas, lelkes segédje.

394, 402, 471,
559, 716

Az anyámnak a' kedvező történetek igen kedves arcot 's deli termetet adának, 's
szépségének utolsó esztendejében 's roskadtságában is igen világosan lehetett látni ma-
radványait. Képe rózsa volt és lilium, szemei feketék, haja szög, termete a' legvirítóbb
egészség, 's növése közepszer. Nem neveltetett házon kívül, de gonddal, 's kitetszett
mind elméjén, mind erkölcsén, melly szülék' leánya. Atyja ugyan, noha akkor még a'
Magyarnak nem vala szükség németül tudni, szóllott németül is, de ő e g g y n y e l v ű n e k 401, 446
neveltetett; valamint, az egyitalú atya' 's anya' példája szerint, e g g y i t a l ú n a k .
Megmaradt a' két egység mellett végiglen; 's ámbár a' házasság olly vidékre szállította
által, hol a' föld' népe tótul is beszéll, 's ámbár férje 's gyermekei mind ezt, mind azt a'
másikat,⁴²⁹ szóllották körülte, ő eggyenylvű maradt; és, a' t e m e t u m ' italától az as-
szonyi-nemet eltíltó Rómaiak' példája szerint,⁴³⁰ egyitalú, 's⁴³¹ a' mi nálunk nem ér-
dem, de érdem volt Rómában, e g g y f é r j ű .

Alig lépe-ki tizenhetedik esztendejéből, midőn az atyám, J ó z s e f (szül. Vinnán
1732. Február. 9dikén) legidősb gyermeke Dánielnek, ***) és Szirmay Thereziának *****)
Andrásnak és Péternek testvére (született⁴³² amaz Újhelyben, 1738. April. 11dikén, 's

25, 25, 167, 169,
394, 400, 446,
471, 558, 716

⁴²² 18d<ikán> [A pont javítva.]

⁴²³ <a'> ki

⁴²⁴ elfogat<tat>ván,

⁴²⁵ Rhédei [Átírás.]

⁴²⁶ tulajdonokkal mellyek [A vessző javítva.]

⁴²⁷ Ország'-Gyűlésén ehhez [Az évszám lapszélére írt javítás.]

⁴²⁸ 's<,>

⁴²⁹ ezt mind azt a' másikat [A két vessző javítva.]

⁴³⁰ szerint, [Átírás.]

⁴³¹ 's<,>

⁴³² legidősb gyermeke <az Ungvári Vice-Ispán András' és Eödföffy Vinnai Erzsébet' egyetlen
fíjának,> Dánielnek, és Szirmay Thereziának <(Szirmay András' és Királyfalvi Róth Júliána' leányá-
nak, Menyhért', ifjabb András', Ádám', László', Imre' és Sándor' testvéreinek,) 's bátyja> András és

25, 323, 886 megholt Beretón, 1804, Novemb. 8dikán; ez szül. 1747, Június' 16d.)⁴³³ házunknak egyik rokonától, a' Biharban, Gálos-Petriben, lakott Oberster Dráveczky Lászlótól, a' szép leány' megnézésére szállítattott. Az Ifjat vonszotta ehhez nem csak ennek szépsége, hanem atyjának érdemei is, melyeket Pozsonyban az 1751diki Diéta alatt és Pesten⁴³⁴ ismerni 's tisztelni tanúlt. A' leány a' virító, szép 's nagy-mívelésű Ifjat hamar megkedvelé, az atya pedig örvendett, hogy az lészen vője, kit⁴³⁵ ő, a' nélkül hogy, a' mi⁴³⁶ eránt megszállítattott, álmodta⁴³⁷ volna, szelíd erkölcsiért 's kibeszéllhetetlen kellemű szerénységéért már szeretett vala. A' Nagy-Váradi Püspöki-hévvizeknél történt első meglátások; itt tétetett az első béjelentés, melyet osztán Ér-Semlyénben 1758, Júniusnak 19dikén az eljegyzés és az esketés, végre Septembernek 29dikén az öszvekelés követett. Az atyámnak az Alsó-Regmeczi, András és Péter nagybátyáimnak a' Vinnai⁴³⁸ 's Lasztóczi jószágok jutván osztályrészűl, az anyám Biharból Abaujba jöve-fel lakni.

Házasságok termékeny vala: – 1759, Octóber' 27dikén Ér-Semlyént engemet szült; – 1761, Febr. 22dikén Regmeczen D i e n e s t, Biharnak 1784 oltá Vice-, majd Fő-Notáriusát, 1803 oltá 1811ig második Vice-Ispánját, 1808ban Dietai Követjét, most Cs. K. Consiliáriust;⁴³⁹ mh. Váradon 1824. Apríl. 30d. – 1762,⁴⁴⁰ Május' 13dikán J ú l i á n á t, Cs. Kir. Tanácsos és Bereg⁴⁴¹ Várm. Táblabíró Dercsényi János Úr' hitvesét; – 1763. Jún. 19dikén L á s z l ó t, a' Dávidovics' nevét viselő Magyar Gyalog-Sereg' Obersterét, ki Bécsben 1807, Júl. 16dikán hosszas betegségében megholt;⁴⁴² – 1766, Decemb. 12dikén K l á r á t, Abauj Várm. Táblabíró Krainik József Úr' élete' párját; – 1768, Octób. 4dikén S u s á n á t, Özvegy Péchy Sándornét;⁴⁴³ – 1770, Jún. 19d. T h e r é z i á t, ki 1772, Octób. 30d. megholt; – 1772,⁴⁴⁴ Jún. 4dikén J ó z s e f e t, Abaujnak Tábla- és Fő-Szolgabíráját; – 1774, Augustus' 15dikén M i k l ó s t, Biharnak Assessorát.

28, 155, 170, 392,
418, 452, 478,
568, 726

Házassági boldog egyességek, olly boldog, hogy ahhoz még távolról sem férkezhetett sem szenny sem gyanú, nem tarta sokáig; az atyám 1774, Mártzius' 20dikán⁴⁴⁵ egy szerencsétlenül orvoslott ínhidegben Regmeczen elaludt, 's a' har-

Péter <onkeleimnek> (szülelett [A törlésen belüli zárójel pótolva, az „Andrásnak és Péternek testvére” sor fölé írt javítás, az „szülelett” átírás. MTAKK K 608: „Szirmay Thereziának (Szirmay András' és Királyfalvi Róth Júliána' leányának, Menyhért', ifjabb András', Ádám', László', Imre' és Sándor' testvéreinek,) 's bátyja”: a zárójel pótlás.]

⁴³³ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „megholt Péter 1827 Dec. 4d. Miskolczon vejénél Vay Abrahámnál élet. 81. esztben.]

⁴³⁴ Pozsonyban és Pesten [Beszúrás a lap szélén.]

⁴³⁵ vője <a'> kit [A vessző javítva.]

⁴³⁶ hogy a' mi [A vessző javítva.]

⁴³⁷ megszállítattott álmodta [A vessző javítva.]

⁴³⁸ Péter <onkeleimnek> a' Vinnai [Javítás a lap szélén.]

⁴³⁹ [Az MTAKK K 608-ban ligatúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴⁰ Consiliáriust; – 1762, [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁴¹ J ú l i á n á t, Bereg [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁴² [Az MTAKK K 608-ban korrektúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴³ [Az MTAKK K 608-ban korrektúrajel van a szövegben, de a javítás hiányzik.]

⁴⁴⁴ 177<4>, [Javítás a lap szélén. Az MTAKK K 608-ban is ugyanígy javítva.]

⁴⁴⁵ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „temett. 27d.”]

mincznégy esztendő asszonyt mintegy tizenhat esztendei egybe-kötetések után 886 nyolcz neveletlen gyermekkel megterhelve, kik közzül az utolsó öt holnap múlva született-meg, özvegségben hagyta.

Melly gonddal, melly erőlködésekkel, melly⁴⁴⁶ kedvetlen környülmények közt, kevésben segítve⁴⁴⁷ szüléjinek elhalásokig a' maga örökségének jövedelmeiből, nevelt légyen bennünket, azt még sokan vagynak a' kik említhetik. Új birtokot nekünk nem szerzett, vagy csak kevés tekintetűt, 's nem mind tartotta-meg a' mi idegent könnyed áldozatokkal, igazságtalanság nélkül 's tisztán lehet vala megtartania: de az ösin fáradhatatlanul javítgatott, sokat épített, 's gondos, hasznos, jóltevő anya volt némellyikünk eránt, mindenikünk eránt. 'S ha birtokunkat nem javította, épen nem bővítette volna is, ki nem fog fijának illy feleséget, ki nem fog árvájinak illy anyát óhajtani? Látunk sokakat, kik gyermekeiknek, jól, rosszul, keresnek, nevelést nem adnak, 's azt hiszik hogy ők bánnak okosan. Maradjon nekik az ő dicsőségek! Én áldom az eszesebb, lelkesebb anya' emlékezetét, kitől becsesebbet vettünk mint a' jószág. Igazságtalan a' ki mindentől mindent vár, mindent megkíván; 's a' ki nem érti, hogy a' nagy érdem nem volna nagy érdem, ha mind azok a' mik ezt teszik, egyenlő mértékben állanának egymás eránt; a' ki nem érti, hogy fogyatkozás nélkül nincs nagy érdem: az tiszteletemet mellyet ennek a' kora 's neme felett nagy Asszonynak itten nyújtok, nevezze vakulásnak, 's kapjon büntetésül olly hitvest, 's gyermekeinek olly anyát, a' kiben fogyatkozás nem találtatik.

Atyját férje után tizenkét, anyját huszonnégy esztendő múlva veszttette-el, és csak ekkor juta birtokába atyai 's anyai jószágainak, 's azon állapotba, hogy gyermekeinek sorsokon könnyíthessen. De melly siralmas időben érte őtet ez a' könnyebbülés! akkor, midőn egyik fijának szerencsétlensége azt szenvedteté vele, 's hetedfél esztendeig 's két hétig az-az kétezer háromszáz nyolczvanhét napokig tarta fogságom; – de ez nem nyomtattatik-le, szenvedteté⁴⁴⁸ azt, a' mit a' legérzékenyebb hitves fogott volna szenvedni hasonló esetben férjéért. Bánatban, kesergésben töltött nappalai éjjelei elgyengítették testét, lelkét. Júniusnak 28dika 1801. volt a' nap, melly könnyeit felszárasztotta. – Lakását mostan Regmeczről általtevő Ér-Semlyénbe, de úgy, hogy az esztendőnek egy részét azon helyen töltögeté, hol ifjúságának boldog szakát élte-el. – Három leányait, az első 1785, a' két ifjabbat 1788ban adta férjhez. Legifjabb fija legelébb házasodott, 's 1797ben elvette Consiliárius 's Bihar Várm. Vice-Ispán Bessenyoí Beothy János Úrnak (megholt 1786. November' 2dikán) Baranyai Baranyai Borbála Asszonytól született V i c t ó r i a leányát.⁴⁴⁹ Ezt követte J ó z s e f, Consil. és Borsod Várm. Vice-Ispán Ragályi József Úrnak 's Szemerei Szemere Katalin Asszonynak M á r i a leányával. Én elvettem 1804. Novemb. 11dikén egykori hívataltbeli Előljárómnak, atyámnak, 's, ha azt szerény tisztelettel mondanom szabad, barátomnak, az 1810, Júniusnak 23dikán meg-

⁴⁴⁶ erőlködésekkel, melly [A vessző javítva.]

⁴⁴⁷ segít<|>ve

⁴⁴⁸ hétig szenvedteté [A javítás a lap alján, korrektúrajellel besűrűve. A beillesztett szöveg végén vessző helyett pont van, ezt emendáltuk.]

⁴⁴⁹ [Az MTA KK 608-ban a lap szélén: „szül. 1778. 12. April.” E jegyzethez egy korrektúrajellel csatolva a nyomtatványba bekötött üres lapon: „Beothy Victoria szül. 1778. Apr. 12d., copuláltatott 1798. Octób. 28d. Azon pillantásban, midőn testvér nénye Francisca Soos Pálhoz.”]

886 holt Szendrei Gróf Török Lajos Úrnak 's Gróf Rogendorff Aloyzia Asszonynak leányokat, Sophia - Antonia t. Végre az öcsém László 1806. Aprilisban Bihar Várm. Táblabíró Lukács Miklós Úrnak egyetlen gyermekét, Franciscát; most Feld-Marschal-Lieutenant Báro Radivojevich Úrnak hitvesét. Dienes öcsém nem házas. – Ezen párosodásokból házunk a' mai napig ezekre szaporodott: Tőlem Eugénia⁴⁵⁰ 's Thalia leányaim 's Marc-Emíl és Antonín fiaim azolta Iphigénia, Bálint és Lajos; Juliánától⁴⁵¹ Károly, Ferencz, Pál, János fiai és Therézia leánya Dezsőffy Tamásné; Lászlónak⁴⁵² meddő volt házassága; Klárától Aloyz, Ágoston, Ferencz, László, Imre, Pál fiai, 's Therézia, Klára, Josepha, Amália leányai; Susánától Klára és László; Józseftől József;⁴⁵³ Amália és László; Miklóstól négy fiú-gyermek: Gusztáv-Adolf, megholt, Sándor;⁴⁵⁴ Victor és Títusz.

Az anyánk a' legtartósbb egységben élt, 's athléta alkotásához képest annyival inkább hosszú életet ígérhete magának, mivel szülői is hosszú sor esztendőket éltek. Nyugtalanága 's heves indulatai testét még edzették. De 1810ben e' vas természetet egy lassú guta elgyengítette, melly után annyira elnehezédék, hogy nagy testét nem bírhatta könnyen, de mindég fenn járhatott. Három esztendei sinlése után az elmúlt
327 1812dik eszt. Novemberének 14dikén Ér-Semlyénben csendesen örökre elaludt. A' természet⁴⁵⁵ és élet' Ura néki könnyü kimúlást engedett.

Lélektelen tetemei az Ér-Semlyéni Templom' kerítésében harmadnapra, Dienes és Susána testvéreimnek jelenlétekben, azon sírbe tétettek-le, hol anyja 's Római hitű atyja fekszenek.

Halála után kezünkbe akadt utolsó Rendelése, mellynek végre-hajtását kedves unoka-öccsére, Vice-Palatinus Mélt. Péchi-újfalusi Péchy Imre 's tisztelt rokonunkra Tek. Kapolcsi Domokos Lőrincz Urakra bízta volt. Osztályunk Martziusnak végével Ér-Semlyénben kezdődött, 's ugyan-ott Aprilisnek 10dikén el is végződött. Abauj, Zemplény, Szabolcs, Bihar, Heves és Nógrád Vármegyékben fekvő jószágaink úgy osztattanak-fel, hogy lakásom nekem Széphalmon, Dienes öcsémnek, Krainikné és Péchné húgaimnak Semlyénben, Juliánának és Józsefnek Regmeczen, Miklósnak Semlyénben vagy Pásztón essék.

Ezek voltak, a' mellyeket ezen nagylelkű Asszony' emlékezetének fenn-tartására házunk' rokoninak 's barátjainak elmondani hálás tiszteletnek, 's maradékinknak;⁴⁵⁶ kiknek az illy jegyzések kedvesek 's hasznosok is lehetnek, fenn-hagyni kötelességnek ismertem. Szokatlan a' lépés: de óhajtanám, hogy ez is fesse gyermeki hív érzéseimet; ezeknek kevésnek látszott a' mi Gyászleveleinknek elnyűtt előadások, melly cifra szókkal olly igen sok esetekben álarczoskodik. Ajánlom emlékezetét, testvéreimet 's

⁴⁵⁰ Eugénia [Emendálva. Sehol máshol nem írta a ü-vel a lánya nevét Kazinczy, vélhetően a sajtóhiba a nyomtatvány újraolvasásakor is elkerülte a figyelmét.]

⁴⁵¹ fiaim; Juliánától [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁵² leánya; Lászlónak [Beszúrás a lap alján.]

⁴⁵³ [Az MTAKK K 608-ban a lap szélén: „1803. Decemb.” Bizonytalan olvasat.]

⁴⁵⁴ Gusztáv-Adolf, Sándor, [Beszúrás a lap alján. Az MTAKK K 608-ban Gusztáv-Adolf neve alatt: „1798. 11. Febr. † 1823.”]

⁴⁵⁵ természet' [A nyomdahiba emendálva.]

⁴⁵⁶ maradékinknak, [Az ékezet pótolva.]

magamat mind azoknak, a' kiknek ezt megküldöm, atyafi 's baráti szeretetekbe. – 886
Széphalom, Júniusban, 1813.

*) Az akkori háborgó időkben lebetegedéséhez közelítő anyja nem mere megma- 685, 718
radni Biharban, 's vagy Pesti vagy Hevesi jószágaiban kerese menedéket. Ezen útjában
a' Györgyei határon, Szolnok-Abony mellett,⁴⁵⁷ testvérének Péchy Mihálynak, ki egy
vad-réczt⁴⁵⁸ löve, puskaszávára a' kocsin szülte-meg fiját.

**) Ez, atyja a' Vice-Palatínusnak, most Septemvirnek, unoka-öccse, Patvaristája,⁴⁵⁹ 472, 561, 719
's későbbben sógora volt.

***)⁴⁶⁰ Kazinczy Dániel egyetlen-egy fia vala Andrásnak⁴⁶¹ és Vinnai Ödönffy 25, 25, 163, 169,
Erzsébetnek. 394, 400, 446, 471,
558, 716

****)⁴⁶² Szirmay Therésia leánya volt Andrásnak és Királyfalvi Roth Juliánának, 's
Menyhértnek etc. testvére.

⁴⁵⁷ útjában a' <Vámos-Györki> határon, <Árok-Szállás> mellett, [Javítás a törlés alatt ill. mel-
lett. MTAKK K 608: „útjában a' *Tápio-Györgyei* határon, mellett, *Abony és Jászberény között*, testvér-
ének”.]

⁴⁵⁸ vad-reczt [A nyomdahiba emendálva.]

⁴⁵⁹ Vice-Palatínusnak, unoka-öccse, patvaristája, [Beszúrás a sor felett, ill. átírás.]

⁴⁶⁰ [Ez a jegyzet autográf pótlás.]

⁴⁶¹ vala <az Ungvár Várm. Vice-Ispán Andrásnak, és Szirmay Theres> Andrásnak [A „Theres”
szó félbehagyva.]

⁴⁶² [Ez a jegyzet autográf pótlás.]

NAPLÓK

71.

Ér-Semjén, 12. Jul. 1802.

Ma találok régi papirosaim közt 1794ben¹ tett következő jegyzésemet.

1759. 27. Octobr. születtem itt Ér-Semjénben, a' Nagy Atyámnak Bossányi Ferencz Úrnak házánál. – Meg van a' békötetendő Csomóban az a' levél is, mellyel születésemet tudtára adta az Atyám a' Margitai szőlőben szüretelő Nagy-Atyámnak.
30. Octobr. megkeresztelt. Makódi János nevű² Semjéni Predikátor. – Kereszt-atyám Péchy Mihály Úr volt, a' Kereszt-anyám pedig az Anyám testvére Bossányi Clára Kisasszony; a' ki hecticában holt-meg Debreczenben 1766. – Mihelytt elhagytam a' csecset, Semjénbe jöttem.
1763. ősszel ismerni kezdettem a' betűket, Kecskés György Ér-Semjéni Oskola Mester alá járván. A' Nagy-atyám nagy levél-dictáló volt, 's kedvet kaptam tőle leveleket írni, melly örökös passzióm. 1764. Decemb. 3dikán már igen jól írtam egy levelet a' szülémnek Regmeczre; a' *Kazinczy Ferencz* név után más tintával és talán más kézzel is ez van írva: *Generális*. A' szegény Atyám katonának készített; és ezért vagyok a' gyermekkori képemen Ferd. Herczeg gyalog regementbeli Tisztnek festve.
1764. míg a' Nagy-Atyám Pozsonyban mulat, mint Bihari Követ, meghimlősödöm.
- 1766 a' Clári Néném betegsége miatt egynehány holnapig a' Debreczeni Collegiumba jártam-fel Dienes Öcsémmel.
- 1767 Dienes Öcsémmel Regmeczen tanúlok deák és német nyelvet Peskó András Luth. studiosus alatt. Szirmay Sándor Úr, az Atyám Anyjának Szirmay Theréziának testvér bátyja, hozzánk adta a' fiát Andrást, a' ki, megjárván Göttingát, Angliát és Francia Országot ben³ Stráskán elvette Horváth Stansith Annát.
1768. Dienesel és Szirmay Andrással Késmárkra. Oskolai tanítónk a' Donatisták közt Daniel Lesch volt, a' leggyönyörűbb Calligraphus; a' háznál Peskó András.
- 1769 Grammatista leszek. Hellner Illyés alatt; házi tanítóm Mauksch Tamás.

¹ közt <egy> 1794ben

² Makódi nevű [Beszúrás a sor felett.]

³ [Kihagyott hely az évszámnak.]

- 391, 413, 475, 565, 723, 905 1769 11. Septbr.⁴ Patakra Mauksch Tamással. Publicus Præceptoraim Olasz Péter és Tasnádi István. Privatusaim Mauksch és Marecsek György.
- 391, 413, 449, 908 1771. Syntaxista.⁵ Mándi Sám. és Szöcs István alatt. Privatusom: Marecsek. – Ez a' Luth. Deák bennünket térdepelve imádkoztatott. Az Öcsém Laczi, még akkor felette gyenge, elirtózával ettől, ugymint a' mit bálványimádó czeremoniának nézett, elkeseredve így fakadt-ki: Præceptor Uram! inkább paráználkodom, még sem térdepelek! –
- 391, 413, 450, 476, 566, 724, 909 1772. Poéta, Szatthmári Paksi Sámuel alatt, a' ki talán 1774ben hecticában meghalt.
- 391, 414, 450, 476, 586, 725, 911 1773. Erővel visznek által a' Rhetoricába, mert még fél esztendeig akartam Poésist tanulni. Privatusom Schlachta Imre. – Miklós napjára Dienes Öcsémmel Gen. Beleznai idvezlése miatt Bugyiba,⁶ Komjáti Abrahám gondviselése alatt.
- 28, 392, 415, 451, 477, 567, 725, 914 1774. 20. Mart. az Atyám Regmeczen meghal. 27 Mart. a' F Regmeczi templom fala alá temettetik. – Præc. Vécsei Sigmond, Privatusom Skrabák Dániel.
- 28, 155, 164, 170, 392, 418, 452, 478, 568, 726, 919 1775. Logicus, Báthori István és⁷ Pásztor Mihály alatt. Komjáti Jun. 20dikán ér Bécsbe, onnan ki Academiára.⁸ – Ekkor firkálom a' Magy. Ország Geogr. mellyre a'⁹ Pray Historijának tanúlgatása indított. Az Atyám még 1773ban kívánta, hogy fordítsam Gellertnek Abhandlung über die Religion írását, még pedig úgy, hogy kinyomtathassa.¹⁰ Meghallván az Atyám, az Anyám a' siratott férje kedves fiát mint Auctort akará látni. – Privatusom Terhes István, kivel Beleznaihoz Pilisre, Pestre, Aszódra; Puky Ferenczet Losoncra kísértem Regmeczről.
- 42, 43, 419, 921 1776.¹¹ Publicussá lettem. – Ezidén a' Bessenyei Amerikanerjeit fordítom Németből. Nyomt. Kassán Landerernél.
- 28, 421, 453, 481, 572, 731, 921 1777 Martiusban Kazinczy András Bátyám Bécsbe viszen Consil. Szirmay Tamás Zempl. Vármegyei Vice Ispán, Bernáth Ferencz és né, Jósza László, Beck Pál társaságában. – Privatusom lessz Török István. Bécsben csak 5 nap mulat[unk].
- 425, 455, 481, 571, 730 1778 Szatthmári Paksi Mosessel sokat tanúlgatok.
- 425, 455, 476, 566, 725, 933 1779 Jul. 13d. elhagytam Patakot. Ekkor nap búcsúztam-el. Professoraim voltak Szentesi János, Szentgyörgyi Istv. Öry F. Gábor, Szilágyi Márton. – 9. Septbr. Patvariára Mileczhez, Kassán.
- 429, 455, 460, 485, 579, 741, 942 1780. 18. Oct. el Kassáról. – Rozgonyi Erzsi és Ragályi Clári, idővel Rhédey Gedeonné, az ismeretségeim.
- 435, 460, 486, 579, 742, 952 1781.¹² 11. Januar. érek Eperjesre Accessistának Toperczer Sigmond Úrhoz. Első arany ér.
- 444, 461, 489, 585, 748, 960 1782. Jun. 2dikán elhagyom Eperjest. – 22 Aug. Pestre. Szilasy Ferencz 27. Aug. meghal. Egy nap született velem. 21. Septbr. a' melly nap először eskettek Protestánszt Juratusnak, én is az leszek, az Öcsémmel Dienessel, 's Szerencsy Jóseffel.

⁴ 17[../] Septbr. [Átírás, ill. a „11” sor feletti beszúrás.]

⁵ [/]intaxista. [Átírás.]

⁶ Bu[../]ba, [Átírás.]

⁷ Báthori <György> és [Javítás a törlés felett.]

⁸ onnan ki – [Beszúrás a sor felett.]

⁹ az [Átírás.]

¹⁰ kinyomta[../]assa. [Átírás.]

¹¹ [Az évszám nehezen olvasható; az előző mondat mellett lehúzáva ugyanez az évszám.]

¹² 1782. [Átírás.]

1783. 5. Apr. elhagyom Pestet. – Az Anyám Febrban igen beteg. – Szerencsy házaso-
dik Összel. 172, 320, 967
969
1784. 16. Jan. új világosság! – Octob. 13. Abaúji V. Notar, és 25ben Assessor leszek. Aug.
9dikén Sárosi Assessor. 172, 320, 467, 492,
591/53, 53, 57, 973
173, 320, 469, 493,
592, 757, 978
1785. Septemb. Szerencsivel Miskólczra. – 27 Xbr. Bárczán szánkázás. – Az Archivumot
regestrálom. 323, 984
470, 493, 533,
593, 760
1786. ismét arany ér a' sok ülésben. – Augban Bécsbe. 11¹³ 9br. installál Gróf Török
Lajos Nationális Oskolák Inspectorának, Kassán 600 f fizetéssel, mely 1789ben¹⁴
1500 forintra emeltetik. 323/494, 594,
762, 994
79, 323, 499, 499,
603, 604, 762, 771,
1004
1788. Geszner' Idylliumi kijőnek. – 17.¹⁵ Apr. Polyxén. elmennek Kassáról. 506, 612/173, 321,
1019/1013
1789. Bácsmegyei' Levelei. – Jún. forró nyavalya, melyből Viczay József barátom sza-
badít-ki. 511, 535, 614,
694/84, 174, 321,
511, 614, 1023
1790. Májusban Bandérium. – Hamlet. – Orpheus. – A' Jesuiták épületjének közép
sorában a' felső kapu felé való két ablakú szobában lakom. 175, 321, 521,
631/695, 1048
1791. 11. Apr. elesem a' hivatalomtól egyedül azért, a' mint világosan monda a' 1^a Apr.
költ Locumten. Consil. Intimátuma, mert Protestans lévén Catholica Oskolákat
nem igazgathatok. 1500f adattatik póltolékül, 's az az ígérlet, hogy első nyílással
hasonló szolgálatot kapok. – Ezt sürgetni Bécsbe Májusnak elején. Azalatt építi 175, 322
121, 176, 322,
531, 639
175, 322, 633/176,
322, 528, 639
156, 176, 322, 639
1792. Herder. Diogenes. 1040
- 1794¹⁶ Lőcsén 31 Jan. a' Dayka szép búcsúzója. Stella. vagy – 12. Nov. 1793.¹⁷

¹³ 1[/] [Átírás.]¹⁴ 17[/]9ben [Átírás.]¹⁵ 18 [Átírás.]¹⁶ 179[/]. [Átírás.]¹⁷ 1[/]93. [Átírás.]

963

72.

Jegyzések elhányt régi Papirosaimból.

1782.

- 50, 170, 463, 490, 587, 750 21. 7br. eskedtettek-fel legelőször Protestáns Ifjak Jurátusokká. Köztök valánk mi is ketten, Dienes öcsém és én.

967

1783.

- 320 11. Jan. voltam elsőben Egerben. – Irtóztató sarak.
171, 320 16. Febr. indultam Postán Pestről, vévén a' levelet, hogy Asszonyám Regmeczen igen betegen fekszik. 23ban értem haza.
6. Mart. Péchy György megholt Fejértón.
320, 323 7. Mart. Miklós Öcsém himlős volt.
268, 320 26. Mart. Pestre. – Ezen útamban jöttem öszve Berzeviczy Sándorné Asszonnyal, kit fijának, Gergelynek, rosszulléte vont Pestre.
320, 490, 587, 755 9. Maji érkezik a' levél, hogy László Öcsém Zászlótartó.
320, 683, 688 14. Maji a' Nyíradonyi erdőben kocsiról lövém-le azt a' nyulat, mellynél többet soha nem is lőttem.
320, 490, 588, 755 4. Jun. Váradon restaurál Ürményi József Fő Ispán. Péchy Imre első VNotarius, Dienes Öcsém honorarius lessz.
320 12. Jun. Bártfára indulunk. Csintalan nap.
16. Jun. Báró Podmaniczky Erzsébet meghal.
320 20. Jun. László Öcsémmel gyalog a' Makovicza várba, kit 26ban Pestre késértem, Gicze felé.
320, 465, 490, 588, 755, 969 9. Aug. Pestre, hogy Beleznay Miklósné által Orczynál a' VNotariusságot keresssem.
320, 465 28. Aug. Gróf Török Jósefet meglátogatom. Ragályi István és Lónyai Menyhért nála. –
320, 466 31. Aug. vele a hídon.
51, 320, 491, 588, 752 4. Septbr. Kalmár György Budán a' Residentia mellett öszve akad velem. Az öltözete ilyen volt. Lilas színű selyem kaputrok; 7 márvásos franczia-kék posztóból magyar nadrág; nyakravaló helyett egy fehér virágú kék paraszt kendő; egy igen régi, fejhez éppen nem álló paróka; az ábrázatján ezer koppadó pusztulák, scorbuticus veress színnel. – Jött felém, 's minden tízedik lépésére meg állott, kivont a' zsebjeből egy nyomtatott árkust, 's olvasta. – Fialat pajkosságból megszóllítottam. Megnevezte magát. Ekkor tiszteletet mutattam éránta, 's jelentettem neki, hogy egy Helvetziából kevéssel ezelőtt érkezett levélből tudom, hogy az általa készített Philosophiai Nyelv' Grammatikája nagy dícsérekkel recenseáltatott. Hízott tőle. Többet nem láttam.
320 6. Octobr. Debreczeni vásár. – Vámspércsen kigyó.
320, 468, 492, 591 2. Novbr. Tállyán. Ez nap láttam legelőször Gróf Török Lajost.

1784.

- 973 12. Jan. Szulyovszky László Úrral Miskólczra. – 14. Radvánszky Ferencz a' Gyűlésben Szulyovszki mellett. – 15. Kapitány Márjásinál ebéden. Estve jön Puky. – 16. Ebéd Consil. Almásy Jósefnél; estve 6. órakor Puky Andráshoz.
320, 467
171, 320, 467, 492, 591

30. Patakon irtóztató szél, úgy hogy a' Deákság a' Templom fedele megrepedését¹ nézni szaladt. 320, 973
29. Febr. Czirjék Mihály Abelard levelét olvassa. 320, 497, 603, 772
21. Mart. Miskolczon Gener. Orczynál ebédelt. Francziául beszéll. Olvassa verseit és a' Barcsaiét. 52, 82, 320, 467, 590, 756
27. Mart. Kazinczy Tamás meghal.
30. Maji. Pazdicson Templomban vagyunk Pünkösti Communió alatt. Én itt communicálok. Sokan rajta felakadtak, improbálták, mellékszándékokkal vádoltak, mellyről magam legkissebbet sem tudtam. Vay József Úr' azt mondotta, hogy ENNEK A' GYERMEKNEK TÖBB ESZE VAN, MINT MINDNYÁJATOKNAK. 44, 320
11. Jun. publicáltatik a' Német Nyelv behozása eránt a' Parancsolat Kassán. 320, 493, 533, 593, 760
12. C-t először láttam. 320
9. Aug. Assessor leszek Sárosban, Batthyáni Ferencz alatt. 53, 53, 57, 171, 320, 469, 493, 592, 757, 978
- Aug. 30d. Zemplény Vgyei 3dik actualis notariusnak ajánl² a' Vármegye de Szirmay Antal Fő Notár. előmbe teszi Kaposy Mihály és a' maga sógorát Pintér Istvánt.³
3. Octobr. László Öcsémmel Péczelre. Az áldott Öreg éjjeli 12félóráig olvassa verseit. A' Gyöngyösi István úntató fecsegését nem szereti. Ha ifjabb volna, Kánonok Molnár János ellen Hetesírást írna. 29, 982
13. Octobr. honorarius VNotarius és
- 25ben Assessor leszek Abaújban.
29. Novbr. felesküszöm Zemplényi honorarius VNotariusnak⁴ Ujhelyben.⁵

1788.

9. Febr. Fried Sámuel Urral sétálni. 321, 1013
17. Apr. Polyxént először láttam. – 22. Gróf Töröknél ebéden vele. Azután Polyxénnel sétálni. – 23. P. és Th. el. 321
24. Maji. a⁶ Leidel Eperjesi Kocsicsináló kocsiján-ki Csécsbe. 171, 321
30. Jul. Fogy⁷ az élet, 's nem sokára etc. 29, 321, 507, 617, 691, 1014
20. Jul. Clári Húgom lakadalma. 21. Ruszkára.
4. Aug. Péczelre. – Az öreg maga volt. Wályi és a' Festő Klimesch velem. Ez ekkor festette az Öreget en crayon; mellyet osztán az Orpheus 2dik darabja' elibe met-szettem. Anekdotáit itt-létemnek lássd a' Ráday' levelei' végében. –
11. Pestre. 12. Ráday Budai szállásomra jó, 's a' Menyéhez visz és Gróf Teleki Jósef-hez, a' ki István fijának halálán a' legmélyebb bánatban volt. 31, 32
21. Leonard Posch viasszban bosszirozott. Fizettem érte 3. aranyat. 321
24. Péczelinél strimfliben voltam.

¹ megrepedésére [Átírás.]

² [...] [Átírás.]

³ [Az aug. 30-ai bejegyzés a lap szélére van írva.]

⁴ Zemplényi VNotariusnak [Beszúrás a sor alatt.]

⁵ [A nov. 29-ei bejegyzés utólagos beszúrás.]

⁶ 24. a' [Beszúrás a sor felett.]

⁷ 30. Fogy [Beszúrás a sor felett.]

1789.

84, 171, 321, 511,
614, 1023

4. Jun. Minekutánna Szepesből Májusnak utolsó napjaiban Kassára haza⁸ értem, 's onnan a' Nagyanyám látogatása miatt Regmeczre kiszaladtam, 's 2 nap múlva ismét Kassára mentem, – 4^a Jun. forró nyavalyába estem. Rothasztó hideg, Petécs és még 2 más nyavalya, nem tudom mellyik, rohant rám. Az Anyám bejött, körültem gondoskodni. Clári húgom első lányával volt viselő, 's nem merte magát szerencsétetni. Gróf Törökné Mandolatejjel tartott-ki. – Minden letett élet' reménylése felől, 's már 19dik Júniusban úgy voltam, hogy Lang Chirurgus nem akarta a' bizonyosan meghalandót kristéllyal kínozni. A' szegény Anyám későn jött-be, 's látván hogy menni akar, unszolta, hogy adjon kristélyt. Ez az elhúlt kristély hozott vissza az életre. – Midőn más nap az inasom a' Felcserért ment hogy jönné megújítani a' vesicatoriát, ez belé⁹ ugratt a' szavába: Ist er denn nicht gestorben? – Nevezetes volt az, hogy 20. Jún. reggeli 8. óra tájban látásomra jővén egy vén Kálvinista Asszony /:Kristiánné:/ 's látván hogy oda vagyok, Préd. Mihalyi Kovács István Urhoz küldött, hogy vasárnap lévén foglaljon engem a' könyörgésbe.¹⁰ Ez így imádkozott tulajdon ezen szókkal: VAGYON, URAM, EZEN MI GYÜLEKEZETÜNKBEN EGY ÜRI RENDEN LÉVŐ BETEGÜNK. EZ, URAM, EGÉSSÉGES KORÁBAN A' HASZONTALAN GONDOLATOK SZÉLVÉSZÉTŐL HÁNYATTATVÁN, TÉGEDET MEGISMERNI NEM AKART: ADJAD HOGY ETC. MOST ISMERJEN-MEG. – Jelen voltak ezen könyörgésen Comáromy György, mostani Vispán Puky László, Fő Szbíró Bárczay Ferencz Urak; kik rajta boszszankodtak is, nevettek is. Elég az, hogy én éppen akkornap visszatértem az életre. – Superintendens Szalay Sámuel Ur a' szegény Prédikátort érte publice megdorgálta; azt vetette hozzá, hogy ő ismeri nekem egész gondolkozásomat, 's adja Isten, hogy neki legyen annyi religiója mint nekem. – Kovács elszégyenlette magát, hasznára fordította botlását, 's magát jó és eszes embernek legitimálta azután.

- 1028 10. Jul. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspök Ő Excell. Kassára jó; első kimenetele az Apáczákhöz volt, onnan egyenesen hozzám.

5. Octobr. Munkácsra indulok. – 31. Egerben vagyok.

321, 620, 780, 1031

29ben elhagyom Budát, hogy Gróf Zichy Károlynál;

321, 1031

31. 8br. Füred és Szántód. 3. Novbr. Veszprém. 7. Posony.

83, 321, 514,
622, 1033

8. Bécs. 13. Széchenyinél.¹¹ 15. el Bécsből. Aszalay ezen útban velem volt; az inasom Kállai János. Kopasz fejjel utaztam; a' forró nyavalya után.

321 11. Rozsnyóra.

321, 1048

1790.

- 17 Jan. impossible színű magyar hosszú ruhám. – Ugyan ezen nap midőn ezt felveszem, egy azon színű erszényt kapok.

⁸ Kassára <jöttem> haza

⁹ [/]elé [Átírás.]

¹⁰ könyörgésb[/..]. [Átírás.]

¹¹ [A „13. Széchenyinél.” lap szélére írt beszúrás.]

- 1.¹² Mart. a' Gyűlésben én olvasom-fel az¹³ ujságból h. József †.¹⁴ 321, 520, 629, 1048
4. Mart. Ganganelli. 321
19. Apr. restaurál B. Orczy László Kassán.
21. Maji. felváltotta az Abaúji Banderium a' Posonyit és Nyitrait. – 22. első strázsán; 171, 321, 521, 631
ebéden Orczynál. – 24. Ebéd és táncz Gr. Zichy Károlynál. 26. Ebéd Beleznainénál, 322
vacsora kívül B. Orczynál. 27. ebéd Végh Péternél. 31. ki Pestről. 322, 522
3. Jun. be Kassára ebédkor. – 23. Jun. Kállai Lászlóné Herczeg Hohenlohénének test-
vére meghal; 24be temett[etik].¹⁵ 322
27. Ebédet Viczaynál a' kertben, 's Kassát végképpen oda hagyom; lakásomat Reg-
meczre vévén.
17. Septbr. érek Pestre.
16. Octobr. Ruzska.
12.^a Octobr. Kassára. Ekkor látom Therézt először özvegyen. 320, 322

1791.

- Febr. Minnyim, legelső rózsájától etc. 322, 1054
10. Apr. veszem a' 1^a Apr. költ Ltle Intimatumot, hogy hivatalomtól vallásom miatt 156, 171, 322,
el kell mozdítatnom. 11ben által adtam az Archivumot. – Belé léptem volt 11^a 522, 632
Novbr. 1786.
7. Maji. Bécs felé indúlok. Ekkor éjtszaka Méra. 8. Miskolcz. 9. Eger. 10. ebéden a' 171, 322
Püspöknél. Estve B. Podmaniczky Jóseffal Kályban. 11. el Pestről. 21. sárgaságba 322, 526, 637
estem. /:Bürgerspital Hof 6. Stiege 18. Etage 3. Consil. Wachtlernénél¹⁶ voltam itt 322, 523, 633
szálláson:¹⁷ mert a' Bürgerspital név nem Ispotályt jelent:/ – Jun. Swietentől búcsú- 322, 528, 639
zom. Magnum hoc ego duco Quod placui Tibi, qui turpi secernis honestum.
4. csók.
23. Jun. Urnapja. Leopold Császár Pízában volt. A' Császárné Laxenburgban. – A' Pro- 171, 322, 633
cessión Ferencz és Jósef Kir. Herczegek fejér kaputú Uniformában és czipőkösen.
A' Magyar Gárdát BÁRÓCZI parduczosan vezette. Az Ég alatt Migazzi vitte a' szent- 322
séget. Egy Magyar ruhás ment¹⁸ csak a' Processio közt. Ekkor nap kezdé festeni
Jean Jaques Stunder, Koppenhági születésű Festő képemet. 322, 524, 634
15. Jul. El nem veszthetvén betegségemet, az Orvosok javaslásából ott hagytam Bécset 322, 527, 638
hajón. Az Inasomat Mihály nevű granadieros magasságú szép legényt a' fráz kiverte
a' hajón. Mások kaczagják, 's ez dühre vetemedik. Kéntelen voltam megszóllítani.
Ez elszégyenli magát, 's Vácczal ált'ellenben a' mint menénk, leül a' hajó orrá- 44, 322, 527, 638
ban,¹⁹ megoldja fejér²⁰ köpenyegét a' mellén,²¹ jó útát kiált egy Erdélyi Uraság

¹² <†> 1.

¹³ olvasom-fel <hogy> az

¹⁴ [A márc. 1-i bejegyzés utólag beszúrva.]

¹⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁶ [/achtlernénél [Átírás.]

¹⁷ [...] [Átírás.]

¹⁸ [...] [Átírás.]

¹⁹ or/./ában, [Átírás.]

²⁰ megoldja <a'> fejér

²¹ [...]yén, [Átírás.]

- 1054 Tisztjére, a' ki 2 üveges hintót vitt a' hajóban, 's a' Dunába ugrik. Kivonták a' hajók szigonnyal. Élet nélkül feküdt Pestig. Ott felébredt, eret nyittatott, 's magához tért.
25. Jul. Pesten hagyott szekereimen elindúlok Bécs felé.
- 322 26. VIRÁG BENEDEKET LÁTTAM ELŐSZÖR SZÉKES FEJÉRVÁRATT. 27–31 Füred. – 7. Bécs.
- 171, 322, 528, 639 15. Aug. Ferencz FőHerczegnél Audientzián, mert Leopold a' Prágai koron. miatt oda sietvén, senkit nem ereszte magához.
- 322 18^a Aug Strausszal □ba.²²
- 156, 171, 322, 639 28. Aug. ki Bécsből. 29. Posony. 30. Nyitráig – 1. 7br. Selymecz bányán. 2. Egy fogadóban kívül a' mezőn; honnan 3^a jókor reggel be Beszterczére. Ebéd Radvánban. – A' Consiliariusné és Polyx. a' Garany partján sétálni. Aludt-tej.
- 121, 171, 322, 531, 639 6. 7br. el Radvánból. 7. Rimaszombat. 8. Tornalja. 9. Csécs. 10. Kassa, Tornyos Némethi, éjtszaka Regmeczre, ekkor éjjel léptem be a' Széphalmi házba, melly még fedél nélkül állott. – Kezdette azt építeni az Anyám az én Bécsbe indulásom után.
- 322 9. Octobr. Krajnik Theréz születik reggel; délután László Öcsém Hadnagy Báró Wesselényi Ferencczel érkezik. – 14^a Oct. Gálszécs. Szegény Veselényi! Neki Valenciennes alatt mind a' két lábát elhordta az ágyú golyobis. 4 napi kínjai után nagy lélekkel holt-meg.
- 1060 1792.
4. Maji. Regmeczi ház' fedele elég. Ugy tartjuk az öreg Horváth Ferencz ejtett-el tüzet a' pipából.
13. Wagner festő en pastel.
- 322 14. Sarg.

²² [Az aug. 18-ai bejegyzés utólagos beszúrás.]

73.
rövid jegyzés után.¹

Május 11. ebéden vagyok Pesten Grof Festetics Lászlónál a' György fijánál, kinek előbb Téti Takács József, most Kulcsár István Nevelőji voltak. Ott ² Virág, ott Révai. Ezek szólnak; eggy szót se Festetics.	284, 1128
17d. B. Way Danielnénél szül Gr. Wartensleben Eszternél. Házi ³ barátja Gróf Morsky. – 20. elhagyom Pestet.	285 287
21. Tatára, a' kertet látni. Felfordít a' Neszmélyi posta, 's orromat eltöri, balkarom- nak ⁴ contusiót csinál. – 27 el Tatáról. 30. Ács.	287, 671 288
31. Bécs.	289, 671
Június. 1. Bacsányihoz. – 2. Kininger fest tuschban. 8. Grossschmiedet a' Belvederben lelem. Director Róza. – 9. Urnapja. – 12. Johnnál ebedlek Schönbrunnban Báróczival. – 14. Kininger elvégzi a' képet.	290, 291, 294, 672 294/296, 672 298, 672
Július 2–16. a' Váradi ferdő egy hét alatt meggyógyítja karomat, hogy beretval- kozhatom. Beothy Imre Consiliar. és az Assz.	301, 1148
Aug. 2d. Szirákon. – 3. Almásra. B. Prónay Sandorhoz	305, 675/306
Septb. 20. restauratio Váradon. Péchy Imre resignál, látván az összeesküvést. Beothy László és Kazinczy Dienes, V.Ispányok lesznek.	307, 308, 547, 676
Octób. 3d. Splényi Gábornál ebéd Kállóban.	310
4d. én Bátorban Németh János Caur. Regg. Directornál, ki hóhérunk volt.	
13d. veszem a' Jénai Mineralog. Társ. Diplomáját	119, 129, 310, 679
Nov. 18d. Domokos Lajos †.	311
19. megbetegszem. – 5Xbr. ébredek életre a' rothasztó hideg után.	123, 311, 680, 708

¹ [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1803”.]

² voltak. <..> Ott

³ Eszternél <18 vagy 19> házi [A törlés után megmaradt mondatkezdő kisbetű emendálva.]

⁴ 's orromat, balkezemnek [Beszúrás a sor felett és átírás.]

74.
[1801–1804]

233, 1080

1801. Június.¹

16. Bujanovics Udvar. Agens tudósítja András bátyámat hogy a' Császár az nap jóvá hagyá hogy elereszttessem.

András ezt megírja Regmeczre. Azonban István fiját küldi Munkácsra, hogy ott várja a' parancs érkezését, bár két hétig.

18. expedíaltatik a' parancs a' Hadi-Tanácsnál. Obr. Wachtmaister Fritschner Urhoz.

25.² István öcsém Munkácsra ért.

236 26. István és a' testvérem József két inasaikkal 's Laczkó János Regmeczi³ öreg gazdánkkal fel a' várba. Szakad az eső, innen a' szerencsétlenség.

238, 665 28. VASARNAP. reggeli 7 és 8 közt K. István és József a' hegy alatt kiszállanak kocsijokból, 's a' postalevelekkel jövő Káplárt a' városból kihozták. Jőnek felfelé. – Jún. 4. olta, a' melly nap Szulyovszki eleresztetett, én minden vasárnap és csötörtökön postanapokon teljesen elpakkolva mindenemet, vártam a' szabadulást. Így ekkor is. Azonban Kiesewetter Főprofosz hozza a' mosdó vizet 's megyen. Nem kértem tőle ha jött e parancs, mert azt bosszantásnak vette volna. – Fél ora múlva jó. Der Herr Obristwachtmaister lässt Sie zu sich bitten. – A' templomba menők iszonyodással néznek, de az hamar örömmé válik. Sn. Maj. Schenkt Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere u. wünsche dass Sie Ihr Leben hinfort recht genießen mögen. Nun will ich Sie zu zweigs Ihrer Freude führen. Ekkor megnyitá az ajtót: Szmethanovics Károly és Laczkovics László együtt szabadultak velem. K. István és József jöttek. – Fritschner le akara vinni a' kertbe. Nem; mert úgy azt hinném hogy töled függök. – Ebéden ott.

240 29. Jún. el. Szmethanovics velünk. Éjsz. Pálócz.

240, 666, 703 30. ebéd Berető. – delután Lazony. – Vacsora Berető.

Julius

157, 243, 666,
703, 1090

1. Regmecz. – Szótalán estem az Anyám karjaiba. – Laczi fekve fogada. Gyűrky vele⁴ jött fel Biharból.

2. Szőlőskére, Péterhez

4 Lasztóczra. – ebéd Kazmér.

244, 667 5. a' Gróf, a' Grófné, a' három gyermek, Szemere László és né nalunk.

7. Ujhelybe a' Semlyeni Predik lakadalmára (Csóka János és Kassai)⁵ ez nap tartatik.

10. Göncz-Ruszkára.

11. Tornynos-Németi. Comáromy Lajosné Darvas Klárához

544, 667 12. VASARNAP. (Pataki examen.) Vissza Ruszkára.

¹ [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1801”]

² <19> 25.

³ János <öreg> Regmeczi

⁴ [../]le [Átírás.]

⁵ [Kihagyott hely a keresztnévnek.]

- 13 Laczi és Gyürky Pest felé. Mi haza. Com. Lajné és Barczay Ferencz hozzánk. – 244, 1090
14 Puky István és Csokonay ebédre. Első kimenésem Széphalomra. – Komjáti Abr.⁶ 244, 544, 667
éjszakára. 246, 668
15 Patakra. Vay József, Comáromy György. Ma látom először Beregszászit, Vályi
Nagy Ferenczet, Szemere Palit.
17.⁷ Az Anyámmal Semlyénbe. Kenézlőn ebéd. Kótaj éjszak[a]⁸ 246, 669
18. Balkány, Mihálydi.
19. VASARNAP. Semlyénbe érek.
20 Dienes jó. – 21. Almosdra. 246, 669
23. Váradra a' legszebb holdvilágnál járom be az úczakat. 246
26. Ki Váradról.

Augustus.

9. VASARNAP. A' Debreczeni vásárra. – Vámospércsen az Irinyi Kisasszonyok. 247
Theatr. bál. Beck.
10. Domokos Lajosnál. – Két vad Kanczat. 110. f.
12.⁹ Vámos-Pércsen Özv. B. Huszárné. Azt Semlyénbe hozzunk.
13. B. Wesselényi Farkas, fija István a' Kapitány, és József ki Grof Kendefi Rachelt 108, 247
vette.
29. El Semlyenből. Balkány, Kótaj.
30. Regmecz.

Septemb.

248

3. Kassa. Viczayt látom legelőbb; a' Forgács úczán. Th. nincs.
5. Midőn fogatok, a' gradicson össze akad velem Baranyai Miklós a' Kapi Józsefné
SzentIványi Náni gyermekeinek neveloje.¹⁰
9. Klári Pócsra. – Miklós és né Regmeczre. – Józsi tegnap ment lyánynézőbe Ba-
lajtra.
14. Az Anyám egyedül Semlybe.
15. Miklóssal és néval GalSzecsbe. Ők Soos Pálnéhoz Porubára, én Kemenczére. Ott
Polyxén. – Tht ma látom először 1794. Máj. 24 olta.
16. Kemenczén Theréznél.
17. Ruszkára – 18 Regmeczre.
25. Laczival Szőlőskére. – Szemere Albert.
29. Jesztreb. Berető. – Miklós itt ebédelt. András bátyám visszahívhatja.

⁶ ebédre. – Komjáti Abr. [Beszúrás a sor felett.]

⁷ 16. [Átírás.]

⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

⁹ [Az előző sor: <11.>]

¹⁰ ne[../]loje. [Átírás.]

249, 1090

Octóber.

1. Miklós Szőlőskére. Én Laczival Szemere Jánosnéhoz. Kazinczy Therézhez, Gál-szécsbe.
2. Consil. Szirmay Tamásnéhoz Szécs Keresztúrba. Lasztócz.
3. Kázmér, Regmecz.
4. Laczi, Miklós, né es én Debreczen felé indulunk. – Kenézlőn halat fogatunk. Csol-nakazas. Éjsz. Kuczorgóba.
5. Debreczen. – Bál. B. Vay Miklós mutat a' feleségének, kit ma latok eloször.
6. Semlyen.
11. Anyám és en Regmre. Éjsz. Kálló.
15. Theréz napja. Fel a' hallgatóra magam. Onnan kilátom a' Munkácsi várat.
22. a' Pataki szőlőbe 60 hordó. Ujhelybe 29.
24. Nagy mennydörgés. Velejtén a' Csáki csűrbe csap.
30. a' Toronyi szüret nekem 485 fntot ad.

250

November.

1. Estve későn Kazmerba 's vissza.
3. Hericz. Exec. – Cons. Fáy Barnabás 14,523 f. 44x. H. fizet. 394 f. a vetésért. Én Nagy Gaborral Kázmérba.
11. Kis János első levele miolta itthon vagyok.
25. Kocsit vettem 200 fnt. Kassán.

December:¹¹

3–5 Semjénbe az anyámmal

6. Szláv György nálam. 7 én nála.

14. első hó. 16 megfagy.

110, 112, 118,
252, 1098

19. Budai Esaias és Széplaki Prof. Uraknál. Laczi össze kap a' Domokos Lajos Ur ebéd-jénél velem és ezzel.

20 vissza.

255 25. virradtakor József öcsémmel Regmeczre érek.

260, 1108

1802.¹²

1. Januar. Kázmér.

5–6 közt példátlan nagyságú vizek. – 6–7 közt megfagy.

17. Napleszálltakor Klopstocki sétálás a' hideg nap veres¹³ fényében.

18. én magam Semlyénbe. Ez nap volt utolsó napja Regmeczi lakásomnak.

21. Falk Miskolczy zsidó megcsókol örömeiben.

22. Semlyén.

¹¹ Decem././er. [Átírás.]¹² [A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1802”]¹³ véres [Az ékezet lehúzáva.]

Február.

260, 1108

- 4–6. Sző-Demeterre Halmágyinéhoz.
21–23. Medecin malgré lui fordítom.

Martius.

1. Fried Sám. Ur Kassáról Kolozsvárra.
5. Kivágatom a' két nagy eperfát a' kertben.
29. Debreczenben examen. Ma látom Dr. SzentGyörgyit.

Április.

3. Fráter Istvánné, Dobozi Christina, Asszvásáron 17 esztendei meddősége után le-
ányt szül. – 6. megkeresztelik.
21. Jozsef öcsém gyűrűt vált Balajton.

Május.

1. Sétálni a' Semlyéni erdőbe. Gyönyörű Májusi reggel.
2. Kazinczy István Váradra. Hozza a' hírt hogy Józsi mátká.
4. Váradon Angoly lovagló. Mad. Lenz előbb Colbert, kit 1800. Kaplitzon Csehorsz-
ban láttam.
5. Ki a' Felix Bányába. Éjjel lassú eső 43 napi szárazság után. 261
7, 8. nagy dér.
9. Major Sarosi Andr. és hitvese Ilosvay Christine lenéznek az ablakból, midőn én az
öreg Becski István Urral a' Zinngiessert nevetem.
10. Becsky el. Sárosi le a' Becski szobájába. 262
12. Fel a' Bedfiai tetőre. Onnan a' Püspöki bányába, hol engem franczia Drnak néz-
nek.
14. én be Váradra.
15. által a' hidon. Sarosihoz. Spaht és Spahnét 's Kriskát a' hídon találom.¹⁴ 263
16. el Váradról.
21. Asszonyvásár. 22. Köbölkút. Onnan¹⁵ Poklos-telekre Sárosihoz. 264
29. én Váradra. Dienes nincs
26. Köbölkút¹⁶
27. ALDOZÓ CSÖTÖRTÖK. Jön Sárosi
29. én Regmeczre. 30. Téglás. Beck¹⁷ ekkor törte el a' lábát.

Június.

2. Én Kassára. Viczay nincs.
3. Dayka' Verseinek Kézírását veszem Virág Benedektől.
4. Asszm Semlyenbe. Mi Beretőre.

264, 544, 669

¹⁴ talál[../] [Átírás.]

¹⁵ <23> onnan [A törlés után megmaradt kis kezdőbetű emendálva.]

¹⁶ <...> Köbölkút

¹⁷ Bck [Emendálva.]

- 264, 1108 6. Pünkösöd. Pazdics. – Poturnyai Andras, Szirmay András, Draveccki József. – Lazon.
éjszak. Körtvélyes.
- 121, 274, 7. Ebed Berető. éjsz. Jesztreb.
- 264, 11. DEBRECZEN ELÉG A' COLLÉGIUM ÉS A' NAGY TEMPLOM.
12. Barczayhoz Kérbe.
13. Regmeczre. Az Anyam érkezik Semlyénből.
22. Nagy Gábor és én ma legelébb Borsiba.
25. Kázmerba.
- 265 29. Peter napja. Ujhelyben Kazinczy Péter¹⁸ bált ad.
30. Ujhben vásár: – A' fakó Czicza kanczámat 20 # veszem.
A' töltő házba hurczolkodunk.

1113

Július.

9. indulok Semlyénbe. 10. ott vagyok.
19. Asszvásárra. 20. Poklostelekre. 22. Pályiba Szilagyi Samuella. – a' Püspöki ferdőbe.
23. a' Zsidó egészséges mint a' disznó – Sárosi szava.
28. Kilovaglok [...].¹⁹
29. Sarosi nalunk. 30. reggel el.

266

Augustus.

1. Az anyám Regmeczre.
3. lovagolva Asszvásárra. 4. Kobolkút. éjszakára vissza 5. Semlyén.
6. indulok a' József öcsém lakadalmára. éjsz. Debreczen. –
7. Spah Gábortól megveszem a' Ráró lovát 112 f. 30.
8. Regmeczre érek.
10. Kassára. – 11. Budamér. Ma látom Polyxent magánál először.
12. éjszakára Ruszka. – 13. Regmecz.
- 266, 545 16.²⁰ Balajtra 3 kocsin. Kazinczy István a' vőfély. – Ruszka. – Forró.
17. Balajtra érünk. 12 óraker esküvés. Idegen csak Ragályi Gedeon Gömör Vármegye
Substitutus VIszán.
18. Balajt.
19. Rhédey Gedeonné és Szepesi László 's Lászlóné (amaz Ragályi Klára ez Kata) tár-
saságában Forró Ruszka.
20. Regmecz. – Ott Gr. Török József és Csóka János. – Klári húgom eljött, 's én 22.
visszakísérem Ruszkára.
23. indulok Szepesbe. – 25. Budamér, – Eperjes. Kuksz Istvánné.
- 267 26. Siroka – Lócse. Koczok.
27. Dolyánba Tőkénéhez.
- 268, 545 28. Éjsz. Lomnicz. – Berzeviczy Gergely vadász. Házasodik. Anyja vigasztalhatatlan.
29. Podkoniczky. Koczok Lócséről velem jött eddig
- 269 30. Nérére. Szirmay Andrásné.

¹⁸ Ujhelybe <Boronkay Andrásné> Kazinczy Péter [Az „-n” beszúrás.]¹⁹ [Olvaszhatatlan szó.]²⁰ 1/.] [Átírás.]

September.

1. Dolyán. Siroka. – 2. Töltszék Kapy Jozsefnénál.
- 3.²¹ Kassa. – Veszedelmesen eselem a' fogadóban.
4. Ebéd Barczay Ferencczel Thereznel. – éjsz. Gálszécs.
5. Körtvéyesen ebéd. Ott hálok. – 6. Berető. Sophie Kázmérban. Pepi és Marie előtt. 269, 323
– 7²² Regmecz. – 9–11. Semlyéni útam. Az öthétig tartott szárazság után rettenetes,
fergeteg. Jég veri el a' szőlőket.
15. Kőj. Az Anyám nekem adja a' Balázs féle szőlőt. 122, 270, 274
16. Asszonyvásárra.
19. Rhédey Lajosnét kilencz esztdei nem látása utan ma először. 270
20. el Varadrol.
29. az anyám fel Regmeczre.

Octóber.

4. Bálban a' Debr. vásárban Gróf Teleki Lászlóval.
22. Cancellarius Bihari Fő Ispán Gróf Teleki Samuel Erdélyből Váradra érkezik. Be
hozzá a' Fiscus 1068 f. 50xt kíván.
23. Kólyon találok az anyamat. – 83 cseber borért kapok 301 f.
31. az öreg Domokos és Superint. Benedek megorrolák hogy Virág Benedeket dicsér-
tem.

Novemb.

4. én Poklostelekre. 5. Sarosiekkal Kovacsiba ebédre. Az agarak nyúlat fognak, egy
olah azt elveszi, 's még bosszantja Sarosit.²³ Kifogják a' nyerges lovat 's az olahot
üstökön fogva hozzák. Szeretlek biz én barátom, 's tudod hogy a' kit szeretek, 271
szeretve van. Ferdünk, mindnyájan együtt. – 8. Sárosi Köbölkútra. Beérvén a' ka-
pun megjövendöli hogy azon soha ki nem megyen. Én Váradra. 11. Semlyénbe. 12. 271
Köbölkút. Sarosine rosszul. Sárosi igen rosszúl. 16. Szép őszi nap. A' beteg a' fo-
lyosóra. Ott vért köp, 's ma először. 17. Én Váradra a' Doctorert. 18. viszem azt.
„Téged Isten azért hozott haza, hogy engem egy baráttal áldjon meg. – 20. én
ebéden Bónis Fernénél. Futnak hogy kiverte a' halálos veréjték. – Amici, ego bis
(németül az usque) cras vix supervisam; és így talán jó lesz Testamentomot tenni.
Deákok temessék fáklyával. Nem kell Papi, nem kell Katonai tisztelet. Meghal.
23. temetik. 12. Debreczeni deák, 's az Olaszi Lutheranus 's az Asszvásári Szikszay
Jozsef Predikatiót és Oratiót.
- 24 Váradra.
28. Balkany. 29. Balzs. 30.²⁴ Patak.

²¹ 4. [Átírás.]

²² Kázmérban. – 7 [Beszúrás a sor felett.]

²³ Saros[...]. [Átírás.]

²⁴ [../] [Átírás.]

271, 1113

December

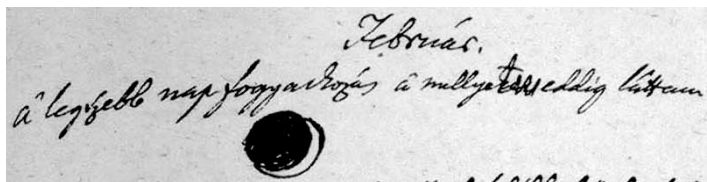
1. Josi és né Semlybe. Ott telelni. Leveleket a' Caur. Regg. Directorhoz.
 21. Kázmerba lóháton; mert a' szüntelen eső és sár miatt három hét olta kin nem voltam.
 26. Kazmérba. Ott Splényi Manczi, Caton és Náni.
 27. Pepivel Kassara. Theréznél lelem Gyulay Lottit. Munkácsi Garnizonbeli öreg Hadnagy Szabó Sámuel beszéli hogy Hirgeist ezelőtt mint egy két holnappal szabadult, 's azután 4 hettel nyolcz német rab is.
 272, 545 29. el Kassáról. Susiet 12 ½ eszt. mulva ott lelegebb, a' hol a' Beszteri ut a' Kemenczi uttól Olsva felé ter. Éjsz. Kázmer.
 272 30. Regmecz.

315, 1162

1804²⁵

Február.

- 201, 317 A' legszebb napfogyatkozás a' melyet²⁶ eddig láttam

Laczi egyget értve Susival és a' távolylakókkal űzik dolgaikat.

Mártius.

7. Az anyám érkezik 's hozza a' Munkácsról elbocsatott Plezsnyszki Ferenczet.
 201, 318 18. Boda Ferencz gulyásunk megfűl egy falat hústól.
 201 20. Pinczét építetek.

Aprilis

- 201, 318 6. Rhédey Lajosné meghal.
 12. Báró Huszár t²⁷ keresztüldöfik a' hídon Váradon, midőn éjjel a' Szépétől ment haza. 14. temetik.
 203, 319 15. VASARNAP. Rhédeynét temetik.
 20. Benkő Józsi indul Linzbe. Nagy villámlás és mennydörgés. Dobozi Mihályfalváról jó vacsora után.
 21. Laczi megyen Linzbe.

²⁵ 1803. [Átírás. A lap tetején vélhetően idegen kéz írásával, pirossal: „1804.”]

²⁶ mellyek<et> [Átírás és törlés.]

²⁷ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

Május.

119, 203, 680, 1162

1. Bihar Vgye engem és Baranyi József Urat Conscriptoroknak nevezvén a' popularis Táblákra, Bagoson kezdjük a' munkát.
2. Be Debrbe. 3. Bagosra Csokonait. 7 elvégeznék a' Conscriptiót. 119/203
8. Monostor-Palyiban. – Hatvani Pálnál ebédek vacsorak.
10. Aldozó Csötörtök.
20. PÜNKÖSD. – Nagy Gábor 124, 203
21. Nagy Gábor és Maris Debrbe.
22. Dienes hívatik, 's jó.
23. D. megyen délben. Az Anyám nekem ígéri Kecerűt.
24. Az Anyám Debrbe jó. Kiviszi Marist. Szentgyörgyi stafétát küld nekem. Én Debrbe 's onnan Semjenbe. A' Létai csárdán.
25. Semlybe 7 órakor reggel. M. kiált az ablakból. Dél után én Hosszú-Pályiba, Asszm Regmeczre. Viszi Marist.
26. elvégezzuk Hosszú Palyit.
27. Derecskére.
31. Urnapja

Június.

2. Gaborján. Kereki éjszakara.
- 3 VASARNAP. a' Felix Bányában ebéd. 203
7. El a' ferdőből. Éjsz. Derecske. 15 Derecskét elvégzem.
- 15, 16. Tépe.
17. VASARNAP. Kereki.
18. Váradon Gyűlés. Gróf Sauernél. 127, 204
21. Gr. Haller Ferencz Kanonoknál. Generális Wilhelmi és Gróf Sauer ebéd után Hallerhez. Meghallám hogy az Anyám öt lova Patakon a' Bodrogba vezett. Az Anyámat megszállja a' lelkiismeret.
22. Indúlok az²⁸ anyám elcsendesítésére 's gyermeki hűség bizonyítására. Virradtig Böszörményben. 23. Liszkán estveledtem el. 24. ejjel 2 órakor beérek Regmeczre. VASARNAP látván hogy az Anyámat annyira zavarák hogy ez nem adhat helyt az ész sugallatának. 25. Vissza Regmeczre.

²⁸ a<'>z

75.
[1804–1805]

136, 206, 550 11. Copulatio Kázmér.

207 12. Biste.

13. Szilvás.

14.

15. Jósi jó Balajtról.

136, 207 16. Meg tudjuk, hogy Jósi itthon van.

207 17. Regmeczi vizita.

18. ad Szilvás pro nocte.

19 Regete Ruszka. Kassa.

20 Kassa.

21 vissza Kázmérba. Diadéme.

22 István Molnár jó, midőn Beretőre menni akarék.

23 Szomotor éjtsz. Szőlőske.

24 Ujhely ebéd Lónyainál. Honorata Lydia.

25 Botka.

26 Ujhely. proCongressu.

27. Kázmérba vissza. Jó a' levél Kassáról hogy Pepi menjen.

28. Sophie¹ és én Papiért Regmeczre.

29. a' Gfné indul Papiel Kassára.

30. a' Juhokat nézni Regmeczre.

1. Xbr. ölik a' Juhokat.

2.

3 Sophie és én Bistére.

4 Délután Regmeczre megszámolni a' juh bőrkötet. Rátkay Regmeczen

5 István Molnár Kázmérba jó. Érkezik a' meuble[...].² Délután alszom a' Papi ágyán.
az öreg Gróf rosszul lesz.³

6 Szent Miklosi Josiné. és Doctor Meczner Mikl. napja.

7. Dr. Meczner és Gr P. Ujhelybe.

136, 207, 551 8. Délután indulok Semlybe. – Marko 11 márjásra alkussza a' juh párját.⁴ Ejsz.
Újhely.

136, 207 9 Kenézlő. – Asszm és Jósi jó. – Vissza Regmeczre. Ejsz. Patakra Zsámbánéhoz.

10 Ebéd Regmecz. – A' csődört Kázmérba. – Én Regm. hálok. Levél Ürményinek.

11 A' Gfnével és Sophieval Regmeczre.

¹ 28. <A' Gfné ind> Sophie² az ameuble[...] [Tollhiba (?); bizonytalan olvasat.]³ [Ez a sor utólagos beszúrás.]⁴ [/árját. [Átírás.]

- 12 Sophie igen rosszúl van.
[13.]⁵ verebet lövöldözök. S. jobban van.
[14.]⁶ Regmeczre magam.
15. Vissza Kázmérba. Bodó és Fisc. Papai.

Ich bleibe bei meiner razza.
Lieber schuldig als falsch.
Ich⁷ habe⁸ [...] mutterl[.] [...], ich habe nur⁹ natürl[.]
A. du bist sch. S. Ich bin sch? M. Dehogy bist du es
nicht? Wir sollen d[...] nicht siegen? –

16. Xbr. Asszm itt. Splényiek.
17. [?]
18 mi Regmeczen ebéden. Kassai Püspök Installatioja. Kakkó.
19. felette nagy szél éjtszaka. 8 Levél a' Postán.¹⁰
20. Csúrbe mértem.
21. Regmecz és Ujhely.
22.

- 23 Szemere László. Gálszécs. Kocsi Horváth.
24 Szirmay Pál. Berető
25. Cseb.
26 Berető.
27 Körtvélyes.
28 Miglész. Kázmér.
29

?

- 30
31

24. Regmeczre Pepivel ebédre. Ebéd után vissza.
25. jó a' szekér. Pakkolnak.
26 *ebéd* Regmecz. – éjtsz. Ujhely.
27 Patak, Csobaj.
28. Nánás, Oláh Mih. – Böszörmény, meghal Csokonai.
29 Debr. temetik.

⁵ [A dátum olvashatatlan.]

⁶ [A dátum olvashatatlan.]

⁷ falsch. <...> Ich

⁸ Ich <...> habe

⁹ ich [...] nur [Átírás.]

¹⁰ Levél[.] Postán. [A szám sor feletti beszúrás; átírás.]

30 Semlyén.

31.

FEBRUAR.

1. ebéd P. Snál. Kövérnél a' Papnál

2. *disznót* ölök estve visita P. Snál

208 3. ebéden itt volt PMné, Fr. Antalné Kövér és Dobsa's P. K.

139, 208 4 Susi itt. Sophie reggel hányt. Nyíri Keserűbe. 6 f Eperjesinek.

5 Czigány vajda Balog György 1. f. – Kender 1. fába 11. csomó.

a' másikba 9. csomó. Márton az asz[.]. [?]

6. Eperjesinek 20 Rf. kölcsön. Keserűből¹¹ jó a' marha.

7. Keserűbe Kanapét etc. lovagolni.

8. a' Posta itt ebédel.

9. Disznót ölünk. bort csapolunk. Eperjesinek 8 f kölcsön.

10 Sophie igen rosszúl van. Sír. Sidó szabó jó.

11. Gfnét agyban. Kocsisné Keserűbe. Ferencz Debreczenbe.

12. A' szekér indulni akar Regmeczre. Vesszőt visz a' Kocsis Keserűbe. Leveleket Regmeczre és Kázmba.

13.

14. Maszli indul Regmeczre.

15. Szántó Fiscalis Temesből itt. Mózesből 2. tehén. P. Snál estve. Könyves alm. Keserűbe. John. Csanády Sámnné †.

16. Levelek Postára.

17. Kövér Imre itt volt. Sára assz. is.

18. bé Dbe Franczot Dr Szentgyörgyiért. Levél a' Gróftól. Legelőször ülök a' Czenczimre.

19.

20. Haza Francz. nem jó Szentgyörgyi.¹²

21. Vincze bé Debreczenbe.

22. Én Piskóltra. Ló, bivaly.

23. *Francz* a' lóért. Nyíri a' bivalyért. Gulyás Szilágyi Gy. lakadalma.

24 Fráter Antné itt.

25 én Fr. Antnénál.

26 Koczkázás. Susinak virág.

27 Francz fel Regmeczre. Levelek Regm. Kazm. Tőkéné. Rott. Ujság.

28

M.¹³ F.

7. Febr. ----

—

—

8 -----

1

—

9 -----

1

—

¹¹ 20 Rf. Keserűből [A „kölcsön.” sor alá írt beszúrás.]¹² Szentgyörgyi. <Vinczét bé Debrbe.>¹³ F [Átírás.]

item¹⁴----- - -
10. -----
11. -----
12 ----- 1 -¹⁵
item -----
13 -----
14 -----
15 -----
16 -----
17. Maliz¹⁶ -----
18. -----
19 -----¹⁷

1178

Eperjesinek 28. f. –
A' Vajdának 2 f. –
Mózesnek szén. 1. f 3.
Sofinál – 5. f. –
Gulácsi Sándor – 45. x.
Mártonnak – 29. x.

MARTIUS.

208

- 1.
- 2 Megfogadtuk Csegő Évát. Szuli béizen hogy megy[en].¹⁸
3. Vasárnap. gally osztás 18. rakás.
4. 157. szál fa.
5. Sulinak 10 f. Levél Pischtól. Kázm. Dinnyeföld osztás. Nyiri Pistánét haza hozza 313
[?].¹⁹
6. Sattler. – A' Vajda Debrbe. Cserei Farkasnak.
7. Suli és a' Sattler Váradra. – Miklósy András íródeák.
Sáfrányos. Eperjesinek asztal és 9. deszka.
8. Francz érkezik Regmről.
- 9
- 10 Vasárnap. Communió Semlyénben. Délután Nagy István Semlyéni Notar. kereszt[előre]²⁰ hív. A' mi fiúnk Jósef, a' Papé Gábor. Péchy Sánd. és Fr. Antalnál.
Mileszné lev[ele].²¹ Vajda²² jó Debrből.

¹⁴ [A szó a vonalra ráírva.]

¹⁵ *nihil*. [Átírás.]

¹⁶ [Bekarikázva.]

¹⁷ [A kéziratban ezután fejjel lefelé más tintával három matematikai művelet: „300–5744=242.16”; „25+3244=5744”; „203+39,34+11=253,34”.]

¹⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁹ [Ez a bizonytalan olvasatú mondat utólagos beszúrás.]

²⁰ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

²¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

²² Antalnál. Vajda [Sor alá írt beszúrás.]

- 208, 1178 11. Arkoltatni kezdek a' czigányokkal. Sophie gyalog ki a' munkásokhoz. Posta Mester meglátogat feleségestül. Gessn. Idyll. elvégeztem.
12. Reggel Sophieval ki lovaglottam. Dél után a' Posta Mesterhez. Balazsinénak a' fija katonának tartóztatik. – Buxa György Murányi üvegesnek 30 x. a' Kólyi mappára üveg. – Mandola, tökösi dió, B. Vay és Batthy. Aloys. baraczkja 's Kázméri szilvafák földbe. Bornemisza ír.
13. Budai Zsidótól egy lájbli 3 f. Vallis 10 réf = 12. póltolék az atlaszruhára 5 f. – Péchy Mhné itt ebéden. Délelőtt sétál[ás]²³ dél után lóháton ki.
- 209 14. Péchy Sandnénál. Ott Décseiné és Varga Istvánné. – Itt a' Postamester a' Tökéné levelével. Délután Kövér Imrénél és Mhfvra Osváthnéhoz.
15. A' Piskolti Kocsis itt volt. Tőle tudom, hogy az én fakó Cziczámat tavaly egy Cicero nevű Erdélyi almás szürke csödör hágtam-meg. A' Luczit pedig a' Vesselenyitől vett Fox nevű fakó.
- 16.
- 17 *Vasárnap*. Eccl. Gyűlés. Kövér és Dobsa itt ebédelnek Fr. Antnéval. Azután vizita Fr. Ferencz és Dobsánénál. Osváth Ur itt.
- 18 Postamester itt ebédel.
19. Keserűbe Sophie ma először. Ott Erős István.
- 20 A' Pap ma indul Ujhelybe. Levelek Kázm. és Regm általa. Incas. – P. Snénál Péchy Antal. – Péchy Klári itt ebédel. Levél a' Gróftól. Sarosyné retour. Buczy Emíl. – Sztgyitől és Budaitól.
21. Lovagolni a' tiszta víz felé.
- 22.
- 23²⁴ Ebéd Vajda. Margitai Ur[.]²⁵. Dobozi Mihnnének fija születik. 30 f. Kolyra.
- 24 Ebédig²⁶ Vajdán. Estvére Váradra. A' Püsp. levele. Sándornénál Baranyi József.
25. Sophie gyónni. Ott rosszúl lesz. Estve én Hodosinéhoz. Vele Rhédeyhez. Onnan Domokos Jakabnéhoz.
26. Délig Gyűlésben. Ebéd után a' Püsp. Böthy, Hodosi, Tisza, Domokosnéhoz.
27. Ebéd Félegyháza. Úzával össze találkozom. Ejtsz. Selind.
28. Semlyénbe a' Cserei, Gr. T. József és Juhász lev. Batsányi retour. Halmágyi László jön. – Vizicatoria.
29. egész nap feküdtem.
- 30.²⁷ Keserűbe Manczi.
31. Vasárnap. Gyermekek examenja
-
-

²³ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]²⁴ 23 [Az aláhúzás törölve.]²⁵ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]²⁶ [...]édig [Átírás.]²⁷ 30. [A kettős aláhúzás törölve.]

APRILIS.

209, 1178

- 1.
2. Kincses Dávid felcser Kövérhez jött. Szgyinek a' fija halva fekszik.
3. Szeredán. A' fakó kanczám egy fakó csődört ellett. Alonzó a' neve. Az apja²⁸ Piskólti, szürke, *Cicero* nevű csődör volt. Bojtorján Dbrből érkezik. Fr. Antnál. Oda jó Péchy Antal. Szuli Manczival Keserűből. Ismét megyen.
4. Péchy Sandnál. Fr. Antnéval Kövérhez. Szép nap ismét valaha egyszer. A' csikó körül. A' kertben. Déli álom.
- 5.
- 6
- 7 Vasárnap. Templomban.
- 8 Szántó 9. eke lencse és zab alá. Zabot nyomtatnak.
- 9 15. eke a' kert alatt. A' szekér vissza indul Regmeczre.
10. Fr. István visszaküldi a' Bethlent és Otrokocsit. Felelek neki. 10 eke szánt a' kert alatt. Zabot vetnek a' vízvölgyen. Fr. Antalnál. Szörnyű szelek.²⁹
11. Csegő Évát eleresztjük.
- 12 Nagy Péntek. Antal inas el. Ma szóllal meg a' béka.
13. Én Keserűbe lóháton. A' könyveim jönnek. Katkó el.
- 14 Husvét. Communio. Sophie először Templomban Keserűben. Estve Kövér Imrénél.
15. Ecclesia Gyűlése. Badart halálra kínozzák. Miklós jó. Vécseyné halálát hozza a' levél. Cserey Farkas. Első villámlás, mennydörgés és a' csaknem egy holnapi szárazság és szelek után³⁰ esső. Első fecskeszóllás.
16. Fr. Pálnál en visite Nyíri Jánost megfogják. A' Templomban Gyűlés. –
- 17.
18. Kólyra jártam. – Sophiet megtürköli a' homály.
19. lovagolni a' fakón. Megdöglik a' Zi Miklóstól vett tehén. Egyg töke tehenem haza.
20. A' töke tehenet megölttem.
21. Assz. Debrbe Miklóssal. Miklnak 50 f. Selymi által Neidlnak Ricklhez 75 f. Macskát megöl[.].³¹
- 22 Zi Pista behajtja a' 2 ökröt 's megreszegedik.
23. Sophie beteg fekszik egész nap. Levél Kistól a' verssel Ragályi Tamástól.³² Búczytól. Lilla N. Gtól. Institoristól. Asszonyám későn³³ jön mert Zi Pista elvesztette a' 2 ökröt. –

²⁸ ellett. Az apja [Beszúrás a sor felett.]

²⁹ [Ez a mondat a 8–10-ei bejegyzések mellett keresztbe van írva.]

³⁰ szárazság <után> és szelek után

³¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³² verssel <Klárától.> Ragályi Tamástól.

³³ késő [Emendálva.]

209, 1178 24. Zi Pista jó 's megverik.

25. Dioszegi Samuel Ur Debr. †.

26. Kólyra. Doctor Gomboshoz Erzsit. A' Plebtől a' bilyegvasakat.
28 f 15 x. szőlőmunka.

27. Ungvári Saláta György és Váradi Grunzó nevű Czigányok jőnek. Meglett a' *Kóra*,
a' Luczi kancza leánya. 28dikban reggel megmértem. Magassága a' Marjának volt
3 such 1 ½ zoll. 's 2. ujnival magasbb mint a' 3d. Apr. ellett fakó Alonzó.

28. Vasárnap

29. Péchy Imre B. Ur[.]³⁴ jó ebédre midőn³⁵ éppen Kázmérba indulni akartam, a'
Kövér és Dobsa dolgában felhányni a' leveleket.

30. Péchy Imre megyen. Én ki a' ménesre vele.

MÁJUS.

1. Indúlok Kázmérba. Lugos. Mihálydi.

2. Nyiregyházán Gróf Klob. Ferné. – Tokaj. A' Pepi esketése.³⁶

3. Kér.

4. Ruzska. A' fakót a' fekete csödör; a' Czenczit a' pelly. A' Derest is a' pelly.³⁷

5. Vasárnap. B. Feri. A' Czenczit a' tarka, a' Cziczát a' fekete.³⁸

6. Kassára.³⁹

7. a' Püspnél.

140, 209 8 Ki Kassáról, Kázmér.

209 9.

10. Sophie rosszul van; sír.

11 a' Gróf Kassára. Ma hágja meg a' Kedvest Luzinszky; a' Derest a' fekete csödör.

12. Vasárnap B. Geizler.

13

14 Pepi jó.

15.

16. Pepi Ujhbe.

17. Pepi is el; én is el. Patak. Szegi.

18 Nyiregyháza, Mihálydiné

19. Acsád. Semlyén. Vasárnap.

20 Asszonyám jó Váradról. Ormós Antal Ur Arad Vgyéből.

21 Cons Lónyai Laszló meghal.

³⁴ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³⁵ jó <éjtszakára> midőn [Javítás a törlés felett.]

³⁶ [Ez a mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁷ [Az utolsó két mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁸ [Ez a mondat sötétebb tintával van írva.]

³⁹ [Innentől sötétebb tintával.]

22

209, 1178

23⁴⁰

24

Arenda osztás.⁴¹

25

26 Vasárn. Asszonyámnak⁴² szóllok az adosságaim felől.

27 Francz Sibóra a' Luczival és Kórával. Jó B. Kemény

28. B. Kemény megyen. A' Sophie levele.

29. Thercsi és Vincze Kázmérba. Ma hágják-meg a' Luczit Sibón.

30 W. 500 f. Fried levele által.

JÚNIUS.

1.

2. Vasárnap. Pünkösöd. Assz. Templba.

3. Dobsa Curatornak választatik. A' Fő Ispán levele.

4. Asszonyám indul Regmeczre. Præfatio a' Krakk. Orthogr. munkához. Schindel- 140, 209
mayer levele. Francz jó a' W. levelével. 4 ftot előre a' téglá vető Czigányoknak
Szilágyi László és Rostás Mihálynak. – 1000 p. [?] 5. máj. 10, [?] 4 [.] szalonna,
4 [.] só. –

5

209

6 Levél Kázmérből Vincze által. Prof. Szombathy levele.

7 Kövér az Assz. levelét ide adja. N Gáborral nála

8 Nagy Gábor Ur mégyn vissza Dbrbe. Dobsa itt ebédel Nagy Gáborral. Ecclesia
Gyűlés. Azt végzik hogy a' templom falát ki kell dőjteni. – Postaköltséget (Febr.
16 napja olta Semlyben)⁴³ 25 f 58 x kifizettem. Dienes jön.

9. Vasarnap.

10

11

209

12

13

14

15

16

17

18. Kolyra szőlőt miveltetni és cseresznyét szedetni 14 f. 44 x. jött bé

19. Koly.

20. Vincze jó Kázmérből és Regmeczből a' levelekkel. Semlybe éjtszakára.

140, 209

21. Debreczen.

22. Ujváros. Szatthm. Dániel. Szilágyi Lajos. Dobozy Lajos a' kis Lónyai. Ma teme- 210
tik a' Hortobágyba vezett oskola mestert. Polgári csárda éjtsz.

⁴⁰ [A dátumok melletti üres helyre más kézzel „1813.”]

⁴¹ [A két dátum kapcsos zárójellel van összekötve.]

⁴² 26 Asszonyámnak [Sor fölé írt beszúrás.]

⁴³ olta < > Semlyben)

- 210, 1178 23. Vasárnap. A' töltésen 257. étellel megterhelt szekerek. – Vissza térek. Polgáron a' fogadóban sem széna sem fű. Az Ujvárosi⁴⁴ határról 1. óráig keresztül a' nádas tón. Bekás csarda
24. Nánás ebéd. A' Mikoházi Orosz Pap Bukószki Thódor életért megy. 20 Rf. adok neki kölcsön. Rakamaz.
- 141, 210 25. Ebéd Patak. Kázmér éjtsz. –
- 210 26. Franz az inas verekedik. Le vonják. 3. ütnek reá. Eleresztem.
27. N. Gergely László Lasztóczról szolgálatomba áll. –
- 28.
29. Péter Pál napja. Méhraj és cseresznye. Nagy história – Péternek levél.
- 141, 210, 217 30. Szőlőskére. Assz. és Jósi ott vannak. Péter száll. Én Ujhelybe Pepihez. Onnan írok hogy a' punctumokat írja-meg Péter. Az⁴⁵ inas Kassára. A' Gróf az Ujh. vásárra. Sophiet ma ismét ki lelte a' hideg.

ad notam 25. 27. 29.

1. Jul – –.

210, 1186

JULIUS.

1. Daykát purisalom. – –
2. Sophiet 2dikszor leli a' recidivás hideg.
- 141, 210 3. A' Regm. Kocsis hozza a' punctumokat és az irtóztató levelet. Felelek modeste. A' Grofne Szilváson.
- 210 4. Sophiet ismét a' hideg. A' Fark⁴⁶ leánya ma eskettetik Kassán.
5. Én hánytatót. D'ellevaux jó. Meczner és Pepi.
- 6
7. 2 órakor délután elindúlok. Ruszka.
8. Csobádra éjtsz. Baykor.
9. Solcza. Miskolci Nagy János Káplár Dobozy Lajos alatt szolgált. D. Rác a' Grófnál, Filszki Ur és Thercsa. Szatthm. Jósef.
10. Mrazekné és Quirschfeldné. Szatthm. Mihaly. Chirur. Molnár és Barkasi. Ragályi István és János. Bárány és Horváth Gaspár de Bugariu et Brezovicza.
- 11 Dr Benkő. – éjtsz. a' folyásnál.
12. Ujváros. Péchy Imre szembe jó. Debreczen.
13. Szgyi. – Estve haza. Kenéz felé B. Dioszegi itt.
14. VASÁRNAP. Eccl. Gyűlese.
15. Levelek Csereitől
16. Mfalva. Rhédey a' Kötelverő tehene eránt.
17. Fr. Lászlónak levél – Nagy eső.
- 18 a' Palatinus Debrben van. Szakad egész nap az eső.
19. Szép idő. 1. órakor itt a' Palatinus. Kánonok Riethaller fogadja. Károlyba éjtsz. – Én Kövér Imre Bátyámmal Álmosdra.
20. Levelek. D. ebédre ide jó. Sophienak levél.

⁴⁴ Bavárosi [Átírás.]⁴⁵ Péter. <-> Az⁴⁶ hideg. <Meczner jó.> A' Fark

21. Vasárnap. Megpofozom Erzsók Asszt a' spionkodásért
22 Vincze után Kólyra küldöm Mihályt. Volt aratóm 5. Asszm 30 f ád.⁴⁷
23 aratóm 24. 1. kéve kötöző. 1. ki van fizetve a' kéve kötözővel
24 arató 16.
25 arató 17. irtóztató eső. Kázm. levél.
26 Dél után⁴⁸ kötöztetek.
27 Kötöznek. Cs. fíja meghal.
28 *Vasárnap*. Temetik. Péchy Thercsi itt ebédel.
29. Levél Kis és B. Prónaytól.
30.
31. Indúlok Kázmérba. Ebéd Gúti Puszta. Kálló. A' fekete ló Kövér Imre 100 f.
Ne [?] jöne kend Kocsisnak Ha cs[ak] Kocsisnak alá n[em] [?] Nyiregyh.⁴⁹

AUGUSTUS.

1. Királytelek. Tokaj. Patak.
2. Kázmér délben.
3. Vincze indul. –
4. *Vasárnap*. Dayka Mst kapom Kárner Ltól.
5. Daykát purizálom. A' Palatinus ma Patakon hál. Egerbe holnap.
6. Szőlőskére. Ott Kárnér.
7. Nedeczkinél ebéden.
8 Ma születik Iphigenie.
9 Ma keresztelik.
10
11 Vasárnap.
12. S. álmodik a' lyányával. Szeretem mamácskát. Fogsz tanulni? Fogok mamács- 211
kám.
13
14. Szem. Lászlónál ebéden. Cserey és Blaschke. Iphigenienek elesik a' köldöke.
15. Maillardnak assignáltam 24 f. Ma csókolom-meg leg elébb a' lyányomat. Splényiek.
A' Bába megy Ujhbe.
16. Kassára
17 Sophie ma éjtsz. igen nagy mértékben vizek, minekutánna sokáig nem. Egyszerre
meglohad a' hasa.
18 Vasárnap. Geizlerné. – Estve Pepi. Iphire ma ing először. Ma kristély. S. ismét
urinál.
19 Iphigenie igen rosszúl. Megjédünk. Sophie sír hogy meg talál halni.
20 Sz. Istv. napja. B. Geizler. Lasztoczi Plebanus itt ebédel.
21.

⁴⁷ [Ez a mondat be van karikázva.]

⁴⁸ 26 <Levél Kázmérból> Dél után

⁴⁹ [Ez a mondat be van karikázva; bizonytalan olvasat.]

- 211, 1186 21.⁵⁰ Reggel Ujhbe Dr Mecznerért. Kohlmanné Mnél.
Balásházinál. Bacsányi, Sylv. és Dayka felől ujság. A' Plébnussal Ujhbe.⁵¹
22. Meczner⁵² és az Ujhelyi Bába Frau Ernstin el. Klári jó itt ebédel.
23. Balog Uraimék itt. Krainik Klárinak születése napja.
24.⁵³
25 Vasárnap. Lajos napja.
26. Pepiné Kassára Manczival. Pepi Ujhelybe⁵⁴
27 Pepi Ujhból haza.
28 Pepi Szennára.
29
30 Ujhelybe vásár.
31. Ma éjtszaka felé kilél az első hideg. A' Pronay jutalma ma ítétetik Kisnek Pán-
cželnak Pucz Antalnak.⁵⁵

SEPTBR.

1. B. Geizler itt. Pepi ma reggel megyen Kassára. 100 f.
2.
3.
4. István Molnár meghal. D. Meczner kijő.
5. Dr. Meczner bémegy. Kaz. Péterhez küldöm Szőlőskére.
6. Szekeret igazítják. Plebanus temeti István Molnárt. Meczner kiküldi az orvost és [...].
7. indul Manczi, Laczi, Vincze. Cserey Levele azzal a' hírrel, hogy W. felől nem igaz a' hír.
8. Vasárnap.
9.
10.
11. B. Prónay Sánd. levele; és az a' hír hogy Diæta lesz Octob. 13dikán. A' Gróf igen rosszúl lesz.
12. levelek a' Postára Ujhelybe.
13. Az inas Ujhelybe. Pepi Pepiné Csató Mimi.
14 Pepi itt. Mihály Kocsis Ujhelybe. 1 Rizma pap. 7 f 30. Koczok levele
15. Vasárnap. Pepi el. A' Gróf ma kél fel. – Nedeczky és Meczner. Daykát purizálom, in 4^a
16. Mecznerrel Nedeczkinél ebédelek. Dayka.
17. Daykát puriz. A' Gróf estve rosszúl lesz. Váradon Gyűlés a' Diæta miatt.
18. Nincs levél a' Postán. Dayka. – Fizsi rosszúl lesz. Talán fogai kezdenek nőni.
19. Elvégzem Daykának másolását. Fizsi még rosszabbúl van. Felső ajaka megdagad. Sétálni a' köleshez.

⁵⁰ 22. [Átírás.]⁵¹ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]⁵² 23. <Klári húgom ide> Meczner [Átírás és törlés.]⁵³ <24.> 24. [A törölt szám az előző sorban.]⁵⁴ Ujhelyb/[...] [Átírás.]⁵⁵ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

- 20 Dél után ki a' Gróffal a' Hegy aljára, hol ma voltam legelőbb. Josi Bistére 's felküldi a' Maszli által hozott Nyiri levelét. 211, 1186
- 21 Semmi levél a' postán. Ma írom az Æsth és Gr. jegyzéseket Daykához.
- 22 *Vasárnap*. Berecz Mih. jó Csörgőről megalkuszik per 30 x napjára hogy Semlybe megy a' bivalyért. Sophie és Phizsi a' Grofnéval Szilvásba. – Én leveleket Semlybe.
- 23 Berecz és Dankó Andr. indul Semlyénbe. Kónya György lakadalma.
- 24 Kassán Gyűlés. Yorikot és Dayk. jegyz.
- 25 Az új Szolgálonak Rf.⁵⁶ 1. elő pénz.
- 26 Dél után a' Gróf Ujhbe Gyűlésre.
- 27 Kassára indul a' szekér. Dayka Jegyz. Hannuliknak levél. Némethnek 6 butell.
- 28
29. Vasárnap Bistén ebéden. Obristlieutenant Mocsári Péter.⁵⁷
30. Ujhben gyűlés. Lónyai Gábor és Gr. Desöffy József követeknek választatnak.

OCTOBER.

1. Gubics az az Berecz Mihály jó Semlyénből. Azután csak hamar Vincze és Manczi a' Semlyéni ládával. – Kisnek Epistolája és Blaschkének Victoriája 's Darthulaja. A' Gróf estve jó Ujhből.
2. Schindlmayernak az Epistola német ford[ítását].⁵⁸ Kisnek, Rottanak, Fabchichnak, Sárközinek Trattnernek Sylvester eránt árkusa per 23 f. – Haykúlnak.
3. Postanap Szentgyörgyi levele. Postaköltség 3 f. 12. x. Ma irtóztató szél noctem hyememque ferens bé kelle füteni. E' napokban rút esső. Connumeratio Kazm. & Kolbás.
4. – 8 f 9 x. az ágyon. – Splényi Manczi levele.
5. Bivaly tej. Cserei levele.
- 6 VASÁRNAP. Manczi Bistén
7. eladtam a' Kis Kázméri Schachnernek⁵⁹ két tehen. 64 Vf. előre 5 Rf. tojásra 10 f krompelyra 10 f.
- 8 Ujhelyi Plébanus Kovács a' Kázméri Templt elzárja.
9. Bujanovics Eduárd itt. –
10. Sophieval és Fizsivel Ruszkára.
11. Sophie dél után Kassára. Csercsi és Klári Fizsinek főköttőcskéket.
12. Sophie Kassán.
13. Vasárnap Sophie⁶⁰ ki Kassáról.
14. Sophie és Fizsi betegek, 's Ruszkán mulatunk. – Bárczay Feri. Farkas Pál leányai.
15. Theréz napja. El Ruszkáról. Itt lelem a' Bodnár Antal és Pfannschmiedné leveleit Dayka eránt, 's Blaschkétól a' Marmontelhez való két Maillard képeit. Phigie a' kocsiiban a' rojtot nézi. Az Anyja pántl. ölti kezét. első dér.⁶¹

⁵⁶ Szolgálonak <21.> Rf.

⁵⁷ Mocsári <Ist> Péter.

⁵⁸ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

⁵⁹ [Bizonytalan olvasat.]

⁶⁰ 13. Sophie [Beszúrás a sor felett.]

⁶¹ [Ez a sor utólagos, sor alá írt beszúrás.]

- 211, 1186 16. A' Gróf Újhelybe megyen. Nagy eső az éjtsz. és nagy köd ma reggel.
 17. A' fakó lovam az éjjel megdöglött.
 18. Péchy Imre levele.
 19. Cancell. levele [...]val az ebédnél. Ebéd után el Kázmérből. Patak éjtsz.
 20. Vasárnap. Kolosi⁶² Jósefnével a' Kazinczy Andrásné vendég fogadójában ebéd. –
 Kuczorgó. Koczog István a' fogadás.
 21. Dorog ebéd. Debreczen Kis Imrénél.
 22. Sinai. ebéd Debreczen. – Vámospércs Berkinénél.⁶³
 23. Be Semlybe. – Assz. Kólyon.
 212 24. Ebéd után indulok Erdélybe. Pér.
 25. Tasnád. Szakácsi.
 26. Hutád. Balla.
 27 Vasárnap. Vajai csárda Keresztúr.
 28. Zsibó.
 29.
 30.
 31.

NOVEMBER.

1.
 213 2. Zsibóról el. Haraklány.
 3. Kraszna. VASÁRNAP.
 4. Kraszna.
 5. Somlyó.
 6 Széplak.
 7 Margita.
 8 Székelyhíd.
 9 Semlyén.
 10 Vasárnap.
 11. Frater Sandor Debrbe.
 12. keményen megfagy
 13. Frater Sandor Debrből kihozza a' könyveket. Gessner tájfestései Landon. a' John képe. Révai levele
 14. Cserei és Csehi levelei. – Az Indzsinér. – Ki a' gulyánál.
 15.
 16
 17. Vasárnap. Debrbe Kövérrel. Haláp.
 214 18 Hír Fazekas Fő Hadntól és Kis Imre Urtól, osztán Simonfitól, hogy az ellenség Bécsbe van.
 19 Zilahi Doctorral esmerkedem Szgyinél ebédelvén.
 20 haza éjtsz. Németh László levele.
 21

⁶² 20. Kolosi [Beszúrás a sor felett.]⁶³ Berkiné/[...]/. [Átírás.]

22
23
24 Vasárnap.
25
26
27
28
29
30

DECEMBER.

1.
2. El Semlyből.
3 Debr.
4 Dorog.
5 Szegi.
6 Kázmér.
7
8 Vasárnap.
9
10 el Kazm. K Telke.⁶⁴
11 Ruszka
12 Szántó.
13 Rakamaz.
14 Nyiregyh.
15 Mihalydi
16 Abrány
17 Semlyen.
18
19
20 Csanádi.
21
22
23
24
25 Innep.
26
27
28
29
30
31.

⁶⁴ Kazm <Ruszka>. K Telke.

[Kazinczy Ferencz „Diáriuma”]

312 1804. *Januarius 1.* Gyűrt áruló zsidó. Dél után Varga Ferencz emberünk' temetése. Csóka Jánosnak nyomorúlt predikátiója 's Mata Imrének a' nép előtt kedves versek.

15d. Debreczenbe. Sárosiné gondolván hogy szokás szerint meg fogok nála jelenni,
313 igen későn jött a' házhoz, 's érezteti velem kegyeinek megfogytát. Én a' Philosophot jól játszom; még pedig bántás nélkül. Végre szelidülni kezd; tenyeret nyújt csókra, simúl, tapad; de mind ez csak félig érttetetik, 's nem engedem magam' megmarasztatni. A' fellobbanásokat, úgymond, el lehet szenvedni, ha a' szív az marad a' melly volt. Mentem. Bálba. Marist béviszem 's leültetem egy neki illő helyt. Rhédey Lajos, Szlávy János,
314 Gróf Teleki Jóska ott. – 16d. 8 pár disznót 320 vf. eladok. – Erzsit, Sárosinének szobaleányát megkéri. Az Asszonya nem engedi, hogy szolgáló nélkül ne maradjon. Én éreztetem a' dolog igazságtalanságát. Egyedül azon tartalék által indítatik, hogy ezt is makacssága jele gyanánt ne vegyem. Bál ismét. – 17d. Fő Hadn. Fazekas Urat ma látom
315 először. – 19d. Kapitány Pogány Lajos és Hári Péter szigethi Prof. – 28d. Kincses és Báthy Marishoz. Laczi Regmeczre indul.

123, 315 *Februárius 11d.* Az Esperest Fazekas István és Szántó János Tractualis Nótarius érkeznek. – Mata Imre Rector közönségesen szerettetett itt az alnép által. Kedves volt az anyámnál is. Én pedig, ha magam maradtam a' háznál, mindég megtartottam velem ebédelni 's vacsorálni. A' Pap, Csóka János, nem szerette. Egyik oka az volt, hogy a' Rector szép versű búcsuztatójit a' halottas Auditórium éppen olly gyönyörködve hallgatá, mint a' Tiszteletes Úr' szomorú morális Prédikátiójit, mellyek Philosophusnak kedvesek, becsesek lehetnek, de köz nép mulattatni akar, nyilván való únalommal. Az emberi elme' tehetségeit harmonisan kellene művelni; 's Prédikátor Uraimék jól tennek, ha a' száraz Morál' tanítása közben holmit elegyítenének, a' mi az imaginatiót 's ingeniumot is occupálja. Fráter Pál is ellensége volt, mert a' keze alá járó fija meg vala bántva. Sok Földes Úr csak azért haragudt reá, mert az Anyám' háza szerette. A' Pap declarálta, hogy vagy a' Rectornak kell elmenni, vagy ő megyen. Így lévén a' dolog, én a' Rector védelmezése mellett mindent elkövettem, 's azt kívántam, hogy ha csak ugyan el kell mennie, menjen, de *ne tétessék vétkesnek*. Vis et nequitia quidquid oppugnant ruit. Ezek, tudván, hogy a' Nép kívánja megmaradását, olly ravaszsággal vették ki vótumát, hogy az ő plánjok a' köznép által is secundáltassék: a' Fő Curátor, Fráter Antal, pedig Testimonialist adott neki, hogy magát tökéletesen jól viselte, de úgy, hogy elébb ígérje meg, hogy magát megmarasztatni nem fogja. – Mata exament tart. A' két Visitátor úgy vitte a' dolgot, hogy az examen jó ne lehessen. Mata okosabb vala mint gondolták; Egy declaratiót ada bé, hogy ő nem akar megmaradni, 's így becsülettel mozdult ki hívtaljából. – Ezen Gyűlésen még egy más rendes dolog is adta-elő magát. Nemes
316 Eperjesi György asztalos Mester a' Templomban a' cathedra' koronája körül dolgozott. A' morális Predicátiókat módból mondani szerető Predikátor az embert zaklatta, 's vele kevélyen bánt. Az asztalos fizetést kívánt, a' Pap tűzbe jó, 's ollyat mond, a' mire Eperjesi e' szót felelte: Az Ecclésia velem nem bán *emberül*. – Hát az Eccl. disznó? kérdé haraggal a' Pap. 'S Eperjesit a' Fő Cúrátnál beadja, ellene a' Gyűlésen tanú lesz, 's Bíró is egyszersmind. – A' Pap által igazgatott gyűlésben Eperjesit, a' ki magát vétkesnek recognoscálni nem akarta, az Ecclesiától eltiltják. Én ennek is pártjára keltem;

capacitálni akartam a' Papot, hogy tanú, Vádló 's bíró nem lehetett; hogy a' morál és 1162
keresztyénség azt kívánja, hogy egy gondolatlanul ejtett szó illy keményen ne büntet-
tessék etc. etc. haszontalan vala. Mondtam neki 's a' Fő Curátornak, hogy ne engedjék
arra a' gyalázatra jönni a' dolgot, hogy Eperjesit az Esperes tégye majd vissza: de nem
használt. Meg lett a' mint mondtam. Elolvastatott az Eperjesi Instantiája. A' két Papi-
Ember nem akarta hinni, hogy az Eccl. azt a' Végzést hozhatta volna. A' Pap és a' Fő
Curátor kéntelenek voltak megvallani, hogy a' dolog nincs különben. Az Esperest
Eperjesit visszatette az Eccl. kebelébe. Fráter Antal declarálta, hogy ővele Eperjesi
egy széket nem ül. Az nem használt. Declarálta, hogy ő többé az Ecclesiáért leg
kissebbet sem tesz. Az sem használt. – 'S a' morális Tanító majd megpattant mérgé-
ben. – A' gonoszság Mata felől azt mondotta, hogy azért jártatom hozzám ebédre, 123, 315
vacsorára, hogy ha Maris tőlem viselős lesz, a' Rectorra foghassam. Szégyeljem e ezt
feljegyezni? Pedig tudták, hogy 1.) Mata nekem purizál, 2.) hogy egyedül enni igen
bajos. – Az Eccl. Curátora, Gazsi György, ezt a' jámbor életű embert az által is igye-
kezett gyalázatba keverni, hogy egy ide való fiatal özvegy kapujába éjjel egy *kereket*
állítatott-fel, a' mi kurvák' czégére, mert a' Rectornak ennél állott egy hordó bora, még
férje' életében. Szerencséjére a' Rectornak és az özvegynek, ez egy tiszta-életűnek
ismért Asszony volt, 's az egész falú tudta, hogy a' Rector Ádám Sárival van szerelmes
egyetértésben, kit el is venni szándékozott. – Nemtelen ellenségei győztek, mert a'
Rector csakugyan eltoltott. De az Isteni Gondviselés pártjára kél a' jó embernek, 's
pótolékot ad neki minden szenvedésért. Imé 1805-ben már Élesdi Predikátor leve, hol
mindenektől szerettetik.

Ezeket lépésim mentsége végett jegyzem-fel, és azért, mert az a' cselekedetem, hogy
egy jó embert, a' mennyire rajtam állott, elnyomatni nem engedtem, örökké örööm-
re fog válni.

Ma láttam életemben a' legelső Napfogyatkozást. Ez szertelen' nagy volt: de a' felle- 184, 317
ges ég miatt csak kevés pillanatig látszhatott tisztán.

Martius 5d. Bátyám Kövér Imre Úrtól kölcsön veszek 100 ftot – Nyíri Istvánt meg-
fogadom kocsisnak. Fizetése ez: 12 Vf. 3. pár csizma. 1. köből vetés. 1. guba. 1. kalap. 1.
nyakravaló. 2. öltő fejrő ruha. 1. ujjas rekli. 1. alsó puszli. 1. nadrág.

7d. Asszonyám jó, 's hozza a' Munkátsról elbocsátott Plezsnyálszky Ferenczet ina-
somnak.

16. Laczi jó, Báthi itt van. Laczi nem engedi magát megcsókolni. *17.* Laczi Váradra. 317

18. Boda Ferencz Gulyásunk a' hús ételben megfúl. *20d.* Csóka felette egy szere- 184, 318
tetlen Predikátiót tart.

21. a' kőműves rakja az udvarnál lévő pinczét. Nyíri István kocsisomnak lakadalma. 184

Aprilis 2d. A' Semlyéni Csapszéket Salamon és Ábrahám Áron arendálja 1525 Rft –
a' Mészárszéket Fráter Antal 21 Rf. – a' boltot Jákob 15 f.

3d. Ábrahámnak 300 ftot adok költsön.

5d. Irtóztató szélben indulunk Kólyra. Újra ültettem a' tavaly ősszel ültetett 3 jege-
nyét a' szőlőben. A' szilvásban violákat eczetnek. – 8 nyitó per 34 x.

6d. Rhédey Lajosné, szül. Kácsándy Teréz meghal. 184, 318

8d. Mata Imre búcsúzó Predikátiót mond.

12d. Báró Huszár... Váradon, éjjeli 11 órakor agyon szúrják. Ez az ember a' pénz és
successio miatt, elvette Gróf Kornis nem gondolván azzal, hogy lehellete bűdös, és

318, 1162 annyira sánta, hogy minden lépése eleven szánakozást indít. Félre csapott, 's sok ideig egy Váradi szép özvegy vala szerelme (Baranyi Péterné, szül. Szlávy Mária) Hogy titkos szerelmét csendesesen vihesse, megrontotta hitvese' Principiumit 's teoriáját, 's szabadságot engedett neki, hogy úgy éljen a' mint akar. A' rút de gazdag elhagyott Asszony pénzen vásárolt szerelmet; Tiszt, Deák, Cseléd minden jó volt neki. – Baranyinét a' Causar. Regg. Director, Consil. Majláth György Úr, a' Minister Gr. Majláth József Excell. testvére, megkérte – Bné hozzá ment. Huszár az olta alacsonyabb sorsú Szépekkel mulatgatta magát. Most egy Patikárius Gerhárdné, Kassai születésű Balázs Mancza, volt kedvese. (Gr. Csáky Antalnénál szolgált, mint szobaleány, 's szolgálatjára volt pénzért az egész Publicumnak. – Huszár ezt vezette ki a' Comoediából, nála vacsorált, 's a' mint a' legnagyobb záporban 11-kor haza ment volna, a' hídon megtámadtatik, 's eldől. A' gyilkos semmijét el nem vitte, és így nem pénz miatt öletett meg. Huszár kiált, 's roskadozva által megy a' hídon, 's 30 lépésnyire a' hídhöz eldől. A' város házánál strázsáló Mesterember legények közül kettő oda szalad, részegnek gondolja az eldőltet, 's nem mér hozzá nyúl. Huszár alig érthető szóval ezt mondja: Én vagyok, Báró Huszár, ne féljete, emeljete-fel. Ezek Hajdúkért szaladnak: de míg ezek előjöttek, Huszárnak elállott a' szava 's megholt.

Felesége más nap dél előtt is, dél után is kikocsizott, elszórni bánatját, 's Narcissusa mellette ült. – Nagy volt a' gyanú, hogy ez ölette vagy ölte-meg Huszárt, hogy az özvegyet elvehesse.

A' Váradi Publicumnak Világhoz tudó része igen szánta Huszárt. Becsületes ember volt, a' legjobb characterű ember. Kár volt értte. Gyilkosa nem Narcissus volt, hanem valami sárgaepes zelotypus. Képére tartozik ennek a' becsületes embernek az a' két kétséget teljességgel nem szenvedő anekdot, mely itt következik.

319 1. Huszár belé szeret Prof. Vitkóczinéba, 's jární kezd a' házhoz. Vitkóczy kéri hitvesét, hogy egy kétséges moralitású 's reputációjú embert távoztasson-el a' háztól; az neki nemcsak nyugodalmának 's hitvese jó nevének, hanem erszényeknek is ártalmas. – Nem használt. – Vitkóczy magával is szöll Huszárral. – Az sem használt. Huszár, mint Gavallér, nevette az ollyat, sőt ingereltetett általa. – Vitkóczy egy nap össze akad Huszárral a' hídon, szó esik köztük, 's Vitkóczy ollyat mondott valamit Huszárnak, a' mit Gavallér satisfactióvétel nélkül nem hágy. Huszár tehát egy estve egy Secundánssal, köpenyegbe burkolva, Vitkóczira mégyen, elébe tesz két töltött pisztolyt, 's közel egy óráig ijeszti, hogy el nem megyen, míg néki elégtétet nem ad. Végre elúnván a' nem-gavallér ember, vonogatózásait, a' két vitéz neki áll V...nak, 's a' maga tulajdon szállásán megbotozza. – Ez után H. arra bírja V...nét, hogy férje ellen indítson elváló pert a' Szent Szék előtt; 's midőn annyira ment a' dolog, hogy a' Bírák már ítélni akartak benne, H... a' Patikáriusnéval kezdette-el szerelmét, 's az asszony mind kedvesét elvesztette, mind férjét. – Most tehát nagy vala a' gyanú, hogy V... volt a' gyilkos; de ez megmutatta, hogy ő akkor este 7 órakor tért egy deákkal haza valamelly Professor társától, kinél a' hideg kilelte, 's egész virradtig ágyban feküdt. – A' Váradi elegánsok' publicuma azt mondotta, hogy az a' hideglelés a' fogadott gyilkosok tettét maszkírozta, hogy úgy a' gyanút egészen elhárítsa magától; csakhogy fogadott gyilkosoknak nem volt semmi nyoma.

2. Az ez' idei bálban két fiatal-ember meglát egy fellépő Asszonyt, kívánságra gyűlad, 's az a' kérdés esik köztük, ha lehetne e boldogulni? Nehezen! mond az egyik,

mert nagyon félti a' férje. – a' hang a' közel álló B. Huszárnak füléhez ér, 's ez meg- 1162
szóllal: Menjünk az Asszonyhoz és ha férje legkisebb gorombaságot tesz, botozzuk-
meg! Így beszéltte ezt nékem Bihari Assessor Baranyi József Úr, a' ki akkor nap' Bál-
Commissárius volt.

14d. Rhédeyné koporsóba tétetik, 's 15d. hercegi pompával eltemettetik. Debr. 184, 319
Predikátor Földvári, Prof. Budai predikál és perorál, Csokonai pedig cathedrából
olvassa-el pajkos verseit. Actiója hisztriához illett. A' temetés' czeremoniáját a' Magyar
Merkúrnak Dr. Sándorffy írta meg. – Én Nagy Gábor Úrral mentem-bé Váradra 's
Dienesnek ebédlőjében háltunk mind ketten. Olly világos volt a' szoba, hogy a' hold 125
fénye mellett a' nagy betűvel tett nyomtatást el lehetett olvasni. Az én ágyam a' közép-
ső ablakban, fejjel a' kert, lábbal bé felé. Látni fogjuk majd mit fogtak reám, 's mivel
vádolt Dienes. – 21d. Laczi indul Linczbe, hol Regimentje (a' Kerpené) feküdt.

Május 1. Baranyi József Úrral együtt Conscriptornak neveztetvén, Bagoson Debr. 119, 185, 680
mellett, hozzá fogunk a' munkához. – 2d. Bé Debreczenbe konyhára valót vásállani. –
Sárosiné sír. A' mint sétálunk, egy szép formájú kis ház mellett mentünk-el. Mann
könnte in dieser Hütte glücklich sein: aber alte Leute verändern ihre Launen, Grillen,
Grundsätze nicht. Ezt nem-kért mentségeképpen mondotta. Nem tudván mi van be-
gyemben, azt hitte, hogy a' Lückenbüsseri játékot ismét kedvem érkezik játszani. – 3d.
Csokonait kivívénk. – Németh László barátom' képe – 4d. Major Juricskay, későbbben
Hessen-Homburg Rgmtbeli kapitány Makay Úr, 's 6d. gróf Haller Pál és az ifjú
Juricskay Kassára; Balás Cam. Fiscális pedig Dr. Lonovicsot házastani Debr'be. – 8d.
Vége a' Conscriptiónak Bagoson. – 9d. Monostor-Pályiban Hathvani Pálnál, 11. Paksi 185
Kis András Úrnál, kinek felesége Hathvani Istv. Profnak leánya.

15 és 16d. Hosszú-Pályiban Praesese valék az Úri széknek, Consil. Tokodi ki nem
érkező.

20d. Pünkösöd Vasárnapja. Kezdődik a' Maris históriája, mellyet külön fogok megír- 124, 185
ni, hogy a' beszéd folytában menjen 's meg ne szaggattassék.

21d. Marist beküldöm Debreczenbe Nagy Gáborral. Asszonyám küld Dienesért, a'
ki 22dben érkezik, vélem rég olta fojtogatott gyűlölségét 's Vice Ispáni felsőségét igen
világosan érezteti, 's 23dban mégyen.

24d. Én Hosszú-Pályiban folytatni az ott félbeszakadt Conscriptiót. Ebédet
Domokos Lőrinczel. Asszonyám Debrbe; Marist kihozza; Dr. Szent Györgyi nekem
stafétát küld. A' Létai erdőben tévelygek 's hállok.

25d. 7 órakor reggel Semlyénbe érek. Dél után én Hosszú-Pályiba, Asszonyám
Regmeczre.

27d. Bé Debreczenbe. Ebéd Fő-Notár. Komáromy Györgynél. Doboziaknál va-
csora.

28d. Derecske. A' Bíró Bányai Istvánhoz, a' Notarius Gál Istvánhoz a' Predikátor
Soltész.

31d. Úrnapja. Sinay Sándor ebédet nekünk és a' Hohenzoller Regimentbeli
Tiszteknek. Ezek közt verekedés támad. Én idejében el. – Az oskola Rectora, Obernyik 680
József, leíratja nekem Sylvesternek Grammaticáját.

Június 2d. Kerekibe éjtsz. Obristlieutenant Csanádyné Asszonyhoz.

3d. Váradra. A' Felix bányájában ebéd. – 7d. El a' ferdőből éjtsz. Derecske. – 9d. első 185
cseresznye.

127, 185, 1162 15d. Derecskét elvégezzék. – 16d. Tépét. – 17d. Kereki. – 18d. Várad. Ma eskettetik fel VNotar. Szarka. – 19d. Sánta József Perceptor Úrnál ebéd. Ott Fráter István, kivel rútol öszvekapok. Pirúl gyengessége miatt. – 20d. Miskolczinál ebéd, vacsora Thúrzónál Kapit. Makaival. – 21. Gróf Haller Ferencz kánonoknál ebéd. Oda jó Generalis Wilhelmy és Gr. Sauer. Ez azt állítja, hogy dogma nélkül nincs morál. Ma plenipotentiát vallok. – 22d. Az inasom azt a' hírt hozza, midőn lovaink már fogva voltak, hogy Conscriptióra menjünk, hogy a' Semlyéni kocsistól, a' ki József öcsémet hozá be Váradra' azt a' hírt hallá, hogy Asszonyám azon való Confusiójában, hogy Patakon négy lova a' Bodrogbra fült, halálra betegedett. – Nem úgy vala. Józsi azért jött, hogy Dienestől négy Vármegye katonáját kérjen, a' kik Marist Linzbe vigyék Laczihoz. – Én magamtól arra a' gondolatra jutottam, hogy jobb lesz félbe szakasztani a' Conscriptiót, 's az anyámat vigasztalni menni. Viradtáig Böszörmény. – 23d. Liszkára. – 24d. reggeli két órakor Liszkára – Maris fogva tartatik. Nem boldogulhatok kéréseimmel. Éjtszaka Kázmérba. – 25d. Asszonyám levelet küld a' Grófnénak, hogy tartóztasson péntekig. De én vissza Regmeczre. A' kapu előtt állok-meg, 's Újhelyig megyek. Onnan vissza Regmeczre. – 27. Rátkai jó, és bizonyoságot tesz arról, hogy nagy Prókátor és emberséges ember (sarcasmus). – Dél-után Józsi érkezik és szabad kiömlést enged a' maga paraszt erkölcsének 's gaz lelkének. Én az ő szitkaira csak feleltem: Nekem nincs fegyverem goromba ellen, 's míg ő fél óráig önti a' maga szitkait, fenyegetéseit, én egész phlegmával levelet írok. – 28d. Kázmérba. 29. Patak, Rakamaz. 30. Nyíregyháza, Mihálydi.

1171 Július 1. Semlyén. 3. Vacsora és ebéd Szentgyörgyinél. 4d. Báró Vay Miklósnál. 5d. Derecskéről Esztárra. Baranyi József Úr érkezik. 6d. Esztáron conscrib. 7d. Erdődy László és Patai Pál Kardszagra. Hodosi Sámuelhez. 8d. Ebéd Hodosinál. 9d. Szunyoghy Katalin, özv. Mészáros Dánielné ebédre. Dél után által Pocsajra. – John levele érkezik az én portrém próbanyomtatásával. 11d. Vajdára 13. Halászni Diószegre. Dömsödinél Jankán. 14. Dél után Váradra 15d. Sándornéhoz, és az Augartenbe. Prof. Vitkóczy és Valkovszki és Kovács. – 16d. Sándornénál ebéd. Rhédey. Illyési József és Kristófinál Kapitány Makayval. Hatvani oda 's a' Sashoz. – 17. Egy 60 esztendőös perezchordó felakasztja magát a' Kőrös parton. – 18., 19., 20. Pocsajon conscribálunk. Baranyi József Úr kivitette nyoszolyáinkat, 's reggel felé érzettem, hogy fejem lágyja megfázott. – 22d. Esztárra. Erdődy Lászlónénak szül. Patay Magdolnának neve napja. Jó a' kocsisom a' hírrel, hogy Dienes Nyíri János béresre 71. Sófi gazdasszonyra 51-t vágatott, 's Péchy Lajost elzáratta 's keményen megverette. V. Ispánhoz illő dolgok! – 24d. Bé Debreczenbe. A' Dobozi háznál ebéd. Az ebéd után szunnyadni ledőlök, 's midőn felköltem rángatást érzek szememben. 25. Baranyi József barátom elmegyén Váradra. Én Konyáron conscribálok. Estve a' Nótáriussal (Vári a' neve) a' dinnye földre. Ott egy raj méhet fogunk. Vissza jövén félre rándulni érzettem a' számat. – 26d. Már nem szólhaték jól; a' b. és f. betűk mindég bal felé repültek ki ajakomon, 's alig lehetett annyi erőm, hogy kimondjam. 27d. Vissza Derecskéről. Ott a' Sylvester copiját öszvehasználtottam az Originállal. – 28d. A' Konyári Chirurgus kimondja tartalék nélkül, hogy a' gula sújtott meg, 's kényszerít, hogy szaladjak segédért Szentgyörgyihez. Ez elretten, 's Senecai vigasztalásokkal vigasztal. 31d. Baranyi József Úr kikísér Semlyénbe. Az Anyám látta bajomat, tudakozta Baranyit, mi ért, 's nem szánt.

131, 323, 548, 708 131, 708 132 Augustus 1. El Semlyénből. 2d. Gáborján. Ebéd Váncsodra, Száraznéhoz. 3d. Gáborját elvégezzük. 4d. 5d. Kereki. – 6d. Péterszegen conscrib. Itt a' Predikátor Kis

Imre Úr, a' B. Vay Miklós chemicusának atyja; egy szeretetre méltó öreg. – 8d. Várad. 1171
Báró Prónay Gábor és Szirmay Ádámné. Barcsay Kriska tegnapelőtt érkezett Sánta
Főszbiróhoz.

9d. Rhédeynél ebéd. – Hirgeist Ferencz Bécsben meghal.

13d. Oroszi Pál Úr által az Album Kis Jánosnak verseihez elindul. – 15d. Kis-Pércsre
éjtszaka. 19. El Sáráándról, 's Semlyénbe.

Asszonyám hidegen fogad. Miolta velem ezek a' hallatlan bántások esnek, nevezete-
sen miolta a' gutával megüttettek, szünetlenül azon törtem magamat, hogy az illy
Igazgatók kezei közzül miképpen emancipálódhatnak. Láttam, hogy az ujjabbi bántá-
sok másod ízben üttethetnek meg a' gutával, 's mit kezdek osztán akkor? Elvégeztem
magamban, hogy megházasodom. De kit? Sárosinét nem óhajtottam többé, 's nem volt 132, 548
senki a' kiről gondolkozhattam volna. Bár valakit találhatnék, mondám, a' kibem fél
annyi tökéletesség volna, mint Gróf Török Sophieban! – Csak egynehány nap múlva
lökődött fejembe az a' gondolat, hogy hát ha magát próbálnám elnyerni? Sem nem re-
méltem semmit, tudván mint függ Etoilon, sem nem mertem a' próbát, sok okokon
tartozván háladatossággal azon ház eránt, 's érezvén, hogy bennem sem nagyot, 's ra-
gyogót, sem szépet 's ifjút nem talál. Letettem róla. Elválván 19ben Baranyi Józseftől, 132
a' ki a' Várad Fixumok miatt 14 napi pihenést kívánt, Vámos-Pércs és Semlyén közt
az a' gondolat támadt bennem, hogy azalatt Kázmért megjárhatom. Útamnak, mon-
dám, legalább az a' haszna lesz, hogy leteszek minden gondolkozást Sophie felől, 's nem
álmodozom hasztalan plán felől. – Más nap reggel elindultam.

20d. éjtszaka Nyiregyháza. 21. Tokaj 's éjtsz. Ruszka. Itt harmad napig mulattam.
24. Pálházán ebédeltem Domokos Sámuel Úrral, 's estvére Kázmér. 25d. Lajos' napja. 133, 323, 548
A' malomhoz. József berkébe Bodó Lajos szbiró 's Esküdtje, 's Pápai Sigm. és Rác
Sigm. Fiscalis érkeznek az Uri-székre. A' Plebánushoz vizitre. Első declaratióm
Sophienál. – 26d. Zápor éjjel. Reggel Sophie kopog az ajtómon. A' Grófné dél után 133, 323, 549
beszéli velem. – 27d. Mennek a' Magistratualisok. A' Gróf száll. Sophiet ide ígéri. A' 133, 323, 550
kis szobában már a' kenyérsütés felől is foly a' szó. Estve ki a' Bikkpatakig Pepivel és
Susieval. – 28. El Kázmérből a' Gyűrűvel. Krainikot várom 30dikig. Ekkor teszek jelen-
tést nála és Klárinál. – 31d. El Ruszkáról. Maris a' falú végén vár. Felveszem a' szeke-
remre 's egy darabig velem jó. – Kérben hállok. Méréra Pukyhoz, a' ki a' Fáy Károly
néma fiával akkor érkezik Pestről.

September 1. El Kérből. Tokajban írom a' jelentő leveleket Miklós öcsémnek, Kisnek,
Némethnek, Virágnak. Ott vala Gróf Grzembszki Excell. A' Dorogi csárdában hálтам.
– 2d. Estvére Debreczenbe. Szentgyörgyi éppen Báró Vay Miklóshoz hívatatik a'
General Frimont szállására. Oda vele. – 3d. Batthyáni Aloysius és Tihavszky. 550

B. Vaynál ebédelnek. Én is ott. Poenaeque deum! – 4d. Asszonyámnak jelentem, 's
fogadásom szerint írom a' levelet Kázmérba. – 7d. Váradra indulok. Vajda. – 9d. Kereki, 134, 147, 148,
hol Kerekjártó Urammal jövök öszve. Onnan Ujfalúba conscribálni Baranyi József bar- 150, 550
rátom nélkül. 12d. Által ebédre Kovácsiba Bessenyei Györgyhez. – 14. el Ujfaluból.
Sophienak első levele a' Debreczeni postán. Az estvét Dobozsi Lajosnál. – 15d. Examen
a' Collegiumban. Puky István és Komjáthy Ábrahám ott. 16d. Várad. 17d. Gyűlés az
Ausztiai Császárság titulusán való öröm miatt. A' Várad püspök, Miklosi Ferencz,
maga pontificál. Ott ebédem. Minthogy Váradon azt mondták, hogy az én technáimnak
egy jele az, hogy a' Sophie elvétele felől eltöltöttem a' világot, még a' Püspöknek is

1171 béjelentem, hogy egy leányával mátkás vagyok. Meg nem értette 's kevésbe múlt, hogy nem neheztelt. – Gyűlés 18dban. 19d. A' kalvinistáknál van a' Te Deum. Diószegi Predikátor és Esperes predikál igen helyesen. 20d. ebéd az Oláh Püspöknél, a' ki maga
135 pontificált. Ki Pocsajba. – 21d. 2dik levele Sophienak. – 24d. Asszonyám 500 f. ád. Indítom Frantzot a' kocsimmal Kassára Turnus Sattlermesterhez. Jó a' szép Nincsi angyali levele; kinek 25dben felelek. 30d. Csóka János először ma hirdet-ki Semlyénben.

October 1. Francz jó Kazmértől. 3d. Zemplén Vgyének Restauratioja. Ebben Ord. V. Ispán Lónyai Gábor; K. Péter Subst. V. Ispán kimarad, még pedig nem is candidáltatván. 4d. Indúlok Kázmérba, éjtsz. Pazony. 5d. Patak, Kázmér. Sárga damaszk plusch. 6d. Sétálunk az erdőbe. 7d. Bistére kocsizunk. 8d. Kassára Pepivel. Szilváson betérünk. Theréz azzal a' tanáccsal ereszt-el, hogy ójjam magam még a' fél gorombaságoktól is. Mit der ersten welche Sie Ihrer Sophie, oder Ihre Sophie Ihnen anthun würde, ist alles, alles verdorben. 'S Theréznek igazsága vala. De hadd tegyem-fel hát ide ma, az az 27d. Deczemberben 1805, hogy íme 14dik holnapját élem házasságomnak, és még sem én nem tettem azt az én kedves Sophiemnak, sem a' jó Sophie nem nekem. – 9d. Báró Wécsey Miklósnénál, szül. B. Orczy Máriánál a' kertben. 10d. Vissza Kázmérba. Betegen fekszem a' Generálisné képe alatt. 11d. Almáért. Soeur [?] Stanislas. 12d. el Kázmértól. 16d. El Ruszkáról. 17d. Semlyénbe érek. 20d. Halászon 93 Rf. egy fekete herélt lovat. – 23d. pedig Szabó Mihály Debr. lókupecztől 220 Rf. két kanczát, melyeket 1805nek
136 elején eladtam vesztességgel. – 25d. Kólyra. Józsi Asszonyámat szörnyű tűzbe hozá, hogy én Bárczay Ferencznek azt írtam, hogy kevélyen fogok lenézni a' testvéreimre, mert én Mágnás leányt vettem. A' gyalázatos! hazudott. Csak az olly ember fejében
138 támadhat az efféle gondolat, a' ki Asszonyám vallása szerint azt mondotta, midőn elvette Ragályi Máriát: Az én oldalom mellett bizony nem hált volna, de az csiklándoztatott, hogy Consil. 's Ord. V. Ispánnak a' leánya. Bárczay Ferencz producálta az én levelemet, 's abból látta Asszonyám, hogy én neki csak ezt írtam: Mit mond erre, ha majd meghallja, az az ember, a' ki azzal vádolt, hogy frájczimert akarok elvenni? – Comáromy
136 Ferencz azt a' gondolatlanságot követte-el, hogy itt Kólyon, elbeszélte az Anyámnak, hogy Ruszkáról eljövén Augban, Marist felülttettem a' szekerembe. 'S az Anyám ezen annyira felindúlt, hogy Semlyénbe kísérvén Kólyról, hogy innen lakodalmamra induljak, olly szitkokkal vált-el tőlem, hogy kéntelen valék felemelvén szekerebe, elébb térti vissza a' szobába, mint a' kocszi az udvarról ki felé indult. Annakutánna azt mondotta a' hegyen Miklós öcsémnek, hogy bánja, hogy meg nem veretett.

Itt elfogyott diáriumom. Kassára mentem, kezemhez váltani szekeremet 's kifizetni a' Mesterembereket.

136, 186, 550

November. 11dik November tizenkét óra tájban a' Mise' végével Kadlubják Pál Kázméri Plebánus megeskét. Sophie előre intett, hogy ne engedjem magamat komoly elmélkedésekre sülyedni; 's midőn az oltárhoz kelle menni, eltolván a' V. Notarius Nedeczky Imre karját, a' ki vezetni akará, az enyémbe öltötte kezét, 's úgy menénk az oltárhoz. Immatriculált Nyoszolyó Úr Krainik József Sógorom, Nyoszolyó Asszony pedig B. Wécsey Miklósné képében, a' ki meg nem jelenhetett, beteges lévén, Báró Geizler Józsefné, szül. Szentmiklósi Mária volt. Tanúk pedig B. Wécsey Leopoldina 's Náni 's Splényi Caton 's Krainik Theréz. – Vendégeink: B. Splényi Manczi kisassz., Kátón testvérjével, B. Wécsey Leopoldina és Náni. Krainikné húgom, Theresie leányával. B. Geizler és Geizlerné, Mihály Öccsével. Mocsáry Szirmay Antalnak Antal

fijával Sophienak tintafojt a' száján. – 12d. Bistére, mivel Klári húgom ott várt. 186, 1171
Sophie ott sír. – 13d. Szilváásra. – 16d. Megtudván, hogy Józsi Balajtról, az Ipa' temet- 136, 186
séről, tegnap haza érkezett, más nap, az az 17dben, a' Grófné bennünket oda visz. Józsi 186
döfölgözik, hogy neki nem kell olvasó ember. Sophie tudakozza, hogy milyen embert
kiván tehát társalkodására? Tanulatlant! felele. Sophie: Ich bleibe bei meiner razza. –
18d. Kassára indulunk. Szilvást hálunk. A' szegény Csörgő sokat cseveg; azt mondja,
hogy azt hitte feje' fájásában, ich sey ein Büffel oder Rhinoceros. Az anyja, mikor meg-
házasodott, Szentek' képeit függesztette az ágyok' felibe. Jól tette Asszonyám, úgy-
mond, soha sem térdepeltek előttük annyit, mint most fognak. – Oda jött éjjel Stabs
Chirurgus Mekler Úr, kivel Regete Ruszkán együtt ebédlénk. 20d. Kassa. Theréznél
felvezettem Sophiet. 21d. Oda érkezett Polyxén is. Ma érkezik a' Gróf Batthyani
Antalné ajándéka, a' Párisból hozatott diadéme. – 23d. Pepivel Szomotorra. Szőlőskén
hálunk. – 26d. Újhelyben Gyűlés. Ottan Jékelfalusi 2000 ftot ad az árváknak. Lónyai
Gábor engem is deputál ezen Materiában. Vissza Kázmérba. – 27dben Pepinek levele
érkezik Kassáról, hogy menjen, 's megkapja Wécsey Miczit. – 28d. Sophie és én be
Újhelybe Pepiért, hogy a' jó hír szertelenül meg ne illesse. 29d. A' Grófné indul Pepivel
Kassára, 's gyűrűt vált. 30d. én Regmeczre a' juhaimhoz. Józsi hírem nélkül belőlök 9
darabot levágotott. Nyúzva leltem a' kamarában. Eggyet elvittem Kázmérba.

Deczember 1. Öletem a' juhokat 's besózatom. – 3d. Sophie és én Bistére. Ott
Szentmiklósy Józsefné. 4d. Délután Regmeczre számlálni a' juhbőröket. – 5d. A' So-
phie kanapéja érkezik Kassáról. 6d. Szentmiklósy Józsefné és Dr. Meczner ebéden
Kázmért. – 8d. Azt irván Asszanyám, hogy míg fel nem jó, le ne vigyem Sophiet, mert 136, 186, 551
maga hoz-le bennünket, Sophiet Kázmért hagyom, magam megindulok, nem tudván
mire vélni, hogy nem jó. Estére Újhely. – 9d. Kenézlőn Asszonyám Józsival és Málival 136, 186
érkezik. Józsinak hirt viszek feleségéről, gyermekéről, 's nem felel, nem szóll. Estve
patakon szurkálni kezd. Dissimulálom. – 10d. Regmeczre. Ott hálók. A' Pepi csődörét
Kázmérba küldöm, 's kérem Sophiet, légyen jelen, holnap érte mégyek. 11d. A' Grófné-
val és Sophieval ebédre Regmeczre. 12d. Sophie igen rosszul van. Már kezdjük gyanítani, 187
hogy terhes. 14d. Regmeczre magam, 's 15dben vissza. 16d. Asszonyám Kázmérba jó. –
18d. Mi Regmeczen ebéden. Az első Kassai Püspök Szabó András Úr installatioja. –
21d. Regmecz és Újhely. – 23d. Szemere László Urnál ebéden Lasztócson; éjtszakára
Gálszécs, hol az ifjú Kocsi-Horváth Úrral, Juhász barátom barátjával, ismerkedem. –
24d. Szirmay Pálnál ebéd. Beretőn vacsora. – 25d. Cseben Misét, ebédre Pazdics.
Szirmay Andrásné nagy részt vesz boldogságomban, 's megérti, hogy mit tesz nekem
Török Lajos, vejének lenni. Szirmai Jeanette, Tamásnak felesége, régi barátsága szerint
fogad mind engemet, mind Sophiet, 's keresztanyának kínálkozik. 26d. Beretőn mülá-
tunk. Ott Hadnagy 27d. Körtvélyesre. 28. Miglészre 's Kázmérba.

1805. Januarius 1. Pepivel Regmeczre. 2d. Markó hozott juh árában 22 Vft, Hufiovszky 1178
42. Timkó – 20 x. Hideg András Csörgei Szűcs fizetni fog Sarlóskor a' bőrökért ... Vft.
3d. Regmeczen 4d. Vissza Kázmérba. Voltam Regmeczen negyedfél nap. – 6d. Sophie
és én Regmeczre szánon. Befordulván a' kapun a' szán a' jeges sik úton felfordul, én és
Manczi sérelem nélkül dőlünk-fel, de Sophie az orra alatt sebet kap, az a' varrás, melly
az ajakot a' felső fogak' sora közepéhez ragasztja, elszakad. Sophie vérrel elborítva lép
be. A' Józsiné' frajczimerét elveszi egy Lutheranus Esztergályos. Német lévén, a'
Felső Regmeczi Pap meg nem tudta esketni, Papirosból mondta-el a' hitet. – 7d. Pepi és

- 137, 188, 1178 Meczner Parnóra, a' Gróf Kassára. – 9d. Négy szekér indul a' Sophie holmijével Semlyén felé. A' Gróf érkezik Kassáról. – 11d. Pepivel ebédre Regmeczre, osztán vele Ujhelybe. Vissza Regmeczre éjtszakára. Jósi éjjel kihallgatja, mit beszéllek Asszonyámmal. Asszonyám mondja, hogy Ragályi Mária megszóllalt: *Az én Atyám, ha Gróf nem volt is, derekasabb ember volt, mint a' Gróf.* Avagy mértük e Sophie és én magunkat ő hozzájok? Alacsony gyanúk! – 13d. A' Gróf és Grófné, Sophie, Susie, majd Szemere Lászlóné a' két kisasszonnyal, 's a' Bisteiek ebédre Regmeczre. Én vissza Kázmérba. – 14d. Pepi jó 's megy Parnóra, 's engem Regmeczre küld, mert úgymond, Józsi az Asszonyámmal irtóztató históriákat kezd. 15d. Regmeczen. Csendesen tűröm a' Józsi gorombaságait. 16d. Sophie reggel jó Pepivel. Pepi Ujhelybe megyen, Sophie estig Regmeczen. 18d.
- 138 Sophiet ebéde Regmeczre hozom. Miklós érkezik. Sophie Kázmérba visszamegy éjtszakára. Este Józsi sok gorombaságai után Asszonyám ellen tesz egyet. Ekkor szóllalok-meg legelsőben; lakadalmam' napja olta minden bántásait *hallatlanná* tettem. Végre két kezét csipeje' tájékára tévén, mellyel nekem rugaszkodik. Ideje volt, hogy megmutassam, hogy ha úgy kell, úgy is tudok, mert a' tavalyi László napi phlegmámat meg nem értette, és azt írta Klárinak, hogy meg sem mertem motszanni; 's kaputrokjának gallérába kaptam. Az Anyám közinkbe jött, 's azonnal eleresztettem. Ragályi Mária előjött, 's Klári húgomnak szemrevetést csinált, hogy Te, Klári azt mondtad, hogy én olly csúf vagyok, hogy csudálkozol, mint szerethet az Uram. Klári tagadta: az pedig bizonyos, hogy Józsi a' feleségét rútnak vallotta. – 19d. Józsi megyen. Miklós velem Kázmérba, 's mindketten vissza Regmeczre. 20d. Én reggel Kázmérba, mert a' Splényi ház oda váratattott. Azalatt Kazinczy Péter előhivatott, 's megcsinálták az Arendát. – 21d. Miklós megyen. – 23. Francz és a' Sophie portékáját vivő négy szekér megérkeznek. – 24. Regmeczre Pepivel ebédre. Ebéd után vissza. – 25d. Pakkolás. 26d. Ebéd Regmecz; éjtszaka Ujhely. Lónyai Gábor Sophiet meglátogatja. – 27d. Patak. – Csobaj. – 28d. Nagy András Úrtól ezer Rftot felveszek három esztendőre. Nánáson Oláh Mihálynál ebéd, éjtsz. Böszörmény. – Meghal Csokonay Mihály. – 29. Debreczen.
- 137, 188 Temetik Csokonait. Jelen valék temetésén. – 30. Semlyénbe értem ebéd után.
- Február 1.* Ebéd Susi húgomnál. Kövérhez, Péchy Mihálynéhoz, a' Paphoz. – 3d. Ebéden Péchy Mihályné, Fráter Antalné, Kövér és Dobsa, 's Péchy Klári. – 4d. Susi itt, Sophie hány. 7d. Lovaglunk. 8d. A' Postamester itt ebédel. – 10d. Sophie igen rosszúl van; Franz megy Szt.-Györgyiért. A' Zsidó szabó itt dolgozik. – 14d. Maszli indul Regmeczre. – 15d. Szántó Fiscalis Temes Vármegyéből. – Mózes Zsidótól két szép tehén borjústól. Csanády Sámuelné Assz. Kerekiben meghal. 18d. Franz ismét megyen Dr. Szentgyörgyiért. 20d. Szentgyörgyi nem jó. – 22d. Piskoltra két borjútlan fiatal bivalyt venni. ára 200 Vft. – Vettem itt egy Luczi nevezetű, Nyári-Rapp színű, hat esztendőes vemhes kanczát is. Vemhe Aprilisben lett meg; 250 Rft. 23d. Gulyás Szilágyi György' lakadalma. – 27d. Franzot felindítom Kázmérba.
- 189 *Martius 2d.* Szuli béizen, hogy megyen. Helyébe megfogadjuk Csegő Évát. – 3d. Asszonyámnak jut az ez idei erdővágásból 157 szál fája, 18 rakás gallya. – 7d. Miklósi András szegény Deák ide vetődik; megtartóztatom, hogy holmit tisztázzon. – 8d. Franz érkezik Kázmérból. – 10d. Semlyénben Communio. Délután a' Notárius iker gyermekeinek Sophie és én – 's a' pap 's a' papné keresztyjai leszünk. Az enyémet Nagy
- 190 Józsefnek hívják. – 11d. Árkoltatni kezdek a' Czigányokkal. Sophie gyalog ki. A' Postamesterné meglátogat. – 12d. Sophieval ki lovaglunk. – 13d. A' Budai Zsidó. Dél után

lőháton ki. – 14d. A' Postamester praesentálja a' Tőkénéék [?] 60 frttal megterhelt 's 190, 1178
valahol a' Postán feltört levele boritékját. Dél után Mhálvára Osváthnéhoz. 17d. Osváth
Úr itt. 19 Sophie ma először Keserűbe. – 20d. Sárosiné visszaküldi leveletem. Buczynak
első levele. – 21d. lovagolni a' tisztaviz felé. – 23d. Ebéd Vajda. Ott Margitai. Dobozy
Mhnénak Edvárd fija születik. – 24d. Dél után Váradra. Baranyi József ajándékkal jó.
Sophie itt érzi meg keble' gyümölcsét, a' Dienes kandallója mellett. – 25d. Sophie gyón-
ni. Általjárja a' hideg. Estve én Hodosinéhoz, Rhédeihez, Domokos Jakabnéhoz. – 26d.
Délig a' Gyűlésben. Sophieval a' Püspökhöz; ott Bogáthi Pál. – Beóthynél, Hodosinál,
Tiszánál, Domokosnénál. 27d. Manczi Úzát, kit soha nem látott, megismeri a' nálam
lévő képről. – 28d. Semlyénbe. Jó Halmágyi László 's a' Batsányi levele retour.

Aprilis 3d. A' fakó kanczám a' Rhédey Fer. csődörétől egy fakó csődört ellett. 191
Alonzonak neveztem el. 8d. 9 eke; 9d. 15; – 10d. 10 eke szánt. – 12d. Ma szállal-meg a'
béka. Antal inas el. – 13d. Katkó el. – 14d. Húsvét. Sophie templomba Keserűbe. 15.
Badart a' bor mellett csaknem halálra kínozzák. Miklós jó. A' B. Wécsey Miklósné
halálának hírért hozza a' Grofné levele. – 18d. Sophiet a' borjús Homály nevű tehén
megtürköli, de sérelem nélkül. – 22d. Zi István behajtja a' Debreczeni vásárra a' két
ökröt. Megrészegszik; eldől; a' két ökör elvész, de megtalálkozik. – 23d. Érkezik a' Kis
János szép epistolája. Ragályi Tamás' első levele. 25d. Diószeghi Sámuel Debr. meghal. 192
27d. Ungvári Saláta György és Váradi Grunzó Muzsikus cigányok. Estve meglett a'
Kóra, a' Luczi kanczám leánya. Magassága más nap reggel 3". 1/2' 29d. Péchy Imre Úr
jó a' Kövér és Dobsa dolgába felhányni a' leveleket. 30d. mégyen. Ki vele a' ménesre.

1. Csörgő Pál, 's 2d. Apr. Cons. Luby Károly †.

Május 1. Indulunk Kázmérba. Lúgos. Mihálydi. 2d. – Gróf Török Józsefnek, a'
Sophie' testvér bátyjának, lakodalma Báro Wécsey Máriával Kassán. Nyiregyházán
öszvejövünk Gróf Klobusiczky Ferencznével, szül. Gr. Viczay val. Tokaj. – Kér
..... 4d. Ruzska. – 6d. Kassára. Rettlnél. 7d. A' Püspöknél. 8d. Kázmér. – 10d. Sophie 140, 192
rosszúl; sír. 11. a' Gróf Kassára. A' kedvest a' tarka Luzsinszky, a' derest a' fekete. – 14d. 192
Pepi feleségestül. 15d. Sophie napja. 17d. Pepi is én is el Kázmérból. Patak, Szeghi; – 18d.
Nyíregyháza, Mihálydi. 19. Acsád, Semlyén. – 20d. Asszonyám Váradról. Utánna
Ormós Antal Vármegyei Assessor. – 21d. Consil. Lónyai László †. 27d. Franz Sibóra a' 193
Luczival és Kórával. 28d. Levél Sophietől. – 29d. Thercsit és Vinczét küldöm Kázmérba.
30d. Ma hágya meg Cicero a' szürke Spanyol csődör, Zsibón a' Luczit. Fried jelenti,
hogy kezénél van az 500 ftom.

Június 2d. Pünkösöd Innepe. Asszonyám Templomba. Erzsi utánnam jó nézni, ha
nem Péchy Sándornéhoz megyek e? 3d. Dobsa Fő-Curátor lesz. – 4d. Asszonyám indul 140, 193
Regmeczre. Kövér Imrénél hágy nekem egy levelet, mellyet ez nekem csak 7dben ad-
meg. Ma írom a' Krakкаи Orthográfia elibe a' Praefatiót. Franz jó Sibóról, 's hozza a'
B. Wesselényi Miklós levelét. 5d. Nagy Gábor Úr, a' ki Májusnak tartotta lakadalmát 193
Lukács Jeanettel, nálam. 8d. Nagy Gábor úr vissza Debreczenbe. Az Eccl. Gyűlése azt
végzi, hogy a' templom' falát ki kell dőjtteni. Kifizetem a' Postaköltségemet, mely Febr.
1-ső napja olta máig tészen 25 f. 58 xrt. – 20dik Juniusig Semlyénben és a' Kólyihegyen 140, 193
többnyire Sylvesternek a' Grammaticáját készítem. Ekkor nap jó Vincze Kázmérból, 's
hoz egy fatalis levelet Asszonyámtól execratiókkal rakva, 's szitkokkal. Irja a' Grófné
is, hogy a' Gróf mint járt midőn vévén az én Péter Bátyámnak szöllő leveletem Reg-
meczre általment, hogy Asszonyámmal barátságosan szöjljön. Én azonnal indulok

- 193, 1178 Ujváros felé, hogy Miskolczon Gróf Józseffel legyek 's Kázmérba vigyem. 22d. Ujvároson temették az Oskola Rectort, a' ki a' Hortobágyon csolnakásván Lónyai kifordult a' csolnakából, 's odaveszett. Ott Szatthmáry Dániel úrral ismerkedtem-meg.
- 194 – 23d. A' Polgári töltésen 257 étellel megterhelt szekér állott. Harmad napig is kénytelen voltam volna várakozni, míg átmehtek. Azért megfordultam. Polgáriban a' fogadóban sem zab, sem széna, sem fű. Irtóztató vízáradás, millyet soha sem említenek. Egy óráig mentem egy lovas kalaúz után a' nádas tón. – 24d. Nánáson öszveakadok a' Miskolczy Orosz Pappal Bukovszki Tódorral. Életet ment venni, 20 Rft adtam neki kölcsön. Éjtsz. Rakamaz. – 25. Ebéd Patak; éjtsz. Kázmér. – 26d. Francz veszekedik az inassal, azt vérbe keveri. Levonják. Eleresztem. – 27d. Nemes legény, Gergely László, Lasztóczról szolgálatomba lép. – 29d. Péter Pál napja; Méhraj és cseresznye. Nagy história. Péternek levelet írok. – 30d. Péterhez. Ebédnél lelem Asszonyámat és Józsit. Péter előmbbe adja szóval az Asszonyám propositióit. Én Pepihez Ujhelybe. Onnan írok Péternek, hogy adja ki írásban a' propositiókat. Sophiet ismét kilelte a' hideg.
- ad notam 25. 27. 29.
item 1. Jul. – –
- 194, 1186 *Július 1.* Daykának verseit purizálom. 2d. Sophiet másodízben kileli a' hideg. – 3d.
- 141, 194 A' Regmeczi kocsis hozza a' Péter levelét, és az Asszonyámét Péterhez. Felelek 194 modestiával, de egész resolutióval. A' Grofné Szilvára ment. – 4. Sophiet 3-szor leli a' hideg. – 5. Én hánytatót. D'Ellevaux jó a' Moszkva katona inassal. – 7d. Két órákor Ruszka felé. – 8d. Csobádon hálók. – 9d. Salczai fogadó. Miskolczy Nagy János káplár Dobozy Lajos alatt szolgált. – Miskolcz Dr. Rác Gróf Józsefnél, Filszki Ur és Theresa leánya. – 10d. Mrazekné és Quirschfeldné. Szatthmáry Mihály Pesti Prókátor Ur. Molnár Chirurgus és Barkasi. – Ragályi István és János. Bárány és a' Mindszenti Plebánus Brezoviczai Horváth Bugariu Gáspár. 11d. éjtsz. a' folyásnál. 12d. Ujváros mellett Péchy Imre szembe jó velem. Semseyhez ment. – 17d. Mihályfalvára, Rhédey Lajos miatt, a' ki a' Kötélverő Mihály és Béres András tehene dolgában ki van küldve. Megegyeznek a' felek, elrettenvén a' Rh. előadásától. A' Vármege Archivuma bizonyosság ezen istentelenül vitt dologban. – 19d. József királyi 's Palatinus, Debrből érkezik, 's a' nagy nyárfán túl mintegy 100 lépésnyivel az árnyékban lovakat fognak szekérébe. Riethaller Kánonok köszöntötte meg. A' Herczeg Károlyba, 's onnan Máramarosba.
- 154, 195 Kövér Imrével Álmosdra P. Imréhez. – 21d. Erzsók Asszonyt felpofozám a' spionkodásért. – Vincze kocsisomat Asszonyám eltiltja, hogy Kólyról haza ne merjen jönni. Én ezt nem tudván, 22d. Mihályt utánna küldöm, 's jön 23d. A' sok eső miatt csak ma kezdenek aratni, 25-ig arattatok. 26. és 27d. Kötöztetek. 31d. sietek Kázmérba, közelitvén a' Sophie lebetegedése. Kövér Imre Bátyám száz Rftot ad költsön.
- Augustus. 1.* Kállóba hálтам. Ebéd Királytelek, Tokaj, Patak. – 2d. Délre Kázmér. 3d. Vinczét küldöm vissza. – 4d. Kárner küldi a' Dayka' kézírásait. 5d. A' Palatinus Patakon hál. 6d. A' Grofné Sophie és én Szőlőskére. Csak Péter van otthon. 7d. Én Nedeczkinél ebédlek. Vissza menvén Sophie a' kert előtt ült, 's bágyadságot érzett. 8d. A' leányom reggeli 5 órákor, anyjának öt óráig tartott szenvedései után megszületik. A' bába nem volt jelen. Értte küldénk Ujhelybe 's Kelecsenbe Bernáth Jánosnéhoz. Borosné 's Sitanyiné forogtak körülte. – 9d. Kadlubják Pál Kázméri Plebánus a' Templomban, B. Splényi Manczi kisasszonynak karjain, ki B. Wesselényi Miklóst és Miklósnét reparesentálta, megkereszteli Iphigenie nevezet alatt. – 12d. Sophie leánykorában, sőt

már midőn terhes volt is azt hitte, hogy nem lesz nyája anyja. Ma közelítvén az ágyához, beszélli, hogy mit álmodott: Gyermeké már sétált vele. » Szeretsz engem?« kérdé Izsitől. »Szeretem Mamácskát!« felele a' gyermek. »Fogsz tanulni?« – »Fogok Mamácskám!« Sirtam, nevettem. – Álmában magyarul beszélt vele. – 14d. Én Szemere Lászlóhoz ebédre. Izsinek elesik a' köldöke. – 15. Ma csókoltam meg legelébb a' lányomat. Eddig rettegettem hozzá nyúlni, mint ha üvegből lett volna. Splényiek jőnek. A' bába, Frau Ernestine, a' ki a' szülés után 1 órányival jött, Újhelybe megyen. – 17d. Sophie sokáig nem vizelethetvén, és e' miatt hasa nagyon megdagadván, ma éjjel nagy mértékben kezd vizelleni. Hasa egyszerre meglohad. 18d. Geiszlerné. Pepi estve érkezik. A' Debr. vásárban melly kezdődött, Dr. Szentgyörgyi már vette az én, lányomnak születése' napján Asszonyámnak, Susinak, Doboziaknak, Kövér Imrének, Nagy Gábornak írt leveleimet, 's elosztogatta, Így tudta meg Pepi benn a' bálban Nagy Gábortól a' hírt, 's olvasta a' Kövérnek írt levelet. – Izsi ma kap először ingecskét, de ma kristilyt is. – 19d. Izsi igen igen rosszul. A' bába reá fogja, hogy Herzfreisja van, készítik a' halálhoz. – A' gyermek jobban lesz. 20d. Szent István napja. B. Geiszler. A' Lasztóczi Plebánus. – 21d. Meczner kihozom a' gyermekhez. – 22d. Frau Ernestint 196 elviszik. Klári húgom érkezik. – 23d. Krainik Klárinak szül. napja. 24d. Pepi 's Pepiné Lajos napjára. 26. Pepiné Manczival Kassára. Pepi Újhelybe. – 31d. Ma éjjel engem kilél a' hideg. A' B. Prónay László Exc. jutalma ma ítéltetik Kis Jánosnak, Pánczél és Pucz Antalnak.

September 1. Pepi ma reggel Kassára, 's nékem hágy 100 f. 4d. István Molnár meghal vizi kórságban. – Meczner hozzám kijő. – 5. Megértvén tőle, hogy Péter igen rosszul van, de nem akart Orvost hozatni, oda küldöm Meczner. 7d. Manczi, Laczi és Vincze indulnak Semlyénbe. – 11d. B. Prónay Sándor levele, 's az a' hír, hogy October 13d. Diaeta lesz Pozsonyban. – 19d. Izsi rosszul; felső ajaka megdagadt. 20d. Ma legelébb a' 197 Hegyalján Kázmér mellett. Jósi Bistére megy, 's felküldi a' Maszli által hozott Nyíri Ferencz levelét. – 22d. Sophie és Izsi a' Grófnéval Szilváásra. – 23d. Berecz Mihály Csörgei embert Semlyénbe a' bivalyokért. 27d. Kassára indul a' Szekér. Levél Hannuliknak. Septben mindég Jegyzéseket dolgozok Daykához. 29. A' Grófné, Sophie, Susie, Izsi, én Bistére. Ott látom, Mocsári Péter Obristlieutenant Urat, 30. Lónyai Gábor 's Gróf Desőffy József Zempléni követeknek választatnak.

October. 1. Gubics az az Berecz Mihály jó Semlyénből a' bivalyokkal 's 5 fejér tehennel. Napjára fizettem neki 30 xrt. utánna mingyárt jó Vincze Manczival, 's hozza Kisnek Epistoláját nyomtatva, 's Blaschkének Victóriáját 's Darthuláját. – 2d. Schindlmayernak küldöm ez Epistola német fordítását. Fabchichnak ma először. Trattner 23 ftot kér Sylvesternek árkusától. – 7d. Eladtam két tehenet 64 Vf. – 9d. Bujánovics Edvárd ide tér be. 10. Sophivel és Izsivel Ruszkára. 11. Sophie és Izsi Kassára. Csercsi és Klári két szép fő kötőcskét Izsinek. – 13. Sophie jó. A' nagy szélben esőben mind Sophie mind Izsi betegek. 14d. Sophie 's Izsi pihennek. Jó Bárczay Ferencz – Farkas Pál leányai. – 15d. Theréz napja. El Ruszkáról. Izsi a' kocsiban a' mozgó rojtat nézi, 's anyja pántlikájába ölti kis kezét. – Bodnár Antal levele Dayka eránt. – 17. a' fakó nyerges 198 lovam megdöglött. – 18d. Péchy Imre Úr levele, 's 19d. a' Cancelláriusé. Ebéd után el Kázmérből. Éjtsz. Patak. – 20d. Szegiben Kolozsi Józsefné. A' Kuczorgón Koczog István a' fogadás. – 21d. Dorog. Debreczen. 22. Debreczen. Szentgyörgyi a' Diószegi szüreten. – 23d. Semlyénbe. – Asszonyám már Kólyon szüretelni. Én 24d. délután in-

198, 1186 dulok Zsibóra, hol még soha nem voltam, meg sem álmodván, millyen utak várnak. Éjtszakára Pirba, Rhédey Susannához, özvegy Diószeghy Sámuelnéhez. Ez már a' szó-ló alatt volt. A' Piri Pred. Tóth Pál sokat beszélt Schiller felől. Megígérte nekik, hogy az Aestheticában privatissimákat ad, ha 12 tanítványra szaporodik a' számok. Ez meglett. Azután azt tette conditióul, hogy ne kívánjanak tőle bizonyos órát, hanem a' mikor ő fog izenni, hogy jöhetnek, jelenjenek meg. Az éjtszaka is megtörténhetett volna Schillertől és így abbahagyák. Ez a' beszéllő látta az ő Maculatumjait is. Tele volt correcturával, és gyakorta egész árkusokat megkeresztetett. – 25d. Tasnádon Vay Mária kisasszonynál ebéden. Éjtsz. Szakácsiba. – 26d. Hután ebéd általellenben Sarmasággal. Egy vén Asszony tudott valamit magyarul is, 's az vala tolmácsom. A' rozs és málé kenyérben egy darab krompély volt gyúrva. – Az Oláh a' férjet barbátonak híja. – Hutától kezdve Baksáig talán 5 akasztófa egymás után. – Baksa alatt a' nagy viz. Ballán hálók. – 27d. Szakad az eső egész nap. A' völgyek mind vízben vannak. A' széna majd rendén, majd boglyában úsz. Még ma is láttam egy föld aratatlan zabot. – Napleszálltakor Keresztúrba érek. Szénási János Úr szállást ad. Dicséri B. Wesselényit a' többek közt azon oldalról, hogy jobbágyai éránt sok kegyességeket mutat 's veleik igen emberi mó-don bán. Azonban össze kap egy oláh emberével, 's kikergeti a' szobából. Uram, úgymond, én ezeket úgy elvágatom, úgy elkinoztatom, 's még sem tudom szoktatni engedelmességre. – Éppen ez is a' módja gondolám, 's hallgattam. – A' kandalló mellé ülénk. Ujságlevelek éránt tudakozódtam. Nem tartott. De, magyarázd meg, mondta nekem, mint támadott ez a' háború? – Nem akarván egy illy fejű ember' orrára bigy-gyeszteni, hogy Bonapartét a' Boulognei partokról akarta elvonni az Anglus, azt mon-dám inkább, hogy az Európai Fejedelmek nehezen szenvedik, hogy ő magát Császárrá koronáztatta. – Koronáztatta? kérdé elrémülve Szénási. – Én nem kevésbbé rémültem el az ő elrémülésén; mert hogyan tehettem volna fel, hogy annak híre, az elmúlt eszten-dőnek 2-dik Decembere olta Keresztúrba is el ne hasson? Azt véltem, hogy az ember reá szoktatta magát mindent csudálva hallani. – Kért, hogy mondanék többet felőle. Mondtam, hogy a' Pápa koronázta meg. – A' Pápa? Mellyik Pápa? A' miénk? – El-süllyedtem. B. Orczy Lőrincz Generális juta eszembe; a' ki mintegy 9 esztendővel az 1764-diki Diaeta után Kassára utazott, Abaujnak Gyűlését tartani, 's Erdő-Telken Gróf Buttlernél megszállott. A' Personális, Koller a' Diaeta után csak hamar megholt, de azt Buttler nem tudván, kérte a' Vendégét, hogy ha Pestre visszatér, mondaná meg Kollernek etc. etc. Szent Isten! kiálta Orczy; hogy nem lehetek én ilyen boldog! Magyar Ország-on lakik, 's nem tudja, hogy megholt a' Personális. – Másnap 28d. nyolcz ökör vont bé Zsibóra. – Egy Kucsó nevű faluban abroncsot vonogatott egy Oláh legény. Meg-pillantván a' kocsit, ijedve vett süveget, 's folytatta munkáját, nem is mervén pillantani a' Fél-Istenre. Boldogtalan, és mások hibája által elromlott ága az emberi fának! – Itt a' házak fedelét igen magasra szokták hagyni; magassága annyi, mint szélessége, 's néha 1 réfnnyivel még több. Úgy kevesebb szalma kell reá, azt mondják, 's jobban megfekszik. Zsibóra 2 órakor értem. Ebédhez ülénk. Fiscalis Kis Lajos, 's festő Prof. Neuhauser; Faragó, Csűrös. – A' lovak közt legszebb a' sárga *Caesar*, és az ezüst szürke *Armidór*, mindketten a' tavaly megdöglött öregebb Caesarnak fiai. – Egy cseresznyepelly Jupiter a' leggörbültebb nyakkal, a' mit valaha láttam. Egy setét barna Galant. De osztán a' már nem ifjú Andalusó, Philosophe és a' kehes vén Cicero. – Egy fejér igen hosszú serényű, igen csunya cseh fejű, behorpadott hátú, de felette szép actiójú

Bucephalos. – Két holdas és kesely lábú pelly Ánglus. – Egy Jenny nevű Kancza, és egy szürke Kancza magában nem ékes, de igen szép csikókat hozó, mellyért Gr. Károlyi hétszáz az az 700 aranyat ígért, de úgy nem kapta meg, mint Gróf Festetics nem két ezer aranyért, az az kilencz ezer ftért, tavaly az Armidórt. W. azt mondja, hogy nincs ló, melly annyit érjen; de ő a' faj miatt nem adja ki kezeiből. – Egy fekete Brutusnál nem láttam szép lábemelőt. – Bábolnán tavaly 4 kanczát hágata meg, a' Császárnak különös engedelmevel, az akkor tájban érkezett igaz spanyol lovak által. Fekszik ez Győr mellett. Az út és discretio 700 ftba került. Csak egy kancza kapott csikót, még pedig fakót mint a' csődör volt, és csődört. *Famosónak* nevezte, mint az atyját hívják. – Lovász-Mesterét maga tanította. Az is, komornyikja is Obris nevű jobbágának gyermekei. – 31d. Anglus kertjét jártuk meg, még pedig sár lévén apró lovakon. – Ebédlőjét, vagyis Száláját, Neuhauser most festi. Plafondján Curtius ugrik le verticalis erányzatban...

November: 2dikban el Zsibóról. W. kikisért a' csikós ólly. Luczit és Kórát elhoztam. 198
Úgy tetszik Cicero nem hágott sikertelenül. Setét éjjel érkeztem Haraklányba. – 3d. Szakadt az eső; nagy volt a' sár. Estve felé értem bé Krasznára. Kocsisom előre hírt vitt érkezésem felől. Csereynek épületje most készül: most egy roskadozó kis faházban lakik. Előmbé jött. Képében igen sok van a' Miklós Öcséméből; Grófnéja pedig a' Jászai Horváthnéhoz hasonlít, a' Szentimrei kisasszonyhoz. Mindketten szeretetre igen méltó lelkek. Kertje, melly rész szerint egyenes útakra van szedve, rész szerint tekergősökre, és a' mellynek nagy disze a' telelő ház, tömve állván a' narancsfákkal 's külföldi termésekkel, 's a' csikós kert mulattatott leginkább. Bibliothecájában lehetetlen volt mulatni a' falak' fagyossága miatt. Boldogul éltem itt másfél napot, 's 5dben Csereynek 6 lovain Somlyóra mentem. – Cserey két *Gyógyi alma csemetét*, két *Gleditschiát*, két Platanust adott szekereembe, 's egy csuporban egy tő Chrysanthemum Indicumot. Az ő stúdiuma a' természet két Országá, a' Plánták és a' kövek. – 5d. Somlyón Szentmarjai Lászlóné, szül. Becsky Özv. Asszonysághoz szállott velem Cserey. Két leánya van; egyik kap. Perczelné, a' másik Tóni kisasszony. Ez ismeri Sophiet és szereti. Melly kedves vala nékem ily hosszas távollétel után látni valakit, a' kívül róla szólhattam! Itt mulata Oberster Erősné. Reám vetett Kassai régi ismeretségünk után. Tóni kisasszony hosszú fejér hagymát és egy marok igen szép és még jobb ízű, de felette apró krompéllyal eresztett el. – A' Somlyai Oláh forspontos a' Zoványi timsós ízű ferdővizhez vitt bé. Búcsúzáván tőlem, megköszönte nemcsak az igen zsiros fizetést, mellyet én az út nehéz voltához alkalmaztattam, hanem még azt is, hogy nem *zaklattam*. Szegény Oláh! mit lehetne belőled nevelni, ha kínzóid tudnának hozzá! Nem közös e tevéled is a' virtus' érzése? – 7d. Mindég esik az eső; későn érek Margitára. Ott vásár. – 8d. Székelyhid. 9d. Semlyén. Szőlőmet Asszonyám megszedette. Lett 29 cseber 1 kanta. Szüretkor is 13 Rftal ment öreg csebre a' bornak; melynek alkalmatosságával feljegyzem, hogy ez' idén Augustusban Tokajban nem kaptam bort a' Fogadóban' és hogy itczéjét a' cselédeim osztán valamelly háznál 21 xrral fizették; mostan pedig (Xbris 1805) a' Hegyalján széltében 14, 16, 18 x az újbor, a' lőre pedig 5 xr. – Soha ezelőtt lőrét nem árultak. – 11d. Házasodásom első visszafordult ünnepe. Sophie nélkül ültem azt ma. – 13d. Felejthetetlen napja Bécsnek. Ma dél előtt 11 órakor jöve bé a' Városba Herczeg Műrát. Hulin Commendánsává tétetett a' Városnak. – Ma kapom meg Gessznernek tájfejtéseit és 52 Schu. Prospectjeit. – 18d. Meghalljuk Debreczenben,

198, 1186 hogy oda Bécs; és hogy a' Cs. és CS.-né Ollmützbe mentek, gyermekeik pedig Budára. A' Palatinus nyolcz Status Consiliariust választ: 1. Gróf Brunszvik József Tárnok Mester, 2. Gróf Illésházy Istv. Excell, 3. Balog Péter Zólyomi 's 4. Semsei Andr. Ugocsai Fő Ispán és Personalis, 5. Bezerédi Ignázt, 6. Vay József, 7. Majthényi László, 's 8. Péchy Imre Urakat, Ezekhez adattak még 1. A' Kalocsai Érsek Gróf Kolonics László. 2. Szent Iványi Fer. Iudex Curiae, 3. B. Orczy László, 4. Gr. Barkóczy Ferencz Pest Vgyei Administrator. – 19d. Ebéd Dr. Szentgyörgyi Urnál. Ott az új Dr. Zilahi Ur. – 23d. Vajda. 24. Várad. A' Fő Ispán Conferentiát tart az Insurrectio eránt. 25. Gyűlés. Rhédey Lajos Obersternek kiáltatik ki. – 26d. László Öcsém Obersternek kéretik a' Palatinustól a' Gyalogsághoz. 27dben el Váradról. A' Magyar Cancellária dissolváltatott, mert Ő Felsége általadta a' kormányt a' Palatinusnak. Az Erdélyi Cancell. Váradra jött. Cons. Szegedy és Benyovszky jelen valának a' Gyűlésben. Gróf Eszterházy János és Zejk Miklós Urakat Gr. Teleki Jóskánál lelem. 28d. Vajdán. 29. haza Semlyénbe.

December: 2d. Véres ütközet Morvában Austerlicznél. Lásd a' Magyar Kurir 41. levelét. – *Én el Semlyénből.* Irtóztató búcsú. – *3d.* Debreczen. Itt lelem Báró Vay Miklóst, már Generálisi Uniformban, és bajuszt nevelve a' Palatinus példája szerint. – *4.* Dorog. *5d.* Szegi. *6.* Kázmér. Sophie elfogyva a' szoptatásban: ellenben Izsi két annyira növe, 's már eszmél. Apja' leánya, mert mindég nézi a' képeket. A' víg dal víggá teszi, a' szomorú alatt öszvevonódik szája 's zokog. Kezeit már öszve rakja. Kihányta az oltvar. *7d.* Zámbo kirántja a' fogamat. – *10.* El Kázmérből Vinczével. Zempl. Vgye elvette az inasomat, Nemes legény lévén. Szakad az eső. Csak a' Konczpallagon hálók. – *11.* Ruszka. – *12d.* El onnan Szántóig. *13d.* Rakamaz. *14d.* Nyíregyháza. – *15d.* Szakoly és Mihálydi. – *16d.* Ábrányban, a' Juhásznál. *17d.* Semlyén. – Asszonyám 14dben a' Királytelkén talál. Felment Regmeczre. – Itt találom a' Postán a' Sophie szép levelét ddo 27d. Novembris, és a' B. Vay Miklósné magyar levelét. Mind a' kettőt megtartom leveleim' Gyűjteményében. – *21d.* Álmosdra Csanádi István Úrhoz. Ott leírom a' Palatinusnak Péchy Imre Urnak írt levelét, melly által ötet a' Státus tanácsára szállítja. *26d.* Bottka Menyhért Derecskei Fiscalis a' bátyjával Lajossal itt. Halmágyi László 23dban jött 's 24-dben ment. – *28.* Szúnyoghy Albert a' kanapéért és edényért és két ágyért 240 Rft. – Semlyénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig.

158, 1201 1806. *Januárius. 1.* Estve jó a' levél Kassáról, 's azt a' hírt hozza, hogy Józsi ellen beadott Protestatióm a' Decemb tartott Insurrectionális Gyűlésen felolvastatott. – *2d.* Vinczét a' kocsisomat indítom Kázmérba levelekkel. *3d.* Vezem a' Protonotar. Melczer László Urtól kívánt Compulsoriumokat. – *4dikben.* Julis húgomnak és Miklós Öcsémnek megküldöm a' Protestatió mását Postán (sem egyike nem felelt reá, sem másika) Susi húgomnak pedig személyesen általadom, hogy közölje Dienesel is, kinek szint úgy meg fogtam volna küldeni mint Julisnak és Miklósnak, hanem ha sok leveleimre nem felelvén, azt nem látnám, hogy velem nexusban lenni nem akar. – *5d.* Késő este meghal Kötelverő Mihály. Halála előtt egynehány nappal még megköszönte, hogy dolgát a' Vgye előtt híven folytattam. Ügye a' legigazságosabb ügy volt: de Szlávgyörgy ellen volt, a' ki Dienesnek szoros barátja, 's a' Susi húgom embere Rácz Mihály ellen; 's minekutánna három esztendeig vonták minden kigondolható fortélyokkal, végre Rhédey Lajos küldetett ki alkut próbálni, 's a' szegény megkárosodott két Contribuens száz forintnyi bonificatio helyett vissza kapta a' kicsigázott, 's Szlávgy által

három esztendő olta igazságtalanúl tartott marháját, mellynek egyike kevés idő múlva 1201
megdöglött, másikat pedig főbe kellett verni. Az én egyenességemnek, 's a' Dienes
igazságtalanságának tanúja az egész Semlyén és a' Vgye Protocollumai. Még most sem
szakadt volna vége, ha a' Fő Ispánhoz nem folyamodtam volna. De ez a' lépésem meg-
szepeztette. A' dolog folyamatját papirosra fogom vetni. – 9d. Kövérnél ebédeltem.
Bornemisza Ferencz érkezik 's Susi hugomnál hál. – 10d. Bornemisza megyen. – Estve
Fráter Pál hozzám küldi a' Debreczenből érkezett levelet, hogy Pozsonyban megkötte-
tett a' béke a' mi Udvarunk és Napoleon között. – Ugyan ez nap veszem a' levelet
Váradról, hogy a' káptalanba beadatott a' Protestatióm. Ezt Váradon is azért adattam
bé, mert soká nem vévén tudósítást Kassáról, hogy ott felolvastatott e az odaküldött
Protestatio, félnem lehetett, hogy Józsi Öcsém holmi ígéretekkal arra veszi a' Vicze-
Ispánt, hogy a' dolog suspendáltassék, 's így az időből kikopok. – 11. Vincze érkezik
Kázmérből. – – 25d. Blaschéktól veszem a' Majlárd után dolgozott Alcimachus és Két
Szerencsétlen rezeinek lenyomottát. – 29d. Azon három láda könyvem, melyet a'
Cancellárius által Bavariából vettem, érkezik Debreczenből. Hozzá fogok Catalogusa
csinálásához.

Februárius. 6d. Péchy Imre Ur Csanády István Urral érkeznek 's Susi hugomnál
ebédlünk. – P ... a' kit, midőn Ujhelyen keresztül kísérte az elmúlt holnap első napja-
iban az Austerlicz mellől haza felé térő Russzus seregnek egy szakaszát, egy
Kázmérből Ujhelybe béküldött levelem által arra kértem, hogy Asszonyámat birja arra,
hogy dolgomat intézze el Comáromy György bátyánk, szállani sem akart most dol-
gom felől, nem hidegségből, hanem a' mint mondotta azért, mert irtózik róla csak
gondolkozni is. Azt azonban igen röviden mondotta, hogy Asszonyám Comáromit
már megkérte. Meg valék nyugodva, 's hallgattunk. Azonban midőn az ebédnél ülök,
négy levelem érkezik Postán, 's az egyike azt a' hírt hozza, hogy az Anyám nékem a'
Széphalmi házat 's ezer ftot ad esztendőnként. Felszóllaltam, 's azt mondtam, hogy úgy
nem kell Arbiter, mert a' Conditio nem olly fatális többé, mint a' tavaly Juliusban tet-
tek. P... látta kétségemet 's tanúm, hogy tiszteletlenség, makacsság, ingerlés és telhe-
tetlenség nem az én vétkeim. – A' mint az asztaltól fel költünk, megszólítottam, hogy
szólljon Asszonyámmal, tudattassa velem mibe került fogságom. Én a' tavalyi Cor-
respondentiákból látom micsoda számolásokra tarthatok számot; hozzuk tisztára ezt
a' dolgot, mert József Öcsém az én Contómra bizonyosan tesz olyanokat is, a' mellyek
oda nem tartoznak. Most még felelhetek holmira; sokára sokról elfelejtkezhetek, Susi
húgom jelen volt, midőn én ezeket mondtam 's P... azt felelte, hogy arra nincs semmi
szükség, először azért, mert osztozatlan lévén, azokkal a' költségekkel az Anyám tar-
tozott; másodszer, mert ha nem tudom mennyit adott volna is, a' szülék a' magok jöve-
delmeikkel szabadon bánván, testvéreim azt soha nem fogják sokallhatni. Mondottam,
hogy én attól nem tarthatok; mert én kevesebbet kaptam ott mint a' mit itthon vettem
volna csak a' szerint is, a' mit az Anyám nékem 1794 előtt már adott: sőt ha számadásra
kerülne a' dolog, a' mit szívesen óhajtok, nekem lennének praetensióim. – P... kért,
hogy hagyjam abba; a' húgom pedig elrettent azon szón, hogy a' szülék a' magok jöve-
delmeikkel szabadon bánnak, és férjestül együtt igen méltán kifakadt azon törvény el-
len, mely fel nem tévén a' természet ellen való eseteket, azokat meg nem előzte. – 8d.
Levelet irtam Sophie által Asszonyámnak! jelentettem, hogy tudomra vagyom, hogy
1000 ftot szándékozik adni a' lakás mellé, 's kerestem az egyességet. Nem felelt reá. –

1201 10d. Neidltől ma veszem a' Wesselényi képe próbanyomatját. – 12d. Halmágyi László estve érkezik, 's együtt töltöm vele az estét Fráter Antalnál. – 13. Susi húgom Álmósdra megyen. – 15d. Két esztendő s üszöbornyúimat nyúzzák; a' métely ölte meg. 19d. A' fakó kanczámat eladom a' Postamesternek 22 Rfnton. Vén volt és kehes, 's nem akartam magamat tartásával terhelni. Pecsétnyomó czigányok érkeznek. – 25d. Botkát, nem kapván forspontot, Körtvelyesre küldöm a' lovaimon. – 26d. Reggeli 9 órakor érkezik Úza Pál barátom. Egy czédulát írok a' húgomnak, hogy magam is az ő kosztosa lévén, Úzát oda fogom vinni ebédre. Az ember válasz nélkül jó vissza. Én ismervén hospitálását 's tudván, hogy Úza ellen nem csak idegensége nincs, hanem kedvelli is, tizenkét órakor oda megyek. Mind a' húgom mind a' férje kinn voltak. Bényitván az ajtót, egy idegent látok a' kanapén. Olvas. Köszönök neki; hajtogatja magát. Laczi volt. Úza is köszön, 's L. Uzával beszédbe ered. Én nem kerültem a' beszélgetést, de öszve nem szövődünk. Most értettem miért nem jött felelettel vissza a' czédulára az emberem; 's értettem miért nem adódott tudtomra tegnap estve már, hogy Laczi megjött. Laczi ignorálni akarta, hogy én is a' szobában vagyok, 's csak akkor tett egy köhhentést, mikor én Bujanovicsról és az Ipáról Gróf Haller József Excell.-ről lévén a' beszéd, azt mondtam, hogy Bujanovics a' fiját *Virgilnek* akarta kereszteltetni: Ebéd után én a' kandalló mellé állottam, 's bátran beszéltem mindenbe, még ha L. mondott is valamit. L. úgy ült pipázni az ajtó megé, hogy ne láthassunk egymásra. Ebéd után, mikor el akarék jönni Uzával, árnyékszékre ment ki. – 27dben. Ebédre Susihoz. Ott a' Pap is. Ebéd után L. Susival Asszonyvásárára mentek. 28d. Asszonyám jó. – Irtam. Elibe megyek. Leveszem a' szekérből. Harag nélkül fogad, de minden szó nélkül is egyszersmind, 's egyenesen az árnyékszékre megyen. Én befordultam. Mig a' folyósón, szobám három ablaka előtt elment, mindég azt beszéltte igen hangosan magában, hogy csak ahhoz a' gonosz Asszonyhoz ne menjek. A' húgomat értette alatta. Bémentem hozzá. Eggyről másról szóllottam. Estve beküldi Kötélverőné, hogy belé unt a' haragvásba; azt óhajtja, hogy minden jó legyen; Péchy Imrét fogja megkérni, hogy végezze el.

Martius. Laczi Asszonyvásáráról megérkezik. Együtt vacsorálunk. Én magamat szabadon viselem, de nem szövődhetünk együvé. 2d. Laczi Váradra megyen, 's harmad nap alatt imhol van megint. Én az Udvarról jöttem fel 's látom, hogy gyalog jó bé az udvarra. Köszönök süveggel, mert mintegy tiz lépésnyire valánk egymástól. Ó Asszonyámhoz én a' magam szobámba. Vacsora felé által megyek Asszonyámhoz. L. eldült egy ágyon, de fejfelé úgy feküdt, hogy láthatott midőn beléptem. Anyám látván, hogy nem köszönünk, 's nem tudván, hogy már köszöntünk, megszólal: Ferencz, itt van Laczi! ez azt tette, hogy köszönjek. Azt feleltem, hogy látom. Laczi nem szóllott. Az Anyám abbahagyta. Más anya idegenséget látván a' gyermeki közt, nem Ft. fogta volna inteni, hogy köszönjön, hanem vagy egészen dissimulálta volna, vagy azt mondta volna nekik: fiaim, ne keserítsetek, bánjatok úgy egymással, a' mint illik etc. etc. 8d. Laczi reggel el, a' nélkül, hogy szobámba bejött volna, hogy búcsúzzon, noha tudta, hogy ott vagyok. A' mint a' következés mutatja, ekkor jelentette bé házassági szándékát Asszonyámnak. Én felőle semmit sem sejtítettem meg. Susi húgom Kötélverőnének ezt mondá: No Sára Assz. az Oberster is meggördíti Asszonyámat. Az Anyám pedig megszólította Erzsit, hogy legyen gondja a' főköttös skatulyájára, külömben nem lesz mit feltenni a' fija öröme' napján – 10d. Levágattam egy mételyes tehenemet. A' húsá-

ért 2. ftot kaptam. – 11d. Estve felé Álmosdra. Az úton nem szállunk. Én magokban hagytam az Anyámat és Péchy Imre bátyámat, hogy a' dolgot nálam nélkül készítsék. Fel kell jegyeznem, a' mik a' dolgot megoldzték. 158, 1201

Pacificatio Almosdensis.

Asztalván ülvén egy nap (már Martiusban, tudniillik a' miolta az Anyám most Regmeczről leérkezett) jó a' cseléd és az Anyámnak két levelet ad bé. Az Anyám nézi az adreszt, 's az egyiket minden szó nélkül nékem adja. P. I.-től jött. Fel nem bontva tettem kebelem zsebjebe. Péchy azt irta benne, hogy kövessem meg az Anyámat. Feleltem, hogy én azt azon levelemben is megtettem, mellyet néki Ujhelyben adattam meg, még pedig nem hogyha megbántottam, hanem mivel megbántottam (elkerülhetetlennek ismervén, hogy illy hosszas és illy rettenetes kísértetek közt meg ne bánthattam volna) 's ujjban is, és akármelly solennitással azt megtenni kész vagyok. De ezen Ekklezsiai-követés a' dolgot helyre nem hozza. Az kívántatik meg, hogy az Anyám vegye fontolóra, fekvésem' írtóztatóságát, hogy férj vagyok, atya vagyok, 's semmit sem kezdhetek, 's intézze el sorsomat. – Péchy felel, hogy ő azt a' tanácsot önn-magától adta etc. Ki akará srófolni magát ezen, a' mint mondá, isszonyú munkából.

Elkeseredve azt feleltem, hogy mikor én, az én hetedfél esztendei szenvedésemben társaim' terheiken minden kigondolható módon könnyíteni kész valék és könnyítettem is, hittem a' virtusban, 's arra tartottam, számot, hogy az nékem valaha visszafizettetik. Csaknem öt esztendeje, hogy szabadon vagyok; egy nemes lelkű embert kivévén nem találkozott senki, sem atyafi sem idegen, a' ki segédemre lett volna etc. Mostan tehát ötet kérem, szálljon az Anyámmal, terjessze elébe, hogy az a' négy propositió, a' mellyet tavaly teve előmbe Kazinczy Péter által, nem csak azért, mert egy olly Reversálist is kíván, a' mellyet magáról csak hunczfut ad, hanem azért is, mert az minden meggondolás nélkül való kívánság, hogy én Széphalmon lakjam és ott emberem ne legyen, építsek, 's Molnár nélkül legyek etc. el nem fogadható etc. etc. – Erre Péchy Imre nem felelt, 's az lett a' következés, hogy a' mint említém, az Anyám Álmosdra által vive. 141, 194, 210

Másnap (12. Martii) reggel nem Péchy Imréhez, hanem a' lyánykájához mentem bé. Szóllitanak. Péchy megszólal: A' Néném, Öcsém Uram elébe ezt a' projectumot teszi; olvassa-meg 's mondja-meg, megállhat-e így? Olvasom, 's a' Conceptus végében az Anyámnak tulajdon keze írására akadok, hol ismét, már nem emlékezem micsoda, szűró sorok állottak. Ez elkeserített. No, mondám, lássa ezt Uram Bátyám maga! – Az ollyat felele Péchy elkeseredve, nem kell sem látni, sem hallni. Abban a' szempillantásban mondám: hogy megmutassam, hogy rajtam semmi sem múlt, hogy telhetetlen nem vagyok, reá állok vaktában! – »Irja meg tehát Öcsém Uram a' tractatus Conceptusát« – Nem én! felelék. No tehát dictálok én, mert nekem nehezen esik az írás és sok időbe telik. Dictálta. Lepurisáltam kétszer; az egyiket Assz.-nak, a' másikat magamnak. A' Conceptust és a' Calculust, hogy mi terem 's mennyit tesz a' jövedelem, megtartotta, az Anyám a' tractatust subscribálta. Péchy coramisálta. Ott ebédlénk, 's eljöttünk. – 13d. Vettem a' Prof. Budai Esaiás levelét a' Müncheni könyvek eránt. – 14. Sylvesternek két árkusa érkezik Trattnertől correctúra végett, 's Blaschkétól a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja. Dráveczkiné Büdeskuty Julis itt hál. – 15d. A' Luczi lovam Kóra leánya megdöglik. Két bivalyökröt vettem Fráter Ferencztől 150 Vft. egyik bika lévén 16dban kiherélik. – 18d. Halmágyi László keresztül megyen Semlyénen, 's

1201 megáll, hogy velem szállhasson. – 20. Első villámlás és mennydörgés. – Az a' gondolat támad bennem, hogy Sylvester mellé nyomtattassam Varjasnak e vocálisú énekét is. Azt beszélik Fráter Györgynél, hogy László öcsém Váradon egy estveli társaságban meglátott egy igen gazdag kisasszonyt Lukács Fannit, 's megszóllította, hogy hallja, hogy egy más, Munkácsi nevű Obersterrel vagyon jegybe, 's sajnálja, hogy megelőztetett, mert magának volt volna kedve a' lépést próbálni, 's a' kisasszony ezt felelte: Ne tréfáljon Oberster Ur! A' kisasszony pápista, 's az atyja Temesvár és Arad körül bír. – 21-dben eljöttem Semlyénből. Az ábrányi lápon már mindent ki kellett szedetnem a' szekérből, 's négy ökröt fogatnom belé, hogy által vigyen. Éjtszakára Mihálydiba, Gulácsiné húgomhoz. Ez, és Űza is, tudták már, ki légyen a' László Öcsém mátkája, mert az Anyám, mihelyt L. insinualta, levél által kérte Péchy Imre Urat, hogy ezt a' készületet rontsa el; de P... azt írta vissza, hogy az ilyen korba jutott gyermekekkel másképpen kell báni, hogy história ne essék. De azért nekem meg nem nevezték, mert Péchy Imre úgy mondotta nekik, mint titkot, 's ugyan ez miatt a' széplelkű Űza nem engedte, hogy azt Gulácsiné velem tudassa. – 22d. Ebédig Mihálydi. Éjtsz. Kálló. – 23. Nyíregyháza és Vaskapu. Külömben is rossz volt az út, most pedig szakadt az eső. – 24. Tokaj, Szegi. Itt kiállottak a' lovaik, kénytelen voltam Kisfaludról négy ökröt hatatni. Az nem bírt. Még két ökröt fogtak hozzá. Ez sem vitt tovább Vámosujfalúnál. Ott mindenemet lerakattam a' Biró keze alá, 's magam Bodával és kocsisostul megindultam 's Széphalomig 's onnan nyomban Kázmérig gyalog mentem. 26dikba értem Kázmérba. Phigie ezen három holnap alatt igen megnőtt, elhízott. Az Oltvar csak lába száraiban volt már. – 29 Sophie egy fogat vonat. 31. Pepi érkezik.

Április. 1. Pepivel Ujhelybe. Balásházinál ebédlünk. Széphalmon hálók. Praenumeraltam az Annalen der Oesterr. Literatur u. Kunst ujságokra. – 2. Bossy a' kőműves és Brumbauer az ács, jönnek megtekinteni az épületet. Bodát, kit magammal hoztam Semlyénből, vissza indítom Semlyénbe. Én vissza Kázmérba. 3. A' Grófné és Pepi el Szennára a' Pepi feleségének már közelítő lebetegedésére. Ma estve Phigie az anyja ölében ült, 's az anyja velem együtt mélyen elhallgatott. A' gyermek rég olta törtet már holmi hangokat. *Atyja! Atyja!* mondta most sok ízben egymás után. Feleszméltem, 's örömmel hallgatám meg a' hangot, ha nem csal e meg az öröm. Nem csala-meg; Phigie egynehány napig nem mondott egyebet. Az *én* nevezetemet mondta, és magyarul! Feldicsekvém vele szívesebb barátimnak. – 6d. Húsvét. 7d. A' Gróf Kassára, Átala küldöm Theréznek a' Lőcsére szálló pénzzel megterhelt levelet. – 8d. A' Regmeczi Tisztartó ide jó, hogy a' deszkák éránt szállhasson velem. Fekete 7 esztendő s kancza lovát 160 Rfton megvettem. Gyalog ment vissza. Sztropkai, az Abarai öreg érkezik. – 9d. Lovaglunk. Vinczét és Laczit Vámosujfaluba az ott hagyott holmimért. – 10. Ismét lovaglunk. Sztropkai megyen. A' Gróf jó. 11. és 12. Széna Széphalomról. – 13. Phigienek ma látom először két alsó fogát. Míg a' Gróf és Sophie a' vasárnapi mise alatt templomban vagynak, érkezik Gróf Desőffy István, a' megholt Gr. Sztáray Mihály leányának férje. Ezeket beszéllé:

Gróf Desőffy István beszéllései
Napóleon francia Császár felől.

Én, úgymond, 1797-ben Generális Gróf Meerveldtnek Galupinje e vagy Adjutánsa ¹²⁰¹ (nem emlékezem mellyiket mondotta Desőffy) voltam 's elfogattattam. Monbelloba vitték. Bonaparte és a' felesége le néztek reánk, 's Bonaparténé a' mint engem megláta, elsikoltotta magát. Külsőm megtévesztette; azt gondolta, hogy én néki valamely kedves rokona vagyok, hogy az által talált szökní a' mi seregünkhöz 's elfogattatott a' francziák által. A' mint megtévedéséből magához tért, pénzt adatott nekem, hogy magam illő módon ruházhassam, 's míg kiváltottak, mellybe három hét tele el, mindennap a' Bonaparte asztalánál ettem. Bonaparte szentül szereti a' feleségét 's szentül szeretetik általa. Bonaparte egy kisdéd, de nem törpe kisdedségű ember; vállas, 's már akkor is kilátszott belőle, hogy hízni fog; most, úgy hallom, das Kaiserthum schlagt ihm sehr wohl an, mert hasa ereszkedik. Bné egy feketéske magas, száraz, igen bájoló, igen elmés, derék asszony. B. mindég csak akkor jött ki dolgozószobájából az ebédhez, midőn már fel vala tálalva, 's egyik nap úgy mint a' másik nap egész ott létem alatt mindég az vala első mozdulta, hogy egy csomó öszve kötött írást által repíte a' Secretariusának 's ezt mondotta mellé: Ez lesz a' mai munka. Az ebédnél a' legcultusabb, a' legdecensebb tónus uralkodott. B. mindég puderesen kefélt ruhában 's tökéletes csínossággal öltözve jött elő. Ebéd után félre rántotta frakkja hátulsó részeit 's úgy pirította magát a' kandalló mellett. Ollykor sok ízben hallottam tőle azt a' szíve mélyéből feltolakodó kívánságot: oh mikor léphetek valaha vissza a' privatus életbe! mikor szabadúlhatok meg ettől az örök nyügtől! – Bonaparte József is (a' ki 18 d. Ápr. ez idén Nápolyi Királynak kiáltatott ki Párizsban) egy igen sok culturájú elmés és nyájas viseletű ember; valamint a' sógora is Múrat, (Mostani Kliviai 's Bergeni Herczeg) – de Lajos öccse 's veje egy *imbecillnek* tartatik a' francia seregnél. – Desőffy még ezt vetette az elmondottakhoz, hogy nem lehet eléggé csudálni, hogy mind ezek mint tudják *játszani a' nagy Urat*. XVI. d. Lajos bizonyosan nem tudta azt jobban. 'S ekkor nevetésre fakasztá Desőffy, azt beszélvén, hogy a' mint ezt a' Homonnán lakó Vondernoth beszélte, a' ki ismeretes arról, hogy a' nevetségig sokat tart Római Szent Birodalombeli Grófságában, és kezet senkinek nem csókolt, hanem ha Kreutzdáma volt, – ez a' bohó ember felkiáltott: Sakermment, die Parvenüs! Ich dächte einen Kaiser vorzustellen gäbe auch mir Mühe, und ich bin doch Reichs Graf; und sie, sie finden sich so gründlich hinein! – –

Bonaparte felől lévén szó, kedvem jött, azt is feljegyezni, a' mit Nini ír Bécsből. – Beérkezvén Napoleon Schönbrunnba (1805. November – d) kimentem, hogy láthassam. Nem láthattam. De maga helyett tizenhatezer emberből álló gárdáját láttam, úgymond, 's bizonyossá tehetlek, édes bátyám, hogy szebb népet gondolni nem lehet. Vissza jövévén szállásomra, itt leltem egy kapitányt és 35 legényt. Ezeknek ebédjek mindennap 50 ftba került. A' Tiszt velünk evett. Egy nap megszólítottam, 's kértem, mondaná meg, mikor lehetne látnom Bonapartét? Azt felelte francia culturával, hogy nem ismeri, ki lehet az? – Nem értvén, ismét megneveztem Bonapartét, 's ő ismét azt felelte, hogy nem ismeri. Aber Sie werden doch Ihren Kaiser kennen! mondám megütközve vonogatódzásán. So! felele a' Tiszt, unsern würdigen Kaiser kenne ich recht wohl; der heist aber nicht Bonaparte, sondern Napóleon. Niny megszeppent, 's engedelmet kért megtévedése miatt. A' Tiszt nagy magasztalásokkal szóllott Napóleonjának vitéz és kormányzó tettei felől etc. Niny csakugyan látta későbbben Napóleont, Berthiével lo-

1201 vaglott, 's azt írja, hogy Napóleon egyikéhez sem hasonlít azon sok képeinek, a' mellyeket láttunk. A' dolog természetes, mert a' Művész εις το Κρειττου μιμει.¹

Párisból hazatért embereink azt mondják, hogy nem lehet két hasonlítóbb képet találni, mint a' Napóleoné és Gróf Csáky Imrée Terebesen. – Jaj úgy neked, Lavater! – 's Gróf Barkóczy Ferencz 1794–1801 közt Berlinbe érkezvén, feleségével végig járta az utcákat, 's a' mint hintaja mellett egy más hintó elrepült volna, csudálkozva kérde feleségétől, mit kereshet Berlinben Gróf Török Lajos? Az a' kit az Ipamnak ismertek, a' francia oda küldött Biztos, a' híres Abbé Sieyes vala. – Gróf Desőffy István is azt állítja, hogy Gróf Csáky Imre igen jól hasonlít Napóleonhoz.

Ugyan ez nap, tudniillik 13d. Apr. érkezik ebédre a' Bátyám Kazinczy Péter is, feleségestül és lányostúl. A' kis Sophie már beszéll francziául. Estve felé Gróf Török József bátyánk jó Miskolczról, 's 16-ig itt mulat. – 14dikben indul Vincze kocsisom, 's Laczi inasom Semlyénbe. Boros velek megyen. Ma álla bé szolgálatjába. – 16dban Splényi Manczi és Caton jőnek. Kolbásáig kíséjük lóháton Sophie és én. 17 Bistére a' Cencit. – 18d. Irtóztató hideg. Ma születik a' Sógorom fia B. Wécsey Máriától Szennán. Bálintnak keresztelték 20dikán. A' keresztatyja B. Luzsinszky lett volna, de el nem érkezvén, Gróf Sztáray Albert és hitvese Gr. Csáky Walburga voltak. – 20d. Sophie Szennára indul. Mecznér jó Susihoz, aki igen rosszúl van. 21. Újhelybe kísérem Mecznert, 's a' Torzsáson öszve akadok Kazinczy Istvánnal; én éjtsz. Szőlőskére. Itt hallom meg, hogy a' László Öcsém mátkája Lukács leány. Péter neheztel a' házasságért, 's megvallja, hogy a' mint meghallotta, hogy Örmény leány, azt kiáltotta rá: *Kurványja*. Péterné azt vetette mellé, hogy nem jobb volna-e harminczezer fttal venni jó születésű személyt, mint olly mocskot ejteni rajtunk, a' mellynek mindég megmarad az emlékezete. Nem tüzeltem őket, de meg nem állhattam, hogy ne kérdjem, hogy ha ezt én cselekedtem volna, az az ember (Jósi) a' ki midőn azzal vádoltak, hogy frajczímert veszek, kevélyen hányta szememre, hogy Miklós és ő Consiliárius és Ord. V. Ispán leányát vették, nem vájta volna e ki a' szememet. 22d. Vissza Széphalomra, hol a' szőlőmunkát 2 f 30 x fizettem. Pista Öcsémet a' Ronyvai hídon találtam elő. Csudálkozott, hogy én a' Laczi házasságát Pétertől értettem csak most. Ő is ugyan úgy itéle felőle, 's mondta, hogy Ragályi Máriától tudja, hogy Asszonyám is, ők is nagyon le vannak verve. – 23d. Kazinczy Péter bátyám írja, hogy tőle való eljövetelem után kevés órával vette a' Laczi levelét, hogy Lukács Fannit elvette 250 ezer ft successióval 's esztendőnként 2000 fttot kap vele. 24. Ruszkára embert küldök. – 25d. késő estve meglett a' Luczi kanczám csikaja; egy pelly kanczácska. *Flóra* nevet adtam neki. Zsibón hágtá meg az anyját a' Wesselényi híres szürke Cicerója Májusnak 31-dikén. Véknyn és néhol a' nyakán is feje szálak látszanak. Feje és egész növése igen szép. – 27. A' lyányomat Szennán Banke nevű Chirurgus, a' ki tavaly Gróf Barkóczy Jánossal Párisba utazott, a' vaccinával beoltja. A' gyermek észre sem vette, hogy két karjába öltést tesznek, 's mindég a' Chirurgus pápaszemeivel múlatta magát. 28d. Igen nagy dér. Sok kárt tett mindenfelé. – 29d. Az inasom, 's szekerem jó Semlyénből, 's hozza Fabchichnak Pindarusát, 's Kis Jánosnak nyomtatás alá adandó verseit.

¹ εις το Κρειττου μιμει [Emendálva Balogh Piroska adata alapján.]

A' Debreczeni vásár kezdődött; a' Laczi esketése Váradon a' Nagy Templomban 1201
Gróf Sauer Kajetán Püspök és Nagy Prépost által.

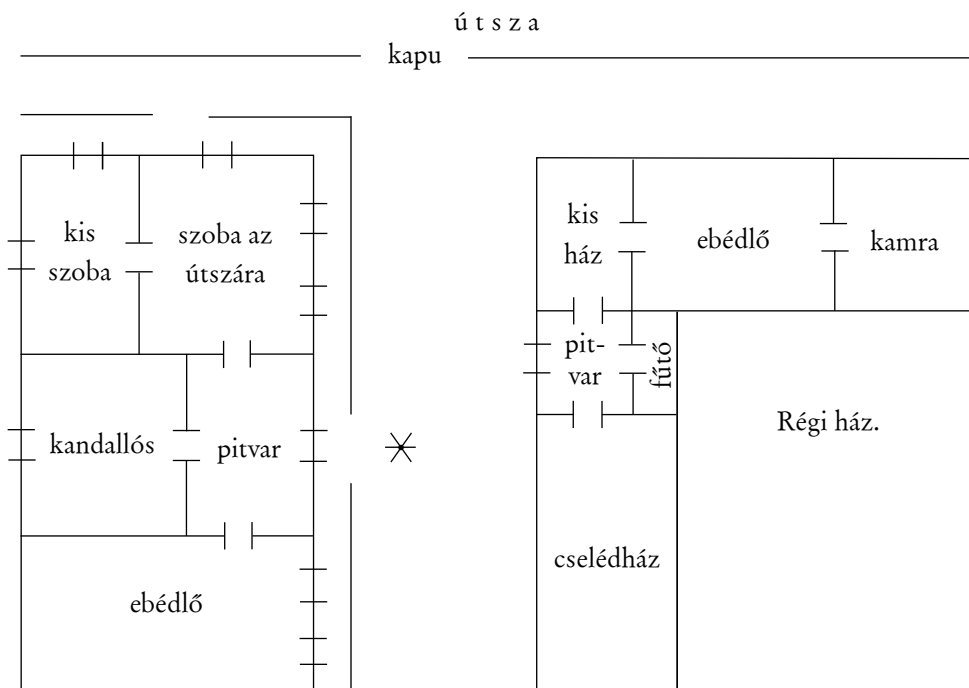
Május 1. A' Gróf Ujhelybe 's vissza. Az oda való Póstáról hozza azt a' levelet, a' mellyben az Anyám megtiltja, hogy hozzá többet ne írjak, mert ha írok, felbontatlan küldi vissza a' levelet. – Ennek magyarázat kell.

Midőn én Martiusnak 21dikén elhagytam Semlyént 's már elbúcsúztam, egy papirosat nyomott kezembe, azzal a' szóval, hogy *azt áldásúl adja*. A' papirosban az parancsoltatik, hogy a' Jósival való jóllétel legyen tiszttem. – Április 2dikán Kalinál feleltem a' Semlyénbe vissza menő Boda által, hogy én *bántani* nem fogom, *szeretnem* pedig nem lehet. Elébe adtam az Anyámnak, hogy esztendeje, miolta nyugodalmamat keresvén, a' házánál nem voltam, cselédjeim nem az én, hanem az Anyám parancsolatjából tértek-bé hozzá; azt a' parasztságot követte-el, hogy általuk izene nékem és Sophienak szűrő szokat. Ha, úgymond, az ő felesége lovagolna, ő száz aranyos paripát adna alá, 's arany paszománttal elborított liberias cseléd lovagolna utánna. Mintha, mondtam, Sophie tőle és a' feleségétől fogná tanulni, mi illik, mi nem. Mi nem bánjuk, ha az ő felesége Orientális gyöngyöt fűz is magára, mint a' Nénje Négyesen, vagy a' fejére kanyarítsa is a' szoknyáját, mint a' Nénje Szőlőskén, 's szeretném tudni, hogy azért, mert Sophie K. Fné lett, ki kapott just a' nap alatt, ötet bántani, mikor ő általa senki nem bántattatik? Látván tehát, hogy még úgy sincs nyugtom, ha a' házát kerülm, megparancsoltam embereimnek, hogy az első efféle szóra mondják-meg neki, hogy ha Ferencz annyit fog lopni a' testvéreitől, mint József lopott és lop, ő is azt fogja talán tenni. Hozzá tettem, hogy Vendégfogadósoktól kell hallanom, hogy azt beszéli, hogy gazdag leányt vehettem volna, 's koldust vettem, 's tudakoztam, ha én szóllottam e valaha, az ő házassága előtt és olta is, az ő felesége felől, 's akarja-é, hogy arra emlékeztessem, hogy nem Vér Nánit vette ő, hanem Ragályi Máriát? 'S azzal rekesztettem bé, hogy látván az Anyám, hogy engem ő tola ki az atyai birtokból 's ő tola ebbe a' nyomoruságba, 's én mégis csendesesen viselem keresztmet, 's Álmosdon akadozás nélkül 's minden szó nélkül fogadtam-el a' szerencsétlen propositiót, engedjen nyugtot; 's gondolja meg, mint esett volna az Kazinczy Józsefnek és Bossányi Susánnának, ha Szirmay Thérézia, a' nálánál csaknem húsz esztendővel ifjabb Kazinczy Pétert és Boronkay Évát néki' elébe tette volna; nem engemet subordinált a' természet József öcsémnek, hanem ötet coordinálta nekem; ő minden a' háznál, mik semmik vagyunk, semmit nem tudunk.

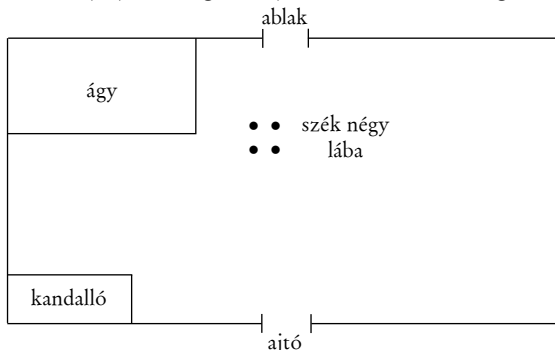
2d. Az inasomat 's lovamat szántani küldöttem. Sophie érkezik Szennáról. 3d. Sétálni. 4d. Szemere László és Geizlerné gyalog. Délután mi Szemeréhez. – 6d. Én Ruszkára lóháton. – 7d. Ruszkán mulatok. Oda jó Ördög György és Olasz Lajos Úr 's Megyeriné első házasságbeli fijával Kornis Antallal, a' ki hektikában már már vész. 8d. Azok is el, én is el. Sophie megfogadja a' Lovászt. – 10d. Lévaítól álaltveszem a' meszet, – 20 hordó vala csak; azt álaltalhozzák Kázmérba. – Én Ujhelybe; a' szőlőbe. – 11. Készülünk Sophieval és a' himlős gyermekkel Semlyénbe, hogy még az innepekig feljöhessünk. – 12. Elindulunk. Sophie ma lép éltében legelőször a' Széphalmi házba. Patakra érünk setét éjjel, mert Széphalmon a' nagy eső sokáig tartóztatott. Itt találjuk B. Vay Miklósnénak a' frajczímerét. – 13. Ebéd Szegibe. Szepes Vgyei Szolgabíró Korotnoki Úr' és Mathézi a' leányával. – Rakomazon egy Louis nevű fogadós. Theatralista volt ... inopia deperditus ... 6 f 42 xrt fizettem éjjeli szállásomért és vacso-

1201 rámért. – 14. Kállóban Gyűlés. A' mint a' fogadóban megállottunk, a' sok asszony nép meglátja Phigiet; protestálnak, hogy az ő szemeik nem ártalmasok; légyen szabad a' gyermeket nézni; 's körül fogták, körül ölelték. Csak az a' hía volt, hogy tömjént, mirhát és aranyat nem nyújtottak neki. Ő pedig a' szerint mosolygott-e a' Rózsi karja-iról reájok, mint a' 'Corregio' festésén a' kis Idvezítő. – Elmentem a' gyermekkel Cons. Szathmáryhoz. Sophie a' kocsinál maradt. – Ismét igen későn Szakolyba. – A' rongyos tetejű állásban haltunk; Sophie, Rózsi és a' gyermek a' kocsiiban. – 15dben öt órakor reggel Mihálydiban. Áldozó-Csötörtök volt, a' lovak elgyengültek; jónak láttam megpihenni, 's egész nap ott mulattam. Lónyai Menyhértne oda jött és ott ebédelt. Ő beszéllé Sophienak, hogy az egész világ csodálkozik a' Laczi házasságán. Olly karakterben volt, hogy akármelly becsületes, sőt fényes házhoz is csatolhatta volna magát, 's íme egy Örmény lyányt vesz; kinőtt hátul; a' kinek fejr és piros festékre van szüksége; és olyat, a' ki fráz forma convulsiók alatt betegeskedik. Józsi, úgymond, nálam volt a' vásárkor; elbájolva szóllott az uj Sógorasszonya felől, 's én kéntelen valék neki megmondani, hogy jól teszi, hogy örül neki; úgy legalább egy van a' ki approbálja ezt a' lépést. Was ereifern Sie sich, das ich Ihnen dies sage? So machen Sie die Augen auf, und suchen Sie sie. Sophie azt mondta, hogy a' B. Wécsey Miklós leányai mívelt személynek mondják. – 16d. Ebédre Ábrányba. Nem vala otthon Ördög György Ur. Az erdőben fogattam-ki a' nyíró Juhászoknál. Három óra tájban értem Semlyénbe.

Az anyám a' kandallós szobában ült, és font. A' szoba és a' pitvar ajtaja nyílv állott, időn az udvarba beértünk. A' ház és udvar rajzolatja ez:

A' kocszi ott álla-meg a' hol ez a' jel * látszik. Az Anyám a' kandallós szobában font; 1201
úgy hogy a' két ajtó között és közöttünk, nyitva lévén, tulajdon szemeivel láthatta mi
érkezett és kik vannak a' kocsiban. Míg az inas leugrott, a' kocszi ajtaját megnyitotta, a'
dajkát leemelte, a' gyermeket a' dajkának kezébe adta, Sophie kiszállott, én utánna ki-
léptem, 's úgy osztán bementünk, elég ideje maradhatott a' magához való téréshez;
embarras-ja eloszolhatott. – Sophie bé megyen, kezét csókol. Sem vissza nem csókolja,
sem egy szóval nem fogadja, sőt úgy nyujtja oda kezét, mintha kétséges volna éránta,
ha adja e vagy ne? Én kezét csókolok; köszönök; mondom, hogy imhol a' gyermekem;
(kit még soha nem látott) ajánlom grátiájába. Nem szöll, meg nem fordul 's fon.

Míg ezek így folynak, Sophie az ágy mellett áll, 's várja mi lesz ebből? A' Dajka
mellette áll, 's oda tartja Sophienak a' gyermeket, hogy rajta valamit igazítson. Csak
fonván, meg nem fordúlván, hallgatván, magam kezdém-el a' diskurzust. Gulácsiné
tiszteli Asszmat. Tegnap egész nap nála voltunk. Vendégei voltak, Lónyainé, Szeremlei
Károlyné, Molnárné. Nem szöll 's fon, Sophiera pillantok, hogy ez a' bántás nem kese-
rítette e el szere felett, 's öröömökre láttam, hogy csak szégyenlette, de nem nézte úgy
mint váratlant. Ez annyival keservesebb volt, minthogy Gulácsiné beszéltte, hogy azt
deklarálta az anyám nem régiben is még előtte, hogy Sophie ellen nincs panasza, hogy
Sophie ötet soha meg nem bántotta. 'S éppen ez is cselekedte, hogy ezt a' kibeszélle-
hetlen 's példa nélkül való vadságot Sophie olly nyúgodt elmével nézheté.

Sokára azt parancsolá, hogy hozza hozzá a' dajka azt az »Ártatlant!« – Kezébe vészi
a' gyermeket. A' gyermek rá mereszti a' szemét, úgy néz egy két minutum secundumig,
's egyszerre rá mosolyog. Szívet érdeklő scéna volt. Nehéz volt hasának a' gyermek, 's
vissza adta dajkája kezére. Alig vagyunk itt, 's jó valaki, hogy már mérni lehet. Kocsim
és a' régi ház gradicsa közt rostáltak, 's halomban állott az élet. Kaptam a' rovást, csak
azért is, hogy lássa, hogy magamat a' gazdaság terhe alól ki nem vonom, 's székét vet-
tem róvni. Egyszerre csak azt látom, hogy Sophie velem által ellenben a' régi ház folyo-
sóján leül és magába sülyyedve köt. Látván az Anyám hidegségét érántunk, 's hogy nem
szöll, nem akarta magát a' veszedelemnek kitenni 's félre ment. Én fel nem költtem,
hogy az a' szokott gyanú ne támadjon, a' mi a' feleséges gyermekeit mindig éri, hogy
azok jók volnának, de az Asszonyaim ökelmek parancsolnak nekik. – Még róvtam,
mikor a' Rector előjött, hogy egy Postán érkezett levelemet kezembe adja. Látván,
hogy velem beszéll, reám kiálta, hogy most róvni kell, nem beszéllni. A' Selindi Gazda
csapta mindég a' vékát, 's meghagytam, hogy soha a' véka száma ne mondattassék más-
kor ki, hanem éppen akkor, a' mikor a' csapóval elvonja. Így lehetetlen megtévedni.

1201

Vacsorára előhívták az öreg Péchy Mihályné. Mind Sophie, mind én beszéltünk. Sophie kereste az alkalmatosságot, hogy vele beszédbe juthasson. Akarva nem szólt. Csuda e, hogy ez még második és harmadik nap is így tartván, Sophie végre elhallgatott, és beülvén egy szobába, azon asztalka mellett olvasott, a' hol én írtam? – Péchy Mihályné azon szavunkra, hogy Szeremlei Sámuelné, kit Mihálydiban láttunk, egy igen szép asszonyka, ezt mondá: Bizony az Oberster is szép asszonyt vett. Erre sem Asszonyám, sem Sophie, sem én nem felelénk, 's nagy lőn a' hallgatás.

Külön vette a' dajkát 's tudakozta mit mondanak azok, a' kik Kázmérba járnak, kihez hasonlít a' gyermek? Ez azt felelte, hogy azt mondják közönségesen, hogy az Anyámhoz. Maga is hasonlatosságot látott benne; megfogta a' gyermek' kövér ujjait, tapogatta, hogy húst sem lát benne, 's azután a' maga kezét nézegette. – *17dben* Sophie Fráter Antalnéhoz, én Kövér Imréhez mentem-le, 's Kövérhez elvittem a' gyermeket is. Péchy Sándornéhoz ma még csak magam mentem által, bejelenteni, hogy holnap Sophie is általjő, 's elhozza Phigiet. Péchy Sándornénak Lasztóczi szaktól frájczímere által jött Sophiehoz, hírt venni az anyja, 's atyja felől, 's a' kis házból beszélt Sophieval. Az Anyám lángoló képpel jó, 's kiáltja: *Kell e itt az a' gaz lány?* – Sophie ezt felelte csendes lélekkel: *kell*. – Ha elvégzik vele a' dolgot, menjen, monda; mert nekem ilyen derék személlyre nincs szükségem. – A' lány talán tizenkét esztendőes gyermek.

Phigie egy este szopott. Az Anyám a' pitvarban lármázott valakire, 's a' gyermek elkapta az anyja emlőjétől a' fejét, 's oda tekintett, mi baj. Ismét szopott, 's ismét oda tekintett az újabb hangra. Lehetetlen volt nem nevetni nem-értett rezzenésein.

18d. Vasárnap. Délután Sophieval általmentem a' húgomhoz. A' gyermek aludván, nem jöhetett. – Mind a' húgom, mind a' férje barátsággal fogadtak. Sophie megköszönte nekik, hogy Xber olta Febr. utolsó napjáig asztalt adtak. Susi beszélt, hogy Julis húgom az elmúlt Aprilisi Debreczeni vásárra lejővén Munkácsról, elébb Baktán, azután Tégláson betért; mind a' két helytt csudálkozva emlegették a' Laczi' gondatlan 's illetlen házasságát. Dienes azt beszélli, hogy Laczi egy este haza jött az ő házához, 's jelenti neki, hogy megházasodott, 's találja kit? Kit egyebet, felele Dienes, mint Hodosy Lottit? – Nem azt. – »Tehát nem lehet igaz, hogy megházasodtál.« – L. mondja, hogy Lukács Fannit. D. nem hitte. De ha meg akarál házasodni, miért nem Lottit? – (Lotti Hodosy Sámuelnek és Pulszky a' leánya, B. Podmaniczky Julienek mostohája; az anyja 30. ezeret hozott a' házhoz; azután még Mudránynak succedált; 's Hodosy maga is gazdag ember volt. Hodosy Januárban hala-meg, és így successiója mingyárt jött volna vele; fiatal, egészséges, szép és a' legszebb nevelésű leány.) – Azt felelte, hogy *anyanyival bé nem éri magát*. – Mind ezt Susi beszéllé, megvallván, hogy nincs ember, a' ki javallja házasságát. »Lukács Fanni kicsiny, gyenge, nem görbehátú, hanem féllapoczkájú személy; szép módú, és jónak látszik; megvan! és így áldja-meg Isten őket!« – Ezek a' Susi szavai. Az Örmény eredet csakugyan előtte is kedvetlen dolog. 250 ezer nincs, azt mondja D de minden bizonnyal lesz 140 ezer. – Nem állhatám-meg, hogy nem panaszs, hanem örvendésképpen ne mondjam Susinak, hogy azon felyül, hogy két három esztendő olta Laczinak írtam, még pedig olly dolgokban is lévén szolgálatjára, a' mellyekre megkérve nem valék, (mint a' Keczer adóssága) 's ő nekem egynehány levelemre nem felelt; házasságot is insinuáltam neki, mint mind azoknak a' testvéreimnek, a' kikkel szemben lévén élő szóval insinuálhattam azt, 's ő még arra sem felelt: most midőn ő házasodék, nékem nem insinuálta. Nem csak nem szégyenlem, hogy

nem felelt és nem írt, vagy inkább, hogy én írtam, 's ő akkor nem felelt, 's most nem írt, 1201
sőt örvendek. Az Isteni Gondviselés nekem szép satisfactiót nyujta, mondtam. Ő vala
az, a' ki 1804-ben, tavasszal Regmeczre ment, és az Anyámat tűzbe hozta, 's azt a' gya-
nút, hogy szobaleányt akarok venni, készítette; 's íme én úgy házasodtam, hogy nem
kell pirúlnunk miatta, ő pedig úgy, hogy a' Jók fejet csóválva hallják. Tagadja hát, a'
kinek tetszik, a' Virtus szentségét 's a' bosszúló 's jutalmazó Gondviselést. Pedig,
mondtam, ez még csak kezdet, hátra van még a' nagyja. Megmondta Krainik Józsinak,
hogy az utolsó csep verejtékig ki kell azt neki izzadni, a' mit ő Miklóssal és Miklósnéval
szenvetett.

Susi monda, hogy a' Debreczeni Aprilisi vásárkor ő és Julis 's Dienes a' Német-
útszán által ellenben voltak szállva Asszonyámmal és Józsival, Julis és Susi általmenni
hozzá sem nem mertek, sem nem akartak: Asszonyám pedig mindég az ablakon ült, 's
onnan nézte minden mozdulásaikat; 's midőn a' fiatal emberek a' lyányaikhoz jöttek,
csinálta a' Glosszákat, hogy bezzeg mennek a' Herczegek a' Kisasszonyokhoz. Egy
nap Susi és Julis általmentek Péchy Imre Úrhoz; (ugyan azon háznál volt szállva
Bornemisszánál Asszonyám is) – azon pillanatban által küldé Antalt, az inast, nézni,
hogy ott mit csinálnak. Ott rá ismertek Antalra, kitalálták miért jött, 's nevettek. –
Józsi által nem ment hozzájuk, de reájok bukkanván a' vásárban, mind Susit, mind Julist
öszvecsókolta.

A' mint Susitól Sophieval haza mentem, nagy volt a' harag, de nem szóllott az
Anyám. Ha oda nem mentem volna is, némán ültünk volna; és így nem tudom miért ne
mentem volna el; kivált hogy Sophienak illő volt Susihoz elmenni, 's erántam mutatott
barátságát megköszönni. Kevéssel azután felébredt a' gyermek. Őtet dajkája karján
víttem Susihoz. – Az Anyám ekkor nap hozzá nem nyúlt többé a' gyermekhez, 's azt
kérte, ha meghízott-e, hogy Péchy Sándorhoz vitték?

19d. Béhattam a' gulyát, szembe venni marháimat. Két kétesztendő ökor bor-
nyút ajándékoza Phigienek. Mind én, mind Sophie, megköszöntük kézcsókkal. 20d. el
akaránk jönni Semlyénből. Sophie még öltözetlen volt, midőn Asszonyám engem híva-
tott, hogy vegyem által a' Károlyból érkezett pénzemet. Megszámláltam, által vettem.
– 50. köből rozsomért 18. Maji Károlyban per 7 Vf. 17 x. kivonván 8. garas szekérbért
köblétől jön 343. Vf. 7 x. (=291. Rf. 40 x.) – 22 köből 1 ½ véka tengeri megyen per
8-adfél Vft 157. Vft 16 x. (= 133 Rft 42 x. in Summa 425. Rf 22 x.) – A' számolás soká
tartott. Sophie régen felöltözött, 's kiült a' pitvarban lévő ágyra 's szoptatta gyermekét.
Pénteken dél olta Kedden délig nem szóllván hozzá, rettegett csak reá is tekinteni, de
nem mutatott eránta semmi tiszteletlenséget, semmi bosszantást, hanem félve szenve-
dett. Ekkor méne az anyám keresztül a' pitvaron. Sophie a' gyermeket szoptatván, fel
nem kelhetett jó reggelt mondani, kivált, hogy már 10 óra is volt. Az Anyám szó nélkül
ment a' kandallós szobába, és az ott lévő Sára-Asszonynak és Erzsinek valami Sophiera
célzó integetést tett. Ebéd előtt kezét csókolánk 's eljöttünk. – Asszonyám Sophihoz
éppen nem, hozzám csak a' gazdasági dolgokban, mindössze alig hússzor szóllott.

Péchy Mihályné a' gyermek nevét tudakozta szombaton estve. Megtanulta mind
hosszában: *Iphigénie*; mind megrövidítve: *Phigie* és *Génie*. Az anyám azt mondta, hogy
Krainik két gyermekét másképpen hívja, mint a' felesége; az egyikét ő *Mariskának* a'
felesége *Csercsinek* – a' másikat ő Józsinak, a' felesége *Gusztinak* hívja; az Anyám is ezt
tehát *Málinak* fogja nevezni. – Akkor nap Ördög Úrnál ebédelénk Ábrányon, éjtszakára

1201 pedig Mihálydiba jövének. – 21d. Kállóban Hőke szabó Mesternél, a' Semlyéni Rector testvérénél valánk ebédre; éjtsz. Királytelkén. Nyíregyházán Schulek Predikátornak kertjét néztem meg. – Nála láttam ezt a' munkát: Versuch einer systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Kernobstsorten von Diel. Frankfurt am Main, 1799. XI. Tomus. és a' Kraft Pomona Austriacáját. – 22d. Ebéd a' Tokaji hegy alatt való fogadóban, a' Bodrog partján. A' Gazda csólnakra ültetett, 's elvitt a' Halászhöz. Sophie és én ültünk a' hajóban. A' Gazda hátul, egy Russzus obsitos katona elől evezett. Gyönyörű sétálás, messze Zalkod felé. Két fort. ára kecségét és süllőt vevénk. Phigie az állásban maradt. Éjtszakára Patakra értünk. Prof. Szombathihoz mentem, 's elhoztam tőle Baviából vett könyveim' Catalogusát. Óhajtja, hogy a' Pataki Collegiumé legyen. – 23d. Visszaértünk Kázmérba. Egynehány levelek Postán, ezek közt a' Körtvélyesi Szirmay Tamásné, a' ki özvegységét igen nehezen viseli.

25d. Innep. Pünkösöd első napja. Délután Susie, a' ki rég olta Szilváson tartózkodik, hogy bánatját felejthesse, B. Splényi Catónnal véletlenül által jőnek. Ma reggel Sophie *templomba*. – 26d. Sophieval sétálni. Igen szép bokrétát fűztünk. A' Grófné azt parancsolta, hogy azt vigyük Gróf Vondernothnének Szilvásba, hová Sophie a' gyermek elválasztása miatt menni készült. Sophie megharagszik, hogy a' gyermeket tánczba vitték, könnyen baj érhetvén ott. Magunk kerestük-fel. A' gyermek sírt, éhes lévén. – 27d. Kedd. Délután lóháton általmentem Regmeczre, hová az anyám szombaton ért-fel. Árnyékszékre ment, midőn az udvarra beértem; a' Regmeczi Pap visszafordult hozzá, 's jelentette, hogy jövök. Meg nem állott. Én azalatt a' Pappal beszéltem. Mikor visszajött, elhagytam a' Papot. A' Pitvarba belépvén, nem bal kéz felé tért, hogy onnan a' maga szobájába vigyen, hanem felugratta a' Józsiné patvaristáját, a' Rátkai leányát, hogy nyissa-meg az ebédlőt. Az a' bal kéz felőli szobákon bément, 's az ebédlő ajtaját megnyitotta. Bémentünk. Egyenesen ment a' Józsi szobájába, nyitva hagyván maga után az ajtót. Azt hitte, hogy utánna megyek. Veszteg maradtam. Kijött, 's nyitva hagyta ismét az ajtót. Kézcsókot vittem neki feleségemtől, 's leányomtól. Nem felelt. Mondtam, hogy Széphalomra megyek megtekinteni holmit, 's rendelést tenni; hogy Lévaival Lagmóczról új alkura kellett szállanom; 29. garason fogja adni a' mésznek hordáját; hogy leküldöm a' Szekeret Semlyénbe, mihelytt elkészül a' Kovács, mert tengelye, 's kereke öszvetört (Ezt a' szekeret az Anyám adá ez idén, ilyen kerekű szekeret adat nekem József Úr; magának 70 vagy is hány frton csináltatott egyet Rakomazon). Lóra 158 ültem, megúnván a' némaságot, 's elmentem Széphalomra. Ott megtekintettem a' vett fát, 40 Rftot adtam a' Molnár kezébe, kijegyeztettem a' mészgödör helyét etc. 's Mikóháza felé vissza Kázmérba. Az anyám fogatott, de már nem ért Széphalmon. – 28d. Phigie elválasztatik a' mellytől. Sophieval reggel Szilvásba. Kozmán Schrámné miatt leszállottunk. Gróf Vondernothnének szép meubljei, Glashausa, 's robinia hispidája, chrysanthemum Indicumja, 's a' Catón szép képe Donáttól. – Gróf Pipsz Desóffy Gr. Sztáray Lórával mátkás. Estve felé Sophiet elhagyom, 's haza hozom Susiet. Phigie egész nap igen jól viselte magát. De estve felé el kezdte jajgatni, 's szívszakadva kiáltozta a' *Mammánt*. Igen sokára aludt-el. A' Gróf nem láthatta szenvedését 's az udvarra ment-le sétálni kínjában. Vacsoránál ültünk midőn felébrede. A' Gróf megparancsolta, hogy a' gyermeket hozzák-ki 's ültessék mellénk. Általellenben ült velem. Egészen elfogott a' gondolat, hogy ha Sophie nem *távol* hanem a' *sírban* volna, 's így jajgatná Fizsi, mit fognék érezni. Könnyem lopva hullott-le szememből. – 29d. A' Gróf Susieval

együtt Szilváásra ment, megtekinteni Sophiet. Maradékomban, a' ki ezt olvasni fogja, érzé- 1201
keny háladatosságot 's szíves tiszteletet fog érzeni ennek a' nagy embernek 's jó atyának
neve hallására. A' legapróságosabb gondokig terjedett ki kegyessége, 's Izsit nagy-atyai
gyengeséggel kedvelte. Szomorú hírt hozott Sophieról, hogy éjjét igen kínos szenvedé-
ések közt töltötte. 30diban a' Lovászmát levéllel küldöttem Sophiehoz. Öröndetes
válasszal jött vissza a' Lovász. Meg van az a' Sophie leveleinek gyűjteményében. –
31dikben Susievel együtt ismét általmentem Szilváásra. B. Splényi Náni, Özveg Csörgő
Pálné, karon fogva vitt a' Ferdő Cabinet felé, a' hol Sophie tartózkodott. Sophie!
Sophie! kiálta; szabad e hozzád menni. Sophie ezt kiáltotta rá: das ist mein Kazinczy!
's szaladt előmbe. Oh melly örömmel szorítjuk azt a' kedvest mellyünkre, a' kinek
kínjai miatt szívünk döbögve vert, a' kinek szenvedései az Elszakadhatás' képét riasz-
tották fel lelkünkben! Ismét egy kosár cseresznyét vittem neki; az elsőt a' Gróf által
küldöttem. Sophie az éjjel igen jól aludt; tejét egy gyermekkel szívatta-ki 's azolta
jobban van. Késő estve tértünk vissza, 's általadtam Fizsinek az anyja csókját. Ma vet-
tem a' Sylvester Grammaticájának már tisztára nyomtatott Előbeszédjét Trattnertől.

Toldalékok Májushoz.

A' Semlyéni Rector, Hőke József vala az, a' ki által az Anyám nékem azt iratá, hogy
néki többet ne írjak. Most mentegette magát a' Rector, hogy elébe volt téve mit írjon, 's
kértelen vala vele. De ne hidje a' T. Úr mondá a' Rector, hogy a' T. Asszony olly nagyon
haragszik a' T. Urra mint mutatja. *Eggy valaki tüzeli az ollyas cselekedetekre.* – 2.)
Hallván a' Rectortól, hogy a' Pap, Csóka János, kérte az Anyámat, hogy azt a' levelet ne
küldené-el, megköszöntem, hogy azt cselekedte, a' mit emberséges embernek csele-
kedni illett. A' Pap csudálkozva értette, hogy Sophie és én hogyan fogadtatánk. Talán
azt várja, úgymond, hogy a' T. Úr a' levél eránt szólljon vele. Azt feleltem, hogy nincs
mit szóllanom, nem használ semmi Remonstratió; most a' levélírást is megtiltotta: már
tehát nem remonstrálgatok, hanem handolok. Engem attól féltetni nem kell, hogy az
anyámat ingereljem, Józsit bántsam: de illő, hogy magamnak és az enyémekeknek nyug-
tot szerezzek 's fogok. – A' Pap azt javasolta, hogy ne vegyem fel az ollyas izeneteket,
mint Jósié. Azt felelém neki, hogy nem csak az izenetet, de még a' szemtől szembe való
bántásokat is eltűrtem; azt tudja az anyám, 's reménylem Jósi maga is csudálta, látván
a' gallérba-kapásból, hogy nem félénkségből hallgattam. De a' szemtelen ember nem
érti-meg az elnézést; 's ebre dorong kell.²

² [Dékáni jegyzete: „Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. *A közlő.*”]

1213

77.

Extractusok Diáriumomból.

11. Xbr. 1807. Theréz egy órával elébb vevé leveletem a' Zseni születése felől, mint az ő leánya Fanny G. Teleki Józseffel jegyet váltta.
- 18 Jan. 1808. jó D'Ellevaux.
1808.¹
- 1213 20. Jan. Zseni az Amor és Kosciuskó képe alatt egyszerre rosszúl lesz.
6. Febr. jó Bodó és bemutatja Kossuth Lászlót, mint Kázméri új Fiscálist.
12 Febr. az ipam és Dellevaux itt Joh. Jac. Zimmerman aus Tubingen fákat virágot ád.
21 Febr. Bányácskán ebéd. a' szép Orosz Papné és Veronka. Piaristák Orosz Papok.
22. Gr. Sztáray Albertet ma látom eloszor. Collecta a' Pesti Museumra.
25. Febr. a' Decsi Ujsban az én tudósításom Pacis felől.
26. Ujhben Babos cigányt akasztják.
28. Febr. Quirschfeldné levele.
1808. Mart.
- 2b. hír az Ujsban hogy a' francziak elfoglalák Rómát.
3. Sophienek fogat von Fodor.
4. Domokos Lőrincz jegyben Com. Kláriveral.
10. Zseni örül a' veres bábnak.
16. Kis írja hogy Soprbá megy Prediknak Sallustom felől szó a' Hazai Tudósítások.
21. hír hogy a' Pápa protestalt és Párisba ment.
28 † Szirmay Andrné. hír hogy Dienes resignal és nem illuminal ablakot Rhedeinek.
Jarmi Imre és Komoróczy Abris jeles Poeták Patakon.
3 APRIL. a' Napoleon nagy képét a' Napam hozta.
8. Apr. első villamlás.
16 Apr. levél Strassburgból² Quirschfeldnétől
17. Husvét 1.
22. Az ipam itt szőlőt venni Balog Jánossal.
a' Grof Fay Istvan fíjaból
4. Maji Zsenibe himlőt oltanak Kassán. Th. ma látja a' gyermeket eloszor. 6. Sophie és a' napam megérkeznek Kassarol.
12. Majus himlőoltás Horn Tóniba³ itt. Ez akkor⁴ 9 ½ holnapos.
14. Sophie Genie Gr József és én Szőlőskére. hír hogy Bajkor silentarius.
19. Az anyám reggel jó Semlyből. Zsenie ma aludt elelőször ágyamban 's karjaim közt.
31. Poppol Agoston ma itt először.

¹ [Az évszám utólagos beszúrás.]

² Strassb/.../ból [Átírás.]

³ himlőoltás Tóniba [Beszúrás a sor felett.]

⁴ akkor [Átírás.]

- 2 Jun. Sophie és Genie gyalog Regmeczre.
3. – az anyám Semlybe. – Zseni erősb hanggal kezd gagyogni Jún. 1 olta.
11. Ragályi Tamás és *Maria*. Ez ma itt először.
12. az ipam és napam itt. 16. Urnapja Poppollal a' hegyre. A' mélység.
17. Bélyben hálók.
24 Jun. 1808. Irtózatot felleg szakadás. Betölti a' békástót a' kertbe.
26. Jun. Dienes Váradról itt megyen-el hír nélkül. Szép atyafiság.
28. Jun. Gr. Dezsőfy⁵ József itt hál.
29. Péter itt tolti neve napjat.
5. Jul. H. Breczenheim Statutiója Patakon.
19. Itt Szőgyéni (később Personalis.)
25 itt B. Wécsey és né és fíjok Pal.
29 indul Preisschriftem Kassára.
Virtute ambire oportet, non favitoribus
Sat habet favitorum semper, qui recte facit. Plautus
9. Aug. Követek Lónyai, Jekelfalusi – Szőgyéni assessornak eskuszik.
17. Első levél Himfytol.
29. Aug. Komáromy Gabor eroszakosan behajtja lovaimat.
1 7br. 18 véka egész buzatermés⁶ Szephalmon.
31. Aug.⁷ Parnai János Kertészemet fogva Szbíróhoz a' Banos háza feltöréséért.
† 25 Jan. 1809.
Miklosnak 2^a Aug. Isabella leánya születik.
11 7br. Bécsbe indulok Szemere Albnél hálók.
12 Szerencs, Gesztely.
13 Keresztesről vissza lovaimat éjsz. Kaly.
14 Hatvan ebéd Agoston Ferencznél. éjsz. Kerepes.
15. Pest. Juhasz Virag Beleznay Kertben Pron. Lászlóhoz Ninihez kinek ma szül.
leánya.
16. Agnes Paulina Honoratát az én karomon kereszteltetik.
17. ebéd B. Pr. Lnál Schwartzner és Honorata.
18. Simonnál ebéd.
22. Klobusiczky Károllyal.
23 Komárom, Győr.
24. Fabchich. Ebéd Mozsony, éjsz. Köpcsény
25. Majlath. Vasárnap.
26. Claris sessio. 80. mill. fizetett Ferencz az Austerl. ütközet után Napoleonnak 's
ennek 2 deputatusa ment Selymeczre megtekinteni mi a' kincs.
27. Diæt. Sessio Gr. Bethlen Laszlo.
28.⁸ Circ. Sessio. Hubai. Josa Gyuri.
29. el Pozsból. Schweiher.

⁵ D. [Beszúrás a sor alatt.]

⁶ véka buzatermészem [Beszúrás a sor felett; átírás.]

⁷ aug. [Átírás.]

⁸ 2/. [Átírás.]

- 1213 30. Bécs regg. 8 orakor. Apáczak. Kreutzinger megígéri, hogy festeni fog.
Brockmann.
1808.
Oct. 2. Csúry, Balkai. 3. 8br. Kreutzinger fest. 6. Buczit ma először. Báróczinál ebéd.
vele Binzhez. 7 Kreutzinger⁹ 3szor fest. Buczi szül. 1782. 16. Maj. Engel, Tóké,
Clavis Homeri. – 9. Cleynmannt hallg[atom].¹⁰ Krtól a' kepet. Báróczit ma látom
utolszor.
11. Oct. Balkaival el. Windpassing. Höflein.
12. Oct. Kisé. Berzs. MS.
13. [...], 14 Gyor. 15. Nyerges ujfalu. 16 Vasárnap. BPrL. Nini.
18. Hatvan. 19. Arokszállás. 21. Kaly. 22. Keresztes. Balkay el.
23. Vasárnap. [...] 24 Liska. 25. haza. Zseni az én ágyamban.
28 † B Pron. Laszlo.
30. Sophieval Kazmba. Ott Cajetán. Ezt ma latjuk legelebb.
160 13 Nov. jó Cajetán a' Napammal. Az itt marad, ez megyen Szpatára.
14. Zs. a' vannába fogózza feláll.
15 igen erős hangon papol. 19. Zseninek harmadik foga.
26. Zseni első szava Pilla Pilla. 28. Papa. legeloszor. 29. feláll szabadon. szül. a' Marie
lyanya.¹¹
30 Pát mond eloszor búcsúzza. tapsol strickol egyszerre, eddig külön.
4 Xbr. Zseni ma esztdős. 2 Sch. 2 zoll nagy.
12. egy szeptet füstölt hust el nyelt.
14 Kajetán ágya előtt Menuettet Sophieval ki karján tartá Zsenit, midőn kezét
nyujt[va]¹² visítva nevet.
15. Lonyai Statutiója Barátság.
25. Sophie és Cajetán misére Ujhbe. 29 Xbr. Repkényes poharat.
Vezekény Barsban 1652. VII. Kal. 7br.
† Lad. Fran. Thom. Casp. Eszterh.
Petrus Revai Cor. Cust † 1622. 5 Jun.
Rudolph I. nasc. 1218. 1 Maj.
31. Xbr. Zseni a' RakFer képét ön magától megcsokolja.

1219 1809. Berzs. szül 1780. 6. Maji.

2. Jan. a' Kazméri csűr elég.
Fáy Agoston Gróffá leve.
160 6 Jan. Cajetán megfogja a' Zseni kezét. Szépen pa Zseni ([...]) [...] reggel 7kor †.
Jó az Ipam. 9 temetés. A' Cajet. inasának ora X=200 f.
15 Sophie Csercsi Ujbe Leszakad a' jég alattok.
2. Febr. elkezdem fordítani Iphigeniát. 13. Febr. Zs. elválasztatik a' csecstől. Sophie
Kazmba.

⁹ [/reutzinger [Átírás.]

¹⁰ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹¹ feláll szabadon. [Beszúrás a sor fölött.]

¹² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

18. Sophie jó. 19. nagy villámdördülés. 1219
- 28 Febr. Az anyám itt ebédel.
- 12 Mart. az Ipam itt Gyűlésre megy. Itt a' Fő Ispán 2243 Nemes familia Zemplben.
- 14 Permanens Deputatio én is benne.
- Gr. József 1770. 23 Apr. akkor volt 27 eszt. és 8 holnapos.
26. Mart. Szirmay Péter Rákócon †
1. Apr. 1809 Kézi itt. 2. Apr. Husvet.
8. a' Primás Ujhbe. 9. Misét mond. Conferentia. 10. Gyulás. Aranyér raj[tam].¹³
- 11 Apr. Baroczinak és Kazinczy Andr. szül. Danielnek hallotti napja.
- Lónyainak ezt mondá a' Primás Ujhelyben
- Ita hoc est qdo in Diaeta nihil concludimus, domi vero merita quærimus ut donato obtineamus.
- Első Sonett elvezgem.
- 16 Vasárnap Zs. hol engem hol anyját, ismét, meg csokol.
- 17 első fecske es darvak.
- 19 Regensburgnál első csata.¹⁴ vegzodik 24¹⁵ Apr. vég[én]¹⁶ elvesztjük Károly Lajos elszakasz[tatik].¹⁷
23. Ujbe Gyűlésre az Ipammal.
- 2 Maji jó a' Napam Szpatáról.
- 3 Staféta hogy elveszténk a' Csatát.
6. én lovat adok.
- 13 Bécs magát feladja.
- 15 estve szó a' festésről.¹⁸ A' Fő Ispán látni akarja, de reggel 16. megyen.
21. a' napam, Dellvó es né, Grof József itt ebeden.
29. Lónyai Szemere Istvánnak declarálja hogy a' ki nem megyen az Insurrhoz hunczfut.
- 1 Jun. Zseni baranyhimlő. Reggeli panasz Götheből fordítom.
- 4 Jun. 1 ½ eszt. 2 lab 3 ½ zoll.
- 7 Jun. Delvó Szpatára, né Kazmba.
15. Jun. 8 szökött katona hozzam. 160
18. Vasarnap Szerdhről jövök. Bodó beszéli Győrt.
21. Beatrix el Godólőről Terebesre.
29. Lonyai Ungvári Adm. beadta az Instantiát 23 May. 23. Jun. publicáltatott a' Cancellarián.
2. Jul. Zs. jarkalni kezd magaban. 11. Jul. kezde magaban jarni.
- 7 Ragályi Samu megölve találtatik az Ujh. vásár az [?] egy reggel ma temetik.
- 12 Jul Zoltán Pál és Spl. Cacon lakadalma.
- 20 Ferencz Herczeg Terebesről Egerbe.

¹³ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁴ gyata [Tollhiba.]

¹⁵ 19 [Átírás.]

¹⁶ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁷ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

¹⁸ [/]estésről. [Átírás.]

- ¹²¹⁹ 24. Lónyai búcsúzik a' Gyulesbe. Horv. László leve helyébe. Gr. D. J. és én az Emlék
dolgában. Zseni estve ertem. Kövi nevet hogy karomon viszem.
25 Aug. Dobr. és W Ferencz érkeznek. 27. Dobr. Kazmérba. 28 én el Dobr [...] [...] a'
Whez írt Epistolát nyomtattak Fejér György Kulcsár Horv. István Vitkovits
Septbrben versem első nyomtatványát 20db.
1 Sept. † a' Primás Tatan.
5. Relatio a' Vgyére az Emlék erant.

78.
Az én NAPLÓM.

1801. Jún.–1810. Decemb.

Tisztáztam Széphalmon 1812. Martz.

1801. Június.¹

178, 1080

Hogy az itt mingyárt következő nevezetes dolgokat sokszor félbe ne kellessék szagatnom, előre bocsátok holmit.

1800.² Aug. 25d. késő éjjel Bastendorff Hörde és Lormiller³ nevű Tisztek, kik bennünket Kufsteinből elhoztak, általadának a' Munkácsi Vár' Commendánsának, pensionált Fő Strása-Mester Fritsch Úrnak. Ezen útunkban francia Generális Fiorella Antal, ki Kufsteinban esztendeig vala fogva, a' Buda és Pest közt fekvő Margitszigetig, francia Oberster Chipault pedig Gátig, Munkácshoz egy stációnyira, úti társaink valának. Fiorella Péterváradra rendeltetett: de a' staféta Soroksáron utól érte, 's megvitte a' parancsolatot, hogy eresztessék szabadon; Chipault pedig Gáton éjjel elszökött. Aug. 28dika táján Naményban elfogták, 's utánunk hozzák. Mi Kufsteinből ide hozott Magyar foglyok ezek valánk:

1. Szulyovszky Menyhért.
2. Laczkovics László.
3. Szlávy János.
4. Úza Pál.
5. Szmethanovics Károly.
6. Hirgeist Ferencz.
7. én.

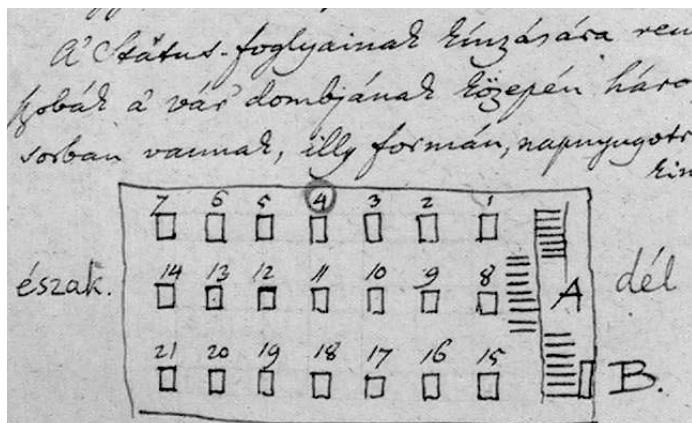
A' Munkácsi Várnak némelly foglyukai már el voltak foglalva régtől fogva itt szenvedőkkel, és így bennünket nem lehetett egymás mellé szállítani.

A' Státus-foglyainak kínzására rendelt szobák a' vár' dombjának közepén három sorban vannak, illy formán, napnyugotról tekintve:

¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

² 180[.] [Átírás.]

³ Lormeyer [Átírás.]

A. Grádics.

B. Az ajtó, vasrostélyból. – A' rabok' szobájának ajtaja előtt álló folyosót itt nem lehet feljegyezni.

Ezen 21 szoba így foglaltatott-el:

N° 1. Doctor Menz.

2. Schédel Würzburgi születésű fiatal ember.

3. Úza Pál.

4. én.

5. Báró Riedele András.

6. Egy magát senkinek ki nem jelentett Öreg. Riedele, ki mindennap általhallható hogy Mísei éneket mond és az ördögöt arra kényszeríti, hogy neki hozzon hírt, familiája felől, ezt MÁGUSnak nevezte-el.

7. Ruzsicskay György

8.

9. Hirgeist Ferencz

10. Hackl Bécsi Polgár és Glückshafenes.

11. Szmethanovics Károly

12. Jelinek. Talán Nevelője valamelly nevezetes Bécsi ház' gyermekeinek.

13. Angiolini Ferencz.

14. Egy Tyrolisi Paraszt, ki olvasni sem tudott.

15. Szlávy János.

16.

17. Sigmonde nevű francia oberster.

18. Laczkovics László.

19. Grossinger.

20. Chipault francia oberster.

21. Szulyovszky Menyhért. De ez egy holnap mulva azután hogy ide szállítatott, által vitetett a' Fő-Profósz szobájának egyikébe.

Generális Fiorella az úton néhány ízben tett bennünket bizonyosokká az eránt, ¹⁰⁸⁰ hogy Bernadotte Bécsi Követségéből Parisba vissza menvén, vele Strassburgban öszvejöött, 's néki azt beszéltte, hogy a' Franczia Nemzet valamint másutt úgy itt is a' megkötött békének egyik czikkelyévé tette, hogy a' Revolutionáris gondolkozás miatt fogva tartott rabok eresztessenek-el. Ugyan illy biztatással bocsátott-el bennünket a' Budai⁴ várból hozzánk a' Margitszigetéig lelovaglott Generális⁵ és így mi a' Munkácsi fogság alatt mindég csak azt lesénk, ha a' békeség meg van-e kötve. Hogy meg van kötve, azt onnan gyanítottam, mivel Febrban, betegségem miatt egész éjjel nem alhatván, meghallottam a' Postakürtölést, mely a' Chipault' eresztetése eránt hozá a' parancsolatot. Ch. más nap reggel szabadon eresztetett.

Jún. 4dikén eleresztetett Szulyovszky Menyhért, maga. Ő nyerte vissza szabadságát ³²³ először a' Munkácson szenvedők között.

Jún. 14d. reggeli ajtónyitás alatt jelt ad nekem az épen alattam lakó Szmethanovics, hogy a' Profósz minden rend ellen az ő második szomszédjánál múlat; vígyázzak, nem történik e valami. – Fél óra múlva a' Profósz megáll külső ajtóm előtt mely egészen nyitva volt betegeskedéseim miatt, 's megkövet, hogy a' külső ajtót bezárja, mert, ugymond, a' folyosón valamit kell dolgoztatnia. Belső ajtómnak nyitva álló kis szárnyát azonban nyitva hagyta. Az volt célja, hogy ne lássam 's ne tudjam, hogy a' Mágust viszi. – Én dalolva jártam fel 's alá a' szobában, 's nem hihetvén hogy mi Magyarok nem leszünk az első az eleresztetésben, nem figyelmeztem arra a' mi történik.

Azonban B. Riedele a' szomszédom azt kopogja: *Magus deductus est ad hortum*. A' hortus a' mi Lexiconunkban azt a' sánczot jelentette, a' hová bennünket sétálni hordottak. Kérdém R.től, honnan gondolja ezt. Felel: *Unus venit, duo abiverunt*. Szmethanovics nagy örömmel kopogja: *Elszabadúlt az Olasz*. – Nagy vala az öröm. Hackl egy marschot vert a' falon.

Jún. 15d. – A' Profósz megnyitotta belső ajtómat, hogy menjek sétálni. Kilépvén a' folyosóra, lepillanték, 's egy Öreg embert láték lejőni a' Commendáns gradicsán a' mi udvarunkra. Reklícskéje Molnárszín kék volt. Ugy előre vala hajolva, hogy feje hátúlja egy lineában állott mellyével.

⁴ bennünket <az> a' Budai

⁵ Generális <is> [A „Generális” után hely van kihagyva a névnek.]

1080 Elborzadtam. Jáрни is alig tudott. Ez vala a' szegény Mágus. Hetven esztős öreg volt, és 10 eszt. szenvedett fogságot. – Midőn feljövék a' sánczból, hová bennünket egyenként, de Tiszt vagy Profosz által kísérve, szellőzni 's jáрни horhtak, megláttam Angiolinit is a' mi Udvarunkon. Neki is, nekem is meg volt tiltva, hogy egymásra még csak ne is köszönjünk. Egy fiatal ember, vereses szőke. Fel fel hányta pálczáját, 's el el kapdosta. Ezt, hogy én gorombaságnak ne vegyem hogy nem köszönt. Néki és a' Mágusnak historiáját másutt. Itt csak azt jegyzem-fel, hogy ezt Báró Rill vagy Rielnek hívták.

178 Jún. 26d. nagy szerencsétlenség érhetett volna, ha vége nem volt volna szenvedéseimnek. –

Februarban vagy Martiusban az Orvos azt rendelte, hogy ablakom és belső ajtómnak szárnya, külső ajtó pedig egészen, nyitassanak-meg, hogy szobám' tisztább levegőt kapjon. Alig méne-el az Orvos, 's azonnal próbát tevék, ha a' szárny-lyukán kiferhetnék e. Oda vontam asztalommat. Nem fértem-ki. Hogy kiferhessek, levettem nadragomat, 's megtettem a' próbát. Kifértem, diagonaliter ejtvén csípőmet a' négyszegű szárnyan: de olly gondolatlansággal, hogy nyakamat vagy karomat törhettem volna, semmiben sem támaszkodhatván karommal, míg lábamat kivontam. Másodszor már nem fejjel, hanem lábbal mentem ki, veszedelem nélkül. Ekkor végig jártam a' folyosót, 's társaimnak ajtajok előtt megállván, hallgattam, ki mit csinál. – A' szegény Magus misét recitált, 's lassan-vont neheztelő hanggal így szólla az ördöghöz: Geist der Lügen, ich befehle dir im Namen des Gottes der Wahrheit, dass du mir Nachricht bringst, ob meine Gattin und Kinder leben, gesund sind etc." 's ismét vissza mentem.

Riedelének is nyitva vala az ajtószárnya a' belső ajtón, de a' külső ajtó zárva volt. A' belső vas pléhvel vala⁶ béborítva, de nem a' külső. Ennek deszkája repedést kapott; 's midőn én a' Magus' ajtaja elébe csúsztam, Riedele a' hasadékon meglátta hogy ott emberi figura suhan-el. – Fél óra múlva kopog: Amice, circumdati sumus exploratoribus. Hogyan? Per fissuram januae meae observavi unum ex his diabolis qui nobis insidiantur, et Collocutiones nostras, prodito Alphabeto nostro, connotant. Ki akartam verni fejéből, nem akartam megvallani hogy az a' Spion én voltam, 's Rt meg nem tudám nyugtatni. Egykor ismét kin jártam, 's R. hítt. Nem kapván feleletet, megsejtette, hogy én kin járok. – Kért vallanám meg, nyitva e az ajtó. – A' külső nyitva van, mondám; nincs a' belső. – Nem igaz; hogyan járhatnál-ki? – Tagadtam. – Hát miért nem feleltél kopogásomra? – Aludtam. –

Másszor ismét tudakozza: Miért nem feleltem. – A' lemenő nap' scénáját néztem az ablakomról, (hová csak úgy juthattam, ha asztalomra tettem-fel széket, 's a' székre állottam). – De nem aludtál? – Nem. – Ha nem aludtál, tudhatod hány ízben kopogtam. – Tudom is. – Hányszor tehát? – Háromszor. – Vártam a' feleletet, 's csak kétszer kopogtam. Megkaptalak; valld-meg, hogy nyitva az ajtód. Imé te vagy a' kit Spionnak gondoltam;⁷ hallottam mint csúsztál ajtóddhoz.

Megvallám neki, hogy a' kis lyukon búvok-ki. O bravo! – kiálta nagy hanggal; meg van, a' mit óhajték. Barátom, adj ennem, majd elveszek éhen. – Szívesen, de miként? –

⁶ vas <...> vala [Javítás a törlés felett.]

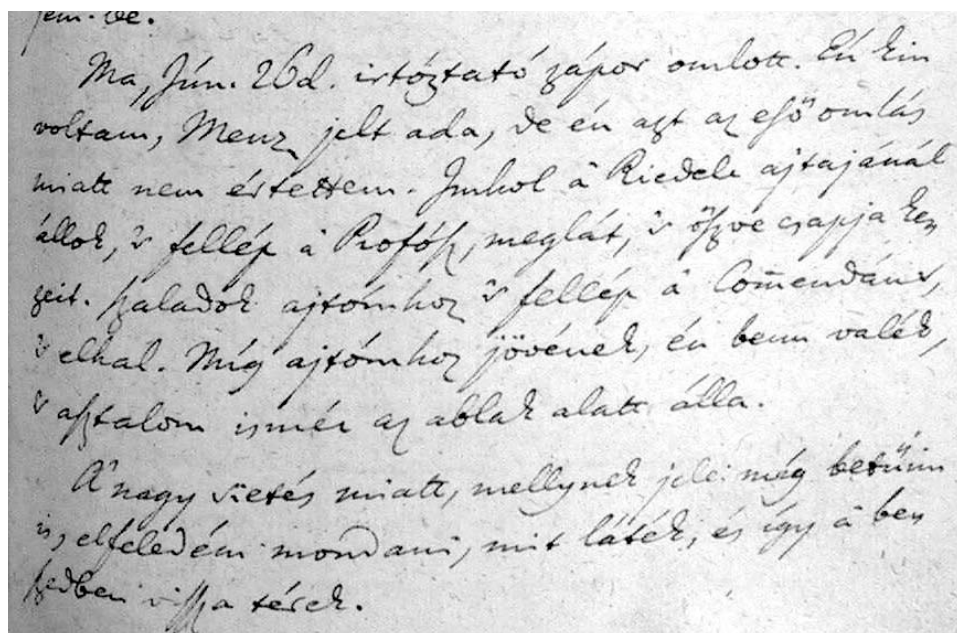
⁷ gondoltalak; [Átírás.]

Bújj-bé⁸ a' kemencze lyukba, azon csak horog van, nincs zár. Én vas kemenczém gomb-
ját⁹ leveszem, 's leeresztek neked egy strimflit. Még hárman vagyunk olly szerencsé- 1080
sek hogy a' gombot leszedhetjük; adj azoknak is. Így nekem az a' szerencse adatott,
hogy négy idegen nemzetbeli társamat, tudnillik Riedelét, Ruzsicskait, Angiolinit, és
talán Schédelt négy holnapig mindég tápláltam. Riedelet mindennap egy butellia tejet,
egy darab ciocoladét, tészta süteményt, sódart, pecsenyét kaptak a' többiek.

Menz, a' ki N° 1. volt szállítva, azalatt míg én kinn jártam a' folyosón, mindég a'
maga ajtajánál leskelődött, ha nem nyillik e a' rostélyajtó (lásd a' Delineation a' B.
betűt), 's ha nyílt verte a' vas pléhet, 's az nekem jel volt, hogy szökjem-be.

Ma, Jún. 26d. irtoztató zápor omlott. Én kin voltam, Menz jelt ada, de én azt az eső
omlás miatt nem értettem. Imhol a' Riedelet ajtajánál állok, 's fellép a' Profósz, meglát,
's öszve csapja kezeit. Szaladok ajtómhöz 's fellép a' Commendáns, 's elhal. Míg ajtó-
hoz jövének, én benn valék, 's asztalom ismét az ablak alatt álla.

A' nagy sietés miatt, mellynek jele még betűim is, elfeledém mondani, mit láték, és
így a' beszédben vissza térek.

Ma, Jún. 26d. irtoztató zápor omlott. Én kin
voltam, Menz jelt ada, de én azt az eső omlás
miatt nem értettem. Imhol a' Riedelet ajtajánál
állok, 's fellép a' Profósz, meglát, 's öszve csapja ke-
zeit. Szaladok ajtómhöz 's fellép a' Commendáns,
's elhal. Míg ajtóhoz jövének, én benn valék,
's asztalom ismét az ablak alatt álla.

A' nagy sietés miatt, mellynek jele még betűim
is, elfeledém mondani, mit láték, és így a' be-
szédben vissza térek.

Kibúván ajtómon a' reggeli megnyitás után mingyárt, azzal mulatám magam, hogy
eggyik ablaktól távolag megállottam, 's néztem a' felső várba felmenőket 's onnan lejö-
vőket.

Imhol két Idegen ugyan annyi cseléd által kísérve lejön a' gradicson; nem ismertem;
nézem, hát a' testvér öcsém József és az Onkelem' fíja István. Felpillantanak. Elragadtatva
örömben közelébb állék az ablakhoz, 's egy csókot veték reájok. Ők nem feleltek

⁸ miként? Bújj-bé [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

⁹ kemenczém <gondját> gombját

1080 's mentek. Míg szememmel követem, a' Profószné lenéz reájok, 's meglát. Egyszerre szöktem-bé. Oda vagyok! kiáltom. Gróf Pálffy Ferencz, Regni Báró Leopoldnak fija, botot is szenvedett Kufsteinban és itt: én is ezen gyalázatnak tévém ki magamat. El vala végezve, hogy eltagadom a' Profósznének 's azt mondom, hogy kísérteteket lát, 's soha többé ki nem megyek. Csendesedvén ijedésem, beszéllem Riedelének mi történt. Ez kényszerít, menjek-ki az ajtajához, hogy Instructiókat adhasson, melyre a' kopogással nem lesz ideje, mert meglássd, ugymond, még délig eleresztenek. Olly esztelen valék, hogy szavát fogadtam. Így történt veszedelmem. Most vissza térek a' szerencsétlen pillantatra.

Sie waren draussen? kérdé szörnyű perplexitással a' Commendans. – Ja, mein Herr Obristwachtmeister, ich war draussen. Ich weiss, dass dies nicht erlaubt ist, aber in meiner schrecklichen Lage versucht man alles. Meine Absicht war keine andere, als mich durch das Herabschen vom Gange zu unterhalten. Mein ewiger Ersatz war seit dem ich leide, meine Vorgesetzten mir um einige Gnaden anzuflehen, weil dies ihnen gefährlich seyn konnte, und ich rechnete auf ihre Menschlichkeit, das sie mir gestohlene Freuden, die unschuldig sind, übersehen wollen. – A' Commendans nevette volna a' dolgot, ha csak maga látta volna: de félhetett a' Profósztól. Azonban szenvedéseimnek vége vala; ez bátorította-meg. Aber es weiss das niemand dass Sie auszugehen gewohnt waren? – Esküdtem, hogy senki. Niemand von denen die hier leiden? – Niemand! – Nun so wollen wir es übersehen, und jetzt hören Sie eine frohe Nachricht. – Agent Bujanovics schreibt Ihren Herrn Onkel dem Hofrate Kazinczy András, Seine Majestät habe Ihre Entlassung den 18 Jun. unterschrieben, und dies sey den 18-ten beym Hofkriegsrate publiziert und alsogleich expediert. Mit ersten Post hoffe ich sie zu erhalten. Unterdessen werden Ihr Herrn Bruder und Ihr Herrn Cousin auf Sie warten. Ich wollte Ihnen diese angenehme Nachricht nicht vorenthalten: nun aber fordre ich Dank: – dieses niemand wissen zu lassen. Sie würden mir Unanehmlichkeiten und Verantwortung zuziehen. – Ajtó szárnyam 's külső ajtóm azonnal elcsukattak. Nem is mondtam senkinek az egy Űzán kívül, kit ismertem, hogy vasfogókkal sem vehetik-ki belőle.

178, 665 Jún. 28d. – Vasárnap volt és Postanap. – Mioletta Szulyovszki eleresztetett, minden Postanap tökéletesen fel valék öltözve, kofferem, párnazsákom egészen elpakkolva. Inkább kiszedem, mondám, ha nem jó a' parancsolat, mint hogy azonnal ne mehessek. Jún. 4dike olta sokszor bepakkoltam reggel az ágyat, estve sokszor kiszedtem.

Reggeli nyitás előtt¹⁰ az ablakhoz másztam, 's látom hogy jó az Öcsém' kocsija, 's hogy a' Postára küldött katona a' bakon áll. Oldalon vala a' táska.

Nyolcz órakor jó a' Profósz. Már tudta hogy a' parancsolat érkezett: de azért min-dent úgy viszen véghez körültem mintha semmit sem tudna, 's megyen.

Csak hamar minekutána ajtóink bezárattattak, mozgást hallunk elébb a' legalsó, azután a' középső soron. Senki sem tudta mi történik. – 9 órakor jön ez az ördögphysiognomiájú Profósz Kieseewetter. Der¹¹ Herr Commendant lässt Sie bitten,

¹⁰ előtt<, >

¹¹ Profósz. Der [Beszúrás a sor végén.]

hinzukommen. A' fenevad fájlalta hogy egyg zsíros juhot veszte-el, kit tetszése szerint nyírhetett. 1080

Az emberek a' vár alatt való Palánka nevű faluból¹² Templomba szívärgának-fel. Első megpillantások iszonyodás, a' második szánás, a' harmadik öröm volt. Tánczolva mentem-fel a' grádicson. Igaz a' mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt!

Belépvén a' Commendánshoz, ez felém sántikála: Seine Majestät schenken Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, und wünsche, dass Sie Ihr Leben recht sehr geniessen mögen. – Megköszöntem a' kegyelmet, megköszöntem a' Comm. jóvoltait, 's kértem, hogy jelentse-bé köszönetemet addig is, míg Ő Fels. lábainál tehetem-le azt. – Semmi intés, semmi Reversális. – Lassen Sie mich Sie zwingen Ihrer Fe[h]de entgegenführen, mondá, 's megnyitván az oldalszoba' ajtaját, Szmethanovics a' kit igen szerettem, és Laczkovics, a' kit Szláv Jánosnak az istentelen 's megbántott bolond kevélysége sok gázságra vitt, (ezek ketten és Szulyovszky, ki azt hitte, hogy Szláv el fogja venni az ő Bábi leányát, külön cotériat csináltak, 's velünk semmi újságot nem engedének tudni, holott azon épülhetett minden reménye kiszabadulásunknak) és így a' kit én gyűlöltem, élembe jövének. Vértett szívem, hogy az Angyali jóságú Űza és Hirgeist hátra maradtak.

Ezután parancsolta a' Comm., hogy a' két Öcséimet hívják-bé. Aus einer Gefangenschaft gebe ich Sie in eine andere. Hier –

Und nun kommen Sie, grosser Gartenfreund, dass ich Sie in meinen Garten führe und Ihnen eine Genuss gebe, den Sie so lang entbehrten. – Nem, Uram! mondám; ha velem jössz, azt fogom hinni, hogy még is rabod vagyok; ne kertet, hanem szabad mezt! „No menj tehát.”

Meglátánk hogy egyg igen szép leány, ki ezelőtt Kassát is csudálására ragadozta mint azelőtt már Pestet és Pécsét, egy Verpfleger Officier Kisasszonya Templomból jó. Oda. Onnan hívta-fel a' Commendáns cselédje ebédre a' három Kazinczyt. A' Commendáns nőtelen, öreg ember volt. Gazdasszonya képében vele lakott egy öreg Tisztne, kinek lyánya is öreg vala és félszemű. Felkelvén az asztaltól, a' Kisasszony az ablakhoz vitt, melly alatt 2 ölnyre egyg kertecske volt. Herr von K. monda; wären Sie im Stande hier hin- und zuspringen, aber so, dass wenn man sie schreite, Sie in einem tempo wieder im Zimmer wären? A' Commandantra pillantottam. Az nevetett teljes lélekből. Én is tehát. A' Kisasszony megvallotta, hogy közel 4 holnap olta nézte mindennap a' deszkából öszve rakott tyúkól' repedései közzül mint táplálom társaimat. O, wie oft habe ich Sie wegen der edlen That geseget.

Dél után visitet tettem a' Tiszteknél; az Öcséim látni akarták szobámat. Abban valaha egy Bancoczedula csinálása miatt lakoló Festő szenvedett, 's az a' seprő hulladványaival vas kemenczéje rozsdájával a' sáncz felé három nagy szent képet, Riedel felé egyg kis Madonnát feste, mellyet szerettem volna kivágnai 's vas abroncs közzé szorítva elhozni, mint a' Rómaiak Gráciából holmi. – Uzámnak ajtaja mellett elmenvén, azt titkon megkoppantám. – Azután a' Városban sétálgatánk. Szmethanoviccsal Trautelnél hálтам 's vacsoráltam.

¹² Palánka [...] faluból [Átírás.]

178, 1080

29dben elhagyám Munkácsot Szmethanovicsot elhozván. Laczkovics még ott maradt, Szuli után várakozván, ki ételeinket hordotta-fel, 's farsangban egy vén Kőműveshez ment férjhez. Szuli Máramarosba¹³ ment vala kevés nappal azelőtt hogy kiszabadulánk, 's L. méltónak tartá bevárni, 's értte küldött. Ezen vadságát azzal hozá helyre, hogy azt a' Molnárléányt, kit fogsága előtt háromszor teve anyává, gyermekei életben lévén, elvette. – Éjtszakára Pálóczra értünk. Gr. Barkóczy János nem vala ott, és így a' fogadóban háltunk. – Ungváron meglátogatánk a' Püspököt 's a' szép Kelcznét, Ibrányi Therézt, kinél a' két Öcsém egy német Tisztet az Asszonynak össze nyalásai által halálra kínozt.

178, 666, 703

Jún. 30d. Dél előtt Beretőre érénk. – A' szegény Bátyám fogságaim történetét beszéltette velem, 's képzelhetetlenül örült Alphetumunknak, mellyel egymással a' falon keresztül beszélgeténk. Imhol van az:

Riedele hosszának lelte azt a' módot, a' melly szerént ha P hangot akaránk kopogni, 15 ütést adánk, a' P a' 15dik betű lévén az Alphetumban; 's így rövidítette-meg azt.

A – ∪ ∪ ∪ ∪

B – –

C – – –

D – – – –

E –

F – – – – –

G – ∪ ∪

H – ∪ ∪ –

I – ∪ ∪ – –

K – ∪ ∪ – – –

L – ∪ ∪ – – – –

M – ∪ ∪ – – – – –

N ∪ ∪

O ∪ ∪ –

P ∪ ∪ – –

Q ∪ ∪ – – –

R ∪ ∪ – – – –

S ∪ ∪ – – – – –

T ∪ ∪ ∪ ∪

U ∪ ∪ ∪ ∪ –

X ∪ ∪ ∪ ∪ – –

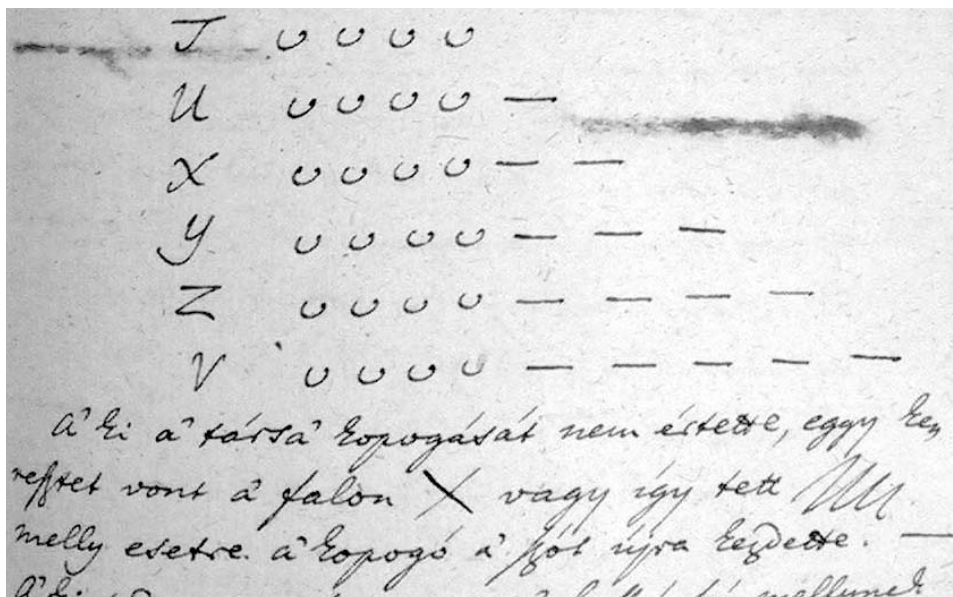
Y ∪ ∪ ∪ ∪ – – –

Z ∪ ∪ ∪ ∪ – – – –

V ∪ ∪ ∪ ∪ – – – – –

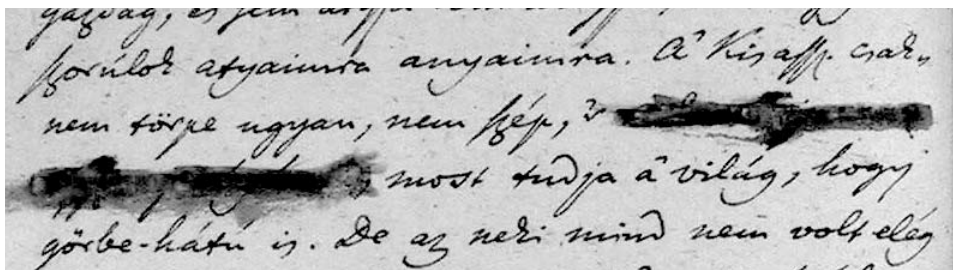
¹³ [/áramarosba [Átírás.]

A' ki a' társa' kopogását nem értette, egy keresztet vont a' falon X vagy így tett ¹⁰⁸⁰ melly esetre a' kopogó a' szót újra kezdette. – A' ki tudta, mit fog tenni a' hosszú szó mellynek első betűjít társa már el kezdé verni, ∪ ∪ két hirtelen ütést tett, 's a' kopogó más szóra ment¹⁴ által.

Az Öcsém, József azalatt míg én 2387 nap fogva voltam, a' szegény Anyámnak nyakára ült, 's testvéreinek sorsát en maitre absolu kormányozta, hogy maga maradhasson minden mindenben, azt a' Plánt csinálá, hogy az Anyám vélem vétessen-el egy bizonyos Kisasszonyt, egy fényes Luth. ház' gyermekét, ki gazdag, és sem atya sem anyja, mert így nem szorúlok atyaimra anyaimra. A' Kisasszony csaknem törpe ugyan, nem szép, 's most¹⁵ tudja a' világ, hogy görbe-hátú is.

121, 157, 545,
667, 703

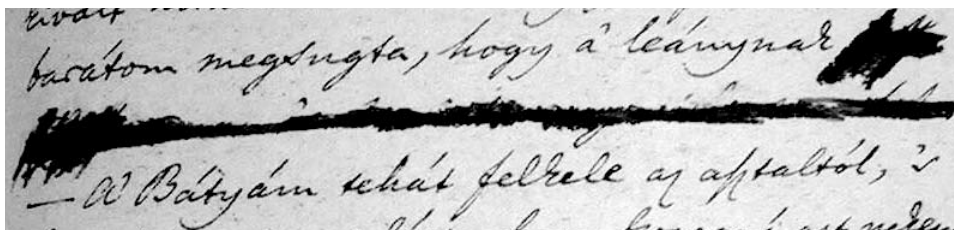

De az neki mind nem volt elég ok arra hogy el ne vegyem. A' melly órában Munkácsot elhagyám, abban adta értésemre, hogy én azt el FOGOM venni, 's elhűlt, midőn mondtam, hogy én azt fogom, a' kit jónak látandok. A' bátyám, az anyám, minden barátom 's

¹⁴ mént [Átírás.]

¹⁵ nem szép, 's <...> most [Kb. 4–5 szó törölve.]

- 1080 barátném meg valának kérve általa, hogy bírjanak erre, 's én makacsabb vagyok mint hogy ILLY MÓDDAL valamire lehetne venni. De több eszem is van mint hogy illy oktan lépést tehettem volna, kivált minekutána Viczay József Kassai Orvos barátom megsugta, hogy a' leánynak¹⁶

– A' Bátyám tehát felkele az asztaltól, 's Szmethanovicsot kérte, hogy kopogná azt nekem a' mit neki sugni fog, hogy lássa, mint érti egyikünk a' másikat. Szmethanovics így kopoga:

g h i k l

– u u – – – – m

– u u – i

u u n¹⁷

– é

– u u – – – l

Annak jeléül hogy a' szó értve van, én kettős rövid ütést adék.

– e

– u u – – – l

– e

– b

– b

u u.

– u u – – – – m

– e

– u u g

u u.

– u u – – – k

– e

– u u – – – l

– u u – – – l

u u.

– u u – h

– u u u u a

u u u u – – – – z

– u u u u a

¹⁶ leánynak <...> – A' Bátyám [Kb. 9–10 szó törölve.]

¹⁷ <–> % % n

U U - - - - s

1080

U U - o

- - - - d

U U n

- U U - - i

„Minél előbb meg kell házasodni.”

Dél után Lazonba mentünk-által Szirmay Pálhoz, ki istentelen ellenségeinek bosszújok miatt 's holmi gondolatlanul szabad beszédekért Budán ült fogva.

1801. Július.¹⁸

1090

Júl. 1. napján értem Regmeczre. Szótalanul estem a' szegény Anyám' karjai közzé a' Hericz¹⁹ ház' pitvarában. Még akkor annak a' résznek birtokában valánk, 's az Anyám ott lakott. László testvérem, Obristlieutenant a' Bihari Insurrectionál, ki fogságom olta régibb gondolkozása módját egészen megváltoztatta, a' kis házban, hol könyveim állottak, fekvé várt, és öltözetlenül az ágyban. Úgy köszöntött hogy rám nem néze. Jósef Öcsém már megismértete gondolkozásaival, 's elbeszélte, hogy a' Budai fogságból haza eresztett Miklós testvérünkre kardot fogott, midőn ez, azt beszéllvén Laczi, hogy a' háború mint folyt Olasz-Országban, 's valamelly verekedést említvén, ezt mondá neki ingerlés hangja nélkül: „Szaladtak akkor Bátyám Uramék.”²⁰

Gyürky Pál, fija a' későbbi Torontali Fő Ispánnak, Laczival jött fel Biharból.

2d. Szőlőskére megyünk Péter Bátyámhoz, ki 1799 olta Zempl. Subst. Vice Ispán.

4dben Lasztócra ebédre Szemere László Úrhoz. Meg nem foghattam, miért nem Kázmérba, holott az Anyám tudta, hogy én sehova nem vágyok inkább. Oda dél után akaránk betérni egy órai mulatásra. – Jósinnak szemessége oda is kiterjede, hogy énvelem Kázmért ne látassa; ismerte a' Grófhoz 's egész házához vonzódo indúlataimat, 's rettegett hogy Sophieba, ki azalatt míg fogva voltam (1795) a' Bécsi Klastromból haza jött, belé szeretek, 's még nehezebben fogom magamat Regmeczről eltolatni. Midőn tőle Budán megértettem hogy Sophie már Kázmértt van, 's tudakoztam, hogyan néz-ki 's mint formálta magát, kedvetlen felelettel azt felelte, hogy görbén áll a' frizúrje. Ezt ekkor nem értettem. Később tudtam-meg nem tudom kitől, a' ki előtt tanácslotta Asszonyámnak, hogy Kázmértől el kell vonni, mert Sophie nekem veszedelmes lehet. – Azonban valamelly jó Istenség rútúl megjászkodta mai Plánumát: Szemere László Úrnál üresen lelénk a' házat, 's már túl vala tizeneggyen. Kéntelenek valánk Kázmérba menni ebédre.

Kázmérban az előtt estve (3dban) tudták-meg kiszabadulásomat, haza-érkezésemet. Sophie a' szobaleányok' szobájában volt, 's kocsit halla közelíteni. Kinéz, 's az anyám szekerére reá ismér. Elképzeleli hogy én ülök benne, 's el fakad sírva. Befordulánk a' kapun, 's a' Gróf, a' Grófné, Sophie és az öccse lesik a' jaloux mellől, ha én ott va-

¹⁸ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁹ Héricz [Az ékezet törölve.]

²⁰ Uramék. [A záró idézőjel pótolva.]

¹⁰⁹⁰ gyok e. Ferencz! Ferencz! kiálta a' széplelkű Gróf, 's szaladva jött-le a' grádicson, hogy minél előbb szoríthasson szívére. Az egész idő, melyet itt tölténk, szerencsétlenségem' előbeszélésére vala fordítva, 's a' kisebbik lány' szívében a' szánakozás' érzései szerelemre gyúladtak, holott én szerelmet sem Sophie sem Marie éránt nem érzettem, hanem őket, mint régenten, csak testvéreimnek néztem.

^{178, 667} 5dikben a' Gróf, a' Grófné 's három gyermekeik által jövének Regmeczre ebédre. Sophie és Susie 's Pepi (a' kisebbik lány' neve Marie Susie lévén, hol az egyik, hol a' másik neven nevezem) ott hagyák az öregeket, 's az én szobámba jövének. Ágyam és régi író asztalom között csak egy dolgozó-asztal fért-el. Marie felült az asztalra, Sophie a' széket foglalta-el, mi pedig az ágyat és székeket az ágy és asztal között. A' Grófné bejött, szemmel tartván leánygyermekeit. Én csak ekkor vevém észre, hogy Sophienak nyakán egy férjfi²¹ árnykép függ. Comtesse, kérdém ártatlan curiositással; kicsoda ez? Sophie elpirúlt, az Anyjához fordult, 's ezt felelte: Wäre Er hier, er wäre jetzt sein Freund. A' kérdés meg nem volt fejtve a' felelet által; de melly magasztaló felelet! Tiszteltem a' jó gyermek' szemérmét, 's nem tudakoztam semmit. A' kép a' Gróf Etoile Maximiliáné volt; egy fiatal francia Emigránsé, ki arról álmodozott, hogy valaha férje lehet ennek a' jó leánynak. Én a' legkedvesebb circulusban lelém magamat melyet képzelhetni; a' Gróf Atyám, a' Grófné Anyám, a' három testvér nékem is testvérem volt. De ez a' szép koszorú 's benne való gyönyörködésem egészen eltolta a' szerelemtől való álmodozást. Az csak a' szegény Marie' szívében fogott helyt, 's magas lángokkal égett.

Későbbben, talán ebéd után már, Szemere László Úr és az Asszony is megérkeztek, visszonozni az elszalasztott látogatást.

Sophie beszéli, hogy Kázmérban egy rövid zöld kaputrookban jelentem-meg, 's nagyon előre hajlottnak lelt az egész ház.

7dikben Csóka János Ér-Semlyéni Predikátor Ujhelyben lakadalmát ülte Kassai Erzsébettel. Fráter Pál, Pálné és a' leányok, Theréz, most Botka Lajosné felkísérték, 's velünk 8dban Regmeczre jöttek-ki hálni. Itt Bernáth Menyhért pensionált Kapitánynak kis leánykájával, a' most (1812ben) már Barczynéval egy menüetet tánczolék.

10dikben Ruszkára,

11. Tornynos-Némethibe,

¹⁷⁹ 13. Regmeczre. – László Öcsém Pestre indul Gyürkivel. Gróf Wartensleben Ferdinand hívta-le olly véggel, hogy a' hűgát, ki jegybe lépe Báró Podmaniczky Sándorral, ennek kezéről üsse-le, minthogy valaha egymást szerették. A' leány kimondta, hogy kezét Podmaniczkytól vissza nem vonja, 's hozzá el is ment.

^{179, 544, 667} 14ben Puky István és Csokonay a' Pataki examenről engem látni Regmeczre jőnek. – Ők vissza Patakra. – 14dik napja vala hogy haza értem, és még eddig mindig úgy vitte a' dolgot Jósi, hogy én Széphalmot ne láthassam. A' volt fő célja hogy innen eltilthasson. Pukynak és Csokonaynak elmenetelek után kísétálék ide. Alig valék itt, imhol jó, 's azon frivolus szín alatt hogy ő egy borházat akar építeni a' Regmeczi szölejénél, mellyre semmi szükség, és a' melly maig sem állott-fel, elcsal a' ház' megtekintésétől 's

²¹ fé[../fi [Átírás.]

felviszen a' szőlőbe. Én meg sem álmodhattam ennek²² okát, mert a' ház és a' ház körül 1090
való földek fogságom előtt már birtokomban voltak.

Feljegyzem²³ itt egynehány elmés és szép tettét. – Haza érvén fogságomból, az vala minden vágyásom, hogy minél előbb hozzá foghassak gazdaságomhoz 's kipotolhassam a' mit elmúlattam. De még idegen helytt is az volt volna örömöm, hogy mezei munkát láthassak. Egy nap tehát az Anyám befogatott, 's kimenénk a' kaszásokhoz. Ezek le-tették a' kaszát, hozzám szaladtak, öszve csókoltak. Józi reájok rivalkodott, hogy ne köszöngessenek, hanem folytassák a' munkát. – Vádolnám magamat, hogy energiám nem volt meg nem szállamlani, 's nem mutatni hogy értem, mit teszen az a' tilalom. De azon felül hogy becsületes embernek nehéz gorombának lenni, ítélje-meg minden, ha megengedheté e azt nékem azon sok jónak emlékezete, a' mit ez az elfajúlt gonosz ember velem fogságom alatt cselekvék. Kész volt volna ő többet is tenni érettem,²⁴ csak veszttem volna oda örökre.

Még az nap midőn Munkácsról eljövénk megszólíta, hogy Asszonyám nekem lova-kat akar venni, de ellenkezzem; ott van az ő lova; parancsoljak vele, mikor tetszik. (Gyönyörű!) Ne avatkozzam semmi gazdaságba (ez még gyönyörűbb!) elviszi ő az Oeconomicumot, vigyem én a' juridicumot.

Ferencz, ugymonda Laczi egy nap, minekutána enyhült szörnyű dühe, és már még is szállott hozzám 's szemembe nézett is. A' te egésséged nagyon el van gyengülve; ferdőbe kellene menned, Ránkra vagy Bártfára. Én azt nem tanácsolhatom, mert minden szem beléd tapadna. Tehát hozass a' házhoz egy hordó savanyú-vizet, 's élj vele itthon. Józi protestált, hogy az három vagy négy napi Urdolgába fogna kerülni; azt tenni nem lehet. Hát a' Ferencz egéssége nem érdemel egynehány napi Urdolgát? kérdé Laczi,²⁵ 's káromkodott. Jósi félre fordúlt, 's tetszése szerint hagyá káromkodni Laczit.

Januáriusig nem vala inasom. Akkorára egy akasztófára való tolvaj és korhely em-bert Gyalog Gyurkát tolának reám; kiben az vala a' Jósi plánuma, hogy belőle minden titkaimat vegye-ki, mert ez felette szeretett fecsegni, kivált borért és áldomásért, mellyet tőle el nem vontak. Soha gonoszabb cselédet képzelni sem tudtam. Egykor Debreczenből jöven, a' Halápi erdőkben meglátok egy Nyírfát, melly egy töről két messzére széljel-hajlott növésben nőtt-fel. Ez a' fa, mondam annak a' ki velem űlt, képe két rossz testvérnek. Gyalog Gyurka megszólalt 's azt beszéllte, hogy Jósi és Miklós ővele jöttek-le a' Regmeczi szőlőkből, 's Jósi így kezdé: Miklós, Ferencz nem sokára kiszabadúl; az nekünk nagy kárunkra lesz, mert az Anyánk Ferenczet nagyon szereti. – De biz azért csak hadd jöjjön! felele a' nemeslelkű Miklós, 's Jósi²⁶ látván hogy nem magához hasonlóval teve-fel, abba hagyá. Nem szenvedtem én többet hetedfél eszten-dei 's két héti fogságom alatt mint e' hóhér miatt szenvedek mind maig.

²² ezt [Átírás.]

²³ Feljegyz[.]k [Átírás.]

²⁴ tenn[.] [..], [Átírás.]

²⁵ [..]czi, [Átírás.]

²⁶ Miklós. 's Jósi [A pont vesszőre emendálva.]

179, 668, 1090

Estvére kijöve hozzánk Komjáti Abrahám egykori Miskolczi Prof. most P²⁷ Pap; 's vele²⁸

15ben Patakra mentem, hol még tartott az examen. Comáromy György V. Curátor, kit a' vérség, egykori együttszolgálat és barátság emlékezete publice megcsókoltata, hidegen, ijedve fogadta csókomat, 's perplexitásából magához nem tudta térni; Superint. Óry forróan. – Ma látám legelőbb Prof. Beregszászi Pált.

A' fogságból kiszabadult ember alig hiheti hogy kiszabadult. Ha barátimmal öszvejöttem, úgy beszéltem történeteimet, mintha csak 24 órára volnék kieresztve. Álmaimból az rettentő-fel hogy ismét fogva vagyok, vagy keresnek hogy bédughassanak, 's soká nem mertem Pálista Templomba lépni, nem mintha fogságom alatt tántorgattak volna, melly soha nem történt; hanem azért mert Dédösömről juttat eszembe, hogy ő csak a' valláscserélés által nyerheté vissza szabadságát. Elhűltem midőn a' Pataki examenben Bárczay István beszélt nekem, melly titkos játékokat játszottam Munkácsi fogságomban.

179, 669

17ben Asszonyám Semlyénbe viszen-le. Ebéd Kenézlő, Kótaj éjtsz., hol az öreg Ibrányi Károlyné Asszonynak nem győzőm megköszönni kegyességeit, mellyeket velünk közle Munkácsi útunk alatt itt múltatván.

18ban. Ebéd Balkány; éjtsz. Mihálydi. Ez a' ház fogságom alatt épült. Képzeltetetlen illúziók fogják körül a' sokáig szenvedettet, midőn végre ismét szabadnak érzi magát.

19ben Semlyénbe értem.

179, 669

20ban Dienes Öcsém váratlanul Semlyénbe jó, és a' nélkül hogy ott létemet tudná.

21ben Álmosdon ebédelünk. V. Ispán Péchy Imre Úr mutatja a' Vármegyéhez a' Palatínustól érkezett feleletet: Kazinczy Fer. már el van eresztve; Szlávy János addig fog tartatgatni, míg megjavul. – Azért nem eresztettek-el egyszerre, hogy ne vélje a' világ hogy a' béke' czikkelye eresztetett-el, és hogy egyszerre való megjelenésünk sok szemet ne vonjon magára. De miért hát okúl a' meg nem javulást adni?

179

23ban Dienes béviszen Váradra. Tizenegy órakor éjjel a' legszebb holdvilágnál járjuk végig Váradnak legnevezetesebb utcáját.²⁹

24dben. Gyönyörű scéna! Dienesel némelly házaknál visitet tévén, végre elme-gyünk Domokos Jakabhoz is. Nincsenek. Alig megyünk száz lépést, imhol jó kocsin Jakabné. Köszön Dnek, engem Miklósnak gondolván, nem vesz figyelemre. Megpillant, nem hallá kiszabadulásomat, elsikoltja magát, csókol, sír, magához szorít, convulsiókat kap.

25ben Dienesel arendált Püspökségi Prædiumába. 26ban haza.

²⁷ [A „P” után hely van kihagyva.]

²⁸ [A „vele” után hely van kihagyva.]

²⁹ *útcáján.* [Emendálva.]

1801. Augustus.³⁰

9ben Debreczenbe vásárra. Melly örömök ezt a' tolongást, ezt a' sok mindenfélét együtt látni! – Első öröm mingyárt az a' szép Anglus kert NAGYBÁN, melly Semlyén és Debreczen közt elnyúl.

Vámos-Pércsen ámbár ismeretes nem valék, új meg' új ismeretségeket ásítván meglátogatám az ott megszállott Irinyi Lászlónét két szép Kisasszonyaival 's fijával. A' lyányok, testvérei Báró Vay Lászlónénak, Becsky testvérekhez mentek, 's mind ketten felette szerencsétlenül. – Magyar Theatrum. – Nagy Gábor Úr, ki még Iskolában volt 1794, most már névre jutott Prókátor.

Két Moldvai vad kancza 110 Rft.

12ben. Vámos-Pércsen öszvetalálkozánk Báró Bánffy Györggyel, B. Wesselényi Miklósnak sógorával. Ez ment. Azután oda jöve Özvegy Báró Huszárné a' fijával és Gr. Teleki születésű menyével, kiket hálásra Semlyénbe hozánk.

13ban. – Nem emlékezem kitől, meghallám Debreczenben, hogy B. Wesselényi a' 108, 179
fejér lónál szállott-meg. Oda mentem. Mint hülék-el, midőn nem Miklóst, hanem Farkast lelém. Ennek István fija az öcsémmel egy Regimentben szolgált, Ferencz fija pedig Valenciennes mellett Laczihoz közel állva dőlt-el, 's így megjelenésem nekik igen kedves volt. Farkas az atyjok, István, a' most Patakon fekvő Oberstere a' Ferdinand Huszárijainak, 's József és ennek felesége Gróf Kendeffy Rákkel, 13dban Semlyénbe jöttek hozzánk. Fogságom 's annak oka felől lévén szó, az öreg Wesselényi, ki a' Közép³¹ Szolnok Vármegyei Fő Ispánságból a' húza-vonák miatt lehányattatott, nem intés, hanem szánásképen azt beszéltte, hogy Statuum Præsident Gróf Lázár János néki valaha egy igen okos tanácsot ada: Fac officium taliter qualiter; superioribus ne obloquaris; mundum non reformes. Az igaz hogy így az embernek kevés baja lesz ezen a' szép világon, csak hogy ezt a' tanácsot az olyanok mint én nem igen goutírozhatják. Én B. Wess. Farkastól pénzt, Miklóstól virtust óhajtottam volna inkább kapni.

Ugyan ez beszéllé, hogy egyszer az Erdélyi Rendeek megszólították Lázárt, hogy viselné dignitással a' hívatalt 's tégyen Remonstratiokat. Kifakadt. Nem vagyok én Chrisztus, ugymond, hogy magam az emberi nemzet' kedvéért megfeszítessem. – Az ilyen semmire-valókat hasznos megismértetni a' maradékkal.

Még egyet: – Az a' Kalv. Pap, a' ki így könyörgött Józsefért: *Ne nézzd Uram, hogy ő német etc.* a' Diódi Pap volt. Wesselényi jelen vala a' Consistoriumban, midőn ezen könyörgés miatt a' Pap megdorgáltatott. – Ez a' Pap felette oktan cselekedetet³² teve, és még is több becsülést érdemlett mint a' maga Chrisztusát követni nem akaró Statuum Præsident és az ő tanácsát nevetés nélkül emlegető Wesselényi.

29. el Semlyénből. Balkány, Kótaj.

30. Kenézlő, Regmecz.

³⁰ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

³¹ K[...]/ [Átírás.]

³² cselekedet [Emendálva.]

1801. September.³³

3ban. – Végre látom Kassát. Úgy bántak velem mint a' főköttös skatulyával. Ha Asszonyám ment, mennem kelle nekem is; ha jött, én is jöttem; ha pihent, én is pihentem. Most a' Józsi rabja valék, annakelőtte a' Császáré. Mellyik alázó?

Beérvén a' Városra a' Forgács úczán, minden legmesszebből ismerteim számokban is Viczay vala az, a' kit legelébb láték-meg. Ő tűzzel fogadott, Fried és mások mentegőtözve, hogy ők féltek. Ha ők jöttek volna ki fogságokból, én nem azt izentem volna hogy ne siessenek látni, hanem elejekbe mentem volna.

5dikben – nyugtalanúl várván hogy a' Kocsis befogjon, lementem sürgetni. Midőn alól a' legelső grádicsra hágnék, a' grádics' fordulóján meglátám Baranyai Mihályt, ki 1800. Majusban ereszettetett-el, együtt Ujgyörgyi Józseffel, a' Kufsteini várból. Előtte két gyermek és egy úti-ruhás Asszonyság ment. Öszveforrtak ajakaink, elnémúltunk. Herr von Kazinczy monda az Asszonyság, es ist gar nicht schön, dass Sie mich neben Baranyai nich auch sehen wollte. Szent Iványi Náni, a' Judex Curiae leánya, Kapy Józsefnek szenvedő hitvese volt az Asszonyság. Megígértem, hogy nem sokára felkeresem.

8ban. – Józsi lyánynézőbe indul Balajtra Péter Onkellel. Rhédey Gedeonné által ott már tudták hogy érkezni fog. Magdolna és Erzsébeth Kisasszonyok voltak még a' háznál, 's Józsi Magdolnához várattatott, Magdolnához ment. Azonban meglátván Erzsit, Péternek jelenti,³⁴ hogy neki nem kell Magdolna,³⁵ hanem Erzs. Ismerni kell Pétert, hogy az az illyes elakadásokban magán segíteni nem tud. Inti Józsit, ne bohóskodjék, de ez el nem áll Erzsitől. Más nap tehát Péter és Józsi előállanak, 's Péter kinyögi a' Consiliari[usnak].³⁶ Ez elakad 's ezt feleli: Manczi leányom nem olly rút mindég mint a' millyennek most látszik; most beteges. – Erre nem volt felelet, 's semmit sem végezve, Péter és Jósi eljőnek.

9ben Klári Ruszkáról, 's mingyárt utánok Miklós és Miklósné Regmeczre. Miklóst és Mnét ma látom együtt először.

Nincs feljegyezve a' nap mikor, Asszonyám, Mikl. Miklné, én a' kertben vagyunk, zörög a' kocsi, 's Jósi elhajt a' Hericz-féle házhoz. Asszonyám utána küld nem tudom kit, 's midőn jön, még messzére kérdi: Széna e vagy szalma? Jósi nem felel semmit, köszönget. No ne köszöngess, meg van e? – Az hogy... Az hogy, Uram!... az hogy... Angyal az! Angyal! – De de beszéld hát, meg van vagy nincs. – Nem tudott szegény szóhoz jőni, hanem mint egy faragatlan Campagnard csak mondogatta az *Uram*-okat, az *Angyaljait*; úgy hogy az Anyám majd megpattana mérgében. Könnyű képzelni, M. Mné és én melly satisfactióval hallánk mind ezeket.

Tavaly Péchy Imre Bátyámmal a' Vér Náni Tutorának recommendáltatá magát, 's kedves barátjával, ki neki valóban érdemes barátja is vala, Csóka János Tiszteletes férjfiúval (Semlyéni Pred.) Erdélybe bément. Mihelytt beléptek a' házhoz, azonnal általad-

³³ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

³⁴ Erzsit, jelenti, [Beszúrás a sor felett.]

³⁵ [/]agdolna, [Átírás.]

³⁶ Consiliari- [A oldalhatáron lévő szó emendálva.]

ta a' levelet, noha tudta mi van benne. A' lyány meg nem tetsze. Eljövénék, 's azt mon- 1090
dák, hogy nem vala reá kedve, mert a' ház e vagy az abrosz mocskos vala.

14ben Asszonyám Semlyénbe méne-le. Én Regmeczen maradtam M.al és M.val, kik
Porubára készültek. Engem Theréz várt napot rendelvén megjelenésemre. Nem lévén
lovam, parancsolám a' Gazdának, hogy forspontot rendeljen. Estve a' ház előtt ülék
M.al, M.néval, 's Jósi előttünk forgott. A' mint a' Gazda jó, elébe megyen. Mi baj? –
Ferencz Urnak jövek hírt hozni, hogy Mikóházán és Vilyben nincs ló, és így innen kell
hajtanom. „Most szántani kell, nem peslérezni.” – ezt felelé Jósi. – Bizony igazat mon-
da a' Bibliát fordító Luther: Die Narren muss man mit Kolben lausen. –

15ben, nem tudom immár micsoda lovakon, csakugyan Gálszécsig mentem
Miklóssal. Ott elválánk, 's én éjtszakára Kemenczére értem Therézhez, kit 1794. Máj.
24d. olta, és így 2671 nap nem láttam. Ott vala, hogy maga ne légyen, a' testvére is
Polyxéne, Ujházy Sámuelné. – 16. egész nap Kemenczén. 17. én Ruszkára, Polyxéne
Budamérre. 18. Regmecz. – 25. Laczi és én Szőlőskére. Ott OrdVIspán Okolicsányi³⁷
János. Vacsorára jó Szemere Albert. Ennek fellépését a' Császárnál és Izdenczynél, az
akkor Mindenhatónál, lásd Aponmem. II. Köt. lap.³⁸

29. Jesztreb ebéden, éjtsz. Berető. – Miklós ott ebédele. Érte küldénk. Jó ő és Soos
Pál és Pálné is. – Laczi itt megneheztel reám, a' mint látni fogjuk alább a' Decemberi
Naplóban lap 59.

1801. October.

180

4. Miklós és né, Laczi és én a' Debr. vásárra. Kenézlőn egy nagy harcsát veszünk,
csolnakázunk. Éjszakára a' Kuczorgó nevű Csárdában. Gusztav 4 esztdős. Fel áll az
asztalra, sorba jár mindnyájunkat, minden nevetés nélkül, nagy gravitással Consiliáriusi
néma fejbillentésekkel köszönetet reánk, a' tourt³⁹ sokszor megújítván.

5. Generalis B. Vay Miklós, de a' ki csak 1805ben lett Generális,⁴⁰ a' bálban meglát, 's
felém hozza nagylelkű hitvesét.

6. Semlyénbe.

10. Asszonyámmal Regmeczre.

15. Nagy Gábor Úrral már dolgozunk a' Regmeczi, nem sokára tartandó Executióhoz
készülvén. Ma gyönyörű idő lévén a' Hallgató' tetejére mentem-fel magam és hír nél-
kül. A' lemenő nap a' Munkácsi vár' falaira lőtte sугárait. Idvezlém Úzát. Két epret
hoztam az Anyámnak.

22. A' Pataki szőlő 60 hordó bort, az Ujhelyi 29t adott. A' Toronyié 485. fn költ-el;
azt Asszonyám nekem.

³⁷ OrdVIspán <Szemere> Okolicsányi

³⁸ [A „lap.” után hely van kihagyva.]

³⁹ a' <sort> tourt

⁴⁰ generális, [Átírás.]

180, 1090

1801. November.

1. Estve Kázmérba és vissza.

3. Executio Regmeczen. András Bátyám jelen van. Az Exequens Consil. Fáy Barnabás. Nincs Consignatio Sessionum et Appertinentiarum Hericznél, és így sem mire se mehetének vala. Jósi kezekbe adja, pedig el vala végezve, hogy semmi levelet ki ne adjunk. Ezen öszve vész velem, az Anyánk sír, engem vádolnak hogy nem tudok hozzá, én Nagy Gábort provocálom hogy szólljon, ez azt mondja hogy nekem van igazam. Ezen tette után ismét egy más jegyzést communicál.

7. Véghez méne. Hericz letett 14,523 f 44 x. 394 ftot pedig vetésért. Nagy Gáb. és én Kázmba.

11. Kis Jánosnak első levele érkezik, kiszabadulásom olta.

22. Kassán Gróf Csáky Antalnál és Barkóczy Jánosnál. Ennél lelem Keglevics Ágostont. – 25d.⁴¹ Gróf Sztáraynak⁴² Brandl nevű Komornyikjától egy igen szép és jó kocsit 200 f veszek. – Márjási Sigm. Keczer György, Szirmay Jósi.

30. Török Pepivel a' Toronyi hegyekre.

1801. December:⁴³

3–5. Asszonyám Semlyénbe, 's én Asszonyámmal.

1098

18dban Debreczenbe az öcsémmel Lászlóval. Domokos Lajos Úrnál szállunk-meg. Még nem láttam volt Prof. Buday Esaiás Urat, 's óhajtottam ismeretségét csinálni. Az öreg Domokos Úr eleresztett ugyan, de úgy hogy mikor 12t üti, ott legyek, mert ő eszik akkor. – Budayné lelem, azt feleli hogy férje az Úr Prof. Széplaky Úrnál van. (Debreczeniség!⁴⁴ Ezt a' reduplicatiót nem szoktuk magyarban arról mondani a' ki jelen sincs, hanem csak ahhoz, a' kihez szóllunk: *Uram, Széplaky Uram!* vagy feljebb akarván titulálni: *Uram, Széplaky Úr!*) – Szépl. a' Rhédey háznál lakott, ezt sem láttam még soha, a' B. és Sz. szállásaik közel valának egymáshoz, és így által mentem. Kértek, beszélném-el, mi történt Gróf Teleki László és némelly Pataki Ifjak között, hogy igen kevésbe múlt, hogy ezek a' Grófot meg nem botozták. Elbeszélém: Nehány Publicus a' Pataki Kávéházban vacsorált, kártyázott, biliardozott, 's mind ezek alatt olly szilajon viselte magát mint az illy korú Ifjak szokták midőn magokra hagyva érzik magokat. Teleki Kassai útjában, hová mátkáját ment látogatni, megszálla ott, 's nem lévén üres szoba, a' Kávéházba tért. Eszébe jutott hogy ő Teleki Józsefnek, a' Coronæ Custosnak! a' Fő-Ispánnak! a' Fő Curátornak! 's Isten tudja minek még! fíja: de nem jutott eszébe, hogy az Ifjak nem tudhatják hogy ő mind az a' minek magát méltán és nem méltán nézi, 's hogy az Ifjak neki sem vesszeje alatt nincsenek, sem ott leczkét venni nem felelt hajlandók, 's nékiek álla, 's vehemens hangon kezdé az exhortatiót, mellyet egy

⁴¹ 23d. [Átírás.]⁴² [...]raynak [Átírás.]⁴³ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]⁴⁴ Debreczenység! [Átírás.]

Gróf Desöffy József bizonyosan nem tett volna. Az Ifjak tehát szemet meresztettek, 's ¹⁰⁹⁸ a' legvadabbak teremttézzve feleltek Præceptor Uramnak, 's reá mérték⁴⁵ a' dákót, úgy hogy kevésbe múlt, hogy a' hit' hirdetője Confessariussá nem tétettettetett. B. és Sz. a' Pataki Ifjak' vadságaikat kezdék emlegetni. Én azt feleltem, hogy valahol Ifjak vannak, vannak excessusok is; a' különbség csak a' többen és kevesebben áll. De mint lehetne annak elejét venni? Az által, felelék, hogy a' Prof. ne szégyelljen társalkodni a' maga tanítványaival. Az nem lehet, felelének;⁴⁶ úgy oda a' Prof. tekintete. A' Prof. tekintete, felelék, nagyon gyenge alapon áll, ha a' közélről látás semmivé teheti. De hát Pesten, Kassán, Göttingában miért nem vesz a' Prof. semmit ez által? Nékem soha sem volt tiszteletre méltóbb 's tiszteletb és szeretetebb Professorom mint Szent Györgyi István Patakon; 's ő semmit sem vesz a' által, hogy velem a' Pánczélhegyig kísért, velem tréfáló hangon társalkodott, és egyszer fél ittason látatá magát. Ő nem akart fél Istennek tartattatni. Mondám azt is, hogy Consil. Vay József Ur, Fő Curátora a' Pataki Collegiumnak, egyszer az én ítéletemet is akarta hallani, hogy az oda való Ifjúságot mint kellene elszoktatni a' vad módtól, 's én azt javasoltam, hogy adjunk nekik szép örömeket; az Ifjú nem lesz-el öröm nélkül, 's ha szép öröme lesz, nem fog alacsonyokon kapni. Rousseau a' tánczot nem csak nem tiltja, de még javasolja, mert rosszat a' legocsmányabb erkölcsű ember sem tesz sok szem előtt: mi pedig azt Patakon, 's talán mondám Debreczenben is pálczáztatással, kicsapással büntetjük. – Cons. Vay nekem azt felelte: Úgy Öcsém Uram állítson az öt Prof. helyébe más Professort, – 's a' Consilnak igaza volt. – Mind ezek B. és Sz. Uraknak nem tetszettek, 's mi a' beszédet Gróf Teleki Jósefre fordítánk, hogy a' kedvetlen tárgy mellyen öszve nem férheténk, elménket egymás eránt ne idegenítse. Teleki felől B. és Sz. épen azt állíták a' mit én; hogy az felette sok és nagy virtusokkal 's felette sok és tetemes hibákkal bíró ember volt. Én ötet szeretni soha sem tudtam. Reménylem nem fogom elfelejteni holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszéllendem. A' Szent Római Birodalombeli Grófság' dölýfe és a' mit mi Magyar-Országiai Erdélyi dölýfnek hívunk, minden nyomon kiütögette magát Ő Kalvinista Archimandritaságán.

Megtörténhetnék hogy másutt elfeledném feljegyezni, és így álljon itt: – II. Leopold a' Frankfurti Coronatióra kivitt némelly Magyarokat magával, hogy Európa azon veszedelmes Conjunktúra alatt lássa, hogy általunk szerettetik, 's ezek közt vala Gróf Teleki is. (Megtörténhetnék, hogy itt botlom, és így nem szököm által, hogy ez talán nem a' II. Leop. hanem a' mostani Császár Német Országi koronázásakor 1792ben volt.) Közel lévén Teleki Göttingához, ámbár sietett a' Prágai koronázásra, még is módját ejtette, hogy Göttingát láthassa. Jövelete már tudokra volt adva a' Professoroknak. Ő Excellja oda érvén, el kezdé őket mesterezni, a' Vallástalanság felől 's a' Kant istentelen Philosophiájáról 'stbb. leczkézni, 's több egyéb absurditásokat. Ezek elhűltek, hogy kit látnak a' Magy. Musagetában. Így van az mikor az ember magát in possessorio veri lenni gondolja, 's azt hiszi, hogy az ember nem progressióra, hanem egy helyben-állásra teremtetett, 's a' nélkül hogy azt maga tudná, a' legabszurdusabb Anticatholicismus mellett is olly Catholicus, sőt catholicusabb, mint a' világos fejű Leo X.

⁴⁵ 's reá <raj..> mérték

⁴⁶ f[...]/lének; [Átírás.]

110, 112, 118,
180, 1098

Későcskén mentem a' Domokos Úr ebédjéhez. Már ették a' levest. A' Nagy-Asszony (Kenesey Katalin) praesideált, jobbra mellett maga és az Asszony között D. Ur nekem helyt hagyta, Laczi pedig balról foga helyet. Az asztalnál ültek Imre és Lőrincz Urak 's más fiai 's sok unokáji D. L. Úrnak. Az Öreg kérdi, mint leltem Buday Urat. Elhallgatván a' mit a' Pataki Ifjak felől beszéllénk, mert D. is szörnyű severus ember volt, azt mondtam-el a' mit Teleki felől mondánk, de azon szemességgel, a' mellyet az okosság javasla, minthogy én nem tudtam, az öreg miként gondolkozik T. felől. Ezt D. L. gyönyörködve érté, mert épen ez vala értelme T. felől, 's ezt beszéllé:

1., Midőn 1791. Pesten Synodus tartatott, arról is tanácskozánk, hogy a' duellum legibus etiam religionis tilalmaztassék-meg, 's ez vitetessék Canonba. Teleki, Praesese a' Synodusnak, megszóllala, hogy ő a' duellumot nem tartja semmi tekintetben vétkesnek, 's kész, ha megbántatik, sérelmét ezen úton bosszúlni. Ezt az öreg Domokos Úr, kit ismérni kellett személyesen ha meg akarjuk érteni, hogy miként esett ez a' beszéllés, nem a' maga hangjával 's mozdúlásaival, hanem a' Telekiével monda-el. A' mondas valóban nevetséges egy magát Philosophusnak tartó, irtóztató istenes ember' szájából: mennyivel nevetségesebb, midőn más által mimice adattatik-elő. Nevettünk mindnyájan, 's maga az a' gravis, severus, gyakorta épen austerus, és mégis sokszor igen víg szusszanású Öreg is. Laczi nem nevetett, de mi úgy el valánk foglalva a' nevetés által, hogy azt mind addig nem vevénk észre, míg meg nem szóllalt. Én ugymond, nevetem a' mit a' Philosophusok a' duellum ellen mondanak; a' külföldön duellálnak, 's a' megbántott nem kénytelen dehonestatorius Processusokra fakadni, a' mivel Magy. Ország tele van. – D. felele: Engem senki nem dehonestál, 's ha dehonestál, megnevetem az esztelent, 's nincsen szükségem sem processusra sem duellumra. – Felhevülés nélkül folyt a' beszéd, 's nekem úgy látszott, hogy tovább foly már kettejek közt a' beszéd mint illet, 's belé elegyedtem; – egy megbántás, melly többször nem-akart mint akart, mondtam, nem érdemes, hogy magamat megölessem, megcsonkáltassam, vagy abba az irtóztató fekvésbe vettessem, hogy magamat úgy kelljen néznom mint gyilkost. Osztán a' duellum színt úgy bizonytalan jele annak hogy igazam volt mint az Ordáliumok. Laczi felelt, de neheztelés' hangja nélkül. Én ugyan e' tónusból feleltem, de mi folyt köztünk, arra nem emlékezem, hogy ezt is mondtam: Én valóságos oktalanságot követnék-el, ha p. o. egy Rhédey Lajossal duellálnék, a' ki magos termetű, csontos ember és fegyvert forgatni tanúlt, holott én kis termetű, gyenge alkotású vagyok, 's fegyvert forgatni nem tanúltam. Laczi azt mondta, hogy nemes-embernek szégyen azt vallani maga felől hogy fegyvert forgatni nem tanúlt. A' tónus nem hevült fel, 's az Öreg Telekinek egy más Synodusi cselekedetét⁴⁷ 's szavát beszéllé:

A' Házi-gazdák' 's szülék' hatalmáról vala szó, 's Cánont akaránk hozni, 's T. magát elfeledvén ezt találá⁴⁸ mondani: Már én bizony megverem a' feleségem'. Ezt Domokos ismét a' Teleki' hangjával 's mozdulásával monda, 's azt vetette mellé, hogy ők, kik a' tiszteletre olly méltó Grófnét mind morális virtusairól mind testes növéseiről ismerik, látták, hogy ez igen nevetséges szó, mert ha botra került volna a' dolog, ez verte volna meg a' férjét, nem a' Gróf ötét. Mindnyájan a' kik asztalnál ülénk, igen édesdeden neveltünk, 's Laczi felpattant a' székről, 's három négy lépést tévén azt hánya szörnyű

⁴⁷ cselekedetét<, >⁴⁸ talál[./] [Átírás.]

indulattal, hogy ő magát kinevetetni nem engedi. Könnyű elképzelni melly conster-¹⁰⁹⁸
natióba jött az asztal. Ki gondolhatott egyebet mint hogy L. az öreg Domokos Úrra
neheztelt meg, talán azért hogy D. az őáltala háladatosan tisztelt Teleki háznak ezt a'
tagját szállá-meg. Én tehát mint Vendég, jónak láttam a' Házi-gazda mentségére kel-
ni, 's elébe adtam, hogy Uram Bátyám egy szót sem monda a' mi Laczit sértette volna.
L. megszóllala, hogy az ő igazságos neheztelésének nem D. Ur a' tárgya, hanem én. –
Ez lehetetlen; mert én a' Házi-gazdák' hatalma felől való textus alatt egy hangot sem
adtam, és vadabban mint mások nem nevettem a' mit mindnyájan vadság nélkül a' leg-
szelídebb vígaságban 's epe nélkül kaczagánk. Elrettenvén tehát brutalitásán és igazság-
talan vádján, az igazság' kétségbe-vehetetlen hangjával⁴⁹ provocáltam a' mindentudó
Istenre, hogy meg sem gyanítottam, hogy általam bántathatott volna meg; és még
most is azt hiszem, hogy L. ezt csak rút vadsága elfedésére hazudta, mert nem én,
hanem D. Úr volt dühének tárgya, de ezt a' maga házánál megbántani átalott. Ezen
declaratíóm' igazságát alkalmasint érzette minden, alkalmasint minden érzette melly
vadságot követett-el az Öcsém, 's így L. leült, 's az asztalnál többé nem esett egy
hang is. Szerencsére vége vala az ebédnek, 's az öreg D. Úr asztalt bonta, 's intett
hogy én kövessem; L. a' Nagy-Asszony nál maradt. – Nézze Öcsém Uram, monda D.
L. Úr; illyenek a' mi katonáink; szégyenlik hogy az ellenség mindég verte, 's rajtunk
akarják mutatni vitézségeket.⁵⁰ – L. nem jött-be; sokáig magunk maradánk, 's négy
szem közt sem szállánk sokáig. – Én attól félttem, hogy mint megyünk majd haza
Semlyénig egy kocsin.

Felülvén a' szekérre, L. elfojtott hanggal lobbantá szememre, hogy miolta haza jöt-^{110, 113}
tem fogságomból, már ez második megbántása tőlem. Az első az volt midőn Septbr.
29dikén Beretőn a' biliardszobában Kárnernek jelenlétében az eránt vala szó, hogy a'
Parasztnépet⁵¹ kell e olvasni 's írni tanítani a' birodalmaknak bátorságokra nézve, 's én
a' kandallónál az ő szavait felelet nélkül hagytam. Ez, ugymond, megbántás. – Én em-
lékeztettem, hogy én nem csak nem hallgattam, a' mint vádol, sőt azt kértem tőle, ha
bátorságosabbnak gondolja e Weimar 's Berlin és London tájékánál az Erdélyi Oláhságot?
a' discursus azután a' Kant Philosophiájára ment által; a' felől is szabadon megmondám
ítéletemet – hogy a' kik eljutnak annyira hogy megértik, tiszteletben tartják: ellenben
a' kik rágalmazták, azokra kivilágosodik, mint Rozgonyira, hogy nem is értik – én nem
értem, és így nem védelmezem; de a' mit mondék, az azt a' praesumptiót téteti-fel, hogy
az nem rossz; populáris írásai ugyan nem csak jók, de felségesek is. L. azt felelte, hogy
ő Német-Országban Predikátorokkal szóllott e' felől, 's ezek néki ezt mondták: es sey
an die ganzen Kantischen Philosophie gar nichts. Erre nem feleltem, az igaz: de az
ilyen szó nem is kívánt feleletet.

Itt van helye, hogy egy Laczit-festő történetet beszélljek-el, mellyet nem Domokos
Urtól vettem, hanem egy valakitől, a' ki jelen vala az actuson; de a' kit többé meg nem
nevezhetek; elfeledtem, ki volt.

⁴⁹ hangja[.]al [Átírás.]

⁵⁰ vitézségeket. [Az ékezet törölve.]

⁵¹ [.] Parasztnépet [Átírás.]

111, 1098

Fogságom ideje alatt⁵² Laczi Váradon multatván, hívalatos vala Gróf Sauer Kajetán Nagy Prepostnak ebédjére, ki éppen szokatlanul nagy vendégséget ada. Eggyetlen eggy német születésű vendég sem volt jelen, mert a' Tisztek, mindnyájan, az Insurrectiótól voltak oda hívva. A' vígadók közzül valaki azt az elmétlen tréfát csinálá magának, hogy elbeszélé, hogy Olaszországban egy macska sincs; mind megette a' német sereg. – Laczi a' maga dörgő szavával megszóllal, hogy ő meg nem engedi, hogy az ő Ura nemzete mocskoltassék. Okos ember a' bohó szót dissimulálta volna. Némellyek a' Laczi' szavát, a' magyarét, a' Bihari Insurgens Majorét vagy Obristlieutenantét annyival inkább tréfának vevék, minthogy a' többi Tiszt semmi resensust nem mutatott, 's a' beszéd annyira felmelegült, hogy Sauer a' házi gazda, kéntelen volt kérni az öreg Domokos Urat: Domine Spectabilis, faciat finem huic rixae; haec res ibit ad aures Palatini vel plane Principis, et me onus responsionis manebit, quod similia in mea domo contingant. D. Úr szóllott Lnak; édes Uram Öcsém, az Uram Öcsém Ura nekem is Uram 's mindnyájunknak Ura; itt arról szó sem volt; ezek a' barátink, atyánkfijai, hazafi társaink vígan vannak, tudván hogy senki sincs köztünk, a' kit ez illehetné, szabadon mondták a' mit mondtak. Nem, Uram Bátyám! etc. etc. Sauer még jobban elrémult. – Baranyi Mihály fel sem vette a' dolgot, 's mondja Sauernek 's Domokosnak: Mingyárt véget vetek én ennek a' bolondságnak. Ekkor Laczi felé fordul, 's ezt mondja a' maga rettenetes képével 's hangjával: Ugyan édes Uram Öcsém Major vagy etc. Úr! ha az Uram Öcsém érdemes Nagy-Atyja Bossányi Ferencz hallaná ezeket, nem kiáltana e fel: Fiam Laczi, tőled hozzád kutya lánczos lobogós teremtetted! 's az egész gyülekezet, kik Bossányit vagy látásból vagy történeteinek hallásából ismerik, majd eldőlték nevettekben, 's újra poharakhoz nyúltak. – Így változék-el az én lelkemhez egykor olly igen hasonló lelkű Laczi. – Elváltozott volna e, ha a' katonai grádusokon való feljebb feljebb lépdellés el nem szédítette volna.

Velem eggyyszer nagyon veszedelmes textusra szállott, de igen szerencsésen bűvék keresztül rajta. A' Franczia Revolutiónak iszonyúságait hozta-elő. Arról igen sok rozszat lehet mondani ha az ember akar, 's én minden tettetés nélkül toldítottam, de akarva, mivel láttam szükségét. Tetszett az neki, 's azt a' megjegyzést csinálta, hogy veszedelmesebb contagiót gondolni nem lehet. Ő sok Emigránssal szóllott, a' ki nagy-Úrból kodussá leve a' Revolutio miatt, és még is mind a' mellett hogy a' Revolutio által koldussá leve mind az elhagyott hazáért lánagolt, mind a' Revolutionáris Principiumokat magasztalta. 'S általjában, ugymond, alles was zur Classe der Gelehrten in weiteren oder striktere Sinn gehört, das denkt draussen republicanisch. – Ennél több Apologia, gondolám magamban, nem kell; de emlékeztetvén, hogy Hadnagy korában ő is így gondolkozott, és minden így gondolkozik a' ki a' Görög és Római nagyságig felemelkedni tud, 's látja hogy a' szabadság' elnyomása Rómát 's Görög országot mint süllyesztette-el – általcsaptam a' Haza' 's Nemzet' szent szeretetére, melly minden virtusnak nemzője, 's azzal végeztem-el beszédemet, hogy jó Király alatt és eggyzersmind eszes és népét-szerető 's becsülő Király alatt szint olly boldogul lehet élni, 's még boldogabbul, mellyet osztán Görög 's Római példákkal bizonyítottam, 's így a' beszéd csendesesen végződék.

⁵² Fogságom alatt [Beszúrás a sor felett.]

22d. – Jósival én Regmeczre, hová 25dben Karácsony reggelén érénk. – Elindulásunk előtt Laczi megszóllított, hogy Tokajban Julisnál betérjek; külömben ewige Feindschaft, 's ebédjeljek nála vagy háljak ott. Megígértem, hogy betérek, de ebéd vagy hálás attól függ, hogy múlathatok e. Egyéberánt kimondám hogy a' mi barátságunk vagy nem barátságunk nem a' betérés vagy be nem téréstől függ-fel, minden testvérünk azon idejében van, a' mellyben Præceptorra nincs szüksége, 's kiki tudhatja mi illik és mit emészthet-meg, mit nem. Én senkinek nyugodalmát meg nem háborítom, senkinek dolgát Asszonyámnál el nem rontom, sőt ott is csinálni igyekeztem a' hol vádolnak hogy rontottam. A' kinek semmi nem fáj, ne kívánja hogy nekem se fájjon. – Julisnál korán reggel valék Tokajban, beadtam a' leveleket, Jósi a' ház előtt a' kocsin várt.

Alig hihetné az ember, melly játékokat űzött házuknál 's testvéreink közt ez a' két asszony, Julis és Susi. Susi Julisnak küldözé a' tudósításokat, Julis Susinak a' Dercsényi Uram által 's Julis által koholt igen bölcs és igen morális oktatásokat, Plánokat, 's a' Plán végre-hajtójává Laczit tették, ki mint Katona, mint Major vagy Obristlieutenant! – (Sagger mort! Das ist kein Spass) – 's mint tőlünk mindnyájunktól⁵³ mint köztünk ritkán és rövid ideig múlató testvér – kíméléssel, kedvetlenségek' tartóztatásával, elhárításával fogadtatott, és így a' Plánok' végre hajtásában sikeresebbnek nézettethetett mint Dienes, ki totus pendeabat ab his.

Julisnak férjhez menésekorai historiáját a' maga helyén (1785) fogom beszélni, ha majd ezen Decenniumi Naplómát elvégezvén, Biographiámat születésemen kezdve írom-meg. Itt csak rövideden említem, hogy Dienes, Biharban vevén szolgálatot, nem vala spectátora 's mindennapi tanúja azoknak a' mik ezen a' földön történtek, beszélltetek; 's már akkor egy semmire-való asszony' lánczaiba keveredvén, valamit az neki sugallott, azt jóvá hagyá. Ez a' Bécsi születésű undok asszony érzéketlen vala azok eránt a' miket mi igenebben érzettünk talán mint illett volna, 's érzéketlenné tette Dienest is. Ez maga egy kis egyenetlenséget szűlhete közöttünk, de a' mi nem ment volna ennyire mint ment, ha D. a' világot ezen ocsmány commercium által maga ellen nem ingerlette 's tőlünk, hogy mi ezt még gyönyörködve nézzük, nem kívánta volna. Imhol holmi története.

Látván a' gyalázatot Gróf Teleki Samuel Exc. akkor Királyi Commissáriusa a' Józsefi Váradi Kerületnek, most pedig Erdélyi Cancellárius, a' maga Commissariusi Secretariusával 's későbbben Bihar Vármegye' V. Ispánjával, Péchy Imre Bátyánkkal, tanácskozott ezen gyalázatos láncz' eltépése felől. Az Anyám általok megszóllíttatott.⁵⁴ Nem mentek Dienessel semmire.⁵⁵ Én eléggé eszes voltam magamat a' mocskba nem keverni, 's nem tartottam Dnek predikátiókat: de midőn ő nekem elbeszélte, hogy ő egy más valakibe szeretett, az körül sohajtgatott de mindég hasztalan, ez az Asszony (Pruszkai Antónia a' neve, Cameralis Consil. Klobusiczky Antalné) ötet agacirozta,⁵⁶ végre levelek által vonogatta szerelmeire, D. neki azt felelte, hogy Hochachtungot és mindent várhat, de nem szerelmet; azt más foglalta-el, ha nem visszonozza is, – 's ekkor

⁵³ mindnyájunk[...]/ [Átírás.]

⁵⁴ Anyám megszóllíttatott. [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁵ Nem mentek <vele> semmire. [Javítás a törlés felett.]

⁵⁶ agaciro[...]/ta, [Átírás.]

1098 Pruszkai Antónia Asszony ötet kivitte a' Várad Felix ferdőbe, és ott tartotta vele hété-szerezett győzedelmű éjszakáját, 's a' szerelem ott kezdődván a' hol végződni szokott, már most a' legnagyobb lángban ég; – midőn D. nekem ezeket beszéllé, tudakoztam, ha⁵⁷ kérte e magától, mi lesz ebből utoljára is; ha ez nem fogja e ötet örökösen elfog-ni a' megházasodástól; 's egészen érzéketlen lett e a' világ' ítélete, a' jók' kárhozatása 's a' lelkiismeret' szava éránt; ha nem szégyenel e a' világ előtt úgy jelenni-meg, mint adulter; nem tartja e rútnak a' Klobusiczky Antal' házánál a' férj és feleség, 's a' szülék és a' gyermekek közt a' köteléket felbontani. D-nek az mind bolondság volt; azt *min-den* ember csinálja ugymond, vagy egy vagy másképen; hypocritaság az az Ehrbarkeit. De D., mondtam, hiszen ha a' dolog moralitása felől nem engeded is hogy szálljak, mondd-el, vel ipsa exoneratio alvi nem olyan e a' mit minden jó nevelésű ember titok-ban tesz. – Ezek helyett D. Templomba járt, szörnyű istenfélő keresztyén ember lett; a' Vallást-csúfolókat, a' kételkedőket szidta; Communiókor Váradon valami Zsoltárt vagy Dicséretet, a' mi a' Cantor 's Oskola-mester kötelessége, Fő Notár. korában⁵⁸ maga praecinált, mellyről a' Laczi levelei közt, mellyek nálam már bekötve állanak, egy rendes levelet találhatni de dato⁵⁹

Nem szállottam többé, mert láttam hogy haszontalan, 's az Anyámat is, kinek sze-me majd kiegész, kértem, hagyná⁶⁰ az időre a' mit az ész jóvá nem tehet. Ezek mind szenvedhetők voltak volna, ha Dienes a' Publicumnak és véreinek nem insultált volna. De ő kijöve Váradról Semlyénbe, kocsijára vette Klobusiczkynt *minden asszonycseléd-je*, sőt férjficseledje *nélkül* is, 's beszállt a' 70 esztős Nagy Anyámhoz, az Özvegy Bossányi Ferencznéhez, a' ki a' régi szemérmes világból lévén maga, erre a' szemtelen kurvára pillantani sem mert. Pruszkay Antónia (mert örömet kémélem-meg a' Klobusiczkiek' tisztelet-érdemlő nevét) ezt ungarische Grobheitnek nevezte, 's csak-hamar elmentek, ott hálván. Susi húgom nem így bánt. Ő maga is régi világi tónusban neveltetett 's kurvaság' gyanúja nélkül való Asszony volt, de D. miatt kész vala mindent tenni, 's Pruszkay Antóniának nagy barátnéja leve. Együtt múltattak hetenként a' Szúnyogdi hegyen, egy szobában háltak, 'stbb. – (Susi is felette istenes, templomba-járó Asszony, szemeit a' papoló Predikátorról le nem vonja; 's ha valaki elrémül, hogy ő, Asszony, teremtetéz, bassza anyját, lelkét, megszóllal: „De elmondom én, hogy egy Katona sem különbben: de imádkozom is!” – A' ki engem ismér, mondja-el, mint lehetne énközöttem és az ilyenek között szoros egyesség! –)

Az Anyám egyszer 1789 táján Váradra ment, 's az volt minden óhajta, hogy ezzel a' romlott Asszonnyal össze ne jöhessen. Nem tudom melly történetre bál adatott, 's másokkal együtt az anyám is megjelent. Széke mellett egy üres hely volt, 's Pruszkay Antónia oda ült kész-akarva, hogy a' Publicum ne nevéssen rajta hogy egymást kerülik. Pr. Ant. az Anyámhoz szóll; ő magyarul nem tudott, az Anyám németül; az Anyám oda tekint, látja ki szóll, 's megborzadva 's könnyes szemmel ott hagyja székét. Pr. Ant. ezt szörnyen nehezen vevé, 's D-nek levelébe hozzám egy⁶¹ levelet teve, mellyben az

⁵⁷ ho<gy> [Átírás és törlés.]

⁵⁸ kötelessége, maga [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁹ de dato [A „de dato” után hely van kihagyva.]

⁶⁰ kértem, <hogy> hagyná

⁶¹ levelébe <nekem> egy [Javítás a törlés felett.]

Anyámat magyar gorombasággal vádolja, 's talán engemet intermediatornak vagy valami ilyen formának kért. Én vissza írtam mint *fiú* és mint a' ki a' *magyar gorombaság*-ot el nem nyelheté, 's kértem, hogy végye tekintetbe, hogy egy Anya az effélét nem nézheti hidegen, midőn még az egészen-idegen is botránkozva nézi 's hallja. Akarva adék eléggé kémelő tónusban fúlankot, hogy sem a' világnak, sem eggyenként senkinek nincs jusa másnak titkos szövetségeit feszegetni, erkölcsi tisztaságára felvigyázni 'stbb: de az *adulterium* még a' legszabadabb gondolkozásúak előtt sem indifferens dolog. – Nem sokára vevém D-nek vastag levelét, mellyben írja, hogy látni akarta mit felelt nekem Klné, 's levelét felbontva küldi. Köszönjem magamnak a' mit kapék. Ebben a' levélben a' szajhácska engemet bolondnak, hunczfutnak 's mindennek egyébnek kiált, 's én azt sem akkor nem vettem neheztelve, sem most nem szégyenlem elmondani; ha kell, nem bánom, ki is nyomtathatja levelét, ha talán mása nála megvagyon. Nálam meg nincs, mert ha volna, ide írnám egészen. – Dt ez erántam hideggé tette, valamint a' nem-efféle bánás Julist és Susit nagy kedvességében tartotta-meg mind e' mai napig!

Hadd beszéljek holmit erről az Asszonyi nem excrementumáról.

Lomniczon lévén 1787ben, az öreg Berzeviczy Sándorné Asszony azt beszélle, hogy midőn ez a' Consil. Klobusiczky a' Szepesi XVI. Városoknak Administrátora volt, fertelmes felesége Rátonyi Gáborral vala ilyen ismeretségben. Eggy estve Bnéhez jövének egy kocsin. Szállás nekik a' Kastély' felső során adattatott, de két szobában. Midőn más nap elmentek, a' Rátonyi ágya a' Klobusiczkyné ágya mellett találtatott, mint a' férj' és feleség' ágyai állani szoktak. Egymás mellé tenni nem restellették: restellették az eggyiket oda vissza vinni a' hol azt a' ház' szobaleányai megvetették. Ezek nem elégedtek meg azzal hogy vétkezhetek: mutatták hogy nem szégyenlik a' mit tettek.

Eggy vacsoráján valék Del és sokakkal másokkal. Minden szemérem nélkül mondta-e' mentula és cunnus német neveiket. Ennyit egy bordélyból hozott ringyó sem igen fogna merni.

Ugyan csak az én jelenlétemben beszélle, hogy Báró Wécsey Ferencz, az elegantiarum arbiter, a' Pruszkay Antónia fiatalabb esztendejiben eggyyszer ennek látogatására jött. W. vette észre, monda ez a' fertelem, hogy az anyám gyakorta kifordúl és kin maradozik; 's kérdé tőlem, mi történhetik. – Nichts, mein lieber W., felelek, ugymond, neki; meine Mutter ist ein gesundes Weib; sie sieht, dass Sie bey einer hübschen Frau ein visite sind, und weiss, dass Sie vielleicht gern unter vier Augen seyen möchten. – Wahrlich, Gnädige Frau, felele Wécsey, Ihre Frau Mama hat von mir eine bessere Idee als Ich sie verdiene; rufen Sie sie hinein, ich will mich durch sie visitieren lassen, und sie soll sehen, dass ich zu nichts mehr gut bin. –

Eggyyszer, ugymond ezen alkalommal, épen ez a' Wécsey hozzám jó, 's kérdi hol vagyok. Mondják: Templomban. A' Cselédhez fordul, pénzt ad neki, 's kéri hozná utánam ezen imádságos könyvet; hogy azt én kívántam, 's látja hogy későcskén jött. – A' cseléd hozza, 's sugja. Kivonom a' könyvet tokjából, 's látom, hogy az imáds.-könyv formára kötött könyv mit der verschiedensten Arten des Actes in Kupfern.

Elbeszéllem ezt Rhédey Lajosnénak, kivel négy szem közt a' D. szerencsétlenségeit emlegeténk, 's ez a' tiszta-életű Asszony viszont azt beszélle nekem, hogy ónála történt, hogy Pr. Antónia a' Thercsi vendégeit annak előadásával mulattatá, hogy mint tett szert házassága' első esztdejiben minden héten két pár cipőre. Férjem, ugymond, ezt el nem

¹⁰⁹⁸ győzte volna, 's az atyám látta, hogy szép fiatal asszonynak van módja azt szerezni férje' erszényén kívül is. Rhédeyné asszonyi szeméremből hallgatá-el a' többbit.

Miklós öcsém elvevé Beothy Victoiret. Házassága' első holnapjaiban Pr. Antónia Vikit megszólítja egy bálban, hogy tégyen szerencsésé egy Tisztecskét. Viki nem felelt. Pr. Antónia megújította tanácsát. Frau Hofrätin, felele V., können Sie auch nur ein Wort noch sagen, so sey es meinem Mann geklagt. Így hallgata-el.

B. Wécseynének első férjétől Bogdanovicstól született leánya,⁶² elébb Kis Agostonné, másodsor Gener. Lewoenné, kevés holnapos menyecske volt Váradon, midőn a' mostoha atyja Báró Wécsey József' házában kártyázók gyűltek-fel. Én nem kártyáztam, 's széket vévén a' Gróf Beothy háta megett, épen általellenben a' szép Kis Agostonnéval, azon merültem speculatiókba, hogyan van az, hogy a' csillogó barnaságú fiatal Kisné épen nem szép. Int Klobné, kérdi, akarom e Kisné? Elhalok a' szóra. Ha kell, ugymond, ő szolgálni fog. Minden szó nélkül fordultam-meg sarkamon.

Dienesnek ettől az undok teremtéstől két leánya volt, Theréz Cecilia. Az egyik talán megholt a' másik egy Váradon tanult Slavoniai születésű gazdag ifjúhoz méne férjhez. Helyt hagyok itt nevének: –⁶³

Kiszabadulván Munkácsról, bémentem Váradra, 's D. elvitt hozzá. Elmentem, 's úgy viseltem magamat, mintha mindent ignorálnék. – Sietek véget vetni igen is hosszas beszédeimnek felőle:

Der Kl. hat ein göttliches Herz! monda nekem Dienes. Du kannst die nicht vorstellen, welche Freude das Weib hat, Unglücklichen mit dem Beutel, Kranken durch Dienste beyzustehen. Es ist hier ein kranker Acteur; bey diesem weilt für täglich viele Stunden, entsagt sich alles Freuden, und nährt ihn aus ihrer Küche.

Nem sokára kivilágosodik, hogy az Asszony a' theatralistával szerelemben van. D. a' bódulásig volt. Az Asszonynak barátnéji szemre-vetésekét csinálnak, hogy nagy hálátlanságot követett-el D. eránt; szűnne-meg; D. a' kétségbe-esésig süllyedett. Ezeknek kimondja hogy D. kifacsart czitrom, a' másik olly véres legény, a' ki.... Azon hűlt-el a' világ, midőn ez a' bestia ott hagyja férjét, gyermekeit, Váradot, 's az Actorral Kassára szökve megyen. – Én bémentem Kassára, a' Parterren széket veszek 's – ő a' szomszédom. Elfordult tőlem fejjel, én kilódultam. – Talán esztendő múlva tért vissza Váradra. Kassán semmi házhoz nem ment, sem hozzá nem ment senki. A' legnagyobb tolongásban úgy élt mintha pusztán élne. Egyedül B. Wécsey Miklósnak házához küldé egy levelet, 's abban ezt arra kérte, hogy ha baja találna lenni, az ő védelmére bízassa magát.

Vissza térek a' két lány-testvéreinkre: Julisra és Susira.

Julisnak még gyermeki esztendejiben meg volt az a' viszketege, hogy másból magának bolondot csinálni, leveleket lefogni, titkokat kitanulni, 's az efféléknél fogva másokat a' szerint tánczoltatni a' mint ő vonja a' hegedűt, nagyon szeretett. Sokat kellene feljegyeznem, ha képét hihetően akarnám festeni: de annak, a' ki elfogva nincsen, keveset hallani is elég lesz.

⁶² született <első> leánya,

⁶³ [A „névének: –” után hely van kihagyva.]

Szulyovszky Menyhértnek 1794 előtt nem tudom micsoda collisiója volt Gróf Csáky Istvánnéval, Homonnán. Régi versengését az egész világ tudja Consil. Szirmay Lászlónéval, B. Révay Apolloniával. A' Szulyovszki Moralitása is megengedi azt hogy a' mások házaikban spionokat tartsunk, 's neki honestum quod libet. Csáky Istvánné szerencsétlen feleség 's forró vérű Asszony vala. Férje csak paraszt menyecskékben lelte gyönyörűségeit, 's szabadon hagyta feleségének, hogy csinálja a' mit akar. Ez hasznát vette a' szabadságnak; 's soha sem volt férjfi nélkül, ha az egy öszveroskadt Major Báró Capaun volt is; noha e' mellett szerencsáját tette Spielenberg gyönyörű Szepesi Ifjú, ki a' Grófnénak ágyasa volt, végre mindenese, míg Csáky elúnván a' sok insolentiát 's parancsolgatást 's vesztegetést, bottal fenyegetőzött, 's Spielenberget Szepesbe, a' feleségét haza küldé. – Szulyovszki a' Grófnénak legtitkosbb titkait akará tudni, nem mintha ő szégyenlhetett volna még valamit, ő azon túl volt; – hanem hogy az által bosszantassék, hogy ellenségei előtt fel van fedve a' mit vélek nem akar tudatni. A' Grófnénál akkor egy Ployer nevű Kisasszony tette a' Múlattató' szolgálatot (ezt Bujanovics Károly rabtársam titkon vette-el, egy Orosz Pap által eskedtetvén öszve magát, – mellyről másutt). Dercsényi János Zemplény Vármegyei Doctor, a' Julis férje, Csákynéhoz gyakorta hívatatott, kivált a' Capaun betegeskedései miatt. Ez sok híreket horda Szulyovszkinak; de ez nem vala bátorságos, mert Dercsényinek a' reputaiója szenvedhetett volna általa. Ki hívassa házához az olly Doctort, a' ki hírt szed és széleszt? El vala tehát végezve, hogy Ployer Kisasszony Julisnak küldje a' híreket 's a' Grófné' leveleit. Csákyné elrémüle, látván, hogy elárúltatott. Senkin sem tudott megállapodni gyanakodása, de végre elhitéte magával, hogy az nem lehet más, mint a' Gesellschafts Fräule. Lakatost hozat a' Grófné, a' leánynak minden holmijét megmotoszák, 's nagy csomó leveleire akadnak a' húgomnak, mellyek felfedték a' titkot. – Péter bátyám mit csinál a' leányával, ennek sok kérőji mint fogadtatnak, mint eresztetnek, 'stbb, ezt nem atyafiságos részvételtől, hanem abból a' nyugtalan viszketegségből mellyet említettem, leselgette, gyakorta tízedik kezek által. A' jó ember, ha valakivel jól nem lehet, hallani sem akar róla: de Julisnak a' titkok' kitanúlgatása volt gyönyörűsége, 's a' titkok' kitanúlását maga-módú bosszúra fordítgatta.

Haza érkezvén én, látni tudni akarta, mit kezdenek velem. Fogságom előtt Regmeczen szakasztta ki nekem az anyám földeket, réteket, ház épült számomra, 's íme most Regmeczről Semlyénbe, Semlyénből Regmeczre hordanak, de úgy még is, hogy könyvem, képem etc. Semlyénbe ment-le Regmeczről. Ezt meg nem foghatták, 's én nem szóllottam. Látták hogy Jósi Regmeczen Ur, 's teljes tetszése szerént lopja az Anyámat 's testvéreimet, 's azt hitték, hogy én viszont Semlyénben akarok lenni Ur, 's ott lopom Anyámat, testvéreimet. Hogy pénzem nincs, gyaníhatták, láthatták, de nem értettek miként nincs, 's féltek, hogy lehet. Ha Ferencz meg nem házasodik, úgy egy rátával több marad osztályra, ez vala vígasztalások. Eggykor én is D. is Susinál vagyunk, 's Susi irtóztató ostoba módon megszóllít: Már édes Bátyám Uram, csak házasodni kell. Érttettem, 's rá pillantván látom, hogy egész tekintete les, mit fog mozdulásom elárúlni. Nem egyebet néma útálatnál. D. egygy öszvesugorított ujját vetett, 's monda: Késő! – Minden cselekedetek azt mutatta, hogy rettegnek, hogy rátájok el talál enyészni.

Midőn Debrbe menék Laczival, az Anyám ezt mondá neki: Csak ez a' Ferencz házasodnék. – De mit házasítja őtet Asszonyám, felele Laczi; van e olly emberséges em-

¹⁰⁹⁸ ber, a' ki a' maga gyermekét ő hozzá adni nem szégyellené? – Laczi és Dienes valóban engemet, fejvesztésre kárhoztatott, tömlőczből szabadult embert, nem is néztek különben mint olyat, a' kinek kegyelem, ha ők, Fő-Notárius és Stabalis-Tiszt, magok közt megszenvadni méltóztatnak. Egy két hétig, édes fiam volt nevem, melyet soha nem hallottam elébb, és a' melyet Péchy László nevőjökön kívül senkinek nem adnak a' háznál. Arról csak hamar leszoktatám.

Ezeket előre kelle bocsátanom, hogy a' mi következik, meg lehessen érteni, 's én félbe szabdalni a' beszédet kéntelen ne legyek.

180, 1108

1802. Januarius.

1. Kázmérba. – Sophie még mindig bízik a' hazájába visszabocsátott francziába.
⁶⁶⁷ Igen gyengédeden éreztetem vele és szülőjével, hogy az hihetetlen. Én Sophie felől nem is álmodozom, 's vele mindig azon szép tartózkodással bánok, a' melyet jó ember szokott másnak hitvese 's mátkája eránt mutatni. Ugy voltam a' két leánnyal mint testvér, 's Marieval szabadabban enyelegtem. Ez a' szegény gyermek erántam tüzet kapott. Nem neveltem azt, 's a' szerént bántam vele mint kedves gyermekkel.

19. Semlyénbe indulok. Ez nap tartathatik utolsó Regmeczi lakásomnak, mert már mindenemet Semlyénbe szállítám. – Rakamazt 21dikben meglát Falk nevű Miskolczi Zsidó. Örömeiben megcsókol, 's én vissza a' csókért.

181

1802. Februárus.

4ben Sző-Demeterre; ebéd Kőrösön, Halmágyi Lászlónénál. 6ban vissza.

1802. Martius.

1. Fried Sámuel barátom Kolozsvárra menvén, Debreczenből ide.
29. Dr. Szent Györgyi József Urat ma látom először a' Colleg. Examenében.

1802. Aprilis.

3d. – Dobozi Kriska, Fráter Istvánné 17 esztdei meddősége után leányt szül. 6ban keresztség.

21. – Jósi gyűrűt vált Balajton, Magdolnával.

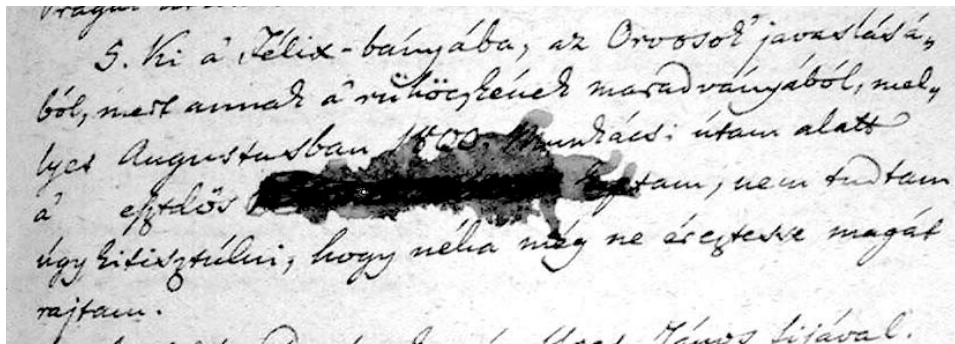
1802. Május.⁶⁴

2d. Kazinczy István jó a' hírrel hogy Jósi mátkás. Véle Váradra.

4d. Váradon Anglus lovagló. Rá ismerek Mad. Lenz, elébb Colbert-re, kit 1800 Júl. Kapliczon Prágai útunkban láttam.

⁶⁴ [A dátum élőfjeként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

5. Ki a' Félix-bányába, az Orvosok' javaslásából, mert annak a' rühöcskének maradványából, melyet Augustusban 1800. Munkácsi útam alatt a' esztdős⁶⁵ [...] kaptam, nem tudtam úgy kitisztítani, hogy néha még ne éreztesse magát rajtam.

5. Ki a' Félix-bányába, az Orvosok' javaslásából, mert annak a' rühöcskének maradványából, melyet Augustusban 1800. Munkácsi útam alatt a' esztdős [...] kaptam, nem tudtam úgy kitisztítani, hogy néha még ne éreztesse magát rajtam.

Itt lelém Becsky István Urat, János fiával. Egykor Gárdista volt, és szüntelen az akkoriak' emlékezetében éle. A' szerént emlegette Maria Theresiát és az akkori Udvarnokokat, mintha tegnap jött volna el circulusokból. Egy valóságos Szatmári Gascogne. M. Theresiának fülébe ment, hogy ő hazúlról 2000 f. kapott, 's M. Th. csudálkozott rajta, complimentírozta ötet gazdagságáért. Felette boldog abban, hogy ő Becsky. Jaj annak a' ki közel jár hozzá 's nem nemes ember. – Sok ideig magokban ettek ketten, 's senkivel sem társalkodtak. Én egyebet tanácslottam. Uram Bátyám nagy világban forgott Úr; tudja ott mi szokás. Illy helyeken incognito szeretnek lenni, 's fogadóban, köz ebédeknel, bálban senki sem tudakozza, ki ez, ki amaz. Együnk köz asztalnál. A' Feredők ezt az örömet nékem köszönheték 's köszönték. A' Bernáth Ferencz ábrázolja e' mellett csak csúf viasz ábrázat: ezé irtóztató. Kis ember, csontos és húsos, bibircsós forma növények lepték el igen viasz képét. Egy rövid, Szatmári szabású kaputban,⁶⁶ mely egy arasszal vala kurtább mint a' térdei állottak, járt, 's gatyamadzaga hosszan kifityegett. Asszonyok forogván körülünk, figyelmessé tettem, hogy az csügg. Azt felelte, hogy az semmi; hadd legyen. – Egy nap hosszabb ülénk asztalnál mint mások, 's ő engem M. Theresiával folyó beszédeiről mulattata. Fijához fordult: „Fiam Jancsi, hozass egy butellia Tokajit; Becsky vagy te!” – Lónyai Menyhért kellene ennek, gondolám; az tele szívná magát ennek bolondságaival, 's producálgatná.

9. Vasárnap. Váradról felette sok nép gyüleki csinosan öltözve. Tegnap és tegnapelőtt olly nagy dér, hogy elfagytak a' szőlők. Kedves vala tehát a' napfényen állani. Ketten mi az ebédlő előtt beszélgeténk, 's egy 30 esztdős ember csíkos nadrágban, csíkos lajbliban, csíkos kaputban elméne mellettünk; csíkos vala még az a' bársony is, mellyel gömbelyű kalapja körül vala szorítva. Ejnye, mondám, de szereti a' csíkos! No semmi! monda Becsky; Zinngiesser. – Felakadtam. Ismeri Uram Bátyám? Nem felelt igennel vagy nemmel, hanem csak ezt: Bizony nem is aranyműves, az ebadt! jó neki a' Zinn is. – Rendes támadásai az ideáknak! Ezt akará mondani vele: valamint az ón va-

⁶⁵ esztdős <Krainik Málitól> [Az „esztdős” előtt hely van kihagyva, a törlés bizonytalan olvasat.]

⁶⁶ kaput [Emendálva.]

181, 1108 gyon alá felé az érczek közt, úgy ez az ember a' társaságban. – Midőn ezen teljes kedvvel kacagnék, meglátom hogy a' ferdő-épület' felső ablakából egy beteg fiatal Tiszt és egy szép Asszony lenéznek. Major Sárosi András vala az feleségével Ilosvai Kriskával. Ekkor érkezének a' ferdőbe. – Becsky 10dben elméne, 's Sárosi elfoglalá a' kiürült szobát.

A' ferdők közt vala Spáh Debreczeni fiatal Kereskedő is, igen szép asszony feleségecskéjével, ki Dr. Szent Györgyinek kedves barátnéja. Maga Spáh is igen kedves ember. Katonáskodott, és magát elrontotta. Már nem él 's felesége Komáromba voná magát szülőjéhez. Egy nap az asztalnál ülők beszéllek, kit mi baj hozott ide. Spáh azt mondá, hogy ő karja' 's lábai' csontjában érez fájdalmakat. Becskynek meg nem engedte eddig döllyfe⁶⁷ hogy egy Kalmárral discouráljon, de ekkor hirtelen megszóllalala: „*rövid réffel mértél!*” Az egész asztal meghökkent, 's egy kevés várakozás után, mely alatt kiki azon tanácskozott, hogy e' brutalitást megbosszulni kell e vagy nevetni, még Spáhné 's végre Spáh maga is édesdeden kacagának. B. nem nevetett. – Még nem tudta, hogy Spáh katona volt, 's hallván, hogy ez Coburgot, a' Herczeget és Generálist emlegeté, impertinentiával hökkengetett, hogy ismerheti is ő azt. De a' társaság Becskynek mindent elnéze.

Prof. Tertina Mihály, sok tudós Társ. tagja, kijött, hogy engem láthasson. Az eldőlésig itta tele magát szobámban az én rovásomra. Dr. Bükky is azért jött, de átalotta mutatni (a' mint Tertina vallá) hogy azért jött. A' Váradi Fő Gymnasium Exhortátora Illei Takács Károly, versgyártó de jó ember, most Keserői Plebánus, még nem gyengítette volt el annyira fejét mint azolta, 's józanon méne-el. Dicséretére jegyzem-fel, hogy a' Debr. Colleg. Bthecájának mintegy 60 darab könyvet küldé ajándékban; 's gyaláztatja a' Debr. Coll. Elöljárójinak, hogy azt meg sem köszönték. Fogja e ezt valaha hihetni a' maradék!

Sárosi öszvelőtt, öszvevagdalt, vízi betegségben kínlódó fiatal ember vala; a' felesége szép növésű, szép képű, gyönyörű kékszemű, tenyeres talpas asszonyka. Csak a' fogai rosszak 's lába nagy. Sok talentomot kapott a' természettől, de gazdag fősvény atya nem ada neki illő educatiót. Szeretett olvasni, 's gyengéje volt szemérmesen éreztetni hogy ő olvasott 's olvas. Kevés idő kelle arra, hogy mi hárman igen szorosan öszve fonnattassunk. Láttam hogy valamit feleségben kereshetek, benne fellelem, 's el vala végezve, hogy cultiválni fogom barátságát, és ha elméje olyan mint külsője 's feje, várakozni fogok Sárosinak halálára. – Gondolnám, a' ki házasságot forgat elméjében, az nem vete-medik vétkes lépésekre, 's ez minden gyanakodást elháríthat. Azonban hogy Sárosiban 's benne olly gondolatokat ne támasszak a' mellyek hozzám illetlenek, a' nélkül hogy nekiek szóllottam volna, lovakért küldöttem; 's ők csak akkor tudák-meg, hogy megyek, midőn cselédem pakkolt. – Sárosiné érzette elmenetelem' kárát 's marasztott. Kiment Spáhnéval 's egy Ne-felejts-el jött vissza sétálásából. Marasztott Sárosi is. Nem engedvén magamat megmarasztalni, kért hogy várjam-be Váradon, más nap ő is utánam jő.

A' szép Asszony körül sokan sohajtoztak. Egy Kapitány vévén észre, hogy ő hátúlbb⁶⁸ áll nálamnál, azzal könnyített kínján, hogy felszökött a' balustrádra, 's a'

⁶⁷ [/]ölyfe [Átírás.]

⁶⁸ hátúlbb<.>

vízbe ugrott uniformisában hogy egy ott feredő szép asszonyt öszve csiklandhasson. 1108
Én 14dben ott hagytam a' vizet.

Egy csoport Kalv. Pred. kik közt Bod a' Létai és a' Bihari⁶⁹,⁶⁹ Csokonaival a' ferdőbe. Ekkor nap és itt írta Csokonay az ő Anacreoni darabjai előtt álló Ajánlást: *Kazinczy, Földi, kik belőlem* 'stbb. – Kijövének a' Czigány Musikusok Váradról. Csokonay ezekkel vonatta-el Kosovicsnak⁷⁰ azt a' Musicai Compositióját, melyben ez, ki a' Szulyovszki elfogattatásakor Sz. házánál Rákócson, Kisasszonyait musikára tanította, Sznak elfogattatását kesergette. Ezen musicalis Compositióra írta Csokonai a' *Földiekkal játszó* etc. éneket.

15ben Sárosi is Spáh is Váradra. A' Sárosi cselédje, ki nem hozzám, hanem másuvá¹⁸¹ vala kiküldve, öszve akad velem, 's jelenti Urának ittlétét. Oda. Kapitány Nozdroviczky is ott. Estve felé sétálni. Én Nozdroviczkyra bízom a' vezetést. A' hídhoz közel Spáh és Spáhné szembe jönnek velünk. Én Spáhnét veszem karomra. Uram, mondá Spáh, te valál a' társaság' lelke. Lehetetlen volt tovább kitúrnunk a' feredőt. 16ban mindnyájan el.

21. Asszonyvásárára Frater Istvánhoz, onnan 22. Köbölkútra Bónis Ferenczhez 's estvére Poklos-Telekre Sárosihoz. Alföldi lakásomnak vidámabb képet ad a' szerelem, 's Sárosi tovább alig lehet nálam nélkül. Bónis Ferencz és felesége Bernáth is nagyon örülnek, hogy egygyütt létünk által életünknek örömet adhatunk. Idegen ember nem képzelheti azt a' társaságtalanságot, mely ezen a' vidéken uralkodott; nem jártak egyyüvé, 's ha egygyütt lenni találtak is, komoron öszve sugorodtak magokba. Midőn Fráter Istvánnak keresztelőjében valánk, az Urak az asztalnak egyik végébe vonták magokat, a' másikba az Asszonyok. Én haszontalan mutattam példát, haszontalan nógattam. Bornemisza vagyok 's ittam, hogy tüzet kapjanak. Haszontalan volt.

Sárosi fenekig becsületes characterű ember volt. Nem vala egyéb baja mint hogy árván maradván, iskolájit nem végezte-el úgy mint illet, 's köz katonává leve, 's sok ideig volt Al-Tiszt. Nagyon kilátszott rajta hogy nem sokat forgott jobb társaságokban, 's talán két esztdeig káplároskodott. Lelke' szegénységéből azzal mulatgatá magát, hogy Imre⁷¹ nevű Kalv. Predikátort ebédre, vacsorára hívatta, 's belőle bouffont csinált. Az ember külömben is bouffon fogott volna lenni. Sárosi, Luth. lévén, a' Prædestinatiót nem tartozott hinni, a' Pitypalatty (ezt a' nevet adá a' Papnak Sárosy) pedig kész volt volna magát ezért meg is feszítetni. Első ott vacsorálásom alatt ismét úzték a' Prædestinatiót. Én nem leltem semmi örömet abban, hogy egy nyavalyás Papocskán mutassam hogy több eszem van, 's a' ház' asszonykájával beszélgeték. De Sárosy belé vont. Megörült a' Pap, hogy secundálni fogom, 's complimenteket tett nekem, hogy engem competens bírónak ismérhetnek. Sárosiné tudta, hogy épen ez a' compliment szegi nyakát a' Papnak, mert már most kevélységem fog szállani kénszeríteni. Úgy is lett; hogy S. meg ne bántassék, belé bocsátkozám a' dolog' mivoltába, 's megmutattam hogy a' Prædestinatio ideája a' Philosophusoktól mehetett a' Theológiába: de hogy kereszténynek azt hinni absurdum. – A' Pap az én elmenetelem után megvallá Sárosynak, hogy több tudományt gondolt bennem. – 23d. Bónis Ferencz az anyjával 's feleségével 's Fráter István oda. Ott hálunk. Én 24ben Váradra. 27. Áldozó Csötörtök. Sárosiék

⁶⁹ [A „Bihari” után hely van kihagyva.]

⁷⁰ vonatta-el <Szulyovszkinak> Kosovicsnak

⁷¹ [Az „Imre” után hely van kihagyva.]

181, 1108 Köbölkútra. 28ban valamennyi vendég mind Asszonyvásárára. Szép vacsora kinn a méhesben.

29. Regmeczre indulok. Debr. felé hogy Nagy Gábor Urat vihessem. 30. Tégláson megtekintjük a' Beck Pál Úr kertjét; magához nem tértünk-be, mert lába szárát ketté törte 's ezen kínjaiban fekvék. Imhol szerencsétlenségének története:

Szokott módja szerént rettentő káromkodásra fakadt, hogy a' Kőműves valamit nem úgy csinált mint néki látszék jónak, 's parancsolta hogy igazítsa-meg. Ez nem értette a' parancsolatot. Beck tehát az Atya-Istenen kezdvén a' czifra szitkot 's nem tudom kin végezvén, mégyn felfelé a' deszkázaton, 's midőn ott is ugyan-azt úzná, olly helyre hág, a' hol a' deszka' vége nem feküdt támaszon, 's káromkodása alatt lezuhant, 's valami rakás vasban lábaszárát ketté törte. Ezt a' hívők isteni bosszúnak vették; a' Lucrétz' tanítványi mosolyognak ezen az ő hiteken: de annyi csak bizonyos, hogy a' káromkodás, az oktan szó, és a' pajzánság nem lehet eszes ember' dolga.

1802. Június.⁷²

181, 544, 669 2d. Kassán veszem Virág Benedeknek levelével a' Dayka Gábor verseinek nyomtatás alá készített Autographon Kötetét. Hol vette ezt Virág, még maig sem tudom. Hihető, hogy D. Trattnerhez küldé hogy tulajdon költségén nyomtassa, 's Tr. Dnak halálát hallván, Virágnak adta azt, megtekintés végett, 's V. ismervén barátságunkat, 's látván hogy igazítások nélkül ki nem eresztethetik, nekem kedveskedék.

182 6d. – Pazdicson Templomban. Ott és Lazonban az öreg Poturnyai András Úr. Jósi Beretön marada, én Körtvélyesre éjszakára.

182 11. – Debreczen városa a' Collegiummal és a' Coll. mellett való Templommal elég.

22. – Nagy Gábor Úrral Szőlőskére. Borsit megtekintjük, a' szent emlékezetek miatt.

25. – Kázmér. A' Sárosinéba szeretett ember szerelem nélkül tölte jó napot ezen tisztelt kedvelt háznép közt. Midőn a' kávé béhozzák, Sophie megszólal: Ferencz, mingyárt producálom a' szép szobaleányomat; a' tifélétek az ollyakon kapnak. – Nevettem a' szeretetre olly igen méltó leány tiszta emberiségén, 's nyílik az ajtó, 's egy sánta leány a' legszebb fővel a' mit képzelni lehet, hozza a' kávé. Sophie már mondta a' leánynak, hogy őtet meg fogja velem tekintetni, 's az szegény majd elejté a' tálczát, 's mihelytt kezéből kitette, azonnal ment, mintha arczon verték volna. Ismerni kell az embert, mikor valamelly cselekedetét megítélni akarjuk. Sophie ezt a' Bábí nevű leányt szerette, szánta; 's azt hitte, hogy az effélék által enyhítést adhat a' szegény leánynak azon kínos érzésre, hogy sánta. Osztán Sophie 's két testvére engemet gyermeki esztendeji olta úgy tekintett mint testvérét. Én Sophiet soha sem különben, legalább miolta ő a' Bécsi Klostomból, én fogságomból, haza szabadulánk, mint igen jó gyermeket, kinél alig ismerek alkalmasabbat egy férj' boldogítására.⁷³ Soha sem támad szeretet és vágyás a' reménynek minden sűgára nélkül, azt mondja egy francia Író. Ha én hihettem volna hogy Sophie enyém lehet valaha, oda hagyám vala a' világnak minden Ilosvai Kriskájit.

⁷² [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁷³ boldogí[...]/ra. [Átírás.]

29. – Péter bátyám tánczot ád Ujhelyben.

30. – Elhurczolkodunk a' Hericz' házából; holmit a' töltő-házba raktunk; az Anyám a' Bodnár házába.

1802. Július.⁷⁴

9. – Én Semlyénbe. – E' napokban vevém az Oeser Lipsiai Festő-Acad. Director festését, melyet kérésemre 1794 dolgozott.

20. – Poklos-Telek. – 22. Hegyköz Pályiban, 's éjjelre a' Püspöki ferdőbe. Sárosi, ha becsületes ember nem voltam volna, elronthatta volna feleségét. Én különszobát vettem. Ő parancsolta hogy cselédeink hordják holmimet az ő szobájába. Haszontalan ellenkeztem, haszontalan terjesztettem elébe hogy magamat és feleségét gyanúba nem akarom vétetni. Ők két ágyon feküdtek egymás mellett; fel kelle kelnem, 's őtet sokáig mulattatnom. – Melly közönséges embernek kellett volna nekem lennem, ha magamat úgy viseltem volna mint ezerek mások! – 23ban szörnyű meleg. Sárosy dél után kiviszen a' Körösbe megferdeni. Ott feredtek néhány idegenek, 's azok közt a' Váradi Bába. Ez, hallván nevemet, kérdi, ha az a' Kazinczy vagyok e, a' kinek szerelmes leveleit Beothy Fanny nál olly sokat olvasták. Mondtam, hogy az az Öcsém Miklós, ki a' 11 esztős Fannyval szerelmeskedett mint gyermek, 's később Vikit vette-el. – Nem Miklóst⁷⁵ kérdem én, ugymond a' Bába; Ferencz az, a' kinek levelei olvastattak. – Sárosy kapott rajta, mondta a' Bábának hogy az én vagyok, 's nekem álla enyelegve: No te titkos bűnös! imhol így sül-ki istentelenséged. Szép, mikor annyira ment szerelmeskedésed, hogy róla még a' Bábának is Notiz-ja van. –

Itt egy történet még, melly azt a' ki a' személyeket nem ismerte, talán nem mulattató; de én azt a' magam emlékezetem kedvéért tészem-fel:

S. nagyon neheztelt egy ezüstmíves Sidóra, ki az ő nádmézkatulyáját sok holnapok olta el nem készítette. Szepegve jött a' Zsidó, 's hozza a' munkát. Sárosi fenekegett, hogy megrettenti a' Zsidót a' vexa miatt, 's megvallom, én is rettegtem, hogy tűzbe jöven, rosszúl bánand vele. Sok szitkok közt kérdi Sárosi, miért nem állotta-meg szavát: Ew. Gnaden, Herr Major, ich war so krank. Hazudsz adta vette, hiszen ollyan kövér vagy, mint a' DISZNÓ. A' zsidó elholt a' tertium Comparatióisra. Még jó ideig tartott a' tortúra, 's végre a' szép asszony engesztelni kezdé az Urát 's mentetetni a' Zsidót. S. kifakad tettetett haraggal: „S még te mersz mellette fogni? b—n-meg ez a' Zsidó!” – A' szegény Zsidó maga is nevetett, a' Mentegető pedig kilódult.

24. Kristina napja. Kovácsiban ebédkor elválunk. – Sárosy és Sárosyné 29dben Semlyénben hálnak az Anyámnál, ki Sárosyékat csak ma látja elsőben. Ők 30ban el Szolyvára.

⁷⁴ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁷⁵ Miklóst<,>

182, 1113

1802. Augustus.⁷⁶

6. Regmeczre, közelítvén a' Jösi lakadalma.

11. Polyxént ma látom legelőször a' maga házánál.

182, 545

16. Indulunk Balajtra. A' Vőféj Kazinczy István és én. – 17. dél előtt beérünk. 12 óra tájban a' háznál megesküsznek. Jelen vala Bernáth Susána, Consil. Bernáth Józsefnek leánya, testvére Bónis Ferencznének, az ifjabb Ragályi Józsefnek felesége. Szepesi László és Lászlóné, a' ház' leánya, és a' legidősebb leánya Rhédey Gedeonné, ekkor már özvegy, 's Ragályi Gedeon Ur, ki dél után megyen. – Tamás még gyermek. Gyönyörű tűz és józan értelem sugárzik ki a' gyermekből. Az atyja a' Consiliárius Bonapartenak nem tudom melly cselekedetét gáncsolta. Tamás megszóllalt: Végig kell várni, meglátjuk mi lesz belőle; a' nagy ember nem tehet kis tettet. Ez vala az én hitem is. – Kazinczy István látta, hogy ötet ott úgy nézik, mint a' ki a' hátra való Erzsi Kisasszonyon kapni fogna, 's észre vette, hogy Rhédeyné szemeivel integet felőle a' többinek. Megbántva ez által, forgott Erzsi körül, de csaknem megbántó bátorsággal, ezzel csak azt akarván mutatni, hogy néki, ifjú-legénynek, tiszte tekintetet bizonyítgatni leány eránt, de azt hideg nyájassággal teszi. – 18dban gála van. 19. Rhédeyné, Szepesi és né, kísérik a' Menyasszonyt, 's Rhnének nevetközése István Öcsémmel némelly illetlenségeket követnek-el. – István és én Cons. Fáy Abrahám Úrnál Mérán betérünk. Ott tetsze-meg igazán a' leány. 20ban Klári is általjő Regmeczre. Az ifjú Gróf Török József megjelent ebédre.⁷⁷ Meg a' Tiszteletes⁷⁸ férjfiú Csóka János Ér-Semlyéni Predikátor Úr is, érdemes barátja a' vőlegénynek.

Tudván hogy új házások körül veszedelmes forogni, mert a' legártatlanabb tekintet 's szó is balra magyaráztatik általok, mint a' garázda részeknek által, 22ben Klárral Ruzskára 's onnan más nap Kassára mentem, Szepesbe akarván egyget kerülni, csak hogy prætexitusom legyen eltávozni a' háztól. Egy szerencsétlenség rajtam valóban meg is történt. Szepesinének felette szép gyöngy vala nyakán. Ez nekem szemet szúrt, 's dicsértem. Hihetné e az ember, hogy az új pár ezt oda magyarázta, hogy én döfést akarék adni az ilyen gyöngyöt nem hozott menyasszonynak? Uraknak Ura, ments-meg a' faragatlanul maradt tőkéktől!

25. Budamér. Ujházy Eperjesen vala Gyűlésen. Elvezete Kuksz Istvánnéhoz, ki épen olly vígasztalhatatlan Özvegy mint a' hogyan vígasztalhatatlan feleség vala. Az angyali szépségű 's felette szép gyenge de szegény leányt elvette egy gazdag Bányász. Erővel tolták ki neki a' leányt szorongó szülői. A' sok Tiszt megvígasztalta a' szép szomorgót, 's Kuksz csaknem megőrült kínjaiban. Egykor ingben gatyában futott végig a' városon. A' bánya kiürült, Kuksz elszegényedett, a' bánya ismét jó érre akadt 's meggazdagította az urát. Az asszony vére 's phantasiája hültebb lón, egyik szeme kifolyt, 's azok közt a' kik egymást⁷⁹ eddig gyűlölték, barátság kezde támadni, melly öreg napjaikban olly forró lett, mint valaha szerelmeknek kellett volna lenni.

⁷⁶ [A dátum élőféjként a kézirat a dátum alá tartozó oldalain.]

⁷⁷ megjelen[...]/bédre. [Átírás.]

⁷⁸ Meg Tiszteletes [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁹ [...]/mást [Átírás.]

26. – A' Sirokai hegyeken izzadva menvén-fel gyalog, olly hurutot kaptam, melly ^{182, 1113} hecticával rettenthetett. Koczok István régi barátomat keresém fel legelőbb is. Bosnyák Elíze, előbb Glaczingerné, 's ennek halála után Teoke Károly Fő Strázsamesternek felesége 's most özvegye Dolyánban múltatott. Ki hozzá a' Sárosiné egyik öccsével, kik német nyelv miatt mind ketten Lőcsén múltak. Másnap vissza Lőcsére. Meglátogatom Günther Therézt, most már Pfannschmiedné; 's dél után Koczokkal Késmárkig, honnan én Lomniczra, meglátni a' Szepes tisztelt Matronáját Horváth Stansics Borbálát Özv. Berzeviczy Sándornét. Ez kimondhatatlan kegyességgel, örömmel fogad. Fija Gergely nagyon megszorította házasságával mellyet most tenni készült. – A' történet különös czikkelyt érdemel.

Berzeviczy Sándor Úrnak első Szontagh leány feleségétől egy Sigmond nevű bohókás de nem bolond vagy féleszű fija volt, kinél talán Poturnyai lány vala. Az Asszony másokat szeretett, a' többek között a' későbbben Generalisságra lépett Neustädter Hadnagyot. Szép gyermekei lettek, maga is deli Asszony lévén. – Második gyermeke Berzeviczy Sándor Urnak, ezen házasságából, volt Horváth Stansics Boldisár Urnak felesége.

Meghalván a' Szontagh leány Berzeviczy Sándor Úr Horváth Stansics Borbálát, Márknak a' Kapitánynak, és Imrének a' Vice Ispánnak, 's a' most említett Boldisárnak testvérét vette-el, úgy hogy Horváth Borbála által Berzeviczy Sándor a' vejének Boldisárnak sógora is volt. Ezen második házasságából leve az a' fiú, Gergely, kiről itt szöllok.

Az életben lévő Berzeviczy Sándornét mostoha fija Sigmond szünet nélkül boszszantgatta. Engesztelhetetlen leve közöttök a' gyűlölség. Azonban ez a' tisztelt Asszony, meghalván mind Sigmond mind Sigmondné, ennek Theréz gyenge leányát nevelés végett átalvette házához. Gergely a' maga mostoha nieszébe belé szeret és házassági ajánlással bíztatja. A' Nagy-Asszony csak akkor tudta-meg a' dolgot, mikor már rajta segíteni nem lehetett. – Soha gyermek meg nem csalta inkább szülőjének reményeit, mint Gergely.

Szertelenebb kevéséget mint a' Horváth Stansics három testvéré, képzelni lehetetlen. Hogy familiájok annál inkább ragyoghasson, tanácskoztak, mellyike házasodjék-meg;⁸⁰ mert csak egynek kelle közzülök megházasodni. Boldisárra bízták a' Proletariusságot. Nemesisz⁸¹ azzal bosszulta-meg istentelen felfuvalkodásokat, hogy Boldisárnénak leánygyermeket ada, nem fiút. – Új tanácskozás: az Asszony lászson hozzá; hol kaphat magra. Egy szép Gardista választatott Supplensnek, 's ismét leány leve. Az Asszony annyira elhízott, hogy több gyermeknek nem lehetett anyjává.

Igy megcsalva reményekben, hogy egy Lutheránus Oszlopot nevelhessenek a' familiának, a' Luther felekezetének és a' hazának (mert Imre nagy hazafi volt), minden gonddal testvéreknek Berzeviczynének fiját Gergelyt nevelgették, ki már gyermekkorában nagy talentomot mutata. Podkoniczkyra bízták nevelését. Oskolájit elvégezvén Vay Istvánhoz adták Patvariára, mind hogy a' magyar nyelvben boldogúljon, mind hogy a' Vallás' dolgainak folyamatjában initiáltassék, mert Vay István Fő Curátora volt a' Pataki Collegiumnak 's a' Vallás' dolgaiban gyakorta tett utakat Bécsbe. 1782. együtt

⁸⁰ házasodjon-meg; [Átírás.]

⁸¹ [/]emesisz [Átírás.]

755, 1113 valánk Jurátusok Pesten, 's barátok levénk. Itt Berzeviczy az ifjúság' botlásaiért hosszas betegségben feküdt, úgy hogy az Anyja Szepesből 1783 a' legfatálisabb tavaszi sárban
172, 320 méne-le Pestre; én vele Keresztesen akadtam öszve, 's együtt mentem Pestig. – Gergely azután Göttingát, Párist, Londont látta, 's vissza jött azon reménnyel, hogy József, mint B. Podmaniczky Józsefet, egyszerre Consiliariussá fogja tenni. Jelentette magát a' Császárnál, jól elkészülve,⁸² tudván, hogy ő első megpillantással szokott boldogíttatni. Rossz órában jött, 's a' Császár az igen jó fejet hidegen fogadta, holott a' rosszakat, merő raptusból, olly sokszor olly lépcsőkre állította, mellyen álmélkodott a' világ. Gergely csaknem elfakada sírva. A' Cs. megfogta frakkján a' gombot, 's azt kérde, ha az Angliában vett gomb e. Midőn egy igen buta fejű B. Podmaniczky Sándor a' Cancellariánál Concipistává e vagy Secretariussá neveztetett-ki, – (hogy⁸³ Secret. inkább mint Concip., azt inkább gondolom, mert tudom hogy Consiliarius titulust viselt, melly a' Secr. hívatallal jár) – a' jó fejű Berzeviczy csak honor. Concipistává leve a' Loctle Consiliumnál, és az is maradt nyolcz egész esztendeig. Ezt könnyű megérteni: A' Clerus nem félt Podm.tól, látván hogy ostobább mint hogy neki veszedelmes lehessen; de félt Berzeviczytól, 's nyakát szegte. Berz. maga adott nékiek okot hogy elnyomhassák, mert nem dolgozott, hanem lovagolt, tánczolt, a' Zichy vacsorájin a' mulattató rollt viselte. – A' Nagy-Asszony elúnta a' sok költséget, remonstratiókat teve, hogy elég áldozat egy Anyától 10 esztdeig ellenni egyetlen fija nélkül, 's parancsolta hogy hagyja-el Budát. – Gergely haza jövéen, nem is kételkedett hogy első nyílással V. Ispán ne legyen Szepesben, 's ezen bízodalma olly lépéseket tétete vele, mellyek miatt azt örökre eljátszá. Nem lévén tetszésére sem az Anyja háza, sem az a' haza mellyben ő negligáltatik, elkeseredett, 's ezen igazságtalan firkálgatásaival, amazon a' niésze' elvételeivel állá bosszút. – Vissza térek a' 100dik lapra.

182, 545 A' szegény Nagy-Asszony, megszorítva lévén fija által, kinek gyűlölt házasságában végre meg kellett egyyeznie – Gyermekeim, ha ezt valaha olvassátok, mondassátok magatoknak tulajdon szíveitekkel, hogy az illyen kicsikart megegyezés épen olly istentelenség a' gyermekektől, mint a' melly vétek a' szüléktől, mikor gyermekeiknek szerencséjüket merő phantasiából elfojtják, 's kéméljétek-meg tiszteletetekre méltó anyátokat – engemet annál szívesebben fogadott, mert tudta hogy szóba nem öltöztetett kesergését megértem, 's őtet szánni fogom. Ritkán leltem magamat boldogabbnak, mint ezen nagylelkű Asszony' társaságában. Gergely egy ködmönyben 's puskával jött haza, barátságosan fogadott ugyan, de zavart lélekkel. Beszélénk fogságomról, tudományos dolgokról, olvasgatta írásait, de mindég magán kívül volt. Más nap az ebédnél cél és akaratunk ellen a' házasság' boldogsága hozódott-elő, 's én mondtam, hogy engem végre az a' szerencse vár. Elmelegedtem én is, a' Nagy-Asszony is, 's nem tudom mi kívánta hogy idegenségemet a' kaczer asszonyok és a' hűségtelen férjek eránt⁸⁴ hallattassam, 's azt annál örömebb tettem, mivel azt hihetém hogy Gergely, ki szerelemből pénz nélkül való leányt vesz, javallani fogja a' mit mondok. Épen ellenkezőképen szólla. Én nem tudom, hogy féltheti valaki a' feleségét, ugymond. Abban nincs kár, 's ha az Asszony vele férje' erszényét még tömi, úgy meg is kell neki köszönni. Szántam

⁸² elkészülvén, [Átírás.]

⁸³ – hogy [A nyitó zárójel általunk pótolva.]

⁸⁴ <.>ránt [Átírás.]

szegény Anyját. Ekkor nap Gergely fürjészni ment, ott hagyta a' vendéget, 's csak a' most említett ebédre jött a' házhoz. – Az ő lelkén nagy vétek fekszik;⁸⁵ jó anyát keseríte-meg.

Budán laktában Agens Schickmayernek szép felesége körül addig forgott, hogy neki az ura megtiltotta a' házat. B. másutt kereste-fel az asszonyt. Egy estve a' Casíno előtt musika tartatván, Schickmayerné is jelen volt. B. megállott az asszony előtt, 's beszélt vele. Sch. neki megyen, 's Bt pofon vágja. B. körül tekint, hogy egy pálczát láthasson, kikapja azt a' talán ismeretlen kezéből, 's spectante corona Budensium elegantium Scht jól elveri. Ezek tapsoltak, 's Bnek satisfactiója volt, hogy en cavalliere viselé magát. Én szégyeltem volna hogy magamat a' fustigatióra kelle adnom. Becsületes ember ritkán jó ezen kedvetlen kéntelenségre.

30. Nyérére. Szirmay Andrásnéhoz; Horváth Boldizsárnak praeficiált leányához, ¹⁸² mert a' familia a' három testvérben (Mark, Imre, Boldizsár) kiholt. Az Asszonyi Nagyságot ritkán láttam nagyobb fényben mint ezen szép, igen szép ábrázatú, már ekkor is, noha fiatal vala, nagy testű, igen mívelt lelkű jó asszonyban. Theréz és Polyxén két barátnéink felől lévén szó, kért, adnám felőlök ítéletemet. Th. ist das schönste Weib, das ich kenne, Polyx. die beste Gattin, die ich mir vorstellen kann. – O bravo, kiálta ez a' széplelkű Asszony; ezt a' gondolatot én így mondtam nékiek magoknak: Wäre ich Mann, Therése, so würde niemand meine Geliebte als du: niemand meine Frau, als du, Polyxene. – Gyermekei mellett Szigethi vala a' Nevelő, Földvári Tisztartónak fija. Ott vala az én kedvemért Rector Podkoniczky is, és Hauser nevű ifjú Academicus.

31. éjszakára Lőcse.

1802. September.⁸⁶

183

2. Eperjesen öszve akadok Szirmay Jóseffel, a' Kállay Mimi volt férjével. Egy Hildebrand nevű Exofficier ott portréteket fest en profil színekkel, 's Szirmay kér, hogy engedjem magamat festetni. 2 f egyiknek ára. Éjszakára Töltszék, Kapy Jósefnéhez, Baranyai Mihályt látni. – 3. Kassa. – 4d. Thnél ebéden. – éjsz. Gálszécs. – 5. Körtvélyes. 6. Berető. Délután Kázmér. Sophienak csillogó szemei példabeszéddé válnak. Kedves estve. Marie a' Stanislas képe alatt az ágyon, Pepi az ablakban, Sophie és én székeken, mindnyájan egymás mellett, úgy hogy egymásból koszorút fonhatánk. Szerelem nélkül is Kázmér vala nékem az a' hely, a' hol leginkább valék kényemre a' nap alatt. Melly megvakulás, hogy szerelemről előbb nem gondolkoztam. ^{183, 323}

9. – Gúthy Ignácnál hálók Szabolcsban. – Midőn ez idén Mart. 29d. fogatni hagytam, a' Debr. fejr-ló fogadóban, 's megérttettem hogy Gúthy ott szálla-meg, hozzá mentem, 's minthogy ő engemet meg nem ismért, megneveztem ki vagyok, ez megkapja kezeimet 's hirtelen azt és magamat megcsókol: Sie, Märtyrer der Wahrheit! kiáltván. 'S íme eszt. múlva ez is titkos delátor Szabolcsban a' jobb fél ellen! Ennyire viszi az embert a' gloriae cupido inconsulta. ⁵⁴⁶

⁸⁵ [...]/szik; [Átírás.]

⁸⁶ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

122, 183, 274,
1113

15. Asszonyám nékem adá Kólyon a' Balázs-szólót. Ez vala egyetlen birtokom, 's 300 ftot hozza be. Ezen felül semmi fekvőm nem volt, 's kevés számú marhájimból tartottam magamat 's cselédeimet.

18. Sárosi hordónyi vastagságra dagadt, 's mivel felesége Poklos-Telekre méne-ki, nála hálтам.

183

19. Rhédey Lajosnét 9 eszt. olta nem látván, ma látom-meg.

27. Palugyánszki Mihály Politica Prof. és Szaklányi Sigmond Váradi Pred. Dienesnél ebédelnek. Ez a' Palugyánszki tüzes fiatal ember volt, 's Báró Wécsey Jósefnének, Miller Theréznek, lánczait hordotta sok eszt. olta. Megúnván azt, titkon más szerelmet csinált egy szép leánnyal, 's Petersburgba engagirozta magát Profnak, 's el is ment. A' Báróné tökéletesen kikészítette feje ruhával, ágybelivel, ruhával, 's segéllte pénzzel is. P. elindult, előre küldvén a' leányt, 's ezzel az úton magát öszve eskedteté. Fija a' még most is Velejtén lakó Orosz Papnak. – Ebéd után Sárosyné a' maga szekeren, én Szalárdig vele, 's én éjszakára Vajdára, ő haza. Még mindég reménylem, hogy Sárosyné enyém lesz, 's előre látom hogy férje nem sokára elhal.

1802. October.

3. Debr. Vásár. Kotzebünek Epigrammáját játsza a' magyar Theatr. társaság. 5. – a' Contractust, – 6. az én Clavigómat véghetetlenül rosszul. A' BAJOS-t az Actor BAJOS-nak pronuncálja. Egy sem tudta könyvnélkül a' rollt.

4. Ebéd Bonis Ferencznél Szirmay Jánossal a' Poétával és Bata Pállal a' Rolly' vejével. A' Báiban Gróf Csáky Sándor szemtelenül viseli magát Kelcznével, 's Gróf Teleki László glosszálja őket velem.

22. – Gróf Teleki Sám. Exc. Váradra jó Erdélyből. Bé hozzá. Más nap ki.

26. 83 cseber boromért 301 ftot veszek.

27. Lóháton Poklos-Telekre. Más nap vissza.

31. Ebéd Domokos Jakabnál. Az öreg Úr és Benedek⁸⁷ Mihály (most Superint.) nagy ellenségei az újabb M. Literaturának. Nem hiszik, hogy Virág magyarul tudna 's valamit érne a' Cicero Lélius és Cátója az ő fordításában.

1802. November.⁸⁸

5. Sárosi és né 's én Váradra. Agarai felütnek egy nyúlat. Egy Oláh elbízván magát hogy a' két kocsi messze van, elveszi a' kutyáktól a' nyulat, 's még ingerel bennünket farát mutogatván. S. kifogatja a' nyergesét, 's a' tér földén az Oláhot elfogatja; 's hozatja. Az Oláh térdre hullongott, de S. ijesztette, hogy én Szolgabíró vagyok – az Oláh előtt ez a' legrettentőbb név – hogy tömlöczbe viteti, 's feltolatja maga mellé. Egy fertályig vitte bántás és szidás nélkül, de sokat emlegetvén a' Szbíró. Akkor leszállíttatja. Térden állva fogadta-fel, hogy nyúl húst soha sem fog enni. – Vasadon megértjük, hogy a' Sárosiné' szülei a' Püspök' ferdejében vannak. Oda. Sárosi ismét egy szobában hálт,

⁸⁷ [...]edek [Átírás.]

⁸⁸ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

’s nekem testálja a’ feleségét. „Szeretlek biz én, barátom, ’s tudod hogy a’ kit szeretek, szeretve van.” – 7dben Sárosi Kovácsiban olly rosszúl lett, hogy nem hihetém hogy reggelt éri. Más nap jobban leve, ’s ott elválánk.

11. Csóka János jó a’ Hegyaljai szüretéről, ’s hozza a’ parancsolatot, hogy menjek-fel. 122
A’ Causar. Regg. Directornak parancsolatja érkezék Regmeczre, ’s azt felbontotta Jósi; fizessenek 1068 f 50 ½ krajcárt rabságom’ költségei fejében; holott én mindég a’ magaméból éltem.⁸⁹ De ide számlálák a’ forspontokat, Tiszteinkre tett költséget, fűtést, patikát. A’ Pap látván hogy menni nem akarok, megvallá miért hívnak. Megírtam, hogy tudom, melly rendelés érkezett: de nem lévén elzárva mint 17 holnappal ezelőtt, nem engedhetem-meg hogy testvéreim is fizessék ezt; magam fogom, költsön veendő pénz-ből. – Jól esék hogy írtam, mert Jósi megolvassván, felkiálta: Én ugyan egy xrt sem adok.

11. Köbölkútra, hová Sárosi, vissza vévén Árendáját, már általköltözék. Öt éjszakát 183
töltöttem álmatlanul körülte. 18dban kihozám Váradról Lonovicsot, a’ ki megcsapolta. Vére már kocsonyás volt. Kimondta ez, hogy harmad nap alatt elhal. 20ban a’ beteg kiharancsolta az Asszonyokat. Amici, ugymond, ego bis (usque) cras non vivam. Necessum existimo, ut testamentum faciam. Ekkor magyarul: Ha meghalok, hozzanak-ki Debrből tizenkét deákot, ’s fáklyavilágnál tegyenek-el. – Pap nem kell; csak deák. – Második akaratom, hogy a’ mivel az Ipamnak tartozom, fizetessék-ki. A’ felesége megsejté hogy valaminek kell esni, ’s belopóskodott. Vége vala a’ Testamentom tétel-nek. Szerелеmmel eltölt tekintetet vete feleségére. – Édes barátom, monda nékem halála előtt egy fertállyal, téged az Isten azért szabadíta meg, hogy engem megáldhasson egy illy baráttal. Nekem hagyá feleségét.

Megesék a’ nagy szerencsétlenség, monda 5 óra tájban. – „Mi baj?” – Jaj, az ingembe szalasztottam. Székre kívánczozott. Felsegítették. Bónis szörnyen feldagadt vizellő tag-jához nyúlt hogy magát kiüríthesse. Ne babráljon Ked ott, Anyó! monda Sárosy. Bónis felele, hogy ő az. Már az más! ’s ezen szón elaludt.

23dban temették. 27. én el. 28ban indúltam Regmeczre.

Jósi eleget tüzelte az Anyámat hogy Sárosiné nekem kurvám. Susi húgom küldözgeté hozzá és Julishoz a’ rapportokat. Az Anyám félig hitt, de látván hogy S. halálnak fija, azt hitte hogy házasságról gondolkozom, ’s jónak látta azt.

1802. December.⁹⁰

184

Az vala a’ czél felhívatatásomban hogy Jósi és kedves felesége Semlyénben tölthessék a’ telet, a’ Májusban épülni kezdett új ház ártalmas lévén az ő tüdejeknek; a’ fogságban elgyengült tüdővel nem sokat gondoltak.

Irtóztató esők és sár. Három hét olta kinn nem voltam a’ faluból. 21ben Kázmérba mentem magamat kiszellőzni. 26ban ismét oda. Ott leltem Splényi Manczit, Nánit (később Csörgőné, most Gr. Sztáray Christófnét), és Catont, most Zoltánnét. A’ szegény Marie ezekkel azt hitette-el hogy velem szerelemben van, ’s lyányi szokásként

⁸⁹ értem. [Emendálva.]

⁹⁰ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1113 mutatta nekik leveleimet. De ezek a' levélben nem látták a' szerelemnek semmi nyomát. Ellenben együtt lévén itt, azt tapasztalák, hogy valamikor Sophie jött bé, képem egyszerre felvidúlt. Jele, hogy én Susiet úgy tekintettem mint igen kedves gyermeket: de Sophiet becsültem, és talán szerettem a' nélkül hogy tudtam volna. Azonban én még mindég Sárosinén függtem, 's szót adánk egymásnak Pepivel, hogy egyikünk a' másika lakadalmából el nem marad.

27dben Pepi megszólít, hogy más nap vele menjek Kassára. Úgy hívj, mondtam, hogy elfogadom a' hívást. A' Gróf is kér. Levelet írok tehát Regmeczre, 's megyek Pepivel.

Estve Therézhez. Egy szép gyermek körülte fetreng. Ki ez a' szép gyermek? kérdém Therézt. Das sage ich Ihnen nicht, vala a' felelet. Nézem. Auch haben Sie, Gnädige Frau, das gar nicht nöthig. Valóságos képe az anyjának, Gróf Gyulay Ferencznének, az olly sokáig imádott Süssenak. – A' gyermek kifordúl, kérdi ki légyek, 's vissza jó. Herr von Kazinczy, mein Vater hat Ihnen aus Siebenbürgen Complimente gebracht. Er war in der Meinung, Sie seyen in Regmecz: und wollte schon hin: aber man hat ihm gesagt, Sie seyen im Cross-Wardein. – Und von wem denn die Complimente, schöne Comtesse Lotti? – Das bin ich nicht im Stande Ihnen zu sagen; das beste wäre, Sie kämen zu ihm, und holten sie selbst ab. Gyönyörű gyermek! –

Ez nap estve a' fogadóban öszve találkozám Munkácsi Garnizonbeli Hadnagy Szabó Samuella, ki onnan mint megroskadt 's tovább hasznavehetetlen ember haza eresztett. Beszélé, hogy már Hirgeist Ferencz is kiszabadúlt, 's négy héttel azután nyolcz német rab is eleresztetett.

184, 545 29. El Kassáról. Oda érvén túl Beszteren, a' hol az útnak egyik ága Kemencze, a' másik Olsva felé hajlik, meglátok egy hat lovas szekeret. Bevárjuk azt. Susie ült rajta, kit 12 ½ eszt olta nem láttam. Mind áldottam a' történetet hogy egymást el nem szalasztánk.

184 30. Regmeczre.

1121

1803. Januarius.⁹¹

7. Az idősebb és ifjabb Gróf Török József Miskolczra mennek, 's nálunk hálanak. Érkezik Szolgabíró Bárczay Ferencz is. Ez a' bohó ember a' Kalvin Institutióit addig olvasgatá, hogy szörnyű rettegések közzé esett, de rettegései is olly koma-rettegések voltak mint a' hogy ő koma-ember. Minap, ugymond, a' Füzéri hegyekben megfogtak egy Kondást, 's hozzám hozák mint Fő Szbíróhoz. Kérdem a' többek közt: Micsoda vallást tartasz? felel: Ő Kalvinista. Nem elég hogy annak hívnak, mondtam; tudod e mit tart a' Kalv. vallás; 's láttam, hogy egy hiten van Kazinczyval; ő sem tudott egyebet mint azt, hogy egy az Isten. Gondolkozásba estem, 's láttam, hogy Isten uccse igaza van; de hijába, haszontalan! hinni *kell*; mert az ebadtát, pokol is van ám, 's meg van írva, hogy a' ki hiszen, idvezül. Innen az a' következés⁹² hogy a' ki nem hiszen, elkárhozik. Részemről én inkább hiszek, mint elkárhozzam. – A' ki ezt valaha olvasni találja, azt

⁹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁹² követke- [Az oldalhatáron elválasztott szó vége lemaradt.]

fogja hihetni, hogy ez Bárczay Ferencz Abauj Vármegyei Fő Szolgabíró csak komá- 1121
zott; de ha azt hinné, véghetetlenül megcsalná magát. – De tudod e te, mit hiszek én?
– Tudom. – Mit hát? – A' tanulatlan embert könnyű volt megtéveszteni. Öszvecsókolt.
Édes barátom, monda, örvendj fogságodnak; ez tartotta-meg a' lelkedet; ez hozott visz-
sza az idvességre. – Ez az ember 1768 táján született ember, és érdemes Fő Szbírája
Abaujnak, 's kevésbe múlt hogy 1808ban 's 11ben Diétai Követ nem leve, hogy Protestans
követ is legyen. – Stultorum plena est terra Domini.

19. Kengyel Lajos Szatmárban meghal.

21. Indúlok Semlyénbe. A' Tokaji hegy alatt a' Gerezd fogadóban hállok. 22. Vir-
radtakor indúlok, 's Debrbe hálásra. 23. Semlyén. Itt lelem Virág Benedeknek Kininger
által festett képét.

15. Szláv János elszabadúl. Tavaly Júliusban Bihar azt a' feleletet kapta a' Palatínustól
hogy addig fog tartatni míg megjavúl. – 1794 Decemb. oltá 1801 Júniusáig meg nem
javúlt. Azolta javúla-meg.

Jósi Semlyénben úgy fogad mint ha ő volna minden. – Harmad nap múlva Kőbölkútra
's 30ban Váradra.

1803. Februáriu.⁹³

6. Kengyel Lajost temetjük Csomaközön. Debreczeni Predik. Földvári Ur Predi-
katiót, Sárvári Pál Oratiót monda felette.

10. Kincses Dávid Székelyhídi Felcserrel kivonatom két odvas fogamat. Néki báto- 90
rodom elvágatni czopfomat, mellynek imhol historiája. – Fogságom előtt minden em-
ber czopfot horda, hanemha bárdolatlan Campagnardnak akará magát tekintetni. Én
1789. Júliusban költem-ki ágyamból egy nekem halálóssá lehető rothasztó-hidegből, 's
Septberben megkopaszodtam egészen. Midőn hajaim ismét megnőttek, éltem a' beteg-
ség' privilégiumával túl azon a' mint illet, 's gömbelyegen hordám hajamat mint a'
Plebánusok 's Kalv. Papok. Sokan azt mondták, hogy azt coquetterieből cselekszem,
érezvén, hogy a' lobogó haj két füleim közt szebben áll, mint az a' kolbász hátul. Hát
ha ezért⁹⁴ is, azért is cselekedtem, mert így nem kínzott-el a' mindennapi fésűlkedés?
– 1794ben némelly Szép-Uracska Budán elvágatta czopfját, 's a' Palatínus leizent, hogy
megnyíreti őket egészen; mert ez akkor Revolutionális fej⁹⁵ jeléül kezde vétetni.
Sententiáink után nekem megizenték, hogy czopfon legyen. Minthogy kezekben valék,
's az okosság azt kívánta hogy magamat bántásoknak ki ne tegyem, megnevelém haja-
mat, 's azt feleltem Nováknak, a' Kapitányunknak, hogy csak eresszenek-el, egy helyé-
be hármat hordok. – Visszanyert szabadságom után is hordám még mind eddig. De to-
vább nem győztem. Gróf Berényi György, B. Orczy Józsefnek sógora, ez idén vagy ta-
valy jött haza Párisból, 's gömbölyeg haját 's honaljig érő nadrágot hozza módiba; 's a'
módi lassanként úgy elhatalmazott, hogy már most azt a' czopfot, a' mit velünk olly
tisztetben akarának tartatni, alig lát az ember, 's ha lát, nem nézhet mosolygás nélkül,
's ez bennünket valami igen elmés dologra taníthatna: – arra, hogy erőszak 's parancsol-

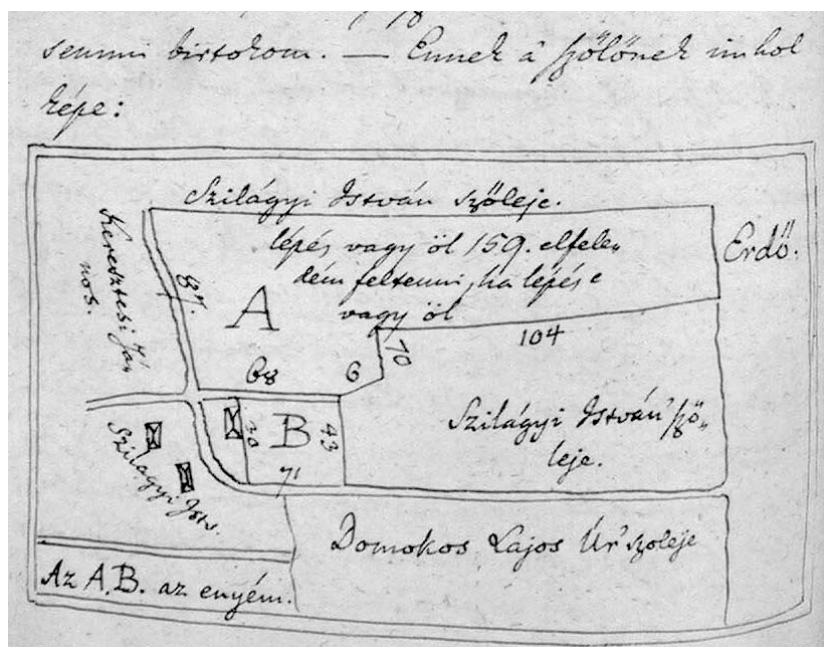
⁹³ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

⁹⁴ azért [Átírás.]

⁹⁵ Revolutionális fej<..> [Átírás és törlés.]

1121 gatás soha sem teheti 's tarthatja tiszteletben azt a' mi nem tiszteletes magában. De némellyeknél maga ez a' Gnóma is veszedelmesnek tetszik. – Feljegyzem, mert talán valaha örülni fog egy vagy más olvasó hogy azt itt leli, hogy a' Párizsból Berényi által hozott rövid haj abban különbözött az én 1789diki⁹⁶ friséremtől, hogy ez az üstököt lefésülte a' homlokon, a' két fül között pedig olly apróra metszetteté a' hajakat, hogy a' bőr is kilátszék alattok.

11. Asszonyám jó Regmeczről Jósival. – A' Hericz által nekünk lefizetett mintegy 15,000 fttal Jósi úgy bánt a' hogy' magának tetszett. Dohányt vett és vétetett speculatióra, marhát, traficált, építette a' Regmeczi házat. Egy gyermeke sem bocsátatott az Anyámnak a' titkokhoz. Én nem kértem semmit hogy ugyan azt tehessem, mert láttam, tulajdon szavokból értettem, hogy ellenzik⁹⁷ hogy valamibe kezdjek, 's Jósi az Anyám előtt mondta, hogy gabona kereskedésbe nem tanácsos bocsátkoznom, mert ő belé veszte; árendába sem (én ezt forgattam, 's kimondtam hogy ezt fogom cselekedni, minthogy Asszonyám semmihez sem ereszt, 's henyén élni nem akarok 's nem is élhetek) mert Jósi declarálta, hogy én nem tudok gazdálkodni. Sok heves disputatióim után,
121, 182 az Anyám a' Jesztrebi kis birtokot, mellyet addig míg fogva valék, Jósinak adta volt, ettől vissza vevé, 's nekem adá. Elébe terjesztettem, hogy miként gazdálkodhatnám én Semlyénből Jesztrebre,⁹⁸ 's kértem, adná nekem vissza, a' mit fogságom előtt bírtam
122, 183, 270 Széphalmon. Arról Jósi hallani sem akara, 's mivel ő nem akará, a' Kólyi szőlőmen kívül nem vala semmi birtokom. – Ennek a' szőlőnek imhol képe:

⁹⁶ 1799diki [Átírás.]

⁹⁷ ellenkezik [Átírás.]

⁹⁸ Semlyénből <Reg> Jesztrebre,

Ezt a' szőlőt 1802nek tavaszáig Balázs István bírta volt. Ekkor kibecsültette az Anyám, hogy nekem adhassa. 525 Rf. 59 xr. volt a' becs. Ezen a' szőlőn kívül minden jövedelmem a' marhából áll, mellyről mingyárt. – Adott ez a' szőlő

1802. – 83 kis cseber bort = 301. Rf.

1803. – 163. ————— = 451. 33 xr.

1804. – 99. ————— = 382. 30.

1805. – —————

a' szőlő pásztor fizetése 4. májás, 1. kenyér 1. font szalonna.

1806. Martiusban az Anyám ezt vissza vévé minekutána és Széphalomra jöttem által, 's ezt a' Kólyi szőlőt a' Jósi akkor két esztdős fijának adta-által. A' Miklós fiai és az enyém nem bírnak szőlőt: igen a' Jósié.

MARHÁIM

Elfogattatásomkor maradt a' mint itt következik:

Czugbeli gyönyörű Postilion, pely, holdas homlokkal, N° 4. – A' Belgrádi zsákmány csödör, mellyet egy megszorúlt Tisztól 27 aranyan vettem-meg. Leküldöttem a' Nagy Anyám Semlyéni ménésébe. Ez a' jó Asszony meghala fogságom alatt, 's mihelytt meghala, a' ménes eladattatott, Jósinak igen bölcs tanácsából. – Szürke Belgrádi kancza. – Ennek fija. – A' Kályon vett ló. – A' Mufti Belgrádi herélt. – Mindössze 9 lovam.

Vissza jövéen fogságomból ezek közzül csak a' Muftit kaptam-meg. De helyébe a' Postilionnak két vad Moldvai kanczát 110 fn vett az Anyám, a' két másik lovat (két fakót) a' Felső Regmeczi Zsidótól és az Ujhelyi vásárban vettem.

TEHENEK, 1794. 1., Bojta 4 esztdős. – 2., Vendula, 4 eszt. – 3. Vidlás 4 eszt. – 4., Kicsiny, 4 eszt. – 5., Polcse 4 eszt. – 6., Muma, 5 eszt. – 7., Zsidovcsa 5 eszt. – 8., Szőke 3 eszt. – 9., Rongyos 3 eszt. – 10., Szarvaska, 3 eszt. – 11., Malucska, 3 eszt. – 12., Bogár 3 eszt. – 13., Hegyes, 14., Szarvas, bicsok az az tinó, és két darab 1792beli borjú.

Ha ez a' jó testvérem 's tútorom csak ezeket nevelgette volna azalatt, 's visszajövet-elemkor kezembe adá vala a' procreatiót vagy az eladattaknak árokat, mire fogék mehetni? Került e az én fogságom annyiba a' mennyit⁹⁹ lovaime, teheneime 's sertéseime béhozhattak volna, ha az öcsém mind azokat magáéivá nem tudta volna tenni.

Ezek helyébe nékem az Anyám 1801. Aug. 4dikén 1. bikát, 11. üszőt és 12 harmadfű tinót ada. Az üszők esztendő múlva ellettek legelőszőr.

BIVALYOM vala elfogattatásomkor három tehén: egy 3 eszt. 2 pedig 2 esztdős. Fáy Mihály Urtól cseréltem egy kocsiórt.

1804ben az Anyám Septemb. nékem egy tavalyi üsző borjút ada. Az anyját két borjával Álmosdon vettem az Anyám pénzén az Anyámnak, parancsolatja nélkül 51 Rt. 30 x. Febr. 18d. 1802.

Mennyi disznóm volt, nem lelem a' jegyzést. De elfogattatásom előtt 200 f. árát adattam-el¹⁰⁰ Jászón. Akkor igen olcsó lévén még minden, hihető hogy az 30 darab is volt a' mit eladaték, 's a' nyájon meg sem látszott hogy híja van.

Kaptam 1801. az Anyámtól ezek helyett 6 ellő koczát, 13. 2 eszt. süldőt, 1 esztdős kant, 20 idei malaczozt.

⁹⁹ a' mennyib[.] [Átírás.]

¹⁰⁰ ad[...]/am-el [Átírás.]

1121 Juhom fogságom előtt nem vala. Az Anyám azt is vétete most, 84 fiatal darabot, 's azt¹⁰¹ a' nékem szánt, 's általam el nem fogadott Jesztbre parancsolá Józef Úr, nékem és minden testvéreimnek Urunk. Mint bána a' juhaimmal, látni fogjuk 1804ben Octob. és November havaiban. – Melly istentelen, melly útálatot érdemlő ember az, a' ki fogságból haza szabadult testvérével bán így! Még mindég remélte hogy elvétetheti velem azt a' Kisasszonyt, a' kiről feljebb szó volt. Meglett embernek nehéz egy gyermek' muzsikája szerént táncolni; hát ha még a' tanács bolond tanács. „Melly kevélység van a' bátyámban! így kiáltoza-fel azt mondja hogy nem illik *ÓHOZZÁ!!!* pénzért házasodni.” – Én vagyok e valyon bolond, vagy az a' ki engem meg nem ért?

Látván kínoztatásaimat és hogy semmi Remonstratióim nem használnak, mert Jósi az Anyámnak azt tanácslá, hogy ezután ne is feleljen szavaimra, hanem tegye a' mit ők ketten elvégeznek, Febr. 12dikén én Barna István Semlyéni embertől az Anyámnak 's Jósinak hírek nélkül de Semlyénben létekbén, megvettem 3 tehenet, 1 bika süldőt és 1 rugott üsző-borjút 200 Vf. Szellő Ferencztől egy 2 eszt. tehenet 22 ½ Vf.; Nánitól egyet 25 f 30 x. Midőn az Udvarra behajták a' Barnától vett marhákat, kérdi az anyám, micsoda marha ez? Feleltem, de nem akarva kínosan, hogy én vettem. Jósi szemtelen vala belé avatni magát, kiment, visszajött, 's sarcasticus nevetéssel mondta, hogy jól meg van adva az ára; tudnillik hogy éreztesse velem és kivált az Anyámmal, hogy *nem tudok venni*. Pedig ez a' marha volt a' gulya dísze. Én rajtok sokat nyertem, 's Kövér Imrétől kölcsön vett pénzeket megfizették gazdagon.

Ide vetem, hogy Jósi az Anyámat arra vevé, hogy a' Hericztől kapott pénzen vegyen az Anyám is ezer ft. ára,¹⁰² ő is ugyan annyi marhát a' Debr. vásáron. 2000 forintot tehát belé tettek; nem tettek az én számomra is. A' marha mételyes volt, 's mind eldöglött azon esztben. Az Anyám megszánta, 's oda engedé Jósinak a' tőkepénzt.

18. – Asszonyám Debrbe. Viszen engemet is. Domokos Lajos Urnál megszállunk, 's ott hálunk, sőt ott ebédlünk más nap is. – Az öreg Úr ebéd előtt pipázgat, és nehezteléssel fakad-ki Kant ellen. Tisztelettel hallgatám szavait, 's az öreg Úr tudta, hogy én nem vagyok az, a' ki mást ingereljen, leginkább nem pedig egy illy korú 's tekintetű rokonomat. – Uram Bátyám, mondék, nagyon haragszik Kantra. Megenged e nekem, ha bátor vagyok kimondani, hogy az ellen haragszik, a' kit minden bizonnal nem ismér. – Meghökken. – „Csak ismerem annyira, hogy reá nagyon haragham.” – Úgy ötlet nagyon illik ismerni. Én megvalloam pirulás nélkül, hogy ötlet nem ismerem, mert a' kik ismerik, azt mondják, hogy három négy eszt. kell míg a' Kezdő annyira jut, hogy megérthesse; nekem pedig annyi elveszteni (az az más tárgytól elvonattatni) való időm nem vala. De kettőt hármat populáris írásai közzül olvasván, 's felette szépeknek 's igazaknak találván, a' szerént ítélek nem populáris írásai felől mint Socrates ítél a' Heraclitus' érthetetlen írásai felől: „A' mit értettem, mind igen szép; 's innen azt húzom-ki, hogy az is szép lehet, a' mit nem értettem.” – Igen, de bántja a' Vallást. – Én olyanra nem akadtam populáris írásaiban. Igaz, hogy a' *Streit der vier Facultäten* nevű

¹⁰¹ most, 87 <...> 's azt [Átírás és törlés fölé írt javítás.]

¹⁰² árát <...>, [Az ékezet törölve.]

munkában az Izsák' parancsolt megáldoztatását Mythosznak nevezi 's állítja, de azzal még vallástalanságra senkit nem vezérel. Én magam is azt hiszem, hogy nem árt hanem szolgál a' Vallásnak, a' ki liberális lélekkel bán annak tanításában. Itt elbeszéllem a' mi következik: 1121

Még 1794 előtt egy téli estve Regmeczen a' kandalló mellett ültem. Egy Felső-Regmeczi születésű 70 esztős Insurgens (Horváth Ferencz) kit az Anyám házában tartott, elúnván magát, megszólít, beszélne nekik valamit abból a' Németből, melyet akkor nap olvastam. Az a' *Német* nem olyan könyv volt, a' miből neki lehetett volna beszélni, 's a' helyett egy Bibliabeli történetről gondolkozám, melyet neki elbeszélhessek. Az Abrahám áldozatja juttat eszembe, kevéssel azelőtt olvasván azt Metastasionak írásaiban. Az Öreg nem szóllott, de nem is tekintett reám, hanem haragjában egy két hasáb fát teve fel a' tűzre. – Mi baja Kendnek, Öreg? – Nem felel. – De szólljon Kend, mi baja. – Ej, Uram! az Istennel nem jó bolondozni. – Hogy' érte Ked azt? – Hogy' parancsolt volna az Isten olly bolondot? – Az Isten nem akarta, hogy Abrahám a' maga fiját megáldozza, csak próbálni akará a' hitét. – De Isten uccse, tudta azt az Isten próba nélkül is. Hát ha valami hunczfut rá fogná hogy az Isten azt parancsolta, hogy ölje-meg a' T. Ur a' T. Asszonyt (az Anyámat), hinné az Úr, hogy az Isten parancsolta? – Elhűltem édes Uram Bátyám, hogy a' józan ész hogy tud triumphálni minden hibás vagy akarva gonosz Institúción. De már csak elmondom az egész történetet. Nem magyaráztam tovább az Insurgensnek semmit, tudván, hogy ha majd a' szomszédunkból egy korhely Pap hozzánk jön, igen rendesen feslik-ki ez a' dolog. A' Pap (Deli László, Legényéről) előjőve. Asztalnál ülénk, az öreg Insurgens pedig a' szomszéd szobában evett a' kandallónál. Én kértem, beszélne-elő az Ábr. történetét; egy környüállásra nem jól emlékezem, 's a' Pap szokott szelességével mondá-el a' mit Bibliájából tud. Imhol jó Horváth Ferencz, felemeli a' Papra karját, 's fenyegeti, hogy ha magát Pap léte meg nem becsüli, 's az Istenből tréfát csinál, beadja a' Visitatiókor az Esperesnek, 's dókáját körülnyirbáltatja. A' Pap reá rivalkodik az Öregre; ez felel: régen tudom én Kend felől Tiszt. Uram, hogy Kendet egy kulacs borral Újhelyig is el lehet csalni; de illyen amolyan teremtetét etc. etc. etc. Illyen hecz volt az a' melyet Horáth beszélt: Proscripti Regis Rupili.¹⁰³ – Ezt a' történetet Kant Mythosznak nevezi, és ha Mythosz képében adjuk-elő, Horváth Ferencz rajta nem fog megbotrálnozni. Domokos azt felelé, hogy az nem vala Mythosz, hanem formális akarat, noha megváltoztatott akarat. – Elborzadtam. – „Hogy atya ölje-meg fiát? lehetetlen!” Domokos: Azt nem mondhatni; ember nem ítélt az ember relatiója felől az Isten eránt és megfordítva. D. még érthetlenebbül magyarázta érthetetlen szavát, 's azzal rekeszté-bé, hogy ha ez mythosz volt volna, Szent Pál nem mondhatta volna: fides Abrahamæ imputata ei est in justitiam. – Az Isten mentsen-meg mindent az illyen theologusságtól.

24. Falkenhausen Váradról jó. Ez egy Hohenzoller Regementjebeli szép növésű 's színű Hadnagyocsk. Sophie Szatmár Vgyében Sárközön mulatott B. Wécsey Miklósnénál 's gyermekei közt, mind a' közel rokonság mind a' Wécsey és Törökné által óhajtott Pepi és Miczi házasságok miatt, 's Falkenhausen az Obersterével 's más Tisztekkel oda kijárt, 's Sophiet megkedvellé. Tudván hogy én a' Kázméri házzal jól

¹⁰³ Ruzili. [Emendálva.]

1121 vagyok, 's Sophiet testvéri módon szeretem 's igen becsülöm, sokat beszélle velem Sophieről. Sophie is azt hitte, hogy én Mariet melegebben nézem mint csak baráti indulattal, ha a' Marie álmai talán nem egyebek is mint álmok. Szó lévén Sophie, és Falkenhausen közt rólam, Sophie elbeszélé akkori szövetségünket mikor ő én pedig talán 28 esztendő valánk. Én Sophiet vexáltam, monda Falkenhausen, hogy ő utoljára is tiéd lesz. Sophie megvallá hogy becsül, megvallá, hogy őtet ilyen culturájú 's hajlandóságú férj boldoggá tehetné: de hogy én legyek valaha férje, azon jó kedvvel kaczaga. Az Istenért, monda F, érezzd annak a' jó leánynak az érdemét, 's lépj-fel nála. Irtóztató volna látnom, hogy azt valami érdemetlen ember kapná-el.

27. Uza Pál barátom eleresztetik Munkácson. Ő vala utolsónak hagyva közöttünk.

1803. Martius.¹⁰⁴

5. Váradra Gyűlésre. Dienestől értem hogy Úza is szabad. – 6. Szláv Jánost Dienesnél látom-meg. – 7. Szláv Györgynél ebéden a' Franciscánus Lovasi Benedek testvérével, ki Szalontai Notárius.

9. Rhédeynél ebéd. Ott Gróf Was Daniel és Gróf Gyulay Ferencz, a' szép és jó Süsy férje.

10. El Váradról.

14. Klopstock meghal, Hamburgban. – Éjszakára Piricsére Erős István Úrhoz, ki nem vala a' háznál. Itt lelem azt az exempl. Adolfs Briefe nevű Románt, mellyből Bácsmegyeimet fordítottam volt. – 15. Ebéd Bakta. Gróf Teleki Jóska, Lajosnak fija, most Szerencsy Fanninak férje, itt van, 's Bárczay Nánival gyűrűt vált. Ez most Beck Pálné. Jegyben vala elébb Báró Wesselényi Jóskával, azután Gróf Rhédey Lászlóval, 's irtóztató sereg kérőknek neveik valának feljegyezve szellőztetőjére (Fächer), mind addig, míg olly legény lépe-fel, a' kinn Náninak a' fortélyos anyja sem adhata-ki. – Sajnáltam ezt a' szeretetre-méltó Telekit, jól tudván, hogy ő is kudarczot vall, és hogy e' házhoz csak a' pénz és birtok' reméllése 's nénjének Gróf Teleki Katonnak, Tisza Lászlónének tanácslásai vonszották; 's az a' kívánság támada bennem, hogy bár csak Szerencsy Fannyt venné inkább. Hogy a' tanácsot neki nem adtam, felőlem kiki felteheti. Látni fogjuk későbbben, mint leve-meg ez a' házasság.

Teleki emlékezők, hogy én 1790. az ő bátyját 's nevelőjét, a' Koronaórt és Ugocsa Fő Ispánt, kit mi portentum eruditionis-nak néztünk, miként akasztám-el tulajdon asztalánál. Az nem vala nehéz, mert ez irtóztató paradoxus ember volt.

21. Úzát Debreczenben ma látom-meg.

23. Báró Vay Miklóssal öszve jövök az Examenben, 's 24ben nála ebédelek. Kivévén azon kevés pillantást, a' mellyet tavaly Octoberben vele a' Debr. bálban töltöttem, kiszabadulásom olta itt látom először.

¹⁰⁴ Martus. [Átírás. A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1803. Április.¹⁰⁵

1. Emődre küld az Anyám, a' Regmeczi Executionálist Consil. Fáy Barnabás Úrtól kivenni. – Debreczen felé veszem útam. E' tájat most látom először. A' Polgári Notárius Szabó János megtudván ki szálla-meg a' Folyás mellett, így hívják a' vizek mellett lévő Fogadót, bejő hozzám, 's minekelőtte észre venném, kezemet megcsókolja. Egy ember, ki passusommal járt vala más alkalmatossággal, beszéllé, hogy midőn ez a' Notárius meglátta passusomon nevemet, azt felsikoltva csókolta-meg. Lehet olly Olvasóm, a' ki ezen mosolygani fog és engem hiúsággal vádol az efféléknek feljegyzéséért. Én tudom mit cselekszem, ha ő nem tudja is midőn rajtam mosolyog. – Nagy a' romlottság mellyben élünk: de az Istennek még vannak hívei. Hát ezt megérti e a' mosolygó? vagy ezen is mosolyg?

3. Még soha nem láttam Ónodon a' Kastélyt, és így meglátogatám Gróf Aspremontnak Praefectusát Bukovics Urat, a' ki minden szobában elhord. Vernétnek szép számú régibb metszésű rezei. A' folyosón egy olajfestés, mellyet Aspremont egy Emigránstól veve: a' Revolutio dűhe, ollyformán, mint az *Inkák* előtt a' Religio fanatismusa. Csudálni lehet hogy gazdag ember olly keveset költ mezei lakása' ékesítésére. – Solcán betérek B. Vay Miklósnéhoz. Otthon férje is; marasztanak, félek¹⁰⁶ elszalasztani Fáy, 's nem maradok. Megtudván Miskolczon, hogy Fáy Emődre csak 7dben várattatik, vissza Zsolczára. A' Báróné mutatja azon Elaeagnust, mellyet 1793. én ülteték.

4. – által Consil. Vay Józsefhez. Ebédre Forró; éjsz. Ruzska.

Gróf Károlyi József sebet kapván duellumában egy asszony miatt, meghal Bécsben.

5. Kassára. – 6. Meglátogatom Consiliárius Fáy Agostonnét, a' Báróvá lett Sághy Mihály leányát, kit¹⁰⁷ 1794 olta még nem láttam. Erről alkalmasabb helyem lesz szólni midőn Kassai lakásom' esztendejit írandom-meg. Legidősbbs leánya Miczi fogságom alatt Gróf Csáky Imréné leve. A' Consiliariusné maga is szép test vala még; a' leánya pedig szépen kifeslett. Igen kedves dolog vala a' Consilnénak megjelenésem, nem magamért, – ő ritkán örült annak a' kit meglátá; hanem önn magáért. Hosszas praebulum után, mellyet mindenkori hangjával vonatva tett articulatioval mondogatott, kért, szólnék a' Sógorommal Krainik Úrral, hogy Miglészi Portióját engedje neki, hogy a' második leánya Kriska, ki fogs. alatt B. Palocsayné leve, ott lakhasson, mert az öreg Palocsay neki és férjének nem ad jó lakást. Megígértem, hogy parancsolatját a' Sógoromnak megvizsem; de hogy annál foganatosbb lehessen kérésem, engedje kérdem, miért kell épen Miglész annak az Ur gyermekének, a' ki annyi jószág közzül Miglésznél kedvesebb lakót 's hasznosbbat is adhat. A' feleletből láttam, hogy az ismét valami Macherség, 's szemem akaratom ellen a' szép Csákynéra reppent. Ky! monda a' Consiliariusné, ne nézzen oda míg kérésem tart; azután nézze a' meddig kell. Lehetetlen vala nem kaczagnom, 's minthogy az illy könnyű gondolkozású anya nem érdemel egyebet, könnyedén vevén tilalmát, 's dicsértem Csákynét. Jaj! kiálta lassú hangon; meg találja hallani Csáky. Ez a' lassú kiáltás mutatja hogy a' hiú anya még örült ha a' ma-

¹⁰⁵ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁰⁶ marasztanak, <mert> félek

¹⁰⁷ leányát. <Ezekről itt> kit

1121 gasztalók, a' csudálók, a' Csáky' nyugodalmát felháborították. – B. Vay Miklós Kassára jött 's velem öszve akadt. Nem emlékezem meddig ment és hova indúlt.

7ben estve Miskolcra értem. Alkonyodáskor akarék menni, és nem elébb a' világtalan Gr. Török Józsefhez, hogy lássam, reám¹⁰⁸ ismer e hangomról; mert ha nappal menék vala, valaki megláthatott 's neki még m'g beléptem b'jelenthetett vala. Köszönésemre ez vala szava: Hozott Isten, édes Öcsém! innen ugyan Isten uccse el nem mégy, nálam kell hálnod. Ott háltam. –

8ban Dr. Benkőt látogattam-meg. Ez az ember kiment Belgiumba, Predikatorságra készülvén, vissza jövőben elfogyott a' pénze, 's Bécsben Pápistává lett, 's Orvosi tudományra adta magát. A' félszeg felvilágosodás az embert gyakorta megtéveszti. Micsoda fej az, a' ki látván a' mit lehet, Protestánsból Pápistává lesz. Ez Szabadság és Vizsgálás vallásának nevezeti¹⁰⁹ magát, és bizonyos tekintetben még az, 's ha nem az, az lehet: amaz parancsolás' vallása; abban az atyai hatalom is kötve van; nem nevelheti gyermekeit a' mint akarja, 's legveszedelmesebb az hogy tettetést sanctionál és libertinismusra nyit utat. Nagyot vét az a' Protestáns a' Haza ellen is a' ki vallást cserél. Tanúlja a' Nemzet' historiáját, 's theologia nélkül sem hajlik más vallásra. – B. nem jó férj, nem jó atya, nem jó barát, de tiszta fő, tud és lát. A' pénz' szeretete és a' kislelkűség elfojtotta benne a' jót. Elbeszélém neki hogy Kufsteini fogságomban valamit vásároltatván, az ő Ephemeriseinek két ívébe takargatta a' portékát a' Kalmár, 's a' két ívet emlékezetül félre tetvém. Könnyű képzelni, mint örültem midőn ott juta kezembe egy hazámban írt munka levele 's egy olyan ember munkájának levele, a' kit ismertem. – Azután Szrógh Samuelt látogatám-meg. Szörnyű pedánt módú, magát elhitt, de nem rossz ember. Millyen sületlen verseket ír, sokszor bizonyították a' M. Kurír újságlevelei. Óváry Lászlónak házánál lelém a' Fő Notár. most Ord. V. Isp. Ragályi Istvánt, Óváry Miklósnak látogatásán, ki most a' László házat bírja. Kapitány Mariásy Istvánnál ebédlek, 's dél után ki Emődre. Consil. Fáy Barnabás, az Asszony (Szily Kisasszony) és az Emődön lakó Fáy János együtt voltak. A' Consil. azt felelte hogy Pesten vannak az írásai, 's fogadta hogy ott fogja kidolgozni. Ekkor nap a' Tisza partján háltam. 9ben Debr. a' fejez lónál. Sárosiné talán Januar. olta Debr.ben a' Rhédey háznál lakik már.

10. Husvét első napja. Dienes Semlyben. Bilyagozunk más nap.

14. Kis János' levelében Berzsényi Danielnek némelly verseit küldi. – Az öreg Sinai
680 Miklóst megüti a' guta. Ezt az embert rég olta gyötröm már kéresemmel hogy a' Sylvester Magyar Grammaticáját számomra írassa-le. Igéri, de nem teljesíti. Reá bíztam, fogadna Íróts erszényemre, 's dolgoztassa tulajdon szobájában; így nem félhet¹¹⁰ a' könyv' elvesztésétől. Nem lehet vele boldogulni.

24. Ma mennydörög először. Vissza jövőn Álmosdról, a' Selindi hídon olly rettenetes szél veve elő, hogy kocsim lovastúl együtt kevésbe múlt hogy a' gátról le nem esett. Fejem felett tört öszve a' vén fűz gallya.

25. Moszkva hurut (Influenza) kínoz. Nincs theatrum. Csipás szemem miatt nem mehettem bálba; szemem a' gyertyavilágot nem tűrhette.

¹⁰⁸ reá [Emendálva.]

¹⁰⁹ nevezheti [Átírás.]

¹¹⁰ fél./het [Átírás.]

28. Péchy Imre bátyám 700 ftot kölcsön, hogy a' Kamarát kielégíthessem. – Major Poroszlai Sárosiné körül forog, de ő nekem nem veszedelmes. 1121

30. Dr. Szent Györgyi ma lép-fel legelőször Sárosinénál. Az előtt való estve engem küldött oda hogy kérjem menjen hozzá, hogy ismeretségét tévén Ordinariusává lehessen, 's hogy kevesebb embarrával menjen véghez a' dolog, én lennék jelen, mikor nála lesz.

1803. Május.¹¹¹

4. Az Anyám parancsol, hogy menjek Pestre, 's sürgessem az Executionálist. 670 Sárosyné nincs Debreczenben, és így időmet barátim közt töltöm. Sinait ágyban lelem. Megértvén, hogy Szikszai György a' sok imáds. írója, 's egyik dolgozója a' Debr. Gramm.nak, közelget a' halálhoz, meglátogatom. Sinai felől vala szó. Én azt a' tanult embert fizettettem volna igen gazdagon, ha a' Superintendia erszényével kéjem szerint bánhattam volna, de dolgoznia kellett volna szünetlenül, mondám; 's nagyon sajnáltam midőn egy nap hozzá menvén láttam hogy egy Anglus in folio könyvben a' Jézus Kristus halála felől való Predikatiót olvasta. Szánt-akarva mondám ezt, hogy lássam mint veszi Szikszay. 'S midőn ő a' dolgot mentette, azt felelém, hogy Sinai erről úgy tud elmélkedni mint az Anglus; elmélkedett volna tehát felébredtekor, elalvása előtt 's a' pihenés' órájában: de nem vonta volna el idejét a' köz haszonra való igyekezetektől. Szikszai nem ellenkezett, de Dr Szent Györgyinek ezt felpanaszlotta, de igen igen mérsékelve. – Ezen egy alkalomnál több ízben nem láttam őtet.

5. Szoboszlón Fő Kapitány Jablonczayt és Ormós Andrást a' volt Professort itt Predt látogatám meg. Ez veje vala Weszprémynek. Kérésemre ki tépte a' Magy. Museum füzeteiből azt az egynehány levelet, mellyre tulajdon kezével írt holmi toldalékot, 's a' mellyen az én nevem is előfordúl, minthogy W.nak beszéltem, hogy a' koronát 1792. a' mostani Királyunk' koronázása napján az ebéd alatt teljes tetszésem szerint láthattam, – 's ezen leveleket nekem adá Ormós, olly könnyen mintha tőle egy szippantásnyi tubákot kértem volna, 's szörnyű vad hangzású csudálkozással nevetett – volt Professor! – hogy én micsoda curiosus vagyok, hogy az afféléken kapok.

Karcagon betértem a' Predhoz Ácsi Péterhez, egyedül hogy új embert láthassak. Ez tőlem érté Sinainak gutaütését, 's látván hogy igazságos vagyok szánni sok bántatásiért, ömledező szívvel beszélt, hogy ő egyike a' Sinai legforróbb tisztelőjének.¹¹² Sinait az ejté¹¹³ a' Domokos Lajos partiájának gyűlölségébe, hogy meghalván Szathmári Paksi István Superintendens, 's látván a' Papok, hogy a' Világiak vagy erőszakkal vagy ravaszsággal olly Superintendenst akarnak tenni, a' kivel¹¹⁴ kéjek szerint bánhassanak, jónak látták ezeket megelőzni, 's Sinait választották-meg rend és szokás ellen. Ez által a' Hierarchiát gyűlölő fél még dühösebb antagonismusra gyűladt. Jól tették, hogy más Superintdt választottak; Sinai nem volt arra való, de nem kellett volna Sinait halálíg ül-

¹¹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹¹² tisztelőjin/..]. [Átírás.]

¹¹³ tevé [?] [Átírás.]

¹¹⁴ a' kikkel [Emendálva.]

1121 dözni, koplaltani, 's barátjait elijeszteni, hogy ezt ne is táplálják, ne támogassák. Ez a' bántás Sinait arra dühítette, hogy panaszát az Udvar elébe hordá, hol végre is megbukott, noha a' Cath. Clérus segítette. Becsülni lehet Sinaiban, hogy Pápistává nem lett, sőt a' Protestantismusnak védelmére a' Magy. Országai Ref. Historiáját 's a' Bécsi Béke Actáit Bocskay Testamentomát vagy ki is adta, vagy csak írásban hagyta. Minthogy a' Reformatio Hist. MSát sem Cancellárius Gróf Teleki Sam.nek sem nekem nem engedélemásoltatni, nagy kísértetbe jövék egykor, megpillantván azt szobájában, hová én felléptem, azt gondolván hogy ott vagy, hogy ellopom, leíratom, 's visszaküldöm. Nem akartam ezen erőszak által megbántani a' szegény, eleget szenvedett Öreget, 's örülök hogy a' jó de¹¹⁵ nem szabados tettet elmúlasztám.

Uj szálláson míg nekem lovakat hajtottak, meglátogatám Gróf Teleki Lászlót, Jósefnek fiját, most Tabulæ Bárót és Somogy Vármegyei Administrátort. Szép és igen derék feleségével Báró Meszáros Jeanettel lelélem öszvefonva midőn felléptem. – Éjsz. Török Szent Miklós.

6. – reggeli 9 órakor Szolnokra érek, 's körül járom a' soha nem látott helyet. Wollnhofferné szül. Rudnyák¹¹⁶ 's Beothy Victoire Miklós öcsém felesége, semmit sem tudván hogy jövök, 's mulatságból be Szolnokra, 's meglátván kocsimat, inasomat, tudakozzák, hol vagyok. Végre rám bukkannak. Viki félre vonja magát a' szekérben, 's Wollnhoffernével kiáltatja nevemet. Soha sem tudtam mit jelent ez. Végre a' hamis Viki elneveti magát. Halász kalyibákba, kecsegézni. A' második kocsiban Rudnyák Tóni és Gálné, a' harmadikban Wollnhoffer és Miklós. – Abonyban engem Wollnhoffernéhez szállítanak. De visitre által megyek Veres Sándor Úrhoz, Consil. Bóthy Jánosnének második férjéhez. Ez a' véghetetlen kecsű már vénülni kezdő 's beteges Asszonyosság még most is sok bájjal bír. A' testvére Obristlieut. Baranyi¹¹⁷ Ur szép ember. – 7d. Pilizs ebéd, éjsz. Üllő.

705, 1128 8. korán reggel Pest. – Az Orczy kert előtt kiszállék. Még nem láttam ezt soha. Bernhard Petri rajzolta 's építette. Nem letem benne annyit mint vártam. Bokrai sok helytt magasra nővő fákból vannak ültetve, 's így a' ki köztök sétál, nem zöld árnyat lát hanem holt ágakat. Az Influenzában olly rosszúl valék, hogy egész nap kelle feküdnöm. Már égtek az úczalámpák, midőn felköltem 's megmászam¹¹⁸ az 1795 olta nem látott Budai hegyet. Végig kocsiztam a' Vár úczáját, borzadással mentem-el a' Franciscánus Klastrom és a' Gárda¹¹⁹ Kazárma előtt; végig kocsiztam Pestnek is néhány úczáj-jin,¹²⁰ 's vissza a' fejer farkashoz, hol mindég szállani szoktam volt.

9. – Első kimenetelem Virág Benedekhez, ki ekkor a' Servíták' Klastromában a' B. Orczy háza és az Invalidusok közt, tartá szállást. Tizenegyedik esztendeje hogy ötlet nem láttam. Egy kövérke barna hajú 's szemű ember, ritkúló homlokhajjal. Beszéde cabinet-tónusú alig érthető hang. A' legmonosyllabúbb ember a' kit ismerek, de a' rövid beszédből ki-kicsap a' lyricus tűz. Még szeretetre-méltóbb ember mint a' millyen

¹¹⁵ ne [Átírás.]

¹¹⁶ [A „Rudnyák” után hely van kihagyva.]

¹¹⁷ [A „Baranyi” után hely van kihagyva.]

¹¹⁸ midőn megmászam [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁹ Klastrom <előtt> és a' Gárda

¹²⁰ úczáját, [Átírás.]

Poeta 's Író, noha az Íróban 's Poetában kiismerni az embert. Kininger által festett képe, melyet én mentében metszetém Neidl által rézben, alkalmasint eltalálta ötet. A' rezet Virágnak ajándékozám, 's ő merő modestiából alig nyomtattata többet 20 darabnál, akkorára tartván a' rezet, mikor verseit újabban adandja-ki; azonban neki jöve 1810. a' Septberi gyűlés Budán, 's azt elolvastotta, úgy hogy a' lenyomott réz most már a' legnagyobb ritkasága a' Collectoroknak. Kocsira ültem vele, 's bejáránk ismét Budát, a' Bécsi kapun kimenénk a' rétre, a' Város-Majorba (ez egy Múlató) a' Haynóczi sírjához mellynek nyoma sem vala már, 's azon kertekbe, mellyeket hírek után valamiknek véltem és épen semmiknek találtam. Hirgeistnél nem lelém Ninyt; ez már akkor 671
Prónayné vala titkon, 's Bécsben lakott, hogy Simonnak atyja, B. Prónay László Exc., el ne keserítessék. A' fija, Ferencz, Cseh Orsz.ban vala Gróf Deymnél. Erről más helytt. – Betérvén Liedemannak boltjába, B. Podmaniczky László, férje Radvánszky Charolinának, a' Theréz és Polyxén néneknek, megszólít 's hív Aszódra. Szegény ember, azalatt míg Júniusban Bécsből vissza tértem, megholt. – Meglátogatám Stundert, a' Festőt, ki most az Ürményi Palais felső során tarta szállást. – Meglátogatám Prof. Révai Miklóst is, régi barátomat, de a' ki eránt nem mertem magamat igaz színemben mutatni, félvén a' Papi ruhától, melyet a' ki¹²¹ hord, ha betegség 's erőtlenedő öregség lep-meg, igen gyakran megváltozik gondolkodásában. Révainál ezt azért tettem-fel, 670, 704
mert ő a' miolta nem láttam, külsőjében hasonlatlanná leve magához. 1786ban midőn Győrött láttam elsőben, egy gyenge növésű, magas ember, igen széplobogású hajjal, kedves képpel: most egy gömbölyeg kecskeparókával, elfonnyadva, nyálkás hússal 's bőrrel, 's ki fogyhatatlan panaszaiban. – Prof. Schedius a' legforróbb barátsággal fogadott. (Azalatt míg fogva voltam, Dienes öcsém Pestre ment-fel, 's billétet kapott a' Haydn Schöpfungjának láthatására, hallhatására, melyet Gróf Széchényi Exc. hagyta a' maga házánál játszani. D. nagy kedvellője a' Musikának, 's tudván hogy a' szokásként sok Halló fog itt is megjelenni, a' kinek semmi gondja nem lesz a' musikára, hogy annál csendesebben hallhassa ezt a' remekét a' Tonkunstnak, a' hátulsó székeken vett helyet, Schedius épen a' falnál. Sch. vette észre a' D. mozdulásait, 's azt gyanította hogy D. valami olyan Musicus, kinek nevét illő lesz megkérdeni. A' mint D. neki magát megnevezi, Sch. felsikolt örömeiben, úgy hogy a' közel-ülőök reá pillantottak. – Így jára D. Gróf Fekete Jánossal a' Generalissal is talán 1795ben. „A' Kazinczy név, ugymond a' Generális, az Úr testvére' szenvedési által által van adva a' halhatatlanságnak.” – Ember, a' ki ezt olvasod: *hiúságból* írom e ezt itt, vagy valamiért egyébért? A' görög szóbeszéd a' felejtteni nem tudó vendéget gyűlöltető: én azt gyűlölöm, a' ki midőn fenntebb ok kívánja hogy szöjjön, modestiából vagy prudentiából (két sokszor predikált szó!) hallgat.) Schedius így fogadta több rabtársaimat is. – Prof. Schwartner, a' Statistica Írója, az Universitas' piaczn akadt öszve velem. Nyájasan fogadott, de hallgatva sétálgatánk egy darabig egymással. Küszködött benne a' jó Isten a' rossz Istennek. Ismeri ő mind a' kettőt, 's mikor jó emberre akad, kéteskedik, ha az őbenne a' jó Isten barátját nézi e, vagy a' rosszét. A' szabadság' fíjai és a' Patrioták előtte gyanúsok szoktak lenni. Én vele hajdani tónusomban beszéllék, és mint az, a' ki tudja, hogy a' ki magát ördögnek adta, ha kis ujját nyújtotta is neki, egész karja szakad utána ha ellenkezik. –

¹²¹ mellyet <az> a' ki

546, 1128

10. – Űza barátom Pestre jó. Elvezettem Stunderhez, 's festettetém. Annyira el van találva, hogy midőn 1805. Martiusban Váradról kijöttem 's kocsim üvegét leeresztettem, a' szobaleány felkiált: – Itt megy az az Ur, a' ki nálunk le van festve. Midőn Stundertől 12 óra tájban eljövénk, betértünk az öreg Hirgeisthoz, ki bennünket mint fíjának testvéreit¹²² nagy örömmel fogada. Kikísért, 's elváltunk. Már öt hat lépésnyire valánk tőle, midőn hallám hogy egy hangos *Hab* szaladt-ki szájából. Az Űr, mondam, bizonyosan azt képzei, hogy ha Ferencz most itt volna, nem ketten, hanem hárman sétálnánk? „Épen azt!” No, ez megérdemli, hogy vissza térjünk, és az Urat megcsókoljuk mind ketten. Meglett. – Űza Filep Ferencz barátjához viszen-el. Ebéd a' *Hét Electornál*.

Dél után Consil. Bay Ferencz Urhoz mentem-el. Ez a' nagylelkű és jólelkű ember igen szívesen fogad. Jelen vala az Asszonya 's veje Bárczay Pál is. Véletlenül érkezik a' Násza, Referend. Gyürky István, jó de tudatlan 's szertelenül gyenge ember. Fortunam alii habent, alii merentur. Ha ez el nem vevé vala Balogh Péter Excnak testvérét, Özvegy Ambrózy-nét, soha sem lett volna elébb a' Budai Kamaránál, azután a' Cancellariánál Consiliárius, 's végre Torontáli Fő Ispán. A' frigida curarum fomenta mind Gyürkynek mind Baynak sokat ártott. Nemesis mind kettőjüknek bolondságokat meg fogja bosszúlni; Gyürky Pali néhány eszt. előtt 25 ezeret nyere Bártfán, de az előtt esztvel 30nál többet vesztett. Elbeszélé Bay nekem, még minekelőtte Gyürky megérkezett, mint készült-meg ennek fíja és az ő leánya közt a' házasság; 's ide írom, emlékezetül: – Gy. látta, hogy fíja rossznak indult és hogy még a' Péchy Imre patvariája sem hozható helyre. P. eltévesztette a' bánást; az elkényeztetett gyermeket igen is szorosan fogta. Gynek az vala óhajtása hogy a' fiú házasodjék, hogy megérhessen. Özvebeszellt Bayval, hogy patvariára Bayhoz adja olly titkos czállal, hogy, ha fíja és a' ház' leánya egymást megszeretni találják, egyé legyenek. Ez meglett. – Gyürky miatt is Bay el nem ereszte; ott kelle vacsorálnom. Bayval sokat beszélgeték fogságom felől: Gy. nem akará azt hallani. Rettegő ember az ostoba ember mindég, 's az ostoba a' rettegést okosságnak nevezi. –

177

11. – Meglátogatám Dr Kovácsot, 's ez engem elvitt a' Botanicus kertbe. Superint. Őry Urnak a' fíja nála van szálláson. – Onnan Predikátor Batoryhoz. Ebéd Gróf Festetics Lászlónál, Györgynek fíjánál, ki egész ott léte alatt nem engedte tudnom, ha nem néma e. Csak a' szolgáló cselédekhez szóllott.¹²³ Virág, Révai, Fiscális Schlachta (igen szép ember) ott ebédelnek. Kultsár István vala az ifjú Gróf Gondviselője. Virág sem szóllott egyget is. De a' szegény Révai mindég perlett a' jelen nem voltakkal, kivált Batsányi ellen fakadozott-ki, noha egymás felé közelíteni akartak volna.¹²⁴ –

705

13. B. Orczy László Excellentiánál. Ott lelem Kecskést az Obristlieutenantot. Kecskés olly barátsággal fogad mintha ő volt volna a' ház' gazdája. Orczy a' maga szép lelke szerint. Kabinetmahler Fischer Orczynak két gyönyörű paysaget feste; mind a' kettő az Orczy kertből vette a' maga tárgyát; az egyik ennek scenája, a' másik a' kilátás onnan a' meleg párában álló Pestre 's Budai várra. O. kérdé, ha láttam e a' Beck' Téglási Anglus ízetű lakát. Azt érdeme szerint magasztaltam, és úgy festettem, hogy O. soha még róla bővebb 's igazabb ideát nem kapott, a' mint mondá. Visitek Generalis

¹²² testvérét [Az ékezet törölve, átírás.]

¹²³ cselédekhez <...> szóllott.

¹²⁴ egymás felé közelítettek akartak volna. [Átírás.]

Beleznaynéál, Personális Semseynél 's Causar. Regg. Director Majláth György Úrnál, ¹¹²⁸ kinek fogságom' ideje alatt Szláv György és János rabtársaimnak testvérek, Özveg Baranyi Péterné, hitvese leve. Az Asszony régi ismeretségünk szerént igen kegyesen fogad, a' Causar. Regg. Director maga is úgy.

14. Ebéd Gener. Beleznaynéál. Ott Báró Podmaniczky Sándor és hitvese Gróf Wartensleben Claire, a' Generálisnak és Gróf Teleki ^{nek}¹²⁵ leánya. Ott B. Prónay Gábornak Kisasszonya¹²⁶ is Liebknecht Kisasszonnyal. Obristlieutenant Kecskés az öreg Generálisnét mulattatja 's vele kötődik. Podmaniczky nyájaskodik szép feleségével: de nem hihető hogy az olyan asszony az illy férjet szerethesse olly formán mint mutatta, lelkesebb férj kell az illyen asszonykának. –

16. Az én napjaim Pesten szép napok. Sok régi barátimat lelem-fel és sok újakat szerzek. Illyenek az ifjak, kik gyakorta csoportosan gyűltek-össze nálam. Egy jó ember intett, hogy ne higgyek mindennek. A' Polizey szemmel tart, és félő hogy barátim ^{670, 704} közül ne küldjön reám valakit, vagy ollyak közül a' kik velem egy pályát futnak. Ez az intés sok örömeimet rontá-el. Bozóky István és Szokolai Daniel, Szedliczky és Fejér, de kivált Vitkovics a' bátor és széplelkű, 's Horvát István a' nem-bátor és széplelkű eljártak hozzám. Az utolsóban leginkább tévedtem-meg; nem mertem neki egészen hinni, 's ki lehetett volna érdemesbb hogy higgyek neki! Ez ekkor nap szobámban hála. Correpetitora volt a' mostani Judex Curiae Ürményi József Exc. fíjainak. Bár csak tudhatám vala, hogy ez Révainak a' legkedvesbb tanítványa! Nem emlékezém¹²⁷ magamtól a' tette, de azt Horvátnak leveleiből tudom, hogy midőn a' fogadóban némelly éretlenek Kubínyi¹²⁸ nevetkőztek, kit feleségének kaczerságai (végre elvált tőle, 's Pest Vármegyei Fő Notar. Onadi ^{hoz}¹²⁹ ment) közel vittek a' megbolonduláshoz, én nékiek rugtattam, 's éreztettem velek az immoralitást, hogy azok azt ingerlik, a' kit szánniok kellene. Némellyek azt Don Quixottismusnak fogják mondani: Horvát szeretett értte.

17. B. Vay Danielnéhez, szül. Gróf Wartensleben Eszterhez. Egy idegent lelek nála ¹⁷⁷ és a' testvérét B. Prónay Lajosnét. Látom hogy kedvetlen órában jöttem, 's már el vala nálam végezve, hogy mihelytt az illendőség engedi, megyek: de Vayné tudatja velem, hogy ez a' Fograkó neki egy fogat készűl betenni, várjam-be 's mulassam magam akar köztök, akár a' könyvvel, melly nyitva álla az asztalon. Az operatio után kére, hogy holnap épen ezen órában jelennék-meg nála, egy barátjának kíván mutatni. – Nem emlékezem, üresen lelém e a' házat, vagy én nem meheték oda. De harmadik nap elmenék. Sírva jött-le a' grádicson Vayné, kísérve sok Asszonyoktól. Én, ugymond, indulok az Onkelemhez Westphaliába, 's csak a' Nénémnél Özv. Gróf Teleki Józsefnél térek be még, búcsúzni; 's ezzel bémutata Gróf Morskinak, ki még ezen sietés szempillantásában is nagy figyelemmel fogadott, és melegen sajnálgatta, hogy elébb nem tudta itt-létemet. Nem érttettem, melly interesszéje lehete ismeretségemet keresni. Későbbben előfordúl valami róla.

¹²⁵ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹²⁶ [A „Kisasszonya” előtt hely van kihagyva a névnek.]

¹²⁷ eml[...]/m [Átírás.]

¹²⁸ [A „Kubínyi” után hely van kihagyva.]

¹²⁹ [Az „Onadi” után hely van kihagyva a keresztnévnek.]

1128 Ezekben a' napokban Kapitány Pletzet, ki engem Szlávgy Györggyel egyg kocsin vive Brünnig, meglátám egyg Kalmárbolt' ajtajából. Melly változás! Nyolcz eszt. alatt úgy elfonnyadt az ember, mint 20 alatt kellett volna. Egyg még fiatal Asszonyka jött vele. Az Úr, mondam, megházasodék? – Meg, Pap nélkül, mint szoktam. A' szerencsétlen teremtés lesüté szemeit. Meglátogattam Pleczet, 's egyg pár butell. Tokajit 's Ménesit vittem neki. Elbeszélte, hogy ezt a' leányt egyg kisebb leány testvérével ellopta szüléjítől. Megborzadtam. Mind kettőt sokat kínozta, de kivált a' kisebbiket, kinek valóságos tirannja volt. Az tevé kegyetlenné, hogy elhagyta a' bűn. Mint Spártában a' gyermekeket a' részeg Helóták' nézésére hordák a' Szülék: úgy kellene a' mi ifjainkkal az ilyen embereket. Szerencsés Ifjú, a' ki tiszteletre méltó leányt vagy asszonyt ismért; az ilyennek nem kell leczke.

Dél után a' Széchényiana Bthecát tekintetem-meg. A' legtöbb könyv még ferslágokban álla. A' MSokat előmutatta Miller Úr, kit Váradí Prof. korában ismertem. I. Mátyás Királyunknak imáds. könyvecskéje. Verantiusnak levelei Ferdinanddal. Gróf Fekete Jánosnak magyar versekben fordított Pucelle d' Orleánja, egyg rettenetesen-undok Ajánló-levéll B. Orczy Lászlóhoz. Miller mutatta az ajándékok' feljegyzésére rendelt könyvet, ezek közt¹³⁰ az én ajándékaim állottak a' legelső helytt, azért, mert én találtam lenni a' legelső a' ki valamit küld. Szívesen küldöttem volna azolta is, ha a' Btheca privatussé maradt volna: de félek, hogy valaha¹³¹ Bécsbe fog vándorlani. Osztán minek ajándékozni olly Institutumnak, melly a' doubletteket is elfogadja, 's Bthecarius Úrnak szabadságában vagy az illyeket tulajdon erszénye' javára eladni. Én magam is vevék ott nehanyat illyet. Harmadik okom a' melly miatt ide nem örömet adnék, az, mert ez ha a' Bthecában meg van is a' könyv, ha az prohibitus, (mint a' Haynóczy' munkáji), nem csak ki nem adja olvasni, de az Indexbe sem téteti. Mentsem-meg az Isten illy Bibliothecáriustól, az illy Musagetától!

19. – ÁLDOZÓ CSÖTÖRTÖK. – Fel Gróf Batthyáni Vinczéhez. Még feküdt. Hány órákor jöhetek?¹³² kérdém a' Komornyikot. „11kor legalkalmasabb lesz.”¹³³ Azalatt én le a' Brunszvik házhoz Gróf Eszterházy Jósef Zempl. Fő Ispán és Loctis Consiliáriushoz.

Mellyik Vármegyéből jó az Úr? Biharból vagy Zemplből? – Biharból. – Mint van Péchy? mint az Ur Dienesé? – Azok derék emberek; mikor Váradon voltam, örömet mulattam velek magamat. – Hát Palugyánszki megyen-e Petersburgba? – Jól teszi; itt úgy sem hajthat hasznót. Annyira jutottunk, hogy a' ki itt jót akar tenni, annak azt titkon kell tenni; külömben nem megyen. Én megmondtam Status-Consil. Somogyi Urnak (ez később VCancellariusságig emelkedett), hogy nem véthetett nagyobb a' Haza ellen, mint hogy ezt a' három Papi-Rendet (Præmonstratens, Benedictus, Cistercit.) vissza hozatá, 's általok akar neveltetni Polgárokat. – (Mind jól van mondva; de külömben Somogyi nem lett volna V. Cancellarius, quod erat faciendum. A' Papok ötet segéllék, hogy ő viszont őket segéllje.)

¹³⁰ könyvet, <kik> közt [Javítás a törlés felett.]

¹³¹ vala [Emendálva.]

¹³² [../hetek? [Átírás.]

¹³³ [A záró idézőjel általunk pótolva.]

Gróf Batthyáni Vincze Templomban! volt: a' Grófné (az egykori Rudnyák Pepi) 1128 öltöző asztalkája mellett ült. A' Komornik neki bevitte, félig nyitva hagyván maga után az ajtót, nevetet: „Welcher Kazinczy? der von Abony?” – Kérdi a' Komornik az általam már megértett parancsolatot. Nein, felelék; der aus dem franziskaner Kloster. – A' Komornik rám mereszti szemét; nem értette mit akarok a' felelettel. Ich bitte Sie reine Antwort, so wie ich sie gab, der Gräfin zu überbringen. A' szép Gfné felugrik sikoltva, 's megyen, öltözetén változtatni. Már piros volt midőn előjöve. Valóban Rudnyák Pepi szebb volt mint Batthyániné. – Kovachich mutatja második feleségét. Igen szép test. Ő szegény megjárá a' szép asszonnyal. – Rosti Jánost a' vacsoránál látom.

20. Nyolcz esztendeje ma hogy Haynóczy és Szent-Marjay megszűntettek élni. Elkocsizám a' hely körül, hol vérek ontatott.

Dél után el Pestről fiakkerlovakon, 's Vasvárig 5 f 30 xrt fizettem. Dorogig Posta- 177 lovakért 2 f 30. Nyerges-Ujfaluig 2 f 30 x. Neszmélyig 2 f 30. –

Innen kitértem Tatára megtekinteni azt az elhíresedett kertet. Neszmélytt valamelly 177,671 szeles Gróf Zichy a' Postamaster. Ez négy kitaníthatatlan fekete csikójit a' Postára adá, hogy törjék-ki a' Passagierok' nyakaikat csak a' Grófi nyaknak ne legyen baja. Nekem virradtakor ezek közzül fogának be kettőt. Tatáig szerencsésen elvittek. Úgy mondják hogy gonoszságokat soha nem is űzték inkább mint haza felé sietve. – Beállék a' Szarka nevű fogadóba, 's megparancsolván hogy a' Kocsis étessen, legényem pedig neki és magának adasson reggelit, elmenék a' kertet nézni, melly a' helységnek Buda felé fekvő csúcsában van. Ott kukoriczás földek voltak, 's a' Grófot (Eszterházy Ferencz, Szisztóvi Békekötő 's Nápolyi Követ) egy gazdag vízbuggyanó 's a' gyönyörű tó voná az Angl. kert állítására, melly e' helyet messzére körülöleli Buda felől. Szebb vízi partiát képzelni sem lehet: de az erdőség' és rétség' partiáji épen nem a' víz' nagy partiáihoz valók; a' szem sohol nem lél nagy nyugvót. Egy gazdag 's gyermeketlen ember felől fel lehet tenni, hogy a' kertet nem hagyá azon bábjátékok nélkül, mellyeket a' tudatlan az Ang. kertekben inkább becsül a' széplombú erdőzeteknél, a' selyem gyepnél, 's szép felosztásoknál. Gyönyörrel mulatván itt magamat sokáig, vissza mentem a' fogadóba, 's fogatni parancsoltam. A' megabrakolt lovak azonnal elragadtak. Már a' kapun úgy vittek ki hogy öszve voltam volna zúzva, ha tengelyem a' kapufélben megakadt volna. Az emberek az úczán nem merték a' lovaknak útjokat állani. Szerencsésen kiértem a' városból; de magos kocsim kettős hatyúnyak-vas-nyújtón addig libegett, míg egy helytt elveszvé az ellensully balra dőlék. A' lovak a' két első kerekkel 's kocsissal ellődültek. Inasom a' koci' elejéről messze el vala lökve 's fel nem tudott állani, én pedig orromat 's bal karomat törve érztettem.

Azon homályos érzésben, hogy baja van képemnek 's elborítva vérrel, legelső gondom az vala hogy egyik szememet a' másika után behunytam hogy lássam, nincs e egyike kitolva. Szememnek nem vala baja. Azután nyelvemmel tettem meg a' vizsgálatot, ha fogaim meg vannak e. Nem vala híjok. De orrom' porczogója annak a' bőrnek vasába ütődött melly paplan formán húzódik a' por és eső ellen a' kocsiban ülőre, 's az orr simává vala ütve. Az erőszakos orr fuvás által igyekeztem megadni előbbi formáját. Karom el nem tört, de egy ferslag mellyben Gessnernének Zürichbe küldék 12 butell.

1128 essentiát 's Tokaji¹³⁴ és Ménesi bort, bal karomnak könyökét öszve zúzta egészen. Megfogtam a' megsérült kart jobb kezemmel, 's előre hajolván a' vér miatt mely oromból méne, vissza tértem a' városba. Egy Michel Paurerin nevű sváb asszonyka segédemre jött. Félttem hogy a' vérfolyás miatt elájúlok, 's kértem fogná meg ép karomat 's vezessen a' fogadóig. Militáris Chirurgus Braun, ki egykor Kis Kúnsági Districtuális Chirurgus vala, épen betegeit látogatta, azt felfogám 's vivém. Ujjaimat mozgathatván, bizonyossá tett, hogy karom ki nincs ficzomodva. A' contusio igen nagy volt. Könyököm bal felől maig is nagyobb. Kaputrokomnak¹³⁵ ujját felhasítottam, ingem' ujját elvágatám, 's hanyatt fekvén az ágyon, Dr Nagy Sámuel barátomnak Komáromba írtam, jönné-ki 's tekintene-meg. A' karnak, ugymonda ez még akkor nap nálam teremvén, nincs baja: de a' koponya historiákat csinálhat. – Itt lakó Bakóné, elvált felesége a' Krassói Fő Ispánnak, hozzám izene hogy parancsoljak mindenben a' mire szükségem van. Azután Patikárius Szöcs Károly, egy fiatal-ember, jöve hozzám, 's beszéllé, hogy ő egy Tatai Flórát akar nyomtattatni, 's mihielytt módját ejtendi, lerajzoltatja valakivel a' Tatai vár' ruináját, 's azt a' homlokklapra véseti. Dr Zay is meglátogata, 's vissza jövén más nap tanácsolja hogy a' gyógyulást hagyjam a' természetre; olly karban vagyok hogy utazhatom. Kimenék tehát kísérve inasomtól, Schlafrokomba öltözve, mellynek¹³⁶ bal-ujját lemetszetém, 's helyébe ködmönöm' ujját vonatám karomra, 's ezen farsangi öltözetben megtekintém¹³⁷ még a' kertet, azután lementem a' tóhoz mely a' két város közt fekszik, 's akkor nap Szöcs Károlynak megküldém a' vár' rajzolatját. Ez 27dben vala 's más nap Braunnak bosszuságára elhagyám Tatát.

29. Komárom. Dr Nagy elvisz Setth nevű Orvoshoz, egy irtóztató magasságú 's vastagságú emberhez, 's elő hívatván Chirurgus Pezzlt megtekintik karomat, 's nem lelik semmi baját. Meglátogatám Esperes Mindszenti és Pred. Farkas Urakat. Tóth Fer. Pápai Prof., egy igen kedves külsőjű fiatal ember hozzám jó¹³⁸ a' feleségével 's ennek testvérével (Czika neve), kik testvérei Spáhnénak. Jó Bay Ádám is. Bécsben mulatott egy két eszt. olta 's haza ment, 's megholt.

177 30. Látni akarám a' kertet. Obristlieut. Beverelli, kire a' kert' építése 's ékesítgetései bízva voltak, elhord. Ácsnak neve Acilia volt a' Romai birtok alatt, Szőny pedig Sidonia. A' kertben látni a' szőlők közt talált régi oszlopokat, mellyeken világosan olvastatik az Acilia nevezet. Nem lehetetlen, hogy az Ács név az Aciliából változott-el.

Győrött hijában kerestem Prof. Németh László soha nem látott igen kedves barátomat; Sopronyba utazott vala el. Özvegye beszéllé 1808ban hogy ők engem elől találtak, 's kételkedtek, ha nem kell e megszóllítaniok. Ráth és Fábri Luth. Predikátoroknál voltam. Fabchichot még nem ismertem ekkor. Vasárnap nap vala, 's Ráth csak déleesti Templom után evett ebédet. Ki akarná rekeszteni a' Papi és Iskolai igazgatásból a' világiakat. Paradoxus és makacs ember. Életét és egy igen nevezetes levelét a' Luth. Templomi ceremóniájokról lásdd a' Lips. Liter. Zeitgban¹³⁹

¹³⁴ 12 butell. <asszú> Tokaji [Javítás a törlés felett.]

¹³⁵ Kaputrokom/./k [Átírás.]

¹³⁶ Schlafrokomba, mellynek [Beszúrás a sor végén.]

¹³⁷ megtekintettem [Átírás.]

¹³⁸ jó<nek>

¹³⁹ [A „Lips. Liter. Zeitgban” után hely van kihagyva.]

Nem fogom soha feledni melly gyönyörrel repültem végig nocte sublustri a' lovaik- 177, 671, 1128
hoz 's magokhoz bízó Postalegényekkel ezen az igen jó chaussén.

31. Köpcsénytt virradék-fel. A' Dilizsánszon két asszonyka és egy öreg Franciscánus épen akkor érkezék a' Postaházhoz. Ez Sztuhli volt a' Dalmatiai Lexicon Írója, mellyen ez NEGYVENKÉT eszt. olta dolgozott. Előbb nem akarák megengedni kinyomtatását, nem tudom már mi oknál fogva, (valami olyanra emlékezem, mintha ugyan illy munkán más is dolgozott volna, 's ez eléggé hatalmas volt a' Cancellaria által felkéretni a' Sztuhli munkáját) 's végre azt ellopták. Végzetlen volt az ember, és ezen igazságtalanságot olly keservesen panaszlá, mint a' két asszony panaszlá a' Sztuhli vadságát, ki hozzájuk nem csak nem szóllott az egész úton, de nem is tekintte reájok.

1803. Június.¹⁴⁰

1. Tegnap egykor értem-be dél után Bécsbe. – Első dolgom ma az volt hogy Batsányit keressen-fel, 's általadjam neki a' Sárosyné izeneteit, kivel B. fogsága olta valamelly Installatiói¹⁴¹ vagy Restauratiói bállban összeismerkedett. – Kiszabadulván ez, 's nem remélvén M. Országon boldogulását, minthogy nem született nemes szüléktől, arra vetemedett, hogy Bécsben keresse szerencsáját. Én M. Orszn nemesség nélkül is el tudtam volna élni, még pedig boldogul. Sok ideig diurnistaságot viselt a' Bankó-Amtnál, 's ezt is eltúrta a' konczért. Somsics 's más magyarok neki pénzt adtak, hogy élőkódhessék. Nemzetünknek 's a' szabadságnak barátja Johannes von Müller, Udv. Bibliothecárius, neki 15 f. rendelt holnaponként. Hogy titulust kapjon, túrt mindent, 's a' titkos Polizey' szolgálatjába lépett. Eszt. múlva azután hogy kiszabadultam, bizonyos literar. dologban hozzája kellvén írnom, német nyelven írtam neki egy levelet; jele, hogy praecautióval írtam. Ő ezt, a' mint maga beszéllé ekkor nekem, elvitte Gróf Saurau Exc, ki 1794 a' Revolutiones Tribunálnak feje volt, 's előmutatta; hozzá vetvén, hogy ő azzal is mutatja a' maga hűségét. 'S ezeknek 's több efféléknek beszéllései után kért, hogy hozzá többet el ne menjek, mert ő vigyázat alatt van; sőt intett, hogy midőn most a' grádicson lemegyek és az úczára kilépek, suhanjak-el. Szántam a' bohót. Megígérte, hogy visitemet vissza adja. Nyilván bejelentvén elébb Gróf Sauraunál. – Gabriela Baumberg, kit 1805ben¹⁴² elveve, 's Mayer, a' Dia-Na-Sore írója, 's Kininger nála Kininger által festve, crayonban 's fekete tuschban, üveg alatt függöttek. – Egy nagy kalamárizs volt asztalán, üveg ugyan, de aranyozott czifraságocskákkal. Ez ugymond, ajándék. Lehet illyet mondani szív ömledezésből, lehet nevetséges dicsekedésből is. Mutatta Ossianját, de sem ebből sem verseiből egy sort is látni nem engedett. Egy Birminghami Horázt vala kinyitva asztalán, in 4e velínre nyomtatva. A' ki nek ép a' szeme, az illyes pompás-kiadást nem azért tartja, hogy ezt olvassa.

Néhány nap múlva vissza adta szállásomon a' HATTYÚnál (a' Carinthiai úczán) visitemet, 's többé ez úttal nem látam Batsányit.

¹⁴⁰ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁴¹ Installatiói [Átírás.]

¹⁴² kit <1795> 1805ben

1128 Az vala minden óhajásom, hogy Grassyval festethessem magamat. A' Schematismusban hamisan vannak felrakva a' Művészek' szállásaik, 's sok időmet fecsérlettem el ezeknek, kivált Johnnak, keresésére. Grassy rég olta Dresdában múlat. Szállásán tanítványát Zitterert lelém, de a' ki nem érdemes Grassy tanítványának nevezetni. – Kreuzinger ismét nem ére reá hogy fessen; pedig 1791ben is megígérte. Nála láttam az ekkor életben volt Császárné képét, melyet Neidl rézbe metszett. Széppé tudta csinálni a' nem szép főt, 's a' szín lángolt rajta. Kreutzingernek velős ecsetje van. Lelket nem tud úgy adni mint Grassy 's Füger.

177 Kininger Salzgies N° 193 lakott. Kész vala megígérni hogy fest; de kiköté, hogy ha John nem metszi, nevét a' kép alá ne vettessem.

Délután Millernek az az Gróf Dehmnek Kunstgalleriájába. Bonaparte Consulnak posztó-ruhába öltöztetett képe a' Vaticanus Apollo pedestáljára támaszkodva áll. A' Győző a' Győzőé mellett, 's a' Régiség' legelső szépségű statuája mellett. Azt hihette volna az ember, hogy a' ki ezt ide állította, Crypto-francus. De mit mondjon, látván, hogy a' reá adott kék uniform a' legdurvább posztóból van varrva. Dehm nem becsüli a' Bécsi népet, nem a' Mesterséget, nem magát. Ugyan ezen Sálában egy felől Consul Balbus áll equestris statuaban. Általellenben a' Balbus lovával épen ez a' ló, de szembe az elsővel; 's ezen Feldmarschal LACY! – Canovának egy igen bájos grouppja: Amor és Psyche. A' leány hanyatt fekszik, félig beleplezve, Ámor a' leánynak feje felől hajlik-el felette, 's ez két tenyerével vonja csókjára az isteni legénykét. – Van egy álló Psyche is, a' lépével. Ebbe én úgy belé tudnék szeretni mint a' Medicisi Venusba szerettek mások. Van egy cabinet, mellybe két ftért bocsátatik be a' Néző, holott az egész Galleriet 20 vagy 40 xrért láthatá. Nem tudván mit fogok ott látni, megnyitátam. Egy meztelen leány egy tükörsztalon áll, hogy a' tükörben láthassa a' szem a' mit külföldben nem láthatna. Körülte Háremi personnázsok, kik a' Nézőt ingereljék. 'S a' Bécsi Polizey ezt elnézi! hiszen a' gondolat 's munka nem is Mívész munka. A' Polizeynak a' Bécsi nép moralitására 's ízetére több gondjának kellene lenni.

Czetter Sámuel Orosházi fit keresem a' Viczay reze miatt, mellyet nekem a' Wagner pasztelfestése¹⁴³ után dolgozott, 's mivel elkísért szállásomra, vacsorán magamnál tartóztattam-meg. Békételen, éles ember, és sok szeretetet maga eránt nem támaszthat. Panaszolkodott Somsics ellen, hogy ez Lampi által festett képét ővele metszeté rézbe, 's a' munkát ki nem fizette. Somsics makacska is volt fősvényke is: de még is ezt felőle hinni nem lehet. Igaz hogy a' Czetter munkája nem is érdemel egyebet, mint hogy a' réz öszvetördeltessék. Az egyik szem kissebb mint lennie kellene és a' leplezet olly rosszúl van dolgozva, hogy azon ugyan senki nem ismer a' Lampi' munkájára. De ha a' réz rossz, Somsics vétett; miért adta azt ügyetlen embernek. –

Engel Úr, a' Historiographus, kit tegnap kerestem 's nem leltem, felkeres, 's csak inasomat levén, levelkét hágy nálam, 's megyen. Azután kimentem Währingre, hol nyaralni szokott, 's feltaláltam. – Szirmay Mihálynak igazsága volt, midőn nekem Beregszászon azt beszéllé 1800. Aug. hogy Engel és Szmethanovics úgy néznek-ki mint testvérek. Lavaternek igaza lehet, mert E. és Szm. lélekben is hasonlítanak; mind a' kettő felette heves és tiszta fő, mind a' kettő fősvény.

¹⁴³ Wagner <rajz> pasztelfestése

Mechettinél Vernetnek szép tengertájit keresem. Mais que voulez vous avec votre Vernet? kérdé tőlem, 's felőle megvetéssel szólván, ezt mondá: Annak az embernek egyedül a' Calme-ja, Tempet-je és Baigneuses-ei jók. – Ha jók e a' Vernét' darabjai, azt én Mechettitől nem kértem. Az az Aquatintában dolgozott VÉSZ, melly¹⁴⁴ a' Mannheimi Gallerieben áll, vagy állott, és a' mellyet 1788. Schlicht vésett rézben, 's a' mellyet én 1789ben Artariánál egy Louis d'óron vettem-meg, 's azolta mindég dolgozó szobámban tartok – az a' Calme, mellyet 1786ban vettem Artariánál pengő pénzen 4 f. egynehány xr. igen jó darabok, és igen igen szép darabok is egyszersmind. De Mechetti csak a' maga Laistromából emlékezett, hogy a' megnevezett három darab BALECHOU-tól metszve, a' Réz-gyűjtők által becseseknek tartattatnak. Most ez a' három darabot is bírom. 12 ftjával fizettem őket aranyban 1808 ugyan csak Artariánál. Én a' régibb Calmomat és a' régibb Vészemet feljebb becslöm az újabbnál, ide nem értvén a' rézvésést. –

Bartolozzinak minden munkájit Mechetti 27000 fn tartotta – az az mindenik munkájának egy egy nyomtatványát.

Artariánál a' mostani Prussz. Király¹⁴⁵ feleségének (a' Sprévai szép Amazonnak) Tischbein által festett Schiavonetti¹⁴⁶ által metszett képét 10¹⁴⁷ f – Washingtonnak képét colorírozott rézben (Nutter által Stuart után) az Industrie Comptoirban 18 f vettem-meg. Ez épen kezemben vala, 's próbát tettem, ha nem vehetném e meg olcsóbban, midőn valaki mellettem azon képnek még egy nyomtatványát kéri, 's hallván hogy nincs több, siet a' 18 f megígérni. Ki nem adtam a' képet kezemből, 's soha méltóbban nem adtam-ki pénzt. Dolgozó szobám ablakában függ álaellenben a' Raphael' Madonnájával. – A' Sprévai Amazon képe fiókjaimban áll. Annak csak néha örülök; nem a' szép ábrázat, hanem a' szép rajzolat miatt.

Stöckl a' Képművész elvitt házához. Olajfestésekből álló Galériája megér kétszáz ezeret. Egyedül a' gazdag aranyozású rájáért 40, ezeret fizetett.

3. – Kininger en crayon fest, minthogy úgy kértem. Nem merte kedvemet szegni. De néhány nap múlva, midőn magához rendele, azt mondá, hogy a' crayonrajzolat nem akara várakozásának megfelelni, 's tuschban dolgozá újra.

Egész napom képek', festések', 's Festők¹⁴⁸ 's Faragók' nézelléseiben tölt-el.

A' theatruban Coriolánt játsszák Collintól. Az én Langém, Klingmann és a' veteránus Brockmann megjelentek.

4. – Porcelánfabrik. Egy ováltányéron Fűgnernek valamelly reze vala festve. Ára 800 f.

Ki Kobenzlhofba kocsin és csak magam. Nem szeretek nevezetes helyeken más' társaságában először látni. A' más észre-vételei ártanak az enyéimnek. Egy Kertészlegény által vezettem magam, de megtiltván hogy csak akkor¹⁴⁹ szálljon, ha valami mellett elmegyek 's látja hogy nem veszem észre a' mit látni illetet volna. A'

¹⁴⁴ melly<et>

¹⁴⁵ Király<.>

¹⁴⁶ Sch./vonetti [Átírás.]

¹⁴⁷ 18 [Átírás.]

¹⁴⁸ Festők [Az aposztróf pótolva.]

¹⁴⁹ csak <azt mondja> akkor

1128 Liriodendron tulipifera olly közel vala virágzásához, hogy egy hét alatt remélnem lehele meglátását. A' cytissus laburnum tavalyi magvai még rojtosan függöttek tokjaikban. Tele szedtem velek két zsebemet, 's jövő tavasszal Semlyénben igen szépen kiköltek.

Neidlhez¹⁵⁰ a' rézmetszőhöz és Thomas Langhoz a' Gravórhöz, ki nekem ekkor és 1808ban is pecsétnyomóimat metszi. Ez az ember ez idén 1812 holt meg. A' pecsétnyomókban nem vala úgy kedvem szerént mint 1786–1791ig a' hamar azután elholt Gebhard Ehleé.

5. – VASÁR NAP. – Gondatlan valék feljegyezni, melly nap volt az, a' midőn az öreg, nékem olly sok tekintetekben kedves BÁRÓCZYt meglátogatám. Szívesbb örömmel senki sem fogadhatott. Elbeszéltette velem, miken mentem által 1794 Decemb. 14d. olta 1801nek 28d. Júniusáig. Öszve meg öszve csókolt, 's kért, hogy míg Bécsben mulatok, gyakran legyek vele, 's egy nap, a' mikor nekem tetszend, jöjjen hozzá, hogy Bécsnek valamelly szép tájkára kimehessünk, 's együtt ebédelvén, a' napot vele tölt-
672 hessem. Elvégeznék, hogy Urnap után való vasárnap légyen az, minthogy akkor a' Processio Külvároson¹⁵¹ töltetik, 's Bécsnek szép népe Schönbrunnba megyen-ki ebédelni, 's magát a' kertben mulatni.

Hirgeist Pesten feljegyeztette velem, hol van szállva a' leánya Prónay Simonné, de szerencsétlen valék a' jegyzést elveszteni, 's nem értem-fel, hogy néki levelet kell vala küldenem Bécsből Bécsbe, hogy ő kerestessen-fel; 's így Bécsben valék, 's a' szép Ninyt nem láttam.

Vissza térek a' mai napra. –

Hatvani Istvántól (a' ki, minekutána 1807. Pádistává leve, most Prodirectora a' Váradi Academiának) tudom, hogy vasárnapokon gyönyörű oratoriumok adattatnak Szent Istvánnál. Tizenkét órakor ide mentem. Csendes vala a' Templom. Későn jöttem. Az Architectúra, az Oltártáblák, a' sok nép foglala-el, 's az az emlékezet, hogy¹⁵² 1720 táján
686, 718 a' Nagy Atyám itt leve Pádistává az anyja' ambíciója 's Personalis Száraznak ravaszságai miatt. – Midőn a' nagy Oltár rekeszében állék, 's azzal a' sok ész és reflexio nélkül sietve-mozgó ajakokkal 's elbutult képekkel mulatnám magamat, közel hozzám egy patyolatba öltözött gyönyörű fiatal szőke leány suhant-el, 's az oldalszékeknek talán 3dik ülőjében letérdelt. Az ábrázat, növés 's öltözet bájos vala, de az arcz mind a' mellett nem volt lelkes és kecses. Azt hittem hogy valamelly nagy ház' gyermeke, és az ad neki bátorságot egy fő helyt foglalni-el. Hajai nyírva voltak, fejér¹⁵³ fátol fedte-el fejének felét. Sokáig néztem a' szép Áhítatost, 's kifordultam a' Singer útsza felé nyíló ajtón. Midőn a' Stock am Eisenre értem, előttem vala a' szép Imádkozó. Végig menvén a' Grábenen, minden szem reá fordúla, 's ekkor látám hogy a' leány a' Venus vulgivaga papnéjainak számokból való. Két Ifjú szembe jó vele, rá pillant, elhal, tanácskoznak egymással, 's megfordúlnak. Én a' ki soha illyen körül nem forogtam, látni akarám, mi történik, 's mintha csak andalgának, el nem maradtam tőlök. Az Augustiniánusok Temploma mellett egy homályos suburra nyílik, oda fordúlt be a' leány, oda utána a'

¹⁵⁰ Neidlhez [Az „l” beszúrás.]

¹⁵¹ Processio <a'> Külvároson

¹⁵² az a <gondolat,> hogy [Javítás a törlés felett.]

¹⁵³ voltak, <.. a'> fejér

két komondor, kit a' szép Imádkozó hihető néhány nap mulva Felcserkezekre jutata. 1128
Én a' Mehlgrubenbe menék ebédelni, mellyről a' Magyaroknak nem kellene feledni,
hogy az valaha a' Rákóczy háza volt. – A' nagy ablakok, a' szép tágasság a' Kapuczinusok
felé, a' csengő muzsika, a' sok férfi 's asszony alak Vasárnapi öltözetben!

Azon asztalkánál melly mellett ülést fogék,¹⁵⁴ egy gyémánt gyűrűs öregedni kezdő
Isméretlen ett, 's beszédbe eredénk. Sokat pillongott a' konyhaczedulába. Én magam-
nak spárgát adaték. Kért, számlálnám-meg, hány szál spárgát kaptam. Tizennyolcz szál
volt. „Te tehát minden spárgát két xrral fizetsz, monda; valóban drága nyalánkság!” –
Igaza volt a' gazdag embernek. De nékem gyémánt nem ragyogott ujjaimon.

Szokásom szerint, míg Bécsben mulattam, a' Szent Péter Templomát is sokszor
meglátogatám, közel a' Grábenhez, 's a' Boroméi Károlyét, melly kívülről nagyobb
mint belőlről. Csiga oszlopaít megtekinteni, valamint a' Szent István tornyát is, soha
sem juta még eszembe.

Dél után a' Práterbe 's az Augartenbe mentem-ki. Ezeket a' helyeket Vasárnapokon
kell látni mikor a' Bécsi nép hemzseg benne.

A' Panorámában azt reménylem, hogy Róma vagy Páris lesz kitéve. – Bécs vala! –
Legalább annyiban örültem megcsalt óhajtasomnak, hogy innen megbizonyosodhatám
az eránt, hogy a' Panoramai festések igazán adják elő a' tárgyat.

6. – Lemenvén nem emlékezem hová a' Singerúczán, látom hogy egy frizőr egy
gyönyörű fejr kis agarat, egyedül fülei voltak szürkék, rózsaszínű széles atlasz pantlikán
úgy hoz, mint a' Lovászmester hozza kapuczánon a' legszebb paripát. El vala végezve,
hogy a' kutya enyém lesz, ha eladó, akármibe kerül; mert épen ez a' neme a' kutyáknak
legkedvesebb előttem. Megszóllítom, eladó e, 's mit kér értte. Három aranyon tartotta.
Én kettőt ígértem. Nem adta. Magyarúl mondám inasomnak, tekintse, ha megyen e a'
frizőr. Megállott. Hogy utánam¹⁵⁵ jöhessen, Hartl Könyvkötőhöz tértem-be,¹⁵⁶ 's ott 10
fn megvettem. Reá parancsolék az inasra, hogy a' kutyát vigye haza, 's olly erősen tart-
sa hogy el ne szökhessen míg haza ér. Megvevék Ketek azt a' kutyát? kérdé a' magyar
legénytól magyarul egy németnek-gondolt, 's ezt veté mellé: Ebadta Németjének teg-
nap én már három aranyat adogattam, 's keveslette. Illy titulusokat ad a' magyar a' maga
kedves Sógorának, ha öltözete németnek mutatja is. Ez a' szép kutya volt a' LILLÁM,
mellynek emlékezetét a' Marmontelből fordított Kétségben fenn tartám. –

Estve Góthének TANCREDjét játszották. Lange volt benne Tancred. Olly tele vala a'
Néző-hely hogy egy almát sem lehetett volna közöttünk leereszteni.

7. – Kininger fest. Én ezt az embert 1786 olta ismerem. Ő is sokat változott külsőjé-
ben azolta. Képe vereses foltokat kapott. Mutattam neki rezeimet mellyeket vásárolgat-
tam. Meglátván a' Prussz. Királyné képét, kivont egy fiókot, 's mutatá a' magánál lé-
vőt, melly egy réz nyomtatványa¹⁵⁷ volt az enyémmel. Gyönyörű omlását a' lepelnek
mind ketten eltelhetetlenül nézellénk. A' festés alatt a' Herder' munkáji 's a' Herder'
szelleme felől folyt a' beszéd. Kiningernek ez a' favorija minden német Írók közt.
Művésznak inkább illett volna Góthét szeretni.

¹⁵⁴ fog[../], [Átírás.]

¹⁵⁵ után[../] [Átírás.]

¹⁵⁶ Könyvkötőhöz <hozá> tértem-be,

¹⁵⁷ egy nyomtatványa [Beszúrás a sor felett.]

1128 Dél után a' canálist 's a' Botanicus kertet tekintettem-meg, 's a' Szent Péter' Temp-
lomát.

177,672 8. – Belvédér. – Lementem Director Rósa Urhoz, 's kértem, nevezne valakit, a' kire
a' Carlo Dolce Madonnájának másolását bízhatnám. – Nem, mivel ő is Magyar, felele,
hanem mivel szerencsésb másolót nem kapsz, Grosschmid Úrra igazítalak; kit bizo-
nyosan oda fel fogsz találni; akármellyik cseléd kimutatja. – Egy szőke bajuszú Ifjú
egy ablakban copírozott valamit tuschban. Magyarúl szóllánk. Sok nyájasságú Ifjú; fija
a' megholt Máramarosi Camerális Administrátornak. – Megígérte hogy a' legnagyobb
gonddal fogja teljesíteni kérésemet, 's szavát állá.

Olly sokszor voltam Bécsben 's egyszer (1791. Maj–Aug.) hosszacsán, 's csak ma
először a' Naturalienkabinetben, a' Zeughausban SOHA.

177 9. – ÚRNAPJA. Hat óra vala reggel, midőn szállásomat elhagyám, hogy a' mai solennitás
nézésére alkalmas helyet kapjak. Kávészín Überrockom bal ujja előlről fel vala hasít-
va, 's azt cselédem a' felvarrott máslikkal kötözgeté karomhoz, bal karom fekete pánt-
likán függé nyakamból, csizmám fűző stibli volt, melyet senki nem horda, de én 1800
olta mindég hordék, mind könnyűsége miatt, mint azért, mert a' fel és levonás alatt
nem kelle magamat 's a' cselédet illy nagy sark mellett mint az enyém kifárasztani.
Ebben az öltözetben kerek¹⁵⁸ kalappal könnyű volt engemet Invalidus Tisztnek gon-
dolni, 's egy nem öreg Tiszt, midőn az úczára kiléptem, ennek is nézett. Herr Kamerad,
in welchem Regiment haben Sie gedient? kérdé Katonához illő gondolatlan bátorsággal.
Vissza tekintek, hogy ki szóllíthat-meg: Ich? ich in meinem eigenem. A' felelet azt
gondoltatá vele, hogy én valamely Regiment Proprietariusus vagyok, 's már követni
kezde merész cselekedete miatt, 's én megmagyaráztam tréfámat. Hasonlóvá¹⁵⁹ tévén
bennünket a' szerencsétlenség, maradjunk együtt míg a' Ceremoniának vége lészen,
ugymond; megszóllításomnak legalább azt a' hasznát vehetd, hogy őrizkedjél¹⁶⁰ sokat
forogni a' tolongásban, különben karod ujra megsérülhet. 'S így egy kávéházba
menénk azon keskeny úczájú sorocsán, melly általellenben a' Bürgerspitállal a'
Kapucinusok és Lobkovicz épületjeik közt áll. Fogjunk helytt egy még most üres
ablakban, ugymond; ha felállunk, más mingyárt helyünkbe lép, melly kár volna; innen
igen jól láthatván a' Processiót. Az úcza ott olly keskeny, hogy két kocsi vígyázva
hajthat-el egymás mellett. – Igen sokáig itt mulatván a' kávéital 's újságotolvasás mellett,
végre jó a' sokaság. Az Udvarnokok közt igen gazdag magyar öltözetben¹⁶¹ ment nyírt
fővel már egyetlen egy Kamarás-Úr; másoknak mindenneknek még zopfok volt. Ez
vala az, a' kit a', most már közönségessé-vált, fej nyíréssel gálában először láték. –
Ürményi József Galliciai Gubernátor Exc., most Judex Curiae, 's Gróf Zichy Károly, és
még két Magyar égő szövétnekekkel mentek a' Szentség előtt az Excellenzek' csoport-
jában. A' Pontificáló Papot az Udvar Herczegei, testvérei a' Császárnak, követték,
Károlyt kivéve, ki Bécsben vala (láttam két ízben is korán reggel lovagolni), de itt talán
ismeretes betegsége által ijesztve, meg nem jelent. Ő epilepticus. – Ezek után a' Császár
ment Feldmarschall öltözetben, 's nyomban megette a' Császárné (a' Nápolyi Maria

¹⁵⁸ öltözetben <gomboly> kerek

¹⁵⁹ Hasonlókéá [Átírás.]

¹⁶⁰ [../izkedjél [Átírás.]

¹⁶¹ gazdag öltözetben [Beszúrás a sor felett.]

Therésia) rózsaszínben. Mind kettejeket itt látam először 1792 olt. Nagyon el valának 1128
változva. A' Császáron úgy álla a' ruha mintha másét vonta volna magára; a' Császárné
előre hajlott, 's képe szederjes színt kapott, mellyhez nem álla jól a' rózsaszín öltözet.
A' Magyar Gárda rekesztette-bé a' Processiót, 's azt Báróczy vezette párduczosan. 672

Estve a' Theatrumban karom esős és szeles lévén az idő, olly kint érzett, hogy ott
hagyám vala a' játékot, ha a' sokaságban megmozdúlni lehetett volna. Egész éjjel nem
aludtam. Mihelytt megvirradt, egy Dr. Chirurgiaehez vezettetém magamat. Első kér-
dése az volt, ha curájával akarok e' élni vagy csak nézettem a' kart. Ez bennem méltó
gyanút támaszt. A' gaz ember csak nem kitörte a' karomat, nyilván hogy legyen mit
gyógyítania. Ocsovszky Úr, Bthecarius Cancell. Gróf Telekinek, Währling Úrhoz iga-
zít, a' Josephina Militarista Academiába. Ezt nem lelem. Addig futkosék ide 's tova
kocsin, hogy karom' fájdalma megszűnt. Ki Bosshoz a' Schönbrunni Botanicus kert
Gondviselőjéhez. A' Tulipánfa azolta hogy Kobenzlhofon valék, kivirított. Kaczagtam
megcsalt képzelődésemem. Sem a' fa nem az, sem a' virág, a' mit vártam. Hadnagy
Hörde, ki bennünket Kufsteinből Munkácsig vezetett azt beszéllé Neuhausban
Salzburgnál, hogy ő a' fát 's virágát jól ismeri; a' Neustadti Milit. Iskola' kertjében volt;
a' fának minden virága más meg' más színű tulipán. –

11d. – Nem emlékezem mi ada reá alkalmat, de Batsányinál valék ismét; talán
Sárosynétől kaptam levelet, és abban hozzá valamelly izenetet, 's azt vivém-meg neki.
Dya-na-Soré-ban felhányt egy passzázst, 's egy ellenvetést olvasa-fel. Ezt ugymond,
én sugtam Mayernek, hogy czáfolja-meg. Kértem, cselekedje, hogy Mayert láthassam.
Nem lehet. Ő a' maga Herczegnéjével (ezt meg nem nevezte) boldog magányban lakik.
Emlegette sokat Regulust is, 's Collínt talán még nagyobbnak tartotta mint Schiller
volt, ki felől azt ítélte, hogy neki kár volt valamit írni Don Carloson kívül.

A' Cancellárius (Teleki) Dr. Sándorffyhoz igazít, karomra nézve. Meglátogattam
ezt. Ez is, mint Ráth a' Győri Predikátor, 's Ocsovszky Úr, azt javasolja¹⁶² hogy menjek
a' Budai vagy Váradi ferdőbe.

Báróczy kér hogy ebédeljek vele más nap Jahnnál, Schönbrunnban,¹⁶³ 's megígér-
keztem.

Én Bécsbe azért mentem vala fel, hogy a' Császárnak kiszabadulásomat megkö- 675
szönhessem. Minthogy ez kevésből álló munka volt, Bécsi mulatásomnak utolsó napja-
ira halasztottam, addig a' becses ürességet kedvem szerint akarván élni.

Elmentem Udv. Agens Bujanovics Károly Úrhoz. Maga volt, 's sollicitatorának
dictált valamit. Ismertem az embert személyesen is, 's ki nem ismerte rossz hírében
nevében. Gonosz Úri ember volt. – Bejövök, köszöntöm; ő jó ideig nem leli magát, 's
parancsolja, hogy sollicitatora menjen, 's hagyjon magunkban. Egymásra nézünk, hall-
gatunk; én akarva, hogy lássam, mint gyötrődik. – Amice, quare venisti? – szokása volt
neki, és sokaknak másoknak, a' kikhez ő hasonlított, hogy a' Vendéget kegyelmes fami-
liaritással szállígtassák. Feleltem, hogy két esztendeje hogy kiszabadultam, 's még ed-
dig nem köszönhetém-meg Ő Felségének a' vett kegyelmet, 'stbb. – Hallgat. – „Cito
venisti!” – Két esztdeje! felelek. – Nihil facit. Scripsissem ego tibi, quando erat futurum
de tempore. Interim nihil facit. Cras prandebunt apud me Ill. Dn. Referendarius

¹⁶² javasolja<k> [Az ékezet törölve.]

¹⁶³ [/]chönbrunnban, [Átírás.]

1128 Németh, qui sub vestro infortunio Causar. Regg. Director fuerat; Ill. Dn. Ignatius Almásy, 's mások, kiknek neveik eszembe nem jutnak, 's sciscitabor, an possis te iam coram Imperante præsentrare. Ubi habes hospitium? – Bene tamen faceres, quodsi post cras humiliares te ad me; dicerem tibi quid suadeant crastini mei hospites. Elbeszéllem mint törtem öszve karomat Tatán; míg az meggyógyúl, mondtam, külömben sem illenék Ő Fels. előtt megjelenem etc. Ő is beszélt, én is szóllottam: de mikor két illy ellenkező lélek beszélt, már az felette rendes discursus. – Egy természeti nagyságban festett egész figurájú kép, zöld kabátban, kereszttel, fejér lajbliban, bugyogóban, strimflivel, papuccsal egészen elfogá szememet. Bátor valék tudakozni: ki ez? – Non nosti hominem; est Filangieri. – Affinis ne Domine Spectabilis? eruditissimus Scriptor? – Ergo nosti illum? – Mástól nehezteléssel vettem volna a' kérdést: ettől az ollyat nem lehetett, nem kellett. – Azután a' fióra Cornélius rabtársamra fordúlt a' beszéd; panaszkodott, mint szomorította-meg ötet a' Ployer leány elvételével, és hogy most Vármegye¹⁶⁴ Notáriusa. – Ott hagytam. Másnap vissza adta visitemet, 's mivel nem lelt, Inasomtól tintát 's papirosat kért, 's nevét asztalomon hagyá. –

12. VASÁRNAS. Dr Sándorffy hozzám. Ki mentem volt; azalatt Inasommal szeles beszédek kezd, mellyekből minden nyomon ki ki ütötte magát a' Debreczeni Deák. Utána Márton József jöve, ki 1806ban Prof. lett a' Magyar Nyelvnek a' Bécsi Universitásnál. Ez a' két ember halálosan gyűlölte egymást, 's nékem idegennek rendes volt látnom, miként fordúlgattak-el egymástól. Sándorffy ment. – Azután a' szeretetre olly felette méltó Ocsovszki jött. Ezzel neveténk a' rendes entrevüet.

177,672 Báróczy a' maga kocsiján 's lovain viszen-ki Schönbrunnba. Kopottocska csukaszín kaputrok vala rajta, veres lajblival, nadrággal. Ezekhez a' gyengén-sántító láb, a' felette kedvetlen barnás ábrázat, 's nyakának gyakor rándításai 's tekerítése igen különösen illett, 's egy rendes egészlet tett. Midőn a' Jahn vendéglő szobájának hosszú során végig mentünk a' legutolsóba, csudálkozva láttam, mint köszöngöttek minden asztal mellől a' jó Öregnek, 's kitetszett, hogy a' sok köszöntés nem a' Gárda-Tisztet, hanem Báróczyt magát illeté. Az utolsó szobában egy játszó-asztalkát tévének-le két convertre terítve, minekelőtte Báróczy parancsolhatott volna, 's széket fogánk. A' szomszéd asztalkánál egy igen szép deli ember, egy igen szép Asszony, egy igen szép fiú gyermek, és egy igen szép leányka ült. Figyelmessé tévém Báróczyt a' gyönyörű háznépre, 's ő felkölt, 's nyájasan beszéllgete az evőkkel. Ez *Téglási*, ugymond, 705 a' Játszó. *Ziegler*-t értette. A' fiú azt kérde az atyjától, ha katona vagyok e? Ez alkalmat ada nekem közzéjek menni, 's láttam, hogy a' fiú egy német Tiszt' kardját, minden bizonnal annak engedelmevel, magára övedzette. Junger Herr, mondtam, Amoren zieren andere Waffen. A' gyermek nem értette, 's anyjához fordúlt, hogy magyarázza. Ebből kedves enyelgés vált.

Báróczy tudakozta, millyen bort iszom? – Én, felelém, bornemisza volnék, de jó napokon kóstolgotam a' bort, 's más nem kell mint honni bor: de az nekem Bécsben nem esik jól. Itt Rhénusi bort kérnék, hogy ismerhessem, mert azt még soha nem kóstoltam. – 'S ez e a' német bor' fejedelme? kérdém; 's örültem öszvehasználtván a' Tokajival, Ménesivel. Dél után a' kertben¹⁶⁵ sétálgatánk, 's tartván tőle, hogy a' jó Öreg

¹⁶⁴ [A „Vármegye” előtt hely van kihagyva.]

¹⁶⁵ kértben [Az ékezet törölve.]

kifárad, leültünk egy helytt. Csak hamar eltölt a' kert a' szép néppel. B. örült, látván 1128
melly gyönyörűséget érzek a' szép asszonyi figurák' látásában, 's mosolygott. Fuge 672
suspiciari cujus octavum trepidavit aetas Claudere lustrum! mondám neki. – Midőn a'
Menagerieben járánk, elbeszélém Báróczynak, a' mit Rhédey Lajosnétól hallottam.
Nem tudom kivel, ő 1792ben jára itt, 's magyar születésű legénye kísérte. Vezetője
beszélé, hogy a' fejér bivalyokat a' Nápolyi Király küldé ajándékban Leopoldnak. A'
magyar legény nem sokat érte németül, 's a' fel-felkapott beszédből azt húzta-ki, hogy
a' bivaly maga a' Nápolyi Király. Hozzá vonakodott Asszonyához, 's kérdést tett, hogy
„mellyik bivaly Ő Felsége?” Rhné nem értette. Hiszen most beszélí Nagysádnak ez az
Úr, mondá a' cseléd, hogy ez a' bivaly a' Nápolyi Király. –

Vissza jöven Schönbrunnból, midőn én Bécsnek pompáján csudálkozám, B. a' 672
Classicusokból sok ide tartozó helyeket mondogata könyv-nélkül, és minden elakadás
nélkül, még ha a' hely hosszacska volt is. B. jól végezte iskoláját, 's a' Telekivel, Pász-
thoryval, 's Somsicchal úzott barátkozás még járatosbbá tevé a' Classicusok' munkájiban.
– Ah! monda B., ha Mátyás magtalanul nem holt volna meg, vagy ha Eleinket János fija
eránt hidegekké nem tevé vala az, hogy ő Mátyástól házassági ágyon kívül vette
lételét: most Buda volna olyan pompás mint Bécs, 's Bécs volna olly pusztá mint
most Buda. – B. Jósefet¹⁶⁶ háladatosan tisztelte azért, hogy a' Magy. Gárda Tisztjei
közzül választgatott Courierokat, 's M. Th. felől nem sok jót monda. Többek közt
hiteles állítással beszélé, hogy M. Th. egyszer Holicsra menván a' Magyar határig
aranypénzt lökdösött-ki a' hintóból, a' Magyar határon általmenvén, mindenütt csak
ezüstpénzt.

13d. – Márton Józsefnél lelem Dr. Bérczyt, ki most Nógrádi Orvos; Szolnok-
Abonyi fi.

Debr. Prof. Császár József, Mártonnak dolgozó társa a' M. Hírmondó' írásában 18
ig,¹⁶⁷ midőn Görög Demeter ezen Ujságlevélnek Kiadója a' Korona örököse' nevelésé-
re emeltetett 's ezen változással a' M. Hirmondó' folytatása megtiltattott, – 's Pataki
Prof. Beregszászi Pál Urak felérkeznek, hogy innen a' külföldre induljanak a' Debr. és
Pataki iskolák' számára pénzt gyűjteni.¹⁶⁸ A' Cancellaria őket nem ereszté, 's vissza
fordultak.

Már meglátogatám John Urat, a' híres Rézmetszőt. Egy száraz barna pofaszakálú
ember. 'S kedvem szerint tölték vele egy órát. Szó vala a' Canova Amorjának 's
Psychejének grouppjáról, 's kérdezém, ha nincs e az rézbe metszve. – Uram, felele
John, azt nem rézben, hanem gipsz öntvényben kell bírni. Én nem vagyok gazdag: de
ha öntvényét kaphatnám, örömezt bérlelnék-ki egy szobával többől álló lakást. – Ma
Márton Ur Junkerhez vezetete, a' híres betűmetszőhöz, ki Pozsonyi-fi. John ennek test-
vérét tartja másodszori házasságban. Itt láttam a' Bécsi Canális' gyönyörű Mappáját
Johntól, 's a' Musarion mellé Agricola által rajzolt Vignéteket, John által metszve.
Junker el kezdé mondani Musarionból azon sorokat, mellyekre Agricola célzott, 's
belé szakadt. Én segitettem-ki. Mint örvendék én hogy láttam, hogy Junker azon soro-
kat tudja, mint ő, hogy egy Magyar Wielandban ennyire járatos.

¹⁶⁶ [../sefet [Átírás.]

¹⁶⁷ [Az évszám utolsó két számjegyének hely kihagyva.]

¹⁶⁸ gyűjt[...]. [Átírás.]

1128

Udv. Agens Sok Úrtól tudám-meg, hogy Báró Vay Danielné, szül. Gróf Wartensleben Eszter még Bécsben van, de harmad nap alatt Westphaliába indul! Estve felé felkerestem. Szobaleányai nem mondák hogy magát rosszul érzi, 's bémentetém magamat. A' leány egy szobába vitt, hogy várjam ott a' választ. Egy feketébe öltözött világi Ur, csillagos mellyel 's kék pantlikával, maga ült a' canapén. Némán néztük egymást, meghajtánk magunkat, ő veszteg ült, én kinéztem az ablakon. – Egyszer jó a' Német. Uram, te Kazinczy vagy. – Igen is. – Én Morszki vagyok! Tehát Pesten szerencsém nem lehetvén hozzád, itt láthatlak midőn már nem is reménylém. Megvallom, gyanús vala ez a' melegség. Ne akadj-fel, mondá, decoratiomon; Colloredóhoz kell mennem 5 órakor, azért öltöztem így; ez a' Saxoniai Elector Sasa; ő maga sem visel más rendet. – Te fogva voltál; beszélj róla. Én a' szerencsétlen hazámnak követségét hordám, nem tudom immár hol és melly functióban, 's Dombrowszki, a' ki most francia szolgálatban vagyon Nemzetem' légiojával, nekem igen szoros barátom. Nekem azt a' tanácsot adta, hogy házasodjam, még pedig gazdagon; mert tudom, hogy erszényedet meglapította a' rab-ság. – Miért nem találkoztam öszve ezzel a' derék és nemes lelkű emberrel Pesten! Itt nem egészen hittem neki. – A' szép Vayné elfonnyadva 's talán épen ekkor Morszki-
val öszve háborodva olly ízetlenséggel búva-ki háló szobájából, hogy őket csak hamar ott hagytam, Morszkinak azalatt eljővén a' Colloredóhoz menetelre rendelt órája.

177, 672

14. – Kininger e' szókkal végezte-el a' képet: Ob das Bild gleicht oder nicht, mögen andere nutscheiden; das es aber ein sehr schönes Bild ist, sage ich Ihnen als Mahler. 'S ezt mondván a' kés' hegyével négy líneát vont a' papiros lecsírízelt¹⁶⁹ szélein; mert mingyárt az első ülés alatt értésemre adta, hogy néki az a' phantasiája van, hogy a' képet, míg el nincs végezve, látni nem engedi. – Lelkesebben ugyan még senki nem is festett. Egyedül a' jobb szemben van hiba. A' kép igen jól hasonlíta, de szebbítve van. Hogy az alagyban (im Grund) fellobbanjon a' villám 's elveszve csapjon-le, 's hogy a' mente' sok sinórjai, gombhelyei a' lepel által elfedtetessenek, 's így a' monotonia elkerültessék, azt tőle én kértem. John a' physionomiát elvettette, 's feketébbé tette az arcot mint illet.

Dél után négy órakor ki Báróczyhoz. Ebédnél ült egyes egyedül a' Gárdaház' Traiteurje' Palotájában. Egy serpenyő pép (Koch) állott előtte, mellyből egy portiót szedett vala ki; bal kezében egy nagy bádóg szelencze porrá tört nádmézzel, jobbában a' kalánt tartotta. Négy öt kalánnyit vévén-ki 's a' pépet annyi nádmézzel halmozván el, hogy kevesebb volt a' pép mint a' nádméz, figyelmessé tevém, hogy talán sok a' mit kivett. Úgy hittem, hogy elfelejté magát. Mosolygott, halmozva merítette teli kalánját, 's egyenesen vitte szájához. A' nádméz felette egésséges! ugymond. – (1791. Augustusban is pinczében tartogatott meggyel élt, mert abban sok kén (sulph.) vagyon.) – A' Lilla velem jött. Intett, kötnék jelt a' nyakára, különben lesujthatja az Ebőlő. Itt sokáig mulatánk. Felmenvén lakjába, az vala első dolga, hogy egy asztalkájának fiókjából a' gárdapálczának veres pantlikáját kivonta 's Lillámnak nyakára kötötte. Ez a' gond világos jele az ő humanitásának. Félre tettem a' pantlikát, 's legbecsesbb ereklyém közt tartom-fel azt.

¹⁶⁹ papiros <lepecsetelt> lecsírízelt

Egy nap kivettem vala hozzá Szívképző Regéim' kézírását, hogy méltóztatnék megtekinteni. Előttök álla a' Horatz' sora és mind az a' mi 1808ban a' Regék első könyvének címlapjára nyomtattatott.¹⁷⁰ Igen gyengédeden érezte velem hogy újabb fordítások által meg vagyon sértve. Fájlaltam azt, de cselekedetemet meg nem bántam, mert nem olly végből nyúltam a' munkához, hogy az érdemlett koszorút fejről levonjam, hanem hogy a' dolgozás által neveljem erőmet, és hogy az ő botlásai helyre hozatassanak. Harmincz eszt. alatt Nyelvünk ment valamire; illő vala Marmontelt is csínosabban szállaltatni-meg. Utolsó búcsúzásomkor vissza adván kézírásomat, mutatta azon próbát, a' melyet kézírásomat olvasván tett a' Két Szerencsétlenen (itt singularist, nem már plurálist, mond ő is). Kértem, engedné-meg, hogy leírhasam. Nékem ajándékozá. – A' legszentebb tisztelettel jöttem-el a' nagy férjfitől, alig remélvén, hogy ötet többször megláthatom. De az a' szerencsém még 1808ban is lett.

Czetter az ő képét is metszette. Batsányinál láttam egy nyomtatványát. Kértem, adna nekem is néhányat. Talán hármát adott; azt vetvén mellé, hogy azzal igen fősvény, de ilyen barátját örömmel részelteti.

Batsányival nem tudom mi érhetne, de néki barátja nem volt. Tőle tudom, hogy Somssics, a' ki Batsányit pénzzel segéllgette, és hogy szerencsését tehesse, megengedte, hogy egy Odáját: Ad Hungaros.¹⁷¹ Ad arma, Cives! nobile fortium Sanguen virorum etc. Batsányi úgy adhassa-ki mint tulajdon munkáját; 's ennyi sok jótétei után Batsányi a' maga mindenek előtt ismeretes peczkessége 's paraszt dölyfe szerint Somssiccsal úgy bánt, hogy ez keservesen panaszkodék ellene Báróczy előtt, 's *marha-embernek* nevezte.

Kocsimért Tatán 60 forintot fizettem, Bécsben nem emlékezem mennyit. – Most hajóra rakatám azt, 's 15dikben virradtakor, Lillával és két kis boglyos kutyával, (Sárosynénak 27 fton vettem egy francia leánytól,) 's az inasommal kísétálék a' vízhez, 's ott hagyám Bécsset nagyobb örömmel mint megláttam.

15. – Pozsony. Prof. Fábri István Urat és Wébert a' Typographust meglátogatám. Ez nagyon előszült ember. – 16. Komárom. 17. Maros.

18. – Pest.

Itt jegyzéseimben hézag vagyon, 's emlékezetemből kelle kipótlanom azt ezelőtt öt esztendővel.

Egy estve Agens Szemere Ferencz Úr, atyja az én kedves barátomnak, Pálnak, a' hídon reám bukkan. Megszóllítom. Nem ismér, 's követ értte. Én, ugymond, sokszor a' leányomat Tomka Lászlónét is, kéntelen vagyok tudakozni, ki légyen. Megneveztem néki magamat, 's mellé vetém: a' volt rab. – „Azt nem *kell* szégyelleni.”

Theréz látogatására jött a' nénjének Báro Podmaniczky Lászlónénak, ki azalatt míg én Bécsben mulaték, özvegy leve. –

Egy estve a' Fejér Farkasnál vacsorálván, Márvási Boldisár egykori tanuló társam becsúsz a' szobába, 's úgy néz, hogy ujjaival mindég elfedi ábrázatját mikor szemem a' felé fordúlt, a' hol ő ült. Midőn sokáig elnézett, 's én fekünni akarék menni, akkor szóllíta-meg. Egészen előszült ember. Mi lelt, barátom? kérdém, hogy ennyire oda vagy. Nagyot sohajtott: Kivették véretem az ilyen-adták. Ez a' szegény ember elvevé Lo-

¹⁷⁰ címlapjára <vala> nyomtattatott.

¹⁷¹ [Az „Ad Hungaros.” után hely van kihagyva.]

1128 sonczi Károly Urnak leányát, 's vele rosszúl élt. Egykor kéntelen vala arra a' heroica curára vetemedni, hogy Asszonyom Ő Kegyelmet megverje. A' Menyecske haza szaladt, 's az atyja levelet írt vejének, mellyben arra az esztelenségre vetemedett, hogy neki minden nevezet helyett ezt a' két szót írta a' magyar levélhez: Domine Perillustris! – Ez a' csintalan és elég malignitású ember felel: Domine Spectabilis: Igen is, én az Úr' kedves leányát megscutikáztam, 's ha vissza jó 's ismét úgy bánand velem mint bánt, ismét megscuticázom... – Igy bünteti magát mindég a' gorombaság.

Gróf Ráday Pál, Consiliárius Sturmán Márton, a' híres Farkas (Szilinek sógora 's Lányinének kedvese) Oberster Lovász, és én szüntelen együtt vacsorálánk azon egy hét alatt, mellyet visszajövében Pesten tölték. Egy este csak Ráday jött; vártuk a' többieket, de elmaradtak. Tehát most egymás mellett vevénk széket a' falnál, 's evénk. Imhol jó egy különös figurájú ember, 's öregén sült tojást kér, tormával. Egymásra pillantunk Rádayval, mert azt enni soha sem láttuk. Midőn az idegen valakivel szóll, R. sug nekem: Ki a' mennykő lehet ez? 's hogy kellene megtudni, micsoda ember? Intek, hogy mingyárt beszédben leszek én vele. Eszi tojását, 's én megszóllalok: Uram, az Ur appetitusa engem nyalánkká teszen; engedje-meg az Úr, hogy példáját követhessem, 's tudakozhassam, ha ez magának találmánya e vagy valamelly talán idegen vidéken szokott eledel, 's parancsoltam, hogy tojást 's tormát nekem is. Benne valánk a' beszédben. Wollnhoffer, testvére az Abonyinak, katona volt, 's ezt enni Olaszországban tanulta. Jó szívűsége annyira ment, hogy Tokajit adata 's Rt 's engem is¹⁷² meg tractált. R. felakadt a' szokatlan és regula ellen való jószívűségen, de én intettem, hogy azt¹⁷³ nézze-el a' jószívűségért. R.nak angyal lelke 's véghetetlenül víg hümora van, 's vacsoránkat jobban tölténk, mintha mindennapi társaink ma is megjelentek volna.

118 Szó levén a' Kreutzer Theater felől, tudakozza, ha voltam e benne. Megbántva voltam a' kérdés által. Barátom, felele, látni mindent lehet, sőt mindent kell; meglátod, hogy több örömet lelsz ott mint gondolád. A' rútat, rosszat magunkon áll, nem látni. Holnap 5 órakor légy szobádban, én ott leszek 's elviszlek. – Szabó-Sáróy Sámuel Úr, Védő Prokátorom 1795ben,¹⁷⁴ azon szobákban lakott a' mellyekben az öreg Ráday lakott volt 1789ben., által ellenben a' fejér Farkassal a' felső emeleten. (Most ott, az aranycsillagnál № 499. Kultsár István lakik.) Oda mentem által, 's a' jó Öreg kevés minútummal tovább tartóztata mint Rádaynak megígértem vala. Haza érvén jelenti a' Cseléd, hogy valaki keresett, 's ólommal az ajtóra írt valamit. – „R. hic fuit.” Mentem a' grajczáros teatrumba, szégyellősen, vigyázva hogy ismerős ember ne lászon, 's R. nem vala ott. Ha Dugonics, a' Piarista, 's Prof. az Universitásban, ott nem ült volna, azonnal eljövék vala onnan. Az Úr is itt? kérdém. – Nekem ez igen nagy örömöm, 's ritkán mulatom-el. Beszélttem melly tusakodások közt jövék ide. Nincs mit tartanod, felele. A' játék csak most kezdődik; mingyárt meglátod, kikkel telik-meg a' ház. – B. Wécsey József egy eléggé világos helyen nyaggatott egy rendes leányt. Egy közönséges tisztelutú Férjfi, nagy házból eredett és fő hivatalban áll, Ágyasával jött-be, kit vele egy sorban jövé, Gróf Haller Antal, a' Pesti Ringyók' Grosse Paga-ja vezetett. Ott

¹⁷² 's [Emendálva.]

¹⁷³ hogy <rajta fel ne akadjon> azt

¹⁷⁴ 1895ben, [Átírás.]

hagytam a' Flóra' Circusát. Kéntelen vagyok vallást tenni, hogy a' Ballet jobb volt mint vártam. 1128

Horányitól egy kötetlen Memoria Hungarorumot vettem, a' Folytatás' első Kötetével talán 11 fn. Megajándékoz azon papiros darabbal, melyre Báróczy a' Memoria etc. articulusainak bővítésére a' magát illető articulust és még némelyekét feltette.

Báró Prónay Simon a' sógorával Kubínyi Gáspárral a' Hét Electornál szállott. Ráday és én vele ebédlünk. Érett lelkű ifjú férfi. Hallgat, de félre viszen, 's a' kedves Nini felől szóll velem: de meg nem vallja, hogy öszve vannak esketve.

Festetics János egy Plánt tett-fel, melly szerént M. Országon egy földmivelést tárgyazó Társaság állítassék-fel. A' Plánt Schedius tette papirosra. Előre látták, hogy a' Ministerium ez alatt is Jacobinismust, Kőművességet fog keresni, 's e' végre néki bátorodtak megkérni a' Palatínust, hogy a' Præsidentséget felvállalni méltóztassék. Prof. Schédiusz vitte fel a' Plánt. A' Palatínus (József) megígérte, hogy reflexiójit, ha lesznek, papirosra fogja tenni. Nehány nap mulva hívatja Scht. Ich habe Ihren Aufsatz gelesen, und meine Anmerkungen darüber zu Papiere gebracht. Elkezdí Schnak olvasni, de megúnván olvasását, általadja, vigye-el, 's ha¹⁷⁵ tetszik le is másolhatja. Entzückt über das Glück welche meine Aufsätze ward, wage ich Eure königliche Hoheit um die hohe Gnade zu bitten, dass Sie mir erlauben wollen das Original zu behalten, und mit meiner Abschrift davon zufrieden seyn wollen. A' Palatínus reá álla. Sch. mutatta nekem a' munkát, a' Palatínusnak minden correcturájival. In folio volt írva columnaliter, mintegygy öt lapnyi.

24. Üllő. – 25. Törtelen, Miklósnál. – 26. Debr.

28. Lillámat Sárosynénál hagyám, 's magam Péchy Imre bátyámhoz menék. Azalatt a' kutya kiszökik, 's ijedtében a' Nagy-erdőbe veszi magát. Végasztalhatatlan valék. Ha tudtam volna, hogy ott van, kimentem volna értte. Harmad nap múlva az éhség megszélidítette. A' Sóháznál a' Sós Tisztné kinn ült, 's a' kutya mellé ugrott. Nyakán vala az örv nevemmel, 's Spáh magához vette, 's által adta Sárosinénak.

29. Semlyénbe. –

1803. Július.¹⁷⁶

1148

2. Karom miatt a' Püspök bányájába Váradra. Jankán Ilosvay László Urhoz és az Asszonyhoz. 177

4. Szláv György és Uza Pál hozzám. 5. Asszonyám érkezik. 8. Ritter Váradi festő festi az Anyámat. 9. Asszonyám el én által a' Felix bányájába.

11be ma már cravátot köthetek, 12ben beretválkozhatom. Érkezik Septemvir Beothy Imre az Asszonnyal. 15dikben velek Szent-Mártonba sétálok a' Præmonstratensisek¹⁷⁷ egykori Klastromkájokba; irtóztató zápor ver-meg, 's avatlan posztó frakkomat egészen elrontja. Gyönyörű napok! a' tekéző helyen a' nagy tölgyek alatt dolgozom a' Szamniumi Menyegzőket.

¹⁷⁵ vigye-el, ha [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷⁶ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁷⁷ P[./æmonstratensisek] [Átírás.]

1148

16. El a' ferdőből. Karom tökéletesen helyre áll, de egészen ki nem egyenesíthetem, melyet azonban senki nem veszen észre. Az öszvezúzott könyök valamivel vastagabb mint volt. Orrom porczogója alkalmasint jól forrott öszve; csak a' gondos tekintő sejtí-meg, hogy rajta gyenge forradás van, 's jobb szemem felé a' nyereg csúcsosabb, bal felé horpadtabb. Kilencz' esztdeje hogy rajtam ez esett, 's orromnak nem tapasztalám egyéb alkalmatlanságát mint azt hogy tobák nélkül lélegző csöm bedugúl, holott annakelőtte még tobákkal sem éltem, mint a' hogy a' pipázás, a' kártyázás 's borital volt nékem idegen, 's a' pipa 's kártya még most is az.

675

PÁSZTHÓI ÚT

Bátyám Péchy Imre Úr kérte az Anyámat hogy Pászthói közös jószágainknak megtekintések végett, hová magának indúlnia kelle, küldene ki engemet is. Oda menénk, de nem csináltunk semmit, úgy hogy bennem ugyan az a' gyanú támada, hogy ez csak ürügy volt Péchyben.

19. Debreczen. Itt a' Lillát általvevém hogy el ne szalasszák megint. 20. Kadarcs, a' Debreczeni határon. – 21. Füred, Jósa Gábor Urnál. Éjsz. Dormándháza. – 22. Rhédén ebédek Darvas Menyhért-nél. Éjsz. Bágyonba által, hová Péchy ekkor napra rendelt. Ő Exc. Balogh Péter Úr nem vala itt; azt Péchy megtudta nem tudom hol, és így ide nem jött. 23ban reggel Pászthóra. Bátyám Fráter Pál Úr még élt. Itt vártam Péchyt, ki talán két nap múlva jött. Azalatt jól mulatám magamat Báró Berzeviczy Jánosnak társaságában, ki volt Kövesdi Plebánus Nagy e vagy Toth Imre Úrnak, itt most Plebánusnak, káplánja volt. Fráternek veje, Plathy¹⁷⁸ is Pászthói lakos. Olly bolond mint az atyja, kin minden nevetett valaki látta. Kevély és hypochondriacus. Felesége egy barnácska száraz Asszony, ki szerelemre ugyan senkit nem fog gyúlasztani, de szánakozást mindenben támaszthat, 's eszetlen férje a' kettőt öszve téveszti. – Péchy 26ban Rónyára megyen feleségének¹⁷⁹ ott feredő rokonihoz, 's úgy végez, hogy 30ban Apátfalván legyenek a' Sógoránál Prónay Pálnál. – Én 26ban Berzeviczyt általviszem Csécsére, Ifjabb Fráter Pálné, született Szmrcsányi Annához, ki ma neve-napját ülte. Ott lelem Agoston Ferencz Urat, a' Hatvani Dominium Fiscálisát, ki 1789 körül Normális Professorságra készült volt.¹⁸⁰ Ebéd alatt érkezik Gyürky Pál feleségestül, ki Bay Ferencz Urnak, a' Kir. Tábla Assessorának, leánya, és a' ki itten lakik. Gyürky, úgy tetszik, Fő Szolgabíró vala ekkor. – 27ben vissza Pászthóra. Eggyütt ebédlek Heves Vármegyei Vice Ispán Almásy Jósef és Assessor Sigmondfy Urakkal. Az első még Kassán tanult 1790ben¹⁸¹ 's jó fejnek mutatta magát mind Kassán, mind minekutána Patvariai Coursusát elvégezte. Hatalmasan fogott a' jó fél mellett Borsodban (az atyja Borsodi Ord. V. Ispán Consil. Almásy Jósef, az Anyja Palásthy Kisasszony volt, talán testvére Mártonnak), 's egy Restauratio alkalmával bátor lélekkel kötött ki a' Fő Ispánnal Majláth Jóseffel, ki későbbben Minister vala. Feljegyzem mi változtatta meg ha talán gondolkozását, legalább maga viseletét.

¹⁷⁸ [A „Plathy” után hely van kihagyva.]

¹⁷⁹ feleségé[.]ek [Átírás.]

¹⁸⁰ Professorságra [...]/ volt. [Átírás.]

¹⁸¹ 1890ben [Átírás.]

Egy Miskolczi nem görög hanem Pápista Kereskedőnek egy rendes lánykája volt. ¹¹⁴⁸ Almásy addig járt a' szép leányhoz, míg azt anyává tevé. Ambitioja nem engedte-meg, hogy a' leányt elvegye: a' Kereskedő Kohanyeczé pedig azt nem, hogy a' leány hajadon fővel szüljön. Kelepczébe keríté tehát Almásyt, 's az ajtót reá záratta, míg fogadást tett, hogy a' leányt elveszi. A' Püspöki dispensationak a' Kohanyecz zsebjében kelle lenni, mert ez nem tágitott Almásyn, 's magát kéntelen vala a' leánnyal összeeskettetni. Almásit fojtogatta a' mocsok, 's látván hogy csak hívatalok fogják elfelejtetni a' világgal, mi történt rajta, postremo imperavit sibi omnia assentiri; 's a' nem-imádkozó rosáriumokat kezde mondani, hányta magára a' kereszteteket, pénteken szombaton bőjtölt, 's a' Gyűléseken úgy szólla a' hogy' akarták. Is fructus nunc est multo uberrimus! Nékem nagy mulatságom vala az ebédnél a' Convertitának szemei között pillongani, de sem szóval nem ingerlettem, sem magamat gorombául 's nevetlenül nem viseltem, melly, hála legyen értte Végezéseimnek, tőlem ki nem telik még ha csípős vagyok is.

Dél után én Dolyánba, Nográdnak Subs. Vice Ispánjához, a' csak hamar ezután Consiliariussá neveztetett Puky Ferenczhez. – Útamban elő találom Cons. Bay Ferenczet és az Asszonyt; valami tört szekereken, és Szent-Iványi Markot, a' Judex Curiaének fíját, most Fő Szolgabíró. Igen igen jó fej, és még is nagy kártyás. A' kettő úgy akad össze néha, mint a' jó fej és a' marhai borital.

Puky és az Asszony, Consil. Darvas Ferencznek leánya, egy igen igen elhízott és sánta, szép képű Asszony, ¹⁸² oda haza voltak, 's mind ketten ki mondhatatlan örömmel fogadtak, noha az Asszonnyal nem vala ismeretségem. Fogságom olta hozzám Puky egy levelet írt, melly in folio leveleim közt áll. Szörnyű Theosophusi Keresztyén. Világosan megmondám neki vélekedésemet, hogy a' mi az ésszel ellenkezik azt igaznak venni nem lehet. Azt felelte a' mit a' Juristák szoktak, hogy a' bene informato Judice ad melius informatum datur Appellata. Ezen esetben a' bene informatus Judex male informatus. Látván hogy nem vagyok egyike a' Választottaknak és a' Választathatóknak, nem gyötre irtóztató oktatásaival. De azért szíves barátsága nem fogyott. Kért, házassodjam; meg fogom látni, hogy megtisztítván testem lelkem a' szenvedések által, melly gyönyörű magzatok fognak származni tőlem. Mutassa-meg a' következés, meny-nyiben volt igazsága jövendőlésének.

Cselédemet még estve átküldém az itt lakó Darvas Jánoshoz, ki Abauji Fő Szbíró volt. Ez 1789 táján elvette volt Fáy Mihály Úrnak egyetlen leányát, Fáy Manczit, kit szüléji szerették volna ha elvettem volna; de én Süsymban éltem egészen, 's ide külföldben sem fogtam hajlani, látván hogy a' leány hecticás. Darvas özvegyen marada; lakását Ongáról Abaujban általtette Dolyánba, 's itt az a' szerencse éré, hogy egykori kedvesét, kinek elvételére nem nyerhete szüléjítől engedelmet, és a' ki most (férje gyermekeivel együtt neki hajtattott a' megáradt 's belé fült) ¹⁸³ özvegyen marada, elveheté. Nem régen kölek össze, ő és az Asszony Csemniczky Susána; 's én együtt látván őket, nem hiheték egyebet, mint hogy Darvas ezen második házasságában éppen olly szerencsés, mint az elsőben szerencsétlen vala. Másoktól hallom, hogy most sem volt az. Annyit tudok, hogy Özvegye vígasztalhatatlan volt másodszori özvegyisége miatt.

¹⁸² fel [Átírás.]

¹⁸³ [A „férje” és a „megáradt” után hely van kihagyva.]

1148 Dél után Darvas és én Ludányba, Gróf Ráday Pálhoz. A' Grófné leánya a' nagy Prónaynak, 's egyike a' legszebb 's tiszteletre legméltóbb asszonyoknak. 1790 ő volt talán a' legszebb leány azok közt a' kiket szüli a' híres Diétára, hogy lássanak 's látattassanak, felhoztak Budára. Ritkán láttam szebb szemet 's szebb mellyet, mint egy vasárnap ezt, a' Luth. Predikátzio alatt. Boldogul töltvén e' napot, megígértem Rádaynak, hogy más nap ismét megjelenek nála. Éjszakára Darvassal vissza Pukyhoz.

675 29ben Darvas és én Ludányba. Rádaynak víg kedve 's bonhommieja felől könyveket lehetne írni. Eggyik jó gondolatja úzi a' másikat, 's az ő szájában még az is bon mot, a' mi a' másében az nem volna. Véghetetlen kár, hogy ő Poetai tüzet nem kapott. – Az ebédnél ülven, ezt mondja: „A' szegény Nagy Atyám énbőlőlem még Musicust is akara csinálni, mint mindent egyebet, 's természetes volt hogy így semmi sem levék. Annyi azonban a' Musicai leczkékről csak marada reám, hogy némelly daraboknak a' végeiken *Da capo* áll. Bár csak az élet' végén is az állana! De ha az Úr Isten, vissza adván életemet, kéjemre bízna, hogy válasszak *Da-capóra* való örömeket, én merő *Variatione*-kat akarnék játszani.” –

Szaladjunk által Pilinybe, mondá Ráday a' feleségének, Honorka örülni fog, hogy megláthatja Kazinczyt. R. két kocsiba fogatott; a' pirucson ő és Darvas, a' nagyobb kocsin a' Grófné és én, menénk. Megmagyarázhatatlan dolog előttem, hogy Kubínyiné, Rádaynének 's Lónyainének legifjabb testvérek, engem kit 1790 olta nem látott, egyszerre megismért. Ő akkor gyenge gyermek vala még. Itt nem mulatánk sokáig, mert az estve közelített, 's Darvas sietett Dolyán felé. Vissza menőben Ráday ült kocsisnak a' kisebb szekérre. Jer, barátom, monda R., hadd láttassam veled azt a' kertet, mellynek Vitsch Rudolf most dolgozza rajzolatját. Jer, édes Nettym (Agnes) te is. Utánatok jövök, felele a' Grófné; de betegeim vannak; hadd tekintsem-meg őket. Mi ketten lemenénk. A' kertben egy nagy, talán kőrös fa áll. Ez alatt akarok a' Nagy-Atyámnak emléket állítani. Ha meg nem csalatkozom, reám bízta, hogy csináljak valamelly rajzolat és Epigraphét; 's úgy tetszik, küldöttem is, és olyat, a' mivel magam nagyon meg valék elégedve. Míg járkálunk, lábaink megnedvedstek a' harmatban. Bár ne hagyám vala, ugymonda R., hogy a' feleségem lejjön; illyenkor nem Asszonyoknak való a' kinn járás. És még is, fogadjunk, hogy mingyárt itt lesz. esztdeje¹⁸⁴ hogy együtt vagyunk; ez volna az első eset, a' mellyben Netty nem teljesítené kívánságomat. Jó a' Cseléd, 's jelenti, hogy a' Grófné követ bennünket; el fogták betegei. – Midőn felmenénk, feltrousszírozva járt a' folyosókon, 's Witschnek beteg cselédjét ágyastúl együtt vitette olly szobába, hol egyedül feketett; a' magái között is néhányan feküdtek pedig hideglelősen.

Vacsora után én is, Witsch is, a' Grófné' canapéja körül mulatánk, 's R. ellopóskodék tőlünk. A' gyermekek' szobájába méne által. Legkisebb lánykája az ő karjai közt aludt-el. Felfogta a' gyermeket, 's megállván az ajtóban, Kazinczy! – monda; nézzd az én boldogságaimat. A' nagy testű szép Grófné felkele, Mein lieber Mann! kiálta, 's eggyik kezével a' gyermeket a' másikkal férje vállait fogta-által, 's ajkaik öszve ragadtak.

¹⁸⁴ [Az „esztdeje” előtt hely van kihagyva.]

R. szerencsétlen ídea szerént neveltetett Nagy-Atyja által; mindenbe kapattatták, 's ¹¹⁴⁸ nem szoktatták arra, hogy szokjon a' nehéz munkára is. Így bünteti azokat a' *játékos* nevelés, a' kik a' gyermeket elkényeztetik, 's munkába nem fogják. Nagy veszedelmére vala Rnak az ő világ' tónusa által elkapattatott anyja is. De az a' sok talentom a' mellyet Ráday Pál a' természettől kapott, meg tudta győzni nagy mértékben a' veszedelmet, 's hivatal-viselésére ugyan alkalmatlan volt, de jobb embert 's boldogabb privatust gondolni nem lehet. Midőn Lónyai Gábor, néki sógora, 1808ban a' Dietára ment, R. úgy persifflírozta ezt barátságos kötődésekkel, hogy ha a' Lónyai formák valami által eszerekre hozattathatnának, bizonyosan magába szállott volna. De az illy embert a' tanács épen úgy nem tehet jóvá, mint józanná¹⁸⁵ nem a' részegét.

A' Grófné tudakozá, ha magam akarok e háltni, vagy egy szobában Witsch Úrral. Én az utóbbikat választottam, hogy tőle Kertrajzolótól új gondolatokat vehessek. Ez beszéllé, hogy B. Prónay Kálmánnal, Sándornak, Lajosnak és Simonnak testvérével, és így testvérével Rádaynének, Lónyainénak és Kubínyinénak is, együtt méne nem régi-ben Acsáról Pestre, és hogy ez a' fiatal, de magát Gárdista-korában egészen elrontott ember mint kínza-el¹⁸⁶ fél éjjel tehetetlen dühében egy felkapott paraszt asszonyt, az ő jelenlétében. – Tőle hallám, hogy B. Podmaniczky László Aszódon, Hajnóczy Józsefnek hazájában, (mert atyja itt vala Predikátor) angolkertet ővele állította.

30. – Apátfalvára Losoncz mellett, Prónay Pálhoz, kinek felesége Osztroluczky Kisasszony. – 31. Videfalvára Kubínyi András Úrhoz. Ez is az is testvére Péchy Imrénének. – Oda Géczy Elek, a' Balogh Péter vejének testvére. Koppi és Schédius ezt a' két Géczyt nem magasztalta előttem érdemetlenül. Jó fej.

1803. Augustus.¹⁸⁷

1. Ebéd Somos-Ujfaluban Kubínyi Urak Tisztartójojknál. Éjsz. Pásztthó.

2. Péchynek dolga vala Szirákon Özvegy Gróf Teleki Józsefné Excellenciájánál, ki ^{177,675} Vatai leánytól született Róth Kis-asszony. Tisztelt leánya a' hazának, azt kivénen hogy annyira Lutherista, hogy még a' Calvinisták ellen is clubboz. Péchy elzárkozott papirosai közzé, 's így én szünetlen a' Grófné körül valék, kit Therézhez írván itt-létem felől, *idősb* Theréznek neveztem. Különösen megilletett, midőn ifjabb fíjáról, Gróf Teleki Józsefről szóllott. A' fiamban sok jó van, 's a' sok jó közt egyike az, hogy másról soha sem beszéll rosszul, sőt azt nem is tűrheti. Egykor próbát tettem vele; kéméletlenül szóllék nem tudom ki felől, 's titkon reá pillantottam. Feszengett kínjában székén. Hát neked mi bajod? kérdém. Akkor pártjára költ a' megsértettnek. Dicsértem szép tüzét.

Elrontotta magát házasságával, 's engem nagyon megkeserített. Gróf Teleki Lajosné, Gr. Toldi leány, reá kötötte gyermekét, előre látták hogy házasságokban megegyezni nem fogok, 's dolgaikat titokban vitték, Bécsbe együtt mentek-el a' leányt a' fiam' erszényén kikészíteni, 's én¹⁸⁸ csak akkor tudtam-meg mi történt, midőn lakadalmok

¹⁸⁵ mint <j> józanná

¹⁸⁶ kínzá-el [Az ékezet törölve.]

¹⁸⁷ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁸⁸ [../] [Átírás.]

1148 meg vala. Itt képét festette Lajosnak és Lajosnének. Tudtam hogy ez az asszony mint rontotta-el házát, de környűállásait nem ismértem úgy hogy valamit toldíthattam volna a' beszéden. Egyre emlékezem, és méltónak tartom a' feljegyzésre. A' Grófné azt beszéllé, hogy még a' ház' megromlásának is Lajos az oka. Házasságoknak első esztendejében bejő hozzá a' felesége, 's elébe terjeszti, hogy a' szakács 2 fttal tett többet a' konyhaczedulába mint költött; 's Lajos a' helyett hogy Komornyikját 's szakácsát vette volna kérdőre, a' Grófnének álla, hogy egy Római Szent Birodalombeli Grófhhoz illik e 2 fnton felakadni. Azt hittem hogy valami komázó ember koholta a' tréfát: de Ő Excja bizonyossá teve, hogy Lajos a' Romai Birodalombeli Grófságban sokat keres és tele van több ehhez hasonló göggel. Nem akarám hinni, mert felőle sok jót hallottam. De egy holnap múlva szerencsétlenségem vala azt Váradon tapasztalni, a' mint látni fogjuk.

Lillám ezen útban sok szerencsését csinálta. Pukynál felszökött a' canapé előtt álló asztalra, midőn épen oda süttött a' nap, 's Puky porcellán-kutyának nevezte azt. Telekiné, az ebszerető! sokszor mondogatá, hogy nincs olly hercegi ház, a' hová ne illenék. Nem bírhattam reá magamat hogy kedveskedjem vele, 's nem értettem-meg a' dicséretet.

A' melly szobában hálтам, Gróf Teleki Jósef, az Özvegy Ura, régi német öltözetben vala le festve, előtte egy könyv és – a' *Kamarás-kolcs!!!* – Schiller a' Xenien-ekben, úgy mondják, mert magam a' könyvet soha nem láthatám, Gróf Stolberg Friedrichet egy distichonkával tisztelé-meg, melly így kezdődött:

Graf und Christ...

Valóban ez a' gyilkos fülánk Stolbergre, a' Pápastává-lettre és a' Szent-Ágoston' de Civitate Dei fordítójára sem illett jobban, mint erre a' paradoxus 's philosophus és nem philos., Hazafi és nem Hazafi, poeta és nem poeta emberre.

177 3. – Péchyvel Almásra Jászberény mellé, Báró Prónay Sándorhoz, Teleki Jósefnek vejéhez, az Exc. Prónaynak fiájához. Ez maga is felesége is (Jeanette) szíves barátsággal fogadnak. Péchy más nap el ment, én egy napot mulattam itt.

Almásnak egy szép rétje van, 's azt Pr. ángl. kertté változtatta, úgy hogy a' rét rét maradt, 's csak a' kerítés mellett ültetett bokrokat. Egy beteges tó közepén egy jó gondolatú Gömbelyeg egyenes növésű tölgyekből. Witsch hibát lelt az utakban, 's egy új rajzolatot készíté, melly szerint igazításokat kell tenni. Én nemelley exotica¹⁸⁹ plánták neveit nevezni találtam, nevezetesen az épen virító hibiscus syriacust, 's Pr. dadogva 's hypochondriai tartózkodással mondogatta: Ich habe nicht geglaubt, das Sie, mein theurester Freund, auch hortensische Kentnisse haben. Fogságom hozódott-elő, 's itt azt a' complimentet kaptam, hogy ő ismeri az én gondolkodásomat; én bizonyosan nem vagyok az istentelen francomaniával megilletve, mint Szulyovszky; 's irtóztató magasztalásokkal szólla az Angol Ministerium felől. A' Magyar Nyelv' dolgában is rendes ideái vannak. Az újak rontják a' nyelvet; az Erdélyi Magyarság a' szép magyarság; vissza kellene térni az ő Ipa' purismusára. A' Grófné a' *bogyant* kárhoztatta. Marmontelből fordított regéim nem csinálák nálok szerencséjeket. Szemere Pálnak a' Grófné azt mondá, hogy én ezt: *Liebe, Amor*; így tettem-ki: *Szer*. Hol vette a' Grófné ezt, nem tudom, mert az még Typothetám' botlásából sem történt-meg.

¹⁸⁹ nemelley <botenica> exotica

Kisnek levelében van e, vagy Csúrytól tudom, ki jelen vala az öreg Prónay temetésén 1148
1808ban, hogy ez a' B. Pr. S. Kisnek predikatóját, melyet itt monda, az nap mellyen
elmondta, *hatszor* kérette-el tőle, hogy valamit megtekintsen, ha nem kell e rajta változ-
tatni. – Az illy embert szánni kell.

5. – Laczkovics Lászlónak testvére Kapitány Stegnerné, JászBerényben lakván, őtet
meglátogattam. Lízi leánya elvezet Prof. Mihálkövihez. Szomor Máté, Nagy Körösi
Fiscális, ki engem soha nem látott azolta hogy ÉrSemlyéni iskola-mester volt, egyszerre
reám ismér.

8. – Semlyénbe értem.

14. Debreczenben vásár. – Kabós Ferenczné szül. Csukásy özvegy szép asszonyság.

18. Gyalog György inasom, kimondhatatlan öröömre, ámbár kárommal, mert in-
geimet, puskámat ellozza, 's a' korcsmán sokat iszik, engemet magától megszabadít.
Soha istentelenebb embert gondolni sem tudtam, 's ezt mellém Jósi commendálta, sőt
az anyám' nevében reám tola, azt állítván, hogy mivel ez már rabságom alatt őnála
szolgált 's az Anyámnak az asztalterítés miatt tetszik; 's én az Anyámmal lakom, ezt
tenni tisztem, noha¹⁹⁰ incorrigibilis részegeskedéseit tudta, egyedül azért, mert ez min-
den cselekedeteim felől rapportokat tett. Tudom hogy minden emberséges ember a' ki
ezt hallaná, azt fogná mondani, hogy illy ministeriális játékot gyanítanom magam ellen,
nevetséges képzelődés. De nincs különben; tudni akarták, mi von el engem a' gazdag
és születlen leány' elvételeitől, 's a' Sárosynéhoz való járás előttök gyanús kezde lenni.

1803. September.¹⁹¹

20. – Gróf Teleki Sámuel Erdélyi Cancellárius és Bihari Fő Ispán Restauratiót tart. 177,676
Ő Exc. hozta le nekem Grosschmid Urtól a' Carlo Dolce Madonnáját, 's ezt Váradra
érván 16ban, emberei nekem által adják; maga a' Fő Ispán nem is tudta, mi volt a' ska-
tulyában mellyet hozott; de midőn mutatám, feljegyezteté a' Grosschmid' nevét 's szál-
lását, hogy ez a' képet az Ő Exc. Maros-Vásárhelyi Bthecája számára is copiólhassa.
Mihelytt ma, 16dban, Váradra beértem, azonnal megtudtam, hogy Gróf Gyulay
Ferenczné, Rhédeynének testvére itt van, 's mentem őtet látni. Tizenhárom eszt., hogy
nem láttam, azon kevés perczentést kivéven, midőn tavaly Decemberben Beszternél
öszveakadánk. Nem tudánk szóhoz jönni, 's meg nem magyarázhatám maga-viseletét,
hanemha talán azt gyanítom, hogy itt, a' kedves sógornál, nincs 's nem érzi magát he-
lyén. Szótalan ült mellettem. Egyszer oh melly igen szeretém én azt a' szótalanságot.
'S mikor néha Rhédeynének ajtaját bényitom, kesztyűt von, csókomra nyújtja kezét, 's
int hogy mellette fogjak helyt. Olly szép, olly jó, olly gyermek ő mint volt. Emlékeztettem
mint volt az, midőn férje 1790. Erdélybe bévivé, 's egy nagy ebéd előtt valami Tiszteletes
férjfiú előállá 's az eledeleket egy fenn szóval elmondott könyörgéssel megáldá, 's az
angyali¹⁹² ártatlanságú szép kis Süsy, ki magyar országon ollyat soha nem hallott, eleget
türtézteté ugyan a' nevetést, de az végre is erőt vett rajta, 's a' Tiszt. férjfiú az akkori
ebéd' fő személyének kifakadt nevetése által az imádságban rútol meg vala háborítva 's

¹⁹⁰ [/]ellém Jósi commendálta, noha [Átírás, ill. lap aljára írt beszúrás.]

¹⁹¹ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

¹⁹² könyörgéssel <...> 's az angyali [javítás a törlés felett.]

1148 a' buzgón-könyörgő Erdélyiek talán nagyon megbotránkozva, 's midőn ezt említetem, Váradon is neveténk. „Mint Psyche szép, mint Psyche örökre gyermek!” Ártatlanabb lelket mint a' Süsyé soha nem ismertem, 's az én szerelmem őeránta mindég olly új, mint a' hogy ő maga megvénülve is mindég fiatal lesz. –

177,547,676 20. Restauratio. – Péchy Imre látta az ellene törekedő Rhédey Lajos erőszakát, ki, egyet értvén Kánonok Gróf Haller Ferencczel, a' Baróti bocskoros Nemesekeket becsődíteté, boroztatá, 's Péchy ellen tüzelteté, 's elvégzette magában, hogy a' gyalázatot megelőzi, 's a' választatást előre deprecálja. De tartván attól, hogy Rhédey Lajos találja magát Vice Ispánnak választatni, feltette magában azt is, hogy azzal ki nem rukkol, míg azok, a' kik Vice Ispánoknak candidáltatnak, és nem arra valók, azt nem deprecálják. Consil. Buday László¹⁹³ és Consil. Tokody György ezt megtették mihelytt a' Fő Ispán a' Candidatiót megtevé. Úgy emlékezem, hogy Rhédey nem candidáltatott. Mostan felkele Péchy, 's declarálta, hogy ő tovább semmi esetben nem viseli hivatalát. Ezt a' Fő Ispánon 's Dienes Öcsémén még csak egy harmadiknak mondotta vala meg. Így Beothy László első, Dienes öcsém második Vice Ispánnak választatának. Meg kell vallani, hogy mind Beothy, mind Dienes, világosan és egyenesen ugyan nem, de igen mások által és per indirectum, dolgoztak azon, hogy Péchy kilépjen, 's előttök, hogy ők feljebb léphessenek, tágulás 's nyílás essék. Beothy a' maga hivatalba lépését egyenesen és egyedül Péchynak tulajdoníthatta, D. is sokat köszönhete Péchynek. A' Fő Ispán úgy viselé magát, hogy rajta ki nem tetszett, melly felette fáj neki, hogy ez az ország-szerzte nagy ember némelly gaz embereknek bosszúja által azon székből mellyben a' Hazának nagy javára 's a' Megyének nagy díszére 1790 olta ült, kitolattatott. Maga Péchy még akkor nap íra a' Palatínusnak, 's jelentette¹⁹⁴ hogy hivatalából kilépvn, megszűnt az a' relatio, mellyben alatta eddig állott vala. A' Palatínus fájlalva értette ezt: Braucht einen Mann, wie Péchy, das Biharer Comitatus nicht, so werde ich Ihn brauchen! mondá. Sok ízben proponálta Loctlis. Consiliáriusnak, 's egy ízben egyedül magát: de Péchynek annyi ellenségei vannak a' Ministériumban, hogy mindég prætereáltatott. A' Clérusnál az tette gyűlöletessé hogy ő eggyzersmind FőCurátora a' Debreczeni Collegiumnak, 's a' Vallás dolgában sok Repræsentatiokat maga írt. – A' Respublicai formáknak az a' szerencsétlenségek, hogy a' czimborák a' legérdemesbb embereket is kitolják. Itt egy érdemes ember helyébe, egy igen jó, de igen gyenge, igen kevés érdemű ember lépe. De hát Jósefnek uralkodása alatt, midőn a' Vice Ispánokat a' mindenható Királyi Commissáriusok teremtték, nem sokkal gonoszbb választásokat látánk e? Mentse-meg hazámat a' Gondviselés az efféléktől! Dienes meglakolt mostani vétkéért. Beothy övele igen jól vala sok ideig mert érzette, hogy a' Dienes' vezérlésére szüksége van, és azért is, mert ő, mint minden Beothy, igen jó ember. Nem sokára Beothyben felébredt a' jalousie' lelke, 's az végre hidegséggé vált. D. kéntelen vala hivataláról 1810ben lemondani.

Rh. azon mesterkedett, de ki nem viheté, hogy Substitutus V. Ispánnak a' maga kedves barátját, Domokos Lőrinczet, ekkor Békési Fő Notariust hozhassa-bé, 's D. L. ezt maga is óhajtotta volna, mert még eddig a' Domokosokon kevés fény volt. Debreczeni Bíróságnál nem vihették feljebb, azon felül, hogy Domokos Lajos Úr 1790 és talán

¹⁹³ Buday <Ferenc> László

¹⁹⁴ jelen[...]/ [Átírás.]

92ben is Diætai Követ vala. Dienes második Vice Ispánnak választatván, Domokosnak egészen ki kelle maradni, hanemha Fő Notariusságot vállalt volna. Erre candidáltatott, 's választatott. Deprecálta. Rh. nagy magasztalásokkal szólla D. L. felől. Szóllottak mások is, ki mivel Rh. felé hajlott, ki mivel attól rettegett, hogy Pápista lép ezen hivatalra. Minekutána D. L. magát sokáig kéretteté, 's a' sógora Halmágyi László magával nem bírván sokszor kiálta-fel hangosan: „Most van jól, Lőrincz! Most van jól!” megszóllalt, hogy ő eddig viselt hivatalával tökéletesen meg van elégedve, az ő érdemét mind Vármegyéje, mind az Ország a' Dietákon, megismerte (– szép beszéd! –): de tovább nem állhat ellent Biharnak esdekléseivel, 's a' néki ajánlott Fő Notar. hivatalt felvállalja. – Ez is meglakola derekasan. Ellensége lőn Rhnek, 's ez nagyra hívván azolta, feledé régi barátságát, 's székéből fortélyosan kitolá. – Így kell az ilyeneknek! –

Nevezetes ezen Restauratióról az is, hogy a' Fő Ispán a' lármázó választást meg nem engedte, hanem a' voksokat az első hivatalon kezdve az utolsóig mind arra rendelt Assessorok által külön szobákban szedette. Ez inkább is illik a' Nemzet' méltóságához, 's a' Restaurálót vádolhatatlanná teszi, hogy ravaszúl vitte a' választást.

21. – Az Oláh Püspöknél ebédelénk. Én itt is mint 19. Rhédeynél általellenben ültem a' Fő Ispánnal és a' Püspökkel. A' Fő Ispán itt velem sokáig forró tisztelettel szólla Swieten Minister felől, 's azt mondá, hogy Swietennél nagyobb Pædagogarchát sem az Austriai tartományokban sem kívül nem ismért és nem ismér. Én mondtam, hogy 1788ban Görög Demeter Úr sajnálkozott hogy két héttel hamarább nem értem-fel Bécsbe, 's tanúja nem lehettem annak a' min Bécs csudálkozott: azon hogy Swieten az examenekben eltiltotta a' Professorokat az examinálástól, 's azt a' legalsó Iskolán kezdve a' legfelsőig maga tette; mely a' legcsalhatatlanabb jele, hogy minden Classisban maga lehetett vala Professor!

A' Rhédey' ebédjénél valami igen rendes történt, mellyet nagy örömmel jegyzek-fel. – Nékem az a' szerencsém e vagy szerencsétlenségem volt – én tudom ha szerencse e vagy nem – hogy formámon is kiismerszik, hogy nem járok gondolkozásomban a' marhaúton. Megnevezhetnék egy helytt, hol egy idegen Vgyében egy nagy háznál bényitám az ajtót, 's egy tisztelt ember megvallá, hogy nevemnek értése előtt kilátta belőlem, hogy magam' embere vagyok. – Báró Wécsey Jósef melegedni kezdte a' bortól, 's megszóllítá az Oláh Püspököt, Darabant vala neve: Domine Excellentissime! iste meus amicus periculosarum cogitationum homo est; non credit verum esse posse, quod contra rationem est. A' tudatlan Püspök fejet csóvált, 's félig nevetett, soha sem tudván meghatározni, mit mondjon reá. Én felakadtam, nem ezen a' tüskén, hanem azokon a' kik ezt Wécseytől hallák. Hiszen, mondtam, ez a' legorthodoxusabb hit; mert a' kereszttyén vallás is épen ezt tanítja. Csak azt kell megjegyezünk, hogy más a' contra rationem, más a' supra vagy praeter rationem. A' Püspök ismét nevetve integetett; én pedig és a' calefactus Wécsey még egy két szót tevénk, de úgy, hogy szavaink nem voltak illetlenek a' helyhez. – A' mostani Váradi Oláh Püspök Vulkán Sámuel elvezete a' Püspök parányi Bibliothekácskájába, hol némelly Olasz könyveket, és különös, még a' Helvetius munkáját is lelém.

27. Semlyénbe.

1803. Octóber.¹⁹⁵

Szabolcs Vgyének Restauratiojával sok ott lakos Nemesek nem valának megelégedve, 's delatiót tevének. Még mindég tartott a' figyelem az efféle infámisok eránt. A' delator nem tudatott, mert ki nem nyilatkoztatott: de kiki azt hitte, hogy azt Bay István koholta Zoltán Palival, Gútiyal, Melczer Antallal, 's nagy gyanú vala Ibrányi Antalra is, kit ezért sajnálok. Referend. Németh János, ki 1795. Causar. Regg. Director vala, és ellenünk dolgozott, küldetett Kir. Commissáriusnak. Minden tekintetben jónak láttam, hogy Bátorba menjek, hol ez a' gonosz ember megszállott, hogy jobban titkolhassa, kikkel czimborál. 2dban Mihálydiba értem éjszakára, 's megértvén itt Gulácsi Antaltól, 177 hogy holnap Kallóban Gyűlés lesz, korán reggel oda mentem-által. A' Fő Ispán, Generális B. Splényi Gábor ősz fejjel praesideált, 's gyermekei között látszott ülni. Consil. Szathmáry József Ur ada ebédet. Itt is a' Fő Ispán praesideált, balja mellett B. Vay Miklós, jobbjá mellett én ültem. Nem tudtam, hogy Niczky Laczi nagy historicus, 's meg nem foghatám, hogyan felejtheti-el úgy magát B. Vay, hogy ennek historiai datumokat vessen megfejtés végett elébe: „Ki vala az invincibilis flotta' vezére?” Niczky olyanná lett mint a' rák. De csak hamar megszóllala: Gróf Lerma. Tettek más kérdéseket is majd Vay, majd a' Fő Ispán, 's Niczky csudálást érdemlő készséggel felelgetett. Ebéd után mondtam a' Fő Ispánnak, hogy ezt nem győzőm eléggé csudálni. Videt, Amice, et hunc hominem in meo Comitatu habent pro stulto. – Az a' zavarodás, rette-gés, a' mellyben ez a' Vgye volt ekkor, festi előttem, melly félelem foglalt-el a' terrorismus' szakában 1794. oltá 1800ig mindent, míg tudnillik az Udvar kapva kapott az árulkodók' rettenetes seregén, 's őket gázságaikra még tüzelte. Barát barátinak nem hitt. Az Esztáron lakó Kállai Péter, most Cs. K. Kamarás, egy hangot sem ada. Szép volt látni a' gazoknak a' rettegőkkel való küszködésekből a' szabad lelkeket, kik nem rettegtek. – Pócson hálтам.

4. – Kilenczkor mentem Referend. Némethhez. Béjelentő cselédje nyitva hagyá maga után az ajtót. Még nem volt magánál, midőn beléptem. Szörnyű monosyllabú vala. „Meg nem ismertem az Urat.” Nem csuda; olly sok esztendő és olly irtóztató szenvedések megváltoztathattak, mondtam. Hallgatott. Ő is megváltozott; elhízott a' mi vé-rünkön, 's képét a' bor-ital a' Hajnóczy, Szentmarjay és Őz vérenek színére festette. Kiki kiismérheté rajta a' vért és bort 's pénzt szomjuzót. Dienes felől tudakozódott, ha testvérem e? az aratás felől? Kért hogy ebédeljek ott. Nagy contestatiókkal eresztett-el. – Gúti Ignác ott eve; azt monda nekem hogy tanúnak hívatott; ő, a' ki bizonyosan delátor vala!

5. Semlyén.

119, 129, 177, 679

13. – Debreczenben Nagy Gábor Úrhoz hozzák a' Postáról a' Jénai Mineralog. Társaság Diplomáját utánam. Ott feleltem mingyárt, hogy én Mineralog nem vagyok; köszönöm a' megtiszteltetést, de el nem fogadom. Nagy Gábor Úrral a' Diplomára íratám a' mit előtte írtam válaszképen.

29. Fel szüretelni a' Kólyi hegyre.

¹⁹⁵ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1803. November.

3. első hó. – Lett 163 kis csebrem. – 8. Semlyén. Régen érzem hogy egészségem meg fog bomlani, szám keserű lesz, szédelgek. Dr. Báthi, a' Browne tanításai szerint, eltilt a' hánytatótól, gyomortisztítótól, 's azt javasolja, hogy igyam bort.

18. Domokos Lajos Úr meghal Kólyon. – László öcsém szüret alatt érkezik, 's kép- 177
zelhetetlen hidegséggel bán velem. Látatlanná teszem a' dolgot, 's magamat szabadon
viselem, 's szívesen keresem a' jóllételt, de haszontalan.

19. Fekvő beteg leszek. Rhebarbarával élek. – László Öcsém látja mint vagyok, 's kéri 123, 177, 680, 708
az Anyámat, hogy küldjön Orvosért. 22ben Kincses David Felcser Emeticumot ad;
hatszor felül huszonegyszer alól hajt. Halálra betegszem.

27. Domokos Lajos Urat Debrben temetik. – Dr Szent Györgyit hozza az Anyám.
Már azelőtt megjelent Dr Báthy. Szent Györgyi jónak mondja a' Báthy' bánását azolta
hogy fekszem. – Ma halállal küszködém.

1803. December.

5. Hosszas halotti alvásomból ma ébredtem fel életre. – 11ben már sétálhaték a' fo-
lyosón. – 12. László Öcsém Susival Fráter Istvánhoz Asszonyvásárára. Fráter István és
az Asszony haza kísérik. Ez a' gyenge ember 's az a' kevély, nyeltes, hazug Asszony
gorombaságot csinál az Anyámnak, 's Laczi belé avatja magát, magát tartja az Anyám
által megsértve, 's historiák. Hogy nem igaz gondolkozásra ne nyissak utat, kénytelen
vagyok azt az alacsonyságot feljegyezni, hogy az én szertelenül hospitális Anyámat
Fráterné azzal vádolá, hogy lovainak szalmát adata széna helyett. Ki hiszi ezt, a' ki az
Anyámat ismeri 's tudja, melly igen szívesen láttatik nála minden Vendég külömbség
nélkül, 's a' ki tudja, hogy Semlyénben az istáló mellett áll a' bé nem kertelt széna ka-
zal? Az Anyám kocsisa a' maga lovainak és az enyémmnek lencseszalmát ada, 's arra vala
kedve a' Fráterének is. Ez az Asszony esztendeig is hirdette ezt a' pletykát.

TOLDALÉK 1803. ESZTENDŐHÖZ

E' tavasszal történhetett, vagy tavaly, hogy Klobusiczkynének szerelmei az Acteurrel
kivilágosodtak. D. magán kívül volt, 's panaszla' nekem. Szánva vigasztaltam, ingerlés
nélkül. – Ez egy bohó történetet juttat eszembe, mellyet kár volna fel nem jegyezni.

Generális Gróf Fekete János, maga a' legzabolatlanabb életű ember, Váradra jővén
egyszer, V. Ispán Péchy meglátogatá. Nyílik¹⁹⁶ az ajtó, 's Dienes belép. Péchy megne-
vezi a' Generálisnak. Ez felel: Régen ismerem az Urat, familiájáról, tudományáról, pen-
nájáról és – fa.káról. – Ezt Péchytől vettem, ki majd eldőlt nevettében még akkor is,
midőn nekem ezt beszéllé, 's még inkább mikor ez történt.

¹⁹⁶ meglátogatá. <Egyszer> nyílik [Törlés és átírás.]

1098

Ismét nem tudom, tavaly történt e vagy ez idén, hogy bémenvén Váradra, 's megszállván Dienesnél, mihelytt beléptem, D. megszóllít: Ferencz, végy meg tőlem egy Mappát. – Micsoda Mappát? – Karacs egy M. Országi Postamappát metszett, 's Péchy elhoza tőle egy nagy csomót, 's rá tolja az emberekre. – De hát miért adod-el? – Drága. – Mi árú? – 40 xr. – 'S 40 x drága egy Mappáért? – – Nem hagyja békét, meg kelle vennem. 36 xrt. adtam érte, annyi apró pénz lévén zsebemben, 's Semlyénben a' Postamesternek ajándékozám. – Másnap reggel háló szobájába megyek, hol ő és Laczi együtt háltak. Káromkodva hörbölé a' kávé Laczi. Én az éjjel szerencsétlen valék; 200 fto vesztettem! monda az egyik. Hát én? felele a' másik, én 400t. – 'S 40 x drága ára egy Mappának.

Dienes meggazdagodott ember; látta szükségeimet, 's rajtam ugyan soha nem segített csak egy krajczárral is. Kétszer bocsátatván-ki már, mert hízott, egy francia kék casimir frakkját, ismét a' szabóhoz küldé, hogy bocsássa-ki. A' szabó felelt, hogy teljességgel nem lehet. Tehát adja-el. Senki sem vette. Sétálni hítt, 's betérénk a' szabóhoz. Mutattatá magának, miért nem lehet hozzá igazítani. Ferencz, vedd-meg; te száraz ember vagy. Meg valék bántva; de valóságos¹⁹⁷ hibám, ha a' hiba szép hiba is, hogy gorombának gorombán nem felelek. Kérdém a' szabót, ha hozzám igazíthatja e. Mértéket vesz, próbálja, 's alkalmasnak lelé. – D. 10 fto kért, 's kifizettem. Tudni kell, hogy akkor újat is lehetett csináltatni 25 ft.

200, 1162

1804. Januarius.¹⁹⁸

Melly esztendő virrad-fel reám! Egy sem kínza-el jobban mind azok között a' mellyeket eddig éltem: de ez is juttat-el boldogságom' tetőjére, mellyről nem is álmodozám.

Sárosynének szerelméről örökre lemondottam. Nem vettem volna, ha kényszerítettek volna is reá. Imhol oka.

Kazinczy András bátyám valaha ezt a' bonmót ejtette: „Soha sem láttam Kalvinistában jó Dámát, jó Éneklőt, és jó – kurvát!” – Sárosyné szép, fiatal, elmés, palérozodható asszonyka volt: de fősvénysége 's kevélysége¹⁹⁹ valóságos sárkánnyá tevék. Az Asszonyok egy ideig ki nem mutatják agyarokat, kivált midőn szeretik hogy szerettetnek; de a' szeg kitör a' zsákból.

Diószeg mellett Jankán az ő atya is birtokos volt, 's egy ott lakó Szúnyognétól zálogban bírt egy szőlőt. Szüret előtt, nem tudom melly holnapban, azt kieresztette, de arról felesége 's leánya vagy semmit nem tudtak, vagy szerettek volna nem tudni. Ezek megjelennek szüretelni, 's rendelést tesznek, hogy ez a' szőlőjek is megszedettség. Szúnyoghné által mégyen Ilosvaynéhoz, 's elikbe terjeszti, hogy a' szőlő már az övé. A' nagy-asszony a' perlést a' lányára bízza, 's ez Szúnyognét öszve *sánta kurvázza*. Szúnyoghné Sárosinét vissza *golyvás-kurvázza*; úgy hogy a' sánta és a' golyvás talán hajba kapott volna, ha bé nem jött volna a' Nagy-Asszony. Én sokszor nyaltam a' szép

¹⁹⁷ bántva; valóságos [Beszúrás a sor felett.]¹⁹⁸ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]¹⁹⁹ kevélysége [Átírás.]

nyakat, de azon hibát, golyvát nem láttam; talán gyermekkorában volt baja nyakának. 1162
Sárosiné befogatja könnyű kocsiába két lovát, 's parancsolja, hogy kocsisa menjen ki a'
szőlőbe. Az út azon kis közön ment, a' hol a' Szúnyoghné' háza áll, 's szerencsétlensé-
gekre mind kettejeknek, Szúnyoghné a' kapuban állott, 's szégyelt megfordulni, és így
a' Kocsi mellette méne-el. Csapj rá az ostorral a' sánta kurvára, kiáltá Sárosiné; 's a'
kocsis oda vágott, akarva eltévesztvén az ütést. Ezt az asszony nehezen vette, 's arra a'
gyalázatos bosszúra²⁰⁰ vetemedett, hogy két szolgát moslékos vízzel az ajtóhoz ren-
delt, kik Sárosinét vissza jövőben végig önték. Sárosiné V. Ispán Beothyhez méne, férje
Insurgens Tisztársához, satisfactiót vagy tanácsot kérni. Ez azt tanácsolta, hogy ta-
gadja a' mi történt, mert az örökre rajta száradt. – A' Kólyi szüret tele vala e' hírrel, 's
engem majd elnye a' föld.

Sárosiné Debrbe vette volt lakását Özvegyen maradván; mert férje rokonai, kik osz-
tozni óhajtottak, vagy Arendában bírní a' jószágot, neki nem hagyának nyugtot, 's ő
tégálával hajigált ezeknek cselédjeikre. Már ez is elhűthetett vala: de még nem ismertem
a' kis szép sárkányt, 's azt hittem, hogy az említett cselédek olly okot adtak a' kifaka-
dásra, mellyen, a' Lessing' szava szerint, csak az nem veszti-el fejét, a' kinek nincs mit
elveszteni.

Debreczeni szállásának gazdasszonya, valamely özvegy Sziogyártóné (kit Rhédey
Ferencz ezen házának gondviselőjévé tett) öszve kap a' Sárosiné' kocsisával a' kút'
vedrén. Perbe ereszkedik a' sziogyártónéval 's azt öszve kurvázza sok alföldi szitkoknak
szórásával. A' sziogyártóné megszólítja, hogy őtet ne kurvázza, 's minthogy az intés
nem használt, vissza adja a' titulust. Sárosiné azt az oktalanságot követé-el, hogy pa-
naszt tétete a' Magistrátusnál, melly Kállainét ártatlannak találá, 's így elégtételt nem
adhata.

Ezelőtt történe már, hogy Sárosinak egy régi barátja 's Tisztársá, Kapitány Pisch, 189
megtudván Sárosinak halálát, Kriskának írt, hogy neki Cartabiancája van Sárositól
mintegy ezer fntig, mellyet Kriska talán nem tud, minthogy Sárosi őtet mindég kérte,
hogy róla hallgasson Kriska előtt. Sárosiné közlé velem a' levelet, 's tanácsomat, véleke-
désemet kérte. Én azt felelém, hogy a' dolog igazságán kételkedni nem lehet, minthogy
Pisch vidimált mását küldé-meg, 's offerálja az originális' megküldését is, és minthogy
Pischt mind Sárosi mind Sárosiné előtttem mindég úgy festették mint a' legbecsülete-
sebb characterű embert. Sárosiné csalárdnak, gaz embernek szidogatta. A' ki engem
ismér, képzeli, ezeket hogy' vettem. Pisch nekem írt. Közlöttem levelét, 's kértem
Kriskát, hogy egy becsületes embert ne hozzon azon kénytelenségre, hogy az barátja'
özvegyével törvénykezzék. Megneheztelt reám, 's én elhallgattam.

Illyen conjuncturák közt jöve reám a' halálos betegség.

15. – Debrbe mentem a' vásárra. – Sné, gondolván hogy nála megjelenendek, igen 200
későn jöve haza, 's éreztette velem kegyeinek fogytát. Nékem azokat könnyű vala tűr-
nöm, mert vége leve álmainnak. Látván hogy én kötelet nem kapok hogy magamat
felakasszam; szelídülni kezd, nyájaskodni. Elfogadok mindent, de józan tűzzel. – „Az
indulatokkal, monda, nem mindég bírunk; a' fellobbanásokat könnyű tűrni, ha a' szív

²⁰⁰ [/összúra [Átírás.]

1162 az maradt a' mi volt." Nem ereszkedtem magyarázatokra, 's ellenem panasza nem lehetett. Későn mentem-el tőle, 's bálba.

200 16. – Estve ismét nála. Erzsit a' szobaleányt megkérík, a' leánynak kedve van, 's ő nem engedi hogy gyűrűt váltson, mert, monda, én szobaleány nélkül nem lehetek. Kémélve 's bizodalommal nem tanító, feddő hangon éreztetém a' cselekedet' igazságtalanságát. Enged a' szónak, egyedül azért, a' mint monda, nyakamba vetvén magát, hogy ezt is makacsság' jele gyanánt ne vegyem. – Ismét bálba.

Péchy Sándorné húgom szemmel tartotta mit csinálók Sárosinéval, 's általa Dienes és Julis híreket kaptak. Látták hogy meghűlt szerelmem, 's nem értették, miért. Az anyámnak egy tizenöt eszt. szoba leánya vala, Ruszkáról, sem ábrázatban, sem növéseben, sem kivált járásban nem kedves; elhitették magokkal, hogy azt szerettem-meg Sárosiné helyett; 's Laczit vették eszközül, hogy tanuljon-ki mindent. Eddig kelle hasztanom a' dolog' előadását, melyet íme beszéllek.

123 Az Anyám Decembernek vége felé elhagyta Semlyént 's Regmeczre jött, a' József öcsém fijának keresztelésére, kinek keresztanyául vala megkérve. Én még akkor gyenge voltam a' betegség után. A' háznál inasomon kívül senki nem marada mint Nagy Maris és Kötélverő Mihályné,²⁰¹ egy 60 esztős Öreg Asszony, de a' ki, által ellenben lakván az Anyám' házával, inkább csak enni járt által. Ez a' leány, ez az öreg Asszony és a' Laczi Regmeczi születésű inasa, Takács András, forogtak körültem betegségem alatt.

Laczi ki ki jővén Váradról, az Anyám' távolléte alatt mindég Susihoz szállott, ott evett és ott hált, mind azért mert Susival 's férjével, Péchy Sándorral szoros barátságban volt, mind hogy velem ne legyen. Azonban egy nap estve felé jó, 's parancsolja a' leánynak hogy neki itt vessen ágyat, mert háltni általjő, sőt előre bocsátván holmi nyájaskodásokat, kéri ezt hogy éjjel csússzon hozzá, különben ő fog a' lyányhoz. – A' leány elretten, 's ezeket nekem mingyárt mondja. – Katonai tréfának gondoltam, mely csak szó volt 's csak szó fog maradni.

128 Rothasztó hidegben a' szem' organuma is úgy elgyengül, hogy olvasni sem tudunk. Mind hogy olvastathassak, mind hogy egyedül ne legyek, ebédre magamhoz járatám a' Rectort Mata Imrét, kiről alább sok szó lesz. De a' Rector nem lehetett velem egész nap, 's a' leány jelenti hogy ő olvasni 's írni is tudott valaha. Kevés gyakorlások alatt ismét belé kapott, 's olvasott, írt. Ennek híre elment Susihoz; 's mire magyarázták az olvasást, az írást? Oda, hogy feleségnek cultiválgatom.

Gyenge lévén lefekszem. A' leány ágyamtól két ölnyire ír. Laczi bejő, látja hogy már el kezdék szunnyadni, gyertyát gyújtat 's ismét szót ad a' lyánynak. Ez ismét jelenti, 's kér, hogy sokáig lehessen szobámban. Mélyen elaludtam, midőn a' leány hirtelen megijedvén a' Laczi ajtaja megnyílásán ágyamra repíti az ollót. Erre felébredek, 's látom hogy Laczi jó égő gyertyahamuval, 's mondja hogy az ágyban olvasván gondolatlanul találá elkoppantani a' gyertyát 's az elaludt. A' Laczi és az én háló-szobám között egy szoba és egy pitvar vala. Kérdés, ha fekvé 's olvasva koppantotta volna el a' gyertyát, éghetett volna e a' gyertyabél mikor hozzám belépe. Meggyújtá gyertyáját 's ment. A' leány közel egy óra múlva ment fekünni a' pitvarból nyíló kis szobába, 's hangosan magára kolcsolá az ajtót. – L. két ízben jött-ki, 's próbálgatta a' zárt. Hallottam az ő

²⁰¹ nem marada Nagy Maris <on kívül> és Kötélverő Mihályné, [Beszúrás a sor felett.]

köztte 's a' pitvar közt megnyíló ajtók' hangzásokat. – Könnyű képzelni hogy más nap 1162
mik folytak Susinál. Ez küldé a' sok rapportot Jósinak Regmeczre, hová Laczi szemé-
lyesen is ment elsütni a' mit kelle.

Jan. 28. Maris leve veszedelmesen beteg. Kincsesért küldtem. Nem lelék. Báthyért 200
küldtem. Egyszerre jelent meg mind Kincses Felcser mind Báthy a' Doctor. Susi
Báthyt eltiltotta, hogy hánytatót ne adjon a' lyánynak mert viselős. Kincses akart, de
mivel Doctora ellenzé, nem merte beadni. Uram, monda Kincses; ezt a' leányt megöli
Báthy. Jó, hogy én többet hittem a' Doctornak mint a' Felcsernek, 's a' Doctor' rende-
lésén megnyugodtam. Ha beadattam volna a' hánytatót, okot nyújtottam volna a' gya-
núra. – Reámfogák, hogy azért étetem magamnál mindennap a' Rectort, hogy ha a' le- 123, 201
ány lebetegszik, azt mondhassam, hogy a' Rectortól esett teherbe. Mintha elég ok
nem²⁰² volt volna azért étetni ott, hogy egyedül ne egyem.

19. – Kapitány Pogány Lajos, fija a' Referendariusnak és Szigeti Prof. Hari Péter
Debrből jönnek 's nálam esznek. Laczi Susitól izen Pogánynak, kit soha sem látott,
hogy menjen oda által. Ez nem ment, mert a' Katonaságot elhagyta, 's Tisztekkal
lenni nem szeretett. Ezt is nekem tulajdoníták, 's így a' tűz mindég nagyobb 's na-
gyobb lett.

1804. Februáriu.²⁰³

184

Új digressio, de a' mellyet tennem kell, hogy holmi megértethessék.

A' Semlyéni Predikátor Csóka János fiatal ember volt, 's új tónusú ember a' 123, 200
predikálásban; keveset beszélt dogmáról, a' morálról sokat; látni fogjuk melly morális
ember volt. Rég olta volt köztte és Rectora közt ízetlenkedés, de én abba magamat
nem avattam mélyen; kémélgetve mondam neki ítéletemet a' subordinatio felől, mellyet
ő annyira vítatott. Tiszt. Uram kárhoztatja a' Debreczeni Professorokban hogy a'
Deákokkal olly kevélyen bánnak, 's neveti vakságokat, hogy a' kiken grassálnak, nem
látják hogy azok egy két eszt. múlva hozzájuk hasonlókka lesznek, 's a' gorombaságot
gorombasággal fizetik vissza. Nem jobb volna e liberaliter bánni, és a' subordinatiót
csak a' hivatal szoros teljesítésére szorítani.

Valaki meghal, 's a' Pap egy sovány morális predikatiót tart, utána feláll a' Rector,
's a' népnek igen tetsző verseket recitál. A' Papot majd megüté mérgében a' guta. Én
jelen valék az actuson. Vagy én nem maradok, vagy a' Rectornak menni kell! ezt kiáltozá
a' Pap.

Fő Szbíró Fráter Pálnak két gyermeke járt a' Rector alá. Kiki tudja hogy egyetlen
egy elmés gyermeke sem volt; ezt ítélték felőlök a' Debr. Professorok is. Fráter Pál
halált esküdt Matára hogy a' tőkécskéből Mercuriust nem faragott.

Susi húgom szertelenül istenes asszony. Reá parancsolt a' Rectorra,²⁰⁴ hogy az csak
Zsoltárokat énekeljen, ne soha Dicséreteket. A' Rector maga is jobb ízlésű ember volt
mint hogy Dicséreteket gajdoglásában lelhetne²⁰⁵ volna kedvét, de egyszer, nem emlé-

²⁰² elég nem [Beszúrás a sor felett.]

²⁰³ [A dátum előfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

²⁰⁴ [/ectorra, [Átírás.]

²⁰⁵ lelhetné [Az ékezet törölve.]

1162 kezem mely történetre nézve, azt kelle és nem Zsoltárt. Susi abban a pillanatban felkölt, 's nagy haraggal eltüzesedett arcczal kijöve a Templomból a népnek nagy botrányozására. – Midőn ezt írom, az a gondolat száll-meg, ha fogja e ezeket 's az efféléket nekem az hinni, a' ki a személyeket nem ismerte? Én csendes lélekkel írom a' mit írok.

E' szerint Susi, Fráter Pál és a Pap halálos ellenségei levének a Rectornak, 's előre tudatták vele, hogy kilöketik. A' nép látta a' készüléteket, 's készebb volt Papjától megválni mint Rectorától. Én Susival, Fráter Pállal, a' Pappal nem költem antagonismusba, de láttam a' dühöt, láttam a' Rector ártatlanságát, 's azt kívántam, hogy ha nem akarják marasztani, ne marasszák: de ne csinálják vétkessé, mert annak egész életébeli szerencséjére befolyása lesz.

A' Helységbeli Curátor Fráter Antal, ki maga is szerette a' Rectort, közölte a' vágást, 's látván hogy neki mennie kell, tanácsolta, hogy magát megmarasztatni nem fogja. Ezen conditio alatt kész lesz neki jó Testimoniumot adni. A' Rector megígérte, 's Fráter Antal kiadta a' dicséretekkal teljes Bizonyosságlevelet.

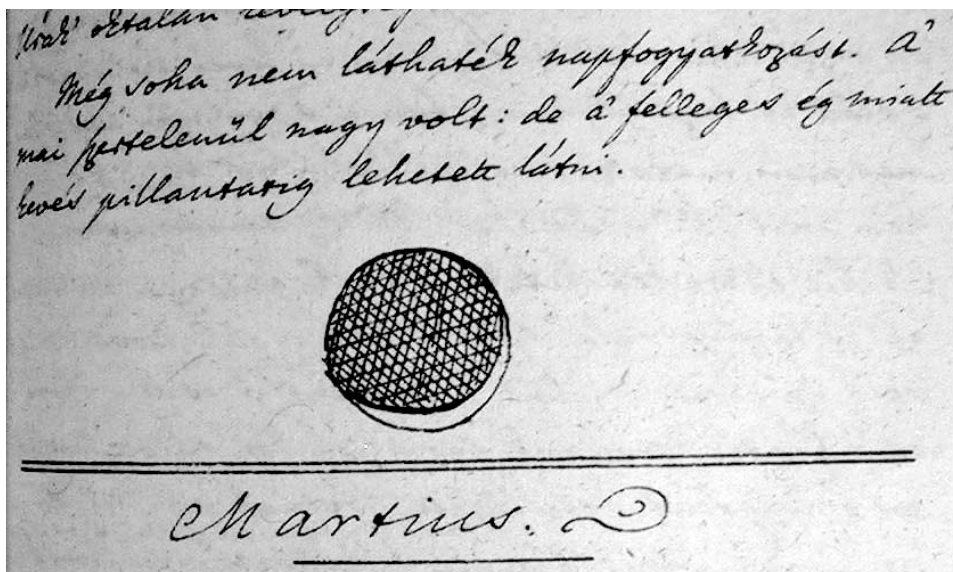
Febr. 11dikén érkezik a' két Visitátor: Diószegi Pred. Esperes Fazekas István és a'²⁰⁶ 's Senior Szánthó János. Fráter Pál, Susi húgom, a' Pap elikbe viszik a' panaszt. Ezek látván, hogy a' Nép a' Rectort meg akarja tartani, látván, hogy a' Curátor neki dicséretes Testlist adott, 's hogy ezek szerint az ő megmarasztása lármát csinálhat: az által előztek-meg mindent, hogy az examenben a' gyermekeket tanulatlanoknak lelték. Én jelen valék az examenen, 's mosolyogtam a' gyermekeknek tett kérdéseken. A' Rector okosabb volt mint gondoltam. Midőn az Urak declarálják, hogy meg nem szenvedik, a' Nép viszont hogy el nem ereszti, ő egy írott jelentést nyújt-be, hogy ő semmi esetben meg nem marad, 's így Mata a' gyalázatot dicséretesen elhárította magáról, 's a' köznyugodalomért reszkető Visitátorokat magának örökös barátjaikká tevő, Csóka János pedig örült ugyan, de nagyot pirúlva.

200 Ezen Ekklesiái Gyűlésben a' Pap még egy kudarcot vallott. – Eperjesi Ferencz ÉrSemlyénben lakó Asztalos 's Nemes-ember a' Templom' koronája körül dolgozott. A' Pap bejárt a' Templomban dolgozó Asztaloshoz, 's nyughatatlanul sürgette az Asztalost. Ez felel, hogy nem kaphatván élelemre valót az Ecclesiától, kéntelen más apró munkákat is tenni hogy élősködhessék; ha az Ecclesia a' Contractus szerint fizetni fogja őtet, egyedül ennek fog fekönni, 's a' munka hamar kész lesz. Addig beszélnek, hogy Eperjesi e' szokat ejti: Édes Tisztelendő Uram, az Eccl. velem nem bán emberül. – Micsoda? hát az Eccl. *disznó?* kérdé a' Pap; 's nem ügyelvén semmit mentségeire, beadja a' Curatornál, Eccl. Gyűlést tartanak, 's Eperjesit az *emberül* szó miatt az Ecclesiából kirekesztik. Én ekkor is hijába emlékeztetém a' Papot a' Megfeszítettnek moráljára, 's hogy a' Pap vádló, tanú 's bíró nem lehet, 's hogy egy gondolatlanul ejtett szó ennyit nem érdemel. A' bolond Pap űzte a' maga dolgait, mert azt hitte hogy lépését vissza vonni gyalázat. Szavamat a' Gyűlésben minden igaznak lelte: de ellenem vala a' Curator és a' Pap. Intettem őket, hogy ne hagyják a' dolgot annyira menni, hogy Eperjesi a' Visitátorok elibe vigye a' panaszt; mert azok bizonyosan vissza teszik Eperjesit az Ecclesiába, 's akkor ők fognak pirúlni. Nem használt. Eperjesi beadta az

²⁰⁶ [A névelő után hely van kihagyva.]

Instantiát, a' Visitátorok nem hitték, hogy egy Eccl. Gyűlés illy végezést tehetett volna, 's én azt a' bosszút engedém magamnak, 's azt épen nem szégyellem, hogy a' Papot felszólítám, hogy adja-elő a' dolgot. Ez vitatta, hogy az Asztalos tovább is tartattassék kirekesztésben, 's a' Visitátorok az Asztalost vissza tévék. – Ekkor felkele Fráter Antal 's declarálta, hogy ő Eperjesivel egy széket nem ül. Szántó János epécskével felelt, hogy üljenek két székben, de mind ketten az Ecclban. „Én soha többet az Ecclesiáért nem teszek!” monda ez a' kislelkű FőCurátor. Ezt kipisszegénk. – Mentsen-meg az Isten mindent a' Tökintetes és Tiszteletes Urak' oktan kevélységetől.

Még soha nem láthaték napfogyatkozást. A' mai szertelenül nagy volt: de a' felleges 184,201 ég miatt kevés pillantatig lehetett látni.

1804. Martius.²⁰⁷

7. Asszonyám December olta eddig Regmeczen mulatván érkezik, 's hozza Plezsnýálszki Franczot, ki Munkácsi fogságából eleresztetett, nékem inasúl.

16. Jó Laczi Munkácsról, olly haraggal, hogy midőn meg akarám csókolni, az Anyám és Báthy előtt magát félre vonja, 's hozzám ma olta egy szót soha többet nem szóll. Azt én szép kevélységgel de ingerlés nélkül tűrém. A' bolondot futni kell hagyni. – Illyeket csinála Susi és Julis mind Laczival mind Dienessel, kik az ő istentelen furfang-ságaiknak csak gyáva eszközeikké lettek. Az Anyám kevés holnapokkal ezelőtt is beszéllé, mint bánja hogy azon leveleket meg nem tartotta, mellyekkel Susi bizgatta ellenem Jósit 1803 Dec. és 1804 Januáriusban. – Sophie ekkor két hetet tölte Regmeczen az Anyámnál, 's tanúja vala, hogy Laczi az én Sárosinéval való szerelmeim felől, mellye-

²⁰⁷ [A dátum élőfejként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

1162 ket ő csak a' Susi és a' Fráter Istvánné canálisaikon tudott, melly bohó dolgokat beszéllgete Jósinak 's az Anyámnak. Csak hogy Sárosiné nekem soha sem volt az a' ki²⁰⁸ Klobusiczkyné volt Dienesnek.

184, 201 18. Az Anyámnak egy gulyása, már éltes ember (Boda Ferencz), a' gulyából mé-szárszékre adott bika' húsából 2 fontot kap a' Zsidótól, 's egy serpenyőben azt gulyás húsna²⁰⁹k főzi: No, édes bikám! mond; eleget éltünk együtt, te előre mentél: hát én mikor megyek utánad! 's tánczra kerekedik, 's az első falatot elnyeli 's meghal. – Csóka János eltemeti, 's özvegyének 's gyermekeinek jelenlétében Egyiptuszi ítéletet tart a' megholt felett. – Illik e ez, mondám, egy Moráltanítótól? Kinek használá vele az Úr? 's meg kelle e keseríteni özvegyét, gyermekeit? Igazat tanít a' Stóa: a' rossz-szívű ember, mint Csóka volt, bolond is eggyzersmind.

1804. Aprilis.²¹⁰

184, 201 6. – Rhédey Lajosné, szül. Kácsándy Theréz, Váradon meghal.

12. – Egy rettenetes eset! – Báró Huszár a' Váradi hídon keresztül verettetik. Gylkosa még mostanáig sem tudódott-ki. Imhol életének egy része és a' történet.

202 Szegényebb lévén mint sorsához 's ambitiojához illet, az igen szép növésű fiatal ember elveszi Gróf Kornis²¹¹ Kis Asszonyt, egy bűdös lehelletű 's irtóztató sán-taságú gazdag személyt. Hogy maga annál szabadabb lehessen, feleségének theoriáját is megrontá, 's elnézte hogy ez deákkal, katonával, cseléddel múlassa magát. Kedvese, egy szép Özvegy, a' titulusért ott hagyá a' szép fiatal Huszárt, 's ez alacsony rendű személyeket választgata örömeire. Ekkor estve Comoediába vezeté a' Kedvesét, Pati-kárius Gebhardinét, ki Váradon férje nélkül, egyedül a' Huszártól kapott pénzből élős-ködött, 's Comoedia után ennek szállására késérte az Asszonyt, 's nála vacsorált. 11kor Huszár minden cseléd nélkül haza indúlt. Omlott a' zápor. A' mint a' hídra ér, megtá-madtatik, 's egy kard keresztül veri kebelét. Kiált, 's gylkosa ment. Béfogott sebbel ment keresztül a' hídon, 's ott lerogyott. A' Város' házánál örön álló két asztalos legény szalad kiáltására, 's azt hitték hogy részegen dőlt-el valaki, 's nem mertek közel menni hozzá a' setétben. Elhaló szóval mondá: Ne félj, öcsém; én vagyok: Báró Huszár. Míg a' két legény lámpásért méne 's több embert hitt, kifújta lelkét.

Huszárné, hihető hogy magát vétlennek mutassa, dél előtt is, dél után is végig kocsi-zott Váradnak úczájin. Szeretője, egy Zászló-tartó, mellette űlt.

Szegény Huszár! a' legbecsületesebb characterű ember volt. Kár volt érte. Ezt mondá Dienes is, Laczi is, midőn 13ban Váradra értem, 's őket 's az Anyámat még ebédnél leltem. Laczi kevéssel ezelőtt kevés lépésnyire a' Dienes kapujától felfordult, 's fejét öszve törte. Ekkor felkötött állal űlt az asztalnál. – Nem a' Huszárné' Kedvese ölte biz azt, mondá Laczi, hanem valami sárgaepés zelotypus. – El kell mondanom, millyen jó characterű ember vala Huszár. Méltó a' feljegyzésre.

²⁰⁸ volt a' ki [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁹ hú<z>snak

²¹⁰ [A dátum élőféjként a kézirat e dátum alá tartozó oldalain.]

²¹¹ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

1. Prof. Vitkóczy Kassán elvesz merő szerelemből egy leányt; szerelemgyermekét valami Obristlieutenantnak. Boldogul él vele egy ideig. Huszár belé szeret az Asszonyba, 's hozzá kezd járni. V. a' feleségét megint, hogy távoztasson-el a' háztól egy kétséges moralitású 's reputációjú embert; az nem csak az ő nyugodalmoknak, de hitvese' jó nevének 's erszényeknek is ártalmas. Nem használván az intés, V. szóll Huszárral. Ez, Gavallér! neveti az illy előterjesztéseket, 's még ingereltetik általa. Egy nap V. és H. összeakadnak a' hídon, V. szóll ismét, 's minthogy H. azt nehezen vette, 's a' csak Professort Mágási módon össze hordá, V. olyat monda neki sokak előtt, hogy azt H. meg nem emészthette. Talán Hauernek hívták az Obristlieutenantot, a' kivel H. tanácsot tart, mi tevő légyen. Egy este, kilesetvén elébb, hogy V. maga van e, ketten reá mennek, pisztolyt tesznek elébe, hogy duelláljon, 's minekutána sokáig elkínózzák, mind ketten Vnak állanak, 's azt elverik. V. panaszolkodott. Nem vala reá tanu. H. ezzel sem elégedék meg: reá vette Vnét, hogy indítson pert férje ellen a' Szent Szék előtt elválás végett. Midőn a' Bíráknak már ítélni kellett vala, Huszár a' Patikariusnéba szeret, 's Vné mind férj mind lator nélkül marada.

A' Váradi Publicum, tudván mind ezeket, Vitkóczyt vette a' gyilkosság gyanújába. V. bebizonyította hogy estveli 7 órakor reá jött a' rég olta gyötrő hideg, 's hogy egész reggelig ki sem kele ágyából. – Az tettetett hideg volt;²¹² osztán fogadhatott V. gyilkost. – Csak hogy a' fogadott gyilkosnak nem volt semmi nyoma.

2. Két rossz ember meglát egy szép asszonyt a' Váradi bálban. Vallyon lehetne e boldogulni nála? kérdi az egyyk. Nem hiszem, felele a' másik; férje nagyon félti. Huszár ezekkel semmi ismeretségben nem volt, de a' hangot meghallotta. Az semmit sem tesz; menjünk hozzá holnap, 's ha férje legkisebb gorombaságot teszen, botozzuk-meg. – Így beszéllé ezt nekem Assessor Baranyi József Úr, ki e' nap Bál-Commissárius vala.

14. Rhédeyné koporsóba tétetik, 's 15ben hercegi pompával temettetik. Tudta férje, mit csinál; gyermektelen feleségének erszényéből ment-ki a' pénz, nem az övéből. Debr. Pred. Földvári Predikatiót, Buday Esaiás Oratiót monda, Csokonay pedig a' Cathedrából a' Templomban olvasá-fel verseit. Elragadtatva e' megtiszteltetés' szerencsésén, histrióhoz illett actiója. Rendes bosszút álla Budain, ki a' Cs' társaságától eltiltotta a' deákokat; mert midőn verseiben az a' sor fordult elő, a' mellyben az állá:

„ezt elöttetek már elmondá a' két Orátor,”

akkor Cs. Földvári és Budai felé fordult, kezével oda mutatott 's sokáig megállott, úgy hogy F. és B. szégyenszékben látszának ülni.

Oly világos holdvilág, hogy a' Dienes ebédlőjében hálván az ablak nyílásában úgy olvashattam mintha gyertya égett volna.

21. Laczi indul Linzbe, hol a' Kerpen Rgmtje mellyben ekkor szolgált, fekvék.

1804. Május.²¹³

²¹² hideg <.> volt;

²¹³ [A kézirat utolsó számozott, 258. oldala üresen maradt, csak az élőfej készült el, a következő oldalon csak az élőfej vízszintes vonala van meghúzva.]

967

79.

Engem illetők.

- 172 1783. Január. 11. láttam először Egret.
171, 172 Febr. 16. el Pestről, hallván hogy az anyám beteg.
– 23. érek haza a' rettenetes sárban.
172, 323 Martz. 7d. Miklós öcsém himlős.
172, 268 Martz. 26d vissza Pestre. Keresztesen összeakadtam Berzeviczy Sándorné szül.
Stansith Horváth Borbalával, ki beteg fijához Gergelyhez Pestre.
172, 465, 490, Máj. 9d. vesszük a' levelet, hogy Laczi öcsém a' Gradiskai Regmtnél Zászló-
587, 755 tartó leve.
172, 683, 688 Máj. 14d. a' Nyiradonyi erdőségben egy nyúlat lövök, az első és utolsót
egész hosszú életemben, 's ezt kocsiból.
172, 490, 588, 755 Jún. 4d. Váradon restaurál Ürményi József Fő-Ispán a' későbbi Judex Cur. –
Péchy Imre ma lesz első Vice Notárius Dienes pedig honor VNotárius.
172 Jún. 12. Bártfai útam.
172 – 20. Laczival Makoviczai várba sétál[unk].¹
172, 465, 490, Aug. 9d. Pestre indulok, hogy Gener. Orczy nevezzen VNotáriusnak Abaujban.
588, 755, 969 – 28d. Gr. Török Józsefnél.
172, 465 – 31d. vele a' hídon.
172, 466 Sept. 4d. Kalmárral Budán, a' Philologussal.
51, 172, 491, Octob. 6d. Vámspércsen a' kígyó.
588, 752 Novemb. 2d. látom először Gr. Török Lajost Tályán.
172
172, 468, 492, 591 1790. Octób. 12. először az özvegyet.
175, 322, 1048 1784. Január. 12d. Szulyovszky Lászlóval Miskolczra.
172, 467, 973 14. Radvánszky Fer. Szulynak a' Gyűlésben.
15. Kapitány Márjási Istvnál ebéd.
171, 172, 467, 16. Consil. Almásy Józsefnél ebéd.
492, 591 Estve Puky Andr.
173 18.² Patak. Irtóztató szél. Majd leveté a' templ. fedelét.
173, 497, 603, 772 Febr. 29. Czirjék³ Mih. olvassa Abelardot.
52, 82, 173, Martz. 21. Miskolczon Orczy olvassa a' Barcsay verseit.
467, 590, 756 Vay József az ebédnél Mohács felől.
44, 173 Máj. 30. Pazdicson communicálok a' Lutheranusoknál Pünk. elsőjén
173, 320, 493, Jun. 11d. publicáltatik Kassán a' Német nyelv eránt a' parancs.
533, 593, 760 12d. latom Tht, ma először.
173 Aug. 9d. Sárosban assessor leszek.
53, 53, 57, 171, 30. Zempl. VNotáriusnak ajánl Zámbery Antal helyett.
173, 469, 493, 978
592, 757, 978

¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]² 17. [Átírás.]³ 29. <Febr.> Czirjék

Octób. 3d. Laczival Péczelen. 11 ½ óráig olvassa verseit Ráday.	982
13d honor VNotáriussá teszen Gener. Orczy.	978
25d. installálja László fiját. Ez assessorrá teszen.	
Novemb. 29d. én Ujhben is felesküszöm VNotar.	
1787. Aug. 1. Niczki Kristofnál, hol Lakics is. ⁴	504, 609, 778, 1010
1788. Febr. 9. Frieddel.	173, 1013
Apr. 17d. Polyxént ma látom eloszor.	173
22d. Gr. T. Lnál ebéden.	
23. Th. és P. el.	171, 173
Jul. 30. Fogy az élet.	1014
20. Júl. Klári hugom lakadalma.	
21. Ruzskára kísérem.	
Aug. 7d. Péczelre Valyi és Klimesch velem.	29, 173, 507, 617, 691
11d. Ráday hozzám: fel a' menyéhez Pestre Teleki Jozsefhez ki siratja István fiját.	31, 32, 173, 509, 619
21d. Posch bossíroz.	173
24d. Peczelinél, Komáromban.	
1789. A' nagy anyámhoz Regmeczre. Vissza menvén tőle Kassára, forró nyavalyába esem Jún. 4d.	1023 84, 171, 174, 511, 614
Június ⁵ 19. Viczay lemond életem reményéről 's Lang Chirurgus nem akar adni kristályt.	
– 20 Mihalyi Kovács István Kassai Predik ma Vasárnap érettem könyörög, boldul.	
Júl. 10d. Gróf Eszterházy Károly Kassára jó. Első vizitje az Apáczáknál, a' második nalam.	1028
Octob. 5. Munkácsra indúlok.	1031
31. Egerben.	
29. Zichy Karolynal.	174, 620, 780
31. Füred Szántód.	174
Novemb. 3d. Veszprém	
7d. Pozsony	
8d. Bécs.	1033
15d. el	
13d. Széchényi Fernél	83, 174, 514, 622
Decemb 11. Rozsnyó.	174
1790. Januar. 17. impossible magyar ruha. Az nap olly színű erszeny.	174
Martz. 1. én olvasom fel a' Gyűlésben hogy II. József Febr. 20. megholt – 4d. Sterly.	175, 520, 629 175, 1048
Apr. 19. Orczy László restaurál Kassán.	
Maj. 21. Abauj felváltja a' Pozsonyi 's Nyitrai Bandériumot	171, 175, 521, 631
22 Első strázsám Bárczay Ferenczel. Orczinál ebéd.	
24. ebéd és táncz Zichy Karolynal.	

⁴ [Ez a sor utólagos beszúrás.]

⁵ [../nius [Átírás.]

- 175, 1048 26. ebéd Beleznayné nál. Ott Barkó.
27 ebéd Végh Péterrel.
- 175, 522 31. el Pestről. 'S a' bajuszt még Pesten elhányom.
- 175 Jún. 3. Kassára.
– 23. Kállay Lászlóné mh. 24 temet[ik]⁶
27. Kassát végképen elhagyom
Septb. 17d. Pestre
Octob. 16d. Ruszka.
- 175, 320 12d. Kassán. Ma először mint Özvegyet.
- 175, 1054 1791. Febr. Minnyim, legelső.
- 156, 171, 175, 522, 632 April. 10 veszem a' parancsot.
11. resignálok a' hivatalt, belé léptem Nov. 11d. 1786.
- 171, 175 Maj. 7. Bécs felé. Méra.
8. Miskolcz.
9. Eger.
10. ebéd a' Püsp. estve B. Podm. Józseffel Kalyban.
11. el Pestről.
- 175, 526, 637 21. sargaságba esem. Szállásom Consil. Wachtlernénél Bürgerspital Hof 6.
- 175, 523, 633 Stiege 18. étage 3.
- 175, 528, 639 Jún ... Swieten megcsokol.
- 171, 175, 633/175 23. Leopold Császár Pízában. Az Urnapi Processión Báróczi vezeti a' Gardát.
- 175, 524, 634 Migazzi a' Szentséget. Stunder ma fest.
- 175, 527, 638 Júl 15. Pestre hajón.
- 44, 175, 527, 638 18 Mihály inasom Vácznál a' Dunába
26. Virágot ma látom először Fejérvart.
27–31. Horvnál Fureden.
- 176 Aug. 7. Bécs
15 A' koronaörökösnél Audientzián
18 Straussal.
28 el Bécsből. 29. Pozsony. 30. Nyitra.
- 171, 176, 528, 639 Sept. 1. Selymecz. 3. Radv. – 6. el Rbol. 7. RSzombat. 8. Tornalja. 9. Csécs.
- 156, 171, 176, 639 10. Kassa és Regm. ma látom a' házamat.
- 121, 171, 176, 531, 639 Octob. 9d. Csercsi szül. Laczi és Wessel. Ferencz. 14. Gálszécs.
- 176 1792. Máj. 14d. Barkócza ágy.
- 1072 1795 Máj 29d. a' Grationálist subscribálja a' Császár.
- 308, 1223 Kazinczy Dienes Biharban⁷ 2dik Vice Ispány és Domokos Lőrincz Fő Notárius
1810. Nov. 26d leteszik hivatalaikat, nem akarván olly gyűlölt, útált, gyalázatos ember alatt szolgálni mint a' Megye Fő-Ispányi Administrátora Gróf Rhédey Lajos. Ezt a' rossz embert az Udvar 1825 büntetésül Biharból Beregbe küldé Administrátornak, holott minden más Administrátort Fő-Ispánokká

⁶ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]⁷ [/i>iharban [Átírás.]

- teve, 's minthogy ott is rosszat teve, gazúl vivén a' Restauratiót, vele lemondattak hivataláról. 1223
1801. Chipault el Febr. 25d. 235, 1080
Szulyovszky Jún. 4.
1800. Júl. 26. Pozsonyba érek Kufsteinből. 659
1804. Júl. 25. Konyáron a' guta. 131, 204, 548, 708, 1171
1821. Mart. 7d. fogok az Archívum végig tekint. 1235
ATYÁM 'S ANYÁM copuláltak 1758 Jún. 12d. ErSemlyénben. 25, 164, 471, 558, 716, 886
Bossányi Fer. kereszteltetik 1744. Júl. 11d. † 1745. Decemb. 7d.
Klára kereszteltetik 1746 Decemb. 21d. † 1766. Júl. 21d.
1802. Septb. 6d. Szepesből Kázmérba. 183, 270, 1113
1804. Aug. 24d. Kázmérba. 133, 205, 548, 1171
25. Lajos napja. Vasárnap. 133, 205, 549
27. gyűrűt váltunk. 133, 205, 550
Octób. 6d. sétálás.
1821. Apr. 11. Lajosba bele oltjuk a' himlőt. Még az nap kiüt rajta a' természetes himlő. 1235
Máj. 11. első foga.
Júl. 11d. írtam Vajda Hunyadi Epigrammat.
Decemb. 8d. Gr. D. Aurél Ujhelyben, exáment a' görög Nyelvből.
1826. Fizsi himlőt kap, noha be volt régen ez előtt oltva.
1783. Mart. 7. Miklós öcsém himlős. 172, 320, 967
1786. Nov. 11d. léptem hivatalomba 600f. fizetéssel. – az 1789. felemeltetett 1500 fntra ezüstpénzben. József alatt a' papiros pénz még egyértékű volt az ezüst és arany penzzel. 79, 171, 499, 499, 603, 604, 762, 771, 1004
1785. Decemb. 27. Bárczára. 171, 984
1786. Január. végével aranyér. Ki Gálszécsbe. Febr. 4. Imáds. könyv. 171, 1004

Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal.

Octób. 14d. Szeredán. Bécsbe¹ érünk. – A' Fáy János pénzét általadom Braun Schätzmeisternek.

326 – 16. Az Apáczákhöz. Ebéd Braunnál. Ez elviszen Consil. Neumannhoz, az Antiquitasok Cabinetjébe.

326, 637 – 17. Wutkinal. Belvedere. Fügernél.

– 18. VASARNAP. Az Udv. Kápolnában. Ebéd Bajzáthnál.

– 19. Prof. Hessnél. Augarten. Stöckelnél.

– 20. Báró Vay Danielné Rómából jó. Nála találjuk Superint. Hilchenbach Urat.

– 21. Glatz Predik. – Niedermann, a' festő, Ocsovszki, Kanonok Olsavszki.

– 22. Ildephonsus Curriger Schweitzi fi, a' Kunstgallerieban.

– 23. Gönczy Samuel Ur elvezet a' Schönborn palotájába.

– 25 VASARNAP. Az eső bekerget a' Szent István templomába. Braunnál reggeli kavé. – Vajnánál. Onnan a' Szép Nativitáshoz. Azt Fáy Jánosnak sub spe rati 1400 ftn megalkuszom. – Sz. Istvánnál is hallok Predikátziót, Kleinmannt is hallgatom.

– 26. Kaszonyi képeit

– 27. Pahrendorf.

– 28. Gönyü.

– 29 Nyerges újfalu.

– 30. 31. Pest. Donát fest

Nov. 1.² Vasárnap. Kapitány Csohány, a' Palatin. Udvarában.

– 2. Hatvan.

– 3. Kövesd felfordúlunk éjjel.

– 4. Liszka. – 5 haza. Csötörtök.

¹ 14d. Bécsbe [Beszúrás a sor felett.]

² [A novemberi sorok a lap alján, az előző 5 sor mellett kimaradt helyre feljegyezve.]

81.
[1811–1814]

1223

- 12 Aug. Jekelfalusi és Szemere István Diétai Követeknek választ[atnak].¹
13. Én és Dencsi igen rosszul. Zseninek nem igéri a' felvirradást Somogyi.
14 estve 5 órakor ebred fel halálos alvásából. (Vasárnap 11 Aug. olta ma szől először.)
15. Zseni appet[ítussal]² eszik. Ragályi Tamás és Ragályi³ mátkák.
18. Emilbe és osztán Thalieba belé oltják Horn Imrétől a' tehén himlot.
19. Thaliet dajkája magában hagyja, 's 9 méh megcsípi.
21. Aug. Pechy Sandor †
Dókus Ur levele a' Compromissum dolgában.
ad 23. Aug.
23. Aug. Nagy haraggal tudakozza van e Plenipotentiám Marietól. – Van. – Hát miért tagadtam? Azt e a' mi sub privatis sigillis? – Mert ha expedíált volna, tudhatja Kossuth. – Nincs semmi meg nem történt⁴ a' mit ne állítana, semmi megtörtént, a' mit ne tagadna. – A' Testimonialis nem létele kifakasztja, – Mondja hogy Nagy Andráson és Sigmondovicson kívül minden Creditor kifizetteté magát bancoban, in nominali valore, noha nemelly Contractusban pengő pénz volt obligálva. Hogy csak 5000 f. van így fizetetlen Nagy Andr és Sigmondovics nem sürgetvén a' pénz letételét. A' Pataki Collégium és a' Vay Seniorátus felől nem tud szollani.
2a Sept. Lasztóczi Plébanus Csutka József †
24 Octób. Thaliet ma választjuk-el. Betegségei és ótvára miatt nem leheté elébb.
Lett a' Kassainétól vett szőlőmben 4 hordó színbor = 1000 forintot. lerovtam Kelemen Urnak.
ismét színbor – – 1 ½ (375 f.)
és 1 hordó asszú.
(23 7br midőn engem meglátának a' Gyűlésben, Gregorovics és a' kik vele megláttak, így szóllanak: Ez több Gyűlésben nem lesz jelen olly rosszul nezek ki)
31 8br Váradról levél, hogy Dienes halála beteg.
2 Nov. nagyon megfagyott. Seregelyeket lövök ablakomból.
5 9br. egy pár fekete csizma Bán Marisnak a' Thalie dajkájának HARMINCZ fnt.
a' Kígyó spallér gyertyányait kívágtám, 's helyebe szilvákat ültettem.
Egy bikát adok el 500 fnt. tavalyi bankoban.
10. Novb. Emíl mar erti a' nevetést, 's ha anyja a' kerek guzsalyon fon, repesve vagy megfogni a' kereket forgató palczat, 's azt sokáig fogja a' kerek forgasa alatt.
Zseni notaji 4. vide.
Egy köből gabona a' héti vásárban 52 f.
Decemb. 3–9 én Varadon.
19 indulok haza.

¹ [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]

³ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

⁴ megtörtént [Beszúrás a sor felett.]

1812.

12 Jan. Törvbe idézve egy nagy tekintetű etc.

26. Jan. Lolotte Atyjának fogad.

28. Jan. Vay Eulalie Miskolczon.

31. Poeta vagy 's historicus ma virradtakor.

7 Febr. Elsapadva tekint.

Kit fedez e szent sír.

17 Febr. virradta előtt Melly boldog ora.

19. Az⁵ Anyám neve napját és Sophie szül napját itt tolti.

28. Manicheusszá lettem Pepinek 4dik fíja. Miklós Kazmer.

4 Epistola Fannyhoz.

1 Apr. Bónis Antal †

16. Maji Borvakay László ad a' Cenci 3 esztdős fíjáért 1540 ft. ellenben én tőle
400 fnt. egy vasas szekeret.

25. be kelle fűteni.

27. Juni. Emíltol elment az első gilisza.

29. Jun. Titus szül. Pásztón.

8. Jul. Asszm és Dienes Bártfáról jövőn, ide.

10. Asszm dél után ide.

Kis Superintendens lesz.

12. Az Anyám itt.

14. Júl. a' Rác Márton padjáról⁶ tűz. Eleg Ujhely.

18. Jul én Berkeszre.

Sophie 18d Jul. Emílt elvalasztja.

20 Jul. Assessor leszek Szabolcsban.

17. Aug.⁷ Bárány Péter belem kap a' Gyűlésen az Ujh uccza miatt.

NB megjelent a' hat Sonett. Kiadta HorvIstván

13. Sept. Vasárnap⁸ Bay József és Szemere Theréz ez éjjel levenek parok.

24 7br. † Szirmay Antal Szinnyéren. 28. temetjük.

7 Octob. Vay Abrissal Becsbe. A' Harangodi pusztan.

8 Zsolcza. 9 Emod. 10 Pest Virág. Kulcsár felkeres éjjel.

11. Péliné. Donat. Horvátné kit 21 Sept. veve el ferje.

12. El Pestről Markussal. Ácsra éjjeli 2 orakor

14.⁹ Bécs. epen delbe Braunhoz a' Fay penzevel.324 16 Braunnál ebeden. Abbé Franz Neumannhoz. Duport és Neumann tancolnak¹⁰

324, 637 17. Wutky. Fuger.

18. Udv. kapolna. 20 ebéd Bajzatnál Horvat Tamás és Kolosi Károly B. Vay Danné.

⁵ 19. <..> Az⁶ Rác Mart. padjáról [A rövidítés felett: „Márton”.]⁷ <24 J> 17 Aug.⁸ 13. Vasárnap [Beszúrás a sor felett.]⁹ 13. [Átírás.]¹⁰ [A két név egymás alá írva és kapcsolós zárójellel összekötve.]

22. Ildephons Curriger. 1225
 23 Havercamp. Schönborn Pal[ot]aja.
 25. Kleinmann Vasarnap.
 27 el. Parendorf. 28. Gonyu. 29 Nyergujfalu 30 Pest Vitkovits 31. Donat Pest.¹¹
 1. 9br Csohány. – Kulcsnal vacsora. 2 Hatvan 3 Kövesd. 4 Szerencs.
 Berzeviczy Gergely 4. Liszka 5 haza. Emődnél felford[ulok].¹²
 14. Szombat meghal az Anyam. 166

1813

1231

- 3 Jan. szül. Vay Péter Berkeszen.
 10 Jan. Poruba Seidel Antal Cremsi fi Agnes 1 ½ eszt.
 8 Febr. Sonett Szirmay Janoshoz.
 16. Gróf Mailáthok a' Piaristájokkal itt.
 3 Mart. Grof Sztaray Albertné Csáky Walburga †.
 5 a' Genialis nép.
 16. Vida hozza a' Rak képét. Vida el.
 23. Apr. Gr. D. J. perorál a' FőIspnak
 30. May Antonín szül. 1. Jun. Antonin Sophron Ferencz 2 vissza [...] Zsenivel fel a'
 [...]hegyre
 Vay az Emíl fejere teszi kezét.
 20 Jun. kigyúl a' kéményem Fodor György és Polyá itt.
 7 Jul. Antonin ma legelébb szekérre.
 17 Jul. Zseni Patakról jövőn velem meglátja a' holdat.
 Pepi Istenke [?]. etc. P. Istenke [?] ír [?] Csak egy czét írá [?]
 21 Jul. Krajnik általveszi Regmeczi birtokat.
 1 Aug. Szemere Pali jó Beretoról.
 8. Pali és Sophi Lra. Pali ott marad.
 11. Pipsz jól beszell a' Gyulesen.
 12. a' Fő Ispán kipattan, BorGaspar [?] ellen.
 13. Thaliet Emílt Lasztoczra Sophiért.
 19. Szemere Pálnak megkérem Szemere Kriskat.
 7 Septbr. a' méh historia a' ligetben.
 2. Sept. Moreau megholt.
 16 7br. Restauratio Szemere és Horv Tamas V Ispok.
 Horv. Laszló 36 eszt. szolg után XIII voksot kap Szemere 372.

1814.¹³

1233

- 25 Febr. Szemere Pál és Kriska copulatioja Lasztoczon.
 14 Majusban oszvefektetik. 15. Maj lakadalmok.¹⁴

¹¹ Donat. [Beszúrás a sor felett.]¹² [A ligatúra feloldása bizonytalan.]¹³ [Az évszám előtt néhány sornyi hely üresen hagyva.]¹⁴ [A lap alján elforgatva a *Cerinthushoz* 1828. 8br. 27d. c. vers és négy név (?).]

82.
Bécsi út, 1815.

—
 Aprílisben.

10. el hazúlról Szerencs.
11. Zsolczára. Üres a' ház, és így más nap tovább.
12. Kövesd.
13. Jászberény.
14. délután Györgyére. Sophie ekkor látja először Ninit.
15. Györgyén.
16. VASARNAP. El Györgyéről. Péczel Szemerénél.
17. Be Pestre.
- 18, 19, 20. Pest – 19. Kulcsárnál Consessus.
21. Pestről el.
22. Neszmély. Sophie olly rosszúl, hogy nem hittem hogy ott nem hal meg.
23. VASARNAP. Győr.
24. Rajka. Gamauf József Predikátorral.
25. Bécs. – Az Apáczákhoz. – 26. Generál Büssynél.
27. Azt hívénk Angoly lovaglókát látunk; azonban a' Császár jött lovan; bal keze mellett az Orosz Császár. Utánok a' Prussz. Kir. és a' mi Koronaörökösünk.
30. VASARNAP. – 28. Schönbrunn. Luize [?]. a' szép kút. Botanicus kert.
1. Május.
4. Áldozó Csötörtök. Ma látom utolszor Cancell. Telekit, onnan Cleymannhoz. Ott a' Prussz. Király. – Ebéd előtt ez és a' Dániai Kir. kikocsiznak ebédre Albert Herczeghez.
- A' kis Napoleon egy ablakból.
5. Fő Ispány Gróf Eszterházy József Excnál ebéd. –
 Hernalsra. Augarten. Práter. – Armansperg estve hozzám.
6. Szombat. Theatumba. – la petite hongroise. –
7. VASARNAP. El Bécsből. Rajka.
8. Téten.
9. Győr. I
10. Nyergesujfalu.
- 11–13 Pest.
14. VASARNAP. Pünkösöd első napja. – Csabára
15. Péczel.
16. Czepléd. I.
- 17, 18, 19 Törtel.
20. Györgye.
21. VASARNAP. I.
- 22
23. I. 24 dél után el, Jász Berénybe.
- 27–30 Zsolcza.

—————
Július

- 11. Szent Miklósy Aloyzt látom Patakon.
- 25. Jul. Szőgyényi Ferencz V.Ispán lesz.
- 24. Aug. Báró Vay Miklós Generális Széphalmon.
- 8. Octób. Színban Superint. Gyűlés

PESTI ÚTAM. 1828.

Februarius.

11. Patak, Emíl fiammal, Wassermann Sámuel Arendásunkkal, Brunár János inassal.
12. Liszka, Zombor.
13. Csaba.
14. Szihalom.
15. Kápolna. Ott Szerdahelyi theatraalista. Miskolczra mennek Pestről. – Gyöngyös.
16. Gyöngyösön egész nap, mert Samu a' szombatot üli. B. Orczy Lőrincz czifra háza.
17. VASARNAP. Áltfázom, 's tüdőgyulladásba esem. Hatvanban kilel a' hideg. Ejsz. Gödölő. – Engem Gróf Dezsőffy Józsefnek ismer a' fogadós.¹
Hó az egész úton, hazúlról szinte Pestig. Az igen nagy sár egyszerre fagyott meg, 's így az út mindenütt töretlen. Csak Bag mellett lehetne futva menni a' lovaknak. Külömben mindég lépve. Sűrű köd az egész úton. A' hó behártyázódott, 's a' lassú szél az utolszor esett havat sepergette.
18. Jankovics Miklóshoz kell vala szállanom, mert erre meghítt, sőt köteleze, de Szemere látván hogy betegen vagyok, elfogott; csak felgyógyulásom után menjek Jankowichhoz. Én tehát Szemere Pálnál vevék szállást, ki ekkor a' Vármegye házánaál szállásola, mint a' Vgye Vice Fiscálisa. – Ma temetik az öreg Trattner Mátyást. A' temetésen híre megyen megérkezésemnek. Legelébb Schédeljő. Utána Vörösmarty és Stettner György. – Szemere Pál és hitvese Szemere Kristina vacsorára Fáy Andráshoz voltak híva.² Miattam nem akarának menni. Én betegen is mentem velek. Schedel, Vörösmarty, Stettner oda kísérének, 's ott vacsorálának.
19. Szemerének születési napja, mint feleségemé. Bártfayné adá Szemerének a' vacsorát. Itt látom először Kisfaludy Károlyt, itt először Bajzát. – Helmeczi is ott. És Speck Lajos. – Beszédem kongó, szenvedő tüdöm miatt. Dr. Forgó György gyógyíta homoeopathiásan.
20. Kisfaludy Károlyhoz, Gróf Dezsőffy Józsefhez, ki az Országos Kiküldöttség miatt itt mulat. Prokátoromhoz Zsiday Sándor Úrhoz. Jankovicsnak csak levélben jelentem hogy itt vagyok.
21. Jankovics fekvé talál.
22. Fáy Andrásnál ebéd. Ott hagyom Ragályi Tamást, 's szaladok a' Ferenczy István ölelésére, ki az elsőbb szoba' kemenczéje mellett beszélle nem tudom kivel. Ezt a' díszét nemzetünknek itt látom először.

¹ Dezsőffynek ismer<nek> [Beszúrás a sor felett és a sor végén; a „Dezsőffynek” toldaléka emendálva.]

² voltak <vacsorára> híva.

23. B. Prónay Sándor egész órákat tölt ágyam körül. Jankovics. Klauzál Imre. 1239
24. VASARNAP. Jankowich jó, és Wesselényi.
27. Kraynik Imre. – Barkasy Imre, patvarista Agens Szathmáry Józsefnél. – Markos Mihály.
28. Poppel Agoston, egykor Piarista Ujhelyben, most Concionátor az Universitátsnál. Ma hagyom el egészen az ágyat. – Ebéd Consil. Pest Vármegyei Első Vice-Ispány Bárczay Pál Úrnál. Ott Pázmándy Dienes, Komárom Vármegyei Követ.
29. Csak ma Mélt Szilassy József Administrator Úrhoz. – Fenyéri Gyulánál, azaz Stettner Györgynél vacsora és hálás.

Martzius.

1. Péchy Imre Septemvirnél. Ott Cleynmann egykor Bécsi, most Pesti Predik. Ott Radvánszky Antal Zólyomi Vice-Ispány.
2. VASARNAP. Szemere Pál és én Jankowicsnál ebédlünk.
3. Gróf Teleki Józsefnél ebéden.
5. B. Prónay Sándornál ebéd. Fizsi nincs. – Szent-Györgyi János festőhöz.
6. Jankowicsnál ebéd, mert ott BESE JÁNOS³
Kárnerné Kazinczy Honoráta, 's Kazinczy András és Mária 's Otília, ez ekkor még csak jegyese Lónyay Gábornak, a' Fő-Ispány Gábor fijának.
7. B. Prónay Sándornál ebéd. Ott látom ma először Fizsit, szüléjinek halálok olta.
8. Szent Györgyi festi Emílt. – Ebéd Consil. Szirmay Ádámnál, a' Kir. Tábla Assessoránál. Érkezik Super. Kis János, mint tagja a' Magyar Academia alkotása eránt tartandó Tanácskozásnak.
9. VASÁRNAP. Még rekedt hanggal, a' Palatínushoz, benyújtani a' Cons. Kriebel Manuscriptumait. – Délután ma látom elsőben Kisfaludy Sándort és Guzmicsot. – Super. Kis Urral Horváth Istvánhoz.
10. Ebéden Zempl. Vármegyei Administr. Mélt. Szilasy József Septemvir Úrnál. Ott Dr Eckstein, az ifjabb. – Bittnicz Lajos jó hozzánk. – Estve mi Guzmicsnál, ki Horváth Endrével egy szálláson. Ez sétálva declamálja és pereczet ropogatva 's borozva az Academiaiára készített hexameterait.⁴
11. Gróf Széchenyi Istvánt és Gróf Károlyi Györgyöt ma látom először. – Ezekkel és a' Tanácskozás' meghívott tagjaival egyetemben Gróf Teleki József Tabulae Báróhoz, már kinevezett Csanádi Fő-Isphoz, mint Tanácskozásunk Elöljárójához egyetemben. Gróf Dezsőffy József köszönti meg.
12. Szent-Györgyi engem fest. Simó igazítja. Ma látom először Báro Mednyánszki Aloyzt.
13. A' Palatínushoz egyetemben. Gróf Teleki és Dezsőffy az első szekeren, a' másodikon Prépost Fejér és Prof. Schédius. A' harmadikon, mellynek gazdájává Teleki engem teve, én és Szemere. Horváth János Bosoni titul. Püspök és Helytartói Tanácsos nincs köztünk. Teleki megköszönti a' Palatínust, deákul. A' Fő Herczeg felel, nem röviden és lelkesen. – A' Prímáshoz és Veszprémi Püspök Kopácsihoz, Teleki nélkül. Prépost Fejér tartja a' beszédet. A' Prímás: Dinationes, Vestrae

³ [A név előtt hely van kihagyva.]

⁴ declamálja hexameterait. [Sor alá és sor fölé írt beszúrás.]

1239

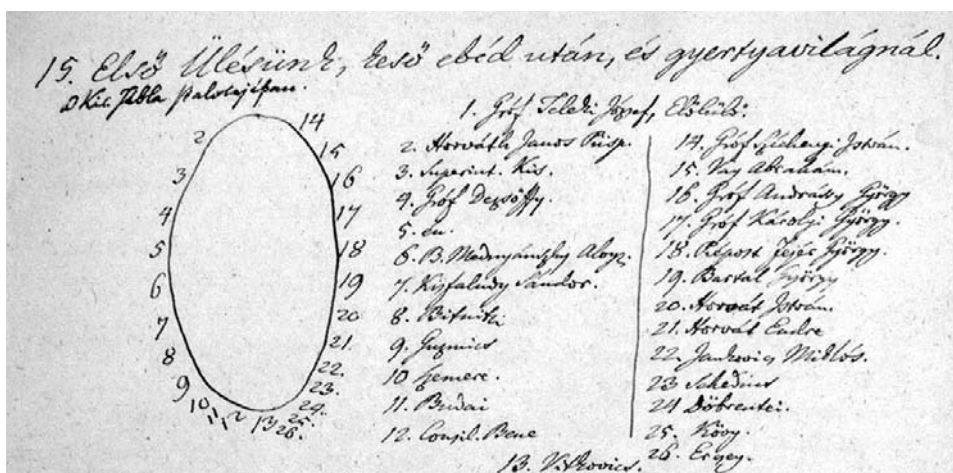
sunt tanquam pisces in aequore (az az mindenféle vallásúak). Ego rem non consilio, sed aere etiam meo adjuvabo. Midőn Prépost Fejér engem mutata be, a' Primás ezt mondá: Valde consenuit. Én magyarul feleltem hogy 1816⁵ olta, a' midőn Ő Herczegségét látni szerencsém volt, megöregedheték. Erre a' Primás magyarul felel, 's társaim megköszönék nekem hogy megszóllaltatám. – Vacsora Vay Abrahámmal Vitkovicsnál.

14. Bene Gergely, Londonban járt Kertész, az Orczy kertjében nekem gyümölcs-fákat küld; mellyeket én Szemerének adtam, ő pedig Péczeli szőlejébe ültete el. – (1831. mondá hogy a' fák élnek.)
15. Első Ülésünk, keső ebéd után, és gyertyavilágnál.
A' Kir. Tábla palotájában.

1. Gróf Teleki József, Előül.

2. Horváth Janos Püsp.	14. Gróf Széchenyi István.
3. Superint. Kis.	15. Vay Abrahám.
4. Gróf Dezsőffy.	16. Gróf Andrássy György
5. én.	17. Gróf Károlyi György.
6. B. Mednyánszky Aloyz.	18. Prépost Fejér György.
7. Kisfaludy Sándor.	19. Bartal György
8. Bitnitz.	20. Horvát István.
9. Guzmics	21. Horvát Endre
10. Szemere.	22. Jankovics Miklós.
11. Budai	23. Schédius
12. Consil. Bene	24. Döbrentei.
	25. Kövy.
	26. Ercsey.

13. Vitkovics.

⁵ 1616 [Átírás.]

- 16 VASARNAP. Ebéd Consil. Bárczay Pálnál. Második ülés. 1239
17. semmi nevezetes. Harmadik⁶ ülés.
18. Ebéd Vay Abrnál. Ott a' felesége, és Erzsi lánya.
„Mert Debreczen, Patak és PÁPA! Hátha még nekik klastromi csendet vagy Kánonoki bővséget adhatnánk!” Vay szava.
Szilasy József Septemvir Tornai Fő Ispnak neveztetvén, a' Tornaiaiak tiszteletet tevének nála, 's ott ebédlének. Én be Gróf Andráshy Györggyel. Ott Lánchy Békési Fő Ispán és Septemvir. Ott Visontai Kovács Kir. Tábla Assessora.
19. B. Prónay Sándornál. – Szemere⁷ Pálné és Emíl Péczelre.
20. Gróf Csaky Petronellát, Homonnáról, ma látom először. Ebéd Telekinél.
21. Ebéd Vaynál.
22. Ebéd Benyovszkinál. Ott Bartal Itélő mester. Simó festi Sátorvét.
23. VASARNAP. Ebéd Fáy Andrnál. Szilassynál B. Vay Miklós.
24. Gróf Teleki a' Conventbe hív. A' Pándi Pap baja felfordúl. B. Vay jól, egy híres szálló rosszul perorál.
26. Szemere Pálné reggeli ötkör meghal, veres himlőben. Felbontják. Péczelre viszik.
29. Ma először Richter Filep Antal festőhöz. – Somogyi Ferencz Fő Hadnagy később veje Gróf Bethlen Imrének.
30. VASARNAP. Kulcsár meghal.
31. Fejér kínjában németül beszél.

Április.

1. Ebéd Széchenyinél a' Casinóban. Kulcsárt temetik.
2. Fordítom a' Statútumokat. Búcsúszom Mednyánszkytól, ki megyen.
6. HUSVÉT. Fáyánál ebéd. Bártfaynál hálók.
7. Dercsényinél ebéd. UTOLSÓ ÜLÉS, azaz HÜSZADIK.
8. Szemere, Bártfai, én Péczelre. Papp József a' Rádayak nevelője.
9. Vissza Pestre.
10. Sartóri Ajándéka Convers. Lexicon I–VII. Domahídi Antal. Pogány József.
11. Réz József Imre, ki 1795 fogva volt. – Czukkerlikre versek. Dercsényinél ebéd. Dercsényi Pál megveszi Bankházát 200,000 fnton. Rhédey és Pogány Józsefek. Hangyási Szabó. Légrádi. Szemere Pál Consistoriálisnak esküszik.
12. Bártfay a' Gróf Károlyi György szobájiba vezet el.
13. VASARNAP. Szemere Péczelre. – B. Way Miklós és B. Gaimüller Katalin lakadalma Bécsben.
14. Lónyai Gábor és Kazinczy Otília lakadalma Beretón. Urményi József Minis-ternéhez.
15. Telekinél ebéd. Mostoha anyja ma tesz első Palotadámai szolgálatot a' Nádornénál. – Ráday Erzsínél, a' B. Prónay Albert hitvesénél, látom az öreg Rádayné és Ráday Lászlót. Krekk festőt ma temetik.

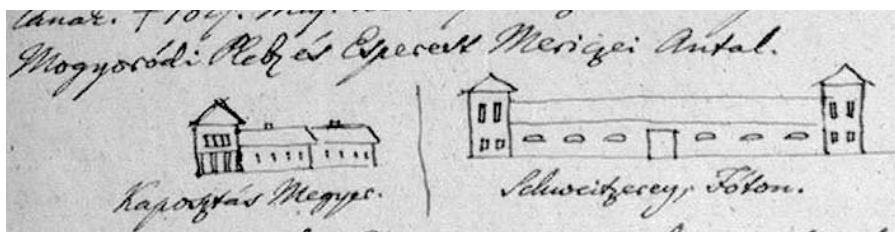
⁶ nevezetes. <Ma> Harmadik

⁷ Sándornál. Szemere [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

- 1239 16. Richtert a' Jankowich grádicsán lelem. – SzentPéteri József híres ezüstművész. Huber pozsonyi szül. szobrász. – Muséum. Zrínyi táblája. – A' Széchenyi Ferencz képén Joh. Ender 1821.
17. Ebéd Czirákinál. Ott Péchy Imre, B. Prónay Sándor, Teleki József, Horvát István. Eötves az 1795diki. – Utolsó ülés Telekinél.
18. B. Prónay Sándornál ebéd. Kollár Luth. Prédikátor Radvanszky Antal.
19. Melczer Lászlónénál. PRÓNAY ISTVÁN a' Nini gyermek fíja betegen⁸ fekszik. SzentGyörgyi engem lithographolt. Irtóztató!
20. VASARNAP.
21. Urményi Ministernénél ebéd. Ott V. Judex Cur. Gosztonyi. Richter Fáy festi.
23. 150 f. C. M = 375 f. W. W.
24. Horvátnál ebéd. Richter festi Imrét. Fenyériné gyermekágyban. 75 f. R.
25. Báró Lakos Jánossal ebédlek.
26. Richter Bártfait. Vászón 7 f. 20. posta 5 f. 30 x.
27. VASARNAP. Vitkovicsnál Virág, Horv. Istv. – A' NÉGY FUNDÁTOR KINEVEZI A' DIRECTOROKAT. TELEKI A' NÁDORNAK BENYUJTJA DOLGOZÁSAINKAT. Donátnál.
28. A' Szent Gellértra Fáy, Huszár, Belanszky Palatinus Fiscális Úrral.
29. Richter engem en Face, Regmeczre.
30. Richternél Kraynik Imre és Jakab

MÁJUS.

1. Toldyt festik. – Zarkához először. Ebéd Horvát István.
2. Kaposztás-Megyerre. Brunek Tisztartó.
3. Első visszafordulója a' Gróf Károlyi Istvánné szül. Gróf Dillon Georgina halálának. † 1827. Máj. 3d. 1827. Drezdában. – Fóton Mise. A' Predikátziót. Mogyoródi Plebanus és Esperest Mericzei Antal.

Kaposztás Megyer

Schweitzerey, Fóton.

Vues de Constantinople, par Melling.
Milton Paradise lost, par Martin.
Vue d' un moulin près d' Athènes
Vue d' un temple d' Apollon à Delphi
Claude Lorrain pinx.
J. A. Mauz sculps.

⁸ ISTVÁN betegen [Beszúrás a sor felett.]

4. VASARNAP. Markos Mihaly Stanislaus Franciscánus Német Papolót hallani vi- 1239
szem. Ott a' Nádor leánya.
5. Meghal Szathmáry Mihály Prók. Pesten, Lónyai János Deregnýon. Farkas Sándor
és Kis Samuel Erdélyből.
6. Gróf Csáky Petronella és Bártfay László születési napja.
7. Ebéd Röthnél. Temetik Szathmáryt.
8. Dercsenyiné látom Mihanovics Fiumei⁹ Követet az 1825diki Diætára.
9. Botanicus kert.
10. Orczy kert. Köncs hozza a' hírt, hogy megholt Lónyai János. Elvév Vay Eulaliát
1827. Decemb. 26d. és így csak 4 holnap és 10 nap éltek együtt.
11. VASARNAP. P. Stanislaust ma hallom legelébb, mert minap egy szavát sem
hallhatám a' cathedrán. – Horvát István soká nálam. Beszélli mint dechifrózák
a' francziák a' Hieroglyph írást.
12. Rudas ferdőbe Fáy Andrással.
15. Beniczky Lajos Zólyom Vgyei 2dik V.Ispán és Mihanovics ebéden Dercsenyiné.
Szirmay János Milanóba megyen. – Sütik a' Nepomuk raketájit.
17. Papaver bracteatum. Szijjártó Ferencz Körmöndről.
18. VASARNAP. Ambrózy Náni. Bugát Pál nálam.
21. Mocsári András.
22. Kacskovics Nográdból.
25. VASARNAP. Pünkösöd.
26. Ma communicálok együtt Emíllel először, Cleynmannál. – Báró Bánffy
Lászlóval az Erdély Historiájából sokáig beszéllek az első székben. Cleynmann
megszóllít. Ich bitte.
27. Szirmay Théréz és Ambrózy Lajos lakadalma. Czuczort megpillantom. Délutáni
3kor lefekszem 's virradtig egy húzomban.
28. Kubínyi Ferenczet látom. – Richter festi Kazinczy Andrist.
29. Úza Pál
30. Szemere Lászlóné.

JÚNIUS.

2. Kazinczy Andr. indul haza. Cancell. Reviczky Borsodi Fő Ispán lesz, 's itt van,
installatiójára menvén.
3. a' Personalisnál.
4. a' Lofuttatásra Jankowics Miklóssal.
6. Gróf Gyulai Lajos nálam.
7. B. Wesselényi nálam. – a' néma.
8. VASÁRNAP. B. Bánffy László nálam.
9. Szemere és Bártfay megszeretik profílemet, mit Richter feste.
10. Luby. – Homonnay Imre.
11. Informálgatok. Bezerédi; Bartal, Beőthy. Dir. Németh a' púpos. Pauer Szobrász.
Kopper festő.
12. Assessor. Visontai Kovács. – Sétálék Kis Jánossal¹⁰ a' Superintendens fiával.

⁹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹⁰ Kis <Lajoss> Jánossal

1239 15. Richter Vitkovicsot.

17. Szemerét és Ferenczi Istvánt. – Ferenczi az én büsztömet sárban.

18. Bedekovicsnál. – Ebéd Horvát Istvnál.

19. Stern Budai Invelirtől [?] egy kocsit 150 fnt.

20. Ferenczynél a' sok vendég. Jankowicsnál vacsora Horvát Istvánnál.

21. A' tegnap referált Kázméri perben Sententiám publicáltaik.

22. VASARNAP.

23. Jegygyűrűmet és a' Sophiét egyyüvé olvasztatom. A' betűket belé Winter Graveur metszi.

25. Ferenczy elvégzi büsztömet.

27. két lovat veszek 180 fnton. Rosenthálnak, a' lókerítőnek 12 f. 30 x. hám 23 f.

28. Juhásznál Bruchstuhl Csanádi Megyebeli Pappal, ki a' bankó czédula csinálásért fogva vala a' Vgyeházánál

30. Fáyánál vacsora. Ferenczi oda hozatá büsztömet.

JÚLIUS.

1. El Pestről. Bártfai és Szemere Rákosit kísérnek. Gödölő.

2. Hatvan, Gyöngyös.

3. Kápolna, Kövesd.

4. Harsány, Aranyos.

5. Zsolcza. Csillag. Kisfaludi korcsma.

6. Ujhely. haza.

AUGUSTUS.

12. Tornán install. Zempl. Administr. és Septemvir Mélt. Szilassy József Úr.

SEPTEMBER.

5. Mikoházán ebéd. Nem eresztenek. Gyalog haza. Vissza Mikoházára. Emíl és Antonín velem.

6. Ruszkán hálók.

7. VASARNAP. Forró, Zsolcza.

8. Kazincz. Mártonfalvi fogadó.

9. Jánosi. Szathmári Józsefnél. Leánya Biri.

10. Rimaszombat Dr. Toth Pápaynál Sárközy Józsefet, ki keresztül lőtte a' térdét. Ferenczy Statuáriusnak az atyja. – Ozsgyán.

11. Losoncz. Hugyák.

12. Riba egy Juhásznál. – Rétság. Ma ostromoztam meg egy részeget.

13. Vác. Ott Bata Bálint. – Zrínyihez szálllok.

14 VASARNAP. Szilassynál ebéd és ott Erd. Kir. Tabla Assessor Zeyk Daniel, a' Vay József veje. Ott Szűcs Ágens.

OLLY SETÉT NAP, HOGY AZ EBÉDNÉL GYERGYÁT KELLE GYUJTANI. MENNYKÓ ÚT A' VÁROS HÁZA' TORNÁBA.

15. Manschgó János Thewrewknek fest engem, és B. Mednyánszkyt.

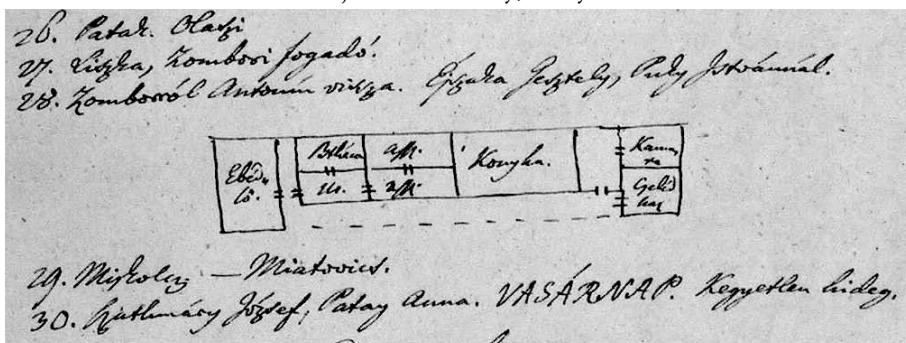
16. Álthurczolódóm Szemere szállására. A' Zrínyinél fizettem 26 f. 26 x. harmad napért. 1239
18. Tihanyihoz.
21. VASÁRNAP. Ebéd Menlével. – Gróf Széchenyi Istvánnál estveli 6kor Budára gyalog. A' Theatrum ajtajáig. Visszakísér a' Palat. [?] mély útjáig.
22. A' Kapitány Bombárdi képeit nézem meg.
23. Peski fest a' Vitkovics kívánságára, igen rosszúl.
24. P. Stanislaushoz. Szobája Nro 5.
25. Ebéd Telekinél. Láttatja Bthecáját. Heinrich Thugut festőhöz, Budán a' Krisztína-városban. A' Pataki Gróf Törökné.
26. Tihanyinál. Antonínna és Roró vizslával a' ferdőbe.
27. Therezia városi Templom, a' Schöff toltára miatt. Orczykert.
28. VASÁRNAP. Fáy és Thewrewk velem Budára.
29. Antonint Richter festi. Theatrum.
30. Kerepes.

OCTÓBER.

1. Hatvan, Árokszállás.
2. Kály, Keresztes.
3. Köröm Szerencs.
4. Vámosujfalu. haza.
17. Tornán Restauratio.

NOVEMBER, 1828.

26. Patak. Olaszi
27. Liszka, Zombori fogadó.
28. Zomborról Antonín vissza. Éjszaka Gesztely, Puky Istvánnál.

29. Miskolcz. – Miatovics.
30. Szathmáry József, Patay Anna. VASÁRNAP. Kegyetlen hideg.

DECEMBER.

1. Harsány, Kövesd. Ott egy csoport Russz Christián. Így nevezik magokat a' Jeruzsaleméből jövő Oroszok. Triestnek jöttek, a' Török háboru miatt. Undok és ostoba nép. Triesttől Petersburgig ötszáz ezüst ftot fizetnek a' szekeresnek.
2. Eger. Ivánszky Antal Prof. Urnál. Az Érseket ma látom először – Pálma Secretarius. Makáry Prókátor. Balkay.

- 1239 3. Földváry és Rottenstein V Ispán Urakhoz. Durcsák János Kis Prépost. Prof. Tulsiczky Ferencz. Rada Prók. Adler Patikárius.
4. Kápolna, Gyöngyös.
5. Hatvan, Kerepes.
6. Pestre. – Nincs Szemere. – Zsiday Urtól hír hogy az Ingressionális Onodi pert elbukánk, mert a' Referens Kárász meg nem állá szavát.
- VASÁRNAP.
7. Ebéd Jakabfalvy Danielné Szül. Fáy Erzsebetnél. Szemere érkezik.
8. Tihanyi. Estve Horváth János Püspökkel sétálok.
9. Dolgozom Biographiámat.
11. Barcza Úr, Praefectusa a' Pápai Dniumnak, Kisfaludy Károlynál.
12. Gróf Mailáth Jánoshoz.
16. Fáynál Gróf Taxis, Máltai lovag, Münchenből.
- Winternek a' Zseni pecsétnyomójáért 100 xt.¹¹
21. VASARNAP. Beimel Esztergomi Typogr.
23. Elvégzém az Erd. Leveleket.
26. B. Way Miklósnak fija lesz Golopon. Miklósnak keresztelik.
31. Vitkovicsnál Vulpéné. Dombyné ágyban. Elvégzem Sallustot.

1829.

JANUÁRIUS.

1. Szilassynál.
2. Jakabfalvy András és Csoma Zsanet mátkák, noha cousinsé.
3. Hír, hogy Szemere December közepe oltá nagyon beteg Péczelen. Ekkor kezdődék igen hosszas nyavalyája.
- 10 Drescher¹² Censor nálam.
11. VASARNAP. A' Carlsbádi vers kész.
12. Csománé a' Párizsi¹³ úczában.
13. Dombinál ebéd.
15. Fáy László az András testvére.
16. Bártfaynéál Özv. Fáy Józsefné, szül. Csoma Borbála. Helmeczi mutatja a' Nagy Bencze levelét, melly felőlem szól.
- 18 VASARNAP. Patay Pálnéhoz. szül. Pogány Susánához, a' Referendarius Lajos leány[ához].¹⁴
19. Szilassynál Péli, Péliné.
20. Hír, hogy ki van függesztve Kázméri perem.
21. Referáltatik. Péchy Tihanyinál.
29. Nálam Thugut Heinrich.

¹¹ 100 <f.> xt.

¹² H. Drescher [Átírás.]

¹³ Párizsi [Az ékezet átjavítva.]

¹⁴ Referendarius leány[ához]. [Javítás a sor felett.]

FEBRUÁRIUS.

1239

1. VASARNAP.
2. Imre János Prof. Urnál, kit ma látok először, mint Hosszufalusi Ignáztot Abrányból.
3. Ismét Imrénél Tittel.
4. A' Casinóban Dezsőffy, Steinlein.
5. Tihanyinál a' szép Wagenfallné.
6. Fáy Andrnál vacsora. Ott Csoma Biri és Vitkovics.
10. Meghal a' Pápa Rómában.
13. Dercsényinél Gyúrky, Ibrányi Antal.
15. VASARNAP.
16. Gorovénál.
17. Heinricchal Wagenfallnéhoz.
18. Hír hogy megholt a' Pápa.
19. Horvát Istnál Szemerével, Vitkoviccsal. Prof. Szalay
20. Canning Medaillja:

Liberté
civile
et
religieuse
dans l'Univers.

Az elsőbb felen
Canning profilban meztelen
mellyel
George // Canning¹⁵

1827.

körül à la Concorde des peuples.

- 22 VASÁRNAP.
23. Tihanyi ebéd után elájúl a' Prímásnál.
24. Thewrewk a' maga szállására megyen által.
25. Horváth János Püspöknél estve.

MÁRTZIUS.

1. VASARNAP.
2. Cziráky Judex Cur. installaltatik az Universitas Praesesének. Röth Rector Magnif[.] perorál. A' Varnánál elfogott otromba Török Basa jelen van. Azt kérdi tolmácsától, hogy ha itt Cziráky az első, miért nem haragszik.
6. Horvát István éjjélkor megyen el tőlem. Beszélli a' Gróf Apponyi Magyar tánczát Párizsban. Lásd a' TudGyujt[ben].
7. Manschgónak szomszéd szobájában a' halálos betegségben fekvő 18 esztős Militz Balettista leányhoz vezet bé.
9. Halotti Mise a' Páapéért.
10. Mise pro felici electione Papae. A' Primás NOVO EXEMPLO magyarul imádkozik az oltárnál.
15. Vasárnap. A' púpos Caus. Regg. Dir. Németh és Kir. Tablai Assessor Bárá Mikos Ferencz ma és holnap közt meghalnak, 's ez méreggel és önkényt.

¹⁵ [A két hasáb egy függőleges vonallal van elválasztva.]

- 1239 21. Szilávy János Péchynél.
 22. Fáy Józsefné és Jakabfalvi Danielné engem a' Fáy háznál lakó Polyák nevű Zsidóhoz vezetnek bálba. Mágnási pompa rajtok és vacsorájoknál. Ott Szepesi Senátor. Ott Erdélyiné, a' Károlyi ház Directorának hitvese. Az Uhlmann leánya, felesége az Uhlmann testvérének, ki meg nem keresztelkedett mint atyja 's férfi testvérei, legalább ötven ezer ftnyi brilláttokkal.
 23. Gróf Telekinél. Ott Kövy is.
 28. dél után Péczelre.
 29. VASÁRNAP. Szemere Pál és Fáy Józsefné szül. Csoma Borbála gyűrűt váltanak, 's Tóbi Mihály Péczeli Predik. azonnal kihirdeti.
 30. Szenvey Józsefet Maglódról általhívjuk magunkhoz. Ejszakára vissza megyen.
 31. Szenvey ismét jó.

—
 APRILIS.

8. Bolla Márton Piaristák Provinciálisa. Aigel Glycérius Director. Kertész Prof. a' Piaristák Gimnásiumában Exáment tartanak. Bolla száraz magos 80 esztűdös ember. Úgy fogad mint egy Spanyol Grand Inquisitőre; nyájassággal, de már harmadik szavában a' *religio* és a' *Fejedelemnek tartozott vak engedelmesség* vala szájában. Tovább megszelídül. – Fáy Berczi miatt oda, ki ott tanul. Tihanyinál ebéd. Steinlein, Szilassy, Lctlis Consil. Ambrózy, Péchy, Majthényi, Luby Kalchbrenner Luth. Pap, Majthényi Laszlónak fija Diätai¹⁶ Követ 1827. HEINRICH MA FOG FEJEMHEZ.
 9. Ki Peczelre.
 10. Akácztot ültetek a' Ráday kriptája mellé Papp Jozsef Úr jelenlétében. Megfogamzott; él.
 Ráday Gedeon és Récsey Fő Hadn. Fáy Mózes és fja György, Ottlik és né, Onodi.
 12. VASARNAP. SZEMERE PÁL ÉS FÁY JÓZSEFNÉ szül. CSOMA BORBÁLA ÖSSZEESKÜSZNEK A' PÉCZELI TEMPLOMBAN AZ ÉN JELENLÉTEMBEN. Tóbi Mihály Péczeli Predikátor az eskető.
 13. Jó a' Szemeréné két gyermeke Fáy Joanna és Fáy Albert 's ennek paeceptor Vázsonyi Károly.
 14. Én Pestre. Hőgyész Julienak orvosságot küldök ki, a' nagyobbik Magdaléna, vulgo Lilla, a' kisebbik Julie.¹⁷
 15. Estve Schédiussal theatrumba. Mad. Schröder declamál nagy javalással.
 18. Irtóztató szél. A' cserép leesik a' házról, 's agyon üt egy asszt. Ki Péczelre.
 19. HÚSVÉT. Communicálunk. – Bese János Kapitány indulni fog Petersburgba Humboldt után.
 24. Fáy Györgynél neve napján. Stettner megajándékoz a' Grassalkovics képével.
 25. Gróf Ráday Gedeonnál ebéd.
 26. VASÁRNAP. Be Pestre Szemerével és nével.
 27. Blaskó Mariet haza kísérem.

¹⁶ [Hely van kihagyva a névnek.]

¹⁷ Lilla<.> [Átírás és sor után írt beszúrás.]

28. Garzó Mihály Exhadnagy Kecskeméten. 13 darabját fordítá Koczebűnek, 1239
Göthének nevét sem hallotta. Ovid Metamorphosis fordító.
30. Ki Péczelre.

MÁJUS.

1. Özvegy Gróf Nádasdi¹⁸ Laszlónéhoz (szül. Ráday Ninához.)
2. Be Pestre Jakabfalvival.¹⁹ Fatovics Istv. Rádayak Jurium Directora megajándékoz
a' Ráday első Pál életével.
3. VASARNAP. Ferenczy István Szobrász és József Theol. Dr. ki most jó Hol-
landiából. Fáy Andrással, Domby Martonnal és hitvesével Meszáros Susánával a'
Fáy kertjébe.
4. Estve Melczer Lászlónéhoz (Gr. Mailáth Mariahoz) leánya Farkasné (Mária) Pa-
ziazi, Tretter.²⁰
6. HEINRICH MA FEST HARMADIKSZOR.
7. Heinrich és Manschgó nam.
9. Stettner és a' búcsuzó Schédel hozzám.
10. VASARNAP. Heinrich dél előtt és után fest. – Schédelt a' Budai várban lelem az
úczán. A' Rogendorff kapujánál csókolám meg utolszor.
11. Szemere és né jönnek.
13. Heinrichnél látom Gróf Brunszvik Theréz Kisasszonyt. A' Palatinus kertjében
sárgállik a' cytizus, vereslik a' cercis siliquastrum fejrlik a' gesztenye, kékellik az
orgona. Heinrich ismét fest.
15. Első ebéden Lctlis Consil. Ambrózy Lajosnál. Szent János Nepom. innepe a'
hídon. Az Óbudai malmok illuminálva. Mozsarak, raketli.
17. VASÁRNAP. Cleymannt is, a' Franciscánust is hallgatom. Várad Kanonok
Exhortator Poppolnál ebéd. – Szemere és né azalatt Péczelre.
19. Horváth János Püspöknél. Ott Consil. Lovász²¹ Ott Secretarius
Gyurkovics.
20. Reggel érkezik Wékey Károly Ujhelyből.
21. Szemeréné el.
22. Ebéd a' Fortunánál. Ott Matolay. Heinrich elvégezi a' fejet. Estve Heinrichal a'
Duna szélén.
23. Berta Antallal a' Botan. Kertbe. Ma is mint minden Szombaton Péchynél ebéd. –
Dr. Bacsó, egykor Patikárius Debrben. Németh Lajos.
24. VASARNAP. Péczelre Széchi György Fiscalis Urral. Fáy²² Zsenivel. Gr.
Nádasdinével.
25. Vissza Pestre. B. Prónay Málinál Csabán és Saroltánál az Elisabethínáknál.
Tóninak ma van lakadalma az Almásy József Septemvir és Gömöri Fő-Isp. fiával.
Szegény Nini.
27. Simó Ferencz engem fest olajban miniatúrben. Jól, de hidegen.

¹⁸ Ráday [Átírás.]

¹⁹ Jakabfalvi[...]/ [Átírás.]

²⁰ Trettel. [Átírás.]

²¹ [A családnév után hely van kihagyva a keresztnévnek.]

²² Urral. <Ká> Fáy

- 1239 28. ALDOZÓ CSÖTÖRTÖK. Gróf Teleki özvegy Józsefné, és leánya Borbála, a' Gróf Ráday²³ Gedeon jegyese a' Cleynmann predik. alatt. Gyönyörű leány.
29. Szerencsy István Palatin. Secretárius és Grosschmid Jankowicsnál. – Születik Lónyay Ida Olasziban.
30. Wohlfarth Pap árúlja képeit. Ott Bombárdy Kapitány. Ott Kisfaludy Károly és Dr. Forgó.
31. VASARNAP. Richter Sophiet Balkay után, engem Simó Ferencz után fest. – Szemere és né Péczelről be.

1256

JÚNIUS.

1. El Pestről. Bártfay Lászlóné és a' gyermek Klobusiczky Matilde egyik kocsin, a' másikon Wékey Károly és én. – Éjsz. Gyöngyösre.
2. Ebéd Kövesd. Ott Balásházi János. – Éjsz. Köröm.
3. Liszka. – haza.
7. VASÁRNAP. Pünkösöd.
8. Eperjesre. Hollóháza. Exequenst kérni.
9. Fizsit ma bérmeálják Antoniának. Eperjes.
10. Anniversariuma azon napnak, melyben 1806. Széphalomra költöztem.
11. A' Praesennél. Lemesány. Kassa.
12. Szkáros, Mikóháza.
13. Haza. Estve B. Vay Miklósnál Ujhelyben.
15. Kolozsi István. Broskó. Urbán István Prokator. Executio itt.
22. Ismét Eperjesre. Hollóházi huta.
23. Kassa. Lemesány.
24. Eperjes. Vacsora Kolosi István Assessor Urnál. Rombauer Jánosnál. Toldi ma graduáltatik szemorvosnak.
25. Ebéd Láczy Assessor Urnál.
30. Toldy ma graduáltatik a' Medicinában. Déákul és magyarul disputál.

JÚLIUS.

1. FÖLDRENGÉS SZÉPHALMON két ízben egymás után estve 9ór. 19min. velem mozog az ágy.
4. Betegen ébredek fel. Soos Pál Vice-Ispánnak esküszik fel. Kineveztetett Jún. 26d.
22. érkezik a' Grasalkovics lithogr. képe.
27. KÁZMÉRBA EXECUTIÓRA. Pepi nincs. Csak felesége, 's Leo Stiller Fisc. és Kossuth László.
29. Haza Kázmérből. Az Executio differalva Sept. 10dikére. Ebéd Mikóháza.

AUGUSTUS.

2. VASÁRNAP. Sophie és én Kázmérba. A' Hegyaljai erdőkbe. Zámbánál ebéd.
6. Emíl és Antonín Nervenfieberben.
10. Elvégzem Sallustot.
12. Pesten hagyott 243 fontot nyomó nagy ferslágom érkezik

²³ Gróf <...> Ráday

Vay Ábrahám és Fodor Pál VIspánok maradnak Borsodban a' Cancellarius 1256
Reviczky által tartott Restauration.

Spe[i]sen in Pest ---- 45x.
Fracht ----- 7 " 18.
Provision ----- 36
Porto ----- 50
Trinkgeld ----- 12

9f 41x W. W.

18. Stentzel Márton és Asszonya Toronyáról.
Gróf Kún Lászlóné szül. Gróf Gyulai Constance levele Bártfáról Fizsi eránt.
21. Fizsit Knautné általadja Kérben.
29. Kegyetlenül kilele a' hideg, 's ma először. – Minden beteg, 's sokan halnak.
30. VASARNAP. Be a' francia examenre a' Piaristákhoz. Ott nagy ebéd.

SEPTEMBER.

4. Emíl Patakra második esztdeli Publicusnak, Bálint és Lajos Conjugistáknak.
Ezeknek publ. Præceptorok Tordai Gábor, privatusok Vitányi Gergely. Antonín
ittthon repetál.
6. A' Júl. 23d. megholt Juris Prof.²⁴ Kövy Sandor Exequiáji.
7. Gortvay János beköszön a' Prof. Kövy Successora.
9. VITKOVICS MIHÁLY meghal Pesten. – Püspök Horváthnak küldöm a' Catilina
Oratiókat, Rumynak a' Sípos Értekezését német és deák nyelven.
Ma éjjel lebetegedett Lehoczki Lászlóné Horn Tóni.
10. D'Ellevauxné érkezik.²⁵
14. Restauratio Kassán Subst. VIspán Comáromy István Első V.Ispán lesz második
Vitéz Kraynik József Főszbíró.
15. Én harmad napot tölték a' köszvényben kínlódó Comáromy Náninál, de ma haza
mert közelget a' Kázméri Executio.
18. Executio Kázmérban D'Ellevauxné és én oda. Ott Pepi, Pepiné, Bálint és
Muki. Kossuth, Kordos. A' csúnya hadban csak leánya méltó a' szeretetre.
D'Ellevauxnének nem akarnak adni szobát, nem mátrázot.
19. B. Wécsey Pál oda. – SZEMERE ISTVÁN Consil. és volt Zemplényi VIspán meghal
Azarban.
21. Kázmérból eloszlunk. Lánczy Assessor Ur Ungvárra Executióba.
29. Ma kezdem végső kézzel fordítani a' Sz. Hajd. Gyöngyeit.

OCTÓBER.

5. Sophie igen rosszúl lesz éjjel.
8. Olly rosszúl van, hogy halálát lessük. Én jobbát fogám jobbomba, 's csak azt
vártam, hogy álla leesik 's szeme felfordúl. Baja bélgyulladás volt.
11. Horn Ur nála, 's olly hittel hagyja itt, hogy soha többé meg nem látja.

²⁴ prof. [Átírás.]

²⁵ [Ez a sor utólagos sorok közé írt beszúrás.]

- NOVEMBER.

- DECEMBER.

1. Ebéd Lemesány. Ott Kolosy József.
2. Ebéd ismét Lemesány. Kassa. – Felső Regmeczen elég a' Rátkayak csűre vetett tűz által.
3. Huta, haza. – Dobos János magához esketteti Ecsedi nét,²⁶ szűl. Kossuth.
5. Rochfalvai Conceptpap. 7ft.
16. D'Ellevaux épen egy holnapot töltvén itt, megyen.
19. Kazinczy Otilia²⁷ és férje Lónyai Gábor itt. Estve jó Antonín Kesorúból.
29. D'Ellevauxné Szilvásról.
30. Toldy levele Berlínből.

²⁷ /./ttilia [Átírás.]

15. 8br Kázmér 2 köből búza, 2 köből gabona $\frac{1}{4}$ old. szal. 3 iccze vaj. 1. v. tatárka, 1 1256
v. muhar $\frac{1}{2}$ véka assz. szilva 2 butella Tokaji.
16. Szilvas. 2. köből buza. 2. v. borsó. 2. v. lencse, 8. bárány bőr.
1830.

—
JANUÁRIUS.

- a' rettenetes hideg Nov. 16d. olta mindég tart. Még Africában is hideg és hó.
6.²⁸ Zseni Lonyai Gábornéval Ungvárra. – Elvégzem Missz Sára Sampson.
10. Elvégzem Barnhelm Minnát.
Szentcs József Patakon meghal.
11. Újra kezdem a' Szívképző Regéket. Két és három lábnyi magasságú hó.
14. SZÉKELY JÓZSEF MIHALYIBÓL atyjával Józseffel, Antonínt tanítani.
22. Sophie hozza Horvát Istvántól a' 200fntot. Azt neki Prof. Somosi adta által.
23. Virág Benedek Budán tegnap még kísétált, frisen volt. Azután éjjel megüté a'
guta, reggel ma a' szoba közepén eldőlvé találtatott. Estvé megholt, szombaton
10 $\frac{1}{2}$ kor.
24. Mikóházára. Nánit már űlve lelem. Fél esztdeig feküdt a' szoba' deszkáján párnáji
közt mert forgatni kelle.
25. Virág Benedek pompásan temettetik.
28. WASSERMANN SAMUEL Zsidónk meghal.
dolgoztam Januariusban tisztára írván:
Miss Sára.
Barnhelm Minna.
Marmontel.
Boufflers
LaRochefoucauld.
Atyák Iskolája.
Todor és Flóra.

*Júl. Aug.*²⁹ Mailáth Regéji
Bibliai Történetek.
Erdélyi Levelek Pestre Szemere által a' Cen-
surára. Visszakaptam Septb. 1830.
Bibliai történeteket elvégeztem 27. 8br.
Sallust. Novbr.
Ligarius, Xber.

—
FEBRUÁRIUS.

1. D'Ellevaux Debreczen felé.
2. jó a' de Carró könyve Szemerétől.
16. Marie nem méne Debrbe, mert elől találta férjét. Érkezik férje nélkül.
18. Gróf Török Katinka és Holes Daniel lakadalma. Marie és Sophie jelen.

²⁸ 7. [Átírás.]

²⁹ [Az alábbi 7 sor más tintával, az előző 7 sor mellé van beszúrva.]

- 1256 24. Sophie és én Egerbe. Ma látom először Szemere Bertalant.
25. Szeghi. Bekes.
26. Miskolcz. Harsány.
27. Kövesd. Eger. – Kövesden Baldovszki nevű Tisztartója Aspermontnak.
Kis Prépost Durcsák Úrnál szálllok. Ma látom elsőben Kánonok Lonovics József Urat, a' Seminar. Præfectusát. Én vacsorán az Érseknél. – Goczig Károly Math. Prof. és Diós-Győri volt Plebánus Makovszki József a' Speculában. – Schmitt Pesti Festő festi az Érseket.
28. VASÁRNAP. az Érseknél ebédünk Sophie és én. Idősebb testvére Özv. Kapitány Szabóné. Kapitány Rubendunstné,³⁰ Dozler leány; Gróf Trautmannsdorfné szül. Majthényi. A' Secretárius Lengyel Miklós.
A' Bthecába, a' Disputatiók' Sálájába.
Martini János Egri Senátor egykor Artillarista felkeres.
Olvad a' hó, lucskos út.

MARTZIUS.

1. Egerben. Kis Prépost Durcsák Úrral csak estve szóllhaték a' délelőtti 's délutáni templomozás és Consistoriumozás miatt.
2. el Egerből. Kövesd. éjsz. Abrányban Hosszufalusi Ignácz Úrnál. Nem meheténk tovább a' kiállhatatlan hideg miatt.
3. A' hideg irtóztató. Ábrányban a' kút befagyott az éjjel, hogy reggel meg nem leheté itatni a' lovakat, míg a' kút jegét be nem verték rúdakkal. – Hosszufalusi Úr nem ereszt; legalább ebédig múlassak. Ott maradánk. Délután be kelle állanom Vatán Major Szemere László Úrnál, noha a' hely csak egy órányira van Abrányhoz.
Major Ur a' Wartensleben gyalogjai közt szolgálta, együtt az öcsémmel, kivel szoros barátságban élt. Az asszony Karove leány; szeretetre méltó Asszonyság. Megszereték egymást Sophieval. László fajok Gárdistának készül.
4. – Emőd és Köröm közt szánuk felfordult. A' hó hártját, 's kemény hártját kapott az esőtől, 's a' szél prémmel bélelt kesztyűmet kikapta kezemből, 's vitte a' hó' hártáján. Az Egri, Miskolczi, Tokaji 's Hegyaljai hegyek üveghegyeknek látszottak. – Ebéd Köröm. Délután olly köd hogy tiz lépésnyire nem ismérheténk ki a' tárgyakat.
5. Zombor. – Patak. – Itt fogadtam volt szekerest szánomba, Nemes Szombathy Istvánt. Három lován 18 fntért vive Egerbe és vissza, 's én tartám ki.
6. Patakon egész nap. –
B. Vay Miklósnak és B. Gaymiller Katának ma születik második fajok neve Heinrich, Janos, László.
7. VASARNAP haza. A' nyár olta mindég hideglelős Emíllel.
9. Lónyai Gabor 's Kazinczy Ottilia és András nálam. (Bermann ma convincáltat Eperjesen.)
10. Sophie és Emíl Patakra.

³⁰ Ruben[../]nstné [Átírás.]

13. Meleg eső, 's ma elsőben. – Prof. Márton József³¹ Bécsből jelenti levélben, hogy a' ¹²⁵⁶
Diéta Septemb. 8d. kezdődik.
14. VASÁRNAP.³² tegnap és ma éjjel meleg eső szallong, 's így ma tavaszi nap 's az
első ezidén. – EGGY RIZMA PAPIROS. – Decemb. olta ez a' második
15. Levél Láczy Ferencz Assessor Úrtól, hogy Apr. 26d. fogja folytatni a' Kázméri
Executiót.
17. Sophie Patakra. A' hó nagyon olvad, de kár nélkül. A' posta elmaradott a' romlott
útak miatt.
19. Igen szép tavaszi nap. Kazinczy Máli jelenti atyja 's anyja izenetét, hogy test-
vérbátyja József (ki jelen volt Rhédey Józseffel) Mart. elsőjén eljegyzette Bay
Cecíliát Surányban. Azt az öcsém maga kérte meg a' fijának levélben. –
Gróf Ráday Erzs, Bárá Prónay Albertné Pesten meghal.
21. VASARNAP. – 20, 21, 22. eső nélkül olvad a' hó. – D'Ellevauxné élet halál közt
jő Szilvásból. – 22. Sophie reggel a' fiaihoz Patakra.
23. Sophie Patakról. A' torzsás alatt a' réteken leszakad alatta a' jég.
27. Emíl, Bálint, Lajos Patakról.
31. Sophie és én Patakra hogy Kossuth Andr. Fő Fiscális Urral szállhassak.

—
—
APRÍLIS.

1. Sophie és én Kossuth Andr. Urhoz. Együtt a' várba a' kertbe a' vasrostélyú³³
kertben. Onnan által az országútra.
Székely József Tarczalra. Sophie Nyírinél velem.
2. én Prof. Somosy Urnál ebéden.
3. délelőtt haza. – De-Carro Carlsbadja, 's Pesti barátim levelei Major Barthosné
Assz. kezéből.
4. VASÁRNAP.
8. a' kertben új spallért a' barkóczafa lineájában a' temetőig.
9. Schédel' levele Londonból. Martz. 15d írta.
10. Estve be Ujhelybe. Csak ma szállanak legelőbb a' békák. Fő Notar. Dókus László
és Gönczi Sámuel Urak Inczédi Sam. Urhoz vezetnek. Ott³⁴ ér a' rettenetes
mennydörgés, villámlás, églobogás. Visszajövéen elesem az úczán, 's vart kap az
orrom. – A' Máramarosi havak nagy vízarádást csinálnak.
11. VASARNAP. HÜSVÉT' ELSŐ NAPJA. Rút sár. – Reiner Moricz Festőt ma látom
először.
13. B. Vay Miklós Első AIIspán bejő Ujhelybe.
14. Gyűlést tart. Ebéd után a' Szőlőskei hídig. Annál 2 lábnyinál feljebb a' víz.

³¹ [...]/ [Átírás.]

³² [/]ASÁRNAP. [Átírás.]

³³ a' <...> vasrostélyú

³⁴ [/]tt [Átírás.]

- 1256 16. pénteken haza.
18 VASÁRNAP.
19. Sophie rosszúl lesz
20. Ujhelyben. – Kedd. – egész nap hideg rút eső. Tolcsva körül felhő szakadás, a' millyet ritkán látni. A' Bodrogköz tenger. ESTVE FÖLDRENGÉSt érzenek Patakon, Lasztóczon.
23. B. Vay Ujhelybe jó. – Sophienak orrából egy meszelynyi vér.
24. Ki Horn Urral. Sophie ágyban. Köhög. Bal melyét fájtatja. Kovászt rakata fel a' bal oldalára. – Gróf Gyulai Lotti levele, hogy ő az nap (husvét másodikán) írta meg Kapitány B. Frimontnak, hogy övé lesz. – Bárczay Mihály Ur hozza a' Bermann Abaujban már publicált Sententiáját.
25. VASÁRNAP. Lánczy Assessor Urtól levél, hogy Május 24dikére tette által a' Kázméri Executiót; nem jöhet a' romlott utak miatt, 's beteges
26. Estvére Ujhelybe. Sophie másodszor vérzik orrából. Horn Úr mondja hogy az könnyít; és valóban könnyülését is érezte. –³⁵
27. Requiem a' Febr. 19d megholt Gróf Eszterházy József Fő-Ispánért.
28. ismét Gyűlés. – 29. sár és szél, József Rozgnál. [?]
30. Ki gyalog. – Sophie az éjjel aludt először csendesen. – Appetitusa kevés. Lelke vidám. – Zseni sokat virrasztván anyja körül igen rosszúl. Ez éjjel én nem vetkeztem le, hogy Sophie körül foroghassak. Félig ülve dől a' magas párnák közt a' falnak. Gyakran vérzik. Felkaptam orra vére' cseppjeit papirosra gyermekimnek. – Vígán bíz holmit rám hogy Ujhelyben mit végezzek. – Lábikrájin holtyagokat vont a' Senfmehl mustár liszt.³⁶ – Dörzsölteti magát.

MÁJUS.

1. én vissza Ujhelybe, 's szekerem onnan Patakra Emílért, Bálintért, Lajosért. Ezek éjszakára haza. – Burián Pál Antiquárius Ujhelyben.
2. VASÁRNAP. Buriántól a' Stammbuch. Ezt írom belé.
A' jókhoz jó: a' rosszakhoz gonosz.

/ Bermann Icziket megrakom.³⁷

Ebéd Barthos Majornál. A' mint onnan jövék, Emíl és Bálint vissza Patakra. Lajos hon marada, mert gugája nőtt.

3. Ebéd Fő Notár. Urnál. Horn Ur ma meglátogató Sophiet. – Ma paroxysmusa, 's ma első, 's nagy.
4. Kedd. – RudaBányácskán Connumeratio Sessorium. Én reggel haza. – Sophiet másodszor leli a' hideg. Ma kisebb volt a' paroxysmus.
5. Szereda. – Harmadik 's gyenge hideglelés. Ebéd után Székely Józsiával Ujhelybe. Előltaláljuk a' Bányácskára menő Connumeránsokat.
7. Érkezik a' Præfatiom a' Sz. Hajd. Gyöngyeihez.
Estve Fekesházy Mihály Tarczali Kir. Fiscalisnál.
8. Emíl Bálint haza, anyjokat látni. – Sztankó László Úr exhibeálja³⁸ a' sógornak az Executio Insinuatoriáját.

³⁵ – <Papirosom kapom fel a' Sophie vérét.>

³⁶ [A „mustár liszt” sor aláírt beszúrás.]

³⁷ [Ez a mondat az előző sorok mellett balra található.]

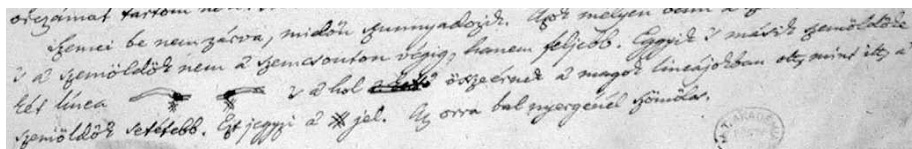
³⁸ [.../álja [Átírás.]

9. VASÁRNAP. Sophie nem eszik, nem alszik; űlve 's előre hajolva, vagy félig űlve 1256
dőlve a' falnak és párnának, szunnyadozik. – Emíl, Bálint Patakra.
10. Dr Horn Ferencz Ur Kassáról a' feleségével. Azt hagyja hogy Sophie 6 vagy épen
8 nadályt is rakasson nyilaló részeire. Hogy kerülje az izadást. Mixtúrát ad és
porokat. –
Sophie estve három nadályt teve fel, 's csendesebben aludt, köhögése szelídebb, 's
a' nadályszívás után fekhetik.
11. Kedd. – D'Ellevauxné Czékére megyen. Fél a' nyavalya ragadástól. Nyolcz egész
holnapot tölte itt. – Sophie két nadályt ma. Mind a' bal oldalára. Ma vidám napja
de reggel paroxysmus, 's fantazírozással. Hericz és Kraynik Pali jönnek.
12. Szereda. – Sophie csendesesen aludt, a' hogy igen régen nem. A' nyilalás most
jobb melyébe költ által. Ismét nadályt tétet, és mustárlisztet. – Reggeli 8 után
paroxysmus, de nem nagy. – A' nadályok³⁹ nem szívnak, mert tele vannak még
vérrel; Zseni a' tókba küld. – Ebéd előtt csendesesen aludt, ebédnél April. 19dik
olta ma evett először eddig⁴⁰ csak három kalán leves volt ebédje. – Estve felé hat
nadály jött a' patikából, 's négyet felrakatott. A' nyilalás békétlenné tette. Ma
kezde zsendiczét inni.
13. Csütörtök. Egész éjjel csendesesen aludt. Én néhányszor mentem ágyához, 's mind-
ég alva találtam. – Midőn napfelköltekor fel ébredék, már fenn volt. Gyomrát fáj-
tatta, szó nélkül intvén, és hónalját jobb oldalán. Baljával megfogta jobb kezem
markát. Lábai hidegek voltak. – Megnyírette velem az egész fejét. Csak egy
kevécs üstöke maradt.

A' Gazdáné sír midőn a' szennyest számolja. Az nagyon érzékennyé teszi. Sír
gyakrabban, és titkon. – Kraynik Klári jó. Sophie nagyon meg van illetve. /
Kristély. Bodnár [...].⁴¹

Ebéd után vígan, hol csak csendesesen. – Az üvegesek csinálják ablakainkat. Én a'
Bignóniát áltűtettem a' Gleditschia mellől az én ablakom elébe. – Sophie elakar
aludni. Fejér párnájához az én párnámat kívánja hogy feje magasabban essék. Én
lábánál űlök. Csendesesen nyujtja 's némán jobbját. Megmarkolom azt, 's ő job-
bomat szájához, 's megcsókolja. Én vissza az övét, minden szó nélkül, 's jobb
orczámat tartom neki. Hármass csókot ad rá.

Szemei be nem zárva, midőn szunnyadozik. Azok mélyen benn a' szemcsontok
alatt. 'S a' szemöldök nem a' szemcsonton végig, hanem feljebb. Egyik 's másik
szemöldöke két línea 's a' hol összeérnek⁴² a' magok lineájokban ott, mint itt, a'
szemöldök setétebb. Ezt jegyzi a' # jel. Az orra bal nyergénél szömölcs.

szemei be nem zárva, midőn szunnyadozik. Azok mélyen benn a'
's a' szemöldök nem a' szemcsonton végig, hanem feljebb. Egyik 's másik szemöldöke
két línea 's a' hol összeérnek a' magok lineájokban ott, mint itt, a'
szemöldök setétebb. Ezt jegyzi a' # jel. Az orra bal nyergénél szömölcs.

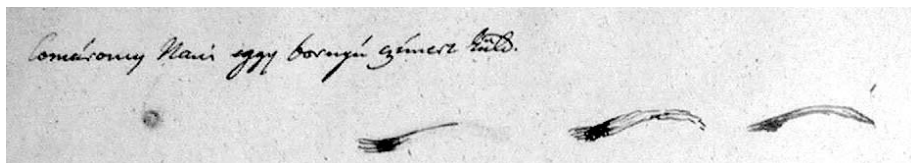
³⁹ nagy. – <A' köhögés [...] baljából jobbába ment által, 's az sokat köhögött.> – A' nadályok

⁴⁰ először <...> eddig

⁴¹ [Utólagos sor végére és sorok közé írt beszúrás.]

⁴² a' hol <a' kettő> összeérnek

Comáromy Nani egyg bornyú czímert küld.

14. A' nap homályos, hidegecske, esőre hajlik. Sophie sokat és csendesén aludt, de álma beteg álm volt. Reggel gyomrát fájtatja, mingyárt⁴³ elkezdte köhögni, 's hánya a' phlegmát. Csendes, de kedvetlen. Máli fris sütésű kenyeret küld. Abból megevett egyg kisded szeletet, és egyg kisded tányér levest, négyszegű tésztával. Kristélyt vesz, 's effectussal. Zseni és Antonín Ujhelybe. – Viszi a' levelet Sztáray Kristófnénak. Estve rossz kedvű; nehezen köhögi ki phlegmáját, 's az összerázza minden tagjaiban. Jobb oldalában két helyt és bal oldalában a' bimbó felett nyilallik. Hericz József öcsém meglátogatja délbén. – A' kertben sok apróságot kapáltatok, igazítatok.
15. Sophia napja. – Rosszúl aludt nyilalásai, 's száraz köhögései miatt. Korán reggel négy nadályt hoztak Ujhelyből, 's kettőt feltétete. Megszűnt a' nyilalás, és valamennyire a' köhögés is, de szertelenül gyenge. Rántott csirkét is, becsináltat is délig kétszer evett. Evett kevés kenyeret is, mellyet velem tépdeltete, velem tétete szájába. Kazinczy Máli délbén itt; mondja hogy az öreg Dercsényi Regmeczen. – Felül a' karos nagy széke. – Dercsényi estve felé itt. Javalja a' pióczákat. E' nélkül a' betegség halált hozott volna. De csudálkozik hogy a' hideget el nem kergették, 's ezt rendeli a' Steer patikájában,⁴⁴ Kassán.⁴⁵
16. VASÁRNAP. Sophie aludt, de ismét beteg szenvedő álmat. Könnyebben köhög, de még is nehezen hánya ki phlegmáját. Kedvetlen. Ebédig két ízben igen kevés grízt, vacsorára egyg tojást. Délután Major Bartosné és Hornné⁴⁶ itt vannak. Azon elméje felderült, és egész elalvásig vidám leve. Paroxysmusa ma kicsiny. – Az ember reggel Kassára orvosságért.
17. hétfő. – Az éjjel valaha már eső esett. Egész nap ma gyengén, kedvetlenül. Nem köpheti ki a' phlegmát. Nem alhatik. – Náni csokolád.
18. Igen rossz éjjelünk. Nem alhatott. Megérkezett Béres Gyurka Kassáról. Steer Ferencz Ur a' két elsőbb orvosságtól 1f 37xr. Conv. pénzben kívánt. A' 3dikért Május 20dikán küldjek. – Spárgát eszik ebédre, nem rossz appetitussal, de nem sokat. – Thalie érkezik Miczivel és Tilivel. – Ismét két pióczát tettek fel. – Estve nem fekhett, nem alhatott. – Négyszer vett a' Kassai orvosságból.

⁴³ Reggel mingyárt [Beszúrás a sor felett.]⁴⁴ a' <Schöber> patikájában, [Javítás a törlés alatt; a törlés bizonytalan olvasat.]⁴⁵ [Az oldal fele üres, egy beragasztott cetli nyoma látszik.]⁴⁶ Horné [Emendálva.]

19. Sophie jól aludt, de csorgott az izzadság róla midőn reggel felébredte. Gyomrát¹²⁵⁶ ma is nagyon fájtatta. Minthogy egész éjjel nem köhögött, most jöve az reá. – Kazinczy Józsefné és Mália. Én Mikóházára Lajos fiammal, gyalog. Nánit ma látom először több holnapok olta. Fenn van. Sophie midőn visszajöttem igen vidáman. Nyájas mindenhez. Ma spárgát, gerli levest és egy híg tojást evett.
20. Sophie az éjjel keveset aludt a' phlegma ki nem köphetése miatt. Ollyankor megizzad a' köhögésben. – Estve vidám.
21. Péntek. Rossz éjjele volt. Egész nap kedvetlen. Elúnta az álmatlanságot. Evett valamit, és nem rossz kedvvel. Gyenge nagyon. Bajza szava Döbrhez érkezik. Én Szalaynak.
- 22 Szombat.
- 23.⁴⁷ VASÁRNAP.
Estve Ujhelybe Székely Józsival. Túl a' torzsáson Antonín utánam a' Lánczy Assessor Ur levelével, hogy ma reggel Kázmérba megérkezett, és holnap vár.
24. Képes Urral Kázmérba. Ott az exequens Assessor. Delvóné hozza Csik⁴⁸ Fiscális Urat. Délután hozzá fognak a' becslésekhez. – Kraynik József és Irínyi Johanna jegyet váltanak.
25. Kedd. Sophie levelét veszem ott, hogy jobban van.
26. Reggel el Kázmérból. Kazinczy Miczit és Tilit a' Sophie ágya körül. Ő valóban épül.
- 27.
28. Sophie kétszer megyen végig karomon fogva a' szobán. – Én Ujhelybe Zsenivel.
- 29.
30. VASARNAP. PÜNKÖSD.
31. Bermann és Kornstein itt. Én Mikóházán ebédlek.

JUNIUS.

1. Levél az Érsektől, hogy csak 12 explt veszen el a' Sz. Hajdan Gyöngyeiből. – Sophie Apr. 12d. olta ma öltözik fel legelébb.
2. Sophie ma lép ki legelébb a' küszöbön, sőt a' kertbe is jó.
6. VASARNAP. Verbőczy Domcsó András Ur. – Keserűbe 's Debrbe indul Parnahaj Gyurka. 7. Vártam Zmeskált, 's nem jött.
8. Szörnyen fáj. – Levél Szalaitól.
9. ELVÉGEZEM SZALLUSZTNAK MOST DOLGOZOTT FORDÍTÁSÁT.
Holesch Dániel és Török Katinka első vizítje.
Otto Wigandhoz levelem 1. Jun.
Bowring 15f. W. W.
Denkmähler des alten Roms 60 Kupfer 42 Vign. nach Barbault. fol. Augsb. 1816.
20f. W. W.

⁴⁷ 24. [Átírás.]

⁴⁸ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

- 1256 11. Bernáth Sám. hozza Csányi László Urat
Keserűből jó Ondorkó György hoz 25 f. – 3f. 24x Bertalan Imre megtartott.
12 Sok hetekig tartott szárazság⁴⁹ után ma éjjel eső esik.
SOPHIE MA ELŐSZÖR UJHELYBEN MIOLTA FELGYÓGYÚLT
13. VASÁRNAP.
15. Kedden Regmeczen volt Sophie.
16. Párisból a' Fekete Gáspár levele.
17. Prof Csillay és Majoros itt.⁵⁰
18. a' Sz. Hajdan eránt Bártfay franco 50x. Sophie Patakra.
19 Sophie haza.
20 VASARNAP. reggel Fő Notár. Dókus Ur levele, hogy Szemere Pál és Pálné nála vannak; hogy menjek bé. Bémentem. 13 holnap olta nem láttam, 's Palit beretvált bajusszal ma először. Ma látom nála Bowringot. (lásd itt a' Jún. 9diki jegyzést.) – Schertl Jetti Major Barthosnál. Ott hálók.
21. Ott ebédlek. Délután Pali és Paliné, Fő Notárius és Gönczi Samuel Úr velem ki Széphalomra. Sophie ma látja Palinét. – Ők vissza; és itt maradok a' holnapi posta miatt. Delvóné és az Ura jönnek, mennek.⁵¹
22. Vay Abr. Beregi Administrátor beül Fő Ispáni székébe Beregszászon.
23. Nem fáj. – Sophie Regmeczre. Anniversáriuma az ipam és a' Gróf Gyulainé halálának.
26. Ujhelybe jövök. Gratulálunk Fő Notárius Úrnak holnapi neve napjára.
27. VASARNAP.
Fáy Ferencz és Bernath Anna.
____⁵²
tizennyolcz esztendei magtalansága után lett
1. Gyula Béla 182 ⁵³
2. Gyéza Ferencz 1828. 8. Mart.
DAVIDOVICS REGEMENTJE FEJÉR GOMB, NEM SÁRGA.
JÚLIUS.
7. Szemere Pál és Pálné megérkeznek Bereg és Ungvár Vgyéből.
8. egész nap itt. – Generális Gyűlés.
9. Szemere el.
10. Patakra examenre. – a' Sógorom Kázmérban meghal.
11. VASARNAP. Exámen. Gróf Teleki József Fő Curátor Úr hidegglelése miatt nem jelent meg. – Ferenczy József Predikátor Ur predikál. – Ebédkor jó a' Török Napi levele, hogy az atyja megholt, 's hogy holnap temetik.
12. Deáky Zsigmond nekem olasz nyelven írt Magy. Grammaticáját küldi Szirmay Lajos Ur által. Ez Nevelője a' Luccai Herczegnek.

⁴⁹ tartott <...> szárazság⁵⁰ itt. <Sophie Patakra.>⁵¹ [Ez a mondat sor alá írt beszúrás.]⁵² [Vízszintes kapcsos zárójel.]⁵³ [Az évszám utolsó számjegye hiányzik.]

13. Ragályi Zsigm. és Pál. – ERDÉLYI LEVELEIMET a' Prof. Somosy János Urnál szállá- 1256
soló Szilassy⁵⁴ praeceptora által censurára Bártfayhoz.
14. Reggel el Patakról. Sophie hideglelési fázáskákat érez. – Én Ujhelyben maradok:
de éjszakára haza sétálok.
15. Virradtakor Ujhelybe. – Consil. Szirmay Adám Fő Notarius Urnál ebédel. Én is
ott. Fáy Zsigmond Úr nálam. – Emíl értem küld, mert Sophie nagyon beteg.
16. Fáy Zsigmond Úr Széphalmon. Végzek vele 1500 fntot Ungvárból neki, ahhoz
500 forintot.
17. Sophie hánytatót veve. Estve Emíl értem jó. – Major Barthosné int a' ház előtt,
hogy egy órával ezelőtt Kovács Kisassz. Gouvernante a' Klobusiczky József
Kamarás Ur gyermekei mellett, egy pakétet hozott Pestről.
- 10 expl. Sz. Hajdan Gyöngyei. (Ezeket nyomtatva ma látom először.)
Szent Miklós
Szalay László Recenziója a' Muzáronnak.
18. VASÁRNAP. Ma van a' keresztelő Olasziban.
LÓNYAI EMMA SZÜL. JÚL. 12d. reggel öt órákor. Anyja estve még Patakon theát-
rumban volt. Keresztatyja Kazinczy József, keresztanyja Kazinczy Honoráta.
19. szül. Gr. Sztáray Albertnek és Grof Waldstein Mariának fíjok leve Pesten. Neve
László.⁵⁵
20. Érkezik a' Fenyéry levele a' Bajza ellen nyomtatott feleletével G. D. J. Urnak.
FIZSI ÖZVEGY DR. WÄCHTERNÉNÉL SZEKENBEN. Sokat betegeskedik, valamely ki-
ütesekben. Auschlägen. Így írja Gróf Gyulai Lotti.
Ezen egész holnapban nagy forróság mindég, az elolvadásig, 's eső csak egyszer
sem. Ma estve kezde esni, 's éjfélig csendesen de dörgések mellett esett.
23. Lónyai János Bereg Vármegyei V. Ispány levele a' Vgye parancsából jelenti hogy
ott Assessorrá téttem.
24. Reggel ki a' feleségemhez, éjszakára vissza Ujhelybe
- 25 VASÁRNAP.
Jászai születésű Kerekes Ferencz, Özveggy Ibrányi Miklósné⁵⁶ szül. Gróf Klo-
busiczky Maria Szerdahelyi Tisztartója, a' vadászaton ellőtte állát, nyelvét, or-
rát, 's tizenhárom egész napig kinlódván meghal Ujhelyben. Az ételt nem a' szá-
ján töltötték belé, hanem az orrának azon lyukán, melyet a' lövés ejte. Irtózatoss
eset!
Talán épen ezen holnapban a' Kassai Posta valamely Tisztjének a' fíja kiment
puskázni, 's mivel a' kutyája nem jól ment a' fürjnek, megfordítá a' puska, 's a'
kutyát annak agyával verte. A' puska elsült, 's az ifju ember mellyén keresztül
méne a' lövés. Három holnap mulva elholt.
26. Fenyéri küldi ezeket:
Bowring Poetry.....15. f. W. W.
Széchenyi a' Lovakról, nyomt[atott] pap[ír].....3 „ 20

⁵⁴ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

⁵⁵ [Ez a két mondat utólagos lapszélére írt beszúrás.]

⁵⁶ Ibrányi <...> Miklósné

1256

Hormayr Taschenbuch 1830.....10 „ –
Galettis Atlas.....17 „ –
Mednyánszkys Erzählungen.....6 „ 40
Gedichte des Königs v. Bayern.....

Gróf Mailáth Antal

honor. VNotár. Zemplben 1820. Jún. 6d.

B. Malonyai János Administr[atort] honor. Fő Notáriusnak nevezte ki
1823. Apr. 14d.

Fő Ispáynak install[álta] 1830. Aug. 5d.

Anthologia Graeca. edidit Frid. Jacobs. Lips. 1813.

GRÜNFELD DÁVID 1821.

14 hordó 80 ftjával. Göncz Ruskai Jakabnak 30ftjával adták, az pedig 24 f.

WOLF SÁMUEL 1822.

elebb Decemb. 18d. azután 23d. volt nálam és Bermannál. A' pecsétemet
kérte vagy Moskótól csak egy elnyomását.

Dordrehti⁵⁷ Synodus 1618.

ugy megkötötte a' dogmákat mint a' Trident. A' nem hívőket kitették a'
szolgálatból, az Orszból kiűzték.

Leib Eldinger Kupecz

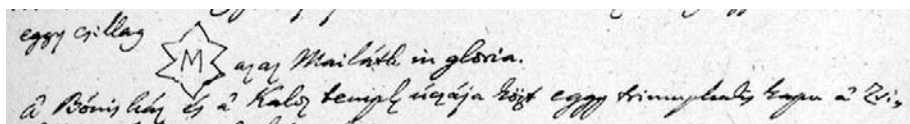
in Lemberg, Krakauer Vorstadt. Nro 187. 2tem Viertel. den 28sten.
Jul. által adtam neki Ratio Studior. in Hungaria.

LEIB ELDINGER

Theresia Zichy vidua Josephi Gotthardi Vondernoth. Rouget de Lille írta
a' Marseilli Marchot. Die Sprache pag. 305.

AUGUSTUS.

- 4 Szeredán. Personális Mailáth György Honth Vármegyei Fő Ispány és Gróf
Mailáth Antal ebédelnek⁵⁸ Szerdahelytt, 's estve felé belépnek. – Illuminatio a'
Cath. templomban *In hoc Signo Vincas*. A' Crucifixus alatt a' templom középső
ablakában.⁵⁹ A' Kálvinista torony' legfelsőbb ablakán egy csillag

az az Mailáth in gloria.

⁵⁷ Dordrehti [Tollhiba.]

⁵⁸ Antal <Szólóskén> ebédelnek [A törleszt bizonytalan olvasat.]

⁵⁹ a' temp<...>lom középső <ajtaj> ablakában.

a' Bónis ház és a' Kalvinista templom úczája közt egy triumphalis kapu a' 1256
Zsidóké. Pallásznak képe alatt
Éltednek ez volt hív vezére,
'S ím nyujtja már a' mit ígére.

—
Egy Génus ket koszorúval:

Ezt néktek Véd⁶⁰ Angyala

Honth Györgye 's Zemplény Antala.

Én ebédnél Fábri Urral ülök. Jó 's már későn Gróf Andrásy György. Ettől hallom
estve Dókus Fő Notarius Urnál hogy Ő Fels. a' Magy. Academiát confirmálta. –
A' Personalis és a' Fő Ispán végig járá az illuminatiókat. Betérnek a' Fő Notarius
illuminált kertjébe is.

5. Csötörtök. Ma van az Installátio.

6. Péntek. A' Personális megyen. A' Fő-Ispány Liskáig kíséri.

7. Szombat.

5 Csötörtök.

Installátio. –⁶¹

6. Péntek. A' Personálist a' Fő-Ispány és B Vay Miklós Liskáig kísérik. Patakon
meg tekintik a' Collégiumot. – Levél Gr. Bethlen Imrétől és Fenyérytól, estve ki.
Sophiet phantasiák közt találok. Szörnyű paroxysmusban.

7. Szombat. Dr Horn betér Sophiehoz. Én estvére vissza Ujhelybe.

8. VASARNAP. Végre estve felé gyűlnek a' felhők, 's éjjel rövid szelid eső.

9.

10.

11. Gyűlés. Diætai Követek választatnak. B. Vay Miklós Vice-Ispány, és Szirmay
Antal a' Vékei fíja az Udv. Consiliáriusnak. Horváth Nani.

12. Deputatio az Instructio csinálására. – Veron.

13. Péntek. Gyűlés. Ebéd B. Vaynál Volucsics Fő Hadnagy. Isabella. – Estve hír a'
Barkasi Imre levelében Páris felől, hogy ott kiütött a' Revolutio.

14. Szombat. Az ebédnél Fő Isp. Szerencsy Isthoz. Szőgyényi Ferencz én. A' Fő
Ispán az én szavamra Szerencsyhez, hogy a' Fő Ispán házassodjék és legyen igen
sok fíja: „Nem lehet kettőnek szolgálni. – – –

15 VASARNAP.

⁶⁰ [A „Véd” előtt hely van kihagyva.]

⁶¹ Installátio. – <Délután.>

1256 16

17

18. estve haza.

19. reggel bé Ujhelybe. Ebéd Major Barthosnál. Ma van születése napja Paulinának. Be lép 12dik esztdejébe.

20 reggel értem a' szekér, hogy Grün Seelig Mikoházán. Estvére vissza Ujhbe. ESTVE Ujhelyben és Széphalmon 10 és 11 órakor FÖLDRENGÉS.

21 Szombat. Sophie Ujhelybe jó. Major Barthosnál. Kimondhatatlanul gyenge sápadt, száraz, a' hideglelés után.

23. Kazinczy József és Bay Cecilia összeeskettettek, – Surányban, Beregh Várm.

Hont Vármegyei Esperest Viski Plebánus – – – –

Szerény

Szerencsy István.

Alkalmat

Lónyai Flóri

kivívtuk

Emmi.

22 VASARNAP.

23.

24. Berko Judkovics Kemenczei Zsidó, Abaujból, panasolja hogy megcsalta Seelig Grün.

29 VASARNAP. Ebéd a' Piaristáknál, nagy.

SEPTEMBER.

3dikán Pénteken. Kazinczy József öcsém és hozzá Aug. 23d. esketett felesége Bay Cecilia Regmeczről Szabolcsba visszamenvén, Ujhelyben kevés pillantatokig nálam. Máli testvérét eddig kísérte Zsenivel és Thalival, kik osztán velem Lónyai Gabornál ebédlének.

Levél a' Patriarcha Érsektől. dd^o Aug. 30d.Rumytól, Esztergomtól. ddo Aug. 23d.⁶²

a' Prímás Cardin. Rudnay vette leveletem 's végre könyvemet is, melyet a' levél melől valaki elvett, (a' Sz. Hajdan Gyt).

der bisherige Ceremoniaire [...] secretaire Wiber.

Prinzessin Nida. (Hessen Darmstadt és Szendrei Török leánya.)

így az 1831diki Pesti Nemzeti Magy. Kalendariumban is, a' Csillagkeresztes Dámák közt, férje neve mellett: Hessen Landgraf⁶³ Hitvесе, Nidda Grófné, Ns. Szendrei Török Assz.⁶⁴

22 és 23 Septbr. közt rosszúl.

Nagyon szárad. de Ausschlag. 's azolta jobban⁶⁵

23 Sept. Deutsch Löbel Ujhelyi Kereskedőnek adós voltam 102 f. 30 x.

ma fizettem, 's beírtam a' könyvébe⁶⁶ – –

72 " 30.

restálok 30f. –

⁶² Aug. <..d.> 23d.⁶³ Landgraf<.>⁶⁴ [Ez a mondat utólagos pótlás.]⁶⁵ [Az utóbbi két sor a lap bal oldalán bekeretezve.]⁶⁶ köny[...]/be [Átírás.]

Ecclesia Catholica occidentalis credit Spiritum procedere a Patre et Filio. – 1256
Orientales vero non uniti asserunt procedere a solo Patre.

26. VASARNAP. Megholt az öreg Velejbei Regmeczi jobbágygazdám.
28. Zmeskál Consiliárius exequál Bermannak.
29. Sophie megyen és Pénteken⁶⁷ estve már itthon.

OCTOBER.

1. Sophie az Ausschlag által jobban van.⁶⁸
5. Ujhelybe.
9. A' Reform. templom tornyába itt e' napokban öntött nagy harangot ma szombaton dél után vona fel Vida⁶⁹ ácsmester. –
10. VASARNAP. hír hazulról, hogy a' Septemb. 13 és 14. közt való éjjel ólomból elloptott 6 darab sertés közzül négy⁷⁰ megtaláltatott, 's Zemlényből⁷¹ vissza hajtattott. A' Grof Szapáry Peterné Sztanrovszki⁷² István nevű Zemlényi Ispánja vette meg a' Grófné számadójától.
18, 19, 20. Gyűlés Ujhben. 18d. Lónyay Gábor és Balásházy János resignálnak.
24. VASARNAP. Balog Abrahám Borsod⁷³ Vgyei Fő Fiscalis és Kapitány Pfannschmidt Urakkal Fő Notarius Urnál ebédelek. – Dél után haza.
25. kertben ültetek eleven sövényt a' háztól a' csűríg. – Sophie jobban van.⁷⁴
26. Vay Lila és Péter, az öreg Szentes Józsefnével és Prof Csillayval nálam.
27. Belépek életem 72d. esztendejébe. Ma végzem el a' Bibliai Történeteket.
28. a' legszebb tavaszi nap. Egész légio légy száll az ablakokra téli álmából.
29. a' legirtóztatóbb szél és hideg. – Sztanrovszki István Zemlényi Ispány⁷⁵ nálam.
30. Csendes idő. – Reggel Ujhelybe.

VIDE NOVEMBER.

Prof. Márton így kívánja, és csak így, adreszaltatni leveleit,
AN HERRN JOSEPH VON MÁRTON PROFESSOR
auf der Landstrasse neben der Augustiner Kirche, in Wien. Nro 273. 1 Nro

v. Haykul Anton. Obere Bäckerstrasse. Nro 755.

Barkasy Imre Ur leveléből. 1830. Aug. 27d.

- 1, A' Becsi lithographiai Intézetek közt alkalmasint legjobb a' GRAMICHÉ. Pilizottit az utaztatja. Radmannsdorf Laxenburgban dolgozni állítattott.

⁶⁷ és <Szomb> Pénteken

⁶⁸ [Ez a mondat be van keretelve.]

⁶⁹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

⁷⁰ közzül <kettő> négy

⁷¹ Zem<p>lényből

⁷² Peterné <Tisztje hízlalá> Sztanrovszki

⁷³ Abrahám <..> Borsod

⁷⁴ [Ez a mondat be van keretelve.]

⁷⁵ Is[./ny [Átírás.]

- ¹²⁵⁶ 2, a' lithographus munkája a' Thewrewk képeinek⁷⁶ nagyságokban 10–12f. Conv. pénz.
 a' kő' ára 2–2f 30x Conv. p.
 3, a' nyomtatás árán változtat a' papiros minéműsége és a' példányok mennyisége.
 a' Devaux képe 50 péld[ányban] nyomtat[tatott] 18f. Conv. p. Az árát a' pap. nagys. okozá
 4, Radmannsdorf Vajda Hunyadot copizálna 20f. Conv. p.
 a' kő – 5 ft. Conv. p.
 (szebb mint a' Dob. papirosa) papiros fél ív
 100 darabhoz – – – – – 5f. 50x.⁷⁷ Conv. p.
 100 darab nyomása – – – 6 f. –
 négy darab mustra képet küld.

TYPOGRAPH.

500 példány in 8. papiros nélkül 24 f. váltóczédula
 1000. péld. – – – – – 32 f. váltóczédula papiros nélkül.⁷⁸

Márton Prof. Úrnak kevés eszt. előtt 350 Váltforintért hozták bálját Velen-
 czéből.

1828. Martz.

a' tőke pénz volt 248,200 f. Ebből 233,200 f. a' Társaság rendelkezéseitől függ; mert
 a' Telekiek és Gr Festetics László meghatározták a' célzt.
 Esztdei kamat 13992 f. – a' Pálffy Ferencz esztendőnként fizetendő pénzével pe-
 dig 14392 f.
 Ennek hatodrésze a' tőkepénzhez adaték, 's így marad 11993 f. 20 x.

fonál, kötél, mint fedél, lepél.

mala mens, malus animus. Terent. – Ezt ő Aristophanestől vette: δολια ψυχαι,
 δολιαι φρενες.–

NOVEMBER.

1. Hétfő. Ma fagyott meg legelőbb e' télen a' Vgyeháza előtt az árok az úczán. – Prof. Somosy Urnak Archivarius Kassay Ur viszi pro Censura a' Bibliai Történetek MSát.
- 3 Szereda Ujhelyben vásár. Gyönyörű meleg idő. A' Színbor hordaja kél 47f. 1 putt. asszú 10 f.
 Lenhossek Mihály szül. 1773. Május' 11d.
 Suschter János szül. 1777. Máj. 4d.

⁷⁶ [...]einek [Átírás.]

⁷⁷ 5f. <.> 50x.

⁷⁸ [A „papiros nélkül.” kapcsolós zárójellel mindkét sorhoz.]

Wékey Károly szül. 1781.⁷⁹ Febr. 4. megholt Nov. 8d. 1830. Örmezőn. 1256
Temett[etett] Ujhelyben.

Kovács József Kőrösi, majd Halasi Predikátor Csokonaynak poetai atyja.
szül. Győrben 1761. Martz. 17d. megholt Octob. 10d. 1830.
feles. Gőből Mária. – Gyermekai nem maradtak.

Domanóczi és Lestíni Zmeskall József Districtualis Tabla Assessora 46 eszt.
szolgálatja után Consiliarius.

Szeldmayer József szül. 1762. Január. 22d.

LaFayette szül. 1757. Septb. 6d.

Ampringen szül. 1619. † 1684.

Seraphinka szül. 1823. Novembr. 7d.

Péli Nagy András megholt⁸⁰ 1830. Sept. 18d.

Török József Úr, Castellanus Ujhelyben 1754. 21. Apr. szül. testvére István
Major a' Palatinus Huszaroknál Budán. 1825 körül.⁸¹

Boronkay Gáspár szül. 1764. Január. 13d.

felesége Szulyovszki Anna † 1830. Nov. 29. Rákócson.

Kisfaludi Károly † 1830. Nov. 21d.⁸²

Convers. Lexic. magyarul.....

Naturgeschichte. 13. Heft. [jr.] 20. x. C. M.....10,, 50

der feine Gesellschafter. 1. f. C. M. 2,, 50

FerdKlt[.]gens [?] Abendunterhaltg. 20 x.....– 50

Josephi, Worte des Ernstes. 1f. 20.....3,, 20

Júl. utolsó napjai.....⁸³

Novemb. 6d. Jettyvel voltam Ujhelyben.

7. VASARNAP.

8. Gyűlés – Wékey Károly Örmezőn meghal. szül 1801. Febr. 4d. p. mihi 136

Major József Ujh. Predik. szül. 1779. Septemb. 29d. p. mihi 208.

Georg. Lippay Eppus Veszprém et Cancell. sub Ferdinand II. 1636. Fasc.
152. Nro 207.

9. Gyűlés. ebéden Soos Pálnál.

10. Ujhelyi Predik. Major József †. dél előtt 11 és 12. közt vízi betegs. szül. 1779.
Septbr 29d.

Emil. Verbőczy Domcsó András és Strauss Jakab ÉrSemlyénbe.

11. Ma éjjel megholt Horváth Gáspárné Széphalmon. Sophie Spisáknál halt. Én
haza.

(II.) – Wékey Károlyt ma reggel temették. Árkot a' kertben szőlőnek.

⁷⁹ 178[.]. [Átírás.]

⁸⁰ András <...> megholt

⁸¹ [Ez a mondat az előző mondatok mellett a lap jobb oldalán.]

⁸² [A „Lenhossek Mihály...” kezdetű mondatától eddig a mondatig a sorok eleje egy vonallal össze van kötve.]

⁸³ [A „Convers. Lexic...” kezdetű mondatától eddig a mondatig a sorok eleje egy vonallal össze van kötve.]

- 1256 12. reggel Ujhelybe. Gyönyörű tavaszi idő. De Septemb. 13d olta nincs eső, 's a' föld minden szárazság nélkül van.
13. Boronkay Gáspár ma rekeszti be 66dik esztdejét. Szül. tehát 1764. Január.⁸⁴ 13d. Temetik Major Józsefet. Ferenczy Pataki Predik papol,⁸⁵ Nyíri Oratiót mond.
14. VASÁRNAP. Wékey Károly tiszteletére halotti pompa. Ferenczy papol, Theol. Prof.⁸⁶ Somosy János Orátiót. Gyönyörű beszédek, 's mind, de kivált Ferenczy a' sok Catholicusnak nagyon megtetszik.
- Wékey atyja Ferencz, anyja Kozma Ágnes. A' Szolgabíró Miklós testvére.
18. reggel haza. Estve vissza. Kelemen Erzsinek gratulálok. Ott csak Fő Notarius és Gönczy Samuel Urak. September 13d. olta ma esik először valami esőcske. Ezen egész idő alatt csak szemzett, ha esett. Az egerek nagy kárt tettek a' vetésben.
- FARKAS UJHELYI ZSIDÓ
Pesten, Váczi út. Arany Csillag. Madarasi ház. Winter Jakabnál.

21. VASÁRNAP. Bártfaynéől levél. / PESTEN MEGHAL KISFALUDY KÁROLY
24. meghal Fancsikán Bodó Ferencz. Szeredán⁸⁷ reggel az Ujhelyi hegyek hóval vannak ezen a' télen elsőben békítve.
25. Katalin napja. A' Papista templom tornyába felvonják az új harangot. Donátus nevűt. Pechy Ferencz a' Septemvir fija itt a' Gyűlésben. Estve pedig Dókus Fő Notárius Urnál, hol szállva volt.
- A' tiszta lelket, a' szerénnyt csodálta. –
S szerette minden: senki nem gyűlölte Wékey Károlynak⁸⁸
A' régi ház, baráti 's a' Megye –
Eggyütt kesergik elhunyt fényeket.
26. péntek. Sophie Patakra.
Döbrenteitől levél.
28. VASARNAP⁸⁹
29. estve 9 órakor meghal Rákócson Boronkay Gáspárné, szül. Szulyovszky Anna.
Bartos Majornak gratulálunk Inczédynél.
30. haza. – Rheumatism. a' fejemben.⁹⁰ Meghal Pius VIII.
DECEMBER.
1. vissza Ujhelybe.
3. Huszti Ferencz és Polyák József Keserűből. 6 eszt. 4000 f. – – Estve apprecalni Kelemen Bébi Kisassznak. Ott Kozma Ferencz és hitvese Gosztonyi Borbála.
Levél Schedeltől, ut Döbrentei.⁹¹
4. Borbála napja.

⁸⁴ [A „Január.” más tintával be van keretezve és a sor mellett ugyanezzel a tintával: „téves!”]

⁸⁵ Ferenczy papol, [A „Pataki Predik” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁶ papol, Prof. [A „Theol.” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁷ 24. Szeredán [A „meghal Fancsikán Bodó Ferencz.” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁸ [A név kapcsos zárójellel a négy sorhoz.]

⁸⁹ [Ez a sor utólagos beszúrás.]

⁹⁰ [Ez a mondat be van keretezve.]

⁹¹ [Ez a mondat utólagos beszúrás.]

1256

Kácsándy Mih. Notár. és Vice Ispán Butkay István Követek 1638 a' Pozsonyi Dietán

1642 ismet volt. De az 1643diki Dieta Decretumai nincsenek in Corp. Juris Hungarici.

Kácsandy antea Perceptor és Assessor.

Ausstellung in Wien, 1830.

Ermordung Caesars. Nach Füger, geschubt von Kininger.

Maria Theresia (v. [...]) nach Maron. [...] v. Joh Kovátsch.

Gegend v. Fidisch. Eisenb. Com. Aquarel v. Joh. Nep. Schödelberger.

Ginofsky Jos.

Petter (Franz Xaver) Corrector.

Kuppelwieser. portrait.

Karl Sales.

Denhauser.

B. Malonyai. u. Prof. Joh. Ender.⁹²

Alexanders Ubergang uber den Granicus. – Jos. Szent Pétery.

Portrait des Palatinus in Wachs. bossir[.] v. Elias Hütter.

Buste des Kaisers, aus Gyps. v. Jos. Klieber.

Nyelvtudomány K. K. Vörösm. Schedel	Philos. D. Imre János	Történetírás Horv. Istv. Petrovics Fr.	Mathem. Tittel Bitnicz	Termeszet Tud. Gebhart. Bugát.	Törvény.
K. S. Kölcsey Horv. Endre Guzmics.	Berzs. Szilassy	K. Kis Ján.		Horv. Józs. Balásházy.	Szlemenics. Köteles S.

Elöl ülő Gr. Tel. 2dik Gr. Széchényi
Pénztárnok Helmeczi. Ellenőr Gr. Széchényi

5 VASÁRNAP.

10. Ciceró Catilináriai megerkeznek a' Devaux és a' Bäuerle lithogr. képével

ALBERT RIEMENSBERG RITTER VON RADMANNSDORFF Lithograph.

{gedruckt bei Mannsfeld et Comp.

Seitten-stettengasse. Stadt Wien.} Ma vettem Correctúrára a' Bibliai Historiák első ívét Patakról.⁹³

⁹² Joh. <...> Ender.

⁹³ [A kéziratban itt beragasztva Márton József 5 levele és cédulája. Ezeket ld. a szöveg leírásánál, jelen kötet, oldalszám.]

1256

12 VASARNAP.

December 13. Nagy Lázár Úrnál organisáljuk a' Casínót a' Balásházy János Ur által 1827. építeni kezdett nagy házban, a' Hartay Cúrián. – Farkas Zsido Pestre indul.

14 egész éjjel havas eső. Fertelmes idő. Nagy sarak. A' hegyek mindenfelé be vannak hintegetve olvadó hóval.

Hír a' Diétáról: 1, a' Helytartó Tanács a' Magyar Vgyékkal magyarul levelezzen.

2, a' Curia magyar Sententiát hozzon a' magyarul folyó perekben.

3, a' magyar pénzre magyar epigrapha.

4, a' Só' mázsája 30 xrral alább szállítatik.

18 haza.

19. VASÁRNAP

20 Rozgonyi József és Görgey Fanny copulátatnak. Ujhelyben⁹⁴ vásár. Locumtlis Consil. Ambrózy Lajost megüti a' guta az asztalnál, 's meghal.

21 Domcsó András de Verbőcz. – Kazinczy Mária megesküszik Radban Turánszki al.⁹⁵

Tántja Kárner Lászlóné elment a' háztól, hogy jelen ne legyen mikor a' nem kedves házasság megtörtént.

22

23 Vissza Ujhelybe.

24

25. Szombat. KARÁCSON Staféta a' Cholera nyavalya eránt, mely Oroszországban pusztításokat teszen.

26 VASÁRNAP. Nyargalva megyen a' katona Ujhelyen, Patak felé, a' katonai levéllel.

CSEREY MIKLÓS BRÉD, KLITZ.

31. érkezett meg Farkas Zsidó Pestről, 's hozza Richternél heverő képeimet.

A' rettenetes sár miatt 10 nap jött Pestről. (Miss Sara és Minna Fenyéritől.)

A' Dietáról haza jövő Követeknek bezzeg vala útjuk.

Ma Pesten béverik a' Judex Curiae Gr. Cziráky Antal ablakait, 's ezt kiáltozzák.

Haljon meg a' bazaarúló! – Az ablakokat helyre állítatá reggelig Cziráky, de véghetetlenül levolt verve a' történet által.

Hormayer Oester. Plutarch képei között

1. Carol. V.	6. Ferd. II.	11. Leop. II.	16. Montecucoli
2. Ferd. I.	7. Ferd. III.	12. Franc. I.	17. Zrinyi
3. Maxim. II.	8. Leop. I.	13. Eugen v. Savoy.	18. Hell.
4 Rudolph. II.	9. Car. VI.	14. Laudon.	19 Born.
5. Matth. II.	10 M. Th.	15 Kaunitz.	

⁹⁴ 20 Ujhelyben [Beszúrás a sor felett.]

⁹⁵ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

PETRUS SZIRMAY et ANNA KECZER.

1256

proles hoc ordine nominantur: Steph. 2., Nicol. 3., Petrus et Andreas. Protoc. A.
Nro 9. pag 1113.

How do you do? olv. hau du ju du?
quomodo⁹⁶
az az Comment faites vous faire?

ZEMPLÉNY.

1827 fizetett Coronationale honorariumot 1024 $\frac{3}{4}$ aranyat.

1830. V. Ferdinándnak 880 $\frac{3}{8}$. aranyat

Portája volt 128 portaja és fizetett Contributiót 88154 f. 16 xr. pengőben.

1830 lett portája 110. elvesztett belőle 18 portát.

Testőrzőkre fizet 2049 f. 21 $\frac{1}{8}$.

1831.

JANUARIUS.

1. Szombat. ebéd Bodó Urnál. dél után Pika és Fő Notárius Urakhoz. irtóztató sár.

2. VASARNAP. tavaszi melegségű idő. Nem mentem ebédelni Major Barthoshoz. Dolgom volt.

3. Fő Notarius Urnál ebéden.

4. Bodó Urnál. Reggel jó a' levél Fő Notarius Urhoz első VIszán B. Vay Miklóstól, hogy ő Borsodi Administrator leve. Prof. Márton József Úr nevében Tályai⁹⁷ postamester Kardos Sámuel Úr nekem 91 fntot lefizettet az itt való postamesterrel azon 94 fntom helyett, melyet Prof. Ur veve fel Ocskay Antal Kanonok Urtól a' 20 exemplár Hajdan Gyért.

Reggel szépen tűnt fel a' nap: estve olly sűrű bűdös köd, hogy alig lehetett színi.

5. Kelemen Sámuel Urnál ebéd és vacsora Bodó Úrral. Tart a' fertelmes és bűdös köd.

6. VIZKERESZT. – Barthos Major Úrnál. Fogy a' köd.

SCHÉDEL FERENCZ ORVOS DR ÚR LAKÁSA.

Pesten, Maria Dorothea úca. Szám 13. – emelet 2.

Herczeg Breckenheim statuáltatott Patakon 1808. Júl. 5d.⁹⁸

7. Ma éjjel végre valahára megfagyott.

8. tart a' fagy.

9. VASARNAP. ebédkor haza sétáltam. A' réten már átfagyott a' patak.

10. Otthon. Első havacska.

11. reggel bé. – Az éjjel Fő-Ispányunk keresztül ment Ujhelyen. Kir. Commissáriusnak van nevezve Cordont vonatni a' Lengyel széleken a' Varsói revolutionális mozdulatok vagy a' Moszkvai *Cholera* miatt, melly most támadt pestises nyavalya.

⁹⁶ [A „quomodo” az előző sorhoz nyilazva.]

⁹⁷ nevében <Bécsi> Tályai

⁹⁸ [Ez a sor a lap jobb oldalán bekeretezve olvasható.]

1256

Hír Barkasitól, hogy B. Vay Miklós Január. 31d. fogja tartani beülését a' Borsodi Administrátorságban, és hogy Lónyai János Loctlis Consiliarius lesz.

13 VASARNAP.

14d. B. Vay Miklós és Szirmay Antal Követeink referálják Dietai munkálkodásokat.

15 Vay viradtakor megyen. Sophie be jó, hívat. Így jelen nem leheték a' Gyűlésben, hol⁹⁹

18. Kazinczy Máli és Laczi hozzám. Vélek ki Széphalomra. – Gróf Teleki levele.

19. estve gyalog vissza Ujhelybe.

20 VASARNAP.

Sophie pióczákat rakatott fel. Fájdalmai megszűntek, de a' sok vérszívás elgyengítette.¹⁰⁰

21. Kazinczy András öcsémekkel Miskolcra indulok. Bodónál ebéd. Kemény hideg és hófúvások. Éjsz. Olasz Budai András Fiscális Urnál.

FEBRUÁRIUS.

1. ebéd Szerencs. Ott a' sok Zemplényi Deputatus. Azok Csanálosra. Mi éjszakára Miskolcra.

2. Vay Abrnéhoz. Lilla és Erzs. Atyjok Beregszászon. Ragályi Jánosné. Ebéd Zsolcza. Ma látom legelőször B. Vay Lajosnét. – A' Banderium majd megfagy a' lovan. B. Vay Miklós Miskolcra pompásan bemegegyen.

3. B. Vay Miklós beül a' Borsod Vgye Fő-Ispányi Administrátorságába. Decretuma erről 30 Xbr. Csoma Zsigmondné. Szilasy Ferencz. B. Bémer Kanonok¹⁰¹ kezét szorít a' Superintdnek. Füzéresy a' Sepsi Plebánus és Prépost. iszik¹⁰² a' Superintendens egészségéért az asztalnál.

4. Ragályi Tamás és Lónyai László Követek referálják Dietai munkálkodásokat. Lónyay Lászlóné Bónis Therézt ma látom eloszor miolta asszony.

5. K. Andr. haza. én Harsányban ebedelek. éjsz. Kövesd. – Éjsz. B. Vay Miklós Kövesdre kísérve HAT Magistrátualistól. Én Kapitány Weiss és Főhadn. Szalay Urnak (a' Palatinus huszár¹⁰³ Rgmtből) az ebédlőben. Okolicsányi FőSzbíró ott hagyja halálos betegségben fekvő fiját 's jó az Administrator tisztelgésére. Együtt vacsorálunk. Én Hutka István Fisc. Urral egy szobában hálók.

6. VASARNAP. Kövesd. – Estve Bajkó József.

7. Menzel nevű híres Pesti szakáccsal¹⁰⁴ ki Zsolczán és Miskolczon főzött Pest felé. – Kapolnán túl Dercsényi Pál elrepül szekere mellett. Áltűtet. Éjsz. B. Brudern Józsefnél Gyöngyösön.¹⁰⁵

⁹⁹ [A mondat befejezetlen.]

¹⁰⁰ [Ez a mondat a lap jobb oldalán az előző bejegyzések mellett, bekeretezve.]

¹⁰¹ [Hely van kihagyva a keresztnévnek; a családnév bizonytalan olvasat.]

¹⁰² Füzéresy iszik [Beszúrás a sor alatt.]

¹⁰³ Palatinus <Rgmt> huszár

¹⁰⁴ híres szakáccsal [Beszúrás a sor fölött.]

¹⁰⁵ [...]/ngyösön. [Átírás.]

8. Bagi fogadó. – Gödölőről jobbra Göd praediumnak. Ott hálok. Ma látom DPál-
nét először. 1276
9. Gödölő és Göd közt a' nagy hoban és lucokban sokat járván tudógyuladást ka-
pok.
Pestre reggel. Szemere nincs. Bártfay. Ágyba mingyárt. Kovász. – B. beszéli
Helmeczynek hogy itt vagyok. – Veresmarty jó.
10. Schédelt ma látom először miolta haza jött Londonból és Parizsból. Bajza.
11. Stettner. Tovabb Schédel. Bajza. – Nyomtatott jelentés a' Kisfaludy Károly
Munkái felől.
12. Szemere Pálné és Kölcsey Ferencz jönnek. – Estve Bajza olvassa Anti Döbrt.
Ködös rút nap. A' Császár születése napja. Zúgnak az ágyúk.
13. VASÁRNAP. Báró Prónay Sandor nálam. Szül. 1760. Apríl. 7d.
Pozsonyban az V. Ferdinand koronázásakor
AMOR — PRINCIPIS
POPULI — FELICITAS¹⁰⁶

RISCHEL.

Döbrentei Fáyhoz karddal kalppal jelteni hogy rendes tag lesz Kisfaludy Károly
helyett. Fáy el nem fogadta.

Guzmicsot készítik Secretáriusnak.

Helmeczi Pénztárnoknak Szécsenyi Ellenőrnek felesküszik a' Directorok' mai HAR-
MADIK ülésekben. Az¹⁰⁷ első ülésben Cziraky Judex Curiae előlülése

alatt 13, a' MÁSODIKBAN 10, a' maiban 8 vala jelen; ide nem értvén Döbrenteit,
az ő Jegyzőjüket. – Ma érkezék meg a' Kir. Confirmazio is az ezidére választott
Elölülőkre. (Teleki, Széchenyi).

MESE. 13. Febr.

Atyáink' idejében, midőn még a' Nagyok nem pirultak magokat bolondok által
múltatni, Egernek Ura valamelly Szentgyörgyi nevű illyet elhalmoza kegyeivel.
Nem lehetett el nélküle, 's székét adata neki vendégei sorában. A' bolond, Urak közt
forogván, végre elhiteté magával hogy ő is Ur, 's a' melly csúszó mászó vala ezek
közt, olly kevélyen viselé magát azok eránt a' kik felette nem valának. Lemenvén
egy nap az istálóba, 's a' kocist,¹⁰⁸ ki nem akará tenni a' mit ő akara, döllyfösen
támadván meg, az kapá a' vasvillát, 's derekasan eldöngetvén nyelével, Eredj útra,
gazember, ugymond; te csak az Urak között vagy Ur; mielőttünk bolond vagy.

Valót jövendöle Iliumnak a'
Királyi Szűz; hiszen szemét neki
Isten nyitá meg; 's nem találá hívőkre.

¹⁰⁶ [Az „AMOR” és a „POPULI” között törölve: „PRINCIPIS”; a „PRINCIPIS” előtt törölve:
„POPULI”. Az egymás alatt lévő szavak kapcsos zárójellel összekötve. A „FELICTAS” emendálva.]

¹⁰⁷ [Hely van kihagyva.]

¹⁰⁸ istálóba, a' kocist, [A beszúrás a sor felett.]

1276

Valokat hirdetsz itt¹⁰⁹ te is nekünk;
Mert a' koporsók' vak setéti közt
Lépésidet csak Isten hordhatá el;
És még is a' mindentudók' csoportja --
Oh a' mindentudók! a' józanok! --
Tompán koholt meséidet kaczagja.

BURCHHARDT'S PALAESTINA. VON GESENNIUS.

Menzel János. Leopold úcza 184. szám alatt.

Strapparola-Caravaggio. Tündér Ilona és sok egyéb Meséink a' Magyar földön.¹¹⁰

14. hétfő. Estve ötkör Gróf Telekinél első ülés.

Teleki.

jobb kéz.	bal kéz
1. Gróf Széchényi	1. ¹¹¹ Kazinczy
2. Tittel.	2. Superintendens Kis.
	3. Prof. Imre.
	4. Kisfaludy Sandor
	5.
	6.
	7.

T. Megköszönti a' felgyülteket rövid mondásban – Felolvastatnak a' nyomtatott Statútumok 's a' Pozsonyi és itt tartott¹¹² Gyűlések Protocollumai; 's jelentés hogy tegnap megérkezett a' Kir Parancsolat, melly javálja a' Teleki és Széchényi megválasztásokat az Elölülőségre.

Dictáltatnak azoknak neveik, kik közzül tiszteletbeli, rendes és levelező társak választathatnak nem exclusive, hanem tanácslatképen dictáltatnak, a' ki miként egynek vagy másnak eszébe jutott.

Schédelhez ma először. Onnan Guzmichhoz. Fáy nálam.

15. Kedd. Szilasínál ebédlek. Maga a' Personalisnál. Ott Kleinmann és a' háziak.

második Ülés.

1 Széchényi	2 Kazinczy
2 Himfy	2 Kis
3 Tittel	3. Schedel

¹⁰⁹ [...] [Átírás.]

¹¹⁰ [„Menzel János...”-tól idáig a lap jobb oldalán, 90°-kal elforgatott bejegyzés.]

¹¹¹ 2. [Átírás.]

¹¹² [Az „és” és a „tartott” előtt hely van kihagyva.]

4 Gebhárd	4 Szilasy
5 Guzmics	5 Petrovics.
6 Kölcsey	6 Balásházy
7 Vörösmarty	7 Imre
8 Dr Horváth József	8 Horvath Endre
	9 Bittnicz.

1276

Döbrentei.

Tiszteletbeli Tagoknak megválasztattak:
(a' rend a' voksok többsége szerint.)

1 B. Mednyánszky Aloyz	8 Consil. Bene Ferencz Orvos
2 Gr. Dessőffy József	9 Görög Demeter Udv. Cons.
3 B. Wesselényi Miklós	10 Döme Károly Kanonok
4 Fáy Andras	11 Kolozsvári Sandor Kanonok
5 Budai Esaiás	12. Consil. Schédius.
6 Kopácsi József Püspök	
7 Jankovics Miklós	Nro 12.

Fáyhoz, Jankovicshoz a' hírrel.

16. Szeredán. Jelen voltak a' Tiszteletbeli¹¹³ Tagok is, hogy az üres helyek kipótoltas-
sanak. – Az ülés az ebédlőben, nem a' nagy vizit szobában.

Teleki.

1 Széchényi	13. Gr. Dezsőffy
2 Consil. Bene	14. Fáy Andr.
3 Jankowich Miklós	15. Superint. Kis.
4 Vörösmarti	16. Mednyánszky Aloyz
5 Kölcsei	17. K. F.
6 Döbr.	18 Kisfaludi
7 Szilasi	19 Gebhárd
8 Prof. Imre	20 Tittel
9 Bittnicz	21 Schédius
10 H. Endre	22 Szlemenics
11 H. József.	23 Guzmics
12 Petrovics	24 Schédel
	25 Balásházy

Vizitek.

Jankovics

Kisfaludy ott G Dessőffy

Horváth István resignál. Az felolvastatik.
Szemere megválasztatik 24 vokssal. 1 Bajzára esett.
Prof. Schuster kapott 23 voksot Haliczki kettőt.

¹¹³ voltak <az Igazgatók is és> a' Tiszteletbeli

1276

A' Sessióból írom meg a' hírt Szemerének, staféta által akarván küldeni. De Kölcsei Præsidiálist is expedáltatja.

Teleki, Széchenyi, Mednyánszky a' kandallóban. Én bemegyek, Kölcseivel és Schédellel. De Mélt. Ur 11 pap; hiszen Klastrom lesz az Academia.

Tiszteletbeli Tagoknak választattak ma Pécsi Püspök B. Szepesi. Krasznovics, Ragályi Tamás, Gr. Teleki Ferencz a' Paszmosi.

ebéd Szilassinál, Báth. Gábor, Kleinmann és az Agens.

lájbli 8. f.

[...] 5f. [...] Sánd. 2f 30. [?] V. Ferd. 3 f.

17 Febr. Csötörtök. ebéd Jankovics
Teleki.

1. Szécsényi	1 Gr. Dezsőffy
2 Kisfaludy.	2 Kis János
3 Schédius	3 Fáy Andr.
4 Jankovics	4. K. Ferencz
5 Döbrentei	5 Guzmics.
6 Szilasi	6 Szlemenics.
7 Imre	7 Gebhárd.
8 Bittnicz ¹¹⁴	8 Tittel
9 Horv. Endre	9 Schédel
10. Petrovics	10 Kölcsey
11. Balásházy	11 Vörösmarty
	12 Horv. József.

Döbrentei.

LEVELEZŐK VÁLASZTATNAK.

I.	II.	
1 Balog Pál Dr. 14 vokssal.	1 Forgó Dr. 15.	én Gr. Dezsőffy Auréla.
2 Bajza 16.	2. Szalay Imre 16 ¹¹⁵	—
3 Gróf Kemény 16.	3. Prof. Márton 18	Dulházi is eggy vokst kap.
4. Szeder Fábián 13.	4 Szenvei József 17.	
5. Stettner 14.	III.	
6 Czuczor 18	1. Ercsei 14.	
7 Deáki Sám 17.	2 Kis Károly 14	
8 Dohovics 14.	3 Bártfay László 15. ¹¹⁶	
9 Thaisz 14.	4 Beszédes. 14.	
10 Gévai Antal 19.	5 Perger 15	
11. Nyíri István 13.	mindössze húszan.	

¹¹⁴ [...]nicz [Átírás.]

¹¹⁵ [/]. Szalay I./re 16 [Átírás.]

¹¹⁶ Bártfay – 15. [A keresztnév a hiányjel fölé írva.]

Thewrewkre eggy voks ment. – Erre Teleki mit mond.

1276

Szemere megérkezik estve.¹¹⁷

-
18. Szemeréhez korán reggel. Gr. Dezsőffinél a' Horvát háznál (Cziráky mellett) Deputatio Kölcsey. Tittel. Kisfaludy Sándor én. – későn Döbrentei. Dezsőffy szava arra hogy nem veszik a' magy. könyveket. – Mint az örömlányait.

Fessler, Hammer. (a' külföldről.)

ebéd Szilassynál. Ott B. Bánffy¹¹⁸ a' Borbély Gábor veje és Grof Kemény Domokos, ki¹¹⁹ most jó Párisból.

Deputációk.
abécze rendszerint.

I Folyó-Irás alaprajza' dolgozására.

Gr. Dezsőffy.

Dobr. / K. F. / Kisfaludi / Kölcsei / Tittel.

II. Szótár és Gramm.

Schédius.

Horv. Endre / Imre / Petrovics / Szemere / Veresmarty

III. Társaság Év könyvei:

Fáy Andr.

Gebhard / Super. Kis / Schédel / Szilasi. / Szlemenics.

IV. Jutalomkérdés feltétele. Recenziók.

Jankovics.

Balás / Bittnicz / Guzmics. / Horv. József.

Sztankovics Prælátusnál vártak: de nem akadtam a' házra.

Szilasinál az Agens declamálja a' Dezsőffi verseit. / Krainik estve hozzám.

19. Febr. Szombat. Szombat.¹²⁰ Ebéd Bártfaynál Palival, Tittelrel és társainkkal. – Estve felé a' Dunához.

20. VASARNAP. Űlés a' Kir. Tábla' palotájában. Præses Teleki. Mellette jobbra üres hely. Azután Cziráky Antal JudCuriæ, Personalis Mailáth, Septemvir Szegedi. Guzmics, Jankovics Imre. Bittnicz. K. F. Kölcsey. – A' bal oldalon Prónay Sandor / Pechy/ Dezsőffy / Kis Superintendens / Döbr. / Mednyánszki / Szecsényi / Szemere.

hátul Kisfaludi, Fáy, Schedius, Petrovics, Schedel, Vörösmarty

¹¹⁷ [Ez a mondat be van keretezve.]

¹¹⁸ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹¹⁹ Kemény <Zsigmond,> ki [Javítás a törlés felett.]

¹²⁰ Szombat. <VASARNAP.> Szombat.

1276

Döbr. megvalasztatik első Titoknoknak 20 vokssal. Schédel 8. Rám¹²¹ 2., Imre 1. Másodiknak Schédel 24 vokssal. Vörösmarty 4. Imre 6. Helmeczi [.]

Suster eránt az Igazgatók megegyeznek. Helmeczi 1.

ebéd Károlyi István Typognál. – Horvát Isthoz. Oda Jankovics, Pap, [...] ¹²²
– Jankoviccsal Guzmicshoz. – (Imrénél jönnek össze a' Deputatusok ebéd után négykor Desőffy Tittel Kisfaludy Kölcsei én. – Kölcsey estve megbetegszik.

21. hétfő. ebéd Gróf Telekinél (a' Grófné születése¹²³ napja tegnap volt 47d. esztdejébe lépe bé.)

Olvastatik a' mi Deputatiónk munkája.

22. Prónay Sándornál ebéd, egyedül Gróf Dezsőffyvel.

Olvastatik a' Deputatio¹²⁴ Munk.

Helmeczynek voks és ülés adatik. Fenyéri Redactor lesz 300 f. Conv. pénz fizetéssel.

23. Szereda. ebéd Sztankovics Prælatusnál Guzmiccsal, Szlemeniccsel, Horv. Endrével. A' Prælátust ma látom legelőbb. – Reggel Fenyérit vezetem Gróf Telekihez, ki Fenyérit ma látja először.

Teleki. / jobb kézre 1 Széchenyi. 2. Kisfal. Sándor. 3. Schédius 4 Jankovits 5 Döbrentei 6. Schedel. 7 Gebhard 8 Imre. 9. Bittnicz. 10. Horv. Endre. 11. Petrovics. – bal kez. 12. Dezsőffy. 13. Fay 14 Super. Kis 15. K. F. 16. Kölcsey. 17 Schuster 18 Szlemenics. 19 Tittel. 20. Szilasy. 21. Veresmarty. 22. Guzmics. 23 Szemere. – Olvastatik a' 3d és 4d. Deputatio munkája és a' Diploma¹²⁵ mellyel társaknak fogadtatnak. Semmi választás. – Szemerét haza kísérem. – Cserei levele érkezik.

24. Csötörtök. Ebéd Comáromy Györgynénél,¹²⁶ a' Tetétleninél. Utolsó Gyűlésünk estve. Választás a' Philosophiai Osztály rendes tagjára. Mind a' kétszer 13 Bajzára, 's 13. Szalay Imre Professorra. Jelen voltak ezek: Teleki. – jobbra 1. Szécsényi. 2. Kisfaludi. 3. Schédius. 4. Jankovics. 5. Döbr. 6. Schedel. 7. Helmeczi. 8. Vörösmarti. 9. Imre. 10. Bittnicz. 10. [!] Horv. Endre. 11. Dezsőffy. 12. Fáy Andr. 13. Kis János. 14. K. F. 15. Schuster. 16. Tittel. 17.¹²⁷ Gebhárd. 18.¹²⁸ Szele-

¹²¹ vokssal. Rám [Beszúrás a sor felett.]

¹²² [A tinta elkenődése miatt olvashatatlan szó.]

¹²³ [...]ése [Átírás.]

¹²⁴ [A „Deputatio” előtt hely van kihagyva.]

¹²⁵ [...]putatio munk[ája] <...> és a' Diploma [Átírás és törlés.]

¹²⁶ Györgyné[.]él, [Átírás.]

¹²⁷ 20. [Átírás.]

¹²⁸ 21. [Átírás.]

menics. 19.¹²⁹ Petrovics. 20.¹³⁰ Szilasi. 21. Guzmics. 22. Baláh. 23. Szemere. 24 ¹²⁷⁶
25. 26.¹³¹

13 voks esvén Bajzára is, Szalaira is, a' Præses újra voksolata. Akkor is ugyan annyi, és így elhalasztatott a' voks. – Kisfaludi Károlynak Schédel, Széchenyi Fernek és Festetics Gynek Superintendens Kis fog elégiumot mondani.

Helmeczi ma fogott űlést és voksol. – Fenyéri ma láttatja velem a' Kritikai lapokat; – Kölcseynek már tegnap adta.

25. egész nap fekszem. – Ferdinándiné Asszonyság jó Bártfaynéhoz.

26. Szombat. ebéd a' Casinóban.¹³²

27. VASÁRNAP. Szilasinál ebéd. Gebler Nográdi Dr. – Fáynál Domby. – Jakabfalvinénál¹³³ ma először. – Balog¹³⁴ a' Palatinus második fija magyar mestere.

28. Bártfainál ebéd. Szemerénél. Kalamárizs. Neue Zeit. – Az első Kis Gyűlés. Mindössze tizenketten. Kassai József Lexicona. Kis Polycletus. – Szemerével Casinóba. haza az Invalidenhausnál.

MARTIUS.

1. Ki Péczelre délután. – Vad lúdak repülnek. Változó szép és rút idő.

2. Periphrasisa a' Magy. Verseknek. Károlynak Dayka eránt.¹³⁵ Kovács Zsigmond Úrnál.

3. Fáy Mózes Ur estve hozzánk. Napfény, hó, csendes idő.

4. Szenvey itt ebédel.

5. be Pestre. Casinóban ebédelek, Széchenyi' vendége. Kapitány Huszár Elek és Schédel közt Huszár Bthecáriusa a' Casinónak.

6. VASARNAP. ebéd Consil. Szirmay Ádámnál.

7. ebéd Prof. Imrénél Szemerével. –

A' Pesten és Budán megjelent könyvek Laistroma (mense Január. et Febr.) kiosztatnak vélemény adás végett. Döbrentei maga olvassa fel a' Kritikai Lapok címjét.

8. kedd. Szemere ki Péczelre. Ebéd itthon. – Elviszem¹³⁶ Stettnerhez a' Gyöngyök Apológiáját.

9. Szerda. ebéd Comáromy Gynénél. eső esik. Sár. Szalay Lászlónál. Kalap 9f. paraplú 5f.

¹²⁹ 22. [Átírás.]

¹³⁰ 23. [Átírás.]

¹³¹ [A számok után hely van kihagyva a neveknek.]

¹³² [A kéziratban itt egy papírcsíkkal leragasztott hajsza; a cédulán ismeretlen kézzel: „Vajon ez K. F. haja?”]

¹³³ Jaka[../alvinénál] [Átírás.]

¹³⁴ [Hely van kihagyva a keresztnévnek.]

¹³⁵ Dayka <uta> eránt.

¹³⁶ Péczelre. – Elviszem [Beszúrás a sor felett.]

- 1276 10. Csötörtök. Sár.¹³⁷ Vásárlások. Posztó a' fiaimnak. Ágytakaró, 55 f. reggel köd. Délután a' legszebb tavaszi ELSŐ nap.¹³⁸
11. péntek itthon. reggel által küldöm Engelnek a' Dókushoz szóló ferslágot.¹³⁹ posztó, ágytakaró. könyvek. Kis tűkrök Balintnak, Lajosnak, festékláda. 19f. 30x. Lajos Filep, Ferdinand. La Fayette. Gróf Károlyi Gynél ebéd. A' hídon Kraynik és Cleynmann.
12. Péchynél.
13. VASÁRNAP.
14. hétfő. Comáromyné. Ülés. Hajós János.
15. kedd. B. Prónay Sándor
16. Szerda. Szemere Pálnál ebéd.
17. Csötörtök Péchy. – Licitatója Kisfaludynak. Estve özvegy Nagy Barnabásné. Miller, von Dresden. Pozsonyban Sattlergasse, Haus Kochmeister.
18. Péntek. Sándor napja.
19. Szombat József napja Bártfay.
20. VASÁRNAP. Jakabfalvi és Gr. Károlyi Györgynél ebéd. Ott Dezsőffy Sandor [?] Szécs. Andrásy. Gr. Bethlen Imre érkezik Pestre.
21. Kúnné. Ma olvastatik fel az én Recenzióm a' Bimbókról.
22. Kedd. Gróf Bethlent Jankovics Miklóshoz.
23. Szemerével Péczelre. Levél Kölcseyhez.
24. Ma látom először Gróf Ráday Gedeonnét Gróf Teleki Borbálát, 's 9 holnapos fiát Palit. Szül. 21. Jan. 1830.¹⁴⁰
25. Dercsényi és a' Gróf 's a' Grófné jönnek. Én ott vacsorálok. – Szalay László bimbóji recenzióját tisztázom.
26. Toldytól visszakapom Verseimet. Új rendbe szedem a' darabokat.
27. VASÁRNAP. lásd a' következő lapot.

RENDES TAGOK.

Pozsony. 17. Nov. 1830.¹⁴¹I. Philologiai Osztály.

I. Helybeliek.

1. Kisfaludy Károly
2. Vörösmarty Mih.
3. Schedel Ferencz.

Szemere Pál. 16. Febr.

2. Vidékiek.

1. Kisfaludy Sándor
2. Kölcsey Ferencz

¹³⁷ 9 Szerda. ebéd <itthon.> eső esik. Sár. Szalay Lászlónál. Kalap 9f. paraplú 5f.. 10. Csötörtök. Comáromy Gynénél. <eső esik.> Sár. [A „Comáromy Gynénél.” korrektúrajellel áthelyezve a törölt „<itthon>” helyére.]

¹³⁸ ELSŐ nap. <kalap 9f. paraplú 5f.>

¹³⁹ szóló <paketot> ferslágot.

¹⁴⁰ Palit. [A dátum pótlása a sor felett.]

¹⁴¹ Pozsony. 17. Nov. [Az évszám pótlása a sor felett.]

3. Horváth Endre.
4. Guzmics Izidor.

1276

II. Philosophiai.

1. Helybeliek

1. Döbr.
2. Imre János, Egri Megy. Pap Philos. Theol. Dr. Philos. Prof. Heves Varm. Táblabírája.

2. Vidéki

1. Berzsenyi Dániel. 2. Szilasy János Szombathelyi Pap Philos Prof. a' Szombathelyi Lycéumban.

III. Historiai.

I. Helybeliek.

1. Horvát Istvan Phil. Dr.
2. Petrovics Fridrich. Ügyvéd.

2. Vidékiek.

1. Kazinczy
2. Kis János.

IV. Mathematicai.

1. Helybeli

1. Tittel Pál Egri M. Pap. Philos. Dr. Astronomus Prof.
2. Vidéki.

1. Bittnicz Lajos, Szombathelyi Pap Philos Dr. Szombathelyi Lyceumban Math. és M. Nyelv. Prof. a' Boroszlói Tudós Társ. Tagja Vas Varm. Táblabíró.

V. Törvénytudomány

I. Helybeliek.

senki

2. Vidékiek.

1. Szlemenics Pál Jur. Dr. a' Pozs. Academia M. törv. Prof. Pozsony Vármegye Assessora.
2. Köteles Sam. Philos Prof. Enyeden.

VI. Természettudomány

1. Helybeliek.

1. Gebhard Ferencz Orvos Dr. Therapia Prof. az Universitáson
2. Bugát Pál Orv. Dr. Prof.¹⁴² az Universitáson.
2. Vidékiek.

1. Horvát József Hont Vgyei Orvos.
2. Balásházy János.

—
Pesten Febr. 2d. 6d. és 13d. az Igazgató Tanács Gyűlése a' Cziráky előlül. alatt a' Palatinus rendeléséből; mert még el nem érkezett a' Teleki és Széchenyi Præsességét confirmáló parancs. – A' Cassa dolgai. – Helmeccy Pénztárnok. – Széchenyi Ellenőr.

¹⁴² [A „Prof.” előtt hely van kihagyva.]

1276 Febr. 13d. megérkezett a' parancs. 14, 15, 16. Tiszteletbeli Tagok választottak írott voksokkal.

1. Bene Ferencz Consil. Orvos Dr. az Egyetemen tanító¹⁴³ Prof. az Orvosi Kar Seniora.
2. Budai Esaias, Superintendens Bihar. Vármegye
3. Grof Dezsőffy József rendbeli¹⁴⁴ Országűlési Kovet.
4. Döme Karoly Pozsonyi Kanonok, a' Sz. Imre Seminarium Igazgatoja
5. Fáy Andr Pest V. ass.
6. Görög Demeter Kamarás, Udv. Tanácsos. Sz. István Commendansa.
7. Jankowich Miklós Pesti Ass.
8. Kopácsy Jozsef Veszpr. Püspök, Belső Titkos Tanácsos 7vir, Királynéi Cancellárius.
27. VASÁRNAP. Verseimet írom tisztára. Estve Rádayhoz. A' Grófné Csabára B. Laffertnéhez, ki beteg. – Az istállóba. Bolívar hág. – Kovács Zsigmond Úrnál nagy társaság. – Szemere sokat tánczol. – Clementisz özvegy Keresztúri Luth. Predikátor özvegye mesterisen énekel. Gyönyörű estvét tölténk magunkban. Palinak régen nem volt jobb napja.
28. Borongós rút idő; hó szállong. Verseimmel bíbelődöm. Bohus Jánosné és testvére Szőgyényi László itt, Gróf Rádaynál.
29. Délig levelek. Délután Maglódra Liptay Sandorné szül. B. Rudnyanszki Therézia. – Ottlik Sándorné, Onodi Theresia (Ez 10 esztdős meddősége után tavaly Juniusban szülte Ottlik Géza fiját.) Levél Rumitól, Dókustól, hazúlról.
30. Délután a' szép Grófnéhez Palival. Ott Gróf Wartensleben né,¹⁴⁵ szül. Patay Borbála holnapos¹⁴⁶ menyecske. A' kis Pali sokat sír, beteg. Beszéd Born felől. Gyönyörű tavaszi estve.
31. *Délig az* Academiai Jelentés a' Szalay Bimbóji és a' Lassú Horatziusra tett Jegyzései felől. –
 1. Apr. Nagy Péntek¹⁴⁷ délután a' Grófné és a' Gróf hozzánk. Szemere és én elkísérjük. Ott a' vacsora. Senki idegen mint mi. Gyönyörű estve a' kanapén. – A' Grófné mutatja a' Foldvárinak szóló, de a' Grofné convertjébe tett levelemet. Innen láttam hogy a' Grófné levelét viszont, tévedésből, a' Földváriéba¹⁴⁸ tettem volt. – Földvári Miklós Urtól level Palinak nekem könyv.
 2. Szombat. Pali és én ebédre Péteribe Földvári Miklós Urhoz. VSzolbírāja Pest Vgynek. Az Asszony Kubínyi Amália Videfalváról, Losoncznál; (lapon) (Apátfalva dombon.)

¹⁴³ [A „tanító” előtt hely van kihagyva.]

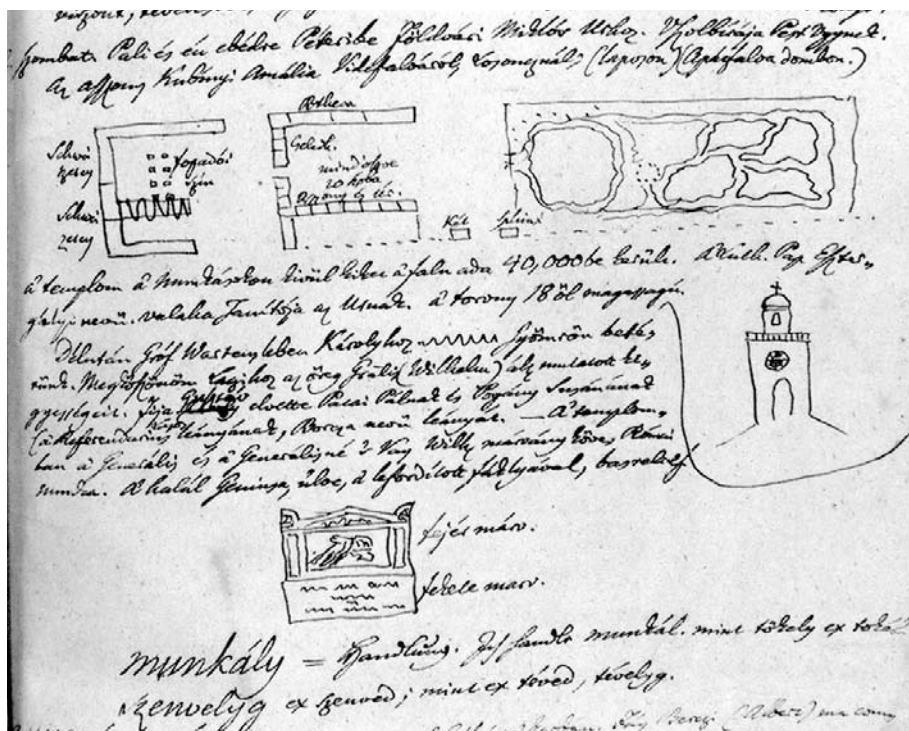
¹⁴⁴ [A „rendbeli” előtt hely van kihagyva.]

¹⁴⁵ [A keresztnévnek kihagyott helyre más tintával: „Gusztáv”.]

¹⁴⁶ [A „holnapos” előtt hely van kihagyva a számnak.]

¹⁴⁷ [Az „1. Apr.”: pirossal aláhúзва; a „Nagy Péntek” a dátum alá van írva.]

¹⁴⁸ *Grofnééba* [Tollhiba.]

1276

a' templom a' munkásokon kívül kiket a' falu ada 40,000be került. A' Luth. Pap Esztergályi nevű. Valaha Tanítója az Urnak. A' torony 18 öl magasságú.

Délután Gróf Wartensleben Károlyhoz ———¹⁴⁹ Gyömrőn betérünk. Megköszönöm Lacihoz az öreg Generális (Wilhelm) által mutatott kegyességeit. Fija Gusztáv elvette¹⁵⁰ Patai Pálnak és Pogány Susánának (a' Referendarius Lajos leányának,¹⁵¹ Borcza nevű leányát. — A' templomban a' Generális és a' Generálisné's Vay Wilhelm márvány köve, Római munka. A' halál Geniusa, ülve, a' lefordított fáklyával, basrelief.

fehér márv.

fekete márv.

munkály = Handlung. Inf. handln munkál. mint tőkely ex tokél.

szenvelyg = ex szenved; mint ex téved, tévelyg.

- 3 HUSVÉT VASÁRNAP. Communion. A' Grófné a' karban. Fáy Berczi (Albert) ma communicál először.
4. Ebéd a' Grófnál. A' Grófné rosszul. Azonban asztalhoz jön. Ebéd után lefekszik. B. Próray Albert és B. Podmaniczky Károly.
5. Pestre. A' Bimbók¹⁵² Recensiója az Academiában.

¹⁴⁹ [Hullámvonal.]

¹⁵⁰ Fija <...> elvette [Javítás a törlés felett.]

¹⁵¹ Referendarius leányának, [Sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵² Pestre. <Úti készület.> A' Bimbók

- 1276 6. Útra készület. – 7. a' gőz hajón Neszmélyig. Sadler Prof. Ur, az Assz. és Swobodáné, kinek férje Secretárius a' Commandírozónál. – 8 Gönyő, Győr,
9. ebédkor Pannonhalma. 10 Vasárnap. Tisztek. 11. Zafiri Ur Ugocsából, és Baj Fiscalis¹⁵³ [...] Szbiró 12. Az Apát útnak. 13. Szereda én Tömördön, ebédnél, Tatára.¹⁵⁴ Fájsz József Rector, és Prof. Nequaszíl. 14 Esztergom. 15. Vác. 16. Pest.
17 VASARNAP.
18 Szemere jó. Ülés.
19. Ki Péczelre. –
20 Prónay Alberttel hozzánk.
21
22 ÚTAMAT ÍROM.¹⁵⁵
23 Gratulálni Fáy Gynek.
24 VASÁRNAP. Ambrózy György énekel.
25 Pestre, Borcsa is. Ülés. Drescherhez a' Censura miatt.
26. Guerrock, kék frakk 55f. fek fr. és nadr. 50. D'Ellevaux.
27
28. Fejérnél. Haberle Botan. Prof.
29 Orczy kert.¹⁵⁶ Ma először a' Ludovicéát.
30 Elkészül a' Typograph.¹⁵⁷ Jakabfalviné.

Fáy¹⁵⁸ György és Puky Borbála György fíjoknak halálára.

Szerelme voltál szüleidnek,
Most mérges gyötrelmek levél.
Miolta tőlük elkélél,¹⁵⁹
Nincs nyugta sebzett szíveiknek.

Oh enyhítsd őket fájdalmokban,
'S ha elhagyhatod egedet,
Mondd, megjelenvén álmaikban
Itt is szeretlek titeket.

¹⁵³ [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹⁵⁴ ebédnél, <...> Tatára.

¹⁵⁵ [Az „ÚTAMAT ÍROM.” ferdén van bejegyezve a 21, 22, 23-as számok után, vagyis mindhárom napra vonatkozik.]

¹⁵⁶ 28. 29. Fejérnél. Haberle Botan. Prof.. Orczy kert. [A „Fejérnél. Haberle Botan. Prof..” korrek-túrajellel áthelyezve az előző sorba.]

¹⁵⁷ [..]pograph. [Átírás.]

¹⁵⁸ [A vers a lap jobb oldalán az áprilisi bejegyzések mellett van.]

¹⁵⁹ elkélél, [Az ékezet törölve.]

MÁJUS.

1276

1. VASÁRNAP. Schedelnél Bajza. hozzájok. Bártfay¹⁶⁰ Fejérvárra. 14 exemplár velint és 25 ordinariust áltveszek a' Typogrból a' 14 velint és 15 expt a' Compactorhoz. 10 magamnak.

Guzmics.....	1
Toldi, Bajza.....	2
Vörösm. és Fenyéri 2.	
Dezsőffy.....	1.
Kisfaludy Sándor.....	1.
Szemere.....	1.
Rumy.....	1
Szalay.....	1

Fenyéri nálunk. Casinóban.

2. hétfőn az Űlésben beadom.

3. Reggel ki, de előbb az Érseknek, a' Casinóban. Gróf Gedeonné Ludányban.

4.

5

- 6 Ebédre Almás. Délután a' 63 köblös kertbe.

- 7 Vissza Péczelre. – Nálunk Gróf¹⁶¹ Nádasdiné.

8. VASÁRNAP. Gróf Ráday László és testvére Nína, öz. Gróf Nádasdi Lászlóné, a' Sukoróban ebédelünk.

9. Pestre. Űlés. – Gr. László és Gedeon Ludányba. Meghal Róth.

10.

11. Schmidt. Az éjjel dér volt. Ma estve ismét igen hideg.

12. Ki Péczelre. – Délután a' Kún Ludovicának emelt márványkövet Tóbi Mihály Ur felavatja.

13. a' Muzárion' számára.

14. M. Academia historiája HIDEG IDŐ.¹⁶²

15. VASARNAP. Sophie napja. M. Acad. történ.

16. Reggel bé Pestre. Meghal Kovács Tamás. Tänzer Lilla beteg. 17d. Májusban a' Grófné rosszúl lesz Ludányban. A' Jatekszíni¹⁶³ darabok fordít. Dr. Eckstein. Kraynik.

17. Reggel ki Péczelre. Schédiushoz. Nankin nadrág 7f. –

Medny. 1.

Mailáth 1.

Kraynik 2.

Szathm. 1.

Schedius 1.

Szilasi 2.

Tessedik 1.

Hőgyészi 1.

¹⁶⁰ VASÁRNAP. Bártfay [Beszúrás a sor felett.]

¹⁶¹ Péczelre. – <A' Grófné n>álunk Gróf [Törlés és átírás.]

¹⁶² [A „HIDEG IDŐ.” ferdén van bejegyezve, vagyis az előző napra is vonatkozik.]

¹⁶³ beteg. A' Jatekszíni [Beszúrás más tintával a sor felett.]

1276 18.

19 dolgozom az Atlasz Papucsot.

20 RÚT IDŐ ESŐ ÉS HIDEG.¹⁶⁴

21 Sőt gyönyörű nap, bár esős és hideg, mert ez nap hala meg Pesten Gróf Rhédey Lajos, egykor Bihar, tovább Bereg Várm. Administrátora, de a' ki rossz maga viseletei miatt mind a' két helyről gyalázattal elmarada.

22 VASARNAP. Pünkösöd.

23 RÚT HIDEG IDŐ.

24 Be Pestre. Űlés. Béadom az Atlasz papucsot. Leczke.

25

26 Grof Rádayval ebéd Tivoliban. Dezsőffy Bertalan. LÓVERSENY.¹⁶⁵ Tessediktól levél és könyv.

27 Levél Guzmicstól. Bárczay Ferencz és Kaczkovics – – Megferdem.

28 Perbeli dolgok. Jakabfalvinál ebéd.¹⁶⁶Mart.¹⁶⁷ 24d. először.

25 Dercsényi

30 Wartens. Born.

Apr. 1. értünk. – kanapé. Foldvarynak levél

2 Péteribe 4 beteg 19 #

[...] 19 #

= 8.

24 Ambrózi énekel

31. Május levél Rytól. [?]

4 Jun. Sukoróra

7. Jun.¹⁶⁸ Wur[.]hof. [?] 11 nálunk

12. ebédnél búcsú.

29. VASÁRNAP. Szalay Laczi. – Bártfainál ebéd. Vele a' löversenybe. – A' Palatínusnét ma láttam legelsőben: elébb midőn a' Luth. templomból Gróf Telekinétől kísérvé 12kor kijött, délután a' löversenyben férjével és Telekinével. – Marmont fr. Generális ma hagyja el Pestet. – B. Wess. ma hagyja el Pestet. – Kós Istvánné a' löversenyben.

30. Széchenyi nincs az Űlésben. – Ebéd Markosnál. – A' Grófné ma érkezik Ludányból Péczelre.

31. Ki Péczelre. – A' Grofné küldi a' Phigie válaszát. (Ma két hete az az Május 17d. leve¹⁶⁹ rosszúl Ludányban.) A' Grófné szól velem a' Bthéca eránt.¹⁶⁴ [A „RÚT IDŐ ESŐ ÉS HIDEG.” ferdén van bejegyezve, vagyis az előző két napra és 21-ére is vonatkozik.]¹⁶⁵ Tivoliban. LÓVERSENY. [Beszúrás a sor felett.]¹⁶⁶ [A kéziratban szövegtől független számok a lap alján, a jobb oldalon.]¹⁶⁷ [A következő jobbra igazított bejegyzések a megtörik a dátumok folyamatosságát. Részben nehezen olvashatók, halványak, az előző sorok egyrésze is e bejegyzésekre van ráírva.]¹⁶⁸ [Innentől a korábbi tintával, de az előző sorok folytatásaként.]¹⁶⁹ két hete leve [Az „az az Május 17d.” sor alá írt javítás; de a beszúrás pontos helye nincs megadva.]

JÚNIUS.

1276

1. Levél a' Btheca eránt. Eső.
2. a' Grófné beteg. URNAPJA.
3. Tessedik Ferencz Utazását kivonom. – Estve a' szőlőbe.
4. A' Grófné Csabára. Sukoróra. Ott látom VNotarius Eckstein Urat.
5. VASARNAP. Mi Pestre. – A' Grófné szekerek mellett el, inoculáltatni Palit.
6. Felolvassák a' Tessedik Utazása kivonását. – (Döbrentei kérdi, ha a' munkában e a' Színész – A' szó és stílus enyém. felelék. – Midőn ez fordúla elő Tessedikben, hogy St. Cloud csak olyan mint Gödölő, Telekinek és Tittelnek mondom, hogy azt nem hiszem. Döbrentei a' szót meghallja, 's ki akar pattanni. Teleki és Tittel megszólalnak, hogy én velek St Cloud felől beszélek. Döbrentei a' Tessedik Munkáján piszkálgatott; ezt mutatja a' Kegyed benne.) Elbúcsúzom az Academiai Ülésben, haza indulván.
7. Híres Gyűlés a' Vgye¹⁷⁰ házában. Kubínyi Fer. a' Lengyelek¹⁷¹ mellett szól. – Wess. Mikl. nagy Orátornak bizonyítja magát. Tapssal eresztetik ki. – A' Grófnéhoz a' Bibl. Historiákkal. – Első Angaria 75f ezüstben.
8. Kraynik Imrénél lelem testvérét Laczit. Irtóztató eső tegnap és ma. – Ebéd Tihanyinál. Ott Tolnai Vispán Csapó
9. SOPHIE.
10. a' Fáy Ferenczné Péczeli lovain Péczelre ki.
11. a' Grófné dél után hozzánk.
12. VASARNAP. Gróf Nádasdi Lászlóné érkezik. – Ebédelnek. Én búcsúzni. – A' Grófné levelet ír Ludányba általam. – Isaszegnek, Besnyőnek, Domony. Onody Zsigmondnál. Ott Otlik né¹⁷² Maglódról. Fáy Györgyné. – Ikladra György, vadászni.
13. Adonyi volt¹⁷³ FőSzbíró Urhoz. – ebéd Acsán – éjsz. Franyó Dániel Fiscalisnál Nándoron. Hirgeist Ferencznek az atyja Leopold Nándoron hala meg.
14. Balassa Gyarmat. Vispán. Gyurcsányi Gábor Ur a' rabokhoz viszen. éjsz. Kürtös.
15. Nagy Kürtösön, özv. Loctlis Consil. Ambrózy Lajosné szül. Gyürky Erzsébet. Erzsí és Náni. – Bouton a' francia-Mester a' kis Maithényi Laczinál, az Antal Honti Vispán fíjánál
16. Pöstyénben ebéd Pap Jozsef Urnál. Högyészi Mag[.]al. – Éjsz. Ludány.
17. Ludány délig. – Fizsi és Mocsári Borcsa Ságnál tesznek le szekerekről. Ott a' Szemeréére ülök. – Lapujtó; Gróf Bercsényi Miklós Karancs-Berényről.
18. Lapujtó. – Veszprémi Szabó István Káplány Karancs-Kesziben az Anthol. fordítója. Szül. Szent Királyon Veszprémben 1801. Júl. 6d.

¹⁷⁰ Gyűlés <...> Vgye [Javítás a törlés felett.]

¹⁷¹ Kubínyi a' Lengyelek [Beszúrás a sor felett.]

¹⁷² [A keresztnévnek hely van kihagyva.]

¹⁷³ [A névnek hely van kihagyva.]

- 1276 19. VASARNAP. Etesre Manczi és én. Consil. Kapy Józsefné, Szent Iványi¹⁷⁴ Náni. Baranyai Mihály már nem kancsal.¹⁷⁵ Egykor nagyon az. 1768. 3. Nov. Éjszakára Losoncra. – Fatovics István Urhoz. Bál. – Fráter Pál igen sok kellemmel tánczol. – Gróf Forgács Augustus, VNotar.
20. Gyűlés. Gyurcsányi Gábor. – Tihanyi Ferencz. – Kubinyi Fer. a' Lengyelek¹⁷⁶ mellett szól, 's Metternichet megillenti. – Prónay János¹⁷⁷ volt Dietai tiszta Követ fog mellette, legalább simítja. Kubinyi Ferencz csak ezt és nem többet: Herczeg Metternichről nincs mit szólanom sokat; elég ha azt mondom, hogy legjobb barátja Polignacnak. – Szijjártó Assessor ellenkezik, 's csak maga. Ozsonnára Videfalvára Kubinyi Ágoston Urhoz. hitvесе Gosztonyi¹⁷⁸ Oologiai, Numismaticai Mineralogiai, Btheca. – Chinai disznó. Báró Brudern Jozsef hozatott legelébb Magyarorsra. – Szélim Aga két levele. Ezt Kubinyi tavaly Orsován látta. Nálunk Szőlősi volt.
21. Podrecsányba Török Jánoshoz, az András és Lanzer¹⁷⁹ fijához, ebédre. hitvесе Zolyom Vgyei VIspán Holecz¹⁸⁰ Ur Carolina leánya. fiai Sándor és Béla, az 10 ez 5 esztűdős.
– a' Reform. Collég. Azután a' Lutheranus examenbe, mely a' templomban. Valenti Sziráki Senior.¹⁸¹ 1804. Szirmay Andrnál Pazdicson Nevelő. Kub. Ág. az Inspector. Ott Sz. Iványi Bogomér. – Huszár József és Sréter János VNotárius. Zimeskálné, Mariási Susana.
22. Gácson. A' fabrikában. A' Várban. Gróf Forgács¹⁸² . – Ebéd Fabiánfalván. – Zsigmond fija declamal. Éjsz. Ozsgyán. B. Luzsinszky János Obester és Kapitany Kevy József. – Özv. Korponayné szűl. Mázsáry¹⁸³ . Assz. – Malatinszky Júlie, elvált Kirinyiné. Csemniczky¹⁸⁴ nekem deakversekkel¹⁸⁵ improvisál, Szemerének németűl auf der gelehrten Reise.
23. Rima-Szombatban cseresznyézünk. Bátkán Szem. [?] K[...]¹⁸⁶ Commissárius. – Tornalja.
- 24 Tornalja. – Berzsi Mihály Predik. Szűl. 1767. Almási Balogh Sám Sajó Keszi Predik. – a' Dr. Pál testvére 1796. Jún. 6d. szűl. Sonntagh Ádám patvarista társam, Gusztáv' atyja 1759. Mart. 1. Tornaljai Károly szűl. 1761. Mart. 30. mh. 1822. 15. Apr. Július – 1808. Mart. 15d. a' Bodrogba fűlt 1823. 1. Júl.

¹⁷⁴ Józsefné, <.> Szent Iványi¹⁷⁵ kancsalé. [Átírás.]¹⁷⁶ Kubrinyi a' Lengyelek [Beszűrás a sor felett.]¹⁷⁷ [...] [Átírás.]¹⁷⁸ [A „Gosztonyi” után hely van kihagyva.]¹⁷⁹ [A „Lanzer” után hely van kihagyva.]¹⁸⁰ [A „Holecz” után hely van kihagyva.]¹⁸¹ [...] [Átírás.]¹⁸² [A „Forgács” után hely van kihagyva.]¹⁸³ [A „Mázsáry” után hely van kihagyva.]¹⁸⁴ [A név után hely van kihagyva.]¹⁸⁵ deak/.../rsekkkel [Átírás.]¹⁸⁶ K/.../i [Átírás.]

25. Újházy Samuelné Radvánszky Polyxén. 's leánya Clementíne, Draskóczy Samné, ¹²⁷⁶
's három gyermeke Gyula, László, Lőrincz. 's férje ki 14 ifjat vive Dietára 's ipa
mindketten Sámuelek. –Ránkra¹⁸⁷ feredni. – Szemeréné Berzétére.

Losonczy Klári, (egykor Domokosnénál.)

—— Máli.

- 26 VASÁRNAP. Tornaljai Márton nőtelen.

Antal, Losonczy Joanna.

Lucián, B. Szőrényi Amália. Lakadalma 1830. Nov. 18d.

Dr. Marichovszki.

Almási Balog Samuel papol.¹⁸⁸

Szuhai József a' ház Fiscalisa.

27. Putnokon ebéd. – SzentPéteren hálás. Losonczi Józsefnél. – Ragályi Tamásnál.
28. Ragályi Tamás nalunk. – Éjsz. Miskolcz. Pálóczi László, Apostol Pál, Németh
József.
29 Szerencs, Patak. – Prof. Somosy János Urnál. Ott Kolosy József. Beszélük hogy
Cholera van Zemplben is.
30. Szemerét kérjük forduljon vissza, mert Ungvárbán el találják¹⁸⁹ rekeszteni. –
Én már 9kor Ujhben. Partic. Congreg[.]. – Emíl a' Patikában jó hozzám. –
Zseni Ránkon. Thalie Deregnyőn.

JÚLIUS.

1289

1. a' Pataki ifjuság szellyel oszlik a' Cholera miatt.
2. Zseni jó.
3. VASARNAP. FÖLDRENGÉS. LAJOS vereshimlőt kap.
6. Erdélyi Leveleimet újra dolgozom. – Kraynik Pepie itt. – 1.
9. Tamási József. Piarista Rector Úr nálam, hogy az Abauji örök be nem eresztik.
Vissza kelle térnie. Hoz leveleket Bártfaitól és Schédeltől.
10. VASARNAP.
11. Nánitól levél. – Elvégzem az Erd. Leveleket Júl. 16d. Péczelt bezárták.¹⁹⁰
17. VASARNAP. 1. Nógrád és Gömör. Ma eloszor.
18. Rátkay itt – (Pesten történt lármát lásd itt ad 25^m Jul.)
20. 1. Nográd és Gömör, újra is, le is tisztázva.
GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF szül. 1772. Febr. 13d.
Dietai Követ 1802. Sarosb. 1805 es 07 Zempl. 1811. 1825 Szabolcsban.
GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN. szül. 1791. Sept. 23d. (1825. Nov. 3d. teszi ajándékot.)
Cs. K. Kamarás, az Orosz Vladimir a' Prussziai Érdem, a' Sard[.] SzLázár és
Móricz és a' Sicilai Érdem Rend¹⁹¹ Vitéze.

¹⁸⁷ Ránkra [Az ékezet törölve.]

¹⁸⁸ Balog <Pál> papol. [Javítás a törlés felett.]

¹⁸⁹ Ungvárbán találják [Az „el” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁰ [Ez a mondat az oldal jobb szélére utólag lett beírva és be van keretezve.]

¹⁹¹ Sicilai <Rend> Érdem Rend

1289

BOHUCZKI¹⁹²

Sajó-Királyii Plebanus, ott maga copulálta magát és¹⁹³
eggyyszerre a' gazdasszonyával. Ezért elfogattatott, és a' Füleki Franciscánusoknál
szenved.

- 9.¹⁹⁴ Kresznerics Ferencz Szombathelyi MegyPap Philos. Dr. Kemenes aljai ALEsperes,
Sági plebanus;¹⁹⁵
10. Kolozsvári Sandor Veszpr. Kanonok.
11. B. Mednyanszky Alajos Kamarás, Helytartói Tanácsos
12. Ragályi Tamás Borsodi Országgyűlési Kovet.
13. Schedius Lajos Tanácsos, Æsthetica Prof. Charkówi Göttingi, Jénai Társ. Philos.
Kar Seniora.
14. B. Szepesi Ignác Pecszi Püspök Exc.
15. Gr. Teleki Ferencz Kamarás Paszmoson.
16. B. Wessel. Miklos.
Horv. István resignal.
Szemere Pal.
Schuster János Prof. és Orvos Dr. rendes Tagok.¹⁹⁶
Febr. 17. Levelező Tagok választatnak
1. Almási Balog Pal. Orv. Dr.
2. Bajza József Ugyvéd.
3. Bártfay Laszlo Gr. K. Gy. Titoknok Szathm. Várm. Ass.
4. Beszédes József Sarvízi Igazgató Vízmerő.
5. Czuczor Gergely Bened. EkesenSzolas Prof. Komaromban
6. Deáki Samuel SzamvevőTiszt. az Erdélyi Kormány Szeknel
7. Dohovics Vaszily Alesperest Ungvármegyében
8. Ercsei Daniel Phil. Prof. Szabolcs.
9. Forgó Gyorgy Orv. Dr Pesti Phys. és Ass.
10. Gévay Antal Scriptor a' Bécsi Ud. Biblioth.
11. Gr. Kemény Józ. Secretarius az Erd. Kincstartoi Tanácsnal.
12. Kiss Karoly FőHadnagy Mariasinál
13. Marton Jozsef M. Ny. és Lit. Prof. Bécsben, Beregi Ass.
14. Nyíri István Phil. Prof.
15. Perger János Ugyvéd és Tablabíro. Kbi? [?]
16. Stettner György Ugyved és Tornai Ass.
17. Szalay Imre Szombathelyi Pap Theol és Phil. Dr. Theol. és Egyhazi Ekesszolás
tanító Prof. az Univers.
18. Szeder Fabian Ph. Prof. Pannonhalma
19. Szenvey József Házi Tanító

¹⁹² [A név után hely van kihagyva.]¹⁹³ [A névnek hely van kihagyva.]¹⁹⁴ [A kézirat 32b oldala után a 34a oldalnak kellene következni; a 33ab (autográf) lapnak az írás-
képe is eltér, és februárra vonatkozik.]¹⁹⁵ p[...]/anus; [Átírás.]¹⁹⁶ [Ez és az előző sor kapcsos zárójellel összekötve.]

20. Thaisz Andr. Ugyved és Várm.¹⁹⁷ Ass.
Cs. K. Ud. és Status Cons. Hammer József
és Fessler Ignácz Superintendens Saratowban.

1289

Febr. 20d. ülés a' Kir. Tabla palotájában Teleki prases. Jelen Cziráky és a'
Personalis Septemvir Péchy és Szegedi Ferencz 's B. Prónay Sándor Kamarás 's az
Igazgató és Tiszteletbeli Tagok kozzul Szechenyi Medny Dezsőfy és Fáy Andr.
– Secretarius lesz Döbrentei Segedjegyző Dr Schédel Ferencz voks[olás] al[tal]

Febr. 24d. utolsó Ules. Helmnek voks és ülés. A' Nyár végével Nagy Gyűlés.
Schedel Kisfaludy Karoly, Kis Széchenyi és Gr. Festetics Gynek. Ezzel a' Nagy
Gyűlés bérekeszt[.]

Az olta az Academia mind hetfőn az Előlulonel. Azutan Dervm. [?] Az
Alaprajz és a' Rendtartás nyomtatásban megjelentek.

frakk varrása -----8 ---
selyem, bélés, selyemgomb 3 30¹⁹⁸ 11 f 30x.
nadrág varrás ----- 2 15
vászon, gomb etc. ----- 45¹⁹⁹ $\frac{3}{14}$ f. 30x.

Barátim mellett felkelni, 's magamat az újrakezdett gázlásoknak ellenökbe vetni tisz-
temnek ismertem. Úgy hiszem, bátor de szükséges tettemet minden jók javalni fog-
ják; igen egykor még azok is, a' kiknek az most kedvetlen volt. Magamért szólani
nem fogok.

Die wichtigsten Schicksale der evangelischen Kirche, Augsb. Bekenntnisses in Un-
garn, von der ersten Einführung desselben in diesem Lande bis zu ihrer Begründung
u. Sicherstellung durch ein feierliches Reichsgesetz, das ist, vom Jahre 1520 bis
1608, ein nach glaubwürdigen Thatsachen, besonders bewährten Handschriften,
entworfener historischer Versuch.
Leipzig bey C. H. F. Hartmann 1828. p. 294.

6 tábla egyenlő. Szélessége 14 ½ zoll hosszas. 16 zoll.

Libertas, inquit, populus quem regna coercent,
Libertate perit; cujus servaverit umbram,

¹⁹⁷ [A „Várm.” előtt hely van kihagyva.]

¹⁹⁸ [A két sor kapcsos zárójellel összekötve.]

¹⁹⁹ [A két sor kapcsos zárójellel összekötve.]

1289 Si quidquid jubeare, velis.

LUCANUS.

Historischer Etni, oder chronolog. Übersicht der merkwürdigsten Weltbegebenheiten
bis 1830.

1830. 18. Gr.

Tacitus. Edidit Georg. Henr. Walther. IV. T. Maj. 5 [...]

Wolfs Encyclopaedie der Philologie. Leipzig 1831. 1. [...]

[...]

[...]

[...]on.²⁰⁰

[...] [R]áday Erdélybe indult, Rofra ért, ott két ember hirtelen megholt, 's így R.
vissza

[...] hogy Bugyiba vonhassa magát a' Cholera elől. – Ezt Pesten megtudták, 's így
Péczel

[...] [J]akabfalviné az nap ment Pestre Péczelről, a' melly nap Ráday Rofról vissza.
Igy egész

[...] [kí]sértetett a' Contumacionalis házba, melly a' tábori ispotály. Ott orrvérfo-
lyás-²⁰¹

[...] Szemere az nap ért Péczelre, midőn Péczel elzáratott.

[...] Somosyt extrahálom Encyclopediámhoz. Bárczay²⁰² Mih. Szbíró itt.

[...] a' Somosy Extractusát.

[...] [...]ks Józseftől, hogy Pesten Júl. 18d. az ifju B. Palocsay zendülést csinált. –

[...] 40 megsebesítetett. A' Vármegye zászlóját erővel kivették a' Praetóriumából. –

[...] [...]ák Pestről, Radványba.

[...] ma pénteken szép eső mennydörgésekkel.

[...] [Szirmay J]oanna, Szirmay Tamásné, meghal

[...] [Pócsi] Elek Ungvári Püspök † 11. Júl.

[...]zné és Máli 's Laczi itt. MEGHAL KÉZY Prof. estvéli 7 órakor Patakon.

jószág
eszmélet
ádáz.
hasztalan.
Fejedelem
szerep²⁰³

AUGUSTUS.

[...] Pesten Júl. 17 és 18 történt zavargásról.

[...] a' Dogmaticát, hálát adva hogy valaha vége van, 's az emberi ész megbolon-

²⁰⁰ [A kézirat 34a oldalának bal felső és a 34b oldalának jobb felső sarka hiányzik.]

²⁰¹ Ott <vérma> orrvérfolyás-

²⁰² [A „Bárczay” előtt hely van kihagyva.]

²⁰³ [Ez a hat szó a kéziratban a lap jobb oldalán, az előző sorok mellett.]

[dul]ása' végig tekintésétől megszabadultam. – Levágattam a' nagy galagonyát [me]lly az első pinczém ajtajánál nőtt. 1289

[M]ikoházára reggel. Irtóztató felhőszakadás. – Prof. Rozgonyiné meghal. Velejtén²⁰⁴ a' nép kivonja a' VIspán Dókus László kocsiját 's kényszeríti hogy menjen. Azzal vádolták hogy ő Emissáriusa a' Császárnak 's Nemességnek, 's méreggel akarja előltni a' pórnépet. – Dókust Mihalyiban, Legenyén, Toronyán kaszával, sarlóval bottal tiltják a' bémenéstől. Csörgön hál a' Cordont vonó gyalogság Kapitányánál. 16 paraszt körülveszi a' házat, hogy ki ne lépjen. Más nap katonáktól kísérve megy Ujhely felé.

4. Hericz²⁰⁵

és K. László, Kozma Fer. Urral össze akadnak. Ez is osztogatta a' Magisterium Bismuthit. Virradtakor házára a' sok Kisztei és Ujlaki vasvillás.²⁰⁶ Ő ötöt lelő, és a' hegyeken keresztül megy Ujhbe, magát feladja, 's két Huszár (a' Wilhelmi Rgtjéből) kíséri vissza. – Deszcicska Commissariust Terebesen addig verték, míg az vallást teve, hogy igen is, ez méreg. Az uraság tisztjeit elfogdossák.

5.²⁰⁷

6. Levél Szemerénétől ddi 28 Jul. Guzmicstól 27. – Rumitól 22. – Szalay Laczitól Júl. 26.²⁰⁸ és két Ujság. – Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné.

VASÁRNAS. Hír Ujhelyben hogy 14 krajnai falu jó Ujhely ellen. Ujhely egész éjjel ébren van.

8. Hétfő. National Garda organisálja magát. 400 ember. A' Comandírozó Major Barthos. – Négy Kapitány.

Lajos Mikoházáról hasfájással jó haza Aug. 4d. – Ma 8dikban délután hasát fájlalja. Hány és laxál. Eczetes posztóval dörgöljük kezét lábát. Először meg nem emésztett étket hány; azután keveset, de epést.²⁰⁹

Gróf Forgácsné, B. Meskó Antalné, Kossuth József, a' Varannai Doktor és Patikarius agyon verve. – Assessor Klobusiczky alig szabadul meg. Fiscalisa Hunyor nehezen épül fel. – Reviczky János és Szulyovszki József agyon löve. –

Abara és Terebes eszéhez tér, 's írva adja be, hogy bánja tettét.

9. Kedd apró, sűrű, hideg eső, mint ősszel. – Mátyás Kassára. – Lajos jobban van, 's felkél.

10. Egész nap igen nagy szél. – Regmeczen kezdődik a' Cholera.

1. Barthos alatt Kapitányok. 1, Hidegkövy. 2, Bernáth Sám 3, Balásházi János. 4, Körtvélyesi István

2. Ma Ulánusok mentek Terebesre.

3. Tegnap 3 Compania gyalogság Varannó tájára. Oda

²⁰⁴ felhőszakadás. – Velejtén [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁵ Hericz <hírt,>

²⁰⁶ sok vasvillás. [A sor fölé írt beszúrás bizonytalan olvasat.]

²⁰⁷ 5. <Hericz hírt hoz, hogy Magda megholt.> [A törlés bizonytalan olvasat; az „5”-ös számjegy két sorral feljebb van, de a külön sorba írt törléshez át van nyilazva.]

²⁰⁸ 22. [Átírás.]

²⁰⁹ [Ez a bekezdés félig be van keretezve.]

- ¹²⁸⁹ 11. Má[n]yái Molnárné jó Kassáról, 's hírt hoz, hogy Kassán látták azt a' csoport katonaságot, a' kik 36 embert és assz 's leányt kísértek ki Kassára Szalánczról és Ujszálásról, kik valamelly Esküdtnek ki akarak metszeni a' Nyelvét. – Kassa armirozza magát, mert Nagy Sárosban rebellio van.

Mikoházára – 4.

16. Aug. ---14

Mikoháza 4x.

Máli --- 30²¹⁰

HORN. Kálló --- 18²¹¹

----- 6²¹²

54,²¹³

Mali adott 1f C. M.

Horn²¹⁴ fizetett 30 x

20 mar adtam

10 még itt van.

14 VASARNAP.

16. Levél Telekitől, hogy differálva van a' Nagy Gyűlés a' Cholera miatt

Horn ma nekem – – 30 f. C. M. [...]ál 45 f. [...] ²¹⁵

²¹⁰ 30<x>

²¹¹ HORN. <...> — 18 [Sorok közé írt javítás.]

²¹² <...> — 6

²¹³ <46> 54,

²¹⁴ 1f C. M. / <én neki vissza küldtem 80 x. / maradt itt 40 [...] ő 14> / Horn

²¹⁵ [A sor vége hiányzik; a lap többi része üresen maradt; ismeretlen kéz írásával: „21-én betegedik meg! / 23-án meghal!”]

ÖNÉLETRAJZOK

84.

[Kazinczy Ferencz'
ÉLETE.

egyedül Maradékainak számokra. I.]

tüzemet, ha ven[dég]¹ [...]

398

észre ne vegyem [...]

[.]ával 's könnye[...][...]

se felszökött, 's [...]

hiú gyermek s[...] [...]

's többé sokáig [...]

ster. – Ágens [...]

és mivel akkor a' [...]

Mintegy 1767ben [...]

169, 448, 474,
562, 721, 899

[Sem]lyénből Regmeczre fel[hozott] [...]

Szirmay Andrással az [...]

[Sándorn]ak 's Stansitth Horváth [Klárának fíjával] [...]

Præceptor által neveltessün[k] [...]

408, 474, 564, 722

lan ember volt, de az atyám m[...] [...]

[szál]lásunkra. Végig feküdt az ágyon, 's [...]

408

[neki]állított, hogy Semlyénben kapott bá[tortalanságomon] könnyítsen, 's mondatta

399, 408

velem a' Conjugat[iókat.] [Bossányi] Ferencz és a' nevője 's sógora Péchy Imre,

mid[őn] [Kará]csony, Husvét vagy Pünköszt innepeken egyyüvé j[öttek] egész

peroratiót tartottak egymásnak. A' leggrávisabb alakban 's attitűdben állottak-meg

szembe egymással, mintha egy Országos Deputatzio valamelly² fényes Corporatió

Elölülőjéhez akarná tartani Beszédét, 's nagy csend lepte-el a' szobát. Hogy Isten Ő

szent Felsége az Urat Bátyám Uramat e' mai szent

[...] [egéss]égben 's örven-

[...] teljes szívem[ből]

[...] [Fels]ége hogy...³

¹ [A 11. kéziratlap jobb felső harmada hiányzik, a kikövetkeztethető félszavakat []-ben adjuk, a hiányzó szövegrészekre [...] -lel utalunk.]

² Deputatzio <a' másik> valamelly

³ hogy <nem csak mond [?]> [Sor fölé írt, majd lehúzott beszúrás.]

[...] [...]ben elő-⁴
 [...] [ál]lapotban 's
 [...] minden hozzá
 [...] árva hazánknak
 [...] [vesz]em, Édes Öcsém
 [...] [kíváns]ágát; engedje az
 [...] [hasonl]ó rigmust kelle meg
 [...] [N]agy Atyám, Nagy
 [...] [Kl]ári, szüntelen tüzeltek,
 [...] [...]k hogy jól⁵ meg
 [...] hogy el ne akadjak benne,
 [...] haragudni fog ha jól el nem
 [...] ez a' tüzelés, bátorítás úgy előlte min-

[den bátors]ágot, hogy soha három szót sem tudtam [megtan]ulni, hogy elmondani⁶
 soha semmit nem [tud]tam. Látták hogy tompa nem vagyok, látták hogy örömet
 tanulok, 's nem értették hogy valamikor felelnem kell, semmit nem tudok, 's csak akkor
 408 tudok ha nem kérdeznek. – Így jártam az atyám' ágya mellett is. Face-nek találtam
 mondani a' facio imperativusát, 's az atyám' szörnyű elszégyenülése levert. Harag
 nélkül hagyta elmenni magától, 's ez még inkább előlte a' mi kevés bátorság bennem
 megmaradt is. – Nekem a' Langius Colloquiumai voltak legkedvesebb olvasásom 's
 a' Hübner; de az Atyám a' Hejdelbergi Kátéval gyötrött, melyet megízélni nem
 tudtam, 's reggel és kivált estve magával énekeltetett, imádkoztatott, 's Predikáziókat
 681 olvastatott. Egy szüreten nap felkölte előtt vert-fel álmunkból, fogatott, 's Patakra vitt
 Templomba. A' nap pompásan kele-fel; 's mi az 5dik és 130 Zsoltárt éneklénk nékem
 szíves illetődésemmel. Gyermeki emlékezeteink a' hatalmasbb illetődések⁷ felől öregedő
 napjainkban igen elevenen lebdesnek előttünk, 's még most is látom a' híves szép
 reggelt, a' veresen kelő napot, 's a' szent⁸ áhítatosság lelkemet újra elfoglalja; könnyen
 megtörténhet hogy én ezen nap' emlékezete miatt is kedvelem annyira az említett két
 éneket. A' Templomban egy diák tartotta a' Predikáziót. A' ki a' világot szereti, az
 engemet nem szeret, ezt vette textül, 's kifestette a' képet a' maga rettenetességében.
 Kétségbe estem, mert érztem hogy én a' világot szeretem 's az idvességet az az a'
 mi oda viszen, a' halált, irtózom. A' kocsin el kelle mondanom a' mit a' templomban
 tanultam, 's rettegvé vallám-meg hogy én nem érzem magamat praedestinálva. Az
 atyám' magyarázatjai el nem csendesítettek, 's sok ideig nem leltem-fel elvesztett
 nyugalmamat. Rettegvé gondolkoztam Isten felől, mert az a' gondolat együtt jött
 reám a'⁹ halál' emlékezetével.

Úgy vélem 1768ban volt az midőn az atyám engemet, Dienest és Szirmay András
 Késmárcra vitt-fel a' német nyelv' megtanulása végett. Cornidesz Dániel Úrnál vala

⁴ [...]ben <több> elő-

⁵ hogy <el ne ak> jól

⁶ hogy <soha> elmondani

⁷ hatalmasbb <meg>illetődések

⁸ szént [Az ékezet lehúzza.]

⁹ jött a' [Sor fölé írt beszúrás.]

szállásunk, kinek leányát sokkal későbben Engel Orvos Doctor, a' Historiograph' testvére, elvette. Julis Húgunk is Késmárkon maradt, de más szálláson, nem emlékezem kinél. Kevés ideig Lesch nevű közönséges Tanító' leczkējire jártunk, kinek minden érdeme abban állott, hogy igen gyönyörű írása volt. Carlovszki vala a' Rector. Nem sokára békőszőne egy Academiákról haza akkor érkezett ifju, Hellner Illyés, később Eperjesi Predikátor. Púderes parókában, barackkvirágszín kaputban és plundrában, fejér selyem botosban, nagy ezüst csattos czipőben, 's tűzött lajblival tartotta Inauguralis Beszédét, 's kiki csudálta a' nagycsínú ifjat. Egy tudatlan és gondatlan Luth. diákocská volt házi nevelőnk, 's a' tanulás olyan vala a' mint az illyen alatt lehet; merő szakmány, élesztés nélkül. Én, a' sovány iskolai 's házi leczkét elúnván, egy akkor köz kedvelésben álló nyomorult könyvvel, a' Tugendschule-val, mulatgattam magamat. Nem volt senki a' ki a' gyermek' hajlandóságát kileste 's jóra intézte, a' ki¹⁰ azt a' Gellert' Meséjével 's a' Rabener' Satyrájival megismertette volna. A' Tugendschule volt örökös kísérem mindenfelé.

Itt kezdettem ismerni az élet' örömeit. Házi-Gazdánk Leibitzról házasodott, Johny Urnak leányát tartotta, 's Pünkösdre Ipához menvén a' maga háza' népével, meg tette a' rendelést, hogy mi is általsétáljunk. Városból faluba tétetni-által, egy szép réten sétálni végig, a' rettenetes Lomniczi tetők előtt, 's Leibitzon egy parányi kis kertet tele lelteni tulipánnal, aurikulákkal! Gyönyörű képe az esztendő tavaszának és az én életemének! Az innepek alatt ismét a' rétekre sétálgatánk a' mi diákunkkal, 's a' Késmárki leányok a' magok' Kedvesek' karjain, 's Badányi nem tudom kicsoda a' Sonntagh Mihályén, a' ki zöld mentében veres nadrággal rókatorok-prémme és ezüst sinórral jára ott – mint óhajtottam egyszerre ezen Sonntagh Mihállyá válni! A' világnak minden boldogságait, minden koronáját oda adtam volna e' szerencséért, 's óhajtottam hogy én is felserdülhessek, nekem is illy lánykám 's illyen zöld mentém 's veres nadrágom lehessen. A' zöld mente 's veres nadrág hamarabb leve-meg mint gondolám; az atyám illyen mentét 's dolmányt, veres övet 's veres nadrágot csináltata nekem és Dienes öcsémnek: de a' lányka sohol nem volt. Így tehát azzal kelle megelégednem, hogy a' Sonntagh Mihályét csináljam Dámámmá, ki szerencsére általellenben lakott szállásommal. Melly napom volt mikor a' szép leányt ablakából lenézni láthatám!

Azalatt míg mi Késmárkon laktunk – mert nem mondhatom hogy tanultunk volna – a' Lengyel Confoederatio miatt igen sok gazdag Lengyelek ide vették magokat. Ezeknek sarkig¹¹ érő öltözetek a' nyírt hajjal, 's gyönyörű paripájik, sok időmet ellop-dosták. – Egykor, nem tudom melly kutatás miatt, harmad napig zárva vala a' város. Reá-akadtak e arra a' mit fellelni akartak, nem tudom.

Præceptorunk, kinek hála értte az egeknek, nevét is elfelejtettem, egykor nyolcz napiglan magunkban hagyta. A' rossz ember engem teve felvigyázóvá, 's reám parancsolt hogy Dienesnek és Szirmay Andrisnak minden hibájjikat papirosra tegyem, 's retentett hogy én fogok lakolni, ha a' papiroson kevés lesz. Olly semmire-való voltam hogy a' papiros igen is tele volt mikor haza jött, 's büntetésemül azt láttam hogy a' marha-ember ezeket kötéllel vágta, én pedig épen maradtam. Ez a' büntetlen-maradás

¹⁰ intézte <volna>, a' ki

¹¹ Ezeknek <lengyel> sarkig

902 keservesebb volt nekem mint az őrajtok elkövetett kegyetlensége a' rossz embernek. Ha másszor tett volna felvigyázónak, üresen fogta volna lelni a' papirost.

412 Ezen magunkban-maradás alatt az atyám' tágíthatatlan parancsolatja szerint minden héten levelet kellvén haza írunk, megírtuk azt, 's ez a' levél mutatja melly nevelésünk¹² vala. Úgy emlékezem, meg vagyon papirosaim között a' levél,¹³ és ha megvan, ide fog tétettetni.¹⁴ Én csináltam a' borítékot a' levélre, 's egy egész koncz papirost rontottam-el a' próbákban. Az eszesebb nevelő arra szoktatott volna, hogy arra a' mit nem tudok, mást¹⁵ kérjek-meg.

412, 448, 564, 682 A' diáknak meg vala parancsolva hogy bennünket hegedülésre tanítasson. Minthogy kezünk kisebb volt hogy sem a' négy húrt általérhette volna, tanulás nélkül múlt-el sok holnapunk. Az atyám tehát azt parancsolta hogy flautát tanulasson velünk. Abba belé kapánk: de melly instrument a' flauta!

905 Egy éjjel igen mélyen aludtam egy ágyban Dienes öcsémmel, midőn valaki gertyát tarta képem' felibe. A' világ elverte álmomat, 's midőn szemem meg nyílt, azt láttam hogy két sor rojt függ¹⁶ felettem. Az¹⁷ az atyám' dolmányáról függé, mellynek pikelyei mellett a' rojt folyó¹⁸ sorban állott. Melly öröm ezt a' szerető, ezt a' szeretett atyát látni!

412 Triumffal léptünk Regmeczre, 's az atyám' öröme szertelen volt. Végig kelle mennünk estve a' falun, 's flautáznunk. Az atyánk bennünk élt egyedül. Az első vasárnap Kázmérba mentünk által zöld mentében, veres nadrágban, 's a' flautával; mutatni kelle mit tudunk németül; de az atyám 's anyám öröme azzal vala elmérgesítve hogy mihelytt 412 megállánk, mind a' ketten egy visszás mozdulást tettünk kezeinkkel: övünk' gombjait ujainkkal eltakartunk. Nem értette honnan jó ez a' visszasság; pedig egy kis figyelem azt vele könnyen tudathatta volna. A' két fiu felbontotta a' gomb' skófiumját, 's abban lelt örömet, hogy az aranyat lefosztotta, 's a' gombon csak a' spárpa látszott. Most szégyelte a' pusztát, 's félt hogy a' gyermekiség miatt meg fog büntettetni.

Úgy tetszik a' Késmárkról lett haza jövetel után történt az is, hogy az atyám bennünket Legenyére vitt által Zemplény Vármegyei Első Allispán Pintér Úrhoz. Ez¹⁹ az Úr nagy Pápista volt, az atyám rettenetes Kálvinista; együtt létek alatt mindég a' Transsubstantiatio 's a' Prædestinatio és holmi egyéb forgott szóban. Pintér azt hozta-elő hogy az ő hitének igazságát az ő sok jövendőléseik is bizonyítják, 's holmit mondogatott a' Legendákból. A' merész és sokszavuságra szoktatott gyermek megszóllala hogy azok a' Prophéták a' kik Malachias után támadtak, mind akasztó-fát érdemle- nek.²⁰ Pintér nyilván a' gyermek' vakmerőségén elnémult: ellenben az atyám 's az

¹² melly <rossz> nevelésünk

¹³ között <az> a' levél,

¹⁴ ide fog <om> tétetni [A „-tet” toldalék beszúrás.]

¹⁵ hogy <erre szóllítsam-meg a' gazdámát> mást [A javítás a törlés felett.]

¹⁶ rojt <haj> függ

¹⁷ felettem.<,> Az

¹⁸ mellett <egy> folyó [Javítás a törlés felett.]

¹⁹ Úrhoz, <– ki az atyámnak titkos testvére volt; mert Kazinczy Dániel Újhelyből sokszor lovagolt éjszaka Legenyére, 's az ablakon búj-t-be a' szép asszonyhoz.> Ez [A törlés előtti vessző emendálva.]

²⁰ érdemle[../ek. [Átírás.]

anyám magokon kívül voltak örömeikben. Valóban az atyám, a' ki Dienest, az anyám' 905
szép physionomiájának örökösét, mindég szeretve csípkedte, velem mindég komoly
figyelemmel bánt, 's annyi megkülömböztetéssel, hogy az idegen is láthatta első pillan-
tással, hogy belőlem szertelen örömeiket vár.

Ha olyan Úr' házánál találtunk megszállani, a' kinek könyvei voltak, az atyám azt
az atyai gyengeséget követte-el, hogy mingyárt inte nekem, 's engedelmet kért a'
Gazdától,²¹ hogy könyveit végig forgassam, 's mikor az megvolt, el kelle mondanom,
miket láttam, 's reá szoktatott, hogy holmi kérdéseket tegyek. Így történt ez Késmárki
útunk alatt Lapis-Patakon is azon Péchy Istvánnál a' ki később mint megsértett Felség' 409, 902
bűnöse, elfogattatott,²² Kassán halálra ítéltetett, de megkegyelmeztetvén, Gratzi fog-
ságra küldetett. Ez az ember rossz neven vette a' szabadságot; hanemha talán, mivel
felette szegény karban volt, megszállásunk vala kedvetlen neki.²³

Patakra 1769ben Septbr. 11dikén, vitetteténk.²⁴ Szállásunk benn vala a' Collegium' 170, 413, 475,
udvarán a' mostani Berna' végében. Az Atyám ott maga építetett számunkra egy kü- 565, 723, 905
lönös házat, mert az a'²⁵ hely akkor el volt terítve úgy nevezett kunyhókkal. Ismét 413, 448
Luth. deák vala Praeceptorunk, olly szín alatt hogy az atyánk nem akarná velünk elfe-
lejtetni a' német²⁶ nyelvet, de valóban azért mert a' Kalvinista deák' durvaságától fél-
tett. 'S ebben ugyan nagyon megcsalta magát. Három órákor felve bennünket 's maga 170, 413, 449, 908
ötig aludt, 's mi is aludtunk, de ülve. László Öcsém nem sokára közzénk²⁷ küldetett. A'
Luth. Praeceptor ezt is térden állva akará imádkoztatni mint minket. A' hét esztdős
gyermek felkiálta: Praeceptor Uram, inkább paráználkodom mint térden állva imádkoz-
zam. Tudnillik a' háznál azt tanulta, hogy a' térden-állás eggyik neme a' bálványozás-
nak, 's ezt amannál rettenetesebb vétéknek gondolta. 'S az oktan ember testi nevelé-
sünknek²⁸ nem csak az álmatlanság hanem a' koplaltatás által is ártalmára volt.
Tanulásunk nem lehte rosszabb mint a' mellyet itt vettünk.

Szokásban vala hogy az úgy nevezett Patrónusok' fiai Vasárnap dél után a' magok
Purus-laborjaikkal²⁹ sorba járják a' Professorokat. Prof. Szent Györgyi István Úr re- 449, 450, 454,
ménnyel³⁰ kezde nézni engemet, 's ennek a' derék embernek már ezen esztendeimben 480, 571
is volt mit köszönnöm. A' többinek valóban keveset köszönhettem.

Nem emlékezem semmi iskolai előmenetelem felől mind addig míg Poetává lettem. 170, 413, 450, 476,
Azt a' Classist akkor Szathmári Paksi Samuel tanította, második fija Mihálynak a' 566, 724, 909
Theológának, 's Mihálynak a' Math. Professornak testvére. Ez az ember kapott-ki
lethargiámból. Az én rendem általlépett a' Rhetoricába, én pedig sírva futottam Prof.
Szent Györgyihez, 's kértem hogy kövessen-el mindent hogy fél esztdőt még itt tölt-

²¹ gazdától, [Átírás.]

²² később <ex capite Criminis laesae Maiestatis> elfogatott, [Javítás a törlés felett.]

²³ kedvetlen neki. <Nyilván vagyom hogy az atyám ezt és az efféléket gyengeségből tette: de ta-
gadhatatlan, hogy ezek által gerjesztette bennem a' tüzet.> Patakra

²⁴ 1769ben vitetteténk. [Beszúrás a sor felett.]

²⁵ az <az ..> a' hely

²⁶ akarná elfelejtetnünk a' német [A „velünk” sor fölé írt beszúrás; az „-ünk” toldalék átírva.]

²⁷ nem sokára <utánunk> közzénk

²⁸ nevelésünk[../k [Átírás.]

²⁹ Purus-láborjaikkal [Az ékezet törölve.]

³⁰ Úr <reményt kezdte nyújtani> reménnyel

911 hessek 's így társaimtól elmaradjak. Ez kérésemet jónak látta, 's írt az atyámnak,³¹ hogy teljesítse kívánságomat. Az atyám³² ezt gyalázatnak nézte, 's tanácsot kére Prof. Szentesitől, a' ki hajthatatlan volt, 's kívánta hogy menjek feljebb, a' mint a' rend kívánja. Te nagyon megkedveltél a' Poetákat, ugymond, 's nem tudod, mely gyönyörűségek várnak a' Rhetoricában. Cicerót fogod látni a' Néphez, a' Tanácshoz tartván Beszédét, 's örülni fogsz hogy kedvedet szegtük. Te a' Poetákat ezután is olvashatod, 's fogod is, mert én ismerem ízlésedet. Engedtem, de keserves erőszakkal.

28, 170, 415, 451,
477, 567, 725, 914

Generális Beleznay Miklós ekkor tájban azt az épületet állítá az iskolában, mely általellenben vagyon a' Bernával, 's a' Magy. Országai Ekklesiák 's iskolák dolgait mint legfőbb Curátor vitte az Udvarnál. Közelgete Miklós napja, 's az atyám Komjáthy Abrahám Urat, ki akkor Primárius deák vala, kikérte a' Professoroktól hogy engemet és Dienes Öcsémet Bugyiba vezethessen, 's általunk³³ a' Generálist az iskola' nevében megköszönhesse.³⁴ Mingyárt kelle indulnunk, mert az atyám olly későn tétette a' kérést, hogy ne lehessen ideje az ellenzőknek azt meggátolni. Az atyám hat lován megindulánk 's Miklós napja előtt való estve Bugyiba érénk. A' Kastély tele vala vendégekkel 's Komjáthy a' Plebanusnál szálla-meg. Reggel bé menénk. Pestnek és Budának színe, Gróf Niczky Kristóf maga is jelen volt.³⁵ Komjáthy megköszönté a' Generálist; én elolvasám a' magam deák beszédemet, 's Dienes pompásan elmondá a' verseket. A' gyermektelen Generál és Generálné nagy kegyességgel, nagy megkülömböztetéssel fogadtak, 's Komjáthy nagyon megtetszett. Itt láttam legegység Rádayt, 's szememet le nem tudtam róla vonni. Egy hét múlva eljövénk, én egy ezüst órával, Dienes egy ezüst késsel villával 's kalánnal, 's Pestnek kerültünk, hol még soha nem voltam. A' Weingand könyves boltjában láttam Horányit, kivel Komjáthy ismeretségben volt. Megszerettem a' lármás embert. Útunkat Aszódnak vettük, hová a' Podmaniczkyak nagyon hívtak. 'S így az én gondos és értelmes atyám már illy gyenge korban figyelmet vona reánk.

416, 452, 477,
567, 682, 726

416 Ezen útunkban rajtam egy nagy szerencsétlenség történhetett volna. Ki érvén elsetétedett³⁶ estve Kátáról két út nyílt előttünk 's nem tudtuk merre menjünk. Komjáthy az inast leszállította hogy az ugató ebek felé menjen, 's az utat Bicske felé tudakozza. Az ebek az inast majd levonták 's a' szekérhez kergették. Komjáthy téli kesztyűvel 's bundában köpenyben veszi a' pisztolyt hogy a' kutyák közzül egyet le lő, 's a' pisztoly elsül 's a' golyóbis mellettem repült-el. Nagy sikoltás követte a' lövést, mert Komjáthy azt hitte hogy az engemet ért. A' lövésre előjöttek a' juhászok, megbosszulni a' lövést; de Komjáthy azt állítá hogy a' légbe lőtt csak jelt adni hogy jöjjenek-elő. Így megtudván mely út viszen Bicske felé, tovább mentünk.

28, 155, 164, 170,
418, 452, 478,
568, 726, 919

Még a' Rhetoricában valék midőn az atyám 1774. Marcziusnak első napján az anyámmal együtt látogatásunkra³⁷ jött. Szép volt a' nap, 's én őket ezért a' Botkóig kísértem-

³¹ anyámnak, [Átírás.]

³² anyám [Átírás.]

³³ 's <ha> általunk

³⁴ nevében <idvezelhesse> megköszönhesse.

³⁵ volt<,>.

³⁶ Ki érvén <keso> elsetétedett

³⁷ egygyütt <Patak-> látogatásunkra

vissza, ott elválánk nagy elgyengüléssel. Harmad nap alatt az Anyám kocsit küldte hogy 919 Offenloch Katonai Seborvost³⁸ küldeném-ki, mert az atyám rosszúl van. Engedelem kérés nélkül Offenlocchal magam is kimentem, 's az atyámat igen betegen találtam. Offenlochnak vissza kelle menni, 's én ott maradtam. Nem volt Orvos Ujhelyben, és így Patikárius Kaltenstein hívatott-ki hozzá. Ez a' rothasztó³⁹ hidegben lévő embert meleg ruhák alá⁴⁰ rakatta 's eltiltott minden hívesítőt. Jósef napján ágyához mentem, idvezlettem neve napját, 's az atyám megáldott. Más nap Marcz. 27d. Vasárnap és igen szép⁴¹ nap vala, 's én a' Patikáriussal 's Bydeskuty Imre Urral⁴² Szó Demeterről, a' kert-be menék-ki. Az Atyám az alatt Katona 'Sigmond Ujhelyi Predikátor kedves barátjával végezte-el áhítatosságát. Leülénk az asztalhoz, 's lelkemet valamelly sejdítés fogta-el; nem illetem az előtt álló levest. 'S íme az Anyám elhalva jó,⁴³ az Istenért Patikárius Uram, a' férjem lábai hidegek. Felugránk, 's az atyámat haldokolva láttuk. Az Anyám hét gyermekkel megterhelve, 's viselősen a' nyolczadikkal, melly irtóztató scén! Térdre buktam, könyörgöttem. Ah, haszontalan. Láttam mint emelik ki a' holtat ágyából, 's kevés idő múlva ki vala nyujtóztatva.

Igy lepett-meg az est. Én és a' három leány testvérem sírva⁴⁴ feküdtünk-fel a' Canapéra, 's úgy talált a' reggel.

A' Nagy Atyám már útban volt, 's Liszka körül meghallá mi történt. Az Anyám fájdalma a' dühig ment. – Marcz. 27dikén⁴⁵ sátor vala vonva az udvaron, 's Prof. Öry Filep Gábor Ur most Superintendens, 's Katona 'Sigmond Urak Predikációt tartottak felette, 's a' test a' F. Regmeczi templom' éjszaki fala⁴⁶ mellett temettetett-el.

³⁸ Offenlock Seborvost [A „Katonai” a sor fölé írt beszúrás.]

³⁹ [/]othasztó [Átírás.]

⁴⁰ ruhák <kal f.> alá

⁴¹ Más nap Vasárnap <vala> és igen szép [A „Marcz. 27d.” a sor fölé írt beszúrás.]

⁴² Bydeskuty <Ur> Imre Urral

⁴³ elhalva <köze> jó,

⁴⁴ leány sírva [A „testvérem” sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁵ 27di[/...] [Átírás.]

⁴⁶ éjszaki <részé> fala

85.
Kazinczy Ferencz'
É L E T E .
egyedül Maradékainak számokra. [II.]

Széphalom,
Májusban, 1814.

167

25, 25, 163, 167,
169, 400, 446, 471,
558, 716, 886

Én Kazinczy Ferencz Ér-Semlyénben születtem¹ 1759. Octóbernek 27dikén, Debreczen és Nagy-Károly 's Kálló és Nagy-Várad között, Biharban. Szüléim annakelőtte tizenhárom holnappal (1758. Septemb. 29dikén) költek-öszve, 's az atyám, József, még nem töltötte vala el egészen huszonhetedik esztendejét, nem az anyám, Bossányi Susána, húszadikát, mikor én lettem. Az atyám Dienes névre akara kereszteltetni; de úgy hitte hogy ipa, Bossányi Ferencz, kinek házánál születtem, és a' kinek nem vala férjfi-gyermeke, kedvesen fogja venni ha engemet az ő nevére keresztelnek, 's így a' Dienes-név helyett a' Ferenczet kaptam. A' kis embert keresztyénné egy öreg Pap, Ér-Semlyéni Predikátor Makódi János csinálá, egy ritka-szépségű leány' karjain, az anyám' ifjabb testvéréén, kiben könnyü volt volna a' mosolygó Erycina' papnját képzelni. Hogy hív kereszttyén leszek, azért a' vén Papnak Péchy Mihály Úr álla kezességét.

Az anyám a' kedves elsőszülöttet tulajdon emlőjin nevelte mind addig míg Dienes öcsém által, ki utánam tizenhat holnappal jelene-meg, arra kényszerítetett, hogy engemet egy dajka' szoptatására bízson. E' szolgálatra egy Székelyhídi menyecskét, Kovács Ilonát, vevének mellém; egy felette szerelmes teremtetst, a' ki, ha emlékezetem meg nem csal, talán ötször, 's utolszor már felette öreg korában, méne férjhez, 's haláláig² nálunk maradt.

Említett tántom, Klára, igen gyenge alkotásu leányka volt. Ferdőt javasoltak neki az Orvosok, 's az atyám reá-beszéllé a' Nagy-atyámat, hogy éltessék a' Lublyaival, Szepesben. Ezen ferdés' ideje alatt én Drusbachon kezdettem jární.

Az atyám' háza' népe csaknem minden esztendőben szaporodott, 's így az anyámat könnyü vala arra hajtani hogy engemet adjon-által a' nagy-anyámnak. Levitettem Ér-Semlyénbe, 's 1767ig ott neveltettem.

163, 402, 471,
559, 716, 889

A' nagy-atyám közönséges tiszteletben élő ember volt. Fejét, szívét, ingani nem tudó lelkét az egész körny tisztelte, minden ügyes bajos ember messze földről őhozzá jött tanácsot kérni, őtet választották bírójoknak a' háborgók, Baranyi Gábor, a' Vármegye Vice-Ispánja, minden terhesebb dologban az ő egyyet-értését kérte-ki, 's vele élt mint eszközzel a' hol magát, mint hivatalt-viselő, kitenni nem akarta, 's Ér-Semlyénben a' több rokon földes-urak bíztak egyenességéhez, szerették, de úgy retgették mint atyjokat vagy valamelly nem tudom melly felsőbbségű férjfit, kihez ők magokat semmi tekintetben nem mérhetik. A' mostani kor, a' mellyben, mint hajdan a' Juvenáléban, sem az esztendők' többsége, sem más tekintetek nem tesznek többé

¹ Ferencz születtem [Beszúrás a sor felett.]

² haláláig [Emendálva.]

külömbiséget, képzelni sem tudja azon fenn-lebegést a' mellyben ez a' régi dagasztékú nagy férjfi nem egyedül Ér-Semlyénben, nem egyedül Biharban, hanem messze földön, még a' hol ötet egyedül hírében ismerték is állott. 'S én ennek házánál ennek szeméi előtt vettem első neveltetésemet, ő leve példányom a' szerént a' hogyan az egy éltés férjfi lehet egy kisded gyermeknek. A' nagy-atyám a' legszelídebb, legemberibb szívű úr volt, de korának vadsága szerént rettentő káromkodású. Parancsait, haragját ez által igyekezett hathatossá tenni, megczifrázni; 's ha toporzékolni, ha szitkait szórni kezdte, pedig erre annyira reá szoktatta magát, hogy e' nélkül szóllani is alig tudott, előtte ritka ember állhatott-meg. 'S így Ferencz Úrfi három 's négy esztendő korában remekje volt a' legszenvedhetetlenebb makacsságnak 's érzékenységnek, 's neki még nagy-atyja 's nagy-anyja sem tudta parancsolni, míg a' Nagy-Úr a' nadrágszíját magáról leoldá, 's a' kis elvadultat észére hozta.

A' Nagy-atyám' jobbra reszketett, úgy hogy nevét is nehezen tudta leírni. E' miatt egy Nyéki nevű ifjat tarta, a' ki leveleit az ő dictálása után írogassa. Képét fogom festeni mind mozdúlatainak, mind öltözetének, mind növéseinek és arczának. – Egy vékonytestű, szálas, egyenes öreg Úr, igen tiszta és még mindig piros képpel, sas orral, világos-kék szemekkel, ősz hajjal és bajusszal, mellynek egy kisded része bal felől, talán a' mindenkori pipázás' füstjétől, megsárgúlt. Haja azon időben a' mellyről itt szóllunk, még hosszú volt, és ha Gyűlésre ment vagy a' Debreczeni vásárra, hosszan lefüggött háta' közepén fekete selyem pántlikába tekerve; de a' háznál kétszer háromszor öszvecsavarítatván, egy közönséges, két ujnyi szélességű görbe-fűsűvel a' feje' lágyáig aggattatott-fel, úgy hogy a' ki vele szemben állott, a' fejet nyírt hajúnak gondolhatta. Füleit az akkor úgy nevezett hunczfutka egészen elfedte. Ingének hasítékja nem elől volt mint most hordjuk, hanem hátúl; nyakra-valója mind a' háznál mind a' házon kívül fekete fátyol (selyemből hordani nyakkendőt asszonyosnak nézte volna az a' kor) két ölnyi hosszaságra; 's ennek felkötése soha sem esett-meg sok káromkodás nélkül. Egyik végét maga fogta-meg egész keskenységében, a' másik végét az inas. Akkor intett hogy azt az inas hajtsa öszve mint ő maga, és ismét öszve. A' fátyol így négyrétbe vala hajtva. Az inasnak a' fátyol végét meg kelle fogni a' bal kezével, és ezt a' bal kezét magától minél messzebbre kinyújtani. Jobb kezének második és harmadik uját feltartotta, 's így eresztette a' két új közt a' fátyolt hogy az öszve ne sugorodjék. Ekkor az Úr valamivel többet hagyván a' másik végéből mint a' mennyi a' megkötésre szükséges volt, elkezdte forogni hogy a' mozdulatlan' álló inas' kezéből az egész hosszú de igen keskeny fátyol a' nyakára tekerődjék, 's most megköték a' nyaka csigáján a' fátyolt, 's a' mi a' két végből megmaradt, az hátúl fityegett szinte a' nadrágig. Az ingre a' nyusztal-prémzett vasszín mente jött minden lajbli nélkül, mellyet felül, középtáján 's legalól három gombháznál begombola; 's az igen meleg napokon begombolatlan dolmány, karmazsín bársony hajtókával a' kezek felett. A' nadrág hasonló színű volt kétszer körültekert bagariaszíjjal; 's ennek nagy díse volt a' zseb, hol parázson állott a' pénz és az aczélpecsétnyomó. A' kis sarkantyús kordovány csizma még hétköznapi is arany borítással egész térdig ért. Ehhez nyárban egy háromszegű selyemkalap járult, mellynek hátulsó fala a' fej felé lekonyult, télben pedig egy hosszú-szőrű sinkó. Így

889

403, 447, 473,
561, 702

403, 447, 473,
560, 685, 718

403, 560, 719

403, 447, 473,
560, 685, 719

404, 447, 473,
561, 889404, 447, 473,
562, 720

öltözve tíz ujját egymásba kolcsolván 's a' két hüvelykét³ egymás körül játszattván, kétszer háromszor fel 's alá ment a' szobában, 's most hüvelye' körmét Nyéki előtt a' papirosra nyomá hogy az tudja hova kellessék a' sort írni, elkezdé a' dictálást: *Bízodalmas Nagy Jó Uram Sógor Uram*. Ezt kétszer háromszor mondá-el, 's Nyéki nehezen fojtogatott bosszankodással elmondá neki az utolsó két szót, jeléül hogy a' dictált szók le vannak írva. Most ismét jelt ada a' köröm, hogy a' *Kegyelmed' levelét vettem* hova íratassék. Nyéki felolvasta a' levelet, az adreszt reá írta, bepecsételte, 's vége vala kínjának.

169, 404, 447, 473,
562, 720, 896

Ferencz Urfi annyit látta ezt az operatiót hogy, maga írni még nem tudván, midőn a' nagy-atyja Baranyi Gáborral együtt a' Pozsonyi 1764-diki Dietán Biharnak követségét viselte, gyakorta dictált levelet hozzá vagy a' Helységbeli Notariusnak Ladányinak, vagy Darvas Imre rokonunknak, ki ekkor a' nagy-atyám' házánál mint atyafi és árva, sokat mulatott. A' veres bugyogójú gyermek felültette magát az asztalra, Darvas Imre írta a' levelet, Klári Kisasszony pedig a' dictálót⁴ tartotta. A' gyermek megnyomta körmével a' papirost, 's szájából hangzott az *Édes Atyám Uram*; megnyomta azt másod ízben is, 's elmondá mi álljon az első sorban, 's a' levél a' Bossányi Klári és a' Darvas Imre segedelmével elkészült. – No már most az adreszt. Irja Imre Bátyám Uram; hiszen azt nem szükség dictálni. – Olvassa Imre Bátyám Uram. – „Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczi...” – Micsoda? ejnye ilyen amollyan... Hát Nagy-Ugróczi? hát csúfot kell üzni nagy-atyám uramból? hát nagy-atyám uram nagyot ugrik? A' gyermek' sírását 's éktelen káromkodásait lehetetlen volt elcsillapítani.

404, 446

169, 404, 473,
562, 720

Az atyámnak erántam két kívánsága volt, 's egyikét sem látta teljesítve; egyike az hogy Dienesnek hívjanak, másika hogy katona legyek, 's Öbersterségig mehessek-elő. Tréfából így a' gyermeket Öbersternek tituláztatta; 's midőn a' Lublyói ferdőben mulatánk, már el vala beretvélva hajam,⁵ 's fejemre czaflis és buklis parókát 's katonai kaskétot tettek, 's öltözetem feje kaputrok sárga hajtókával 's setétkék lajbli 's bakkancsos nadrág volt, épen a' szerént a' hogy' némelly házaknál ezen időben a' gyermekeket Jezsuita- vagy valamely más Papi-talárisba öltöztetve látánk. Eperjesi Festő Krámer képemet ezen Lublyói út alatt a' Károly Herczeg' Regementjének⁶ itt említett uniformjában festette-le, 's történetből; inkább mint csintalanságból, a' Tisztecske' bal kezébe cseresznyét, jobbába pedig egy gömpölyt festett. A' gömpöly (veresbegy, németül Gimzel) a' bangók' emblemája lévén, épen nem adott jó jósolatot a' gyermeknek. – Kezemben vagyon egy, Ér-Semlyénből 1764. Decembernek 3dik napján szüléimhez írt levelem, mellyben nevem alatt Generális titulus áll. A' tinta' színe azt gyanítatja hogy azt nem az én kezem írta a' név alá, 's úgy hiszem hogy azt valaki más írta oda, mert emlékezem még, hogy a' katonaság 's Öbersterség 's Generálisság miatt sokat sírtam.

169, 405, 448,
562, 681, 721

A' nagy-atyám úgy hitte hogy 1763ban már ideje volna engem iskolába járatni. De engemet pesztonkáim annyira elijesztettek hogy arról hallani sem akartam. Hijába hívogatták ebédekre a' Mestert; félttem tőle mint hóhéromtól. Végre belé estem a'

³ hüvelyét [A „k” beszúrás.]

⁴ [/ictálót [Átírás.]

⁵ beretvélva <a'> hajam,

⁶ [.../entjének [Átírás.]

kelepczébe. A' nagy-anyám, látván hogy a' czékla kedves csemegém, sok ideig nem főzte azt, de megkérte a' Mesternét hogy főzzön azt, 's kedveskedjék egy tányérnyival nekem. Megörültem az ajándéknak. Menj a' Mesternéhez, neki több is van; most béharangoztak, a' Mester a' Templomba fog lenni. Elmentem, 's a' Mesterné jól tartott; de olly sokáig találtam ott mulatni hogy a' Mester még felesége körül talált. Elholtam meglátására. De a' Mester élt az alkalommal, 's úgy megszeretteté magát velem, hogy míg haza menék, három vagy négy betű meg vala tanulva. – A' nagy-atyámat a' ház előtt ülve leltem a' folyosón. Még messzéről mutatám a' leány' karjáról a' könyvet, 's feldicsekedtem vele hogy már betűket ismerek. Megnevezém az egyik betűt, 's a' nagy-atyám benyúl nadrága' hasítékjába, 's egy I. Ferencz' márvásával ajándékoz-meg. Még most is látom a' pénzen a' Toskánai hat golyót. Megnevezém a' másodikát, harmadikát, 's talán negyedikét, 's mindég egy-egy vastag réz poltra vala jutalmam. Más nap magam kéredztem iskolába, 's a' Mester minden leczke' végén a' kezébe titkon letett pénzből egy krajczárral ereszte haza, melly annyira gyűlt, hogy midőn egykor Tokajon által Regmeczre menénk, a' nagy-atyám' pótolékjával egy veres nadrágot vetetheték.

Az Ér-Semlyéni Templom' mennyezetére egy kétfejű sas vala festve, a' Mester előtt álló pulpitusra pedig egy pár galamb. Az áhítatosság' órájin nekem a' sasra 's galambra több gondom volt mint a' Predikatzióra 's könyörgésre, 's szüntelen a' sast néztem, és a' galambot. Egy déleesti könyörgés alatt a' falusi gyerekek' sorában állván az Urak' széke előtt, végigpisiltem a' veres nadrágot. Kétfejű sasok' voltak a' nagy-atyám' bőrszékeire is nyomtatva; 's én a' székek' ülőjére raktam papirosomat 's tintámat 's nagy örömet letem abban hogy a' sast rajzolhatom, mert a' galamb nehezebb volt. Régibb papirosaim közt még látni egy illy mestermívet. – Mint sajnáltam hogy a' nagy-atyám' házánál és az egész Semlyénben nem vala⁸ semmi kép, néhány czímeren kívül; nem tehát semmi a' min szememet 's kezemet gyakorolhattam volna! Ellenben melly öröm midőn Regmeczre felérénk, 's itt Krámernek olajfestéseit, az atyám' és az anyám' képeiket, órákig is nezelelhettem. Az anyám, 's a' nagy-atyám 's nagy-anyám bosszankodtak bandzsalkodásaimért; de nem bosszankoda⁹ az atyám, a' ki hajlandóságomnak még hízelkedett. – Ezen diletantism mellett megmagyarázhatatlan előttem hogy a' Vámos-ujfalusi fogadóban egy olajfestés természeti nagyságban, a' Fogadós félképe, olly rettegéssel tölte-el mindég, hogy a' házban lehetetlen volt megmaradnom, 's éjjel fel-felriadoztam álmomból. Talán mert ez a' kép az alacsonyfalu szobában olly alant függ az asztal mellett hogy azt illetnem lehete, holott a' Regmecziek magosan állottak. A' Fogadós' reám néző 's engemet mindenhova követő szemei élőnek képzelte velem a' képet, 's innen eredhete ijedelmem.

Azalatt míg a' Nagy-atyám a' Dietán múlata, 1764ben, a' mint a' feljebb említett Dec. 3dikán írt levél velem gyanítatja, az őszi hónapokban, de a' mint emlékezem, a' tavasziakban, reám jöve a' természetes himlő. Sok napokig tökéletesen vak voltam, 's talpam is tele volt fekélyvel. Alig emlékezem kínosbb szenvedésre mint az volt, midőn a' nagy-anyám, elúnván a' bajlódást velem, felöltöztete, 's iskolába kergetett. Mindenütt a' hol

26, 405, 447,
473, 562, 720

406, 447

169, 406, 562,
681, 721

⁷ galambot. Kétfejű sasok [Lap aljára írt beszúrás.]

⁸ vala<mi>

⁹ bosszankodva [Emendálva.]

896 a' ruha szorosabban ért testemhez, tűhegyi szűrást érzettem, 's sírásom ekkor ugyan nem vala kényesség vagy makacskodás.

406 Némelly scénjei ezen gyenge koromnak igen elevenen lebegnek lelkem előtt, 's öreg esztendeinkben gyönyörrel emlékezünk az ilyenekre vissza. Illyen vala az midőn a' nagy-atyám 's nagy-anyám egy szép meleg tavaszi nap' Gálos-Petriben mentek Oberster Draveczky Úrhoz, vagy talán már az Özvegyéhez, (mert az Obersternek pompás temetésére is emlékezem, a' pánczelingű¹⁰ bajnokkal, a' gyászba-öltöztetett paripával etc. etc.) 's én az ebéd után kiszöktem a' szobából 's a' grádicson felszaladtam a' vakolatlanul álló emeletbe. A' Balkon mellett egy hársfa ágy és egy asztalka volt, 's azon egy kinyitott Biblia. Most már le akartam jönni, 's reá nem akadtam a' grádicstra; valamikor azt kerestem, mindég az egyik toronyhoz jutottam, hol az alsó szoba' boltja még meg nem volt csinálva. A' ki a' Helvétziai havasok között eltéved 's egy szédítő meredekségű szikla' párkányáig¹¹ ér, nem lehet rettenetesebb kétségbe-esés között. Mint jöttem-le onnan, nem emlékezem; hihető kerestek, 's kiáltották nevemet.

407, 446, 562, 681, 721 Nagy örömemet leltem abban ha a' Semlyéni Paphoz mehettem, 's az engem könyvei között hagyott. Sorban szedtem-ki könyveit a' fiókokról, 's mint később örültem ha szép rézre akadtam ott a' hol azt nem lehet várni, úgy örültem ha szép betűjű, széppapírosú nyomtatást kaphaték. Szemem leginkább a' Helvétziai nyomtatásokat szerette, 's ámbár iskolai életemnek egész ideje alatt soha sem tudtam megtanulni a' Katechismust, a' Bázeli kiadását a' Hejdelberginek, Imhofnál, gyönyörködve néztem magam előtt, a' nélkül hogy olvasni kedvem jött volna; a' Hübner' Bibliái Historiáját pedig, melly könyv ugyan-e' műhelyben nyomtatott, kettős örömmel olvastam, 's nem ritkán egész órákig.

401, 453, 682, 721, 899 Már elkezdék írogatni. Elővettem a' kedves Hübner, 's le-le-másoltam a' szebb Historiákat a' könyvből. Az atyám kocsiban, és az asztalnál sokszor egész óráig ülven retke mellett, szüntelen' vagy történetekkel mulattata bennünket 's vendégtársait, vagy az idő' geniusához képest theologiai dolgokat fejtegetett, péld: ok: hogy a' gyermek idvezül ha meg nem kereszteltetett is, mert meg-vagyon írva, 'stbb. Az efféle oktatások rajtam nem sokat fogtak; hallgattam, mert kénytelen valék hallgatni. De midőn a'

408, 448, 474, 563, 682, 722 *galante Sachsenből* a' kísértet' historiáját beszéllé – eléggé atya vala ő abból egyebet el nem mondani – merő fül valék, 's alig vártam hogy papíroshoz juthassak, 's leírhassem a' mit hallottam.¹² – Egy nap az atyám félre hívatott író-asztala mellől. Nekem papírosra volt szükségem, 's oda mentem a' hol ő írt. Mit láték! – egy könyörgést componála; még rajta voltak a' correctúrák. Képzeltetetlen az melly idea támadott bennem lelki tehetségei felől. Addig úgy hittem hogy olyat csak Professor, csak Pap tud. – A' kis majom mindenhez fogott; 's én, a' ki az atyámhoz, természetben, arczában, mozdulataiban, hangjában, hajlandóságaiban tökéletesen hasonlítottam, abban is mutatam hasonlóságomat hozzá, hogy olly kifogyhatatlan valék asztalnál és szekeren azoknak a' miket hallottam vagy olvastam beszéllésében mint ő volt. Egyedül a' könyörgések' componálásában nem igen nagyon ütöttem reá. Az atyám látta ezeket, 's gerjesztette a' tüzet bennem, és ha vendég volt olly ravaszkodással vitte a' beszédet hogy én is

¹⁰ pánczelingű [Emendálva.]

¹¹ párkányáig [Emendálva.]

¹² hall[...]/tam. [Átírás.]

szóhoz jöjjenek. 'S mikor így a' vendég a' beszédes gyermekén álmélkodott, fel-felszöke 899
székéről 's az anyámat össze-meg össze-csókolá. A' hiúvá-tett gyermek megértette
sokára mind azt a' ravasz beszéltetést mind az atyám' felgyúlását, 's annyira bátorta-
lanná lett, hogy valamikor tőle produkálást kívántak, oly néma volt mint a' hal.

Én úgy hiszem hogy ez a' bátortalanság nekem characteremben fekszik, 's bizony- 387, 408
sága szerénységemnek. De nem lehet tagadni hogy azt elhibított nevelésem is
öregbbítette. A' nagy-atyám 's unoka-öccse¹³ és egyszersmind sógora, az idősb Péchy
Imre Úr, Imrének a' Bihari volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatinusnak atyja, mi-
dőn Karácson, Husvét vagy Pünkösöd innepeken egyyüvé-jöttek, oly peroratóriákkal
idvezlék egymást mintha egy országos Deputatio valamelly fényes Tisztviselő előtt
jelent volna meg. Péchy belépett, 's Bossányi levette a' sinkót 's néki mereszkedett. A'
szobát nagy csend lepte-el. Ekkor Péchy, megállván Bossányi előtt, lassúcska hangon,
de a' mellyet érezhetőképen vitt feljebb, elkezdé: Hogy Isten Ő szent Felsege az Urat
Bátyám Uramat e' mai áldott innepnapokra friss egészségben 's öröndetes állapotban
felvirrasztotta, annak teljes szívemből öröndek. Engedje Isten Ő szent Felsege hogy az
Úr Bátyám Uram mind ezt mind az ennekutána sok számos esztendőkből előfordu-
landókat hasonló öröndetes állapotban 's friss egészségben elérhesse 's eltölthesse, úri
kedves hozzá-tartozandóival egyyütt, a' köz jónak 's szegény¹⁴ árva hazánknak javokra,
örömekre. – 'S most a' felelet: Kedvesen veszem, édes Öcsém Uram, a' Kend' atyafisá-
gos kívánságát. Engedje az Ur Isten 'stbb. – Nekem hasonló rigmust kelle megtanúlnom,
's azalatt míg azt tanultam, mindég folyt az intés; nagy-atyám, nagy-anyám, a' szép
tantom, patvarista, pesztonka, 's talán még a' kocsis és béres is, a' rigmust emlegették,
's tüzeltek hogy ne féljek, hogy valamiképen belé ne szakadjak; 's ez a' sok intés, noga-
tás, tüzelés úgy eloltá minden tüzemet, hogy feljövén a' rettegett nap,¹⁵

¹³ unoka-öccse [Emendálva.]

¹⁴ 's <a'> szegény

¹⁵ [A szöveg csak eddig, a kézirat 10b oldalának aljáig tart, a folytatás elveszett vagy lappang.]

86.
AZ ÉN ÉLETEM.¹

Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek.

KAZINCZYTÓL.

ELSŐ KÖNYV.

1779. Júliusáig.

430, 446, 1235 Engedek végre barátim' unszolásainak 's okaiknak, 's hozzá fogok nevezetes életem' leírásához, mely, minekutána én Rádayn kezdve a' most még csak tizenöt² esztendő Kelemenig csaknem minden Íróinkkal vagy személyes³ ismeretségben vagy csak levelezésben⁴ állottam, 's Literatúránknak hajnallását 's felderülését láttam, minekutána Nyelvünk⁵ nekem vagy jót vagy roszt elég számban köszönhet, nem lehet nem nevezetes. Más hol és más korban erre nem kellett volna hosszas ellenkezés; az Olvasó tisztelni fogta volna okaimat, 's szavaimat nem magyarázta volna szerénytelenségre, mely most, zivatarral jöhet reám.⁶ De én nem nyugodalmat keresek; bántattassam, csak használjak. A' jók szeretni fognak merésemért a' maradék köszönni fogja azt, 's én örvendek hogy barátimnak kedvetek tölthetém.

Leginkább késlelt annak látása, hogy itt mások felől kell szólnom, 's így el nem kerülhetem azt a' vádat, hogy itt azoknak adom képeiket, a' kik engem barátságokra, bizodalomokra méltóztattak, hogy itt apró dolgokat is mondok-el, melyeket azok magok idegen szemekkel nem fogtak volna láttatni. 'S ez hálátlanságnak fog neveztetni, indiscretiónak; azt mondják, hogy magammal szabad valék, ha veszítenem tetszett, de nem másokkal. Ítéltessem itt is, a' mint akarják. Tettem használni fog, 's nincs heroismus nélkül, 's találni fog barátokat, magamnak és gyermekeimnek, kikre a' hidegséggel illő lesz általszállani a' jóvoltnak is.

* * *

25, 25, 163, 167, Én anyai nagyatyámnak Bossányi Ferencznek (a' Ferencz' és Péchy Sófia' fíjoknak)
169, 394, 446, 471, 's hitvesének, Kóji Comáromy Juliánának (Békés⁷ Várm. Vice-Ispán György' és Kis-
558, 716, 886 Rhédei Rhédey Juliána' leányoknak) házoknál születtem, Ér-Semlyénben, Biharban, Debreczen és Nagy-Károly, 's Várad és Kálló közt, 1759. Octób. 27dikén. Az atyámnak Józsefnek, (Dániel⁸ és Szirmay Therézia' fíjoknak) és Bossányi Susánának, kik születé-

¹ [A szennycímlapra bejegyzett gazdasági feljegyzéseket ld. a kéziratleírásnál.]² tizenöt [Átírás.]³ Íróinkkal személyes [Javítás a sor felett.]⁴ vagy levelezésben [Javítás a sor felett.]⁵ nyelvünk [Átírás más tintával.]⁶ most, <ha nagyon meg nem csalatkozom,> zivatarral jó <majd> reám. [Törlés; a „het” toldalék beszúrása a szó után.]⁷ Juliánának (<a'> Békés⁸ Józsefnek, (<a'> Dániel

sem előtt tizenhárom holnappal költek vala öszve, én valék első gyermekek; 's atyám 886
ekkor huszonhét, az anyám tizenkilencz esztendősök valának, mind ketten ép és egés-
séges alkotásúak, az atyám igen kedves, az anyám igen is szép arczuák, 's termetekre⁹
nem magosak. Az anyám engemet tulajdon tejével kezdé táplálni, de¹⁰ utánam csak
hamar Dienes születék, (Biharnak elébb Vice- 's majd Fő-Notáriusa, tovább második
Al-Ispánja 's 1808ban Dietai Követje, most Kir. Consiliárius) 's így én egy Bihar
Vármegyei magyar szoptatóra bízatom, 's 1767-ig¹¹ a' nagyatyám' házánál neveltetém,
tisztá-ajakú magyarok között. Hét esztendő koromban az öcsémmel 's Szirmay 899
Andrással együtt (a' Pazdicson¹² lakott Sándornak és Horváth Stansith Klárának
fijával) egy Kézsmárkról¹³ hozott Deák vette-által tanításomat Alsó-Regmeczen,
Abaujban, hol szüléim lakoztanak. Esztendő múlva innen, hogy¹⁴ belé kapjunk a' né-
met szóba, Kézsmárkra¹⁵ viteténk, 's 1769ben 11. Septbr. Patakra,¹⁶ hol 1779nek Júliusáig 163, 446,
laktam. – Atyám,¹⁷ és az öreg Bossányi, beszéllettek németül is, de csak német embe- 902, 905
rekkel; még akkor nem jutánk annyira hogy magunk közt is idegen nyelven beszéljünk;
anyám és nagyanyám nem tudtak más nyelvet mint magyart. Így nyelvem mind a' ház-
nál mind iskoláimban, kivéven Kézsmárki¹⁸ esztendőmet, magyar vala.

Atyám a' maga korának 's tájának legjobb fejei közzé számláltatott, 's a' jobb társa- 452, 563, 899
ságokban, Kapy¹⁹ Józseffel együtt, ő becsültetett leginkább; anyám nagylelkű, igen
elmés és szennyetlen erkölcsű asszony vala, ki sem mint leány, sem mint hitves, sem
mint özvegy magára gyanút nem vont, noha azoknak gonoszsága a' kik őtet soha nem
látták, reá is akart²⁰ ragasztani mocskot; soha őhöz ké idegen kar nem közelített, és a'
kik őtet ismerték, nem hittek a' rágalomnak, mellynek hiúsága igen hamar kivilágoso-
dott. Tizenöt esztendő valék mikor atyám elholt, 's így olvasása felől sokat nem mond-
hatok; de még jól emlékezem, hogy Thuánust igen gyakran olvasta deákban, németben
pedig a' Gellert' munkáit. Feddtelenebb lelkiismeretű, minden nemétől a' rútának és 682
csalásnak iszonyodóbb embert mint ő és anyai nagyatyám (atyámnak szülője régebben
megholtak volt) ritkán látni, 's e' kettő ilyennek ismertetett minden által. A' borral-
gazdag Zemplényben akkor nagy szokásban vala az ital és a' kártya; az atyámnak sem
eggyike sem másika nem kellett, sőt pipázgatott. Ebédjeinél²¹ 's vacsorájánál sokáig 398, 453, 682, 721
szerete ülni, 's beszélt, és ezt még inkább minekutána megsejté, hogy hitvese mellett
ülő fija, a' mit tőle hallott, papirosra szokta vala tenni. Szavai figyelemmel hallgattattak,
valamíg azoknak tárgya theologiaivá nem leve, mert a' Praedestinatio' 's más effélék'

⁹ szép <ábrázatúak>, 's termetekre [Javítás a törlés felett.]

¹⁰ tejével táplált, de [Beszúrás a sor felett; átírás.]

¹¹ magyar szoptatónak <adatám,> 's 1766-ig [Javítás a törlés felett; átírás.]

¹² Andrással (a' Pazdicson [Javítás a sor felett.]

¹³ fijával) <együtt> egy Kézsmárkról [Törlés és átírás.]

¹⁴ múlva hogy [Az „innen,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵ Kézsmárkra [Átírás.]

¹⁶ 1769ben Patakra, [A „11. Septbr.” beszúrás a sor felett.]

¹⁷ laktam. Atyám, [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

¹⁸ Kézsmárki [Átírás.]

¹⁹ társaságokban, <őőőőőőőőőő> Kapy

²⁰ akart <ak>

²¹ nem kellett, <'s a' vad pipa nem bűdösítette-el kerületét>. Ebédjeinél [Javítás a törlés felett.]

⁸⁹⁹ magyaráztatja el-elkapkodá; 's az idők' sivatagsága szerint, ez kivált akkor történt-meg, de felhevülés nélkül,²² ha másvallású vendége vala. A' gyermek ilyenkor gyanúba vette atyjának tudományát, mert mind ezek neki fejébe nem fértek. Ellenben melly nagyságra kellett képzeletének emelkedni atyjának tehetségei felől, midőn egy nap az²³ író-almárium' szárnyát leeresztve lelé, 's látá, hogy atyja épen egy könyörgést dolgozék.²⁴ Mert a' jó atya gyermekeivel 's minden cselédjeivel estvéneként zsoltárokat szokott vala énekelni,²⁵ 's könyörgéseket tartá.

163, 394, 471,
559, 716, 889

Bossányi Ferencz szint olly tiszteletes ember vala, de egészen más nemben. Fejét, szívét, félelemtől 's reményektől nem gyötrött, és így ingani nem tudó lelkét az egész körny tisztele; az ügyes bajos emberek messze földről hozzá járanak tanácsot kérni; őtet választák bírójoknak a' háborgók; Baranyi Gábor, Biharnak nagy Al-Ispánja, minden terheőbb dologban az ő egyet-értésével élt, a' hol segédre vala szüksége. Ér-Semlyénben a' több földes-urak bíztak egyenességéhez, szerették, de eggyzersmind rettegték is mint valamelly nem tudom melly felsőbbségű férjfit, kihez ők nem mérkezhettek. A' mi korunk, mellyben, mint hajdan a' Juvenáléban, sem az esztendő' többsége, sem más tekintetek nem tesznek külömbiséget, képzelni sem tudja azt a' fenn-lebegést, mellyben ez a' régi dagasztékú nagy férjfi nem egyedül Semlyénben és Biharban, hanem még a' hol ő meg nem fordult is, áll vala. Ő egy kised Atila volt, kinek hallására a' gyermek elhagyá a' sikoltozást. – Eggykor a' nagyanyámmal jövének a' Debreczeni vásárról két szekeren. Mi, a' hátulsón, leugratánk az inast, 's a' nagy hőségben néhány dinnyét szakasztatánk, 's a' csősz a' maga leséből ránk ütött 's előkiáltá társát. Ki kezdék fogni rút káromkodások közt a' hatlovas kocsiból az eggyik lovat, a' négyesből a' másikat. Nagy vala rémülésünk, 's a' nagyanyám pénzt ígért nekik, 's elveszve képzelé magát. De a' csőszök a' fullajtártól megtudák kié a' két szekér, ott hagyák a' kifogott két lovat, 's szaladtak.

'S én ennek házánál, ennek szemei előtt vettem első neveltetésem; ő leve egészen példányom, a' szerint, a' hogyan az eggy éltes férjfi lehet eggy kised gyermeknek. Szíve szelíd volt, és emberi, szeretett segíteni azokon a' kik inségben voltak, 's az éhség' idején megnyitá vermet, 's a' távollakóknak is újfejébe adott, még mikor azt kész pénzen eladhatta volna is; és a' melly kegyetlenséget róla beszélnek, azt nem ő tette, hanem az ő maradék²⁶ nélkül megholt öccse, János, eggykor Prussziai Kapitány; 's ki felel magáért, hogy hasonló esetben épen úgy nem bán? De reá homályt vet korának hibája, a' vad káromkodás.²⁷ Parancsait, haragját ez által igyekezett hathatóssá tenni, megczifrázni; és ha toporzékolni, ha szitkait szórni kezdette, előtte ritka ember állhata-meg. 'S így a' kis fiú, kit Semlyénben minden a' kis Bossányinak tituláztatott, négy öt esztendő's korában remekje vala a' legszenvedhetlenebb makacsságnak 's érzékeny-

²² 's ez kivált akkor történt-meg, az idők' sivatagsága szerint, de felhevülés nélkül, [A szörend átszámозással javítva.]

²³ midőn az [Beszúrás a sor felett.]

²⁴ dolgoza. [Átírás.]

²⁵ zsoltárokat énekel[.], [Beszúrás a lap szélén; átírás.]

²⁶ az ő <gyermektelen> maradék

²⁷ káromkodás. [Emendálva.]

ségnek, 's neki nagyatyja 's nagyanyja sem tudta parancsolni, míg a' Nagy-Úr szíjat nem 889
olda, 's a' kis elvadultat jó észre nem hozá.

Visszaemlékezni azokra a' kik között nevededtünk, 's kifesteni az ő képeiket legki-
sebb individualitásaikban, a' beszéllőnek nagy öröm, a' hallgató pedig gyönyörködve
mégyen-vissza azon időkre,²⁸ melyek már nincsenek, hogy öregeinket lakásaikban,
öltözeteikben, társaságaikban, ebédjeiknél, erkölcsaikban 's szokásaikban láthassa.
Gond nélkül neki-eresztem tehát magamat, akárhova 's akármeddig²⁹ viszen képzelé-
sem³⁰ 's érzéseim. – A' nagyatyám' jobbja reszketett, úgy hogy nevét is bajosan tudta
leírni. E' miatt valamelly Nyéki nevű ifjat tarta maga körül, a' ki leveleit az ő diktálása
után írogassa. Maga ő egy vékonytestű, szálas, egyenes öreg Úr volt, olly meredve
mindég, mintha egész életét granatéros szolgálatban töltötte volna, 's mozgásában já-
rásában komoly nyugalom volt, kevélység nélkül; az ő kora ritkán szerete nevetni.
Arcza igen tiszta és mindég igen piros, sas-orral, világos kék szemekkel, egykor szög,
most már ősz hajjal 's sűrű szálú bajusszal. Haja, azon időben a' mellyről szállunk, még
hosszú volt, és ha Gyűlésre ment, vagy a' Debreczeni vásárra, czafliba tekerve nyúlt-le
hátán; a' háznál, öszvecsavarva kétszer háromszor, egy két-ujnyi görbe-fűsűn akasz-
tatott-fel feje' lágyáig, úgy hogy nyírt hajúnak gondoltathatott. Füleit a' lefűsült 's
horizontalis vonásban elmetszett hunczfutka fedte-el. – Ingének hasítékja nem elől
vala, hanem hátul, 's annak ujai³¹ ránczokba szedve. Nyakra-valója fekete csalánfátyol
volt (az a' kor azt selyemből hordani asszonyosnak tartotta), 's felkötése nagy és nehéz
munka volt. Egyik végét maga fogta-meg egész keskeny szélében, a' másikat két ölnyi
távolságban inasa. Intett, 's az inas a' fátyolt öszvehajtá, mint maga cselekvék, és még
egyszer öszve, 's a' fátyol négy rétbe vala hajtva. Ekkor a' cseléd bal kezével megfogá
a' fátyol' végét, 's ezt a' bal kezét magától minél messzebbre kinyújtotta; jobbjának
második és harmadik uját feltartotta, 's így ereszté által a' fátyolt, hogy Urának nyaká-
ra sugorodás nélkül tekergőzhessék. 'S ekkor az Úr, többet hagyván-ki valamivel a'
másik végéből mint a' mi a' megkötésre szükséges vala, elkezde forogni, 's mind addig
forgott, míg az inas' kezében annyi marada, a' mennyi a' másik³² végéből maradt vala
fenn. Sokszor néztem-el kínos szenvedéssel a' szegény inast, kinél többet a' legmaka-
csabb Dáma' fodorítója sem szenvedhet, 's csudáltam hogy illy verejtékkal tudja enni
kenyerét.

Az ingre a' nyusztal-prémzett vas-szín mente jött, lajbli nélkül, melly a' jó öregnek
testére soha sem lépe-fel, minthogy az nem vala magyar öltözet; 's ifjabb esztendejiben
búzavirág³³ az öregebbekben barátszínű, 's három négy gombházzal vala begombolva.
Az igen meleg napokban dolmányt veve gombolatlan, 's ennek ujai karmazsin bársony
hajtókával voltak beszegve. Arany borításos kordovány csizmája térdig ért, 's soha sem
volt sarkantyú nélkül. Fejét nyárban háromszegű kalap fedte, télben egy sinkó nem
tudom melly állatnak bőréből, 's ha kocsiba ült, jobbára hitvesének, nyakát róka farkkal

²⁸ időkre<n>,

²⁹ akár hová 's akár meddig [Az ékezet törölve; a különírt szavak összekapcsolva.]

³⁰ képzelése[/] [Átírás.]

³¹ 's ujai [Az „annak” sor fölé írt beszúrás.]

³² másik<'>

³³ búzavirág<színű>

395, 447, 473,
561, 720

395, 447, 473,
560, 685, 718

395, 560, 719

395, 447, 473,
560, 685, 719

889 kerítette körül. A' Gyűléseken 's a' Debreczeni Vásárokon fel nem öltött mentével,
560 dolmányban, övvel, karddal 's pálczával jelent-meg. – Elkészülvén reggeli öltöztetésével,
tíz ujját egymásba redőlte, két hüvelykét egymás körül játszátá, 's hang nélkül mondá-
el, fel 's alá sétálva ebédlőjében, reggeli könyörgését. Ekkor nagy gravitással lesétált
istállójába, kiperlé magát kocsisával, fullajtárjával, hüvelykével a' ló' szőréen egyet
tekerített hogy láthassa, ha a' por a' lóból jól³⁴ ki van e véve, embereivel megbékélt, jó
kedvvel felsétált, náddal-fedett háza' folyosóján leült, ha ki az úczán elment, azt
beszóllította, vele magát kibeszélte, 's mikor ismét elúnta magát, másodszor is
megtekinté istállóját, kocsisával, fullajtárjával, béreseivel, nyomtatójával mozgásba hoz-
ta élet' erejét, 's élni hagyta őket, mert nekik is élniek kell. Ollykor elővette a' Gespräche
im Reiche der Todten vastag quartántjait, esztendőben egyszer kétszer megtekintette
gulyáját és ménését, kiment a' dinnyeföldre, 's szobájit tele rakatta sárga és görög diny-
nyékkal, hogy a' gyengébb érzékű embert megüthette volna a' guta.

Keserves dolog vala Nyékinek a' nyakra-való' felkötése is, de még keserveesebb volt
talán a' levélírás. Már a' papiros' körülnyírése is ritkán ment véghez harag nélkül. Ismét
396, 447, 473, 561 öszveredőlt ujjal fel 's alá járánk a' szobában, 's midőn a' háború elcsendesedett, hü-
velykünket a' papirosra nyománk, kimutatni a' sor' helyét, mintha azt Nyéki nem tud-
ta volna, 's úgy zenge osztán a' Bízodalmas Nagy Jó Uram. Ezt két három ízben
396, 447, 473, elmondánk, 's Nyéki hallatá az utolsó szót, jelöl annak, hogy a' ledictált szók papiros-
562, 720 ra vannak téve. A' köröm új jelt nyoma, 's zenge a' Kegyelmed' levelét becsülettel vet-
tem. Nyéki felolvasá a' levelet, az adreszt, többére francziául, a' levél hátára írta, 's vége
vala kínjának.

396, 447, 473, A' kis Bossányi annyit látta ezt az operatiót, hogy midőn nagyatyja, Baranyi Gábor
562, 720, 896 barátjával, az 1764diki Dietán Biharnak Követségét viselte, gyakorta diktált leveleket
hozzá vagy a' Helység' Notáriusának, vagy Darvas Imre rokonunknak, ki atyafi, nőte-
len, és árva, ekkor nálunk hosszasbban mulatott. A' veres nadrágos fiú magát asztalra
ülteté, Darvas írt, a' tántom pedig, egy nagyszépségű leány, tartotta a' Diktálót. Ez
megnyomta körmével a' papirost, 's szájából hangzék az Édes Atyám Uram; meg-
nyomta megint, 's a' levél a' Kisasszony' és az Író' segédjével elkészült. Ez lepecsétlé a'
levelet, megírta az adreszt: Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Nagy-Ugróczi és Nagy-
Bossányi... Micsoda? kiálta a' gyermek, hát az én atyám Nagy-Ugróczi? – Azt hitte
tudnillik, hogy a' familia' praedicátuma nagyot ugrást akar jelenteni, 's Darvas és Klári
szaladtak.

396, 446 Atyámnak erántam két kívánsága volt: szerette a' szokatlan neveket, 's talán szint
annyi tűnődés után, a' mennyibe a' Tristram Shandy' atyjának került, nevet találni
gyermekének, el vala végezve, hogy engem Dienesnek kereszteljenek, a' másika hogy
katona legyek. Azonban én Semlyénben születvén, és nem Regmeczen, illő vala comp-
169, 396, 473, limentet tenni a' nagyatyámnak, 's így Makódi János Predikátorunk ennek nevét
562, 720 mondá-ki felettem a' szent víz' rám-öntése alatt. Az egyik óhajítás be nem teljesedvén,
az atyám annál bizonyosabban várta a' másikat, 's kezemben van egy 1764. December
3dikán írt levelem, mellyben magamat kénytelen valék Generálisnak titulázni, mert a'
tinta' különböző színe mutatja hogy a' szó későbbben vettetett a' név alá. 'S midőn ezen

³⁴ por <belőle> jól [Javítás a törlés felett.]

esztendő' táján atyám 's nagyatyám betegeskedő tántomat a' Lublyai ferdőbe vivék, az atyám Eperjест elberetváltatá hajamat, fejemre czaflis³⁵ és bukli parókat 's kasketét tétete, 's öltözetem fejr kaputrok vala sárga hajtókával, setét-kék lajblival és bakkancsos nadrággal, a' szerint a' hogy azon időben némelly házaknál a' gyermekek Szerzetesruhában jártak. 'S ezen útunk alatt Krámer Eperjesi Festő képemet a' Károly Fő-Herczeg' seregének itt³⁶ említett formaruhájában festette, 's történetből e vagy csintalanságból a' Tisztecske' jobbára egy gömpölymadarat ültete.

Ezen útunk alatt makacsságomnak egy nagy jelét adtam, mellyet ha menteni nem akarok is, legalább nem szégyenlek, mert az a' gyermek-Cátóra emlékeztetheti az Olvasót. Vízet kívántam, 's az nem volt; szomjam' eloltására anyám gyümölcscsel kínálta, 's azt én nem akartam. Az anyám vert, 's még sem vettem-el; az anyám kifáradt a' verésben, én nem a' szenvedésben. Jaj annak a' gyermeknek a' ki nem makacs; elég, ha azt idővel az ész fékezi.³⁷

Az elkényeztetett 's Mesterrel ijesztgetett gyermeket lehetetlen vala reá venni hogy iskolába járjon; fortéllyal kellett erre. Kilesték,³⁸ hogy a' czéklát örömet eszem, 's midőn délután Mester Uram templomba méne, elvittek a' Mesternéhez, ki azelőtt egy nappal nekem egy tányér illy csemegét küldte, 's addig tartóztattak ott, míg a' Mester haza jött. Ez már meg vala kérve a'³⁹ nagyatyám által, 's olly nyájasan bánt velem, hogy négy betűt egyszerre eltanultam. Siettem haza, feldicsekedtem tudományaimmal, 's a' nagyatyám az első betű' megnevezésére nadrágzsebjebe⁴⁰ nyúlt 's egy Ferencz' Császár' Marjásával ajándékoza-meg; a' második, harmadik és negyedik betűért egy egy vastag polturát kaptam. Heraldikai tudományaim így a' Toskánai hat golyó' ismertetén kezdődtek. Más nap alig virradt, 's már mentem az iskolába. Minthogy a' Mester mindég pénzzel bocsátott-el, valamikor azt érdemlettem, előmenetelem valóban gyors vala; ezt bizonyítja az említett Generális levél. 'S az így gyűjtött pénzből, mellyet a' nagyatyám ravaszúl megnevelt, Generális Úr, keresztül jövőn Tokajon, veres nadrágot vásárla.

A' Semlyéni templom' mennyezetére az asztalos kétfejű sast mázola, a' Mester előtt álló pulpitusra⁴¹ pedig egy pár galambot, feljegyezvén mellé, hogy azt az Ér-Semlyéni Ecclesia *szamara* (accentek nélkül)⁴² Boda Gergely csináltatá. Most nem nézem több örömmel a' Fügerek' míveit mint akkor néztem azt a' szép sast, azt a' szép galambot, 's azok miatt örömet mentem mindég templomba. Az a' kétfejű állat terpeszkedik a' nagyatyám' bőr székein is, 's neki-állék a' székeknek, 's addig mesterkedém, míg kezem a' szép állatot lekaphatá. Egy illy mestermívemet még most is bírom; gyermekeim példányúl vehetnék, ha Eugénim esztendő⁴³ korában már a' Canóva' Mausoleumát⁴⁴

³⁵ fejemre <egy> czaflis

³⁶ képemet Károly Fő-Herczeg<nek> itt [Javítások a sor felett.]

³⁷ ész <kormányozza.> fékezi. [A javítás a törlés után van írva.]

³⁸ erre <reá venni>. Kilesték,

³⁹ az [Átírás.]

⁴⁰ megnevezésére <nyult> nadrágzsebjebe

⁴¹ pulpitus<á>ra

⁴² számára (accentusok nélkül) [Az ékezetek lehúzva, a toldalék átírás.]

⁴³ [Az „esztendő” szó előtt hely van kihagyva.]

⁴⁴ Canóva' <Bécsi> Mausoleumát

⁸⁹⁶ az Augustinianusok' templomában, és 18 egygy⁴⁵ gyönyörű, Raphaelt is elpirító fejet, 's Thalie és Emíl hasonló szépségű legényeket és leányokat nem rajzolnának. –
^{397, 447} Nagyatyámnak szobájában nem vala semmi kép néhány czímeren kívül, sem senkinél másnál, a' kihez járánk, 's így szemem míveletlenül maradt. Melly öröm tehát, midőn Regmeczre feljövénk, 's itt portrékat, Péter onkelemnél pedig két nagy gyümölcs és virág-táblát találék, 's előttök, nagyatyámnak, nagyanyámnak, 's anyámnak nagy bosszuságokra, bandzsalkodtam. Az atyám örült örömmimnek, 's hajlandóságimnak hízelkedett; ha ő tovább élt 's nevelésemet tovább vihette volna, úgy hiszem, megnyerhettem volna tőle, hogy e' részben is míveletlenül ne hagyjon. – 'S ezen képszerűtésem mellett, mellyet itt festek, alig értem, mint történheték-meg, hogy a' Vámos-Ujfalusi fogadóban a' Gazdának olajban festett képe olly rettegéssel tölthete-el, hogy a' házban megmaradni nem mertem, 's éjjel felsikoltoztam álmaimból, holott a' kép testvéreimre nem hatott. Talán mert az igen alacsonyfalú szobában a' kép olly alatt állá, hogy azt ujjal is illethetém.

^{169, 397, 562, 681, 721} Azalatt míg nagyatyám a' Dietán mulatott 1764ben, a' mint a' már említett Decemb. 3dikán írt levélből látom, ősszel reám jöve a' természetes himlő. Sok napokig teljesen vak valék, 's a' fekély talpamat is ellepte; azonban képem nem szenvedé sokat. Minden kínjaim nem hagytak kedvetlenebb emlékezést elmémben mint az vala, midőn szelíd és engem a' kényeztetésig szerető nagyanyám, elúnván velem a' bajlódást, fel hagyá öltöznöm, 's iskolába⁴⁶ kergete. Tűhegyi szűrást érzettem valahol a' ruha testemhez ért, 's sikoltozásom ekkor ugyan nem vala makacskodás, nem kényesség.

³⁹⁸ E' szenvedésem' emlékezete egygyütt szokott lelkem előtt megfordulni egy lelkiével. Közel hozzánk Gálos-Petriben Oberster Dráveczky László Úr lakott vala, ki barátja volt nagyatyámnak, atyámnak pedig rokona és házasítója; ő⁴⁷ tanácslá, hogy az anyámat nézné-meg. Egy nap ide menénk ebédre. Semlyén' táján még akkor nem valának kőházak, 's itt egy pompás emeletes épület, boltozott szobákkal, templomi-nagyságú ablakokkal, 's balkon, 's gipszelt angyalok 's géniuskák az ebédlőben – melly behatás ez, 's itt! a' szalmás viskók közt úgy álla a' kastély, mint a' pyramiszok⁴⁸ 's a' Palmyra' romjai a' pusztá téren. Én csak hamar kiszöktem az öregek közül, 's magamban, 's a' grádicson felszaladtam a' vakolatlanul-álló emeletbe. A' balkon mellett egy fonott⁴⁹ ág állott, 's előtte egy asztal, 's egy kinyitott Biblia rajta, hihető Kulcsár Uramnak mulatságául. Meg kellett babonázva lennem, mert semmi módon nem akadhaték a' grádic سرا; mindég a' kastély' egyik pavillonjához jutottam, hol az alvó szoba' boltoztatja még meg nem vala csinálva. Hogy kiáltanom kellene, eszembe nem jutott. A' ki a' Helvétziai Gletscherek közt egy szédítő meredekségű szikla' párkányáig ér, 's nem leli az útát mellyen jött, nem lehet rettenetesbb csüggedésben. – Az Oberster' temetésén jelen valék; az Erdélyisen méne véghez; még emlékezem a' pánczélingű vitézre, 's a' fekete posztóval bevont csődörre, melly nyerítve követte Urának koporsóját a' nem

⁴⁵ [Az évszám utolsó két számjegyének hely van kihagyva.]

⁴⁶ öltözn, iskolába [Átírás és sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁷ házasítója; <...> ő

⁴⁸ Pyramisok [Átírás; a „z” beszúrás.]

⁴⁹ font [Az „o” a szó fölé írt beszúrás.]

a' kastélyhoz, hanem a' szalma-viskókhoz illő templomig, hol a' magasztaló Szent Beszéd tartatott. 896

Semlyént sok atyafi Urak lakták, 's olykor Álmosdra is általmenénk az öreg Péchy Imre Úrhoz, a' mostani Vice Palatinus' atyjához, ki nagyatyámnak rokona, patvaristája, később sógora, 's igen kedves barátja volt; de mind ezeknek házaiknál kevés vala a' mi annak a' gyermeknek szemét, ki képeket kerese, gyönyörködtethette volna, 's a' Vice-Palatinus 's Generális Péchy Mihály Urak Debreczenben tanultak, 's az esztendő' külömbisége, melly e' korban igen nagy, közöttök és közötttem nem engede egyesülést, ha együtt valánk is. Álmosdon lennem tehát, vagy a' Semlyéni Urak közzül most az egyikhez majd a' másikhoz általküldtetnem, (mert a' nagyok egymáshoz esztendő-kig sem mentek, nem visszásságból, hanem hamis szégyenből) nekem nem vala öröm. Ellenben a' Papnál kedvemre éltem; az ugyan engem nem mulatott, tehetségeimet nem fejtegette, hanem, ismervén ebédjeinktől elevenségemet, beküldé könyves szobájába, mellynek czifra neve, mint társainál még most is, M u z é u m vala, 's megengedte, hány-jam végig a' mint tetszik. Kedvemre éltem itt, 's csak hamar ismertem képes, 's kivált szépbetűjű, széppapirosú, szépformatumú könyveit, 's bámulgattam rajtok. Szemem kivált a' Haas' betűjit szerette,⁵⁰ inkább mint a' Hollandiaiakat, 's az Imhof Rudolf' neve több vala akkor előttem mint később a' Glasgow', Birmingham', Párizs' és Parma' embereié; 's ámbár egész iskolai pályám alatt soha sem tudtam semmit kevésbbé megtanulni mint a' Heidelbergi Nagy-Kátét, a' könyv' Bázeli kiadását mindég irigyletem társaimnak, a' Hübner' Historiáját⁵¹ pedig, nekem igen kedves olvasásomat, minthogy az e'⁵² műhelyben vala nyomtatva, kettős öröm miatt becsültem. Ennek a' jó Papnak köszönöm valóban, ki impertinentiámat illy jó szívvel tűré, hogy később osztán könyvek' isméréteré jutottam, és olykor ritka 's becses darabokat vásárolhattam; mert a' falusiak nem tudják mi hasznát lehet péld. a' Tinódi rossz verseinek venni. Már gyenge esztendeimben lemenvén Patakról Semlyénbe, vagy fel onnan Regmeczre, ha ott, a' hol délben vagy estvére megszállánk, volt Pap, szállásomon hagyám anyámat, tanítómat, testvéreimet, 's mentem hozzá, 's engedelmet kértem, végig tekinteni könyveit. Olykor e' helyeken is találtam olyakra, a' kiknek beszédjeikből tanultam, 's nagy vágyás támada bennem meglátni Tigúrumot, Basileát, Ultrájektumot, Amstelodámumot 's még Londínumot is – mert a' jó öregek e' helyeket a' világért sem mondták volna ki másként mint deák neveikkel.

398, 446, 562,
681, 721

Eggy illyennél Acsádon, akkor Biharban, most Szabolcsban, egy alacsony, szűk és szegény⁵³ házikóban a' M u z é u m ' falán egy papirosra festett képet pillanték-meg, 's az ártatlan-lelkű öreg látta, hogy szemem sokat repdes a' kép felé, 's sietett velem tudatni, hogy az Debreczeni⁵⁴ Fő-Bíró Néhai Tekint. Domokos Márton Úr. Minthogy atyáinknak costűmjeiket mi rezezből nem ismerhetjük úgy mint a' németek és francziák, 's az ollyat más Könyvcsinálóink pirulnának elbeszélni, elmondom, hogy a' mente olajsín volt, 's egészen térdig ért (a' nagyatyámé csak félczombig); a' felöltött mente

⁵⁰ betűjit <'s az Im> szerette,

⁵¹ Historiáj[/] [Átírás.]

⁵² minthogy e' [Beszúrás a sor felett.]

⁵³ székény [Átírás.]

⁵⁴ hogy <az Néhai Tekint> az Debreczeni

896 alatt veres⁵⁵ övű dolmány volt; a' nadrághoz nem bakkancs hanem csizma; 's a' fõn kalpag.⁵⁶ Nádpálczáját előre-nyújtott kezével hányogatta. Utána egy Lictor talpalgattott, de ennek costümjére nem emlékezem. – (Ráday nehezteléssel hallotta ha valaki a' rövidre vágott mentét nevezte magyarosnak; – az, ugymond, csak a' Rákóczyak' idejében jött szokásba; – valamint⁵⁷ a' beretvált bajuszt németesnek, holott Hunyadi Mátyás Királyunk, a' ki kevélykedett magyarságában, bajusztalan volt, és így vele együtt mások is mindnyájan a' kik szakált is nem viseltek.) – Ez a' jó öreg atyja vala Rév-Komáromi Predikátor Mindszenti Sámuel Úrnak, ki Broughtonnak Lexiconát fordította, 's Péczelivel együtt adta-ki a' Mindenés Gyűjteményt.

398, 448, 474, 563,
682, 722, 899

387, 474, 564, 722

Midõn Regmeczre vitetém-által, már írogattam, 's szerettem írni. A' mit atyám ebédjeinél, vacsorájánál elõttünk mondogatott, azt a' kísértet' historiáját a' galante Sachsenból, 's hogy az a' Friedrich August millyen nagy erejű ember volt, és a' mit egyebet, mint eszes atya 's jó ízlésű ember, e' könyvből elmondani jónak tarthatott, azt én titkon papirosra vetettem. A' Kézmárki⁵⁸ Deák, kinek külföldben nem sok gondja vala reánk, megsejtette dolgozásaimat, 's panaszképen elõmutatta mivel töltöm az idõt, és⁵⁹ hogy az effélék miatt nem megy jól a' leczke. Az atyám örömmel látta azt, 's meghagyta tanítónak, hogy örömeimet ne háborgassa, de ne is tudassa velem hogy szemmel tart; csak arra vigyázzon hogy a' leczkék tanulva legyenek. A' titkot az anyámtól tudám, ki azt is megsugá, hogy az atyám végig tekintette írásaimat, 's örült szorgalmamon. Dienes mindent könnyebben 's jobban tanult mint én. Az atyám tehát engem 387 gyakrabban vona exámenekre, 's hogy annál szabadabban érezzem⁶⁰ magamat, elnyúlt szofáján, 's úgy mondatna velem Conjugatióimat. Heves volt, és még sem fakada-ki, 388 meg nem szégyenített, vagy csak jóságai által szégyenített-meg. Olly elevenen, olly kinnal emlékezem reá, mintha tegnap történt volna, mint szomorodott-el midõn a' dico, duco, facio Imperatívusaira reá nem akadhaték; felkölt, 's ott hagyott. Sok ideig nem mertem tekinteni szemébe.

387, 399

A' båtortalanság nekem characteremben fekszik, 's hiú vagyok hinni,⁶¹ hogy az bizonyosága szerénységemnek; de azt szinte⁶² a' hibáig vitte elvétett nevelésem. A' nagy-atyám 's Péchy Imre Úr, özszvejóvén a' sátoros innepek alatt, olly peroratiókkal idvezlék egymást, mintha egy országos Deputatio valamelly⁶³ fényes Tisztviselőnek járult volna elébe. Péchy belépe, 's Bossányi levette a' sinkót, 's neki-mereszkedett; a' szobát a' legnagyobb csend fogta-el. Ekkor Péchy, megállván Bossányi elõtt, fél hanggal, mellyet alig érezhetőleg vive feljebb meg feljebb, elkezdé: Hogy Isten Ó Szent Felsége az Urat Bátyám Uramat e' mai áldott napokra friss egésségben 's öröndetes állapotban felvirasztotta, annak teljes szívemből örövendek. Engedje Isten Ó Szent Felsége, hogy az Úr Bátyám Uram mind ezt, mind az ennekutána sok számos esztendőkből elõfordulán-

⁵⁵ *deres* [Átírás.]

⁵⁶ *kalap*. [Átírás.]

⁵⁷ szokásba; valamint [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁸ Késmárki [A „z” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁹ töltöm időmet, és [Az „az” sor fölé írt beszúrás, a toldalék átírás.]

⁶⁰ érzem [Beszúrás.]

⁶¹ vagyok <azt> hinni,

⁶² azt <nagyon 's> szinte

⁶³ [/] valamelly [Átírás.]

dókat, hasonló örvendetes állapotban 's fris egységben elérhesse 's eltölthesse, úri ked- 899
ves hozzá tartozandójival együtt; a' köz jónak 's szegény árva hazánkknak, javára, örö-
mére. És immost a' felelet, hasonlóan fél hanggal, mert azt kívánta a' szokás: Kedvesen
veszem, édes Öcsém Uram, a' Kend' atyafiságos kívánságát. Engedje az Úr Isten...
Nekem hasonló rigmust kelle tanulnom, 's azalatt míg azt tanultam, szüntelen folyt az
intés; nagyatyám, nagyanyám, szép ifju tántom, író-deák, pesztonka, a' rigmust emle-
gették, ne féljek, csak bátran, oly hangosan mint az atyám mondta-el az esketéskor a'
maga esküvését, hogy azt az úczára is ki lehetett hallani; 's Klári néném asszony (így
titulázgatóm a' szép tántot) ingerle, hogy bizonyosan bele fogok szakadni. 'S bár csak
magamra hagyának vala! annyira ösvezavartak, hogy midőn eljőve a' rettegett pillan-
tás, az első construction belé szakadtam. Soha sem tudtam valamit könyvnélkül elta-
nulni, 's megvénültem, 's a' Crédo és a' Tíz Parancsolat még tanulni-valónak marada.
Nem értettek, 's melly könnyű volt volna érteni! Tompának nem nézettetem, látták
hogy örömet tanúlok, látták hogy a' Tíz Parancsolatnak 's a' Crédónak minden
czikkelyeit tudom magam szavaival; 's kifáradván zaklatásomban, békét hagyának,
mellynél okosabbat nem tehetének minekutána elrontottak.

Regmeczen tanulásunknak fő tárgya a' német nyelv volt. Nagyanyámról, Szirmay 563, 681, 686, 721
Andrásnak és Királyfalvi Róth Julianának leányokról, egy német nagy Bibliánk
marada, 's a' Kézmárki⁶⁴ Deák ezt adá kezünkbe, hogy német nyelvet és stílust tanul-
junk, 's Mózes után Esaiást, 's ez után az Apocalypsist hagyá olvasnunk, 's ezt neki ha
akkor nem köszöntem is, most ugyan szívesen köszönöm; ha eszemhez 's ízlésemhez 681
nem szóllott is, képzeletemet hatalmasan ébresztette-fel, 's megszerettette velem a'
Poezist.⁶⁵ Esaiás nekem kedves emberem lett, 's mindég az maradt.

Végre 1768ban Kézmárkra⁶⁶ viteténk-fel, 's szüléink velünk jöttek. Az atyám 169, 388, 448,
Rozgonyban Kapitány Soos József Úrhoz szálla-be, kinél minden falak tele voltak ag- 474, 564, 722, 902
gatva olajban festett portrékkal, 's az atyám akarta hogy azokon kedvemet töltssem;
onnan Péchy Istvánhoz menénk Lapis-Patakra, egy nagytudományú komor ember- 391
hez, ki egy két tiszteletlen 's gondolatlan írása által magát a' Felségsértés' vétkébe
ejtő,⁶⁷ Kassán halálra ítéltetett, de a' kegyes Asszony⁶⁸ a' Gróf Döry Ferencz' előlülése
alatt tartott Itélő-szék' végzését Grétzi fogságra változtatá, a' nagylelkű József pedig,
meglátván őtet itt, 's értvén hogy ő nem egy sereget, de tíz embert sem állíthat a'
lázasztásra, mint eszelőst, szabadon ereszté. Eperjést az atyám elvive azon helyre, hol
Caraffa alatt vér folyt, mutatta a' Sárosi várat, hol Rákóczy elfogattatott, 's beszéltte a' 19, 474
mit atyjától sokszor hallott, hogy a' Kalocsai Érsek Széchényi Pál mint kívánta hogy az
áldott tölgyfa⁶⁹ sok oly gyümölcsöket teremjen. – A' Szepesi Káptalanban Kánonok
Dezsőffynél ebédlénk, ki Kazinczy leány' maradéka vala, körülnézénk a' mi a' megte-
kintést érdemlé,⁷⁰ 's végre Kézmárkra⁷¹ eljutottunk.

⁶⁴ Késmárki [A „z” beszúrás.]

⁶⁵ [/oezist<;> [Átírás.]

⁶⁶ Késmárkra [A „z” beszúrás.]

⁶⁷ ejte<tte>,

⁶⁸ Asszony<'>

⁶⁹ hogy <a'> tölgyfa [A javítás a törlés felett.]

⁷⁰ érdemle<tte>,

⁷¹ Késmárkra [A „z” beszúrás.]

902 Szállásunk itt Cornidesz Úrnak házánál vala, 's egyik falunk mellett méne-el egy keskeny síkator a' Paulínus-szerzetbeli Plebaniához 's templomhoz; mi felül lakánk az úczára, gazdánk alól. – Mind az Úr, ki ittmúlásunk alatt hala-meg, mind az Asszony, tiszteletre-méltó emberek voltak; de nekik a' jósnál egyebet nem köszönheténk; tehetségeinket nem fejtegették, rajtunk semmit nem faragtak, 's Deákunknak nem adtak
389 semmi intést. Nem emlékezem egyéb gyermekekre mint leányokra, ki egykoru vala velünk, és a' kit sok eszt. mulva Orvos Doctor Engel Úr, testvére a' Historicusnak, veve-el. Ezt az ártatlan gyermeket mi mind hárman gyűlöltük, a' nélkül hogy ő arra nekünk okot adott volna, 's vadságunkat Gazdánk 's hitvese elnézte, a' Deák pedig meg nem feddé. Ollykor elmenénk a' sokpénzről elhíresedett Mudrány Pál Úrhoz, kinek atyánk ajánlott vala; de ennek sem köszönheténk semmit; elfásúlva néze reánk, 's négy öt minútum alatt elereszte. Egy más Cornidesz Úr többet teve értünk; ha néha elmenénk hozzá, előnkbe hozatá laterna magicájit, Prospektet nézete velünk üveg lencsén, mutatta palaczkjait, melyekben bányászok dolgoztak; 's felvitt kis kertjébe, melly udvarán⁷² négy gerendán állott, tele rakva szegfűkkel és egyéb virágokkal, mellyben Szepes bővölködik. Ez az a' két ház, a' hova Kézsmárkon⁷³ laktunkban lépünk.

389, 564 Az Iskola' Rectora ekkor a' mennyre földre magasztalt Carlovsky János volt; nagy Theologus, és semmi egyéb. Az atyám lelkére kötötte, hogy vigyázna-fel reánk, kérte hogy ollykor hozzá eljárassunk; ígért mindent, 's semmit sem tett. Szerencsére mi nem Primánusok valánk, hanem Donatisták Lesch Dániel alatt, ki felől legalább azt tudom még, hogy fél szemmel is igen szép Író vala. Nem sokára azután átalviteténk a' Grammatikába, 's örömmünk vala látni, hogy egy Academiákról haza sietett Deák, Hellner Illyés, ibolyaszín posztó kaputban, fejr béléssel 's tűzött lajblival, ivolyaszín bugyogóban, fejr selyem strimflivel 's ezüst csattal, puderes parókában és egy nagy hajzacskóval, 's talán koszperddel is, bokrétát szúrván bal karjának uja és hajtókája közzé, Inauguralis Oratióját, mint Subrectora az Iskolánkknak 's nekünk Tanítónk, beköszönt. Az ember jól nőtt ember volt, 's az ibolya⁷⁴ vagy barackvirágszín haczukában oh be másként figüríroza mint Clarissimus Vir Carlovskyus; ő vala Kézsmárknak⁷⁵ Elegantja. 'S adjuk-meg neki a' dicséretet; ő belőlünk igyekezett is faragcsálni valamit. Bár a' faragcsálást Deákunkon kezdte volna!

389, 448, 475, 564, 722 Mind az helyett, a' mi itt⁷⁶ megszeretethette volna velem magát, ha házi-Tanítónk jól volt volna választva, én egy⁷⁷ Tugendschule nevezetű könyvbe szereték, melly anynyi regét foglal magába, a' mennyi betűje a' német Abeczének van, 's minthogy itt az Y betű is előfordul, erre az *Ysopról* monda egyet. Ez vala örökös olvasásom, ez tanultatá-meg a' nyelvet velem; 's így ha a' könyv elme, ízlés és stíl⁷⁸ nélkül van is írva, reám nézve legalább igen hasznos könyv vala. Farkas András Kassai Provincialis

⁷² [./]dvarán [Átírás.]

⁷³ Kézsmárkon [A „z” beszúrás.]

⁷⁴ ibolya<szín>

⁷⁵ Kézsmárknak [A „z” beszúrás.]

⁷⁶ az a' mi<t> itt [A „helyett,” sor fölé írt beszúrás.]

⁷⁷ én a' Tugendschule [Átírás.]

⁷⁸ ha elme, és stíl [Az „a” könyv” és az „ízlés” sor fölé írt beszúrás.]

Commissárius 1785. körül is méltónak találá magyarrá fordítani 's kiadni, 's így talán 902
nem kell pirulnom, hogy kilencz esztendő koromban annak⁷⁹ én is csudálója valék.

Valamikor a város' kerítésén kívül fekvő iskolába kimenénk, az óriási, nappal és 475, 564, 722
holddal egykorú Tátra mindég tisztelő álmélkodásra ragadozta szemeimet. Szerettem
azt látni mind a' reggel' és kivált estvély' rózsafényében, mind midőn ólmosan úgy álla
előttem mint egy nádmézzel végig-öntött torta a' vendégségeiben, mind midőn
Júniusnak vége felé is hóval egészen elfedve pillantám-meg. Úgy néztem azt mint egy
Tündérvárat, 's feljövén a' nap, midőn⁸⁰ azt egy egész sereg Kézsmárki⁸¹ lakosok meg-
mászni szokták, sajnáltam, hogy velek nem meheték. Nérén, Kézsmárkhoz⁸² fél órá-
nyira, Horváth-Stansith Uraknál, kétszer háromszor jó napokat tölténk, 's a' négysze-
gű vakolatlan kastély a' maga régisége által, új világba teve. Visszajövőben a' Tököli
Imre' vár-formája az atyám és nagyatyám által olly sokat emlegetett bús időket festette
előmbe, 's nehezteltem hogy Tanítónk, és talán az iskola' törvényei is, e' helyhez köze-
líteni nem engedtek. – Házi-gazdánk Leibitzről Johny Úrnak leányát vette vala el, 's 389
elmúlván végre a' Sibíriai tél, ők és mi ide valánk híva Pünkösdre. Gazdánk kocsin, mi
gyalog menénk által, egyet kerülvén a' szép réten melly a' város' déli felén nyúl-el, 's
a' már jól megnőtt vetés közt, 's meg-megállánk csudálgatni a' Tátrát. Leibitzon gaz-
dagabb asztal, új emberek, víg sétálások, játékok 's egy kis kert, tele tulipánokkal,
narcisszakkal, hyacinthokkal 's auriculákkal, várt. A' templomban a' tizenkét Apostolok'
eléggé szépen festettnek gondolt képei foglalák-el szememet, 's az nekem több örömet
ada mint az a' haragos Mózes, kinek fa szobra az oltár' egyik felén állt Kézsmárkon,⁸³
a' két szarvval. 'S melly behatást tesz egy Kálvin' tanításai szerint nevelt gyermekben,
midőn áhítatossága a' Luther' templomaiban, orgona által emeltetik, midőn egy bizo-
nyos innepen a' templomot a' mindenüvé rakott fiatal veresfenyők töltik-el kedves
illatjokkal, 's hogy elmúlt a' nehéz tél, hogy a' jobb napok visszatértek, hogy az aratás
közelít, elevenebben éreztetik, a' szívet örömmek és így hálának is, érzéseire gyúlasztják!
Ha a' gondolatot szóba öltöztetni elégtelen valék is, érzém, hogy vallásomnak nem
kellene olly igen pusztának lenni, és hogy a' ki nagyon bölcs, nincs olly bölcs a' millyen-
nek magát látja.

Egy tavaszi vasárnap egy Primánus zöld mentében rókatorok prémmel 's karma-
zsin színű nadrágban ezüst munkával, karon fogva jött csoportunk felé a' szép⁸⁴ réten.
– A' világnak minden koronáját oda adtam volna szerencséjéért, 's óhajtottam volna,
hogy én is felserdülhessek,⁸⁵ nekem is olly leánykám 's illy⁸⁶ zöld mentém illy veres
nadrágom lehessen. A' koronákat felcserélni akarni a' Szontagh Mihály' szerencséjével
nagyobb oka volna az öregnek, ha a' zöld mentét és veres nadrágot ide nem adnák is.

⁷⁹ koromban <azt> annak

⁸⁰ feljövén <az> a' nap, <a'> midőn

⁸¹ Kézsmárki [A „z” beszúrás.]

⁸² Kézsmárkhoz [A „z” beszúrás.]

⁸³ Kézsmárkon, [A „z” beszúrás.]

⁸⁴ jött felé<nk> a' szép [A „csoportunk” sor fölé írt beszúrás.]

⁸⁵ felderülhessek, [Átírás és beszúrás.]

⁸⁶ olly [Átírás.]

902 Szerencsére a' szép leány általellent lakék velem, 's ez óra olta Dámájává leve képzele-
temnek.⁸⁷ Melly napom volt, ha a' szépet lenézni láthatám ablakából!

390, 448, 564, 682 Azalatt míg Kézmárkon⁸⁸ lakánk, és legalább tehát németül beszélni és flautázni
389, 475, 564, 722 tanulánk, a' Lengyel Confoederatio miatt sok Lengyel Uraságok Eperjes' tájékára von-
ták magokat, 's itt is néhányan telepedtek-meg. Ezeknek sarkig-érő öltözetek a' beret-
vált fejjel, 's gyönyörű paripájik sok időmet el fogták volna lopni, ha azalatt tanultam
390 volna. Mennyire mentem, mutassa-meg az ide tett levél, mellyet nagyatyámnak halála-
kor ennek papirosai közt találtam: Szóról szóra, betűről betűre írom-által. – Spectabilis
Dne Parens! Ex Gratia Deo benevalemus, iam habuimus Examen nostrum, Ego scribo
in haec Epistola meum Orationem ego deprecor Dnum Parentem vt non possum scri-
bere, Seruus humillimus et filius... Dátum nélkül.

390, 905 Szüléim' öröme szertelen vala midőn Regmeczre érénk. Mi valánk az első e' tájon
a' kik németül tudánk, 's nem volt volna csuda, ha a' Clarissimus Hellnerus' uniformi-
sába öltöztettünk volna. Ez ugyan meg nem történt, sőt emlékezem hogy atyám elbon-
tatta egyik veres övét, – az arany öv akkor még láttatlan volt – 's általcsináltatta ne-
künk, mert mi Kézmárkon⁸⁹ nagy örömet lelénk abban, hogy egy két gombjának
skófumjait lepergethetünk;⁹⁰ az olly felette mulatságos volt! De⁹¹ azt nem kerülheténk-
448, 475, 565, 723 el, hogy Patakra menvén, társaink ott, a' német nyelv miatt, tokosoknak ne csúfolja-
nak.⁹²

390 Atyám bennünk élt egyedül. Estve végig kelle flautáznunk a' falut, 's az Olvasó elen-
gedi neki azt az atyai szép gyengeséget hogy bennünket másokkal láttata, ha bizonyos-
sá teszem, hogy velünk⁹³ ezt az örömet nem érezteté, bennünket szemünkben és há-
tunk megett nem magasztalt. 'S mások úgy jövének hozzánk, bennünket nézni, mint
valamelly remekeket. Berhely Úr, Perceptora Zemplény Vármegyének, keresztül men-
475 vén Patakon, kocsijához hívata, 's megizente hogy Scriptáimat hoznám-ki. Végig tekin-
tette azt, csudált, példányul teve-ki mellette ülő fijának, megparancsolta hogy velem
társalkodjék. Én soha sem érzém inkább hogy semmit sem tudok, mint mikor csudál-
tak, dicsértek. Illyenkor egyszer el fakadtam⁹⁴ sírva, 's Praeceptoromnak, ki, hogy a'
német nyelvet el ne felejtjük, ismét Kézmárki⁹⁵ volt, szemére hánytam hűségtelensé-
gét. A' gyermeket dicsérni, a' köz vélekedés szerint, veszedelmes. Nem veszedelmes az
ha igazságos; érti a' lelkes gyermek, ha hallgatunk is, mikor vagyunk vele megelégedve,
's mikor érdemel ő dicsértetni. Az az üssd, ha jól húz is, 's jobban fog húzni, lónak sem
jó. Mikor az atyámat elragadta az öröm, ő helyettem az anyámat csókoltá öszve meg
öszve, 's az annyi volt mintha magamat csókolt volna, annyi, még reám nézve is. A' jól
indult gyermeknek a' javallás sarkantyú.

⁸⁷ képzelete[/]nek. [Átírás.]

⁸⁸ Késmárkon [A „z” beszúrás.]

⁸⁹ Késmárkon [A „z” beszúrás.]

⁹⁰ lepergeténk; [A „the” sor fölé írt beszúrás.]

⁹¹ de [Átírás.]

⁹² csúfoltak <légyen>. [Törlés és átírás.]

⁹³ hogy <bennün> velünk

⁹⁴ elfakadtam [A sorhatáron lévő kötőjel lehúzva.]

⁹⁵ Késmárki [A „z” beszúrás.]

Patakra 1769. Septemb. 11dikén viteténk-be. Az atyám ott a' hol most a' Berna nevű sor áll, egy kis házat építete számunkra, 's így benn lakánk a' Collégiumban; 's később a' Paradicsomban, végre a' Katona sor' végső szobájában a' grádics mellett, alól. A' Classisokat akkor minden esztendőben más meg más Deákok tanították, kik a' Júliusi examenkor választattak-meg, 's mi mind ketten az Olasz Péter', később Kazinczi Predikátor', keze alá estünk a' Grammaticába. Az tanult,⁹⁶ jó és hív ember vala, 's igyekezett annyira vinni, hogy társainkat utól érhessük, mert itt más könyvek voltak előnkbe adva mint Kézmárkon.⁹⁷ Házi-Tanítónk három órákor reggel felvert, könyvhöz ültete, 's míg ő a' meleg ágyban hétig aludt, mi az asztalra fekteténk fejünket, 's szunnyadtunk. – Nem sokára azután László öcsém is mellénk adatott; 's minthogy itt órá emlékezem 's a' Kézmárki⁹⁸ Praeceptor forog szóban, az Olvasó megenged, ha egy történetet elbeszéllek. – Hozzá⁹⁹ valánk szokva, hogy reggeli 's estveli könyörgésünket térdelve mondjuk, mint Szepesben szokás, 's a' Deák azt kívánta, hogy az öcsém is ugyan azt tegye, 's ez kimondta neki hogy azt ő ugyan tenni nem fogja, mert, mint gyermek, a' térdelést ösztövezté egyébbel, 's azt vallásával ellenkezőnek tekintette. Tanítónk tűzbe jött, 's fenyegette, 's az öt hat esztendő gyermek elijedve felkiálta, hogy inkább a' Tíz Parancsolatnak egy bizonyos cikkelye ellen vétkezik (az ott előforduló szót mondván), de ezt¹⁰⁰ az irtóztatót nem cselekszi.

A' derék Olasz bennünket Tasnádi Istvánnak, az Mándi Sámuelnek és Szőcs Istvánnak ada-álta, 's a' deák nyelv' ismeretében nem valánk hátrább többé társainknál, 's 1772. Septemberben átalvitettem a' Poeticába, melly akkor még a' Rhetoricának nem utána tanítatott, mint most, hanem előtte. E' Classist az ezen esztendei exámenig Theol. Prof. Szathmári Paksi Mihály Úrnak Sámuel fija tanította volt, 's minthogy ez olly¹⁰¹ előmenetelt tétete tanítványaival a' mennyit nem előtte még senki, a' Patronátus és a' Professorok' Collégiuma még esztendeig hagyá-meg a' Professorságban.

Szathmári Sámuel méltó vala a' Szathmári névre, melyet érdem 's nagy érdem nélkül még senki nem viselt; lelket atyától kapott; a' Római Classicusokat úgy ismerte 's értette, a' mint kívánni kellett, szerencsésen írt mind deák mind magyar verseket, 's nem csak tanulni hanem tanítani is szeretett. Én kevés idő alatt, sőt már a' Júliusi 's Augustusi vacatióban, megtanulám a' Pomey Pantheon Mythicumát, elkészültem vala holmivel a' mit mások csak a' leczkéken kezdetek, 's míg ők ezeken bíbelődtek, én a' Horátz' megértésében haladtam. Szathmári verseimet eléggé jóknak találta, 's felolvastatá társaim előtt nekik például. Megtekingette mit csinálok, eljárt szállásomra 's köztünk mulatott, tüzelt. Benne vagy, úgy mond; menni fogsz, csak akarj; 's Lónyai Ferencznek némelly verseivel ismertete-meg, azt akarván látni, hogy nem csak Professor és Pap, hanem Tekintetes Úr is tud, ha lelket kapott és igyekszik. Az atyám bejőve Patakra, 's meglátogatta Szathmárit, nálunk nélkül, 's nagy reményekkel jött-el tőle, 's örömeiben levive Szathmári Samuelnek atyjához, a' Theol. Professorhoz. Az öreg, a' ki nem csak

⁹⁶ Az <eg> tanult,

⁹⁷ Késmárkon. [A „z” beszúrás.]

⁹⁸ Késmárki [A „z” beszúrás.]

⁹⁹ – <Mi> hozzá [Törlés és átírás.]

¹⁰⁰ vétkezik, de <már> ezt [Az „(az ott előforduló szót mondván)” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰¹ minthogy olly [Az „ez” sor fölé írt beszúrás.]

909 Theologus vala, hanem Poeta is, és nagy Poeta, azt a' fonákságot követé-el, hogy a' Poetica Classis' ifjújának Senecát, a' Philosophust, javaslá, 's megtanítá, mint csináljon Excerptákat; az in quarto legyen, köttessem-be, osszam-fel az Alphabét' betűji szerént, a' K, X, Ynak elég egy két lap, 'stbb. Eltompulva állottam ott.

Szathmári Sámuel Virgíllel akara megismertetni, 's olvastatá velem az Aeneist, semmi nem kelle egyéb, mint Horátz; Juvenált, nem értettem; az Ovid' Metamorphosisait, 's próbául Tibullt, de nekem csak Horátz kelle, a' dalköltő, mert még a' Sermók' és Epistolák' Íróját benne nem tudtam szeretni; sőt alig hittem tulajdon szememnek, 's az gyermektől nem vala csuda, hogy ezeket 's az Ódákat azon-egy írhatta volna. Ez a' barátom nem ellenkeze többé velem, 's szeretnem hagyá Horátzomat; tudta ő, hova vezérel ő idővel engemet.

A' Dezsőffy fényes ház bekülde Patakra, hogy a' Collégium rendelje-ki oda a' legszerencsésebb Verselőt, a' ki egy nagy pompájú temetésen magyar verseket declamáljon. Szathmári azt hitte, hogy neki az lesz az ő Olympiája, érzette hogy e' megtiszteltetést érdemli, hogy nálánál Patakon senki sem ír szerencsésebben verseket, 's mint Publ. Praeceptora a' Poeticának just tartott e' poetai megtiszteltetéshez. 'S atyja Theologiai, testvér bátyja pedig Physicai Professor volt. Mind e' mellett nem leve-meg a' mit remélt: a' Professoratus Poocs András Togátust választá-ki, egyedül azért, mert formája szebb volt mint amannak, 's úgy hitték hogy ezen a' *Patakiság*, melyet az idegen-vallásuk mosolygva szoktak nézni, kevésbb mértékben találhatik mint Szathmáriban. Mentségek, midőn Szathmári előterjeszté panaszát, az vala, hogy ő iskoláját el nem hagyhatja. Szathmári kész vala Praeceptorságát letenni, csak küldessék; azt mondák, hogy abban a' Patronátus' híre nélkül meg nem egyezhetnek. Poocs tehát ment, 's Szathmári neheztelését Archilochuszi módra lélegzé-ki, panaszos themákat ada ki exercitiumul tanítványainak, 's egy Drámát dolgoza, hogy megmutassa kit fosztának-meg dicsőségétől. Az olly fénnel játszatott, a' millyet Patak még nem láta, első nap deákul, más nap magyarul. Az én széparczu, szépszózatú, könnyen-tanuló, 's bátor öcsém tündöklő rollt játsza benne 's tündöklően: én subalternit, a' Szűzesség' Génuszáét. – Minthogy itt Poocs fordul-elő, tartozom vele az igazságnak 's annak a' tanítómnak a' kinek minden tanítóim közt talán legtöbbet¹⁰² köszönhetek, hogy elmondjam, hogy ez a' Poocs a' maga Sziénai Katalinját Szathmáritól vette, kinek a' Margonyai temetés előtt barátja, azután ellensége volt; 's Szathmári Pataki Togátus korában meghalván, a' plagiárius a' mástól vett munkát a' maga tréfájival 's bőv beszédével kiczifrázta, 's úgy adta-ki mint magáét.

A' Poetica Classisban az ifjak csak esztendőt töltöttek, minden más Classisokban,¹⁰³ még a' Logicában is, mellyre elég volna fél, másfelet, 's így nekem 1773. Septemberben által kell vala mennem a' Rhetoricába. Az atyám talán épen ezen időben múlata a' nagy-atyámmal¹⁰⁴ Nyitrában, 's én kértem anyámat, hagyna veszteg még esztendeig; vagy legalább félig. Ez a' kérést András onkelemmel közlötte, közlötte másokkal is; senki nem értette mit akarok, csak azt forgaták hogy gyanúba hozom magamat, mintha rosszul tanultam volna, 's hogy elmaradok társaimtól. Azonban én meg nem szüntem

¹⁰² közt legtöbbet [A „talán” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰³ classisokban, [Átírás.]

¹⁰⁴ múlata a' <.> nagyatyámmal

ostromlani az anyámat, 's minekutána Philos. Professor Szent-Györgyinek¹⁰⁵ javalását 911 megnyertem, boldogultam volna, ha az anyám Prof. Szentesit is meg nem szállította volna. Ez azt tanácslá az anyámnak, hogy menne-el Patakról, 's hagyná-meg nekem, hogy azt tenném a' mit ő fog rendelni. Megértvén okaimat, 's bizonyossá tétetvén hogy erre semmi titkos ok nem indít, ellentállhatatlan ékesen-szóllásával előmbbe terjeszté, hogy a' Poetákat ezután is fogom olvashatni, de most az a' szerencse vár, hogy Cicerót halljam Catilína ellen mennydörge a' Nép és a' Tanács előtt, hogy most Caesárt követem majd Britanniába, hogy Brútuszt látom-meg, a' nagylelkű nemes Késelőt. Átkoztam a' gyűlölt ékesen-szóllót, 's kénytelen valék engedni.

Szent-Györgyi¹⁰⁶ szánt 's szemmel tarta. Én az Orátorok helyett a' Poetákkal töltem időmet, 's a' Bibliothecából 's társaimtól magamhoz hordám az újabb deák Költőket, Grótiust, a' két Heinsiust, Dousát, Franciust, Hoogstratánt, 's Olivétnek egy munkája: Deliciae Poetarum Gallorum, kedves könyvem leve. Ennek hasonlatosságára kétsoru magyar alexandrínusokban kezdék írni Eclogákat. A' deák Prosaistákat gyűlöltem; ők vontak-el a' Poeticából. –

Azoknak a' kik Papságra készültek, ezen iskolában már el kelle kezdeni a' görög 426, 480, 571 nyelv' tanulását.¹⁰⁷ Míg ezeknek az tanítatott, addig a' többieknek valamelly Chriát kelle dolgozni. Én már akkor ismertem fordításból Anácreont, 's hogy ezt origináljában olvashassam, rész szerént únalmamban is, el kezdék tanulni görögül. Prof. Szent-Györgyi görög Declinatiómat meglátta papirosaim között, midőn egy vasárnap, délesti templom¹⁰⁸ után, nála én is megjelentem; kérdéseket teve, 's buzdíta hogy abba ne hagyjam, mint többnyire minden mások. Theol. Prof. most Superint. Öry Urtól tudom, hogy Szent-Györgyi deák korában görögül olly igen tudott, hogy egy egy hexametert, az ő feladásaira, papiros nélkül is, 's rövid gondolkozás után, tudott csinálni.

Generális Beleznay Miklós, fija a' hajdani Generálisnak, 's a' mostani Grófnak, testvér öccse által, onkele, ekkor tájban arra választaték, hogy a' Protestánsok' ügyét a' Fels. Udvar előtt vigye. Ez a' gazdag 's gyermektelen Úr Convictust akara állítani Patakon, nagy fundátiót akara tenni, 's egy sor épületet tétetni Patakon, átalellenben a' Bernának nevezett sorral. Az atyám el vala ragadtatva a' szép tett, a' szép¹⁰⁹ feltételek által, 's lángolt tiszteletét vele érzetni. Eggyzersmind az is vala célja, hogy gyermekeinek korán nevet csináljon, 's ez által őket kötelezze ollyakká lenni a' millyeket belőlük a' Publicum várand. E' két ok által indítva Novembernek utolsó napjaiban 1773. bejöve Patakra, 's kéré a' Professorokat, hogy a' Contrascribát, Komjáti Abrahám Urat, eresztenék-el velünk Bugyiba, Pest Vármegyébe, hogy Komjáti, én és az öcsém, a' Generálist Miklós napján megköszönthessük. A' kérés olly későn vala téve, hogy az ellenkezők meg ne gátolhassák. A' Professorok, 's maga Komjáti is, repeső örömmel teljesíték a' mi tőlök kívántatott, 's mi hárman, az atyám' szekerén és hat lován, útnak indulánk.

28, 170, 392, 451,
477, 567, 725, 914

¹⁰⁵ Szentgyörgyinek [A kötőjel sor fölé írt beszúrás, a „G” átírás.]

¹⁰⁶ Szentgyörgyi [A kötőjel sor fölé írt beszúrás, a „G” átírás.]

¹⁰⁷ nyelv<.>tanulását.

¹⁰⁸ vasárnap, <délután> templom [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁹ tett, <által> a' szép

⁹¹⁴ Decemb. 5dikén késő estve érénk Bugyiba, 's Komjáti, kit minden¹¹⁰ szokatlan úton járónak, de jó úton járónak néze, a' Plebánus' udvarára hajtata-be, minden bejelentés, engedelem-kérés nélkül, 's ment, 's bejelentette a' Generálisnének, kit külön-hívata, hogy mi a' Collégium által küldeténk férjének idvezlésére. Lovainkról mingyárt rendelés tételék, 's a' jó Generálisné, megértvén hogy az öcsém hideglelés, gondoskodék rólunk. Más nap Komjáti fekete rövid mentében, dolmányban, bársony csaknem egyvarasznyi övvel, mi hasonlóképen fel nem öltött zöld mentében, zöld dolmányban veres övvel és nadrággal, ezüstre, fellépénk, 's Komjáti és utána én deák Orátiót, Dienes deák verseket monda-el, Gróf Niczky Kristófnak, ki később Ország-Bírája leve, Rádaynak, Podmaniczky Jánosnak, Radvánszky Ferencznek 's minden más sok és nagy vendégeknek jelenlétekben. Komjáti a' maga beszédében bele szakadt volna, ha ő bele szakadhatott valamibe; jól,¹¹¹ rosszúl, véget ért; 's ez nekem nagy szerencsém volt; látván mi történt vele, papirosomat elővém, és, mintha annak úgy kellett volna lenni, beszédemet felolvasám. Dienes a' magáét bátran elmondá. Annak első sora ez volt: Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum. –

A' nagy Gyülekezet bennünket úgy néze mint a' Collégium' Repraesentánsait és mint a' kik annak fényei vagyunk. A' legnagyobbak is hozzánk ereszkedtek, exameni tortúra nélkül ki akarák venni mit tudunk, 's az Olvasó képzelheti, melly ösztön leve nekünk¹¹² mind az elakadás mind a' szerencsés feleletek, hogy igyekezzünk. Oh, azt mondom atyámról, a' mit a' magáéről Horáitz monda. – Én leginkább azon örvendtem hogy Rádayt láthatám, a' nagy Bibliothéka' birtokosát. – A' nyájas Generálisné elhagyá vendégeit, 's egy Lottó' asztalka mellé ültete, megtanultatá velünk a' játékot, 's bennünket, 's kivált az öcsémet, öszvesimogatta. Testvére, Podmaniczky János, kérte Komjátit, hogy Pestről Aszódnak vegyük útunkat.

392, 452, 477,
567, 682, 726

Egy hetet tölténk Bugyiban, míg a' Generálisné nekünk órát hozathata Pestről, 's a' kedves emlékezetű helyet elhagyánk. Komjáti az egész úton tölte belénk a' tudományt, Ovénusnak némelly Epigrammáit velünk megtanultatá, 's így útunk e' részben sem vala elveszett idő. Pesten elhorda bennünket meglátni a' mit lehete látni, 's Weingand Könyvárosnak boltjában nem csak Horányit látatá velünk, hanem minket is Horányival, kit ő már ismert. – Mi¹¹³ lehetett volna belőlünk, ha bennünket a' szerencse illy nevelő kezébe adott volna!

³⁹² Ezen útunk minden szerencsétlenség nélkül esett-meg, azt kivéve, hogy kevésben mult, hogy engem Komjáti agyon nem lőtt.¹¹⁴ Estve vala midőn Kátáról kiérénk, már elhagytuk vala a' helyet, 's előttünk két út nyílt. Messzecke hallánk ugatást. Leugratánk az inast, hogy menjen a' kutyák felé, 's tudja-meg merre menjünk. Az ebek a' kocsiiig jöttek¹¹⁵ utána. Komjáti, bundába burkolva 's téli kesztyűben, pisztolyhoz nyúl 's elsüti. A' golyó mellettem méne-el. Komjáti egyszerre sikoltá-el magát a' lövéssel, 's meg-

¹¹⁰ minden<ben>

¹¹¹ bele <tudna> valamibe; <szakadni> jól, [A „szakadhatott” törlés fölé írva.]

¹¹² ösztön <vala> nekünk [Javítás a törlés fölé van írva.]

¹¹³ ismert. Mi [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁴ löv<e> [Átírás és törlés.]

¹¹⁵ ebek <azt> a' kocsiiig <kísér> jöttek

kapott, kérdezte ha nincs e bajom, ha élek e.¹¹⁶ Azonban a' Juhászok botokkal és káromkodva jövének-elő, de Komjáti elhitette hogy ő csak jelt adni lőtt. Minthogy a' kutyák mind megvoltak, a' juhászok hívének szavának, megtanítottak¹¹⁷ merre menjünk, 's jó útát kívánának.

Bugyiban múltattunkban szó esék Bessenyei György felől, ki ekkor nagy kegyeiben állott mind a' Generálisnak, mind Báró Grátné által a' Császárnénak, 's így alkalmasnak tartaték arra, hogy a' Protestánsok' neveikben készült Esedezéseket benyújtsa, 's az őtet protegáló Udvari-Dáma által is a' Fejedelem-asszonyt kéréseink¹¹⁸ teljesítésére hajtsa. Az ő nevét az Olvasók már két esztendő oltá kiadott munkájából ismerték; Debreczen azt kiáltozta reá, hogy a' Szabolcs Vármegyei Magyar, ki tizenkilencz esztendő¹¹⁹ korában még nem tud németül, nem tud magyarul, 's hogy semmi tudománya nincs, mert deákul sem tud, 's hamar elhagyta a' Collégiumot: azonban minden kénytelen vala megvallani, hogy Bessenyei nincs lélek nélkül, és hogy a' sületlennek káromlott próbák, 's maga az, hogy ő a' maga Alexandrínusait két és nem négy sorokban írta, Literatúránknak egy szép jövődőt ígérnek. Bugyiban¹²⁰ engem, nem tudom már kicsoda, megajándékoza Bessenyeinek Eszterházi Vigasságaival 's Agisával, 's én ezeket elragadtatással olvastam. Komjáti a' szekeren, velünk együtt, és általunk, Ovénnek némelly Epigrammáit fordítatá, mellyeket ő könyv nélkül tudá. Az atyám gyönyörködött próbáinkon, 's kért, hogy folytatnánk, 's megígérte,¹²¹ hogy ha azok egy kis csomócskára gyűlnek, ki fogja nyomtattatni. Íme, ugymond, Erdélyben még Asszonyosságok, még nevelést vevő leánykák is mulatják ilyenekkel magokat, 's ha Bessenyei Íróvá válhatott, miért ne mi? csak igyekeznénk. Dienesnél a' munka épen nem ment, nálam nehezen; mihelytt kívántak tőlem valamit, az a' vágyás, hogy igen jó legyen a' mit adok, olly annyira megzavart, hogy kénytelen valék munkámat izre tépni. Próbálj tehát prózát, mondá az atyám; és hogy stíletem formálja, kezembe adá a' Svétziai Grófnét németül és magyarul, 's a' Gróf Székely Ádám által fordított Locke' munkáját a' Gyermek' Neveléséről. Míveletlen ízlésemnek még a' Svétziai Grófné is sovány vala.

Midőn 1774. Januáriusban bemenénk Patakra némelly nagyobb kora ifjak Praeceptoromnál gyűltek-öszve, 's míg mi az iskolai pensumot tanúlgatánk, négyen öten eldőlöngözének ágyainkon, 's mohon olvasák fenn szóval Mészáros Ignátnak Kartigámját. Nekem kezemben vala könyvem, szemem papirosomra vala szegezve, de fülem a' Tuszanói Herczeg' feszes, erőltetett beszédű nyájasságait hallgatá, 's Mészáros Ignázt Urat néztem az első Irónak a' világon. Patakon nem vala a' könyvnek több exemplárja egynél, 's sokáig kelle várnom, míg azt birtokosától¹²² egy társam által, nem nekem hanem neki, kikérhetém; 's akkor a' Bába-gödribe vevém magam', melly még akkor nem vala ellepve kertekkel és házakkal, 's soha nem képzelt boldogságok közt éltem. Legfőbb óhajtasom¹²³ az volt, hogy a' könyvet bírhasam, de a' kérést nem

¹¹⁶ kérdezte nincs e bajom, élek e. [A két „ha” sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁷ juhászok megtanítottak [Beszúrás a sor alatt.]

¹¹⁸ Fejedelem-asszonyt <a'> kéréseink'

¹¹⁹ ígérnek. <(Gróf Teleki Ádám is> Bugyiban

¹²⁰ nem tudom kicsoda, [A „már” sor fölé írt beszúrás.]

¹²¹ folytatnám, <mert> 's megígérte, [Átírás és törlés.]

¹²² birtokosától [Az ékezet lehúзва.]

¹²³ Legfőbb <boldogságo> óhajtasom

911 mertem atyámhoz tenni, rettegván, hogy az neheztelni fog a' szerelmes História' olvasásáért.

Patak a' hegyen által, 's nem Újhely felé kerülve, Regmeczhez csak két óra, 's mi minden héten két levelet¹²⁴ kapánk hazulról, mellyeket soha sem vettünk rettegések nélkül, mert az atyám azoknak mindenikét egy készen álló formulával végzé: Mindenek felett pedig az Isteni félelem, a' szorgalmatosság, a' tanulás, az igyekezet, az alázatosság, 's így egy egész Litaniája minden tökéletességeknek. Minél tovább haladtam a' levél' olvasásában, minél inkább közelítettem a' levél' végéhez, annál nagyobb vala rettegésem, 's ha megláttam itt a' nagy M-met, be volt csapva a' levél. A' ki a' gyermeket jóvá akarja tenni, ne únassa-el vele intéseit. – Egy illy levelében az atyám azt a' kérdést tevő, ha készen vagyok e már Gellertnek azon rövid Értekezése' lefordításával, mellyet Karácsonkor parancsolt vala, megígérvén, hogy a' jövő Examenre kinyomtatattja, 's velem kiosztogatattja. Mentettem magamat, hogy iskolai dolgaim miatt reá nem értem. Kartigám miatt nem értem vala reá.

28, 170, 417, 450,
478, 568, 726

28, 155, 164, 170,
392, 452, 478,
568, 726, 919

Atyám 's anyám Martz. első napjaiban véletlenül jövének hozzánk, hogy lássák mint vagyunk, mit csinálunk. Ebéd után visszatértek, 's midőn búcsúzának, engem szokatlan, érthetetlen aggodalom fogott-el; felültem szekerekre, 's kikísérem a' Botkőig. Ott elgyengülve váltam-el tőlök, 's atyám áldással bocsáta-vissza. Sírva mentem az egész úton, 's kikerültem ismerőseimet. Harmad nap mulva bejőve szekerünk, hogy a' Katonai Seborvost küldeném-ki, mert az atyám rosszul van. Elszöktem tanítómtól, kimentem a' Botkó felé, 's ott felültem a' szekérre, 's együtt mentem-ki az Orvossal. Szüléim rosszul vevék megjelenésemet;¹²⁵ de midőn az Orvost harmad nap mulva vissza kelle küldeni, az anyám megtartóztata, mert azalatt kivilágosodék, hogy az atyám baja rothasztó hideg. Újhelyben akkor nem vala jelen a' Vármegye Orvosa, 's a' Patikáriushoz nagy bizodalmunk volt, sokszor tapasztalánk hűségét, 's ekkor is kértük, jönné-ki, 's mulasson házunknál, valamíg a' betegség kívánni fogja. Az eljött, nálunk mulatott, a' beteget párnák között tartatá, minden hűsítőt eltilta. Martz. 19dikén ágyához léptem atyámnak, 's sírva köszöntöttem neve' napján, 's szerencsés valék áldását venni. Más nap kedves barátja Újhelyi Predikátor Katona Zsigmond Úr kijöve hozzá, megértvén, hogy rosszul van; kívánságára könyörgött vele, sakramentommal élteté, nem mint olly beteget, a' ki meg is halhatna, hanem mivel az atyám felette religiosus érzésű volt. A' nap szép volt, 's mi, a' Pap, Bydeskúty¹²⁶ Imre Úr, anyámnak egy rokona, a' Patikárius és én, kísétalánk a' kertbe, 's ebédre szóllítatánk. Alig¹²⁷ ülénk vala le, midőn az anyám ordítva jó, kiáltja hogy atyámnak lábai hidegek. Szaladánk, 's az atyám kiadta lelkét. Az atyám halva, az anyám hét nevetlen gyermekkel elterhelve, a' nyolczadikkal¹²⁸ (Miklóssal) négy holnap olta viselősen! Térdre rogytam. Ah haszontalan! Láttam mint emelék-ki ágyából, 's midőn feleszmélék, ki vala terítve.

¹²⁴ levelét [Az ékezet lehúзва.]

¹²⁵ me[.]jelenésemet; [Átírás.]

¹²⁶ 's mi, Bydeskúty [Beszúrás a sor felett.]

¹²⁷ Alig [Az ékezet törölve.]

¹²⁸ a' <második> nyolczadikkal

Igy lepe-meg bennünket az est. Én és három húgaim, kik közzül az utolsó nem érte- 919
el még hatodik esztendejét, fájdal munkban felfekvénk a' canapéra, 's úgy találá elsírt
szemekkel 's hideglelési rázkódásokban a' reggel. Anyámnak fájdalma a' dühig ment.

Nagyatyám 's nagyanyám, kikhez embert küldénk-le a' betegség' hírével, megérkez-
tek, 's a' fájdalom új rohanásokra fakadozott. – Martz. 27d. sátor vala vonva az udvaron,
's mostani Superint., akkori Theol. Prof. Óry Gábor 's Újhelyi Predikátor Katona Úr
Predikátziókat tartottak, 's a' test a' Felső-Regmeczi templom' éjszaki fala mellett
temettetett-el. – Félre e' rettenetes emlékezetektől!

Iskolai Tanítóm ekkor a' Rhetoricában Vécsey Sigmond volt, a' háznál Skrabák¹²⁹ 42, 43, 170, 911
Dániel Késmárki Deák; 1775. pedig a' Logicában Batori István és Őutána Pásztor Mihály.
Komjáti ez idén hagyá-el Patakot, 's Júniusnak¹³⁰ 20dikán ére Bécsbe, honnan Hel-
vetziába, Parizsba, Londonba 's Hollandiába méne által. Ez a' tiszteletet érdemlő bará-
tom még tőlünk elválása után is éreztette velem jóvóltát; Bécsben egy ifju emberrel
ismerkede-meg, ki a' maga sok affaire d'honneurjei miatt, mellyeknek tiszteletes bi- 455, 479, 570,
zonyságait arczán, mellyén, 's egy nagy arasznyi hasításban egyik czombján dicsősé- 730, 921
ge vala előmutathatni, kénytelen vala Franciaországna egy Katonai-Nevelő-házából
tovább¹³¹ Romából, Velenczéből megszökni, 's Komjáti ezt egy pecsételetlen levélké-
vel Patakra küldé, hogy nekem a' francia nyelvben adna leczkéket. Anyám első kéré-
semre befogadta mellénk. Monsieur Cap-Martin de Chaupy¹³² a' a' pénz, passus 's né-
met nyelv' értése nélkül Patakra jött, 's három holnapig múlata nálunk, 's kardját, leg-
kedvesebb birtokát, magával hálata. Minthogy Patakon senki sem vala, a' kívül kedvére
szurkálhatta volna magát, 's egy Kazay nevű Deák a' düell' tiszteletét elfogadta ugyan,
de nem karddal hanem botra, 's nem szúrásra hanem szabásra, 's első mozdulással jót
vont a' legényen, Mons. Cap-Martin¹³³ de Chaupy búcsút veve tőlünk, 's megértvén
hogy Eperjестt Lengyelek vannak, 's azok quasi-franciák, elébe lépe Herczeg Rze-
vulskynak, 's szerencsés volt ettől Lectornak neveztetni. Három holnap múlva a' Her-
czeget is elhagyá, 's Erdélyt méne megtekinteni, hol, a' mint hallám, természetes halál-
al meghala.

Belé kapván a' francia nyelvbe, a' görögöt félre tevém, míg annak szeretete lelkem-
ben ismét lángokat vetend.

Szent Pál napkor 1776.¹³⁴ Censurát állék-ki a' Logicában, hogy Publicussá legyek. 933
Bizonyos Oeconomiai tekintetekből a' Professorátus elvégzé,¹³⁵ hogy a' kik Deákokká
akartak lenni, vesztég marasztassanak, 's hogy azok ezt¹³⁶ annál kevesebb nehezteléssel
vehessék, mi leendő Publicusok is elakasztassunk. Azt mondák tehát, hogy közöttünk
egy sem volt a' ki az általvitelt megérdemlette volna. Mi érzénk hogy az előadás nem
való; rosszabbak nem valánk mint mások voltak, 's közöttünk néhány excellens fő ta-
láltatott. Tanácskozásokat tartánk tehát mit cselekedjünk, 's abban állapotánk-meg,

¹²⁹ háznál <pedig> Skrabák

¹³⁰ Júniusban [Átírás.]

¹³¹ Katonai-Nevelő-házából <megszökni> tovább

¹³² Chap-Martin de Chaupy [Emendálva.]

¹³³ Mons. Chap-Martin [Átírás.]

¹³⁴ 1775 [Átírás.]

¹³⁵ elvégzé<k>,

¹³⁶ e[...]/ [Átírás.]

933 hogy a' történetet szüléinknek bejelentsük, 's míg parancsolataikat venni nem fogjuk, sem a' Professorok' leczkéjire ne járjunk, honnan talán ki is fognánk kergettetni, sem a' Logikai Classiséra ne. Az a' levél, a' mellyet az anyámnak íra egy Professor, kézzel tapinthatóvá tevő, hogy velünk igazságtalanság történt, 's ez még bosszúsabbakká tevé bennünket. Társaim,¹³⁷ minthogy sem Publicusok sem Logicusok nem voltak, 's magokat exlexeknek tekinthették, kártyázással 's dorbézolással tölték idejüket, tánczokat tartottak, ablakokat tördeltek; én irkáltam, rajzolgattam. Kartigámokat olvastam. Soha sem volt jobb dolgom mint most.

Az ingerlett atyák' megtámadták a' Professorokat, 's azzal fenyegetőztek, hogy fiaikat Lutheraniára viszik – ez a' képtelen neve vala a' Késmárki 's Lőcsei iskoláknak – 's kénytelenek valának engedni. A' Censúrakor Prof. Szent-Györgyi¹³⁸ halálos betegségben feküdt, 's most már lábadozott. Minthogy a' Logica a' Philos. Professor' tudományaihoz tartozik, reá-tolatott, hogy tartson ő új exament velünk. Felgyülekezénk hozzá, 's miolta Logicából examenek tartatnak, soha még rosszabb examen nem tartott; nem volt közöttünk egy is a' ki tudott volna; azonban mi mind méltóknak ítélteténk az általvitelre. – Bennünket ekkor¹³⁹ kellett volna helyben marasztani, 's ekkor nem¹⁴⁰ zajgottunk volna, mert érzénk, hogy egyebet nem érdemlünk.

A' Collégiumnak akkor négy Professora vala, Prof. Szentesi Historiát és Természeti Törvényt, Szent-Györgyi Philosophiát és Görög Nyelvet, Öry Theológiát és Zsidót, Szilágyi Márton, fija a' Debreczeni Superintendensnek, Mathézist és Physicát taníta. Minthogy kezek alá esztendő által kétszer lépe új meg új sereg, Januáriusnak végével és Septembernek első napjaiban, minden Tudománynak fél esztendő alatt végig kellett volna¹⁴¹ tanítatni. Az nem történt, sőt minden tudomány két, három 's talán több esztendőt is kívánt.¹⁴² Így könnyű képzelni, mint meheze az elő, péld. a' Természeti Törvény' tanulásában, a' ki Prof. Szentesinek akkor leve tanítványává, a' midőn ez a' Grótius' vastag könyvét De Jure Belli et Pacis a' közepe' táján olvasta-fel. Ide járult, hogy ez a' tudós férjfiu szemeire igen sokat szenvedde, melly miatt az Orvos nyaka' csigáján sínórt is vona-álta, 's betegeskedése alatt az órák üresen maradtanak. Egyik Tanítónk, ki a' maga tudományait bizonyosan jól értette, oly kevélyen, oly nyersen viselé magát hozzánk, hogy leczkéjire vagy fel nem mentünk, vagy ott egyebet olvastunk. Egyszer nekem is vala szerencsém, általa egy rettenetes Non verses mihi illum librum-mal megszólíthatni, mert cathedrájából láthatta, hogy Ferentz nem az ő Manualisa; egy más leczkéjén pedig megsejté, hogy míg ő a' természetet magyarázza, egy Deákocsk a' leghátulsóbb sorokban valamit ír, reá nem is ügyelvén. Ezen iszonyú bosszút állott; egy egész lapot olvasa-fel papirosából gyilkoló phlegmával; az egy Húsvéti Predikátzio vala a' Krisztus' feltámadása felől; 's videant Auditores mei, num ego haec dictaverim, – e' szókkal adá-vissza a' legénynek papirosát, 's tovább mondá leczkéjét.

¹³⁷ tevé bennünket. Társaim, [Átírás.]

¹³⁸ Szent-Györgyi<, >

¹³⁹ általvitelre. Bennünket akkor [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás, az „ekkor” átírás.]

¹⁴⁰ 's <akkor> nem [Beszúrás a törlés felett.]

¹⁴¹ [/]olna [Átírás.]

¹⁴² esztendőket kívánt. [Az „is” sor fölé írt beszúrás.]

Az anyám 1775. emlékezett atyámnak parancsára, 's kívánta tőlem a' Gellert' 28, 170, 453, 481, 572, 731, 931
Értekezését a' Vallás felől, hogy¹⁴³ a' Júliusban tartandó examenre kinyomtatathassék. Elkészítettem azt, 's levittem egyik Professoromhoz, 's kértem, tekintené-meg, hogy hibásan ne nyomtatassék. Az nevette bohóságomat, 's a' nélkül hogy fordításomból csak egy sort is olvasott volna, visszaadta, 's azt tanácslá, hogy Gellertnek Meséjít¹⁴⁴ fordítanám, hasonló versekben, mellyre magamat¹⁴⁵ még most is erőtlennek ismerem. Megírtam az anyámnak mindent, 's kértem, várná idejét, míg valami jót fogok adhatni. Valamit, akármi legyen az! ez vala felelete, 's Consil. Puky Ferencz Úrnak tanácsára, ki akkor épen Regmeczen múlata, meghagyá, hogy szándékomat senkivel ne tudassam. Én akkor, a' Kartigámok mellett, Magyar-országi Históriát tanultam, nem mivel hagyták, hanem mivel érzettem, hogy azt tanulnom illik, 's vezető nélkül, tanácsló nélkül lévén, Praynak Hunnusain kezdém olvasásomat! Nem tudván mihez kapjak, 's anyám által mindég unszoltatván, egy Magyar-országi Geographiát csináltam a' Losonczy István' Hármas Kis Tűkörének hasonlatosságára. Az anyám Júniusnak utolsó napjaiban beküldé bennünket Kassára, hogy adnám által a' munkát a' Typographusnak, 's kötelezzem hogy a' Julius' közepén tartandó examenig vele elkészülne. Meglett minden, 's az idétlen szülemény, Klein Ephraim Kassai Luth. Rector' bábasága alatt, ki azt még 453, 573, 732
idétlenebbé tette, ez árnyék világot valóban meglátta, de, szerencsétlen atyjának nagy öröme, csak hamar el is hagyta, úgy hogy rövid itt¹⁴⁶ voltának csak a' Cornides Dániel' Bibliotheca Hungaricájában (Pest, 1792.) fordul-elő emlékezete.

Nagyatyám, nagyanyám 's anyám jelen valának az examenen, 's egy cseléd a' hátul- 454, 482, 573, 732
só székekben tartá csomóimat. Midőn Prof. Szent-Györgyi elvégzé cathedrájában a' kikérdezést, én előállék, 's ajándékimat kiosztogatám, 's elrejtezőm. Azonban mihelytt csendesség leve, Superint. Szilágyi felkölt, idvezlette az új Auctorkát, 's elhalmozta ma- 454, 482, 573, 732
gasztalásaival; tüzelte, hogy elkezdvén¹⁴⁷ egyszer a' futást, abba ne hagyja; 's midőn majd izzadni és fázni fog, 's botolgatásaira reá ismer, el ne csüggedjen, sőt emlékezzék, hogy a' ki rosszul nem kezd, nem fog jól végezni. – Ez a' megszóllítás, tüzelés, nekem irigyekeket támaszta, 's barátokat.

Ekkor tájban Patak egyszerre sok más iskolákban tanult ifjakat kapott. Gyürky 933
István, később Consiliárius a' Budai Kamaránál, tovább Referendárius, Torontáli Fő-Ispán, 's Excellenz és Szent István Rendebeli Lovag, Szilasy József, két öccseivel, később Itélő-Mester, Báró Podmaniczky Sándor, Consil. Párniczky Mihály, Generális Pulszky Dániel testvéreivel, két Kántor Urak, Gombai István, Richter, ide jöttek-által. Némellyeknek ezek közzül Prof. Szilágyi privatissimákat ada, mellyre példa Patakon nem volt. Én hátrább valék nem kevés esztendőkkal ezeknél, 's így közzéjek nem elegendhettem, de annyit használa, hogy a' Semlyéni templom' mennyezetéről azt a' szép sast festegetém, hogy most, látván Gyürkinek Architectúrai rajzolatjait, 's eltanulván tőle, mint kell élnem a' czirkalommal, rajzoló tollal 's tussal, 's kihordván a' Bibliothekából a' Penther' foliantjait, magam is papirosra veték némelly épületeket, fedeleiket veresre 455, 478, 569, 728

¹⁴³ Értekezését hogy [Az „a' Vallás felől,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁴ meséjít [Átírás.]

¹⁴⁵ magamb [Átírás.]

¹⁴⁶ hogy itt [A „rövid” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁷ el kezdvén

687, 933 festém, ablakaikat¹⁴⁸ zöld zsalukkal, 's látatám vele¹⁴⁹ munkámat. Sőt többet tevék; nincs olly nehéz Perspectívai darab, melyet ki nem vittem, 's leginkább egy épületektől körülvett négyszegben tetszém magamnak, melynek közepén egy négyszegű lámpás vala, és a' mellynek falaira ez a' lámpás hol fényt, hol árnyékot vete. Az effekt frappant volt. Itt sem találá határt naturalistaságom. Lefestém az Island' és Sicília' Mappájit, mind azért mert a' sziget sok ürességet hagyta, mind mivel a' vízszéleken eléggé csíno-san rajzolgata kezem, 's a' régibb abroszok' ízlése szerint a' cím mellé marhákat 's embereket festék. Egynehány szelet regálpapirost heraldikai rajzolatokkal tarkítottam-el. 456, 479, 569, 728 Szilágyi hallá melly csudák esnek, 's magához hívata rolljaimmal. Elvittem hozzá. Jobbaknak lelte mint gondolá, de rosszabbaknak mint én reméltem. Megdicsérte igyekezeteimet, kimutatta hol a' hiba, de leczkéji alá nem vett. Én annak örvendtem leginkább, hogy Perspectívai rajzolataimban kimutattatá mit tesznek a' vonások, 's látta hogy ésszel dolgozám.

Az egyik Szilasinál, végig hányván az egymás' hátán álló könyveket, Clavigóra találtam. Melly kincs! feledve volt a' világnak minden Kartigámja, 's rettegette az a' gondolat, hogy valaha olly valamit találhatok, a' mi Kartigámmá teendi Clavigómat. De még benne sokat nem értettem. Ugyan-itt találtam a' Bessenyei György' Amerikánerjeit. 170, 456, 482, 573, 733 Van ez magyarul? kérdém hirtelen. Nincs. De igazán nincs? Nincs. Add nekem e' könyvet! Nekem adta. Mentem vele, 's le vala fordítva. Elvivém Prof. Szilágyihoz, kértem, tekintené-meg munkámat. Örömmel cselekedte, 's azon tanáccsal bocsáta-el, hogy rövid lévén a' munka, írássak társaimmal versecskéket elébe, 's dedicáljam magának Bessenyeinek. Az 1776ban ismét kiosztogattatott. Címje ez: Az Amerikai Podocz és Kazimír keresztyén Vallásra való megtérése. Minthogy ez már jobb volt a' tavalyinál, egy kevésse elhittem magam' vele; Puky Ferenczet haza kelle küldenünk, nagyatyjához Consil. Darvas Úrhoz, 's ez reá beszéllé az anyámat, küldene Pest és Péczel¹⁵⁰ 's Pilis felé, 's így meglátám ismét e' kedves helyeket.

170, 456, 484, 574, 733, 936 Zemplény Vármegye Deputatiót rendele Helytartónkhoz, Albert Lengyel Királyi Herczeghez, Thereziának vejéhez, melly a' Herczeget 's a' Helytartó Tanácsot kéré, hogy a' nagy Megye osztassék egy Járással többre. Az onkelem András jó előre megszólíta, hogy kövessem, 's én kértem anyámat 's nagyanyámat, 's ők eleresztének. Martziusban indultunk-meg 1777. A' társaság¹⁵¹ állá Consil. Szirmay Tamás Antalból, az Onkelemből, Perceptor Bernáth Ferenczből, ki¹⁵² később Vice-Ispán leve, 's ennek hitveséből, Pankotai Jósá Lászlóból, 's mostani¹⁵³ Consiliárius Téglási Beck Pál Úrból és belőlem. Én inkábbára Jósával ültem, kinek sokféle olvasása volt. Nagy culturával bírt Consil. Szirmay is, de csak a' maga nemében; németül nem tudá, 's Argenis volt legkedvesebb könyve. A' bátyám lelket ada a' társaságnak. – Midőn elindulánk, tavaszi meleg idők kezdének járni, 's a' bátyám reá nem beszélltetheté magát hogy bundát

¹⁴⁸ ablakai [Beszúrás a szó után.]

¹⁴⁹ vele<k>

¹⁵⁰ küldene Péczel [A „Pest és” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵¹ indultunk-meg. A' társaság [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵² [...] [Átírás.]

¹⁵³ Costani [Átírás.]

hozzon, 's Szirmay csaknem kifakada makacskodásán.¹⁵⁴ Már Szerencsen nem tűrhe- 936
ténk a' hideget, 's Szirmay a' Cousinjét ingerleni kezdé. Lesz nekem bundám, felele ez.
De hol? de miként? de mikor? Az az én gondom. 'S béérének Gesztelyre, hogy Szirmay,
Orosznak, a' második Al Ispánnak általadhassa a' pecsétet. Más nap búcsúzásakor a'
bátyám magára vevé az Orosz' vilcsurját, 's felült a' szekérbe. Hogy bunda vala rajta,
csak akkor vette észre Szirmay, mikor ez a' forspontosok által megizente, hogy Orosz
ne keresse bundáját. – Embert, a' ki szerencséebben tudjon kifesleni bajaiból, 's pa-
nasz¹⁵⁵ nélkül, nem láttam. Egész útunk alatt csudáltuk ez irígylést érdemlő talen-
tomát.

Pesten elég időm vala bekötetni azt az egynehány könyvet, melyet Weingandnál 458, 484, 574, 733
vásárlottam. Ezek közt vala Musarion és a' Grátziák. Wielandnak nevét még soha nem
hallottam, 's a' nem ismért könyvek' megvételére a' szép kiadás 's a' rezek indítottak,
nem a' tisztelt név. A' Grátziákat megszerettem, de Musariont¹⁵⁶ nem értem-fel.

Bécsben a' Belvédért lánogoltam látni, 's Bessenyei Györgyöt és a' mostani Generális 678
Báró Vayt, ki esztendő előtt hagyá-el Patakot, 's most a' Laingrúbeni Indzsínír-
Academiában neveltetett. Legutól említett kívánságomnak legelőbb láttam beteljesedé-
sét; a' fiacre elvitt a' házhoz. Midőn a' grádicson felmenénk, egy Tiszt Úr jöve előmbé,
's én bátor valék neki jelenteni hogy idegen vagyok, 's kit keresek. Rajtam fekete ma-
gyar nadrág volt, setét kék brillantírozott aczélgombos¹⁵⁷ ruhával. Az Úr is magyar,
mint a' mi Vaynk? kérdé a' Tiszt. Ez az Úr' társa becsületet tesz az Úr' hazájának 's
azon iskolának mellyben ott neveltetett. Menjen az Úr, most kertünkben fogja találni,
's tanuljon úgy mint ő. – Vayt a' kertben leltem, 's elbeszélém neki történetemet a'
Tiszttel. Ezek itt, mondá, midőn az Academiába léptem, exámenre vontak. Láttam,
hogy tőlem nem vártak ennyit, 's ez pikkírozott, becsületet akartam tenni hazámnak.
Végre kérdék, kitől tanultam ezeket, 's feleltem ez volt: Bernoullinak¹⁵⁸ tanítványától,
melly őket még nagyobb csudálkozásra ragadta.

Bessenyei már ekkor kilépett a' Gárdából, 's a' Jósefvárosban lakott; későn tudtam- 457, 575, 689, 736
meg, hol akadhatok reá. Nem leltem házánál. De képét, pasztelben e vagy olajban, író-
asztala felett találtam. Szép nagytestű barna férjfi, fekete szemekkel; Dámája nem vá-
lasztott rosszul. Asztalán írtam-meg hozzá leveletem, 's eljöttem. – Báróczinak és
Barcsainak neveik még ismeretlen¹⁵⁹ nevek voltak előttem.

Megláttuk a' mit az illy utazók szeretnek látni; egy Capucínus elvezete a' Császári
kriptába, tisztelettel közelíték az I. Ferencz' sírjéhez, ki a' tudományokat szerette, 's
bosszankodtam hogy Szirmay ismét akará látni a' Capucínusok' Kincstárját, melly felől
atyámtól mindent tudtam. A' Szent-István' templomában megemlékeztem hogy nagy-
atyám itt lépe-ki atyja 's anyja' vallásából, még pedig vallását soha el nem hagyott
anyjának erőltetésére; 's egy nap kimenénk Szépkútra, végig-jártuk a' szobákat,¹⁶⁰ a' 575, 735

¹⁵⁴ kifakada <nehez> makacskodásán.

¹⁵⁵ bajaiból, 's <...> panasz

¹⁵⁶ de <a'> Musariont

¹⁵⁷ setét kék aczélgombos [A „brillantírozott” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁵⁸ volt: <A'> Bernoullinak

¹⁵⁹ még <ekkor> ismeretlen

¹⁶⁰ a' <kertet> szobákat,

936 kertet, a' Menageriet, 's az Elephant kevésbe múlt, hogy karomat meg nem kapta, el
456, 484, 574, 735 nem szakasztotta; a' Gondviselő sikoltva rántott félre onnan. – Végre egy szép nap'
sok unszolásaimra kimenénk a' Belvederbe is.

A' bátyám, belépvén a' márvány Szálába, kérte a' cselédet, vezette a' két Öreghez;
's az megnyitá az Alföldi Iskola' ajtaját, 's a' Denner Boldizsár' két Örege elébe veze-
tett. De engem az elsőbb szobákban egy Van-Dyck pillanta-meg, a' maga komoly,
oldalt néző, dagadt héju¹⁶¹ szemeivel; nem felejthetém azt a' pillantást, 's visszamentem
hozzá, míg az arannyal gazdag ruháju Magyarok a' Denner' két feje előtt állának, 's
mintha meg akarna szállalni! kiáltozták. Most a' Huysum' virágait nézellék, 's bátyám,
ki nem vala lélek nélkül, megsejté hogy elvesztem, 's szaladt, keresni. Van-Dyckem feje
előtt rám akada. Az a' Rósa' Catalogusában (Gemählde der k. k. Gallerie: Wien, 1796.
II. Band, Seite 52.) Nro 4. áll. Megértvén, hogy engemet ez a' kép elvona Dennertől,
kárhoztatta ízlésemet, 's a' Hoogstraten¹⁶² Zsidaja elébe állított, ki ablakából kiüti fejét
(Rósánál lap 13. Nro¹⁶³ 3.), de én ismét Van-Dyckhez tértem-vissza. A' behatás rajtam
olly nagy volt, hogy a' főt Corregiónak Ivfaragója¹⁶⁴ 's Iója mellett sem felejthetém, 's
valamikor Bécsben vagyok, kibeszélhetetlen örömmel állongok itt. Társaim még
egyszer elmentek Denner' elébe, 's az úton persifflíroztak Van-Dyckommal.

575, 736 Kértem bátyámat, jutatna Theresiának meglátásához, 's az Udvari Kápolnába vitt.
Későn jövének. Láttam azt a' nagy és jó asszonyt, kit szíve 's erkölcei kalyibában is
tiszteletessé tehettek volna, de éppen azon pillanatban, a' midőn, áhítatosságát elvégez-
vén, kifordult.

Kevés napokkal lévén előbb Bécsben Husvétnál, a' theáteren csak Musikai
Academiákat láttam, 's elragadtatásom felől hallgatók, mert az nem lel szót.

Engedjünk egy két sort egy gyermeki emlékezetnek. – Egy nap az egész társaság
gyalog méne egy úczán, talán a' Burg körül, 's két Székchordó imhol jó az üres
machinával. Egyikünk szónak áll velek, 's a' Zemplényi oriai-növésű hajdút a' székbe
ülteti, meghagyván a' vivőknek, hogy azt, akármit kezdjen, a' Szarvasnál tegyék-le; jól
fizetett, 's a' két vivő mindent ígért. A' hajdu belé ült a' székbe, 's a' mint felemelték,
kirugta a' szék' fenekét, sikoltott, de ki nem eresztették. Cselédünk követte szállásun-
kig.

Öt napi ittmulatas után hajóra ültünk, 's Nagy Pénteken Girincsen ebédelnék Fő-
Ispánunknál.

921 Melly változást teve bennem ez az út, könnyű elképzelni. Hogy én a' Belvederben
jobban láttam mint azok a' kikkel együtt léptem-fel ott, hogy én ott némelly képnek
jelentését magamtól, és első rá-pillantással, kitaláltam, az nekem szint¹⁶⁵ olly hatalmas
ösztön volt tanulnom, mint midőn az tapasztalám, hogy azok ollyakat is tudnak, a'
miket¹⁶⁶ én nehezen fogok valaha, 's eltökélém, hogy Patakon minden időmet hasz-

¹⁶¹ dagadt-<szem> héjú [A sorhatáron lévő kötőjel emendálva; az ékezet törölve.]

¹⁶² Hoogstrat[../] [Átírás.]

¹⁶³ [A „Nro” felett törölt ligatúrajel.]

¹⁶⁴ hogy <én ezt> a' főt <a'> Corregió <Ny> Ivfaragója [A „nak” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁶⁵ léptem-fel ott, szint [A „hogy én ott némelly képnek jelentését magamtól, és első rá-pillantás-
sal, kitaláltam, az nekem” két sor közé írt beszúrás.]

¹⁶⁶ a' <millyeket> miket

nomra fogom fordítani, hogy meg nem szűnök míg magamat egy vagy más nemben 921
tekintetbe nem hozom. Érztem mivel tartozom ennyi kegyekért szülémnek; hogy
szent tisztem megholt atyám eránt teljesíteni a' mit ő óhajtott, reménylett; hogy anyám
számot tart reá, hogy neki örömet adandok. Neki feküdtem tehát, 's tudják társaim,
hogy ott, míg sokan szilaj vígaságoknak eredtek, én szobámban ültem, olvastam, dol-
goztam, 's rajzolgattam 's gyakorta két 's három gyertya mellett éjfélig, úgy hogy végre
szemeim majd elvakultanak. Egy barátom, kivel később együtt olvasgattam Kartigámot,
egy hasonló vinnyéből került könyvvvel ajándékoza-meg, csak hogy ez kevésbbé aben-
theuerlichnak tetszett, 's kért, hogy fordítanám. A' könyv neve Der verliebte Eremit
volt. Hozzá fogtam, eléggé cikornyásan, 's a' munka készen vala. Nincs meg többé
sem a' könyv, sem a' fordítás, 's elveszések nem nagy kár. – A' verselés' lelke ismét 170, 455, 476,
megszállá; társaságom Szathmári Mózes volt, Bibliothecáriusa a' Collégiumnak, 's Sá- 566, 725
muelnek testvére. Kimenék vele a' vetések közzé, a' hegyekre, a' Bodrog' partjaira, 's
elmondánk, elolvasánk¹⁶⁷ Virgílnak Eclogájit, 's Orpheusát a' Georgicákból, Dídóját, 's
Horátnak megkedvelt Ódáját, 's Tibullból, Catullból, Anacreonból a' mit tudtunk.
Egyikünk segédjére költ a' másinak, 's magyarázta a' mit jobban értett. Ezzel a' ko-
rán elholt barátommal mindenben egyeztem, de volt egy pont, a' melyben egymást 478, 569, 727
ellenségi tűzzel néztük; semmi sem volt előtte megfoghatatlanabb, mint az, hogy eszes
ember mint tulajdoníthat valamit Muzsikának, 's ilyenkor egy hangot ereszte-ki tor-
kán, 's egy másodikat, 's harmadikat, 's negyediket, 's azt kérde, ha az rám teszen e
kedves hatást.

Párniczky egy nap hozzám jöve, 's beszéllé a' mit Prof. Szilágyitól halla, hogy mi- 459, 479, 569, 729
dőn ez Göttingában tanult, Kästnernek ez az Epigrammja: Auch du, mein Sohn? min-
dentől csudáltatott. Én neki lefordítám azt, 's ha azok a' kikkel azt ő közlötte, a' máso- 729
dik sorban erőlködést letek is, a' harmadikkal annál inkább meg valának elégedve.
Talán épen ezen Almanachban megláttam Gessnernek két Zephyrjeit is, 's ut vidi, ut 459, 479, 569, 729
perii! Tudtam hogy Gessner egyebet is írt, 's kértem nagyatyámat, hozatná-meg a'
könyvet; de még akkor nem tudtuk, hogy könyvet hozatni nem nehéz. Kleistot és
Rabenert már ismertem, 's ők feledteték velem Kartigámot és a' Szerelmes Remetét. –
Egy nap anyámmal Kázmérba menénk, Nedeczky Asszonyhoz, ki akkor ott lakott. 47, 458, 936
Megláttam az óra mellett egy¹⁶⁸ rakáska könyveket, 's gyanítottam hogy mind nem
lesznek imádságok; engedelmet kértem hogy végig forgathassam. A' Szinopei Diogenesz
akada kezembe, Wielandtól, úgy nyomtatva, mint a' Grátziák. Színem elváltozott, 's a'
négy arasznyi asszony megértette változásomat, 's nekem adta. Soha kedvesebb dolgot
négy arasznyi asszony még senkinek nem adott.

Az Olvasó sejtí, hogy a' minek főnek kellett volna lenni tanulásomban, másodá 870, 455, 481,
leve, és megfordítva. Ez valóban és a' nélkül hogy vétkemet menteni akarnám, onnan 571, 730, 924
jöve, hogy nem vala vezérlőm, és a' kinek privatáimban tanítani kellett volna, úgy a'
hogy kellett, maga sem tudott, 's én és társaim azt értettük. Osztán ez az ember felette
víg volt. De kérlek az Istenért, tanuljatok valamit. De mit tanuljunk hát? Algebrázott,
's megvallá hogy nem bújhat-ki belőle. Tanuljatok Theológiát, hogy el ne tántorodjatok.
Azt tanulánk tehát, és egyedül azt, mint pensumot. – Egy szüretre haza eresztvén,

¹⁶⁷ elmondánk, <Vir> elolvasánk

¹⁶⁸ Megláttam egy [Az „az óra mellett” sor fölét írt beszúrás.]

459, 481, 572, 731, 924 kezembe adá, talán Vitringának, valamelly vastag Quartantját, 's ígérte, hogy ha azt elolvasandom, egy könyvvel ismertet-meg, melyet elég jutalomnak fogok venni a' Quartant' elolvasásáért. Lehetetlen vala azt még így is! Engede csak ugyan kéréseimnek, 's kezembe adá Morhofnak Polyhistorát, de nagy kárára, mert úgy még kevésbbé kellének¹⁶⁹ a' Quartantok. Karácsonyi vacatiókor Werenfelset ajánlotta; 's minthogy azt nem csak végig olvastam, de nagyon megszerettem is, a' Janus Secundus' Verseivel ajándékoza-meg, a' legundokabb kiadásban ugyan, melyet képzelhetni, de Secundus így is Secundus. Ki nem ismeri neki legalább Csókjait? –

415, 450, 480, 571 Theocrítuszt olvasván, 's öszvehasználtván a' göröggel, valamelly kétségemet Prof. Szent-Györgyinek elébe terjesztém. Ez a' tiszteletre-méltó ember nagy nyájassággal teljesíté kérésemet, vádolt hogy stúdiumomat abba hagytam, 's azt kívánta, hogy Luciánnak Holtak' Beszélgetéseit vegyem elő, 's hordjam-le hozzá dolgozásaimat. Ha az ő vétke, hogy velem szorosabban nem bánt, bizonyosan az enyém, hogy egy nem tudom melly sete áttallás tartóztatott, több hasznát venni. Kért, higgyek neki, három holnap alatt annyira megyek, hogy Homért érteni fogom; de engemet a' név' fénye 's a' munka' nagysága elvakíta, 's csak Anacreont kívántam; mintha az, a' ki a' vékonytestű¹⁷⁰ görög könyvet érti, a' vastagot nem értené. Azonban tagadhatatlan, hogy¹⁷¹ ha Szathmári Paksi Sámuel volt az, a' ki lelkembe az első szikrát lökte, ez az, a' kinek Pataki mulatásom alatt legtöbbet köszönheték 's most is köszönök. Hogy Professor tanítványával ott sétáljon, az akkor példátalan volt; ez engem kihorda szőlejébe, és a' Peripateticustól többet tanultam mint a' cathedraban állótól, 's ekkor előmbe adá a' Philosophiai Systemákat, szóllott Kantról, Semleréről, Döderleinről, 's intett, hogy most még csak tanuljak, később pedig kételkedjem, de tiszteletlenség nélkül, 's beszéltte egyenességgel, melly utat teve ő maga. Hogy a' Seneca' Epistoláit végig olvassam, excerpáljam, kézi könyvemmé tegyem, azt tőlem szorosán kívánta, 's Excerptáimat előmutattatá.

458, 940 Zemplényi Fő-Ispán Gróf Döry Ferencz, Kir. Pohárnok, 1777. Májusban vejét Gróf Andrásy Istvánt Bihari Fő-Ispánnak installálta, 's Zemplényből igen sokan menének-le Váradra. Az anyám nem tartotta veszett időnek, a' mit így az iskolától ellopunk, 's bennünket a' maga szekerén oda lekülde. Keresztűlmenvén Debreczenen, látni akarám Prof. Varjast, ki akkor tájban adá-ki a' Szent Péter' Énekjét. Fialat valék, 's kis növésem még fiatalabbnak képzelte; nem vártam hogy a' Prof. nevem eránt tudakozódjék, 's a' szeretetre-méltó ember nagy nyájassággal fogada, egyet fordúlt, kezembe ada egy papirosat, 's azt kérdé, ha hiszem e hogy Atila toda deákul.¹⁷² Úgy hittem, hogy valamelly helyre akadt, melly¹⁷³ ezt bizonyítja, 's azt felelém, hogy az nem lehetetlen, minekutána deákul tudókkal sok dolga volt, 's ötet annak a' barbarusnak, a' minek nézni szokták, néznünk nem lehet. A' többet elmondám az említett Szent Péter' Éneke előtt 's Sylvester' Grammatikája megett. – Prof. V. továbbá engem holmi Zsidósággokkal,

¹⁶⁹ kelle [A „nek” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁷⁰ vékony testű

¹⁷¹ tagadhatatlan, <az,> hogy

¹⁷² toda <koz> deákul.

¹⁷³ Azt hittem, hogy valamelly helyre akada, <a'> melly [Átírás és törlés.]

a' többek közt a' Kennikot' Bibliájával, ismertete-meg, de a' melyekre többé nem 940 emlékezem.

Prof. Sinai Miklós Úr egészen másként fogada. Ámbár siettem, közel lévén a' ház, mellyben lakott, a' Varjaséhoz, által mentem ehhez is. Egy magas, csontos, nehéz és mozgásaiban ügyetlen¹⁷⁴ ember. Megszeppentem, hogy hozzá mertem jönni; de a' vad-ság csak módjában volt, nem szívében. Midőn beszélt, syllabizált; nyelve minden vokálból külön szót csinála; én, a' ki arra voltam gyermekségem olta szokva, hogy a' nagyokat tiszteljem és szeressem, ha benne gyengeségeket látok is, tisztelve állottam előtte: de nem volt volna csuda, ha sokan kacagásra fakadtak volna, elkészülés¹⁷⁵ nélkül látván. Tes-sék-le-bo-csát-koz-ni, monda, 's meghajtam neki magamat, 's leültem. Társaságunk e' szaván kezdődék: A' Pa-ta-ki Pu-bli-cu-sok, vagy is Úr-fi-ak, gon-do-lom, el-vé-gez-vén is-ko-la-i pá-lya-fu-tá-so-kat, el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat a' Ha-za'¹⁷⁶ Tör-vé-nye-i-nek meg-ta-nú-lá-sá-ra for-dít-ják. Nehezen állhatám-meg, hogy ki ne pattanjak, 's egy rövid igennel felelvén a' rettenetes kérdésre, mentem. Az én nagytestű, hasas és víg Szent-Györgyim hanyatt dőlt nevéttében karszékebe, midőn neki ezt elbeszélém. Becsületre mondom Olvasóimnak, hogy az előadás egy syllabával sincs kitoldva, és hogy épen e' szókat mondá. Csuda e osztán, ha ez a' nagy, valóban nagy, és jó, 's szerencsétlensége miatt is tiszteles ember tizenhatsz esztendei tanításai után a' IIIIdik Századig juta? mert ő Egyetemi Históriát tanított és – Ékesen-szóllást, mellyre tollal alkalmas vala, ha a' Declamatióban igen gonosz példány volt volna is. A' Moliere Scenáji közt nincsen egy is rázkodtatóbb,¹⁷⁷ mint midőn az idegen a' szapo-ra-beszédű egyik Professort, 's ezt a' másik ízenként-beszéllőt, és egy harmadikat, kinek szóllása csupa affectáció volt, együtt hallotta.

Egy ilyen látogatásomnak köszönhetem azt a' szerencsém, hogy egy falusi Predikátornak könyvei közt reá akadtam a' Kartigám' német origináljára. Annak egész címje ez: Der unvergleichlich schönen Türkin wundersame Lebens und Liebesgeschichte zur angenehmen Durchlesung aufgezeichnet von Menander. Zu finden in der Frankfurter und Leipziger Messe, 1723. A' könyv nyolczadrétben van nyomtatva, 375 lapból áll, 's a' Kartigám Török Kisasszony' rézbe metszett képe ékesíti. Azt¹⁷⁸ most a' Pataki Collégium' Bibliothekája bírja.

Literatúránk ezen esztendőkbén már becses produktokkal dicsekedhetett; de még 948 akkor nem bíránk Magyar Újságleveleket, mellyek azoknak megjelenéseket hirdesse; Weingand magyar könyveket nem árult, 's Kis István Pesti Könyvkötő nem jára a' Debreczeni vásárookra, 's alig tudom Olvasóimnak¹⁷⁹ 's önn magamnak megmondani, Publicumunk mint juta új könyveink' isméreteikre; ez az idő a' Theszpisz targon-czájára emlékeztet bennünket. Gróf Teleki Ádám 1773. kiadta vala Czídjét, Zalányi 577,738 Marmontelnek Belisairjét, előtte esztendővel Bessenyei az Eszterházi Vígaságokat,

¹⁷⁴ nehéz és ügyetlen [A „mozgásaiban” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁷⁵ volna, <ha> elkészülés

¹⁷⁶ pá-lya-fu-tá-so-kat, <ma-go-kat> a' Ha-za' [Az „el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat” korrektúrájellel beszúrt, lap szélére írt javítás.]

¹⁷⁷ közt <sem lehet> rázkodtatóbb, [A javítás a törlés felett.]

¹⁷⁸ ékesíti <a' könyvet.> Azt

¹⁷⁹ tudom <magamnak 's> Olvasóimnak

- 948 Ágist, Hunyadi Lászlót, az Embernek Probáját, az az Probáját az Ember felől, Zechenter Geklen Adelajdát, a' Faludi a' maga Dorell és Gracián után dolgozott Munkáját, 's mi ezeknek híreket sem hallánk, a' Collégium' Bibliothekája magyar könyvekért még nem adott pénzt. Ha csak azok a' Deákok, kik innepekre Pest mellé nem küldettek, nem hoztak valamit, az új magyar könyvek esztendőig ismeretlenül maradtak előttünk. A' Bibliothecárius egy nap megszólította, ha nem venném e meg a' Marmontel' Erkölcsi Meséjét, mellyeknek talán két nyomtatványait¹⁸⁰ kapta, 's én, a' ki sem Marmontelnek sem Báróczinak neveiket soha nem hallottam, látván, hogy a' munka francziából van fordítva, nagy örömmel fizettem-le érte az egy tallért. Az Erkölcsi Leveleket sok esztendő múltva láttam-meg. Tanítóm, ki engem Vitringának olvasására serkengete,¹⁸¹ hozzám jöve, Marmontellel találta; elragadtatások közt mutattam azt neki, ő kezébe vevé; 's felkapta a' szót: *Alcibiades*, vagy a' *Magam*, 's a' szó kötődéseinek¹⁸² tárgyává vált. Kezébe vevé a' könyvet megint, 's elolvasá a' Barcsay' verseinek¹⁸³ két első sorát, 's minthogy a' rím ott *szível* és *kedvel* vala, és minthogy az a' articulus el vala hagyva az első sor' *bölcs Minervája* elől, lecsapta azt ismét, 's nevette ízlésemet és Báróczit 's Barcsait. Meg kell adni, hogy Poocs tisztább rímekkel élt, 's az a'-kat¹⁸⁴ el nem hagyogatta. Így ítélenek akkor csaknem mindnyájan Patakon és Patak körül.
- 457, 485, 575, 737 Azonban Baróti Szabó Dávid, Kassán az Académiai Gymnasiumnál¹⁸⁵ Rhetoricát tanító Professor, 1777. kiadá rímetlen Verseinek Kötetét,¹⁸⁶ 's én új világba voltam általtéve. Láttam melly út nyílt-meg előttünk, láttam kevés esztendő alatt hová fogunk eljutni, 's lángoltam meglátni a' halhatatlan embert. Egy nyavalyás versezetem megvitte neki tiszteletemet, 's a' tisztelt férjfi nyájasan felelt, buzdított. Mások ismét kaczagtak, 's elolvastván egy hexameterét, tudakozták, hogy vers e az? 's van e benne valami a' mi szépnek mondathatik? De miért szép hát a' görög és deák hexameter? kérdém. Ők azzal vádoltak, hogy én a' Szabó' verseit csak azért tartom szépeknek,¹⁸⁷ mert a' görög és Római példányok után vannak pörölyözve, 's ha görög és Római hexametereket nem ismernék, versnek sem mondanám ezeket, én viszont őket azzal, hogy ők Virgilt és Horátot csak azért becsülik, mert hallották hogy becsülni kell, 's nincsen fülök. Minthogy az ízlés felett haszontalan minden villongás, ők is én is azok maradánk a' kik voltunk, 's én próbáimat az egy Szathmári Mózzessel látatám, ki felemen állott. Szabónak Versei Patakon nem szültek semmi jót, de rosszat szültek, mert emlékezetbe hozák a'
- 737 Leonínusokat, mellyeket a' Tordai Gyöngyösi már írogata. Valahol az ő Házasodol¹⁸⁸ látomja találtaték,¹⁸⁹ ott minden igyekszik annak mását venni, 's a' névnapi Köszöntők

¹⁸⁰ két <exempl> nyomtatványait

¹⁸¹ Tanítóm, <hozzám jöve, megnyit> ki engem Vitringának olvasására <emlékeztete> serkengete,

¹⁸² 's a <z> kötődéseinek [Javítás a törlés felett.]

¹⁸³ [/erseinek [Átírás.]

¹⁸⁴ az <ákat> a' -kat

¹⁸⁵ Gymnasiumnál <, >

¹⁸⁶ kötetét, [Átírás.]

¹⁸⁷ szép[...]/ek, [Átírás.]

¹⁸⁸ Házasodol [Tollhiba.]

¹⁸⁹ találtatot, [Átírás.]

most inkábbára magyar Leonínusokban íratattak, 's nagy vala az öröm közöttünk, 948
hogy a' Székely Poeta homályba temettetik.

Nem sokára azután Septemvir Péchy Gábor Úr, Királyi¹⁹⁰ Fő Igazgatója a' Kassai Tudománybeli Kerület' Igazgatójnak, keresztülméne Patakon, 's meglátogata bennünket. A' Kassai Académia' Pro-Directora, később Rozsnyai Kánonok Kenyeres József Úr vele vala a' Consiliáriussal, 's midőn megtekintvén legelébb a' Bibliothécát, az Auditoriumba is eljövének, Kenyeres tudakozá, ha én a' seregben vagyok e.¹⁹¹ Megszóllaltam, 's Kenyeres elbeszélé, hogy én levelezésben állok az ő Exjesuita társával, Szabóval, 's hogy ez neki és a' Professoroknak előmutatta versemet, hogy felőlem nagy reménnyel van, 's buzdított, kért, hogy magamat a' fáradság által elijesztetni nem hagynám, 's tudakozta mit izennék barátomnak, ki engemet látni vágy. 'S mind ezt az egész Gyülekezet' hallattára! A' következtetést képzelhetni.

Azonban Török Istvánnak intései nem valának egészen sikeretlenek; a' verselés mellett tanultunk Theológiát is, 's ezt úgy, hogy midőn 1779. Júniusban Publicus Respondensnek neveztetém (a' Thésis az vala, hogy a' Krisztus nem hala-meg¹⁹² mindene-kért), a' nekem készült ellenkezők sem akaszthatának-el, 's Tanítóm nem győzé jeleit adni, hogy velem teljesen meg vala elégedve. Török kevélykedék azon kis csoportban, melyet e' tudományra tanított (az Bárczay Dánielből, Pálóczi Horváth György mostani Ungi Másod Al Ispánból, Szemere Albertből, 's belőlünk két testvérekből áll), búcsúzásunkkor megölele, 's azon biznysággal ereszte-el, hogy oda nem számlálván a' Homiléticát, Exegeticát, 's Keleti Nyelveket, a' Papi¹⁹³ Censúrárt ki fognánk állhatni. Mi öten a' kiket¹⁹⁴ itt megneveztem, a' Természeti Törvényből ötvenhat Thésiseket védelmeznék az Exámenben¹⁹⁵ Prof. Szentesi János Úr alatt, szokatlan példával nyomtatott Thésiseket osztván-ki a' Hallgatók között; valamint hogy az is egészen szokatlan Történet vala Patakon, hogy egy vagy több Tanuló illy Defensiót tartson. Július' tizenharmadikán mindenikünk búcsúzó Orátiót monda, a' mint azt a' Publicusok mondani szoktak,¹⁹⁶ 's iskolai pályánk véget ért.

Azon ifjak közzül a' kiket én Patakon értem, egyedül Doctor Decsy Sámuel¹⁹⁷ nevezem-meg, később¹⁹⁸ Újságíró (meghala Bécsben 1816. Január 25dikén) és Septemvir Ud. Consiliárius Vajai Vay József Urat, a' Collégiumnak 's Superintendenciának mostani Fő Curátorát, de erről csak azt mondhatom a' mit Ovid monda egy általa is csudált nagy emberről: Virgilium vidi tantum. A' Consiliárius húsos, czombos ifjúcska volt, 's ámbár nem emlékezem hogy egyszernél többet láttam volna, gyermekkori emlékezéseink igen elevenek lévén, még most is látom mint méne-el ablakom előtt. Decsi

¹⁹⁰ Tirályi [Átírás.]

¹⁹¹ va./yok e. [Átírás.]

¹⁹² ./ala-meg [Átírás.]

¹⁹³ Homiléticát, a' Papi [Az „Exegeticát, 's Keleti Nyelveket,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁴ a' kik [Az „et” toldalék folytatólagosan írt beszúrás.]

¹⁹⁵ [Az „Exámenben” előtt hely van kihagyva, vélhetően a dátumnak.]

¹⁹⁶ Orátiót <tarta>, a' mint azt a' Publicusok <tartani> szoktak, [A javítások a törlések felett.]

¹⁹⁷ egyedül Decsy Sámuel [A „Doctor” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁸ nevezem-meg, <és az ennél jóval ifjabb> később

⁹⁴² hozzánk sokat eljárt, hogy Késmárkról jött Praeceptorunkkal németül szöllhasson, mert az az¹⁹⁹ első Deák a' ki Patakon németül tudá, Decsi volt.

576, 758, 948

Ezen Patakon töltött utolsó esztendőmben szerencsém vala meglátni Gróf Teleki Józsefet, Lászlónak és Ráday Eszternek fiját, később Békési Administrátort, majd Ugocsai Fő-Ispánt, II. József alatt Kir. Fő Igazgatóját a' Pécsi Tudománybeli Kerület' Iskolájának, II. Ferencz alatt pedig Koronaört; Sámuelnek az Erdélyi Cancelláriusnak²⁰⁰ nevőjét, de úgy hogy ő ezen onkelénél idősbb vala; 's Lászlónak a' mostani Somogyi Administrátornak, 's Királyi Tábla' Bírójának²⁰¹ atyját. Teleki Erdélyből Pest felé utazott, 's Álmosd felé vette útját, hol bírt. Által menénk hozzá Semlyénből. A' Gróf nagy hírrel jött haza Párizsból és Hollandból, hol franczia nyelven eggy Epigrammai játéku²⁰² cím alatt írt egy munkát: Sur la foiblesse des esprits forts, mellyben a' Keresztyén Vallás' igazságát mutogatta, mert a' Gróf igen keresztyén 's nagy Dogmaticus volt, 's én munkáját már olvasám. Azon mély de nem balog tisztelettel járultam elébe, a' mellyel Fejedelmekhez szokás közelíteni, 's lestem minden szavát, minden mozdultára figyelmezttem. A' Gróf nyájas vala, de komoly az egész nagy csoport eránt, 's előhozódván Szabó Dávid és Gyöngyösi, a' Leonínista, ennek csinálmányai felől olly sanyarú ítéletet hoza, és olly metsző kifejezéssel, hogy azt kénytelen vagyok elhallgatni; Szabónak Versei felől hallgata. Midőn menni akaránk, mindnyájunkat megajándékoza testvérének halálára írt Versezetével, mellyet Semlyénig kibeszéllhetetlen örömközt olvasék-el a' székérben.

Csak hamar azután hogy ez a' Gróf Academiákról haza ért, atyja I. Ferencznél bejelenteté magát. Első szava a' Császárnak hozzá ez vala: Sind Sie der gelehrte Teleki? Nem, Fels. Uram, mondá ez deák nyelven; 's melly Olvasóm fog nem sírni örömében, midőn a' kevélyté tett atya' feleletének végét is érti tőlem? – az nekem fiam. A' Császár rendesnek tartá, hogy Teleki a' németül tett kérdésre deákul felel, 's Teleki László azzal mentette magát, hogy még akkor, midőn ő németül megtanulhatott volna, magyar nem tanult németül. – Én Józsefet hét nyolcz esztendővel annakelőtte már láttam volt; a' Gróf Váradra jött, 's Baranyi Gábornak ment látogatására, kinek feleségével én tizenkét esztendősz gyermek Telegdről jöttem-be. Akkor azt hittem, hogy a' tudós minden tökéletességeivel bír a' világnak, 's felakadtam azon hogy a' Gróf a' társaságban igen zavartul (embaras-val) viselte magát, 's nem tudtam mit csináljak belőle. Cornides külön vett, 's pedántság nélkül tanítgata, 's ébresztgette lelkemet.

400, 446, 893

Nekem nem az czélom itt hogy a' magam becses képemet adjam által a' világnak, hanem az inkább hogy kifejtőzéseimet²⁰³ jegyezzem-fel, 's Nyelvünknek és Lite-raturánknak előmentét, 's ezek²⁰⁴ körül tett jó vagy rossz szolgálataimat, ezek körül gyűjtött tapasztalásaimat; hogy²⁰⁵ koromat fesse, 's azon Nagyokat a' kikkel éltem, a' kiket láttam, a' kikkel szorosbb vagy tágabb, hosszabb vagy rövidebb ismeretségben

¹⁹⁹ mert <még> az az

²⁰⁰ a Cancelláriusnak [Az „Erdélyi” sor fölé írt beszúrás.]

²⁰¹ B./rójának [Átírás.]

²⁰² Epigrammai <pointir> játéku

²⁰³ hogy <N> kifejtőzéseimet

²⁰⁴ előmentét, ezek [Beszúrás a sor felett.]

²⁰⁵ tapasztalásaimat; <s> hogy

életem. Ezeknek emlékezeteket fenntartani, képeiket festeni, őket a' maradékkal köze- 893
lebbről ismertetni, nekem kedves, 's kedves lesz a' maradéknak is. Minél apróságosab-
bak azok a' miket beszéllek, annál interesszántabbak, 's a' lelkes Olvasó tudni fogja mit
ítéljen az ellenem teendő harsogások felől. Mindent el fognék mondani a' mit láttam,
hallottam, tudok, ha lehetne. Legalább másként mint érzek, semmi tekintetek nem
szóllathatnak.

Az a' Baranyi Gábor, a' kit épen említék, egyike volt a' legoriginálisabb emberek- 22, 472, 559, 717
nek a' kiket valaha láttam. Vad, de nagy; iszonyú, de jó; a' Homér' bajnokjaira emlékez-
tet bennünket. Nagyatyám bevive egy Gyűlésre, 's Baranyinak Váradi házánál szállánk-
meg. A' két káromkodó Úr, de a' mely tulajdonban Baranyi véghetetlenül maga megett
hagyá Bossányit, mert ő a' maga phrázisait Máramarosi kurtafarkú tarka disznó hátán
csinálttal is szokta vala felékesítgetni,²⁰⁶ rengésben tartá a' házat reggeltől szinte estig-
len. És még is az ügye-fogyotthoz, az elnyomást panaszlóhoz mely lágy, mely érzé-
keny, mely kész érette megvívni, 's mely hajthatatlan bár mely tekintetnek. Eiche, die
dem Orkane steht. A' Gyűlés a' háznál tartatott, 's szűk lévén a' hely, Tanítóm kivive,
's így onnan semmi emlékezetem. De bírom Baranyinak a' nagyatyámhoz írt leveleit, 's
az az ő lelkét festi. Imhol vagyon képe: Egy kisded terepélynövesű kopasz és ősz em- 22, 685, 718
ber, kerek fővel, kerek arccsal, setét-veres színnel, melyet elleptek a' hámlo tarjagok;
nyaka rövid, hasa tölt, karjai, czombjai zömökök. A' Gyűlés napján fel nem öltött
mentéje világos kék, olyan dománya is 's nadrága, ezüsttel, de nem gazdagon; öve,
csizmája veres; a' mentén nyuszt, 's nyuszt a' kalpag is, veres posztóval vagy bársony-
nyal. – Fő-Ispánjával, ki őtet szerette, sok baja volt. Egy esedező kettőjöknek széke
közt nyújtá-be a' kérelmét; Baranyi megsejté a' reszkető kezét, 's a' magyar²⁰⁷ felülírást
a' papiros oldalán, 's mint Caesar azt a' ki így adta-be neki a' levelet, hozzá kapa: Nekem
azt, mondá nyershangú szóval; hiszen – – – Rác, 's nem tud magyarul.

Baranyinak atyja, Miklós, Fő-Bírája²⁰⁸ vala Debreczennek, 's elhagyá vallását, midőn 20, 21
ez még iskolai gyermek volt. Idővel az öreg Septemvir leve, 's ezt a' fiját a' Királyi²⁰⁹
Ügyek' Igazgatójához Reviczky Urhoz adta patvariára. Egy nap ez sok vendégeket
látván magánál, Patvaristáját²¹⁰ vadon szállította-meg, 's ez visszaadta a' mit vett, 's
minthogy a' szón az egész asztal megindult, Baranyi kiszaladt; utána mentek; Baranyi
süveg nélkül látá magát, 's épen a' ház előtt menvén-el a' verbung, hogy süveg nélkül ne
legyen tovább, feladatá magának a' csákót, 's végig tánczolá az úczát. Reviczky mingyárt
ebéd után hírt vive a' Septemvirnek, 's ez megkérte a' Tisztet, hogy fiját eresztené-ki,
de ez kilépni nem akart, sürgette felavattatását, 's az ellenség' elébe vitetett. Még az
úton káplárságra juta, mert ő megfelele kötelességeinek, csak hogy egyik csínja nyom-
ban érte a' másikat, melyet végre azzal a' gonoszsággal koronáza-be, hogy az ellenség-
hez harmad magával általszökött, de a' mely tettét viszont azzal hozá helyre, hogy tí-

²⁰⁶ felékesítgetni, [Átírás.]

²⁰⁷ magya./ [Átírás.]

²⁰⁸ atyja, Fő-Bírája [A „Miklós,” sor fölé írt beszúrás.]

²⁰⁹ az öreg <ezt a' fiját> Septemvir leve, 's ezt a' fiját <Causarum Reg> a' Királyi

²¹⁰ magánál, <a'> Patvaristáját

893 zed magával jött-vissza búcsúzatlanul.²¹¹ Különös hogy a' franczia földön a' Debreczen tájáról szedett legénységnek minden vasárnap Predikatziókat tarta. Egyéberánt ezen ifjú kori megtévedésének azt a' hasznát vevé, hogy francziául olvasott 's még a' beszédet is értette. Mint viselé magát az 1764diki Dietán, az tudva vagyon, sok Vice-Ispáni cselekedeteit pedig nem mondhatjuk-el.

43, 45, 46, 449, 475, 565, 723, 907 II. Józsefet Patakon láttam 1770. Májusnak 20dikán. A' Császár Albert Lengyel-Királyi 's Sachsen-Tescheni²¹² Herczeggel, Christína Fő-Herczegasszonynak férjével, 449, 475, 565, 724 akkori Helytartónkkal, más ötnek társaságában, kik közt Generális Lacyra (a' név Laszczynak olvastatik) 's Noszticzra emlékezem, a' fogadóban ebédele, maga az egyik szárnynak legalsó²¹³ helyét foglalván-el. Az asztalnál egyedül maga beszélt, 's deákul, 449, 476, 566, 724 's mindég azokkal a' kik a' szobába gyűlének. A' Grammatistának különösnek tetszett, hogy a' Császár a' bort, mellyet, bornemisza lévén, meg nem kóstola, vinusnak mondotta: Iste vinus Tokajinus? Leszállván szekeréből egy posztó felső ruhában, viasszas-vászon kaskétját honja alá vette, tudakozódott az utak felől Munkács felé, hova ment, 's mik lesznek a' státiók, mellyeken addig keresztülmenend, 's a' helyek' neveiket zsebkönyvébe feljegyzé. Ebéd után felült szekerébe, 's sietve Patakot 's Ujhelyt elhagyá. Egy jól nőtt szép férjfi, setét-szög²¹⁴ hajjal, nagy csontos homlokkal 's igen keskeny metszésű orral. Én jó ideig a' Császár' háta megett állék, 's magam is nyujték-be egy tányért neki, 's csudáltam hogy könyökén foldva volt a' veres hajtókájú, veres bélésű 449, 476, 566, 724 zöld formaruha. Azután a' másik oldalra mentem által, hol az asszonyok állottak, kik közt egy fiatal szép személy pirult hogy vastag állapotban látaték, 's nem győztem eléggé nézni a' Császár' mellyén a' két csillagot és a' két csíkos pántlikát. Lajblija 's térdig-érő nadrága sárga posztó, amaz gazdagon arany paszománttal. Térde gyolcs 89, 514, 621 kamasliba vonva; nagy saruján felkötött vassarkantyú. – Ha ez a' jegyzés a' mostani kornak haszontalan is, a' későbbnek, melly a' rezeken a' színt el nem ismerheti, nem lesz kedvetlen. 'S hadd mondjam-el itt, hogy én, a' ki a' Császárt halála előtt három holnappal is láttam még, minden rezei közt azt tartom leghasonlóbbnak, mellyet Fügér után nyolczadréti²¹⁵ formátban Ádám metsze. Hickel által festett képe a' Vármegye' házában, Váradon, szépítve van; de még akkor ifju volt, 's nem horda parókát. Nagy²¹⁶ jól van eltalálva a' Zauner' rézlován²¹⁷ is a' Bécsi Bibliothéca előtt.

460, 482, 577, 740, 944 Patakon élt utolsó esztendőm sőt holnapom alatt Zemplény királyi fényességű innepet láta: Vice, később osztán Fő Cancellárius, akkor Gróf, most Herczeg Pálffy Károly, ki József Császárral együtt neveltetett, Gróf Döry Ferencznek halála után Fő-Ispánná nevezetett-ki, 's királyi pompával foga 7. Jul. széket.²¹⁸ Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly vala Beiktatója. Collégiumunk, teljes számban, a' Professorokon

²¹¹ de viszont azzal hozá helyre, hogy tízed magával jött búcsúzatlanul <vissza>. [Az „a' melly tettét” és a „-vissza” sor fölé írt beszúrás.]

²¹² Lengyel-Királyi Sachsen-Tescheni [Javítás a sor felett.]

²¹³ szárnynak <utolsó> legalsó

²¹⁴ férjfi, szög [A „setét-” sor fölé írt beszúrás.]

²¹⁵ után <egy> nyolczadréti

²¹⁶ van. Nagy²¹⁶ [A „de még akkor ifju volt, 's nem horda parókát” lap szélére írt beszúrás.]

²¹⁷ rez <én> [Beszúrás a törlés felett.]

²¹⁸ foga széket. [A „7. Jul.” sor fölé írt beszúrás.]

kezdve a' legutolsó Abecistáig, elébe méne a' nagy²¹⁹ vendégeknek, kiket a' Nemesség' 944
lőháton vezete-be, 's az ifjúság²²⁰ a' Pataki vár' sánczától a' Petrahói hídig csinála nekik
falat két sorban. A' Püspök nem hive szemeinek, midőn bennünket megláta. Első
Professorunk, Szentesi, idvezlé elébb a' Püspököt, azután a' Vice-Cancelláriust²²¹ deák
szép és igen szépen mondott Oratióval, melyre ez röviden, a' Püspök hosszan és a'
Szentesi megszólításaihoz alkalmaztatva, feleltek.²²² A' Publicusok közt én valék a' 460, 483, 578, 740
legelső, 's így nekem vala szerencsém benyujtani Verseinket; melyeket mivel írásom
szépnek, csinosnak tartatott, a' Professorok' parancsolatjára, magamnak kelle le is ír-
nom. Csak a' Togátusokhoz ment vala ki a' buzdítás, hogy verseket készítsenek, de
Prof. Szent-Györgyi kívánta hogy én és az öcsém is íránk, 's akkor izent hozzánk,
mikor én a' verseket le is tisztáztam. Három Alcaeuszi stropha volt az én munkám, 's
látszik a' műven, hogy hamar készült. Az öcsém könnyebben segíté magán; addig forgatá
újabb deák Poetáimat, míg talált egyet, a' mi egészen reá-illet az innepre, 's alá írta
nevét, 's nagy nevet szerze magának, mert a' Püspök a' maga exemplárját általadá egyik
kísérőjének, 's az még ebéd előtt végig futa a' verseken. Látni akarák az öcsémet, 's ő
úgy fogadta a' magasztalást, mint a' mellyel neki tartoztak.

Az anyám kívánta hogy lássuk ezt a' pompát, 's Dienes együtt lovagla a' Vármegye'
Elsőjével a' kocsik előtt, én pedig galoupban mentem előre, hogy láthassam a' Joyeuse
Entréet; 's ámbár alkotványom nem legerősebb 's termetem a' középszerűek közt is
kicsiny, Pataktól²²³ Újhelyig a' forró melegben pihenés nélkül. Négy esztendővel ez-
előtt 1775ben láttam Jászón a' Sauberer András Praemonstratensis Szerzetbeli Prépost'
Jubiléumát, melly egyszersmind az általa épített pompás ház' és Templom' örömnap-
ja is volt, láttam a' tűzi-mesterséget, hallottam az ágyúzásokat, részt vettem az ebéd-
ben, a' tánczban; 1777ben jelen valék a' Gróf Andrási István' Bihari Fő-Ispánságba²²⁴
iktatásán: de a' mai nap koronázási innep vala, 's a' Vármegyék' messze földről küldött-
ék ide Követjeiket 's szokatlan számban. A' fényes napot a' Hecskén, Újhelynek egy
tér halmán, a' tűzi-játék és osztán reggelig táncz rekesztette-be. Annyi vala a' nézést-
érdemlő tárgyak' sokasága, 's ezeknek egyike a' másikat úgy tolt, hogy ezekből em-
lékezetem semmit sem tarthata-meg azon felül, hogy a' két legszebb asszony Gróf
Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay, és Báró Szepesiné, szül. Bata voltak, és hogy
Bárá Palocsay térdig-érő fejér atlasz gazdagon arannyal kitűzött felöltött mentében²²⁵
's bakkancsos nadrágban vont szemeket magára, 's Váradí Kánonok Gróf Forgács 483, 579, 741
Ferencz meg engedé magát kéretni, hogy violínját solo játsza.

'S itt látám más nap az öreg Orczyt, paróka nélkül, bugyogó bővségű veres 82, 483, 578, 741
nadrágában, fejér mentével, végig sétálni a' Vármegye' Szálájában, mosolygó szemeivel,
nyájas arczával, mellyet Dónát után Mansfeld által metszett képe is Gessznerem' első 82, 483, 578, 741
Kötete előtt elérhetővé²²⁶ teszen, csakhogy az a' réz nagytestű páncélviselésre terem-

²¹⁹ méne a' <két> nagy

²²⁰ vezete-be, <'s sorunk> 's az ifjúság

²²¹ Cice-Cancelláriust [Átírás.]

²²² felel/[...]/k. [Átírás.]

²²³ kicsiny, <Új> Pataktól

²²⁴ Fő-Ispánságba<'>

²²⁵ kitűzött mentében [A „felöltött” sor fölé írt beszúrás.]

²²⁶ előtt érhetővé [Az „el” sor fölé írt beszúrás.]

944 tett embert gyanítat, a' Generális pedig nem vala nagyobb nálamnál, 's az anyámat ez oknál fogva²²⁷ buzdítá, hogy engem tegyen Huszár Hadnagykává. Itt láttam estve, a' 483, 578, 741 második nap' pompája után, Gróf Sztáray Mihályt mákvirágszín posztó kaputban, világos kék atlasz lajblival és német nadrággal, fehér strimflival cipőkben; mert a' Gróf emlékeztete bennünket, hogy ő a' szerencsétlen Mária Antóniát, midőn, mint az akkor még Dauphin, XVI. Lajos' mátkája, Bécsset elhagyta volt, Párizsig kísérte. 'S ez a'²²⁸ nem csak ruhájában, hanem nyelvében 's mozdulásaiiban is Párizsinak nézhetett szép ember nekem²²⁹ egy új szakasz vala az emberek' isméréteré.

A' Fő-Ispán, ki e' földet soha nem látá, bejárta a' Vármegyét, 's azoknak házaikat, a' kik az elsők közzé számláltattak, vagy az ő innepén szolgálatjaikkal lekötelezték, azzal tisztelte-meg, hogy nálok ebédelt vagy hált. Felment a' Lengyelszélekre, hol a' boldogtalan föld' népe zabbal és krompéllyal él, Szécs-Keresztúrból Szirmay Tamástól, Beretőre ment, Kazinczy Andráshoz, 's visszajövében a' Lengyelszélekről Gálszécsbe Szemere Lászlóhoz, úgy Kassára, 's lefordult Debreczenbe, 's úgy ment Pestnek, 's vissza Bécsbe.

Újvároson Debreczen mellett Siklósi Andrási Sigmond, egy excentricus gazdag, ki bizonyos tekintetekben magyar, más tekintetekben pedig francia és török volt, 's ezen három originalitás összeolvastása által a' legbizarrabb charactert adta, a' nagy vendéget vad ménese előmutatásával mulattatá. Előtte fogatott-ki, előtte fogott-ki maga egynehány szilaj csikót, még pedig úgy hogy a' pányvába harkolt ló nadrágának minden paszomántját leszaggatta a' meghurczolással, megnyergelteté a' lovat, 's csikósait rá ültette, hogy nem sokára a' vad ló kitanítva hágtata elő. Más embereit kiküldé, hogy hajtsanak-fel egy farkast, 's a' farkas lélektelenül jelent-meg a' kergető lovas' ostora előtt, kit azok a' Vice-Cancellárius felé hajtottak.

Mihelytt Therézia ezt kinevezte vala Fő-Ispánnak, a' Megye Követeket küldé idvezlésére, Gróf Döry Gábort, a' Fő-Ispán' fiját, Szirmay Tamás Antal Vice Ispánt, Kazinczy Andrást, Kácsándy és Kolozsi Józsefeket, 's a' Fő-Ispán őket bemutatattá Thereziánál. Döry volt a' magyarázó, 's Kácsándy az a' jegyzést tevő, hogy ő atyjának vallását elhagyta. A' Császárné azt a' teljesedésbe nem ment áldást adá reá, hogy szaporítsa familiáját, 's Szirmayhoz fordult, a' széparczu, nagylelkű férjfiúhoz. Igen barna bajusza egészen elfedte mind két ajakát. Németül szőlla hozzá, 's kérdé, ha rokona e annak a' Szirmaynak, a' ki a' Prussziai háborúban az ő házáért fegyvert viselt. Szirmay németül nem tudott, 's Kazinczy vala tolmácsa. Ghorschame Dienerin, monda az Ausztriai pronuntiatiójú kegyes Asszony; én örülnék ha úgy érthetnék magyarul mint a' szerént a' hogy látom, ti értetek minket németben; de nekem tizenhárom országot kelle fiatal esztendeimben általvenni, 's nem volt időm a' magyar nyelvet megtanulnom, de Ferdinand fiam, és a' megholt Károly, azt megtanulták. Ekkor a' Szirmay képeben reá ismert az Oberster Szirmay Tamás' képére, 's emlegette annak tetteit. Midőn ezek a' Császárnétól eljöttek, eggyikek rák módjára vette menését az ajtó felé, 's a' viaszos parketen a' Fejedelem²³⁰ előtt egyget zuhant.

²²⁷ anyámat <ennél fogva> ez oknál fogva

²²⁸ 'S *ennek* a' [Átírás.]

²²⁹ Párizsi szép ember<nek> nekem [A „nak nézhetett” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁰ a' <nagy> Fejedelem

MÁSODIK KÖNYV.

952

September' 9dikén 1779. patvariára mentem Tarnói Milecz Sámuel Úrhoz, Abauj és Torna Vármegyének Táblabírájokhoz, 's a' Keglevics-ház' Tornai és Sztropkai jószágainak Fiscálisához, ki Kassán lakott. Atyja, Pozsonyi Predikátor, ezt a' fiját gonddal nevelte, 's a' természet neki elég jó mértékben adá minden ajándékait; de a' csaknem²³¹ asszonyi csínoskodás 's apróságos²³² rendhez szoktatott élete nem engedték hogy lelkének szokatlan kimiveltetést adjon; azt ő Verbőczy²³³ mellé talán nem is nézte épen szükségesnek. Csínosabb embert, csínosabban tartott szobákat²³⁴ mint az övéi, nem láttam; vasárnap reggel olta szombaton estig minden pillantásban azon helyen lehetett volna látni író-szereit, ollóját, papirosát, húsz harmincz darab könyvét; 's az idegen azt mondhatá, ha belépett és őt nem az első, hanem a' hátulsó szobákban lelte, hogy ezeknek lakosa rég olta nincsen²³⁵ honn. Az illy csínos embereknek ritkán marad idejek, egyebet is csinálni. Eggy jól-nőtt, széparczu, komoly de nyájas, igen nemeslelkű, igen jó ember, kinek minden baja, minden vétke az volt, hogy, nem mervén házassági jelentést tenni, közel ötven esztendő ridegen élt-el. Házára 's konyhájára egy nálánál éltesebb, rövid, zömök, csillogó-szemű, fogatlan Asszonyság, eggykori Prókátor-társának özvegye, viselt²³⁶ gondot, 's ez az alsóbb szobákban lakott, mi ketten a' négy vagy öt felsőbekben. Principálisom az öreg, zömök, csillogó-szemű, fogatlan, imádkozni 's énekelni nagyon szerető német-asszony' halála után, jóval később mint a' hogy én onnan eljöttem, úgy házasodék-meg,²³⁷ mint azok szoktak, a' kik feleséget kérni sokáig nem mertek, 's későn jutnak annak értésére, hogy asszony nélkül lenni nem jó, asszonnyal, kivált széppel és fiatalzával, nem rossz.

Ez a' magát²³⁸ örökös hallgatásra kárhoztatott jó ember nem ereszkedék ugyan velem nyájaskodásokra, és ha hozzám szóllania kellett, elébb mindég egyet pirult; de nagy gondja vala, hogy minden cselédi szolgálatoktól megkíméltessen. Azok akkor még a' patvaristáknak kötelességeik voltak, 's kevés patvarista dicsekedhetik az én szerencsém²³⁹mel, hogy a' csizmahúzás' és csizmatisztítás' tudományában nem gyakoroltatott. Épen arra degradálnom magamat, kedvem ugyan nem volt, 's még kevesebb²⁴⁰ volt volna, ha az kívántatott volna tőlem; de magok a' szolgálatok is elvesztik azt a' mi benne alacsonyító van, mihelytt önnként és csak figyelemből tészük; 's így én magamat Principálisom eránt azoknak örömmel vetettem alálok. Gyermekeink eggykor cselédek voltak, most Urfiak; eggykor rabok voltak, most senkitől nem függnek, senki eránt nem mutatnak figyelmet; mind ez hiba mind amaz, de amaz nem vala olly veszedelmes következésű. Ha útra menénk, ámbár engemet a' természet csatlósnak nem

170, 460, 486,
579, 742

²³¹ de <eggy> csaknem [A javítás a törlés felett.]

²³² 's <eggy> apróságos

²³³ adjon; <mellyet> Verbőczy [A javítás a törlés felett.]

²³⁴ csínosabb szobákat [Az „an tartott” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁵ nincs [Az „en” folytatólagosan írt beszúrás.]

²³⁶ özvegye, <élt> viselt

²³⁷ házasodtak-meg, [Átírás.]

²³⁸ Ez a' <szóllani nem merő 's e' miatt> magát

²³⁹ az <on> szerencséjével, [Az „én” sor fölé írt javítás; a „szerencsém” átírás.]

²⁴⁰ kevésbé [Az ékezet törölve.]

⁹⁵² szült, nem csak kötettem, de kötöttem is párnazsákját, 's ha az út egyenetlen vala, látván hogy Principálisom minden billenésre magán kívül van, 's nem retteg kevesebbet mint a' nyaktörés, kiszöktem mellőle, 's kis sullyommal²⁴¹ helyre igyekszém hozni kocsinknak korbáját a' mint az tőlem kitölt. 'S olyankor ő mindég elpirúla, szintén füleiig, 's nem tévedek-meg ha azt hiszem, hogy ez a' pirulás nem csak a' félelem által vala támasztva, hanem²⁴² a' Sternei Hermeneutica szerint azt is tette, a' mit mi közönséges emberek e' szóval szoktunk tulajdon cselédjeinknek is jelenteni: K ö s z ö n ö m. De az én Principálisom köszönni is szégyenlett; hogy ne szégyenlett volna tehát leányt kérni?

Én a' portrékat 's costúmeket apróságos gondokkal festem-ki, 's meglehet hogy ezek által némelly Olvasómat elűnasztom; de nekem épen ezek az apróságos vonások látszanak leginkább érdeklőknek, midőn a' nem láthatott emberek felől vagy on szó. 'Smi teszi külömben azt, hogy midőn nevezetes ember' szemléléséhez van módunk, látni óhajtjuk azt, ha vele beszédbe nem eredhetünk is? 'S minthogy a' mult idők' magyar costümjeit a' maradék nem látja majd a' szerint rezekben, mint a' XIV. Lajos' korabeli Párizsiakat a' Picartéin²⁴³ 's a' Chodowiczkyéin a' nagy Király' korabeli Berlíniet; ezek az én vonásaim poltoléklul lehetnek e' részben a' később²⁴⁴ nyomoknál. – Milecz Úr egy Májusi szép vasárnap levendulaszín²⁴⁵ ruhájába öltözött, 's a' térdig-érő nyusztal-prémzett mente mellé karmazsin-színű atlasz, arannyal igen ékesen 's igen gazdagon kitűzött lájblit veve. Nadrága' szíjára egy horgon felakasztá könnyű²⁴⁶ ezüst kardját, mely csaknem horizonti lineában álla oldalán; fejére háromszegű kalapot teve-fel, jobbjába nádját vevé, 's így ment öszve nem öltött karral a' biczegő fogatlan de tűzszemű Gl...né oldala mellett, ki, a' templomba. Hajait²⁴⁷ röviden hordá, 's azok a' gallér körül felkondorítva állottak, púderesen, pomádésan. Később kopaszágát tourral fedte-be; 's minthogy így fejének első felével²⁴⁸ változtatást teve, változtatást teve egyszersmind a' hátulsó²⁴⁹ felével is, 's a' felkondorított hajak czafliba fonattak. Én nagyon nyalkácska soha sem valék; pedántság nélkül szántam²⁵⁰ az időt az olyanra, 's az igen csinos embert alig nézhettem mosoly nélkül; de ezt az Urat mind a' mellett nem lehet csudálnom; soha az én szemeim szebben-chaussírozott embert nem láttak; 's fel nem tudtam érni mi világ' csudája lehet, hogy ennek lábain egészen másként álla, mint más Ádám atyánktól származott emberkének, az ezüst keskeny sarkantyúval²⁵¹ ékeskedő kordovány-csizmácska. Nem jött-ki az maga innáta formájából még mikor megkopni már elkezdett is, holott az enyém és a' másoké már az

²⁴¹ kis <súlyom> sullyommal

²⁴² félelem<től> támaszt<atott>, hanem [Törlés fölé írt javítások.]

²⁴³ Picart <rezein> [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁴ vonásaim <. > poltoléklul lehetnek a' később [Az „e' részben” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴⁵ leve./dulaszín [Átírás.]

²⁴⁶ felakasztá <vékony> könnyű

²⁴⁷ templomba <,melly akkor a' város' kerítésén kívül állott vala.> Hajait

²⁴⁸ fejének felével [Az „első” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴⁹ teve a' hátulsó [Az „egyszersmind” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁰ nagyon <elegánt> soha sem valék; szántam [A „nyalkácska” és a „pedántság nélkül” sor fölé írt javítás.]

²⁵¹ emberkének, a <módos> sarkantyúval [Javítás a sor felett.]

első napokban, hogy a' Balás²⁵² Uram' Officinájából kiléptek, tele valának²⁵³ ranczokkal. Alig tudom elhitetni magammal, hogy Verbőczinek szebb-csizmájú²⁵⁴ követője volt volna, vagy valaha lehessen.

Ebéd után Tornára kelle kimennünk. Az idő szép volt, 's éjszakára Tornai Vice-^{486, 580, 743}ispán Bárczy Imre Úrhoz akaránk menni, 's így Principálisom jónak látá meg nem változtatni öltözetét; úgy üle-fel a' postakocsiba a' mint dél előtt öltözve volt.²⁵⁵ De midőn már messze valánk a' várostól, borongani kezdének a' fellegek, 's Nagy-Ida és Szeszta között reánk jöve egy rettenetes de hamar elment zápor,²⁵⁶ úgy hogy a' felkondorított haj csirízzé vált, az atlasz lajbli pedig, két köpenyegen keresztül is, jól megázott. Embertelen²⁵⁷ szíve van Olvasómnak, ha²⁵⁸ a' csinos embert e' rettenetes esetben nem szánja. Én²⁵⁹ őtet szántam, nem magamat; rajtam nem vala annyi rontani való, 's fiatal ember még örül, mikor a' veszély nagyságot éreztet vele, mert az az érzés neki váratlan. Felettünk dörgött az ég, ropogott, 's a' mennykövek hullottak, de a' mint látszék, nem közel. Nem látván sohol veszedelmet, emlékeztem Klopstock felől, ki az égi-háborút gyönyörködve nézé, 's Vernetnek ismeretes rezére; 's ez még bátrabbá tett, a' veszélyt velem még inkább feledteté. Azonban²⁶⁰ most ismét csattana, 's úgy tetszett, hogy a' lángfolyam az előttünk fekvő Szesztát érte; egy két percig semmit sem láttak szemeink. Magam is megrándultam; de szegény Principálisom úgy kapá-be fejét, hogy a' két fő nagyot kocczana; 's az övé nagyot kocczanhata, mert félig hajatlan volt. Valóban úgy volt a' mint hittük; a' villám Szeszta alatt egy embert leüte egy²⁶¹ keskeny ösvényen. Ketten mentek haza felé, Szepsi' tájékára, 's az elsőbb, látván hogy társa kérdésére nem felel, visszapillant,²⁶² 's ezt elterítve látja. Homloka véres volt, jobb pofájáról a' láng elperzselte a' bajuszt és a' két három²⁶³ hét olta nem beretvált szakált, 's a' patkós²⁶⁴ bokkancsot leszakasztá 's messze elrugta egyik lábáról.²⁶⁵

Kicsapásokat még illy könnyed munkában sem szabad tenni; de nem hallgathatom el a' mit magam olly meleg részvétellel vettem az atyám' idősb öccsétől, kin a' dolog történt, és a' mit barátim annyi részvétellel vettek ismét tőlem; az az idők' vadságát festi, 's egy lelkes ifjút, egy szép érzésű²⁶⁶ ember' magába-szállását. – Zemplényi Fő-Notárius Zámory Gábor Urat a' Sókúton quártélyozó Kapitány Gróf A... 1750. körül ebédre hívatá, hogy vele bizonyos dolog eránt végezhesen, 's Zámory a' maga két

23, 44, 564,
734, 936

²⁵² hogy <az> a' Balás

²⁵³ kilépe, tele vala [Átírás és beszúrás a szó után.]

²⁵⁴ Verbőczinek <valaha> szebb-csizmájú

²⁵⁵ dél előtt volt. [Az „öltözve” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁶ rettenetes zápor, [A „de hamar elment” sor fölé írt beszúrás.]

²⁵⁷ megázott<:> embertelen [Törlés és átírás.]

²⁵⁸ Olvasómnak, <a' ki> ha

²⁵⁹ nem szánja<:> én [Törlés és átírás.]

²⁶⁰ rezére. Azonban [Sor fölé és lapszélére írt beszúrás; a pontosvessző átírás.]

²⁶¹ embert <öle-meg> egy [Javítás a törlés felett.]

²⁶² társa nem felel, kérdésére, visszapillant, [A szórend számozással javítva.]

²⁶³ elperzselte a' két három [Beszúrás a sor felett.]

²⁶⁴ szakált, <'s bajuszt,> 's a' patkós

²⁶⁵ elrugta lábáról. [Beszúrás a sor felett.]

²⁶⁶ szép <gondolkozású vagy talán inkább csak> érzésű

⁹³⁶ patvaristájával, Kazinczy Andrással²⁶⁷ és S... Pállal, az ebédre megjelent. Zámory az úton leczkéket ada a' két ifjúnak, hogy ott magokat²⁶⁸ mint viseljék, hogy vele együtt lépjenek-be, álljanak-meg egymás mellett közel az ajtóhoz, 'stbb. A' Gróf kijöve, hozzá foga dolgaihoz, 's a' két ifju talpalt. Végre, közelítvén a' dél, a' cselédek teríteni kezdenek, 's S... látván hogy csak három²⁶⁹ convert tétetik-fel, elrettenve kérdé társától, hogy hát ők ketten hol fognának enni. Én az Urakkal fogok, felele ez, de hol fogsz te, azt te lásd. Zámory is látá mi történik, 's bánta hogy egyedül nem jött. Kifordulván a' Gróf, bátorítá a' két ifjat, lennének csendesen; a' Gróf katona, nem tudja hogy a' patvaristák a' Principálisokkal egy asztalnál élnek; 's kérte, vennének tányért kezeikbe, állanának háta megé; cselédje vagy a' hajdu ne jöjön asztalhoz. – Végre fel vala találva, a' Grófné kijött, 's mind hárman ülést vettek. Még eddig mind a' két ifju csendesén álla, de most az egyik a' credenzhez megyen, mind felöleli a' mire szüksége leend; felrakja az asztalra Principálisa mellé, imádkozik 's leül. A' levest a' Gróf osztogatá, 's a' vakmerő nem kapott azt; de most a' két éték helyt cseréle,²⁷⁰ 's ez veve a' levesből. Minthogy a' második éték nem előbbi helyére, hanem ki vitetett,²⁷¹ ő a' páros-számú étkekből nem kapa részt, de igen a' páratlan-számúakból²⁷² az elégségig. Így, midőn annak ideje vala, a' patvaristai szokás szerint mingyárt a' sült után, asztalt bonta, convertjét a' credenzhez vitte, imádkozék,²⁷³ 's a' gráziát alázatosan megköszöné. Kinek hívják? kérdé a' Gróf, ki mind eddig ignorálni látszott a' mi történt, 's Principális és Író-deák, 's még az is a' ki éhen-maradt oda hátul, szepegni kezdenek. Ez megnevezé magát. – Üljön-le Öcsém Uram. – Elegem volt gráziájából. – Parancsolja az Úr hogy üljön-le, ez leült. A' Gróf tányérát tele rakta csemegével, 's Öcsém Uram taníta-meg engem, úgy mond, mint bánjak nemes ifjúval. – A' szóra, bár szép, elhal a' jobb érzés; mintha csak a' nemes ifjú eránt kellene figyelmet bizonyítani, és²⁷⁴ mintha nem volna kegyetlenség a' születés' mostohaságát éreztetnünk azzal, a' kit az úgy is nyom. Az idők most szelídebbek, szebbek. – Nagyanyámnak idejében a' Szolgabírójával megjelent Esküdt elébe a' vendégeket-látó 's vendégeket látni-szerető asztalnál csekélyebb bort tévének-fel, mint a' mit másokkal a' Szolgabíró ivott; nem fősvényeségből, melly a' bőven-költést gyakorló háznak²⁷⁵ nem vala vétke, hanem hogy a' Szolgabíró érezze, hogy nem nézetik Esküdtnek. Most készebbek volnánk magunk inni csekélyebb bort, mint hogy azt ollyannal itassuk, a' ki asztalunkhoz ülhet. – Az ollyanforma volt, mint midőn ez az asszony, 's azon időben hihető mások is, a' kocsis' és fullajtár' veres-sinóros²⁷⁶ setétkék ruhájához szűrt akasztatott²⁷⁷ köpenyeg helyébe. – De ideje hogy kicsapásunkból visszatérjünk.

²⁶⁷ András [Beszúrás a szó után.]

²⁶⁸ [...] magat [Átírás.]

²⁶⁹ csak <ket> három

²⁷⁰ helyet cserélt, [Átírás.]

²⁷¹ kivetetett, [Függőleges vonallal elválasztva.]

²⁷² de a' páratlan-számúakból [Beszúrás a sor felett.]

²⁷³ imádkoz[.], [Átírás.]

²⁷⁴ ifjú<val> kellene figyelmet <éreztetni,> és [[javítás a törlések felett.]

²⁷⁵ háznál [Átírás.]

²⁷⁶ keres-sinóros [Átírás.]

²⁷⁷ akasztottak [[javítás a törlés felett.]

Alig vártam hogy, Kassai lakossá tétetvén, megláthassam Szabót. Semmiségemnek 583,952
mély érzésében remegve közelítettem én, ki még semmit nem tevék, és a' ki még nem
tudhatám, fogok e valaha valamit, az elhíresedett ember felé; 's ő engem szeretettel
fogada, örömmel; de őtőle meg van tagadva az az ajándék, hogy első meglátásával 583,689,746
bízodalomra bátorítson valakit; mindég zavarva láttam, valamikor új ember közelített
felé; mert különben ő nyájas,²⁷⁸ szíves. A' hét esztendővel ezelőtt eltörlött Jezsuíta
Szerzet' Collegiumának középső során lakott, a' két első ablak' szobájában a' felső
kapu felé, a' nagy-úczára, melly szoba három mással egygyütt 1790ben nekem is szállá-
som vala; ő ekkor már a' felső soron,²⁷⁹ a' templom' tő-szomszédjában lakott. Elmentem
hozzá többször is, és mindég remegve; 's úgy lehet, hogy zavarom nevelte benne a' né-
ki-természetes zavart. E' szerént közöttte és közötttem sokáig igen nagy marada a' hé-
zag, míg később osztán, egy egész lustrum mulva, jobban öszve nem ismérkedénk.

Egy valaki eladás végett egy csomó könyvet tett vala le a' Könyvkötőnél, 's ez 487,582,745
megszóllíta, tekinteném végig; talán lelek valamit a' mi velem magát megkedveltetheti.
Melly napom! Gessnert itt találtam, itt láttam először! itt Hagedornt is, Bürgernek
legelső Kiadását, 's a' Gleim' és Jacóbi' Leveleit. A' miolta ezek belépének küszöb-
mön, nem kelle a' kinn-járás; fordítani kezdettem az Idylleket, újakat csináltam magam
is, hol prózában, hol versekben, 's majd rímmel majd a' nélkül, 's tintával elvont
négysegek közé írtam-le, hogy bekötethessem, nem hogy valaha kinyomtatassanak;
mert a' kétszeri próba után nem siettem többé, nyomtatva látni magamat. Fried Úr,
egyike a' szeretetre legméltóbb embereknek, 's tekintetben álló Kereskedő, jó vala lá-
tatni velem Lipsiából²⁸⁰ hozott képeit, 's megengedte hogy olykor könyveivel éljek; 's
ugyan azt tevé Fukker is, az Orvos, ki deák²⁸¹ dolgozásait 's német verseit látatá. Viczay,
hasnolón Orvos, rezei 's csigáji²⁸² körül hagyta néha, mert hogy magyarázgasson, arra
a' nagyon elfoglalt 's közönséges bízodalmat nyert embernek nem volt ideje. Sokszor
megszálla a' kísértet, hogy a' verselgető Fukkerrel éreztessem hogy²⁸³ én is Tudós va-
gyok; de a' nagy tisztelet a' szebb érzésű ifjat olly félenkké teszi mint a' nagy szerelem.
Fukker²⁸⁴ nincs többé, 's ő nekem semmi mívemet nem látta nyomtatatlan.

Kassán akkor nem vala senki, a' ki rajzolásban,²⁸⁵ olajfestésben, vagy csak lavírozás-
ban is leczkéket adhasson, 's így abban nem haladhaték. Két főm, Le Brün után, alkal-
masan jól süle-el, 's eléggé tisztán. Örömben rámát csináltaték nekik, 's üveg alá
zártam, 's felfüggesztém szobámban. Még akkor csak ez is példa nélkül volt; társaim
nem²⁸⁶ osztoztak mívészi szenvedelmemben.

Tornán sok ideig haszon nélkül múltaték, de nem örömek nélkül. A' vidék yönyörű,
tündéri. Megmászam egy két hegyet, 's sokat andalgottam poetai andalgásban a' kas-

²⁷⁸ ő <elég> nyájas,

²⁷⁹ nagy-úczára, <hol magam is tarték> 1790ben <szállást; mert> ő ekkor a' felső soron, [Javítás
és beszúrás a sor felett.]

²⁸⁰ velem <a'> Lipsiából

²⁸¹ ki <nekem> deák

²⁸² Orvos, csigáji [Beszúrás a sor felett.]

²⁸³ éreztetni <fogom,> hogy [Átírás és törlés.]

²⁸⁴ a' szerelem<; de> Fukker [Beszúrás a sor felett.]

²⁸⁵ a' ki <nekem a'> rajzolásban,

²⁸⁶ társaim <úgy néztek> nem

952 tély' és a' vár' romjain, 's a' szép tó körül a' kastély alatt a' reggeli 's esti alkonyban. Midőn²⁸⁷ később Bácsmegyeimen dolgozám, szívem emlékeztete erre a' valóban szép
461, 486, 581, 744 tájra, 's ide hozám a' történetnek egy két scéjénét. – Egy ebédnél a' Fiscális és a' Plebánus theologiai beszédre tévedtek; mindegyike vítatta állítását, 's a' Fiscális elakadt. Én, a' ki ezt a' tudományt igen is soká tanultam, mert miatta elmúlasztottam egyebet, látván Principálisomnak elakadását, engedelmet kértem segédjére kelhetni, 's feleltem.²⁸⁸ Szavamat nagy csend követé. A' Plebánus azzal bontá-fel a' csendet, hogy Fiscális Úrtól engedelmet kért, hogy üres óráimban hozzá eljárassak, 's éltem²⁸⁹ a' nyert szabadsággal. – A' Plebánus hitte, a' mit tanított; de nem vala öszvesugorodott, nem vala poshadt. Előmbé tevő Calvinnak Institutiójit, 's insequentiákat talált a' munkában, mellyre felelni nem tudtam, 's ezeket insequentiáknak lelte Prof. Szent-Györgyi is, kinek elbeszéllem mi történt. De hiszen én Calvint embernek tartottam, 's tévedése engem meg nem zavart; nyugalomban tértem vissza a' kastély' rondellájába a' kapu mellett. Egészen másként tértem akkor vissza, midőn²⁹⁰ Hajnalkőy az általam vastagocskán hitt és a' Fatalisták' példájával is védelmezni akart Elrendelést támadámeg. Akkor magamra zárám az ajtót, térdre rogytam, 's úgy könyörögtem segédért. A' Plebánus látta rettegésemet, 's abba hagyván²⁹¹ a' mit eddig üzénk vala, egy nyomtatatlan munkáját olvasá-fel: Sur les livres défendus. Mert ő francziául és olaszul olvasott, beszélt írt; kevés esztendőök előtt tért haza Rómából, 's oda nem járt haszon nélkül.

487, 582, 744

Kevés napok mulva azután hogy Kassai lakossá levék, minden czél, minden eszmélet nélkül házunknak folyosóján jártam fel 's alá, 's a' mint egyszer ennek végéhez értem, áltápillanték a' szomszédba.²⁹² Egy igen fiatal, Grátzia-nevű, igen szép arcú leányt láték a' maga folyosóján anyja mellett munkátlanul könyökölve,²⁹³ 's nézni mint csepeg az eső. Megrezzentem a' látásra, 's minden szó nélkül meghajtam nekik fejemet. Ők viszonozáék a' néma köszöntést, 's azon²⁹⁴ zavarral, mellyel szomszédunkban egy nem-ismértet pillantunk-meg, 's anyja 's leánya eltűntek. Vissza futottam szugolyámba magam is, örvendvén²⁹⁵ hogy senki meg nem látott. Sok hetek múltak-el míg ott ismét láthaték valakit; de végre meghallám az anyácska' szavát, beszédbe eredék vele, engedelmet kértem az általmenetelre, 's ő azt nekem nem ellenzé.

A' leány nem él, 's ötöt sokan ismerték, 's így nevét szabad megneveznem, mert azt tisztelve nevezhetem: Rozgonyi Erzsi. Égtem, lángoltam érte, 's ő nem ellenzé hogy szeressem, őneki tetszett hogy szeretém; olly boldogok valánk mind ketten midőn mellette ülék, midőn azt a' vékony, négy ujaimmal általfoghatott, hajlékony derekat körülöleltem, mikor szám ahhoz a' baraczk-orczához érhetett; de az ő lelke tiszta vala mint az ég, mellynek színét szemeiben viselte. Úgy néze mint barátját, mint testvérét, 's

²⁸⁷ kastély alatt. Midőn [A sor fölé írt beszúrásban törlés: „a' reggeli 's esti <kor> alkonyban.”]

²⁸⁸ kértem <, hogy> segédjére kelhe<ssek,> 's feleltem. [Javítás a törlés felett.]

²⁸⁹ 's <én ezután> éltem

²⁹⁰ kapu mellett. <De nem> tértem vissza <akkor>, midőn [Az „akkor” sor alatti beszúrás; a sor fölé írt javításban törlés: „<így> Egészen másként.”]

²⁹¹ látta <megzavartságomat,> 's abba hagyván [Javítás a törlés felett.]

²⁹² szomszédba<;>.

²⁹³ könyök/.../, [Átírás.]

²⁹⁴ köszöntést, azon [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁵ magam is, <'s> örvendvén

józanon maradt elszédíthető szédelgésem mellett. Midőn Göthének Egmontját leg- 952
előbb olvasám, egészen felleltem őt a' szeretetre-méltó Klárikában, egészen magam
előtt látám ezt a' csendes éltet élő, ártatlan, jó teremtetést, noha én sem olly boldog sem
olly nagy mint Egmont nem voltam, 's Erzsi nem volt az én Klárikám, sem a' másé, 's
sem ekkor nem, sem később. De miért nem vagy te is férjfi, kedves leány, miért nem
vagyok leány én is, mondám neki kilencz esztendő mulva azután hogy ismeretségem
kezdődött, 's szívem már feledte régiebb gyúlongásait 's más lángokat ismert, hogy jár-
hatnánk együtt mint egymást becsülő barátok, mint egymást becsülő barátnék, itt e'
czifra világ' szemléltére! – A' világ eránta igazságos vala; ő falukon és a' városban, asz-
szonyoktól és férjfiaktól, ifjaktól és leányoktól becsültetett, szerettetett. A' kik őt
közelebből ismerték, a' kik tudják hogy barátsága erántam holtáig tartott, 's csökke-
nést soha nem szenvedé, érzeni fogják, hogy én az ő nevét kevélykedve emlitem, mert
kevélykedve említhetem. –

Ez az esztendő (1780.) örökre emlékezetes marad Nyelvünk' 's Literatúránk' Év- 488, 583, 746, 957
könyveiben, mert ennek első Januariusával nyomtattatott a' legelső Magyar Újságlevél.
Ráth Mátyás (szül. Győrött 1749. Apríl. 13d. megholt ugyan-ott, Első Predikátora a'
Luth. Gyülekezetnek,²⁹⁶ 1810. Febr. 7d.) lejött vala Academiákról,²⁹⁷ 's inkább óhajtott
lenni Professor, leginkább a' Mathézisben, mint Egyházi-Tanító, 's mind azért hogy ezt
elkerülhesse nem érhetvén-el amazt, mind hogy a' nemzet tovább a' kimíveltetésnek e'
nagy segédje nélkül el ne legyen, hozzá foga a' szándékhoz. A' ki emlékezik²⁹⁸ mik
voltak annakelőtte öszvejöveleteink, kivált a' falukon, 's látja, hogy most nem egyedül
a' föld' ismeretében, még²⁹⁹ azok is mind haladnak, a' kik egyebet nem olvasnak, 's
igazságos³⁰⁰ megvallani hogy a' most és az akkor között nagy a' külömbiség, áldani fogja
Ráthnak hamvait, Ráthot a' nemzetnek első jóltevőji közzé fogja számítani, 's örven-
dett velem együtt midőn a' Hadi Történetek³⁰¹ érdemes Kiadói a' magok' Újság-
leveleiket a' Ráth' leveleinek címje után Magyar Hirmondónak nevezték-el, tiszteleté-
re a' nagy férjfinak. Kezddőnek ő valóban sokat teve, 's kiterjeszkedék tudományi tár-
gyakra is, 's nemes maga elszánásával recenseálni merte néhány Munkáinkat, míg
némelly Íróinknak szertelen érzelékenysége, nagy kárára Nyelvünknek 's Litera-
túránknak, a' lelkes Író el nem némítá.

Midőn Ráth szándékát tudatta a' Publicummal, és még azután is hogy levelei³⁰² már
folyamatban voltak, azon a' tájon a' hol én lakom, és a' hol³⁰³ én jártam, bosszakodva
nézék sokan, hogy³⁰⁴ ahhoz nem Debreczennek vagy Pataknak fiai fogtak,³⁰⁵ 's azt
kiáltozák, hogy Ráth magyarul nem tud, 's nem hasznot hanem kárt fog tenni. Szabad
lesz elmondanom, hogy egy általam szívesen tisztelt 's szeretett rokonom, Domokos

²⁹⁶ ugyan-ott, Predikátora a' Luth. Gyülekezetnek, <> [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁷ lejött vala <az> Academiákról,

²⁹⁸ A' ki <k> emlékezik [Törlés és átírás.]

²⁹⁹ ismeretében, <egyedül újságleveleink' olvasások által> még

³⁰⁰ igazságos <ak>

³⁰¹ örvendett midőn a' Hazai Történetek' [Beszúrás a sor felett; átírás.]

³⁰² hogy <már> levelei

³⁰³ az a' táj a' hol én lakom, a' hol [Beszúrások a szó után, ill. a sor felett.]

³⁰⁴ néze hogy [Átírás és sor alatti beszúrás.]

³⁰⁵ fiai <írjak> fogtak,

⁹⁵⁷ Lajos Úr, Biharnak Táblabírája 's Dietai³⁰⁶ nagynevű Követje, épen ezt a' panaszt vitte. 'S alig jövék-el ettől az Úrtól, midőn íme érkezik Ráthnak egyik levele, melyben ez, az *Álom II. József felől* nevű Irás' anonymus³⁰⁷ fordítójának azt lobbantja szemére, hogy magyarul³⁰⁸ nem tud, mert ezt *II. József felől való álomnak* kellett volna helyesebben elnevezni, 's a' fordítás a' Domokos Úré vala. Nem³⁰⁹ hiszem hogy Ráth tudta volna mit ítél az ő magyarsága felől Domokos Úr, vagy hogy a' kis Írást magyarra Domokos Úr fordította, 's a' történet így annál³¹⁰ rendesebb. Így vádolgatjuk mi egymást még ma is. 'S mellyikének volt igaza? Mindenikének, és egyikének sem; mert Ráth valóban ejte némelykor hibát, de azért magyarul tudott; 's a' Domokos Úr címje talán rossz, de címnek nem rossz, sőt úgy volt volna rossz, ha a' szerént állana, a' hogy azt Ráth tartá jónak. Az a' *való* gonosz folt, melyet a' gondos Író, ha a' köz szokás él is vele, kerülni fog.

Kassán 's szívesen szeretett Principálisomat 's a' kis vastag fogatlant Octóber' 18dikán hagyám-el, 's el vala végezve, hogy az Eperjesi Districtuális Táblához vitettem.

50, 90, 488,
584, 747, 752

Gróf Brunszvik Antal Biharban Fő Ispánná leve, 's az anyám akará, hogy mind én, mind az öcsém, ki ezt az esztendőt Bodrog-Keresztúrtban Major Zsigmond Úrnál, az Aspremonti jószágok' Fiscalisánál, tölté, jelenjünk-meg beiktatásán. Lemenénk tehát, és Váradon Consil. Buday László Úrnál szállánk-meg. Másokkal együtt Superint. Szilágyi Sámuel Úr is oda jöve, 's ő, a' lelkes, beszélni-szerető, víg kedvű³¹¹ öreg mulattatá a' társaságot, midőn egy nagy sereg Tekintetes Úr, arannyal elhintett ruhákban, hozzánk érkezék.³¹² Az egyik nevetni kezdé Révainak e' nap' örömére írt Verseit, mellyeket ő irgalmatlanul rosszaknak nevezte. Kezében lévén a' Versezet, a' Superintendens elkéré a' nyomtatványt, 's erős de akadozó hanggal, a' hogy³¹³ ő mindég szokott vala szólni, elkezdé az olvasást:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és az előbbi időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket?...

A' Superintendens a' verseket épen olly jóknak lelé mint a' Tekintetes Úr a' pászományos ruhában irgalmatlanul rosszaknak. Ha az Olvasó képzele, mint zavartatik-meg a' ki másnak magasztalásait midőn ő maga gúnyol, iróniának veszi, 's végre látja megcsalódását, nem kívánja hogy a' scént előtte kifessem. Nem értette, ki jára rosszul, ő e, vagy a' Superintendens; de minthogy az ollyat egyikünk sem hajlandó hinni maga felől, mert kiki a' maga szemeivel lát, sajnálta az egykor tudós férjfit, hogy esztendeji

³⁰⁶ [/ietai [Átírás.]

³⁰⁷ nevű <anonymus> Irás' anonymus

³⁰⁸ hogy <az> magyarul

³⁰⁹ elnevezni. Nem [Lap aljára írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

³¹⁰ történet annál [Beszúrást a sor felett.]

³¹¹ víg<->kedvű

³¹² érkezének. [Átírás.]

³¹³ hanggal, <olvasni kezdé:> a' hogy

így elgyengíthették, 's ment. Neki nem Révai vala a' nagy Poeta hanem Diószeghi 957 Erdődy Lajos, Szabolcsnak Tábla és később osztán Fő-Szolgabírája; egy sok tekintetekben épen olly tiszteletes ember, olly tiszteletes Tisztviselő, mint a' hogyan nekünk látszik, felette nem jó Poeta; de a' kit ezen időben minden igen jónak nézett, 's a' könnyen-ömlőnek, a' természetesnek barátjai még most is annak néznek. Magának³¹⁴ és manírjának emlékezetére itt teszem-le két nevezetes strópháját. Ezek azon gyászko-porsóra valának felfüggesztve, melly a' Kállóban tartott exequiákon a' Rendek' parancsolatjára a' Reform. Templomban emeltetett-fel, 's ez érezteti velünk, hogy Erdődy jót igyekezett csinálni, hogy³¹⁵ ezeket jóknak tartotta:

Római Császárné, sok ország' Királya,³¹⁶
Kegyesség' tűköre, Igazság' fáklója,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Megholt, kin kesereg Magyarok' Hazája.

'S ki ne sírna? midőn olly nagy élet megholt,
Melly élet sok élők éltének élet volt,
Sokat nevelt,³¹⁷ tartott, táplált, ha egyet szóllt.
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

Szilágyi kimondá a' nevetőknek,³¹⁸ hogy ennek a' Révainak 's Baróti Szabó Dávidnak követőjik nem sokára el fogják némítani a' Strophistákat, hogy Nyelvünk kevés esztendőkhöz nagy változásokat fog szenvedni, mert szükség hogy azokat szenvedje, és hogy Horátz, Virgíl, Ovid, Propertz a' magok deák nevezeteik nélkül is jól vannak mondva. Én a' két első állításban a' Superintendenssel tartottam, de a' harmadik akkor még nekem is soknak látszék. Később³¹⁹ eszméltem-fel, hogy a' harmadikban is vele kellett volna tartanom.

Mentem látni Révait ki akkor a' Normális Iskolában Rajzolás'³²⁰ Professora volt; egy szálas, vékonytestű, még akkor fiatal Piarista; barnaszög hajai természetes fürtökben lebegtek fülei körül. Nyájasan fogadott, 's tudakozódék Szabó felől, tisztelettel, barátsággal, de egyszersmind nem titkolá, hogy neki Szabónak sem prozodiája sem magyarsága nem tetszik, 's mutogatta a' mit benne hibának néz, 's ilyen vala mingyárt a' particuláknak a' magok verbumaiktól messze ellökések, mellyeket hallani ugyan a' köz beszédben, de írásban távoztatni illik. Vádlotta azzal is hogy ízlésén nem tetszik-ki a' Classicusok' szorosbb ismérete, melly annál nagyobb fogyatkozás, mivel az ő mértékeiket követi. Generális Gróf Károlyi Antal, Szathmárnak Fő-Ispánja, 's Fő-Igazgatója a' Várad Kerület' Iskolájának,³²¹ 's Brunszviknak Beiktatója, meg akará ismertetni a'

³¹⁴ néznek<, mert ezeket min-> Magának

³¹⁵ csinálni, <és> hogy

³¹⁶ királya, [Átírás.]

³¹⁷ [..]elt, [Átírás.]

³¹⁸ kimondá <ezeknek> a' nevetőknek,

³¹⁹ sok[...]/ látszék<;> később [Átírás és törlés.]

³²⁰ Iskolában <ott> Rajzolás'

³²¹ Várad Kerület' <Igazgatóji> Iskolájának,

⁹⁵⁷ megjelent nagy sokasággal a' Normális Iskolák' sokak által elérteni nem akart hasznos voltát, 's felizent³²² ezeknek Professoraihoz, hogy tartsanak exáment, 's e' miatt látogatásom Révainál nem lehet hossz; beszélgetésünk alatt is sokfelé kapkodtatott, mert az izenet későn és véletlenül jött vala. Elhagyám tehát Révait nemcsak tiszteletnek hanem szeretetnek is érzéseivel,³²³ de examenén jelen valék, 's itt nehézkés természetének a' Fő-Director előtt és ellen láttam indúlatos kilobbanását. Igaza neki volt, 's az bátorrá tévé; 's mivel igaza is volt, bátor is volt, neki kelle győzni 's ő győzött. Más hallgatni fogott volna, 's azt nem tette volna rosszul, de vannak esetek, mellyekben³²⁴ hallgatni nem kell, ha a' szóllás miatt veszünk is. – Eljövén Révaitól, ő engem egy csomó Elegiájival ajándékoza-meg, mellyek *A' Magyar Alagyaának Egy Könyvök* cím alatt 1778., és így nyomban azután hogy Szabó a' maga *Új Mértékere vett különbb Verseinek Három*³²⁵ *Könyveit* Kassán 1777. adta vala ki, a' mint a' betűk mutatják, Landerernél jelentenek-meg,³²⁶ 's kért, hogy Szabót részeltetném ajándékából, 's nevével szívesen idvezeljem.

170, 461, 489,
585, 748, 960

Eperjesre Január. 11dikén értem-fel 1781ben. Patakon és Kassán még mástól függék, másnak vigyázása alatt állottam: itt által valék adva magamnak. Melly kedves érzés a' fiatal embernek, midőn magát először érzi szabadon!

461, 489, 585, 748

Ámbár a' cél, melly miatt ide küldetém, a' törvénykezési praxis vala, hasznomra akarám fordítani minden időmet, 's megértvén hogy Krámernek fija még él, 's elég ügyességgel fest, lekötéltem, hogy venne leckéji³²⁷ alá. Megjelent, látta tekercseimet, 's azt vallá hogy ő nekem leczkéket nem adhat. Kértem, szenvedne-meg maga körül mikor dolgozik, 's azt felelte, hogy ő holnapokig sem nyúl ecsethez, mert dolgot neki nem adnak. Én adtam tehát, de abban nem vala sok köszönet; 's most³²⁸ már én nem akarám hogy adjon. Óhajásaimnak egyik legforróbbika³²⁹ így leve füstté szemem előtt.

Principálisomhoz Toperczer Zsigmond Úrhoz alkalmasint haszontalan járánk-fel; sok Agentiája volt, de nem volt annyi dolga hogy minden hozzá ajánlt ifjúnak munkát adhatott volna, 's e' szerént a' mi³³⁰ Eperjesi mulatásunknak fő célja legutolsó célunkká³³¹ leve. Egyébbel töltém időmet. –

Kézsmárki³³² Tanítóm az ibolya 's barackvirágszín ruhákat le rugta magáról, 's helyettek feketébe öltözött, 's most első Predikátor vala Eperjesen a' német Gyülekezetnél; itt vala mint Rectora az Iskolának az öreg Carlovsky is, 's e' kettőhöz, 's a' második Predikátorhoz, Neustädter Urhoz, gyakorta eljártam, de legkevesebb a' Rec-

³²² Iskolák' <organisatióját,> 's felizent [Javítás a törlés felett.]

³²³ Révait <forró> tiszteletnek <'s> szeretetnek érzéseivel, [Javítások a sor felett; javításon belüli törlés: „<de> hanem”.]

³²⁴ <a'> mellyekben

³²⁵ három [Átírás.]

³²⁶ Landerernél<, Pozsonyban vagy Pesten,> jelentenek-meg,

³²⁷ leckéi<.> [Átírás és törlés.]

³²⁸ 's <így> most

³²⁹ legforróbbjka [Átírás.]

³³⁰ 's <így> a' mi [Javítás a törlés felett.]

³³¹ czé[...]. [Átírás.]

³³² Kézsmárki [A „z” beszúrás.]

torhoz, ki elúntata. Nyájassággal fogada az Orvos is, Krieger Úr, 's ennek 's a' két 960
Predikátornak mind kedves órákat, mind némelly szép ismereteket köszönhetek. –
Eggy³³³ itt lakos ifju valamit Wielandtól bírt, 's igen sokat bírt, eladóvá tévé, 's én a' sok 490,586
könyveket megvevém, 's dolgom elég lett, 's szobámban ülheték.

Elmúlván végre a' tél, Wielandjaimmal kimentem az Eperjest körülfogott gyönyörű
vidékekre, 's kedves andalgásokban töltöttem időmet, úgy hogy a' könyvet többére
meg sem nyitottam. Szép táj' szemléltében 's a' kocsi' zörgése³³⁴ alatt midőn az száraz
földön 's sebesen megyen, nekem soha sem jöhetne kedvem olvasni, nem hogy szemei-
met kéméljem, mellyeket kémélnem nem vala szükség, mert igen jók voltak, hanem
azért, mert a' kerékszörgés alatt lelkem mindég musikai phantaziákban hullámozott, 's a'
szép vidék' nézését nem kaphattam meg szobámban mint a' könyveket. – Eperjesnek
fekvése³³⁵

³³³ köszönhetek. Eggy [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

³³⁴ kocsi' <musicális> zörgése

³³⁵ fekvése <gyönyő-> [A törölt szó oldalhatáron.]

87.

[Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig]

400, 430, 886 Engedek végre barátim' kívánságaiknak, 's életemet magam én írom-meg, azon tartaléktalan szabadsággal, mellyel azt mind azoknak beszélteni szoktam volt, a' kik ismerni jó okokból óhajtották; 's keveset gondolván a' tompák' vagy kancsalok' vádjaival, kik lépésemben hiuságnál egyebet találni nem tudnak. A' Munka Maradékimnak lesz hagyva, azon tilalommal, hogy azt idegenekkel, megkülömböztetés nélkül, láttatni, annyival kevésbbé pedig lemásoltatni ne engedjék; igen Nyelvünk' 's Literatúránk' dolgozó jobb barátjaival, kik nékem, egy értelemben, úgy Maradékim, mint a' kik származásokat tőlem vették. Ezek írják-ki a' mit céljaikra valónak látnak, 's tegyék a' mit annak java kívánni fog.

25, 25, 163, 167, 169, 394, 400, 471, 558, 716 Én Kazinczy Ferencz születtem 1759. Octóber' 27dikén Ér-Semlyéntt, Biharban, Debreczen és Nagy-Károly, 's Kálló és Várad között, a' nagyatyámnak Nagy-Ugróczi Bossányi Ferencznek házánál, kinek az anyám, miden egyéb testvérei ifjabb koraikban elhalván, egyetlen gyermeke volt. Ide tészem azon levelét az atyámnak, mellyel születésemet a' Margitai szüreten múltató nagyatyámnak hírül adta. A' hely' Predikátora, egy Makódi nevű öreg, Octóber' 30dikán egy Grátzia alakú 's növésű leánynak, az anyám' ifjabb testvérének, Klárának, karjain keresztele-meg, 's a' nagyatyám' nevét adta rám; külömben a' Dienes nevet, mellyet az atyám nem tudom¹ hol és miért, meg szeretett, én viseltem volna.

396, 404 Az atyám Kazinczy József, Danielnek és Szirmay Theresiának legidősebb gyermeke, 163, 401 Alsó-Regmeczen lakott, Abaujban. A' nagyatyám Bossányi tudott valahogy németül, az atyám németül is, tótul is; nagyanyám 's anyám csak magyarul; 's Ér-Semlyénben, hol² én hat vagy hét esztendő koromig neveltetem, más nyelvet mint magyart még Zsidótól sem hallhaték. Nyelvem így magyar vala.

398, 407, 562, 681, 721, 896 Elsőbb esztendeim felől nem emlékezem egyébre, mint arra, hogy a' Predikátor' könyveit, hova gyakorta elküldöttek, szerettem dúlni; gyönyörködtem a' czímlapok veres nagy betűjin, a' képeken³ és fametszéseken, a' miket a' könyvekben találtam; és hogy a' Palatinatusi Catechismus' Bázeli nyomtatása⁴ szememnek nagyon hízelkedett, még minekelőtte olvasni tudtam. Mint sokkal később a' Philosophiának legmélyebb titkai, úgy akaszgatott-el ezen gyenge időmben az, hogy betű és betű egy formájú lévén, mi által szebb ez a' nyomtatás mint minden más könyvé. 'S a' Palatinatusi Káté még azután is mindég igen kedves könyvem volt, midőn magát a' Munkát, mellyet tanulni minden verés és kínzás mellett soha nem⁵ tudtam, gyűlölöm.⁶

¹ külömben <én viseltem volna> a' Dienes nevet, melly <osztán az öcsémé leve> nem tudom [Az „-et az atyám” törlés fölé írt javítás.]

² Ér-Semlyénben, <a'> hol

³ gyönyörködtem veres nagy betűjin a' czímlapok<nak>, a' képeken [A szórend átnyilazással javítva.]

⁴ nyomtatása [Emendálva.]

⁵ mellett nem [Beszúrás a sor felett.]

⁶ gyűlölém [Átírás.]

A' nagyatyám, reszkető keze miatt, nem örömet írt, 's vagy olly inast tarta a' kivel íráthatott, vagy a' helység' Notáriusát Ladányit hívatá-elő,⁷ hogy leveleit készítse. Illyenkor fel 's alá járt szobájában, melyén 's gyomrán végig gombolt nyusztal vagy nyércczel prémzett vas, vagy búzavirág, néha tobák szín, mentéjében,⁸ melly farát elfedte, hasonló színű nadrágban, aranysinoros és sarkantyús, épen térdig érő fekete kordovány csizmájában; fején vagy háromszögű kalap, mellynek hátúlsó karimája begörbode, vagy egyy hosszú-szőrű téli süveg. Maga szálás, vékony testű, piros képű sas-orrú, feje hajú 's bajuszú ember⁹ volt. Egymásba kolcsolta tíz ujjait, 's egyyk hüvelykét a' másik körül megszünet nélkül forgatván, Ladányihoz közelített, 's körmével jegyet nyomott papirosára, hol kezdje a' sort. Így foga, igen éles hangjával, a' levél' dictálásához, melly mind az Irónak, mind a' Dictálónak képzelhetetlen keserű munka volt; mert a' nagy-Úr makacs ízléssel piszkálgatá az elkínzott Író' betűjit. Én ezt mindennap látván, midőn a' Nagyatyám az 1764diki Dietán Biharnak Követségét viselte, felültetem magamat az asztalra, 's úgy dictálgatám leveleimet a' Nagyatyámhoz, szint úgy makacszkodva 's éktelenül káromkodva mint ő. A' Nagyanyám, a' szép Klári, a' Vendégek sok elmésséget láttak mind dictálásaimban, mind káromkodásaimban is talán, 's nevelték cselekedetimet. Egykor leveletem Darvas Imre Urral íratám,¹⁰ 's felolvastatám a' nem diktált adresszt. Az ez vala: Tekint. Nemz. és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczy Bossányi Ferencz Urnak... Micsoda? kiáltá a' Kis-Bossányi Uram (mert engemet így hívtak Semlyénben) hát az én atyám nagyot ugrik? 's elkezdék szertelenül káromkodni, mérgeskedni. Hogy a' Nagyatyám' vezeték-nevének a' Nagy-Bossány és Nagy-Ugróczy praedicátuma, azt még nem tudtam akkor, 's úgy hittem, hogy Darvas tiszteletlenkedik.

Ezen esztendeim felől még azt említem, hogy a' festések rám még nagyobb erővel hatottak, mint közönségesen szoktak a' gyermekekre. A' háznál és az egész szomszédban, nem volt egyéb festés, mint némelly czímerék, de ha¹¹ az Ér-Semlyéni templomba mentem, soha sem vonhatám-le szememet a' mennyezet' deszkájára festett kétféjű sarról, 's azt, és a' nagyatyám' bőr székeire nyomtatottakat, szüntelen rajzolás, mellynek még itt van egyy nyavalyás példánya. Midőn a' Nagyatyám Regmeczre jött-fel leányához és vejéhez, mindég megszállánk a' Vámos-Ujfalusi fogadóban, 's ott¹² a' Fogadónak olajban festett arczképe az asztal mellett olly alacsonyan függ a' falon, hogy azt illetni lehete. A' képet bé kelle fedni az abrosszal, mert én arra, olly eleven vala képzelésem, felpillantani nem mertem.

⁷ híva[./á-elő, [Átírás.]

⁸ gombolt vas, vagy búzavirág, <'s> néha tobák szín, nyusztal vagy nyércczel prémzett mentéjében, [A szórend átnyilazással javítva.]

⁹ képű, feje hajú 's <szakálú> ember [A „sas-orrú” sor fölé írt beszúrás, a „bajuszú” a törlés fölé írt javítás.]

¹⁰ Darvas Imre <Bátyámmal> íratám, [Javítás a törlés felett.]

¹¹ gyermekekre. <Az Ér-Semlyéni atyám' > ház<á>nál <(atyámnak hittem az öreget)> nem volt egyéb festés, mint némelly czímerék, <sem senkinél nem a' szomszédban;> de ha [A névelő és az „és az egész szomszédban,” törlés fölé írt javítás.]

¹² jött-fel <a'> leányához és vejéhez, <a' jó kútvíz miatt> mindég <a'> Vámos-Ujfalusi fogadóban <szállánk-meg>, 's ott [Javítás a törlés felett.]

169, 396, 405, 562,
681, 721, 896

Első iskolám az Ér-Semlyéni volt. El valék ijesztve, hogy oda feljártatnak, hogy ott verni fognak, 's majd megöltem magamat a' sírásban, ha az iskola említetett. A' Nagyanyám egy fazék czéklát küldte a' Mesternének, hogy vele, míg férje déleesti templomban lesz, tartana jól; 's rá szedetém magamat, elmenék czéklára. Mint levék oda, midőn Mester-Uram, ki meg vala tanítva mit csináljon, haza jött, ott ért! De ez meg tudta szelidíteni, 's három vagy négy betűt meg tanultata velem. A' nagyatyámhoz kíváncsoztam, hogy feldicsekedhessem vele, mit tanultam az első leczkén, 's vittem az Ábéczt. Ez a' tornácban ült, 's hallván az első betűt számból, ezért Első Ferencz' Római Császárnak egy ezüst márvásával ajándékozza-meg; a' második betűért egy vastag réz póltrával, a' harmadikért egy grajczárral. Heraldikai ismérteim közt ezen Márvásról a' Toskanai czímer volt a' legelső. Soha sem láthattam azt azolta, hogy a' gyermeki öröme ne emlékezzem. Más nap virradtakor vitetém magamat a' Mesterhez, 's én valék legkedvesebb tanítványa.

169, 387, 474,
562, 721, 899398, 408, 474, 563,
682, 722, 902

Semlyént 1766ban fogtam elhagyni. Az atyám Regmeczre egy Lutheránus deákot hozza Kézsmárkról, hogy esztendeig Dienes öcsémmel és Szirmay Andrással, a' Sándor és Grádeczi Horvát Stansics Klára fiával, a' háznál neveltessünk, azután Kézsmárkra menjünk, 's gyenge korunkban könnyebben és jobban tanuljuk-meg a' német nyelvet. Az atyám felőlem nagy reményeket nyújtja magának, mellyek onnan eredhettek, hogy én nem kaptam egykorúim' örömeiken, a' cselédek társaságát nem kerestem, az atyám' beszélgetéseit asztalnál figyelmesen hallgattam, 's azt elébb az anyámnak elmondani, tovább, nagy titokban, papirosra önteni szerettem. Poetai andalgás volt legkedvesebb öröömöm. Nem tudom melly könyv' olvasása után erős hittel hittem, hogy én egy nagy kincset fogok találni, hogy ezt mint hív ember, hív jobbágy, a' Királynak bémutatom, az rám bízza, hogy jutalmat válasszak, 's én leányát fogom kérni. Mind igen jó és szép és dicséretes: de a' poetai andalgások azt cselekvék, hogy a' lelketlen Praeceptor' grammaticai leczkézéseiben elmarada az andalgó, 's őtet kénytelen volt maga az atyja venni olykor leczkézései alá, 's ő nagy haszonnal.

169, 388, 409, 474,
564, 722389, 410, 475, 564,
722
389390, 412, 564, 682
905

412, 475, 565, 723

Kézsmárkon a' lelketlen tanító, felvigyázás nélkül lévén maga, még rosszabbul vitte kötelességeit. Ferencz szüntelen a' Tugendschule nevű ízetlen Románnal múlatta magát, Dienes és Andris szüntelen pajkoskodtak; 's így Ferencz meg volt kímélve, de Dienes¹³ és Andris összfont kötéllel volt elverve. Azonban a' Kézsmárkon lételnek az a' haszna volt, hogy eljövén onnan 176 .¹⁴ németül folyvást beszélénk, 's a' flaután fúvánk egynehány nótácskát. A' Pataki Collégiumban a' két testvér Kazinczy és Szirmay András voltak az első, a' kik németül tudtak; rajtok kívül senki nem más; 's ez őfelőlök valami nagyot várata, de közönségesen a' némettől iszonyodó, magyar nyelvű gyermekek őket Tokosoknak (németeknek) csúfolák. A' Deákok közzül Decsy Sámuel, később Orvos Doctor és Újságíró volt az első, a' ki németül beszélt. Hogy el ne felejtse, a' mit Pozsonyban tanult, gyakorta eljárt hozzánk, 's Kézsmárkról hozott Lutheránus Praeceptorunkhoz; 's ilyenkor német nyelven folyt társalkodásunk.

391, 413

Még akkor nem állott sem a' Beleznaianum, sem a' Berna; ez a' Collegium' udvarának nyugoti részében dél, amaz észak felé; 's a' hol most az Ország út mellett a' Vay József Fő-Curátorsága alatt építeni kezdett három ablaksorú alkotmány áll, akkor nem

¹³ Dienest [Emendálva.]¹⁴ [Hely kihagyva az utolsó számjegyek.]

lehet egyebet látni egy szegény kő-kerítésnél és nagy kapunál. A' Berna helyén föld- 905
ből vert házikók voltak,¹⁵ 's illet csináltata az atyám itt nekünk is. Elsöpörtetvén
ezen házikók, később ingyen kapánk lakást a' Collégiumban; elébb a' Paradicsomban,
továbbad a' Katona-soron a' keletre fekvő utolsó alsó szobában. Mind én, mind
Dienes öcsém Grammatistákká téteténk, 's ott találtuk a' két Tornallyait, Mártont és
Károlyt. Ekkor (1770.) Vay József is a' Collégiumban vala; még látom elmenni abla-
kom előtt; egy zömök, faras, nem magas, szög haju Publicus. Apró költségeire vett
pénzét meggyűjtötte, 's szőlőt veve rajta. Ezt maga, már Locumtenentiális Consiliárius,
Septemvir, Fő-Curátor lévén, sokat emlegette, kivált gyermekei előtt, hogy követnék
példáját.

1770. Május 20dikán Második József Császár, Debreczen felől Munkácsra menvén, 43, 45, 46, 432, 475,
Patakon ebédele a' fogadóban. Atyám és Anyám bejövének, hogy lássák, 's velünk lát- 565, 723, 907
tassák a' Császárt. Megérkezett az, Albert Lengyel Királyfi és Sax-Tescheni Herczeg 432, 475, 565, 724
sógorával, a' Józsefnek olly kedves Gróf Lacy Feldmarschallal, de a' ki felől ekkor és
később az volt a' katonaságnál is a' köz vélekedés, hogy e' megkülömböztetést nem
érdemlette. A' Császáron egy porszín felső ruha volt, posztóból, fején egy zöld
viasszas vászonnal beborított casquet, (hosszan-elő nyúlt árnyéklóval arcza felett,
külömben karima nélkül.) Ezt hónja alá vette, kijött a' szobából hogy magát láttassa, 's
deákul beszélt azon helységek' fekvése felől, melyeken keresztül menni fog. Azzal
vissza tért szobájába, 's a' Nézők csak akkor bocsátattak-be, midőn asztalhoz ült.
Hetten ültek, 's József utolsó volt a' Vendégek jobb felén; mellette Albert, 's így a' töb-
biek. Sürtoutját ekkor már levetette, 's a' veres hajtókás zöld uniform volt rajta, két
Csillagjával. A' zöld uniform könyökben foldva volt, mellyre atyám teve figyelmessé. 432, 476, 566, 724
Makacs gondolat, nem egyéb. Egy Császár a' kiszakadt könyökű ruhát elvethette vol-
na. Sok ideig kérdéseket teve, 's deák nyelven, mellyet sem nem folyvást beszéllé, sem
nem magyar ajak' hangzásával, 's a' két kis Grammatista gonoszúl mosolygott e' kérdé-
sére: Iste vinuS TokajinuS? – Albert és a' többiek egy hangot sem ejtettek. Sokára
elúnta a' komolyságot, 's csintalankodást engede magának a' vele álaellenben álló asz- 432, 476, 566, 724
szonyságokkal. Egy szép fiatal asszonyka két kezét domborodó hasára rakta fel, hogy
titkát elfedezhesse. A' Császár azt kérdé tőle, ha régen van e' férjnél. Akkor félre rántá
két kezét, meghajtá magát a' Nézőknek, 's szekerébe ült-fel, 's repült Ujhely felé.

A' Lutheránus Deákok elúnták a' tanítást, 's kínzottak, ha nem tudtunk. Tizenegyig 170, 391, 413, 905
nem engedének lefekünni, háromkor felverték, 's magok kényekre nyújtóztak. Mi
lehajtánk fejeinket az asztalra, 's aludtunk. Nem lévén tudva a' leczke, szenvedénk a'
verést, 's a' koplaltatást. Engem kivált, rettetgetések, hogy ha csak nyegegve mondjuk
is el a' mit tudnunk kellene, úgy megzavara, hogy harmad napi tanulásom után el nem
tudék mondani három sort. A' koplaltatás, a' kékre verés nem használnván, nyárban
farkas-bundámba öltöztete a' nyavalyás ember, 's ajtóm elébe állíta szégyen-székül.
Egy Censura alkalmával engem tevének Salutatornak. Bejövének a' Professorok;
elkezdém rigmusomat, 's a' harmadik szón elakadtam. Prof. SzentGyörgyi Úr meg- 391, 450, 454,
szóllamlam. Miért nem tudja ez a' gyermek a' Köszöntőjét? A' Publicus Praeceptor felele: 480, 571
Domine Clarissime, non habet donum memoriae. Nem igaz, mondá SzentGyörgyi; ha

¹⁵ [...]/ak, [Átírás.]

905 én neki valamit beszéllek, jól el tudja mondani; ha könyvet adok hogy olvassa-meg, midőn vissza hozza, mind elmondja a' mit olvasott. Talán csak tegnap adták-ki neki, hogy tanulja? Dehogy! felele ez; két hét olta tanulja, 's még sem tudja. Két hét olta? kérdé bosszúsan a' Prof.; úgy nem csuda hogy nem tudja. Fiam, mondá nekem; néked ezután nem szabad könyv nélkül tanulni; és ha parancsolják, jöjj-le hozzám; teszek én róla. – Így szabadíta-meg ez a' bölcs ember Publicus és Privatus Praeceptoraimnak kínzásaiktól.

391, 449, 454,
480, 571, 924

SzentGyörgyinek én, ha jól emlékezem, én az által nyertem-meg jó vélekedését, mert midőn neki egy vasárnap dél után az akkori szokás szerint, bémutatnám héti 426 dolgozásaimat, egy szelet oda tévedt papirosomon görög declinatiót pillanta-meg. Tudni akará mi az? Rettegtem megvallani, hogy görögül tanúlok. De minek? A' Deákságra készülő társaim, mondám, görögben is vesznek leczkét, 's mi azalatt heverünk. Én felhallgatok, 's annyira akarom vinni azt, hogy Anacreont olvashassam, kit már deák fordításokból ismerek. SzentGyörgyi javallá cselekedetemet, 's nem pirongata, a' mit rettegtem; hanem dicsért, tüzelt.

28, 170, 417, 418,
478, 568, 726, 911

Atyám, látván hogy a' mit tőle vagy vendégeitől hallok, papirosra öntöm, azt néztelek belőlem, hogy Íróvá tehet. Akkor tájban jelene-meg Lock és a' Svédi Grófné, magyarrá fordítva; mutatta azt nekem, 's kezembe adá a' Gellert' rövid Értekezését a' Vallásról, 's parancsolta, fordítanám. Én, ugymond, azt a' te neved alatt ki fogom adni. Sok nevezetes történeteket beszélt ezenfelül Thuanuszból és a' Barclay' Argeniszából, 's azt velem csak elmondátá, nem felíratá, hogy a' szóval teendő előadásban gyakoroltassam. Zemplény Várm. Első Al-Ispán Consil. Szirmay Tamás Antal akkor tájban Felső-Regmeczen lakott, 's fija lévén az Atyám¹⁶ anyja' testvérének, gyakor láttuk egymást. Ennél és másoknál én már akkor rend kívül való adományú gyermeknek tartattam, 's atyám, a' mint azt nékem anyám sugdosá, akarta hogy annak tartassam; mert úgy hitte, hogy az nékem sarkantyúm lesz. Hogy magamat el ne higgyem, arról ő maga gondoskodott.

170, 391, 413, 476,
566, 724, 909

Midőn a' Syntacticából a' Poeticába léptem, Praeceptorinak itt Szathmáry Paksi Samuel, a' Theol. Professor' Mihály' fija, neveztetett, 's én itt léptem-ki életre a' sóványságok' mezejéből. Eddig kedv nélkül tanultam, egyedül azért mert parancsoltatott: most gyönyörűségből. Minden más Classisnak másfél eszt. vala kiszabva, de a' Poeticának csak egy. Közelítvén az idő, hogy innen a' Rhetoricába menjek, rimánykodám anyámnak (atyám ekkor talán Nyitra Vármegyébe utazott a' nagyatyámmal) hogy engem még egy esztendeig, legalább félig hagyjon a' Poeticában. Anyám elijedt a' levélre; azt hitte hogy rosszúl tanultam; hogy érzem elmaradásomat, 's azért akarok ott maradni. Mint a' legtiszteletesebb anya, mingyárt jött, 's közlé dolgomat Prof. SzentGyörgyivel. Ez kihallgatá okaimat, 's javallotta. Megzavart anyám, a' ki ebben nem láta egyebet hanem azt, hogy nevem fog veszni az ifjúság előtt, még Prof. SzentGyörgyinek, 's azt vártam, hogy ez úgy fogja javallani szándékomat mint amaz. Megcsalám magamat. Fiam, mondá, mindenkor affectált beszédével: nem tudod mit akarsz. Megsziritted ázokát a' Poitakát; de ázokát izután is fogod ollvashátni: most a' Rhetoricaban a' Római Fórumrá

170, 391, 414, 476,
566, 725, 911

¹⁶ Anyám [Átírás.]

mégy; ott Cíceót fogod hallani, midőn Catiliná ellen harsogtatja szavát, midőn Cizár- 911
ral elijtiti á pápirost. – Kértem; nem használt, sírtam, még haragudott. Mig kill linni;
menj; nem tudod a' mit ákársz. Áltvittek a' Rhetoricába; egy tanult, de lelketlen em-
ber' kezébe adtak, a' ki tudta mi történt, 's velem nem gondolt.

Debreczenben egy valaki mintegy két arkusnyira írt verseket, minden formában,
deákul és magyarul; chronostichont, tojást, poharat, fejszét, 'stbb. 's ezeket a' nyomo-
rúságokat az akkori idő csudálgatta, egy kelő Génie' jele gyanánt vette. A' Pataki
Collégium Contrascibája Komjáti Ábrahám meglátta azt, 's kihirdeté Patakon, hogy a'
ki olyat csinál, szabadságot ad neki azt választani könyvei közzül, a' mit vennie akar.
Én pártját csináltam, 's bemutattam. Könyvei elébe vitt, hogy vegyem jutalmamat. Én a'
Juvenál¹⁷ és Persius Amsterdami Kiadását választám.

Generális Beleznay Miklós, Bugyiban Pest Várm., ekkor a' Vallás' dolgait hatalma-
san vitte Mária Therésia előtt, 's olly szándékkal volt, hogy Patakon egy Convictus
Nobilium-ot alkosson. November' utolsó napjaiban 1773.¹⁸ az atyám bójöve Patakra, 's
sorba járván a' Professorokat, rá beszéllé, hogy Komjáti Ábrahám Contrascibát adják
mellém 's Dienes Öcsém mellé; ő bennünket a' maga hat lován 's fedeles kocsiján
Miklós napjára (Decemb. 6dikán) Bugyiba küld-le, hogy a' Vallásnak ezt az oszlopát,
az Iskolának ezt a' Jóltevőjét, mint ennek Követjei, köszöntsük-meg. Elébe terjeszté
a' Professoroknak, hogy ekkor Pest és Buda Bugyiban lesz, és így ez a' küldés az
Iskolára fényt fog vonni. Láttá az atyám, hogy a' szándék ellenkezőket találhat, 's
azért tette úgy a' jelentést, hogy idő ne legyen az eránt a' FőCurátor és Superintendens
engedelmét kikérni.

28, 170, 392, 415,
477, 567, 725, 914

Mi tehát útnak eredénk, 's Decemb. 5dikén igen késő éjjel beérünk Bugyiba. A'
szokatlan lépéseket szerető Komjáti a' Bugyi Plebánus' házához hajtata-be, elbeszéllé,
hogy mi az Iskola' Követjei vagyunk, 's ez bennünket igen szívesen láta, kivált hogy
Komjáti mind sok tudományt, mind Vallásos nem idegenséget éreztete vele.

Más nap reggel maga ment a' Kastélyba, kiszóllítatá a' Generálisné, elmondá mi
végre jöttünk, 's kikérte parancsolatját, hogy mikor jelenjünk-meg. A' Generálisné
szólla férjével; ez Rádayval, a' Podmaniczkyakkal, 's mi ebéd előtt egy két órával elő-
hozattatánk.

Komjáti belé szakada Beszédébe; én kénytelen valék azt papirosból olvasni; de
Dienes Öcsém a' maga gyönyörű arczával, gyönyörű hangjával, csaknem szemtelen
bátorságával helyre üté hibánkat. Ő a' Poeticában volt, 's verset monda. Ez vala első
sora: Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum. Melly vétek, hogy ez a' vers és a' mit
Komjáti és én mondánk, elvesze kezeim között!

Jelen vala Gróf Niczky Kristóf, később Ország' Bírája, 's Komjátival beszédbe erede,
's Komjátit nagyon megszerette. Kedves lesz tudni Olvasóimnak, mint vala öltözve
Komjáti, mint valánk mi, 's így elmondom. Komjáti fekete fel nem öltött mentében,
dolmányban, nem sinórból vert, hanem lapos övvel, hogy Papot mutasson: mi zöld
mentében, dolmányban, veres nadrággal, veres övvel, ezüst vert gombokkal, ezüst
sinórral és sujtással, kardocskák nélkül.

¹⁷ Ju[...]/enál [Átírás.]

¹⁸ 17[...]/3. [Átírás.]

392, 416, 477, 567,
682, 726, 914

A' gyermektelen Generálisné nagyon kedvelle bennünket, 's engem egy zsebbeli órával, az Öcsémet egy ezüst kalánnal, késsel, villával ajándékoza-meg. Komjátit nem tudom már, mivel.

417, 568, 726

Bugyiból Pestre menénk, 's Komjáti a' Weingand Könyves-boltjába vive-el, hol a' rettenetes orrú Horányival jövének össze. Onnan Gödölőre, és Báró Podmaniczky Jánosnak indúlatos kéréséhez képest, Aszódra menénk-által. Ha nézzük, mit vesztenk az iskola' elmúasztása, 's mit nyerünk e' helyeknek látása 's az olly ember' oktatásai által mint Komjáti volt; a' haszon véghetetlenül felül haladá a' veszteséget, 's tisztelnem kell atyám' bölcsességét, a' ki mindég azon volt, hogy bennünket már iskolai esztendeinkben tekintetbe hozzon, értvén, hogy az bennünket a' jóra fog serkengetni.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 478,
568, 726, 919

Ez a' jó atya 1774. Martz. 20dikán Regmeczen rothasztó hidegben meghala. A' holnap' első napjaiban az anyámmal együtt Patakra jött, megtekinteni bennünket, 's én felkérédzém melléjek, mintha érzésem közelítő elmaradásomat, 's kikísérem a' Botkőig. Ott ellágyúlva adá rám atyai áldását. Második vagy harmadik nap múlva vevém az anyám' levelét, hogy Offenloch' Chirugust Patakról küldeném-ki hozzá, 's én a' Chirugust kikísérem. Rosszabbul lelvén mint vártam, nem mentem-be többé Patakra. Ujhelyben az Orvos más beteget által lévén elfoglalva, valamint Offenloch Patakon, Kaltenstein Ujhelyi Patikárius vette gondjai alá. József napján sírva tettem ágya körül névnapi kívánságomat, 's ő megáldott. Más nap ebéd alatt szalad az anyám, kiáltja a' Patikáriust, hogy jöjjön, férje lábai hidegek. Szaladtam ágyához, 's haldokolva lettem. Kimondhatatlan vala bánatunk. Én és három leánytestvérem ruháinkban aludtunk-el a' kanapén, egyike a' másika felett. A' gyermekek' száma ez volt: 1. Ferencz, 2. Dienes, szül. 1761. Febr. 22d.; 3. Julána, Consil. Dercsényi Jánosné. szül. 1762. Máj. 13d.; 4. László, később Oberster a' Davidovics Gyalog Magyar Regimentjében; szül. 1763. Június' 19d. megholt Bécsben 1807. Július' 17d.; 5. Klára, Özvegy Krainik Józsefné; szül. 1766. Decemb. 12d.; 6. Susána, Özvegy Péchy Sándorné; szül. 1768. Octób. 4d.; 7. József, szül. 1772. Június 4dikén. és a' még ekkor meg sem született Miklós, ki azután huszon egy héttel, 1774. August. 15dikén született. Egy leánytestvérünk, Therésia, 1770. Június' 19dikén született volt, 's 1772. Octób. 30d. himlőben hala-el.

682

A' nagyatyám 's nagyanyám nem voltak jelen midőn az atyám megholt: igen temetésén, melly Martz. 27dikén tartatott. Theol. Prof. később Superintendens Öry Gábor volt az első Actor, a' második az atyám' kedves embere Ujhelyi Predikátor Katona Zsigmond. Textusaik: Matth. V. 5. és Psalm. XXIII. 4.

401, 563

Az atyám középszer termetű, kedves és lelkes arcú, kékszemű, őszülni elkezdett hajú és bajszú ember volt. Született Vinnán 1732. Február 9dikén, és így még csak 42 esztendőket élt. Lutheránus anyja Patakon és Kézmárkon nevelte, 's szerette volna Lutheránussá tenni. Patvarián Nógrádi Vice-Ispán Consil. Darvas József Urnál volt, Pesten Raksányi János Prokátornál, 's ott a' Prokátori Censurát ki is állá, 's annak fel-eskettetett, de nem olly szándékkal, hogy azt gyakorolja. Onnan eljövén, mint egyik fényes házunk' gyermeke, elég csínnal élt; négy fakó szép lova volt, Jágere, Viol d'Amour játszó német cselédje. Akkori asszonyaink nekem felőle azt beszéllék, hogy az akkori ifjak számában Kapi József és ő voltak azok, a' kiket vad erkölcsaik a' tiszteletes asszonyok' körökből el nem tilta, mert a' többiek a' nem szép örömeken kaptak, 's a' bolondságnak ez a' neme öregebb napjaiban Kapy Józsefet is megszédíté, nevetség-

gessé tevő. Sokat olvasott, imádságokat írt, 's azokat háza' népével, feleségével, gyerme- 919
keivel estvéként elmondogatta. Protestans ember akkor nem igen juthata Várm. szol-
gálatba, legalább Abaujban és Zemplényben nem; 's így ő is az nélkül volt. Az Urbáriális
Commissárius Neuhold Ur azonban eránta megkülömböztetőleg mutata figyelmet, 's
ő is egyike volt Abaujban a' Conscriptor és Exequens Assessoroknak. A' kerteket,
mint mind azt a' mi akkor a' Széphez tartozott 's ezen a' vidéken ismertetett, nagyon
szerette, maga oltogatta fájit, noha tanúlt kertészeket tartott, 's az oltó-gallyakat mesz-
sze földről hordatta 's hozta. Ezen a' vidéken akkor a' Regmeczi kert volt gyümölcssei-
ről leghíresebb.

Társalkodása nagyon kedves volt, és oktató. Sokáig szeretett űlni asztalnál ebéd és 398, 401, 682, 721
vacsora után, 's beszélt a' miket Bécsben, Pozsonyban az 1751. Dietán, 's Pesten,
Szepesben és Sárosban látott, hallott, olvasott. Egyedül akkor untatá-el magát, midőn
nem Protestans Vendégével theologiai kérdéseken vetekedett; de az akkor úgy vala szo-
kásban, mint midőn 1796 és 1814 között az együtt vendéglettek Napoleont és a'
Francziákat magasztalgták vagy szidták. Regmecznek felét zálogba vette volt eléggé
nem olcsón; de bár azt az anyám továbbá is megtarthatta volna. Megsokasodván 's olly
hamar gyermekeinek száma, 's a' nagyatyám által épen nem segítve, vagy csak kevés
tekintetű adománykákkal, nem csuda, hogy gyermekeinek sokat nem hagyta. – Felőle
ezeket nem kelle 's nem lehet elhallgatnom, 's most vissza térek tárgyamhoz.

Vígasztalhatatlan anyám a' következő esztendőben emlékezők hogy az atyám vélem 28, 170, 421, 481,
valamit fordította, még pedig olly szándékkal, hogy azt ki fogja nyomtatatni, 's eggyser 572, 731, 931
1775. talán Májusban bájöve Patakra, 's parancsolá, hogy a' Munkát tisztázzam-le; be-
küldi Kassára a' Nyomtatónak, 's akarja, hogy azt az examenkor osztogassam-ki.
Nógrád Vármegyei V.Ispán Consiliárius Puky Ferencz Úr, akkor még Pesti Prókátor és
Geometra, Regmeczet mérte. Az anyám véle tanácskozott, 's ez is javallá szándékát. Én
tehát fordításomat levittem Superint. akkor Theol. Prof. Öry Úrhoz, 's kértem,
engedné-meg hogy előtte felolvassam, 's igazítaná-meg hibáimat. Ez látja a' czímet.
Fiam, mondá; ez nem neked való. Fordítsd-le a' Gellert' Meséjit, és nem ezt az
Értekezését a' Vallásról. Még pedig a' Gellert' Meséjinek schémájit is megtartván, hogy
az eggyik sor kurtább, a' másik hosszabb legyen. 'S ezzel elereszte magától, fordításom-
nak eggy sorát sem olvasván-meg.

Tudósítám az anyámat azokról a' mik történtek. Puky elérté, hogy a' Prof. poshadt-
ságból nem akarja hogy paradiózzak. Jöve tehát az anyám' parancsolatja, hogy a' leg-
nagyobb titokban dolgozzak akármit, 's minél elébb, hogy a' Nyomtató examenig
elkészülhessen. Nem lévén semmi tanácslóm, én azon szerencsétlen gondolatra vete-
medtem, hogy eggy Magyar-orzági Geographiát 's Statisticát készitsek, a' Losonczi
István Hármás Tükre hasonlatosságára. Az anyám sürgette, 's végre megértvén, hogy
kész a' Munka, beküldte Kassára, 's általadatá velem a' Landerer' embereinek. Correc-
torom eggy Klein Ephraim nevű Kassai Luth. Iskola-Mester a' Munkán semmit nem 421, 573, 732
javíta, 's a' hol holmit belé szúrt, nevetséges magyarságával még rontott is. Megjelent
az Kassán 1775. e' czím alatt: Magyar-Ország Geographica, az az Földi állapotjának
lerajzolása, mellyet egynehány fő Geographusok Munkájából kiszedegetett, és azok-

931 nak, a' kik hazájokhoz illendő szívességgel viseltetnek, szemeik eleibe terjesztett K. F.
8. [...] 71. l.¹⁹

421, 482, 573, 732 Állott az Exámen, 's én is felmenék. Az anyám inasa a' bekötött exemplárokat fel-
tette az asztalra, 's én előjövék, 's osztogatni kezdém. Prof. Szentesi haraggal szóllíta-
meg: Quas tu ibi merces proponis? Én nem adék semmi feleletet, 's tovább osztám,
reszketve, 's elborítva szégyennel. Óhajtottam volna hogy nyelne el a' föld. 'S íme
421, 482, 573, 732 Superint. Szilágyi Samuel Ur, Debreczenből, feláll, 's csendet parancsol. Magasztalni
kezd; mondja hogy a' kezdet csekély, de azt is mondja, hogy a' kezdet mindég az, és
hogy ő látja előre, mi fogja majd ezt követni, 's örvend a' jövődönnek. A' többiek vagy
azért, mert Szilágyinak ellene mondani nem mertek, vagy mivel jelen volt anyámat 's
nagyatyámat meg akarák kémélni, hallgattak; 's így az én büntetésem nem vala egyéb
mint annak mély érzése, hogy gondolatlanabb cselekedetet senki még nem teve.

Puky és az anyám bátorítottak. A' Vacatiókban Puky mellett practizáltam a' föld'
mérést, és minthogy valami kevés ügyességem a' rajzolásban már elébb is volt, Magyar-
Ország' Abroszait rajzoltam a' Losonczíé után, 's azokat zöldre, sárgára, veresre festve,
a' nyomtatványokba ragasztottam. Pukynak le kelle menni a' Szent Istváni terminusra,
's az anyám bennünket mellé ada, hogy kísérjük Dolyánba, Losoncz mellett, 's onnan
menjünk Pestre, Péczelre Rádayhoz, 's ennek is nyujtsak-be egy illy nyomtatványt.
Ekkor tehát másod ízben látám mind Pestet mind Bugyit, először Péczelt; isméretekben
nem kevésé meggazdagodván, de nem csak el nem szelesítve, sőt elborítva szégyennel,
's tüzelve hogy az ejtett mocskot magamról valami jobb által lemoshassam, Patakra
vissza tértem.

420, 480, 570, 683, 686, 727, 924 Pataknak akkor négy Professora volt: Szentesi János, a' Természeti Törvény és
Historiák Tanítója; SzentGyörgyi István, a' Philosophiáé; Öry Gábor, a' Theológiáé, és
az Öryné' testvére 's Superintendens' fija Szilágyi Márton, a' Physicáé és Mathesisé.
Rosszabb időben lenni Patakon, mint én valék, nem leheté. Szentesinek szemei fájtak,
's egész holnapokig sem tarta egy leczkét. A' Grotius vastag Munkája de Jure Belli et
Pacis volt iskolai könyve, 's midőn én juték keze alá, a' könyv' közepében praelegált.
Megérti e itt a' ki az elejét nem hallotta, az ötet nem háborgatá, 's únlmában nem vet-
te észre, hogy egy levél helyett kettőt fordíta; ő csak olvasá a' maga Grótiusát. –
391, 449, 450, 480, 571 SzentGyörgyi széles olvasású nagy lelkű ember volt; de valamint szobájában 's sétálá-
saink közt tőle sokat tanultam: úgy keveset leczkéjin; nem tudta tudományának szere-
tetére vonni tanítványit úgy, hogy azok az egész Philosophiának adják magokat; 's
sokszor felejté, hogy a' tanítvány nem értheti mind a' mit ő mond. Ha Polignacot
Lucréttzel öszveereszté; ha olykor a' Római Classicusokból horda-fel holmit; már ak-
kor gyönyörűség volt hallgatni: de nem bocsátván-előre a' Tudomány' Synopsisát, 's
tanítványai nem tudván földön járnak e, vagy egen; nem az ő hibájok vala, hogy tőle
elmaradozának, és hogy azzal elégedének-meg, a' mi rájuk ragadt.²⁰ Patakon akkor sen-
ki sem volt a' kinek a' Philosophia ismeretlen föld ne volt volna; és a' kik valamire
mentek abban, mint a' mostani Prof. Rozgonyi, azok azt nem a' Leczkéknek, hanem
olvasásaiknak köszönheték. Örynek öt eszt. kelle a' Theológiára; az útálatos dagályt

¹⁹ [A cím utólag beírva a kihagyott helyre.]

²⁰ magadt. [Átírás.]

nem a' mint hitt, hanem a' hogy a' Cathedra kívánta, kidolgozá, 's leczkéji nem tanítá- 36, 420, 480, 570,
sok voltak, hanem dictálások, és semmi nem egyéb. – Szilágyi a' maga tudományát 683, 687, 727, 924
nagyon tudta is, szerette is: de gorombaságai által minden hallgatóját eltola magától.
Teremtettéze, hogy megmutassa hogy ő nem Pap, és így nem Tiszteletes Uram; 's olly
bajokba hozá magát, hogy Óváry Miklós kénytelen volt őtet a' maga szobájában meg- 37
dögönyözni, Gombos pedig rá vágta az ajtót, Horváth Ádám elébb oda hagyá, azután 37
a' grádicson megfordúlt, vissza tért, 's ott mondogatá neki paraszt gorombaságait.
A' Professorok azt tevék, a' mit akartak. Nem vala Felvigyázó, Megszóllító.

Török István Primárius Deák, később Váczi 's Losonczi Predikátor, jó fej, de kár- 170, 425, 481,
tyás, szerelmes, megszólította bennünket; ő nekünk leczkéket ad, valamiben akarjuk; ha 571, 730
Patakon vagyunk, csak csináljunk valamit; Pádistákká lehetünk ha Theológiát nem
tanulunk; Just is kellene tudni; Algebrát is. Hozzá foga tehát a' privátákhöz, 's elkínza
Theológiájával. Azt annyira megtanulánk, hogy midőn Patakot el kelle hagynunk, azt 170, 429, 460, 485,
mondá, hogy Bárczay Danielt, Horváth Györgyöt, Szemere Albertet és a' két Kazinczyt 579, 741, 942
kimeri állítani a' Papi Censurára, a' Papságra szorosabban megkívántatott Tudományokat
oda nem értvén. Ezzel tölténk tehát őt esztdőt. Algebrát is kezde tanítani; de minthogy
azt maga sem tudott, abba hagyatá velünk. A' Jus Naturae csak azért leve tanítása, hogy
56 Thestest nyomtattathasson nevünk alatt.

Egyéb eránt ez a' Pataki Publicusság nagyon kedves időnk vala mindnyájunknak. 924
Egy Obristwachtmeister²¹ Budayné a' külső várban nagyon szereté a' Vendégség-
adásokat, 's nevedetni kezdő lánykájának örömekeket ada, 's a' Collegiumbeli ifjak nála
kedvesek voltak. A' példát más házak is követték, 's így mi jó napokat élénk. Dienes,
Marjási Boldizsár és Zsigmond, Zoltán Pál és mások, nem elégedének-meg ezzel; ha-
nem a' Patakiak' házaikhoz 's korcsmákra is elmentek. Táncz, vadászat, szánkázások,
apró verekedések, csintalan kártételek, ablaktörések váltogatták egymást. Nékem a'
Budayné vacsorájin 's tánczain, 's a' Joankával való lételeken kívül semmi efféle nem
kelle. Szatthmáry Mózzel kijártam a' Bodrog' szélére, 's én vagy ő Virgílnak egy 170, 425, 476,
Eclogáját, Horátnak egyik vagy másik Ódáját el el declamálánk egymásnak. A' do- 566, 725
num memoriae ellen akkor nem vala panasz. Az én barátom Bibliothecárius volt.
Bezárkozánk tehát a' Bibliothecába, 's ő előmbe raká a' régibb és újabb Deák Poetákat,
's ezeknek olvasások alatt felejtém társaim' vad örömeiket. Penthernek Architecturá- 421, 478, 569, 728
ját kihordám szobámba, három négy gyertyát gyújték-meg, 's éjfélig rajzolgaték. Mind
jó; de fundamentom nélkül, czél nélkül, methodus nélkül.

Komjáti Ábrahám kiméne a' külföldre, 's midőn Bécsben töltene néhány heteket, 419, 479, 570,
egy fiatal Francia, Cap-Martin²² de Chaupy, belépe hozzá, 's kéré, hogy neki szerez- 730, 921
zen valami házat, ha ollyat tud, a' hol ő leczkéket adhasson a' francia nyelvben. Ez az
ember egy nap belép hozzám Patakon, 's kezembe adja a' Komjáti levelét. Az anyám
írt, hogy neki igen kedves lesz, ha leczkéje alá fog, 's így az embert megtartánk,
felruházánk, magunkkal szállásoltatánk, éteténk. A' duellumban össze szurdalt, össze
vagdalt, össze metélt, Rómát és Velenczét megjárt, és mindenünnen megszökni
kénytelenítetett ember Patakon is duellálgatni akara, 's minthogy ollyat ott nem találá,

²¹ Obristwachmeister [Emendálva.]

²² Chap-Martin [Átírás.]

921 harmad fél holnap mulva ott hagyta. A' mit tudok, ennek köszönhetem a' Nyelvben; mert azután olvasás által gyakorolgtam magamat.²³

27, 417, 575,
689, 736, 933

417, 736

170, 422, 482,
573, 733

422, 479, 569, 728

Az Anyám 1776. ismét kívána valami nyomtatni-valót. Bessenyei György már ekkor úgy is mint Író és Poeta, úgy is mint Ágense Generális Beleznay Miklósnak az Udvarnál, ragyogni elkezdett, de nagyon kétes ragyogással; mert a' nagyobb rész nyelv' és ízlés' rontással vádolá, 's így Gróf Teleki József; a' másik rész azt a' ki németül és francziául jól tud, de iskolájit Patakon vagy Debreczenben el nem végezte, 's deákul nem szóll, nem ír, nem olvas, nevette, tudatlannak mondogatta, 's így Debreczen és Superintendens Szilágyi. Egy Pozsonyból Patakra jött ifjú, Szilasy Ferencz egyéb könyvei közt elhozta volt magával Bessenyeinek Der Amerikaner név alatt németül írt kisded Munkáját is. Csudáltam hogy Magyar németül írni tud, 's kicsiny lévén a' Munka, lefordítottam. Annyi eszmélet már ekkor vala bennem, hogy megtekintés nélkül sajtó alá ne bocsássam; de Öryhez vinni nem mertem. 's Szilágyi privátusai Gyürki, később Referendárius és Tornai Fő-Ispán, Szilasy József, később Protonotarius és Septemvir, 's mások, csudálkozva láták, hogy én minden Mester nélkül jobban is szebben is rajzolk mint ők, 's ezt besugák Prof. Szilágyinak. Ez látni akará minden Munkájimat, megdicsért, buzdított, de nem mondta, hogy járjak leczkéjire. Ez a' dicséret és buzdítás bátorrá teve hozzá vinni-le fordításomat, megvallani hogy azt az anyám ki akarja adni, 's kérni, hogy tekintené meg. Nagy örömmel teljesíté kérésemet, 's azt tanácslá, hogy írassak társaimmal gratuláló verseket, tegyek elébe egy Ajánlást az anyámhoz, 's nyomtattassam ritka sorokkal, hogy a' Munka igen vékony ne legyen. Mind ezt híven teljesítém, 's a' Munka megjelent e' czím alatt: Az Amerikai Podocz és Kazimir Keresztyén Vallásra való megtérése. Németből Magyara fordítottatott K. K. F. által. Kassán, Landerer Mihálynál, 1776. öt év. 8. [...]²⁴

170, 422, 484,
574, 733, 936

424, 484, 574, 735

Martziusban 1777. az atyám' testvére Kazinczy András Úr, ki Consiliárius első Zemplényi Al-Ispán Szirmay Tamás Antallal, Bernáth Ferencczel és Ferencznével, Józsa Lászlóval Bécsbe méne, elvive ezen útra, hogy Bécset lássam. Egy nap kimenénk a' Belvédérbe is. Vezetőnk az Alföldi Iskola' szobájiba vezete, 's a' bátyám előre elkészíte, melly természetesen látok ott egy Zsidófejet, a' mint az az ablak' fiókján kinyúl; 's a' Donner' Öregét, mellyen a' szakál minden szálát megszámlálhatni, és a' Van-Huysum' virágít. Még nem érénk a' Zsidóhoz, midőn én Van-Dycknek egy fejét megpillantám, 's az úgy megragada, hogy a' bátyám nehezteléssel vala kénytelen elvonni előle. A' kis csoport most megállá a' Zsidó' csudáltában; én pedig ellopám magam', 's ismét a' Van-Dyck' embere előtt állék. Donnerhez kiáltának, 's a' bátyám megjijedve vevé észre, hogy elvesztének. Szaladtak mindenfelé, 's sokára Van-Dyck előtt leltek-fel. A' bátyám már össze akara rázni, 's azt mondá hogy nincs eszem, hogy abban a' semmiben veszttem-el magam', 's nem érzem a' Zsidó', 's a' szép beretvált szakálú Öreg, 's a' Huysum' Virágainak becseket. Akkor Van-Dycknek még nevét sem hallám, 's ez az akkori ízlésem mutatja, hogy mi leheték vala, ha Bécsben, Párizsban, Rómában születtem volna. Nem szégyenlem azonban megvallani hogy még ekkor a' Correggio' Iójában nem találtam a' mit azolta találtam, és hogy akkor még nekem az Alföldi iskola többnek tetszett az Olasznál.

²³ magam[.]t. [Átírás.]

²⁴ [A cím utólag beírva a kihagyott helyre.]

Bécsben látni akarám Bessenyeit, kinek magam vittem egy nyomtatványt fordított Munkájából, 's nem találtam. Cselédje bévive szobájába, 's ott írtam hozzá egy levelet az ő olajban vagy pasztelben festett képe előtt. Mit nyertem volna azzal, ha őtet találtam volna! mert úgy reménylhetém vala, hogy ő elviszen Báróczyhoz, Barcsaihoz, Czirjékhez, 's hasznos intésekkel ereszt-el magától.

423, 575, 689,
736, 936

Baróti Szabó Dávid Kassán Rhetoricát tanító Exjesuita Professor ezidén ereszté-ki rímetlen Magyar Verseit. Az új jelenés közönséges megvetéssel fogadtatott, mert ezt annak jeléül vevék, hogy Szabó nem tud rímelni, a' mit még a' falusi Notáriusok és az asszonykák is tudnak. 'S a' nevetés kivált Patakon vala igen szilaj. Én, valamint az én barátom is, Szathmáry Mózes, épen ellenkezőleg ítélnék, 's kivált én: mi ketten nem azt nézénk a' mi már van, hanem a' mi még lehet, és bizonyosan lesz. Én néhány distichont írék Szabóhoz, 's elküldém neki postán. A' mit én írtam, nincs meg többé; szégyenlém később a' szerencsétlen merést, 's eltéptem: de még bírom a' Szabó feleletét:

428, 485, 575,
737, 948

428, 576, 737

428, 485, 576, 737

Könyvedet és leveled vettem. Leveledre levéllel
Szolgálók; könyvért könyvet örömmel adok.
Drága nagy Urfi, nagyobb szép dicsőség erőmnél
Méltó dicsérést nem tudok adni reád.
Illy fiatal korban illy dolgokat úzni? tetőled
Majd ezután mit nem várhat az édes haza?
Tartson az ég Nyelvünknek elővitelére sokáig
És mellyet kíván e' teher, adjon erőt.
Eggy kívánságom még van: betöltöd e, 's hogy nem?
Mit fogadál, mikoron szembe beszédbe jövének?
Hogy követőm léssesz, 's ilyen mértékre szedendesz
Verseket, ígéréd: már kötelezve le vagy.
Ám de mit emlegetek, téged minek intelk erre?
Lám leveled' csínos verssel ajánlja magát.
Megvallom: de talán gerebet más vetni fog ebben,
'S másra vagyon kedved tolladat adni talán?
Félbe ne hagyd, kérlek. Többet gyarapíthatod illyképp
Nyelvünket; nevedet sokkal elébbre vihedd.
Tisztelvén Sáros-Patakot, magam ezzel ajánlom.
Másszor is írni fogok, másszor is írni ha fogsz.
Kassán, 1778dikban,
Böjtmás havának 8dik Szabó Dávid
napján.²⁵

Első gyermekségem olta szokásom volt azokat a' kiktől tanulhaték, megkeresni. Ha 940
Semlyénből Regmeczre, innen oda vittek szüléim 's Praeceptoraim, 's megszállánk va-
lahol, azonnal mentem a' Predikátorhoz, 's elbeszélletém vele, hol és ki alatt tanúlt,

²⁵ [A „Félbe ne hagyd...” sortól kezdve a kéziratban a lap bal oldalán, 90°-kal elforgatva található az utolsó 7 sorból álló szövegrész, ami azt sugallja, hogy a verset utólag írta be Kazinczy, ám a kiha-
gyott hely végül kevésnek bizonyult.]

940 melly nevezetesebb dolgokat 's történeteket láta, 's végig dúlám könyveit, melly nagy
neveletlenség és vakmerő cselekedet ugyan, de engem arra segélle, hogy sok könyveket
ismerjek, 's olykor vagy ajándékban vagy pénzen igen becses könyveket kapjak.
426 Biharban ez idén Gróf Andrásy István, Monokról, Zemplényben, a' Fő-Ispáni székre
iktattatott, 's az anyám bennünket a' Zemplényből oda nagy számban lemenőkkal, de
tulajdon szekeren, lekülde. Keresztül menvén Debreczenen, felkerestem Varjas és Sinai²⁶
Miklós Professorokat; az első könnyű volt mint a' pehely, a' másik nehéz mint az ólom.
Belépvén a' kisded Varjasnál, 's megnevezvén magamat, azon pillantatban felkapa asz-
taláról egy szelet papirost, kezembe adja, 's ezt kérdi: Hiszem e, hogy Atila tudott
deákul? Ime ezt ő írta; ha értem e?

Amari ait fel

Cela casta nive...

Az egész nagy dolog, a' minek a' tudós férjfiu olly szertelenül örült, az vala hogy ezen
deák szókat magyarul kell olvasni:

A' Marjait fel

Kell akasztani ve...

'S így mulattata tovább is. Elúnván az épen nem mulatságos mulattatást, noha örvendék
hogy egy előtte igen becses kiadású Zsidó Bibliát velem látata, oda hagyám, 's mentem
az ólom emberhez.

Ez alig tudá tudós álmaiból felrázattatni, 's hallván hogy Pataki Studens vagyok,
Váradra megyek, 's a' többi, minden syllabán elakadt hangzással ezt mondá: Tes-sék le
bo-csát-koz-ni. – Leültem. Társalkodásunkat e' nevezetes mondáson kezdé: A' Pa-ta-
ki Pu-bli-cu-sok, vagy is Ur-fi-ak, el-vé-gez-vén is-ko-la-i pá-lyá-jo-kat, úgy hi-szem,
el-mé-je-ket és fog-la-la-tos-sá-go-kat a' ha-za' tör-vé-nyé-nek meg-ta-nú-lá-sá-ra for-
dít-ják. – Igen is, felelém a' véget nem érhető lomha beszéd után igen sebesen; 's ezt is
hamar oda hagyám. Melly rettenetes ember! mondám. Csuda e, hogy ez tizennyolcz
esztendő olta tanítván a' Közönséges Történeteket, ennyi idő alatt a' Harmadik
Századig tudott elővergődni? Beszéllém Patakon a' két történetet, 's a' szeretetre-méltó
Öreg majd kiömlött nevéttében.

423, 484, 574,
733, 936

Pesten keresztül menvén, hogy Bécsig legyen valami olvasni valóm, elmenék a'
Weingand' Könyves-boltjába, 's ott megvettem a' Wieland' Gratziajit és Musáronát,
sem Wielandnak sem a' két Munkának nem hallván soha hírét, de úgy ítélvén, hogy a'
mit illy pompával nyomtattak, 's a' legszebb hollandiai papirosra, annyi réz metszéssel,
nem lehet méltatlan figyelmemre. A' két Munka gyémánt vala a' csirkécskének; nem
47, 425 értettem. Csak hamar történhetett ezután, hogy az anyám velem Kázmérba méne által
Nedeczky Jánosné, szül. Beothy Franciscához, 's én az asztali óra mellett néhány köny-
veket pillantván-meg, engedelmet kértem, hogy azokat szabad légyen végig tekinteni.
'S itt a' sok imáds. könyv mellett egy gyönyörű kiadású Munka: Wielandnak Dio-
genese, olly formátban mint a' Grátziák, 's szint úgy elhintve rezekekkel és vignetekkel.
Nedeczkyne látta csorogni érte nyálamat, 's a' nála haszontalan könyvet nekem aján-
dézkozá. Ezt sem értém; de inkább még is mint a' két másikat. De ez a' Diogenesz volt
az a' dió, a' mellyet megtörtem, 's most olvashatám már a' két másikat is.

²⁶ Pronai [Átírás.]

Prof. Szilágyi Göttingából egy Musen-Almanachot hozza, 's kiadá vagy Párniczky-nak vagy Báró Podmaniczky Sándornak, kik azt ismét velem látaták. Ebben levén Gessnernek valamelly Herczegnéhez írt Idylljét 'S most²⁷ Gessner ragada-el Diogenestől. Mindent tudakozék, ha Gessnernek vannak e kiadott Munkáji, 's senki sem tuda felelni kérdésemre. Azt én legelébb Kassán 1780. lelém egy Könyvkötőnél, 's szerencsémre eladó volt a' könyv, 's képzelhetni hogy megvevém.

Némelly Deákok 's Publicusok a' Mészáros Ignázt által fordított Kartigámot olvasgatók az édeskés szerelem és a' dagályos cifra beszéd miatt el nem telhető gyönyörűséggel. Az én ízlésemnek az nem lehet kedves; én az helyett a' Wieland' három Munkájában, Rabenernek Satyrájiban, leginkább pedig a' Báróczi' Marmontelében lelém örömeimet. Talán maga Báróczi két nyomtatványt tétete-le eladás végett a' Bibliothecába, 's Szathmári Mózes említé azt nekem, 's én az egyiket megvettem, addig még sem Marmontelnek sem Báróczinak nevét nem hallván. Ebben viszont a' Kartigám' csudálóji nem találának semmi szépet. 'S most vége vala a' Török István' theologiai leczkézésinek: Ez látván hogy csak a' Poetákban élek, Vitringának valamelly vastag Munkáját adá kezembe olly ígérettel, hogy ha azt szüreti vacatiónk alatt végig olvasom, egy Munkával ismertet-meg, mellyet képzelhetetlen örömmel fogok éjjel nappal forgatni. Ezerszer fogtam Vitringához, ezerszer hagytam abba. Lehetetlen volt! Lehetetlen. Török bosszankodott, nevetett, de még is szavát állá: Kihozata számomra a' Bibliothecából a' Morhóf' Polyhistorát, 's megajándékoza²⁸ a' Janus Secundus Verseinek egy igen rossz, igen mocskos kiadásával. Ennél kedvesbb ajándékot még soha nem vettem. Minden iskolai időm ezentúl ezeknek, és a' kiknek isméretekre Morhóf vezetett, volt nem vesztegetve, hanem szentelve; mert én ezeket komoly stúdiummal 's nem játszodva olvastam, 's elkezdém követni, kivált a' Musen-Almanach' kedveltebb darabjait.

Az anyám nem sürgete többé, hogy ismét nyomtattassak valamit, 's magamat sem bánta többé az a' viszketeg. Óhajtottam hogy Íróvá válhassak: de láttam hogy arra készületek kellenek, 's késedelem inkább mint sietés, 's gondosabban dolgozgatám, csinosgatám fordításimat Rabenerből 's másokból, 's Verseimet.

A' Kassai Kerületbeli Iskolák' Királyi Fő-Igazgatója Septemvir Péchy Gábor Úr 1779. Apríl. 27d. Patakra jött, 's megizente a' Professoroknak, hogy az iskolai ifjúságot látni akarja. Felgyűlénk az Auditóriumba, 's a' Fő-Director, kísérve a' Kassai Acemiának Prodirectora az Exjesuita Kenyeres József, később Rozsnyai Kanonok által, megjelent. Alig fogának helyet, midőn Kenyeres az én nevemet hallatá. Megrezenve költem-fel. Ekkor Kenyeres köszönte a' Szabó Dávid' nevével; elmondá az ifjúságnak, hogy én versben írtam Szabóhoz; engem magasztala, az ifjúságot pedig tűzelé, hogy kövessék példamat. Érzettem, mélyen érzettem, hogy a' meg nem érdemlett magasztalás pirotság és nem egyéb; 's ezt nem jegyzeném-fel, ha az nem érdemlené az említést, hogy Kenyerest bizonyosan Szabó kérte-meg erre, midőn Kassáról kiindúlt. A' Péchy Patakon-létének napját Prof. Szombathy Úrnak jegyzéséből vevém, 's e' napokban találtam rá régibb papirosaim között.

²⁷ [Az „Idylljét” után hely van kihagyva.]

²⁸ megajándékozá [Emendálva; az ékezet törölve.]

170, 429, 455, 485,
579, 741, 942

A' rólam vetett remény valóban kötelezett, hogy azt teljesedésre vigyem, 's ége ben-
nem a' láng, hogy teljesedjék. Most azomban, következvén utolsó examenem, egész
szorgalommal neki fekvém az iskolai tárgyaknak. Kevés hetekkel az examen előtt
Theol. Prof. Öry Úr alatt publicus defensorrá tétetém, 's a' dolog olly jól ment, hogy a'
Prof. a' sok recte, praestanter, optime mondásain kívül nem ére egyébre. Examenkor
elbúcsúzánk, 's Prof. Szentesi felelt. Ha ezek a' mi mostani Nagyjaink egykor kidől-
nek, kikben lesz minden reményünk? ezt kérdé, 's felele: In Vobis! A' hely Ciceróból
vétellett.

432, 482, 577,
740, 944

Július²⁹ Vice-Cancellárius Gróf Pálffy Károly (később Herczeg) a' Fő-
Cancellárius Gróf Eszterházy Ferencz testvére, Károly Egri Püspök által installáltaték
Zemplényi Fő-Ispánnak, valóban királyi fényességgel. A' Collegiumbeli ifjúság egész
Petrahóig méne elejekbe, 's elfoglala az út két szélét. Az Egri Püspök, látván a' sokasá-
got, sokszor sohajta-fel; a' mint a' Vice-Cancellárius valakinek, ez pedig tovább monda,
hogy ennyi nem-pápista lélek hogy fog majd mind elkárhozni. A' négy Professor
megállítá a' szekeret, 's Szentesi igen ékes deáksággal tartá köszöntését a' Püspökhöz,
modestiáját magasztalván. Virtus ista, quam Dnatio Vestra memorat, filia est alterius
virtutis, quam Dnus noster Jesus Christus his verbis commendat:... 's Szentesi 's
három társa elhült, hogy a' Püspök el nem készülve olly lelkesen 's eggyzersmind
olly paposan toda felelni. Ugyan ő köszönté most a' Vice-Cancelláriust; de az alig
tuda valamit mondani, 's felette zavartan. Én a' négy Professor mellett állék, 's
benyujtám Verseinket, mellyeket a' Professoratus velem írata-le, úgy hivén, hogy az is-
kolában én vagyok a' legszebb Író. A' Vendégek a' várban ebédlének, 's itt Dienes öcsé-
met éré egy nagy megtiszteltetés. A' Püspököt kísérő Kánonok végig tekinté a'
benyujtott Verseket, 's Dienest keresteté, mert az ő verse vala legjobb. Dienes jött, 's
úgy fogadta-el a' magasztalást, mint érdemlett bért. Bolond Pap, ugymond nevetve;
hogy fel nem tudá érni ésszel, hogy illyet nem ír gyermek. Meg szólítva tudnillik, hogy
ő is írjon, addig forgata velem valamelly új deák Poetát, míg a' versben csak a' neveket
kelle elváltoztatni. Minek kínozzam magam hijába? monda; úgy sem ismér rá senki; 's
leírta a' készen-lelt verset.

433, 483, 578, 740

170, 435, 486,
579, 742, 952

Az anyám engem Kassán adott patvariára Milecz Sámuel Prókátor Urhoz, a' Tornai
Urodalom Fiscalisához, Dienest Keresztúrbán Tokaj mellett a' Gróf Aspermont
Fiscalisához Major Zsigmondhoz, ki később Zemplénynek Fő-Notáriusává leve. Az én
Auctorom most Huszti volt, mert még akkor nem vala a' Törvényben jobb Írónk. De
a' ki a' Classicusokat és az újabb idők nagy Írójit megizeltette, az nem igen fogja
Husztit forgatni. Én tehát Milecznél 1779nek talán Octóbere olta 1780nak³⁰ talán
Septemberéig semmit sem tanúltam egyebet, mint azt, hogy papirosról papirosra mint
kell leírni. Maga ez az igen nemes lelkű ember annyira el volt foglalva hajának kolbász-
ba fodorítása által, míg később, 's már ötven esztűdős korában, azt ő is czafliba foná,
mint minden mások, hogy oktatásomra soha rá nem ért. Nem is hitte, hogy az ő prin-
cipálisi méltósága megengedhesse, hogy ő a' maga patvaristájával beszélhessen. Én
azonban körülé igen kedves napokat éltem, 's párnazsákját magam raktam, a' kocsissal
kivitem, felkötöttem, 's ha a' kocsi billent, egy szökéssel kiugrák mellőle, 's felhág-

²⁹ [A „Július” után hely van kihagyva.]

³⁰ 1800nak [Átírás.]

tam lépcsőjére, hogy ő fel ne forduljon. Soha velem baja nem volt, sem nekem vele, 's szerettük egymást: de azt csak még sem tevő jól, hogy legalább utazásaink alatt velem a' törvény és perlekedések felől nem beszélt. Poshadsága örök némaságban tartá. 743, 952

Tornán létünkben, hogy maga ne egyék velem és a' Kasznárral, ebédre vacsorára hívá a' Plebánust, egy Hajnalkői nevű fiatal embert, ki kevéssel az előtt jöve Rómából, hol tanult. Ez néha nagy Pápista, néha igen szabad gondolkozású ember volt: Milecz pedig, Pozsonyi Luth. Predikátor' gyermeke 's³¹ elébb a' már megvénült Glaczingernének,³² most már az ágy vetőjének szerelme mellett, kit az én eljövetelem után el is veve, Gellertnek szorgalmatos olvasója. Milecz és a' Plebanus így gyakorta össze kapának a' Vallás' leczkéjin. Abban én voltam ám hatalmas, de a' Principálisnak tartozott tisztelet nem engedé, hogy védelmére keljek. Elúnván a' sokát, egyszer, midőn Milecz elakada, engedelmet kérék, hogy én expedialhassam. Megengedé hogy szólljak, 's most a' Plebánus akada-el. Nehány minútumig nem leheté még a' lélegzést is hallani. Elálmélkodék Milecz, elálmélkodék a' Plebánus hogy én mit tudok ezen haszontalan tudományban. Végre a' Plebánus megszóllala. Kérte a' Fiscálist, hogy eressen engem hozzá, valamikor a' munka engedendi. 486, 581, 744 440, 486, 581, 744

A' Plebánus elbeszélteté velem, hogy jutok én olly Theologiai mélységek' tudásához. Én öt esztendeig tanultam ezeket, felelék. De minek? „Minek? Uram, ettől idvezség függ, 's így csak megérdemli.” Az Úrfi tehát nagyon hiszi a' mit Calvin taníta? „Hogy ne? hiszen azt a' Biblia is tanítja.” A' Praedestinatiót is. „Minden bizony! te Csupor, hogy mersz te a' Fazekassal perleni.” Úgy kiforgata a' Plebanus, hogy alig várám az elmehetést. Szaladtam a' Kastélyba, 's a' kapu felett a' tő felé álló gömbelyeg szeglet szobába, melly nekem vala szállásul kimutatva, magamra zárám az ajtót, térdre buktam, 's sírva kérék Istent, hogy engem a' Szent Pál tanításától elvetemedni ne engedjen. Ah, nem hallgattaték meg a' kérés! Addig dolgozám Vallásom' Apológiáját, nem hogy a' Plebánusnak mutassam, nem hogy sajtó alá menjen, hanem hogy számot adhassak magamnak arról a' mit hiszek és hinne parancsoltatik, míg haragomban tűzbe vetém Apológiámat, melly Patakról hozott hitemet nem megerősítette, hanem egészen semmivé tette. Szaladtam SzentGyörgyihez, elpanaszlám bajomat; a' tiszteletes és bölcs ember mosolygott magában, de komolyságát elő vevén, intett, hogy kételkedjem mindenfelől, még a' legszentebb felől is; abban az esztendőben vagyok, a' midőn azt tehetem már; de ne soha, soha az Istennek és az Igaznak tartozott forró tisztelet nélkül. Ha ezt teszem, bizonyosan oda jutok, a' hova eljutnom kell. 487, 582, 745 487, 582, 745

Kassai Patvariám után Eperjesre küldöttek. Oda 1781. Januárius' 11dikén értem. Magunk szállásunkon élünk, kosztban a' ház' gazdájánál, azután két rettenetesen öreg Kisasszonynál, kiknek neveket is elfelejtettem, 's csak reggelenként járánk Toperczer Prókátorhoz, 's leírtuk a' mit előnkbe adának. Melly megbocsáthatatlan vétek, hogy a' szülék vagy azoknak rokonaik meglegszenek azzal hogy a' fiatal ember patvariára küldessék, 's fel nem vigyáznak, hogy ezek tanulnak e, 's azt e, a' mi cél? Tanultam én éjjel nappal, de soha sem törvényt, hanem egyebet; tánczot, flauttavert; eljártam Hellner és Neustädter Predikátorhoz, kik közzül az elsőbb Kézsmárkon iskolai Tanítóm vala a' 170, 444, 489, 585, 748, 960 444, 489, 585, 748

³¹ [A laphatárra került „s” a 22b és a 23a oldalon is szerepel; emendálva.]

³² Glaczingernének, [Átirás.]

960 Grammaticában. A' festésben is vevék leczkét Krámertől; de ez abba hagyá, megvall-
ván, hogy nem tud rajzolni, olajjal pedig dolga ritkán van.

489, 586, 750 Eperjesen töltött időm veszett idő volt volna, ha a' Tánczmester és egy minden
tekintetben tiszteletes leány Pataki vadságomból ki nem faragtak volna; 's ez is haszon.
Steinmetz Náni, egy Özvegy Katonai Orvosné leánya, 's egy³³ Kapitány' testvére,
közönséges tiszteletben állá ifjak és öregek, férfiak és asszonyok előtt. Grátziai növése
's lelkes, de nem nagyszépségű arcza, szép culturája, igen nemes gondolkozása, 's fedd-
hetetlen erkölcei ötet előttem annak nézeték, a' kit haszonnal szerethetek. A' lány
épen olly szerelmes vala belém, 's boldogságomnak nem volt egyéb híja, mint az, hogy
Keczer György is ége a' lányért, 's mindég nyakunkon űlt. Én egyet értve a' lánnyal,
's bizonyos szerelme felől, nevettem bosszantásait. Náni azt óhajtá, azt reménylé, hogy
ötet elveszem. Én Pestre menék, sokára elfelejtém a' kedvest, mert új szerelmeim eltolák
a' régieket, a' távollakót; 's Keczer a' kesergőt végre is elvevé.

500, 606, 774 Egy délután Náni nem vala honn. Híjába vártam, 's mennem kelle. Elúnván anyja'
múlattatását, bementem a' Náni' szobájába, 's ezt írtam:

Sie siehet dieses Blatt, und lächelt es froh an.

Vielleicht o... welche Lust!

Vielleicht drück Sie's an ihre Brust.

Götter, lasst mir den süßen Wahn,

das höhste Glück auf dieser Erde,

und macht, dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' papirost dolgozó-asztalának fiokjába tevém, 's késő estve eljöttem.

De hogyan van az, kérdém magamtól, hogy ezek az én legelső német verseim mind
jambusokból állanak, és ha a' német verset nem scandáljuk, az nem is vers: a' magyar
pedig scansio nélkül is vers, 's magyarul nem lehet olly könnyen scandálni a' rímes sort
mint németül? Még akkor semmi szövetkezésben nem valék Rádayval, és hogy ő
scandálja a' rímes magyar sorokat, nem tudtam; magamtól, 's az itt elmondott német
soraim által, jutottam e' gondolatra. Elkezdém a' próbát, de az egészen kifárasztta. Még
most sem ismerek nehezebb nemű dolgozást. De nem szebbet is, ha szerencsés a' mun-
ka, és ha a' tárgyat francia könnyűséggel³⁴ öntjük versekbe. Ráday Pálhoz írt Epistolám
ezt bizonyítja. Később az öreg Ráday tüzelt, hogy próbálnám ezt; valamint Versegit is
ő. Én nem boldogultam benne: de igen Dayka, kinek én adtam által a' Rádaytól vett
leczkét, 's később Szemere és Szent-Miklós, 's mások. Híjába mondja Berzsenyi, hogy
ez a' neme is verselésünknek nem egyéb mint Leoninismus: én úgy hiszem, hogy a' mit
én e' tárgyra nézve a' Berzsenyihez írt Epistolában mondtam, nem szenved ellen-
mondást. Más a' görög és a' Római schemájú sorokra csengőket rakni: más a' rímes
soroknak a' scansio által egy bájjal többet adni, azokat megnesemesíteni.

Az én tisztelettel szeretett Nánimnak én ezenfelül azt köszönöm, hogy az ő szerel-
me, mint egy mennyei Génus, megóva társaim vad örömeiktől 's veszedelmeiktől,
még akkor is, midőn már tőle eljöttem.

50, 170, 490, 587, 750, 963 Pestre 1782. Augustusban menénk-le. Az anyám velünk jött, hogy László öcsémet
Generális Gróf Wartenslebennének szül. Gróf Teleki Klárának általadhassa, mert a'

³³ Orvosné, 's egy [Beszúrás a sor felett.]

³⁴ könnyűséggel [Átírás.]

Grófné megnyerte férjétől, hogy az öcsém a' katonai szolgálatot az ő Brigadájában 963
kezdhesse. Bernáth József Úr veve-fel Patvaristájának számokba, de úgy, hogy szálláson
és asztalon máshol legyenek, 's így ismét magamra valék hagyva. Ha más feketék neki a'
törvénynek 's Prókátori Censurára elkészülhetett; az, bár ezen elhagyatásban, nekem
sem volt volna lehetetlen; de senki sem volt, a' ki előmbe adja, hogy az szükséges; ma-
gam pedig arra vágytam, hogy mint Vice-Notárius szolgálhassak, nem mint Fiscális, 's
így a' törvény' tanulása legutolsó gondom vala.

Addig Protestans Ifjak nem eskettetének-fel a' Kir. Tábla' Juratusságára: József most 172
parancsolá, hogy ezeket is eresszék oda. A' Kir. Tábla rescribált, de annak nem vala
haszna. Így én is, az öcsémmel felesketteténk, azon nevezetes napon, melly a' Protestáns
ifjoknak ide utat nyitott, Septemb. 21d. 1782. Én így Protonotarius Sággy Mihálynak
Cancellariájára vétettem-fel, de a' mellynek semmi hasznát nem láttam; igen azt az al-
kalmatlanságát, hogy egy nap Palotásává tevének a' bosszankodó Pápista Jurátusok, 's
így, minthogy Sággy inast nem tarta, midőn kiment a' hintáján, a' bakjára kelle felállá-
nom, 's neki annak ajtaját megnyitnom. Kornis István, később Abauji Fő-Szolgabíró,
tudakozá tőlem, ha Urfinak tetszik e a' csatlóskodás, 's kiállott az úczára, 's úgy néze a'
hintó után és utánam. Hát neked tetszik e, hogy Protestáns ifju csatlósodik ott? kérdém,
de csak magamban; mert mire való volt volna az elkeseredteket ingerleni?

Soha ember több tisztelettel azok eránt, a' kik tiszteletet kívánhattak, nem
viselteték,³⁵ mint én, 's egy egy nevetségesebb vád nem lehet mint az, hogy én nem
imádok egyebet mint magamat, mert azokat a' kik lopott bíborban fénylenek, nevetem,
's oltárjaikat szerettem döntögetni. Rádayhoz, Orczyhoz templomi érzéssel közelítet-
tem mindég. Ráday ritkán mulasztotta-el a' Játékszínt, melly akkor még a' Város' kerít- 29, 490, 587, 751
ésének egyik-Rondellájában tartá Mutatványait, a' Duna' partján. Én háta megett
fogtam ülést a' parterren, noha házához is eljártam, 's azért ott, hogy minden szavát
hallhassam, ítéletét vehessem. Azok, a' kik őtet szerették volna ismerni, de általam nála
magokat felvezettetni nem akarák, mellettem vettek ülést; 's midőn a' kárpit leeresztették,
elkezdék közleni velem ítéleteket a' játszott darab felől. Ráday azonnal hozzánk csatlá
magát, javallotta, vagy megigazította ítéleteinket, 's leczkéket tarta a' Dramaturgiai há-
rom Egység (temporis, loci, actionis) felől, 's elbeszéllé mit csinála Gothe a' maga
Götz von Berlichingenével. Engem Rádaynak a' szép menyje is, 's ennek férje, tovább
Assessora a' Kir. Táblának, 's végre Koronaőr, azzal a' figyelemmel láttak mindég, a'
melly azt árúlá-el, hogy ők annak tudnak nézni, a' mi egykor majd lesz; úgy hogy ez
az ő szóval figyelmeik gyakran megzavara. Mélyen érzettem mi nem vagyok, 's jósa-
gok nem elbátorított, hanem elszégyenített.

Ismert az öreg Generális és Abauji Fő-Ispán Orczy is. Eggy estve ő is theatrumba 82
ment, gyalog, és egyedül; csak akkor sejtém-meg hogy jó, midőn mellettem elméne.
Plundriban, az az, térdig-érő német nadrágban, viaszos nehéz stibliben láta-meg, fel-
kötött ezüst sarkantyúval, melly a' Mággyas ficzkóknál ugyan azon elnémetesedni
kezdő világban módi volt, de nem olly elhatalmazott, hogy nekem is úgy kellett volna
öltözködnöm. Kis fiu, mondá Orczy, mit mondana erre a' tisztes öltözetre a' nagy-
atyád, az én lovagló pajtásom (Bossányi Ferencz), ha így látna? No jó, no jó! ám legyen

³⁵ viselteték<ék.>.

963 német a' seggetek, ha veszni indultatok: de szívetek magyar legyen. – Elnyelt szégyen-
letemben a' föld.

Gróf Teleki József, a' Koronaőr és Ugocsaí Fő-Ispán, akkor talán csak Békési
Adminisztrátor még, magához hívata. Megjelentem. Öcsém Uram jó gazda e? kérdé a'
tudományos beszélgetések után. A' jó-gazdaság, felelék, kettőből áll: sokat beszerzeni,
's keveset adni ki; nekem az elsőhöz módomból még nem volt. Bár szóllott volna világo-
sabbban a' Gróf, most köszönném tanácsát; mert az én jó anyám valóban véte, midőn
nem csak megengedé, hanem akarta is, hogy a' nagyobbakkal együtt lebegjünk. A'
Gróf megparancsolá László és István fíjainak, hogy velünk fonjanak szorosabb társasá-
got, 's a' két ifju Gróf, kísérve Strauss nevű Tanítójuk által, gyakran valának nálunk; én
490, 587, 751 gyakran nálók; mert Dienes öcsém inkább szereté Pataki barátjainknak társaságokat.
Cornides, a' Historicus, Telekinek Bibliothecáriusa, később Professor vagy inkább
Bibliothecárius a' Pesti Universitásnál, engem szeretett, 's neki sok jó intést, sok taní-
tást köszönhetek.

A' tanulni így szerető, 's tanulni így tudó ifju mennyire mehetett volna Pesten, ha
a' jobb fejek egyesületben voltak volna már akkor is; ha akkor is volt volna már
Trattnerünk, ki most az Írókat vacsorára ebédre gyűjti; ha volt volna Jankovicsunk,
Fejérünk, Kulcsárunk; ha Horvát István volt volna a' később alkotott Muséum'
Bibliothecáriusa; ha Szemere, Vitkovics, Kisfaludy Károly gerjesztgették volna a'
pislongó szikrát. Mostani ifjaink nem képzelhetik, melly pusztaság volt akkor Pesten,
's melly nehéz volt akkor tanulni, 's mennyivel boldogabb az a' szép kor, a' mellyben
ők élnek.

107, 967 Egy este egy barátomnál gyűlénk-össze, tiszta és tisztátalan lelkek, mint a'
Szent-Péter lepléé, 's a' beszéd a' Kőművességre fordult. Melly bolondság, mondá az
eggyik, olly társaságba, olly titkos társaságba lépni, mellynek célját, törvényit, tagjait
eggyen kettőn kívül nem ismerjük, 's csak azért, hogy ez által pillonghassunk; csak
azért, hogy azt mondhassuk magunknak, hogy mi jobbak vagyunk mint mások. Én
pedig, mondám azzal a' nagy tűzzel, melly engem, hatvannegyedik esztendőmben,
most is ifjúvá teszen; én pedig nem ismerek nagyobb szerencsét, mint azt, ha valaki
Kőművéssé lehetett. És, hogy valaki közzületek azt ne gondolja, hogy én magamat
Kőművesnek akarom nézetni, kimondom, hogy az nem vagyok, de hogy meg nem szű-
nök mindent elkövetni a' mi szükség, mind addig, míg azzá lehetek. Nem elég e az a'
biztatás, hogy ott minden Vallás tiszteletben van, 's mindenki azt követheti e' részben,
a' mit lelkiismerete javall? Nem elég e, hogy az Uralkodás ellen munkájokban semmi
nincs? és hogy ők új tisztet 's kötelességet senkire nem tesznek, de azt, a' mire minden
köteles, még szentebbül kívánják? Rossz és érdemetlen tagot semmi társaság nem óhajt,
semmi nem tűr. A' Kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz-fel. És osztán az a' szép
Egység, melly nem születést, melly nem fényt, hanem érdemet tekint. Ferencz Császár
a' Maria Therésia' férje egy lózsiban egy Consiliáriussal, egy Concipistával, egy
Hadnaggal, egy Franciscanussal, egy Kálvinista, vagy egy Rác Pappal, 's ott feltett
süveggel mindenike, 's ott mint barát és barát, mint testvér és testvér. Képzeltettek e
istenibb pillantást mint az volna ha őket így látnátok a' Virtus nevében egyesítve.
Ketten hárman ellenem kiáltának. Én meghagyom, mondám, kinek kinek a' maga véle-
kedését, 's elégnek nézem, ha a' magamét elmondhatom. De még egyszer: meg nem

szűnök mind addig zörgetni, mihelytt megtudhatom hol kell, míg azzá nem leszek. 967
Gyönyörűség annak a' társaságnak lenni tagjává, mellyben Kelemen Pápa, a' XIII. és XIV., 's Friedrich, Ferencz, és Swieten voltak.

Késő éjjel eloszlánk, kiki szállására. Fráter István megszólít, maga maradván velem, ha igazán szándékom e Kőműves lenni. De hogy kételkedhetel szavaim felől? mondtam, 's ismét előbbi tüzemmel. Tehát, barátom, én vagyok az, a' ki neked kimutatom az utat. 'S te az vagy e? kiálték, 's nyakába borultam; imhol már kőművesi csókkal csókollak-meg. Most, mondá Fráter (az Asszonyvásári, Biharban), nem mondhatok többet; de imhol a' Kőművesi tilalom: soha többé szándékoдрól senkinek nem szóllasz; én elindítom dolgotat, 's mikor ideje lesz, neked hírt adok.

A' dolog húzódott. Az Augustusi terminusra 1783. én megjelenék Pesten, 's a' Fejér-Farkas fogadóban ebédlék. Ott ebédle Gróf Török József is, a' Lajos testvére, akkor Assessor a' Debreczeni District. Tábla mellett. Nyílik az ajtó, 's belép Berzeviczy Gergely, 's mellettem fog helyt; ő akkor szálla-le szekereből. Tudod te, hogy ez a' Gróf Török Kőműves? kérdé tőlem fülembe sugva. Nem tudom: 's te bizonyosan tudod? Bizonyosan. Az vagy? kérdém. Nem vagyok, de az leszek, török, szakad. De miként? Az épen a' baj; sokszor próbáltam, 's mindég elnémultam mikor szóllanom kelle. Én nem fogok, mondtam, csak tudjam hol és kinél, 's miként kell kezdenem. Oh barátom, felele Berzeviczy, tedd meg te a' lépést, 's vezess osztán, íme egész bizonyossággal mondhatom neked, hogy Orczy Józsefnek, a' Generális fíjának előlülése alatt Septemb. elsőjén itt lózszi tartatik. Jelentsd-be még ma magadat, hogy akkor felvétethessünk. 172, 320, 490, 588, 755, 969

Ebéd után én Törökhöz felmenék. Mutatám, hogy vele titkosan akarok szóllani; de olly sokan voltak körülé, hogy lehetetlen volt szóllanom. Haza mentem; megíráм leveletem olly szándékkal, hogy ha Törökkel szóllhatok, szóllók; ha nem szóllhatok, kéрни fogom, hogy leveletem olvassa-meg.

Más nap kilésém, lehetek e vele. Mindég tele volt szobája. Így tizenkettődfélkor 172, 300 hozzá belépék.

Mélt. Gróf, mondtam, én már tegnap óhajtottam a' Mélt. Urral szóllhatni. Nem lehetett. Most is mindég jónek mennek a' Vendégek; vagy zárkozzék-el egy két pillantatra velem, vagy végye által e' leveletem, olvassa-meg, 's adja vissza.

A' legöldöklőbb lomhasággal általveszi 's olvassa. Nyílik az ajtó, 's belép egy valaki. Török megszólal: Uram, K. Úr engem arra kér, hogy tégyem Kőművéssé. Én nem tudom, micsoda pajkosság volt az valakiben, hogy rajtam magát mülassa, 's K. Urat megcsalja, azt mondván, hogy én Kőműves vagyok, 's boldogíthatom szándékában. A' levél szép, de nem nekem szóll. –

Az az impertinens ember általveszi leveletem, olvassa, 's én csaknem össze roskadtam haragomban.

Ez elmegyen. Török folytatja az olvasást. Jó egy második, 's Török ennek is kezébe adja a' levelet.

Mélt. Gróf, mondtam; ezt nem vártam. Levelem mutatja, hogy ha a' Mélt. Gróf személyében megcsalatkoztam is, szándékom tiszteletes, 's lépésem nem gondolatlan. Ezt a' Mélt. Gróf, profánus létére is, kénytelen tisztelni. Mi ád just a' Mélt. Grófnak az én titkom közössé tételére? Mi köze ezeknek az Uraknak az én dolgomhoz?

969 Követem az Urat, mondá Török; a' váratlan³⁶ megszólítás, 's ez az egész előttem nem ismert dolog engem egészen megzavart. Nem kellett volna nekik mutatnom, de a' tett meg van téve. Imhol vissza adom az Ur levelét, azon szent ígérettel, hogy az Úr megszólításával vissza élni nem fogok. Higgyen nekem az Úr, az Urat megcsalták midőn engem mondtak annak, a' ki az Urat szándékában boldogíthatom. Azonban belé fonattatva a' dologba, engedjen az Ur nekem egy kérdést. Azt beszéli az egész világ, hogy Giralton és a' Szirmayak között vagyon egy lózsí. Az Úr azon a' tájon lakik. Miért nem keresi az Ur a' felvételt ott, és miért itt?

Én ott Kőműves soha nem leszek, mondám; soha! Azok, a' magok vad Libertinismusokkal, melly nem ismer szentet, semmi tiszteletet, nem az én embereim. Szánom és szeretem némellyikét: de társaságokat 's a' velek lételt kerülöm.

Úgy nem szolgálhatok az Úrnak csak tanácsommal is. Uram, itt mindég jönnek, mennek; nem szállhatunk szabadon, 's én nem akarom azt gondoltatni, hogy titkunk van. Minek az? Nem tetszik enni jőni? Menjünk.

A' grádicson megfordúl. Uram, a' mit az Úr nekem a' Giraltiak felől monda, jutalmat érdemel. Gyönyörködve hallám azt. Hallja tehát az Úr: Én Kőműves vagyok, 's életem' egyik boldogságának azt tartom, hogy az vagyok. Az Úron azonban nem segíthetek, mert az nem rajtam áll. Annyit mondhatok, hogy Septemb. elsőjén itt lózsí nem lesz; az Úr tehát nyugton lehet. Be fogom jelenteni az Urat ott a' hol kell, 's egy hét alatt venni fogja válaszat, 's talán egy más valaki által. Azonban e' pillantat olta az Úr Candidatus, 's az első tilalom az, hogy ezentúl sem Kőművesnek sem profánusnak szólni a' dolog felől nem szabad. Az Úr szem alatt van, 's minden lépéseit lesni fogják. Az asztalnál tegyen úgy az Úr, mintha velem semmi dolga nem volna.

Török kevés napok múlva³⁷ elméne. Én mindennap a' Fejér-Farkasnál evém, 's Töröknek még jó útát akarék mondani, mert ebéd alatt fogatni parancsolt. Mindnyájan elmenének, csak egy kék talárisú, veresszakálú Rác Pap marada a' szobában. Domine Perillustris, monda, exspectat forsitan aliquam? Nem-nem, felelék, de ennek a' Grófnak innen az ajtóból kívánok jó útát. Ő is Bihari, én is az anyám után, mondám. Énnékem, mondá a' Pap, egy kis dolgom van itt, 's örvendek, hogy azalatt társaságom van. Hol nevelkedett az Ur? Felelék, 's megszereténk egymást. Mint nem csudálkozám, mikor megtévén a' lépést, megtudám, hogy ez a' kék ruhás, veres szakálú Pap is a' Felkentek' egyike volt!

172,300 Egy nap Budáról jövék estve felé a' hídon, 's egy egészen ismeretlen mellém vonakodék, 's sokáig mulatván velem, azon jelentéssel vála-el, hogy ő vagyon kiküldve tudósítani, hogy jelentésem örömmel fogadtatott. A' terminus' végével haza fogok menni; de ott szüret tájban veszem a' levelet, melly megtanít, mit tégyek.

Berzeviczy tudni akará mit végzettem Törökkel, 's majd lerogyott midőn hallá mi történt velem és levelemmel. Nem, barátom, mondá, én azt ki nem állám vala, és bizonyosan nem vágtam volna ki magamat a' bajból olly szerencsésen. Most, minekutána Berzeviczy megholt, 's nem lehet más mint a' minek én is ismertem, megbántása nélkül mondhatom, hogy igazat monda. A' ki a' Kőművességet és mindent nem belső

³⁶ Török; <de> a' váratlan

³⁷ [..]úlva [Átírás.]

érdeméért becsüli, hanem csak hogy vele pilloghasson, az ki volt volna forgatva sarkából az első szóra. 969

Én ezen terminusra nem úgy menék már mint Jurátus, hanem mint a' ki magamat Gener. Báró Orczy Lőrincz Abauji Fő-Ispán által Vice-Notariussá akarám kineveztetni. Megjelenék nála Tarna-Örsön, korán reggel, 's egy két óráig fíjának Piarista Praefectusával kelle múlatnom. Végre béeresztetém. Menté nélkül ült szobájában, 's paróka nélkül, kopasz fővel; a' Szent István Commendátori pántlikája nyaka körül függ. Elővéve franczia Poetáját, 's maga olvasá őket előttem, egész délig. Az én kis barátom, ez vala titulusom. Azután a' maga Verseiből és a' Barcsaiéból olvasa holmit. Ebédre, vacsorára hívatatván, mentét ölte, kiment, de asztal felett kevély felesége miatt egy hangot sem ejte. Vice Notariussá nem neveze-ki, azt mondván, hogy restaurálni fog: de bizonyossá teve, hogy akkor teljesíti kérésemet. 756

Szulyovszky László, Rákócson, megszóllítá az anyámat és András bátyámat, hogy velem az ő egyetlen leányát, most Boronkay Gáspárnét, vétessék-el. Az anyámnak sok gyermeke van, 's így nekem az ő egy leánya bizonyosan szerencse: neki pedig kedves lesz, hogy illy előmenetelre való vót kap, 's András bátyámmal kötött régi szoros barátsága még szorosabbra fonattatik. Mind az anyám mind kivált András bátyám kaptak az ajánlason, de én róla hallani sem akartam. Nézzék-meg, mondtam, a' Pazdics és Rákócz táji házasságokat, 's mondják, akarják e, hogy én is olly életet éljek? András és Szulyovszki úgy hitték hogy később rá beszéltetem magam'. 973

Borsod Vármegye a' maga Fő-Ispánja Gróf Andrásy István Exc. ellen panaszt teve József Császár előtt, 's ez Generális Orczyt küldé vizsgáló Bíztnak. András bátyám és az anyám elvégezek, hogy én sürgetném ismét a' VNotáriusságot Orczynál, 's Szulyovszky Lászlót kérék-meg, hogy vinne Miskolczra. Orczy kegyesen fogada; ismét olvasgatá verseit és a' Barcsaiét, de régibb szándékától 's biztatásától el nem engedé magát mozdítatni. Az út nem nekem használt, hanem Szulyovszkinak, mert Orczy ötöt a' Commissio' egyik tagjának nevezte-ki. 52, 82, 173, 320, 590, 756

1784. Januárus³⁸ 15dikén ebédén Kapitány Márjásy Urnál valánk, 's ebéd után Kapitány Puky András oda küldetett, hogy Szulyovszki engem valamelly ürüggyel küldjön máshova, maga pedig menjen lózsiba, hol az én felvételésem felől leszen szó. Szulyovszki akkor éjjel a' fogadóban nekem kínálásokat teve, hogy ha akarom, engemet a' Giráltyi lózsiba felvétet. Én engedtem a' vett parancsolatnak, 's az ajánlást megköszöntem ugyan, de magamtól egészen elhárítottam. Szulyovszky, hogy kedvet csináljon rá, nekem sok holmit beszélt a' törvények 's czeremoniák felől, nagy szerencsémre, mert e' nélkül én, a' ki mind ezek felől semmit nem tudtam, irtóztatóan megvoltam volna, eleven képzelődésem miatt, rázva. Mostan tehát félre vivén a' szomszéd szobába, megszóllíta: Micsoda ember, Uram Öcsém? Én tegnap ezt ajánlom, 's azt feleli hogy nem kell: most pedig lózsiba hívatatom, hol az Uram Öcsém' felvétele felől leszen szó. Vállat voníték, 's egy hangot sem feleltem, de megszorítám kezét, még pedig igen melegen. 172, 320

Januárus 16dikán 1784. estve,³⁹ setétben, a' Verbung Tisztje Quártélyházához vive Szulyovszky, 's a' sötét kamarában hagyta. Hozzá fogának felvevésemhez. A' Nagy- 171, 172, 320, 492, 591

³⁸ Januárus [Az évszám sor elé irtt beszúrás.]

³⁹ 16dikán estve, [Az évszám sor fölé irtt beszúrás.]

973 mester;⁴⁰ a' későbbi ipam, Gróf Török Lajos volt; az első Assistens Vay József, a' későbbi Septemvir; a' második egy még életben lévő Úr, kit épen ezért meg nem nevezek; az Orátor Óváry László; jelen volt Consil. Borsodi (későbbi) Al-Ispán Ragályi József, és még nehanyan. Elmondám a' hitet, 's az első kőművesi csókot nekem az ipam adta, a' másodikat Vay. Ellenben, 's ezt dicsekedve mondom, én valék az, a' ki a' szé-
 492 gény ipam' jobbját, midőn koporsóba tevék, utolszor csókolám-meg. Fija csók nélkül hagyá; lyánya (a' feleségem) magán kívül volt keserűségében.

Mind az a' mit itt Autobiographiámban⁴¹ írok, az első lapon kezdve ezen sorig, nem papirosról van általírva, hanem egyenesen itt, mintha azt szóval beszélném.
 173, 320, 492, 591 Kimaradván feljebb, itt kell elmondanom, hogy én az ipamat először 1783. November' 2dikán Tályán látám;⁴² az egyik szüretelő Uraság' házánál. Melly nemesség maga tartásában, mozdulásában, szavában! 's melly igaz kinyomásai mind ezek az ő tiszta lelkének, jóságának! Természet vala rajta minden, de megnemesedett Természet. A' ki őtet ezen még jó napjaiban látta, felkiálthatott: Ez az igazi Kőműves!

591 Midőn 1792. Udv. Consil. Pászthory, a' későbbi Fiumei Gubernátor, Budára küldett az Udvartól, hogy az Udvar' részéről a' Dietát intézné, 's Pászthory azon estve a' mellyen megérkezék, Gróf Zichy Károly Ország-Bírájának estveli társaságában megjelen, megjelen ott az ipam is. Pászthory minden Vendégek' jelenlétében és láttokra ment Gróf Török Lajosnak, 's nem gondolván a' hely' etiketi törvényeivel, ezt megcsókolta, melly nagyon szemet szúrt, sokakat megbántott, irigyeiket támasztott. 'S Pászthory, a' n a g y Pászthory, itt nevezé-ki azt a' hármat, a' kivel mindenneknek előtte conferálni akar: Gróf Török Lajost, a' Lutheránus Balog Pétert, és a' Reform. Vay Józsefet. – Gyermekeim kevélykedjenek ezt Pászthory felől hallván nagyatyjokkal. Ez a' csók, ez a' Conferentiára-rendeltetés inkább mutatja az érdemet, mint az a' sok cifra.

Én most, minekután a' Kőművesség felől ennyit mondek Maradékimnak és a' később időknek, álljon ez is itt: –

Magyar-országban, legalább Pesten, (mert Pozsonyban Albert Herczeg is tart a lózsikat, 's Báróczi, ha emlékezetem meg nem csal, itt vétetett-fel) Oberster Gróf⁴³ Draskovics János a' Feldmarschall Nádasdi Ferencz mostoha fja, állíta első Lózsét. Az ő szándéka az volt, hogy minden Vármegyének minden jobb fejei oda kapcsoltassanak a' felvétel által, és hogy ezek a' Föld' Savai készítsék-el az elméket a' Vallásbeli Tolerantia' tanításának elfogadására 's gyakorlására. Draskovics tudta a' Hazai Historiából, hogy nekünk Magyaroknak minden szerencsétlenségünk onnan ered, hogy egyikünk a' másikat a' Vallás miatt pusztította, 's magunk ellen forgattuk fegyvereinket; mint ember pedig azt tudta, hogy vallásáról az ember senkinek másnak felellettel nem tartozik, hanem Istennek és a' maga lelkének; és hogy a' meggyőződéshez az erőszaknak semmi köze. A' Lózsé derekasan boldogult feltételiben, 's talán nem volt Vármegye az Országban, melly a' maga jobb fejei által azzal öszvecsatlódásban nem állott, a' hova annak jóltevő világa nem sugárlott. Midőn József a' maga Tolerantiale Edictumát kiadta, a'

⁴⁰ nagy-mester, [Átírás.]

⁴¹ Autogiographiámban [Átírás.]

⁴² 2dikán [...]látám, [Átírás.]

⁴³ [/róf [Átírás.]

Draskovics' Lózsija már elkészítette volt az elméket, 's a' mit József rendele, az a' 973
Kőművesek' gondolkozásához képest kevés is volt.

A' Kőművesség most tiltva van, mint minden titkos társaságok, 's a' Fejedelmek és a'
Népek tarthatnak, hogy a' háborgók ennek leplébe rejteznek-el, hogy a' felvigyázó sze-
meket megcsalhassák. Most tehát kőművességet űzni nem csak tilalmas hanem oktalan
cselekedet is volna. Ki akarhatná áldozatul tenni magát? Ezeket tehát itt nem más
czélból írák, mint abból, hogy a' később idők az én időmet e' részen is ismerjék.

Ezen eszt. Augustusban Gróf Batthyáni Ferencz Sáros Várm. Fő-Ispán restaurála, 's 53, 53, 57, 171,
engemet is Assessornak neveze-ki. Nem átalom megvallani, hogy ennek örültem. Úgy 173, 320, 493,
tetszett, akkor vevém-fel a' praetexta helyett a' toga virilist. 592, 757, 978

Ugyan-ezen eszt. Zámory Antal Vice-Notárius Zemplényben meghala. Consil.
Szirmay Tamás Antal engem ajánla a' Vármegyének, és hogy a' Fő-Ispán mintegy
kényszerítessék engem surrogálni, a' Gyűlés parancsolá, hogy fogjak helyet, 's kezdem-
el szolgálatomat, mellyet cselekedtem is. – 'S itt Szirmay Antal Fő-Notárius olly dolgo-
kat teve, mellyeket régen elfelejtettem, de elmondani tartozom. Én a' nagyon jó, de
nem mindég tiszta lelkű emberrel jó lábon állék, sőt barátságával dicsekedhetém 's di-
csekszem; de a' tett, melly felől szóllok, mocsos tett vala.

Minekutána Szirmay Tamás engem a' Táblához űltete, 's elvégezteték, hogy a' Fő-
Ispán Vice-Cancellárius kérettessék meg az én kinevezésemre, Notárius Szirmay Antal
más nap megkéré a' Gyűlést, hogy szokatlan lévén a' Fő-Ispánnak csak egyet propo-
nálni, ajánltassék még az ő Cancellistája Kaposy Mihály és Sógora Pintér István is. A'
Gyűlés jóvá hagyá a' Szirmay Antal előadását azt végezvén, hogy első helytt én, Pintér
István, V.Ispánunknak fija második, Kaposi pedig harmadik helytt ajánltassunk.

Szirmay megírta a' Felírást, 's Kaposit első, Pintért második, engem harmadik
helytt említe,⁴⁴ 's olyankor vivé lepecsétlés végett Consil. Szirmay Tamás Antalhoz,
midőn ez kártya és poharak közt alkalmatlan vala megtekinteni azt. A' Fő-Ispán
Kaposit Actualis Vice Notáriusnak, engemet Honoráriusnak neveze, Pintért egészen
elmellőzvé.

A' titkot felfedezé a' Fő-Ispán' válasza, 's minthogy Kaposi semmi tekintetű 's gaz
lelkiisméretű ember volt; kiki tudja Zemplényben mint lopta ő meg az Archivumot
mind azon Documentumoktól, mellyek neki hasznot ígértek; énfelőlem pedig nagy
vala a' reménység: Szirmay a' sírásig el vala kínozva; és ha őtet Szirmay Tamás Antalnak
elmellőzésével lehetett volna bántani, ő ekkor bizonyosan megadta volna hamiskodásá-
nak árát. Fájt kivált Kazinczy Andrásnak, hogy ezt Szirmay Antal az ő nevét viselővel
cselekedheté, felejtvé, hogy őtet (Szirmay Antalt) Kazinczy András kapta-ki a'
Zemplényi Szirmayak megvetéséből, üldözéséből, 's szegénysége' homályából.

Novemb. 29dikén (1784.) tehát feleskedteténk, 's én ekkor és Január 24dikén vittem
a' Protocollumot, Január. 29d. egy Criminalis Sedria Sententiáját feltettem, 's magamat
a' Zemplény Vármegyei Notariusságból lopva kivonám.

Generális Orczy, látván mi következik nem sokára, a' maga Fő-Ispáni hívatalát, 82
öregségét ürügyelvén, József Császárnak vissza adá, de kérvén, hogy azt egyik fijának
átaladni méltóztatnék. A' Császár tudni akará, mellyikének kívánja inkább, 's ez

⁴⁴ említe, [Emendálva.]

⁹⁷⁸ Lászlót nevezte, a' kisebbiket. Tudnillik az épen nem fősvény, de fényt utáló 's szemes Orczy azt végzé két gyermekeivel, hogy egyike gazda legyen, másika csillogjon, mint-hogy úgy akarja. A' két testvér egyet érte: az idősbb József gazda akara lenni, László ragyogni.

Orczy tehát Octóber' 13dikán restaurálá a' Vármegyét, 's engem is honorárius Vice Notáriusnak neveze-ki elbúcsúzó a' Vármegyétől, 's László⁴⁵ fiát a' Fő-Ispáni méltóságba beiktatá. Az új Fő-Ispán engem is Tábla-Bíróssággal tisztelte-meg.

171, 493, 533,
593, 760

Első Al-Ispán Consil. Kelcz Antal vala; második Zombory Zsigmond, eddig Fő-Notárius. Fő-Notáriussá leve a' Fő-Perceptor Kólyi Comáromy György; a' két Actualis Vice Notáriusok Kende János és Tiszta Ferecz; a' két utolsó lomha teremtések, de azon külömbséggel, hogy Tiszta mindég szerete fecsegni, 's hogy neki mennyi dolga van, panaszlani; a' másik nem dolgozott, 's hallgatott. A' Fő-Notárius tudott is, dolgozott is, 's mi ketten vivénk a' terhet. Én gyönyörködém a' Munkában, 's Comáromy engede dolgoznom. Nem eléglém-meg a' Munkát; hanem látván hogy az Archívum nagy rendtelenségben van, parancsolat sőt hír nélkül hozzá fogék az igazításokhoz, úgy hogy midőn⁴⁶ Zombory Vice-Ispánom egyszer az Archívumba bejőve, elcsudálkozék a' változásokon.

493, 532, 592,
757, 984

József 1785. Királyi Commissáriusokat hozá-be, kik a' tíz Circulusra osztott Országban az ő szándéklott újításait teljesítsék.

⁴⁵ [Az „elbúcsúzó” és a „László” szavak előtt hely van kihagyva.]

⁴⁶ midén [Emendálva.]

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

88.

Pályám' Emlékezete [I.]

§. 1.

MDCCLIX–MDCCLXIV.

[1] Én 1759. Octób. 27-d. Ér-Semlyénben születtem Debreczen és Károly, Kálló és Várad között. Atyám K a z i n c z y J ó z s e f, (Dánielnek és Szirmay Theresiának, az András' és Királyfalvi Róth Juliána' leányának, fija), szüléjinek halála után, innen vitte el tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendő's ifjú, tizennyolcz esztendő's anyámat.

25, 25, 25, 163,
164, 167, 169, 323,
394, 400, 446,
558, 716, 886

Kiüresedvén e' férjhez-keles által a' ház, 's fészünk Alsó-Regmeczen, két órányira a' Zemplény' Újhelye felett, esztendőnként szaporodván, elszakasztatám anyám' emlőjétől, és Semlyénbe küldetém-le, hol fülem, nyolczadik esztendőig, magyar hangnál egyebet nem hallott.

§. 2.

MDCCLIX–MDCCLXIV.

Nagyatyám Bossányi Ferencz (fija Ferencznek és Péchy Sófának) ifjabb esztendejiben Fő-Notáriusa, azután Fő-Szolgabírája vala Biharnak, 's két Dietáinkon, 1751. és 1764. Követje, még pedig jó. Önkénytt monda-le szolgálatjáról; de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Hív barátjának, a' nagylelkű Baranyi Gábornak, Vice-Ispánsága alatt, ezzel együtt kormányon üle ő is; tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt; 's minthogy a' ki viseli a' nevet, nem mindég bánhat olly szabadon, mint a' ki nem viseli, Baranyi holminek kivitelét barátjára bizta. 'S Bossányi olly tekintetben álla Biharnak mind alsóbb mind felsőbb Rendeinél, hogy midőn a' Megye egykor a' maga Kormányzója által megakara lepettetni, és az, kiket fog candidálni a' Vice-Ispáni hívatalra, előre azért nem tudatá, hogy a' candidáltatást semmi tekintetben nem érdemlők mellett egyenesen az választassék, a' kit ő óhajtja; a' sokaság, megtanítva Baranyi által, hogy mély hallgatásban légyen, 's várja, Bossányi Uram kit fog kikiáltani, 's akkor, ha ez rosszat kiáltana is, azt toldítsa, – hallgatott, 's azt toldította, a' kit ez kikiáltott. – Mert akkor még a' sokaság tekintettel volt fejei eránt, minthogy az illyenek soha nem csalák-meg bizodalmát, 's erkölcsaik által sem utáltakká nem tették magokat, sem ne-

163, 394, 402,
559, 716, 889

889 vetségesekké. – Tagja volt azon Bíztoasságnak, mely előbb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep' előlülése alatt, eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély között, 's Előlülője egy másiknak a' Hajdú-Városok' dolgában, Debreczen körül. Erkölcsi szeptőltenek, gondolkozása magas, érzése hív és szent. Egyedül abban gyenge, hogy hamar fellobbanásaiban villámlott és mennydörgött, mint az e' részben is híres Baranyi; mind ketten a' kor' szokása szerint, nem szív' vadságából. A' mit felőle egy bitang hír emleget, nem ő tevé, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól szedett (nem áltsozókott) Prussziai Huszár-Ezrednél.

Náddal-fedett, vályogból-rakott, de mindennel bővölkedő házában patriarchai felsőséggel éle, bírāja, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztokodóknak, kik idegen Vármegyéből is, többnapijáró földekről, hozzá folyamodtanak, bízván elhíresztelt egyenességéhez, tudományához. Bért, ajándékot soha nem vön; sőt ő tartá őket cselédjeikkel, lovaikkal, valamíg dolgok előtte folyt. A' kisebb vétkeket bottal büntetgeté idegen helyből hozzá-hozottakon is, rettenetes mennydörgések közt, de mindég igen szelíden. [2] Vagyonával keveset gondola; ménese, gulyája, nyájai örömeül voltak, nem hasznára; pásztorai a' szerint számolának, a' mint magoknak tetszett; legtetemesbb hívtelenségeiknek villámlás és mennydörgés volt büntetések, vagy a' szolgálatból kiesés. Szerűje rakva igen sok asztaggal, igen sok kazallal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá-meg a' szűkölködőnek hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. Hihetetlen dolgok, 's nem csudálnám, ha Olvasóm az előadásban hajlandóbb volna gyermeki hűséget és hűságot gyanítani, mint valót; de még vagynak, a' kik őtet ismerték, 's hírét a' korabeliektől hallották, 's én még hihetlenebb dolgot fogok említeni. Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka reá nézván, felméne oda, hogy azt áltvegye; és mint-hogy e' jószágok messze feküdtek lakásától; alkuba ereszkedék, Nyitrai rokonival. Azok kevesebbet ígérének mint ő gondolá, hogy károk nélkül adhatnak. Ezen megboszszankodva fogatott, 's ment, 's nekik hagyta a' jószágot és soha többet feléje nem ment, sem jövedelmeit nem vette. – Özvegyen maradt anyámat egy rút-fösvénységű gazdag hitelezője szorította, 's a' nagyatyám ezen elakadásban egyetlen gyermekének ajándékozá kétezer forintnyi diurnumait, melyek a' Máramaros Várm. Archivumában anynyi eszt. olta hevertek. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de az valónak találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája, hogy van vétkes jószág, van gondolatlan nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz-természet sokszor még kegyetlenebbül bünteti magát mint másokat.

561, 719 [3] Hitvese, Kóji Comáromy Juliána (leánya György Békés Vármegyei Vice-Ispánnak és Rhédey Juliánának) tiszteletes mint nő, mint anya, mint atyafi, mint szomszéd, mint házi-asszony. Leánya, nem szolgálója, férjének, de nem is úrtársa. Balja mellett üle szekeren, 's idegenekhez lépven, nem előtte méne, hanem megette. Olvasni tudott, nem írni; 's a' konyha volt világa, 's a' mindennel tömve-álló kamara. – Korunk e' szép példányt régen elvesztette; míg bajaink ismét elővételik és megtanítanak, hogy az, némelly szelidítésekkel, jobban volt akkor mint most.

561 [4] Nincs elég erőm ellent-állanom azon kísértetnek, hogy elmondjam, [5] ennek testvérét mint vette-el egy nagy tekintetű Úr, kinek fija életben van, 's mind neve 's birtoka, mind tudományai 's szolgálatja által ragyog. Ennek atyja patvarián volt a' nagy-

atyámnál, kivel szoros atyafiságban állott. Jelentést teve nála, hogy ő elakarná venni 889
Ágnes Hugom-asszonyt (nem Kisasszonyt), 's kéré a' nagy-atyámat, hogy szándékát
ne sajnálja (nem méltóztassék) a' Nagy-asszonynak (nem Tekint. Asszonynak) béje-
lenten. A' jegyváltás megleve, de Diéta hirdetteték, 's a' nagyatyám Követnek választat-
tott. – „Öcsém Uram, Kend jobban teszi, ha velem jön, 's lakadalmát Diéta-utánra ha-
lasztja”. – A' vőlegény ment, 's Ágnes Húgom-asszony egy pár kordovány cipellőst
(cipőkö) veve ajándékban mátkájától, midőn ez Pozsonyból visszajött. Ez lóháton
jelent-meg az esketésre; másnap napának kocsián 's lovain vitte haza a' menyasszonyt,
bevitte kamarájába, 's imhol a' mim van, mondá. A' menyecske lencsét főze vacsorára.
– Úgy hozta az akkori szokás.

[6] Bossányi Ferencnek ifjabb, sőt még férfiéveiben is, igen szép keze-írása volt, 's 395, 403, 447,
sorai egyenest folytak mind oldalt, mind lefelé, mintha lineázva volt volna a' papiros: 561, 720
most reszkete jobbjá, 's nagy fáradsággal, de még mindég egyenest és igen csínosan írt;
's ez miatt hol patvaristát tarta, még hívtalt nem viselvén is, hol írni-tudó inast. [7]
Hozzá-szokván bizonyos felsőséghez, mellyet neki önérzése adott, egyenes derekkal 396, 404, 447, 561
jára fel 's alá, 's egyik hüvelykét a' másika körül forgatván szobájában, elkezdé diktá-
lásait. [8] Termete szálas, karcsu; sas-orra; haja egykor szög, most az utolsó szálíg 395, 403, 447,
fejér; szemei kékek. [9] (Ruhája búzavirág, vas, vagy setédohányszínű, mindég nyusztal, 560, 685, 718
és mindég rojtosan: mentéje félczombig érő, 's nyakától fogva le a' gyomráig be- 395, 403, 447,
gombolt; mert lajblí az ő testén soha nem vala. Csizmája fekete kordovány (a' Baranyaié 560, 685, 719
a' Gyűléseken piros), 's mindég arany sinorral, és soha nem sarkantyú nélkül, és épen
térdig nyúló. Süvege alacsony kalpag; csak a' legmelegebb napokban tette fel a'
háromszögű kalapot. E' festést Olvasóm elfogja nézni a' régibb kor' ismeretének tekin-
tetéből). – [10] Bár kit ültete papirosához, soha nem mulasztja jegyet nyomni elébe 396, 404, 447,
kőrmével, hogy az tudja, hol kell kezdeni a' megszólítást, hol álljon az első sor, hol a' 562, 720
nap és esztendő, 's hol az aláírás.

[11] Én; ki a' Diktálónak és Írónak egyformán kínos munkát mindennap látám 169, 396, 404, 447,
folyni, 's a' nagyatyám' módjait 's mennydörgéseit derekasan eltanulám, levelei érke- 562, 720, 896
vén a' Dietáról, felültetem magamat az asztalra, 's úgy kínzám-el magamat és Írómat
mint csudált példányom. Akkor ugyan ólom nélkül is írtam már, de azt lassú munkának
néztem, 's nem csak írni, hanem diktálni is akarék. Az anyámnak Grátzia-kellemű és
igen ritka szépségű testvére, Bossányi Klári, elúná diktálásimat; tanácslá hogy gyako-
rolgassam magam', 's nem lesz szükségem segédre; 's soha tanács sikeresebb okkal tá-
mogatva nem volt. Tinta és plajbász leve minden mulatságom, 's rajzolgatám a' mit 26, 397, 405, 447
bőrös-székeink' hátára nyomtatva láttam, 's azt a' szép kétfejű-sast, mellyet az asztalos
a' templom' mennyezetére mázola.

Ezen indulgatásim nem igen látszának összecsapni az atyám' óhajtasival, ki engem 169, 396, 404,
Generalisnak szánt. Még bírom egy 1764. Decemb. 3-dikán írt levelemet, mellyben 562, 720
nevem alatt áll a' Generalisi titulus, de hihetőleg sírás közt írvá oda, mert a' tinta' színe
a' leveléétől különbözik. Még bírom egy olajban festett képemet, mellyen a' három-
esztendő gyermek a' Károly Fő Herczeg' sárga-gallérú fejér kabátjában, setétkék
lajblíval 's topánkás nadrággal 's parókás fejfel jelengeti későbbi hosszágát, 's az atyám e'
csuda burkolásban szerete jártni is. [12] De csakhamar látá, hogy az én meghívattatá- 562
som épen nem vonzogot a' dicsőség' mezeje felé, 's megcsalatkozott reményeit László

⁸⁹⁶ harmadik fíjára raká-álta, ki, Oberstere a' Davidovics' magyar gyalog Ezredének, úgy hala-el (Bécsben 1807. Júl. 17-d.) hogy búcsúját a' Generalisi titulus' kérésével már benyújtotta.

§. 3.

MDCCLXVI–MDCCLXVII.

169, 387, 448,
562, 721, 899

[13] Az alatt míg az anyám' testvére 1766. Debreczenben betegen fekvék, és ott meg is holt, én a' Collégiumba jártam vala fel; 1767. pedig Regmeczre vitetém, hogy egy Kézsmárkról hozott Deák engem, Dienes öcsémet, a' nagy-anyám' testvérének, Szirmay Sándornak, András fíját, a' Német és Deák Grammaticában oktasson, 's így esztendő múlva elkészülve vitethessünk a' Szepesi Németek közzé.

Boldogtalanabb Tanítót mint ez a' tót ember az effélék' temérdek sokaságában is nehéz dolog volna találni, 's atyám kénytelen vala osztozni terheiben, a' mit ez neki felette rossz neven veve.

Mind ketten tűrék bajaikat, 's a' kölcsönös tűrésnek mi vallánk kárát.

§. 4.

MDCCLXVII.

398, 408, 448,
563, 682, 722

[14] Atyám nagy beszéllő vala, 's szeretett sokáig ülni asztalnál ebédjeink 's vacsoráink után, 's mondogatá a' mit látott, hallott, olvasott; a' mi szüléjivel 's ezeknek barátjaikkal nevezetes történt; a' mi csintalanságokat az elmésségeiről még ma is sokat emlegetett András testvéröccse gyermek- és ifju-korában űze; 's míg Dienes és Szirmay Andris tényéiraikra hajolva elszunnyadának, a' Praeceptor pedig pípájához kívánczókék, én az illyeket gyönyörűséggel hallgatám.

19, 409

[15] Házi és hazai Anekdoták: a' Széchényi Pál Érsek' isméretes felsohajtása, 's útja egy erdőn, hol magát egy szerencsétlen bajai közzül hurokkal kapta-ki; Fridericus-Augustus, a' patkótörő 's kísértetfogó; és a' mit Thuanusból szede ki.

387, 408, 564, 722

[16] Még most is toll lévén multságom, mint Dienesnek a' lapta, tele írtam a' hallott Anekdotákkal egy két ívet, de vígyázzván, hogy Praeceptorom, az a' roskedvű ember, meg ne sejtse. Híjába rejtegettem azt mátráztim közt; rá-akadt, 's vitte atyámhoz, panaszt tévén, hogy az illyenek miatt nem megyen a' d i c, d u c, f a c, f e r. Az atyám meghagyta neki, tenné-vissza papirosaimat a' hol voltak 's ne engedje tudnom, hogy látta; de maga nagy örömmel szaladt az anyámhoz, hogy fíja Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvíró.

Az anyám megsúgá nekem a' mi történt, 's az Auctorságnak egyszerre vége lón, mint a' Generalisságnak.

§. 5.

MDCCLXVII–MDCCLXVIII.

169, 388, 409, 448,
564, 722, 902

Praeceptorunk Kézsmárkon is mellettünk vala, 's ez ott ronta el osztán igazán benünket, mert itt nem vala szem alatt. Nem tanúlt és nem tanított.

A' Lengyel Confoederatio elől kiszaladt Uraságoknak egy része ide vonta vala meg magát, férfiak és asszonyságok, czifra cselédekkel, 's szép és sok lovakkal; a' Császár nevét viselő Huszárság itt tartá gyakorlásait; Kézsmárk alatt Nyéréig és Leibitzig gyönyörű rétek; a' Városhoz közel emelkedő Tátra' csúcsai, nyárban ellepve hóval, télben olvasztott jéggel, 's új meg' új színben mindég, új meg' új világításban. A' nélkül hogy tudtam volna, hogy azt Poeta és Festő csudálgatják, egész óráig andalogtam a' varázs scénán, 's igen nagy templomjáró valék, mert ott képet leltem és muzsikát.

389, 412, 564,
722, 902

411, 564, 722

Házi-gazdám, Cornidesz Úr, látta hogy én szeretnék szeretni valamit, 's egy ízeten Románnal ajándékoza-meg. Ezentúl minden örömem a' Tugendschule volt. – Elveszett idő ez is? Sőt inkább! belőle tanulék-meg németül; belőle kapék kedvet az olvasásra; 's a' ki azt kapott, mindent kapott. Sok helytt nem értettem, de mindég olvasván, annyira juték-el végre, hogy mindenütt értettem.

389, 410, 448,
564, 722

§. 6.

MDCCLXIX.

[17] Most (1769. Sept. 11-d) Patakra viteténk.

170, 391, 413,
565, 723, 905

Soha még eddig Patakon németül-tudó gyermek nem volt, mint németül-tudó Deák nem az utánunk nem sok idő múlva Pozsonyból oda lejött Doctor Decsy Sámuelig. Az ifjuság ezért, bennünket és Decsyt, tokosoknak csúfolgata. Maga Vay József is, kit én Grammatista tanulásának utolsó esztendejében ott értem, mint a' két szép testvér, Lónyay László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon laktokban még nem tudták.

412, 448

Vagy azért, hogy mi tudtuk a' mit senki nem más, vagy atyánknak példátlan gondja-ért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehete nem pirulnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk; de mind a' tót diák, mind iskolai Tanítónk Olasz Péter, úgy hitték, hogy az onnan jó, mert itt más könyvünk van mint Kézsmárkon volt.

[18] Calligraphiai scriptáink csudáltattak; úgy írni Patakon senki nem tudott. Hírbe jöven, többszer érkezének látogatóink; olykor a' kocsi megállá a' Collégium előtt, 's kihívattatánk, scriptáinkkal.

412

§. 7.

MDCCLXX.

[19] Atyám szerette hogy hírbe jövének, mert, ugymonda a' Professoroknak, az bennünket előtörekedésre kényszerít, 's készebb volt egy két napra elmúlasztatni az iskolát, de mindenüve vitt, a' hol látni valamit lehete, 's mind hogy lássunk, mind hogy látassunk. Gyűlés vala Ujhelyben, 's ott valánk; akasztottak, 's megnézte velünk; tortúráztak, 's ott vala, 's a' jobb érzés', jobb gondolkozás' magvát hintette-el kebleinkbe; 's baráti igazításokkal bánt inkább velünk mint kevély büntetésekkel.

565, 723, 907

Eggszerre hír terjede-el, hogy II. József (1770. Máj. 20-d.) Patakon fog ebédelni. Más atya megeléglé vala, ha gyermeke a' Császárt szekerében pillanthatta volna meg: ő bejöve, 's a' jobb Nézők közzé vezete-el. [20] Megérkezének a' szekerek; a' Császár beméne szobájába; de ki is jött, porszínű felső kaputban, hónja alá fogván zöld viaszas-vászonnal bevont félsphéra-formájú úti-kaskétját, széles ellenzővel; 's deák nyelven

43, 45, 46, 432,
449, 565, 723

432, 449, 565, 724

907 tudakozá, melly helyeken fog váltani lovakat Munkácsig; azt feljegyzé Zsebkönyvébe, meghajtá magát, 's elzárkozott, hogy ebédig dolgozhassék. Ebédje alatt megengedteték a' béménés, a' férfiaknak háta megé, az asszonyoknak szembe. Maga, a' hét személyre terített asztalnál, jobbra, az utolsó széket foglalta-el; balja mellett sógora ült, Albert Lengyel Kir. 's Tescheni Herczeg, e' mellett Lascy (olv. L a s z c z y), legfelül Nostitz Generalisok. [21] A' Vice-Ispán nekünk is, gyermekeknek, megengedé, hogy a' Császárnak tányért nyújtsunk. Álmélkodva látám itt, hogy könyökén foldozva volt a' zöld uniformis; még inkább álmélkodva, midőn a' bort soha nem ivó Fejedelem, a' bor' színét tekintvén, ezt kérdé: Iste vinus Tokajinus? útálva a' vesztegetést és czifrát, példát akara adni a' foldozott-könyökű kabáttal. – [22] Egyik útjában, Sáros Várm., e' szókkal fordula el egy igen cifra, de igen üres fejű Uraságtól: Video vestes pulchras, frisuram gallicam, sed rationem nullam. – [23] A' mint felkele az asztaltól, németül szólla asszonyainkhoz; de azok közt egy sem volt, a' ki nyelvét értette volna.

§. 8. MDCCLXXI.

170, 391, 413, 450, 566, 724, 909 Másfél esztendőt töltvén, az akkori szokás szerint, a' Syntacticában, 1771. általmenék a' Poeticába; 's ott engem az a' szerencse ért, hogy Tanítóm szereté a' mit tanított. Így azt nem lehete nekem is meg nem szeretnem.

Vége vala szerelmeskedésimnek a' Tugendschulével, 's magam sem tudtam mint esik, hogy én, ki amott Corneliust meg nem tudám szeretni, 's nem értettem, itt sok örömet az Ovid' Kesergéseiben ugyan nem találék, de a' Metamorphosisok' Könyveit, Virgílnak kivált Eclogájit, és a' mit Horátzból megértheték, hagyás nélkül is tanulám.

170, 425, 455, 566, 725 A' Kézmárki Diák, midőn elébe állék, hogy neki leczkémet mondjam-fel, előre megzavart ijesztéseivel, 's neki három sort sem tudtam soha elmondani: de a' Bodrog' szélei, 's a' berek a' Bodrog' jobb felén, zenge, midőn ott magamban elakadás nélkül mondam Alexist, Corydont, és a' Daphne' elváltozását.

§. 9. MDCCLXXI.

170, 391, 414, 450, 566, 725, 911 Eltöltvén esztendőt a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle általvitetnem. De én kértem anyámat (atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járn) hagyna vesztég még egy esztendeig. A' férfilelkű asszony elakada kívánságom' szokatlanságán, 's bejött Patakra, hogy a' Professorok' tanácsával élhessen; rettegett, hogy hátra maradtam, 's azért akarok vesztegleni.

Szent-Györgyi tudni akará, mi indít e' szokatlanságra, 's megértvén okaimat, nem csak javallta azt, de akarta is. A' többi hajthatatlan volt, 's kivált az egyik. Te itt belé szerettél ezekben a' te Poétáidba, mondá; de majd ott Cicero a' Forumra viszen, 's a' Cúriába, az Atyák közzé; hallani fogod mint harsog Catilina, Verres, Antonius ellen; hogy az a' Caesar megrendül, 's kiejti kezébül a' tekeret. Ott Cicerót fogod szeretni. Menned kell.

Átkozám magamban a' Harsogót, 's Magasztalóját azonfelül, 's mennem kelle. 911
Zokogva töltém az első órát a' Rhetoricában.

§. 10.
MDCCLXXII.

Generalis Beleznay Miklós Felekezetünknek igen kedves választ hozza az Udvartól, 28, 170, 392, 415,
's mi egyszerre gyúladánk örömekre, 's az új hőst úgy tekinténk, mint régiebjeinknek 451, 567, 725, 914
szerencsés Követőjüket.

A' gyúladás leginkább az én igen szép érzésű atyám' lelkét vetette lángba; megszállá az a' gondolat, hogy a' Generálist, Miklós' napján, két fija által az Iskola' nevében köszöntesse-meg. Láttá hogy a' dolog ellenkezést fog találni; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés', a' forrás' tanácsát javallani nem fogja; hogy a' Professorok erre a' Fő-Curátor' és Superintendens' híre nélkül rá nem állanak; 's fortéllyal élt. Talán öt nappal előbb mint Bugyiba kelle érnünk, bejött Patakra; egyyüvé hívatá a' négy Professort, elébe adá szándékát, hozzá vetvén, hogy az útnak el kell maradni, vagy másnap reggel indulnunk, 's Contrascriba Komjáty Ábrahám Urat kérte ki, hogy vezérünk lehessen. A' Professorok is lángolóának, 's midőn az atyám ellenzést rettege, buzdítót találá benne, Komjátyt előhívták. Ez még semmit nem tudott a' szándék felől, de kapott rajta; 's mi Miklós' napja előtt való estve Bugyiba beérénk.

Komjáti a' Plebanusnál kére szállást, azt adván-elő ennek, hogy mi Pestre megyünk, 's ide tévedésből vetődénk, a' nagy hóban és éjjel ki nem ismervén az útát. Más nap kilenczkor bémenteté magát a' Generalisnénál, titokban, hogy ő két ifjúval, mint az Iskola' Követje, fényesen akarja megtisztelni azt a' nagy férfit, kinek Vallás és Iskola illy sokat köszönhet. Tizenkét óra után bévezetteténk. Komjáti lebegő prémes, nem taláris, fekete mentében, 's bársony lapos-övvel, méne elől, Képviselői méltósága' telyes érteben; utána mi ketten, zöld mentében 's dolmányban, ezüstre, nyusztal, veres nadrágban, 's picziny karddal. Komjáti hatalommal mondá-el Beszédét; ő tudott ahhoz, mikor Képviselő nem volt is; én szerényen, és félve, hogy szégyen ér, mert Köszöntőmet Komjáti csak tegnap estve csinálta-meg; de melly csudálkozás lepte-el a' Hallgatókat, mikor az Iskola' harmadik Képviselője, Dienes öcsém, anyámnak rá-maradt igen szép arczával, muzsikai zengésével, és azzal a' merészségével, melly őtet az életnek semmi perczében el nem hagyá, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant Augusta mihi loca, dique locorum...* A' Hercules Musageta barbatus pirúlgatva hallá magát magasztaltatni, 's némán maradt; Komjátit a' tudományokat-szerető Gróf Niczky Kristóf szorítá külön; minket a' gyermektelen és gyermekeket-szerető Generálisné elhalmoza édességeivel, csókjaival.

A' Vendégek' száma igen nagy vala, 's a' bakkancsba 's frakk-hosszaságu mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben tipege fel 's alá a' hajdani Gróf Czobor ház' utolsó sarjadéka. [24] Tánczolánk mi ketten is, 's a' Generálisné a' maga testvéreinek, Podmaniczky Jánosnak, leányára bíz gondunkat, 's egy Lotteriás asztalka mellé ültete. – [25] Bugyiban egy hétig tartának bennünket. Onnan Pestre menénk-be, 's Gödölőnek, 392, 416, 452,
Aszódnak vévén útunkat, csak Karácsonkor érénk haza. 567, 682, 726

§. 11.

MDCCLXXII.

28, 170, 417, 418,
450, 568, 726, 911

[26] Atyám valamelly Erdélyben nyomtatott Munkát láta-meg, mellyet nem emlékezem többé melly ház' gyermekei fordítgattak, 's szüléjük sajtó alá eresztettek. Kezembe adá Gellertnek Munkáji közzül az V. Kötetet, 's meghagyta, hogy abból a' Religióról dolgozott Értekezést fordítanám. Azután majd még egy két darabot fog adni, 's dolgozásomat kinyomtatattja.

El riadtam a' gondolatától, de ellenkezni nem mertem. A' fordítást azonban napról napra halogattam.

§. 12.

MDCCLXXIV.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
568, 726, 919

Egy nap (1774.) tavasz' elején atyám 's anyám látni jövének. Minthogy Regmecz Patakhhoz csak három órányi távolban van, még az nap haza tértek. Szokatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felszökém szekerekre, 's messze kísértem el Újhely felé.

568, 727 Harmad nap múlva üresen jöve szekerek azon izenettel, hogy a' Katonai-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's a' Vármegye' Orvosa falura vitetett. Mentem én is, 's ott maradték. – [27] Mártzius' 20-dikán elhala, élte' 42-dik esztendejében; 's 38 esztendő Özevét hét élő gyermekkel hagyá, a' nyolczadik öt holnap múlva leve meg.

568, 727 Anyánk egyik ájúlásából a' másíkba méne által. Ránk jöve az estve, 's én, 's jelen volt testvérim, vetkezetlen, sírva, jajgatva alvánk el. – – [28] Házunk' rokonai 's baráti közzül senki sem találtaték, kinek gondja volt volna az árván 's vezér nélkül maradtakra. Kiki szána bennünket, kiki érzé mit vesztettünk; de még Professoraink sem kérdés, mint kell állapotunkon igazítani. A' hív Komjáti épen akkor hagyá-el Patakot, 's indult Külföldi útazására, 's hét esztendő múlva tére meg.

§. 13.

MDCCLXXV.

569, 727, 921

425 [29] Az a' barátom, kivel a' Poeticában Virgílt declamálgatám, most Bibliothecáriusnak nevezteték, de őtet elposhasztották a' fennebb Tudományok. Belé-csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milton neki istenkáromló vala, hogy az ördögökre kilőtt villám elszakasztaték futásában, 's nem volt előtte nevetségesebb dolog mint abban gyönyörködni, hogy hang és hang mint csap egyyüvé, és ellenkezve és hasonlítva mint festi a' lélek' habzásait. Békét hagyék a' poshadt Theologusnak, de bészárkozámmal vele a' Biblióthekába, 's alkalmasan ismervén a' Rómaiakat, az új deák Költőket forgatám végig. 421, 455 Ollykor Penthernek Architectúrára tartozó Munkáit hordám-ki szobámba (a' Katona sor' alsóbb rendén az utolsó szoba, a' Bodrog felé), 's meggyújtván három négy gertyát, addig rajzolgaték, míg csaknem megvakultam belé.

Valamelly Deák vízbe fúlt, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének. Az enyém, fekete tuschban, javalást nyere, Gyürky István, (később Referendárius és

Torontáli Fő-Ispán) bemutatá azt Professorának, kitől a' Matheziiben privatisimákat vett, 's az látni akará minden rajzaimat. Dicsérte, a' mi talán érdemlé, 's kimutatá hol hibáztam: de nem parancsolá hogy új darabjaimat vele mindég láttassam, én pedig azt magamtól, 's ez az én hibám, hozzá vinni, neki bemutatni, tanácsát, vezérlését ki-kérni nem mertem. –

422, 456, 569,
728, 921

[30] Ez a' Professorunk mutatá Gyürkinek egy Göttingából hozott Almanachját; 's elbeszélé nek; hogy Kaestnernek, a' nagy Geometrának, e' három sorból álló Epigrammja egész Német-Ország által mint csudáltatott:

425, 459, 569, 729

Auch du mein Sohn? Sprach Julius. –
Rom meine Mutter – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer Dolch der Freyheit!

's tüzelt, fordítanám-le. [31] Mi vala könnyebb? az utolsó sornak nem kelle rímet keresni, a' két első készen álla, 's általadám neki a' verset:

569, 729

Fiam te is? mond Július –
Anyám de Róma – monda Brutus
'S mélyebben döfe-meg Szabadság szent vasa!

83

[32] Most én kérém Gyürkit; hogy a' könyvet hagyná nálam, 's kiírtam minden jobb darabjait, 's még bírom egy rezét, melyet plajbász nélkül szabad és könnyü kézzel kimásolék.

569, 729

Gessnernek két Idylljét ezen Zsebkönyvben találtam. Ki az a' Gessner? Írt-e többet, és mit írt? Miként lehetne a' könyvet megszerezni? Ezt akarám tudni, 's Patakon azt megmondani senki nem tudta. Mert még akkor ott nem voltak Könyv Árosi-Catalogusok, Tudós-Újságok, 's könyveket csak licitatiókon vevénk; 's azok Hollandiából és Helvétziából hordott tudós lomok voltak egyedül.

425, 459

§. 14. MDCCLXXV.

[33] Egy fiatal francia Tisztecske, Cap-Martin de Chaupy, duellumai miatt Párizsból, Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább- tovább szökve, Bécsbe vetődék, 's megszóllítá Komjátit, ha neki nem szerezhetne-e élelmet. A' megbecsülhetetlen ember a' francziát hozzánk útasítá.

419, 455, 570, 730

Jött az; gyalog, éhen, szomjan, üres erszénnyel, rongyosan, de szurkálójával; 's én azonnal kiküldém a' Komjátit' levelét az anyámnak, 's még az nap vettem válaszát, hogy a' francziát tartsam meg, 's vegyem leczkélit.

Dienes nem akara tudni francziául; én három holnap alatt olvastam.

A' szerencsétlen embert megszállá viszketege, 's kérte a' Deákokat; bántás és nehez- telés nélkül, hogy duelláljanak vele. Azok elúnák kéréseit; elfogadák a' hívást, de botra, 's pajkosságból elverék. A' szúrásokkal, vagdalásokkal, hasításokkal elborított ember, már most kék foltokkal is elborítva, vette szurkálóját, és ment. Eperjesen Lengyelek

921 tartózkodtak, 's Herczeg Rzevulsky Lectorának fogadta. Hozzá-szokván a' bódorgás-
hoz, három holnap múlva a' Herczeget is ott hagyá.

§. 15.
MDCCLXXV.

420, 454, 570, 683, [34] A' ki most ismeri a' virágzó Patakot, nem fogja hihetni, mely bomlott állapot-
686, 727, 924 ban vala az mind addig; míg Vay József újjá nem teremtette. A' Philos. Professor halálos
betegségben fekvék, midőn keze alá kelle jutnom: és sok hetekig; egy más Professor
félesztendeig sem tarta leczkét szemeinek csaknem tellyes elsetétedések miatt; egy
harmadik öt esztendő alatt végzé el cursusát, pedig leczkéjire minden hatodik holnap-
36, 420, 455, 570, ban új hallgatók jöttek által, egy negyediket senki sem akara hallgatni képzelhetet-
683, 687, 727 len nyerseségei miatt, 's a' beteg vagy Patakról eltávozott Professornak nem vala
36, 420, 570 Supplense. [35] A' kinek tetszék, elmarada a' leczkéről, 's Patakról jelentés nélkül
méne ki, 's kinn volt valamíg kedve tartá. A' Publicusok (a' felsőbb tudományok' talá-
risba nem öltözött hallgatóji) kártyáztak, tánczoltak, vadásztak, ablakokat törtek: 's
hakik Szék elébe voltak idézve, nem jelenének meg, 's bántások még sem volt. Egy
áldott szokás tartá hátra a' nem legrosszabbakat. Hogy ők is az Iskolához tartozóknak
ismértessenek, sorban járák Vasárnap délután a' négy Professort, 's ilyenkor egy két
szikra vetődék lelkeikbe.

391, 449, 450, [36] Az Iskola' négy Professorai közt egy sem volt, kinek én többet, kinek annyit
454, 571 köszönheték, mint Szent-Györgyinek. Nyílt fej, nyílt szív, nyílt lélek, de egy néki-
saját hajthatatlansággal. Minden ifjai közzül az Iskolának én valék az az egy, kit sé-
tálásai közt magához venni méltóztatott, és soha én többet, mint e' sétálásainkban,
tőle nem tanultam. Leczkéjén nem annyit, mint különben; ott a' tudós ember volt,
415, 426 mint leczkéjén kívül az eszes. Megsejté, hogy belé kaptam a' Görög nyelvbe, dicsérte
azt, tüzele tanulására, de soha nekem egy órát abban nem adott. Ha megkértem volna
hogy leczkézzon, talán megcselekvé vala: de azt nem mertem, mert az szokatlan dolog
volt Patakon.

571, 683, 687, 727 [37] És még is Patak melly fiakat szüle már akkor is minden fogyatozása mellett! Ez
onnan ered, mert a' tanulás még inkább függ a' tanuló' szorgalmától mint a' tanítóétól;
mert Pataknak közel húsz ezer Kötetből álló Bibliothecája van: mert ott az egyik igye-
kező a' másikánál gyújta már akkor is gyertyát; és mert már akkor is arra inteténk, hogy
571 Excerptákat tartsunk. [38] Boldog a' ki akkor tanúla ott, boldogabb a' ki most, midőn
az igyekezőt tanítója is vezeti.

§. 16.
MDCCLXXV.

571, 730 [39] Érzeni kezdénk, hogy a' mi a' leczkéken ránk ragad, toldozott portéka, a'
Természeti Törvényt Achenwallnak behozása előtt, Grótiusnak de Jure Belli et
Pacis vastag könyvéből tanítá Professorunk, 's midőn mi jutánk keze alá, a' könyv
közepén járt.

Eggy nagy talentomú, sok tanulású Primarius tudatá velünk, hogy ő kész adni privatisimákat m i n d e n b ő l. Összeállánk hallgatására; 's a' mindentudónak valóban sokat köszönhetünk. A' mit nem tudá is, megolvasá, 's kész volt vele. De csak hamar mind mi érzünk, mind ő érzette, hogy a' mindentudóság bajos portéka, 's elakadván az Algebrában és Metaphysicában, jobbnak látá, bennünket kirekesztőleg a' legszükségesebb, legfelsőbb tudományban oktatni. Én abba hamar belé untam, három társaim szörnyen excelláltak benne.

170, 425, 455,
571, 730, 924

Török István kért, hagynék békét haszontalanságimnak, ime ígéri, hogyha a' szüreti vacatiók alatt végig olvasom Vitringáját e, vagy Vitsiusát, két munkával fog megismertetni, mellyet kezemből soha ki nem teszek. Készítete a' nagy ígértet, küszködtem, de lehetetlen volt. Megszánt csakugyan, 's ide adá Morhófnak Polyhistorát és a' Csókok' kedves Éneklőjét, Janus Secundus Hagiensist. A' vastag Quartant így még inkább olvasatlanul marada. Ha Werenfelset és Alphonsus Turretinust kívánta volna, ezeket gyönyörűséggel, 's nagy gyönyörűséggel olvastam volna.

426, 459, 572, 731

§. 17. MDCCLXXV.

Hogy Magyarnek illő volna Nemzete' Történeteit ismerni, az senkinek nem juta, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' örök tanulása mellett eszébe, nem még Tanítónknak is, ki, a' maga mindentudósága szerint, ebből is ajánlhatott volna leczkéket. Elfogva ezen szükség' érzésétől, azon badar gondolatra jutottam, hogy a' dolgot a' Hunnokon kell kezdenem, Pray szerint.

28, 170, 421, 453,
572, 731, 931

Már közelíte az Exámen, midőn az anyám emlékezők, hogy nékem az atyám valamit adott vala fordítani, 's parancsolá, hogy dolgozásomat Professor – Úrhoz vigyem le, igazittassam-meg hibájit, 's küldjem kezéhez, hogy a' Nyomtató vele Exámenig elkészülhessen. Hozzá-szokva szüléim akaratját kifogás nélkül tellyesíteni; csak akkor fordítám-le a' Gellert' Értekezését, 's kértem Professor – Urat, hogy azt méltóztassék megtekinteni, megigazítani. Az fejet-csóválva tudakozá mint juthat hozzám illy vakmerő szemtelenség. Szerencsére velem vala az anyám' levele, melly az atyám' parancsáról emlékezők, 's előmutattam azt. A' Professor, elfojtá epés gúnyait, 's azon intéssel ereszte-el, bele sem tekintve papirosomba, hogy ez az Értekezés a' Religióról nem illik esztendeimhez: fordítsam inkább Meséjit, de m i n d, 's a' G e l l e r t ' s z c h e m á j i b a n, és még E x á m e n ü n k i g. – Anyám és Consil. Puky Ferentz elérték a' bölts és szíves tanátsot, 's nyomban jött az új levél, hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam nagy titokban, 's küldjem sietve.

Az embert gyakran érik olly zavart ideák, mellyeken később nem győz eléggé álmélkodni, 's illy szerentsétlen szempillantásom vala nékem az, hogy a' Pray' Hunnjainak állván, 's elébb a' földdel látván szükségesnek megismerkednem, vezéremmé Losonczi Istvánnak Kis-Tűkörét vevém. Ugyan az a' gonosz démon megszorulásomban azt is sugá nekem, hogy csináljak tehát egy új Kis-Tűkört. A' hirtelen összefírkált, és senki-vel nem láttatott mív megjelené Kassán 1775. 's a' Könyvkötő kénytelen vala álmatlan tölteni egy két éjet, hogy a' nyomtatványokat a' kiszabott időig összefűzhesse.

421, 454,
573, 732, 931

[40] Álla az Exámen. Osztályunk felméne az Auditóriumba, 's kevés minútumokkal elébb mint eleresztetnénk, az anyám' két inasa az összekötött nyalábokat feltévé az Auditorium asztalára, 's elfordúlt. Senki sem tudta, mi az, én pedig szerettem volna, ha elnyelte volna a' föld. Oszlának társaim, 's én elrejtezve voltam. Anyám érettem küldé. Mentem tehát, megoldám a' sinórokat, 's nyomtatványimat elkezdém osztogatni. Quas tu ibi merces proponis? mondá a' metszve szállani szerető Professor.

[41] Nem feleltem, 's elrejtezém. Már azt hívém, hogy túl vagyok minden bajon, midőn Superint. Szilágyi hallgatást parancsola, 's előszóllított. Sápadtan mint a' halál, előállék. „A' Munka ugyan hibás, úgymond, a' mint egy két sietve belé vetett pillantat után látom: de melly dicséretes törekedés illy gyenge esztendőkből! Ne szűnjek meg. A' szorgalmatos gyakorlás, vezérelve a' férjfiás tanulástól, sokra fog vezethetni. Példákat horda fel, hogy mások is ifjan kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg dicsőségre jutottak.” – Nem tudom, van e sok Író, ki illy keservesen lakola első kirepüléséért, én felfogadtam, hogy soha többet nevem nyomtatva nem lesz.

421, 454, 573, 732

170, 422, 456,
573, 733, 933

Azonban házunk' barátjai ostromlák az anyámat, hogy velem dolgoztasson ismét valamit, a' mi ezt felejtessen, 's igen sokára magam is látám, hogy ezzel önmagamnak 's az anyámnak tartozom. Egy barátomnál meglátám a' Bessenyei György' német nyelven írt Americanusait, 's lefordítám. Az anyám megengedé hogy dolgozásomat valakivel megtekintessem; 's én azt azon Professorhoz vivém le, ki dicsérte vala rajzolatimat, 's bízám, hogy ha taval atyja tüzele az Auctori koszorú' keresetére, fija nem fog úgy elretenteni mint veje. Nem csala meg reményem; a' Professor végig olvasá, igazított dolgozásimon, sőt azt tanácsolta, hogy barátimmal írássak elébe verseket, mint az Académikusok szoktak vékony Dissertációjik megvastagítására. Megjelene az 1776., 's ez is Kassán, e' czim alatt: Az Amerikai Podocz' és Kazimir' Keresztyén Vallásra való megtérése.

Anyám belé úna a' játékba, 's többé nem únszolt.

§. 18. MDCCLXXIX.

432, 460,
577, 740, 944

[42] Gróf Döry Ferencz' halálával Zemplény Vármegyének Fő-Ispánjává Vice-Cancellarius Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatja után Herczegi titullussal ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk, 's ez Iktatójául Gróf Eszterházy Károly Egri Püspököt választá, Fő-Cancelláriusának, Ferencznek testvérét. Collégiუმunk' Előljáróji Verseket íratának a' két nagy Vendég' tiszteletére, 's Professor Szent-Györgyi, kire a' munkák' megtekintése bízva volt, felizene hozzám, és az öcsémhez, hogy mi el ne maradjunk. Dienesnek nem vala dolga a' verselgetés, de a' parancs őtet el nem akasztotta. Előkére deák újabb Poétáimat, 's az egyykben készen lele egy illy Köszöntőt, a' millyen itt kívántaték. Szent-Györgyi meg nem foghatá, hol vette ő ezt, de restellé nyomozni. Azon két exemplárt tehát, melyet a' Püspöknek és a' Vice-Cancelláriusnak beadni akarának, leíraták velem, mert Pataknak akkor még Typographiája nem volt, 's nem legszebb betűfestőnek, de leggondosbb és legcsínosabb Írónak én tartatám az Iskolában.

Julius 6-ikán 1779. megérkezék a' két nagy Vendég, 's az Iskola két sorban nyúlt-ki 944
elejekbe szinte Petrahóig. A' négy Professor elfogadá őket, 's a' legöregebbik, Szentesi,
Római deákságú beszédben magasztalá a' Püspök' modestiáját. A' lelkes Püspök felele:
Virtusea, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius
virtutis, per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae... [43] Én, 433, 460, 578, 740
ki első valék a' tógát nem viselő akkori ifjak közt, benyújtám a' két Kézírást, 's a'
Püspök és Vice-Cancellárius; nagy számú kísérijekkel; a' Várban szállának meg. –

Egy Kanonok megtekinté itt Püspökének beadott Verseinket, 's látni akará Dienest,
kinek Verseit annyira csudálá. Az öcsém jött, 's pirulás nélkül fogadá-el a' magasztalást.
Víg lelke távol vala attól, hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég vala, hogy
baján fáradás nélkül áltetheték, 's még engem nevette, hogy igyekezetimmel figyelembe
nem tudám magamat juttatni, ő pedig, semmit nem téve, még dicsértetett is. Jó kedvvel
evé-meg ebédjét, 's paripára ült, 's Újhelyig nyargala a' Bandériumban.

A' Beiktatás más nap olly fényben méne véghez, a' millyennel nem minden
Koronázás, 's az asszonyi-nem felül igyekezék mulni a' másikat azon elsőségben, melly
ötet itt nem illeti. Ezeknek számokban Gróf Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay
Mária, és Báró Szepesy Sámuelné, szül. Vatai-Bata, minden másokat elhomályosítanak;
az rózsája, ez lílioma e' színes virágágnak. – A' férfiak' számában az öreg Orczy ra- 82, 433
gadta magára a' szemeket, midőn az olvasztó melegben, a' Vármegye-ház' Szálája' jobb
oldalán az ablaktól az Udvar felé, (gonddal nevezem ki a' helyt, hogy a' kik ott megje-
lennek, tiszteljék azt) bugyogó bővségben varrott fejr mentéjében 's veres nadrágában,
's most paróka nélkül, 's bajusszal, a' mit más Lovas-Generalisok ekkor nem hordottak,
fel 's alá járt. [44] Gyönyörű kisdéd kövér ember, lángoló orczával, fejr homlokkal, 's 82, 433, 578, 741
kék szemmel. Az arcz textus a' lélekre, ugymond Göthe; 's azt az Orczyéról elmond-
hatni. Bugaczi Epistoláját képe előtt kell olvasni, 's a' legkésőbb maradék is ismerni
fogja, ha az Epistola' végével a' képre pillant-fel.

Némelly éltét adja,
Jószágát elhagyja
Csak két réf pántlikáért...

[45] Gróf Sztáray Mihály, kedves emlékére annak, hogy ő Mária-Antóniát, a' XVI. 434, 578, 741
Lajos' jegyesét, Párizsba kísérte, a' második nap' estvéjén mákszín-veres frakkba öltö-
zött, világos-kék atlasz lájblival és nadrágocskával. Tüzes franczia nyelvében, mozdulá-
saiban; tüzes magyar mind nyelvében mind érzésében. Minden szép asszony ötet áhí-
totta; de neki egy kiszáradt fekete asszonyságra kelle vesztegetni édes semmijeit, kíno-
son, de a' mellyet titkolt; mert a' nagy-világ' törvényei úgy kívánák. 'S ő, és Váradi 433
Kanonok Gróf Forgács Ferencz, Mesterek, 's elhíresedett Mesterek a' Violínen, halla-
ták magokat.

— — — A' múlt korok' Nagyjait, szokásait, történetecskéit ismerni nem kis gyönyö-
rűség.

§. 19.

MDCCLXXVII.

170, 422, 456, 574, 733, 936 [46] Zemplény Vármegyei Vice-Ispán Szirmay Tamás-Antal és az atyám' testvére András Bécsbe tévének egy útát, 's a' bátyám engem magával vive.

423, 458 Pesten kereszül-menvén, első dolgom az volt, hogy Gessnert megvegyem. Wein-gandnál a' munkának minden nyomtatványai elfogytak, 's más kereskedés ekkor Pesten nem vala. De itt megpillantám a' Wieland' Gratziáját és Musarionát, hollandi papirosra, 's Geysernek sok rezeivel Oeser után, 's azokat vittem, hogy Bécsig legyen mit olvas-nom. A' két könyv sok ideig haszon nélkül hevert kezem között; végre addig olvasám a' Wieland' Diogenesét, hogy Musarionát 's Gratziáját is olvashatám.

424, 456, 574, 735 [47] Bátyám ismeré szenvedelmemet a' képek eránt, 's gyönyörködött azon; 's nem lehetetlen, hogy rajzaimnak köszönhetém, hogy ez útra maga hitt, és nem én kértem őtet. Bécshez közelítvén, melegen beszéllé, melly remek-míveket fogok látni a' Bel-vederben: egy Zsidót, ki fejét kiüti az ablakon; egy Öreget, kinek szemöldökében 's szakálában minden szálát kiszámlálhatni; egy kakast, mintha élne; egy csomó virá-got, harmatosan, mintha magokat látnám. Bécs, hol csak öt nap múltánk, és az a' vá-gyás, hogy megláthassam a' Belvedert, kiüte Gessnert fejemből, felejtettem megvenni.

Végre fellépénk a' Belvederben.

Bátyám, kinél a' természet igen nagy mértékben adá-meg, a' mit neki a' kimívelés nem ada, vezeté társait, 's az Alföldi Iskola felé tére a' Márvány-szálából. Sietve méne a' Hoogstraten' Zsidaja felé; de egy dagadt szemhéjú fej, beburkolva mind két karjait fekete leplébe, rám pillanta a' falról, 's én helyemből ki nem mozdulhaték. A' bátyám elijede a' Zsidó előtt nem látván, 's jött érttem, 's vitt, 's meghagyá, hogy tőle el ne maradjak, mert eltévedhetnék. Rá pillanték a' Zsidóra, 's visszaszöktem a' megkedvelt fejhez. Már a' Denner' szakálszálaít számlálgaták, 's ismét nem letek. A' bátyám harag-gal vette észre, hogy nem vagyok a' csoportban, 's fel nem tévén, hogy ott legyek megint, a' honnan már elkapott, a' Rubens' Ferencze és Ignátza körül keresett; de harmadszor is Van-Dyck előtt találá. Megbáná hogy magával vitt, nem mert elmaradozám 's neki gondot okoztam, hanem mert tompábbnak lelt mint reménylél. – A' ki a' dolgok' becsét ismeri, érti, hogy ez a' tompaság engem kevésbé tehet. Minden tudomány nélkül érzém, mennyivel több Vandyck mint Hoogstraten, mint Denner, 's a' híres Tyúk- és Virág-festő. De ellohad kevéségem, midőn emlékezem, hogy első otlétemkor nékem több vala a' Van-Dyck' feje mint a' Correggio' bájos teremtsései.

§. 20.

MDCCLXXIX.

428, 459, 575, 689, 736, 948 [48] Patakra érvén, a' Bibliothecárius tudatá velem, hogy kezéhez egy magyar könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, a' vers előtte rossz, de tele van igen szép képekkel. Vegyem-megy, ha tetszik. – Marmontel' Regéji Báróczytól. – Még ma is bírom a' köny-vet, mert rajta van ifju esztendeim örömeinek emlékezete; még ismerem a' helyeket, hol a' Báróczy' csudálásában fel-felsikoltozám. – Mint vágytam-vissza Bécsbe, hogy a' csudált-beszédűt, a' hasonlíthatatlan-bájút, lássam! már akkor feltevém magamban, hogy az ő koszorúja után fogok törekedni minden erőmmel, a' mi lesz.

Alig csendesedék-el örömem Báróczin, midőn ugyan-ez jelenté, hogy ismét valami nyomtatványok küldettek kezéhez; hexameterek, de kocczanók nélkül; koránt sem olly szépek mint a' Torda' nagy Poetájáé; azonban jó lesz még is látnom. – Baróti Szabó! – [49] Elragadtatva köszöntém-meg, 's distichonokban, a' Nyelv' hősét, 's nagygyá-lettnék érzém magam', midőn válasza megérkezék, és versben.

428, 457, 575,
737, 948

428, 457, 576, 737

[50] Ürményi új formát ada a' tanításoknak, 's Therésia Királyi-Fő-Igazgatókat nevezte-ki, 's a' Kassai Megyében Septemvir Péchy Gábort, az atyát. Ez megjelent Patakon is 1779. April. 27-d., kísérve a' Kassai Academia' Prodirectorától, később Rozsnyai Kánonok Kenyeres József Úrtól. Négy öt kérdés tétetvén a' felgyúlt ifjuság' elébe, Kenyeres az én nevemet ereszté-ki ajakán, 's kívánta, hogy lépjek-elő. „Baróti köszönt, ugymond. Gyönyörködve mutogatja mindennek distichonaimat, 's kér, kényszerít, hogy a' futni kezdett pályáról magamat a' nehézségek által eljlesztetni ne engedjem. Az út darabos, szirtes; de annál édesebb lesz közelíteni a' cél felé. Ezt a' Magyaron kívül semmi más nemzet nem teheti; mert mik a' Német hexameterek a' mieink mellett? Ekkor az ifjuságnak fordult, 's ezeknek engem teve-ki példájokká, már azt is magasztalván bennem, hogy a' Baróti' példája gyűlésbe hozott, 's én neki írtam”. – Melly tiszteletes az illy Buzdító, és mik volnánk, ha sok illyen Buzdítóink voltak volna.

47, 429, 459,
576, 739, 942

[51] Azonban az epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt forró hálámat érdemlő Tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásim rendesebb menést vevének, 's annak a' leg-szükségesebb tudománynak öt esztendei tanulása nem volt szerencsétlen; tudám, a' mit majd felejtennem kell, 's ollyat is jó tudni. Ez mellett öten, Bárczay Dániel, Pálóczi Horváth György, később Ungvári Vice-Ispán és Szemere Albert (e' kettő szörnyű Theologus öregségeig 's én és öcsém, ötvenhat Thésist defendálánk a' Természet és Nemzetek' Törvényéből, mellyet olly kevéssé tudánk, Tanítónkkal együtt, mint nem egyszer nem tudtak a' Defendensek. Török István azon állítással ada-által anyámnak 's Római-hitű nagyatyámnak, hogy ha a' Cathedrai Tudományokat is tanulánk vala, bizvást kívánhatnánk az Ordinációt.

170, 429, 455,
460, 579, 741

Peroratióval vevénk búcsút, a' szokás szerint (1779. Jul. 15-d.) a' Patronatus' jelenlétében. Prof. Szentesi felelt. Elmondá mit felele Catulusnak a' Tanács, 's reánk alkalmaztatván a' szót, 's ezt kérdvén: Ha majd e' Felekezet' Nagyjai kidűlnek, Iskolájának ki-ben lehet reménye? beszédét e' szökon végzé: – *In Vobis*.¹

§. 21.² MDCCLXXIX.

952

Az én koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítának Magyar-országi Törvényt, sem a' Világ' Történetein kívül Magyar-országi Történeteket. Az ifju kijöven az iskolából, a' Dogmatica és Polemica Theológiánál egyebet nem tudott; szüléji Patvariára adták, 's ott a' praxis és egy ízetlen vastag Huszti, csinálá őtet olly Prokátorrá, a' millyen Philosophia nélkül a' közönséges fejből válhatott.

¹ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének első része végén a szerkesztői jegyzet: „(Folytatása következik.) közli Szemere Pál.”]

² [A Tudományos Gyűjtemény közleményének második része elején: „Pályám' Emlékezete (Kazinczy.) (Folytatás.)”]

170, 435, 460,
579, 742, 952

Én Septemb. 9-d. adatám-által Tarnói Milecz Sámuelnek, a' Tarnai Uradalom' Fiscálisának, ki Kassán tarta lakást, 's vittem a' vastag Husztit; és minthogy az otthon töltött két holnap alatt elég időm vala megsejteni, hogy ez épen olly ízetlen mint Vitringa és Witschius, vittem egyszer'smind Poetáimat is, 's tuschaimat és ecseteimet.

Principálisom egy szép tanúlásu, nemes érzésű férfi volt, de szégyenle lenni Principálisom; 's valamikor hozzám szólla, mindég elpirúlt szinte füleiig. Nem csuda, hogy ezen szégyenlősség mellett, házassági jelentést tenni valamelly leánynak rettege, 's így arra vala kárhoztatva, hogy nőtelenségben közelgessen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prókátor' igen éltes, igen kicsiny és igen kövér, 's imádkozni és énekelni igen szerető, yers özvegye gondoskodott; 's szakácsnéjával ez lakott az alsó szobákban; Milecz maga az úczára, én az udvarra, felül. Az öreg Prókátorné szükségesnek látta, hogy később egy szép leányt végyen segédjére; 's Milecz a' szép szobaleánynak neki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's azt el is nyerte. Atyja Pozsonyi Prédikátor volt; rideg élete' unalmas órájit ennek rá-maradt theologicus könyveivel vidítgatá fel.

Ámbár akkor még a' Patvaristák nem voltak Úrfiak, hanem cselédek, tőlem semmi szolgálatot nem kívánt; de én terítettem az öreg' szobájában az asztalt; útra menvén pakkoltam 's kötöztem párnazsákját. Egyedül azt nem engedé, hogy csizmáját levonjam; a' mit más Principálisok akkor még kívántak is.

§. 22. MDCCLXXIX.

437, 580, 743

[52] Egy vásárnap dél után Principálisom gyönyörű időben indúla-meg Kassáról Tornai Vice-Ispán Bárcziházi Bárczy Imréhez, és így fedetlen kocsin. De egyszerre felhők kerekedének, 's ömlött a' zápor, a' mennykövek hullottak. Milecz kínosan ült jobbam mellett, 's én kiszöktem mellőle a' szekérből, tartottam azt, a' hol görbe vala az út, 's Principálisom szégyenlé, hogy ő fél, míg Patvaristája víg, 's talán még gyönyörködik a' jelenés' szokatlanságán. Egyedül a' tisztelet tartóztata, hogy hangosan nem neveték, midőn egyet csattant, 's leesni látánk a' mennykővet, 's ő kikapta fejét a' szekérből, 's ijedségében bizonyos szót ejte. Alig menénk kétszáz lépést, midőn a' Szesztai népet összecsoportozva találánk. Két gyalog ember egy ösvényen méne, 's az előlmenő a' csattanásra megszóllala az utánalépdelőhez, 's nem vevén tőle feleletet, hátra pillanta, 's társát halva látá. A' régolta nem beretvált szakált féloldalt leperzselé a' mennykő, 's egyik lábáról lekapta a' patkós csizmát. Megállítá szekerét Principálisom is, 's utánam jöve a' csoportba. [53] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám erántam.

581, 743

461

440, 461, 581, 744

Tornán minden ebédre, vacsorára meghívátá a' Plebánust. Az nem régen jöve haza Rómából; még igen ifju, 's igen szép olvasású. [54] A' kettő közt szüntelen folytak a' theológiai csetepaték, de tűz nélkül. Egy nap a' csatázásban feltaláltak hevülni, 's Principálisom elakadt. A' Plebanusnak kérdésen kívül nem vala igaza. Néki bátorodám, 's kértem Principálisomat, engedné hogy én felelhessek. Az, egy kis álmélkodással, mert az illyen akkor nagy merészség volt, megengedé; 's én szórni kezdem a' lócusokat, hogy öröm volt hallani. A' Plebanus elég nemes-lelkűséggel bírt, megismérni, hogy té-

vedésben vala, 's kéré Fiscális Urat, hogy nékem engedje-meg a' társalkodást vele; 's az 952
ezt nem ellenzé.

Éltem a' Plebánus' jóságával, 's mingyárt más nap lementem hozzá. Tudni akará, hol
vettem ezt a' theológiai eruditiót, 's hallván, hogy én a' legszükségesebb és legfelsőbb
tudományt öt esztendeig tanúltam, kérdé, mi szükségem lesz arra, 's nem jobb volt
volna-e Historiát tanulnom, Philosophiát, Mathézist. Egy gondolat támada bennem,
mellyért most pirúlok. Ha meg nem bánt, mondá, tekintsük hát végig ezeket az én
tanulásimat. Azon czikkely eránt, mellyet Calvin és egy más valaki a' Philosophiából
vive a' Theológiába, úgy megkapa, hogy nem tudék neki felelni. Felriadva vettem kala-
pomat, szaladtam, magamra zártam a' Rondella' ajtaját a' kapu mellett, hol szállva valék,
térdre buktam, 's könyörögtem, hogy tőlem a' kegyelem el ne vétessék.

A' szíves tiszteletet-érdemlő Papnak megkelle sejteti hánykódásimat, 's abba hagyá
a' Theológiát. [55] Egy kisdéd írást ada kezembe, mellyet ő Rómában dolgozott, *Sur 440, 582, 744*
les livres defendus cím alatt. – Olly sok haszontalanságokat írtam-le életem-
ben: melly tévedés vala, hogy ezt nem inkább.

Lelkemben küzde a' világosság a' setétséggel, 's közel valék a' kétségbe eséshez,
midőn magamba pillantottam. [56] E' zajt el kell csendesítenem, mondám, 's egy 461, 582, 745
Apológiát dolgoztam, a' Grotiusé' nemében, 's nem olvasván semmit, hogy a' mit írok,
meggyőződés' munkája légyen. Addig dolgozám Apológiámat, míg épen ez az Apológia
a' legirtóztatóbb örvénybe sülyeszte el, a' mit képzelhetni. Borzadtam magamtól.

Titkolva minden előtt bajaimat, [57] Prof. Szent-Györgyi, mint egy Angyal által 461, 582, 745
küldve, kijöve, 's harmad napig múlata nálunk. Egy estveli sétálásunk közben két kér-
dést gördíték elébe, nem mintha az engem hánytorgatna, hanem csak mintha nem tud-
nám a' feleletet. A' nagy férfiú elérte, elhallgata. Végre megszóllala: Értelek, ugymond;
ne rettegj semmit; az történt meg veled, a' minek veled is meg kelle történni; de vi-
gyázz, hogy az eránt, a' mi szent, soha magad tiszteletlennek ne találhassd. Kérdéseidre
nem felelek. Leld-fel magad; 's felfogod, csak keressd. –

§. 23. MDCCLXXIX.

Kassának még ekkor nem vala Könyvárosboltja, de a' Könyvkötőknél néha talál- 439, 582, 745
tatának eladó ócska darabok, 's én egy illyennél megpillantám Gessnert és a' Gleim' és
Jacóbi' francia-ízlésű Levelezéseiket. Megvettem, 's elkezdém fordítani az Idylliu-
mokat, sőt eredeti Idylliumokat is dolgoztattam.

Nekem vezetőre vala szükségem, 's felkeresém a' Német Predikátort, későbbi
Superint. Szonntag Sámuel, egykor Báró Podmaniczky Józsefnek Nevelőjét. Szo-
bájában a' Bause által metszett Német Tudósok' képeit láttam; tudtam hogy Göttingát
megjárta, hogy Aszódon sok esztendeig lakott; 's innen azt hittem, hogy ismerője lesz
a' Szép Mesterségeknek. Gessner itt függe, 's Haller Albert, egymás mellett; *die zwey 439, 582, 745*
Schweitzer, ugymond; itt Hagedorn, 's mellette Lessing; *ach, der Feind der*
christl. Religon; ach, der Spötter! itt Zollikofer, és mellette Gellert;
Zollikoferre úgy sohajta tisztelettel, mint Lessingre utálattal inkább mint szánással.

952 Neki bátorodám, 's megkérém Szonntaghot, engedjen nékem egy órát, 's tekintse-meg, jól fordítok-e holmit a' Wieland' Diogeneséből, 's az Első Hajóst és az Idylleket. – Revéra? Also mit Schriftstellerey beschäftigt? kérdé álméllkodva. Túrte alkalmatlanságomat. Megfejté a' mit németül nem értettem, vagy rosszul értettem, 's véget érven, felkiálta: Also einen Reformirten (Gessner), und einen Evangelischen (Wieland).

Többre mint a' phrasisok' 's szokatlanabb szók' magyarázatja, ki nem terjede.

§. 24.
MDCCLXXX.

441, 583, 746, 957 [58] Ráth Mátyás 1780. Január. elsőjén kezdé kiereszteni magyar nyelven Újságleveleit, 's hálátlan a' maradék a' nagy ember eránt, ha felejtheti, hogy a' Nemzetnek nem más az igazi Prometheusa mint ő. Mik valának ez ideig öszvejöveleteink a' falukon egyebek, mint arról űzött beszélgetések, hogy ez a' kopó jobb-e, vagy amaz; 's hányadikunk tudá, hogy az atlanticus-tenger kelet felé fekszik-e, vagy nyugotra? De mi vádlánk őtet, hogy nem tud magyarul, mert nem Debreczenben tanult. Viszont ő egy Debreczenben készült fordítást, 's egy nagy férfiú' fordítását, a' Debreczeni Fő Bíró 's Bihari Assessor és Diétai Követ' fordítását (Álom, II. Józsefről) csipkedé-meg vétkes magyarságáért Újságleveleiben, és, a' mi legrendesebb a' rendes dologban, épen nem ok nélkül.

40, 90, 442, 584, 747 [59] Ugyan-azon eszt. Gróf Brunszvik Antal Bihari Fő-Ispánná iktattaték-be, 's nagyatyám bekülde bennünket Váradra, hogy lássuk a' pompát. Consil. Buday László rokonunknál valánk szállva, kit Superint. Szilágyi Sámuel is megtisztelt látogatásával; 's én el nem telhető gyönyörűséggel hallám a' széles tudományú 's igen nyájas, sőt víg férfit, midőn egy csoport idegen Vármegyei Uraság lépe-be, hangosan nevetve azon verseket, mellyeket egy itt tanító Piarista ezen nap' tiszteletére nyomtatatta. A' Superintendens átalvette tőle a' nyomtatványt, 's olvasni kezdé:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és az előbbi időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab-nemzeteket? Vagy hevülnek
Régtől félbe-szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia-partnak? – – –

Ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens; 's gyönyörűk, mind a' gondolat', mind a' szchéma', mind a' nyelv' tekintetiben. Amaz meg sem értette, hogy a' tudós-nak-hitt ember nem kötődik; de midőn tovább a' Superintendenst tovább is magasztalásokkal hallá szóllani, midőn ez nekik kimondá, hogy a' Nyelvnek változni kell, hogy szép Verseink lehessenek, 's hogy minden Nyelv így változott; ezek soha sem tudák, ha a' Superintendens járt-e rosszul vagy ők.

Mentem, 's felkeresém Révait. Túl a' vizen lakott, az Académia' udvarában, hol Patachich Püspök is, míg a' Királyi-nagyságú Residentiát építette. El vala foglalva, mert az iktató Generális Gróf Károlyi Antal, Fő-Igazgatója az Iskoláknak a' Váradi Kerü-

letben, tudtára adá a' Professoroknak, hogy a' Rendekezt ide fogja hozni, 's előttök⁹⁵⁷ Exáment tartat; de midőn neki elmondám; hogy ismerem Barótit, és hogy Versezetünk' új nemében magamat én is gyakorlom, melegen fogada, buzdított, 's megajándékoza Alagyájinak kisdied csomójával, mellyeket Landerernél in 4-to 1778. nyomtattata. Egy közepszer magasságú, vékony és nyálkás húsú Piarista; lobogó szög hajakkal, kék szemekkel, 's minden mozdúlataiban tüzes, lelkes, és a' mint Examenekor látánk, még Előljárója előtt is kipattanó lobogó.

Ezen eszt. hala-meg a' nagy Therésia. Az Országnak sok Vármegyéji önkénytt, és nem felsőbb parancsolatból vevék-fel utána a' gyászt, 's mindenfelé tartatának neki a' halotti tiszteletek. Erdődy Lajos Szabolcs Vármegyei Fő-Szolgabíró ennek gyászko-porsójára Kállóban e' közönségessé lett verseket készítette:

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tüköre, Igazság' fáklyája,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Megholt, kin kesereg Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt;
Sokat nevelt, tartott, táplált, ha eggyszer szóllt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

'S ezeket akkor jó, sőt gyönyörű verseknek tarták, a' kik a' Nyelvrontást kesergették, 's a' Nyelvrontókat, mint a' Nyelv' 's a' Nemzet' ellenségeit, vádolták, szidalmazták.

§. 25.
MDCCLXXXI.

960

Az anyám (1781. Januar. 11-d.) Eperjesre küldé bennünket, hogy ott magunkat a' pere' folytatása mesterségében gyakorlanánk. [60] Itt lelém magamat azon boldog állapotban, hogy többé senkitől nem függék. [61] Szállásunk, asztalunk két öreg testvérnél vala; Principálisunknak Írója több volt mint a' mennyire szüksége volt, 's így időnként használhatánk, a' mint tetszett.

170, 444, 461,
585, 748
585, 749
585, 748

[62] Első gondom az vala, hogy Kramer Festőtől leczkét vehessek. Láta rajzaimat, és a' mit tuschban dolgozék; azt mondotta, hogy annak, a' ki illy munkákat teszen már, leczkét nem adhat, és hogy hozzám járjon, arra soha rá nem bírhatám. Munkája ritkán akadt, 's így tőle azt sem tanulhatám el, hogy az ecsettel olajban mint bánjak.

444, 461, 585, 748

[63] Egy tiszteletre igen méltó leány Védangyala leve ifjúságomnak; az ő szerelme vont-el a' tévedéseknek sok nemeitől, 's az által, hogy engem szebb örömek' ismételére vonzott. Együtt olvasánk a' kor' legkedvesebb Románját, Siegartot. Az Klopstock és az ő Messziása felől magasztalással szólla, de a' Városban a' Messziás senkinél sem találtaték; 's midőn eránta tudakozódtam, kiki azt hitte, hogy theológiai munkát keresek. A' Predikátoroktól csak azt hallám, hogy ezeknek egyike ötet látta, veres kaputokban, 's olly annyira illatozva Arabiának és Ceylonnak minden illataival, mint

462, 586, 750

960 egy Kisasszony, holott Wieland, a' Comische Erzählungen Írója, úgy öltözik
445, 586 mint egy Predikátor. 'S ki az a' Wieland? Mit írt mind? – [64] Egy fiatal Lengyel
örült, hogy Gyűjteményét nyereséggel adhatja-el, 's Wielandjait, és a' mit német köny-
vekből bíra, nekem olly örömmel adá-el, a' millyennel azt tőle én megvettem.

[65] Szerelmesen, a' legtündérebb tájon mellyet képzelhetni, 's könyveim' birtoká-
ban, Eperjesen élttem-el életemnek legtündéribb szakát.

§. 26.

MDCCLXXXII.

50, 170, 172, 462, [66] Elhagytam Eperjest (1782. Jun. 2-d.), 's az anyám László öcsémet Generális
587, 750 Gróf Wartensleben Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez, vitte-le Gyömrőre, Pest
963 Várm., minket Pestre. Az nap' esketteténk fel Jurátusoknak, (Sept. 21-d.), mellyen
Protestans ifjak legelőször, én Sággy Mihály Itélő-Mester mellett, de saját szállásomon.
A' Messziást (Altona, 1781. negyedrébten) megvettem, 's az vala, kivált a' Cidli' Episod-
jában, 's a' két testvér Stolberg' Versei, kirekesztőleg akkori szerelmem. Ódáját akkor
még nem ismertem. Egész napokat elzárva ültem szobámban, 's egyedül a' Játékszín
vona-ki.

587, 751 [67] Ráday megengedé, hogy a' reggel' óráját nála töltssem, 's együtt olvasgatánk.
Megismertete Bibliothecája kincseivel, 's beszéllgete ifjusága' korairól, és a' mik azt
29, 463, 587, 751 megelőzőék. [68] Ő sem mulasztá el soha a' Játékszín, 's nem a' lózsikban foga ülést,
hanem mindég a' parterren; én mindég megette. Megfordult, 's midőn a' kárpit legör-
düle, magyaráz, hol játszott jól vagy rosszúl, 's miért jól vagy rosszúl, a' Szín' embere,
's a' Dráma három egységét.

464, 587, 751 [69] Gróf Teleki József, fija a' Ráday' testvérének, magához hívata, 's meghagyá
hogy társalkodnám László és István fijaival, 's ezeket Strauss Nevelőjökkel el-el-küldé
hozzám. Cornidesz a' Grófnál lakott, 's ez a' Magyar Történetekkel igyekezett
587 megismértetni. [70] Nékem még mindég az vala fő óhajtasom, hogy Göttingát, Lon-
dont, Párizst, Rómát, 's mindenek felett Rómát láthassam, 's az anyámat erre igyekez-
vén birni, hogy ezt akará atyám is; de rokonim ellenzették, 's az anyám hajthatatlan
marada. Ezek kárhoztaták örök olvasásomat, 's azt akarák, hogy Prókátorra eskettes-
sem fel magamat, a' mitől én iszonyodtam. [71] Az anyám a' külföldre menést még
172, 320, 465, inkább tiltotta, minekutána László fija a' Gradiskai Horvát-Regementben Zászlóartóvá
587, 755 leve, Dienes pedig (Jun. 4-d. 1783.) Bihar Vármegyében Ürményi Józsefnek Fő-
Ispánsága alatt Vice-Notárius. Most bennem is elakará érni anyai örömét, 's Augustusban
Pestre küldé, hogy magamat Abaúj Vármegyei Fő-Ispán Generális Orczy Lőrincz által
honorárius Notáriusnak kineveztessem.

§. 27.

MDCCLXXXII.

588, 752 [72] A' Pesti, elébb Nagy-Szombati Universitás akkor a' Budai Kir. Várba volt 1777.
olta szállítva, 's én a' Báró Prónay Lajos' Mentorával, a' későbbi Professor Schwartnerrel,
itt látogatám-meg Katonát, a' Historiographust. A' beszédben kifogyhatatlan Schwartner

és a' hallgatni-szerető Katona, egy szálas termetű, sas-orru férfi, itt töltött órát 963
felejtethetlenné tevék, 's a' mit ők ketten beszéllének, megvivém Cornideszhez, hogy
a' kettő' beszéllései felől ítéletét hallhassam. [73] Szíves, szerény, hazáját és a' jó ügyet 588, 752
igazán szerető ember; verhenyeg fodrozott hajjal, 's összezsikart arcvonásokkal, de
tisztá lélekkel.

§. 28.
MDCCLXXXIII.

[74] Prónay Mihály és én (Septemb. 4-d.) kijövénk az Universitas' Bibliothecájából, 51, 172, 320,
's a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordulánk, egy figura tűnik sze- 588, 752, 969
münkbe, negyven vagy ötven lépésnyire előttünk, melyet előlről, hátulról, oldalról,
elrettent álmélkodással néze minden, a' ki előtalálá, és mellette elment. Az ismeretlen
nem látszék tudni, hogy ötet nézik. Magába-süllyedve folytatá csöszögéseit; minden
tizedik lépésre megállott, kivona zsebjéből valamit, a' mi egy ki nem vagdalt Újság-
levélhez hasonlita, egy két sort megolvasa, 's a' papirost visszadugá zsebjébe, 's ment.
De alig teve két három lépést; ismét megállott, 's elővéve papirosát. – A' Yorick' pogá-
csa-árosa jutott emlékünke, a' Szent-Lajos' keresztjével 's pántlikájával, 's égénk tud-
ni, mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

Arra, hogy az állongót mi, ifjak és kevésbé suak, hamar utól-érjük, nem kelle sok, 's
álmélkodásunk akkor lépe legfőbb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk.

Nadrága (nem plundrája) setétké, a' legdurvább posztóból, 's falusi kontár' szabá-
sa. Nyakán zsebkendője, fehér csíkokkal, pettyekkel; csizmája málybőr, a' millyeket
vásárokbán árúlnak. De kabátja barackvirágba-csapó violaszín tafotából, egy sor
gombbal, millyet a' Németföld' Kanonokjai hordanak; fején egy sokfürtű kerek paró-
ka, foltosan behintve liszttel; hóna alatt egy nagy háromszögű szőrkalap. Koponyájától,
fülei mellett, messze álla-el a' paróka; jele, hogy azt, mint a' selyem kabátot, zsípvásáron
vette. Arcza szederjszín, ellepve pattanásokkal, mellyeknek némellyike már hullado-
zott; némellyike veresedni még csak kezde.

Illy esetekben legtanácsosabb a' dolognak bátran neki-rugtatni; 's minthogy mind
az, a' mit látánk, oda mutata, hogy itt egy tudós Magyar Szarándokot látunk, nyájas
bizodalommal szóllítám-meg, engedné tudnunk, benne kit fogunk tisztelhetni.

Az idegen ki nem vala forgatva nyugalmából. – „Én, ugymond, Kalmár György va-
gyok; az Universitas' nyomtatójából jövök e' csekélységgel”. – A' Philosophica nyelv'
feltalálója-e, kérdém; 's a' Syriai Utazó-e? az-e, ki a' Prodomust írta? – Csudálkozik,
hogy fiatal-emberké az ő írásait, 's kivált az elől- említettet, ismerik. – Nem érdemlem
az Úr' jó vélekedését, mondám; a' Munkát láttam, de nem értettem-meg; de az Úr' két
képét, mellyeket Római barátjai metszetének, bírom. – Épen az utolsó postával vettem
Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala; abban Kalmár előfordúl, de több
keserűvel, mint édessel. Néki-bátorodám arra is, hogy azt, előre elkészítvén a' keserű
értésére, vele láttassam.

„Hogy a' mi Kalmár Györgyünk nem az a' nyavalyás ember, a' kinek ötet sületlen
Munkái mutatják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok
többet hinni mint a' Journálnak. Professoraink, kik ötet csak a' Journalból ismerik,

⁹⁶⁹ nagynak nézik, 's szinte bosszankodnak, hogy köztünk, Magyarok közt, itt csak egy sincs, a' ki elmondhatná, hogy ő hol lakik, 's micsoda; és még inkább, hogy fölöle nevetéséges dolgoknál egyebet nem mondhatunk”.

Kalmár sem a' keserűt nem vevé nehezteléssel, nem örömmel az édest; 's kevély szép nyugalma ötet előttem tiszteletessé tevő. Prónay és én kérénk, legyen vendégünk a' fogadóban hogy vele, kivált Keleti-útja felől, szállhassunk; de már el vala foglalva. Feljegyzénk szállását, 's fel fogjuk keresni. – Kerestem sok ízben, de nem találtam.

^{52, 589, 754} [75] Landerertől tudom, hogy míg Prodromusát nála nyomtattatá, egy kerti-nyaralóban tölté a' telet, fázva, koplalva; nyakig üle a' szalmában, 's úgy dolgozott, reszketve minden tetemiben a' nagy hideg miatt. Ázsiában utazván, eczetet, olajat, sőt horda magával, 's így minden mezőn, minden bokorban, készen lelé ebédjét, vacsoráját.

[76] Melly kár, hogy ez az ideájinak élő, és azért minden áldozatokra kész ember apróságokra vesztegeté erejét, 's tudományt szerze, ízlést nem szerze, a' mi jobb mint a' tudomány; vagy a' mi nélkül a' tudomány sem bir elég beccsel.

§. 29.

MDCCLXXXIV.

^{82, 467, 590, 756} [77] Korán reggel értem Tarna-Örsre.

Orczy kertjében vala, 's korán megholt István fijának Piarista Nevelője mulattata, míg ideje lesz felmenni. Orczy megtudá, hogy ott vagyok, 's felhívata. Mente nélkül, de a' Szent-István' Commandeur-keresztjével üle szobájában, mert igen meleg volt a' nap,

^{82, 467, 590, 756} [78] 's délig olvasá előttem a' maga Verseit, a' Barcsaiét, 's a' francziákat, [79] 's a' régi dolgokat emlegeté, 's Richwaldszky György Kanonokot, a' Vexatio' Íróját, 's a' lelkes Prímást, Barkóczyt. Ebéd után ismét elzárkozáink, késő estig, 's folytatánk munkánkat. Ebédnél és vacsoránál egy szót sem szólla.

^{172, 320, 468, 591} [80] Ezen eszt. még arról nevezetes előttem, hogy ebben látám először, Tályán, Novemb. 2-dikán, Gróf Török Lajost, a' szüretre összegyűlt Uraságok' sokaságában. A' mint ötet ismertem tovább a' legtisztább, legnemesbb lelkű halandónak, úgy nem tudtam eltetni itt azon nemes módja' csudálásában, melly ötet, még ép napjaiban, minnekelőtte lelkét a' sok csapás egészen leveré, minden mások felett tündököltette. A' szív' jósága, melegsége, sokaknál gyanúsna tetszik, mert módjok eltanúlt: Töröknél, ki nagy társaságokban töltötte már gyermeki esztendejét is, eltanúlt módja nem látszott eltanúlt módnak; a' szív minden cselekedetében, minden szavában, legkisebb mozdulatában festette magát, 's az ő jelenlétele csendes tisztelést parancsolt, valahol megjelené, még a' vadaknál is. Ki vala valaha boldogabb mint én, midőn Január. 16-d. ^{171, 172, 320, 467, 591} 1784. képemre nyomá első csókját! [81] 's midőn 1810. Június' 24-d. két gyermeke, jelenlétében szegzék koporsójába, irgykedve' lesém a' pillantást, hogy az enyém legyen az utolsó csók, mellyet magával viszen; hogy én legyek az, 's én voltam az, 's egyedül én, (nagyobbik leánya, fájdalmában, ott nem volt) ki jobbát, azt az áldottat, megcsókolá.

§. 30.

MDCCLXXXIV.

[82] Zemplény Várm. Vice-Notárius Zámory Antal lemondta hivataláról, 's Szirmay Tamás-Antal Vice-Ispán, fíja Lászlónak, a' nagyanyám' testvérének, engem ajánltata ennek helyébe; sőt, hogy annál csalhatatlanabbúl legyen sikere az ajánlásnak, a' helybe-hagyás' reménye alatt a' Júliusban tartott Gyűlésen be is ültete a' kiürült székbe. Nem az történt a' mi végezteték. Azonban míg a' dolog függőben vala, Generális B. Orczy Lőrincz Kassán Octob. 13-d. 1784. restaurála, 's engem Honor. Notáriusnak nevezte-ki; kevés napok múlva pedig, 25-ben, midőn maga helyébe második fíját, Lászlót, iktatá Fő-Ispáni székébe, az új Fő-Ispán Abaúji Táblabírónak. Látván hogy belépésem Zemplényben kedvetlenséggel esett, Zemplényben is felesküvém ugyan, de onnan magamat elvontam. Aug. 9-d. Gróf Batthyáni Ferencz Sárosban nevezte Assessornak.

53, 53, 57, 171,
173, 320, 469,
592, 757, 978

82

Abaújban Vice-Ispánjaim Kelcz Antal és Zombori Zsigmond, Fő-Notáriusom Comáromy György, Vice-Notárius-társaim Kende János és Tiszta Ferencz voltak. Kende nem sokára elvitetett, 's ennek helyébe Tiszta lépe, én a' Tisztáéba.

[83] Ezen eszt. az Ország tíz kerületre osztatott, 's Kir. Commissáriusnak a' Kassaiba, melly a' Tornával ekkor egyesített Abaújból, Szepesből, Sárosból és Zemplényből alkotott, Szent-Iványi Ferencz Referendárius leve, a' későbbi Ország-Birája, ki hivatalát 1785. tavasszal kezdé Kassán. [84] Tavaly (1784. Jun. 11-d.) elhírdettetett az a' Rendelés, hogy 1785. Novemb. első napján német nyelven fognak vitetni a' Vármegyei Jegyző-Könyvek, 's Fő-Notáriusom németül épen nem tudott, Tiszta keveset; 's így az egész teher rajtam fekvék. Nékem kelle lefordítanom Vice-Ispánomnak, mind azt a' mi jött és ment. Az archívumban az Írások ki sem hajtva állottak; én nem vártam a' hagyást, 's a' mit időm 's erőm engede, megtettem, hogy Zombory alig ismere rá, midőn az Archívumba történetből bejött, 's mindent elváltoztatva talált. Szorgalmam valóban érdemlé a' javalást.

470, 532, 592,
757, 984

171, 173, 470,
533, 593, 760

§. 31.

MDCCLXXXV.

[85] A' Tudományi-Kar' Ministerévé a' Monarchiában Báró Swieten nevezteték-ki, fíja annak, kit I. Ferencz Angliai útja alatt megkedvelt 's Bécsbe hozott, 's annál a' Nagynál még nagyobb; [86] 's ennek előlülése alatt a' Magyar-Országí Iskolák' dolgait Referendárius Pászthory Sándor vitte.

78, 593, 760, 987

594

[87] Swieten új Directorokat választá és új Nemzeti Iskolák' Inspectorait, 's olly szándékkal, hogy a' hol az egyík az egyík Vallásból lesz, ott a' második a' másíkból választassék. A' Kassai Director Péchy Gábor, fíja Gábornak az előbbeninek, 's később ez is Septemvir, 's az Inspector Ladomérszky István, Consiliárius és Assessora a' Kőszegi District. Táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala, más hívalatokra tétettek-által, 's Directorrá Gróf Török Lajos. Mind a' három felméne Bécsbe Swiententől búcsút venni, vagy a' kinevezést megköszönni, 's Ladomérszky elébb mint Török. A' Minister Ladomérszkytól tudni akará, kit óhajt követőjének, de hogy Protestanst is nevezzen. Ez egy valakit nevezte, kinek nevét el kell hallgatnom, és engemet. Török időt kére az egyík eránt gondoskodni; a' másíknak engemet mingyárt

79, 594, 761

987 akkor ajánla. – „Gróf Úr talán szólla Ladomérszkival? kérdé a' Minister; mert ő is ezt ajánlá.” – Török bizonyossá tévé a' Ministert, hogy Ladomérszkival nem szóllott. „Írjon tehát neki, hogy esedezését küldje-be. – Én az esedezést beküldöttem.

171, 594, 762 [88] A' dolog tovább húzódék mint hittem, 's Augustusban felmenék Bécsbe, hogy kérésemet a' Császárnak, 's Swietennek, Pászthorynak benyujhassam. Pászthorytól vettem a' hírt, hogy a' Császár azelőtt harmad nappal alá-írta kineveztetésemet.

595, 762 [89] Negyvenhárman jelenénk-meg a' Swieten' előszobájában; Stabális Tisztek, Papok, Professorok, tanuló ifjak, sőt gyermekek. Egy ismeretlen Pap és én csaknem utolsónak maradánk. Beszédbbe eredvén ezzel, nem fojthatám-el neheztelésemet, hogy ezek a' fiúk elébb bocsátatnak be, mint ő és én. Örvendjünk szerencsénknek, felele az ismeretlen Pap; jele, hogy velünk akar legtovább szóllani. 'S most ez is béereszteték; én maradék utolsónak.

Swieten, egy kisdéd, nem vékony termetű Úr, nem pisze, hanem kisdéd orral, apró-virágú selyem kabátban, kontyosan és hajtáskával, strimfliben, czipőkben álla előtttem. Hidegsége elrettente, de azonnal magamhoz tértem, 's nem másként viselém magamat mint kelle. Csendesen hallgatá-ki köszönetemet, 's parancsolá, hogy vele nem hoszában a' nagy szobának, hanem az egyik szeglettől a' másikig, járjak, mert ma sokat ült és állott. Előmbé adá mi a' nagy cél; 's addig forgatá a' beszédet, míg alkalmasint tudá, mennyit tanúltam, 's gondolkozásom, érzéseim millyenek. [90] Midőn tőle

595 eltelve szeretettel 's nagysága' csudálásával eljöttem, nem foghatám-meg, hogy ennyi kegyesség, ennyi jószág, ennyi lélek, mint rejtezhetnek e' visszatoló külső, e' fagyáló hideg alá. Soha illy feszes, illy csaknem savanyu embert nem láttam, de soha nem jobbat, nemesebb-lelkűt, nagyobbbat. – [91] Bécsbe menvén 1788., egy Úr sajnállá hogy két hét előtt nem valék ott; Swieten csudát láttata. Az Exámenek tartatván, kivette a' szót, a' legalsóbb iskolán kezdve a' legfelsőbbig a' Professor' szájából, 's maga tette a' kérdéseket, meg nem engedvén hogy az bele szólljon. – Midőn ezt én beszéllém Cancellárius Telekinek, ez a' nagy ember azt mondá, hogy ő is jelen vala csudálójí közt, 's tudakozá, ha nem tudom-e, hogy Európában Swieten tartatik a' legelső Paedagogarchának. – [92]

595 Gondjai a' legalsóbb Iskolák' hallgatójira kiterjeszkedének, 's a' jobb fejeket már gyenge korokban szemelte-ki, hogy a' Monarchiának nagy embereket neveljen. – – Hogy Berlíni Követsége alatt elakasztá a' nagy Friedrichet; hogy Kaunitz, a' Fő-Minister, a' legnehezebb dolgokban az ő segédjével élt; [93] hogy a' Monarchiában ő vala a' legtudósabb Görög, 's egyike a' legtudósabb Hangmívészeknek, közönségesen tudva van. A'

595, 764 989 kik külföldre menének, azoknak meghagyta, hogy visszajöven onnan, közöljék vele tapasztalásaikat; Pallásthy Mártonnak azt is, hogy a' Német-ország' nevezetes férfijait ide hívja-meg, felhatalmazván, hogy ezekkel fizetések eránt lépjen alkuba. Minden tudós-fej hozzá-tartozónak nézé magát; ő volt atyjok, barátjok, kevélységek.

§. 32.

MDCCLXXXVI.

596, 764 [94] Pallásthy Márton, fíja a' Generálisnak, 's a' Piarista Koppi' kedves tanítványa, mint később Gróf Dessewffy József, letette Secretáriusi szolgálatját a' Magyar Cancel-

láriánál, 's Bécsben éle, a' tudományoknak 's nemes gyönyörűségeinek. [95] Én ennek 596, 989
köszönöm ezen útam' szép ismeretségeinek nagy részét.

[96] Egy nap ebédre híva-meg bizonyos Asztaladóhoz, de csak három Olasz ven- 74, 596, 766
dége jelene meg, kik közzül eggyel már ismeretes valék; maga ki nem jöve a' Városból
hirtelen érkezett rosszúl-léte miatt. Nem látván magát, menni akarék. Ismerősöm
tudakozá, ha elmehetek-e olly asztal mellől, hol Pilátit láthatom. „Melly Pilátit? talán
csak nem azt, ki a' di una riforma in Italiát és a' Voyages en differents
pays de l'Europe című munkát írta? – Sőt épen azt, felelé ez; de vigyázzak, hogy
az ebédnél tudományos dolgot ne hozzak-elő; az neki ott halála; örömről szeret ott
szóllani. – [97] Hogy álmodtam volna meg én, hogy azt fogom valaha meglátni, kinek
e' két munkáját annyi örömmel olvastam? kiről azt sem tudtam, hogy Bécsben van?
Egy széles és barna képű, parókás, öreg; de erős alkotású Öreg.

[98] Born Udvari Consiliariusnál felvezettetém magamat, 's Vezetőm neki kezét 64, 598, 765, 992
csókolt, midőn jöttünk, kezét csókolt midőn mentünk, gyermeki hűséggel, nem szol-
gai tisztelettel. Udvari gyászában üle Bibliothecájában a' nagy Friedrich után, 's nem
költ-fel, gyengélkedő lábai miatt. Egy vékony-testű, sárgásba-csapó színű ember, ki-
nek képe, Fügertől, idealisálva van, 's nagyon idealisálva; a' Hormayr' Plutarchjában
kövérbb-arczú, 's ifjabb, mint midőn én láttam; az Ádám' rezén leghívebben, a' Mad.
Bayr' pastellje után; de nem olly hideg, mint ez a' képe, 's nem olly causticussággal-
mosolygó mint a' Hormayrén; noha Munkájinak ismerője tudja, hogy őtet a' jó' heves
szeretete a' pajkosságig tudta élessé tenni. – „S tudod te, hogy én is Magyar vagyok”?
– Ha azt nem tudnám, Udv. Consiliárius Úr, felelék, nem tudnám mivel is kevélyked-
hetik az a' haza, mellynek óhajtom hogy a' földnek bár minden nemzete felett kevély-
kedhetnék. – Feleletem talán gyanítatá vele, a' mit világosan megvallani pirúltam. Igen
is, felele; én Erdélyi vagyok; Gyula-Fejérvárról; 's magáról beszéle, hazánkról, a'
Császárról, 's a' Klagenfurti Mariannáról, Therésianak leányáról, ki ő eránta különös
hajlandósággal viseltetik, és a' kinek képét, magának ajándékát, nekem megmutatá. A'
maga büszjtjét Ceracchitól, nem itt a' márványban, itt csak gipszben, trümeau asztalán,
volt örömem látni. Kévs napok múlva Selymeczre készülé lemenni, megtekinteni mint
vagyok az amalgamálás, melly találmány őtet tette a' világ' két Hemisphaeriumán hí-
ressé, hogy ide Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jöttek Hallgatók.

[99] Blumauernél vasárnap kilenczkor összegyülnének az olvasni szeretők, nyitott 598, 767, 994
ajtóval, 's eggyike a' másikának számot ada, e' héten ki mit olvasott. Ratschky figyel-
messé tette a' Metaphysicust, a' Historicust, hogy ezt 's ezt tekintse-meg; az az ő tár-
gyára tartozik; más ismét Ratschkyt. Mindennek, a' kinek kedve volt rá, szabad vala
bémenni, 's csendesesen hallgatni, hogy ezen kis társaság' tagjai mint segélgetik egymást. 62, 599, 767
Mit lehetne így elérni eggyező igyekezettel! – [100] Blumauer egy kiaszott, magas,
nem nyájas, sőt durva módot affectáló ember volt, Ratschky épen ellenkezője: igen
kövér, nem nagy, szives és meleg; látni lehete benne az igen jó embert, mint amabban
az elmést; fiatal Jezsuiták még mind ketten, midőn Szerzetek eltörültetik. Visszatérvén
a' világba, Ratschky kénytelen volt a' Mészárosok' szolgálatjába lépni, 's csekély fizeté-
sért. Azok a' Császárnénak egy Kérelmet nyújtottak-be, 's a' kérelem Sonnenfelshez
küldetett. – Ki tette-fel? kérdé a' Professor. – Azok elijedve, hogy abban talán valami
bántó van, mentegetni kezdék az író, hogy az fiatal és tapasztalatlan. Sonnenfels magá-

994 hoz küldeté. – Ratschky jött, 's Sonnenfels hallani akará mit tanúlt, és ha tud-e görögül. Pénzt ígére neki, de úgy, ha tanúl; 's Ratschky mint Referendárius a' Cseh Cancelláriánál hala-meg. – Midőn később Munkájit olvasgatá-fel társai előtt, 's azok tapssal fogadák a' mit felolvasott, ezt szerette nekik mondani: Talán nem rossz egygy
63,599,768 Ochsen-Notáriustól. – [101] Az Olasz-országi Havasokon felfordúlt szekere, 's eltörte karját. A' Császár neki száz aranyat küld. – Mondja meg, kérem Ő Felségének, ugymond, hogy ennyiért, a' másik karomat is eltörettem. – Az illy felelet kedvesbb volt a' lelkes Fejedelemnek mint a' pedántok' alázatos hálája.

93,599,768 Alxingerrel egy ebédnél jutottam ismeretségbe. [102] Midőn felkelénk, tudakozá, melly haza' fíja vagyok, mert ha strimfliben voltam is, látta hogy nem Német vagyok; 's tudni akará, ismerem-e Verseit, és hogy azok közt nekem mi tetszik legkevésbbé. – A' Secundusból fordított Csókók; felelék. – Azt nem vártam, mondá, mert én úgy hittem, hogy ott több szerencsével dolgoztam mint sok más helytt. – Talán, mint Magyar, nem vagyok illő bírása a' dolognak; de nagy részben könyv nélkül tudván Secundusnak ezen szép darabjait, nem lehet csuda, ha a' szép latin beszéd a' német nyelv' nem-szép hangjaiba áltöltöztetve, szépségét előttem elveszté; hogy ítéletem neked tulajdonítja nyelved' kietlenségét. Meg nem foghatá, hogy a' német beszéd nem szépnek ismértethessék. Te talán magad is dolgozol a' te nyelveden; kérlek, ha úgy van, mondj nekem valamit dolgozásodból. – Elmondám neki a' mit épen e' Csókók közzül fordítottam. „Csókodat hintegeted”. – Was? was? welch ein schreckliches Wort! lauter E. – Nyelvünknek, mint Keletinek, ez minden vétke, mondám; de nints-e illy monotonia Klopstocknál: entgegengesetzten Felsen? nincs-e a' Rómaiban? a' Görögben? – kért hogy mennék hozzá; 's más nap nála valék.

Cselédje épen bodrozá haját, időn beléptem, ő pedig egy pompásan nyomtatott deák Versezetet olvasa, az Orosz Császárné' tiszteletére. Én, ugymond, ebben hibát lelek; mit mondasz rá? – Írója Autocratixnak nevezé az asszonyi-uralkodót, a' mi szembe-tünőleg rosszalkotásu szó; 's a' versben is találta nem tiszta latinitást, 's parancsolá cselédjének, hogy a' Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae-t az oldalszobából hozná-ki. Azonban tudakozá, a' könyvet ismerem-e? Gyermekségem olta, mondám; 's nem tudom, van-e könyv, mellyből valaha többet tanultam volna. – Tűkre alatt egy férfi-fő függött, Poschtól bosszírozva, 's bátorkodám tudakozni, ki az. – Nem fogod ismerni; Haschka. – De igen, ha csak szép tetteadről is. – Alxinger gazdag
63 volt és gyermektelen, elhagyta feleségét, Agensi hivatalát letette, 's tanulásban találá
600,769 örömeit, és írásban, 's tudós utazásokban. [103] Haschka neki sokat látszott ígérni,
600,769 [104] de nem volt elég pénze, hogy egyedül a' tanulásnak fekhessen, 's Alxinger tízezer ezüst forintot ajándékoza neki. Az idő elveszett pénznek bizonyította a' nagylelkűség' ajándékát. De az nem Alxingert pirítja.³

558, 716, 1235 [105] Elijedék⁴ midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket magam és dolgaim felől pályatársainknak elmondani mindenkor készen találá, mondanám-el

³ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének második része végén a szerkesztői jegyzet: „közli Szemere Pál.”]

⁴ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének harmadik része elején: „3. Pályám' Emlékezete. (Kazinczytól.) Folytatás.”]

egész Közönségünknek; azok, bár apróságoknak tetszenek, érdemlik a' tudást, mert festik emelkedésünket és a' múlt kort, 's némelly hamis vagy hibás hírek csak így fog-¹²³⁵
nak elnémulni. Ellenkezém, és nem kis ideig; érzettem hogy én hisztoriai személynek
nem születtem, 's nem tudtam elhinni hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhes-
se. De az ostrom hevesbb is vala, tartósabb is, mint hogy ki lehetett volna állanom.
Engednem a' barátság' kívánságának, hinnem a' mivel illy tekintetű társam biztata, illő
volt. Két elsőbb cikkelyeimet a' Tudom. Gyűjtem. Olvasóji (ezidén. Köt. I. II.) re-
ményleni nem mert kedvezéssel fogadák; itt ismét kettőt adok, 's ott megfogok állapod-
ni. De midőn én teljesitem a' mit az Olvasó talán vár, viszont-kedvezésül azt kérem-ki,
hogy előadásimat tekintse a' barátság' szorosbb körének mondva, 's tűrje midőn olly
tárgyakat fonok beszédembe, melyek a' kedves visszaemlékezés által inkább mulathat-
ják a' beszéllőt mint hallgatójait. Eltölt szívnek nehéz elhallgatni érzéseit.

33.
MDCCLXXXVI.

[106] Kineveztetésemet az iskolákhoz leginkább köszönhetém a' Gróf Török Lajos^{173, 320, 603, 772, 973}
atyai szeretetének, de literaturai dolgozásimnak is valamelly részben, a' mit sokan idő-
vesztésnek néznek, 's épen azok kik az agarázást, kártyázást, pipázgatást nem annak.
Egy szomszédunk lehozá Bécsből Czirjék Mihály Testőrt, mátkájával, hogy a' boldog
pár, ha a' leány hozzá tudna szokni azon sivatag Hotentóti földhöz a' mit Magyar or-
szágnak halla mondatni, állandó lakást vegyen benne. Látván ez hogy Czirjék olvas és
ír, beszéllé neki hogy félóránnyira az ő lakásához is van egy ifju ember, 's az is mindég
írogat. Rolly (1784. Febr. 29 d.) ebédre hivatá az anyámat.

A' mint belépénk, a' Hadnagy és a' Bécsi leány egy asztalka mellett ültek. Ez felolvasa
a' Colardeau' Heloizéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futá végig fordítását 's
igazítgata botlásin. Szebb ifjat mint ez az uj Abelárd, szebb leányt mint ez az ő Heloize,
ritkán lehet látni, szebb Kéziratot épen nem; az hollandi papirosra, aranyozott szélek-
kel; soraihoz hozzá szárada az aranyzott és kék porzó, 's a' csomó kék és rózsaszín
tambour pántlikával vala által tűzve. Vissza adák látogatásunkat, 's Czirjék látni akará,
min dolgozom én. Nékem, mondám, az minden vágyom, hogy rajtam valaha ki lehes-
sen ismerni a' Báróczi' tanítványát. Czirjék elbeszéllé Bécsben Báróczinak, melly csu-
dákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak és Széchényinek; 's midőn esedezé-
sem a' Swieten' előlülése alatt tartatni hetenként szokott gyűlésekben előfordúla,
Pászthory, a' Magyar-oroszági dolgok' Referense, hajlék teljesíteni kérésemet, még mi-
nekelőtte látott.

[107] De kedvességem Nyelvünknek 's Literatúránknak ezen igen forró barátja előtt^{604, 1000}
egy gondolatlan tettem által mi könnyen csökkenhetett volna meg, ha ő eléggé nemes
nem volt volna, azt mindennek egyébrek venni inkább mint romlottságnak. [108] Egy^{604, 780}
valaki rá beszéllé, hogy öltözzem strimflibe, czipőkbe, 's menjek úgy mindenhova;
Bécsben úgy minden ifjabb Magyar. Hittem a' szónak, 's a' Pászthory' ebédjéhez mák-
virágszín frakkban, fejr zsilével és nadrágocskával, czipőkben, hajtáskával és kosz-
perddel mentem; magát addig csak tisztí-dolgozójában láttam volt. Belépén az ebéd-
lőbe, meggrezzenék midőn a' falról Széchényi, Skerlecz, Szili, Somsics Lázár nézének-le

1000 rám, Oberster Gróf Draskovics János pedig, kinek szemeit a' Festő földre süllyesztette,
 604 pirulni látszék érettem. A' cseléd előtttem ajtót nyitá, 's a' Referendárius elnémúlva,
 534 megzavarodva fogadott. Csak nem elnye le szégyeltemben a' föld. [109] Jártam így azu-
 tán is, de e' szent helyre, e' szent férfi elébe, soha így nem léptem többé. – [110]
 Pászthory egyszer kérdést teve, ha bizonyos szóllás jó e magyarban, 's én a' szóllás'
 helyességét egy példával akarám bebizonyítani, 's példámba, történetből, a' kalap szót
 szóvtam. – Igen, felele, elmondá a' mondást, de a' kalap' helyébe süveget substituála.

Neki is több vala a' francia nyelv és literatúra a' németnél, mint Orczynak, Bar-
 csainak, Bessenyeinek, Báróczinak: én az elsőbséget a' németnek adám, 's bátor valék
 kimondani, hogy ha csudálom is a' francziákat a' társalkodás' nyelvében, nekik nincs
 poezisok, 's azért nincs, mert nyelvek nincs hozzá. Egyébre is van szükség, nem csak
 534, 694 simaságra. Pászthorynak több lelke, több tudománya vala, mint hogy el ne értette volna
 mit mondok én, 's parancsolá hogy öntsem-ki magamat. [111] Ellenben ő nekem két
 olly intést ada, mellyet soha sem tudtam felejtteni: egyiket, hogy dolgozásunk csak
 akkor jó, mikor semmi erőnk nem ér tovább; másikat, hogy mindenkor a' nehezett kell
 keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű.

596 [112] Pászthory nem vala szálas termetű, sőt a' középszereknél is kisebb volt. Haja
 szög, fennt szemöldöke, 's erőltetés és szoktatás nélkül. Arczvonásai elvannak találva
 a' John' rezén. Beszéde sebes, tüzes, velős; minden szava mutatá hogy van lelke. [113]
 765 Atyja Septemvir volt, áhítatos ember, és igazságos Bíró. Maga Expeditör Ürményi
 József Itélő-Mester mellett, ki tovább Personális vala, végre Ország-Bírája. Gróf
 Nádasdi Ferencz Hadi-Marsal és Horvát-oroszági Bán megkedvelé a' lelkes, munkás, sok
 tudományú, sok nyelvű ifjat, 's Titoknokká tévé a' Báni Táblánál, honnan Concipista,
 Secretárius, Referendárius leve a' Cancellarián. Magától tudom, hogy Bécsbe jutván,
 privattissimákat veve minden iskolákon végig, az Abéczen kezdve; hogy megtanúlhassa
 a' mit elmúlastott, 's jól tudhassa a' mit rosszul tanúlt. Cancellariánk' lelke ő volt, ő
 pártfogója, ótalma, szerelme minden jóknak. Utolsó éveit Fiumében tölté, mint ten-
 gerszéleink' Kormányzója. Született 1749. Junius' 8-d. megholt 1798. Máj. 1-jén.

534, 1002 [114] Öt hetet töltvén Bécsben, minden örömem a' theátrum vala; (itt látám Brock-
 mannt mint Beaumarchaist, Clavigóban, Langot Hamletben, 's a' híres éneklő szép
 Storazzit) a' kertek; de kivált a' Belvédér, némelly magányosok' Galériájja, 's a' neveze-
 1002 tesbb Festők' dolgozója. Minden helyekre, hova először léptem, Magyarázó nélkül lép-
 tem; azok a' Magyarázók elrontják, elveszik az első behatást, 's ízlésünk nem fejtheti-ki
 saját erejével magát; a' Magyarázókat csak később vittem. Felvezettem magamat
 Fügernél, ki nem sokkal elébb jöve-meg Rómából, 's tiszteltem, csudáltam poetai ge-
 niejét a' festésben, de még melegebben vonattam a' szép ecsetű Maurer Húbert felé, ki
 akkor Homérból dolgoza néhány darabokat. A' Képelő Academiában maga Schmutzer
 vala vezetőm, 's ha kinek, neki köszönhetek sok nagyhasznu oktatásokat. – [115] 'S em-
 997 lítsem e, hogy nem nyugvám-meg addig, míg a' szeretetre-méltó szerezcsen Angelo Soli-
 mann' ismeretségébe el nem jutottam, szeretetét meg nem nyertem? Egy nap, magyar
 ruhában, a' Grábenen akadtam-össze vele, 's a' sok szem ránk merede. – Nézzd mondá,
 mint néznek téged mentédben, bakkancsodban, engem csíkos talárisomban, turbá-
 nomban. Nem azt hiszik e, hogy te is Afrika' gyermeke vagy?

34.

[116] Vice-Ispánomat leveré a' hír, hogy elértem Bécsben, a' mit keresék; látta hogy ha mellőle kilépek, neki is mozdulnia kell. Gyűléseink, mint az egész Országban akkor, csak két személyből állottak, a' Vice-Ispánból és Notáriusból; németül jöttek minden Rendelések, németül vala írva a' Jegyző-Könyv, németül a' felírás és minden levelezés. Kelcz csak olvasni sem tudá németül, 's nékem a' mi jött, deákra kelle fordítanom, németül is írnom a' mi ment, deákul is; engem meghitt, 's nem találta mást, kinek hűségéhez, munkásságához bízhasnék. Ezen elakadásában, még minekelőtte megérkezém, a' Királyi Commissáriussal Fő-Notariusnak nevezete-ki, úgy hívén, hogy a' fényes hivatal, 's már huszonhetedik esztendőmben, elvon szándékomtól. Ugyanerre híva-meg a' Szabolcsi Vice-Ispán Consil. Vay József, 's előmbbe terjesztvén hogy onnan nyitva lesz az út, akár a' politicus, akár a' juridicus ágon feljebbre haladhatni. De én ügyért vágytam ide, nem bérért, nem nevezetért. Török alatt szolgálni, elvonatni a' kedvetlenségektől tudományi ágra, minden vallásu polgárok' nevelésére hathatni, 's olly kiterjedésű Megyében mint ez, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből 's a' Jász és Kis-Kúnkerületekből állott, nékem olly szerencse volt, melly minden kíványimat betöltötte. Soha sem óhajték egyéb lenni. Fizetésem belépésemkor hatszáz, 1789. olta ezerötyszáz forint, pengő pénzben; 's ekkor segédemre négy Al-Tisztem rendelteték, Fő-Szolgabírói rangban. – [117] A' Királyi Rendelés elérkezék, 's Fő-Directorom engem 1786. Novemb. 11-dikén hivatalomba bévezete.

603, 761, 1004

171, 323

79, 171, 323,
604, 771

35.

[118] József és Miklós testvérim Kassán tanultak, 's az ifjabb Baróti alatt hallgatá a' Rhetoricát. Ez egy estve jó, 's egy hexameterekben írt magyar könyvet hoz Professoreától, mellyet akkor nap kapa ajándékképen. [119] Baróti kevés napok előtt buzdította, hogy magamat a' verselés' nehézségei által ne engedném elrettentetni, Pliniusznak szavaival inte, hogy igyekeznünk kell minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint erőnk engedi. A' rossz munka Catullusnak egy dévaj versezetére emlékeztete, 's más nap az öcsém a' könyvet e' verssel vivé vissza.

75, 604

75, 604, 772

1786. Octób. 16-d.

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldökölj(él)?
Testét lepje-meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' бүдös рüh,
És a' csontokat hasgató podagra
Mint a' gombolyag húzza-össze úját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagíta,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah, nem láttad e, hogy szegény barátod

1004

Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj, nem viszed ezt el; összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bizvást; az alatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

76, 605, 773

Baróti magán kívül vala örömében hogy intésének sikere vala, [120] 's megküldé azt
Kanonok Molnárnak Szepesbe. Imhol rá a' felelet:

Miskolcz-táji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni; mit vétett vallyon, Apollo,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott-fel
Mérgetek? hogy nékem meg nem sugtátok az útban
Mit láték, melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak.
Nemde Catallusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idők' kerekére vigyáztán,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj, im csak iménten
Tünt hozzám, 's azt is Dávidnak kelle köszönnöm.
Dávidnak; koszorút koszorúért köss neki, Phoebé!
Oh köszönöm, de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán az az új Verónai Költő
Megjártván Rábát, 's Poprád' tájára kerülván,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

462, 606, 774, 960

Hexameterünk már voltak, eléggé rosszak, de nagy számban. Azon valék, hogy én
scandált rímes sorokban adhassak bár csak tizenkét darabot. [121] Négy eszt. előtt,
Eperjesen, nem levén a' kit kerestem, ezt hagytam volt asztalán:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an,
Vielleicht – o welche Götterlust! –
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht, dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' darabnak ha érdeme nincs is, legalább a' szchemának megfelel. Mi az oka, hogy
németül eltalálom a' szchemát, magyarban nem? ezt kérdém magamtól. [122] Imhol
egygy illy szerencsétlen dolgozásom.

A' szép kikelet
Űzi a' telet,
'S zúzos fergetegét,
Bolyongó fellegét,
Lágy lehelleti
Messze kergeti.

A' mit szemem lát,
Hosszas bánatját
A' szélnek ereszti,
Víg kedvét éleszti,
'S újult színre kél,
Hogy elmúlt a' tél.

Még a' madarkák
Félénkek 's némák,
De majd nem sokára
A' tavasz' szavára
Előállanak
'S dalt indítanak.

Ah, a' szép Czenczi
Ide jó majd ki,
Ha a' zöld ligetet
Az elkeseredett
Bús fülemile
Jajjal tölti-be.

Oh ha majd akkor
Valamelly bokor
Mellé rejtőzhetném,
'S kényemre nézhetném
Szép tekinteti
Mint kedvelteti!

'S ha a' pajkos szél
Lopva néki kél,
'S sebes repületi
Leplét félre veti,
Szemérmes szemmel
Miként pirúl-el.

960

Oh szép kikelet,
Verd-el a' telet,
'S ha Czenczi ide jó,
Szerelmet ébresztő
Lehelleteddel
Szívét lágyítsd-el.

Trocheuszi és jambuszi sorok összetévesztve, 's felcserélve a' hosszú tag röviddel 's
606 a' rövid hosszúval, rossz és rüt formájú szók, és minden! [123] Illy hibákat ki ejt ma, 's
606, 774 még úgy is, ha bár a' prosódia' törvényei felől soha semmit nem hallott? [124] De a'
még ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanultabb újak is hamis hangokat fognak
megszóllaltatni; miként ne, mikor gyakorlatlan új illeti azonfelül?

36.

MDCCLXXXVII.

76, 79, 1006

Szepesből panaszok jövének-be, 's Januáriusban indulék eligazítani a' meghasonlásokat. – Szepesen vendége levék Kanonok Molnárnak. Szálas, csontos férfi; nyájas, beszédes, ömledezni szerető, de nem soha nevetni. – Mennyi örömtől fosztá-meg magát, a' ki azt szégyenel? 'S miért szégyenel?

Molnár meg nem tudá fogni, miért neheztük-el mi Magyarok a' verselést? Ime Homér, ő összekevere minden dialectust, ő nála ezer folt, csak hogy a' vers kiteljen; ő nála hosszúnak van vége a' rövid, 's a' hosszú rövidnek. – [125] Megvallám, hogy ezek nekem érzéseim nem lehetnek.

606, 775

606, 775

[126] Egy sorban álla könyvei közt mind a' mit ő nyomtattata, 's gyönyörködék
606, 775 hogy a' sor olly igen hosszú. – [127] Ezópnak egy magyar fordításából kiszelé az
Előbeszédet, mert ott az tanítatik, hogy szabad hazudni. – De talán csak apologuszban?

79

Lekísére szekerelemhez, 's újra meg újra szívemre köté, hogy panaszos Tanítójjt védjem. Mindent ígértem, a' mit az Igazság nem tilt, enged, parancsol. Ita, ugymond; *justitia praeclara virtus est; ancilla tamen religionis.*

Báró Brigido Mihály, Lócsei Plebánus, tovább Szepesi Püspök, majd Laybachi Herczeg-Érsek, 's tulajdon kívánságára ismét Szepesi Püspök, azon nyájassággal fogada, mellyel mindég, nála kelle töltenem minden üres időmet. A' felvilágosodott fejü pap a' nagy ékesen-szóllású predikáló, a' nagy neveltetésű ember, egygé valának ömölve benne. Szerete mindent, 's így mindentől szeretettetett.

Egy másik nagy characterű lakosa Lőcsének Szepesi Vice-Ispán Consil. Grádeczi Stansics-Horvát Imre Ur vala; nagy, 's igen nagy, mindenben, még gyengségiben is. Haragjában engesztelhetetlen, ha utálnia kellett a' kit gyűlölt; és még is pirulni tudó, midőn látta hogy megtévedt, és hogy a' kire neheztel, nem rossz; olyankor botlását tettel hozta helyre, bár a' bántottat meg nem követte. – Fő-Notáriusa láttatá velem egy három lapnyi levelét egész ívben, mellyben ennek, a' szokás szerint, *Spectabilis* titulust ada, de azt, végig az egész levelen, kivakarta, és mindenüvé *Perillustrist* írt; 's azért vakarta-ki, mert hiszen újra írni kevesebb fáradságba került volna, hogy az a' nagybirtoku embernek, a' Mariásinak, fájjon. [128] Nevetséges kisdedségek, de hol van megírva

hogy nagy emberben ne légyenek kiseddségek? [129] Egygy Gyűlésen azt kíváná; je- 607,1006
len valék, 's láttam mit tevé; hogy egy valaki takarodjék a' zöld asztal mellől; mert 607,776
ott nincs helye; 's midőn mások kérék, ne tégyen ollyakat, letérdele: Vult ergo
Incl. Universitas, ut illum flexis genibus adorem?

[130] Késmárkot, hol tizedik esztendőmet éltem, megint meglátni; a' Táttra' lábainál, 607,776
mellyen az éjjeli eső reggelig jéggé vála, hogy azt most üveghegynek kelle nézmem, és a'
melly a' fel és le menő nap' sugáriban rózsaszínbe öltözve nyúla-ki magasra az éjepte
hegyecskék' és dombok' sorából; ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, maga a' termé-
szet is, újak valának előtttem, hol a' szép vad természetet a' maga téli vadságában
láthatám; egy egész holnapot tölték örök járásimmal pártjára kelve a' kiket erőszak
vagy ravaszkodás nyomott, szeretve a' kik nevemtől, míg nem láttanak, rettegetek, 's
elhintve mindenfelé, némelly jó' magvát – melly gyönyörű sors juta nekem! Visszatérvén
Kassára benyujtám Előljáráomnak Jelentésemet 's szobámba mentem-fel. Az jött (egy
fedél alatt lakánk, a' harmadik házban a' Molnár-úcza' szegletétől a' felső-kapu felé a'
Nagy-úczán, Török a' középső soron, én a' felsőn), 's Jelentésemnek egyik czikkelyéért
forróan szoríta karjai közé „Így, barátom; mihozzánk így illik.” – Beszéllem azt:

Setét estve érénk Hobgardra, melly végig égett, hogy egy háznak sem vala fedele, 44, 79, 608, 776
's a' Szolgabíró, kit mellém rendele a' Vármegye, a' Plebánushoz hajtata-be. Az nem
vala jelen, 's helyette egy ősz Káplán fogada-el, egykor Lutheránus és Prussziai
Hadnagy. Más nap tekintetbe vevém az iskolát, 's nagyobb előmenetelt találván itt
mint sok más helyeken, elhalmozám dicséretimmal a' Tanítót, de a' ki minden érde-
met Plebánusának tulajdoníta, 's a' Város' Előljáróji igazlották a' mit Tanítójok mon-
dott. Ez a' derék ember csaknem mindennap felméne az iskolába, kivette a' Tanító'
szájából a' tanítást, maga tartogata leczkéket, könyveket vásárla kiknek az nem volt,
's tapasztalván hogy sok atya elvonja gyermekeit az iskolától, mert a' tűz mindenét
elemésztette, mindennap, dél előtt és dél után, kenyérszeleteket osztata-ki a' megje-
lentek közt. Meleg szívvel tett Jelentésem jó órában méne a' Swieten' és Pászthory'
kezeikbe, 's a' Helytartó Tanács által 1787. Aug. 9-d. jöve rendelésök, hogy a' Vice
Ispán Ludwig János Hobgárdi Plebánusnak a' legfényesbb gyülekezetben függessze
nyakába az arany emlékpénzt. – Három esztendővel később 1790. Máj. 14-d. Györky
István Pataki Plebánus Swietennél elébb élő szóval, azután írva tett esedezésemre
nyeré-meg a' keresztet és veres övet.

37.

Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) hivatalos dolgaim Egerbe 's Hatvan' 1010
tájára szállítanak. Olly közel lévén a' hon' metropolisához, éltem az alkalommal, 's
bérepülék Pestre. Septemvirátus és Királyi Tábla akkor Budán tartá üléseit. Ócsai
Balogh Péter, Assessora ennek, később Septemvir, Referendárius, Zólyomi Fő-Ispán,
Titkos Tanácsos, akará, hogy megjelenjek az Ország-Bírájánál, 's megtaníta hogy estveli
öt órakor, 's kertjében, a' Krisztína-városban. Rosz neven veszi, ha valaki Pestre jó, 's
nála meg nem jelen.

[131] Gróf Niczky Kristóf a' ház' ajtaja mellett üle, kalap nélkül, mert a' nap az 608, 777
udvar felé veté az árnyékot, pistácia-színű teveszőr mentében, dolmányban. Arcza

608, 777, 1010 vad, haja rőtbe csapó. Hosszu szárú pipájából füstölgete, 's egy strimflis és parókás Úr előtte ült. [132] Megnevezém magam, 's érthetőleg, de Niczky a' hangot elszalasztá, a' mi rajta gyakran történt-meg. Láttam hogy akadozik, de nem tudtam min. Végre megszóllala: Sie kommen von Pesth? Elmondván újra a' mit nem kapa-fel, tudni akará, mennyi iskolám van egyetemben? mennyi közös, és azután mindenik

609, 777 Vallásbeli. [133] Hallván hogy Református iskolám csak öt van, holott a' többiek' száma csak nem kétszázra mégyen, magyarázatot kívána, miért csak ennyi itt. Elmondottam, hogy a' ki előttem viselé e' hivatalt, gondjait a' felsőbb Vármegyékre fordította, hol Reformátusok nem laknak, én pedig csak kilenczedik holnapja még hogy szolgálók. Magam is ezen felekezet' tagja lévén, annál inkább reménylem igyekezetim' szerencsés sikerét, mert a' Miskolczi Superintendens épen ezen útam alatt teve egy lépést, melly felemelkedett gondolkozásának csalthatlan bizonyysága. El kelle neki mondanom a' dolgot egész kiterjedésében, 's reám parancsola, hogy a' derék férfí-únak vigyem-meg szíves köszönetét.

Előtte is igen kedves vala az az idea, hogy a' hon' polgárai a' világi tudományokban egygyütt végyenek oktatást, és szokjanak-el félni a' névtől, 's tudni akará, mint mennek dolgaim a' Közös-Iskolákban. Mind azt részvétellel hallgatá. – Hát Zsidó Tanítóim millyenek? – Egyike ismeré Mendelsohnt, 's méltó hogy ismerte légyen; bár sok olytat tehetnék-be keresztyén iskoláimba. – [134] Mintegy félóráig szólla velem, 's akkor elereszte. Midőn négy öt lépésnyire valék tőle, egy szót ejte Helytartó-Tanácsos Lakics Úrnak, mellyet értenem lehete, 's láttam hogy itt nem valék rossz órában.

321, 609, 778 [135] Hogy Niczky nagy lelkű 's sok tudományú ember volt, ellenségei sem tagadják. -----

Rájnis, a' Poeta, a' tisztafejű, Niczkyt szorosan ismeré, 's magasztalta előttem, sőt a' mi még több, midőn Fő-Director vala a' Győri Megyében, szerette is; 's az Niczky mellett szóll.

610, 778 [136] De midőn azon jó órát emlegetem, melly Niczkyhez vezetete, kísértetbe jö-
vők elmondani eggyyszer'smind, melly nem jó vive egy más valakihez. – Nem levén Kovachichot lakjában, áltellenben a' Fortúna nevű fogadóval, tiszti-szobájában keresém-fel, a' Kamaránál. – Nincs időm, igen sietek; monda. De mingyárt üti a' tizenkettőt; jer addig Terstyánszkihoz. 'S belépven ehhez velem, kéré, nem adván neki semmi titulust, szenvedné-meg hogy nála maradjak, míg értem jó. – Az nap setétkék frakkban valék, veres gallérral, 's czipőkben (úgy járánk igen sokan, 's ruhám nem tűnhete szembe). Látám hogy a' Buchhalter forma valami szemet mereszt rám, de nem vélém méltónak hogy a' Buchhalter' álmélkodása' okát találgassam. Az ember most bátrabban jöve nekem mint vártam, és minthogy neki Kovachich hivatalomat is megnevezé, elkezdte velem szóllani a' Swieten' systemájának jósága vagy nem jósága felől. – Éreztetni akarja, mondám magamban, hogy a' dologhoz tud valamit, és látván hogy valamit valóban tud; minthogy én testestül lelkestül ezen ideákban éltem; gyönyörködve felelék kérdésire, ellenvetésire; de a' fekete-selyem bugyogós ember eránt elégnék tartám csak tekintettel bánni, nem tisztelettel is. A' nagy hőség igen elgyengített volt, 's már kedvem jött engedelmet kérni az embertől hogy leülhessek, de egy rossz szesz nem engedé hogy legyen neki mit köszönnöm, 's inkább azzal elégedém-meg, hogy hátamat megvetém a' falhoz. Így sem bírván tovább az állást, búcsút vevék Herr von Terstyanszkitól. Az

nekem kezét nyujta, de bántó kegyelemmel. Meggondolám, elfogadhatnám e; elfogadám 1010 csakugyan, de könnyedecskén, 's éreztetém vele, hogy az inkább neki becsület mint nekem. Sieték, 's Kovachich után háza előtt várakoztam.

Még sokan vannak, kik a' tiszteletes embert ismerék, 's ezek tudják, mint hajlonga derekával, két kezével, midőn valamely bohó történet kaczagásra kapá-el. Messzéről elkezde kacagni, hajlongani, 's hányta felém kezét, mintha minden elveszett volna. – Tudod e mit kaczagok? – Miként tudhatnám? – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszkinak nevezted. – De ki és mi tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalterteknek nézém. – Vevé észre, hogy olly formának. No ti megjárátok egymással! Gondold-el, a' mint megnevezélek neki, 's ő téged veres gallérú haczukádban megpillanta, felkiáltott: mi lesz az iskolákból, midőn illy úczakoptatók állítatnak kormányokra! Hiszen ez a' Terstyánszky épen az a' Terstyánszky, a' ki Ürményivel együtt dolgoza a' Ratio Educationis című Munkán. Kérlek az Istenekért, mit jársz illy haczukákban, minek öltözől így? – De hát a' te Illustrissimusod miért úgy? felelém megszeppenve. – Megvan; hagyjuk abba. Mind a' mellett köszönt, 's örvend hogy látott; de azt is izeni, hogy ha ollyannak talált volna, a' millyennek ez a' tarka ruha várata, izzadva jöttél volna el tőle. – [137] Jobb lelkek ollykor összekocczanás által jutnak egymáshoz.

535, 611

38.
MDCCLXXXVIII.

[138] Íróink', Olvasóink' száma mind inkább szaporodék, és ha az ügynek új barát- 611, 1019 ja tűne-fel, 's kicsinységgel ugyan talán, talán csak egy alkalmi verssel, melly lelket mutata 's azt hagyá reménylenünk, hogy annak dolgozója itt meg nem állapodik, melly öröm vala mindenfelé! mint repüle az új név egy szájról más szájra! Az új társ felkeresé a' régiebbeket, vagy a' régiebbek kiterjesztett karokkal jövének az újnak élébe, 's leveleikben a' Te nevezetet adák egymásnak, hogy a' külvilág' titulaturája' alkalmatlan nyügetől megszabadúlhassanak. Jobb lélek kezde szárnyallani a' köz ügy' mezején, 's most közelíte igazán a' reggel; az az előbbi hajnallás, a' Báróczi' 's Baróti' idejében, hamis derengés volt.

Literatúránk' mezején kivált Péczeli ragyogott. A' hős lelkű férfi nem gondola nevével, mellynek képzelhetetlen sietéssel írkált könyvei által nem ígérhete tartósságot, nem gondola erszényével, nem gondola életével, 's mindenét áldozatba hozá az ügynek, eléggé megjutalmazva; ha ő vesz is, de ez gyarapodik. Korántabb hala-meg mint várni lehe, elölve éjjeli 's nappali dolgozásai által, 's ez vala vég sohajtsa: „Végso lehelltem is hazámnak szolgáljon”! Henriást adta, 's alexandrínusokban, Zayrt, a' Young' éjjeleit, egy Mindenés Gyűjteményt, és mindent a' mit használhatónak láta; neki lefordítani valamit annyiba került mint másnak valamely munkát papirosról papirosra leírni. A' sietve tett munka mázolás volt ugyan; de akkor még a' mázolást nem igen nézék mázolásnak, 's legalább az a' haszna volt, hogy olvasásra csalogatá, a' kik e' fáradságot kínos fáradságnak nem tarták.

[139] Pászthory látá Henriását, 's rá-bírá Cancellárius Pálffy Károlyt, hogy Péczeli- 535, 596 nek a' haza' oltárára tett ajándékát köszönje-meg. Ez vala nálunk az első köz megjutalmaztatás. El kell valaha mondanunk, hogy ezt Pálffival Pászthory tétette.

612, 1019

[140] Másodika azoknak, kik nagy számú, de szinte úgy igen sietve dolgozott írással hatának a' nemzet' masszájára, a' hív Dugonics volt. Maradjon örök áldásban neve közöttünk! Neki senki nem köszöné-meg a' mit adott, legalább nem a' nemzet' nevében; de hányan keresztelteték gyermekeiket Etelkának! Az köz hála vala.

Jól hata a' közre, 's ismét sietve tett 's szennyes dolgozásai által, a' törölgetéstől irtózó, 's mindenre kész, és mindennel kész és mindég és mingyárt kész Horváth Ádám is. Azt semmire nem lehet kérti, hogy megtagadta volna a' kívánságot; annak semmi sem juttatja eszébe, hogy estig kész nem volt volna. Fél lábán állva öntötte irgalmatlanul verseit, felczipfrazgatva holmi elméskedésekkel, 's a' kik a' Péczeli' Youngját szerették, ámbár nem értették, de mivel az nem holmi haszontalanságot beszélt, hanem idvezséges dolgokat, szerették Horváthot is, mert jót terjesztgete, 's magyarsága bajszos magyarság vala, nem mint némely más Íróké, kiknek ez a' neme az Olvasóknak beszédöket sem értette.

612

[141] A' három mellett egy negyediket kell megneveznem, kinek nevére némely Olvasó elborzad – Barczafalvi Szabó Dávidot. Egy részről ízetlen dévajkodásból, más részről annak érzéséből hogy van egy ismételten szép America, hova bizonyosan eljutunk, ha, el nem ijedve a' szirtektől és zátonyoktól, folytatjuk futásunkat a' ködös tengeren, nem gondola azon bölcsek' rettentésivel, szidalmival, kik ötet megkábultnak kiáltozák, mint amott Galambos Kristófot, 's Siegwartjában úgy jelene-meg mint hívtalos Szógyártó. [142] De ha ő nekünk Americát nem ada is, ha pöczékre vive is nagy részben, ada néhány apróbb szigetekcskéket, 's most látjuk, hogy azok is termettek aranyat. Mik ezek mellett a' csombókos Pantographus' homokpusztáji!

171

535, 612

Minthogy itt magamról kell szónak lenni, megjegyzem, hogy Gessnernek Idylliumait 1788. adám-ki, nem sietve; de gyakorlatlan és épen nem biztos kézzel. [143] Már rég olta láttam, hogy Literaturánknak egy criticus folyó-írássra van szüksége, melly Íróinkat rettegni tanítsa, hogy több gonddal írjanak, 's Olvasóinkat több eszmélettel olvasni, 's nem vaktában hinni vagy nem hinni a' mit nekik ez vagy amaz Író mond. Rádayval szóllottam volt a' dolog felől, 's ő a' Német Allgemeine Deutsche Bibliothék' kezdő Köteteire emlékeztete, 's ígéré segedelmit. [144] Nem nézém annak magamat a' ki másokat vezethessen, de, mondám, fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. Kezdenünk kell, 's menni fog.

613

[145] Egy estve (1787. Novemb. 13d.) Barótinál valék, 's felmelegülve beszédünkben, elmondám neki szándékomat. Az örök tiszteletet érdemlő Öreg nem az vala, a' kitől verseken kívül egyebet is lehetett volna várni, de kitől lehet mindent? Nagy örömmel vette a' hírt, 's kére, hogy a' mit máre' czélra gyűjtöttem, nevezetesen Előbeszédemet, melly készen álla, látatnám vele; Bacsányiról -----

613

felel, hogy kész lesz igyekezetemet teljes erejével segélleni; Kassán lakván ő is, ötöt el nem mellőzhetjük. [146] Fájt nekem a' feltétel, 's kimondám Barótinak, hogy személyes idegenségekről, midőn a' köz ügy forog szóban, emlékezni nem szabad, 's én ennek darabjait olly készen fogadom el, mintha vele barátságban élnék. Baróti tüzele, hogy írjak haladék nélkül Rádaynak, hívjam-meg társaságunkba, 's kérjek tőle dolgozásokat.

Nyilék az ajtó, 's Bacsányi jött. Hallá mit végezénk, 's három kívánsággal állá-elő: 1. hogy az első Kötetben csak mi három Kassán lakók jelenjünk-meg, Ráday és mások

csak a' későbbekben; 2. hogy minden kérdést a' vokсок' többsége döntsön-el; 3. hogy 1019
a' suffixum' j betűjét változtassam ezentúl én is ypsilonná. – Az első pont' okát nem
értém, de nem is ellenzém, valamint a' másodikat sem; a' kívánság igazságos vala a' hol
mindnyájan szóllunk 's mindnyájunk' nevében szóllunk. A' harmadikra azt tartám jó-
nak, ha kiki meggyőződését követi. Én, mondám, el tudom olvasni az ypsilonos
suffixumokat is, mint más eltudja a' jést, ha akarja; tudományos dolgok' eldöntését
nem a' vokсок' többségétől, hanem a' vokсок' jobbságától akarom felfüggesztve látni.
– Bacsányi nem tűre ellenmondást, 's elvonván már elébb Barótit a' j betűtől 's ötet
ypsilonistává csinálván, (lásd Munkájának elsőb nyomtatását) fájt neki, hogy akaratjára
nem hajlottam.

Más nap felolvasám a' kettő előtt Előbeszédemet. [147] Az némelly változtatásokkal 613
elfogadtatott.

[148] De midőn kevés napi távolylétem után visszajövék Kassára, Baróti jelenté 613
hogy Bacsányi Előbeszédemet újra dolgozá, 's kitoldá. – Hiuságom nincs megbántva,
mondám; egyedül azt jegyzem meg, hogy ha az Előbeszédet nem én, hanem más valaki
tette volna fel, és az, felolvasatván elfogadtatott volna, én a' későbbi változtatásokat is
magával ezzel tettem volna meg; kívált ha a' gondolat is, hogy illy folyó-írást adjunk,
ezé volt volna. – Bacsányinak minden felelete az vala, hogy kettő több mint egy, a'
miről nem kételkedtem, és hogy egynek kettő nem tartozik felelettel, a' mit nem lát-
tam által.

[149] Több efféle következenek. Bacsányi nagy szolgálatokat teve Barótinak mind 613
versei' megigazításokban, mind a' patvarban Rájnissal, 's így Baróti mindég azt akará a'
mit Bacsányi. [150] Nem látám magamhoz illőnek illy társaságban állani, 's magamat 614
minden lárma nélkül elvonám a' kettőtől, 's hírek nélkül adám-ki Orpheusomat. [151]
Az a' nyolczadik füzeten elakadt. Bandérium, Diéta, 's járásaim, keléseim, elvonának a'
dolgozástól.

[152] Annyi szerencsétlen ismeretség közt kettő ére, mellyről már akkor megjö- 535, 614
vendőlém hogy a' sírig fog tartani, 's íme az ifjonti tűzében virágzik még ma is, midőn
életemnek hetvenedik esztendejébe beléptem: – a' Superintendens Kisé, és a' Gróf
Dessewffy Józsefé. Mint a' szerelemben, úgy a' barátságban, néha olyakhoz is csatol-
juk magunkat, a' kiket nem tartunk méltóknak szeretetünkre, de akarunk szeretni, 's
nincs a' kit méltán szerethetnénk; 's az ily szeretközés és barátkozás csak hamar ele-
nyész, 's nem hágy maga után egyebet kedvetlen emlékezésnél: úgy a' melly együtt jó
a' tisztelet' okaival, örök szerelem marad és örök barátság 's tőlem ki érdemli azt in-
kább mint az a' két nemes szívű, igen lelkes és nagy tudományú halandó? Életemnek
ők a' legfőbb kevéségei, és a' kik hozzájuk hasonlítanak.

39.

[153] A' később idők nyugtalanúl fognak kapkodni minden hír után Ráday felől. Ki 29, 173, 321,
volt maga, kik voltak eleji, ki volt atyja, több helyeken elmondám 's még elfogom mon- 617, 691, 1014
dani; de utóink a' rend kívül való embert házi körében is látni óhajtanák; 's teljesítem
kedveket.

1014 Iskoláimnak egy Professorokkal és egy ügyes Festővel 1788. Bécsbe tévék egy útát. Augustus' 7d. érék Péczelre. [154] Minden esztendőben óhajtám látni Bécset, hogy lássak, tanuljak.

617 [155] Behajtatván a' Kastély' déli nagy kapuján, a' palota alatt, 's kiszállván szeke-remből, a' keleti szárny felé tértem, 's Rádayt, földszínt, dolgozójában találtam. Innen nyílt az ajtó a' márvány oszlopokon álló 's három szobára osztott Bibliothecába.

617 [156] Fekete, térdig-érő, be nem gombolt mentében ült; özvegysege olta nem visele színes ruhát; fején pamutból szőtt háló sipka, 's azon felül egy másik, fekete kordoványból, árnyernyő nélkül. Koponyája, melyet asztalelőtti és asztalutáni imádságai alatt mindég felmezteleníte, oly hajatlan vala mint tenyere. Gyermeki víg lelkével jöve előmbe. Tudta levelemből hogy jövök. – A' Festő és a' Professor magunkban hagyának.

30 Cselédje jött, 's kérdést teve, ha bennünket a' Herkulesbe szállítson e. – Puf, puf, kiálta Ráday, szörnyű megindulással, és sokáig dudogván végre kiadá parancsát. A' cseléd elveresedett arcczal méne-el. – Ráday fel 's alá jára szobájában, mintha egyedül volna. De mintegy egyszerre ébredvén-fel kedvetlen álmából, mosolygva fordula felém. A' bohó emberek! Herkulesnek nevezék el épüлетem' nyugoti szárnya' felső szobájit, mert falaira a' Herkules' tizenkét munkáját festetém, 's le nem tudom őket a' hibás névről szoktatni. – Ez tehát minden baj? kérdém magamban.

Nagyon örvende, hogy Zrínyi, kit ekkor táján vettem vala tőle ajándékban, nekem is kedvesbb Gyöngyösinél; 's rendes, ugymond, hogy a' török Lantos' episodiuma engem egy dal' költésére gyúlasztott (Fogy az élet, 's nem sokára...) mint ötlet arra, hogy azt újra dolgozza. Zrínyi asztalán állott, 's benne az én levelem, és az ő periphrasisa; 's elolvasá elébb az enyémet, azután a' Zrínyiét, végre a' magáét, 's ezt az öreg kor' reszkető hangján ugyan, de az ifju kor' pathoszával. – Melly szép episódiuma ez Zrínyinek! mondá; és még is Zrínyi melly kevésnek az, a' minek lenni kellene. A' mi embereinket Gyöngyösi elvakítá szépen ömlő soraival, 's azzal a' fecsegésig menő bővséggel, hogy nem érzik mennyivel több Zrínyi mint ő. Nekünk mingyárt szép a' vers mihelyt ömlik, s' azon kapunk a' mi könnyü, nem a' mi szép. Azonban én igen is kész vagyok elismerni a' Gyöngyösi' érdemét; menjünk, megmutatom hol fog állani az ő márvány emléke is a' Zrínyié mellett. Kívíve egy homokdomb' oldalába, közel a' Kastély' keleti feléhez, hol angolyízlésű kertet szándékozáék ültetni. Ott elmondá a' magyar distichont, melly az egyik és másik kő' lábára lesz metszve. De a' hely soha sem leve kerrté. Nem ére arra Ráday hogy teljesítse új meg' új szándékait.

Festőmet megkérém, hogy az ebédeknél 's vacsoráknál mindég úgy fogjon ülést, hogy az Öreg' arczvonásait megkaphassa, 's minthogy félék hogy rá nem fogom bírhatni az ülésre, készítgesse titokban rajzolását. Nem lehet megelégednem munkájával, 's csaknem az utolsó nap néki bátorodám megkérni Rádayt, hogy Festőmnek üljön. Nem akara. Igen, ha még élne a' szegény feleségem. Úgy ötlet is festetném, magamat is. Sokára megadá magát. De íme új akadály! Parókában e, vagy sipkában. Én az utóbbat óhajtottam. – Leült.

A' Festő kész vala contourjaival, veres krétában, midőn egyszerre felugrék. Csak jobb lesz parókában; lekapá sipkáját, 's parókáját feltevé. A' Festő újra elkezdte dolgozni. – De csak jobb lesz sipkában! – Kérém, engedne olvasnom valamit. Egy Almanachot ada kezembe, 's a' Magister Kindleben cikkelyét olvastatá. Neveténk mind ketten, 's a'

nevetés elakasztá a' Festőt. De végre a' kép elkészüle, és oly jól, hogy annál hívebbet kívánni nem lehet. Csak azt kell megjegyezmem, hogy a' két rézmetszet között az egyedül jó, melly Orpheusom előtt áll. Rádaynak gyermeki ártatlansága, 's az a' jámbor mosolygás egészen el van benne találva. 1014

Vasárnap Commúnio vala Péczelen, 's az Öreg szombaton estve várá Pestről Pál és Gedeon unokáját. Elüté az éjjeli tizenegyet, 's azok még sem jöttek-meg. Végre táltata. Ebédjei, vacsorái, nyárban a' nagy palota' ajtaja előtt, az udvarra. Midőn felfelé lépegeténk a' grádicson, visszafordúla öreg inasához: De mondja-el csak Kend, nem éré e gyermekimet szerencsétlenség az úton? Bár későn indultak, már itt lehetnének. – Nem biz a' Méltós. Urfiakat, Nagys. Uram, felele a' cseléd; ne tartson Nagyságod semmitől. Ma Tragoedia van, mert szombat nap van. Tudja Nagyságod hogy Pál Úrfi mint él hal a' theátrumért; ott múltak, de itt lesznek virradtig. – Ekkor kellett volna látni a' tiszteletes atya' haragját! ekkor hallani puffjait! tarték tőle hogy Eliézerét felfofozza. Kend nem jó ember, ugymond; illyet tenni-fel az én gyermekeim felől! Mintha nem tudnák, hogy őket öreg nagyatyjok nyugtalan várja. – Mikor felérénk a' vacsorálóba, nyoma sem volt többé haragjának. De sokszor sohajtgata unokái után. Fel kelle fordulniok a' setétben; 's mit csinálnak ha magokat összetörék? 31, 618

Cselédem reggel hozá a' hírt, hogy a' két Gróf éjjel megérkezék. Palit ágyban lelém. – Láttad volna csak, melly derekasan játszott ez 's ez leány! kiálta, a' mint beléptem. Együtt menénk az Öreghez, 's Pali, mihelyt kezét csókola, beszéllé, melly jól adák a' darabot. Az Öreg felejté tudakozni miért késtek-el; a' helyett kérdéseket teve, mint valának kiosztva a' rollák. 'S a' theátrumi discussiók addig tartának, míg a' Pap beharangoztata.

Budán szállék-meg, hogy Tisztársamhoz Consil. Pethőhöz és a' híres Exjesuita Makóhoz közel lehessek, 's egész nap írák hívataltbeli leveleimet, midőn Ráday belépe, 's ebédre híva-meg holnapra menyéhez. Elébe terjesztém, hogy kevés napokra terjedvén nyert szabadságom, nem élhetek a' Grófné' kegyességével; holnap virradtakor indulok. – Tehát most mingyárt, 's vitt. 31, 32, 173, 321, 619

A' Grófné nem tudom melly Bécsi leányt fogott vala protectiójába, 's feleletemre azt jegyzé-meg, hogy oly kevés napok alatt nem marad időm ott Kisasszonyt választani. [157] Tovább folyván a' tárgy, az Öreg menyé megé voná magát, 's inte hogy menjünk. 619 – A' grádicson megállá. Én nem tudom mi leli menyemet hogy mindent házasítgat. Pedig őket senki sem házasította. Magok választák egymást magoknak. – Az Öreg és a' Grófné nem éltek kedvetlenkedésben; [158] de midőn az Öreg azt tudakozá, hogy minek az a' sok cifra? a' Grófné azt felelé, hogy minek az a' sok könyv? Illyenkor az Öreg neki ment a' legdrágább porcellánnak, 's földhöz verte kínjában. – Menjünk az öcsémhez Teleki Józsefhez, mondá. 619

A' hídon menvén, figyelmessé tevém az Öreget, hogy Kocsisa hátra hátra néz a' bakon álló Cselédre, 's ostorával azon akkor pusztá hely felé csapkod, hol most a' Börse épül. Ott, mondám, baj lehet. Ráday feleszmélkedék elsüllyedéséből, mellyben vídám lelke mindég andalgott. Nincs, felele. Szokása a' bohó embernek az a' mutogatás. Mikor bejövök Pestre, 's meglát a' mezőn egy nyulat, mingyárt kiált: ahol a' nyúl! ahol a' nyúl! Ha pedig farkas, még inkább. Így tolák ártatlan gyermeki lelkében egymást a' gondolatok.

1014 Az Ugocsa Fő-Ispán kisírt szemmel, mély bánatban jöve anyja' testvére elébe, 's megcsókolá kezét. István fiját siratá, kit Belgrád alatt egy veszedelmes hideg igen ifju esztendeijében ölt el. Sem Ráday, sem én nem merénk vigasztalni, 's a' néma látogatás nem tarta tovább egy két percznél.

34, 619, 1031 Midőn én 1789. Novemb. ismét egy útát tevék Bécsbe, Pestre érvén, megszállottam a' Fejér-Farkas fogadóban (illy fogadó ma nincs) 's cselédemre bízám, válasszon szobát; magam mentem Rádayhoz. Áltellenben lakott a' fogadóval azon háznál, hol ezidén Kulcsár Ujságírónk meghala; ő a' felső soron. A' grádics' rostélyajtáját nyitva levén, felléptem a' folyosóra. Ráday elméne mellettem, szemeink összeakadtak, rám ismert, de az őtet el nem akasztotta; ment, 's veszekedett cselédjével, hogy belé hangzott a' ház. Megfordúljak e, bemenjek e, nem tudtam; de minekelőtte tanácsot adhaték magamnak, beléptem a' nyitva hagyott ajtón, 's az egyik ablakszögbe vonám-meg magamat. Az Öreg jött, lármázva mindég, 's hozta író-tollát jobbában, leült, folytatta az írást, felkölt, kiment, ismét elkezdé veszekedéseit a' cseléddel, ki addig vala ingerelve, hogy a' dudogást visszaadá. Úgy tetszék, rá-ijeszte a' cseléd, mert most valamivel csendesebben tére-vissza; leült, írt, 's előkiáltá a' tiszteletlent. De illy okos, illy öreg ember, hogy lőhet illy bakot, hogy kezébe adják a' levelet, és még sem kérdi-meg, hogy a' válaszáért eljönnek e, vagy azt hova vigyék. Lássá Kend, az ember beteg, segédemre van szüksége; tudom hogy Budán tartózkodik, de nem tudom hol; küldeném neki a' segedelmet, 's nem tudom hova; a' Kend' lelkén fekszik a' vétek, hogy egy szegény ember segéd nélkül marad. – Az elkinzott cseléd nem láta jobbat mint ezt felelni: Ne higgyen Nagyságod a' fertelmes németnek; ha beteg volna nem hozta volna maga ide egészen Budáról. Rá-szoktak Nagyságodra; azt hazudják hogy bajok van, mert tudják hogy nem mennek-el üresen. – 'S ekkor vala még a' nagyja! Most látom a' mit eddig nem láttam; Kend nem csak eszetlen ember, hanem keményszívű is; hogy hazudhatná magát valaki betegnek, ha nem az. Nem tudok másként segíteni magamon, hanem úgy, ha a' levelet postára teszem. – Nagys. Uram, mondá a' cseléd, az nem jó lesz; ha a' német beteg és ha szegény, nem küld postára. Írja-meg Nagyságod a' levelet, én reggel elviszem a' Budai Biróhoz; az felkeresteti. – Hallja Kend, ez igen jó tanács, mondá az Öreg; már most szeretem érte Kendet. 'S a' házban olly nagy csendesség leve mint kevés pillantatok előtt a' vihar volt.

Ráday épen nem rezzene-meg látásomon; de úgy tett még is, mintha kételkednék ha látott e már. Hát micsoda darabok jelennek-meg majd Orpheusban? kérdé. Én oda Evirallát küldöm meg; olvassuk. – Olvasá, 's olly elgyengülésekkel, hogy több ízben félbe kelle szakasztania. A' szegény feleségemet sirattam az Ossián' Evirallájában, míg azt fordítottam, ugymond.

40.

627, 1038 [159] Gróf Török egy nap feljöve hozzám, 's ebédjéhez híva-meg, 's azért hogy láthassam azon két Lembergi Professort, kik, Bírák a' Budán tartandó Concursusban, nála fognak ebédelni, 's postán mennek tovább. Olly házhoz valék meghíva, honnan el nem maradhaték, de megígérém, hogy ebéd előtt szobájában leszek.

Alig méne-el tőlem kegyes Előljáróm, midőn egy gonosz ember hozzám jöve, 's 628, 1038
hálójiba akara keríteni. [160] Lemenék a' Grófhhoz, 's elbeszéllem melly gyalázatos em-
berekkel vagyunk körülvéve. Még nem végezém-be beszédemet, midőn egy köpczös,
kisdéd, kopaszodó barna ember; félfejét paróka fedte; 's megette egy magas, orras, rőt
képű, belépének. Vissza érzém tolva magamat e' másiktól. – Uraim Professor Urak,
mondá Török, halljanak csak egy rendes történetet.

A' mint megszüntem, az elsőbb idegen megszóllala: Engedd hogy expediens taná-
csot adhassak. A' tanács expediens volt, de rút. – Uram Professor Úr, mondám neki, én
úgy nem szoktam. – A' Professor meghökkene, de Török, örömeiben hogy tisztának
talál, elfelejté magát, 's forróan szoríta karjai közzé. – Megzavarodásomban, mert ez a'
nékem adott csók szörnyű vágás volt az idegenen, nem tudtam egyebet tenni mint azt,
hogy búcsúztam, 's ott hagyám a' két vendéget. [161] Ez M... vala, a' rossz, – és F..., a'
szerencsétlen.

41.
MDCCLXXXIX.

[162] Ezen eszt. jelene-meg Bácsmegyeim. Elbeszéllem az Előbeszédben, mi indíta 171, 535, 614,
fordítására, 's annyira nem vártam érte a' mit minden Író ígér magának, midőn dolgo- 694, 1040
zását kiereszti, hogy erre magamat csak igen hosszas bátorítások után beszélttetém rá.

[163] Buzdítóim Siegartomat is kívánák. Hogy el ne tántorodhassam, tűzbe löktem a' 535, 614, 694
csomót. [164] De mint nem látja az Író, mi fog tőle javalással, mi hidegséggel fogadtat- 536

ni! Bácsmegyeinek nem ígértem szerencsét, 's kiki tudja mint fogadtaték; Első
Hajósomnak, mellyet csak kézírásomban olvasának barátim, minden ígértem, 's a'
csombókos Horváth kimondá, hogy Gessner nyavalyás Író. Cs o l n a k n a k a d n i
á r b o c z o t! – [165] Bacsányi úgy akará, hogy Bácsmegyeim' félig elkészült íveinek 614, 695
árát fizessem-ki, 's égessem-el, Kézírásommal. Nem érdemel egyebet, 's magyar nem
szeret olly epedezésekkel. –

[166] Június' elején forró hideggel térék-vissza Szepesi útból. Orvos barátom 84, 171, 174,
Viczy megtarta, vagy inkább ifju erőm; mert az Orvosok 19-ikben kimondák, hogy a' 321, 614
reggelt nem érem.

Még gyengélkedő egésséggel valék, midőn Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly
(követője, Fuchs, nem Püspökké neveztetett, hanem Érsekké) bejőve Kassára Július
20-d., 's első kimenése az Apáczákhöz vala, a' második hozzám. Dicsekedném kegyes-
sége' bizonyosságával, ha nagy Úr nem volt volna is. [167] 'S itt fordulván elő neve beszé-
demben, elmondom felőle nem mind a' mit akarnék, hanem csak a' mit lehet. [168] A' 615, 690
nagy characterű ember érdemli hogy emlékét fenn tartsam.

[169] A' Püspök mindennek Kemed titulust ada, a' kivel magyarul szóllott. Azt 79, 615
közönségesen rossz neven vevék, 's így németül szólla inkább, hogy elkerülhesse a'
kedvetlenségeket. Engem Gróf Sztáray Mihályné, a' Püspök' testvérének, Cancellárius
Gróf Eszterházy Ferencznek leánya, vezete-fel hozzá. Az előszobában várakoztata
bennünket, valamíg a' cseléd jelentést nem teve, hogy az ebéd fel van hozva. [170] Nem 79
hívata-be bennünket, hanem hozzánk jöve-ki. A' közönséges szokás szerint neki én is
kezet csókolék; azt tevé nála minden, korbeli, rangbeli, vallásbeli külömbség nélkül.

79, 615, 1028 [171] Németül szólla magyar szóllásomra, 's én ismét magyarul felelék. Ismét németül szólla, 's én ismét magyarul. Németül harmadszor is, 's akkor valamit mondék, melly a' Püspököt mosolyra indítá. Minden szó nélkül megfogá baljával jobbomat, 's asztalához vitt, 's balja mellé ültete. [172] A' Grófné inte hogy szerencsémeket csinálám nála.

615 [173] Valamikor Egerbe jöttem, mindég ez vala helyem asztala mellett.

Valami Megyében, annyival inkább Egerben történt, azt a' Püspök tudta. Nem tudná Kemed megmondani, mondá nekem enyelegve, ki jött ma hat szarvas-lovon a' Városba? – Az én leheték, felelém; inkább járok ökrön, illy nehéz sárban, mint lovon; az ökör bizonyosan kivonja szekeremet: lóval elakadhatnék. Ezek csak egymáshoz közelítő tréfák voltak; 's az effélékkel haszonra bánni az élet' bölcseségéhez tartozik. A' Püspök talán úgy nem tudta mint áll velem, mint én nem, mint én övele. Személye, méltósága, sok érdemei, szent hazafiúsága, nagy kora, tiszteletemet kívánhaták, de tisztem' kötelességeiben én tántoríthatatlan valék: a' Püspök mindent szerete bennem, 80 csak hívatalomat nem. Midőn hívatalom parancsolá hogy közelítsek felé, meg vala zavarva, 's úgy kívánta hogy semmit se kívánjak tőle szóval, mindent írva. Világosítást kívánt a' legvilágosabb dolgokban is, és semmi világosítást nem akara érteni. Elakadván, megtettem jelentésemet, 's a' Helytartó Tanács parancsola, hogy a' kérést Heves Vármegye' egyvet-értésével tegyem-meg.

Consil. Fáy Bertalan Első Al-Ispán, később Torna Vármegyei Fő-Ispán, maga akara a' Püspökhöz elkísérni. Írva adám-be a' miért küldve valék, minthogy írva kívánta, de szóval is elmondám a' kérést. Nagy tűzzel számlálá előmbé melly áldozatokat teve a' tudományokért, hogy egy pompás Lycéumot építete, hogy gazdag Könyvtárt állíta, hogy Londonból hozata astronomiai szereket, hogy Bába-iskolát is szándékozott állítani, de áldozatait nem hála követé, hanem hálátlanság, 's kimondá nyersen, hogy többé semmit nem teszen. 'S itt nem csak a' kérés, hanem a' kérő ellen is ki kezdé fakadni, hogy végre nem lehete nem fészkelődnöm széken. Consiliárius Fáy sejté, mi fogna következhetni, 's megkapván kezemet, kére, hogy ő is tehesse a' mi néki parancsolva volt. Szólla mellettem, 's kérte a' Püspököt, hogy neheztelésit ne terjessze-ki rám, ki csak hívatalom' részeit teljesítem. – Kemed pedig, Consiliárius Uram, ne ereszkedjék arra, a' mi hívatalát nem illeti; én vele örökké perben vagyok, de azért szeretem is, mondá Fáynak, [174] nekem pedig nyujtá jobbát csókomra. Én azt egy illy tekintetű öreg' kezére olly melegséggel tudtam nyomni, mint egy pár gyönyörű kacsóra, de egyszersmind bátor valék a' Püspököt megkérni, hogy a' Tisztviselőt a' magányostól 615 méltóztassék külön választani. – [175] A' Püspök felele, hogy válaszát írva adja, 's végre vala konferenciáknak.

79, 81 A' Heves Vármegyei Subalternum Judicium' Elölülője egy ebédnél azon kezdé a' beszélgetést, hogy ők az nap száz esztendei fogságra kárhoztatának egy gonosztevőt. – Hány esztendő a' szerencsétlen teremtés? kérdém, 's T. Úr e' szavamat és a' mik következének, felette rossz neven kezdé venni. A' leves még ki nem vala osztva, 's a' Püspök bort parancsolt. Komornyikja nem érté a' szót. Bort, mondá a' Püspök. A' Komornyik hozta azt, 's a' Püspök leves előtt köszönte rám poharát.

A' régiebbek és a' mostaniak közt én azt a' különbséget is lelem, hogy azoknak sok szavaikat nem felejthetjük, a' mostaniak közt pedig alig hallunk szót, a' mi fenntartást érdemlène. Kor és kor hasonlítanak egymáshoz, 's az emberi dolgok karikaként for-

dulnak-elő, bár változásokkal. De ez a' simaság, a' Montesquieu' szava szerint, rablel- 1028
kek' elsősege: jobb volt ama' durvább kor. A' jobbak érzik, értik azt, 's nekem eloltha-
tatlan hitem van az emberiséghez. [176] Miket nem beszéllhetnénk Eszterházy Károly 616, 690
felől, ha holmi tekintetek el nem némítnának! Tiszteletre méltó ember volt, nem visele
két színt, merte a' mit meggyőződése kívánt, bár azt én és mások hibás meggyőződés-
nek tekintjük. A' ki teszi a' mit lelkiüsmérete parancsol, 's igazán parancsol, mindég
érdemli tiszteletünket.

[177] A' Püspök megparancsolá hogy Lycéumába, Bibliothecájába, Auditoriumába 616
vezessenek-el, 's akará hallani vélekedésemet, kivált az Architecturára 's festésekre néz-
ve. [178] Szobájában vala a' Maulpertsch' skizze a' Kápolna' plaffondjához. [179] A'
Bibliothéca' plaffondjára Krakker festé a' Trienti Zsinat' ülését, a' mint egy mennykő 616
nem tudom hova csap. Bibliothecába talán nem a' Trienti Zsinat' ülése illtet, de azt
megengedhetni egy Püspöknek; a' Krakker' dicséretére pedig meg kell vallani, hogy
szerencsésen elkerülé a' monotoniát. [180] Maulpertsch, midőn estve érkezék Egerbe, 616
's ezt mingyárt látni akará, nem ok nélkül kiálta-fel, hogy ő annyit nem tud. [181] Szép
itt minden, 's hol lelünk hibátlan szépet?

[182] Midőn 1789. Bécsbe menék, a' Püspök meghagyá hogy tekintsem-meg a' Pápai 616
templomot. Ott, Veszprém Várm., a' Püspök volt az Úr, 's e' templomot ő építé. Be-
lépvn a' templomba, rá ismerék az oltártáblákon a' Krakker' ecsetjére; de én ötet in-
kább óhajtam al fresco festéseiben látni, mint olajjal; 's mentem a' nagy oltárhoz, mely
már messzéről igen sokat ígére. Az a' Protomartyr Szent Istvánt adja, Maurertől. De
melly istentelenséget követének-el itt a' Püspök' emberei! Hibásan küldék-fel Mau-
rernek, melyly magas és melyly széles a' ráma, 's a' kép szélesebb és hosszabb vala mikor
megérkezett, 's ezek készebbek voltak a' képből valamit elmetszteni, mint új ráma-csi-
náltatással terhelni Urok' casszáját. [183] Így némelly figura kar nélkül áll, 's figura
nélkül némelly kar. Maurer haragra lobbant, midőn neki mondtam hogy a' képet
látam.

[184] A' nagy oltárt egy két szép szobor ékesíti Prokóptól, 's egy zöld márvány- 616
ból szeldelt tabernáculum. Veszprémbe két illy oszlop taláztatott föld alatt a' Rómaiak'
omladéki közt. A' Mesterember ingyen készíté-el a' tabernáculumot azon márvány-
darabokért, melylyek megfognak maradni. A' mi egyéb márvány a' templomban találta-
tik, mind a' Püspök' jószágiban terme.

Midőn a' kápolnába mentem-által, 's megláttam a' Madonna' képét, felkiálték: Ez
Rafael! 'S valóban az volt, egy ügyes másolatban. [185] Azt a' kápolnának Cardinális 617
Garampi ajándékozá. – Ez vala az a' Cardinális és Nuncius, kit VI. Pius küldé látogatásul
Egerbe a' Püspökhöz, a' maga képében. Mint csókolá-meg a' Pápa, Bécsben, a' Püspök'
beretvált koronáját, és senkiét másét mint az Eszterházy Károlyét, azok után a' miket
magától hallottam a' Püspöktől, Orpheusomban elmondottam.

42.

[186] II. Józsefet nem láttam 1782. olta. Valamikor Bécsben valék, a' Császár mindég 89, 621, 1033
távol volt; most (1789) itt, de betegeskedve; Belgrád alatt elgyengíté egységét. Egy
nap az Udvari theátrumban zúgás esik hogy le a' kalapokat, 's minden szem az első

- 1033 lózsí felé repült, mely a' nézőknek jobbok, a' játszóknak baljok felé esik. A' Császár itt foga helyt, hogy inkább láthasson és hallhasson. Első mozdulása az volt, hogy a' lózsija előtt égő két gyertyát eloltotta; második, hogy leülvén, úgy tartá kalapját, hogy a' proscénium' lámpái elgyengült szemének ne alkalmatlankodhassanak. Egész arcát ritkán leheté látnom, mert kalapja oda veté árnyékát, de csontos homlokát a' paróka
- 89, 621 alatt jól láthatám. [187] Felső kaputja hamuszín posztó. Hadi-Marsal Lacy, a' Császár' nagy kedveltje mellette állott a' karfához érve, setétkék felső kaputban, 's az aranygyapj' boglárja szikráztatá tüzeit. József az egész játék alatt nem szólla; részvétellel hallgatá a' játékot, soha nem adván jelét javaltának vagy meg nem elégedésének.
- 89, 621 [188] Már említém feljebb, hogy öltözetére keveset szerete költeni, mint első Péter és második Friedrich. Pesten a' táborozásnál olly stiblit láttam lábain, mellynek felső szára elébb le, azután fel vala hajtva, de a' sokszori fejelés után a' stibliszár' felső végén semmi hajtás nem volt többé; a' helyett most csak a' régi hajtás' jelei látszottak. Asztala napjában 6 for. 40 xrbá került, 's csak utolsó esztendeijben hála mátrácson, addig mindig szalmán; így beszéli Hormayr az Austr. Plutarchusban.
- 89, 432, 621 [189] Akkor valék épen Ádám Rézmetszőnél, midőn ez a' Füger' miniatürje után metszé 1788. a' Császár' melyképét nyolczadrétű táblán. Megajándékoza egy nyomtatványával, 's kért hogy azt Gyűjteményemből soha ki ne adjam, mert leghívebb képe ez. Dolgozá azt John is, a' marsali pálczával, fél-fólio nagyságban, 's igen jól, Fügernek egy más képe után, de azon az arcz pöffedtebb mint lennie kellene. Zauner is jól adá a' rézből öntött lovagszobron. Hickel által festett képei szépítve vagynak.
- 43.
- 83, 174, 321, 622 [190] Búcsút vevék Pászthortól, de ő azt el nem fogadta. Meghagyá hogy más nap menjek-el Gróf Széchényi Ferenczhez, 's mondjam hogy az ő hagyására jövök.
- Széchényi az Urak-úczáján lakott, 's én ötöt magát lelém. Mívelt lelke minden mozdulásában festé magát, 's én ennyi méltóságot emberben soha sem láttam. Reá illet igazán: bonum virum facile crederes, magnum libenter. Religiósus tisztelettel állék a' valóban nagy férfi előtt, pedig még akkor nagyságát nem ismerém a' mint kelle. [191] Mik más Nagyok Széchényi mellett! mondám magamban.
- 622 [192] Az idő alkalmatlan a' kinnjárásra; nem volna kedved velem sétálni? kérdé, 's végig vitt egy lineában nyíló ajtajin. Az utolsó szobácska' szegletében egy asztalka' karimájába földet töltöttek, 's belé szúrtak néhány olasz-virágokat, 's azokat saját olajokkal önték-meg, hogy midőn fel 's alá járván a' szobában, oda jutánk, megcsapott kedves illatok. Egyik kanapéja felett a' Cleopatra' melyképe függött, a' Statuárius Beyer' nőjétől.
- 83 Tudni akará, ismerem e az Anacharsisz' utazását Görögországban? Anacharsisz semmit nem hagyott, mondám. Nem maga Anacharsisz, de Barthelemy az ő neve alatt írt egy Munkát, mely az egész Európát csudálkozásra ragadja. El ne menj Bécsből, míg megveszed. Megvettem azt, 's a' könyvet soha sem olvasám úgy, hogy Széchényit ne áldottam volna tanácsáért, valamikor annak érdeklőbb helyei hevesbb öröme ragadoztak; soha sem pillanthatom-meg, hogy Széchényire is ne emlékezzem. [193] Birjuk a' könyvet magyarul 's megbecsülhetetlen kincset bírunk benne, 's olcsón bírjuk; de

úgy tetszik, nem ismerjük. Annak, 's a' Polycletus' Római utazásának, minden házunk- 1033
ban kellene találatni.

[194] Széchényi parancsolá, hogy előtte mondanám fel valamelly versezetemet. Nem 83, 622
hamis szerénység, hanem az igazság, vallást tétete velem, hogy emlékezetem gyengébb
mint hogy teljesíthetném parancsolatját; ha Verseim' kisedet csomója kezemnél volna,
annak, a' ki németben olly szép bizonyságait adá mesteri tehetségeinek, dolgozásomat
örömmel vetném megítélései alá. Nem idézteté-el magát, 's így valamelly epigrammomat
mondám-elő, mellyhez bízhatám, hogy rövid volta mellett el nem akaszt. [195] A' Gróf
semmi hangot nem monda rá. – [196] Tudni akarta, meddig mulatok Bécsben, 's hallván 622
hogy holnapután reggel indulnom kell, parancsolá, hogy ebédeljek ma nála; ő holnapra
elígérkezve van; de ha majd eljössz, adj intést cselédimnek (gyermekit értette a' szó
alatt, Erdélyisen) hogy szeressék hazájokat és annak nyelvét. A' Grófné gyermek-ágy-
ban feküdt, 's ebédhez csak a' kedves cselédek jelenének-meg, 's Madame Beyer, egy
Piarista, és Hoffmann, a' híres Hangmívész. Mert a' Gróf mester vala a' muzsikában is.
[197] Német verseléseinek jelenségéül imhol egy Elegiája, melly a' mennyire tudha- 622
tom, mind eddig nyomtatlanul maradt.

Dort schlummerst du; du siehst nicht meine Thränen,
Mein Seufzen kommt nicht in dein Ohr.
Du ahnest nicht mein heisses banges Sehnen,
Nach dir, nach dir, die ich verlor.

Mit ängstlichem, oft halbgetäuschem Blicke
Such ich dich täglich rund umher.
Doch traumvoll kehrt mein Blick dann stets zurücke,
Denn auf der Welt bist du nicht mehr.

Ich such, ich such umsonst die süßen Freuden,
Die dort mit dir begraben sind,
Ich greife Schatten, finde nichts als Leiden,
Und selbst der Hoffnung Strahl verschwindt.

Rund um mich her herrscht schauervolle Stille,
Mein Herz fühlt nichts als deinen Tod,
Bis er mir auch in seiner grauen Hülle
Sanft lächelt, er, der andern droht.

Wohl dir, wohl dir, du wartest sonder Grämen
Des Augenblicks, der uns vereint,
Und wirst mich froh in deine Arme nehmen,
Als hätt ich nie um dich geweint.

[198] A' Tud. Gyűjt. 1821. X. Köt. 86. lap. 's tb. áll Biographiája, 's én annak kipótlá- 84
sára egy két történetet beszélek-el, mellyet Horváth Adámtól mingyárt akkor vet-
tem. Alljon itt egyike ismét; olyakat nehéz mindég nem emlegetni. – A' Füredi vizek-

1033 ben meghallá, hogy egy Nemes-ember mindenét elveszté pere által. Hallgata, de elmondátá magának nevét és lakását, 's meghagyá embereinek, hogy a' szerencsétlent idézzék-elő. – Hallom, az Úr mindenétől meg van fosztva. – Nem marada egyebem mint a' neveletlen négy gyermek. – Mennyiben exequálák az Urat? – Sok pénz; környülményim nem engedik hogy annyit ajándékul adjak, de kölcsön fogom adni, 's elengedem kamatjait. Fordítsa az Úr haszonra. Az emberi sors változások alá van vetve; az Úr' gyermekei, unokáji talán, gazdagokká lehetnek, midőn az enyéimek szegények lesznek. Fizessék akkor vissza nekik.

'S a' gyönyörű tettért a' nemes-lelkű halandót egyedül a' felsegélte és annak maradékai áldanak e? Nem; az olly adományok mindnyájunknak vannak adva. A' kik képét az általa alkotott Muséumban fogják látni, buksanak-meg lélekben a' kép előtt, 's áldják emlékezetét. Nagy lelke általméne nagy fióra.

83, 623 [199] Búcsúzámm Pászthortól, 's ez úgy kíváná, hogy adjam tollába egy versezete-
88, 623 met, melyet itt Bécsben mondtam-el egy helytt. [200] Pászthory még írta soraimat, 's épen az utolsó szón már, midőn egy gyönyörű férfi lépe-bé hozzá, ki felé ez forró szeretettel, de tisztelettel is, repüle. Az Eszterházy Ferencz volt, fíja a' Cancelláriusnak, 's November' közepéig még Referendárius. – [201] Gyanús az állítás mindég, sőt valóban vakmerő, midőn valamit az összehasonlítás' harmadik grádicsával ejtünk, de szólljanak a' kik ismerék, nagyítás e szavam, vagy tiszta igazság, midőn azt mondom, hogy én szebb férfit mint Eszterházy Ferencz, szebb asszonyt mint testvére, Eleonóra, a' Gróf Dessewffy Józsefné' anyja, 's több méltóságot mint Széchényiben, soha nem láttam.⁵

44.⁶

[202] Ezek a' Bécsi gyakor utak nekem nagy örömekeket adának, és sok neműeket; feltevém magamban, hogy minden esztendőben felrepülök oda, ha csak hét nyolcz
623 napra is. [203] Illyen vala az a' szép két órám, melyet egy estve négy szem közt tölték Udvari-Tanácsos Prof. Sonnenfels Úrnál. Ki ismere kedvesbb beszélőt? 'S beszédei nem voltak üres beszédek. Nagy része előadásainak Maria Theresia vala. Meleg tisztelettel szóllott a' férfiak' nagyságát elhomályosító asszony felől, 's örvendett hogy érzésimet eggyezni látá a' magáéival; hogy viszont én beszéllhetém neki, a' mik szelíd uralkodása alatt nálunk történtek, és a' miket így Sonnenfels nem tudhata. [204] Ott jó lenni, hol atya és emberkorú gyermekei szeretik egymást, nem a' hol az atya ezeken gázolgat, vagy ezek vele tiszteletlenül bánnak. Theresiát nem lehet nem tisztelni, nem szeretni. [205] Mennyei szíve kedvessé tudá tenni még a' bajt is.

⁵ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének harmadik része végén a szerkesztői jegyzet: „(Folytatása következik.)”]

⁶ [A Tudományos Gyűjtemény közleményének negyedik része elején: „Pályám' Emlékezete. (Kazinczytól.) Bérekesztés.”]

45.

1033

[206] Pozsonyban egy látvány voná magára szememet, mely csak váratlansága által is érdemli hogy említsem, 's én szeretem elholtjainkat apró vonásokban festeni. Ha magunk örülünk hogy őket láthattuk, 's apró vonásaikban láthattuk, miért retteghetnénk hogy más az olyanokat nem hallja örömmel?

[207] Egy valaki lovagolva jött felém a' Duna' partján, minden kísérő cseléd nélkül, 624 de előtte két kengyelfutó takarította-félre az összenyomúltakat; 's a' mint feléjek közelíte, hulla a' sok kalap, 's minden mélyen hajtogató magát. Az ismeretlen kávészín kaputba vala begombolgatva. – Végre közelebb jöve felém, 's csak ekkor ismerék Cardinális Prímás Batthyánira. A' Novemberi nedvek nem engedék hogy kijárja magát kertjeiben, 's annak pótlására méne-ki így.

A' Cardinális' meglátása egy más látványomra emlékeztete. A' Pest' úczájín, hat esztendő előtt, így láték közelíteni felém, minden kísérő cseléd nélkül, három idegent, ki kalapját hónja alatt hozá. Az, a' ki közben jött, kék nyári egészen begombolt kaputban vala, 's skárlát-veres strimfliben; skárlát-veres papi kis sipkácskája is parókáján; bal mellyén a' Szent-István' Rendének csillaga. – Cardinális Bécsi Érsek és Váczi Püspök Migázzi Kristóf; jobbjá mellett egyik Papja, balja mellett Orvosa.

46.

De ha nekem a' Bécsbe járások örömet adtak, keserűséget is adtak. Egy idő oltá hűlni látám magam eránt Előljárómat, kinek szerelme nékem édesbb volt az asszonyok' szerelménél. Az elhűlés olykor kedvetlenül is érezteté magát. Szóllani akarék, de kerülé azt. Némán tisztelém tehát neheztelését, 's megkettőztetém gondjaimat, hogy vigyázatlanságommal meg ne bántsam; akart vétek őeránta hozzám nem fért; 's keserűségimet az a' bizonyos remény enyhítette, hogy előbbi atyai szeretete pótolékkal fog visszatérni. Az meg is lett, bár későn.

Szerető szív készebb magában keresni hibát mint szeretete' tárgyában, 's nékem a' Gróf Török' terhelésével nézhetni magamat vétlennek sem nem volt öröm, sem most nem az minekutána hozzá új szent kötelékek fontak. De közönségesen tudva van, hogy ő a' nemes lelkű, a' maga kárával boldogíta méltatlanokat, és hány ízben! A' jó nem hiszi hogy rossz lehessen más 's hűséget vár a' segéd' helyébe, mely ezeknek szíveikben nem lakhatik. Nekik minden igyekezetek az hogy lábra kapjanak; 's akkor ledöntik, eltapossák jóltévőjüket is, mint a' ki atyja' tetemein nyargala-el szekérével. – Én az illy embereket óhajtottam eltolni a' Gróf' köréből; mert mit várhatni attól, a' kinek sem feje, sem lelke, és a' ki máshoz csak azért tapad, hogy szégyenel állani hátul? Látták hogy őket nem szenvedhetem, 's rettegték és gyűöltek. – Midőn most Bécsbe készülék, egy illyen elkezdé suttogni mások előtt, hogy oda gonosz szándékkal megyek a' Gróf ellen; 's midőn azt mások is suttogák őutána, hűségből hírt vive hogy ezt mások suttojják. Nem tartám magamhoz illőnek hogy szót is tegyek róla, 's mentem. Az idő megbosszulta tisztaságomat, mely felől csak az affélék kételkedhettek, a' kiktől az olyan kitelik.

[208] A' dolog néhány történetre emlékeztet, mellyek ha Olvasóimat nem mulathatják is, és nem szükségesek bizonyítani gondolkozásomat, a' kedves visszaemlékezés rá 625, 692, 984

984 vonsz hogy elmondjam. Jó ember nem nézi részvétel nélkül hogy győze a' tiszta, 's így kikerülésem mentséget reményl. –

625, 758 [209] Behozatván 1785. az új rend, 's a' Vármegyei hivatalok tartós hivatalokká válván, Vice-Ispánom elhívé magát, 's felsőbbségét tisztársaival fájósan is érezteté. Ezek érzék önbecseket, és minthogy a' bántások nem fogytak, hanem szaporodtak, elhatározák magokban, hogy a' Basa' gőgösködését (így nevezék őtet) túrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesbb vala minthogy elfojthatta volna neheztelését, 's az általa szívesen szeretett 's egyszersmind gyűlölt Vice-Ispán' vacsorájánál a' szó kipattana szájából. Ez elijede, 's más nap ment kérelme a' Királyi Commissáriushoz, hogy Eperjesről (ez később vette lakását Kassán, hivatala' kijegyzett helyén) jöjjen-által, 's a' lángba-csapáshoz közelítő tüzet fojtsa-el első szikrázásaiban.

Szent-Iványi Ferencz estve már megjelent, 's a' Vice-Ispán más nap ment hozzá, 's egyedül. Ezt a' neheztelők megtudák, 's új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik benn valánk Kassán, mentünk, hogy őtet ott érjük, 's megjelenésünk éreztesse, hogy magunkra gondunk van. Szent-Iványi nyájasan fogada, 's teljes nyugalomban; 's csak hamar Vice-Ispánunkhoz fordulván, ezt és Szirmay Istvánt, a' Csécsit, kérte, hagynák őtet velünk. – Az Uraknak bajok van Vice-Ispánjokkal, mondá. Azért jöttem hogy eligazítsam azt, és hogy elégtétet adjak, ha szükség lenne rá. Szóljanak teljes bizakodással; tapasztalni fogják egyenességemet. – Ezek mindnyájan némán maradának, némán még a' tüzes is. – A' Királyi Commissárius megújítja kérését, 's nyájassággal; de hijába. – Én szóllalék-meg. Érzem én hogy a' hol az öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem illet, legifjabbat 's legalsóbbat (akkor második Vice-Notárius valék) a' szóllás; de azt is tudom, hogy sem Vice-Ispánomnak, sem a' kikkel megjelentem, nem teszek kedvetlen dolgot, ha szóllok. Tisztelettel mégyek tehát az Excellenziaád' meghívásának elébe, és csak azért, hogy társaimat a' panasztétel' kedvetlenségétől megmentsem. Ekkor minden panaszinkat előadám, el nem hallgatván azt is, a' mit kicsinységnek kellene nevezni, ha némelly kicsiny nem volna nagy; azt, hogy a' Vice-Ispán a' hivatalos levelekben mindennek Kegyelmed titulust osztogat.

Szent-Iványi végig-hallgatá beszédemet; minden szó nélkül álla egy ideig, 's tekintetét rám meresztette. Bizonyossá tevé bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, igen még az a' hivatalainkat megalacsonyító titulus is; de inte egyszer'smind hogy a' multakat mi is teljesen feledjük. Nekem melegen köszönémeg bizodalमत.

Társaim nem vevék balúl hogy a' hol ők hallgatának, én szóllaltam-meg; látták hogy az küszködések után történt, 's nem megsértésével azon tekintetnek, mellyel erántok, vagy Előljáróim vagy nálamnál öregebbek eránt, tartoztam, 's nem a' szerénység' megsértésével, melly mindenben, annyival inkább ifju emberben, díszes tulajdon. De légyen szabad ifju Olvasóimnak azt adni intésül, hogy az illyennek nagy ok, 's igen nagy ok nélkül nagyobbak 's öregebbek előtt szép tettet sem kell tenni sietni, és még szép tettet sem soha hogy általok ragyogjunk, hanem egyedül azért, mert a' tett szép, és elmarad ha mi nem tesszük. Az ragyog igazán, a' ki nem keresi a' ragyogást. Pirúlnék tettemért, mellynek emlékezete most is gyönyörködtet, ha ezt nem szerényen tettem volna.

[210] Egy semmi, de a' ki nagyon szeretett volna lenni Úr, a' Gróf Török' kegyeit azzal hálálá-meg, hogy megvásárolva harmincz ezüst pénzen, meg akará buktatni. – Az

Uraságok Kassán láták, hogy a' városi tágas táncz-palota szűk lesz elfogadni minden 1038
rendű vendéget a' farsang' utolsó napjaiban, 's egy más házat bérlelének-fel. Sokan
innen oda áltjövénének, 's meg' visszamenének. Ezek közt vala az áruló kit én akkor
pillanték-meg már; midőn csúszogatá menüetjét. Azonnal felkeresém a' nemes büszke-
ségű Gróf – Urat, 's hívtam ennek látására, magam pedig figyelmessé tevém barátimat,
barátnéimat, vigyázzanak, mi fog mingyárt történni. – Vége vala a' menüetnek, 's a'
Gróf tudni akará, kinek hívják. – „De csak még is nem a' ki Gróf Török ellen hálátlanul
bánt? – 'S miként mersz te, boldogtalan, ez undok lélekkel, e' bélyegzett homlokkal,
becsületes emberek közzé lépni? Ki innen, mert lerugatlak!” – A' palotát eltölté a' taps,
a' víg láрма. – A' kártyázók előrohanának az oldalszobákból, 's ezek közt Szent-Iványi.
Hallván mi történt, előkerestete, 's két csésze oleo-levest parancsolt. Leüle, 's székét
adatott nekem. Midőn megivánk levesünket, megszorítá jobbomat minden szó nélkül,
's ment. – És még egy történetet.

Kezembe esztendőnként egy pár száz forint vala letéve, segédül azoknak, kik 44, 59, 627
Tanítókká készülének. E' pénzből Aszalay Jánosnak, kit a' Sáros-Pataki Közös-Iskolába
küldöttem vala ki, öt forintot adtam úti-költség' fejébe. Az esztendő' végével fel kelle
küldenem számadásomat a' Helytartó-Tanácshoz, a' Nyugtatókkal. Egy nap Gróf
Töröktől két hivatalos levelem érkezik. Elfoglalva, intettem az embernek, tégye-le egy
másik asztalomon; de az jelenté hogy az egyik' rekesztékét parancsa van visszavinni.
Felbontám tehát a' két levelet, megolvastam, 's a' rekesztékét a' hozó' kezébe adtam
minden hang nélkül; ismertem az embert. Az Aszalay' nyugtatóját Budán az én írá-
somnak ismerék, 's Gróf Török parancsot kapa, kivenni feleletemet, miként történt az,
hogy az öt forintról magam nyugtatám-meg az Aszalay' nevében magamat. – Fájt ne-
kem, hogy kételkedés ért. Azonnal mentem, feltévén hogy ha szöll tisztelt, szentül
szeretett Előljárom, felvilágosítom: ha nem szöll, én is hallgatok. Csak a' Grófnét lel-
tem. Az áldott asszony nem mere szemembe nézni. Láttam hogy félre-ismértetem;
szabadon viselém magamat, víg de csendes kedvvel, meleg tisztelettel, mint mindég, de
nem szölltam, 's eljöttem.

Tudtam hogy Kassa tele lesz a' hírrel, 's némelyek lesék minden lépésimet,
mozdulatimat, tekintetemet, szavamat. Örülve jövendölgeték hogy oda leszek, 's ez az
én nyugalmam nekik színlelt nyugalom vala; kétségbe-esés' jelenségének vették azt. A'
jók még melegebben tapadtak hozzám, szántak, mutatták hogy barátim, de a' dolgot
távolról sem illeték-meg. A' hosszas méltatlanságok elkeserítik elménket. Kevély valék
szenvedésemben, 's feltételem mellett, hogy senkinek nem szólok, nem legkedvesbb
barátomnak is, tántorodás nélkül állottam-meg.

Végre megérkezik az Aszalay' bizonyítványa, hogy ő említett útjára tőlem valóban
felveve öt forintot, és hogy azon nap vette-fel, melly Nyugtatóján áll, 's magát ezt a'
Nyugtatót mingyárt az öt forint' felvételekor írta-meg, és nem később. A' lap' alján
Zemplényi Szolgabíró Kossuth András Úr bizonytságot teve, hogy annak sorait Prof.
Aszalay János Úr az ő szeme előtt öntötte papirosra. Megíráim Jelentésemet, mellé
zárám a' bizonyítványt, de itt végre el is mondám, kisdéd értékemhez képest melly ál-
dozatokkal segélgetem az ügyet, melly körül szolgálok.

Most viszont én lesém, mit olvashatok az örülők' arcaikon. – Ah, az olyanok nem
tudnak pirúlni!

47.

MDCCXC.

175, 321, 629,
1048

[211] Abaújnak Rendei Mártzius' elsőjén Gyűlést tartának. Inték Cancellistámnak, tekintse-meg, eljött-e a' posta, 's hozza leveleimet, újságimat.

Vice-Ispánunk, Consiliárius Fáy Ágoston, hosszasan terjeszte-elő valamelly tárgyat; én pedig felállék, 's azt sem várván hogy a' periodust elvégezze, ketté szakasztám szájában a' szót, 's felkiálték: A' Császár megholt, 's felolvasám az Ujság' czikkelyét. A' posta Gyűlésünk alatt érkezett-meg, 's itt még senki sem tudta a' történetet. – Nagy ember dőle-ki! – Zajgás, 's hosszas zajgás, 's nagy zavar követte szavamat.

Józsefnek érdemlett dicsérete az, a' mi lovagszobra' kövén áll: *Saluti publicae vixit, non diu, sed totus*. Feláldozá magát nagy ideájinak; a' jót szívesebben senki nem akarhatja. A' természettől lelket, atyjától, anyjától, Friedrichtól, és Leopold ifjabb testvérétől, ki most a' Toskána' bölcs kormányozásáról a' József' helyébe lépett, nagy példát veve; látta Párizst és a' Fekete-Tenger' szomszédjait, Nápolyt és Petersburgot; negyven esztendeig készült az uralkodáshoz. Nagy volt, de szerencsétlen.

A' francia Revolútzio hosszas pezsgései után (1789. Június' 14d.) kilobbana. Oda intézé szemeit a' világ' két hemisphaeriumán minden. Nagy és szép dolgok, 's még több rútak, undokok, borzasztók, rettenetesekek, bár nagyok. Mint a' ki nyugalmas part-ról nézi a' vésszel, habbal küszködőket; nem örül ugyan a' veszély' és elhalás' látásában; nem óhajtja ugyan hogy őtet is az a' veszély érje; de örül a' tűnemény' látásának; mert az nagy, legalább nem mindennapi, 's az ilyen érdemli a' gondolkodó' figyelmét: úgy nézé egy elaljasodott, egy elpuhult, de most oroszláni dühre ébredett nép' tetteit minden; a' tudományokban nevelt pedig azért is egyszersmind, mivel a' mit itten láta történni, az őtet a' régi Hellász' és Róma' hőseire emlékezteté. De azért hogy e' történeteket részvéttel nézénk, senki sem felejté, hogy dőlő vagy döntött épület körül forгани nem tanácsos; senki sem óhajtá hogy a' miénk is dőljön vagy döntessék. Boldog a' ki őseinek erős és régisége által is tiszteletes, régiségek miatt is kedves lakjokban bátorságban élhet és örömet talál, bár annak repedezései igazításokat, szépítéseket kívánnak.

Koronánk, a' jegygyűrű a' Király és Nemzet közt, leküldeték Budára, 's akkor lobbanánk örömrre mindnyájan. De ezen örömünk' szép és sok jelenségei közt valának olyak is, mellyeken nem lehte nem mosolygani, bár a' tisztelet a' mosolygást tilthatá. Egy valaki, keresztül látván menni Megyén a' szent ereklyét, nem elégedék-meg hogy a' ládat ő is megpillanthatá; pompás megszóllítást tarta hozzá, felejtván hogy az afféle csak versekben találja helyét. Bandériumaink kelének-össze minden Vármegyében, 's egyike jött őrzeni a' nemzet' kincsét, vagy inkább csak tisztelkedni körülé, másika elvégezvén a' szolgálattételt, ment. Öregeink is részt akarának venni az ifjúság' örömeiben, 's Udvari-Tanácsos és Septemvir Beothy Imre és Domokos Lajos Urak, Biharból, rókatorkos zöld mentében, veres nadrággal jelentek-meg, őszek mint a' galamb, 's együtt állák-ki, meztelen karddal, órájokat. Kállay Ferencz, Szabolcsból, roskadtsága miatt nem ülhetre nyeregbe, 's így gyalog vezeté lovagló földijeit, végig a' hídon 's fel a' Budai tetőre, kezében vivén buzgányát, a' Vezéri méltóság' czímerét. Torzonborz ősz bajusza, feketés arcza, nagy teste, hatlábnyi magasságú növése, kikapá a' látókat századjokból, 's visszavetette familiájának törzsatyja', a' régi Ubul Vezér idejébe.

A' minden Bandériumok' közös Fő-Kapitánya Abauji Fő-Ispán Báró Orczy László 1048
vala, fíja Lőrincznek, a' Generálisnak 's Poetának, Józsefnek, ki később Zemplényi Fő-
Ispán, ifjabb testvére. Szebb Magyart nehezen érhetett e' megtiszteltetés. Kisdedebb
valamivel mint kövérsége kíváná, szög hajjal, kék szemekkel; arca líliom és rózsá; lelke
tisztá és meleg; kedve vídám; nyitva mindég kezei, mikor a' nemzet' fénye kívána áldo-
zatot. Ha termete valamivel magasabb volt volna, ha feketék hajai és lobogók, feketék
szemei, azt hívének vala hogy egy szép régibb Magyart hozott-elő sírjából öröme.

A' nadrágocskák, a' haczukák, libernyákok egyszerre tűntenek-el. Gombkötőink
nem győzők verni az arany sinórt, sujtást, kreppin-rojtokat; 's Erdélybe, hol elfogyott
minden aranyfonal, Kassáról ment a' kalpagrojt és a' mentekötő, 's postán. [212]
Lobogott a' Zrínyi-kucsma mindenfelé, veres, nem piros, posztóból, fekete báránnyal; 631
lobogott a' kolcsagtoll a' nyusztos kalpagokon, 's prémet növete szája felett minden.

[213] Ki kelle forrani ezen elragadtatásunknak is. Végre látánk hogy az aranyak 631
jobb helye az erszény mint a' mente. Most fekete szőrsinórral varratánk ruháinkat, 's
búzaszínű magyar posztóból, sujtászatok nélkül. A' kék szín továbbad szürkévé vált,
fekete báránnyal, fekete szőrsinórral.

[214] Én egyike valék az Abauji Koronaöröknek. Első órámat gyermekségem', 171, 175, 321, 631
ifjuságom', öregségem' szeretett társával, Bárczay Ferencz Urral állottam. Ott támada
lelkemben Előbeszédem Hamlethez.

Orczy a' maga Vármegyéje' küldöttjeit theátrumba' vezeté. Üresen várának ben-
nünket a' székek. Zenge a' szín mikor belépénk.

Sorba járánk a' Nemzet' Nagyjait, kik viszont ebédjeikhez, vacsorájikhoz, tánczaikra
hívának-meg bennünket. Ezeknek számokba tartozik a' ki Pesten a' legszebb házat
tartá, özvegy Generális Beleznay Miklósné, Báró Podmaniczky Anna-Mária. Ajtaja
nyitva volt minden idegennek, minden földinknek, ha születés vagy érdem oda szállít-
hatá.

Nehanyan az Olvasó-Kabinetbe menénk-el, világos-kék mentéinkben, veres nad-
rággal. – Kardjaink' csörtetésére minden felugrék székéről. Koppi és Kreil, meglátván
engem ezek' számában, jöttek elfogadni, ez Philosophiát, ama Historiát tanító Professor
az Universitásnál. Te vagy? kérdé Koppi. Ezt ugyan jól tévétek. Mutassátok-meg, hogy
nem csak kardot tudtok rántani.

A' Koppi' magasztalását én legalább nem érdemlém. Mert midőn az Abauji sereg'
Kapitánya, Gróf Csáky Antal, elsőben tétete velünk itt, szerencsémre nem köz helyen,
gyakorlást, 's kardot rántata, az enyémet sem én, sem erősb karu társaim, ki nem
tudánk vonni hüvelyéből. Megvévén Kassán a' kardot, nem értem-fel hogy meg kell
tekintenem, ha kivonhatom e.

48.

[215] Ráday, az első Gedeon' unokája, magyar színt szándékozáék alkotni, 's társúl 1040
mellé a' nagy munkára én rendeltetém. Én ahhoz keveset érték, Ráday benne mester
volt. A' szép Moor Náninak, (később Rehák Prókátor' hitvesének) nem kelle mester;
ötet a' természet szülte azzá. Gyönyörű leány, Palinak nagy öröme, nagy kevélysége.
Szava, állása, mozgásai, különösen az a' mesteri kéztartás is, csudálást érdemle. Egy

1040 ángoly, ki a' szép leányt színen kívül nem látta 's nyelvünket nem értette, soha el nem maradt a' játékból, és csak azért, hogy nyelvünk' modulatióját a' varázs leány' szájából hallhassa. – Sokan haraggal járanak-fel és alá közöttünk, hogy a' Magyar nem születék b o l o n d n a k; de érténk mi mit jelent a' szó az ő szájokban, 's meglett a' minek meg kelle lenni.

690 [216] Nagy híjával valánk a' daraboknak, 's az vala rendes, hogy az idegen nem kelle, ha jó volt is. Horváth Ádám, a' maga Misoxeniájával, felkele, 's ígéretet tett, hogy minden héten ad egy víg és egy szomorú Játékot, – még pedig eredetit! – még pedig magyar-világít! – A' szót az élesen elmés Podmaniczky József és Generális Fekete sem látá méltónak megcsípkedni.

49.

175, 322, 1048

[217] Nekem el kelle hagynom Pestet és Budát, de kevés hetek múlva ismét lemenék, hogy láthassam az Ország-Gyűlését. – Ki nem tudja mik estek ott? Ki nem ismeri a' Nép' Nagyjait? Vay vala egyike a' legelsőknek, Vay a' legelső. Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. Beszéde kevés, nem cifra; soha nem hogy csudáltassék, hanem mindég dologért. Annyira ment minden hiuságtól, hogy több esetekben másokkal mondatta-el gondolatjait. A' Gorduszi göcsöt ritkán oldá-fel más mint ő. – Növése középszer; teste csak öreg napjaiban kövér. Haja még ekkor is nem ősz, hanem szög. Ajaka nagyon kifordult, a' felső bajusztalan; szemei kékek. Arczán a' bőr kásás. Orra' czimpáji igen szélesek. Feje' lágya hajatlan.

50.

MDCCXCI.

156, 171, 175,
322, 632, 1054

[218] Leopold engede a' kéréseknek, 's eltörlé a' Közös-Iskolák' Intitútumát. Ez által a' Tudományok' két Protestáns Fő-Directorai, Gömöri Fő-Ispán Bárá Prónay Gábor, a' Pozsonyi Kerületben, (a' Dunamellékiben) és Consiliárius Vay István a' Pécsiben, (a' Tuladunaiban) és én, hivatalainktól elbocsátattunk, azon ígéret mellett, hogy fizetésünk egy esztendeig ki lesz adva, 's első nyílással hasonló tekintetű hivatalba állítatunk. A' Rendelést a' Helytartó-Tanács Aprilis' elsőjén adta-ki, 's Gróf Török azt nekem Apríl. 11-d. megküldötte.

A' levél' meghozója nem mondotta mit lelendek a' levélben, de látni akará, mint roskadok össze a' hírre. Nyugalomban azt felelém neki, hogy a' Levéltárt holnap áltadom. – Láttam melly kedves hivatalt vesztek; de azt is láttam, hogy kis lélekkel tűrni a' mit kell, hozzám nem illik. Feltevém magamban, hogy szolgálni többet nem fogok.

Anyám és az atyám' testvére, András, unszolának, menjek Bécsbe. Szóllanom kell a' Fejedelemmel; 's annyit dicsekedém a' Swieten' és Pászthory' kegyeikkel, hogy minekutána ígéretem van az új hivatal' elnyerése eránt, minden jót várhatok. Kénytelen valék engedni.

51.

[219] Iskolai barátom P– összeakada velem a' Bécs' úczájin, 's megértvén mi végett 175, 322, 633,
jövék, kére, hagynám ott a' Vadembert; sokat is költök ezen fogadóban, meg is lophet- 1054
nak. Az ő szállásán két szoba van üresen; költözzem oda. Ha alattam szakad-le a' pad-
lás, az ő szobájába esem; ha őalatta, a' Kapitány G– Úréba, ki éppen vele volt. – Más nap
feje felett lakám.

Házi-asszonyom egy francia-születésű asszonyság vala. Hatvanhárom esztendő, fogatlan, csont és bőr; haja félig ősz, félig rőt; ajakai szín nélkül, arcza mint ha már megholt volna. De melly szeretetre-méltó, melly minden tekintetben igen derék, és melly művelt, melly kedves társalkodású asszony! – Ha hazája jutott eszébe, ha az lett tárgya a' beszélgetésnek, csupa tűz; kevélykedve monda, még szükség nélkül is, hogy ő Bécsben is francia; 's minthogy mi is így érezzük a' szent lángot, a' magyart francziának nézte. Kért hogy valamikor hozzá áltmegyek, végyek mentét magamra, ne frakkot.

[220] Midőn a' hozzá-tartozók voltak szobájában, fíjának szöllíta, midőn idegenek, 633
Grófnak. – Asszonyom, mondám, jóságod engem szörnyen elakaszt; vendégeid annak fognak nézni, a' ki egyébként adom magamat mint a' mi vagyok; 's borzadok e' képze-
léstől. – Hagyj-meg engem, édes fiam, hazám' szokásai mellett, monda; Párizsban úgy Gróf minden, mint e' németek közt He r r v o n. Vendégeim tudják szokásimat.

[221] Azt hiszed e te is, monda egyszer, a' mit a' németiség, hogy mi hamisak va- 633
gyunk, mert nyájaskodásinkban nem lelünk határt, 's szavaink többet mondanak mint a' mit velek jelenteni akarunk? De szavainkat a' vevő az adó értelmében veszi, mint mikor magát a' német is alázatos szolgának mondja, holott csak azt jelenti vele, hogy valakinek meglátása neki nem kedvetlen. Mellyíke jobb a' kettő közül, a' mi szertelen édességünk e, vagy az ő medvemormogások? – Szerette hallani hogy a' magyar köz rendnél az ifju a' leányt 's a' leány az ifjat, nem csak kincsének hívja, hanem még csillagának is, még pedig édes csillagának. – [222] Az én nemzetem és a' tiéd, minden eltérésink mellett, rokon lelkű két nemzet, ugymond, 's örül bennem a' lélek, mikor Magyart látok.

52.

[223] A' melly napokon nyitva vala a' Belveder, mindég ott éltem. Onnan lemenék 634
a' Salesiánák' Klastromjokba, meglátogatni a' Gróf Török Lajos' két leányait is, Sophiet és Mariet; anyjok ide adta, mert két testvérei, Gróf Rogendorff Kisasszonyok, itt viselék a' fátyolt. Feljövén ide, csak magyarul beszéllettek, és rosszul németül; már csak francziául. – Én a' gyermekeket, Sophienak ötödik esztendeje olta, testvérimnek nézém, 's egész estvéket tölték velek, felültetvén egyiket egyik térdemre, másikat a' másikra. Emlékeztetém Sophiet, hogy ő még Kassán megmondá, hogy Kazinczyné lesz; a' mivel nem gondoltam; igen azzal, hogy midőn egy szép lyány a' Grófné' látogatására jöve, 's én epedve simúlék székéhez, Sophie e' szókkal szakasztja-töle: „Hozzám innen! nem tudja hogy enyém?” –

175, 322, 634 Friedrich nevű Úrral, ki Verseket is ada-ki, megismerkedém egy ebédnél, hova ő és én híva valánk. Ez, látván melly örömeimet lelem képekben és rézmetszésekben, elébb azon házak' Galériácskáját tekintet-meg velem, hol járatos vala; most kéré, keressek-meg egy Kopenhági születésű Festőt. Nála kevés darabot lelek, 's mind saját dolgozásit, de méltókat hogy lássam. – Ez Stunder János-Jakab vala.

Benyitván ajtaját, nem tudtam megmondani, képeit szerettem e meg, első pillantattal már, inkább, vagy magát; kisdéd, barna, édes ember. Egy úgy-nevezett académiái figura, eleven model után, és egy szép leány' melyképe elfogtak. Csillogott festéke, 's a' musculatúra a' szép férfin nem szenvedé kifogást. Kértem, dolgozzék jelenlétemben is; úgy nem vész-el órája, én pedig tanúlok. Teljesíté kérésemet. – Olly szándékkal hagyám-el hazámat, mondá, hogy meglakván Drezdát és Bécsset, Romába menjek; de erszényem kiürült. Magyar-országra szeretnék menni, még pedig úgy, hogy mikor oda lemegyek, hazád már ismerje munkámat. Nem lehetnék e olly szerencsés hogy képedet festhesem, de olly nagyságban, olly állásban, olly öltözetben, mint nekem látszandik jónak? Ára eránt ne légy gondban, 's nyugtasson-meg ígéretem, hogy azt inkább dolgozom köszönetből mint nyereségért. – Jóságod megelőző kérésemet, mondám neki. – Tehát holnap elvárlak, de ruhád' kofferével. És hogy megszakadás nélkül folyhasson munkám, kérlek, ebédelj is nálam.

Midőn más nap elmenék hozzá, fel vala vonva a' vászon; nagy, mint ajtaja. Koffe-remnek esett, 's elijede a' paszományos setétkék mentétől. Maradjunk bőr nadrágod mellett, melly rajtad van, 's vegyük mellé e' zöld mentét 's a' fehér zsilét; a' sárga nadrág szelídebben fog illeni mentédhez mint a' sikoltó veres, 's növést és musculatúrát igazabban adja. – Kijelelé a' helyt fejemnek, 's kicontourozá az egész testet; ülve egy oszlop' fejezetén, mellyen szép lökéssel veté-el violaszín posztóját, hogy a' modern öltözetnek drapperiája is legyen; bal karomat egy postamentre tévé-fel; jobbomat ölembe, 's egyik térdemet áltvetve a' másikon. Később a' postamentre a' maga kettős keresztneve' patrónusát tévé-fel. – A' vászon estig egészen bé vala kenve.

635 [224] Friedrich velünk ebédele. A' gyümölcsnél Stunder elkezdé énekelni, 's dán
635 nyelven. [225] Klopstock hozódott-elő. Kérlek, add-elő Messziását, mondá Friedrich. Ismered e a' könyvet? – Sőt fordítom. – Hogyan, 's magyarra? Te vagy az első Magyar, a' kit látok hogy Klopstockot szereti. – 'S hány Bécsit ismersz? kérdém, 's elhallgata. – Friedrich most olvasá nevezetesebb helyeit, 's pathósszal declamálva.

636 [226] A' kép nagy szerencsével készült. – [227] Farkasbundában lépék-be Szarvasi
636 Predikátor Tessedik Úrhoz Martziusban 1793, 's ez nevemen szállíta. – Uram mondám, nem emlékezem hogy láttalak volna, 's neked senki nem mondhatá hogy Szarvason vagyok, mert szekeremből most szálllok-ki; magyarázzd-meg e' csudát. – Magadat, ugymond, nem láttalak; de két hétig laktam egy szobában képeddel Stundernél. –

636 [228] Oda a' kép, 's most egyedül mását bírom a' fejnek. – Olajfestést nem szabad vakrámajáról levenni és összegörgetni; a' vászon repedéseket kap, 's azon többé semmi gond nem segít. – A' ki e' képet látja nem fog többé csudálkozhatni, miként történhetemeg, hogy ifjúságomban két asszonyág összetéveszthete Gróf Dezsőffy Józseffel, kihez most csak termete' nem szálasságában hasonlítok.

54.

[229] Egy reggel P-nál egy idegen lépe-be; kisdéd termetű, csontos, hízni, kopaszodni, őszülni kezdő; gömbölyeg képpel, piros orczával, kék szemmel, élesen hangzó szóval. – Consiliárius H– József Úr, monda P–. Ismerem az Urat, monda, nekem jöve, 's megcsókolt. – Én hírét soha nem hallottam. – Atyja Prédikátor vala Aszódon; magyarul, tótul, németül folyvást és hibátlanul beszélt. Akkor történt hazajövele a' külföld' Academiájiról, midőn bejövének a' Királyi-Commissáriusok, 's Gróf Szécsényi Ferencz megkínálá hívatála' Titoknokságával a' Pécsi Kerületben. Később Szeremi Vice-Ispán leve, de a' tavalyi változás hívataltól megfosztotta. Most Bécsben élt szolgálat nélkül. 633, 1054

Öltözete inkább gyanítatá a' Tudóst mint a' főbb hivatalviselőt, 's különösségei közé tartozott, hogy nem szégyenle foldozott ruhában járni. Diogenesi kevélységből inkább, mint szükségből. Már első együttlétünk alatt belé szerettem, mert tőle volt mit tanulni. – Megígéré, 's a' nélkül hogy kértem, hogy ángoly nyelvmesterét hozzám küldi; az hat hét alatt annyira viszen, hogy folyvást fogok olvasni. Annyi idő alatt vett leczkét ő is. – Más nap a' nyelvmester jött, 's hozta czéduláját.

55.

[230] Egy reggel meglátogatám Angelo Solimannt. Benyitván ajtaját, turbán nélkül látám asztala mellett állani, félig feje, félig fekete göndör hajjal, mint a' moszkva bárány; állát beszappanozva, mert beretválkozni készült. A' kordovány-feketeségű ábrázat és a' beszappanozott áll, a' vad tekintet és az a' szelíd hang, az a' szelíd lélek, mellyel idvezlésemet elfogadá, olly ellenkezésben állának, hogy zavaromat nem titkolhatám. Elsikoltottam volna magamat, ha akkor látám vala először. [231] – Kérlek, menj-be 67, 69, 72, 771, 997
amaz ajtón; ott leled leányomat, Babette Koller Kisasszonynál; mulass ott, míg általhazolak. – Sőt engedd hogy ide hívhassam leányodat; én háttal ülök feléd, 's beszélhetünk. 67, 69, 72

[232] Solimann szeretetre-méltó 's mívelt lelkű ember vala, 's szép ismeretekkel bírt, kivált a' Historiákban. Szabad bemenése volt a' legelső házakhoz, a' középrendűeknél igen kedvesen fogadtatott. Ismérte Első Ferenczet, 's tőle szeretve látá magát. 68, 72

Solimann kisasszony épen nem kedvetlen arczvonásait Bécsi születésű anyjától vevé, nem Africai születésű atyjától. Orra hosszas, a' mi nem jele a' szerecsenségnék, színe mint a' nem barna cigányé; sárgás inkább mint feketés.

Angelót guta sújtá-le 's a' Grábenen, 1796. November' 21-d. élete' 75-dik eszt. Az Orvosi kar rendeltetve, hogy a' test nekik adassék által, midőn kivivék a' temető felé. 68, 69
Megnyúzá az, kitömték bőrét, 's felültették az elefántra, melly a' Természeti dolgok' Muzeumában kitömvén áll. A' hív leány nem szűnt-meg addig kívánni-vissza atyja' maradványait, míg kérése teljesíteték.

56.

[233] H– megszólíta, vonjak mentét 's kössek széles kardot, valahol nemzetünknek becsületet csinálhatok. Ezek itt úgy hiszik, ugymond, hogy a' ki olyat köt, emberhússal él. – Szerettem őtet az intésért, 's így menék Artariához. 636, 1054

1054 A' bolt üres vala, a' hogy sem elébb sem utóbb soha nem láttam. Artaria ablaka mellett írt, 's egy emberénél nem vala több jelen. – Tájdarabokat kívántam. – Nürnbergieket? kérde ez. – Nem; Claude-Lorrain, Vernét, Wouwermannt, és a' mi egyéb ajakomra jött. – Előmbbe tevé portefeuillét, és még egy másikat később. – Kiszedtem a' mi tetszék. Most visszarakám a' mi kevésbbé; megcsináltatám a' contót, 's kifizettem.

Artaria felém jött, 's megszólíta: Engedelmeddel, hol utaztál? – Nem értem a' kérdést. – Belépvén boltomba, ruhád figyelmet támaszta bennem, és ne vedd rossz neven, nem kedves érzést; egy Excellentiás hazafid igen visszasók közt hagyott-el nem régen. Emberem neked első szavadra impertinentiával felele, 's követlek képében. Te erre négy öt nevet említettél, melly felől nem értém mint ismérheti azt a' ki e' ruhát viseli; 's azt hívék hogy azokat vakon kapád-fel valahol. Míg tehát a' két portefeuilt forgatád végig, le nem vontam rólad szememet. Tetszett nekem, hogy nem elébb nézéd, kitől van a' darab, hanem millyen a' darab. Messzéről is ismerem képeimet, 's hízelkedés nélkül mondhatom, szemed első rá nézéssel a' legjobbat választotta. Ezt csak az tudhatja, a' ki Magyar országnak határain túl lépe. A' Mesterséget ott még nem ismerik.

Hazámban még nincsenek Képművész-boltok, nincsen festők' és szobrászok' Academiája, 's Nagyjainknak egyéb kell mint kép és rézmetszet. Ne csudáld tehát, ha még most nem ott állunk a' hol a' Bécsiek. Eljön nekünk is az óra, melly Bécsnek illy későn tünt-fel. Az én hazám pénztelen ország, a' Szép-művészség' szeretete pedig pénzzel jár. – Kérdéseket tevé, ha lakom körül vagynak e' kisebb 's nagyobb Képgyűjtemények, 's kért, járjak-el boltjába; szívesen fog mindég látni, ha semmit nem veszek is. Udvari-Tanácsos Görög Úr még inkább megnyeré nekem hajlandóságát, 's ennek köszönhetém, hogy néhány Kötet Festői Utazásokat végig forgathaték itt.

Még az nap összetalálkozáim Báróczival, Báró Vay Miklóssal, Danczkaival az úczán, 's elbeszéltem nekik, és Referendárius, később Personális, Vice-Cancellarius, Kamarai-Elölül Semseynek, történetemet Artariával. – Menj-vissza, kérlek, mondá Báróczy, 's emlékeztessd, hogy midőn Schmutzer elkészüle Theodósiuszával, míg Párizsban hat-száz kele-el, addig Bécsben csak öt találá vevőt.

637 [234] A' kinek pénze van, de nem tud választani, bízza vaktában olly barátjára magát, a' ki ahhoz ért. Nem azt kell venni a' mi tanulatlan szemnek tetszik, hanem a' minnek tartós becsé van.

57.

175, 322, 637 [235] Engem egy gonosz nyavalya ére itt; a' sárgaság. Képem ollyan leve mint a' narancs; 's az lelkemet is leverte. Alkalmatlan lettem minden öröme, munkára. Elszédülék a' Nyelvemester' leczkéji alatt, 's maga kért hogy hagyjam abba.

Orvosom eltilta a' kimeneteltől, míg a' nap lehanyatlik. Akkor járjak a' glacira, 's üljek-le a' gesztenyék alatt, de őrizkedjem az izzadástól; az erőmet a' mi kevés még van is, elrabolja.

Egy este itt ülök, 's egy szálás, vékony termetű, szederjes arcú idegen megszólíta: nem az vagyok e, a' ki ez 's ez nap itt 's itt ebédlék, 's magyar öltözetben? – Sajnálom hogy ülést nem foghatok melletted, ugymond; hogy nem mulattathatlak; én Lector vagyok Herczeg Kaunitznál a' Ministernél, 's mingyárt üt órám, hogy e' héti olvasásom-

ról számot adjak. – Ha erőd engedi, kísérj a' Burgkapuig; eltöltelek olly isméretekkel, 1054
mellyek neked is kedvesek lehetnek.

Bár Nussdorffig tartott volna útam a' szeretetre-méltó emberrel! – Melly szerencse
ilyekkel lenni összefüggésben!

58.

[236] Fogyni kezdé sárgaságom, 's ebédelni a' Griffhez járék. Egy Erdélyi születésű 637
Orvos elijeszte, hogy a' rosszgőzű városban hijába reményilem gyógyulásomat; vegyem-
ki lakásomat a' tetőkre, vagy utazzak, de naponként csak egy mértföldet. – Nem me-
hetnék e vízen Pestre? – Sőt igen; annál jobbat nem tehetek. [237] El vala végezve, hogy 638
szekeremet hajóra rakatom, 's megyek.

H– később jöve asztalhoz. – Egy francia körülhordá beretvájit, 's mindent
megkinála vele, 's Grófoknak titulált bennünket. Dolgát végezvén velem, H–t is
megkinála. – Bien obligé pour le titre, mondá ez neki. – Téged csikland e'
hang? kérdé, hozzám fordúlva. – 'S ettől? 's nem így neveze e minden másokat? szájá-
ban az csak phrasis. – H– vátatá, 's én feleltem; [238] a' mint harmincznégy eszt. olta 638
hiszem, de akkor nem gyaníhattam, hogy ismerjen. – [239] Végre még gyanúba jövök, 638
mondám neki, hogy néked fáj hogy az nem vagy? [240] Aristipp fel nem akadt volna 638
rajta. – A' Cátók igen, mondá ő, 's folytatá az evést, minden szó nélkül.

59.

[241] Hajóra ülék, 's legényem Petronell mellett hirtelen rosszul leve, egy hatláb- 175, 322, 638
nyi, jól-nőtt, czifra bajuszú ember. Az a' csürhe nép, melly evezőkkel dolgozék,
nevetközni kezdé rajta, 's folytatta azt, mikor Mihály könnyebben érzé is magát. Ez,
minden szó nélkül, összekolcsolá tíz újait, 's két öklével úgy csapa egy prusszus szöke-
vényhez, hogy az bukdosgatva dőlt-el. Lárma leve, 's elégtét kívántaték tőlem.

Hajómnak áltellenben Vácczal ki kelle kötni. Én megferdém a' Dunában. Azalatt a'
fogadóban elkezdődék a' vita, 's Mihály kiteve magáért. Hajós-mesterünk tartalék nél-
kül kimondá, hogy a' garázdát nem viszi tovább. Kisüle hogy ingerelve volt. Én tehát
legényemet, amaz a' magáéit, eltiltánk minden háborgástól, 's nyugalmat kénytelen
valék pénzen vásárlani. [242] Jó fajú emberek; pénzen mindent lehet tőlök vásárlanunk.
– [243] A' szél enyhülni kezdé, 's folytatánk útunkat. Mi a' nap' olvasztó melege elől a' 44, 175, 322, 638
szobába vonulánk, Mihály, a' maga fejér köpenyegében, a' hajó' orrában veve ülést,
távoly az evező német emberektől.

Itt üle búsan, 's szégyenelvén hogy illy hitvány teremtésekért neki még dorgálást is
kelle szenvedni; azt ő meg nem emésztheté. Felpillantá a' hajó' fedelére, 's ott látta ek-
kor is azt, a' kivel egész útjában barátságosan mulatá magát; egy Erdélyi Tisztartót, ki
oda két hintót vive: Jó utat, Erdélyi pajtás! szerencsés hazamenetelt! ugymond; 's meg-
oldván a' gombot köpenyege' gallérán, a' Dunába ugrott.

Egy hajós legény fejszével csapá ketté a' csolnak' kötelét, 's szigonyt kapott, 's
Mihály ki volt ragadva a' vízből. Egy Pap és egy Seborvos úti-társaink mentek, 's
mindenike hozzá láta dolgához. Mihály levala fektetve a' hajó' fenekébe, meg vala dör-

1054 zsölve, bé vala takarva köpenyegével, pokróczával, hogy a' test által ne fázzék, 's a' Seborvos bíztatott hogy nem lesz baja; él.

A' szél újobban elakasztá menésünket; meg kelle hálnunk. Midőn Pestre érénk reggel, a' legény élet nélkül volt. Kiszállék a' hajóból, hogy fiakerre rakatom, 's elvitetem szállásomra. De a' fiakernek nem vevém hasznát, mert a' hajóhoz érvén, Mihályt nem leltem ott. Felébrede halálos alvásából, 's szállásomra jött, megnyitott karral.

60.

171, 176, 322, 639 Leopold haza érkezék Pízából, 's kevés napok múlva ment, megkoronáztatni magát Prágában. Az esedezések' beszédése a' Koronaörökösre való bízva.

175, 322, 639 Elébb Swietentől akarék búcsút venni. – Színem, hangom mutatják, mondám, menyire gyengíte-el egy betegség. Nem bízom erőmhöz; engedje, hogy előadásomat papirosból olvashassam-fel. – Szerencsésnek érzém magamat hogy ő alatta szolgálhaték; gondolkozásom, érzésim egyeztek rendelésivel. Hívatalba lépni többé nincs kedvem, egyedül anyámnak akarátját teljesítem hogy most, ide feljövék. Ez lévén így azon óra, mellyben hozzá utolszor közelíthetek, kérem, fogadja-el hálámat kegyeinek minden bizonyosságaiért; és minthogy én őtet nem Előljárómnak szerettem nézni, hanem atyámnak; ha talán szolgálatom' ideje alatt tevék valamit a' mi jutalmat érdemelhetne, engedje, hogy kezét megcsókolhassam. Tudom én, mit köszönhet néki és atyjának az én házám is.

Lelkem láng vala, – 's ki várta ezt? – Swieten olly hidegen nyujtá felém jobbát, hogy kérésemet szinte megbántam, 's nagyon megbántam. De kezemben érezvén jobbát, felejtém hidegségét, 's ajkaim tüzesen nyomúltak kezéhez.

Most ő jöve nekem, 's kiterjesztett karral, ölébe szorított, 's megcsókolá egyik 's másik orczámat. Szerénységem új tűzbe hozá, 's a' két csókot megtoldá harmadikával, negyedikkel. – Elvette papirosomat. – A' mit monda, nem olyan, hogy minden fülnek mondathassék.

Melly pillantásában életemnek érezhetém én magamat főbb tetőn?

De melly hálátlanok vagyunk a' Gondviselés eránt legszebb öröminkért is! oda vannak naplójegyzésim ezen esztendőre. Meghagynám minden maradékimnak, hogy e' napot csinálják házam' innepévé.

61.

MDCCXCII.

642, 1060 [244] Meghala Leopold is, Mártzius' elsőjén, 's fia, mostani Urunk, Június' 6-dikára rendelé koronáztatását, 's igen nagy öröme az Országnak, Budán, nem Pozsonyban. – Eximam Matthiam ex ore Hungarorum, mondá egyik útazása alatt József egy Predikátornak, ki előtte nem győzé magasztalni Hunyadinkat. Illy bíztatásokkal vigasztalá némelly Nagyjainkat az a' Fejedeleme is, kinél inkább soha még nép nem szeretette Uralkodóját.

96 Jelen valék midőn elsőben lépe-fel székére, kiadni királyi Kívánságait. A' palota tele vala tömve az Ország' Rendjeivel. A' topogások jelt adtak hogy jön az Úr. Hozák előt-

te a' kettős keresztet, az Apostoli Királyság' czímerét, és a' kivont kardot; 's most jött, 1060
fekete-gyász mentéjében, leült székén, 's ott tevő fejére kalpagját. Cancellárius Pálffy
magyar nyelven szólla a' Rendekhez. A' Királyné' számára egy polczozat készült a'
palota' estéjszaki szögében. – Midőn a' polczozatról lelépe, Generális Gróf Fekete
János olasz nyelven szólítá-meg: „Felséged látá ezt; mit ítélt most e' nép' hűségéről”?
– „Látám, felele a' Királyné, és a' ki egyebet merészel mondani mint a' mit láttam, úja-
immal dörzsölöm-össze”. – Boldog Király, ki magát szeretve látja Népétől! boldog
Nép, melly magát szeretve látja Királyától! Célja ennek és annak a' köz' boldogléte, 's
ezt is az antagonismus' törvényei tartják-fenn, mint mindent a' természetben. De az
antagonismusnak baráti ellenkezésnek kell lenni, nem ellenséGINEK; nem hogy egyik
csésze felbillentse a' másikat, hanem hogy egymást egyenlőségben tartsák.

A' koronázás a' Franciscánusok' Templomában méne-véghez, melly a' Budai vár'
felső végében áll. A' Király felöltött aranyfonalú térdigérő mentében jöve, csizmával,
nem bakkanccsal; testvére Sándor Leopold, a' Nádor, ezüsfonalúban, de a' mellynek
szálai közt világos-kék játszott. A' Koronát Nádorunk és Cardinális Prímás Batthyáni
együtt tevők-fel a' Király' fejére.

Innen gyalog menének a' Közép-Templomba; a' Királynak fején vala a' korona, vál- 105, 106, 643
lán a' pallást, lábán a' piros-színű harisnya, megkötve térdei felett, és ezen osztán a'
sárga papucs. A' sokaság engem a' Püspökök közzé nyomott, 's ők vivének addig, hol
a' Toskáni Nagy-Herczeg, skarlát-veres mentében, gazdag aranytűzzessel, 's mostani
Nádorunk, még akkor serdülő ifju, aranyfonalúban, áltellenben a' Királyhoz, ki
Szentelt-Vitézeket üte, állottak. Vége leve a' munkának, 's a' Király felült arabsz-eredetű
fejér lovára, 's kísérve az infulás Püspököktől és az Ország' Zászlósítól, leméne a' Vízi-
városba, elmondani hitét a' Capucinus-piaczon.

Most a' királyi ebéd következék. Két asszonyt karomon vezetteté oda magát, és 98
korán, hogy a' hely áltellenben az asztallal nekik jusson. – Elmondatván az asztaláldás,
Cancellárius Pálffy levevé a' Király' fejéről a' Koronát, 's egy medenczére tette-le,
melly megette a' fal mellett állott. Onnan minden mifelénk tolakodék, én pedig minden
igyekezettel azon valék hogy a' koronához férhessek, 's így egymásnak megkönnyíténk
az áltmenést. Ott maradtam egész ebéd alatt, 's a' szerint forgatám a' medenczét, a'
hogy azt előlről, hátúlról, 's egyik 's másik oldalról látni akarám. [245] Pécsi Kánonok 643
Koller Úr engedelmet nyere azt igen gondosan lerajzoltatni, 's Munkáját a' Koronáról
kiadta. Így arról szólni nincs szükségem. Egyedül azt jegyzem-meg, hogy a' Korona'
tetején azért áll görbén a' kereszt, mert lyuka kibővült, 's nem szoros a' srófja.

Még a' királyi ebédnél ülénk, én Gömöri Vice-Ispán Consiliárius Szathmáry Miklós
Úr mellett, midőn a' Király jött, Huszár uniformisában, 's felvén a' poharat előttünk,
a' Rendek' egységét itta. Szathmáry elfoglalá a' poharat, de által is engedte az akkor
még igen ifju Gróf Cziráky Antal mostani Ország-Bíránknak, kérvén, hogy azt tégye
famíliai kincsei közzé, 's a' mi történt, öreg napjaiban se felejtse.

[246] Az esedezők közt én is megjelentem, úgy akarák itt is mások, nem magam. 95, 99, 102,
[247] Valamikor nagy helyekre mentem, 's előre készültem-el, mindég összezavarám 536, 644
magamat, nem, mikor magamat szerencsémre eresztettem. Kevesen valánk; csak heten,
's Báró Orczy József, Kamarás akkor nap, és az ablakban Generális Báró Splényi Gábor.
Itt akarám rendbe szedni nem szavaimat, hanem csak gondolatimat. Azonban Gróf
Széchényi Ferencz, udvari gyászban 's a' Nápolyi csillaggal és veres pántlikával, Splényi

- 1060 mellé álla, 's minthogy rövidlátásu volt, ezt kéré, nevezné-meg neki, kik vagynak itt; mert megtörténhetnék, hogy azzal szóllani akarand. Ekkor az egyik ablakba vitt, 's beszéllé, hogy most jó Nápolyból, hol az Ország által a' Nápolyi két Felség' tiszteletére vert pénzt bemutatta; hogy Milánban Ferdinánd Fő-Herczeggel magyarul szóllott; hogy a' Fő-Herczeg látni akarja Gessneremet. Orczy nevemen kiálta, 's én minden
- 102, 646 készület nélkül mentem-be. – [248] Teleki azt mondá, hallván tőlem mi történt, hogy
- 95, 101, 103, 645 szebb kihallgatása senkinek nem lehet. [249] Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss; nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es, – mondá a' lelke' nemességéről ismeretes Úr. [250] És ezt: Kommen Sie mir
- 95, 645 in zehn Jahren, und ich sage Ihre Worte her.
- 101, 104, 645 [251] Felvetém magam' egy fiakerbe, 's repülve mentem az Ország' házához. Az ajtó' kilincsel én is birkozám, egy valaki is belőlről. Végre megnyillék az, 's H–jőveki. Örvendek neked, mondám, Titoknak vagy a' Budai Kamaránál. – No, no, monda a' bölcsfejük' grimaszával; hol szeded az illy híreket? Elmondám neki, és a' mit én feleltem neve' hallására. – Mindég hittem hogy szeretsz, mondá; de ennyit tőled sem vártam. Nyakamba esett, megszorítá jobbomat, 's elválánk.

63.

- 94, 99, 107, 644 [252] Egyike azon házaknak, hol a' Dieta alatt legtöbb örömmel éltem, a' Generális Gróf Feketéé volt. Nagyon lelkes, nagyon eleven, elmés és igen széles olvasású ember; félig francia, félig török. Atyja, az Ország-Bírája, szép nevelést ada neki, de illy lelkekkel banni nehéz; nem oda mennek a' hová vinni akarják, hanem a' hova magoknak tetszik. – Fekete a' maga francia Verseit két Kötetben adta ki, Mes Rhapsodies cím alatt, 's egy példányát két átalag Tokaji borral küldötte-meg Voltairnak. Az Öreg megköszönte a' kettős ajándékot, francia atticismussal azt vetvén mellé, hogy bora jobb mint verse. – Így beszéllé nekem ezt Fekete; mások másként. Talán mivel a' mit én francia atticismusnak nevezék itt, nekik gorombaságnak látszik. Kértem a' Generálist, engedje látnom az öreg Csábító' írását, de a' levél Fóton vala. Hítt ki magával. De midőn neki volt ideje, én nem mehettem: mikor én mehettem volna, őtet tartóztaták dolgai.

64.

- 537, 1040 [253] Egészen elfeledkezve látszom, hogy Nyelvünk' 's Literatúránk' barátjai itt emelkedésünk' felől várnak híreket. De valóban azok nem olyak, hogy felőlök dicsekedve szóllhassunk. Miolta Révai kiadta a' Faludi' Verseit, 's a' magáéit, 's a' Barcsayéit 's Orczyéit, azolta két Folyó-írásinkon kívül nem sok van, a' mit örömmel láthatnánk, ezen időszakra visszatekintvén. [254] Haszonra sokat írtunk, keveset a' szép' nemében, 's nem előre látszánk törekedni, hanem vissza, mert Aranka szerint örök cánonjai a' Nyelvnek a' mi Megholtjaink maradnak; új Íróink csak rontják azt. Péczeli meséket ada, Meropot és Tankrédet, Alzírt, Zayrt, Voltaire után, 's a' Hervey' siralmait; Gróf Gvadányi József Generális a' Peleskei Notáriust; Laczkovics János a' Trenk' Maczedóniai

Vitézét; Szent-Jóbi Verseit és Mátyását, 's ezt magyarul és németül; Szalkai 1040
Blumauernek egy munkáját, Aszalai a' Lessing' meséjít, én Hamletet, a' Herder'
Paramythionit, egy quasi-Almanachot Heliconi Virágok' címje alatt, a' Wieland'
Diogeneszét, – 's valljuk-meg, mind ez szomorú bizonyosága vala előmenetelünknek.
Sőt azzal rettenthetett volna inkább, hogy felemelkedni soha nem fogunk, ha felejtethénk
vala, hogy a' kezds' korában ez mindenhol így volt. De melly csillámló jelenés vala
köztünk Dayka némelly lelkes édes dalaiban? Ő, ki a' maga korát félszázaddal előzte-
meg. Néki némelly énekei még akkor is tisztelet' tárgyai lesznek a' maradéknál, mikor
az orthologus Aranka' nevét senki sem fogja ismerni akarni. – A' korán elholt hős ifjú-
ról Versei előtt szóllék; itt a' hely tilt elmondanom a' mit kellene.

65.

[255] Épületem' talpköve Széphalmon, egy órányira Újhely felett, 1791. Májusban 121, 171, 176,
tétetett-le, míg én Bécsben múltattam, 's a' legjobb anya rajta volt, hogy falait felvonva 322, 639, 1105
láthassam, midőn haza érek, melly Septemb. 10d. meg is leve. Fedele is rajta volt még
azon eszt.

[256] Melly örömek, melly csapások várnak itt reád! sóhajtám, midőn a' hold' fénye 640
alatt léptem-be pitvarom' küszöbén. Tudtam hogy lesznek mind ezek mind azok; de
sem egyikét sem másikat nem álmodám-meg nagyságában. Azt homályba fedi szeme-
ink előtt a' bennünket-szerető Istenség. A' jó elvesztenié becsét, ha előre tudnánk hogy
szerencsések leszünk; 's ki nem kívánná hogy nyelje-el az örök éj, ha előre is kellene
viselnünk a' rosszat, melly reánk vár?

89.

[Pályám emlékezete II.]

[1–79]

952 [80] Egy haszontalan fiatal-ember, kinek már akkor is az vala minden törekedése, hogy csilloghasson, ha tisztán lehetne, tisztán, ha úgy nem lehetne, a' mint lehet, tolta rám a' II. Friedrich' Munkáját, 's a' Marsal Keithhez írt levelet csudálgatá; de én kértem, hagyná abba, 's a' könyvet el nem fogadtam. Emlékezém atyám' bölcs intésére, 's útáltam a' ki nem szentül keresi a' szentet.

[81–84]

584, 746, 957 [85] De a' tiszta magyarság' birtokában magát boldognak érző Debreczennek az a' nagy szomorúsága vala, hogy kebléből látá kikelni már sokkal elébb Superintendens Szilágyi Sámuel, ki, a' mint Biographiajában bővebben fogjuk látni, magyar rímetlen hexametereket kezdé írni, 's Klopstocknak némelly Ódáját vakmerő szabadsággal fordította, sokkal utóbb pedig Csokonait, ki mind példájával, mint küzdéseivel harczolt az Írók' szabadságáért.

[86–90]

585, 749, 960 [91] A' Város egy szelíden emelkedő halom¹ esti oldalában fekszik, alatta egy kies rét, mellyen² keresztül-fut a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária-dombja,³ lehintve rendes formájú kapolnácskákkal, 's szép sírkövekkel, 's erdős hegyekkel körülfogva, a' Sárosi elpusztult vár' szomorú romjaival, mellyek a' lelket a' fényes régire emlékeztetik, 's nyugalmas bánattal töltik-el. A' lakosok fény nélkül élnek boldog csendességben. 'S e' tündér tájon érzem a' szerelem' első boldogságait.

[92–106]

969 [107] *At pater omnipotens* – – és megfordítva. Nem teljesíté kérésemet; tudta mik fognak kevés idő múlva következni. Esztendő alatt Tisztválasztó-széket tartok, ugymond; akkor a' kis barátomat actuálisnak teszem, nem honoráriusnak. Így neveze engem kegyessége szerint.

[108–114]

470, 493, 592, 757, 984 [115] Az Ország' Vármegyéji most tíz Kerületekké húzattanak-össze, 's a' Kassaiban melly a' Tornával akkor egyesített Abaujból, Szepesből, Sárosból, és Zemplényből alkatott, fő kormányzóvá,⁴ Királyi-Commissárius nevezet alatt, Excellenzia titulussal és hatezer forint fizetéssel, Referendárius Szent-Iványi Ferencz leve, később Ország-Bírája 's a' Szent-István' Rendének Nagykeresztése. [116] Ez 1785ben kezdé hivatalát tavasszal, mint mind a' kilencz társa: a' Pozsonyiban Ürményi József Referendárius, eddig Bihari, most Nyitrai Fő-Ispán; a' Zólyomiban Báró Prónay László, eddig Helytartói Tanácsos, most Fő-Ispán, 1790 olta Csanádi; a' Munkácsiban Báró Révai Simon, és őutána Báró Rosenfeld András Erdélyi Szász; a' Győrben Gróf Győry Ferencz Referendárius; a' Pestiben Gróf Mailáth József Fiumei Gubernátor később

¹ emelkedő <domb> halom'

² rét, <'s túl> mellyen

³ Kalvária-<hegye <<dombja>>, emelkedik, körülfogva más apró h> dombja, [A „dombja” törlés fölé írt, de törölt javítás.]

⁴ Kassaiban <Fő> fő kormányzóvá, [Beszúrás a lap alján.]

Minister, és őutána Almásy Pál⁵ a' Zágrábiban Gróf Balassa Ferencz később Illyriai Cancellárius; a' Pécsiben Gróf Széchényi Ferencz, utána Báró Splényi József; a' 83, 984 Váradiban Gróf Teleki Samuel, elébb Kormányshéki Tanácsos, később Erdélyi Cancellárius utána Gróf Haller József, később Máramarosi Fő-Ispán, és Királyi Lovász-Mester; a' Temesiben⁶ Dezeri Bakó János, egykor Testőr. Mindenike ezeknek Kerülete' egyyik Vármegyéjében valóságos Fő-Ispánjává is neveztetett-ki ellenébe annak, hogy több⁷ Vármegyéjiben *fungens Supremus Comes* nevezetet visele, nem Administrátorit.

[117] Jelen valék Kállóban, midőn ott Gróf⁸ Teleki Sámuel a' Szabolcs Vármegye' Fő-Ispáni székébe beült. Miolta ez az Úr haza tért Académiai útjából, az illyenek' szokása szerint, nem visele magyar, hanem Európai ruhát, 's így üle-be strimflisen, papucsban, kosziperdell és hajtáskával a' Szabolcs üstökös és bajuszos fiai közzé; egyyike a' legtiszteltebb magyaroknak, kik valaha voltak és lesznek; nagy tudományai, lelke 's szent érzései által; kedves Fejedelmei Maria Theresia, József, Leopold, Ferencz előtt, kedves a' hazánál, kedves tudományai által a' külföldön. Mostani Uralkodónk megtisztelte őtet a' Szent-István Rende' Csillagával, a' Göttingi Tudós Társaság pedig azzal hogy őtet, mind két másik, tagjává fogadta.

[118] Június⁹ 11d. tartott Gyűlésünkben Kassán elhirdteték azon Rendelés, hogy 171, 173, 470, November' első napja olta német nyelven fognak vitetni a' Vármegyékben Jegyző- 493, 593, 760 Könyveink és minden levelezések, 's Fő-Notáriusom németül épen nem tudott, Tiszta Ferencz társam igen keveset, 's írni épen nem, 's így az egész teher rajtam fekvék, ki felől Báró Prónay Sándor azt jegyzette vala meg, hogy németül felekezetemben senki jobban nem tud; de a' mi reám azolta épen nem illik. Nékem kelle lefordítanom az érkezteteket, hogy megérthesse Vice-Ispánom, nekem németül is deákul is feltennem a' mi ment. De én hozzá valék szokva a' munkához, 's az nekem öröm volt. Ezenfelül még szebb formát adék Levéltárunknak,¹⁰ a' nélkül hogy az nekem parancsolatott volna, kihajtogatván a' leveleket, mellyek úgy állottak fiókjaikban 's polczaikon, a' hogy postáról érkeztek volt.

[119–123]

[124] Szántam Kelczet, 's lángoltam Vay¹¹ körül élni, szeretve¹² látni tőle magamat, 594, 987 's bölcs intésnek láttam tanácsát; nem szédíte-meg engem a' könyvek' philosophiája annyira, hogy azt higgyem eszesnek a' ki nem szolgál; bár minden jó szolgálna ha csak azért is, hogy foglalná-el a' rosszak előtt a' helyet. De Török Lajos alatt állhatni; elvonatni attól a' mi kedvetlen volt, oda, a' mi kedves volt; minden vallású polgárok' nevelésére hathatni jóltevőleg, 's olly kiterjedésű Megyében mint ez, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod és Heves Vármegyékből, 's a'

⁵ [A név után hely van kihagyva.]

⁶ Cancellárius; Temesiben [Beszúrás a lap alján.]

⁷ hogy <a> több

⁸ midőn Gróf [Beszúrás a sor felett.]

⁹ <— // 23. // MDCCLXXXV. // Tavaly, 178> // Június

¹⁰ adék <Ar> Levéltárunknak,

¹¹ lángoltam <volna> Vay

¹² élni, <tőle> szeretve

987 Jász és Kis-Kún Kerületekből állott, oly szerencse vala, mellynél én kedvezőbbet soha nem óhajtottam.

[125–150]

498, 1000 [151] – Egykor beszéllvén vele, kérdés támadt köztünk, ha bizonyos szóllás jó e magyarban, 's én a' szóllás' helyes voltát egy példával akarám védeni, 's példamba történetből a' *kalap* szót szövém. Pászthory felkapá a' mondást, de a' *kalap* szó' helyébe a' *süveg* szót tevén.

Neki is több vala a' franczia Nyelv és Literatúra a' németnél, valamint Orczynak, Barsainak, Bessenyeinek, és Báróczinak. Én az elsőbséget a' németnek adám, 's bátor valék kimondani, hogy ha a' francziák' prozáját csudálom is, 's irigylem könnyű gördülését, simaságát, tisztaságát, eleganciáját, kivált a'¹³ társalkodás' nyelvén írt munkáikban, de nekik poesisok nincs, 's azért nincs, mert Nyelvek nincs hozzá. Egyébre is van szükség mint csak simaságra, játszi¹⁴ ömledezésre. Pászthorynak több lelke vala, 's több tudománya azonfelül, mint hogy el ne értse a' mit mondtam, 's parancsolá hogy

498, 694 öntsem-ki magamat; [152] ellenben ő nekem két oly intést ada, mellyet feledni soha nem tudtam; először, hogy dolgozásunk csak akkor jó, mikor semmi¹⁵ erőnk nem ér tovább; másikat hogy mindenkor a' nehezett kell keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű.

498, 1002 [153] Öt hetet töltvén Bécsben, nem egyedül az öröm, hanem a' tanulás miatt is látogatám-meg, 's mindennap, a' Játékszint. Itt látám Brockmannt, a' német theatrum' örök díszét, Clavigóban, itt Langot Hamletben, 's az akkor virágában élő Énekest,¹⁶ a' szép Storazzit. De legfőbb örömet nekem a' Belveder, 's némelly magányosoknak

1002 Galleriái 's a' nevezetesebb Festők' dolgozói adák. Örök és változhatatlan törvényűl tevén magamnak, hogy illy helyekre legelőbb minden Magyarázó nélkül lépjek, azok a' magyarázások elrontják az első behatást; csak másodsor és tovább vittem magammal Ciceronét, hogy lássam mint egyezett érzésem az övékkel, 's ha ellenkezett, elfogadhatom e ízléseket vagy érzésem mellett maradjak. Felvezettetém magamat Fügnél, ki nem sokkal előbb jöve-meg Rómából, 's tiszteltem, csudáltam poetai teremtméseit, de melegebben vonattam a' szépecsetű Maurer Hubert felé, ki akkor tájban dolgozott néhány Staffeley-darabot Homérból. A' Képelő Academiában Schmutzer vala vezetőm,

67, 68, 71, 600, 771 's ha kinek, neki köszönök sok nagyhasznú oktatásokat. [154] Egy pár butellia

997 Tokajin, mellyet e' végre szekeremen vittem-fel, ismeretségébe juttata a' szeretetreméltó 's tudós szerezcsen Angelo Solimannónak, mellyet hozzá egy Magyar-oroszági Magyar' nevében küldé-álttal egy ismerősöm. Angelo maga hozta-álttal köszönetét, 's megszálla egy kis borzadás midőn megcsókola, de még inkább, midőn köszöntésül felém nyujtá-ki tenyerét, 's azt olyannak látám-meg mint a' varangybéka' bőre.

[155–171]

1010 [172] Sok erő vala benne, 's a' mint ugyan én hiszem, a' nemzet nem ismerte érdeme szerint.

¹³ eleganciáját, a' [Beszúrás a lap szélén.]

¹⁴ ját[...]/i [Átírás.]

¹⁵ mikor <nem ér> semmi

¹⁶ élő <szép> Énekest,

[173–176]

505, 611, 1010

[177] – A' jobb lelkek olykor összekocczanás által jutnak-el egymáshoz. Öltözetem' védelmére csak azt a' megjegyzést, hogy én semmitől sem irtóztam soha inkább mint a' pedantságtól, melly külsője által igyekszik sullyt adni magának.

[178]

[179] Pászthory látá Henriását, 's rá bírá Cancellárius Pálffyt, hogy Péczelinek köszönje-meg a' munka' fordítását. Én a' franczia nyelven¹⁷ írt levelet lenyomtatattám Orpheusomban. Ez vala nálunk az első köz megjutalmazás. El kelle valaha mondanunk, hogy Pálffival ezt Pászthory tétette.

505, 596, 1019

[180–183]

[184] Ezt a' vastag ártalmas ködöt, mondám, csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni, 's szóllék Rádayval, hogy kezdenénk egy folyó-írást, melly bírálgassa a' megjelent Munkákat, és minthogy a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, a' legrosszabb fők' birkozó-piaczai, végyen-fel aestheticai értekezéseket és dolgozásokat is. Ráday örült készületeimnek, emlékeztete az *Allgemeine Deutsche Bibliothek*' első Köteteire, mellyeket nekem könyvei közzül a' használás végett kiadni szándékozott, 's ide ígéré némelly dolgozásait, nevezetesen a' mit a' Tordai Gyöngyösinek írt, leonínusai ellen. [185] Láttam melly nehéz munkára kötelezem magamat, és hogy szünetlen hivatali utazásaim nekem arra elég időt nem hagynak; láttam hogy nem az vagyok a' ki másokat vezethessen; de mondám, kovácsolgatva belé-tanúlunk, és *fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo*. Kezdeni kell, 's menni fog.

506, 612

506

[186–195]

[196] Ekkor jövének ismeretségbe a' derék, hamar elholt, 's grammatikázások által elposhasztott Doctor Földivel is. [197] Mint szóllaltatá-meg ő péld. Anacreont, melly irtóztató nyelvben a' legédesebb Éneklőt. De a' Rádayról nevezett scandált rímes verselést ő kezdette, 's mestere vala Csokonainak, 's az is érdem, még pedig nagy.

614

[198] Annyi szerencsétlen összekötődések közt engem kettő ére, melly felől már akkor megjövendőlém hogy sírunkig fog tartani; 's íme az ifjonti tűzében virágzik még ma is, midőn életemnek hetvenedik esztendejébe már beléptem: a' Superintendens Kisé, és a' Gróf Dessewffy Józsefé. Mint a' szerelemben, úgy a' barátságban, néha olyakhoz is csatoljuk magunkat, kiket nem tartunk ugyan méltóknak szeretetünkre, de szeretünk, mert nincsen a' kit méltán szerethetnénk; 's az illy szeretközés és barátkozás csak hamar elenyészik, 's nem hágy maga után egyebet kedvetlen emlékezésnél, ha útaltá nem válik is: úgy a' melly együtt jó a' tisztelet' okaival, örök szerelem marad, és örök barátság; 's tőlem ezt ki érdemli inkább mint az a' két nemes szívű, igen lelkes, és széles tudományú halandó? Életemnek ők a' legfőbb kevélysége, ők, és azon kevesek, kik hozzájuk hasonlítanak.

507, 614

[199–208]

[209] Ezen esztendőben jelene-meg Bácsmegyeim. Előbeszédében elmondám mi indíta fordítására, 's annyira nem vártam a' mit dolgozásáért minden Író ígér magának, midőn dolgozását kiereszti, hogy magamat csak igen hosszas bátorítások után beszélttetem rá. [210] Barátim most Siegwartomat is kívánák. Hogy magamat el ne

171, 511, 614,
694, 1040

511, 614, 694

¹⁷ franczia <levelet> nyelven

511, 1040 tantorítathassam, tűzbe löktem a' csomót. [211] De mint nem látja az Író, mi fog tőle javalással fogadtatni, mi hidegséggel! Bácsmegyeinek nem ígértem szerencsét, 's kiki tudja mint fogadtaték: Első Hajósomnak, melyet csak Kéziratban olvasának barátim, mindent ígértem, 's Horváth Ádám kimondá, hogy az az én Gessnerem nyavalyás Író, 's hogy elrontom magamat a' németek' csudálása által.¹⁸ Árboczt adni csolnaknak!¹⁹
[212–293]

95, 99, 102, 529, 644, 1060 [294] Meg sem álmodám hogy megjelenek az esedezők' számában, de Gróf Teleki József Excell., felekezetem' dolgainak Fő-Kormányzója, kíváná hogy kérjem a' Secretáriusi hívatalt a' Budai Kamaránál. Megköszöném gondoskodásait, kegyességét; de kimondottam hogy szolgálni többé nem akarok; [295] az én vágyam akkor a' falusi csendes élet volt egy szerencsés házasságban. [296] Meg kelle magamat adnom, de azon kikötéssel, hogy ha azt megnyerném, három esztendő múlva letehessem. – Más nap, Jún. 17d., audentzia²⁰ tartatott, 's megjelentem az előszobában.
[297–302]

93, 588, 752, 963 [303] Visszaemlékezvén²¹ ezen időm' scenájira, tisztelet' érzéseivel telik-el szívem a' megholt Prof. Schwartner eránt, ki egy ebéd mellett, a' Fejér-Farkasnál, hol Dietai Követek is ültek, gyönyörű példáját adá nemes gondolkozásának. Egy szerencsétlen teremtés, ki a' jelenvalók' szemeikkel 's füleikkel akará megkedveltetni magát, nem kevés alamizsnát gyűjte köztünk, mert egytetértésben vala a' házi-cselédséggel; [304] de ezek az asztal' végével vadan taszigálának-ki egy öreg-asszonyt, kit nyomorúságai ebédünkhöz kergetének. Schwartner átaellenben ült az ajtóval, 's látta mi történik. Mi az? monda dörgő szózatjával, melyet²² most a' neheztelés még dörgőbbé teve; 's annak a' hárfás-leánynak szabad közzénk jönni, 's egy öreg és beteg²³ szűkölködőnek nem?
93 K–, vedd a' tányért, 's szedj alamizsnát neki. – [305] Olly tisztelettel mintha oltár előtt állottam volna, mert nem temploma e az az Úrnak, a' hol az ő teremtese az ő teremtését segéli? vettem a' tányért, 's egy²⁴ marok ezüst pénzt öntöttem rá, hogy másoknak példát adjak. [306] Az asszony többet kapa ez egyszer mint egész esztendőben. A' ki ezt olvassa engesztelődjék-meg a' szegény Schwartner' árnyékával, 's felejtse akart és nem akart vétkeit.

44, 74, 989 [307] 'S ez az emlékezet kísértetbe hoz egy ehhez nem szinte hasonló tettemet is elbeszélni; az illy magv nem mindég esik kősziklára, 's én itt gyermekimhez is szóllok.

Bécsben²⁵ mulatván 1786., 's egy²⁶ gyönyörű reggel korán ébredvén-fel, a' Práterben akarám látni megint a' kelő napot, 's kiindultam szállásomról. Plundrim' zsebjébe anynyi pénzt töltöttem a' mennyi szükség vala az egész napra, még ha vásárlának is vala-

¹⁸ magamat <azoknak> a' németek<nek> csudálása által. [Az aposztróf beszúrás.]

¹⁹ <Az> árboczt ad csolnaknak! [Törlés és átírás.]

²⁰ Más nap audentzia [Beszúrás más tintával a lap alján.]

²¹ [Idegen kéz írásával a két bekezdés között: „Nincs a nyomt. Pály.”; a következő történet nincs meg a Tudományos Gyűjtemény szövegében.]

²² melly [Beszúrás a szó végén.]

²³ öreg<,> beteg<,> [Javítás a sor felett.]

²⁴ tányért, <...>'s egy [Kb. négy-öt szó törölve.]

²⁵ [A lap szélén idegen kéz írásával: „Ez sincs.”]

²⁶ 1786., egy [Beszúrás a sor felett.]

mit. Az úczán még alig láttam embert, de a' Leopoldvárosban, a' Mayer' casinója mel- 989
lett, már kinn-állá két félfedelű fiaker szekér. Én Palásthyhoz valék vendégül²⁷ híva, két
óra. A' nap szép volt, könnyű a' szekér, nem mint az egész-fedelű városiak, 's a' két
óra még távoly,²⁸ 's a' fiaker megígéré, hogy addig velem Laxenburgot megjárja. Ebéd
után a' másik szekérre vetém magamat, 's megjártam Dornbachot. Midőn²⁹ az Augar-
tenből a' Schottenthór felé az ölfák közt vevém³⁰ útamat, egy fiatal-asszonyt láték,
sárga³¹ arcczal mint a' viasz, egyik gyermekét emlőjéből étetve, a' másikat tejbe-már-
tott ronggyal. Az asszony nem kére alamizsnát, de én neki egy húszast adtam minden
szó nélkül. Az asszony elfakada sírva, 's a' reményét felülhaladó pénz nem engedé hogy
egyebet mondjon mint ezt, 's ezt kétszer: Vergelt' 's Gott tausendmal! Még három
húszas marada zsebemben. Megállék hogy lássam, az elmenők adnak e neki valamit.
Senki nem ada. Visszamenék tehát, hogy a' hároomból neki még kettőt adjak. A' mint
az asszony visszafordulni láta, azt hívén³² hogy megbántam a' mit adtam, kikereste
pénzemet, 's nyújtotta-vissza, még minekelőtte hozzá érék. – Hova tévede-el a' rény!
ezt kiáltá hasonló esetben Moliere. Én pedig azt kértem itt, ki vala itt nemesebb, én e,
a' ki a' szerencsétlennek egy forintot adtam, oh,³³ hányszor adunk többet ok nélkül
ollykor, ollykor hiúságból, ollykor rossz czélból is! vagy ez az asszony? Más nap keres-
tem, hogy többet adjak neki, de soha többet nem láttam.

[308] Mint³⁴ emelkedék ezen idő alatt Nyelvünk és Szép Literatúránk, arról nagy 530, 1040
dicsekedésekkel nem igen lehet szóllanom. Mielta Révai kiadá a' Faludi', Orczy' és
Barcsay' verseikkel a' magáéit, azolta Folyó-írásaink' jobb darabjain kívül keveset em-
líthetünk a' mi figyelmet érdemle. [309] Azok közönséges javalást nem nyertek, nem
nyerhettek: a' három elsőbb későn jelene-meg, Révai, még Baróti és Rájnis mellett is,
hamar; a' szín Orczynál és Barcsaynál el vala avulva; a' Faludién látánk új ízlést, leg-
alább előre-törekedést, 's az ollyat sokan sükségtelennek tekintették, károsnak, sőt
épen veszedelmesnek. 'S lehetett e még akkor várni hogy a' Révai' Elegiái, zsenge virá-
gai az ő későbbi nagyságának köz javalást találjanak, holott darabosságai valának³⁵ az ő
nyelvének is, 's a' jövődőlés' lelke, melly előre kilássa, a' lelkes, szerencsés, de még nem
hibátlan kezdet melly gyümölcsöket ígér, mindennek nem juta?

Végig-tekintvén azoknak során, a' kik a' Nyelvet poetai művekre alkalmatossá tenni
igyekeztek, Faludin kezdve Daykáig, azt kell, a' mint hiszem, mondanunk, hogy Rájnis
a' Nyelvet ott hagyta a' hol találta; Baróti vitte, kereste³⁶ a' régi 's a' nem ismert szókat,
's azokat folyamatba hozni igyekezett, 's újakat maga is csinált, de sem tüze nem lévén
sok, sem semmi ízlése, azonfelül hogy némelly phrásist, némelly fordulatot a' Római

²⁷ valék <ebed> vendégül

²⁸ óra távoly, [Beszúrás a sor felett.]

²⁹ 's Dornbachot <jártam-meg.> Midőn [Lap szélére írt beszúrás.]

³⁰ vettem [Átírás.]

³¹ láttam <meg> sárga [Átírás.]

³² hívén [Az ékezet javítva.]

³³ a' ki <ennek> a' szerencsétlennek egy forintot adtam, <vagy ez ...> oh,

³⁴ [A lap szélén idegen kéz írásával: „Szinte egészen új”.]

³⁵ darabosságai <azoknak is> valának [A törlésen belül átírás.]

³⁶ vitte, <de .> kereste

¹⁰⁴⁰ Írók' beszédéből álthozott, egyedül azt bizonyította-be, hogy csüggedhetetlen³⁷ gyakorlás után régi szché májú verseket nálunk is nagy mértékben lehet adni; mert mik azok az ő hexameterei, pentameterei, lyrai darabjai! Azon Költőink közt, kik a' XVIII. Században ragyogtak, első vala Faludi és Ányós, 's Révai és Dayka. Faludiban kevés a' phantasia 's az ízlés, az érzés nem sok; de az úgy nevezett Nyelvrontók' atyja a' maga korában ő volt, noha a' Nyelvrontást emlegetők a' tiszta magyarság' hősének hirdetik: az Ányós' phantasiája lángoló, érzése igazán elégiai, nyelve igen keresett,³⁸ igen csínos, csak formáji ócskák 's a' poetai szallongásra alkalmatlanok. Révai megelőzte korát mindenben; melly nyelv, melly csín ömlött-el már 1773. Elegiájin, melly gyengédség azon dalain, mellyeket az Anacreon' példája szerint dolgozott! és ki ír a szebben, több phantasiával, mélyebb érzéssel, igazabb ízléssel, több tudománnyal mint Dayka? Darabosságai neki is voltak, mert míg a' síp ki nincs játszva, mindég ad hibás hangokat; de a' ki a' dologhoz ért, kilátja az ő munkájin, mit veheténk vala tőle, ha a' Párka olly korán nem metszé vala el fonálát.

Minél inkább távozzék-el a' Könyvek' nyelve³⁹ az Élet' nyelvétől, annál hangosabbá leve a' panasz hogy Íróink rontják a' Nyelvet, hogy a' Nyelvet akarva rontják. A' nehez- telés leginkább Debreczenben hallatá magát, a' tiszta magyarság' honjában, melly magát annak onnan bizonyította, hogy német és tót ajak' hangjait polgárai közt nem is hallhatni. A' békétlenkedők tehát egy jó Grammatikát⁴⁰ óhajtának. A' Magyar újabb Hírmondó' Kiadójí Görög és Kerekes jutalmat tévének-ki egy ilyenre, 's a' bekülden- dő dolgozások' megítélését a' Debreczenben lakó Tudósokra bízák. Ezek legjobbnak a' Hadházi Orvos-Doctor Földi Jánosét találák 's neki ítélek a' jutalmat; de mivel jó ez a' legjobb sem vala, magok csinálának ebből és a' sok beküldettekből egy újat, melly osztán Bécsben 1795. kiadatott, 's a' mit érteni sokan nem tudtak, pedig érteni olly könnyű vala, magok is egy igen rosszat, 's a' korhoz képest is igen rosszat.

A' panaszkodók közt fennen hallatá magát Aranka, 's azt kiáltozván a' megtéved- tekre, hogy hátra kell menni, ha haladni akarunk, nem előre; hogy a' Nyelv' örök Cánona mellytől eltávolozni nem szabad, Gróf Haller László 's a' két Gróf Teleki, József és Ádám; tisztelt nevek, de nem azon értelemben a' mint Arankának látszott. 'S ő most példát is akara adni a' tanítások mellé, írt valamit, verselgetett, 's az a' szomorú történet éré, hogy dolgozásait, verseit, senki sem kedvellé. Kevésnek vala még akkor lelke érteni hogy a' jó' pontjára botlások vezérlenek, hogy a' ki előre nem tolakodik, annyival in- kább a' ki helyéből kimozdulni retteg, előre haladni soha nem fog; hogy a' mi nem jó, javalást soha nem talál 's elmarad; a' mi pedig a' legjobb Íróktól, legjobb Olvasóktól jónak ismértetik, jóvá válna ha rossz volna is. Példáink és minden mások' példái ezt bizonyítják.

[310–313]

^{47,641} [314] Bácsmegyeim után Hamletet adtam-ki, a' hogy a' német theátrumon játszá-
Stellát, a' Wieland' Diogeneszét, 's a' Herder' Paramythionit, és a' Heliconi Virágokat,

³⁷ hogy <a'> csüggedhetetlen

³⁸ [A lap szélén idegen kéz írásával egy olvashatatlan bejegyzés.]

³⁹ Nyelve [Átírás.]

⁴⁰ Grammaticát [Átírás.]

Almanach gyanánt. A' négy munka meg nem tudá magát nálunk⁴¹ szerettetni, [315] 641, 695, 1040
míg Bácsmegyei mindenfelé olvastatott, csudáltatott, tömjéneztetett. Eggynél több
Olvasója, 's nem egyedül szerelemben epedező ifjacskaink 's leánykaink, Phraseológiákat
dolgozának belőle; a' hon' első-rendű Tisztviselőji két három estve Gróf Ráday másod-
dik Gedeonnál, ki később Koronaőr leve, gyülekezének-fel, olvasták a' könyvet, 's
innen lesék, Nyelvünk kevés idő alatt hova fog emelkedhetni; Herczeg Batthyáni Lajos
pedig levélben köszöné, hogy azt dolgozám. [316] 641
Pirúlva látám magasztaltatni magamat, 's azon kínzó érzéssel, mellyet a' nem érdemlett dicséret mindég ád; mert én sem
dolgozásomról melly már tűzre vala kárhoztatva, sem a' német munkáról melly után
ezt csináltam, valami nagyot nem tarték; [317] 's későbbi dolgozásim' sorába egyedül 614, 695
azért vevém-fel, mert félnem lehete, hogy elfogyván minden nyomtatványai, valaki hí-
rem nélkül kiadhatná.

[318] A' könyv' szerencsáját az csinálhatá, hogy a' történetet honunk' földére 641
transplantáltam is, 's így az Olvasó melegebben és közelebből érezheté magát megillet-
ve, és hogy a' széptársaságok' saját, de idegen szavaikat bátor voltam magyarban is el-
mondani, míg mások az illet is, jól, rosszúl, de magyarul adák. Hogy azt tevém, 's
széptársaságoknak adott munkában, nem tevém rosszúl; de azt olly helyeken is csele-
kedtem, a' hol elmaradhatott volna, 's azt rosszúl tevém.

[319] A' második kiadás' végében egy levelem áll, melly heroinámat hypochondriás 641, 695
szeretője' vádjából kifejtse, 's némellyek úgy hívék hogy ez az én tollamból folyt, és
nem fordított levél többet ér mint az egész Román. [320] Barátim tehát újra nekem 641
esének, hogy hagynám abba fordításimat, 's adjak eredeti darabokat. Megismerém hogy
azt annyi esztendei, soha meg nem szakadt törekedés után méltán lehete tőlem kívánni,
de hogy nem fogadtam-el tanácsokat, legalább szerénységemet bizonyíthatná. [321]
Tudtam én mennyivel több a' ki teremt mint a' ki másol; de elrettente a' sok teremtő' 641, 696
példája, 's inkább akarék nem rossz fordítónak találatni mint nem jó könyvcsinálónak.
Nekem elég érdem volt kitisztítani a' míveletlen telket, hogy az Istenfiak szabadon⁴²
futhassanak rajta. Íme futnak, 's örvendenek hogy azt kiirtva találák.

2.

[322] A' Stylisticának különböző nemei vannak, 's minden nemnek, minden Írónak 642, 1156
más meg más nyelve, mondám. [323] A' Fordítás egyik igen szerencsés szer⁴³ arra,
hogy magunkat az írás' mesterségében gyakoroljuk, hogy a' Nyelv tollunk alatt gyara-
podjék, simúljon, szépüljön, bővüljön. De vigyáznunk is illik, hogy beszédünk az örök
másolgatás által manírártt ne váljon. Erre azt látám legalkalmasbb eszköznek, ha min-
den nemből és minden Nyelvből mellyet inkább vagy kevésbbé értek, fordítok, és⁴⁴ ne
soha mást, mint elismért classicitású munkákat; jó t és jó l. Az a' sokféle' másolgatá-

⁴¹ tudá nálunk [Beszúrás a sor felett.]

⁴² Istenfiak <azt> szabadon

⁴³ szer<e>

⁴⁴ [/.] [Átírás.]

1156 sa fogná majd csinálni, hogy a' sokból teremjen nekem egy új, egy magamé, egy nékem saját.

Velem vala itt az, kit a' Róma' Prosaicusai közt úgy szereték minden mások felett, a' hogy Rómának Poetáji közt minden mások felett Virgílt szeretém, – Szalluszt. Sok ízben tudakozám magamat, ha Szallusztot lehetne e fordítani hogy a' fordításon is megmaradjon az a' régi szín, az a' néki-saját arcz; 's akkor látám kivált lehetetlennek, midőn őtet magát és fordítójit egymással összehasonlítottam. Itt, e' dologtalan contemplatióra kárhoztatott üremlen megszálta az a' portentósus gondolat, hogy ha Emília Galottit 's Klopstocknak némelly Odájit és Messziását mertem, merjem Szallusztot is. Ha el kell is majd égetnem, mint a' Messziását égettem-el, a' dolgozás' fáradsága maga lesz igen gazdag, igen édes jutalmom.

Elrettentem a' gondolatra. De illy gondolatok hatalommal ragadják-meg a' lelket, mellybe egyszer beszállottak. Lehetetlen vala kifejtenem magamat belőle. Hozzá fogék, 's – tinta, papiros nélkül!

Harminczhárom esztendeje hogy dolgozásomat szekrényemben tartom, 's csaknem minden esztendőben újra meg újra dolgozám azt, néha esztendő alatt kétszer is, háromszor; 's utolszor itt Pesten 1828. Decemberben, belépvén már életem' hetvenedik esztendejébe, 's elvonva magamat a' város' örömeitől, 's reggeli és éjjeli lámpám mellett. Az igen is sok gond ront inkább mint javít, 's igen könnyen hiszem hogy az történt-meg itt is, 's látom hogy egyenlenségek vannak fordításomban mint — magában⁴⁵ (Jugurthában kivált). De ideje hogy valaha megszűnjek. Bár mit ítéljen majd dolgozásomról az Olvasó, 's bár melly fogyatkozásai légyenek dolgozásomnak, 's olly fogyatkozásai, mellyeket meg lehetett volna győznöm már most is; legalább egy új út törtem-meg, 's Szallusznak újabb fordítója megkönnyebbedve látja majd munkáját.

Láttam én hogy a' ki céljaimat nem érti, kivált ha Szallusztot sem érti, és a' mi nem mindennél lehetetlen, azért sem érti, mert a' Nyelvet nem tanulta-meg a' hogy a' Rómaiak' értéséhez illik, mit mond igyekezetemre. Hogy még inkább légyen szolgálva az ügy, 's a' lelkesbb Olvasó inkább érthesse a' mit óhajtok, Szallusztom mellé Toldalékokat vetettem, mellyek az arányzást a' magok helyén el nem fogják tévesztetni, 's itt⁴⁶ sem állottam-meg még: Szallusztot, a' makacs beszédűt, durvaságon kapkodót, egy szelídebb fordításban is adtam; 's együtt adám két fordításaimmal Cicerónak némelly Beszédeit: Catilína ellen, 's Mílo, Dejotarusz, Ligáriusz mellett. Mind ezek, egyyüvé véve, meg fogják értetni, mit akartam légyen Szallusztra vesztegetett gondjaimmal; azt, hogy nem Eggyszínűségre, 's franczia simaságra, könnyűségre, józanságra kell törekednünk, hanem egyébire is. A' beszédben ez a' fő törvény: *Apte dicere*.

[324]

[325] Örülék e' változásának, 's kértem, olvasnánk együtt Senecának a' Gondviselésről írt Értekezését, melly még a' boldog napokban is érdemel figyelmet.

[326]

⁴⁵ maga[.../] [Átírás.]

⁴⁶ mellyek a' magok helyén el nem fogják <az arányzást> tévesztetni, <. > [...] <még> itt [Törlés és átírás.]

[327] Verseghi felhozata Lexicona' articulusait, mellyeket egy zsákba vetve tart. 646, 1156
Azok apró papirosszeletekre vannak írva, hogy ha munkájával teljesen elkészül, áccézei
rendben a' magok helyeikre ragaszthassa. [328] Tisztelem igyekezeteit, mint mindent
a' mi a' köz ügyet szolgálja; de a' Verseghi Lexicona ellen nékem legalább sok kifogása-
im vannak. Ha jó lesz a' mit ád, vagy én is fogom javallani, vagy ha én nem javallanám
is, fogják mások; 's az kelle épen.

[329] Nagy dolgokat forral: Adelung akar lenni közöttünk. [330] Lexicont ád, 's 646, 696
egy nagyot; Grammaticát, azt is nagyot; Stylisticát, azt is nagyot. A' nagy könyv, nagy 646, 696
kín, azt mondá a' görög, 's nem mondotta rosszul, kívált a' Nyelvtanítók' czéheiben.
[331] A' fenkő nem metsz, de metszővé teszi a' vasat, 's így a' fenkőnek meg van a'
maga érdeme.

[332] El van foglalva⁴⁷ azon gondolat által, hogy Nyelvünk' Grammaticáját a' Tudo- 646, 696
mányok' és a' Philosophia' méltóságáiglan fogja felemelni. Nincs philosophicusabb
Nyelv mint a' miénk; úgy mondja. Ez olly dicsőség, mellyet Nyelvünknek nem keres-
nék; azt óhajtanám inkább, hogy minél szebbé, 's minél alkalmatosabbá váljon a' lélek
gondolatjait, érzéseit, minden külömbözeikben festeni, 's minél előbb.

[333] Sokat beszéllgetünk erről, 's míg ő a' maga Grammaticáját magasztalgatja, én 646, 696
mindég az Ízlés' kimívelését a' minden Nemzetek' classicus Íróji' munkáijk lelkes és
gondos olvasása által. De Verseghinek az Ízlés' gyanús portéka: meg akarja vetni lábait.
[334] Felvevém asztaláról Adelungját, 's kisebb Grammaticája Előbeszéde utolsó so-
rait felolvasám előtte: „Einen⁴⁸ Umstand kann man Lehrern nie genug empfehlen;
nähmlich die frühe Bildung des Geschmacks der ihr anvertrauten Jugend; ein Hilfsmittel,
welches in dem ganzen gesellschaftlichen Leben, in allen Künsten und Wissenschaften,
und vornehmlich in den Sprachen von der grössten Wichtigkeit und Nothwendigkeit
ist. Die meisten Missgeburten in der gelehrten, sittlichen und gesellschaftlichen Welt
rühren aus dem Mangel des wahren Gefühls des Wohlanständigen und Schönen her; er
ist der Vater aller Pedanten und selbst der meisten Genies in der verächtlichen Bedeutung
dieses Wortes. In einer ausgebildeten und verfeinerten Schriftsprache kommt überaus
vieles auf dieses feine und richtige Gefühl an. Ist der Grund dazu in den frühern Jahren
gelegt worden, so hat solches Einfluss auf das ganze künftige Leben. Um hier nur bey
den Sprachen stehen zu bleiben, so wird ein feiner und richtiger Geschmack einen gros-
sen Theil der Sprachfehler, alle Härten, niedrige und unedle Ausdrücke, harte, dunkle,
und verworrene Verbindungsarten, auch ohne tiefe Sprachkenntniss als solche empfin-
den und vermeiden; dagegen auch der gründlichste Sprachkenner, wenn dieses Gefühl
in ihm verwahrloset ist, allenfalls wohl vor den erstern, nie aber vor den letztern gesi-
chert seyn, sondern sich ihrer oft desto mehr schuldig machen wird, je grösserer
Sprachkenner er zu seyn glaubt. Alle classischen Schriftsteller aller Sprachen haben ihre
Reinigkeit und ihr ganzes classisches Ansehen mehr ihrem feinen und richtigen
Geschmacke als ihrer tiefen Sprachkenntniss zu danken, von welcher viele unter ihnen
nicht einmal einen Begriff hatten.” –

⁴⁷ foglalva<,>

⁴⁸ előtte: Einen [A nyitó idézőjel pótolva.]

1156 Némán hallgatá végig olvasásomat, 's tellyes nyugalomban azt mondta rá, hogy azt Adelung rossz órában írta. Én úgy hiszem, hogy ezt jóban, mind rosszat a' mit másutt.

[335]

1074 [336] Ezer köszöntést bízunk rá Kapitány Novák Úrhoz, 's éreztettük Feketével, hogy tudjuk becsülni a' mi becsültetést érdemel. Kinek lelkét a' szép' érzése meg nem nemesítette, csak egy mértékkel jobb mint a' rossz, 's Novákot a' természet is jóvá tette,⁴⁹ maga is megnemesítette.

[337–338]

1076 Szőlőt a' Morvai nép szántóföldjébe ültet, [339] 's képzelhetni millyen bora. Hat esztendő múlva kivágja azt, 's ismét szántja. Miért ezt? nem értem. Mint kelljen bánni, kinek-kinek a' hely mutatja-ki.

[340–342]

[343] Nézze, nézze, édes barátom, mondám neki, itt egy szép lyány, amott egy másik, 's ott a' harmadik. De Úza nem néze oda, 's Ensre emlékeztete. Ő apathiajában keresi a' bölcseséget, én abban, hogy a' hol engem nem keres öröm, én keresem azt, 's ha nagyban nem találhatom, a' kicsinnyel is megelégszem. Ez az a' mi lelkemet épen tartja fenn, a' mi elsüllyedni nem engedi.

[344]

[345] *Esto perpetua!* kiáltánk mindnyájan. Én nem csak anyánkra gondolkoztam, hanem az én anyámra is.

[346]

[347] Ezek' számában azt kell megjegyzem, hogy közel már a' szép Salzburghoz, elevensovénnyt láttam nyirbált ágú szálkafákból (*Nadelholz*).⁵⁰

[348–362]

1080 [363] Tele szedém zsebeimet olly növények' és fák' levelekkel, mellyeket nem ismertem. Az ittlétel nékem kimondhatatlan örömetek ada.

[364–365]

458, 698 [366] A' Chirurgus és a' birtok' legfőbb Tisztje szívesen látának bennünket, de egy findza kávéval, egy pohár borral sem kínálának-meg bennünket; [367] egy helytt hasonlóan igen szívesen láttak, a' szoba' deszkázatján le volt terítve egy ponyván a' meggy: de egy szemmel sem kínálának-meg.

[368–369]

[370] Pénzt kell felvennünk Pestre barátinktól, mert a' hosszú út erszényünket csaknem egészen kiürítette; 's én, és⁵¹ még egy társam, hideglelést kapánk.

⁴⁹ tett, [Emendálva.]

⁵⁰ „A' természet a' maga vad felségében...” kezdetű bekezdés után a kéziratban a 229b oldal alján hely van fenntartva egy „VIGNETTE”-nek.]

⁵¹ eg [Átírás.]

[371–372]

1080

[373] Én emlékeztetém ott, hogy oszlopok' proportiojáról nem akkor illik ítélnünk mikor alattok, hanem mikor előttök állunk. Száz lépésnyiről tekintve vissza az oszlopokra, visszavoná szavát. [374] Az öregebb sok ízben emlékezteté az étourdi embert, 662 hogy ítéletiben lenne több eszmélettel, és midőn mind azt magasztalja a' mi az ő hazájáé, 's mind azt kicsinyli a' mit itten lát, hasonlítsa össze magát egy Chirurgicali Doctor' fiját kinek atyja, tudományai által, a' *ruban noir*' rendét viselé, a' Mons. le Grec-kel, így nevezé Szulyovszkit, vagy a' Mons. le Savant-tal, így nevezé Úzát, 's lássa, hogy ezeknek az úgy-nevezett hét barbároknak⁵² mindenike mennyivel több nyelvet és egyebet tud mint ő, ki csak a' maga nyelvét tudja 's a' maga mesterségét. De az étourdit nehéz volt tanítani.

[375–380]

[381] 9dikén Szerencsen hálánk, 's ott vala örömem meglátni Bata Pált, Nógrádból, ki akkor házasodék Zemplényből.

[382–384]

[385] Csarodáig kísére bennünket Bogdányból, 's így vele valék hét egész napig. Ott válánk-el egymástól. [386] Másnap Beregszászra érénk. Ott vásár tartaték. 664, 701

[387] A' nép omlott hozzánk, 's szerencsésnek tartá magát, a' ki egy kosár diót, 664, 701 egy kosár körtvélyt, egy kalácsot, egy pár dinnyét hozhata nekünk kedveskedésképen. [388] Midőn⁵³ a' vacsora mellett ülénk, bejőve hozzám a' Vármegye' Com- 664 missáriusa, köszönte a' Consiliárius' nevében,⁵⁴ 's hozta a' hírt, hogy az anyám elmenetele után megérkezett⁵⁵ házához, köszöni az anyámnak hogy oda beszállott, hogy a' gazdasszonyosság' terhét vitte, 's távolyléte' hibáját azzal igyekszik helyre hozni, hogy küldi a' kenyereket, sódarokat, füstölt nyelveket, Tokaji és Ménesi butelliákat, 's cselédeink' számára két eleven juhot. – [389] Az idegen nem győze csudálkozni melly nép 664 közzé juta ő itt. [390] Bejáránk annyi nemzetet, és sohol sem kínáltak-meg csak egy 664 meggyel is; [391] itt pedig Kerepesen⁵⁶ és Aszódon kezdvén minden nyomon szinte 664 ölnek bennünket az adományokkal.

Rékei vagy Barta nevű Úr engem [392] félre vona. Nem tudtam mit akar. Uram, 665 ugymond, neked az én segédemre nincs szükséged;⁵⁷ de ne vessd-meg szívességemet; vedd, kérlek, a' mit adhatok; 's két forintot ada nekem. A' jó Isten tudja hol veheted hasznát. – Elvettem a' pénzt, 's kimondhatatlan örömmel, 's megcsókoltam érte. Uram, mondám, segédedre ugyan nincs szükségem, mert most válék-el az anyámtól; de elveszem azt, 's úgy fogom nézni mint kincset, 's reménylem halálomig kezemben marad. Az illy birtok áldást hoz. – [393] Nincs-meg a' pénz többé, 's hamarább kiment kezemből mint gondoltam, de jól ment-ki. [394] De pirúlva vallom, hogy annyi eszten- 665

⁵² úgy-nevezett barbároknak [Beszúrás a sor felett.]

⁵³ kedveskedésképen. <.> Midőn

⁵⁴ köszönte nevében, [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁵ elmenetele *onnan* megérkezett [Emendálva.]

⁵⁶ pedig <...> Kerepesen

⁵⁷ szükségem; [Emendálva.]

1080 dők után bár, [nem tudom többé]⁵⁸ a' két név közzül melyíyk leve a' gyönyörű tett által tiszteletessé.

[395]

[396] De elcsendesedvén örööm, 's visszapillantván a' megtett útra, áldalak titeket is, kik a' szenvedőnek enyhülést nyújtottatok.

1090 [397]

[398] Anyám jelen vala, 's így itt voltam igazán itthon.

[399]

[400] Érzem a' compliment' becsét, édes Sophie, mondám, 's hogy kikapjam a' megzavarodásból, egyéb tárgyra szöktem által.

[401]

178, 667 [402] Patakon Július' 12d. vasárnap kezdődének az Exámenek. [403] Puky István
179, 244, 667 Úr Gesztelyből, 14dikben a' nála sok holnapok olta⁵⁹ lakó Csokonait kihozá hozzám, 's estvére visszatértek Patakra; [404] de midőn ők menének-el, Komjáthy Abrahám Esperest Úr érkezék, gyermekségem' egyik Védangyala. [...]

[405]

[406] Az Iliász' fordítását el nem végezheté tökéletesen; a' végső Énekek hézagokkal maradtak kézírásában. Mi lehetett volna az, ha tíz esztendeig élhetett volna még, 's dolgozásán simíthatott volna.

Csokonay Mihály Debreczenben született, Debreczenben lakott, Debreczenben holt-meg, de a' Nagyokkal ott mindég idegenségben, ellenkezésben élt, külömben a' nagy városnak heves barátja, hív tisztelője, és ha szükség volt volna rá, mérges pártfogója, védelmezője. A' legkülönösebb teremts a' kit képzelni lehet, némellyík órájában épen ellenkezője annak, a' mi egy másikban volt. Az úczán, és a' melly társaságokban nagynak látá magát tekintetni, nagy gravitású, mint egy Professor, ki magánál tudósabbat senkit és soha nem lele még, mert nem lelhet; olly társaságokban, hol magát nem kelle, nem leheté nagynak tekintetni, szelíd és szerény, hogy szeretetre-méltóbbat kívánni nem lehet. Igen sok adományú ifju, kinek⁶⁰ kezei alatt mingyárt terme virág, bár
668 néha illat nélkül, ollykor nehéz szaggal is; [407] de nagy része ezen vétkének csak anynyiban övé, hogy mindent adott a' mit tőle kívántak, és mingyárt adá, mihelyt kívánák. [408] Ízlése nem tiszta, példája kártékony inkább mint hasznos. – Termete középszerű; az testessége is; szemei, haja feketék, arcvonalásai nem kedvetlenek, de távol attól hogy szépeknek mondathattak volna. Színe sárgába csapó.

1108 [409–410]

181, 264, 669 [411] Baróti már elhagyá Kassát, 's Virthen lakott, az ötlet gyermeki hűséggel szerető Pybernél. De az Írók' száma akkor még kisdéd sokaság vala. [412] Dayka⁶¹ azalatt

⁵⁸ után bár, a' két név [Emendálás a [Pályám emlékezete III.] alapján.]

⁵⁹ nála <la> sok holnapok<ig> olta

⁶⁰ ifju, <mint [?]> kinek

⁶¹ [A Daykáról szóló rész utólagos beszúrás.]

megholt, 's nem lelém többé leveleit, verseit. Mindenfelé írtam, hogy ezeknek nyomába 1108
akadjak. Virág ajándékoza-meg Verseinek nyomtatás alá készített Kéziratával.

Életemnek egyik felejthetetlen pillantása vala az, melyben az ezen esztendőben
megjelent Himfy' Szerelmeit vevém. Csudáltam Kisfaludinak teremő lelkét, 's azt a'
kimeríthetetlen bővséget, melyhez hasonlíthatót magunk közt nem ismerek. Forrón
öntöttem-ki örömet a' Kis' karjai közt, 's kértem őtet, hogy valamit a' dicső ifju
felől tud, esztendejiről, lakásáról, neveltetéséről, tudatná velem. [413] Kis felele, 's rá
alkalmaztatá ezt: *Seris nepotibus umbra*. Kis a' lelkes ifjút nem tisztelē kevésbbé mint
én; nem azt nézēnk hogy ő és én el vagyunk homályosítva általa, hanem hogy a' magyar
név meg van dicsőítve.

7.

[414] A' *lassus maris et viarum* semmit nem óhajta inkább mint hogy a' mit hetedfél 703
esztendei hēzagja által elmúasztott, kipótolhassa, 's csendes függetlenségben élhessen.
Készen álla házam, de még vakolatlan, 's ablakok és ajtók nélkül, 's ide vágytam; [415]
de itt más vala rólam végezve; az, hogy végyem-el a' mit nekem mások választottak, 's 121, 157, 241,
menjek vele. Bántotta kevésységemet a' gondolat⁶² hogy felőlem illyet feltehettek, 's 667, 703
éreztetém hogy magamnak ollyat mondatni soha nem fogok. Némellyek azt óhajták
hogy se magam ne válasszak, se nekem ne válasszanak. Mindent az anyámmal tētetek,
's ez nem is tudta, hogy azt vele tētetik, 's Párkám ismét fekete színt tekergete⁶³ fona-
laimba. [416] Önakarát nélkül kíséretém az anyámat hol az alföldre, hol a' felföldre, 's
örömeim a' tintára 's papirosra voltak szorítva. Ha Regmeczen valék, lovát nyergeltet-
tem, 's cseléd nélkül nyargaltam-által Kázmérba, 's felejtém éltém' kedvetlenségeit.

8.

József öcsémnek lakadalma után (1802. August. 17d. Balajton), Consiliárius 's 182, 266, 1113
Borsod Vármegyei Első Vice-Ispán Ragályi József Úrnak Mária leányával, egy utat
tevék Szepesbe, minden czél nélkül. Látni akartam barátimat és a' régen nem látott
szép vidéket. Itt valék Berzeviczy Gergellyel, ifjúságom' barátjával, 's nagylelkű anyjával 182, 268
Grádeczi [Stan]sics Horváth Borbálával,⁶⁴ e' fényes ház' újabb nagy díszével Horváth
Annával, Potkoniczky Késmárki és Fuchs Lőcsei Professorokkal, Koczok Lőcsei
Prókátor ifjú korom' érdemes barátjával 's Radvánszky Theréz és Polyxén testvérekkel,
és December' 29dikén osztán Gróf Gyulainéval, kit tizenkét esztendővel láték először 184, 272
azután hogy Kassát⁶⁵ elhagyá. Csoportosan jöttek rám örömeim, 's olly mértékben, a'
hogy ritka halandónak. Életünk örök habzás a' gyönyörűség és csapások között; az

⁶² kevésységemet <az> a' gondolat

⁶³ fekete <fonalat> tekergete [Javítás a törlés felett.]

⁶⁴ Grádeczi sics Horváth Borbálával, [Az oldalhatáron lemaradt félszó emendálva.]

⁶⁵ Gróf Gyulainé<t>, <'s ezt> kit tizenkét esztendővel <később, mint> Kassát [Javítások a
törlések felett.]

1113 boldog, a' ki szenvedési közt sem felejtí örömeit, 's nem hátatlan a' Gondviselés' kormányzása⁶⁶ eránt, mely jó és rosszat kinek-kinek ad.

[417]

269, 279 [418] Melly öröm vára rám, valamerre fordúltam. Ember az én kezemet soha nem csókolja, kivéven gyermekeimet; de itt, midőn egy helyt forspontot kívántam, míg észre vevém magamat, a' hely' Notáriusa kezemre nyomá csókját.

[419–421]

670, 704, 1128 [422] Meg nem bocsáthatom magamnak hogy többet hittem a' tanácsnak mint a' nemes-lelkű ifjú' képének, mely nyilván bizonyította tántoríthatatlan egyenességét.

[423] Meleg hidegséggel bántam vele, de nem sokára azután leveleink által forránk egymáshoz, 's kevéségem hogy barátságával dicsekednem szabad. [424] Széles tudományait, férfi lelkét minden ismeri, szíve' nemességét barátjainak szent köre. Egyik nagy érdeme az, hogy az érdemet ellenségiben is megismeri, 's őket segíti, boldogítja: 's kaczagja az üres pöffeteget.

[425]

284 [426] Az én kedves barátomat Úzát Pesten lelém; itt egy más részesét is szerencsétlenségemnek, Verseghit. Stunder által, ki most Pesten lakott, mind kettejét lefestetém. A' Verseghi' képét azok, a' kik őtet szerették, Ponori Thewrewk József barátom' Gyűjteményében fogják venni; mert a' melly képe a' Sághy által írt Biographiája előtt áll, az férfi esztendejiben, annál inkább pedig öregedni kezdő napjaiban, hozzá már nem hasonlítja.

[427–430]

1156 Alcibiádot, a' két Szerencsétlent és Laurettet, és a' mellyeket egyenesen Marmontelből fordítottam, a' Négy Palaczkot, a' Szamnumi Menyegzőt, és a' Kétséget, [431] 's később⁶⁷ beszéllem-el mint⁶⁸ vette dolgozásomat. Magáról⁶⁹ Biographiáim' Kötetében léssen szó.

[432]

675, 1148 [433] Térjek vissza most honomba. Arra valóban karom is emlékeztete; egy Seborvos ki akará törni, hogy legyen mit gyógyíthatnia, 's Cancellárius Gróf Teleki hozzám küldé Dr. Sándorffyt. Ez kergete, 's bizonyossá tett, hogy a' Váradi meleg fürdő egy hét alatt helyre állít. Siettem tehát oda, 's egy hét alatt nem látám egyéb bajomat mint hogy azt, szerencsére a' balt, egész egyenességében ki nem nyujthatám.

[434]

[435] Boldog⁷⁰ anya, 's örök dísze maradékinak. Beszéllgetéseink' tárgyai közelébb állanak hozzánk, mint hogy azt még most elhirdetni lehetne.

[436]

⁶⁶ Gondviselés' <vég.> kormányzása

⁶⁷ Menyegzőt, a' Kétséget, <és a' <Jó> Jó Anyát,>'s később [Beszúrás a sor felett.]

⁶⁸ mi./t [Átírás.]

⁶⁹ Magáról [Átírás.]

⁷⁰ szóllott. Boldog [Beszúrás a sor felett.]

[437] Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, Biharnak Fő-Ispánja, September 20d. meg- 177,307,676,1148
újítá a' Tisztviselői Kart, [438] 's Dienes testvér öcsém akkor választaték Fő-Notárius- 177,308,676
ból Második Vice-Ispánná.⁷¹

[439–442]

[443] A' könyv' az öreg' halála után Debreczeni Consul Fáy János Úr' birtokába 680,1162
méne-által, [444] én pedig a' vett mását közre bocsátottam, Magyar Régiségek és Rit-
kaságok' címje alatt, Pesten 180 .⁷²

18.

[445] Debreczennek még egy kincse vala, mellyet Gróf Teleki Sámuel Erdélyi 704
Cancellárius, Cornides, Pray, Révai, bár csak másolatban, hijába igyekezének megnyer-
ni. A' Collégium' Előljáróji mindég ígérék azt, de csak hogy a' sürgetést elháríthassák.
Tartanom lehete hogy az én kéréseim is sikertelenek lesznek, 's a' mit így meg nem
nyerheték vala, hír nélkül tettem magamévá. Segélve a' barátságtól, nem leíratám, ha-
nem lefestetém.⁷³ A' másolatnak minden lapján, minden sorában annyi betű áll a'
mennyi az eredetiében, hogy így lap és sor bízatosan idéztethetik, 's másolva van a' régi
példány' minden czifrázólása is. Szenteket magasztaló Predikátziók, magyar nyelven,
szegletes betűkkel írva. A' másolt példányt általadtam a' nagy Révai' nagy tanítványá-
nak, Horvát István⁷⁴ Bibliothecárius Úrnak, kit a' haldokló Révai Követőjének óhajta
a' Magyar Nyelv' Professorságában, 's így ha Debreczen valamely szerencsétlenség ál-
tal nagybecsű ereklyéjét elvesztené is, az a' hazának az én másolatomban megtartva
lesz.

19.

Távoly létem' ideje alatt anyám értem azt szenvedé a' mit a' leghívebb nő szenvedhet 1171
férjéért, 's az a' szapora háznál tartalékokat szüle. Zavarok támadának, 's honnan ered
a' machineriában a' taszítás, azt a' rángatott rángatók sem látszottak mindnyájan tudni;
világosan ugyan épen nem értették. Anyánk eszközzé vala téve, én voltam a' cél.
László öcsém, kinek gondolkozása 's minden érzései egykor teljesen egygyezének az
enyéimmal, most pedig teljesen⁷⁵ ellenkezének, vaktában kíváná a' magam' megadását,
's barátságát⁷⁶ a' vakon engedéstől függeszté-fel, 's kényszeríte kimondanom, hogy én,
ki uralkodást⁷⁷ sem űzni sem tűrni nem akarok, azt drágább áron fizetném mint a' mit

⁷¹ Vice-Ispá[...]/á. [Átírás.]

⁷² [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

⁷³ nem <lefestetém,> hanem le[...]/etém. [Javítás a törlés felett; átírás.]

⁷⁴ [...] István [Átírás.]

⁷⁵ enyéimmal, <'s> most teljesen [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁶ [...]gát [Átírás.]

⁷⁷ [...]lkodást [Átírás.]

157, 1171 adhatnék.⁷⁸ A' kedvetlenségek nőttek, nem fogytak, 's minthogy szelíd szerek⁷⁹ nem használnak többé, ideje vala nem várt csapás által akasztani-el a' mesterségesen szótt bordát. Nékem egyetlen óhajtásom az vala hogy nyugalomban élhessek, 's foghassak-hozzá valaha dolgaimhoz, erre⁸⁰ pedig az egyetlen út a' házasodás.⁸¹

20.

131, 204, 323, 708 [446] Konyáron, Debreczen mellett, Július' 25d. éjjel, engemet a' csonkúlásnak egy
708 könnyebb neme sujta-meg. [447] Kedves barátom Doctor Szent-Györgyi József Úr
708 kikapa bajomból, de intvén, hogy vigyáznék magamra; egy második előlhetne. [448]
Mihelytt túl valék a' bajon, elvégeztem, hogy egy utat teszek két esztendő olta nem látott barátimhoz, 's mentem. Minek, azt senki nem gyanította.

132, 205 [449] Meggyőződve az eránt hogy kívánságimat⁸² senki más úgy mint Sophie ki nem töltheti, Kázmérba mentem-fel, hogy kilessem, felejtethném e vele az ifju szép Emigránst, kitől magát elrántatni őt⁸³ esztendő olta semmi tekintetek által nem engedé;⁸⁴ és ha a' dolog jól indulna, mind azt megtenni, a' mit az idő enged. Anyám ötet annyira szereté, hogy midőn Regmeczen múlata, egész hetekig nem ereszté-el magától, 's így biztosan lelete reménylenem, hogy⁸⁵ lépésem megnyeri javalását.

21.

133, 205, 323 [450] Lajos-napja' előestvéjén értem oda. A' Grófné, 's Sophie és Marie a' kertbe⁸⁶ akarának lemenni, mert a' nap meleg volt az összeolvadásig, midőn szekere az udvarra befördült. Mint a' ház' gyermeke' megpillantására, ki nem várva jelen-meg két esztendei távolyléte után, úgy kiálta-fel mind hárma a' mint meglátott, 's míg cselédem szekere' ajtaját megnyitotta, Sophie már mellettem állott. Ferencz, 's mikor megyen-el tőlünk? kérdé. Köszönöm a' szíves fogadást, édes Sophie, mondám; 's miolta szokás így látni vendéget? – De a' testvér nem vendég, felele Sophie; 's azalatt anyja 's öccse is előttem állának.

[451] Sophie úgy hitte, hogy az ő valójában van valami⁸⁷ a' mi engem tőle visszatol, ámbár vele, mint barát barátnéval 's testvér testvérral, megférek, 's elfoglalva lévén,

⁷⁸ azt <ez áron olly> drágán fizetném <mellyet nem> adhatnék. [Átírás; beszúrások a sor felett.]

⁷⁹ minthogy <a'> szelíd szerek [Átírás.]

⁸⁰ dolgaimhoz, <...> erre [Négy-öt szónyi törölt szöveg.]

⁸¹ egyetlen[.] út a' <meg>házasodás. [Átírás.]

⁸² hogy <az én> kívánságimat

⁸³ magát őt [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁴ engedé <elrántatni>;

⁸⁵ így reménylenem, <lehet,> hogy [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁶ Marie <lejövénének a' ...,> a' kertbe

⁸⁷ valami<,>

hogy⁸⁸ ötlet és engem különválaszt a' sexus, az eszébe sem jutott. Bánása velem így an- 1171
nál szabadabb, tartaléktalanabb volt. [452] Jőjön, ugymond, menjünk atyámhoz; nem
sokára rá jó hideglelése, 's akkor magában szeret maradni.

A' grádics' közepén, hol vele, a' testvéri familiaritas szerint, nem karon, hanem ké- 133
zen fogva lépdelteték,⁸⁹ megállta. Édes Ferenczem, mondá itt, nem is tudja; a' mit mind-
ég jövendőlgete, megvan; két hete hogy itt Párizsból a' jelentés; Etoile megházasodott.
Lábra akarván állítani minden vagyonaiktól elesett szüléjit és az egykor fényes házat,
elvevé egy gazdag polgár' leányát.

Soha én kedvesebb hírt nem hallhattam, soha én jobb órában Kázmérba nem jöhet-
tem. Azonban érzéseim meg valának osztva az öröm és a' legszínetlenebb szánás kö-
zött. A' csapás rettenetes, mondám, és enyhülést neki csak az a' gondolat adhat, hogy
ezt várnunk lehete, várnunk kelle.

A' hideglelés' paroxysmusza ma hamarább jöve a' Grófra mint várak, 's midőn
belépénk, már vetközteték⁹⁰ inasa. Megcsókolám kezét, ő nem engemet, de megkövetve;
sőt mihielyt lefekvék, kért, hagynám magát, 's mülassak a' Grófnéval 's gyermekivel.
Azok jöttek, Sophie pedig engem egy ablakba vona, 's ott önté-ki keblembé szíve'
panaszait.

Fukarkodám éltem' legszebb gyönyöreivel, 's az utolsó cseppig akarám kiszörbölni
a' melly édes kelyhet nekem itt a' Gondviselés annyi szenvedésemért nyújtja. Sophiet a'
maga tiszta asszonyiságában akarám végig meg' végig nézni, mellynek most új kecsket
ada a' mély fájdalom.

Huszonnégy óráig vittem úgy dolgaimat, hogy Sophie semmit nem sejtet meg szán-
dékomból, 's ezt a' melegebb szabadabb közelítést, mellyen el nem foglalt elmével fel-
akadt volna, most a' baráti, testvéri részvételnek, szánásnak tulajdonítá. Én más részről
örvendék, hogy ő, meg nem sejtve kelepceimet, épen ezen megtévedése által tapada⁹¹
inkább meg inkább belém. Eltűnt volna tartaléktalansága, ha meggyaníthatta volna,
keblem mit forral.

Visszajövén estvéli sétálásunkból, a' két leánytestvér engem magamban hagyta. Még
nem szólok, mondom magamban; illy scénákat az Istenek csak egyszer adnak az élet-
nek; 's újra elmondván hogy nem szólok, összekolcsolt karral egy commódhoz
támaszkodám, midőn megnyíllék ajtóm, 's Sophie belépe.

Sophie, mondám, ki nem bontván karjaimat egymásból, 's helyemből ki nem
mozdulván, jőjön csak ide. Ő fel nem akada a' szokatlanságon, melly ha testvéri viszo-
nyunkban nem találna mentséget, neveletlenségre mutatna, 's megállta előttem.

Édes Sophie, mondám, még mindég összekolcsolt karral, 's megtámaszkodva,⁹² is- 133, 205, 323
mer, 's engemet és a' zavart mellyben házunk most áll; de ismeri lelkes és jó, bár meg-
tévesztett anyámat is; végye mind ezt egygyüvé, 's mondja-meg nekem, össze köthetné
e életét az én életemmel?

⁸⁸ lévén, <a' maga Etoiljától> hogy

⁸⁹ lépdelteték, [Átírás.]

⁹⁰ vetközte[.] [Átírás.]

⁹¹ [.]p[.]da [Átírás.]

⁹² 's <a' commódhoz> támaszkodva; [Beszúrás a sor felett.]

1171 Sophieben az a' gondolat támadta, hogy én producálni akarom a' mi felől tegnap folyt a' szó. – Nem, édes Sophie, mondtam sárgára, zöldre, pirosra, fejérre egymás után változó⁹³ színekkel; én egyenesen azért jövök, hogy lássam, reménylhetek e.

Míg zavarodásomból magamhoz térheték, Sophie, a' nélkül hogy emlékezhetném miként, eltűne előlem. – Szégyelve gyengeségemet, hogy⁹⁴ erős feltétem mellől eltántorodhatám, 's hogy a' mit tettem illy balogúl tettem, sebes léptekkel járék-fel a' szobában, 's akartam volna, nyeljen-el a' föld. Életemnek ez volt egyik legkínosabb pillantása.

A' Sophie szemeiről épen ez a' nem készült vallás kapta-le a' hályogot; most érzé ő, hogy a' tegnap olta eránta mutatott meleg szánás valami egyéb vala. Összefutának lelkében a' barát', testvér', szerető' ideáji, 's azzal⁹⁵ a' tettetést nem ismerő lélekkel, melly neki nem eltanult, hanem természettől vett tulajdona, jön, 's megszólít: Ferencz, 's hol fogunk lakni?

Mint előbb a' színek arczomon, úgy változának most, úgy csaptak-által egyyikből a' másikba, érzéseim, a' magam' vádlásából a' legindúlatosabb örömébe, triumphuséba, Megragadám a' három esztendő olta minden mások felett becsült leányt, 's ki nem eresztém rengő karjaim közzül, míg a' szót kimondta. Akkor kifejté magát karjaimból, 's ment.

133, 205, 323 Nem lelém többé magamat, nem leheték többé nélküle. Jött ismét. Izenetet atyámtól: ő inkább barátod mint hogy veled a' szokott úton mehetne. Nem te fogsz vele szólni: ő fog veled. –

A' nemes-lelkű ember meghallván hitvesétől a' mit ennek Sophie monda, felüle ágyában, 's összetapadt tenyerével, égre tekintve, ezt mondá: Mondjátok-meg Ferencznek, senkinek nem inkább mint neki; ismerem őtet; a' lyányom szerencsés lesz.

22.

205 [453] Debreczennek vevém utamat, hogy hírt vihessek Báró Vay Miklósnak. Ez magán kívül volt örömében. Gyönyörű gondolat! kiáltá; ebédelj nálam holnap, hogy tudathassam Gróf Batthyáni Aloyzzal, hogy ez azt tőled hallhassa.

134, 147, 148, 150, 205 [454] Anyámnak nem vala lélegzete, midőn a' hírt hallá. Hiszen én mindég szerettem Sophiet! mondá, megállapodva minden szón, 's ment, elmondani a' mi történt, egyy szeretett rokonának.

23.

136, 186, 206 November' 11dikén Kázmérban én azon órában léptem az eskető Plebánus' elébe, midőn nagybátyámat Consiliárius Kazinczy András Urat Beretón, Zemplényben, hol

⁹³ után <eggyyszerre> változó

⁹⁴ Szégyelve <oktalanságomat,> hogy [Javítás a törlés felett.]

⁹⁵ ideáji, azzal [Beszúrás a sor felett.]

lakott, temeték. Ritka⁹⁶ adományú, nemes érzésű, közönségesen tisztelt férfi, házunk- 1171
nak örök dísze.

[455] Ipamat kérte anyám, szenvedné-meg hogy nála maradjak, míg maga jön ér- 136, 186, 207
tünk, 's leviszen. Így én két holnapot töltöttem ott. 'S míg én papirosaim közt ülék,
feleségem fél napokat tölte mellettem némán, vagy énekében önté lelkét lelkembe.

[456] Sophie nekem, és sok esztendőig, nem feleségem volt, hanem szeretőm, még 715
akkor is nem feleségem, hanem szeretőm, midőn gyermekemet tejével táplálta. Feketébb
és kedvesbb színű fonalokból soha ember' életét a' Párkák nem fonták, 's így még ma
is, öregségem' vég napjaiban; 's hogy én bajaimat illy lélekkel viselem, az nem hideg
bölcseiség, hanem hála' érzése.

24.

[457] Boldogságimat nevelék távoly lakó barátim' levelei, 's ezek közt fő helyen ál- 1156
lának a' mellyeket Ninitől vevék. Kis a' maga barátságának egy francia ízlésű Ódájával
tevé-fel koronáját, mellyel menyegzőmet tisztelte-meg; Szemere sűrű levelezésbe fűzött
magával még minekelőtte ötet látám; érzésem, gondolkozásom, ízlésem egészen egy
vala az övével, 's vele együtt a' Triász' két más tagjai, Horvát István és Vitkovics, még
ma is elválhatatlan barátok. Gróf Dessewffy József, még gyermek Kassán, és a' Koppi'
keze alatt Pesten, de már akkor is tisztelt⁹⁷ gyermek, most megkoszorúzza rózsákkal és
polgári koronával, barátságába fogada. Felejtve a' világtól 's felejtve a' világot, én ezek'
társaságában élék. Teljesedve látám a' mit legkevélyebb reményeim óhajtottak, 's mi-
dön⁹⁸ fejeink felett szikrázott és csattogott az ég, 's Austerlitznél három nagy ország'
sorsa forgott koczán, én csendesen⁹⁹ élék a' szerelem' és barátság' védő szárnyai alatt,
bár rettegettete hazám' sorsa, mellynek, saját vesztémmel is, örök¹⁰⁰ állást óhajtottam.

25.

[458] Marmontelből szedett Regéimmal akarám kezdeni kirepülésemet. Hogy belé 299, 672
tanúljak a' Báróczi' módjába, hármát az általa 1775. kiadattaknak, őutána fordítottam,
hármát nem őutána. A' Nyelv azolta haladott, 's Báróczi hagyta darabosságokat. [459]
Ezeket elmellőzni igyekeztem, 's úgy adni, hogy fordításom egészen bírhasa csudált
szépségű előképe' simaságát, könnyű görgését, elegantiáját, 's bizonyíthassa-be, hogy
Nyelvünk mennyire alkalmas már most is bírni, a' mivel a' német,¹⁰¹ melly különben
utólérhetetlen érdemekben kevélykedhetik, bírni soha nem fog. A' ki erről kételked-
nék, 's szavamat hiuságnak venné, vesse-össze a' német legújabb fordítást a' magyarral.

⁹⁶ temeték. <Egy> ritka [Törlés és átírás.]

⁹⁷ is <általam> tisztelt

⁹⁸ legkevélyebb óhaj^tasom 's midőn [Beszúrás a sor felett; átírás.]

⁹⁹ forgott <játékban,> én [...]desen [Javítás a törlés felett; átírás.]

¹⁰⁰ vesztémmel <...,> örök [Javítás a törlés felett.]

¹⁰¹ Német, [Átírás.]

1156 Bécsben lévén 1803., kézírásomat bémutattam Báróczinak, 's ő a' két Szerencsétlent, szeme előtt¹⁰² tartván az én fordításomat, négy lapig újra fordította.

674 [460] Alig van valami oktatóbb mint két dolgozás' összehasonlításán lesegetni¹⁰³ mit kell tennünk és kerülnünk, 's így Nyelvünk' barátjainak kedves dolgot tesztek, midőn velek¹⁰⁴ ezt, minden változtatás nélkül, 's a' meddig Báróczi¹⁰⁵ dolgozá, közlöm. Én úgy hiszem, hogy harmadik¹⁰⁶ kiadásom, melyet ezután fogok kiereszteni, jobb lesz, mint a' mit Báróczi 1775. adott 's itt dolgozott; de¹⁰⁷ itt nem az kérdés, én dolgoztam e jobban, hanem hogy az öt fordítás közül melyike jobb. Illő azonban nem felejtetni,¹⁰⁸ hogy én a' magaméit sokkal később adtam; hogy én annyi törlés, igazítás, sok esztendei gondok után, Báróczi 1775 előtt, 's dolgozására kevés gondot fordítva; hogy én a' Báróczi' nyomain jártam, ő maga tört utat. Ha a' koronát én nyerném is el, örömet nyujtanám-által Báróczinak, mert érzem, hogy az ő példája nélkül nem bírnám.

[461]

27.

707 [462] Magyar Nyelvet az Universitásnál akkor Révai tanított, kérdésen kívül utól nem ért hőse Nyelvünknek, [463] akár Verseit tekintsük, melyeken, és már 1773., annyi dísz ragyogott, mennyi nem még akkor, és sok ideiglen azután; senkién; akár Grammaticáját, mely nincs ugyan botlások és tévedések nélkül, de mellynél jobbat a' későbbek', annyi újak' számában sem találunk; akár Magyar Régiségeinek első, és mind eddig csak egy Kötetét, mely a' legtudósbb Magyarnak ötet kiáltaná, ha ezen kívül semmi egyebet nem írt volna is. Egyedül prózája nem vala az, a' mit illy lelkű 's tudományú férfitól várni már akkor is lehete, ha sok példákbl nem tudnánk, hogy a' ki szerencsésen írja verseit, prózáját néha ügyetlenül.¹⁰⁹ Volt egy orthographiai pont, mely eránt Révai azt tanította a' mit a' jobbakk közt ma is sokkal nagyobb részben követnek,¹¹⁰ 's az ellenkező fél rajta volt, hogy Révait, a' Nyelv' Professorát, állítások mellé vonhassák. A' kérdés az vala, hogy egyenesen a' fülnek kell e festeni a' betűk' hangját, vagy a' fülnek ugyan, de a' szemnek is, hogy ez segélje az értelmet. Révai az utóbbi tanítást követte, 's annyival inkább, mivel a' mit azok hirdetének, nem is azt adja a' mit a' fül kíván. Kifáradván a' küzdésben, azoknak egyike ebédre hívatá Révait a' Fejér-Farkashoz,¹¹¹ 's a' pénzetlen embernek hatszáz forintot ígért ha heterographiájára által-tér. Révai meg vala bántva a' gyalázatos feltétel által, felpattana székéről, 's ott hagyá az ebédet.

¹⁰² 's a' két Szerencsétlent, <Marmontelből> szeme<..> előtt [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰³ lesegetni<,>

¹⁰⁴ tesztek, <a' mint hiszem, ha> velek [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁵ 's [../] meddig <azt> Báróczi [Átírás.]

¹⁰⁶ hogy <azon> harmadik

¹⁰⁷ adott<,> 's itt dolgozott; <és a' mit én 1808. és osztán 1815. adtam;>de

¹⁰⁸ azonban felejtetni, [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰⁹ prózáját [../]yetlenül. [Beszúrás a sor felett és átírás.]

¹¹⁰ jobbakk ma is követnek, [Beszúrássok a sor felett.]

¹¹¹ Fekete-Farkashoz, [Átírás.]

[464] Verseghi megjelene (Morvából, 1803.), 's hozta magával Grammaticáját, Lexiconát, Stylisticáját, Verseit; [465] érezteté hogy francziául, olaszul, angolyul megtanult; beszéltte hogy görögül már iskolájiban tudott; 's adta jeleit hogy a' keleti Nyelvek' Grammatikájival¹¹² is ösméretes.¹¹³ Testessége, mellyhez hasonlót alig látánk, sullyt ada állításainak, de azt ő magának külömben is tudott azok előtt adni, kik¹¹⁴ a' Nyelvet szorosbb stúdiumokká¹¹⁵ nem tevék, vagy abban épen járatlanok maradtak. [466] Tetszék az illyeknek az is, hogy ő a' mi Nyelvünk' Grammatikáját a' Philosophiai tudományok' sorába készüle emelni, hol az uraság a' Tehát-nál van. Az már addig is baj vala, mert a' Nyelv' ismételéhez kell ugyan tudomány és Philosophia, de még inkább kell Ízlés, az pedig nem mindég jár együtt a' Grammatikai¹¹⁶ tudománnyal, sőt azzal világosan ellenkezik is; de legnagyobb baj az vala, hogy az ő Tehátjai nem is jól valának fűzve, 's figurái egymást be nem rekesztették. Új paradigmákat csinála a' Conjugatióknak, pedig a' Grammatikában semmi nincs a' mit illetni kevesebbé volna szabad mint ezek a' paradigmák; azt tanítá, hogy Nyelvünk már elérte férfikorusága' pontját, 's így azon igazítani, változtatni, azt bővíteni, abban újat teremteni nem szabad; tudnillik nem másnak senkinek, mint neki, a' ki változtatott, bővített, teremtett; mert ahhoz csak ő tud, ki a'¹¹⁷ Grammatika' egész cyclusát kidolgozá. 'S a' kik az ő olvashatatlan prózáját, a' kik az ő vagy igen középszer, vagy épen liha verseit olvasák, a' kik az ő hol nem akart, hol akart tévedésit Analytica Grammaticájában, abban a' philosophiai lélekkel dolgozottban, ismerék, meg nem tudák fogni, mint arrogálhat magának fő hatalmat a' Nyelvben az illy Tanító,¹¹⁸ az illy Író. [467] De Verseghi tudta kivel mint kell bánni, 's nagy mester vala olly színt venni magára a' millyet hely és idő kívána, 's neki minden eszköz szép eszköz vala, ha célra vezetett. [468] Állításom talán nem lél elég hitelt azoknál a' kik őtet nem ismerék, 's szavam idegenség' és indulat' munkájának vétethetik: de midőn az szöll így a' ki őtet életének nevezetes szakáiban ismerte, 's lépésinek szemmel látott 's füllel hallott tanúja volt, 's előre látja hogy szava félre fog magyaráztathatni 's azt még is mondja, az, világos jelét adja hogy szavához bízik, mert bízhatik.

Verseghi kiadá Tiszta Magyarság című Munkáját Révai ellen, 's ostoba juhokat emlegetvén a' Révai' tanítványaira, kikben Mestereket verdesé, 's ennek magyarságát tótos magyarságnak,¹¹⁹ 's magát a' Mestert nevetséges Otrokocsinak, rémítő csudának, szörnynek, csúfolván; 's a' kasza kőre talált. Azok által Révai, Kardos Adorján és Miklósfí János név alatt, maga kele-ki, 's Verseghi¹²⁰ a' Kultsár' Újságleveleiben 's Verseinek (Magyar Aglája) Toldalékjában képzelhetetlen szelídséggel felele, hogy ő senki' személyét nem bántotta, azaz annak nevét, a' kit vert, meg nem nevezte; hogy neki is szabad elmondani vélekedését; hogy ő mindent, akármiképen beszélljen vagy

¹¹² Grammatikáji[...] [Átírás.]

¹¹³ isméretes. [Átírás.]

¹¹⁴ <a> kik

¹¹⁵ Nyelvet stúdiumokká [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁶ a' <Philo> Grammatikai

¹¹⁷ ki <Gra> a'

¹¹⁸ tanító, [Átírás; az ékezet emendálva.]

¹¹⁹ magyarság<át>, [Javítás a törlés felett.]

¹²⁰ maga <felele>, 's Verseghi [Javítás a törlés felett.]

1156 írjon a' magyar, csak jót mondjon és helyest írjon, testvére gyanánt szereti, hazája' angyala gyanánt tiszteli. – Egy hét múlva azután, ugyan-csak a' Kultsár' Újságleveleiben, megjelen a' válasz is, melly a' Verseghi' jelentésére fényt vet; Boldogréti Víg László¹²¹ pedig kiadá¹²² toldalékképen a' Kardos Adorján és Miklósfí János neveik alatt kijött két Munkához a' magáét, melly ha az indulat kevesebbet engedett volna magának, Verseghinek alaptalan tanításait és fortélyos ugrádozásait még inkább bizonyította volna.

707 [469] Révai nékem is felpanaszlá baját, 's én úgy feleltem neki a' mint barátinak igazságtalanul bántott barátjához szóllani illik. [470] Ismértem igen könnyen ingerelhető elméjét, 's az illyet nem azzal csendesítjük-el,¹²³ hogy fájdalmát¹²⁴ nem nézzük fájdalomnak, 's arra kérjük hogy a' bántást bántásnak ne nézze. Sem azt nem nézém Tanítóhoz illetlennek, hogy kérdésbe vétetvén tanításai, míg az ellenkező állítást igaznak nem ismeri, tanításai' védelmére felkeljen; az neki szoros kötelessége; hívtelen ügyéhez ha azt nem teszi; 's Verseghinek azt a' szertelen hajlékonyságát, melly vele mindent a' ki jót mond és helyest ír, akármiképen beszélljen vagy írjon, testvére gyanánt szereti, hazája' angyala¹²⁵ gyanánt tisztelteti, megszorulás' szavának, ál játéknak tekintetem; tele van az Analytica Grammatica olly kifakadásokkal, mellyek ezt az ál szelídséget meghazudtolják. De hogy Révai olly fegyverrel éljen ellene, a' millyeket a' vastag bántó engede magának, arra nem csak nem¹²⁶ tüzeltem, de tartóztattam¹²⁷ is.

707 [471] Révai levelemet kiadta, 's hírem nélkül, talán mivel tarta tőle, hogy azt ellenzeni fogom (Boldogréti lap 15–19.). A' Verseghi' barátjai abból nékem vétket csinálnak, kivált azon tekintetből, mivel sorsom', de nem ügyem' társa ellen öntém-ki neheztelésemet; mintha az afféle tekinteteknek szabad volna azon kérdésekbe folyni, hogy a' Grammaticában ennek van e igaza¹²⁸ vagy annak! [472] Tartozom vele magamnak, hogy a' levelet, úgy a' mint az a' mondott helyen áll, szóról szóra lenyomtatassam.

„Széphalom August. 5d. 1806. Az én barátságom Verseghi éránt nem szenved kérdést; szégyenleném ha hazugnak kellene találtatnom, hogy eránta szeretetet mutattam. De én csak a' jó embert, a' munkás embert, a' szerencsétlent szerettem benne; külömben ötlet mindég kellem nélkül szűkölködőnek, rögs beszédű Írónak néztem; most pedig azonfelül tökéletesen megromlott fejű Grammaticusnak nézem; valóban épen nem kissebb mértékben megromlott fejűnek, mint a' millyennek, kedves barátom, ő néz tégedet és másokkal együtt engemet is. Az a' Grammatica is olly tudomány tehát mint egy bizonyos más,¹²⁹ mellyben megbomol a' jó fő is, ha a' természet igen nagy mértékével nem áldotta-meg a' józanságnak. Ki beszéll úgy mint ő akarja hogy beszélljünk? 's nyer e valamit a' beszéd¹³⁰ az által ha az illy Grammaticust, Stylistát, és Poetát fogjuk követni? Kivéven egy két dalát, egyet kettőt ötven között, én nem tudtam soha szép-

¹²¹ Lá<.>ló [Átírás.]

¹²² kidá [Emendálva.]

¹²³ azzal <illik> csendesítjük-el,

¹²⁴ hogy <a' bánt> fájdalmát

¹²⁵ angyala<.>

¹²⁶ nem csak <tűz> nem

¹²⁷ de <attól> tartóztattam

¹²⁸ van e <igazsága> igaza

¹²⁹ más; [A pontosvessző törléssel javítva.]

¹³⁰ beszéd<,>

nek, nem csak olvashatónak is lenni semmi mívét, sem versben, sem prózában, 's pró- 1156
zában még inkább nem mint versben. Azt hittem, hogy a' nyolcz esztendei elmélkedés
magához hozta, 's elrémültem midőn leveléből irtóztató eretnkségeit láttam.

Olvastam azután Rikoltiját, olvastam Grammatikáját, olvastam Tiszta Magyarságát.
Mit mondok? nem olvastam. Vissza inkább a' foglyukakba mint Philoxén Dionysiusnak
rossz versei elől, hogysem azokat végig-olvassam. Rikoltinál, mondom, soha izetlenebb
könyv még kezembe nem került. Meg nem foghatnám hogy az ember, a' ki Sulzert tet-
te stúdiumául" (Verseghi mindent ennek Theorie der schönen Wissenschaften című
Munkájából szede, 's nagy része tévedéseinek innen ered; ez volt az ő Noth und
Hilfbüchleinja) „és belőle annyit beszéll, hogyan tudott olyat írni; ha nem tudnám,
hogy ő nem annyira példák által igyekezett gyulasztani lelkét,¹³¹ 's ízlését képzeni,
mint sovány törvények által; Grammatikája pedig és Tiszta Magyarsága, mellyekkel
úgy hitte hogy örök Státorává tévé magát Nyelvünknek, elakasztotta számban a' szót.
Az illy Grammaticushoz illet így ítélni a' Nemzetnek legtanultabb 's leggondosbb
Grammaticusáról: az ő ismeretes modestiajához illet azt írni ennek munkájáról, hogy
ez annak második darabjával fenyegetőzik. Szántam ötet, pirúltam érette, 's előre lát-
tam mint fog járni.

Mit írtak ellene tanítványid, a' mi annyira leverte hogy kínjában a' Publicum' szá-
nakodásért esdeklett, 's a' pálya' fővenyéből szelidséget kezdé predikálni, 's mint feke-
tített ő; azt én nem tudom; nem láttam semmi feketítő írást. Azt tudom hogy magát
eléggé megfeketítette. Nevetségessé tette magát azzal a' Maga Kinyilatkoztatásával, és
ollyannak kit senki nem szán. Tegyük-fel hogy bántatott. 'S nem tanulhatta e meg
Epiktétől és Senecától, 's Epiktét és Seneca nélkül is hogy csak az bántás bántás
mellyet bántásnak veszünk? 'S nem látta e hogy a' darázsokat ő bolygatta? 'S annyira
járatlannak akarja e képzelteni magát a' maga tudományában, hogy ne tudja, hogy
midőn a' Grammaticus bántatik a' maga képtelen állításaiért 's az Író a' vétkes példá-
kért, akkor a' mesterség' barátjai nem a' személyt, hanem a' képtelen törvényt 's a'
vétkes példákat bántják? 'S melly homlokkal veszi ő balúl maga ellen, a' mit mások ellen
maga követett? – Úgy de ingerelve, kényszerítve volt rá! úgy¹³² de nem nevezte-meg el-
lenkezőjét! a' szerint bánt mint az Angliai Parlamentom' szószóllóji," kik nem nevezik-
meg a' kikkel harcolnak és a' kiket vakmerő mocskokkal halmoznak-el.¹³³ „Hah,
parlamentomi modestiájú ember! Az a' férfi, kit ő meg nem nevezve bántott, azt, a'
mit¹³⁴ őellene mondott, deákul mondotta, és így Római szabadsággal 's móddal a' mit
mondott bízvást mondhatta: ő az új népek' nyelvén írt; miért nem követé tehát ezek-
nek kevésbbé szabad módjokat? Igaza van a' Moralistának: nincs olly tettetés melly
örökké tettetés maradjon. Az álarcz¹³⁵ lehullott, 's látjuk a' képet melly alatta volt
rejteken.

Tanítványid igen helyesen felelt az ő Kinyilatkoztatására. De itt nem elég Verseghit
megszégyeníteni. Hagyjuk azt önmagára. Itt az ő eretnkségeit kell megczáfolni, mert
a' te csak tanult Olvasók' kezeibe illő Bővebb Grammatikádat kevesen ismerik, ismér-

¹³¹ lelké/], [Átírás.]

¹³² rá! <úgy de ingerelve, kényszerítve volt rá!> úgy

¹³³ halmoznak-el<, >.

¹³⁴ a' mi [Emendálva.]

¹³⁵ alarcz [Emendálva.]

1156 hetik. Soha én harcra buzdítani senkit nem fogok, 's véghetetlenül szégyelném gyengeségemet ha személyes bántásokra tudnék vetemedni; de valóban azt a' gyengeségemet is szégyelleném,¹³⁶ ha a' gáncs' hiu féelme annak hívésére szédíthetne, hogy az igazságot annak vagy nem értője vagy átkodott megtámadója ellen, szabadon, meleg szívvel, 's ha kell, még élességgel is, csak dühhel ne, kimondani ne merjem. 'S e' szerint egy kérést teszek elődbe: Nyerd-meg Kulcsár István Urnak engedelmét, hogy Ujságleveleiben grammatikai czikkelyeknek is adjon helyt, 's Íróink megtévedésöket vezérelj törvény alá, hogy a' tanulatlanabb serget el ne ámíthassák.

Én sem maradok felelet nélkül annak a' Philologusnak, ki el nem tudja hitetni magával, hogy a' Christianustól jöhessen a' *keresztyén*, 's a' ki azt állította, hogy a' *kereszt* eredeti szavunk, mint a' *gerezd*, mellynek amaz, az ő ítélete szerint, analoguma; annak a' ki azt tanítván, hogy a' *tyán* végződés nem magyar, a' borostyánt és gyertyánt *borostánynak* és *gyertánynak* fogja írni 's olvasni, mint társával Barótival *Istványnak* és *Ispánynak*, az Istvánt¹³⁷ és Ispánt; a' ki nem akarja tudni mit ér a' Régiek' bizonyossága, 's Herdernek szavát felkapván, behunyja szemét az ígék' suffixumaikra, 's tagadja hogy azok pronómenek, egyedül azért, hogy az Ypsiloné maradhasson az uraság" – mellynek szeretete vele ezeket a' boldogtalanságokat nem meggyőződésből, hanem csupa macacsságból, 's olly célból tagadtatja, minek a' Nyelv' tudományában helye nincs. – „De én hallgatni fogok míg a' per köztetek véget nem ér, hogy Publicumunk' figyelme fel ne osztassék.

Te azonban láss ügyed' védelméhez, 's kövessd a' nemes harczoló példáját: az csak birtokát, az ártatlanságot, igazságot védi, 's megkíméli az embert az ellenségben is. Élj szerencsésen. Dicsőitessék-meg küzdésedben a' haza, a' virtus, az igazság.” –

Ezen levelem' első sorai ellenkezésben vannak a' levelet megelőző utolsó sorokkal, 's épen ez az a' pont, mellyet bennem némellyek érteni nem akartak. Az érteni nem akarókkal magyarázatokra ereszkedni nem jó dolog, de vannak olly nem értők is, a' kik érdemlik figyelmemet. Ugyan-azon személyben lehetnek részek, mellyeknek némellyikét szeretnünk kell, és más némellyek, mellyeket nem lehet szeretnünk, 's a' dolog attól függ, mellyike van hatásban és mellyike nyugszik; ha a' nem ható nem tartozik reánk, lehunyhatjuk¹³⁸ rá szemeinket. De az sem ritka eset az életben, hogy a' kit előbb becsülénk, később nem becsülhetünk, 's ki melly hatást tégyen ránk, magán áll, nem rajtunk. Hol ízlésünk egygyé csap, hol érzésünk egy lánggá lesz, ott míg az ízlet és érzés elfoglala, még ellenkezőnket is szerethetjük, 's Don Carlos elveti kardját 's nyakába ömlik Albának, mert megjelene az imádott asszony; 's a' Psychologus ezen hirtelen elváltozásban egyebet talál mint kétszínűséget. Például álljon itt a' lelkes Tóth László, kit szerettem, becsültem, kinek járatosságát a' Görög nyelvben, kinek igen szerencsésen dolgozott darabjait csudáltam és irigylettem, de némelly dolgozásaitól 's némelly hol gondolatlan, hol épen gyalázatos tetteitől borzadtam. Nem terjed a' barátság' határa soha annyira, hogy annál fogva igazságtalanok legyünk, 's a' ki nem az csendesen hallja az ötet kárhoztató ítéletet, kivált midőn az ítélet azoktól jó, a' kik nem értik, hogy saját keblek' vétkét kárhoztatják másban.

¹³⁶ szégyellenem, [Emendálva.]

¹³⁷ a<' mit> Istvánt [Beszúrás és törlés.]

¹³⁸ reánk, <ama' másik mellett> lehunyhatjuk

28.¹³⁹

[473] Június' 10d. vala az a' régen óhajtott nap, mellyen végre Széphalmon vevém lakásomat, Újhelyhez egy, Patakhhoz két órányira. Feleségem 's leányom, míg szobáimat lakhatókká tehetém, Kázmérban maradtak; [474] de Kázmér is csak két órányira fekvén tőlem, őket gyakran láthatám. Itt szeretett ipam, Újhelyben némelly barátim, életet adának magányomnak, 's ha dolgozásimban elakadtam, a' Pataki Collégium' Bibliothecája, 's a' historiai Mikrologus Szombathy, a' széles és mély tudományú Kövy, 's a' deák nyelven szerencsésen verselő Sípos és Kézy, Somosi Bibliothecárius-társával, 's a' szeretetre olly igen méltó Vályi-Nagy, készek voltak könyveikkel, felvilágosításai-ikkal segéleni. Nékem, 's rég olta már, nem vala egyéb óhajtásom mint hogy falusi lakos lehessenek, függetlenül, szabadon, fény és gond nélkül, 's elértem a' mit óhajtottam. Gazdaságom nem foga-el annyira, hogy elég időm ne légyen írnom, 's magam ültetém kertemet, magam oltottam fáimat; míg lakásomat oda nem vevém, addig ott egy galagonyánál egyéb nem volt. Vendégem többére ott talált, sáros kezekkel.

Távoly literárius barátimtól, leveleik¹⁴⁰ örökös összefüggésben tartának velek, 's a' posta nekem rakással hozá a' Kis', a' Jobbaházi-Németh', a' Révai', Virág', Dezsőffy, Pápay, Fábchich, 's a' nagy Révai' nagy tanítványa Horvát István', Vitkovics', és a' még addig nem látott Szemere' leveleit, és nem ritkán a' szép Niniét. Ha a' cseléd hozta postatáskámat, elébe mentem-le dombomon; 's ha asztalnál vevém a' csomót, 's az akkori idő' szükségeihez képest az Újságot tekintém-meg, vagy a' tudományos Naplók' Mutatójít, feleségem szint olly mohon mint én ezeket, a' Nini' levelét törte-fel, 's nem vala hossza vége fel-fel sikoltásinak: Melly gyönyörű asszony! kérlek, csináld hogy láthassam! – Szébb élet mint ezen esztendeim senkinek nem juthat.

29.¹⁴¹

Egy este Himfytől vevék egy nyalábot, 's a' nyalábban az ő Regéjít. Neki írni nem mertem eddig; nagyobb vala tiszteletem teremte¹⁴² Génusza eránt, mint hogy hozzá olly szabadon közelítsek a' hogy másokhoz szoktam volt. Csak Kisnek mondám-el, mint¹⁴³ csudálom, ki őtet, alacsony irigykedés nélkül, épen úgy csudálta mint én. Reszkettem azon gondolattól hogy megfosztathatnám látásától. Én neki viszont ajándékul a' Petrarcha' képét küldém, Raphael Morghentől, rá-írván a' rézmetszetre e' szokat: „Himfynek csudálója K–.” A' mit tulajdon dolgozásimból neki küldheték, nem volt volna méltó adomány annak, a' ki egünkön illy fényben jelene-meg: a' Petrarcha' képe, 's Raphael Morghentől, méltó vala, még néki is.

¹³⁹ 29. [A fejezetszám emendálva.]

¹⁴⁰ leveleim <k> [Átírás és törlés.]

¹⁴¹ 30. [A fejezetszám emendálva.]

¹⁴² erant [Átírás, bizonytalan olvasat.]

¹⁴³ mondám-el, <őtet> mint

[Pályám emlékezete III.]

ELSŐ KÖNYV.¹(MDCCLIX–MDCCLXXXIII.)²

ELSŐ SZAK.

496, 716 [1] Eljedadék midőn Szemere megszóllíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket magam és dolgaim felől pályatársainknak elmondani mindenkor készen talált, mondanám el egész Közönségünknek; azok érdemlik a' tudást, bár apróságoknak tetszenek, mert festik emelkedésünket és a' mult kort, 's némelly hamis vagy hibás hírek csak így fognak elnémúlani.³ Ellenkezém, és sok esztendőig; érzettem hogy nem születtem hisztoriai személynek, 's nem tudtam elhíttetni magammal, hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhessen. De az ostrom hevesbb is vala, tartósabb is mint hogy ki lehetett volna állanom; engednem a' barátság' kívánságának, hinnen a' mivel illy tekintetű társam biztata, illő volt. A' Tudományos Gyűjtemény négy elsőbb szakaimat (1828. Köt. I. II. XI. XII.) felvév, 's annak Olvasóji remélni nem mert kedvezéssel fogadák a' mit adtam. Itt újra adom, tovább víve most már, 's szabadabban és bővebben, mert a' hely' szűk volta ott egyebet parancsola. De midőn én teljesítem a' mit az Olvasó talán vár, viszont-kedvezésül azt kérem ki, hogy előadásimat tekintse a' barátság' szorosbb körének mondva, 's tűrje, midőn olly dolgokat fonok⁴ beszédembe, melyek a' kedves visszemlékezés által inkább mulattatják a' beszéllőt mint hallgatójit. Eltölt szívnek ne-héz elhallgatni érzéseit.

1.

25, 25, 25, 163, [2] Én 1759.⁵ Octób. 27d. Ér-Semlyénben születtem, Biharban, Debreczen és Károly 's Kálló és Várad között. Atyám József (fija Danielnek és Szirmay Thereziának, a' Pazdicson, Zemplényben, lakott András' és Királyfalvi Róth Juliána' leányának,) szüléjinek⁶ elhalások után innen vette el tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendős ifju, tizennyolcz esztendős anyámat.

Kiüresedvén e' férjhez-kelés által anyai nagyatyám' kétgyermekű háza, 's fészkünk Alsó-Regmeczen, Abaujban, két órányira a' Zemplény' Újhelye felett, esztendőnként

¹ [Idegen kézzel a belső címlapon: „Kazinczy Ferencz életrajzi s rokontárgyu följegyzései, (czím nélkül.) (1–8 fogás, 1-től 240 lapig.)”]

² MDCCLXX<I>XIII.

³ így fognak <elnyem> elnémúlani

⁴ dolgokat <lato> fonok

⁵ I. <MDCCLIX–MDCCLXXX<III>.> Én 1759.

⁶ leányának, <'s András és Péter öccseinek legidősbb testvére> szüléjinek [A zárójel utólag a törlés elé áthelyezve.]

szaporodván, elszakasztatám anyámnak emlőjétől és Semlyénbe küldtetém le, hol fül- 886
lem nyolczadik évemig magyar hangnál egyebet nem halla.

Nagyatyám Bossányi Ferencz (fija a' Nyitrából Biharba áltszállott Ferencznek és Péchy Sófának) ifjabb esztendeijében Fő-Notáriusa, később Fő-Szolgabírája vala 163, 394, 402,
471, 716, 889
Biharnak, 's két Dietáinkon 1751. és 1764. Követje, még pedig jó. Önkényt monda le
szolgálatjáról, de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Hú barátjának, a'
nagylelkű Baranyi Gábornak, Vice-Ispánsága alatt, ezzel együtt, kormányon üle ő is;
tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt; és mivel a' ki viseli a' nevet, nem mindég
bánhat eléggé szabadon, Baranyi holmit meghitt barátja által tétete. 'S Bossányi olly
tekintetben álla Biharnak mind alsóbb mind felsőbb Rendeinél, hogy midőn a' Megye,
eggyik Tisztválasztó-széke' alkalmával, meg akara Kormányzója által lepetni, és ez a'
Vice-Ispáni hívatal' candidátusait azért nem tudatá előre, hogy a' candidáltatást nem
érdemlők mellett egyenesen az választassék a' kit megválasztatni ő akara;⁷ a' sokaság,
megtanítva Baranyitól, hogy mély hallgatásban várja Bossányi Uram kit fog kikiáltani,
's akkor, ha az talán rossz nevet kiáltana is, azt toldítsa, hallgatott, 's azt toldította, az
mellől magát más név' kiáltására elvonatni nem engedte. Mert akkor még a' sokaság
tekintettel vala elsőbbséjére, mivel bizodalját megcsalva soha nem látá, 's ezek ma-
gokat erkölcsaik által sem útáltakká nem tevék, sem nevetségesekké. Tagja volt azon
Bíztosságnak,⁸ melly elébb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep⁹
előlülése alatt eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély közt, 's Elölülője egy má-
siknak a' Hajdú-Városok' dolgában Debreczen körül. Erkölcsai szeplőtlenek, gondol-
kozása magas, érzése hív és szent. Egyedül abban gyenge, hogy fellobbanásiban villámla 22, 431, 472, 717
és mennydörge, mint az e' részben is híres Baranyi; mind ketten a' kor' szokása szerint,
nem szív' vadságából. A' mit fölöle egy bitang hír emleget, hogy rá lőtt eggyik ingerlő
munkására, azt nem ő tevé, hanem ifjabb testvére János, eggykor Kapitány a' magyar
ifjakkból szedett, nem áltszökött, Prussziai Huszár-ezrednél.

Náddal-födött, vályogból-rakott házában patriárchai felsőséggel éle, bírāja, békélte-
tője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztozkodóknak, kik idegen Vár-
megyékből is, többnap¹⁰ járó földekről, hozzá folyamodtanak, bízva elhíresztelt egye-
nességéhez, tudományához. Bért, ajándékot senkitől nem veve; sőt ő tartá őket cseléd-
jeikkel, lovaikkal, valamíg a' pör előtte lefolyt, 's nem külömben a' tehetősbbeket mint
a' szegényt. Szolgabíró és a' Helységek' Bíráji, az egész tájon, hozzá küldék a' vétke-
ket, 's ő a' kisebb vétkek' elkövetőit 's a' hol bővebb vizsgálatra nem vala szükség,
bottal büntetgeté, rettenetes mennydörgések közt, de mindég szelíden. [3] Vagyonával
keveset gondola; ménese, gulyája, nyájai örömeire voltak, nem haszonra; pásztorai 472, 717
számolának a' mint magoknak tetszett; hívtelenségeiknek villámlások és mennydör-
gések voltak büntetései, 's a' szolgálatból kiesés. Szérűje gazdagon rakva asztagokkal
's széna- és szalma-kazalokkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség'
idején inkább nyitá meg a' szorultaknak hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek
fizetésért. Alig-hihető dolgok, 's nem csudálnám, ha előadásom gyermeki hűséget 's

⁷ megválasztatni akara; [Az „ő” sor fölé írt beszúrás.]

⁸ bíztosságnak [Átírás.]

⁹ Sztáray <Filep> János-Filep'

¹⁰ több napi

889 hiuságot gyanítatna; de még vagynak a' kik ismerék, hírét a' korabeliektől hallották, 's még hihetlenebbeket említheték: – Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka rá-nézvén, felméne oda áltvenni örökségét, 's mivel e' jószágok messze fekvének Bihartól, alkuba ereszkedék Nyitra Vármegyei rokonival. Ezek kevesebbet ígérének mint ő gondolá hogy kívánhat. Megbosszankodva fogata, oda hagyá örökségét, 's annak soha többé feléje nem ment, sem jövedelmit nem vette. – Özvegyen maradt anyámat egy rút fősvénységű hitelezője szorította, 's ezen elakadásában a' nagyatyám neki ajándékozá kétezer forintnyi diurnumait, mellyek a' Máramaros Vármegye Levéltárában annyi évek olta heverték. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de valónak találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája hogy van vétkes jószág, hogy van gondolatlan nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz kedv még kegyetlenebbül bünteti magát mint másokat.

[4] Bossányi tűrhetlen volt volna ha fene szeszeit lelke' nemessége és az olykor gyengeségig menő lágyság nem szelidíték vala meg. Mit nem szenvedé inasa vagy írója minden reggel, midőn felöltözteték! [5] Nyakkendője fekete szőrfátyol vala, az akkori szokás szerint, 's közel három vagy éppen négy singnyi. A' szoba' egyik végében ő, a' másikon inasa vagy patvaristája megállottak, 's ő és ez kivonák a' fátlyolt, annak szélességében. Akkor ő és ez összehajták azt hosszában, és még egyszer hosszában. Nagy csuda mindég, hahogy a' terhes munka harsogások nélkül érhető véget.¹¹ Most ő, megfogván baljába a' fátlyol' végét, 's túl azon jobbja' második és harmadik ujai közzé, hol a' felkötést kezdeni akará, hogy az összeguzsolódott fátlyol redőket ne kapjon, elkezdé a' kerengést a' helyéből ki nem mozduló cseléd felé, 's mind addig kerenge, míg az inashoz ért. Akkor a' két véget megköték nyakcsigáján, 's vége vala a' mennydörgéseknek. A' cseléd letörlé arczáról a' csepegő veréjtéket, 's ment, örvendve hogy a' szörnyű munkán áltesék.

681, 685 [6] Minthogy a' mi bajuszkás ifjaink hihetőleg e' képnek, mellyet itt a' fátlyolnyakkendő és annak felkötése felől adok, örvideni fognak, 's kapván a' régi színen, egyéb 395, 403, 447, 473, 685, 719 öltözete felől is óhajtanak valami bővebbet hallani, teljesítem kedvöket. [7] Mentéje, nadrága mindég azon egy színből, búzavirág szín arannyal, vagy vas színű, 's dohány színű, 's ezek¹² selyemmel. Lajblija soha sem volt, 's mentéjét az ingre vette fel, 's begombolta mellyén, gyomrán. Fekete kordovány csizmája egész térdig ért, és mindég arany sinórral, mindég sarkantyúsan. Télben nyárban fején egy sinkónak csúfolt alacsony kalpag nyusztból, mint mentéje' préme; csak a' legforróbb nyári napokon háromszögű kalap. A' lájblis és kalap neki az volt, a' mi mostani öregeinknek a' csíkos pantalonok. – [8] Termete szálas, karcsu; sas orra, haja egykor szög, most az utolsó szálig fejr, szemei kékek, hangja igen éles, igen tiszta. – [9] Áltesvén a' megmosdás' és 404 felöltözkedés' nagy munkáján, összeredőlé tíz újait, 's levont süveggel 's sétálva, könyv' segéde nélkül, mondá el reggeli könyörgését, lement istalójába, megtekinteni ha kocsi-sa 's fullajtárja jól kikefélék e lovaiból a' port, 's kiült folyosójára, a' ház előtt elmenőkkel beszédbe erede, 's gyönyörűségét a' Gespräche im Reich der Todten 's a' Febrónius' olvasásában lelé. Így műla el egyik napja a' másika után. Az Erlangi német és Lipsiai deák ujságok kedves csemegéji valának.

¹¹ véget <t>.

¹² vas színű, 's <tubák> dohány színű, ezek [Az „s” sor fölé írt beszúrás.]

[10] Hitvese Kóji Comáromy Juliána (leánya György Békési Vice-Ispánnak és Rhédey Juliánának,¹³ Ótományból, Biharban) tiszteletes mint nő, anya, házi-asszony, atyafi, szomszéd. Leánya férjének, nem szolgálója, de nem is úrtársa. Balja mellett üle szekerén, 's idegen' házába lépven bé vele, utána ment, nem előtte. Olvasni tudott, nem írni is, 's udvara, konyhája, csuprokkal és serpenyőkkel gazdagon megtömött kamarája volt az a' világ melyben sürgött, forgott. Korunk elveszté a' szép példányt, míg bajaink ismét elővételik, 's megtanítanak hogy az, némelly szelidítések mellett, jobban volt akkor mint most.

[11] Szeretek visszemlékezni a' mit gyermeki éveimben láttam és hallottam, 's a' miket nem látok többé. Illyen a' mit itten beszéllek: [12] – Egy nagy tekintetű ház' gyermeke, közel rokona a' nagyatyámnak és ennek patvaristája, jónak látá feleséget venni, mert szüléji már elholtak vala, 's gyakran megfordulván Ótományban, megkedvelé Principálsnéja' testvérét. Jelentést teve¹⁴ édes Bátyám Uramnál (nem Uram Bátyámnál), hogy ő Anna húgom asszonyt (nem Kisasszonyt) el akarná venni, 's kéré édes Bátyja Urát, ne sajnálja (nem méltóztassék) szándékát a' Nagy-Asszonynak (nem Tekintetes Asszonynak) bejelenteni. A' jegyváltás megleve, de 1751. Dieta hirdetteték, 's Bihar a' nagyatyámat Követnek választá meg. – Öcsém Uram, Kend jól¹⁵ tenné ha velem jönne, 's Dieta utánig halasztaná lakadalmát, mondá a' nagyatyám. A' vőlegény tehát ment, 's a' fényes ház' gyermeke egy pár kordovány czipellőt kapa ajándékul, gyöngy és gyemánt¹⁶ helyett, midőn ez Pozsonyból visszatért. Lóháton jelene meg az esketésre, 's reggel¹⁷ napának kocsiján vivé házához a' felkontyolt menyecskét. Bevitte azt kamarájába, 's Imhol a' mim van, mondá. A' menyecske megfőzé a' lencsét. Akkor úgy hozá a' szokás.

[13] Ez a' lencse egy más családi történetünkre¹⁸ emlékeztet. Az elsőbb Rákóczy Ferencz, áltmenvén Patakról Újhelybe, a' nagyatyám' nagyatyjánál Kazinczy¹⁹ Péternél szálla meg. Makay Kata a' grádicson ült, 's törte fa kalánjával a' lencsét, midőn a' Fejedelem a' pitvarba belépett. Vacsorakor a' szép asszony maga akará az orját felvagdálni, melly a' lencsében főtt; 's a' mint azt a' tálból kiemelte, az orja visszazuhana a' lencsébe, 's a' Fejedelem' skarlátszínű dolmánya végig vala fecskendve. Könnyű képzelni Kata Asszony mint követgetőzött, 's a' Fejedelem még oda haza sem felejtethé az asszony mint szégyenlette hibáját, 's neki egy vég violaszín bársonyt küldé ajándékban.

[14] Bossányi Ferencznek ifjabb sőt még férfi éveiben is igen csinos kézírása volt, 's a' sorok egyenest folytak, mintha olmozás után voltak volna írva. Most keze reszkete (bort soha nem ivott), 's nagy fáradság nélkül nem írhatta többé. Ez miatt olly inast tarta mindég, a' ki írni tudott, 's diktálgatá leveleit. [15] Hozzá szokván, kevélység nélkül, bizonyos felsőséghez, mellyet a' kor' különbözése menthet előttünk, egyenes

¹³ Juliánának<)>,

¹⁴ téve [Az ékezet lehúзва.]

¹⁵ választá meg. <Uram> Öcsém Uram, jól [A gondolatjel és a „Kend” sor fölé írt javítás.]

¹⁶ gyemánt<,>

¹⁷ 's <,> reggel

¹⁸ történetemre [Átírás.]

¹⁹ nagyanyjánál <az [?]> Kazinczy Péternél [Átírás és törlés.]

396, 404, 447, 473, 720, 889 derekka jár fel és alá szobájában, 's egyik hüvelykét forgatá a' másika körül. [16] Bár kit ültete papirosához, soha el nem mulasztá jegyet nyomni körmével az író' elébe, hogy az tőle tudja a' mit magától igen jól tudott, hol kezdje a' megszóllítást, hol kezdje az első sort, hol álljon a' nap, holnap és esztendő, hol álljon a' név. – Nehéz dolgok!

169, 396, 404, 447, 473, 720, 896 [17] A' diktálások mindennap folytak, 's én ki a' diktálónak és írónak egyenlően kínos munkát mindennap látam folyni, 's a' nagyatyám' módjait 's mennydörgéseit derekasan eltanulám, levelei érkezőn a' Dietáról, felültetem magamat az asztalra, 's úgy kíntam el a' helység' Notáriusát vagy valamely vendégünket mint csudált példányom a' maga Nyékiét és Ladányiját. Akkor már írtam ugyan ólom nélkül is, de azt lassú munkának néztem 's nem csak írni akarék, hanem diktálni azonfelül. Az anyám' Grácia-alakú 's ritka szépségű egyetlen testvére Klári²⁰ elúná diktálásimat, 's tanácslá hogy gyakorolgassam magam', 's nem lesz szükségem idegen segédre. Soha tanács sikeresebb okokkal támogatva nem volt.²¹ Ezentúl tinta és plajbász leve minden mulatságom, 's rajzolgatám a' mit bőrös-székeink' hátára nyomtatva láttam, 's azt a' gyönyörű két-fejű sast, melyet az asztalos a' templom' mennyezetére mázola.

169, 396, 404, 473, 720 Ezen indulgatásim nem igen látszának összezsapni az atyám' óhajításival, ki nagyon szeretett volna mint Generálist látni valaha. Még bírom egy 1764. Decemb. 3d. írt leveletem, melyben nevem alatt áll a' Generálsi titulus, de hihetőleg keserves sírás alatt írva oda, mert a' tinta' színe különbözik. Még bírom egy olajban festett képemet, melyben a' három esztendő's gyermek az akkori Károly Fő-Herczeg' sárga gallérú, fehér kabátjában, setétkék lajblival és topánkás nadrággal, 's parókás fejjel jelengeti hogy 473 hősnek indult. 'S atyám e' csuda burkolásban szerete járatni is. [18] De csak hamar látá hogy az én meghívattatásom engem épen nem a' dicsőség' mezeje felé vonsz 's bennem megcsalatkozott reményeit László negyedik gyermekére rakta által, 's nem szerencsétlen jósolatok alatt.

2.

169, 396, 397, 405, 406, 448, 681, 721 [19] Semlyénben²² volt Iskola-Mester, 's én ennek oktatásai alatt kezdém el tanulásimat.²³ Azalatt míg nagyatyám a' Dietán múlata, nekem jött egy gonosz himlő, 's elakasztá a' tanulást. Kigyógyulván abból Makódy nevű Predikátorunkhoz hordatám el magamat, 's fő gyönyörűségemet abban lelém, hogy a' vén Pap' könyveit összedúlhatam. Kivált a' Bazileai kiadásokat szerettem, igen fehér papirosáért, 's szép metszésű betűjiért. Midőn visszemlékezem e' szenvedelmimre, nem tudom elhithetni magammal, hogy ezek megmagyarázhatatlanul embryókként nem fekszenek lelkeinkben. Az idő nem fogyasztotta őket, sőt naponként neveli.

169, 387, 448, 474, 721, 899 [20] Atyám 1767. vissza kívánt Regmeczre, hogy esztendőt töltvén egy Kézsmárkról lehozott Deák' gondjai alatt, 's a' német nyelv' tanulásába belé kapván, a' Szepesi németek közzé vitethessem. Nehány hetekig Dienes öcsémmel együtt 1766. a' Debreczeni

²⁰ Klára [Átírás.]

²¹ Soha tanács okokkal támogatva nem volt. [Emendálva a *Pályám' Emlékezete* [I.] és a VÁCZY/KAZINCZY 1903 alapján.]

²² 2. <MDCCLXV–MDCCLXVII.> Semlyénben

²³ tanulásomat [Átírás.]

Collégiumban is tanultam, mert mindég betegebbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, nagyatyám és nagyanyám ezt ott gyógyítatá. 899

Nagyanyám' testvére Szirmay Sándor, a' Pazdicsi, látván mely gonddal neveltetünk, András nevű fiját mellénk adá, 's ez együtt vala velünk Regmeczen, Kézmárkon, Patakon, négy esztendeig.

Boldogtalanabb Tanítót mint a' tót ember vala, az effélék temérdek sokaságában is nehéz dolog volt volna találni, 's atyám kénytelen vala osztolni terheiben, a' mit ez neki, a' szokásként, felette rossz neven vett. Mind ketten tűrék bajaikat, 's a' kölcsönös tűrésnek mi vallánk kárát.

[21] Atyám a' legreligiózusabb ember vala a' kit képzelhetni; meleg tisztelettel vonnattatott mind az felé a' mi szent, a' mi jó, a' mi nagy. [22] Nem hasonlítva a' magakorabeliekhez kiknek örömök közönségesen a' vigadás, ital, táncz és kártya volt; idylli²⁴ életet éle házi körében, mint igen lelkes, jó és ritka szépségű hitvesének hű férje, gyermekeinek szerető atyja. Egy tisztelt öreg asszonyság²⁵ nekem már felvonakodott ifjúnak, azt beszéllé hogy a' maga korában az ifjúság díszé Zemplény, Abaúj, Sáros Vármegyékben, az atyám volt, érett lelke, nemes módjai 's tiszta erkölcsi által, kit a' nem jó példák meg nem szédíthetének. Termete nem szálas, arcza igen kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékek. Nyelve magyar, deák, német, tót. Legkedvesbb olvasása Thuánus, és némelly Theologusok; akkor még ők voltak becsben. Reggel velünk, estve minden cselédjeivel ha felekezetéhez tartoztak, együtt végzé el imádságát, estve zsoltárt is énekelve hozzá, mint atyja, 's nagyatyja András, Ungvári Vice-Ispán 's Fő-Kapitánya a' Zemplényi Felköltettek; 's ennek atyja Péter, a' Fejedelmi ház' első rendű Udvarnokja, 's minekutána eljátszott életét megmentette, Assessora a' Királyi Táblának, tovább kinevezett, de a' szolgálat' kezdete előtt elholt, Itélő-Mester. Eleimnek a' vallásosság házi tulajdona volt, 's más színben mint ama' régi vala, most is az. Dienes öcsém Bihari Fő-Notáriusságában, és Susána húgom, özvegy Péchy Sándorné, a' templomban magok éneklének a' sokaság között elől, a' mit csak az Iskola-Mester szokott tenni. 57

[23] A' Kézmárki tót Deák²⁶ bennünket a' német nyelv' tanulásába egy képekkel gazdag Biblia' olvastatása által vezete, 's én történetből Esaiásnak valamely Részét olvastam meg a' kép mellé. Elragadtatva érzem magamat a' Proféta' munkájának poetai szépségei által, és mivel a' nyelvet nem értém a' hogyan illet, kivitem az atyám' magyar Bibliáját, 's most éjjel nappal a' Profetákkal mulattam magamat, míg az az Apocalypsis eliszonyíta. [24] Atyám örülve látá hogy nyomdokait járom, 's a' Pál' Leveleit adá kezembe; de Pált én olvasni soha nem tudtam. Eltolt az az iskolás hidegség. Ellenben az Új²⁷ Testamentom' historiai könyvei, és még inkább a' mit az Óban találtam, még a' Hübner' gyilkoló előadása mellett is kedves olvasásaim maradtak, szinte öreg napjaimig. 409, 681, 686, 721

[25] Atyám nagy beszélő vala, 's szeretett sokáig ülni asztalnál, 's mondogatá a' mit láta, halla, olvasa; a' mi nevezetes szüléjével 's ezeknek barátjaikkal történt; a' mi csin- 398, 408, 448, 474, 682, 722

²⁴ Idylli [Átírás és lap szélére írt javítás is.]

²⁵ tisztelt asszonyság [Az „öreg” sor fölé írt beszúrás.]

²⁶ tót <deák> Deák [A törlésen belül a kisbetű nagybetűvé átjavítva.]

²⁷ új [Átírás.]

23, 44, 437, 734, 899 talankodásokat az elmésségeiről még ma is emlegetett András testvéröccse gyermek- és ifju-korában űze. 'S míg Dienes és Szirmay András tényeiraikra hajolva elszunnyadtak, a' Vir Doctissimus pedig pipájához ásítgatott, én az efféléket elolthatatlan szomjival hallgatom.

387, 408, 474, 722 [26] Még most is toll lévén minden mulatságom, mint Dienesnek a' lapta, tele írék a' hallott történetcskékkal egy két ívet, de őrizkedve, hogy Praeceptorom, az a' rossz-kedvű ember, meg ne sejtse. Hijába rejtegetém azt mátráztim közt, rá akadt, 's vitte atyámhoz, panaszt tőn, hogy illy haszontalankodásim miatt nem megyen a' *dic, duc, fac, fer*. Atyám meghagyá, tegye vissza papirosimat a' hol lelte, 's titokban; de maga nagy örvendezéssel szalada anyámhoz, hogy fajok Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvcsináló. Anyám megsugá nekem mi történt, 's az Auctorságnak egyszerre vége lőn, mint a' Generálisságnak.

3.

169, 388, 409, 448, 474, 722, 902 Felviteténk²⁸ Kézsmárkra, 's a' Praeceptor meghagyatott mellettünk. 'S ez itt ronta el osztán bennünket, nem lévén szem alatt. Nem tanított, nem tanult.

389, 412, 475, 722 A' Confoederatio' bajai elől ellillantott lengyel Uraságoknak egy része Kézsmárkra, Eperjesre, 's Regmecz tájékira voná félre magát. A' vad Herczeg Radzsivil Eperjesen nyeldeste a' Tokaji bort, Kézsmárk a' nem gazdagokkal tele meg; férfiak, asszonyok, számos és cifra cselédjeikkel, sok és szép lovaikkal; sokan nemzeti talárisokban, némellyek már Párizsi szabású öltözetekben. A' Császár nevét viselő Huszár-ezred itt tartá gyakorlását. Kézsmárk alatt egyfelől Nyéréig, más felől Leibitzig gyönyörű rétek; a' városhoz közelre emelkedő óriás Tátra' csúcsai, nyárban is ellepve bérczein hóval, 's új meg új színben mindég, új meg új világításban – mennyi alkalom időnket elvesztegetni! A' nélkül hogy tudtam volna hogy az ollyat Poeta és Festő csudálgatni szeretik, egész órákig andalogtam a' varázs látványon, 's igen nagy templomjáró valék, mert ott képeket leltem és muzsikát.

389, 410, 448, 475, 722 Házi-gazdám Cornidesz Úr, azon házban, mellynek keleti fala mellett egy keskeny sikátor vezet a' Cathol. templomhoz a' nagy úczáról, látá hogy szeretnék szeretni valamit, 's egy ízetlen Románnal ajándékoza meg, mellyet az atyák örömet adának gyermekeik' kezeikbe, hihetőleg a' szenteskedő czím miatt. Soha nekem kedvesbb ajándék nem adathatott, 's ezentúl minden örömem a' Rényiskola (*Tugendschule*) volt. – Ha elveszett idő e ez is? Sőt inkább! Ebből tanulék meg németül, ebből kapék még több kedvet az olvasásra, 's a' ki azt kapott, mindent kapott. Sok helytt nem értém, de szüntelen olvasván, annyira juték, hogy mindent értettem, 's nem vala szükségem magyarázóra. [27] Ha az atyám más helyre küldött volna mint Kézsmárk, 's ha nevelésünket nem egy nyomorult emberre bízta volna, mivé nem lehetett volna emelkednünk! [28] Így minden nyereségünk az vala, legalább nekem az, hogy Lesch Daniel gyönyörű írású iskolai Tanítónktól megtanulék szépen, csínosan, gondosan írni. [29] Ujaink rövidebbek valának mint a' Violín' nyele, 's féltették mellyünket a' hárántsíp' fúvásában, 's így a' Muzsikában elő nem haladhatánk.

²⁸ 3. <MDCCLXVII – MDCCLXVIII.> Felviteténk

4.

[30] Most²⁹ (1769. Septemb. 11d.) Dienessel és Szirmay Andrással együtt Patakra vitetém. A' Kézsmárki Deák velünk jött, hogy a' mit németül tudunk, el ne felejtjük. 170, 391, 413, 475, 723, 905

Soha még addig Patakon németül tudó gyermek nem volt, mint németül tudó Togátus nem, az utánunk nem sok idő múlva Pozsonyból oda lejött Decsy Sámuelig, ki Bécsben a' Magyar Kurír' leveleit írta. Az ifjúság ezért bennünket tokosoknak csúfolgata.³⁰ Maga Vay József is, kit én Grammatista, tanulása' utolsó esztendejében³¹ ott értem, mint a' két szép testvér Lónyai, László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon még nem tudták. 412, 448

Vagy azért, hogy mi tudánk a' mit ott senki nem más, vagy atyám' példátlan gondjaiért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehet nem pirulnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk, pedig azt kellett volna mindenek-felett; de mind a' Kézsmárki Deák, mind iskolai Tanítónk Olasz Péter, (később Kazinczi Predikátor, Miskolcz mellett, Borsodban) úgy hívék, hogy az onnan jó, mert Kézsmárkon más könyvből tanulánk mint Patakon.

5.

[31] Atyám³² örült hogy hírbe jövének, mert az, úgy mondá Professorainknak, előtörekedésre kényszerít; 's készebb vala elmúlasztatni az iskolát, de vitt mindenhová, a' hol látni lehet valomit, és mind hogy lássunk, mind hogy láttassunk. Gyűlés vala Újhelyben, 's ott valánk; akasztottak, 's megnézetek velünk; torturáztak, jelen volt, 's a' jobb érzés', jobb gondolkodás' magvát³³ hinté el kebleinkbe, 's baráti igazításokkal bánt inkább velünk, de kényeztetések nélkül, mint hideg felsősséggel. 475, 723

Egyszerre hír terjede el hogy II. József Május' 20d. 1770. Patakon fog ebédelni. Más atya megeléglé vala, hogy gyermeke a' nagy Útazót szekerekben pillantsa meg: ő bėjöve, 's a' jobb nézők közzé vezetett el. [32] Megérkezének a' szekerek, 's a' fogadó' ajtaja előtt állának meg, melly a' kisebb nagy úcza' kelet-déli szögletében³⁴ áll. A' Császár, kiszállván, egyenesen méne szobájában, de egyszerre ki is jött, porszínű felső kaputban, honja alá fogván széles ellenzőjű, viasszas zöld vászonnal bevont félsphaera³⁵ formájú uti casquetjét, szó nélkül idvezlé a' látásáért megjelenteket, 's deák nyelven tudakozá melly helyeken fogna lovat váltani Munkács felé, 's egyik hely a' másikától mennyire fekszik. A' feleleteket ólmával feljegyzé Zsebkönyvébe, ismét meghajtá magát, 's elzárkozott hogy ebédig dolgozhassék. Ebéd alatt meg vala engedve a' bemenetel Uraságoknak 's Asszonyaságoknak. A' hét személyre terített kerek asztalnál az utolsó helyt foglalá el, baljára annak a' ki az ajtón, az asztal végében, belépett. Balja mellett 43, 45, 46, 432, 449, 475, 723, 907 432, 449, 475, 724

²⁹ 4. <MDCCLXIX.> Most

³⁰ bennünket <németeknek csúfolata> tokosoknak csúfolgata.

³¹ <fél>esztendejében

³² 5. <MDCCLXX.> Atyám

³³ magvai <t> [Átírás és törlés.]

³⁴ nagy úcza' <kelet-déli szögletében> kelet-déli szögletében [A törlésen belül a „kelet-déli szög” korrektúrajellel beszúrt lapszéli javítás.]

³⁵ félsphaera <jú> [Az ékezet lehúzva.]

- 907 sógora Albert Sax-Tescheni Herczeg³⁶ és Lengyel Királyfi, Magyar-ország' Helytartója, ez mellett Hadi-Marsal Gróf Lacy (kimondása Laszczi), legfelül Nostitz³⁷ Generálisok.
- 432, 449, 476, 724 [33] A' Vice-Ispán, a' híres Szirmay Tamás Antal, unokatestvére az atyámnak, nekünk gyermekeknek is megengedé, hogy a' Császárnak egy tányért nyujtsunk. – Álmélkodva láttam itt hogy a' Császár' könyökén foldva volt a' veres gallérú zöld kabát, sárga gombokkal; lájblija és nadrágocskája citromszín, térdein fejez gyolcs kamásli; 's még inkább álmélkodva midőn ő, ki bort soha nem ivott, felvév a' palaczkot, ³⁸ 's a' bor' színét nézellvén, ezt kérdé: *Iste vinus Tokajinus?* – Útálta a' vesztegetést és czifrát, 's példát akara adni a' foldott könyökü kabáttal.
- 432, 449, 476, 724 [34] A' mint felkele a' nem hosszú ebéd mellől, asszonyainkhoz fordúla, 's enyelgve szólla hozzájuk. De azok közt csak egy sem volt a' ki nyelvét értse.

6.

170, 391, 413, 450, 476, 724, 909 Másfél³⁹ évet töltvén, az akkori szokás szerint, a' Syntacticában, most a' Poeticába menék által, 's itt az a' szerencse ére, hogy Tanítóm (Szathmáry Paksi Sámuel, fíja a' Theol. Professornak, Mihálynak) szereté a' mit tanított. Így azt lehetetlen vala nékem is meg nem szeretnem.

Vége vala szerelmeskedésimnek a' Rényiskolával, 's magam sem értém mint eshetik, hogy én, ki amott Cornélius Nepost meg nem tudám szeretni, sőt nem is értettem, itt sok örömet az Ovid' keserviben nem találék ugyan, de a' Metamorphosisok' Könyveit, Virgilnek kivált Eclogájit, és a' mit Horátnak Odájiban már megértheték, megtanulám, bár nem parancsoltatott.

Deákom, midőn elébe állék, hogy neki felmondjam leczkém, előre megzavara ijesztéseivel, 's rettegven büntetésitől, előtte három sort sem tudtam soha elmondani.

170, 425, 455, 476, 725 De a' Bodrog' szélei, 's a' berek a' Bodrog' jobb szélén, zengének midőn ott magamban és elakadás nélkül mondam Alexist, Corydont, 's Daphnének elváltozásait.

170, 391, 414, 450, 476, 725, 911 Eltöltvén esztendő a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle áltvitetnem. De én kérém anyámat (atyám ekkor fogott anyai nagyatyámmal Nyitrába járni) hagyna veszteg még esztendeig a' Poeticában. Ez bejött Patakra, kikérni Professoraim' tanácsát. Rettege hogy hátra maradtam, 's azért vágyok vesztegleni.

Prof. Szent-Györgyi István tudni akará, mi indít e' szokatlanságra, 's megértvén okaimat, nem csak javalá azt, hanem akará is. Társai hajthatatlanok valának, kivált egyike (Szentesi). Te belé szeretél ezekbe a' te Poetáidba ugymond; de ott majd Cicero elviszen a' Fórumra 's az Atyák közzé, 's hallani fogod mint harsog Catilína, Verres és Antónius ellen, hogy az a' Caesar megrendül, 's kiejti kezéből a' tekercset. Menned kell. Ott Cicerót fogod szeretni.

Átkozám magamban a' harsogót, 's magasztalóját azonfelül. Zokogva töltém első órámat a' Rhetoricában.

³⁶ Herczeg [Az ékezet lehúзва.]

³⁷ legfelül <Gróf> Nostitz

³⁸ felvév palaczkot [Javítás a sor fölött.]

³⁹ 6. <MDCCLXXI.> Másfél

7.

Generális⁴⁰ Beleznay Miklós igen kedves választ hozza felekezetünknek az Udvarról, 's mi egyszerre gyuladánk örömekre, 's az új hőst úgy tekinténk, mint régibbeinknek szerencsés követőjüket. 28, 170, 392, 415, 451, 477, 725, 914

A' gyuladás senki' lelkét nem veté inkább lángba mint szép érzésű atyámét, 's megszállá a' gondolat, hogy Beleznayt két fija által Miklós' napján az iskola' nevében köszöntesse meg.⁴¹ Előre látá hogy a' dolog ellenkezésre talál; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés', forrás' tanácsát javallani nem fogja; hogy a' Collégium' Professorai erre a' Fő-Curátor és Superintendens' híre nélkül rá nem állanak, 's fortéllyal élt. Mintegy öt nappal előbb mint Bugyiba kelle érnünk, bejöve Patakra; eggyüvé hívatá a' négy Professort, előadá szándékát, hozzá vetvén hogy az útnak el kell maradni vagy már reggel indulnunk, 's Komjáthy Abrahámot, az iskola' Contrascríbáját, kérte ki vezérünknek. A' Professorok is lángolóának, 's midőn atyám ellenzést rettege, heves buzdítót találá benne. Komjáthy előhívaték, 's atyám megtevé kérését. Más nap útban valánk.

Miklós' napja előestvéjén beérénk Bugyiba, Pest Várm., 's Komjáthy a' Plebánusnál kére szállást, azt adván elő hogy Pestre szándékozunk, 's hogy tévedésből vetődénk ide, a' hóban és sötétben ki nem ismervén az utat. Ezt ő egyedül azért, hogy gyanu ne támadhasson miért jövünk, 's az udvarban⁴² meg ne tudják ottlétünket. Más nap bójelenteté magát, kilencz óra tájban, a' Generálisnénél; nagy titokban elbeszélé hogy ő két gyermekkel jelene meg, mint az iskola' Követje, megtisztelni azon nagy férfiat, kinek Vallás és Patak⁴³ annyit köszönhet. Tizenkettő után bévezetteténk.

Komjáthy lebegő prêmes, nem taláris, fekete mentében, bársony lapos (papi) övvel elől méne, Képviselelő méltósága' teljes érzetében; mi utána zöld lebegő mentében, zöld dolmányban, nyusztal és ezüstre, 's pipacsszín nadrágban, picziny karddal. A' Képviselő hatalommal monda el beszédét; ő tudott ahhoz mikor Képviselő nem volt is: én félve hogy szégyen talál érni, mert Komjáthy köszöntömet csak Bugyiban csinálá meg. De melly csudálkozás lepte meg hallgatóinkat, midőn Dienes, anyánknak rá-maradt igen szép arczával 's muzsika zengésű hangjával, és azzal a' merészséggel melly ötet az életnek semmi perczében el nem hagyta, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant angusta mihi loca, dique locorum.* – A' Hercules Musageta pirulgatva hallá magasztaltatást, 's némán maradt. Komjáthyt a' tudományokat szerető Gróf Niczky Kristóf, később Ország-Bírája, szorítá külön; minket a' gyermektelen Generálisné elhalmoza édességekkel, csókjaival.

A' Vendégek' száma igen nagy vala, 's a' bakkancsba 's frakk hosszaságú mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben és papucsban tipege fel és alá a' hajdani Czobor-ház' utolsó sarjadéka.

[35] Bugyiban egy hétig tartóztatának. Onnan Pestre menénk be. Látánk Gödölőt és Aszódot; Komjáthy mindenütt látatá velünk a' mi érdemli a' látást; 's csak karácsonra érénk haza. 392, 416, 452, 477, 682, 726

⁴⁰ 7. <MDCCLXXII.> Generális

⁴¹ köszöntesse <.> meg.

⁴² Udvarban [Átírás.]

⁴³ Vallás és <a'> Patak

417, 452, 726, 914

[36] Kimondhatatlan a' haszon mellyet ránk ez az egy holnapnyi útazás hozott. Lelkeink szikrát kapának előre törekedni 's érdemleni a' nagyok'⁴⁴ figyelmét, és a' mit iskolánkban talán elmúlasztánk, Komjáthy lelkes beszéllései által bőven kipótolá. Ovénusnak igen sok Epigrammájit könyv nélkül tudta, 's sokat azokból a' szekeren tanúltata el velünk.

28, 170, 417, 418,
450, 478, 726, 911

[37] Atyám most valamelly Erdélyben nyomtatott könyvet láta meg, mellyet nem tudom melly ház' gyermekei fordítgattak,⁴⁵ 's szülejik sajtó alá eresztének. Kezembe adá Gellertnek egyik Értekezését, a' Religióról, 's meghagyá hogy fordítanám. Később Rabenernek Satyrájival fog megismértetni, és mikor dolgozásom a' kettőből annyira szaporodik, hogy egy Kötetet tehet, lenyomtatattja.

Elriadtam a' szóra, de ellenkezni nem mertem. A' fordítást azonban egyik napról a' másik halogattam.

8.

28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
478, 726, 919

Egy⁴⁶ nap Martzius' első hetében atyám és anyám látni jövének. Patak három órányira fekvén Regmeczhez, ebéd után elmenének tőlünk. Magyarázhatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felszöktem szekerekre, a' mit másszor nem tevék, 's messze kísérem el Újhely felé.

Harmad nap múlva jöve szekerek az anyám' levelével, hogy Offenloch Hadi-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's a' Vármegye' Orvosa Újhelyből falura vitetett. Még mindég tarta minapi aggodalmom, 's a' Seborvossal én is mentem, és minthogy atyámat nehezebben találám mint gondoltam, nem tértem vissza Patakra. [38] Martzius' 19d. neve-napja volt. Megköszöntém, 's nem elkészült beszédben. Melegen adta rám áldását. [39] Más nap, 20d., elhala élete' 42d. évében, 's özvegyen hagyá anyámat, hét élő gyermekkel; a' nyolczadik, Miklós, Aug. 15d. született.

Anyánk egyik ájultából a' másikba méne által. Ránk jöve az estve, 's én, és jelen volt testvéreim, vetkezetlen, sírva, jajgatva alvánk el. [40] Most megérkezék Biharból nagy-atyám is, és kevés napokkal előbb mint ő, nagyanyám. Sebeink új meg új felszakadásokat szenvedtek.

[41] A' temetés után, Martz. 27d. visszaviteténk Patakra. Házunk' rokonai 's barátjai közzül nem találtaték, kinek gondja volt az árván és vezér nélkül maradtakra. Kiki szána bennünket; kiki érzé melly atyát vesztettünk; de még Professoraink sem vigyázának fel tanulásunkra, 's a' hú Komjáthy akkor indúlt Academiai utazására, 's nem előbb mint hét esztendei künn mulatása után tére meg. Hollandiában ő méltónak tartaték az akkori Respublica' egyik Követjének egyetlen fíját nevelni.⁴⁷

⁴⁴ Nagyok' [Átírás.]⁴⁵ fordítgat[...], [Átírás.]⁴⁶ 8. <MDCCLXIV.> Eggy⁴⁷ fíját nevelni<, azután pedig két Gall [?]>

9.

[42] Az a' barátom,⁴⁸ kivel a' Bodrog' szélén és a' berekben Virgílt declamálgtám, 478, 727, 921
Szathmáry Mózes, most Bibliothecáriusnak nevezteték. De ötet elposhasztották a'
fenntebb tudományok. Belé csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milton neki istenká- 425
romló vala, mert⁴⁹ az ördögökre kilőtt villám futásában elakasztaték, 's nem vala előtte
nevetségesbb dolog mint abban gyönyörködni hogy hang és hang mint csapnak egygyüvé,
's ellenkezve és hasonlítva a' léleknek habzásit festik. Békét hagyék a' poshadt
Theologusnak, 's barátságunk ízléseink' külömbiségei mellett is ingatlanul álla fenn.
Elzárkozámmal vele a' Bibliothecába, 's alkalmasan ismervén a' Róma' Költőjít, azokat
kerestem fel a' kik az újabb időkben írtanak deákul. Penthernek Architecturára tartozó 421, 455
foliántjait kihordám szobámba (az utolsó volt az úgy nevezett Katona-sor' alsóbb ren-
dén, a' Bodrog felé), 's szüntelen rajzolgaték, olykor még éjjel is, három négy gyertyát
gyújtván meg, míg a' rajzolásban csaknem egészen megvakulék.

Valamelly Togátus Újhely és Patak közt a' jég alá fúlt. Koporsójára versek 's tarka
festések függesztetének. A' sáfránnyal, cinóberrel csillogó festések sorában az enyém,
fekete tusban mosdalva, szerénysége által kedvelteté meg magát, 's Gyürky István, ké-
sőbb Tornai, végre Torontali Fő-Ispán és Referendárius, bémutatá azt Professorának, 422, 456, 479, 728
kitől a' Mathesisben privatissimákat veve. Ez látni akará minden rajzaimat. Dicséré a'
mi nem vala egészen érdemetlen javaslásaira, 's kimutatá a' hibákat; de nem parancsolá
hogy újabb darabjaimat vele ezután láttassam, én pedig azt hozzá elvinni, 's vezérlését,
oktatásit kikérni, 's az az én hibám vala, nem mertem.

[43] Ez a' Professorunk mutatá Gyürkynek egy Göttingi Almanachját, 's elbeszélé 425, 459, 479, 729
neki, hogy Kaestnernek, a' nagy Geometrának, egy háromsorú Epigrammája melly
ezen Almanachban áll, egész Német-ország⁵⁰ által mint csudálatott:

Auch du, mein Sohn? sprach Julius –
Rom meine Mutter! – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer, Dolch der Freiheit!

s tüzelt, fordítanám le. [44] Mi vala könnyebb? Az utolsó sornak nem kelle rímet 479, 729
keresni, a' két első ríme készen álla, 's áltadám neki fordításomat.

Fiam, te is? mond Július.
Anyám de Róma! monda Brútus,
'S mélyebben döfe meg, Szabadság' szent vasa!

83

[45] Most én kérém Gyürkyt, hagyná nálam a' könyvet. Kiírtam minden jobb darabjait, 's 479, 729
még bírom egy rezét, mellyet plajbász nélkül, szabad és könnyű kézzel, kimásolék.

Gessnernek két Idylljét is a' könyvben találtam. Ki az a' Gessner? Írt e egyebet? és 425, 459
mit? Miként lehetne a' könyvet megszerezni? Ezt akarám tudni, 's Patakon senki nem

⁴⁸ 9 <MDCCLXXV.> Az a' barátom,

⁴⁹ vala, <hogy> mert

⁵⁰ Német-ország<on>

921 volt a' ki megmondja. Akkor ott még nem voltak Könyvárosi Catalogusok, Tudós-Újságok, 's könyveket csak kótyavetyéken vevénk, 's azok Hollandiából és Helvetiából hordott tudós lomok voltak egyedül.

10.

419, 455, 479, 730

[46] Egy francia fiatal Tiszt, Cap-Martin de Chaupy, düelljei miatt Párizsból, Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább tovább szökve Bécsbe vetődék, 's megszállítá Komjáthyt, ha neki nem szerezhetne e élelmet. A' megbecsülhetlen barát a' francziát hozzánk útasítá.

Jött az; gyalog, éhen, szomjan, üres erszénnyel, rongyosan, de hozta szurkálóját. Én azon órában kiküldém a' Komjáthy' levelét az anyámnak, 's inasom hozá⁵¹ a' választ, hogy a' francziát tartsuk meg, 's vegyük leczkējít.

A' vígkedvű⁵² Dienes nem akará tudni, minek kellene neki a' francia nyelv: én három holnap alatt folyvást olvasék.

A' szerencsétlen embert megszállá viszketege, 's bántás és neheztelés nélkül dumra provocálgatá a' Deákokat. Azok elúnák kéréseit, 's elfogadák a' hívást, de botra, 's vad pajkosságból kegyetlen csapásokat tettek hátán 's karjain. A' szúrásokkal, vagdalásokkal elborított, 's végig hasított czombú ember, már most kék foltokkal is elborítva, vette szurkálóját, 's ment. Eperjesen Lengyelek tartózkodának, 's Herczeg Rzevulsky Lectorának fogadta. Hozzá szokván a' borongáshoz, három holnap mulva a' Herczeget is ott hagyá.

420, 454, 480, 683,
686, 727, 924

[47] Haki most ismeri a' virágzó Patakot, nem fogja hihetni, melly bomlott állapotban vala az mind addig, míg azt Vay József újjá nem teremtette. A' Philosophia Professora halálos betegségben fekvék midőn keze alá jutottam és néhány holnapokig sínlett; a' Hisztóriákat 's Természeti Törvényt tanító fél esztendeig sem tarta leczkét szemeinek csaknem teljes elsötétedések miatt; az, a' ki Theológiát tanított, öt esztendő alatt méne végig tudományán, pedig keze alá minden hatodik holnapban új hallgatók jövének által; a' negyediket, ki Physicát és Mathézist tanított, senki nem akará hallgatni, képzelhetlen nyerseségei miatt; 's a' megbetegedett vagy Patakról eltávozott Professornak nem vala Supplense. [48] Professorok, tanulók eltávozáának Patakról minden hír nélkül, 's künn mulatának valamig kedvök tartá. A' Publicusok (talárisba nem öltözött hallgatók) kártyáztak, tánczoltak, vadásztak, ablakokat törtek; 's ha felidéztenének, nem jelenének meg, 's nem vala bántások. Egy áldott szokás tartá rendben a' nem legrosszabbakat; hogy az iskolához tartozóknak ismertessenek, sorba járák vasárnaponként a' négy Professort, 's ilyenkor egy két szikra vetődék lelkeikbe.

36, 420, 455, 480,
683, 687, 727

36, 420, 480

36 [49] – *Frater H* –, mondá ennek Prof. Szentesi, kihez ez Sz–vel lépe be, *audio te tantum in lusu chartarum pictarum fecisse progressum, ut jam ipsum etiam Sz– antecellat*. Ezek elhirdeték a' szót, 's az annyira megrázá az ifjakat, hogy egy ideig megszűntek⁵³ űzni ezt a' legbolondabb 's veszedelmes örömöket.

⁵¹ inasom <vissza>hozá⁵² víg kedvű [Összevonva.]⁵³ megszűnték [Az ékezet lehúzza.]

[50] Professoraink közt egy sem volt kinek annyit köszönheték mint Szent-Györgyi Istvánnak. Nyílt fej, nyílt szív, nyílt lélek, de egy neki saját hajthatlansággal. Pedántság mondhatnám, ha sok tudományát víg kedv nem szelidítette volna. Az iskolának minden ifjai közt, 's hívatála' kezdete olta, én valék az az egy, kit sétálásai alatt⁵⁴ maga mellé venni méltóztatott, és én épen sétálásai alatt tanultam legtöbbet. Leczkéjén annyit nem; ott a' tanult ember volt: leczkéjén kívül az eszes. Írásimat forgatván, megsejté egy görög conjugatiómat, 's félve vallám meg hogy elkezdék tanulni görögül. Tudni akará, miért akarok tudni görögül. Hogy Anacreont érthessem, felelém; Gyermek valék, azt hinni hogy⁵⁵ a' kisded Anacreont olly könnyű lesz értenem, mint nehéz azt a' vastag, azt az imádva tisztelt Homért. Dicsérte törekedésemet, tüzele, bátoríta; beszéllé⁵⁶ hogy fija három hónap alatt olvasá Homért, de én azt hinni nem tudám. Bár egy két leczkét adott volna inkább!

[51] És még is Patak, minden fogyatkozások mellett, melly fiakat nevele már akkor is! Mert a' tanulás inkább függ a' tanuló' szorgalmától mint a' tanítóétól; mert Pataknak húszezer kötetnyi Bibliothecája van, 's a' könyvek a' tanulók⁵⁷ szobájukba is kiadattak; mert az igyeksző gyertyát gyújt a' másika' gyertyájánál, és talán leginkább azért, mert az öreg Theologus Szathmáry Mihály engem arra szoríta, hogy Excerptákat tartsak. [52] Boldog a' ki Vaynak ideje előtt tanúla ott! még boldogabb, a' ki az ő Fő-Curátorsága olta, midőn a' Tanítók' száma megszorították, 's tanulóra 's tanítóra szem vigyáz.

11.

[53] Érzeni⁵⁸ kezdék hogy a' mi ránk ragad a' leczkéken, toldozott portéka; a' Természeti-Törvényt Grótiusnak *de Jure Belli et Pacis* című vastag könyvéből tanítá Professora, 's midőn keze alá juték, a' könyv' közepében járt, 's ő elégnék tartá a' könyvet felolvasni, minden magyarázat, minden kikérdés nélkül.

Panaszolkodván magunk közt hogy nem haladhatunk, egy igen nagy talentomú, sok tanulású, szavas Primárius (így neveztetnek a' tizenkét legelső a' Togátusok közt) tudatá velünk, hogy ő nekünk kész lesz adni privatissimákat mindenből. Egybe állánk tehát őtet hallgatni, 's a' mindentudónak valóban sokat köszönhetünk. A' mit nem tuda, 's nem tanúla is, megolvasá, 's kész vala vele. De csak hamar mind mi érzünk, mind ő is érzé, hogy a' mindentudóság bajos portéka, 's elakadván az Algebrában és Metaphysicában, jobbnak látá bennünket kirekesztőleg a' legszükségesebb, a' legfelsőbb tudományban, a' Theológiában! oktatni. Én abba hamar belé csömörlöttem, három társaim excelláltak benne, szinte a' borzadásig.

Visszatérék tehát szerelmimhez, 's kihordám a' Bibliothecából a' Poetákat, 's rajzolgattam, festegtettem. Török István kére, hagynám el haszontalanságimat; 's az intésnek nem látván semmi sikerét, ígéretük által igyekezék arra bírni hogy három jobb társaim'

⁵⁴ sétálásai <közt> alatt

⁵⁵ felelém; <olly> gyermek valék, <hogy azt hittem> hogy [A nagybetű átírás, az „azt hinni” törlés fölé írt javítás.]

⁵⁶ <el>beszéllé

⁵⁷ tan[...]/ [Átírás.]

⁵⁸ 11. <MDCCLXXV.> Érzeni

426, 459, 481,
731, 924

példáját követném. Egyike ezen ígéreteknak az volt, hogy ha én a' szüreti szűnnapok alatt végig olvasom Vitschiusát e, vagy Vitringáját, két munkával fog megismertetni, melyet kezemből soha le nem teszek. Küszködtem magammal véres veréjtékes küszködésekkel; de hogyan olvashatna az fél oldalt⁵⁹ Vitringában vagy Vitschiusban, a' ki a' Rómaiakat megízeltette? Elmúlván a' szűnnapok, látni akará, teljesítettem e a' mire kért. Én majd itt, majd ott megnyitám a' könyvet, vaktában, 's olvasám neki, 's azt kértem, hogy rá vihetné e ötet a' lelki ismeret hogy engem olly dolgok' tanulásával gyilkolgasson. Úgy tetszik, a' két munkát Török István is csak nevérol ismeré, mert harag és minden szó nélkül elővéve könyvei közzül a' Morhóf Polyhistorát, és a' Csókók' kedves Énekesét, Janus Secundus Hagiensist. Ezentúl egyedül e' két Írórt olvasám, és sok ideig azután egyedül őket. Miért nem kívánta inkább hogy a' Calvin' Institutiójit, és Werenfelset, 's Turretín Alfonzot, a' két utolsót a' dologért, az elsőt szép deákságáért. Úgy teljesedve volt volna kívánsága, 's örömmel, gyönyörűséggel.

12.

28, 170, 421, 453,
481, 731, 937

Hogy Magyarnek illő volna nemzete' történeteit ismerni, és hogy e' széles kiterjedésű stúdiumhoz korán kell látnunk, az Török Istvánnak 's más valakinek Patakon, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' haszontalan örök tanulása mellett, eszébe nem tuda jutni. Elfogva e' szükség' érzésétől, azon badar gondolatra juték, hogy a' dolgot a' Hunnokon kell kezdenem Deguignes és Práy szerint. Kivevém tehát a' munkát a' Bibliothecából, 's kivonatokat csinálék belőle. Nem értém ugyan, czélomhoz annak tudása mit használhat; de úgy hittem, hogy a' látni vágyott tartományhoz homokpuszták vezetnek.

Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' levele, hogy a' melly fordítást atyám parancsolt vala, vinném le Prof. Öry Gábor Úrhoz, a' későbbi Superintendenshez, 's kérem, tekintse végig; akkor tisztázzam le, 's küldjem ki, hogy még examenig kinyomtathassék. Hozzá szokva szüléim⁶⁰ akaratját kifogás nélkül teljesíteni, 's azon meleg tisztelettel, melly szívemet mindég lángba gyulasztotta, valamikor megholt jó atyámról emlékezém, levivém a' Gellert' Értékezését Professoromhoz, 's kértem, tekintené meg dolgozásomat. Az megértvén hogy fordításomat ki akarják adni, fejet csóválva kérdé, miként juthat fejembe illy vakmerő szemtelenség. Szerencsémre velem vala anyám' levele, 's előmutattam azt. A' Professor elfojtá gúnyait, 's belé sem pillantván papirosaimba, azon szelíd intéssel ereszte el, hogy illy komoly tárgy nem illik ifju esztendeimhez; fordítsam inkább Gellertnek Meséjít, de mind, 's a' Gellert' verseinek szchemájában, 's még examenünkig, melly már közel vala. Anyám 's Puky Ferencz Úr, később Nógrádi Vice-Ispán 's Consiliárius, elértették a' bölcs tanácsot, 's nyomban jöve az új levél hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam titokban, 's küldjem minél előbb.

Az embert ollykor a' legzavartabb gondolatok érik, hogy később nem győz álmélkodni, mint juthatott olyanokra. Illyen vala nékem az a' szerencsétlen óráim, mellyben a' Práy' Hunnjainak olvasások alatt azon gondolat ére, hogy ha a' történeteket akarom

⁵⁹ oldált [Az ékezet törölve.]⁶⁰ szüléim' [Átírás.]

tudni, előbb a' földdel kell megismerkednem; 's így a' Hunnok Ázsiai történetihez a' 931
mai Magyar-ország' Európai Geographiáját tanultam meg, 's olly lelkes munkából mint
a' Losonczi István' Kis-Tűköre. Minthogy anyám sürgeté a' munkát, az a' gonosz csá-
bító, melly engem a' Práy' Hunnjaira téveszte, azt sugá nekem hogy csináljak egy⁶¹
újabb Kis-Tűkört. A' hirtelen összefirkált és senkivel nem közlött Magyar-ország'
Geographiája tehát megjelene Kassán 1775., szurtosan, mint érdemlé. [54] Azt még az 421, 453, 732
a' szerencsétlenség is éré azonfelül, hogy egy német magyar, ki az íveket a' nyomtatás-
beli hibáktól megtisztongatta, a' Kassai Lutheránusok Rectora⁶² Klein Efraim, anag-
rammai nevével Fémer Kílian, emitt amott német magyarságával czifrázgatta meg. A'
Könyvkötő álom nélkül tölte egy két éjet, hogy a' nyomtatványokkal az exámenig
elkészülhessen.

[55] Álla az. Osztályunk fellépe az Auditóriumba, 's kevés pillantatokkal előbb mint 421, 454, 482, 732
elereszteténk, az anyámnak két cselédje az összekötött nyalábokat feltevé az asztalra,
's elfordúlt. Senki nem tudá mi az; én pedig megpillantván a' két cselédet, szerettem
volna hogy nyeljen el a' föld. Oszlának társaim, 's én elrejtezem. Anyám értem küldé.
Mentem tehát; megoldám a' nyaláb' kötelékit, 's ajándékimat osztogatni kezdém. –
Quas tu ibi merces proponis? kérdé a' metszve szóllani szerető Eloquentiae Professor, ki
H- és Sz- kártyázó társakat olly szépen megdicséré. [56] Némán maradtam, 's siettem 421, 454, 482, 732
áltesni a' keserves munkán.

Már úgy hívém, keresztül estem minden bajomon, midőn Superint. Szilágyi Sámuel
Úr, Debreczenben, csendet parancsola, 's nevemen szólított. Sápadtan, mint a' holt,
előállék. A' munka ugyan hibás, úgy mond, a' mint egy két belé vetett pillantás után
látja; de melly dicséretes törekedés e' gyenge esztendőkből! Ne szűnjek meg. A' szor-
galmas gyakorlás, vezérelve a' férfias tanulástól, sokra fog vihetni. Példákat horda fel
hogy mások is így kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg eljutának dicsőségekre. –
Nem⁶³ tudom van e sok Író, ki illy keservesen lakola első kirepüléséért; de felfogadám
hogy nevem nyomtatva soha többé nem lesz.

Azonban házunk' barátjai ostromlák anyámat, dolgoztasson ismét a' mi ezt felejtes- 170, 422, 456,
se, 's mind inkább látám magam is, hogy azzal magamnak 's az atyám' kedves árnyéká- 482, 733, 933
nak ezzel tartozom. – Egy társamnál megpillantám a' Bessenyei György' Americánusait,
német nyelven, 's lefordítám azt. Bémutatám anyámnak, 's ez megengedé, hogy dolgo-
zásomat tekintessem meg a' Superintendens Szilágyi' fijával, ki Gyürky által neki
bémutatott rajzolatimért szerete, és a' kinél bízhatám, hogy annak fija, ki tavaly a'
Geographia' kiosztásakor, az Auctori koszoru' keresetére tüzelt vala, nem fog úgy el-
rettenteni, mint a' Gellert' Értekezéséért veje. Nem csala meg reményem: Prof. Szilágyi
Márton kegyesen fogadá el kérésemet, fordításomat megtekintette, megigazította, sőt
vékony lévén a' mit adni akarok, tüzelt, írassak barátimmal magasztaló verseket, mint
az Academicusok szokták, midőn vékony Értekezéseiket akarják megvastagítani.
Megjelene a' fordítás 1776., 's ez is Kassán e' czím alatt: Az Amerikai Podocz' és Kazimir'
Keresztyén Vallásra való megtérése.

Anyám belé úna a' játékba, 's többé nem unszolt.

⁶¹ csináljak <tehát> egy

⁶² Rectora<,>

⁶³ dicsőségekre. Nem [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

13.

170, 422, 456, 484, 733, 936 [57] Zemplény⁶⁴ Vármegyei Vice-Ispán Szirmay Tamás-Antal Lászlónak fija, Lászlónak, a' Topolokainak, bátyja, és az atyám' testvére András, Bécsbe⁶⁵ tevének egy útát, 's a' bátyám engem magával vive.

423, 458 Alig várám hogy Pestre érhesünk 's megvehessem Gessnert, ha többet is írt mint⁶⁶ a' mit a' Göttingi Musen-Almanachban leltem. Weingandnál a' munkának minden nyomtatványai elfogytak, 's más Könyváros akkor még Pesten nem vala. De midőn Weingand a' csomót végig forgatá, szemembe tűnt a' Wieland' Musárona és Grátziáji, hollandi papirosra 's Geysernek sok képeivel, vignettivel, Oeser után. Nem ismerém a' Wieland' nevét, nem a' könyvet, de a' szép nyomtatás kívánt támaszta bennem, azt megvenni. Utam alatt Bécsig mindég azt olvasám, 's nem értettem. De addig olvasám míg végre megérttem. Azután Musáron, a' Grátziák, és Diogenesz vala olvasásom, 's egyedül a' három.

735 [58] Patakon nem lehete egyéb képeket látni mint a' mit az országban az Olasz-országi parasztok hátaikon hordottak körül. Ezek hordák el minden pénzemet a' mi volt. [59] A' bátyám ismeré szenvedelmemet, 's közel érvén Bécshez, melegen beszéllé, melly remekműveket fogok látni a' Belvederben: egy Zsidót, ki fejét kiüti az ablakon; egy öreget, kinek szemöldökében 's szakálában kiismerhetni minden szálát; egy kast, mintha élne; egy csomó virágot harmatosan. Bécsben a' Vice-Ispán⁶⁷ nem mulathata tovább öt napnál, 's nyugtalan vágytam meglátni a' Belvedert, 's az a' vágy kiüte Gessnert fejemből.

Végre fellépénk a' Belvederben minden Magyarázó nélkül. Bátyám, kinél a' természet nem fősvényen pótolá ki 's minden nemből, a' mit a' tanulás nem adott, vezeté társait, 's a' márvány szálából balra tért által, az Alföld' Iskolája felé. Tudta hol áll a' Hoogstráten' Zsidója, 's nem állá meg míg hozzá el nem jutott. De rám, mingyárt az első szoba' faláról, egy dagadt szemhéjú fej tekinté alá, 's én ettől el nem tudék mozdulni. Bátyám eljede, nem látván a' Zsidó' csudálgatói közt 's értem jöve, fedett hogy elmaradtam, hogy gondokba ejtettem. Most a' Denner' öregéhez vivének; már számlálgaták annak szakálszálaikat, már csudálgaták a' harmatcseppeket a' Van-Huysum' virágain, 's ismét nem valék a' csoportban. Úgy hitték, gyermeki nyugtalanságból a' Rubens Ferencze és Ignátza felé mentem el; de én másodszor és harmadszor is a' dagadt szemhéjú fej előtt állék, 's alig hallám elragadtatásomban hogy nevemen szólítanak. Bátyám pirúla értem, hogy tompábbnak találá mint reménylél. De midőn önszeretetem elszédít, hogy kevéskedve emlékezem, mint érzém többnek a' Van-Dyck' festését, minnelőtte még tudtam hogy volt a' világon valaki a' kit Van-Dycknak hívtak, mint a' bátyám által csudálgatott Hoogstratent, Van Huysumot, Dennert, Hondekoert, Steinwicket; kevéségem ellohada arra is emlékeztvén, hogy a' dagadt szemhéjú fej nekem akkor még becsesbb vala mint a' Correggio' Iója, és mint mind az, a' mit az Olasz-iskola' szobájában láték. Gyönyörű fej ugyan, 's örvendék hogy már most hazánkban is sok vászonra-festett másait láthatjuk; de mi ez ama' nagyobb nemű teremtések mellett!

⁶⁴ 13. <MDCCLXXVII.> Zemplény

⁶⁵ atyám' testvére Bécsbe [Az „András,” lap szélére írt és korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁶⁶ mint<.>

⁶⁷ Bécsben<, hol> a' Vice-Ispán

[60] Azonban nem rossz órában született, a' ki, a' remekművek' első látásakor, úgy ragadtatik meg egy Van-Dycki fej által, hogy sok napokig mindég szemei előtt látja azt lebegni, mint a' szerelmes ifju a' megpillantott 's egyszerre el is tűnt leányt. 735, 936

[61] Bátyám kivive Szépkútra is, de ott inkább szerettem a' kertet szobraiért, mint a' szobákat, hol a' festések meg nem tudának ragadni. Szirmay leginkább az állatokat akará látni, 's engednünk kelle tetszésének. Még ijedve emlékezem, mint ránta félre, karomnál fogva 's sikoltva, a' német, midőn az elefánt felém nyujtá ki orrát, és oda nem ölt, de nevetem egyszersmind mint levének oda ennek látására Szirmay, a' bátyám, és egy Asszonyság, ki az útát Zemplényből együtt tévé velünk. A' nagy, de hirtelen szerencsétlenségben⁶⁸ van valami, a' mi, midőn elmúlt, emeli a' lelket: az veri le, a' mi lassú 's hosszan tart. 423, 735

Maria Theresiát az Udvari-Kápolnában láttam azon pillanatban, midőn felállá térdeiről, keresztet vete mellére, megfordult és ment. Testes és szálás asszony; öltözete hamuszín. – Az úgy⁶⁹ nevezett fekete-hétben lévén ott, a' theatrumon csak éneklések tartatának. 423, 735

14.

[62] Bessenyei Györgyöt, ki már ekkor nem vala a' Testőrek közt, 's a' Beleznay' nevében a' Protestánsok' dolgait vitte az Udvarnál, hol neki Thereziánál egy Udvari-Dáma (Grátné Asszonyság) szerze kedvességet, [63] keresém, de nem találám. Cselédje megnyitá szobáját, 's dolgozó asztalán írtam meg neki leveletem, pastellben festett képe előtt, mely asztala felett függ. – [64] Báróczi előtttem még soha nem halott név vala. 27, 417, 456, 689, 736 423, 457, 689, 736 689, 736

[65] Nem sok idő mulva azután hogy Patakra visszatértem, a' Bibliothecárius tudatá velem hogy kezéhez eladás végett valamely magyar könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, az elébe írt vers gonosz, de tele van igen szép rézmetszetekkel: – Báróczinak Erkölcsi Meséji, Marmontelből. Én azt szeretém meg a' mit a' Bibliothecárius gyaláztott, 's attól borzadtam vissza a' mit magasztalt. Még ma is bírom a' könyvet; még rajta van ifju esztendeim' öröminek kedves emléke; még ismerem a' helyeket hol édes szollása' csudálgatásiban fel fel sikoltozám. Visszavágytam Bécsbe hogy őt láthassam, hogy lelke átszállhasson rám fél mértékben. Ő vala örök olvasásom ezentúl, 's már akkor feltevém, hogy az ő koszorúja után fogok törekedni minden erőmmel a' mi lesz. 428, 459, 484, 689, 736, 948

Alig csendesedék el örömem Báróczin, midőn ugyan azt jelenté, hogy ismét valamely nyomtatványok küldetének kezéhez: hexameterek, 's kocczanók nélkül; koránt sem olly szépek mint a' Tordai nagy Poetái; de jó lesz még is megtekintennem, hogy nevessek rajta, 's lássam mit mivel a' hírszomj, midőn erő nélkül van: – Baróti Szabó Dávid⁷⁰ Versei. – [66] Elragadtatások közt faldostam azt, nem mintha sok teremtményt találtam volna Barótiban, vagy mintha a' magyar hexameter egészen újság volt volna előtttem, hanem mivel egész⁷¹ Kötet verseket láthaték, és, hála érte az egeknek! 428, 457, 485, 737 737

⁶⁸ A' nagy szerencsétlenségben [A „de hirtelen” sor fölé írt beszúrás.]

⁶⁹ hamuszín. Az úgy [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

⁷⁰ Baróti<'> Szabó Dávid'

⁷¹ mivel <örvendék> egész

428, 457, 737, 948 kocczanók nélkül. Megjövendölém hogy a' példa követőket fog találni, hogy Poezisunk új ragyogásban fog csillogni. [67] Írtam Barótinak, 's distichonokban; úgy hittem hazafiusága érdemli hogy mindenfelől végye köszönetinket, 's ki vala boldogabb mint én, midőn megérkezék válasza, 's az is distichonokban!

47, 429, 459, 485, 739, 942 [68] Ürményi József, később Ország-Bírája, új formát ada a' tanításoknak, 's Therézia Királyi Igazgatókat nevezte ki, 's a' Kassai Megyében Septemvir Péchy Gábort, az első; atyját a' második Gábornak, ki szint úgy mint atya, Iskolák⁷² Kir. Fő-Igazgatója, szint úgy Septemvir leve. Amaz megjelené Patakon 1779. Apríl. 27d., kísérve a' Kassai Academia Prodirectora Kenyeres József később Rozsnyai Kanonok által. Látni akarák a' Collégiumot, 's Professoraink felgyűjték az ifjúságot Auditóriumunkba, mellyet más nagy vendég kedvéért is sokszor tettek, mert a' Collégium nem áll a Péchynek kormánya alatt. Kenyeres tudni akará, ha én jelen⁷³ vagyok e, 's kiszóllított. Baróti köszönt, úgy mondá. Gyönyörködve mutatja mindennek leveletem, 's kér, kényszerít, ne engedjem magam a' fáradtság által elfordítani a' pályától. Útja töretlen, darabos, de annál édesbb lesz célhoz jutni. Ezt a' magyaron kívül semmi más nemzet nem teheti; mert mik a' német hexameterek a' mieink mellett! Ekkor az ifjúságnak fordult, 's engem nekik példájokká teve ki, már azt is magasztalván bennem, hogy gyuladásba hozva a' szép példa által, írtam Barótinak.

15.

430, 738, 948 [69] Gróf Teleki József, fíja Lászlónak Ráday Esztertől, egymás után veszté-el atyját és Eszter testvérét, Gróf Toroczky Zsigmondnét, 's a' kettős halált egy nem scdált Alexandrinusokban írt Elegiájával kesergé. Kijöve Erdélyből, 's két napot Álmosdi jószágában, Biharban, pihene meg. Én épen anyai nagyatyámnál mulaték, 's látni akarám a' széles tudományai 's lelke ritka nagysága miatt közönségesen⁷⁴ tisztelt férfit. Megajándékoza Elegiájának (Kolozsvárt, 1779. 4.) két példányával, 's az alkalmat nyujta, hogy velem a' Magyar Nyelv, a' Magyar Verselés⁷⁵ nevei, 's a' Magyar Verselők felől szólljon, és hosszasan. Nem vala barátja Bessenyeinek és a' mit Bessenyei és társai űztek; nem kedvelé a' Tordai Gyöngyösi' ömlő, de ízetlen leonínusait; nem a' Baróti' nyelvét 's mesterségét: a' Gróf' sanyarú ízlése 's sajátságai tudva vagynak: de eléggé igazságos vala megvallani, hogy az utolsóbb' nyomdokain több szerencsével indulván el mint eddig, idővel olly munkákat adhatunk, mellyek a' nemzetnek díszére válhatnak.

738 [70] Elegiája fényesen kitűnt minden egyéb e' nemű dolgozásaink' sorából, 's csudálva olvasá mind a' tanult, mind a' tanulatlan Olvasó, de még inkább ez mint az. Örök díszé Nyelvünk' akkori epochájának, 's a' Nyelv' barátja tisztelettel fog rá visszatekinteni.⁷⁶ Ebből vet hozzá legbizonyosabban, ha, ezt követvén, és nem Báróczit és Barótit, felemelkedheténk vala e oda, hogy Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza a' magok dalait énekelhessék. A' kik nem kívánnak egyebet mint azt, hogy a' munka erőlködések

⁷² atya, <Septemvir és szint'úgy> Iskolák'

⁷³ jelek [Átírás.]

⁷⁴ tudományai <tól,> lelke ritka nagysága <ról> közönségesen [Javítás a törlések felett.]

⁷⁵ magyar verselés' [Átírás.]

⁷⁶ fog rá <nézni> visszatekinteni.

nélkül engedje magát olvastatni, azaz, hogy a' beszéd szabadon 's válogatások nélkül 948
ömljön; hogy a' két sor tiszta rímeken végződjek 's gyönyörködtesse a' füleket; azok
úgy kedvelék ezt az Elegiát, mint a' kik a' Róma' Classicusaiból által vett helyek mellett
rá-ismertek a' Gróf' czélzásaira, 's philosophiai 's political leczkézése mellett nem
kérdék hogy az oda illett e. A' munkának philologiai 's stylistikai tekintetben meg kell
adni azt a' dicséretet, hogy beszéde nem csak az új útát törők' merészségétől távozott
el, hanem a' régiség' szennyétől is eggyzersmind.

Eggy másik Teleki, Ádám, (Dobokai Fő-Ispán és II. József alatt Királyi Commissárius,
's Józsefnek násza) 1773. Czídet adá, Corneille után; 's alexandrínusokban ez is. Nyelve 427
mint a' Józsefé, 's nincs eltarkítva újításokkal mint az új útát nyitók' dolgozásai. Hálát
érdemel mind a' ki a' régít fenn tartja mint a' két Teleki, mind a' ki azt főbb pontra
emelni törekedik. Ez soha sem esik botlások nélkül, de a' botlás el lesz felejtve.

16.

[71] Gróf⁷⁷ Döry Ferencz' halálával⁷⁸ Zemplénynek Fő-Ispánjává Al-Cancellárius 432, 460, 482,
Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatjai után Herczegi titulussal 740, 944
ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk. Iktatójává Gróf Eszterházy Károly⁷⁹
Egri Püspököt választotta; Fő-Cancellariusának, Ferencznek, testvérét. Professoraink
a' két nagy vendég' tiszteletére verseket íratának, 's Szent-Györgyi felizene hozzánk,
hogy én és az öcsém a' verset készítőik közzül el ne maradjunk.⁸⁰ Dienesnek nem vala
dolga a' verselgetés, de őt a' parancs el nem akasztá. Előszedé újabb deák Poetáimat, 's
ezeknek eggyikében egy Köszöntőt lele, mellyet kevés változtatásokkal könnyű vala
a' Patak' két nagy vendégire alkalmaztatni. Szent-Györgyi meg nem foghatá mint
juthata ahhoz az öcsém, de nem nyomozta a' titkot. A' Püspöknek és Vice-
Cancelláriusnak benyujtandó két példányt leíraták velem, mert Pataknak még akkor
nem vala typographiája, 's nem legszebb betű festőnek, hanem legcsínosabb írónak az
ifjak közt én tartatám.

A' két vendég Július' 6d. 1779. megérkezék,⁸¹ 's a' Collégiumbéli ifjúság kifoszlott
elejekbe, az út két szélén, szinte Petrahóig. A' még akkor csak négy Professor elfogadá
őket, 's a' legidősb, Szentesi János, igazán Római beszédű Oratiojában magasztalá a'
Püspöknek m o d e s t i a j á t (!). A' lelkes ember érté miért épen ezt, 's felelt: *Virtus,*
quam Dnatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis per Salvatorem nostrum his verbis
inculcatae. – – [72] (Eggy úgy nevezett Canonica Visitáció valamelly elmétlen tüze- 45
sebben viselé magát mint a' Püspök' méltósága engedé, 's ennek kérdésére, hogy ő
micsoda vallású, magát egy valláson mondotta lenni azzal, a' ki nem emlékezem
hanyadik Zsoltárt csinálta. A' Püspök nyomban tudakozá tőle, ha tudja e tehát, mit
jelentenek az említett Zsoltárban az éjjeli ijedelmek. – Az igen is bátor annyira meg
vala zavarva, hogy felejté bátorságát.)

⁷⁷ 16. <MDCCLXIX.> Gróf

⁷⁸ Gróf Döry Ferencz' <Kir. P> halálával

⁷⁹ Gróf Eszterházy Károly <t>

⁸⁰ maradjunk [Átírás.]

⁸¹ Július' 6d. megérkezék [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

433, 460, 483,
740, 944

[73] Én valék első a' Tógát nem viselőők közt, 's benyujtám a' két Kézíratot. A' Püspök és a' beiktatandó Fő-Ispán, nagy számra szaporodott kíséremekkel, folytaták menéseiket, 's a' Pálócziak, Prényiek, Dobók, Lórántfiak, Rákóczyak⁸² várában meg szállottanak.

Azon Egri Kanonok,⁸³ ki a' Püspököt kíséré, megtekinté Verseinket, 's látni akará Dienest. Elhalmozá magasztalásával, 's biztatá, hogy ha meg nem szűnik, örök fényt húz magára 's a' magyar nemzetre. Dienes pirulás nélkül fogadta el a' meg nem érdemlett magasztalást. Víg lelke távol vala azon alacsonyáságtól hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég volt hogy fáradság nélkül eshetett által baján, 's még neveté, hogy én igyekezettel sem tudám figyelembe hozni magamat, ő pedig, semmit nem téve, még megdicsértetett. Jó kedvvel evé meg az ebédet, felült egy üres paripára, 's Ujhelyig nyargala a' Bandérium' lovagjai közt.

A' beiktatás más nap olly fényben méne véghez, millyennel nem minden koronázás, 's az asszonyi nem igyekezett felül mulni a' másikat azon elsőségben, melly őtet itt nem illeti. Ezek' számában Gróf Klobusiczky Ferenczné, szül. Gróf Viczay Mária és Báro Szepesý Sámuelné, szül. Vatai-Batta, minden másokat elhomályosítának; az rózsája, ez lilioma a' színekben igen gazdag virágágyanak.

82, 433

A' férfiak' számában szemeimet Generális⁸⁴ és Abauji Fő-Ispán Báro Orczy Lőrincz ragadozá magára, mert már ekkor ismerém lelkét. Az olvasztó hőségben paróka nélkül jára fel és alá, a' Gyűlési palota' déli fala mellett, bugyogó bővségben varrott feje mentében 's pipacsszínű nadrágában, 's bajusszal. [74] Nehány képeit bírjuk, de mind eddig sohol nem a' mint óhajthatjuk. Arczának több kedvessége volt mint a' Dónátén, melly hideg, 's ő testes volt ugyan, de nem olly athléta erejű mint a' millyet ez a' kép mutat. Termete csaknem kicsiny. Epistoláját a' Bugaczi Csárdához képe előtt kellene mindég olvasni, 's úgy tekinteni fel tisztelettel a' gazdag Bölcsre, ki inkább ismeré a' dolgok' becsét mint hogy hasztalanságokon kapkodhatott volna. Övé ez is:

82, 433, 483, 741

Némelly éltét adja,
Jószágát elhagyja
Csak két réf pantlikáért.

[75] Bár lelke örökösen megmaradjon József fijának unokájin! mert az ifjabb, László, gyermekeket nem hagyott.

434, 483, 741

[76] Itt látám Gróf Sztáray Mihályt is, ki tánczra készülvén, annak őelőtte igen kedves emlékére, hogy ő Maria Antóniát, a' mi Theresiánk' igen szép leányát, XVI. Lajosnak jegyesét, Párizsba kíséré, pipacsszín frakkba öltözött, világos-kék atlasz lajblival és nadrágocskával, aranyozások, tűzésesek nélkül, 's könnyű csizmában, nem czipőben. Üstöke kontyba vala behajtva, haja szorosan a' nyaka' csigája felett megkötve, hármasan befonva, hármasan alá, fel, és ismét alá hajtva, 's fekete pántlikával bodrosan átkötve. Módjában és nyelvében egészen franczia, egészen magyar mind nyelvében mind érzésiben. Minden szép asszony őt áhítá mulattatójának, de ő itt arra vala kárhoz-

⁸² Rákóczyak' <, >⁸³ Kanonok [Az ékezet lehúzva.]⁸⁴ számában Generális [Beszúrás a sor fölött.]

tatva, hogy egy fekete, kiszáradt, nem ifju asszonyságra vesztegesse gondjait; úgy kívánák a' tekintetek. Estve ő, és Várad Kanonok⁸⁵ Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek⁸⁶ a' violínon, hallaták magokat. 433,944

A' mult kor' nagyjait még külsőjökben is, 's öltözetőkben, módjokban, 's annak szokását 's történetecskéjét ismerni, nem kis öröm. 'S az ollyannak haszna is van.

17.

[77] Közelíte examenünk, az utolsó. Epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt forró hálámat érdemlő Tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásim rendesebb menést vevének, 's a' legszükségesebb tudománynak öt esztendei tanulása nem volt egészen vesztett időm; tudám a' mit feledni kell. Ez mellett öten, Barczay Dániel, Pálóczi Horváth György, később Ungvári második Al-Ispán, és Szemere Albert, 's én és az öcsém, ötvenhat állítást defendálánk a' Természet' és Nemzetek' Törvényéből,⁸⁷ melyet Tanítónkkal együtt olly kevésbé tudánk, mint nem egyszer nem más Defendensek. – Török István bennünket azon állítással ada ált anyámnak és Római hitű anyai nagyatyámnak, Bossányi Ferencznek, hogy ha a' cathedrai tudományokat is tanulánk vala, bizvást kívánhatnánk a' papi felszenteltetést. 170, 429, 455, 460, 485, 741, 942

Peroratióval vevénk búcsút a' szokás szerint 1779. Július' 15d., a' Patronátus' jelenlétében. Prof. Szentesi felele. Elmondá mit kiálta Catulusnak a' Tanács, 's ránk alkalmaztatván a' szót, és ezt kérdvén: „Ha majd e' Nagyjaink kidőlnék, Collegiumunk és Vallásunk kikben leli fel támaszait?” beszédét e' szókon végzé: „*In vobis.*”

MÁSODIK SZAK.

18.

Az én⁸⁸ koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítának Hazai Törvényt, 952 nem még Magyar Történeteket, külön fogva a' Világ' Történeteiből. Az ifju nem tudta egyebet midőn iskoláját elhagyta, mint Dogmatica és Polemica Theológiát, mintha az, a' mit alsóbb iskolájiban tanult, ha jól tanítatott, elég nem volna. Melly törvényeinket állapodik Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, három Nickelspurgi, Linczi, Szathmári Béke, azt én Patakon nem tudtam; azt későbbben tanultam meg. Szülőjei patvariára adák, 's ott a' praxis és egy ízetlen, iszonyu vastagságú Huszti csinálák olly Prókátorrá, millyen Philosophia nélkül a' közönséges fejből válhatott.

Septemb. 9d., két holnap mulva azután, hogy iskoláimat elhagytam, áltadatám Tarnói Milecz Sámuel Úrnak, a' Tornai Urodalom' Fiscalisának, ki Kassán tartja lakást, 's vit- 170, 435, 460, 486, 742

⁸⁵ Kánonok [Az ékezet lehúзва.]

⁸⁶ Mesterek [Átírás.]

⁸⁷ törvényéből [Átírás.]

⁸⁸ 18. <MDCCLXXIX – MDCCLXXXII.> Az én

952 tem a' vastag Husztit; és minthogy az honn töltött két holnap alatt elég időm volt megsejteni hogy ez nekem épen olly örömeket fog adni mint Vitringám és Vitschiusom, vittem egyszersmind poetáimat is, 's tusomat, ecsetimet.

Principálisom egy szép tanulású, nemes ízlésű férfi volt, de szégyenle lenni Principálisom, 's hamikor hozzám szólla, mindég elpirúlt, szinte füleiig. Nem csuda hogy ezen bal szégyenlőség mellett házassági jelentést tenni valamely leánynak rettege, 's így arra vala kárhoztatva, hogy nőtelen közelítsen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prokátor' igen éltés, igen kicsiny, és igen kövér, imádkozni 's énekelni igen szerető, nyers özvegye gondoskodott; 's ez és szakácsnéja az alsó szobában lakott, Milecz az úczára, én az udvarra, a' felsőkben. Az öreg Prokátorné szükségesnek látá később egy szép leányt venni segédjére, 's ennek Milecz neki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's olly szerencsével, hogy jobbát el is nyeré. Rideg élte' unalmait atyjának, ki Pozsonyi Predikátor vala, rá-maradt theologiai könyveivel vidítgatá. Asztalnál legkedvesbb textusa vala a' *Tugend* és a' *Religion*; de közönségesen a' szó mellett marada.

Ámbár akkor a' Patvaristák még nem valának, mint most, Úrfiak, hanem félcelédek inkább, tőlem semmi szolgálatot nem kívánt. De én tudtam tisztemet, terítém asztalát a' vén Prokátorné' szobájában, pakkoltam és kötöttem párnaszákját, 's úgy találtam hogy fiatal-embernek az nincs sem kárára, sem megalacsonyítására. Egyedül azt nem engedé soha, hogy csizmáját levonjam, tisztítsam, a' mit más Principálisok akkor még kívántak is. A' régiek többet kívántak mint kell, az újak kevesebbet.

437, 486, 743

[78] Egy vasárnap dél után, a' legtisztább ég alatt, megindulánk Kassáról Buzitára. De Nagy-Ida körül tornyozódának a' fellegek, szakada a' zápor, a' mennykövek ropogtak, hullottak. Milecz reszkete minden tagjaiban mellettem, 's én, nem mervén szóval bátorítani, magam viseletemmel tettem azt; kiszöktem a' szekérből, mihelyt görbült az út, tartottam a' szekeret, 's víg beszédet kezdék a' kocsissal. Principálisom fel kezdé éledni; szégyenle hogy míg patvaristája dévajkodik 's még gyönyörűségét találja a' szokatlan, 's félelmes de nagy scénán, ő retteg. Egyedül tiszteletem tartóztata, hogy magamat igen hangosan el nem nevetém, midőn az ég felettünk nagyot csattant, 's leszállani látánk a' villám' tüzeit, 's a' Principális hirtelen kikapá fejét a' szekérből, 's ijedtében egy szót szalasztta ki száján. A' villám agyon sujta egy szegény embert a' Szesztai templom körül. Midőn oda érénk, az egész falu körüle állott. Két gyalog ember egymás megett ballaga haza felé az ösvényen, 's a' ki elől ment, látván hogy a' megette menő nem felel szavára, vissza pillanta, 's halva látta azt. A' tűz leperzselé a' három négy hét olta nem beretvált szakált, elvérezte a' homlokat, 's a' patkós bakkancsot a' szerencsétlen' egyik lábáról⁸⁹ leszakasztotta, messzére elvitte. Én kiugrottam volt szekeremből, látni min ácsorognak ott a' falusiak, 's az kedvet ada a' Principálisomnak is kiszállani, 's közzénk elegyedni. [79] Midőn ismét szekérbe ülénk, szózatossabb leve mint eddig volt, 743 vagy mivel látta hogy a' bajt jobb jó kedvvel tűrni, mint én, vagy talán mivel a' felhők kiöntötték tüzeiket, 's az ég vidám színt veve magára. Azt forgatá hogy a' baj minket is érhetett volna. Forgassuk azt is⁹⁰ hogy nem ért, 's hálás szent örömben. Láttam hogy elméjének felvidítésra van szüksége, 's minekutána maga szabadíta fel a' példával hogy

⁸⁹ szerencsétlen' lábáról [Beszúrás a sor fölött.]⁹⁰ azt is <, >

vele szálljak, elkezdém előtte fejteni gondolkozásomat,⁹¹ hogy mikor lehet, örülni kell, ⁹⁴²
's tűrni panasz és jajgatások nélkül, a' mit meg nem változtathatunk. Tetszett neki a'
mondás, 's örült, hallván hogy Caesar magának véletlenül jött halált óhajta. De ő azt
nem óhajta.

[80] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám magam eránt; olly jó vélekedést támaszta ^{486, 743}
benne felőlem a' mennykő' scénája. Egy újabb történet azt még magasbbra emelé. –
Tornán szállásunk a' kastélyban vala, Principálisomnak a' kapu felett álló szobában,
nékem a' kapu mellett költ Rondellában. Hogy légyen valaki a' kivel szállhasson, mert
velem szállani, 's az Urodalom' Cancellistájával, ki szint úgy fiatal-ember vala mint én,
[nem akart],⁹² meghívá a' Plebánust minden ebédünkhöz, vacsoránkhöz.

A' fiatal Plebánus Hajnalkövy János nem régen jöve meg Rómából, hol tanulását ⁴⁶¹
végezte. [81] Szeretetre-méltó ember, ki okosabb dolgot is ismert mint különböző
felekezet' emberivel azon tárgyak felől beszélni, melyek bennünket egymástól elvá-
lasztanak, 's szebb nevelésű mint hogy ne tudja, hogy társaságban azt kell előhozni a'
mi kedves, és így a' lelkeket egymás felé vonzza, nem a' mi egymástól eltolja. De az én
Principálisom szerette a' szenteskedést, 's ajkairól mindég folyt a' *Tugend* és a' *Religion*,
's úgy hitte hogy Luther volt az Istennek legelső Profetája. [82] Nem felelni midőn fe- ^{440, 461, 486, 744}
lelet váratik, vastagság, 's a' Plebánus így belé ereszkedék ugyan a' textusba, de mindég
csak könnyedén, 's enyelgéssel igyekezett kifejteni magát a' vitából. Milecz azt szoro-
san fogta. Egy illy vitájokban a' Plebánus elakasztá Principálisomat, pedig nem vala
igaza. Magam is rettenetesen tudós Theologus még akkor, látám hogy a' Plebánus olly
győzödelemnek örül mellyet nem érdemle; néki⁹³ bátorodám tehát megkérni
Principálisomat, engedné a' felelést nekem. Tessék, monda, minden neheztelés nélkül,
de nem álmélkodás nélkül, mert patvarista azon régibb időben illyet nem mere, 's én
szórám a' lócusokat, 's megnevezém mellyíke hol áll a' Bibliában, hogy öröm volt hal-
lani. Kérdésen kívül nékem vala igazam, 's a' Plebánus' vétke csak az, hogy nem juta
akkor eszébe a' mit bizonyosan tudott. Megvallá tévedését, 's kéré Fiscális Urat enged-
je meg hogy hozzá lejárhassak midőn dolgaim nem tiltandják.

Más nap lemenék hozzá; lakása kevés lépésnyire álla a' kastélyhoz. Tudni akará hol
vettem azt a' theologiai erudítiót, 's hallván hogy én a' legszükségesebb 's legfenntebb
tudományt öt esztendeig tanultam, kérdést teve, minek az annak a' ki pap nem lesz, és
nem jobb volt volna e az helyett Mathézist és Physicát 's Philosophiát és Historiát ta-
nulni. Egy gondolat támada bennem, mellyért most pirúlok. Tekintsük hát végig eze-
ket a' te tanulásidat, mondá, 's azon cikkelyen kezdé, mellyet Calvin és még igen
sokkal előbb más valaki abból a' haszontalan Philosophiából vive által a' maga
Theologiajába, nem gondolván vele, akármit csinál az Istenből, csak hogy az ő systemája
valami⁹⁴ támaszon állhasson. Kevés pillantatok múlva megkapva látám magamat, hogy
nem tudék felelni. Felriadva vevém kalapomat, szaladtam szobámba, magamra zárám az
ajtót, 's térdre bukva könyörögtem hogy a' kegyelem tőlem el ne vétessék.

⁹¹ gondolkodásaimat [Átírás.]

⁹² [A szögletes zárójeles szövegjavítás a [Pályám emlékezete II.] alapján.]

⁹³ érdemle; <'s> néki

⁹⁴ valami<n>

952 A' szíves tiszteletet érdemlő Papnak meg kelle sejteni hánykódásimat, 's a' theologiai
744 kérdéseket abba hagyá. [83] Az helyett arra inte, hogy szoktassam magamat a' nyugalm-
mas ülésre mikor tanúlok vagy gondolkozom. Némelly ifju nem fogja érteni melly
külömbőség lehet az közt, ha nyugalmasan ülve tanúl, vagy ha járva, de fogja, ha egy két
440, 487, 744 óráig követi. – [84] Most egy kisded kéziratot ada kezembe, mellyet ő franczia nyel-
ven dolgozott és Rómában: *Sur les livres défendus* cím alatt. Olly sok haszontalanságot
másoltam le életemben: melly tévedés vala hogy nem ezt!

Ezzel a' Savoyardi Vicáriussal űzött beszélgetésim kiverének magamból; az
Egyiptusi⁹⁵ sötétségben fellobbana szemeim előtt egy rettenetes villámsugár; elbor-
zadtam, 's közel valék a' kétségbe esésig, a' megbódulásig, midőn magamba pillantot-
tam. [85] Azért kell e haszontalanságokat tanulni hogy e' kint⁹⁶ szenvedjük, hogy a'
kiket egy jobb csillag nem vezet, az ellenkező örvénybe süllyedjenek? Szívem elvonsza
attól a' mit megkezdék⁹⁷ szeretni, 's inkább mint a' lidérczek' rettegése, mellyek néha
461, 487, 745 álmomban is felriasztottak, hogy a' szerint⁹⁸ járék mint a' megbódult. [86] A' zajt el
kell csilapítanom, mondám, 's egy Apologia' dolgozásához fogék a' Grótius' és a' Gróf
Teleki József' nemében, nem olvasván elmélkedésimhez semmit; hiszen fejem tele volt
bolondságokkal; 's azért nem olvasván, hogy a' mit írok, belső meggyőződés' sugallása
légyen. Addig dolgozám az Apológiát, míg épen ez a' dolgoztatás a' legirtóztatóbb ör-
vényekbe meríte el mellyet képzelhetni. E' kínokat köszönhetém a' tudós lomnak
azonfelül hogy időmet előlé, ellopá.

Titkolva bajomat minden előtt, 's vezetőt és tanácslót senkiben nem találván, [87]
461, 487, 745 végre egy Angyal jelene meg megtartásomra: – egy estve a' nyári vacatiókban Prof.
Szent-Györgyi látogatására jöve anyámnak, 's mintegy egy hetet nálunk tölte.
Kisétalánk a' mezőre, és csak ketten, 's én két kérdést gördíték a' tiszteletes öreg' elébe,
's nem mintha az engem háborgatna, hanem csak mintha nem jutna eszembe a' tanult
felelet. Érte 's elhallgata. Végre megszóllalt. Ne rettegj semmit; megtörtént veled a'
minek meg kelle történni; de vigyázz hogy tiszteletlennek ne taláthatassál az eránt a'
mi tiszteletet kíván. Kérdésidre nem felelek; leld fel a' mit keressz, 's fel fogod, ha tiszta
elmével fogod.

19.

439, 487, 745 Kassának nem vala Könyváros-boltja, de egy Könyvkötőnél találatának néha ócs-
ka darabok, 's megpillantám nála Gessnert és a' Gleim' és Jacobi' franczia ízlésű
Levelezéseiket. Elkezdém fordítani az Idylleket és az Első Hajóst. Sőt írtam eredeti
Idylleket is.

Gyakorlatlan lévén mind a' német nyelvben mind a' magyarban, körül tekintem
magamat, dolgozásomat kivel tekinthetném meg. Tudván hogy a' német Predikátor
magyarul is ért, 's Báró Podmaniczky Józseffel látta Göttingát, ezt keresém fel, 's vit-
tem könyvemet és papirosaimat.

⁹⁵ egyiptusi [Átírás.]⁹⁶ hogy <ezt a'> kint [Javítás a törlés felett.]⁹⁷ megkezdém [Átírás.]⁹⁸ felriasztottak, <úgy> hogy <bodúlva> a' szerint

Szobáji' falán a' német Tudósok' képei függötnének Bause által metszve. Nem a' házi gazdát nézni, hanem a' mit nála lelünk, nagy vétek a' nevelés ellen; de mint kívánhatni azt a' könyv' és kép' szeretőjétől, hogy elég ereje légyen e' két heves szenvedelmének ellent állani? Gessner mellett Haller Albert fűgge. *Die zwey Schweitzer*, mondá a' gazda. Hagedorn, a' Művészség' avatottja, és Lessing. *Ach, der gefährliche Feind des Christenthums!* Zollikófer és Gellert, Uz és Ramler. Zollikóferre úgy sohajta fel tisztelettel mint nehezteléssel a' Bölc s N á t h á n' írója' nevére. – Vannak időszakok, midőn a' jobb fejek sem látnak, mint olyak is vannak, midőn a' nem jó fej is lát; a' hó alatt csak Daphne Mezereum mutatgatja virágát.

Mindenből látám én hogy nem jó helytt járok, de kezemben vala csomóm, 's el nem hallgathatám miért jövék. Neki bátorodám tehát, 's megkérém, engedné hogy fordításimat néki bemutathassam, 's igazítsa meg botlásimat. – *Revera? Also mit Schriftstellerey beschäftigt?* – Túrte alkalmatlankodásomat. Megfejté a' mit Gessnerben 's a' Wieland Diogeneszében nem értettem, 's felkiálta: *Also einen Reformirten und einen Evangelischen?*⁹⁹ – Pedig ez az ember nem volt rossz fej; most az, hogy Gessner az én vallásom' sorsosa volt, Wieland az övéé, senkinek sem jutna többé eszébe.

[88] Alig értem Kassára, 's mentem Barótihoz; úgy hittem, ha csak rá nézek is, ha szavát hallhatom, annyival inkább ha vezérléseit fogom venni, ha felolvasgatja előttem dolgozásait, a' poetai tűz, legalább a' versifexi, áltjő reám. [89] De a' fás ember engem olly tartalékkal fogada, hogy nem tudhatám, tiszteletből bánik e így velem, vagy mivel egy kis testű fiúcskához leereszkedni poetai méltóságához illetlennek tekinti. Szálas, vékony testű, szederjes arczu ember, öltözetében piszkos, mocskos, pedánt igen nagy mértékben, de belsőjében úgy tiszteletes mint külsőjében visszatoló. Tiszteltem őtet, szerettem, de fel nem tudván melegíteni, holott magam csupa tűz valék, minél ritkábban jelentem meg nála. Németül nem tudá, 's örült hogy nem tudá. Mutatám neki Gessnert, de ő nem tudá megfogni mit lehet szeretni Gessneren. Az vala jó a' mi hexameterekben volt írva, ha rosszúl volt is.

[90] Ráth Mátyás Győri Evangelicus Predikátor 1780. Január. első napján kezdé el a' Magyar Újságlevelek' kiadását,¹⁰⁰ 's hálátlan volna a' maradék ha¹⁰¹ feledhetné hogy nemzetünknek nem más vala, mint ő,¹⁰² igazi Prometheusza. Mik valának eddig összejövésink falukon mint arról űzött discussiók hogy a' sárga kopó e jobb vagy az a' fekete,¹⁰³ 's hanyadikunk tudá, az Atlanticus tenger keletre fekszik e tőlünk vagy nyugotra.¹⁰⁴ De mi bosszankodánk Ráthra, hogy nem születvén magyarnak (Győrben!), magyarul mer írni; azt merni csak annak volna szabad a' kit a' magyar¹⁰⁵ Athéne szült, nevelt. E' panaszt lehangosabban Domokos Lajos Úr űzé, tiszteletes Követje¹⁰⁶ Biharnak az 1790diki Dietán. Ráth nem hiszem hogy tudta volna, Domokos reá haragszik e vagy nem, de Domokosnak egy fordításában: *Álom II. Józsefről*, megcsípkedé a'

⁹⁹ Also einen Reformirten <(Gessner)> und einen Evangelischen <(Wieland)>?

¹⁰⁰ Magyar Újságlevelek' <olvas> kiadását,

¹⁰¹ maradék <hogy> ha

¹⁰² nem más mint ő, [A „vala,” sor fölét írt beszúrás.]

¹⁰³ fekete<?>

¹⁰⁴ vagy <kel> nyugotra.

¹⁰⁵ a' kit a' <Ma> magyar

¹⁰⁶ tiszteletes <Dietai> Követje

⁹⁵⁷ vétkes magyarságot, 's a' mi a' rendes dologban legrendesebb, igen méltán. A' sánták szeretik nevetni a' félszeműt.

^{532, 746} [91] De a' tiszta magyarság' birtokában magát boldognak érző városnak az a' szomorúsága vala, hogy kebléből látá kikelni már sokkal előbb Superint. Szilágyi Sámuel, ki tartalék nélkül hirdeté hogy ha a' Nyelv emelkedni akar, szükség hogy elébb romoljon; mint sokkal később Csokonayt, ki mind példájával mind bátor küzdéseivel harczola az Irói szabadságért, [92] és ezzel eggyütt a' szelídlelkű Fazekas Mihályt, a' Ludas Matyi' Énekészét, ki mind az Orthologusok mind a' Neologusok¹⁰⁷ közzé tartozott; nem ravasz syncretismusával úgy biczegetvén ide oda, hogy magára az eggyik és másik féltől nem neheztelést hanem szeretetet vona, 's szánást itt, hogy az újítók által magát el engedé szédíttetni; szánást ott, hogy szennyeiből kifejleni egészen nem tudott. [93] A' syncretismus az igen jó fejek' dolga, kik¹⁰⁸ elég erővel bírnak 's a' dolgot teljesen ismerik; e' nélkül csudás zavart szülőget, 's Fazekas a' zavart el nem kerülé.

^{40, 90, 442, 488, 747} [94] Szilágyi jelen vala Váradon, midőn Gróf Károlyi Antal 1779. Gróf Brunszvik Antalt, atyját Józsefnek, az Ország' Bírójának, Bihar Vármegyei Fő-Ispánná iktatá, 's tiszteletét mutatta be Consil. Buday László' házában, hol én is. A' hol Szilágyi vala, nem igen szólla más; nem mintha ő akará vala magát mások felett hallatni, hanem mivel mások elálmélkodva némultak meg az igen széles tudományú 's igen tiszta fejű 's igen elmés ember' szóllási mellett, 's én felmeredt fülekkel hallgatám a' víg ember' mély bölcseségeit. De a' csendet félbe szakasztá egy idegen Megyei csoportocská, melly házi gazdánk' látogatására jött. Eggyike ezeknek kedve telve kaczagá egy Piarista' Verseit, melly holnap fog kiosztogattatni, de a' mellyet ő egy más háznál már megkapott. A' Superintendens látni akará a' gúnyolt munkát, 's fenn szóval olvasá:

Nemde talán az örömszekerén diadalma Camillust
Vitteti, és a' boldog időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket? vagy hevülnek
Régtől félbe¹⁰⁹ szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia partnak?

Sőt ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens, 's mind a' gondolat', mind a' szchéma', mind a' nyelv' tekintetiben, ha talán a' harmadik distichon igazító kezeket kívánna is. Amazok meg sem érték hogy Szilágyi, kit csudáltak, nem kötődik; de midőn meleg magasztalásokra hallák fakadozni, midőn ez nekik kimondá hogy a' nyelvnek változnia kell hogy szépen írassunk; hogy minden nyelv így változott midőn könyvek' nyelvévé vált; nem tudák, a' csudált tudományú ember jára e rosszul, vagy ők.

A' védett Piarista Révai Miklós vala; akkor Professor a' Váradi Academia' eggyik osztályában. Mentem látni őtet. Nem akará elfogadni látogatásomat siető dolgai miatt, mert Gróf Károlyi, Királyi Fő-Igazgatója a' Váradi Kerület' minden Cathol. Iskoláji-

¹⁰⁷ Orthologusok mind a' Neologusok [Átírás.]

¹⁰⁸ dolga, <a'> kik

¹⁰⁹ Régtől <fog> félbe

nak,¹¹⁰ a' Professorokra izene, hogy készüljenek egy rövid exámenhez; oda viszi a' ⁹⁵⁷ Brunszvik' beiktatására felgyült¹¹¹ Rendeke. De hallván hogy ismerem Barótit, hogy rímetlen verseket én is írogatok, indúlatoan kére, látogatnám meg szabadabb órájában, buzdíta hogy fussam a' szép pályát, 's megajándékoza Elegiajinak kisdéd kötetével, mellyet tavaly Landerernél Pozsonyban negyedréiben nyomtattata. Középszer magasságú, vékony és nyálkás húsú ifju,¹¹² lobogó szög hajakkal, kék szemmel; minden mozdulatiban tűz; bátor, 's félni nem tudó. Examene alatt Előljárója ellen is kipattana.

Álljon itt egy vereszet, hogy a' később idők lássák, mit csudálgatának a' kik Révait rossz verselőnek tekinték, 's a' Nyelvrontástól rettegenek. Erdődy Lajos Szabolcs Várm. Fő-Bírája írja ezeket Thereziának koporsójára, midőn gyászsinnepe Kállóban tartott :

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tűköre, igazság' fáklyája,
Árvák' kegyes anyja, éhezők' dajkája,
Meholt, kin kesereg¹¹³ Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt?
Sokat nevelt, tartott, táplált, ha eggyszer szállt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj! magát zárja bolt.

20.

MDCCLXXXI.

Én és az öcsém most (Január. 11d.) Eperjesre¹¹⁴ küldeténk a' Districtuális Tábla mellett gyakorlani magunkat. [95] Toperczer Zsigmond tartaték ott első Prókátornak, 's ^{170, 444, 461, 489, 748, 960} 748 anyánk bennünket hozzá járata fel. [96] Prókátorunknak több patvaristáji voltak mint ^{489, 748} dolgai, 's így időnket a' szerint használhatánk mint tetszett.

[97] Dienes Tánczmestert keresse, én Festőt. Krámer, fíja annak, a' ki 1763 körül ^{444, 461, 489, 748} szüleimet¹¹⁵ festette volt, és a' Károly Fő Herczeg Regementje' kis Hadnagyocskáját, meglátá Le Brun után tusban dolgozott fejeimet, 's azt mondá hogy annak a' ki ennyit tud, ő leczkéket nem adhat. Minthogy igen ritkán volt munkája, azt sem láthatám körülé, mint bánjak olajfestékekkel.

[98] Eperjesen lelém magamat először életemben azon boldog állapotban, hogy senki ^{489, 749} től nem függék, 's ezt a' legbájosabb legtündéribb tájon, mellyet képzelhetni; mert az merő paradicsom, de szegény.¹¹⁶ [99] A' város egy szelíden emelkedő halmocsán ^{532, 749}

¹¹⁰ minden <Isk> Cathol. Iskolájinak,

¹¹¹ beiktatására <oda> felgyült

¹¹² nyálkás húsú <ember,> ifju,

¹¹³ kesereg [Felcserélt betűk.]

¹¹⁴ most Eperjesre [Sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁵ szüleimet [Átírás.]

¹¹⁶ paradicsom. [A „de szegény.” sor fölé írt beszúrás, a vessző átírás.]

⁹⁶⁰ fekszik; alatta egy kies rét terült el, mellyen keresztül fut a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária' dombja, elhintve rendes alakú kápolnácskákkal, 's szép sírkövekkel, 's erdős hegyekkel, 's a' kertekben itt ott fenyők is, mint a' két órányira fekvő ferdőnél egy egész fenyves. A' ki Kassáról jó, két hegyet lát, mellyek testvéreknek látszanak, mert hasonlítanak egymáshoz dőlésekben, 's ezektől jobbra Kapi-várát, balra a' Sárosit, szomorú romjaiban. 'S benn a' városban látni a' szent szobrokat azon helyen, hol Karafának dühös lelke annyi ártatlant gyilkoltata. A' boldog szegénységnek e' kies honjában a' szívet' öröm' és fájdalom' érzései foglalják el.

⁷⁴⁹ [100] Eperjest nevezetessé teszi az is, hogy itt négy nyelv van divatban. Az igazság' emberei, és a' Papság 's a' Tanítók és Tanulók, mindég deákul beszélnek, az Uraságok magyarul is, a' polgárság németül, és tótul minden; és minthogy a' szőlő mind a' négy nyelvhez hozzá-szokott, az idegen elcsudálkozva hallja, hogy azon-egy periodusnak tagjai mint vannak összeszőve tarkán mind¹¹⁷ a' négyből. Nem lévén a' városban senki, kívül¹¹⁸ magamat francia nyelvben gyakorolhatám, a' deák nyelvű¹¹⁹ társaságokat kerestem, kivált azért, hogy a' Pataki hosszú vocálisokról szokhattassam le magamat, 's azt szerencsésen elértem. A' németben is több gyakorlottságot igyekeztem szerzeni, 's eljártam olykor a' Predikátorokhoz; de a' látogatás ezeknél mind nekik mind nekem alkalmatlanká leve. A' Szerelem leve Nyelvmeisterem.

^{462, 489, 750} [101] Egy tiszteletre igen méltó leány megismertete az akkori idő' legkedveltebb Románjával, Siegwarttal. Az sokat emlegeti Klopstockot és az ő Messziását. Sorba járák a' várost mindennél a' kinek könyve volt, 's minden azt hitte, hogy theologus munkát kérek. Hellner Illyés Predikátor Úr, Subrektorom¹²⁰ Kézsmárkon, a' könyvet nem bírta, de Klopstockról el tudá mondani, hogy a' Messziás' Énekésze pipacsszín frakkban jár, csillogó gombokkal, 's illatozva Arabiának minden szereitől, míg a' Comische Erzählungen' és Agathon' Írója úgy¹²¹ öltözik mint egy sötét Predikátor. Az is jó, ^{445, 490} hogy tudom, mondám, de mit ír ez a' Wieland? [102] Egy fiatal Lengyel örült hogy Gyűjteményét nyereséggel adhatja el, 's Wielandjait, és a' mit német könyvekből bírt, nekem olly örömmel adá el, mint én vettem meg, bár drágábban mint Könyvárostól. [103] Örök olvasásaim, 's az én Nánimmal töltött minden estvéim, 's a' neki¹²² mindennap írt levélkék engem annyira vivének a' német nyelvben, hogy Bárá Prónay Sándornak ítélete szerint én valék az, a' ki felekezetemben németül legjobban tudtam, 's Eperjesen töltött másfél esztendőmnek¹²³ ez vala minden haszna.

¹¹⁷ összeszőve mind [Sor fölé írt beszúrás.]

¹¹⁸ senki, <a'> kívül

¹¹⁹ deák<t> nyelvű

¹²⁰ Predikátor Úr, <Praecepto> Subrektorom

¹²¹ Írója <gömb... [?]> úgy

¹²² estvéim, a' neki [Az „s” sor fölé írt beszúrás.]

¹²³ Eperjes<...> töltött más fél esztendőmnek [A „más fél” kötőjellel összekapcsolva.]

21.

MDCCLXXXII.

[104] Elhagyám Eperjest Július' 2d., 's anyám László öcsémet levivé Gyömrőre, Pest Várm., Generális Gróf Wartensleben Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez, minket kettőnket Pestre. Az nap esketteténk fel Jurátusoknak (Septemb. 21d.) mellyen Protestans ifjak legelőször. Prokátorságra készülni sem nekem nem vala czélomban, sem Dienesnek; elégnek tartánk megismerkedni a' dolgok' mentével, 's nekem egyike vala legfőbb gondjaimnak hogy a' Messziást megvegyem. A' Könyváros az Altónai 1781diki kiadást ajánlotta, negyedréttben, 's elmondá, hogy a' Kiadó minden typothétai botlás kimutatásáért egy¹²⁴ arany jutalmat teve ki, 's így megvettem azt mind azon jobb darabokkal, mellyek a' csomóban állának. Most egész napokat tölték elzárkozva szobámba, a' Messziással és a' testvér két Stolberg' Verseikkel, 's fordítgatám Siegwartot a' kedves leány' emlékéért is, 's verselgeték.

50, 170, 172, 462,
490, 750, 963

22.

[105] Ráday megengedé hogy a' reggel' órájit nála töltsem, 's együtt olvasgatánk. Egy része Bibliothecájának Pesten állott, 's megismértete könyveivel, dolgozásival, 's sokat beszéle atyjáról, ifjusága' korairól, és a' mik azokat megelőzők. [106] Melly megsírathatlan vétkem hogy mind azt a' mi figyelmemet megragadá bekötött 's egyenesen illyeknek szánt könyvbe nem írtam be, hanem csak reppenő papiros-szeletekre, mellyek így, kivált 1794–1801¹²⁵ közt, elvesztek. – [107] A' Játékszínt Ráday sem múlászta el, 's nem lózsikban foga ülést, hanem mindég parterren, 's én mindég megette. Legördülvén a' kárpit, hozzám fordúlt, 's magyarázá hol játszott jól a' Szín' embere, hol rosszul, 's miért jól vagy rosszul, 's a' Dramaturgusok' törvényeit, 's a' hármaz Eggységet.

490, 751

29, 463, 490, 751

23.

[108] Gróf Teleki József magához hívata, 's meghagyá, társalkodjam László és István fijaival, 's ezeket Straus Nevelőjökkel el el küldé hozzám. Cornidesz, később Professor az Universitásnál, nála lakott, Bibliothecárius nevezet alatt, a' Magyar Történetekbe¹²⁶ avatott fel. [109] Báró Prónay Sándort, a' nagy László' fiját, ki később Csanádi¹²⁷ Fő-⁴⁹⁰ Ispán vala, ekkor még csak láttam; nem sokára azután Göttingába utazott. Az vala nékem is minden óhajtasom hogy oda mehessek ki, 's hogy onnan Londonba, Párizsba, Rómába utazhassak;¹²⁸ emlékeztetém anyámat hogy az vala szándéka atyámnak is; de András és Péter mósaim (így nevezik a' Székelyeknél az atyák' 's anyák' férfi testvéreiket) ellenzék a' szándékot, 's anyám hajthatlan marada kérésimre. [110] Anyám' ellen-^{172, 320, 490,} kezése még nagyobb leve midőn László fija a' Gradiskai Horvát-ezredben (1783. Máj.)^{755, 967}

¹²⁴ botlás <ért> egy [A „kimutatásáért” törlés fölé írt beszúrás.]

¹²⁵ 1794–1800 [Átírás.]

¹²⁶ alatt, <'s ez> a' Magyar Történetekbe

¹²⁷ Csanády [Átírás.]

¹²⁸ Rómába <meh> utazhassam; [Törlés és átírás.]

172, 320, 465, Zászlótartónak, Dienes pedig Június' 4d. Biharban Vice-Notáriusnak nevezteték ki.
490, 755, 967 Bennem is el akará érni anyai örömit, 's Augustusban Pestre küldte, hogy magamat
969 Abaujban Generális Báro Orczy Lőrincz Fő-Ispán által Notáriussá tétesssem.

24.

490, 752, 963 [111] Hazánknak most Pesti,¹²⁹ előbb Nagy-Szombati Fő-Iskolája 1777 oltá a' Királyi lakba vala szállítva Budán, 's én ott látogatám meg a' Báro Prónay Lajos' Mentorával, Schwartznerrel, ki később Diplomaticát taníta a' Pesti Universitásban a' Historiographus Katona Istvánt. A' beszédben kifogyhatatlan Schwartzner és az igen kevés beszédű Exjesuita itt töltött órámat felejthetetlené tevék, 's a' mit a' kettő beszéle, én megvívém
491, 752 Cornidesznek, hogy hallhassam, mellyíknak állítása hihetőbb. [112] Szíves, szerény, hazáját és a' jó ügyet igazán szerető ember, verhenyeg fodor hajjal, 's összezsikart
752 arczvonásokkal, de tiszta lélekkel. [113] Katona szálás termetű, sas orrú szép és egészséges alkotású férfi; Schwartzner húsos, közép termetű, barna hajú, barna szemű, sok és hangos beszédű, merész; meleg szeretője az igaznak, de néha magának is. Nem mindég hitte a' mit írt vagy mondott, nem¹³⁰ mindég javalta a' mit tett, de azt hitte hogy úgy is kell.
93, 536, 752 [114] Dicséretére egy szép kifakadását. – Az 1790diki Dieta alatt egy fogadó¹³¹ asztalnokja vadúl kergete ki közzülünk egy kolduló beteg és öreg asszonyt, 's a' hosszú asztal' végében Schwartzner látá a' vadságot. Micsoda? kiálta Schwartzner, annak a' gyalázatos hárfaverőnek megengedéd hogy itt alamizsnát szedjen, 's egy szerencsétlen beteg aggnak tiltod azt? 'S most engem szöllíta fel, hogy hordjam körül a' tányért. –
93, 536, 752 [115] Az asszony két marok réz és ezüst pénzzel méne el tőlünk, 's ezt egyedül a' Schwartzner' gyönyörű kifakadásának köszönheté; mindnyájan irígylénk neki a' szép tettet, 's osztozni akaránk érdemében.

25.

51, 172, 320, [116] Prónay Mihály és én Septemb. 4d. kijövének az Universitas' Bibliothecájából, 's
491, 752, 969 a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordúlánk, egy figura tűnék szemünk elébe, mellyet előlről, hátúlról, oldalt, elréműlt álmélkodással néze minden, a' ki előtalálá vagy mellette elment. Az ismeretlen nem látszék tudni hogy rajta csudálkoznak. Magába süllyedve folytatá csöszögéseit; minden tizedik lépésre megállott, kivona zsebjeből valami nyomtatványt, egy két sort megoldva, papirosát visszadugá zsebjebe, 's ment. De alig teve két három lépést, ismét megállott, ismét elővoná papirosát. A' Yorick' pogácsasütője jutott emlékezetünkbe, 's égénk tudni mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

¹²⁹ Hazánknak Pesti, [Beszúrás a sor fölött.]¹³⁰ mondott, <'s az> nem¹³¹ fogadó<s [?]>

Arra hogy az állongót mi, ifjak, és mind ketten kevés húsúak, hamar utól érjük, nem kelle sok, 's álmélkodásunk akkor lépe fel a' legfőbb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk. 969

Nadrága, nem plundria, sötétkék, a' legdurvább posztóból, 's falusi kontár' szabása. Nyakán zsebkendője, ismét kék, de fejér csíkokkal¹³² és pettyekkel; csizmája málybőr, 's vásári. De kabátja barackvirágba csapó violaszín tafotából, egy sor gombbal, millyet a' külföld Kanonokjai viselnek; fején sokfürtű kerek paróka, foltosan behintve liszttel, 's hónja alatt háromszögű nagy szőrkalap. Koponyájától messzére állott el parókája; jele, hogy azt, mint a' selyem kabátot is, zsípvásáron vette, vagy ajándékban. Feje ki-aszott, arcza szederjes, ellepve pattanásokkal, melyekről itt ott már hulladozék a' var, némellyike veresedni még csak kezdé.

Illy esetekben legtanácsosbb a' dolognak neki rugtatni, 's minthogy mind az a' mit látánk, oda mutata, hogy itt valamelly tudós szarándokot látunk, én szóllítám meg nyájas bizakodással, engedné tudnunk, benne kit fogunk tisztelhetni.

Az idegen ki nem vala forgatva nyugalmaiból. Én Kalmár György vagyok, ugymond, 's az Univerzitás' typographiajából jövök e' csekélységgel. – A' Philosophusi Nyelv' feltalálója e? kérdém; a' Syriai utazó e? az e, a' ki a' Prodrumust ír? – Csudálkozék hogy fiatal emberké az ő írásit, 's kivált az első helytt említettet, ismerik. – Nem érdemlem jó vélekedésedet, mondám; a' munkát láttam, de meg nem értettem, 's bírom két képedet. – Épen utolsó postával vettem volt Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala. Abban Kalmár felől is vala szó, de több keserűvel mint édessel.¹³³ Neki-bátorodám láttatni azt vele, de a' szükséges elkészítéssel.

„Hogy a' mi Kalmárunk nem az a' nyavalyás ember, kinek őt sületlen írásai bizonyítják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok inkább hinni mint a' Journáloknak. Professoraink, kik őt ezen írásból ismerik, nagynak gondolják, 's szinte neheztelnek hogy hazánkifjai közt kik itt vagyunk, egy sincs, ki nekik elmondhatná hogy ő hol lakik és micsoda; 's még inkább hogy fölöle nevetséges dolgoknál egyebet nem mondhatnak.”¹³⁴

Kalmár teljes nyugalomban adá vissza nekem a' levelet, 's sem a' keserűt nem vevé nehezteléssel, sem örömmel az édest. Kevély szép nyugalma őt előttünk tiszteletessé tevé. Kérénk, légyen vendégünk a' fogadóban, hogy vele, kivált keleti útja felől szállhassunk, de már el vala foglalva. Keresénk szállásán, de már elhagyá vala Budát.

[117] Az öreg Landerertől tudom hogy míg Prodrumusat nála nyomtattatá, egy kerti nyaralóban töltötte a' telet, fázva, koplalva, 's nyakiglan ülve a' szalma közt, 's úgy dolgozá verseit, reszketve minden tetemiben a' hideg miatt. Azsiában utazván, eczetet, olajat, sőt horda magával, 's így valahol a' mezőn megszálla, készen lelé ebédjét, vacsoráját. – [118] Elő fog fordulni a' Szilágyi Sámuel Biographiajában¹³⁵ is. 52, 492, 754

¹³² csíkokkal [Az ékezetet törölve.]

¹³³ [Szövegjavítás a Tudományos Gyűjtemény szövege alapján ebből: „élessel”.]

¹³⁴ [A záró idézőjel szövegjavítás.]

¹³⁵ Biographiajában [Átírás.]

26.

82, 467, 492, 756, 969 [119] Korán reggel érek Tarna-Örsre, Hevesben, közel Árok-Szálláshoz. Generális Orczy még nyugvék. Zsenge ifjúságában elholt István fijának Piarista Nevelője a' maga szobájába vitt el, és osztán a' kertbe, míg a' Fő-Ispán hívatni fog.

Mente nélkül, de a' Szent István' rendje' Commandeuri pántlikájával nyaka körül, 82, 467, 492, 756 űle szobájában, mert a' nap igen meleg volt. [120] Elővevé Verseit, kéziratban, 's a' mi-
ket Barcsay Ábrahám íra hozzá és más barátihoz, 's a' francziákat, kiknek poetájikat 492, 756 minden más nemzetbelieknél inkább kedvelt. [121] Midőn belé únánk az olvasásba, a'
hajdan' férfijait és dolgait emlegeté, Prímás Barkóczy Ferenczet, Nyelvünk' nagy barátját, a' kettejeknek olly kedves Richwaldszky György Kanonokot, ki a' Vexátiót 52, 690 írta, 's nagyatyámat Bossányit, egykori lovagló pajtását. Ebédnél és vacsoránál né-
mán űle, 's annak okát nem vala nehéz kitalálnom, látván az egymást kerülgető szemek-
ket. Szó nélkül inte asztal után hogy követném, 's éjfélig ismét ketten maradánk, 's is-
mét olvasgatva.

MÁSODIK KÖNYV.

MDCCLXXXIV–MDCCXCIV.

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCLXXXIV.

52, 82, 173, 320, 467, 756, 973 [122] Borsod Vármegyéből vádak menének fel II. Józsefhez, 's a' vádak' megvizsgálása végett Orczy Miskolczra küldeték. Tiszteletből tizenkét katona rendelteték mellé, a' mit illy esetekben még nem látánk. Anyám nem nyughata, 's minthogy Orczy, midőn Örsön nála valék, megígérte volt, hogy¹³⁶ a' Tisztválasztó széken valóságos Notáriussá fog kinevezni, lekülde Miskolczra, hogy újítsam meg kérésemet; tégyen akkor valóságossá, most pedig tituláriszá. Lementem, de kérésem Orczyt meg nem mozdíthatá. Itt is elővevé szekrényét, mellyben verseit 's a' Barcsayéit tartogatta, elzárkozáék velem, 's végig-olvasá a' melly leghosszabb a' Barcsay' dolgozásai közt. Helvetziának óhajtott volna lenni lakosa. Nem ismere szebb éltet mint e' maroknyi népé, melly fény nélkül boldog.

Vay József jelen vala ebédjénél, nagy már akkor is, noha még nem visele hívatalt. Mohács hozódék elő, 's valamelly környülállás eránt kérdés támadt. Vay sokáig hallgata itt is, de midőn kénytelen vala szóllani, mert mindenek elakadtak, olly elkészüléssel beszéllé a' történetet,¹³⁷ mintha azt tegnap olvasta volna; nem csak azt adván elő, kinek melly része volt a' véteken, hanem a' nevezetesbb emberek' characterét is, és a' vétek'

¹³⁶ valék, hogy [A „megígérte volt,” sor fölét írt beszúrás.]

¹³⁷ beszéllé <elő> a' történetet,

okait. Nem olly dolog, honnan Vaynak nagyságát mérni kell; mert mit tudunk tehát 973
hazánk' történeteiből, ha a' II. Lajos' epocháját¹³⁸ nem tudjuk, azt a' nekünk olly gyá-
szost; de Vay nem csak ezt tudta. 'S miként történheték, hogy ezt itten csak ő? hogy
olly jó fejek közt mint a' kik itt együtt ebédlének, csak ő?

[123] A' Tiszai két Kerületben nem vala Megye, melly annyi jó fejet bírt egyszerre.
Eggyike vala ezeknek Ragályi József, nem sokára ezután Vice-Ispán itt; Fáy Barnabás,
akkor Fő-Notárius, később Ungvári Fő-Ispán, Szatthmáry Király József, tovább
Szabolcsi Vice-Ispán, Melczer László, később Septemvir, Radvánszky Ferencz, egykor
katona, később Szent István Kis-keresztése, és Óváry László, mind halálig semmi, de a'
ki a' megnevezettek széles tudományai 's szeplőtlen lelke által egy fényben ragyogott.
Gondok és házassági öröm nélkül élé napjait, a' legboldogabb függetlenségben, egyedül
azt bánván öreg napjaiban, hogy feleséget nem veve, 's szolgálat¹³⁹ nélkül szolgálá a'
Megyét mellynek tagja volt. Minden keresé társaságát, 's azért keresé, hogy tőle
tanúlhasson. Kanonok Molnár, ha keresztül mene Miskolczon, éjfélkor is felveré álmá-
ból, 's tudományos beszédek közt várak míg előállott a' ló,¹⁴⁰ melly a' tudós Papot to-
vább vigye; Koppi pedig, a' Piarista, nem levén egyszer házánál, de nyitva levén abla-
kait, bebújt a' szobába, hogy legalább azt tudhassa hogy ő most mit olvas. [124] 'S e'
választottak' csoportjában Vay vala legelső. Világot teremtenék Miskolczon, melly az
egész tájra, melly az egész honra kilövellé sugárit.

[125] Eggyike vala ezeknek Gróf Török Lajos, fíja Józsefnek, a' Szepesi Kamara' 172, 320, 468, 492
Elölülőjének, elébb¹⁴¹ Referendáriusnak, kit a' többtől külön akarék megnevezni, mert
ha a' kis csoportnak lelke volt is, színe a' többiétől nagyon különbözék. Tályán láttam
ötet legelőbb, tavaly Novemb. 2d., a' szüretelő Uraságok' sokasága¹⁴² közt, és soha ne-
kem az a' nap azolta fel nem virradt, hogy azt meg ne innepeljem. A' mint őt ismerém
tovább a' legtisztább, a' legnemesbb lelkü halandónak, úgy ott el nem tudék telni nemes
módja' csudálásában, melly minekelőtte lelkét a' sok és nagy csapások leverték, őt min-
den mások felett tündököltette. A' szív' jósága, melegsége, gyanúsak tetszik mások-
nál, mert módjok eltanúlt, vagy nincs megnevesítve a' szebb nevelés által: Török
Lajosnál, ki Bécsben, nagy társaságokban töltötte gyermeki éveit, még az eltanúlt mód
sem látszék eltanúltnak; minden cselekedetében, minden mozdultában, minden szavá-
ban, pillanatában festette magát a' szív, 's jelenléte mágusi erővel parancsola csendes
tisztelést, valahol megfordult, igen még a' vadak közt is. Ki vala boldogabb mint én
midőn Tályán megláttam,¹⁴³ midőn ott velem szőlla! ki vala boldogabb mint én midőn
Miskolczon Január. 16d. arcomra nyomá első csókját! – [126] Midőn Pászthory 1792.
lejöve a' Dietára,¹⁴⁴ 's Török Lajost a' Gróf Zichy Károly' estveli társaságában belépni
látá, megölelé ötet, 's őt rendelé, Balogh Pétert és Vay Józsefet magához reggeli tanács-
kozásra.

¹³⁸ II. Lajos' <történeteit> epocháját

¹³⁹ nem veve, szolgálat [Beszúrás a sor felett.]

¹⁴⁰ előállott<ak> a' ló<vak>,

¹⁴¹ Elölülőjének, <huszonhét eszt. korában> elébb

¹⁴² Uraságok' <csoport> sokasága

¹⁴³ Tályán <vel> megláttam,

¹⁴⁴ lejöve <Budára> a' Dietára,

171, 172, 320,
467, 492
468

2.

978 [127] Kínzá anyámat az a' gondolat hogy bennem nem lelheti anyai örömeit, mint
két [másik] fiában;¹⁴⁵ de végre itt vala a' pont, hogy bennem is fellelje azt: [128]
53, 53, 57, Zámory Antal, Zemplénynek második Vice-Notáriusa lemondá hivataláról, 's a' Vice-
171, 173, 320, Ispán engem ajánlata helyébe, sőt hogy az ajánlásnak annál inkább légyen sikere, a'
469, 493, 757 Júliusban tartott Gyűlésen bé is ültete a' kiürült székbe. Nem az történt a' mit a' Gyűlés
82 végze. Azalatt míg dolgom itt függőben vala, Orczy Kassán Octób. 13d. Tisztválasztó-
széket tarta, 's engem Vice Notáriusnak nevezte ki, fizetés nélkül, 25dikben pedig, mi-
dőn második fiát Lászlót maga helyébe iktatá, az új Fő-Ispán Táblabírónak. Látván
hogy belépésem Zemplényben összeütődésbe hozott másokkal, Ujhelyben is feleskü-
vém ugyan, de magamat Zemplényből egészen elvontam. Ezen eszt. Aug. 9d. neveztetém
ki Gróf¹⁴⁶ Batthyány Ferencz által Táblabírónak Sárosban is.

Abaujban Vice-Ispánjaim Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond, Fő-Notáriu-
som Kőji Comáromy György, Vice-Notárius társaim Kende János és Tiszta Ferencz vol-
tanak. Kende nem sokára az Eperjesi Táblához méne által, 's ennek helyébe Tiszta Fe-
rencz lépe, később második Vice-Ispán itt, és Assessor a' Kir. Táblánál: én a' Tisztáéba.

3.

MDCCLXXXV.

470, 493, 532, [129] József az Ország' minden Megyéjít tíz Circulusokra vonta össze, 's azoknak
757, 984 Kormányzójit,¹⁴⁷ Kir. Commissáriusi nevezettel 's Excellentiás titulussal, 's hatezer
ezüst forint fizetéssel (ezüstpénz és papirospénz akkor egy árú vala) küldötte ki.
Ezeknek mindenike egyszersmind valóságos Fő-Ispánja vala Circulusa'¹⁴⁸ egyik
Megyéjének. [130] Illyen Királyi Commissáriusok levének:

532, 757 1. a' Pozsonyi Kerületben, melly Pozsony, Nyitra, Trencsén és Bars Vármegyékből
állott, Ürményi József, ekkor Referendárius és Bihari Fő-Ispán; most már Nyitrai.

2. a' Zólyomiban, melly Árva, Liptó, Thuróc, Zólyom, Hont és Gömör Vármegyéket
foglala magában, 1783. Novemb. 16. olta Helytartói¹⁴⁹ Tanácsos Bárá Prónay László;
most Zólyomi Fő-Ispán, később Csanádi.¹⁵⁰

3. a' Kassaiban, mellyet teve Szepes, Sáros, Zemplény, Abauj és az ezzel most egygyé
olvasztott Torna, Szent-Iványi Ferencz Referendárius; most Sárosi Fő-Ispán, később
szinte Ország-Bírája, 's Nagy-Keresztése a' Szent István' Rendének.

4. a' Munkácsiban, melly állott Ungvár, Bereg, Ugocsa, Máramaros és Szathmár
Vármegyékből, Szláv Pál, Causar. Regg. Director, de ez, felesküdvén új hivatalára, még
az nap megholt, 's így Bárá Révay Simon, 's ennek elbúcsúzása után Bárá Rosenfeld

¹⁴⁵ [Szövegjavítás ebből: „mint két fiában;”]

¹⁴⁶ gróf [Átírás.]

¹⁴⁷ azoknak <fő> Kormányzójit,

¹⁴⁸ vala <eggyik> Circulusa'

¹⁴⁹ foglalá magában, Helytartói [Az „1783. Novemb. 16. olta” bekezdés alá írt, korrektúrajellel be-
szúrt javítás.]

¹⁵⁰ Csanádi [Átírás.]

András Erdélyi Szász, később Vice-Cancelláriusa Erdélynek, Ungvári Fő-Ispán neve- 984
zettel.

5. a' Győriben, melly állott Soprony, Mozsony, Vas, Győr, Komárom, Esztergom,
Veszprém Vármegyéből, Radványi Gróf Győri Ferencz¹⁵¹ Referendárius.

6. a' Pestiben, azaz Nógrád, Heves, Borsod, Pest Vármegyékben 's a' Jászságban és 92
Kis-Kúnságban, Fiúmei Gubernátor Gróf Mailáth József, később Minister, és utána
Almásy Pál,¹⁵² Borsodi Fő-Ispánok.

7. a' Zagrábiban, mellyet teve Szala, Varasd, Körös, Zagráb Várm., Gróf Balassa Fe-
rencz, később Illyriai Cancellárius.

8. a' Pécsiben,¹⁵³ melly állott Somogy, Tolna, Baranya, Verőcze, Szerem, Posega, 83
Gróf Széchényi Ferencz; utána Báró Splényi József.

9. a' Váradiban, azaz Bihar, Szabolcs, Békés, Csongrád, Csanád, Arad Vármegyékben
's a' Nagy-Kunságban Gróf Teleki Sámuel, elébb Vice, 1790¹⁵⁴ Erdélyi Cancellárius, 's
utána Gróf Haller József, Máramarosi Fő-Ispán.

10. a' Temesiben, azaz Bács, Torontál, Temes, Krassó Vármegyékben, Dezéri Bakó
János.

4.

[131] Már tavaly 1784. Máj. 18d. kiadatott a' parancs, hogy az országban a' köz dol- 171, 173, 470,
gok német nyelven folyjanak 1785. November elsője oltá, 's Fő-Notáriusom németül 493, 533, 760
épen nem tudott, Tiszta Ferencz társam keveset, 's írni épen nem, 's így az egész teher
rajtam fekvék. Nekem kelle lefordítanom az érkezteket, hogy Vice-Ispánom megért-
hesse, nekem németül és deákul feltennem a' mi ment. De én hozzá valék szokva a'
munkához, 's az nekem öröm volt. Mind a' mellett hogy el valék terhelve dolgok-
kal,¹⁵⁵ szebb formát adék a' Megye' Levéltárának,¹⁵⁶ hol a' levelek ki nem hajtva állá-
nak fiokjaikban, 's a' nélkül hogy az nekem parancsoltatott volna. [132] 'S olvasgattam, 760
verselgettem, fordítgattam; de nem kártyáztam, 's nem járam a' korcsmát. Az Úrit ér-
tem,¹⁵⁷ a' kávéházat, melly szint úgy korcsma mint a' falusi népé, 's szint úgy veszedel-
mes 's gyalázatos.

5.

[133] A' Tudományi Kar' Ministerévé Báró Swieten Gottfried nevezteték ki, fija 78, 493, 760, 987
Gerhárdnak, kit I. Ferencz, Angliába küldve VI. Károly által, Hollandiában meglátogata,
's megkedvelvén a' nagy tudományú 's szeretetre méltó embert, Bécsbe hívta meg. [134]

¹⁵¹ Radványi Győri Ferencz [A „Gróf” margóra írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

¹⁵² Gróf Mailáth József, és Almásy Pál, [A „később Miniszter,” és az „utána” sor alá írt javítá-
sok.]

¹⁵³ a' <Pesti [?]> Pécsiben,

¹⁵⁴ elébb <Erdélyi> Vice, <majd> 1790

¹⁵⁵ terhelve <a'> dolgokkal,

¹⁵⁶ Levéltárak, [Átírás.]

¹⁵⁷ Uri <korcsmát> értem,

493, 987 A' Magyar-országi Iskolák' dolgait ennek előlülése alatt Referendárius Pászthory Sándor vitte.

79, 493, 761 [135] Swieten elereszté a' régi Directorokat és a' Nemzeti Iskolák' Inspectorait 's újakat választta. A' Kassai Kerületben ifjabb Péchy Gábor' helyébe, ki Septemvir leve, Directornak Gróf Török Lajos nevezteték, 's ez felméne Bécsbe, szóval is venni a' Minister' parancsait. Felméne oda, 's történetből épen akkor midőn Török, Consil. Ladomérszky István is, Nemzeti Iskolák' Inspector a Péchy alatt, ki most¹⁵⁸ Assessornak vala nevezve elébb az Eperjesi, majd a' Kőszegi Táblához. Swieten megszóllítá Ladomérszkyt, hogy ez nevezzen meg egy Catholicust és egy Protestánt, kit ő neki kiüresedett hivatalába állíthasson, 's Ladomérszky, kivel én talán soha nem is szóllottam, a' Protestánsok közzül engem ajánlott. Engem ajánlott az én felekezetemből Gróf Török is. Gróf Ur hihetőleg szólla Ladomérszkyval, minthogy K-t ajánlja, mondá Swieten. Török bizonyossá tévé a' Minisztert, hogy Ladomérszkyval és velem erről soha nem szóllott, 's hogy a' gondolat magáé. – Adassa be tehát vele esedezését, mondá Swieten. Török tudatá velem mi történt, 's én felküldém azt, mihelyt levelét vettem.

761 [136] Consil. Kelcz tőlem, Consil. Vay József, ki most Szabolcsi Vice-Ispánná vala nevezve, Gróf Töröktől tudá,¹⁵⁹ mit forralok, 's mind Kelcz, mind Vay engem óhajta maga mellé Fő-Notáriusnak. Kelcz előmbe terjeszté, hogy ha őtet elhagyom, ő is el fog esni hivatalától, mert németül nem tud, 's nem kap senkit, a' kinek Conceptusait vaktában aláírja, kívülem: Vay viszont, hogy ha a' Tudományi Karhoz mégyek által, bezárom magam előtt az utat a' további emelkedésre, holott a' Fő-Notáriusságból mind az
533 országlás', mind a' törvénykezés' útjain elő haladhatok. [137] Szántam Kelczet, 's lán-goltam Vayhoz csatlatni, 's tanácsát igen bölcsnek találtam; de Török Lajos alatt állhatni, de elvonattatni a' kedvetlentől ahhoz a' mi nekem mindennél kedvesebb volt; minden vallásbeli honfiak' nevelésére hathatni, 's olly kiterjedésű megyében mint a' melly reám várt, 's Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár; Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből állott, 's a' Jász és Kis-Kún Kerületekből, – az a' kinézés olly kedves, olly csalogató vala hogy annál én kedvezőbbet álmodni sem tudtam. [138]
771 Megkövetém¹⁶⁰ Kelczet és Vayt, 's azzal mentém magam', hogy esedezésem már bé van adva, 's magamat és Gróf Törököt a' Minister' és Pászthory' nehezteléseiknek ki nem tehetem.

6.

MDCCLXXXVI.

171, 494, 762 [139] A' kineveztetés tovább húzódék mint gondolám, 's a' Gróf' tanácsából Augustusban felmenék Bécsbe, hogy kérésemet Pászthorynak, Swietennek, a' Császárnak benyujthassam. Pászthorynál jelentem meg legelőbb, 's ez tudatá velem, hogy kineveztetésemet a' Császár a' Laxenburgi táborban azelőtt harmad nappal aláírta.
762 [140] Így a' Császárhoz tolakodni nem merészlettem, a' mit annál nagyobb vesztesé-

¹⁵⁸ Péchy alatt, most [Beszúrás a sor felett.]

¹⁵⁹ Gróf Töröktől <, > tudá,

¹⁶⁰ tudtam <volna.> Megkövetém

gemnek tekintek, mert a' rend kívül való emberrel¹⁶¹ szólni szerencsém többé nem 987
vala.

[141] Swietennél negyvenhárman jelenénk meg; Stabális Tisztek, Papi és Világi 494, 762
Tudósok, Academiai ifjak 's Gimnásiumi gyermekek; mert ez a' valóban nagy ember
kiszemelé a' jobb főket 's tanúlásaikat szemmel tartotta; a' szerint járának fel hozzá
mint atyjokhoz. Azt vártam hogy a' Tisztek után engem fog béparancsolni, mint ide-
gent, 's bántott az, hogy elébb a' fiúkat. Egy ismeretlen Pap és én utolsónak hagyatánk.
Örvendjünk szerencsénknek, mondá ez; jele, hogy velünk akar legtovább szólni. Most
ez is béereszteték, 's én maradék utolsónak.

Swieten kisdéd de nem gyenge természetű Úr vala, nem épen pisze, hanem rövid és
vékony orral, apró csikú és virágú, meggyzín selyem kabátban és nadrágcskában,
konttyal és hajtáskával. Hidegsége elrettente, de meg nem zavart; szerencsés órámban
jöttem hozzá. Sokat állék, mondá; járjunk; 's a' tágas szoba' egyik szegletétől az
áltellenben álló szegletig lépdellénk fel és alá, hogy a' menés hosszabb legyen.

Előmbé adá mi a' nagy czél abban, hogy az Iskolák közös iskolákká¹⁶² tétessenek, 's
a' hon' polgárai együtt neveltessenek, [142] 's visszásan szólla Debreczeni Prof. 763
Hatvani felől, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliek a' Bábáskodást sem tanulhatják
idegen felekezetbeli iskolában, a' keresztelési oktatásra nézve. Megsejtém csak hamar,
hogy beszédében a' tárgyakat akarva forgatja, tudni akarván mit és mennyit tanultam,
's mennyire bízhatik gondolkozásomhoz, érzésimhez. Egy óránál tovább tartóztata.
[143] Midőn tőle, eltelve szeretettel 's nagysága' csudálásával eljöttem, nem foghatám 494
meg, hogy ennyi kegyesség, ennyi jóság, ennyi lélek mint rejtezhetének e' visszás kül-
ső, e' fagyaláló hideg alá. Soha illy feszes, illy csaknem savanyu embert nem láttam, de
soha nem jobbat, nemesebbet. 'S a' mi tőle visszalökött, talán azért hata rám ennyi
kedvetlenséggel, mert illy udvari figurát eddig csak theátrumokon láték.

[144] Midőn 1788. Bécsbe értem, egy nagy tekintetű Úr sajnálá hogy két héttel nem 77, 78, 309,
elébb valék ott; Swieten csudát láttata Béccsel. Az Examenek kezdődvén, eltiltá a' 494, 763, 1019
Professorokat a' kikérdezéstől, 's maga tette azt, a' legalsóbb iskolán kezdve a' legfel-
sőbbekig, 's így megmutatá hogy tudja a' mit a' Tanítóknak tudniok kell, 's tanulni a'
tanítványoknak. Midőn viszont ezt én beszéllém Cancellárius Telekinek, ki ezen
Exámenen jelen vala, azt kérdé tőlem ha előttem újság e hogy első Paedagogarchának
egész Európában Swieten tartatik. [145] Gondjai a' legalsóbb iskolák' ifjaira kiterjesz- 494
kedének, 's oda törekedék hogy a' Monarchiának nagy férfiakat nevelhessen. Hogy
Berlíni Követsége alatt elakasztá a' nagy Friedrichet, hogy Kaunitz a' legnehezebb
dolgokban az ő segédjével élt, és midőn diplomaticus írásokban mások nem találának
szót, kijegyezni a' mit az idő kívánt, hozzá folyamodának segédért; [146] hogy a'
Monarchiában ő vala a' legtanultabb görög 's egyike a' legtanultabb Hangműv- 494, 764
szeknek, közönségesen¹⁶³ tudva volt. Minden tudós fej hozzá tartozónak nézé magát;
Swieten vala atyjok, barátjok, jóltevőjök, kevélységek. [147] Melly jól mennek a' dol- 763

¹⁶¹ mert <ezt> a' rend kívül való ember[...]/ [Törlés és átírás.]

¹⁶² iskolákká<.>

¹⁶³ közönségesen [Az ékezet lehúzza.]

1019 gok a' hol az első tudja 's akarja a' mit kell! 's mint szereti ott minden az első, mint az első az utolsót!

7.

764, 1000 [148] Pászthory felől szóllanom nem lehet, és nem kell. Minden tudja melly nemes lelkű ember, melly hív magyar volt ő. Ragyog a' haza' Védlelkei' sorában, 's örök és
498 tiszta¹⁶⁴ fényben ragyog. [149] Kisded termetű, lelkes¹⁶⁵ és kedves arcú, szög hajú, barna¹⁶⁶ szemű férfi,¹⁶⁷ magas szemöldökökkel, 's beszédes, azt mondanám, hogy az elúnásig, ha a' leglelkesebb 's legnemesbb, legmagasbb lelkű ember' meleg ömledézésit elünni lehetne. A' Cancellaria' lelke József alatt Pászthory volt. Tisztelet' és hála' érzése
505, 535 sei gyúladnak fel lelkemben, valamikor körüle töltött óráimról gondolkozom. Forró barátja, pártfogója, elősegélője mind annak a' mi szent, a' mi jó, forró barátja Nyelvünknek. [150] Hogy Cancellárius Pálffy megköszöné Péczelinek a' Henriás magyarrá tételét, az a' Pászthory' munkája vala, 's maga ez is mutatja gondolkozását, lelkét, érzését.

8.

494, 764, 989 [151] Pallásthy Márton, fija a' Generálisnak, 's Koppinak neveltje, egyyike vala azoknak, kik¹⁶⁸ a' Pászthory' körébe tartoztak. Önkényt tette le Secretáriusi szolgálatját a' Cancellariánál, de vesztég marada Bécsben, a' tudományoknak élve 's szép örömeinek. [152] Gyönyörű vala azt látni a' József' epochájában, hogy a' jobb lelkek hogy szövődének össze, hogy tartának össze az egymástól¹⁶⁹ elválasztó színek' külömbiségei mellett is, mihelytt őket a' jó' szeretete egyesítette. Nagy és kicsiny, 's hazafi és idegen, tisztviselő 's magányos, polgár és katona egy volt, ha egymásban érdemet találtak. [153] Ezen útam szép ismeretségeinek egy részét én Pallásthynek köszönöm.
74, 495, 766 [154] Egy nap ebédre híva meg bizonyos Asztaladóhoz a' Leopoldvárosi híd mellé. A' mint megjelenék, az egyyik asztalnok jelenté hogy a' gyenge egésségű Pallásthy, valamelly változása miatt, nem fogna megjelenni, de hogy a' három olasz, kiket¹⁷⁰ velem egyyütt vendéginek híva, jelen vagyon, 's mingyárt találunk. Nem lévén ott a' kinek kedvéért megjelentem, mondám az egyyiknek, kit¹⁷¹ ismerék már, hogy megyek; én Bécsben jobban tudom használni időmet a' gazdag¹⁷² ebédek' evésénél. Hogyan? 's onnan tudnál e elmenni, kérdé ez, a' hol Pilátit láthatod? – Melly Pilatit? de talán csak nem azt, a' ki *di una Riforma in Italia* és a' *Voyages en differents pays de l'Europe* című mun-

¹⁶⁴ örök <ragyo> és tiszta

¹⁶⁵ termetű, <szép> lelkes

¹⁶⁶ hajú, <feke> barna

¹⁶⁷ férfi; [A pontosvessző átjavítva vesszőre.]

¹⁶⁸ azoknak, <a'> kik

¹⁶⁹ össze <a' külömböző szín> az egymástól

¹⁷⁰ hogy három olasz, ki [A névelő és a „-ket” beszúrás.]

¹⁷¹ egyyiknek, <hogy a'> kit

¹⁷² időmet <mint> gazdag [Javítás a törlés felett.]

kákat írta? – Sőt épen az; de vigyázzak, hogy az evés közt tudományos dolgokat ne hozzak elő; asztalnál ő csak örömről szeret szólni.

[155] Az ebéd enyelgések, pajkosságok közt múla el. A' két olasz billárdozni kezde, Piláti és én helyeinken¹⁷³ maradánk. Az asztalnok felhozá Tokajimat, anyám' természetét, jegeséből, 's én megtöltém a' Piláti poharát.¹⁷⁴ Éljen az a' föld, melly illy bort terem, és sok szép leányokat! mondám, hasznomra fordítván az olasz' említett intését. – „Uram, te magyar vagy? kérdé Pilati. – De Bécsi magyar,¹⁷⁵ vagy Magyar-országi? mert én a' kettő közt nagy külömbiségre találtam. – Viselsz hívatalt?” Elmondám neki, hogy egy Megyének Vice-Notáriusa voltam eddig; most az Iskolákhoz megyek által. – Csudálkozva hallá hogy fizetésem csak százötven forint; hiszen egy inas¹⁷⁶ is többet von. Úgy accidentiáim¹⁷⁷ mennek sokra. – Azok szépek felelém; esztendeje¹⁷⁸ hogy szolgállok, 's azolta¹⁷⁹ huszonnégy lópatkót kaptam egy hámorostól bizonyos expeditumért, mellyet azért vettem el, hogy a' nagyatyámnak küldhessem ajándékban, mint első keresetemet. – Ez mind inkább ingerlé a' kérdésekre. – „Tehát egyéb hasznokat vonsz, mellyeknek nevet sem tudok adni.” – Vonok; ötszáz forintot fizetek szállásért, 's két patvaristát tartok fizetés nélkül ugyan, de szállással, asztallal, fűtéssel, mosással. – „S mint ronthatod így magadat?” – Ez nálunk szokás, 's mi örömet teszszük. Olvasóm hozzá vethet, ezeket mi követheté.

Kére, beszélljek neki holmit a' magyar lélek felől, 's nem a' mit a' városiakról mondhatnék, hanem a' nemzetnek azon részéről, melly a' maga eredetiségében megmarada, és még külső színt nem vett fel. Az vad lehet, de ötet inkább érdeklí a' lelkes vadság mint a' lelketlen simaság. – Úgy bennünket itt ér az estve, mondám, mert én az illy apró történetekben kifogyhatatlan vagyok. 'S akkor elbeszéllvén holmit Baranyi Gábor és a' Szabolcsi Niczky József felől, elmondám, mi történt velem kevés napok előtt. – Öt hete miolta Bécsben vagyok, mondám, 's már kínza a' haza-vágyás, és ha az úczán valamelly szegény sorsú magyart láték, meg nem állhatám hogy szóba ne eredjek vele. Egy nap strimfliben, koszperddel és hajtáskával menék¹⁸⁰ a' Karinthiai úczán, 's meglátám hogy egy ősz bajuszu ember, rongyos köpenyegben, megkocczantá egy semlyesütő' ablakát. Tudni akarám, melly Vármegyében lakik. Rám mereszti szemeit, 's csudálkozik hogy magyart láthat strimfliben. „Veszprém Vármegyében, édes Német Uram!” felele jószívuég neheztelve. Én elsikoltám magam' a' szóra, 's az olasz Pap, kivel együtt mentem, elijedve sikoltásomtól,¹⁸¹ két ízben kérdé: „*Che dice? che dice?*” Most tudni akarám, mi baj kergeté a' nagy városba; elmondá azt, 's olly szép áldással, hogy ha még üresbb volt volna is zsebem mint már vala, örömet osztottam volna meg a' Szent-Király-Szabadjai lakossal. – Piláti vette poharát, 's egésségéért ivott. – Palásthy elbeszéllé mennyire megkedvelé mulattatásomat Piláti.

¹⁷³ én <asztalun> helyeinken

¹⁷⁴ poharát: [A kettőspont átjavítva pontra.]

¹⁷⁵ Magyar, [Átírás.]

¹⁷⁶ hiszen <neki az inasa többbe van ki [?]> egy inas

¹⁷⁷ Úgy <egyéb> accidentiáim

¹⁷⁸ Esztendeje [Átírás.]

¹⁷⁹ hogy <fizettetém,>, 's azolta [Javítás a törlés felett.]

¹⁸⁰ hajtáskával <jár> menék

¹⁸¹ elijedve <sohajtasom> sikoltásomtól,

⁹⁸⁹ [156] Említett elsőbb munkája ötlet Hollandiába veté által, 's a' Professorok ötlet két Galliczin Herczeg nevelésére ajánlották. A' nagy Friedrich ismerte munkáját, 's azok' számába hívta meg, kikkel vacsorálgata, hogy ezektől hallja a' miket meg nem olvashat. De Piláti megúná Berlint. Láta hogy a' Király tartóztatni fogja; jobbnak látá tehát megbántani, hogy elkergettesék. Most a' meleg holnapokat mindég Bécsben töltötte, őszszel Siciliába költözködék mint a' gólya és fecske. Barna, széles arcú öreg; parokában. Erős alkotása neki még egy két decenniumot ígérhete.

9.

^{64, 495, 765, 992} [157] Látni akarám Udv. Consil. Born Ignázt Urat. Vezetőm kezét csókola neki fiúi tiszteletből, nem alacsonyossággal. Udvari gyászában üle Bibliothecájában, a' nagy Friedrich után, 's fel nem keletettünk, a' mint mondá, gyengélkedő lábai miatt. Vékony testű, 's arcának színe a' sárgásba csapott. Képe, Fügertől, hánytott munkában, igen is idealizált; a' Hormayr' Austriai Plutarchjában ifjabb 's kövérebb arcú mint lenni kellene; Ádám legjobban metszette Mad. Bayernek pasztellje után, de az Ádám rezén Born hidegebb mint volt, a' Hormayrén causticusabb. – „S tudod te, kérdé tőlem, hogy én is magyar vagyok?” – Nem tudtam, de átallám megvallani, 's így feleletemet úgy kelle adnom, a' hogy¹⁸² a' Beszterczeiek láták jónak: hogy¹⁸³ ne hazudjak, de igazat se mondjak: „Ha azt nem tudnám, azt nem tudnám, a' mivel nemzetem kevélykedik.” – „Igen is, én Károly-Fejérvári Erdélyi-magyar vagyok.”¹⁸⁴ Értette ő, hogy vendégének nem tehet kedvesebbet mint ha azt magával bővebb ismeretségbe hozza,¹⁸⁵ 's így tartalék nélkül beszélt maga, hazánk, a' Császár, 's a' Klagenfurti Marianna Fő-Herczegasszonyról, ki Bornnal levelezett. Ebédlőjében ennek képe függött, 's az Albert Szász-Tesseni¹⁸⁶ Herczegé, 's a' Born' három' kedvenceié: Prof. Ruprecht, Blumauer, Ratschky. – Trümeau asztalán állá a' maga büszkje Ceracchitól, itt gipszben, mert a' márvány nem itt. Kevés napok múlva Selymeczre indúla le, megtekinteni, melly szerencsével foly az amalgamálás. Az ötlet a' világ' két hemisphaeriumán híressé tette, hogy Selymeczre Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jövének hallgatók.

10.

^{495, 767, 994} [158] Blumauernél vasárnap kilenczkor gyűlének össze olvasó barátjai. Ajtaja nyitva állá minden idegennek, kik hallgatni akarák, ki mint számol a' maga e' héti olvasásairól. A' Poeta figyelmessé tevő a' Historicust hogy ezt vagy amazt tekintse meg; az hasznára lehet dolgozásiban; a' Historicus a' Mathematicust, Chemicust, Metaphysicust, és megfordítva. ^{73, 767} [159] Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, és többek, 's ezek az asztalnál, mint egy célra dolgozók: mi

¹⁸² adnom, hogy [A névelő sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸³ jónak: <„> hogy

¹⁸⁴ vagyok. [A záró idézőjel általunk pótolva.]

¹⁸⁵ hozzá, [Az ékezet lehúzva.]

¹⁸⁶ Sász-Tesseni [Átírás; az „S” emendálva „Sz”-re.]

a' székeken. Gyönyörű egyesület! mert ha külömben közöljük barátinkkal a' mi kinek kinek 994
kinek czéljait elősegélheti, az több bajjal jár, 's nem illy nagy hasznú.

[160] Blumauer kiasszott, hosszú ember volt, sas orral, barna hajjal, pislogó 's rövid- 62, 495, 767
látású szemekkel. Affectálta a' durvaságot. Ratschky igen kövér fiatal ember, szelíd,
nyájas, igen barna 's igen tömött hajjal. Látni vala benne az igen jó embert, mint
Blumauerben a' lelkest, elmést, de pontjából kilököttet. Fiatal Jezsuiták a' Szerzet' el-
oltásakor 1773. mind ketten visszatértek a' világba, 's Ratschkyt a' szegénység a' Bécsi
Mészárosok' szolgálatjába kényszeríté lépni, 's igen csekély fizetés mellett. Azok egy
kérelmet nyujtának be a' Császárnénak, 's a' kérelem a' Polizey Professorához küldeték.
– Ki tévé fel a' kérelmet? kérdé Sonnenfels. A' Mészárosok elijedének a' szóra, 's
mentegeték Notáriusokat, hogy az igen fiatal ember, 's tapasztolatlan. Az Udv. Consi-
liárius látni akará 's Ratschky¹⁸⁷ megjelent. Uram, mondá Sonnenfels, a' kérelem lelket
mutat; mit tanultál? melly nyelveket tudsz? 's tudsz e görögül? akarsz e tanulni? te fia-
tal vagy, sokra mehetsz. Ratschky elébe terjeszté hogy ő szegény szülék' gyermeke. –
Pénz lesz, mondá Sonnenfels, de tanulni kell. – Az nekem öröm, felele Ratschky. 'S a'
Mészárosok' embere Referendárius leve a' Cseh Cancellariánál; Sonnenfels nélkül
örökké a' Bécsbe hajtott vágókat improtecollálta volna.

Midőn később beszédekét olvasa fel társai közt, 's azok a' beszéd' végével tapsolva
tisztelgeték őtet, ezt szokta vala nekik mondani: „Talán nem rossz az ökrök' Notá-
riusától!” [161] Verselgetett, de könnyebben mint jó verselőnek illik, 's hátra maradt e'
részben korától.

[162] József szereté Ratschkyt, 's neki és Blumauernek olykor maga ada témákat. 63, 496, 768
Ratschky a' Lombardiai hegyekben eltörte vala karját. Megjővén Bécsbe, számot ada a'
Császárnak tapasztolásai felől, 's ez neki száz aranyat küldé patikai kölcséggént. –
Mondja kérem, Ő Felségének, hogy ennyiért másik karomat is eltörettem; felele, 's a'
felelet nem¹⁸⁸ ökrök Notariusára mutat.

11.

Alxingerrel egy ebédnél juték közelebbi ismeretségre. [163] Míg a' többiek billár- 93, 496, 768
dozának, tudni akará, melly haza' szülöttje vagyok, és egyéb beszélgetésink közt, ha
Verseit ismerem e. Némelly darabjai felől magasztalásokkal szóllék; de ő inkább azt
akará hallani, hogy melly darabjaival vagyok legkevésbbé megelégedve. Talán a' Secundus
után fordított Csókjaiddal, mondám. Azt nem vártam, felele, mert úgy hittem, hogy ott
több szerencsével dolgoztam mint sok más helyeken. Talán én magyar, a' dolognak nem
vagyok illő bírāja;¹⁸⁹ de nagy részben könyv nélkül tudván¹⁹⁰ Secundusnak e' szép da-
rabjait, nem csudálhatd, hahogy a' Római kies beszéd a' német nyelv durva hangjaiba
áltöltöztetve, elveszté előttem minden szépségét; 's nyelved' hibáját fordításodnak tu-
lajdonítom. Meg nem foghatá mint lehet a' német nyelvet nem szépnek ismerni. Te ta-
lán magad is dolgozol versekben; ha igen, töltsd kedvemet, 's mondj fel előttem valamit

¹⁸⁷ Rátschky [Az ékezet lehúзва.]

¹⁸⁸ felelet <mutat> nem

¹⁸⁹ barátja; [Átírás.]

¹⁹⁰ tudván [Átírás.]

994 dolgozásidből. – Mivel éppen a' Csókok felől szözlünk, mondám, az egyik Csók' fordítását fogom füleiddel hallatni. – Egyik pentameterem e' sor vala:

Rám a' legforróbb csókokat hintegeted.

Oh az az utolsó szód rettenetes! csupa E betűkből áll! – Igen is, mondám, Nyelvünknek, a' keletinek, ez minden vétke. De nincs e monotonia a' tiétekben, a' Romaiban, a' görögben is, 's ezekben durvább vocálison mint a' miénkben. Klopstockban egy helytt ez áll:

– – – entgegengesetztesten Felsen –

Kére látogatnám meg, 's más nap nála valék.

Cselédje bodrozá haját, míg ő valamely latin Versezetet olvasa, melyet igen pompásan nyomtattata nem tudom ki, az Orosz Császárné' tiszteletére. Az asszonyuralkodó a' Vers' címjén Autocratrixnak vala nevezve, 's magában a' versben is találá gyanús szözlásokat. Ítéletemet kíváná tőlem, 's az egyezék az övével. Előhozatá szomszéd szobájából Fábrinak *Thesaurus Eruditionis Scholasticae* című munkáját, 's tudni akará, ha ismerem e. Gyermeki korom olta, mondám, 's midőn deákül írok vagy olvasok, az úgy nem hág le asztalomról mint a' Wielandéról nem Adelung.

Tűkre alatt egy arczkép függ, Posch Lénárdtól domborítva viaszból, 's szabadságot vevék, tudakozni, kié a' profil. – Nem fogod ismerni: Haschka. – De igen, ha csak
63 szép tetteről is. – Elhallgatott. – Alxinger gazdag volt és gyermektelen. Megbántva feleségétől, letette Ágensí hívtalát; tanulásban tölté éjjeleit, nappalait, 's tudós
769 útazásokat tevé Német-országba. [164] Mint a' Magnetiseurök a' kéz' megilletése által hatnak a' betegre, ha tudnillik az által, mert én őket sem nem ismerem sem ismerni nem akarom; úgy az azok' látása ránk, a' kiket ragyogni látunk pályánkon. A' Doolin von Maynz' és Bliomberis' írója ezt fogta érzeni, midőn az Oberon' íróját meglátta.

496, 769 [165] Alxingernek Haschka egy nagy Ódaköltőt látszék ígérni, [166] de nem vala
496, 769 elég pénze, hogy egyedül a' tanulásnak fekhessék, 's a' széplelkű ember neki tízezer forintot ajándékoza, bizonyosan meg nem álmodván, hogy ez az ő beneficiátusa egykor társává lesz az Alxinger által kegyetlenül megkorbácsolt nálunk is híres Hofmannak. Hogy Austria Haschkában Klopstockot nem nyere, az legalább nem az Alxinger' vétke.

12.

67, 68, 71,
534, 771, 997

[167] Mint juthatok én Bécsben majd a' tudós Szerecsen' ismeretségébe? kérdém egy valakitől Kassán, ki Bécset és Angelo Solimannot jól ismeré. – Küldj neki egy pár butellia Tokajit, felele ez, de nem a' minél erősebbet, hanem a' minél édesebbet; 's kénytelen lesz hozzád eljönni.

Egy nap Szállásom' kapusa jó, 's jelenti, hogy egy idegen akar velem szözlani, 's látat, ha honn vagyok e. – Ki az idegen? – Nem tudom. – Hol van? – Egy ismerősénél az első emeletben. – Lementem hozzá, hogy megmentsem a' felfáradástól, mert én a' harmadik emeletben laktam.

Midőn belépék Angelo turbánnal, csíkos nyári dolmányban 's világos színű kaftánban álla előttem, felém fordítá ki tekenős-béka színű tenyerét, nekem jött, megcsókolt, 's köszönte ajándékomat. Az a' kordoványszínű arcz fejrőlő fogaival és szemeivel el

nem borzaszta; szerezcent látni nem volt új dolog előttem; de az a' tekenős-béka színű 997
tenyér elborzaszta. – [168] Megkövetém bátorságomért, 's kértem, tulajdonítsa me- 771
részségemet meggyőzhetetlen vágyomnak hogy őtet, kit a' történetek egy Afrikai
Király' gyermekéből magányossá változtatának, és a' ki új hazájában lelke, tudományai
's szíve által minden jók' becsülését megnyerte, láthassam. Visszadám látogatását, 's
lelkét úgy lelem fejérnek, mint arczát feketének.

13.

[169] Valamit Bécsben látni kell, igyekeztem meglátni; de a' Fegyverházat, ámbár 1002
Bécset tízszer látám, 's egyszer több holnapokig, soha nem. Borzad lelkem a' gyilkos
szerek' látásától, még ha védelmül használtatnak is.

[170] Áltesvén a' Templomok' 's nevezetesebb épületek' megtekintésén, Architectúrai
céllokból, minden időmet a' Galériák, 's a' Festők' dolgozóji, 's az alakló Academia,¹⁹¹
ismerőseim' Képgyűjteményeik 's a' Képarosok' boltjai foglalák el, 's jó rakás rézmet-
szetekkel tértem haza. Az alakló Academiában Schmutzer vezete körül, megbe-
csülhetetlen jósággal, ő, a' Theodózius' táblájának Metszője, az a' nagy mester a' voná-
sos¹⁹² metszésben. A' Belvederbe kétszer háromszor minden vezető nélkül léptem fel,
hogy lássam melly hatást tesznek rám a' képek, csak negyedszer, és¹⁹³ tovább osztán
mindég, vettem vezetőt magam mellé, hogy lássam érzésimnek mit hihetek, 's hall-
hassam a' mit Képértőnek tudni kell. Ifjabb Olvasóimnak ugyan-ezt ajánlom; ne ron-
tassák el keblekben az első behatás' örömeit a' Csicsserónék¹⁹⁴ által, kiktől úgy is ke-
vés jót tanulhatnak, ha jóra nem vezette a' vak szerencse. Valamelly nap nyitva vala a'
Belveder, én mindég ott valék, 's reggel olta délig, dél olta estig.¹⁹⁵ Mint annak
örvendheték hogy 1777. nekem több vala a' Van Dyck' feje mint a' Hoogstratené, úgy
most annak, hogy nekem több vala most az Olasz Iskola mint az Alföldiek' játékos
darabjai; 's még inkább annak, hogy mind az egyiknek, mind a' másiknak érzém ér-
demét. Vezetőm olykor tőlem hallá a' mit nékem kellett volna tőle. De e' dolognak
is komoly stúdium kell, hogy bízatosan ítélhessünk; maga a' természeti adomány nem
elég.

14.

[171] Egy Festőnél töltvén időmet, egy szálás, piros Stabális Tisztet láték belépni 769
hozzánk, olly fejrre őszült hajjal mint kabátja. Az Trenk vala, kit Friedrich kínos fog-
ságban tartott. Kérdé, ha olvastam e tőle valamit, 's kedve telve hallá, hogy Macedo
bajnokját. Kapott volna tömjénemen; de én azt az ő firkálásának, annak a' vadnak, nem
gyujthattam; 's minthogy magát festeté, fogsága történeteire vontam el poetai mázoló-
sától. [172] Engede kérésemnek, 's hosszasan beszéllé mit szenvedé. Csaknem hihetlen

¹⁹¹ 's a' <képelő> Academia, [Törlés fölé írt javítás.]

¹⁹² mester a' <metszés> vonásos

¹⁹³ negyedszer, <kért> és

¹⁹⁴ örömeit a' <...> Csicsserónék

¹⁹⁵ dél olta <estig> estig.

dolgok; de hányszor nem esik önmagunkon, vagy másokon szemünk előtt, a' mit hinni nem mernénk, ha nem láttuk volna.

770, 1002 [173] Sok ízben ebédlék vele köz asztaloknál, de szívem a' feszes és ragyogni szerető ember felé soha nem¹⁹⁶ tudá vonzódni. Kereste a' veszedelmeket, míg a' guillotin Párizsban véget vete lovanczoskodásainak.

15.

[174] Báróczi felől más helytt, hogy róla egy végtében szólhassak. – Itten valamit a' theatrumok felől.

770, 1002 [175] Tudván hogy a' Szín' fő darabjának Hamlet tartatik, valamikor azt játszá a' Kassaiak, mindég elmaradtam a' theátrumból; rettegtem¹⁹⁷ hogy a' rossz, vagy a' mi szint annyi, a' közészer játék előli bennem a' mit keresék. Most itt vala jelentve Hamlet, 's egyike valék a' legelébb felgyülteknek. Lange játszá a' darab hőst. Meg valék rázva lelkemben és testemben, 's áldám sorsomat hogy a' darabot itt látám adva, nem Kassán.

Egy ismerősöm tudni akará, theátrumból¹⁹⁸ jövök e, honnan ő is, 's mint valék meg elégedve. Sem a' játszott darabbal, mondám, sem a' Játszókkal. Két kezét felrántva borzada vissza tőlem Luzatto; 's én bizonyossá tevém, hogy a' Kassai Játszók nem játszanak rosszabbul mint ezek ma, sőt többre jobban. Kérlek, mondá, ne mondd ezt más előtt; ki fogsz kacagtatni; tudod e, hogy Brockmannt láttad? Elnye le szégyeltemben a' föld, elnémultam, de megmaradtam érzésem mellett.

Most Clavígo vala kijelentve, 's a' Beaumarchais' szerepét Brockmann készüle játszani. Megjelentem a' házban, 's vártam a' csudát. Brockmann az elsőbb Aktokban jól játszott, de azt Kassán is adták volna így; nem értém az ember mint juthata celebritásához. Hajlandó valék azonban inkább azt hinni, hogy a' dologhoz én nem értek mint hogy az egész német világ nem. De most jön a' scéna, midőn a' levél megérkezik, 's Marie magát ismét megcsalva látja. Beaumarchais-Brockmann lángol és reng; magosan felkontyolt üstökébe ravaszul igen sok púdert rakata, 's úgy csapá meg homlokát, hogy ujai üstökét ütötték meg, 's a' púder ködöt csinála egész figurája körül. Ez a' lángolás, ez a' rengés, az a' vad hang mellyben haragját¹⁹⁹ öntögette, az a' meredező szem, az a' fel fel rántott kar, és minden, minden, mutatta hogy a' német világnak van igaza, 's hogy nem nekem volt. Minap²⁰⁰ a' szerep nem kíváná hogy kitégyen magáért, most kívánta, 's az játszik jól, a' ki, a' hol kell, *attenuat vires*.

[176] Storazzi, a' szép Énekészné, szememet, fületem, lelkemet elbájolta. – Mozart az Orchesztert igazgatá, fortepianóját vervén. De az olly annyira nem testi örömek felől, mint a' miket a' Muzsika ad, nem szabad szólni. Hol az a' szó, melly azt fesse?

¹⁹⁶ ember felé nem [A „soha” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁹⁷ [...]gtem [Átírás.]

¹⁹⁸ akará, <voltage> theátrumból

¹⁹⁹ melly[...] <...> haragját [Átírás és törlés.]

²⁰⁰ <A'> minap [Törlés és átírás.]

[177] 'S ez a' mennyei gyönyör egy más érzékre ható gyönyört juttat emlékezetembe.

Dornbachra menvén ki, 's mint mindenüvé, a' hol elsőben, oda is egyedül, a' mint a' bokrok előtt elmenék, egy ismeretlen illat csapa meg. Körültekintém magamat, 's sem a' földön, sem a' bokrokon nem láték semmit, a' honnan az jöhet. Minél tovább távozám, annál inkább tűnt el az illat. Visszamenék, 's szaglásom elvezete a' keresett helyre. Félttem a' megszóllítástól, de kísértetem nagyobb vala mint hogy ellent állhasak, 's hirtelen meglopám a' kertet, hogy a' városban végére járhasak, a' nem ismért szerény plánta mely nevet visel. – Rezéda vala, 's nálunk ismeretlen akkor még Viczay által is.

MÁSODIK SZAK.

[178] Vice-Ispánomat leveré a' hír hogy elértem a' mit kerestem; 's mihelyt haza érék 499, 761, 1004
Septemberben, kére, mondjak le a' nyert²⁰¹ hívtalról; nem csak ötet fognám kiejteni hívtalából, hanem magam előtt is szép kinézéseket zárok el. A' Kir. Commissárius toldítá a' Kelcz' kérését, és hogy annál készebb légyek megtenni a' mi tőlem kívántaték, engem Abauji Fő-Notáriusnak kineveze huszonhét esztendő koromban, 's áltugratván velem az elsőbb Vice-Notáriusságot. Szívem el vala lágyúlva Szent-Iványi és Kelcz eránt, de mint bántsam meg Swietent, Pászthoryt, Törököt, Vayt és ez által Gróf Teleki Sámuel, a' ki Vaynak²⁰² kineveztetésemet megígérte? Ha Törökhöz nem csatlott volna a' hívtal, úgy Vay mellett óhajték vala szolgálni, 's feláldozám vala e' szerencsémnek azt is, a' mi engem hatalmasan kötött Kassához. 'S én nem bérért, nem kevély kinézésért, hanem az ügyért vágytam ide. Soha sem óhajték egyéb lenni valamíg Török veszteglend, 's bár halálíg. Fizetésem belépésemkor hatszáz, 1789 olta ezerötszáz forint 171, 323
volt, ezüst vagy ezüstárú papiros pénzben, 's felemelt fizetésemmel négy Altisztet is adtak mellém, Fő Szolgabírói rangban. [179] Hívtalom nem vala összekötve a' 762
Consiliariusi titulussal, de azt viselheté, mint elődöm Ladomérszky és tisztársam Pethő Jakab; azonban az engem nem csiklanda.

[180] Kineveztetésemet leginkább a' Gróf Török' atyai szeretetének köszönhetém, 173, 320, 497,
's a' Ladomérszki' jó vélekedésének; de²⁰³ literatúrai dolgozásimnak is némelly részben, mit sokan idővesztésnek szeretnek tekinteni, 's épen azok annak, kik a' kopózást, henye pipázást, 's kártyázást nem annak. – Egy szomszédunk lehozá Bécsből Czirjék Mihály Testórt, mátkájával, hogy a' boldog pár, hahogy a' Bécsi leány hozzá szokhatnék azon sivatag Hottentót földhöz, hol az Urak bajuszt hordanak 's czaflitlan hajakat, megtelepedjen. Látván Rolly József hogy Czirjék olvasgat és irkál, beszéllé neki hogy az ő szomszédjában is van valaki a' ki könyvet tart és szeret olvasni 's irkálni. Czirjék 772, 973

²⁰¹ mondjak le <híva> a' nyert

²⁰² a' ki<nek> Vaynak

²⁰³ De [Átírás.]

973 megérkezik Felső-Regmeczre, 's Rolly (1784. Febr. 29d.) az anyámat és engem ebédre kéréte meg.

A' mint belépénk, a' szép Hadnagy és a' szép leány egy asztalka mellett ültek. A' leány felolvasa a' Colardeau Heloízéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futá végig fordításán, 's Kéziratán igazításokat teve. Szébb leányt mint ez az új leányt, nem könnyen lehete látni, szébb ifjat mint ez az új Abelárd, még nehezebben; de talán szébb Kézíratot sem könnyedkén. Az aranyozott szélű papirosra vala írva, behintve aranyozott és kék porral, 's a' kék és rózsaszín tambour pantlika, mellyel által vala tűzve, hosszú bodrokkal nyúla ki a' papirosból. – Visszadák látogatásunkat, 's Czirjék óhajtá látni mit dolgozom. Nekem az minden óhajtásom, mondám, hogy rajtam valaha ki lehessen ismerni a' Báróczi tanítványát. Czirjék elbeszélé Báróczinak, melly csudákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak vitte meg a' hírt, Pászthory Széchenyinek, 's ennek azt is hogy én Gessnert fordítom, a' mit osztán Széchenyi Gessnernek; 's midőn kérelmem a' Swieten előlülése alatt hetenként tartatni szokott ülésekben előfordúla, Pászthory hajlék teljesíteni kívánságomat, minekelőtte látott.

497, 1000 [181] De kedvességem Nyelvünknek és Literaturánknak ezen tiszteletes barátja előtt mi könnyen csökkenhetett volna meg, ha nem volt volna eléggé bölcs, azt mindennek egyébként venni inkább mint romlottságnak. [182] Egy magyar rá beszélt, öltözném strimflibe, czipőbe, 's jelenjek meg így mindenütt; Bécsben azt teszi minden ifjabb magyar. Hittem neki, mert így jára Pallásthy is, Beothy és Szilávy Secretáriusok, sőt bőr nadragocskában láttam magát Pászthoryt is, de stibivel; 's íme Pászthorynak ebédjénél strimfliben jelentem meg, hajtáskával, koszperddel. Belépven ebédlőjébe, megrezenék, midőn a' falról Széchenyi, Skerlec Miklós, Szily, Somsics Lázár nézének le rám, Oberster Gróf Draskovics János pedig, kinek szemeit a' Festő földre sülyesztette, pirulni látszék érettem. A' cseléd előttem ajtót nyitá, 's Pászthory²⁰⁴ elnémulva fogadott.

498 Csaknem elnyeje ségyeltemben a' föld. [183] Jártam így ezután is; de e' szent helyre, e' szent férfiak' képe elébe, de Pászthory' elébe nem léptem így többé.

79, 171, 323, 499, 771, 1004 [184] A' Királyi Rendelés végre megérkezik, 's Gróf Török engem November' 11d. bévezete hívatalomba.

75, 499 [185] József és Miklós öcsém Kassán tanulának, 's az ifjabb Baróti alatt hallgatá a' Rhetoricát. Ez jó iskolájából, 's nekem egy hexameterekben írt magyar könyvet hoz Professorától, mellyet a' Szerzőtől az nap veve. [186] Baróti mindég buzdígtata hogy magamat a' verselés' nehézségei által elrettentetni ne engedném, 's Plínusz' szavaival inte, hogy igyekeznünk kell ugyan minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint lehet. A' nem jó hexameterek engem Catullnak ismért dévajságára emlékeztetének, 's más nap az öcsém a' rossz munkát a' nem igen jó, de eléggé eleven verssel vivé vissza.

1786. Octób. 16d.

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést

²⁰⁴ 's 's Pászthory [Tollhiba; oldalhatár miatt tévedésből megismételt kötőszó.]

Indító csevegéssel öldökölj(él)!
Testét lepje meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' бүдös rüh,
És a' csontokat-hasgató podagra,
Mint a' gombolyag, húzza össze úját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagíta,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah nem láttad e hogy szegény barátod
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várj, várj, nem viszed ezt el!²⁰⁵ összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bízvást; azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

1004

Baróti magán kívül vala örömében hogy intésének sikerét láthatta, [187] 's hende- 76, 500, 773
casyllabusaimat megküldé Szepesi Kanonok Molnár Jánosnak. Ez, a' hogy mingyárt
kész vala feleletével, így adta Barótihoz válaszát:

Miskolcz táji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ismerni; mit vétett vallyon, Apollo,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam,
Ellenetek mi gonoszt tettem, mivel háborodott fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban
Mit láték, 's melly kincse vagyon elrejtve Kazincznak?
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idő'k' kerekére vigyázván
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj, ím csak imétlen
Tűnt hozzám, 's azt is Dávidnak kelle köszönnöm,
Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Phoebe!
Oh köszönöm; de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán ez az új Verónai Költő,
Megjárván Rábát, 's Poprád' tájára kerülvén,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

Hexametereink már voltak;²⁰⁶ rosszak, de eléggé nagy számban. Én semmit sem
óhajték inkább mint hogy lyrai darabokat kapjunk, 's a' nyugot' ízlésében. [188] Hozzá 774

²⁰⁵ el, [Átírás.]

²⁰⁶ Hexametereink voltak; [A „már” sor fölé írt beszúrás.]

1004 fogtam 's elakadtam. Sem rímeim nem valának szép rímek, sem scandált soraimban nem boldogúlhaték. Nem értém mi dolog hogy midőn hexametereket adhatunk, 's jobban mint a' németek, scandált rímes sorokban nem adhatunk dalokat; és hogy én, ki németben nem téveszttem el a' szchemát, magyarban eltéveszttem, 's fülem érzi hogy a' sor hibás, de megigazítani nem tudom. – [189] Eperjesen, 's már négy eszt. előtt, midőn a' német Prosodia' törvényeit nem ismerém, nem találván a' kit keresék, ezt hagytam vala asztalán:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an;
Vielleicht, o welche Götterlust!
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht dass ich dies Blatt jetzt werde.

A' darabnak ha érdeme nincs is, legalább megfelel a' szchemának: a' mit magyarban mertem, meg nem felele, mert némelly sor jámbusokból állá, némelly²⁰⁷ trocheusokból.

502 [190] Illy botlást ki ejt ma, bár a' prosódia²⁰⁸ törvényei felől soha semmit nem hallott. [191] De²⁰⁹ a' még ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanúltabb újak is hibás hangokat szóllaltatnak meg; miként ne, midőn gyakorlatlan újak azonfelül?

MDCCLXXXVII.

76, 79, 1006 Szepesből panaszok jövének be, 's Januáriusban indulék, eligazítani a' meghasonlásokat. Szepesen (így neveztetik a' hely, hol a' Püspök és Káptalanja lakik) vendége levék Kanonok Molárnak. Szálás, csontos férfi; nyájas, beszédes, ömledező, de a' ki soha nem nevelte. Szégyelte azt.

Molnár meg nem foghatá, miért nehezítjük el mi magyarok a' verselést, melly különben sem könnyü munka. Íme²¹⁰ Homér összekevere minden dialektet; nála ezer a' folt, csak hogy a' vers kiteljen; hosszúnak van véve a' rövid, 's rövidnek van véve a' hosszú.

502, 775 [192] Egy sorban állá könyvei közt valamit nyomtatásban kieresztett, 's gyönyörködék hogy a' sor olly igen hosszú. [193] Ezópnak egy Erdélyi fordításából kiszelé az Előbeszédet, mert ott az tanítaték hogy hazudni szabad.

79 Lekísére szekeremhez, 's újra meg újra szívemre köté, védjem a' panasztevőket. Mindent ígértem valamit az igazság nem tilt, enged, parancsol. *Ita, ita*, ugymond; *justitia praeclara virtus; ancilla tamen religionis*.

Báró Brigido Mihály Lőcsei Plebánus, 1788²¹¹ olta Szepesi Püspök, majd Herczeg-Püspök Laybachban, de tulajdon kívánságára ismét Szepesi Püspök, haláláig, azon nyá-

²⁰⁷ [/]némelly [Átírás.]

²⁰⁸ ma, [...] a' prosódia' [Átírás.]

²⁰⁹ hallott <is.> De

²¹⁰ munka, íme [Átírás.]

²¹¹ 1788<.> olta

jassággal fogada, mellyel mindenkor. Nála kelle töltenem minden üres időmet. A' felvilágosodott pap, a' nagy szollnoki adományú predikáló, a' nagy neveltetésű ember egygyömlének személyében. Szerete mindent, 's így mindentől szeretettet.

Lőcsének egy másik nagy characterű férjja, Vice-Ispán Consiliárius Grádeczi Stansics-Horváth Imre; utolsó maradéka azon háznak, mellyből Márk is erede, ki Zrínyivel vesze Szigeth-várában. Nagy, még gyengéjiben is. Haragjában engesztelhetetlen ha utálnia kelle a' kit gyűlölt; de pirulni tudó midőn érzé hogy megtévede, midőn látá hogy a' kire neheztel, nem rossz. Ollyankor botlását tettel hozá helyre, mert szóval tenni azt, átalotta. Fő-Notáriusa láttatá velem egy három lapnyi egész ívre írt levelét, mellyben ennek, úgy a' hogy születése 's hívatála kíváná, *Spectabilis* titulust ada, mint ő is mindég eddig neki; de most egyszerre más gondolat éré, 's azt, valahol a' hosszú levélben előfordúlt, mindenütt kivakará, 's helyébe *Perillustrist* írá, 's azért vakará ki, holott a' levelet újra íratni vagy írni sokkal kevesebb fáradságba került volna, hogy azzal ennek inkább fájhasson. [194] Nevetséges kisdedségek egy nagy emberben, de ki ment egészen a' kisdedségektől, 's a' nagy ember bukik igazán ha bukik. – [195] Én 1793. jelen valék egy Szepes Vármegyei Gyűlésen, hol ő előlűle, 's midőn egy valaki beüle a' zöld asztal mellé, úgy kíváná hogy az onnan takarodjék, mert helye ott nincs. Nem volt helye, de mások még is kérék, 's igen sokan, hogy hagyna neki békét. Kirugá maga alól a' széket, 's letérdele: *Vult ergo Incl. Universitas ut illum flexis genibus adorem?*

[196] Testvére Berzeviczy Sándorné, anyja Gergelynek, Kakas-Lomniczon, szint olly nagy a' maga nemében mint Imre a' magáiban, de Imrének gyengeségei nélkül. Lelkem tisztelettel hódol itt a' két nagy árnyéknek.

[197] Kézsmárkot, hol tízedik esztendőmet éltem, megint meglátni, 's annyi esztendő után meglátni; a' Tátra' lábainál, mellyen az éjjel esett eső reggelig kemény jéggé vála, hogy azt most üveghegynek nézhetém, és a' melly a' fel és leszálló nap' tüztől rózsaszínbe öltözve nyúla magasan ki az éjlepte hegyecskék' és dombok sorából; ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, 's maga a' természet is, előttem újak valának; hol a' szép, de vad természetet a' maga téli vad szépségében láthatám, egy egész holnapot tölteni útban, 's olly helyeken is hol kenyeret sem találék;²¹² 's pártjára kelvén azoknak a' kiket erőszak vagy ravszkodás nyomott; példát adva tántoríthatatlan igazságszeretemenek; felejtve, midőn Bíró valék, melly felekezet' tagja vagyok; 's irtózva azon gaz játéktól melly fél védeni a' hol kell a' magáit, nehogy igazságtalannak látszhassék; szerettetve azoktól, a' kik, míg nem láttak volt, tőlem rettegének; 's elhintve szavam és példám által a' jó' magvait – melly gyönyörű, melly irigylendő sors juta itt nekem! Februáriusban tértem vissza Kassára. Jelentésemet benyújtám Elöljárómnak. Az megolvasá azt, 's jött szobámba (mind ketten egy háznál fogadánk szállást; Gróf Török az első emeletben, én a' másodikban azon háznál, melly ablakaival a' Nagy-úczára,²¹³ éjszak felé a' Molnár-úczá' szögétől harmadik) megölele, megcsókola, 's köszönte hogy reményinek megfelelttem. Így, édes barátom, mondá; mihozzánk így illik. – Beszéllem egyyik cikkelyét.

²¹² kenyeret sem <láthaték,> találék;

²¹³ nagy-úczára, [Átírás.]

44, 79, 503,
776, 1006

Sötét este értem Hobgárd városkába, mely az első házhoz kezdve az utolsóig egészen elégett vala, 's Szolgabíró Badányi, kit segédül mellém rendele a' Vice-Ispán, a' Plebánushoz hajtata be. Az nem vala jelen, 's helyette egy megöregedett Káplán jöve előnkbe, egykor Lutheránus és Prussziai Hadnagy. Midőn más nap tekintetbe vevém az iskolát, nagyobb előmenetelt találván itt mint sok más helyeken, a' derék Tanítót, a' Városi Tanács' jelenlétében elhalmozám magasztalásimmal. A' Tanító, és ezzel együtt a' Tanács minden érdemet a' Plebánusnak tulajdonítának, 's beszéllék hogy ez a' tiszteletes Pap csaknem minden leczkét az iskolában tölt; hogy az oktatást kiveszi a' Tanító' szájából, hogy a' gyermekeket²¹⁴ könyvekkel tartja, és minthogy a' tűz minden vagyonyjoktól megfosztá a' lakosokat, 's azoknak gyermekeik ennél fogva iskolába nem járhatának, mindennap dél előtt és dél után kenyérszeleteket osztogat a' megjelenteknek. Melegen tett jelentésem jó órában méne a' Swieten' és Pászthory' kezeikbe; nem felejttem elmondani hogy én a' Plebánust soha nem láttam 's véle semmi érintésben nem állok, 's a' Helytartó Tanács 1787. Aug. 9d. kiadá rendelését, hogy a' Vice-Ispán Ludvig János Hobgárdi Plebánusnak a' legfényesebb gyülekezetben függessze nyakába az arany érdempénzt. Egy másik, 1789. Május' 14d. költ. rendelés Györky István Pataki Plebánust, Swietennél előbb szóval, tovább írva tett esedezésemre, Apátnak hirdette ki.

1010

Hivatali foglalatosságim Miskolczra, Egerbe, Jász-Berénybe szállítának. Illy közel lévén, éltem²¹⁵ az alkalommal, 's bérepülék Pestre. Septemvirátus és Királyi Tábla akkor még Budán tartá ülését. Ócsai Balogh Péter, Assessora ennek, később Septemvir, Referendárius, 's elébb Torontáli, később Zólyomi Fő-Ispán, felbátoríta, sőt kíváná, parancsolá, hogy menjek el az Ország-Bírájához, 's délutáni ötkor, 's kertjébe, a' Christína-városban; rossz neven veszi ha Tisztviselő Pestre jön, 's nála meg nem jelen.

777

[198] De megtaníta, hogy vele németül szólljak, és hogy ha majd a' beszéd közt ez szalad ki száján, *wie heisst man* – nála nem több mint magyarban *az az izé* – higyjem, hogy elmerülve saját gondolatiba nem fogta fel a' mit mondé, 's mondjam újra.

503, 777

Más nap tehát (Aug. els.) lemenék Múlatójába. [199] A' kerti-ház' ajtaja előtt ült, prémetlen térdig érő mentében, dolmánnyal, kalap nélkül, mert a' nap az udvar felé vetette a' házfedél' árnyékát, 's pipázott. Előtte egy strimflis parókás Úr üle. Haja felferve fodorítója által, arcza verhenyegen-szög; tekintete komor, hangja dörögő; dolmánya 's a' Commandeuri kereszt' pantlikája elpiszkolva étellel, tobákkal. Feje jobb válla felé görbült. Rézbe metszett képe el van találva.

504, 777

[200] Megnevezém magamat 's hivatalomat, 's olly hangosan a' mint mindég szóllok, de Niczky elszalasztá a' hangot. *Kommen Sie von Pesth?* – Nem mondám; Kassáról jö-
777 vök. Jász-Berényben egyesítém a' Cathol. és Reform. Iskolát. – [201] Úgy, mondá; tehát K– vagy. – [202] Meg nem tudám fogni, miként ismérheti az én nevemet az Ország-Bírája, hogy hivatalom' foglalatosságát hallván, tudja az azt viselő' nevét is; de ha nála²¹⁶ megjelenésem' napját összevetem azzal, a' Hobgárdi Plebánus eránt jött

²¹⁴ hogy <oket> a' gyermekeket²¹⁵ lévén, <Pesthez> éltem²¹⁶ Ország-Bírája, de ha nála [A lap aljára írt javítás korrektúra jellel besúrvva.]

Parancsával (Aug. 1. és 9.),²¹⁷ nem képzelhetek egyebet, mint hogy figyelmét ezen Pap 1010
eránt tett Jelentésem és az azt követő Swietenit²¹⁸ rendelés nyerték meg.

[203] Tudni akará mennyi iskolám van egyetemben, mennyije mindenik felekezet- 504, 777
nek, 's miért nincs a' magam felekezetének csak egy is. – A' Reformátusok²¹⁹ mon-
dám, mind, Megyémnek alsó részében laknak, 's ott a' helységek nagyok, 's így iskolájok
elejétől fogva mindenütt vala a' hol templomok vala; őket nem érinté az a' rendelés, a'
mi a' templomot és iskolát²²⁰ még nem bírt helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel
alatt engedtetett, ha iskolájokba²²¹ a' tanítás' új rendét veszik be. A' ki előttem viselé a'
hívatalt, az iskolák' számát leginkább Szepesben igyekezék szaporítani, mert a'
Lutheránusok ott állítanak egyszerre igen számos iskolákat; 's én csak kilencz holnap
olta vagyok a' hivatalban. Minekutána ezen útam alatt szerencsés valék a' Miskolczi
Reformátusokat rá-bírni, hogy igen régi iskolájokat a' Catholicusok' iskoláikkal
eggyesítsék, 's az igyekezetet maga a' Superintendens is segítette; reménylenem lehet
hogy dolgaim ezután szerencsésebb menést vesznek, mert én magam is e' felekezet'
tagja vagyok, 's annál fogva a' bizodalom hozzám nagyobb lehet. Niczky bővebb híre-
ket kívána a' Superintendens felől, 's kivált azt hallá örömmel, hogy Szalay Sámuel öreg
ember és még sem sötétfejű. Meghagyta, vigyem²²² meg neki hálás köszöntését a' szép
példaadásért, magamnak pedig fejtegette, melly szép és melly jóltevő gondolat az, hogy
a' haza' polgárai egy iskolában vegyék²²³ az első oktatást a' Vallást²²⁴ nem illető tár-
gyakban. – Most Zsidó-iskoláimról szólla velem, 's tudni akará, ha azoknak tanítójikkal
megelégedve lehetek e. Akarnám hogy sok Keresztyén²²⁵ iskoláimban volnának olyanok
mint a' Szántaiban, Abaujban, mondám; az ismerte Mendelsohnt 's többnek született
mint csak zsidó-gyermekek' tanítójának; túl van az apróságokon, de szereti felekezetét.
– [204] A' zsidó²²⁶ is ember, mondá Niczky. – Bár polgár, 's munkás polgár is volna,
felelém, 's a' szó új témára vive bennünket.

[205] Mintegy félóráig szólla velem, 's szerencsés órában, mert gondolkozásai az én 321, 504, 778
gondolkozásaim is voltak. Akkor bal tenyerére támaszkodva felemelkedék, 's olly mon-
dással ereszte el, melly mutatá hogy neki tetszettem. A' strimflis Úr Helytartói-
Tanácsos Lakics vala.

[206] Gróf Niczky Kristóf gyűlölt és szeretett ember vala a' maga korában; nagynak 504, 778
hitte minden, jónak a' kik közelebből ismerték. Szabad gondolkozása 's beszéde gya-
nússá tévé Therézia előtt, kihez ellenségei híreket vittek felőle. Rájnis, a' Poeta, nekem
azt beszélle, hogy midőn Niczky Tudományok' Directora volt a' Győri Kerületben, ő
pedig Professor, a' Császárné tőle is akara híreket venni Rájnistól, 's ez a' Császárné'

²¹⁷ azzal, <a' mellyen> a' Hobgárdi Plebánus eránt jött (Aug. 1. és 9), [A „Parancsával” sor fölé
írt javítás.]

²¹⁸ és az <az eránt leküldött> Swietenit [Javítás a törlés felett.]

²¹⁹ egy is. A' Reformátusok [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

²²⁰ templom<mal> és iskoláv<al> [Törlés fölé írt javítás ill. átírás.]

²²¹ engedtetett, <hogy> iskolájokba [Javítás a lap szélén, a törlés után.]

²²² Meghagyta, <nekem, hogy> vigyem

²²³ vegye [Emendálva Váczy kiadását követve. Váczy 256.]

²²⁴ vallást [Átírás.]

²²⁵ keresztyén [Átírás.]

²²⁶ felekezetét. A' zsidó [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

1010 gondjait teljesen megnyugtatta. Nagy baj az emberre, bár nagy szerencse az ügyre, ha a' ki kormányon ül, messzére megelőzi körét, 's a' függő a' vezetőt nem érti, sőt azt vezetni akarja.²²⁷ Midőn Niczky meghala, közönséges vala az öröm az országban; de a' közönséges ítélet épen úgy csalódhatik mint az egyyeseké.

504, 778 [207] De midőn örülve emlegetem jó órámat melly Niczkyhez vezet, pirúlva kelle-ne emlegetnem egy másikat, melly igen rosszul üthetett volna ki, ha a' bajból Védangyalom ki nem kapott volna, hogy azt most nevetve emlegethetem.

Nem lelvén Kovachichot szállásán, (áltellenben azon gyalog úczával melly a' Fortúna mellett vonódik, 's áltellenben a' Fortúna-fogadóval is; a' háznak csak gyalog kapuja van; annak északi két ablakú szobájában lakott ő, H– a' déli egy ablakúban, az első emeleten), tiszt-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál.²²⁸ – Nincs időm, mondá a' mint megpillanta; igen siető dolgot adtak; de mingyárt üti a' tizenkettőt, jer addig Terstyánszkyhoz.²²⁹ – Belépvén velem ehhez, német nyelven²³⁰ kéré, szenvedné meg hogy nála maradhassak míg majd értem jó; engem Terstyánszkyknak²³¹ megneveze, 's elmondá melly hívtalban vagyok, de nem nekem is ezt. Terstyánszky szürke kabátban volt, fekete selyem plundriban, feje strimfliben: én sötétkék frakkban, veres gallérral és hajtékkal kezeim körül, 's feje lajblival, nadrágocskával és strimflivel; 's öltözetem nem szúrhata szemet, mert akkor sokan így járánk. Sejttem én hogy az általam öltöze-téről Buchhalter formának nézett ember sullyt akar adni magának, mert²³² bátrabbacsán jöve nekem mint Buchhaltertől várhatám, de jónak láttam nem mutatni hogy azt sejtet-tem. A' Swieten' systemájának jó vagy nem jó volta felől kezde velem szólni. Éreztetni akarja, gondolám magamban, hogy a' dologhoz valamit ő is tud; 's látván hogy ahhoz bizony igen jól tud, minthogy én testestül lelkestül ezen ideákban éltem; örömmel felelek vala kérdéseire, ellenvetésire, ha megkínált volna üléssel, mert a' hév²³³ nap 's a' sok járás nagyon eltikkasztott. Már kérni akarám, engedje hogy leülhessek, de a' Buchhalter forma embernek nem akarék semmit köszönni, 's minthogy derekamat alig bírtam, megvettem hátamat a' falhoz. Még így sem bírván tovább az állást, búcsút vevék Herr von Terstyánszkytól, nem tisztelettel, hanem csak tekintettel. Az nekem kezét nyújtja, 's bántó kegyelemmel. Kéteskedém, ha elfogadjam e. Elfogadám még is, de könnyedkén, 's éreztetém vele, hogy az nem rendben van. Mentem, 's a' Kovachich' szállása előtt leültem.

Még sokan vannak a' kik Kovachichot ismerék, 's emlékeznek, mint hajlonga ez derekával, két kezével, midőn valamelly bohó történet kaczagásra fakasztotta. Jött ő is, 's a' mint engem a' Fortúna előtt ülni megpillanta, elkezde kacagni, hajlongani, 's

²²⁷ azt akarja vezetni<.> Midőn [A szórend számozással javítva.]

²²⁸ úczával<,> melly a' Fortúna mellett <megyen el kelet felé végződik> vonódik, <'s a' Fortúna> 's áltellenben a' Fortúna-fogadóval is; a' háznak csak gyalog kapuja van; annak északi két ablaka szobájában lakott ő, H– a' déli egy ablakúban,<)> tiszt-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál. [Átírás ill. beszúrás a törlés felett.]

²²⁹ Terstyánszkyhoz [Átírás.]

²³⁰ ehhez, <nem ada neki semmi titulust, 's> német nyelven

²³¹ Terstyánszkyknak [Átírás.]

²³² mért [Az ékezet lehúzva.]

²³³ mert a' <sok> hév

hányá kezét mintha minden el volna veszve. – Tudod e mit kaczagok? kérdé elérve hoz- 1010
zám. – Mint tudhatnám. – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszkyknak mondtad.
– De ki tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalter formának nézém. – Vevé észre hogy
olly valaminek. No ti megjárátok egymással. Gondold el: a' mint megnevezélek neki, 's
ő téged ebben a' veres gallérú haczukában megpillanta, felkiáltott magában: Mi lesz a'
nevelésből, ha az iskolák' kormányára illy úczakoptatók állítatnak, 's neked álla 's
megexaminála, 's olly feltétellel, a' mint monda, hogy ha ollyannak talál a' millyennek
ez a' tarka ruha várhatá,²³⁴ halálíg el fog csiklandani. Hiszen ez a' Terstyánszky a' kinél
hagyálak, épen az az Udvari Consiliárius, a' ki a' tanulás' reformálásán egygyütt dolgozék
Ürményivel. Kérlek az Istenért, mit jársz illy haczukában? minek öltözől így? – De hát
a' te Illustrissimusod miért úgy? – Megvan; hagyjuk abba! Mind a' mellett rám
parancsola, hogy köszöntselek;²³⁵ örvend hogy látott. – [208] A' jobb lelkek ollykor 505, 535
összekocczanas által jutnak egymáshoz. [209] Egyenesen kellett volna hozzá mennem;
de már is tovább mulaték Budán mint szabad vala, 's csak Kovachich által követtem meg
megtévedésemért.

[210] Íróink 's Olvasóink száma mind inkább szaporodék, és ha az ügynek új mun- 505, 1019
kás barátja tűne fel, kicsinységgel ugyan talán, talán csak egy alkalmi verssel, de a'
melly lelket mutata, 's reménységet hagyott hogy az író ott meg nem áll, melyl öröm
vala mindenfelé! mint repüle az új név egy szájról más szájra! Az új társ felkeresé a'
régibbeket, 's a' régibbek kiterjesztett karral jövének az új' elébe; leveleinkben tézénk
egymást, mint a' Rómaiak, hogy a' külvilág' nyögétől megszabadúlhassunk. Jobb lélek
kezde szárnyallani a' köz ügy' mezején, 's most közelíte igazán a' várva várt reggel. Az
az előbbi hajnalgás ál derengés volt.

Nem a' legszebb, de a' legnagyobb fényben Péczeli ragyoga köztünk. A' hős lelkü
férfi nem gondola nevével, mellynek képzelhetetlen sietéssel írkált könyvei által nem
ígerhete tartósságot, nem gondola erszényével, nem gondola életével; mindenét áldo-
zatba hozá az ügynek, eléggé megjutalmazva ha ő vesz is, csak ez gyarapodjék. Korábban
hala meg mint várni lehete, elölve éjjeli 's nappali dolgozásai által, 's ez vala vég sóhaj-
tása:²³⁶

Vég lehellésem is hazámnak szolgáljon!

Henriást ada nem scandált alexandrínusokban, Zayrt, Meropét, Youngnak Éjeit,
Hervey' Siralmait, egy Mindenés Gyűjteményt, és mindent a' mit használhatónak lá-
tott. Neki lefordítani valamit annyiba kerüle mint másnak papirosról papirosra leírni.
Dolgozása, olly sietéssel, és még az ő idejében, mázolás volt; de még akkor a' mázolás
nem nézeték mázolásnak, 's ez a' mázolás olvasásra csalogatá az olly olvasókat, a' kik-
nél a' jó dolgozás volt volna mázolás.

[211] Cancellárius Pálffynak hozzá írt levelét Orpheusom vette fel. [212] Itt azt kell
megjegyezmem, hogy egy nagy fényű Úr vétkül vevé Péczelinek, hogy ő, Predikátora

²³⁴ várata, [A „h” sor fölé írt beszúrás.]

²³⁵ hogy<, > köszöntselek;

²³⁶ végsóhajtása: [Egy függőleges vonallal elválasztva.]

1019 a' Rév-Komáromi Gyülekezetnek,²³⁷ Voltairnek Henriását 's Játékszíni darabjait fordítgatja, és a' panaszt Eggyházi Gyűlésinkben elő is hozta.

506 [213] Másodika azoknak, kik nagy szerencsével hatának a' masszára, Dugonics vala, 's ez már nem csak az extenziót, hanem az intenziót is tévén czélúl, míg Péczeli csak az elsőbbet.²³⁸ Maradjon örök áldásban emlékezete! Neki senki nem köszöné meg a' mit adott, legalább nem a' nemzet' nevében; de hányan keresztelteték lyánygyermeküket Etelkának! Az köz hála vala.

Jól hata a' közre, 's ismét sietve tett és szennyos dolgozásai által, a' törölgetéstől irtózó 's mindenre kész és mindennel kész, 's mindég és mingyárt kész Horváth Ádám is. Azt semmire nem leheté kérni a' mit megtagadott volna; annak semmi nem juta éjjel eszébe, hogy el ne készítse estig. Fél lában állva öntögeté²³⁹ irgalmatlan verseit, felczifrázva elméskedésével 's Bibliai citatumaival; 's a' kik szereték a' Péczeli Youngját, bár nem értették, mert az idvezséges dolgokat beszélt, nem holmi haszontalanságokat, nem bort és szerelmet, szereték Horváth Ádámot is, mert jót terjeszgete, 's magyarsága bajszos, csombókos magyarság volt.

506 [214] A' három mellett egy negyediket kell említenem – Barczafalvi Szabó Dávidot. Egy részről ízetlen dévajkodásból, más részről annak érzéséből hogy van egy nem ismért szép America, hova bizonyosan eljutunk, ha futásunkat, el nem ijedve a' szirtek-től, zátonyoktól, folytatni fogjuk a' ködös tengeren,²⁴⁰ nem gondola a' bölcsek' rettenésével, szidalmival, kik őt megkábultnak kiáltozák, mint azok amott Galambos Kristófot, 's Siegwartjában úgy jelene-meg mint hívtalos Szógyártó. [215] Az az Úr, a' ki Péczelit árulá be, hogy Predikátor lévén, Voltairt fordítgatja, most azt tanácslá a' Szabó Dávid által írt újságdarabok' Nyomtatójának, hogy ezen vágasson eret. [216] De ha Barczafalvi nekünk Americát nem ada is, ha pöczékre vive is nagy részben, ada néhány darab aranyat, néhány gyöngyszemet és gyémántot, 's melly nyereség volt az! 's mit adtak a' lármázók?

171 Én Gessnernek Idylljeit adám ki Kassán 1788. nem sietve ugyan, mert sok esztendő-kig tartottam szekrényemben, de még mindég nem eléggé gyakorlott, nem biztos kézzel. [217] A' leggondosabbak is őgyelgénk inkább mint menénk, kárhoztatva egymást, 506, 535 's oda törekedve,²⁴¹ hogy egyyikünk a' másikat a' maga útjára húzhassa által. [218] A' vastag ködöt csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni, mondám Rádaynak, 's egy folyó-írást készületék kiadni, melly bírálgassa megjelent munkáinkat, és minthogy a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, légyen az a' legrosszabb fők' birkozó piacza, 's végyen fel aestheticaí értekezéseket 's dolgozásokat. Ráday örüle készületimnek; emlékeztete az *Allgemeine Deutsche Bibliothek* első Kötetire, mellyeket nékem könyvei közzül használás végett kiadni szándékozott, 's ide ígéré némelly dolgozásit, nevezetesen azon csípkedő hexameteréit, miket²⁴² a' Tordai Leonista ellen írt.

²³⁷ Rév-Komáromi <.> Gyülekezetnek

²³⁸ utolsóbbat. [Más tintával átírva.]

²³⁹ önté [Átírás.]

²⁴⁰ a' <közös> tengeren, [[Javítás a törlés felett.]

²⁴¹ töreked/.../, [Átírás.]

²⁴² mikét [Az ékezet lehúzáva.]

[219] Egy este (1787. Novemb. 13d.) meglátogatám Baróti. Felmelegülve a' beszéd- 506, 1019
ben, tudatám vele mit forgatok. Baróti nem az vala, kitől verseken kívül egyebet kelle
várni, de mellyikünktől kelle mindent? Nagy örömmel vette a' hírt, 's kére, hogy a' mit
céljaimra gyűjtögeték, láttatnám vele; Bacsányiról felel hogy az kész lészen igyeke-
zetimet segíteni. Kassán lakván ő is, őtet el nem mellőzhetjük.

[220] Én Bacsányit nem szerettem, 's ő sem engemet; [221] a' Baróti' tartalékja 506
azonban fáj nekem, 's kimondám hogy személyes idegenségekről, a' hol ügyünk' java
forog szóban, emlékezni nem szabad; én az ő darabjait olly készséggel fogadom el,
mintha vele barátságban élnek. Baróti tüzele hogy indítsam el a' dolgot, 's Rádayt első
postával hívjam meg társaságunkba.

Nyílik az ajtó, 's Bacsányi jött. Hallá mit végzénk ketten, 's három kívánsággal állá
elő: hogy az első Kötetben egyedül mi Kassán lakók jelenjünk meg; hogy minden kér-
dést a' vokсок' többsége döntsön el; hogy suffixumaink' j betűjít én is változtassam
ypsilonná. Az első pont' szükségét nem értém, de nem is ellenzém; nem ellenzém a'
második²⁴³ pontot is a' hol egyetemben szöllünk, és így mindnyájunk' nevében
szöllünk; a' harmadikra azt tartám jónak hogy kiki követhesse meggyőződését, 's a'
személyes szabadság semmi összeszorítást ne szenvedjen. Én el tudom olvasni az
ypsilonos suffixumokat is, mint más is el tudja a' jéseket, ha akarja; tudományos kérdé-
sek' eldöntését nem a' vokсок' többségetől, hanem a' vokсок' jobbságától kell
felfüggeszteni. Bacsányi nem türe ellenmondást; ő akara felül lenni mindenben.
Elvonván már előbb Baróti a' j. mellől²⁴⁴ (Munkájának elsőbb kiadásában mindég j
által jegyzé suffixumait), 's azon előterjesztés által is vonván el, hogy a' Baróti két
ellenje, Rájnis és Révai, jottisták, nem ypsilonisták; most engem is ypsilonistává akara
tenni.

Más nap felolvasám előtök Előbeszédemet [222] melly rég olta készen állott, 's
bémutattam a' mit célomra gyűjtögeték. Az Előbeszédet elvivé Bacsányi, bővebb
megtekintés végett, [223] 's az némelly változtatásokkal második összegyűlésünkben 507
elfogadtaték.

[224] De visszatérvén kevés napi távolylétem után Kassára, Baróti tudatá velem, 507
hogy Előbeszédemet Bacsányi újra-dolgozá,²⁴⁵ kitoldá. Hiuságom nincs megbántva,
mondám; egyedül azt jegyzem meg, hogy ha azt Bacsányi dolgozta 's mi²⁴⁶ ketten elfo-
gadtuk volna, 's ha²⁴⁷ a' gondolat is, hogy illy folyó-írást adjunk, ezé volt, én Bacsányival
tétetem vala meg az igazításokat. Ennek minden felelete az volt, hogy kettő mindég
több mint egy, 's arról senki nem kételkedik; és hogy kettő egynek nem tartozik fe-
lelettel, 's azt érteni nem tudtam; [225] kivált hogy Baróti és Bacsányi nem két,²⁴⁸ ha- 507
nem egy személy voltak. Azon szolgálatjai által, mellyeket Bacsányi Rájnis ellen
Barótinak teve, Baróti annyira kezében vala Bacsányinak, hogy ellene soha sem volt
akaratja.

²⁴³ nem a' második [Beszúrás a lap szélén.]

²⁴⁴ mell./j [Átírás.]

²⁴⁵ újradolgozá, [A kötőjel sor feletti beszúrás.]

²⁴⁶ dolgozta <volna,> 's mi

²⁴⁷ volna, 's <kivált> ha

²⁴⁸ Bacsányi <....> nem két,

507, 1019 [226] Kerültem a' kedvetlenségeket, 's a' Kassai Muzéumot segéllém dolgozásimmal 's annak dolgozó társakat gyűjték. De midőn látám hogy beadott dolgozásaimat nem okok, hanem kéj veti meg; minden lárma nélkül vonám félre magamat, 's magam kezdék egy új folyó-írást. [227] Orpheusom Kassán nyomtattatott, mint a' Muzéum Pesten, 's örök hivatalos utazásim miatt nem úgy nyomtattaték a' hogy én hagytam. [228] A' Betűszedőre bízám melly darabokat végyen fel a' csomó közzül, 's rést csinálának hozzá, hogy némelly darabjaim kimaradjanak, 's azok vétessenek fel, mellyeket csak szükségül akarék felvételni. Hogy a' Gualterus Mápes éneke sorainak²⁴⁹ csak első szavait rakta fel a' Betűszedő, nem lehete az én vétkem.

535 [229] Ez a' két folyó-írás, a' Muzéum²⁵⁰ és Orpheus hozza engem levelezésbe Horváth
507, 535 Ádámmal, Dr. Földi Jánossal, Daykával, Verseghivel és másokkal. [230] Szerencsés és szerencsétlen összekötődések, mellyek közzül előre lehete látni hogy némellyike igen is hamar elalszik, de hogy némellyike a' sűrű fog tartani.²⁵¹ Mint a' szerelemben néha²⁵² olyakhoz csatoljuk magunkat, kiket nem tartunk ugyan méltóknak szeretetünkre, de szeretünk, mert nincs a' kit méltán szerethetnénk, úgy esik ez a' barátságban is; de a' hol a' szerelmet és barátságot tisztelet és becsülés kötötte meg, az túl van minden viszontagságokon, 's szívem Kisért és Gróf Dessewffy Józsefért, ki még ekkor iskolájit járá Kassán, 's már mutatá mivé emelkedend, még ma is azt érzi, a' mit akkor. Életemnek ők a' legfőbb kevélységei; ők, és azon kevesek, kik hozzájuk hasonlítanak.

MDCCLXXXIX.

171, 511, 535, [231] Bácsmegyeim megjelené. Előbeszédében elmondám, mi indíta hogy fordít-
694, 1040 sam. Annyira nem ígérék a' munkának szerencsét, hogy igen hosszas bátorítások után
511, 535, 694 beszélttetém rá magamat kieresztésére. [232] Barátim most Siegwartomat is kívánák. Félvén hogy nem lesz erőm ellenkezni velek, tűzbe lökém a' csomót.

511, 695 [233] Bácsmegyeim²⁵³ nyomtatva vala félig, 's Bacsányi kért, fizessem ki a' Nyom-
539, 695 tatót, 's a' kirakott íveket, Kézíratommal együtt, égessem el. Dolgozásom nem érdem-
539, 695 el egyebet, 's magyar úgy nem epedez. [234] Vannak, a' kik azt szeretik leginkább minden dolgozásim között. Én másod ízben csak azért adám ki, mert előre látám, hogy ha magam nem fogom, más valaki fogja, 's hírem nélkül.

84, 171, 174, [235] Június' elején forró hideggel térék vissza Szepesi útamból. Orvosom és bará-
321, 511, 1023 tom Viczay József már 19d. nem hitte hogy a' reggelt érjem. Ifjuságom és a' Kassai Predikátor' könyörgése megtartott. Baróti Miséje alatt zára kívánságai közzé.

1028 Még gyengélkedő egésséggel valék, midőn Egri Püspök Gróf Eszterházy Károly bejöve Július 20d. Kassára, 's első kimenése az Apácákhoz vala, hozzám a' második.

²⁴⁹ éneké<nek csak> sorainak [Az ékezet is lehúzva.]

²⁵⁰ Muzéum<,>

²⁵¹ mellyek közzül <némellyiket> előre lehete látni igen is hamar elaludan<dóknak>, de némellyike<t> olyanoknak, mellyek> a' sűrű fognak tartani. [A beszúrások a sor felett; a javítás után tévedésből megmaradt toldalék a „fognak” szóban emendálva.]

²⁵² szerelemben <, úgy a' barátságban is,> néha

²⁵³ Bács[á]gyeim [Átírás.]

Dicsekszem kegyességével, mert méltóságai²⁵⁴ nélkül is érdemlé tiszteletemet. [236] 511, 690, 1028
Nagy characterű férfi.

[237] A' Püspök mindennek Kemed titulust ada, mert gyermekkorában ahhoz szo- 79, 511
kott volt. Azt neki közönségesen balúl vevék, 's így ha kit meg akara kímélni, azzal
inkább németül szólla; a' Sie nem bántó. Egerbe menvén 1787, a' Püspök testvérének,
Cancellárius Gróf Eszterházy Ferencznek leányával, Gróf Sztáray Mihálynéval
vezettetém fel nála magamat.²⁵⁵ Várakoznunk kelle az előszobában valamíg a' Komornyik
jelentést nem teve, hogy az ebéd várja. [238] Magyarúl idvezlém, 's németül felele. Én 79, 512
magyarúl szóllék ismét, 's a' Püspök ismét németül. Magyarúl én harmadszor is, 's úgy,
hogy a' Püspök kénytelen volt elmosolyodni. Megfogá baljával²⁵⁶ jobbom' felét, 's úgy
vive asztalához szó nélkül, 's balja mellé ültete. [239] Valamikor Egerben valék, ez vala 512
helyem.

Nem tudná Kemed megmondani, kérdé tőlem enyelgve, ki jöve ma Egerbe hat szar-
vas paripán? – Az nyilván én valék, felelém; illy sárban inkább járok ökrön, mint lovan;
még így is sok helytt volt bajom. Ezek közelítő tréfái voltak, 's a' Püspök nagy mér-
tékben bírta az élet' bölcsességét. Még nem tudta mint áll velem, mint én nem még mint
én a' Püspökkel. Személye, születése, méltóságai, érdemei, szent hazafisága, kora, tisz-
teletemet kívánhaták; de midőn hivatalom jöve közbe, nem felejtém, ennek mivel tarto-
zom. A' Püspök mindent szerete bennem, de nem hivatalomat. Midőn ez parancsolá 80
hogy feléje közelítsek, meg vala zavarva, 's úgy kívánta, hogy mindent írásban adják
elébe, nem szóval semmit. Világosítást kívánt a' legvilágosabb²⁵⁷ dologban is, és semmit
nem érte meg. Végre nem tudék tenni egyebet mint megtenni a' Jelentést, hogy elakad-
tam; 's jött a' Helytartó Tanács' rendelése, hogy kérésemet tegyem egyget értve Heves
Vármegyével.

Consil. Fáy Bertalan Úr, ekkor Hevesnek Első Vice, majd később Tornának Fő-
Ispánja, maga kísére a' Püspökhöz. Szóval is elmondám a' kérést, de minthogy elébb
már úgy kívánta, írva is. Nagy tűzzel számlálá előmbe melly áldozatokat teve a' tudo-
mányokért; hogy itt ezt a' pompás Lycéumot fundamentomából építette; hogy abban
gazdag Könyvtárt állíta; hogy Londonból hozata astronomiai szereket; de minekutá-
na áldozatit nem hála követi, hanem az ellenkező, kimondá, hogy nem fogja tenni a'
mit kérek. Most ki kezde fakadni nem csak a' kérés, hanem a' kérő ellen is, hogy
végre nem lehete nem fészkelődnöm székemen. A' Vice-Ispán megsejté mi fogna kö-
vetkezhetni, 's megkapván kezemet, emlékeztete, hogy a' kérés' tevése neki is paran-
csolva²⁵⁸ van. A' szóllás' végében kérte a' Püspököt, hogy neheztelését ne terjessze ki
személyemre, ki itt parancsomat teljesítem. – „Kemed pedig Consiliárius Uram, ne
ereszkedjék arra a' mi reá nem tartozik, mondá; én vele mindég perben vagyok, de azért
– – – [240] Írva fogom adni válaszomat,” – 's vége vala funciónknak. – A' Püspök el- 512
múlt idők' férfiája volt.

²⁵⁴ mert <azt> méltóságai

²⁵⁵ magamat<, >

²⁵⁶ Megfogá <jobbjava> baljával

²⁵⁷ kívánt <min> a' legvilágosabb

²⁵⁸ neki is <teljesítve van> parancsolva

79, 81, 1028

A' Heves Vármegyei Subalternum Judicium' Előülője, T. Úr, (így neveztetének József alatt a' Vármegyei Törvényszékek) leülvén az ebédhez, azon kezdé a' conversatiót, hogy ők az nap száz esztendei fogságra kárhoztatának egy gonosztevőt. – Eliszondtam a' szóra. Hány esztendős a' szerencsétlen? kérdem,²⁵⁹ 's tekintete, mikor előtte felolvastatott az ítélet, mit mutata Bírájinak? Még a' leves nem vala a' Püspök előtt, 's bort parancsola. Komornyikja nem hitte hogy az még most parancsoltathassék. Bort, mondá a' Püspök újra, 's rám köszönte poharát.

513, 690

A' régiek és mostaniak közt azt a' nevezetes különbséget leljük, hogy azok durváb-bak voltak, mi simák. De a' nagy simaság, úgy mondja Montesquieu, rab lelkek' elsőse-ge; a' durvább kor jobb volt. Kor és kor hasonlítanak egymáshoz, 's az emberi dolgok karikaként fordulnak elő, bár jobb változásokkal, 's nincs okunk elveszteni hitünket az emberiséghez. [241] Miket nem beszélhetnénk Eszterházy Károly felől, ha holmi te-
kintetek el nem némítanának! Merte a' mit meggyőződése kívánt, bár azt én és némelly
mások hibás meggyőződésnek tekinthetjük.

513

[242] Megparancsolá hogy Lycéumába, Bibliothecájába, vezessenek el, 's akará hal-
lani észre-vételeimet, kivált az architectúrára nézve, miben a' Püspök, Rómában ta-
núlván, leczkéket veve, és a' festésre. [243] A' Bibliothéca mennyezetére Krakker festé
a' Trienti Zsinat' üléseit, hová mennykő csap²⁶⁰ alá, nem tudom kire és miért. Biblio-
thecába talán nem a' Trienti Zsinat' ülése illet, de azt egy Püspökiben elnézhetni, 's
dicséretére Krakkernek elmondhatjuk hogy szerencsésen elkerülé a' monotoniát; [244]
az a' sokféle szabású 's színű öltözet, az a' sokféle pap, szakállal és szakál nélkül, scapu-
láréval és nem scapuláréval, nyírt fővel és barétummal, mindent jóvá tesz. Krakker tu-
dott mikor akart, 's mikor fizették és időt engedtek. Vásznon is úgy dolgozott mint
mészre, 's sokszor jól dolgoza, sokszor mázolt, 's irtóztatóan. Így kivált a' Jászai Prae-
monstratensiseknél, hol leplei ki nem taláztatják a' fedett tagokat. [245] Maulpertsch,
meghíva a' Püspöktől, hogy a' Lycéum' Kápolnája' plafondját fesse, estve érkezék meg,
's gyertyák világánál akará látni a' Krakker' dolgozását, 's felkiálta: „Én ennyit nem
tudok!”

513

[246] Láttam a' Pápai templomot is, Veszprém Várm. mellyet²⁶¹ a' Püspök, a' hely-
nek ura, építe. Belépvén ott, az oltártáblákon rá ismerék a' Krakker' ecsetjére; azok
együl egyik az ő munkáji. Egyedül a' nagy oltár' táblája a' Prof. Maurer Húberté.
Az a' protomartyr Istvánt adja, 's olly szépen, mint Maurertől várhatni, ki a' templo-
mi stílusban utól-érhetetlen vala. De a' képpel nagy istentelenséget követének el a'
Püspök' tisztjei. Hibásan jegyzék-fel Maurernek, mennyi légyen a' kép' magassága 's
szélessége; 's magasabbnak és szélesebbnek lelvén midőn az Bécsből leküldetett, mint
a' ráma vala, jobbnak láták a' képből valamit elseletni, mint urokat új ráma' csináltatá-
sával terhelni.

513

[247] A' nagy oltárt Pápán Prokópnak szobrai ékesítik, 's zöld márványból szeldelt
tabernaculum. Veszprém-ben a' föld alatt két illy oszlop' taláztaték, a' Római colonia'
omladékiban. A' mi egyéb márványt a' Templomban és Kápolnában látni, mind a'
Püspök' jószágiban terme.

²⁵⁹ kérdem? [Átírás.]²⁶⁰ csap<.>²⁶¹ templomot is, mellyet [Beszúrás a sor felett.]

A' Kápolna' oltárát a' Madonna della Seggiola ékesíti ügyes másolatban. [248] 1028
Annak számtalan másait látni már most mindenfelé az országban, rossz, közepszer 's
igen jó rézmetszésekben, 's olajban, én 1789ig soha nem láttam. De midőn itt pillantám
meg, felkiáltám a' Raphael nevét. [249] A' Püspök azt ajándékként vette Cardinális 513
Garampitól, kit VI. Pius látogatásul küldte az általa nagyon szeretett Püspökhöz, a'
maga képében. Mint csókolá meg a' Püspök feje' lágyát a' Pápa, és senkiét másét mint
a' Püspökét, azok után a' miket önmagától vettem a' Püspöktől, Orpheusomban mon-
dottam el.

[250] A' később idők nyugtalanúl fognak kapkodni minden hír után Ráday felől. Ki 29, 173, 321,
volt maga, ki atyja, kik eleji, többször elmondottam, 's még el fogom; de utóinknak az 507, 691, 1014
nem lesz elég. A' nem közönséges embert házi körében is látni óhajtják, 's teljesítem
kedvöket.

Egy alattam szolgáló Professorral és egy ügyes Festővel, kit lehívtam Kassára,
Bécsbe tevék egy útát. August. 7d. 1788. Péczelre érek. [251] Behajtatván a' kastély' 508
déli kapuján, a' palota alatt, a' keleti szárny felé tértem, 's Rádayt földszint találtam,
dolgozójában. Innen nyílt az ajtó Bibliothecájába, mely a' keleti és déli szögben állott,
négy veres márvány oszlop tartván boltozatját. [252] Ehhez még két szomszéd szobát
kelle elfoglalni a' kapu felé. Poetáji egy negyedik szobában állottak dolgozója mellett,
az udvarra; a' magyar könyvek' hitvese' szobájában. [253] A' mi e' hat szobában el nem
fért, Pesten tartaték, és Ludányban.

[254] Térdig erő fekete mentében üle itt; özvegysége olta, a' régibb szokás szerint, 508
nem visele színes ruhát; fején pamutból szőtt fejr háló-süveg, 's annak felette fekete
kordoványból egy másik, mint a' derelye, árnyékló nélkül. Koponyája, melyet asztal-
előtti és asztalutáni imádságai alatt mindenkor felmezteleníte, olly hajatlan volt mint
tenyere. Gyermekei víg lelkével jött elfogadásomra. Tudta levelemből hogy jönni fogok.
Festő és Professor magunkban hagyának.

Cselédje jött, 's kérdést tőn, ha bennünket a' Herkulesbe szállítson e. – Puf, puf! 30
kiálta szörnyű megindulással, és sokáig dudogva. Végre kiadá parancsát. A' cseléd elve-
resedett arccal méne el. – Ráday fel és alá jára szobájában, mintha egyedül volna. De
most, mintegy egyszerre ébredvén fel álmából, szelíden 's mosolygva közelíte felém.
– Bohó emberek! ugymond; Herkulesnek nevezék a' nyugoti szárny' felső szobájit,
mert falaikra²⁶² Herkulesnek tizenkét munkájit festetém, 's le nem tudom szoktatni a'
hibás elnevezésről. – 'S ez minden baj? kérdém magamban.

Örvende hogy Zrínyi, kit még nem olvastam és a' kit tőle ajándékban vettem kevés
hetek előtt, nekem is kedvesebb mint Gyöngyösi, 's rendes hogy a' török Lantos'
episódiuma engem egy dal' költésére gyúlasztott (*Fogy az élet, 's nem sokára* – –)
mint ötet hogy azt újra dolgozza. A' könyv asztalán állott, 's benne az én dalom, és az
ő periphrasisa. Felolvasá elébb az én dalomat, azután a' Zrínyi' strophájit, végre a' mit
ő dolgozott, 's ezt az öreg kor' reszkető hangján, de az ifju kor' pathoszával. Melly szép
episódiuma ez Zrínyinek! ugymond. És még is Zrínyi melly kevésnek az, a' minek
lennie kellene. Gyöngyösi bennünket elvakíta ömlő soraival 's fecsegőség menő

²⁶² mert <a'> falaikra

1014 bővségével; nekünk mingyárt szép a' vers, ha ömlik, 's azon kapunk, a' mi sima és könnyü, nem a' mi szép. Azonban én Gyöngyösinek nem tagadom érdemeit, sőt hogy neki igen szép helyei is vannak, vallom; menjünk, megmutatom hol állítok emléket mind kettejeknek. Kivive, keletre kastélyától, egy homokdomb' oldalába. Ott akara²⁶³ ángoly ízlésű kertet ültettetni. Elmondá magyar nyelven írt distichonait, melyeket a' két emlék lábára metszetni szándékozott. – Ráday nem ére rá, hogy új meg új szándékot teljesítse.

Megkérém Klímesch Tamást, fogjon úgy ülést az asztalnál, hogy az öreg' arczvonásit megkaphassa, 's minthogy félék hogy rá nem fogom bírhatni hogy neki üljön, a' munkát készítgesse titokban. Nem lehet megelégednem dolgozásával, 's neki-bátorodám megkérni az öreget, hogy Festőmnek üljön. Nem akara. Igen, ha még élne a' szegény feleségem. Úgy ötet is festetném, magamat is. Sokára megadá magát. De íme új akadály! Parókában e, vagy háló-süvegében. Én az utóbbikat óhajtam. Leüle.

Klímesch kész vala a' contourral, veres krétában, midőn az öreg felugrék. – Csak jobb lesz még is parókában. Lekapta háló-süvegét 's feltette a' parókát. A' Festő újra dolgozni kezdte. – De csak jobb lesz paróka nélkül. – Kérdést tevék, nem tetszenék e neki hogy valamit olvassak? Egy Almanachot ada kezembe, 's a' Magister Kindleben' életét olvastatá. Nevetésünk elakasztá a' Festőt. Sok baj után kész vala a' kép, 's olly jól, hogy hívebbet nem kívánhatni. Rézre metszetém Orpheusom' elébe Quirinus Mark által. Később Mansfeld is metszette, de csak a' Marké jó. Rádaynak gyermeki ártatlansága 's az a' szelíd vig mosoly egészen el vannak benne találva.

31, 509 Vasárnap communio' napja vala Péczelen is, 's az öreg szombaton estve várá Pestről Pál és Gedeon unokájit. Elüté az éjjeli tizenegyet, 's ezek még sem voltak. Nem várható tovább, 's táltata. Ebédjei, vacsoráji nyárban a' nagy palota' ajtaja előtt az udvar felé. Midőn fellépegeténk a' grádicson, az öreg visszafordula régi cselédjéhez.²⁶⁴ De mondja el csak Kend, nem ére e szerencsétlenség gyermekimet? Bár későn indultak, már itt lehetnének. – Nem biz' a' Méltós. Urfiakat, Nagys. Uram, felele az; ne tartson Nagyságod semmitől. Ma tragédiát adtak, mert szombat van. Pál Urfi él hal a' theátrumért; ott fogtak múlatni, de itt lesznek virradtig. – Ekkor²⁶⁵ kellett volna látni a' tiszteletes öreg' haragját! ekkor hallani pufjait! Tarték tőle hogy Eliézerét felpofozza. – Kend nem jó ember; illyet tenni fel gyermekimről! Mintha ők nem tudnák hogy őket nyugtalan várja öreg nagyatyjok. – Midőn felérénk a' vacsorálóba, nyoma sem volt haragjának. De sokszor sohajtgata unokáji után. – Fel kelle fordulniok a' sötétben, 's mit csinálnak ha magokat összetörék?

Cselédem reggel hozá a' hírt hogy a' két Gróf Úrfi éjjel megérkezének. Palit még ágyban lelém. – Láttad volna csak, melly jól játszott ez 's ez leány! kiálta felém, midőn beléptem. Együtt menénk az öreghez, 's Pali, megcsókolván kezét, nagy tűzzel beszéllé melly jól adák a' darabot. Az öreg felejté tudakozni mi tartóztatá őket, 's elkapva unokája' heve által, kérdéseket teve mint valának elosztva a' darab' szerepei. 'S a' theátrumi discussiók addig tartának, míg a' Pap béharangoztata.

²⁶³ akará [Az ékezet törölve.]

²⁶⁴ cselédjéhez<:>.

²⁶⁵ virradtig. Ekkor [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

Budán a' Vízi-városban szállék meg, hogy közel kapjam tisztársamat, Consil. Pethő 31, 32, 173,
Jakabot, és Makó Pál Apátot, egyik tagját a' Helytartói Tanács alatt dolgozó Tudományi 321, 509, 1014
Biztosságnak. Egész nap írást itt²⁶⁶ hivatalbeli levelimet, öltözetlen, midőn Ráday
belépe hozzám, 's ebédre híva meg menyéhez. Elébe terjesztém hogy kevés napokra
terjedvén szabadságom ezen útamra, kegyességökkel nem élhetek, 's holnap virradta-
kor indulnom kell. – Tehát most mingyárt, 's a' mint lele.

A' Grófné nem tudom melly Bécsi leányt vett vala protectiojába, 's feleletemre, hogy
Bécsben csak harmad napot tölthetek, azt jegyzé meg, hogy olly kevés idő alatt nem
választhatok ott Kisasszonyt. – [255] Ha arra jó a' dolog, mondtam, én itthon
választok leányt. – [256] A' beszéd hosszacsán folyt, 's az öreg a' szép asszony' háta 509
megé voná magát, hogy ez meg ne sejtse mi történik, 's inte hogy menjünk. A' grádi-
cson megállá. Én nem tudom mi leli menyemet, monda szelíd nehezteléssel, hogy min-
dent házasítgat. Pedig őket senki nem házasítá; magok választák egymást magoknak.
– Az öreg és szép menyé nem éltek kedvetlenségekben; [257] de midőn az öreg 509
tudakozá, minek az a' sok czifra? ez viszont ezt: minek az a' sok könyv? 'S illyenkor az
öreg neki ment legdrágább porcellánjainak, 's földhöz verte kínjában. – Menjünk az
öcsémhez, Teleki Józsefhez, monda nekem.

A' hídon figyelmessé tevém az öreget, hogy kocsisa hátra pillogat a' bakon-álló
inas felé, 's ostorával azon akkor pusztán álló helynek csapkod, hol most a' Börse
épüle fel; ott baj lehet. – Ráday feleszmélkedék elsüllyedéséből mellyben vidám lelke
mindég andalgott. Nincs semmi, monda nekem; szokása a' bohó embernek az az in-
tegetés. Mikor bájövék Péczelről, 's nyúlat lát futni a' mezőn, mingyárt kiáltja: ahol
a' nyúl! ahol a' nyúl! ha pedig farkas, még inkább. – Így tolongának ártatlan lelkében
a' gondolatok.

Az Ugocsa Fő-Ispán kísért szemmel, mély bánatban jöve anyja' testvérének elébe,
's megcsókolá jobbát. István fija' halálát siratá, kit Belgrád alatt egy veszedelmes
inhideg ifju éveiben ölt el. Nem merénk vigasztalni, 's a' néma látogatás nem tarta to-
vább egy két percznél.

Bécsbe menvén ezen eszt. megint (1789 Novemb.) 's beérvén Pestre, a' Fejér-Farkas 34, 510, 1031
fogadóban szállék meg a' Hatvani úczán, (illy fogadó most nincs; a' Szépúcza' nyugot
éjszaki szegletében most épül a' Magyar Theatrumnak megvett helyen a' Gróf Cziráky
Antal Ország-Bírája háza; az mellett áll északra a' ház áltellenben a' fogadóval, hol
Ráday, utána Dr. Szombathy József, tovább a' híres Prókátor Szabó-Sáróy, végre a' ta-
valy (1828.) megholt Kulcsár Újságíró lakott). Cselédemre bízván hogy válasszon szo-
bát, magam áltmenék Rádayhoz. Nyitva lelvén a' grádics' rostélyajtáját, felléptem a'
folyosóra. Ráday elméne mellettem; szemeink összeakadának, rám ismert, de az őtet el
nem akasztotta; ment, 's perle²⁶⁷ cselédjével, hogy belé hangzott a' ház. Legjobb-
nak láttam bemenni az üres szobába, 's az ablakban leültem. Az öreg jött perelve mindég, 's
hozta kezében író tollát; leült, folytatá az írást, felkölt, kiment, ismét elkezdé veszeke-
désit a' cseléddel, ki addig vala ingerelve, hogy a' dudogást visszadá. Úgy tetszék, rá-
ijeszte a' cseléd, mert most csendesebben viselé magát, írt, 's előkiáltá a' tiszteletlent.

²⁶⁶ itt [A hosszú ékezet rövidde átjavítva.]

²⁶⁷ ment, 's <hangosan> perle

1031 – De illy okos, illy öreg ember,²⁶⁸ miként lőhet illy bakot, hogy kezébe adják a' levelet, 's még sem kérdi eljőnek e a' válaszáért, 's ha nem jőnek, hova vigyék. Lássa Kend, az ember beteg, 's segédemre van szüksége. Tudom, Budán tartózkodik, de nem tudom, hol; küldeném a' segédet, de nem tudom, hova; a' Kend' lelkén a' vétek hogy a' beteg enyhülés nélkül marad. – Az elkínzott cseléd nem láta jobbat mint ezt felelni: Ne higgyen Nagysád a' fertelmes németjének, ha beteg volna igazán, nem hozta volna ide Budáról ide a' levelet. Rá-szoktak Nagysádra, hazudnak hogy betegek, hogy bajok van, mert tudják hogy nem mennek el üresen. – 'S ekkor vala bezzeg a' nagyja! Most látom a' mit eddig nem láttam, mondá haraggal; Kend nem csak eszetlen ember, hanem kemény szívű is egyszersmind. Mint hazudhatná valaki magát betegnek, ha nem az? Nem tudok másként segíteni magamon, hanemha postára teszem a' levelet. – Nagys. Uram, mondá a' cseléd, az nem lesz jól; ha beteg a' német, és ha szegény, nem megyen postára. Írja meg Nagysád a' levelet, reggel elviszem a' Budai Bíróhoz; az felkeresteti. – Hallja Kend, ez jó tanács, mondá az öreg, egészen elcsendesedve; már most szeretem Kendet. 'S a' házban olly nagy leve a' csend, mint kevés pillantatok előtt még a' vihar volt.

Ráday bépecsétlé a' levelet, 's megláta ablakában. Nem emlékezék ott valék e a' csata előtt vagy nem; de minthogy én nem köszönék neki, ő sem nekem. – Orpheusom felől tudakozódék, és hogy miket adok benne. Én oda Evirallámat²⁶⁹ küldöm, mondá; felvéve asztaláról, 's hozta felém. Űljünk egygyűvé, 's olvassuk. – Olvasá, 's olly elgyengülések közt, hogy több ízben kénytelen vala letenni kezéből. – Evirallában szegény feleséget siratám, míg fordítottam, ugymond.

174, 321, 780

[258] Megjelentem az Ország-Bírájánál, Gróf Zichy Károlynál. Egy Oberster, egy Pap, és én váránk, míg szobájából kijő, 's megyen, praesideálni a' Helytartó-Tanács ülésében.²⁷⁰ Egyik cseléde kyriéjét (hamuszín moldon köpenyegét) tartá készen két kezében, áltellenben ezzel az ajtó küszöbén a' másik kalapkáját és koszperdjét. Nyílék az ajtó, kijött az Ország-Bírája, 's az egyik cseléd kezébe adá kalapját és koszperdjét, a' másik rá veté a' köpenyegét; 's *Wer sind Sie? – Oberster bey – –. Was machen Sie hier? – Ich reise zur*²⁷¹ *Armee nach Belgrad. – Wünsche glückliche Reise.* – Illy könnyedén vala elvégezve a' Pap is. – *Kommen Sie um fünf zu mir*, mondá nekem.

[259] Megjelentem. Szobája tele volt vendégekkel, és ferslágokkal, melyekben Opál darabokat küldének Budára és onnan Bécsbe Kassa tájékáról. Tudni akará, nem keresek e valamit Bécsben. Semmit nem, mondám; most kapok Altsiztetket, 's azok eránt akarok szállani Swietennel és Pászthoryval.

Fő-Ispán Balogh Péter²⁷² egy reggel az 1790. Dietán korán reggel méne Zichyhez. Vay József vala vele, és csak maga. A' két nagy ember ellenkezésben vala egymással; Vay a' legnagyobb csendben, Zichy lángoló tűzben. Csak elnézem mellyíke fog itt győzni, mondá Balogh magában, 's eltökélé, hogy egy szót sem szöll. Zichy végre

²⁶⁸ ember<t>,²⁶⁹ Evirallámat<, >²⁷⁰ üléséből [Átírás.]²⁷¹ reise <...> zur²⁷² Péter<től>

megcsókolá Vayt, 's ezt kiáltá: Még soha sem tudtam őtet meggyőzni! – Ezt nékem 1031
beszéllé Balogh.

Zichy nem akará a' magyar nyelvet, Vay igen, 's Zichy tudni akará, ha Vay fel tud e
úgy tenni valamit magyarul mint németül vagy deákul. Én, felele Vay, azon két három
nyelvek közt, melyeken értek, legjobban tudok magyarul, 's Zichy értette a' sullyt.

[260] II. Józsefet²⁷³ nem láttam 1782. oltá. Nem vala Bécsben, mikor én ott: most itt 89, 513, 1033
vala, de Belgrád mellől betegen jött fel, 's nem hittem hogy megláthatom.

Egy estve zúgás esék a' theátrumban hogy le a' kalapokkal, 's minden szem az első
lőzsi felé repüle jobbára a' parterben ülőknek. A' Császár ott foga helyt. Első mozdulta
az vala hogy a' lőzsi előtt égő két gyertyát eloltotta; második hogy kalapját úgy tartá
arcza' elébe, hogy a' proscénium' mécsi²⁷⁴ szemének ne alkalmatlankodhassanak.
Egész arczát így ritkán²⁷⁵ láthatám, igen a' csontos homlokot parókája alatt. [261]
Orczájin fityegett a' kiszikkadt bőr. Orra görbült, 's ajaka nem kifordult, de nagy.
Szeme olly igen világos, mint a' mit csókaszemnek hív a' föld' népe, 's a' Bécsiek a'
színt Kayseraugfarbének nevezték el. Vállá előre görbedett. Állása közepszer. [262]
Felső-kabátja most hamuszín. Hadi-Marsal Lacy, a' Császárnak nagy kedveltje, mellet- 89, 514
te állott, a' karfához érve, és így szorosan a' Császár mellett, de soha le nem ülve, sötét-
kék felső kabátban, 's melyén az aranygyapj brillant boglárja szikráztatá tüzeit. József
az egész játék alatt nem szólla; részvétellel hallgatá a' játékot, csak egyszer is nem
adván jelét javaltának vagy meg nem elégedésének. – [263] Kicsinységek, de a' nagy
ember felől Olvasóim ezt örömet fogják hallani.

[264] Már feljebb említettem hogy öltözetére keveset szerete költeni, mint I. Péter 89, 514
és II. Friedrich. A' Pesti táborozásban 1782. olly stiblit láték lábain, melynek új korá-
ban felső szára elébb le, majd ismét fel vala hajtva, de a' sokszori fejelés után a' szár
felső végén semmi hajtás nem vala többé, 's a' helyett most csak a' régi hajtás' nyomai
látszottak. Asztala napjában hat forintba 's negyven xrba került, 's csak utolsó éve-
iben hála²⁷⁶ mátráczon, addig mindég szalmán; úgy beszélli Hormayr, az Austriai
Plutarchban. [265] Ellenben, uralkodásra jutván, néhány millio rossz pénzt égettete
el, a' papiros pénz egy árban vala az ezüsttel, felébreszté a' szorgalmat, pénz az ország-
ban sok volt.

[266] Ádám Rézmetszőnél akkor valék 1788., midőn ez Fügernek miniatűrje után 89, 432, 514
dolgozá a' József' képét, nyolczadrétű táblában. Megajándékoza egy nyomtatványá-
val, 's intett, ki ne adjam Gyűjteményemből, mert ennél hívebb képe Józsefnek nincs.
A' mit John metsze a' marsalpálczával fólio-nagyságban, Fügernek egy más festése
után, igen szép munka, de Józsefet a' festő ott teljesebb képűvé csinálta. Jól adá Zauner
is a' lovagszobron. A' Hickel' Józsefei szépítve vagynak mind színben, mind még rajzo-
latban is.

²⁷³ <Egyik nevezetes> II. Józsefet [A törlés külön sorban van.]

²⁷⁴ proscénium' <...> mécsi

²⁷⁵ így <igen keveset lát> ritkán

²⁷⁶ hála [Az ékezet törölve.]

83, 174, 321,
514, 1033

[267] Búcsút vevék Pászthorytól, de nem fogadta el. Minekelőtte Bécset elhagyom, lássam Gróf Széchenyit. Mondjam, ő küld hozzá.

Széchenyi az Urak-úczáján lakott, 's egyedül lelém. Megzavart látása. Ennyi méltóságot emberben nem találtam. Rá illék igazán: *bonum virum facile crederes, magnum libenter*. Religióus tisztelettel állék a' valóban nagy férfi előtt; már sok nagy tetteit hallottam.

514 [268] Az idő nem enged kinn járást, ugymond; járjunk fel és alá, 's végig vitt ajtajinak hosszú során. Az utolsó szoba egyik szögében egy asztalka állott; karimája közzé föld vala töltve, 's a' földbe olasz virágok voltak beszúrva, megöntve mindenike saját olajával. Látás 's szaglás Novemberben Májust élte. Egyik falán Cleopatra pastellben a' Szobrász Bayr' nőjétől, ki Bornt is festette, 's szerencsével festette.

83 A' Gróf Anacharzisznek útazását hozta elő. Anacharzisz semmit nem hagyta, mondam szerény ellenkezéssel. – Nem Anacharzisz, a' scythia; de igen Barthelemy az ő nevében, melly most egész Európát csudálkozásra ragadozza. El ne menj Bécsből a' könyv nélkül. – A' könyvet Széchenyi nélkül is olvastam volna, de én szeretek a' jóknak tartozni, és soha nem olvastam úgy, soha nem ragadott el egyik vagy másik helye, hogy fel ne kiáltsak: Itt Széchenyi' mellye is felmelegülve vert.

83, 514 [269] Parancsolá hogy mondanám el előtte valamelly versemet. Mentém magam', hogy könyv nélkül semmit nem tudok; ha kezemnél volna kisdéd csomóm, örömmel vetném annak ítélete alá, ki mesteriségének német nyelven olly szép bizonyoságit adá. El nem idézteté magát, 's így egy rövid epigrammámat mondtam fel melly rövidsége 515 által bízathata, hogy el nem fogok akadni. [270] Tudni akará, meddig mulatok Bécsben, 's hallván hogy holnapután indulnom kell, parancsolá hogy akkor nap ebédeljek nála, mert holnapra el van ígérkezve, és hogy majd buzdítsam cselédit (így nevezé Erdélyisen gyermekeit) hogy szeressék honjokat és honjok' nyelvét. A' Grófné, testvére a' Keszthelyi Festetics Györgynek, gyermekágyban fekvék, 's ebédjénél csak kedves cselédkéji jelenének meg, 's Mad. Bayr, 's egy Piarista, és a' hangművész Hofmann; 515 mert a' Gróf mester vala a' muzsikában is. – [271] Németül írt verseinek jelenségéül álljon itt egy Elegiája, melly, a' mennyire tudnom lehet, nyomtatás által nem leve közönségessé:

Dort schlummerst du, du siehst nicht meine Thränen,²⁷⁷
Mein Seufzer kommt nicht in dein Ohr;
Du ahnest nicht mein heisses, banges Sehnen,
Nach dir, nach dir,²⁷⁸ die ich verlor.

Mit ängstlichem, oft halbgetäuschem Blicke
Such ich dich täglich rund umher,
Doch traumvoll kehrt mein Blick dann stetszurück,
Denn auf der Welt bist du nicht mehr.

²⁷⁷ Thrä<e>nen,²⁷⁸ dír, [Az ékezet lehúzza.]

Ich such, ich such umsonst die süßen Freuden,
Die dort mit dir begraben sind;
Ich greife Schatten, finde nichts als Leiden,
Und selbst der Hoffnungs Strahl verschwindt.

1033

Rund um mich her herrscht schauervolle Stille,
Mein Herz fühlt nichts als deinen Tod,
Bis er mir auch, in seiner grauen²⁷⁹ Hülle,
Sanft lächelt; er, der anderm droht.

Wohl dir, wohl dir! du harrest sonder Grämen
Des Augenblicks, der uns vereint,
Und wirst mich froh in deine Arme nehmen,
Als hätt ich nie um dich geweint.

[272] A' vers mutatja hogy a' német nyelv a' nagy férfinak nem anyanyelve, és hogy darabosságai vannak az nekünk, az²⁸⁰ anyanyelv' barátjainak, kevélységünk. Miket veheténk vala a' lelkes férfitől, ha magyar nevelők' gondjaira volt volna bízva! De örvendhetünk viszont, hogy a' Theresiánumban neveltetvén, szívébe Dénis a' hon' szeretetén²⁸¹ kívül a' versek' szeretetét is belé csepegteté.

[273] Sonnenfels Udv. Tanácsos és Professor el vala foglalva, midőn nála megjelen- 691
tem, de más napra rendele magához, 's azért estvére, hogy velem tovább mulathasson.

[274] Két óráig valék vele négyszem közt. Beszédünk tárgya Magyar-ország és a' 516
Magyar nemzet, 's a' Thereziai uralkodás. Meleg tisztelettel szólla a' férfi nagyságot elhomályosító asszony felől, 's örvende hogy érzésimet egygezni látá a' magáéival, hogy viszont tőlem hallhatá a' mik szelíd uralkodása alatt nálunk történtek. [275] Utolsó esztendejiben fíjának akará általadni az országlást, de Ministere,²⁸² Herczeg Kaunitz, ellenzé. Melly asszony, mint uralkodó, és mint magányos! 's ő, a' ki olly sötét időkben neveltetett, ki olly sokáig küzde a' jobb idők' szellemével, és némelly vélekedéseket a' síríg fenntarta, melly²⁸³ hajlékony vala a' jobb gondolatot elfogadni, midőn azokat átlátta! [276] A' haza gyászt veve fel midőn elholt, 's érzésből, nem parancsolatra. 691

[277] Búcsúzám Pászthorytól, 's ez úgy kíváná, adjam tollába egy epigrammámat, 83, 516
mellyet e' napokban mondtam el egy helyen. [278] Én sohol nem mondtam el dolgozásimat mint Széchényinél, 's így nem lehete nem értenem parancsát. [279] Pászthory még írta soraimat, 's már az utolsó szón, midőn hozzá egy szép német lépe 88, 516
be, csaknem fekete posztó kabátban 's posztó lájbliban, fekete atlasz nadrágocskában,

²⁷⁹ grauen<...>

²⁸⁰ az az [Beszúrás a sor felett.]

²⁸¹ neveltetvén, Dénis <vele> a' honszeretétén [Beszúrás a sor felett; a „honszeretétén” vonallal elválasztva.]

²⁸² de <Kaunitz' a'> Ministere,

²⁸³ fenntarta, <mint tére meg j> melly

1033 czipővel, hajtáskával, koszperddel, 's Pászthory ellöké tollát, 's forró tisztelettel 's barátsággal szökött elébe. Az Eszterházy Ferencz volt, fija a' Cancelláriusnak, 's kevés
88 napokkal ezelőtt még Referendárius. [280] Lelkes és bátor férfi, kit a' Magyar Nyelv mellett olly nagy gyönyörrel hallék perorálni a' Dietán. Pászthory kére hagynám magokban, 's ámbár más nap korán reggel akarám elhagyni Bécset, parancsolá hogy ismét megjelenjek nála, mert velem szóllania kell.

[281] Pozsonyban felmenék a' várba, meglátni a' Semináriumot; mert József azt, Bécsbe vitetvén innen 178 az itt tartott koronát, a' várat Papnevelő-házzá változtatta. Annak akkor,²⁸⁴ most Helytartói Tanácsos Mélt. Horváth János Püspök és most Pozsonyi Kanonok Döme Károly Urak, tagjai valának, kormányzója pedig Szabó András, később Kassai első Püspök, Ürményinek kedveltje. [282] A' derék ifjakban lángola a' hazai nyelv' szerelme, mellynek virágzása nélkül semmi nép nem emelkedhetik culturára, 's azt előbbre vinni kinek inkább tiszte mint Papnak? [283] Gessner,
692 Bácsmegyei, a' Kassai Múzeum és Orpheus nevemet már ismertté tevék, 's talán itt az is tudva volt, hogy a' Hobgárdi Plebánusnak a' Calvin' tanítványa szerzé az érdemlett arany emlékpénzt; 's kimondhatlan az az öröm, mellyel a' derék ifjak látásomra ömlöttek. Körül valék fogva a' fekete talárisba öltözött ifjaktól, 's Döme a' körből ki nem ereszte, míg nekik valamelly versemet el nem mondom. Örömet csinálók az örömről lemondottaknak, mondám magamban, 's Secundusnak egyik Csókját declamálám el nekik, magyarra fordítva. Egyszersmind jelentém, hogy e' napokban egy Prágai Zsidó fogja meglátogatni, ki inkább ismeri Spinózát és Lessinget mint a' Thalmudot. Döme egy versezetet küldé le hozzám a' Rózsa nevű fogadóba, melly melegen festé nekem szeretetét.

517 [284] Midőn itt, közel a' Dunához, nem emlékezem többé hova, kimentem, egy valakit láték jönni felém, nagy szépségű paripán, 's minden cseléd nélkül. Hulla előtte a' sok kalap, 's kiki mélyen hajtogatá magát az én isméretlenem²⁸⁵ előtt; de most, közelébb jutván hozzá, két kengyelfutóját sejtém meg, kik uroknak a' sokaságban utat csinálának. Kávészín bugyogó bővségű kaputjába vala nagyon begombolgatva. Az Cardinális Batthyáni vala, fija Lajosnak, 's Strattmann Eleonorának unokája. A' Novemberi nedvek nem engedék hogy kertjeiben járja ki magát, 's annak pótlására méné ki.

'S e' látványom engem egy másikra emlékeztet. – Pestnek úczájin 1782. így láték közelíteni felém minden cseléd nélkül három idegent, hónjaik alatt tartott kalapokkal. A' ki középben jött, végig-gombolt kék nyári kaputban jöve felém, pipacsszín strimfliben; ilyen színű vala papi kisedd sipkája is parókáján, 's bal mellyén a' Szent-István Rendének csillaga – Cardinális Bécsi Érsek és Váczi Püspök Migázzi Kristóf. Jobbja mellett Gyóntatója lépdelt, balja mellett Orvosa.

²⁸⁴ Semináriumot; <mellynek> akkor, [Beszúrás a lap alján; az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

²⁸⁵ az isméretlenem [Beszúrás a sor felett.]

HARMADIK SZAK.

De ha nékem Bécsi útaim örömet adának, keserűséget is adának: hűlni látám magam 1033
eránt Előljáromat, kinek szeretete nekem kedvesbb vala az asszonyok' szereteténél. Az
elhűlés olykor kedvetlenül is érezteté magát. Szóllani akarék, de kerülé a' magyaráza-
tokat. Némán tisztelém tehát neheztelését, 's kettőztetém gondjaimat hogy vigyázat-
lanságom ne bántsa meg; akart vétek hozzám őeránta nem fért. Keserűségimet az a'
bizonyos remény enyhíté, hogy atyai szeretete pótolékkal fog visszatérni. Az meg is
leve, bár későn.

Szerető szív készebb magában keresni hibát mint szeretete' tárgyában, 's nekem a'
Gróf Török Lajos' terhelésével²⁸⁶ nézhetni vétlennek magamat sem akkor nem volt
öröm, sem most nem az, minekutána hozzá újabb, szorosabb, szent kötelekek fontanak.
De tudva van hogy ő, a' tisztaelkű, nem tudta hinni hogy valaki jó²⁸⁷ ne legyen ha jónak
mutatta magát, 's meg vala csalva, és hányszor! Ezenfelül neki elég volt a' jó: nékem a'
jó nem kelle ha lelket, tüzet nem láttam a' jóság mellett, 's mindég azt jövendőlgetem,
hogy a' ki lélek és tűz nélkül van, végre is rosszá válik a' jóból. Némellyeknek az vala
igyekezetek²⁸⁸ hogy lábra kaphassanak, hogy a' Gróf' bizodalmát megnyerjék, készek
osztán ledönteni, eltaposni jóltevőjüket, mint a' ki atyja' tetemein nyargala el sekeré-
vel; 's a' mit megjövendöltem, megleve. Ezek láták hogy őket nem szenvedhetem, 's
rettegtek, de gyűlöltek is.

Midőn most, 1789. Novemb. Bécsbe készülék megint, 's négy eszt. alatt harmadszor,
ezeknek a' lelketlen de nagyra vágyó semmiknek egyike elkezdé suttni a' városban,
hogy engem oda gonosz szándék vonsz, és midőn azt mások is suttogák őutána, hűség-
ből hírt vive a' Grófnak, hogy a' városban ezt suttogják. Nem tartám magamhoz méltónak
hogy szót tegyek róla, 's minthogy tisztaságom csak úgy világosodik ki ha me-
gyek, mentem. Az idő megmutatta én csaltam e meg magamat őbennek, vagy ők ben-
nem magokat.

[285] Minthogy ezt gyermekeim is fogják olvasni, légyen szabad feljebbire kitérnem. 517,692
Az illy példák' látása 's hallása jót szűl.

[286] Behozatván 1785. a' József által parancsolt új rend, 's a' Vármegyei tisztségek 518,758,984
tartós tisztségekké tétetvén, Vice-Ispánom elhitte vala magát, 's gyenge férj felsőbb-
ségét fájosan kezdé éreztetni tisztársaival. Ezek ismerék önbecsöket, és minthogy a'
bántások nem fogytak, hanem szaporodtak, elhatározák magokat, hogy Basájok' gőgjét
tűrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesbb vala mint
hogy elfojthassa neheztelését, 's az általa gyűlölt és szívesen szeretett Vice-Ispán' va-
csorájánál gondolatlan szó pattana ki szájából. Ez elrettene, 's reggel már ment kérelme
a' Kir. Commissáriushoz Eperjesre (Szent-Iványi mint Sárosi Fő-Ispán, oda vette vala
lakását, de tovább áltjöve hívatála' kijegyzett helyére), hogy jőne által, 's a' lángba csa-
páshoz közelítő tüzet fojtsa el első szikrájában.

²⁸⁶ terheléséhez [Átírás.]

²⁸⁷ jó<n>

²⁸⁸ az vala <minden> igyekezetek

⁹⁸⁴ A' Kir. Commissárius még az nap igen későn megjelent, 's Kelcz más nap méne hozzá, 's egyedül. A' neheztelők ezt megtudák, 's új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik Kassán valánk, mentünk, hogy Vice-Ispánunkat ott érjük, 's megjelenésünk éreztesse hogy magunkra gondunk van.

Szent-Iványi nyájasan fogada 's teljes nyugalomban, 's csak hamar a' Vice-Ispánhoz fordulván, kéré ezt, hagyná őt velünk. – Az Uraknak bajok van a' Consiliáriussal, mondá. Azért jöttem hogy eligazítsam azt, és hogy elégtétet adjak, ha szükség lesz rá. Szóljanak²⁸⁹ bizodalommal; tapasztolni fogják egyenességemet. – Ezek némán maradának; némán a' tüzes is. Amaz megújítá kérését, 's nyájassággal, de hijába. – Én megszóllalék. „Érzem én, hogy a' hol öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem legifjabbat, legalsóbbat illet a' szóllás; de azt is tudom hogy sem Consil. Kelcz Urnak, sem a' kikkel megjelentem, nem teszek kedvetlen szolgálatot, ha szólok. Tisztelettel mégyek tehát elébe az Excellentziád' meghívásának, és egyedül azért, hogy társaimat a' panasz-tét' kedvetlenségétől megmentsem.”²⁹⁰ Ekkor előadám a' panaszokat, nem hallgatván el a' kicsinységeket is, mert a' kicsinység azért fáj nagyon, mert kicsinység, 's keresett, akart, hideg bántásnak bizonyítja magát – hogy Kelcz a' hivatalos levelekben Kegyelmed titulust osztogat.

Szent-Iványi minden szó nélkül álla egygy ideig, 's rám mereszté tekintetét. Bizonnyossá teve bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, igen a' hivatalainkat megalacsonyító titulátúra is; de inte egyszersmind, hogy a' multakat mi is teljesen feledjük. Nekem megköszöné bizodalمامat, 's olly melegen, hogy az egyszersmind kímélő pirítása vala azoknak, a' kik szóllani nem mertek.

Nem merni a' mit merni kell, gyalázat, 's társaim ezt nagyon érzék. Azonban nem vevék nekem balúl hogy őket megpirítottam, 's szóval ugyan meg nem köszönték, de megköszönték tettel. Látták hogy vártam hogy ők szólljanak; látták hogy küszködés után szóllottam, 's nem megsértésével azon tekintetnek, mellyel erántok tartoztam; nem a' szerénység' megsértésével, melly az ifju kornak annál főbb dísze, mert az öregnek is az. Még most is gyönyörködöm tettemen, de pirúlnék ha csak ragyogni akartam volna a' szóllással. Illyet tenni csak ollykor szabad, mikor elmaradna ha mi nem tenénk. – 'S e' kitérésem után most vissza dolgaimhoz.

518, 1038 [287] Egygy semmi, de a' ki nagyon szeretett volna lenni Úr, azzal köszöné meg a' Gróf Török' kegyeit, hogy megvásárolva harmincz ezüst pénzen, meg akará buktatni jóltevőjét. A' Kassai tánczoló nagy palota²⁹¹ szűk vala minden rendeket elfogadni a' farsang' utolsó napjaiban, 's az Uraságok magoknak²⁹² más házat bérlelének ki. Sokan innen áltmenének amoda, sokan onnan ide. Ezek' számában vala az áruló is, 's én azt csak akkor pillantám meg, midőn már csuszogató menüetjét. Azonnal futottam Gróf B- Jánoshoz, 's hívtam az áruló' elébe, 's tudván mi fogna következni, mentem előszóllítani barátimat, barátnéimat. Vége vala a' menüetnek. A' Gróf tudni akará, ki nek hívják. Megnevezé magát. De csak még is nem az, a' ki Gróf Török ellen hálátlánul

²⁸⁹ Szól<l>janak

²⁹⁰ [A záró idézőjel általunk pótolva.]

²⁹¹ tánczoló palota [Lap szélére írt javítás.]

²⁹² Uraságok <egy e' napra [?]> magoknak

bána? Az ember elnémúla. – 'S miként mersz te boldogtalan, ez undok lélekkel, e' bé- 1038
lyegzett homlokkal, becsületes emberek közzé lépni? Ki innen, mert lerugatlak! – Taps
és víg láрма tölté el a' palotát. – A' kártyázók előrohanának az oldalszobákból, 's ezek
közt Szent-Iványi. Hallván mi történt, és hogy az az én munkám, 's hihetőleg még
emlékeztén arról a' mit a' Kelcz' baja felől feljebb beszéltem, két csésze oleo-levest
parancsola. Leült, 's széket²⁹³ adatott nekem. Megiván levesünket, megszorítá jobbomat
szó nélkül, 's ment. – Melly öröm volt nekem ennek jutalmául venni a' Gróf Török'
csókját! – És még egy kedves emlékü történetet.

Kezembe évenként egy pár száz forint vala letéve, segédül a' tanítókká-készülőeknek. 44, 59, 519
E' pénzből Aszalay Jánosnak, kit a' Sáros-Pataki közös-iskolába küldöttem, öt forintot
adtam úti-kölcségre. Az év' végével felküldém számolásomat a' Helytartó Tanácshoz,
a' Nyugtatókkal. – Egy nap két hivatalos levelem érkezék. Elfoglalva, inték a' hozónak
tégye le másik asztalomon; de az jelenté, hogy egyiknek rekesztékét parancsa van visz-
szavinni. Elborzadtam a' levél' olvasására, 's a' rekesztéket a' hozó' kezébe adám min-
den hang nélkül; ismertem a' jó embert. – Az Aszalay' Nyugtatóját az öt forintról
Budán az én írásomnak ismerék, 's azért Budán, mert már Kassán, 's Gróf Török pa-
rancsot veve, kivenni feleletemet, a' rekesztéket pedig visszaküldeni. – Fájt nekem hogy
gyanu terhel, 's öt forintért! Azonnal mentem szentül szeretett Elöljárómhoz, felvilá-
gosítani, ha csendesesen lelem, de hallgatni, ha hidegnek találom. A' Gróf kiment, egye-
dül a' Grófnét lelém; az áldott asszony nem mere szemembe nézni. Szabadon viselém
magamat, víg, de nem ingerlő kedvvel, meleg tisztelettel, gyermeki hűséggel, mint
mindég; de nem szóllottam.

Kassa tele vala a' hírrel, 's némellyek lesék minden lépésimet, mozdulatimat, tekinte-
timet, szavaimat. Örvendezve jövődölgeték hogy oda leszek, 's nyugalom nekik
színlett nyugalom vala. A' jók még melegebben tapadának hozzám; szántak, mutatták
hogy vesztemben is barátim, de a' dolgot legtávolabbról sem illették. – A' tartós méltat-
atlanságok elkészerítik elménket; kevély valék szenvedésimben, 's feltétem mellett,
hogy senkinek nem szóllok, tántorodás nélkül állottam meg.

Végre megérkezék az Aszalay' bizonyítványa, hogy említett útjára tőlem e' pénzből
valóban felveve öt forintot, hogy a' Nyugtatón álló napon vette fel, 's magát a' Nyugtatót
az öt forint felvétekor írta meg, és nem később. A' lap' alján Zemplény Vgyének
Szolgabírája bizonytságot teve, hogy annak sorait Prof. Aszalay János az ő szemei előtt
öntötte papírosra. Jelentésemben elmondám²⁹⁴ a' mivel sem addig nem dicsekedtem,
sem később nem fogtam volna, a' szolgált ügyet erszényemből is mint segéltem.

Most viszont én lesém mit olvashatok az előre²⁹⁵ örvendő' arczaikon. De az
ollyanok nem tudnak pirúlni.

[288] Gróf Török egy nap reggeli tízkor feljőve hozzám, hogy ebédjéhez hívjon 510
meg, 's azért épen ma is, mint igen gyakran egyébkor, hogy láthassak két Lembergi
Professort, kik Bíráknak rendeltettek a' Budán tartandó concursusban; egyike

²⁹³ Leült, széket [Beszúrás a sor felett.]

²⁹⁴ Jelentésemben <végre el is> mondtam [Az ígékötő sor fölé írt beszúrás.]

²⁹⁵ el[./]e [Átírás.]

1038 Franciscánus, a' másik Capucínus; postán mennek, 's hamarább eszik miattok mint szokott. – Olly házhoz valék meghíva, honnan el nem maradhaték, de megígértem, hogy tizeneggykor szobájában leszek.

Kegyes Előljárom alig méne el tőlem, midőn egy nem jó ember belépe hozzám, tekervényeivel²⁹⁶ hálójába akara keríteni. [289] Szerencséjére az emberiségnek a' rossz eszetlenek is eggyzersmind. [290] Tűzbe jövék, 's kikergettem magamtól. [291] Egyenesen szaladtam a' Grófhöz a' ház közbülső emeletébe, 's elbeszéllem, melly gyalázatos emberek ólálkodnak utána és utánam. A' beszéd még nem ére véget, midőn kopogának, 's a' két vendég belépe; egyike kisdéd, húsos, barna, kopaszodó; másika magas, orras, 's olly színű arczában, mint Capucínusi színű kabátja; ez hallgató, amaz beszédes. Nem érzem magam' az első felé vonatni, a' másikatól, Fesslertől, vissza is tolódtam. – Professor Urak, halljanak, kérem, egy rendes történetet.

Véget érvén a' beszédben, M... megszóllala: Engedd hogy egy expediens tanácsot adhassak. – A' tanács valóban expediens volt, de rút. Elborzadtam tőle. Professor Úr, mondam, kíméléssel, én úgy nem szoktam. Az idegen meghökkene, de a' Gróf annyira el vala ragadtatva az által a' mit M-nak feleltem, hogy nekem jöve, 's forróan szoríta karjai közzé, meg nem gondolván hogy a' nékem adott forró csók, vendégének szörnyű döfés. Én érzettem azt; vettem kalapomat, 's magokban hagytam.

77, 1006 [292] Elsétálván egykor a' Franciscánusok' temploma előtt, vádlám magam, hogy annyi esztendőt töltvén már Kassán, soha ott nem voltam, 's kedvem jöve bemenni, hogy Architecturáját 's képeit lássam. Egy Barát magyar nyelven tartá predikatzióját, 's kevés hallgatóknak. Gyönyörrel, 's igen nagy gyönyörrel hallám a' tanítást, 's a' mint az isteni tiszteletnek vége volt, felkeresém a' Barátot. – Lovasy Benedek, Bihar Vármegyei fi, fija a' Diószegi Predikátornénak, 's egykor Debreczeni Togátus. Az embert még inkább megszeretém Cellájában mint cathedráján.

Következő vasárnap azon órában mellyben tudtam hogy a' Barát ismét predikálni fog, kértem Gróf Törököt, jönné velem a' Franciscánusokhoz. Meg nem foghatá mit akarok, de jött. A' Barátról semmit sem szóllottam, hogy láthassam, melly behatást térszen predikálása reá.

Lovasi még nem volt cathedrán. A' Gróf nagyon megilletve, 's nem győzte magasztalni a' tanítást. – Ekkor vallám meg, miért²⁹⁷ kértem ide. – Látni akará a' Barátot. A' Gróf és én olly hírbe hozánk Lovasyt, hogy hallgatóji alig lelének helyt a' templomban, 's az én felekezetembeliek csaknem annyin hallgaták mindég, mint a' Gróf' felekezetén lévők.

A' Barát gyanúba jött, 's Rozsnyai Püspök Bárándrány Antal elkérte őtet az Egritől, hogy szem alatt tartsa.²⁹⁸

Rozsnyóra küldtettem ki hivatalomnál fogva, 's a' Klastrom előtt állék meg. Lovasy tudtomra adá hogy a' Püspök Hosszúrétan van. Lekialték, hogy a' forspont ki ne fogjon, 's Lovasy velem akara jönni. Micsoda? te a' Püspökhöz? – Én; engem nagyon szeret a' Püspök. – Nem mertem hinni szavának; tudtam miért hozatott el Kassáról.

²⁹⁶ tekervényei[.]el [Átírás.]

²⁹⁷ meg, <hogy> miért

²⁹⁸ szem alatt tartsa. <Lovasy ment, 's Andrásynak nem vala kedvesbb Papja mint ő.>

Nem engedém hogy forspontom az udvarra behajtson; két hatlovas hintó és egy négylovas az ajtó előtt álla, 's egy udvari cseléd tudtomra adta, hogy a' Püspök Rozsnyóra indul. De egy másik cseléd jött a' Püspök nevével, 's jelentette hogy Ő Nagys. addig szekérre nem ül, míg a' vendég bé nem megyen hozzá.

A' Püspök canapéjára parancsola, 's elkezdte velem szóllani küldettedésem felől. [293] Nem szerette az én Swietenemet, igen ennek atyját; az más ember volt. Jelen valék, mint Novítius Jesuita, midőn Bécsben mint Rector Magnificus, egy Beszédet tarta: *De morte non consummata*, ugymond; 's már lestem, mit fog mondani Lázár felől. Monda, 's azt mondá a' mit kelle.

[294] Azonban nyílék az ajtó, 's a' szálás növésű Barát belépe, 's prosternálá magát a' nem jól nőtt és így igen alacsony Püspök előtt. Ez felállá, 's keresztet vete a' homlokával földet érő Papra, 's inte neki, hogy üljön le. Ez állva maradt. – „Parancsolom,²⁹⁹ ülj le.” – Lovasy leült, de soha nem szólla.

A' Püspök tudni akará, mi tehát az, a' mit én az ifjabb Swietenben becsülök. – Az igaz, görögül úgy tud, a' mint kevés az egész Európában; az is igaz, hogy ötlet egykori Szerzetes-társam Dénis meleg szeretettel szereti; de mingyárt mutatok én neked egy más valakit, a' ki inkább vala Zseni³⁰⁰ mint Swieten. Ekkor felkele, 's a' canapéval áltellenben álló asztalkáról, mellyen egy ezüst nagy crucifixus álla felveve egy könyvet; az Uj Testamentomot, 's végig olvasá fenn szóval a' Máté V. Részét. – Én³⁰¹ emlékeztetém hogy estve lesz, 's búcsúzám. Együtt menénk be a' városba.

Andrásy nem vala gazdag Andrásy, nem vala gazdag Püspök, és még is sok jót tevé a' szegény sorsú tanulókkal. Gondolkozása a' mai, lelke a' régi Rómaiaké. Hívebb tisztelője, mint én, senki nem lehet, bár gondolkozása nem enyém.

NEGYEDIK SZAK.

MDCCXC.

[295] Abaujnak Rendei Martzius' elsőjén Gyűlést tartának. Inték Cancellistámnak, tekintse meg az elkésett postát, 's hozza leveleimet, újságimat.

Vice-Ispánunk Consiliárius Fáy Ágoston hosszasan terjeszte elő valamely tárgyat, 's én, megpillantván egy cikkelyt az újságlevélben, felállék, ketté szakasztám³⁰² ajakin a' szót, 's felkiálték: „A' Császár megholt.” Fel kelle olvasnom a' cikkelyt, úgy kíváná minden. – Nagy ember dőle ki. Zajgás, hosszú zajgás, 's nagy zavar követte szavamat.

Józsefnek érdemlett dicsérete az, a' mi lovagszobra' kövén áll: „*saluti publicae vixit, non diu, sed totus.*” – Feláldozá magát nagy ideájinak; a' jót szívesebben senki nem akarthatta; a' természettől lelket, atyjától, anyjától, Leopold ifjabb testvérétől, ki Toskanában 1765 olta uralkodott, 's a' Prussziai Friedrichtől nagy példákat veve; látta Párizst és a'

²⁹⁹ maradt, „Parancsolom, [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁰⁰ vala <zse> Zseni

³⁰¹ Részét. Én [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁰² felállék, <'s azt sem várva hogy periódusát elvégezze,> ketté szakasztám

¹⁰⁴⁸ Fekete-tenger' szomszédját, Nápolyt és Petersburgot; negyven esztendeig készült az uralkodáshoz. Nagy ember, de³⁰³ szerencsétlen fejedelem.

A' francia Revolútio hosszas pezsgései után (1789. Június 14d.) kilobbana. Oda intézé szemeit a' világ' két hemisphaeriumáról minden. Nagy és szép dolgok, 's még több rútak, undokok, borzasztók, rettenetesekek, bár nagyok. Mint a' ki nyugalmas part-ról nézi a' vésszel, habbal küzdőket; nem örül ugyan a' veszély' és elhalás' látásának, nem óhajtja ugyan hogy őt is veszély érje; de szereti látni a' tüneményt, mert az nagy, mert az nem mindennapi, 's az ilyen érdemel figyelmet: úgy nézé egy elaljasodott, elpuhult, de most oroszláni dühre serkent nép' tetteit minden; a' tudományokban nevelt egyszersmind azért, mivel a' mit itten történni láta, az őtet Hellász és a' régi Róma' hőseire emlékezteté. De azért hogy e' történeteket részvétellel nézénk, senki nem felejté hogy irtóztatóbb csapás mint egy Revolútio a' hont nem érheti, és hogy dőlő vagy döntött épület körül forogni nem tanácsos, senki nem óhajtá hogy a' miénk is dőljön és döntessék. Boldog ki őseinek erős és régisége által is tiszteletes, régisége miatt is kedves lakjokban bátorságban élhet és örömet találhatja, bár annak repedezései igazításokat kívánnak.

József leküldé koronánkat, a' jegygyűrűt a' Király és Nemzet között Budára³⁰⁴ 's akkor lobbanánk örömré. De örömünk' sok és szép jelenségei közt valának olyanok is, melyeken nem leheté nem mosolygani, bár a' tisztelet a' mosolygást tilthatá. Egy Fiscális, Köpcsényben, nem elégedék meg azzal hogy a' ládat ő is megpillanthatá; innepisen köszönté meg azt, feledvén hogy az olyan csak versekben szabad. Bandériumok kelének össze minden Vármegyében, 's egyyike jött őrzeni a' nemzet' kincsét, vagy inkább csak tisztelkedni körülé; másika ment, elvégezvén³⁰⁵ már a' szolgáltat-tételt. Öregeink részt vőnek az ifjabbak³⁰⁶ örömeiben, 's Udvari Tanácsos Beóthy Imre és Domokos Lajos Urak, Biharból, rókatorkos zöld mentében, veres nadrággal és dolmánnyal jelenének meg, őszek mint a' galamb, 's egyyütt állák ki, meztelen karddal, órájokat. Kállay Ferencz, Szabolcsból, roskadtsága miatt nyeregbe nem ülheté, 's így gyalog vezeté lovagló földijeit, végig a' hídon, fel a' Budai tetőre, 's kezében tartá famí-liájának ősi buzgányát, a' Vezéri méltóság' czímerét. Torzonborz ősz bajusza, feketés arca, nagy teste, hatlábnyi magasságú növése kikapá a' látókat századunkból, 's visszavezeté a' Nagy-Kállói Kállay-ház' törzsatyjára, az Ubul Herczeg' idejébe.

A' minden Bandériumok' Fő-Kapitánya Abauji Fő-Ispán Bárá Orczy László vala,³⁰⁷ fíja Lőrincznek, a' Generálisnak és Poétának, 's Józsefnek, ki 1792. Zemplényi Fő-Ispánnak neveztetett ki, ifjabb testvére. Szébb magyart e' megtiszteltetés nehezen ér-hete. Kisdedebb valamivel mint kövérsége kíváná, szög hajjal, kék szemekkel; arca li-liom és rózsa; lelke tiszta és meleg; kedve vídám; nyitva mindég kezei mikor a' nemzet' java vagy fénye áldozatot kívánt. Termete, ha szálásbb volt volna valamivel, hajai ha fe-keték és lobogók, ha feketék szemei is, azt hiheténk vala, hogy egyy régibb szép ma-gyart hozott elő sírjából öröme.

³⁰³ Nagy <volt,> de [Javítás a törlés felett.]

³⁰⁴ [A „Budára” után egy félsornyi üres hely van hagyva.]

³⁰⁵ másika [...], elvégezvén [Átírás.]

³⁰⁶ részt vőnek <...> ifjabbak' [Javítás a lap szélén.]

³⁰⁷ Orczy Lőrincz vala, [Átírás.]

A' nadrágocskák, haczukák, libernyákok egyszerre tűntek el. Gombkötőink nem 1048
győzők verni az arany sinórt, sujtást, kreppin-rojtokat, paszomántot; 's Erdélyben, hol
minden aranyfonal elfogyott, Kassáról méne a' kalpagrojt és mentekőtő, 's nem
postaszekerem, hanem hogy négy nap alatt már vehessék, a' leveleket hordó postán.
[296] Esztendővel ezelőtt már lehete látni kurta mentéket; Therézia és József alatt azt 90
térdig-érő hosszaságban hordottuk, 's sokan bokkanccsal, hogy a' frakkhoz és
strimflíhez hasonlítson; de most a' hosszú menték is eltűntek, vagy csak azokon lát-
szottak, a' kik rettegéseket bölcseségnek szerették volna nézetni vagy éhen voltak.
[297] Lobogott a' Zrínyi' kucsmája minden fejen, pipacsszín posztóból, fekete magyar 521
bárány prémjével, 's ennél eszesbb fejedőnk nem lehete, mert legolcsóbb volt és
legalkalmasbb; lobogott a' kolcsagtoll a' nyusztos kalpagokon, 's prémet növelte szája
felett minden.

[298] Az asszonyi nem vetélkedék a' miénkkel a' nemzetiség' külső jelenségei' vise-
lésében, 's a' Párizsi lipántok helyett asszonyságaink fekete csipkés kontyokat vevének
fel, leányaink pártákat; 's derekaikat vállakba szoríták 's kötényt kötöttek. A' gazdagok
nyakokon, mellyeken, karjaikon kívül még kötényeiket is elhintették gyöngyfűzéreikkel
és aranylánczaikkal; posztóból varraták zöld mentéjüket, feje mellényeiket (*gillet*,
Weste) 's veres szoknyaikat, 's fekete bársony csákócskát nyomtak fejükre. Csak az a'
híja volt hogy kardot is kössenek. Még akkor nem éneklé nekik a' hon' halhatlan fija
ezt: „Utállak én férfiaszony” – De vala haszna annak is, 's a' mi egy időben nem jó,
jó lehet egy másikban.

[299] Ki kelle forrani ezen elragadtatásnak, 's végre látánk hogy az arany jobban áll 521
erszényben mint nadrágon, 's fekete sinórral varratánk ruháinkat, 's búzavirágszín³⁰⁸
m a g y a r s z ö v é s ű posztóból, sujtásosítások nélkül. A' búzavirágszín tovább hamu-
szín szürkévé vált, fekete szőr sinórral, fekete vagy pelly báránnyal. [300] Az elegánok
ehhez világos kék vagy éppen rózsaszín³⁰⁹ tafotát vettek bélésül, 's a' posztó színével
eggyező selyem³¹⁰ sinórt, 's legszebb ízlésű viseletünk ennél nem volt.

[301] Eggyike valék én is azoknak, kik³¹¹ Májusban Abaujból a' korona' tiszteletére 171, 175, 321, 521
lemenénk. Első órámat ott gyermekségem', ifjuságom', öregségem szeretett társával
Bárczay Ferencz Úrral, a' Ferencz' és Dezsőffy Kata' fijával állám. Hamletem' Elő-
beszéde fenn tartja emlékezetét.

Orczy a' maga Megyéje' küldöttjeit theátrumba vezeté. Üresen várának bennünket
a' székek. Zenge a' Szín,³¹² midőn Orczy velünk és a' velünk Abaujiakkal összeeggyesült
Borsodiakat, midőn a' Játék már állott, belépe.

Sorba járánk a' Nemzet' nagyjait, 's ebédek, vacsorák, tánczok fogadána minden-
ütt. Vendéglőink' számában elől kell említnem azt, ki Pesten legszebb házat tarta, öz-
vegy Generális Beleznay Miklósnét, Báró Podmaniczky Anna Máriát. Ajtaja nyitva vala
minden idegennek, minden magyarnak és nem magyarnak, ha születés vagy érdem
ajánlották.

³⁰⁸ ruháinkat, 's <búzaszín> búzavirágszín

³⁰⁹ [Bizonytalan olvasat.]

³¹⁰ [Bizonytalan olvasat.]

³¹¹ <a'> kik

³¹² szín, [Átírás.]

1048

Néhányan az Olvasó-Cabinetbe menénk el. Kardjaink' csörtetése a' grádicson 's a' belépő csoport' látása mindent³¹³ felugrata székéről. Koppi és Kreil, meglátván hogy én vezetem, jöttek idvezlésemre; ez Philosophiát, az Historiát tanító Professor³¹⁴ az Universitásnál. Te vagy? kérdé Koppi. Ezt ugyan jól tevétek. Mutassátok hogy nem csak kardot tudtok rántani.

A' dicséretet én legalább nem érdemlém. Mert midőn az egyesült két Zászlóalj Kapitányai, az Abaujinak Gróf Csáky Antal, később Szepesi Fő-Ispán, a' Borsodinak Radvánszky Ferencz, gyakorlást tételének velünk, 's szerencsémre itt elsőben, 's kardot hagyának rántanunk; az enyémet hüvelyéből sem én magam, sem erősb karu minden társaim ki nem tudánk rántani. Megvevén a' kardot Kassán, 's örülvén hogy a' nélkül nem maradtam, mert a' csizsár nem tudta annyit készíteni a' mennyi akkor kívánték, feledém megpróbálni, kijár e, vagy³¹⁵ nem.³¹⁶

ÖTÖDIK SZAK.

MDCCXCI.³¹⁷

1054

[302] Közös-Iskoláknak nevezettek mellyekben különböző vallású Tanítók taníták a' kezeik alá bízott ifjúságot. Az Olvasást 's Grammaticát kár és veszedelem nélkül taníthatá a' Professor a' gyermeknek, ha ő és ez egy Vallás'³¹⁸ tagjai nem voltak is; Catholicus gyermek a' Vallást a' maga felekezetebeli Tanítótól tanulta, mint a' Protestáns a' magáétól.

156, 171, 175,
322, 522

[303] De Swietennek ez a' plánja igen sok ellenkezőt talált, 's Leopold³¹⁹ ostromoltatott, hogy szüntesse meg. [304] Engede a' kérésnek. Ennek következtében a' Helytartó Tanács egy Apríl. elsőjén költ Rendelése által felső parancsra elhirdette, hogy Báró Prónay Gábor Gömöri Fő Ispán és Consil. Vay István, Tudományok Fő-Directorai amaz a' Pozsonyi, ez a' Pécsi Megyében, és én, szolgálatunkból el vagyunk eresztve, de fizetésünket³²⁰ még esztendeig vonni fogjuk, 's minthogy hivatalainktól csak az említett oknál fogva mozdítatunk el, bizonyossá tételünk, hogy első kiüresedéssel illőleg fogunk ismét szolgálatba fogadtatni.

A' rendelés' mását Gróf Török nekem már Apríl. 11dikén átküldötte Kázmérből Regmeczre. Kedvetlen ember hozá, 's hamar akarék tőle szabadulni. Az látni óhajta mint roskadok össze, 's csaknem összeroskada látván hogy én nem. Hét³²¹ testvér' testvére valék, 's ezerötszáz forint jövedelemtől esém el, 's olly hivatalból mellyet örömmel viseltem volna késő vénségemig; de én nem bérért szolgáltam.

³¹³ csoport' mindent [Javítás a sor felett.]

³¹⁴ Professor<ok>

³¹⁵ [Bizonytalan olvasat.]

³¹⁶ [E bekezdés és az „Ötödik könyv” között két üres, számozott oldal van a kéziratban. A 74b oldalon ceruzával „Dayka Theatr. Ráday”, a 75a oldalon „Pozsonyi Dieta, Fodor.” bejegyzések találhatók.]

³¹⁷ MDCC<C>XCI<I>.

³¹⁸ vallás' [Átírás.]

³¹⁹ talált, Leopold [Beszúrás a sor felett.]

³²⁰ de <eggy esztendei> fizetésünket

³²¹ én nem. <Az Archívumot, mondam, harmad nap alatt áltadom.> Hét]

Anyám olly fájdalmasan vette a' hírt, mint én színetlen nyugalomban. Rég olta gya- 1054
korklám magamat azon mesterségben, hogy tűrhessem a' mit kell, 's hogy örüljek a' hol
lehet. András nagybátyám úgy kíváná hogy mingyárt menjek Bécsbe, hogy szólljak a'
Fejedelemmel. Swieten és Pászthory annyi jeleit adák kegyeiknek, hogy az ígéret'
teljesedését bízatosan várhatom. Én nem óhajték többé³²² szolgálni, de arról anyám 's
nagybátyám hallani sem akarának. Kénytelen valék engedni, 's már Májusban Bécsben
valék.

[305] Leopold Pízában mulatott, 's úgy hívé minden, hogy sok ideig fogják ott tar- 171, 175, 322
tóztatni dolgai. [306] Iskolai barátom Consiliárius Párniczky Mihály és egy ifju 175, 322, 523
Kapitány, most Generális, Gosztonyi Úr az úczán akadának össze velem. P. megértvén
mi végett jövék, kére, hagynám ott a' Vadembert; sokat is költők e' fogadóban, meg is
lophatnak. Szállásán két szoba áll üresen; bérlelném ki azt. Ha alattam szakadna ki a'
padlás, hozzá fognék leesni; ha őalatta, mind ketten Gosztonyihoz. Örvendve fogadtam
el tanácsát.

Házi-asszonyunk a' Párizsi születésű özvegy Consiliárius W-né vala; hatvanhárom
esztendő, fogatlan, csont³²³ és bőr; haja félig ősz félig rőt, ajkai színetlenek, arcza mint
a' halotté. De melly szeretetre-méltó a' lelke! melly minden tekintetben igen derék,
melly művelt, melly kedves társalkodású asszony! A' ki szóllani hallá, felejté hogy szeme
tőle irtózik. Ha hazája jutott eszébe, ha ez lett tárgya a' beszéllésnek, csupa tűz; kevély-
kedve mondá, még szükség nélkül is, hogy ő Bécsben is franczia; és minthogy a' szent
lángot mi magyarok is érezzük, francziának nézé a' magyart. Kért, hogy valamikor
szobájába lépek, vegyek a' plundra mellé is mentét, ne frakkot.

[307] Azt hiszed e te is, mondá egyszer, a' mit a' Bécsiek, hogy mi francziák hami- 523
sak vagyunk, mert nyájaskodásinkban nem lelünk határt, 's szavaink többet mondanak
mint jelteni akarunk? De a' mi szavainkat a' vevő³²⁴ az adó' értelmében veszi, mint
midőn magát a' német is alázatos szolgának mondja, holott a' szó csak annyit³²⁵ jelent,
hogy az összeakadás nem kedvetlen. Mellyíke jobb, a' mi szertelen édeskedésünk e, vagy
ez a' medvemormogás? – Szereté hallani hogy a' magyar falusi ifju³²⁶ nem csak kincse-
nek mondja a' kit szeret, hanem édes csillagának is azonfelül.

[308] Ezen francziaságával engem, ha magunkban valánk, kedves fíjának szóllítgata, 523
ha idegen lépe hozzá Grófnak. Jóságod engem szörnyen elakaszt, mondám neki; ven-
dégeid annak nézhetnek, a' ki egyébnek adom ki magamat mint³²⁷ a' mi vagyok, 's
borzadok e' képzelettől. – Hagyj honi szokásom mellett, ez vala minden felelete; ná-
lunk minden Gróf; a' hogy itt minden Herr von; egyikik úgy bohóság mint a' másik.
Vendégim tudják szokásimat.

[309] Egy reggel Párniczkynál ívám kávém, midőn egy ismeretlen lépe be hozzá; 525
kisdéd termetű, csontos, hízni 's kopaszodni 's őszülni kezdő, gömbölyeg képpel, piros

³²² Én nem <akarék> többé [Javítás a törlés felett.]

³²³ fogatlan, <...> csont

³²⁴ szavainkat <az ado> a' vevő

³²⁵ ennyit [Átírás.]

³²⁶ ifju,<,>

³²⁷ egyébnek <adja> ma<gát> mint [Javítás a törlés felett.]

1054 orczával, kék szemmel, élesen hangzó szóval: Consiliárius H– József Úr, mondá nekem P–, 's engem megneveze az idegennek. – Ismerem az Urat, mondá ez; nekem jött, 's megcsókolt: én nevét sem hallám. Atyja Predikátor vala Aszódon; magyarul, németül, tótul folyvást beszélt, és hibátlanul. Lejővén Academiájiról, Titoknok leve Gróf Forgács Miklósnál; 's midőn behozatának a' Királyi-Commissárosok, Gróf Széchényi Secretáriusává nevezé hivatalának a' Pécsi Kerületben.³²⁸ Később Szeremi Vice-Ispán leve, de a' József' halálával történt változások megfoszták hivatalától. Most Bécsben élt, szolgálat nélkül.

Öltözete inkább gyanítatá a' Tudóst mint a' Vice-Ispánt, 's különösségei közzé tartozott hogy nem átalla foldozott ruhában járni, cynicus³²⁹ kevélységből inkább mint szükségből. Szerencsétlenségemre már első együttlétünk alatt nagyon belé szereték, mert tőle volt mit tanulni. A' nélkül hogy arra kértem, más nap hozzám küldé Nyelvmasterét, kitől ő hat hét alatt tanulta meg az ángoly nyelvet.

523 [310] A' melly napokon nyitva vala a' Belvedere, mindég ott élék. Olly közel a' Salesiánák' Klastromjokhoz, meglátogatám a' Gróf Török Lajos' két leányait;³³⁰ anyjok ide adta, mert két testvére, Gróf Rogendorff leányok, itt viselék a' fátyolt. Feljővén ide, csak magyarul beszéllettek; rosszúl németül, most csak francziául. Én a' két gyermeket, Sophienak ötödik esztendeje olta, testvérimnek nézém, 's Kassán egész estvéket tölték velek, felültetvén egyiket egyik térdemre, másikat a' másakra. Emlékeztetém Sophiet, mint mondogatá Kassán, hogy ő enyém lesz, a' mivel nem gondolék; igen azzal, a' nehezteléssel, hogy midőn egy angyali szépségű leány a' Grófné' látogatására jöve, 's én epedve simúlék székéhez, Sophie e' szókkal szakaszta el tőle: „Hozzám innen! nem tudja hogy enyém?”

Friedrich nevű³³¹ Költővel, a' Situációk' Írójával, egy ebédnél ismerkedém meg. Ez látván melly örömet lelem képekben, előbb némelly házakhoz³³² vive el, hol képek állának, most kére, látogassak meg egy Kopenhági születésű fiatal Festőt; nála kevés darabokat fogok lelteni, és mind saját dolgozásait, de mind munkája mind maga érdemli hogy lássam. Az Stunder János Jakab vala.

175, 322, 524 Benyitván ajtaját, láttam hogy a' Friedrich' szava igaz szó volt: kisdéd, barna, mívelt lelkű ember, 's édes mint a' méz. Egy academiái figura, eleven model után, és egy szép barna leány' portréja, hatalmasan megragadának. Csillogott a' festék vásznán, 's a' musculatúra a' deli ifjan nem szenvedé kifogást; gyakorlott kéz' míve volt, nem kezdőé, a' ki mindent nagyít és túloz. Kértem, folytassa dolgozását jelenlétemben; úgy nem veszti el³³³ óráját, én pedig tanúlok. – Olly szándékkal hagyám el honomat, mondá, hogy meglakván Drezdát és Bécset, Rómába menjek, de erszényem kiürüle. Magyarországra szeretnék menni, de úgy, hogy midőn oda lemegyek, hazád munkámat már

³²⁸ Kerületben. [Az ékezet lehúзва.]

³²⁹ cyni/.../ [Átírás.]

³³⁰ Olly közel a' Gróf Török Lajos' két leányai<hoz>; [Javítás a sor felett; átírás.]

³³¹ Friedrich <Úrral> nevű

³³² előbb <azon ...> házakhoz

³³³ vesztie [Vonallal elválasztva.]

ismerje. Nem lehetnék³³⁴ e olly szerencsés hogy képedet festhessem, de olly nagyságban, olly állásban, olly öltözetben, mint nekem látszand jónak. Ára eránt ne légy gondban, 's nyugtasson meg ígéretem, hogy inkább dolgozom hálából mint nyereségért. – Jóságod megelőzé kérésemet, mondtam neki. – Tehát holnap elvárlak, de ruhád' kofferével. És hogy megszakadás nélkül űzhessem a' munkát, kérlek egyszersmind, ebédelj nálam.

Midőn más nap belépék nála, fel vala vonva a' vászon, nagy mint egy ajtó. Felhányá kofferemet, 's elijede a' paszományos sötétké mentétől. Maradjunk bőr nadrágod mellett, melly rajtad van, 's vegyük mellé e' zöld mentét, fejér gilletvel; a' sárgás nadrág szelidebben áll mentédhez mint a' sikoltó veres állana, 's igazabban adja a' muskulatúrát. Kijelelé fejmennek a' helyt, 's kirajzoló az egész figurát, űlve egy oszlop' fejezetén, mellyen szép vetésben löke el egy violaszín posztót, hogy a' modern öltözet draperiát is kapjon; bal karomat egy postamenten nyugtatá, jobbomat ölemben, 's egyik térdemet áltvetette a' másikon. Később a' postamentre kettős nevének patrónusát állítá fel, büszkben. Estig egészen bé vala kenve a' vászon.

[311] Friedrich együtt ebédle velünk. A' gyümölcsnél Stunder elkezdé énekelni, 's honja' nyelvén. [312] Imhol egyik strophája magyar orthographiával. A' dán³³⁵ nyelv' hangzását ritkán hallhatjuk, 's így ez³³⁶ a' Nyelv' barátinak nem lesz kedvetlen:

Pó roszen szkir szinker aftenen níd fra Olymp;
Den bléje Heszper blinkerr,
Og nú ferfriskked Wórensz szmikke winkerr
Med sztille gléder til szin wen.

Auf Rosenwolken sinkt der Abend vom Olymp;
Der blasse Hesper blinkt,
Und neuerfrischt winket des Frühlings Schmuck
Mit stillen Freuden seinem Freund.

Pó, *auf*; – Roszen, *rosen* – szkir, *Wolken* – sinkerr, *sinkt*³³⁷ – Aften, *Abend*, aftenen,³³⁸ *der Abend* – níd, *herunter* – fra, *von* – Wór, dán orthographiával Waar, *Frühling*. – Ven, *Freund* – Gléde, *Freude*. – Kerlichez, *Szerelem* – Kűsz, *Csók* – Píge, *leány*.

[313] Klopstockot hozánk elő, 's Friedrich előkíváná a' Messziást. Ismered e a' könyvet? kérdé tőlem. – Sőt fordítom: – Hogyan? 's lehetne azt magyarra? Te vagy az első magyar kit látok, hogy szereti Klopstockot. – 'S hányat látál Bécsben; mert én úgy hiszem, hogy ötet a' ti Blumaueretek, és Ratschky³³⁹ is, ki örömet kullog hátul a' maga

³³⁴ lehetek [Átírás.]

³³⁵ A' <Dan> nyelv' [Javítás a törlés felett.]

³³⁶ e/. [Átírás.]

³³⁷ sinkerr, <?> sinket

³³⁸ Abend; <-> aftenen,

³³⁹ Ratschky [Az ékezet törlve.]

1054 Uzával, nem igen becsülik. – Friedrich most olvasá nevezetesebb helyeit, 's pathósszal.
[314] Én Ódáját kérém elő, 's a' nap nagy örömek közt folya le.

524 [315] A' kép nagy szerencsével készül, [316] de mint minden feje Stundernek, a'
693 rajz hibás; csak a' színekkel adá meg a' hasonlóságot. Fejei olyanok, mintha egy eltört
524 gipsz³⁴⁰ büsztöt hibásan forrasztanának össze. – [317] Midőn én, két esztendővel később,
's csudálkozám, hogy a' ki soha nem látott, 's nem tudhatja hogy e' földön járok, mint
szóllíthat nevemen; Magadat, ugymond, nem láttalak, de képedet sokat láttam
524 Stundernél. [318] Oda a' kép, 's most egyedül hív mását bírom a' fejnek. 'S itt egy intést:
Olajban dolgozott festést nem szabad soha levenni rámájáról, 's összegörgetni,
mert a' vászon repedéseket kap, 's azon többé senki nem segít. – A' ki e' képet látja,
nem fog többé álmélkodhatni, miként történhete, hogy ifjabb esztendeimben két asz-
szonyság engem Gróf Dessewffynek nézhetett, kihez most csak termetem' nem szá-
lasságában³⁴¹ hasonlítok.

525 [319] Consiliárus H– megszólítja, vonjak rövid mentét valahol nemzetünknek be-
csületet csinálhatok. Ezek itt úgy hiszik, hogy a' kinek oldalán széles kardot látnak,
emberhússal él. Egy nap így menék Artariához.

A' bolt üres vala, a' hogy azt sem előbb, sem soha azután nem láttam. Artaria ablaka
mellett üle, 's nem vala több embere jelen egynél. Tájdarabokat kívántam. – Nürn-
bergieket? kérdé a' cseléd. – Nem; Claude Lorrain, Vernét, Wouwermannt, és a' mi
egyéb nyelvemre jött. – Előmbé teríté portfeuillejét, 's később még egy másikát.
Kiszedtem a' mi szememet gyönyörködteté. A' rakás nagy volt; most tehát a' kiszedet-
tekből szedém ki a' jobbakat; megcsináltatám a' contót, 's menni akarék.

Artaria elállá útamat. Engedelmeddel; hol utazál te? – Nem értettem. – Belépvén
boltomba, ugymond, ruhád figyelmet támaszta bennem, 's ne vedd rosszul, bizonyos
kedvetlen emlékezést. Emberem neked impertinentiával felele, 's követlek képében. Te
erre négy öt nevet említél, mellyek felől [nem értém], mint ismérheti a' ki [e'] ruhát
hordja; úgy hittem, vakon kapád fel valahol.³⁴² Míg tehát e' két nyalábot végig forgatád,
le nem vonám rólad szemeimet, 's tetszék nekem,³⁴³ hogy nem elébb nézéd, kitől van a'
darab, hanem millyen a' darab. Messzéről is ismerem portékáimat, 's hízelkedés nélkül
mondhatom, szemed első nézéssel a' legjobbakat választotta. Nem hihetem hogy ezt
tudhassa a' ki hazád' határin ki nem lépe. A' mesterséget ott még nem ismerik.

Hazámban még nincsenek Képaros boltok, nincs alakló Academiánk, 's Nagyjainknak
egyéb kell mint festés és rézmetszet, mondám. Az én honom pénzeten ország, a' Szép
Mesterségek' szeretete pedig pénzt kíván. De eljő nekünk is az óra, melly később tűnt
fel Bécsnek is mint Drezdának, Párizsnak, Londonnak. – Felszabadíta hogy járjak bolt-
jába, ha semmit nem veszek is; Udvari-Tanácsos Görög Úr pedig még inkább megnyeré

³⁴⁰ egy gipsz [Javítás a sor felett.]

³⁴¹ szálltságában [Átírás.]

³⁴² [A szövegletes zárójelben lévő szövegjavítások a *Pályám' Emlékezete* [I.] alapján.]

³⁴³ neked, [Átírás.]

nekem hajlandóságát, 's ennek köszönhetém, hogy boltjában néhány temérdek árú 1054
Festői Útazásokat³⁴⁴ végig forgathaték.

Még az nap összetalálkozáom Báróczival, Báró Vay Miklóssal, Danczkaival, 's elbeszélém neki 's Referendárius Semseynek, kihez együtt menénk, mint járék Artariával. Menj vissza, kérlek, mondá Báróczi; 's emlékeztessd, hogy midőn Schmutzer elkészüle Theodosiusával, Bécsben öt kele el, míg Párizsból megszólíttatott hogy küldjön ismét háromszázat, mert az elsőbb háromszázat mind elkapdosták. – [320] A' Múzsák járvány Istenségek, 's Bécs és Pest nem pirulhatunk, hogy hozzánk később [jöttek].³⁴⁵ Pirúljunk ha örömmel nem fogadjuk.

[321] Nem magamnak csinálók vele complimentet, hanem nemzetemnek, midőn 324, 326
később el fogom mondani mint jártam Wutkyval a' Belveder' szobájiban és a' Kitzling'
szobránál. [322] Itt csak egy intést azoknak, a' kik rézmetszeteket gyűjthetnek. A' 526
szereti a' szépet, de szemét 's lelkét nem gyakorlotta, választassa a' darabokat olly ba-
rátjával a' ki ahhoz ért. Nem szemnek tetsző, de igen jó darabokat az ifjú Festők'
táskájikban találni, és az Antiquáriusoknál, 's igen olcsón. Övják magokat azt venni a'
mi módi portéka; azt kell venni a' minek tartós becse van. –

[323] Engem itt egy makacs nyavalya ére; a' sárgaság; képem olyan leve mint a' 175, 322, 526
narancs. 'S a' betegség elvevé lelkem' erejét is; alkalmatlan levék minden öröme, min-
den munkára. Elszédülék Nyelvmeisterem' leczkéji alatt, 's még rajzolatimat 's
architectúrai stúdiumimat sem folytathattam.

Orvosom eltilta a' kimeneteltől míg a' nap hanyatlik; mert az izzadás megfogyaszt-
ja a' mi kevés erőm még megvan. Akkor járjak ki a' glaszira, 's mihelyt lankadást érzek,
pihenjek meg a' gesztenyek alatt.

Egy este egy szálas, vékony-termetű, szederjes arczu idegen megszólíta, ha nem
az vagyok e a' ki magyar ruhában Júniusnak vége felé itt 's ott ebédlék. – Sajnálom hogy
ülést nem foghatok melletted, ugymond; de mennem kell; Lectora vagyok Herczeg
Kaunitznak, a' Ministernek, 's mingyárt üt órám, hogy számot adjak e' héti olvasásimról.
Ha erőd engedi, kísérij a' Császári lakig.

Mentem volna, ha Nussdorfig kellett volna is. Melly szerencse, 's már fiatal éveink-
ben, illy lelkekkel lenni összefüggésben! – [324] Egy útam alatt egy Horvát-országi
fiatal-emberrel akadék össze Windpassingban, közel Német-Ujhelyhez. Az akkor látá
Bécset legelőbb, 's bár utolszor; mert mit lát az ollyan Bécsben. Bánta hogy látta. Nem
tudott egyebet látni ott, mint nagy házakat. Balkay, a' Festő, kivel együtt jövék, soha
sem felejtethé a' szót, míg szekeremről Kövesden, Borsodban, letevém. – „Bécsben
csak nagy házakat!” –

[325] Fogyni kezdé sárgaságom, 's ebédelni a' Grifhez járék. Egy Erdélyi születésű 527
Orvos elijeszté, hogy a' rosszgőzű városban hűjába reménylem gyógyulásomat; végyem
lakásomat a' tetőkre, vagy utazzak, de naponként ne többet mint egy mértföldnyire.

³⁴⁴ útazásokat [Átírás, a kéziratban a kezdőbetű kétszer aláhúzva.]

³⁴⁵ [A szögletes zárójelben lévő szövegjavítás a [Pályám emlékezete II.] alapján.]

527, 1054 – Nem mehetnék e Pestre vizen. – Sőt igen. – [326] Hajóra rakatám szekereimet, 's mentem.

H– később jöve asztalhoz. Egy francia körülhordá beretvájit 's mindent megkínálá portékájival, 's Grófnak titulálá³⁴⁶ kitkit. A' sor most ötet éré, 's ő is megkapá a' titult, taxafizetés nélkül. – *Bien*³⁴⁷ *obligé pour le titre*, mondá a' francziának. Most hozám fordúla: Téged csikland e' hang? – 'S ettől? kérdém; hiszen mindent így nevez; szájában ez csak phrázis. – H– vítatá a' dolgot. [327] Nem látom miért volnék rosszabb, ha annak születtem volna, ha hogy az legyek eszembe nem jut is; de valljuk meg, a' Grófságnak nagy haszna van; hamarább kap forspontot és a' mit keres. – [328] Harminczöt³⁴⁸ eszt. olta úgy hiszem, hogy azért akada belém, hogy hallja feleletemet. 527 – [329] Végre még gyanúba hozsz, hogy neked fáj hogy az nem vagy. [330] Aristipp fel 527 nem akadt volna a' francia' megszóllításán. – A' Cátók igen, felele, 's folytatta az evést, minden szó nélkül.

175, 322, 527 [331] Hajóra ülék tehát, 's legényem, egy hatlábnyi, igen jól nőtt, czifra bajszerű ember, Petronell mellett hirtelen rosszúl leve. Az a' csürhe nép melly evezőkkel dolgozott, nevetközni kezdé rajta, 's folytatá a' kaczagást, mikor az én Mihályom könnyebben érzé is magát. Ez minden szó nélkül összeredőlé tíz ujjait, mintha egy ököl több nem volna mint kettő, 's úgy csapa egy Prussz szökevényhez, hogy az bugdosgatva dőle el. Lárma leve, 's nagy, mint a' hajós németeké, 's elégtét³⁴⁹ kívántaték tőlem.

Vácczal áltellenben ki kelle kötnünk a' szél³⁵⁰ miatt. A' nap forró vala, 's én megferdém a' Dunában. Azalatt a' fogadóban ismét elkezdődék a' vita, 's Mihály legényesen kiteve magáért. Hajós-mesterünk nem akará tovább vinni a' garázdát. Kisüle, hogy ingerelve volt. Én tehát a' magam legényemet, a' Hajós-mester a' magáéit, eltiltánk minden háborgástól, 's pénzem visszaszerzé a' nyugodalmat. [332] Jobban vagyok³⁵¹ hogy sorba vertem őket, mondá Mihály; csak azt sajnálom, hogy az Úr nem láthatta. – 44, 175, 322, 527 [333] A' szél enyhült, 's folytatánk útunkat. Mi a' nap' olvasztó melege elől szobába vonulánk. Mihály ismét fenekedék; össze kelle hordanom. Meg nem emésztheté hogy azokért. Bánatjában nyakára kanyarítá fejér köpenyegét, ülést veve a' hajó' orrában, távoly azoktól a' kiket gyűlölt.

Elkeseredett elmével felpillantá a' hajó' fedelére, 's meglátá ott állani egy Erdélyi Uraság' Tisztartóját, kivel az úton összeismerkedék. – Jó utat, Erdélyi pajtás, ugymond; hordja Isten Kendet szerencsésen, mind hazáig. Ekkor megoldván köpenyegét, egy ugrással a' Dunába szökött.

Egy hajós-legény ketté vágá fejszével a' csolnak kötelét, szigonyt³⁵² kapa, 's Mihály ki vala ragadva a' vízből. Egy Pap és egy katonai Seborvos társaink mentek, 's egyyike is, másika is dologát végzé a' haldoklóval. A' Seborvos hanyatt fekteté a' hajó' fenekébe,

³⁴⁶ titulálá [Átírás.]

³⁴⁷ nélkül. – <. > Bien

³⁴⁸ keres. Harminczöt [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

³⁴⁹ 's <...> elégtét

³⁵⁰ szél<'>

³⁵¹ vagyok<,>

³⁵² <'>szigonyt

megdörzsölteté, betakartatá köpenyegével, pokróczával, 's bízottott hogy fel fog éledni, mert erei vernek. 1054

A' szél újobban elakasztá menésünket; meg kelle hálnunk. – Pestre érénk más nap reggel, 's a' legény még is élet nélkül volt. Fiakerért mentem, hogy elvitethessem szállásomra, de Mihályt már nem lelém a' hajóban. Felébrede halálos alvásából, 's szállásomra jött, megnyitott karral.

II. Leopold megérkezék Pízából, 's kevés napok mulva ment Prágába, megkoronáz- 177, 176, 322, 528
tatni magát. Az esedezések' beszédését a' Korona-örökösre bízta.

Előbb Swietenől akarék búcsút venni. – Színem,³⁵³ hangom mutatják, mondám, 175, 322, 528
mennyre gyengíte el betegeskedésem. Nem bízom erőmhöz; engedje hogy előadásomat papirosomból olvashassam fel. – Szerencsésnek érzém magamat hogy ő alatta szolgálhaték; gondolkozásom, érzésem egyezzenek rendelésével. Hívatalba lépni többé nincs kedvem; egyedül anyám' akaratját³⁵⁴ teljesítém midőn most ide feljövék. Ez lévén az óra mellyben hozzá közelíthetek, kérem, fogadja el hálámat kegyei' minden bizony-ságiért; és minthogy én őtet nem előljárómnak szerettem nézni, hanem atyámnak, ha talán szolgálatom' ideje alatt tettem valamit a' mi jutalmat érdemelhetne, engedje nekem azt hogy kezeit gyermeki hűséggel megcsókolhassam. Tudom én mit köszönhet neki és atyjának az én hazám is.

Lelkem láng vala, 's ki várta ezt? Swieten olly hidegen nyujtá felém jobbját, hogy kérésemet megbántam, 's nagyon megbántam; mert szolgálai lélekkel csókolni kezét borzasztó dolog. De kezemben érezvén jobbját, feledém hidegségét, 's ajkaim tüzesen nyomúltak kezéhez.

Most Ő jöve nekem, 's kiterjedt karokkal, ölébe szoríta, 's megcsókolá előbb egyik, majd másik orczámat. Szerénységgem új tűzbe hozá, 's a' két elsőbb csókot nyomban toldá meg harmadikával, negyedikével. – Elkíváná papirosomat. – A' mit most monda, nem hallhatja minden fül.

Melly pillantása életemnek az, mellyben magamat főbb tetőn érezhetém!

De midőn a' visszaemlékezés e' boldog órákra kevésbé teszen, mint szomorodom el midőn látom hogy visszkapott papirosaim közt nem lelhetem fel Naplómnak e' szakra tartozó darabjait.³⁵⁵ Ha tudnám, melly napja volt az életemnek, midőn engem nem a' Minister, hanem Swieten, megcsókola, meghagynám unokáimnak, hogy az nekik légyen házi innepek.

[334] Épületem' talpköve³⁵⁶ Széphalmon, Abaujban ugyan, de csak egy órányira a' 121, 171, 176,
Zemplény' Gyűléses helye Ujhely, 's két órányira Patak felett, áltellenbe Toronyával, 322, 531, 1105
melly utolsó a' Tokaji bort termő hegyek közt (a' tót ember meg nem tudja tanulni a' nevet, 's Kis-Bányácskának hívja) 1791. Májusban téteték le, midőn már Bécsben valék, 's September 10d. érvén haza, már felvonva leltem minden falát. [335] Selymecznek, 156, 171, 176, 322
Radvánnak, Kassának vevém útamat, 's Mikóházáról ide kerülék, 's úgy tértem vissza

³⁵³ venni. Színem, [A gondolatjel sor fölét irt beszúrás.]

³⁵⁴ anyám' <rendelés> akaratját

³⁵⁵ tartozó <papirosait.> darabjait.

³⁵⁶ Épületem' <köve> talpköve

1105 Regmeczre, anyámhoz. Nyugtalan valék meglátni, mennyire ment a' munka; 's az vala minden óhajtásom, hogy minél előbb ide költözhessem³⁵⁷ 's magamnak élhessek, nem ragyogva; – az a' vágy engem soha sem bánta; hanem boldog függetlenségben.

631 [336] Melly örömek és melly csapások várnak e' falak közt reád! – e' gondolat rohana rám, midőn éjszaka, de világos éjszaka, a' hold' teljes fényében, először léptem bé pitvarom' küszöbén. Tudtam, lesznek mind ezek mind azok; de ki álmodhatta volna meg azt teljes nagyságában! A' jövődőt³⁵⁸ homályba fedi szemeink előtt a' bennünket szerető Istenség; a' jó elvesztenié becsét, ha öröminket előre látnánk, 's ki ne kívánná hogy³⁵⁹ nyelje el az örök éj, ha a' rosszat mellyet el nem kerülhetünk, viselni előre is kellene!

HATODIK SZAK.

694, 1040 [337] Vádlának, 's még a' jók is, hogy feledém kötelességemet a' hazához, midőn azon nyelv' tanúlását sürgetém, melly előlni készül e' miénket. [338] 'S vádolják e atyát, ki gyermekeivel³⁶⁰ német nyelvet tanúztat, mert látja, hogy arra szükség van? Nem értem vádlóimat, de nem hiszem hogy annak nézhessenek, ki³⁶¹ hideg volt valaha a' nemzet' nyelvéhez. Ha kedves hívatalom' teljesítése ellenkezett volna meggyőződésemmel; midőn Fő-Notáriusnak már ki valék nevezve Abaujban, 's mikor Vay József ugyan-azzal kínálja meg Szabolcsban, 's midőn értettem³⁶² a' mit monda, hogy innen inkább fogok emelkedhetni, úgy én nem³⁶³ léptem volna az iskolákhoz. Becsületes ember fizetésért nem bánik lelki ismérte ellen; én szentül teljesítém ellenkező tiszteimet, 's így³⁶⁴ nyugalomban hallok a' vádat.

„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire valóbb” – ezt mondák valaha Rómában, 's ennek magunk közt is látjuk példáját; de az ellenkezőnek is látjuk, 's gondolnám, a' gonoszok' számába nem fogjuk számlálni Cicerót és Atticust, és a' kik e' kettőhöz távolabbról és közelebről hasonlítanak. Tudni jónak³⁶⁵ mindent hasznos, 's a' ki³⁶⁶ rossz akar lenni, rossz lesz, ha csak magyarul tud is. Vannak rá példáink.

[339] Bár magyarul hallhatnánk olly predikációkat, a' millyeket Cleynmann mond! bár Pater Stanislaus is a' Lovasy' nyelvén gyönyörködtetné hallgatójait! De én nem örömet mulatnám el, ha Pesti lakos volnék, az ő tanításait azért hogy nem az én nyelven predikálanak. – Szolgáljon nekünk a' szomszéd! ez vala a' honját szerető Pálffy János Nádor' toistja, 's nem tudom mondhatunk e idvezségesebbet.

³⁵⁷ költözhessem<,>

³⁵⁸ nagyságában! <Azt h> A' jövődőt

³⁵⁹ ki kívánná<,> [Beszúrás a sor felett.]

³⁶⁰ vádolják e <azt az> atyát, <a'> ki gyermekeivel

³⁶¹ <a'> ki

³⁶² 's értettem [Javítás a sor felett.]

³⁶³ emelkedhetni, nem [Javítás a sor felett.]

³⁶⁴ teljesítém <még> ellenkező tiszteimet, <is> 's így

³⁶⁵ Tudni <a'> jónak

³⁶⁶ hasznos, a' ki [Javítás a sor felett.]

[340] Bácsmegyeim után Hamletet adám ki, a' hogy azt a' német theátrumon játszá- 47, 538, 1040
Pozsonyban 179 .³⁶⁷ 's Stellát, 's a' Wieland' Diogeneszét, Pesten 179 .,³⁶⁸ a' Heliconi
Virágokat, Almanach gyanánt Pozsonyban 1791., 's fordíttattam mind azon nyelvek-
ből, mellyeket inkább vagy kevesebbé értettem. Mind ez nem tetszék Olvasóinknak:
[341] Bácsmegyei volt csemegéjek, mint tíz esztendővel ezelőtt Kártigám. Eggnél 539, 695
több Olvasója, 's nem egyedül szerelemben olvadozó ifjascskáink 's leánykáink, Phra-
seologiákat dolgozának belőle. A' hon' első rendű Tisztviselőji két három estve Gróf
Ráday³⁶⁹ második Gedeonnál, ki akkor Assessor³⁷⁰ vala a' Királyi Tábla mellett 's kés-
őbb Koronaőr leve, gyülekezének fel, felolvastaták³⁷¹ a' könyvet, 's innen lesék,
Nyelvünk kevés idő alatt hova fog emelkedhetni; Herczeg Batthyáni Lajos levelében
köszöné hogy azt dolgozám, 's maga Himfy is kedvellette. [342] Magam sem dolgozá- 539
somról³⁷² nem tarték valami nagyot; hiszen az már tűzre vala kárhoztatva, 's elébb mint
Bacsányi³⁷³ ítélte reá; sem a' német³⁷⁴ munkáról, melly után azt csináltam. [343]
Nyelvünk még nincs elkészülve, mondám, 's így a' mestermű sem érdemelhet óhajtott
javalást: mint érdemelhetne tehát a' középszer munka' fordítása? Csak az igazán jót
kell fordítani, 's az fényt vet a' hibás fordításra is. Ezért választám az említetteket, és a'
miket görögből, latínból, olaszból, francziából hoztam által.

[344] A' Bácsmegyei' szerencsáját az csinálhatá, hogy a' történetet nem hagytam 539
meg anyaföldén, hanem honunkba plántáltam által, 's az Olvasó így melegebben és
közelebből érezheté magát megilletve. Továbbá az, hogy némelly kedves és érzékeny 's
poetai képű szövegeket hoztam be a' nyelvbe, mellyel előttem senki nem éle még ná-
lunk; harmadszor, hogy a' szép társaságokban ismert idegen³⁷⁵ szókat nem igyekeztem
magyar névvel³⁷⁶ jegyezni meg, a' mit mások, 's többére³⁷⁷ igen szerencsétlenül, csele-
kedtek. Hogy az utolsót tettem, 's szép társaságoknak adott munkában tettem, igen jól
tettem; de olly helyeken is tettem, a' hol elmaradhatának vala, 's azt nem jól tettem.

[345] A' második Kiadás' végében egy levelem áll, melly heroínámat zavart fejű 539, 695
szeretője' vádjából kifejtse, 's voltak a' kik úgy hívék, hogy ez a' nem fordított, hanem
saját tollamból folyt levél az egész Románál többet ér. [346] Barátim tehát újra nekem 539
esének hogy fordításimat hagynám abba, 's adjak eredeti darabokat. Megismerem hogy
azt tőlem kívánni annyi esztendei, soha meg nem szakadt törekedésim után méltán
lehet; de hogy el nem fogadám tanácsokat, az legalább szerénységemet bizonyíthatná.
[347] Akkor midőn én éltem, talán legokosabb volt fordítani jót 's minél lehet jobban, 539, 696
hogy követésre méltó példát adjon mind a' teremtésben mind a' szövegszerkesztésben, 's a' kettő

³⁶⁷ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

³⁶⁸ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

³⁶⁹ Gróf <idősebb> Ráday

³⁷⁰ Assessor<a>

³⁷¹ fel, olvastaták [Az igekötő lapszélére írt javítás.]

³⁷² sem <a> dolgozásomról

³⁷³ mint <azt> Bacsányi

³⁷⁴ sem [...] német [Átírás.]

³⁷⁵ ismert <szókat> idegen

³⁷⁶ magyar <.> névvel

³⁷⁷ mások, többére [Javítás a sor felett.]

1040 által az ízlést nemesítse; de a' ki mindég fordít, és csak fordít, a' szerint jár, mint a' ki mindég mankón jár; elveszti saját erejét.

539, 1156 [348] A' Stylisticának, mondám, különböz, sőt ellenkező nemei vannak, 's minden nemnek, minden Írónak, más meg más nyelve. [349] Az ír jól, a' ki úgy ír, a' hogy a' hely kívánja – *apte qui dicit*. A' sokszínűségre kell tehát törekedni, nem a' mit mások óhajtának, az Eggyszínűségre; 's a' fordítás erre a' legszerencsésebb szer. De nem a' mi Nyelvünket kell idegenné tenni igyekeznünk, hanem az idegent tenni miénkké; de vigyáznunk, hogy beszédünk, a' nagy hűség' keresése mellett, feszessé ne váljon, 's a' fenntebb nemű szépség, midőn nagyon kerüljük az idegent, közönségessé ne süllyedjen. Erre azt látám legtanácsosabbnak, hogy ne egy Írót fordítsak, hanem minél többeket, 's ne egy nemből, hanem többekből, 's az ellenkezőkből: francziát és németet, újat és régít, Wielandot és Klopstockot, Cicerót és Sallustius. Ugy hittem, az a' sokfélék' másolatása fogná majd csinálni, sokkal inkább mint a' sokfélének csak olvasgatása, hogy a' sokból nekem terem egy új, egy önmagamé, egy énnékem saját, 's nem csak a' szóllásban, hanem a' teremtésekben is, és ha magamnak nem, bizonyosan később pályatársaimnak.

HETEDIK SZAK.³⁷⁸

MDCCXCII.

528, 1060 [350] Meghala Leopold Császár is, Martz. elsőjén, 's fija, Ferencz, Június 6dikára rendelé koronáztatását, 's igen nagy öröme a' nemzetnek, Budán, nem Pozsonyban. – *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum*, monda II. József³⁷⁹ egyik utazása alatt valamelly Predikátornak, ki nem győzé magasztalni előtte a' mi Józsefi lelkű Hunyadinkat. Illy biztatásokkal vigasztalá honunk' némelly nagyjait az a' Fejedelem is, kinél soha még nép Királyát inkább nem szerette.

96 Jelen valék midőn elsőben lépe fel székére, kiadni királyi kívánságait. A' tágas palota a' Budai királyi lakban tömve vala Rendjeinkkel. A' lábtöpmegyekek végre jelt adának hogy jön a' Király. Hozák előtte a' keresztet, az Apostoliság' czímerét, 's a' rövidlátású Herczeg Grasalkovics' II. Antal helyett Herczeg Batthyáni Lajos a' kivont régi kardot. Most jött, gyászban atyja és atyját kevés hetek múlva () követett anyja után gyászban,³⁸⁰ felöltött térdig-érő mentéjében, dolmánnyal és csizmában, nem bakkancsban, leüle thronusán, 's ott tette fel kalpagját. Cancellárius Pálffy Károly magyar nyelven szólla a' Rendekhez. A' Királyné' számára polczozat készült a' palota' estéjszaki szögében. Midőn vége vala a' dolognak, 's a' Királyné lelépe polczozatáról, Generális Gróf Fekete János olasz nyelven szóllítá meg: „Felséged látá ezt; mit ítél most hűségünkről?”

³⁷⁸ [Tollhiba: HATODIK SZAK.]

³⁷⁹ mondá <...> II. József

³⁸⁰ Most jött, gyászban atyja és atyját kevés hetek <után> múlva () követett anyja után <követ> gyászban, [Szövegjavítás: a második „gyászban” törölve; a zárójelben hely van kihagyva a dátumnak.]

Látom, felele a' Királyné, és haki egyebet merészlene mondani³⁸¹ mint a' mit itt láttam, 1060
ujaimmal dörzsölném össze. – Épen Fekete mellett menék ki a' palotából, 's ő monda
el ezt nekem. – Boldog Király, ki magát szeretve látja Népétől! boldog Nép, melly ma-
gát szeretve látja Királyától! Czelja ennek és annak az Eg és z' boldogsága, 's ezt is az
antagonismus' törvényei tartják fenn, mint mindent a' természetben. De az anta-
gonismusnak baráti ellenkezésnek kell lenni, nem ellenséginek, nem hogy egyik csésze
felbillentse a' másikat, hanem hogy egymást egyenlőségben tartsák.

A' koronázás a' Franciscánusok' templomában méne véghez, melly a' Budai vár'
estéjszaki végében áll. A' Király felöltött, aranyfonalu, térdig-érő mentében jöve, csiz-
mával; testvére Sándor Nádorunk ezüsthonaluban, de a' mellynek szálai közt világos-
kék szín játszott. A' koronát együtt tevék fejére a' Nádor és Cardinális Prímás
Batthyáni József.

Innen gyalog menének a' másik templomba,³⁸² melly a' vár' dombja közepében áll, 105, 106, 529
és a' mellynek tornya a' Mátyás Király' czímerét viseli. A' korona fején vala a' Királynak,
vállán a' pallást, lábán a' czéklaszín strimfli megkötve térdei felett, és az ocska sárga
papucs. A' koronát óhajtottam közléről látni, 's megállék a' torony' ajtaja mellett, hogy
midőn a' Király ott belép, megpillanthassam. A' sokaság a' Püspökök közzé nyomott,
's elvivének a' királyi szék' szomszédjáig, Ferdinánd Toskani Nagy-Herczeg és mostani
Nádorunk megé, ki akkor serdülő ifjúcska volt, ez aranyfonalú, amaz pipacsszín posztó
térdei-érő mentében. Minekutána itt a' Király Szentelt-Vitézeket ütött, felüle arabsz
fejr lovára, 's kísérve pallastos és infulás Püspökitől és az Ország' Zászlóseitől, leméne
elmondani eskét a' Capucinus-piaczon.

Most az ebéd következék. Két asszonyág karomon vezetteté fel magát, és korán, 98
hogy a' hely, áltellenben az asztallal, nekik jusson. A' Cardinális elmondá az asztalál-
dást, Cancellárius Pálffy pedig levevé a' Király' fejéről a' koronát, 's egy ezüst
medenczére tette le, melly a' Koronaőrje Gróf Nádasdy Mihály megett egy kised
asztalon a' thronus mellett állott. Annak szomszédjából minden oda törekedék hogy a'
Királyt, Királynét, Nádort, és két Érseket szemben láthassa, én pedig a' korona mellé
vágytam, 's így azok nekem, én nekik, kölcsönösen könnyíték meg az áltmenetelt.
A' Korona mellett maradtam egész ebéd alatt, 's a' szerint forgatám a' medenczét, a'
hogyan azt előlről, hátulról, 's egyik 's másik oldaláról látni akarám. [351] Lippert,
Schmiedhammer és a' II. Leopold' koronázásakor Schauff,³⁸³ rajzolták azt, 's ezen utol-
só nálam vala itt. Kijegyzém botlásait; [352] de minekutána azt Pécsi Kanonok Koller 529
Úr most nagy gonddal rajzoltatá, 's munkáját a' Koronáról kiadta, arról szóllanom nem
szükség. Egyedül azt jegyzem meg, hogy a' kereszt, a' Korona' közepén azért áll gör-
bén, mert lyuka, mellybe be van srófolva, kibővült, 's a' sróf nem jól szoríthatja; és
hogy az említett keresztől a' diademába lemenő négy abroncs közt, a' fejet befedő
sipka aranyszálakból szőtt takácsmunka, 's nem öntött arany.

Még a' Rendeeknek adott ebéd mellett ülénk, 's én Gömöri Vice-Ispán Szatthmáry
Király Miklós Consiliárius mellett, midőn jöve az Udvar, a' Király most Huszár ezre-

³⁸¹ mondani<, >

³⁸² menének a' <... közép> templomba, [Javítás a törlés felett.]

³⁸³ koronázásakor azt Schauff, [Szövegjavítás: az „azt” mutatószó törölve; vö. [Pályám emléke-
zete V]: „koronázásakor <azt> Schauff.”.]

1060 dének sötétké kátorkos mentéjében, 's felvévén vagy Szatthmáry elől vagy előlem a' poharat, a' Rende'k' egésségét itta. Szatthmáry azonnal kapott a' poharan, hogy elvigye, de azonnal által is engedte az akkor még igen ifju Gróf Cziráky Antal mostani Ország-Bírájának, annak jutalmául, hogy Dugonicsnak vezérlése alatt a' Pesti Magyar Kis Társaságnak feje volt, és azon remény alatt, hogy ezt háza' kincsei közt fogja fenntartani, 's soha nem felejtí, belőle ki ivott, és melly egésséget.

94, 99, 107, 530 [353] Egyike azon házaknak, hol a' Dieta alatt legtöbb örömmel élék, a' Generális Gróf Fekete Jánosé vala. Nagyon elmés, nagyon eleven és lelkes ember, és széles olvasású. Erkölcsiben, gondolkozásiban, módjaiban félig franczia, félig török. Atyja, az Ország-Bírája, gondos nevelést ada neki, de illy lélekkel bírni, nem könnyű; nem oda mennek a' hova vinni akarják, hanem a' hova menni önmagoknak tetszik.

99, 106 Fekete két Kötetben *Mes Rhapsodies* cím alatt adá ki franczia nyelven írt Verseit, 's egy példányt két átalag Tokajival küldé Voltairnak. Az öreg Patriarcha megköszöné a' két ajándékot, 's a' mint maga mondá nekem Fekete, franczia dévajsággal azt veté mellé, hogy bora jobb mint verse. Mások másként, a' mint gyanítom, mivel nem hiszik hogy olly társaságokban élt ember mint Voltaire vala, ajándékot gorombasággal lehesen megköszönni. – Én, autográfhok' gyűjtője 's másolója, égék látni a' Voltaire' levelét, de a' Generális azt Fóton tartotta, két órányira Pesttől Vác felé. Ki akara vinni magával, de midőn ideje neki volt, én nem meheték, 's mikor én mehettem volna, őt tartóztaták dolgai.

95, 99, 102, 529, 536 [354] Gróf Teleki József Ugocsai Fő Ispán hozzám³⁸⁴ izene, hogy szóllania kell velem, 's haladék nélkül. Cselédje szálláson lele, 's mentem. Azt akará hogy kérjem a' Titoknoki hívatalt a' Budai Kamaránál; applicatióm nekem meg van ígérve, viselt hívatalom' a' rendben ennél nem kevesebb, 's annak fizetése jóval több volt; így reménylenem lehet, hogy kérésem nem lesz sikeretlen. – Megköszöném gondoskodását, de kimondám, hogy én szolgálni nem akarok.

100, 102, 536 [355] A' Gróf, felekezetemnek legfőbb féríja, dicsérte ugyan philosophiámat (így nevezte azt), de előmbe terjeszté, hogy ezen áldozattal Vallásomnak, mellyet nagy okoknál fogva igen szeretek, tartozom; ha tetszik, három esztendő mulva térjek nyugalomba, de most, 's mingyárt holnap, esedezésemet nyujtsam be. Hosszasan ellenkezém, de kénytelen valék megadni végre is magamat, 's más nap, Június' 17d. megjelenék az Előszobában.

100, 102, 529 [356] Valamikor nagy helyeken vagy Gyűlésekben előre készülve szóllottam, mindig rosszul szóllottam, 's többére jól, mikor el nem készülve. Papirosra tevém ugyan esedezésemet, de meg nem engedtem magamnak, hogy arról gondolkozzam, mint³⁸⁵ fogom tenni a' szóllást.

Kevesen valának az Előszobában; én levék köztök a' hetedik és utolsó. A' szolgálatot Báró³⁸⁶ Orczy József tevé, kit a' Király ekkor nevezé ki Veszprémi Fő-Ispánnak, de a' ki ezen Dieta alatt cserélé el azt Gróf Zichy Ferencz Zemplényivel. Egyik ablakban

³⁸⁴ Fő Ispán <, és ezen koronázás olta Excellentz, Rádayval együtt,> hozzám

³⁸⁵ gondolkozzam, <mit és> mint

³⁸⁶ báró [Átírás.]

Szabolcsi Fő-Ispán Generális³⁸⁷ Báro Splényi Gábor álla. 'S midőn csak itt kezdém el- 1060
gondolni magamban a' mit a' Fejedelemnek mondanom kell, nyílék az ajtó, 's Gróf
Széchenyi Ferencz kijöve a' Királytól, udvari gyászában, 's a' Szent Januárus' Nápolyi
veres pantlikájával és csillagával, 's megállá Splényi mellett; hallám minden szavait. Én
rövidlátású vagyok, ugymonda Splényinek, 's nem látom a' kik itt vannak; kérlek,
nevezd meg őket. – Nevemet hallván, jött, 's beszéllé hogy most érkezik Nápolyból,
Rómából, Florentzből, Milanóból, 's hogy Milanóban Ferdinánd Fő-Herczeggel,
Thereziánknak fijával, magyarul szóllott. Megértvén tőle a' Fő-Herczeg, hogy Gess-
nernek Idylljei magyarra vannak fordítva, parancsolá a' Grófnak, hogy a' könyvet kül-
dené meg; azért vettessem félre a' címnapot és Rádaynak szólló levelet, 's nyomtattas-
sak oda egy Ajánlót a' Fő-Herczeghez. Még együütt beszéllénk, midőn Orczy neve-
met kiáltá ki az ajtó mellől, mert a' hat már dolgát végzé.

Égészen készületlen lévén, nem zavarhatám össze ideáimat, kivált hogy a' mit kér-
tem, nem is óhajtám elérni. [357] Magam is elcsudálkozáim rajta, melly szerencsésen 95, 100, 103
folyt ajakimról mind az, a' mit mondtam. Egy szavamra merészen néze keresztül
lelkembe a' két szem,³⁸⁸ látni akarván, ha az a' lemondás, mellyet ajkam³⁸⁹ talán csak
czifrán pengete, érzett érzés e, 's érzettnek találván,³⁹⁰ [358] *Um Ihnen zu zeigen, wie* 95, 101, 103, 530
sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie
mir ein andres Amt, und Sie haben es – mondá a' szíve' nemessége miatt is mind azok
által tisztelt és szeretett Űr, a' kik vele valaha szóllottak. [359] Két epithetumot sze- 95, 101, 103
rénységből hagyok ki szavaiból. – Most ollyat nevezni nem tudok, mondám; de enged-
je Felséged, hogy ha esedezni találnék, ezen fels. ígéretére emlékeztethessem. – [360]
„Jöjj tíz eszt. mulva bár, 's elmondom saját szavaidat.” – [361] Tudva van csudálást ér- 95, 530
demlő emlékező tehetsége közönségesen. 101

[362] Teleki meghagyá hogy mihelyt³⁹¹ az Előszobából kijöväk, vigyem meg neki a' 101
hírt; de az nap olly tárgyat vártam az Ország-házában, mellynek lefolytát nyugtalan
valék hallani. [363] Felvetvén tehát magamat egy fiakerbe, repülve³⁹² mentem az 101, 104, 530
Ország-házához. Az ajtó' fordítója már kezében vala valakinek belőlről, de kívülről
nekem is, 's birkozgatánk egymással. Most megnyílék az, 's H- lépe ki, a' ki nekem
Bécsben az Angolymestert küldé, 's a' ki Cátóra emlékeztete, midőn én őt Aristippra.
– Titoknak vagy a' Kamaránál, mondám neki, ha még nem tudod. – No, no, felele a'
bölcsfejük' grimaszával; hol szedsz illy meséket? – Semmire-való! kiáltám neki, meg-
szorítván kezét; 's neked lehetnek titkaid olly barátod előtt mint én?³⁹³ 's szóról szóra
elmondám a' mi történt. – Mindég hittem hogy barátom vagy, mondá nekem, de ennyit
még tőled sem vártam; megszorítá jobbomat, 's a' barátság köztünk még hevesbb leve
– veszttemre!

³⁸⁷ Fő-Ispán <Gróf.> Generális

³⁸⁸ néze <végig rajtam> két szem [Javítás a törlés felett.]

³⁸⁹ mellyet <szavam> ajkam

³⁹⁰ érzettnek <érezvén> találván,

³⁹¹ mihelyt [.] [Átírás.]

³⁹² repülék [Átírás.]

³⁹³ mint én<,>

102, 530, 1060

[364] Gróf Teleki elragadtatással hallá mely szerencsével tettem az esedezést. Még szebbre nem tudok példát! kiáltozá. [365] Három ízben szöllék Urunkkal,³⁹⁴ 's két ízben találám szeretetre igen méltónak. Először a' dolog nem ada rá alkalmat.

108, 1068

[366] Anyám 1794. Decemb. 14d. Regmeczen rosszúl érzé magát egész nap. Sietteté vacsoránkat hogy a' háznál csendesedjék el minden, 's lenyughasson. De alig szunyada el, midőn két szobaleánya, kiket szokatlan zaj és topogás vere fel – – –

1156

HARMADIK KÖNYV.

MDCCXCIV–MDCCCI.³⁹⁵

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCXCV.

[367] Szulyovszki Menyhért, Zemplénynek egykor Dietai Követje, Június 11d. oltá egy szobában lakik itt Budán velem. Szóról szóra leírá itt öt holnap alatt Senecát, hogy unalmait elverje, megszeretvén ezt a' predikálgató Bölcsét és a' Rómaiakat, kiket eddig elfogva a' francziák józan, játékosan és fercsegeve ömlő, 's antithesisekkel felcizfrázott írásaiktól, nem olvasa, nem ismere. [368] Most Tacitusra jött kedve, de nem érti. Az olly fő mint az övé, mindenben előhalad, 's hamar, a' mihez fog, 's fogadom, kevés idő múlva egyikünk sem fogja jobban mint ő.

2.

541, 696

541, 696

[369] Verseghy nagy dolgokat forral: Adelungunk akar lenni, 's Grammaticát ad, 's Lexicont. – [370] Az is kell; de a' Nyelvet nem a' Grammaticus, nem a' Lexicographus viszi elő, hanem az Író; a' Grammaticus elposhasztja magát, 's czirkalmaz a' hol szabad kézzel kell dolgozni, 's így annyit ront, a' mennyit épít. Nincs philosophusabb Nyelv mint a' miénk! ezt kiáltozza kevélyen és örvendezve. E' dicsőségen én legalább nem igen kapok. Azt óhajtom inkább, hogy az minél szebbé váljon, 's alkalmatosabbá a' lélek' gondolatit 's érzésit minden külömbözéseikben festeni,³⁹⁶ 's minél elébb. [371] A' Nyelv' tudománya nem tudomány, hanem csak mesterség.

541

541, 696

541, 696

[372] Felhozatá Lexicona' articulussait, mellyeket apró papiros szeletekre irkálva egy zsákba vetve tart. [373] Mindent nagyot akar, nagy Grammaticát, nagy Lexicont. A' nagy könyv nagy rossz, azt mondá egy Görög. [374] Míg ő maga a' Grammaticát magasztalja, én mindég az Ízlést magasztalom; de az a' Grammaticusnak gyanús porté-

³⁹⁴ szöllék <..> Urunkkal,³⁹⁵ MDCCCLCIV–MDCCCI. [Átírás.]³⁹⁶ <ki>festeni,

ka, 's azért gyanús, mert felforgatja kártyavárait. [375] Hogy nyugalomban maradjunk, 696, 1156
arra kérem, hogy énekelgessen. Azt jobban tudja mint a' Nyelv' dolgait.

3.

[376] Meleg vala az összeolvadásig, 's ablakom, ajtóm, nyitva állának. Szulyovszky 1072
már nincs itt, 's így szobámban³⁹⁷ csak magam. Metastasio vala kezemben, 's folyosó-
mon egy gyönyörű lény suhinta el, félig leány már, félig még gyermek. Növése mint
Psychénél; mozgása, lépte mint a' Grátziák³⁹⁸ legifjabbikáé. Történetből ajtóm felé pil-
lantott, 's ment, meg nem hajtva magát.

Felszöktem ülésemből. Illy meleg hatást serdülő ifjú sem kaphat.

Elővevém a' Títusz' Kegyelmet. – El kelle vetnem a' könyvet. – Fel 's alá járék szo-
bámban.

De mi lele téged? kérdém magamtól. Nem szégyenled gyengeségedet?

Menj, lássd! kiáltá belőlem valami. A' hideg ész emlékeztete, hogy harminczöt esz-
tendőt éltem el. Ah, látám hogy azt nem az ész, hogy azt a' bizatlankodó szerelem
sugallá!

Mit tagadjam meg magamtól ez ártatlan örömet, és itt! itt! – Azt szégyeld³⁹⁹ hogy
nem bízol magadhoz. Így szóllék, 's mentem, remegve mint⁴⁰⁰ a' nyárlevél. Szívem,
hangosan vere.

Belépék a' szobába, 's ott valék oda igazán.

Csínosan vala öltözve, de piperék nélkül; fehér patyolat ruhácska, ott övedzve által,
hol keble virúlni még csak fog. Vállán égszín leple, lábain fekete papucs. Színe tiszta 's
átlátszó mint a' porcellán; orczáji mint a' legbágyadtabb rózsa' levelei; orra, szája gyö-
nyörű metszésűek, 's ez piros mint a' vér; homloka, minek⁴⁰¹ példáját soha nem láttam,
csak két újni magasságú; ez magyarázta meg előttem, mint nézheté⁴⁰² szépnék Horázt
a' keskeny homlokkal Lycóriszt; és a' mi az igen szép arcznak életet ada, az az igen nagy
pillájú⁴⁰³ 's barna pillájú fekete szem, az a' nagy szépségű két sor fog. Gesztenyés haja
tömött, és még is lágy. – Így kell e az Isteneknek minden dísz egyre pazarlani, 's
minden dísz e illy nagy mértékben? kiáltám magamban.

Felvirúlva Nini volt legszebb rózsaája Pestnek és Budának.

A' húgom; mondá Ferencz. Én⁴⁰⁴ a' gyermeknek; a' gyermek nekem meghajtánk
magunkat, hideg nyájassággal, minden szó nélkül.

Tettetett nyugalomban menék a' gyermek felé, de nyelvem rebege. Egy pár eszten-
dővel később értette volna, melly zajgást rejt e' nyugalom. Tisztelém korát, fájdalmát,
isteni kecsseit. A' gyermek zavar nélkül felele kérdésimre. Szakálám még kék vala, mint-

³⁹⁷ így <folyosóm> szobámban

³⁹⁸ Grátziák<é>

³⁹⁹ itt! itt! – <hangosan vere> Azt szégyeld

⁴⁰⁰ remegve <minden> mint

⁴⁰¹ min/. /k [Átírás.]

⁴⁰² mint <magy> nézheté

⁴⁰³ nagy <példaja> pilláj/. / [Törlés és átírás.]

⁴⁰⁴ /. /n [Átírás.]

1072 ha állam tintával volt volna bekenve; sűrű 's nem épen göndör, de lobogó hajaim közt még egy szál sem vala fejr; mit adtam volna érte, ha őt zavarodásba láthatám vala. Némán simúla bátyjának bal karjához, vállán nyugtatá fejét, 's ezt látszék mondani: Bár magunkban maradhatnánk hamar! Oh ha így bírhatnám képét! Így lebege mindég ezután szemeim előtt boldog álmaimban.

Meghajtám neki magamat, 's mentem. – Édes Nini, mondám, bennünket eggyesít a' csapás; kérem, nézzen engem is testvérenek. Némán kérem jobbát. Nyujtotta azt. Megszorítám⁴⁰⁵ e' gyönyörű kezét, 's mentem.

4.

A' húgom ma szokatlan ellágyúlással vála el ma tőlem;⁴⁰⁶ monda nekem Ferencz. – Kérem édes barátom, valamikor a' gyermek feljő, adjon hírt nekem. Nem képzelhetek szebb alakot, 's szeretem az illy idejű gyermekeket; lelkeik még nincsenek megrontva.

Nini ismét feljöve bátyjához. Az nap olta mellyen őtet láttam, a' két város mindég róla beszélt. – Imhol a' történet:

Elmenvén a' Királyi-lak előtt, fájdalom egy gondolatot sugalla fejébe;⁴⁰⁷ 's azt nyomban követé a' teljesítés. – Két cseléd a' kapu előtt üle az árnyékban. – „Kérem, vezessenek engem a' P-hoz.” – A' két udvari-cseléd nagyot nevette a' gondolaton. Mit kereshetne ott gyermek?

Sie halten mich für unwichtig? monda Nini; *ich bin die Schwester eines St...*

A' két cseléd szaladt Gróf Eszterházy József Udvari-Kamarás Úrhoz, hogy a' grádicson majd összetörte magát.

A' lelke' nemességéről annyira isméretes ember elijede a' hírre. Lesz itt megint! monda magában. Bocsássátok elő.

Mit akar, kedves gyermek? kérdé. –

A' kérés haszontalan, gondolá magában; de midőn a' gyermeknek nyujtok vigasztalást, Uramnak adok egy scénát, mellyet semmi áron nem lehet vásárlani. Béjelentette, 's Nini jött.

Első mozdulása azt volt, hogy két térdreire hulla le. Nyugalmas sírással tette kérelmét. – Eszterházy lángoló szívvel beszélt el mindennek, mi történt, 's Pest és Buda eltölt a' hírrel.

Melly gyönyörű teremtés az a' leány itt, a' te házadnál! monda egy valaki Orczy Lászlónak, mert a' hírt ennek háza⁴⁰⁸ előtt attól hallá, a' ki azt Eszterházytól vette mingyárt más nap! – Az én házamnál? kérdé viszont Orczy; itt nincs semmi leány.

Hagyj békét, monda a' vendég; azt értem, a' ki a' P-nál volt.

Legyen eszed, felele Orczy; hiszen az gyermek, nem leány. Hogyan volt az a' P-nál?

Orczy csengete, 's a' Nini' atyja feljött. – Volt Nini a' P-nál? kérdé Orczy. – Nem volt, felele amaz, megzavarva. Nem értette mit tehet az a' kérdés.

⁴⁰⁵ azt azt. <Megszerettem> Megszorítám

⁴⁰⁶ el ma tőlem [Váczy 318. elhagyta a második „ma”-t: „el tőlem”; megfontolandó szövegjav.]

⁴⁰⁷ sugalla <lelkébe> fejébe,

⁴⁰⁸ háza<nál> [Az ékezet lehúzva.]

Uram, monda a' vendég; hogy volt, az nem szenved kérdést; én a' hírt attól vevém, 1072
a' kinek azt maga beszélé Eszterházy. Meglehet hogy a' gyermek azt átallotta elmonda-
ni szüléjinek. Szólljon az Úr vele.

Az öreg rohanva ment le a' grádicson. Nini, azt mondják, a' P-nál valál?

Nini elnémult. – Igen, édes atyám! –

Én a' dolgot Kapitány, később azután, 's kevés idő alatt, Generális Novák Ignác
Úrtól tudám meg.

Nini ismét feljöve bátyájához. Repülék hozzá. Mellyemre szorítottam, 's ajkaink egy-
másba tapadának.

Miként, miként volt az a' sz e g f ő, kedves Nini? kérdém. – A' gyermek elpirult. –
„Úgy vagyok mint a' szegfő, melly elvesztette vesszejét,⁴⁰⁹ miolta nincs a' bátyám.
Olvasni, írni, számolni magyarul, németül, 's most már francziául, ő tanított. Most
vége tanulásomnak.” – Így beszélle ezt Eszterházy.

'S melly könyvből vevé azt a' szegfő képét, édes szép kis testvérkém? – Semmi
könyvből, édes bátyám, monda. Ablakunkban állott egy szegfő, vesszejéhez kötve; a'
vessző kitört, 's eldőlve találám szegfőimet. Ez az én képem, mondám magamban,
miolta ő nincs! 's az a' gondolat ért ismét utól, midőn a' kérést tevém.

Nininél a' természet egygyezésben vala önmagával; arca nem vala szebb mint lelke.
'S mi lehet szebb mint a' szenvedő szépség?

5.

Septemb. 27d. mi is elhagyank a' várost. Néma fájdalomban fejtém ki magamat a' 1074
Kapitány Novák' karjaiból, teljes magam elkészítésével mind arra, a' mit a' kegyes vagy
megkérlelhetlen Pepromene erántam végze. *Du hast Wolken, gnädige Retterin!* kiálta
szívem' belsőjéből egy szent szó. Mert engem sem boldog, sem boldogtalan napjaim-
ban soha sem hagyta el még Theodicaei⁴¹⁰ szent hitem; az mélyen lakik lelkemben e,
képzeletemben e, vagy idegeimben, nem tudom, és nem kérdem. Ha az csak poetai alta-
tás volna is, nekem kedves, mert nyugasztal. 'S mit adnak érte azok a' hideg józanok?

6.

Csabán virradánk fel, hol Kapitány Fekete Úr is, a' Jelachich' Magyar Gyalogjai
közzül, ki Tyrolisból jöve vissza, 's itten hált. Ezer köszöntéseket bízánk rá Kapitány
Novák 's Astleitner⁴¹¹ Fő-Hadnagy Urakhoz.

7.

[377] Ötevényben, Győr mellett, Septemb. 29d. – Felkerestetém Kist, most Super- 108
intendenst, akkor Rectort Győrben. Kinn evék, mert Mihály napja volt, 's csak akkor

⁴⁰⁹ elvesztette <erejét> vesszejét,

⁴¹⁰ még <eggy> Theodicaei

⁴¹¹ Novák<hoz a' Gyulay, 's> Astleitner [A kötőszó szövegjavítás.]

1074 érkezék hozzánk, midőn már fogák lovainkat. Melly boldog vagyok, hogy ezt a' feje 's
szíve 's barátsága miatt olly annyira tiszteletes barátomat végre megláthatám.

108 [378] Kallós Dániel és Dr. Kovács Mihály Úr most jönnek Göttingai 's Hollandiai
útjokból, 's Ötévényben azon fogadóban szállának meg éjszakára, a' hol mi. Schlözer,
Göttingában, azt tudakozá tőlök, mihelyt nála megjelentek, ha engemet ismernek e;
siettek ezt nekem elbeszélni; érzették hogy azt hallani nekem kedves lesz.

8.

[379] Octóber' elsőjén, Pozsonyban. – Alig szállánk ki üveges hintónkból, 's a' fo-
gadós' legénye, a' Rózsánál, tudatá velem, hogy Abafi Ferencz, Dietai Követje Árva
Vármegyének, szomszédomban szállásol. Phantasiáját önté violínjébe midőn belépék.
Rohanva veté magát karjaim közzé. – Tunc hic, amice? Cito mihi respondeas;⁴¹² quid
hic facis? kérdé azzal a' neki saját accentuatióval, és a' vastagon mondani szokott s be-
tűket vékonyan ejtegetve. Már öreg ember, 's elgyengült, kidagadt szemekkel; alacsony
növéssű, de inas, koponyája egészen kiaszott. Temérdek olvasású, temérdek tapasztalású
férfi; szépen írt, de nem szóllott szerencsével.

Szlávy György, Biharból, nem látta vala még Pozsonyt. Országos vásár vala, 's ő és
én elindulánk, 's velem mutattatá meg magának a' nevezetesebb helyeket, a' kerteket, és
a' várat. Szlávy theátrumba ment, én szállásomra.

9.

Malaczkán, Octób. 3d. – Cancellárius Pálffynak négyszögű kastélya a' maga csuda-
alakú kéményivel egy szelíden emelkedő homokdombon áll, de a' kastélynak nem vala
kertje, nem vala árnyéka; az ültetések a' repülő homokban mindég kivesztek. Egy va-
dászátja alatt a' Hollandiai akkori Republica' Követje megtanítá a' Kertészt, mint
ültetnek ők fákat. Vastag papirosból csináltatának csuprokat, azokat eltemeték a' ho-
mokba, tele tömve kövér földdel, 's abba ülteték a' makkot és egyéb magokat 's a'
könnyen fogamzó fák' vesszejét. 'S most Malaczkának gyönyörű kertje van, 's árnyéka
sok.

Pálffy a' Követnek márvány büsztjét állította az helyt, a' hol ásót veve, 's megvizsgálá
a' földet, 's a' büszt mellett áll egy hollandus ízlésű házikó.

10.

Octób. 4d. és 5d. Holicson tölténk víg vacsora mellett, 's nézván a' Nyitrai 's Morvai
tótók' tánczát. A' városka egy dombnak nyugoti oldalában fekszik, egykor a' Czobor-
ház' birtoka, most az Uralkodóé. Túl a' kastély' kertjén hosszan vonúlnak el a' rétek,
felékesítve majorházakkal.

⁴¹² respondeas<z>.

Felmentem a' dombra, 's kimutatattám magamnak Nickelsprukcot a' Morva' szélén, 1074 és Szakolczát Holicson felül. Amaz nevezetes hely történetinkben a' Bethlen Gáborral kötött békék által.

Holnap túllépünk Gődingnél a' határon, 's holnapután Brünbnben leszünk.

MÁSODIK SZAK.

1076

11.

MDCCXCIX.

Június 22d. – Éjfél után hagyánk el Brünnt, 's a' mezőn virradánk fel a' legvidámabb nyári nap' hajnalában, 's melly öröm midőn derült, 's erdők,⁴¹³ mező, 's a' távolabb és közelebb hegyek láttatni kezdék magukat, 's mind ezt a' megfrissült természet' eleve-nebb színében; körüllegve a' nyár' és reggel' hév és hűs szellőjítől, 's a' mezők', ré-tek', fák' viráginak 's lombjainak illataiktól; 's negyvenöt holnap után megint csillagos ég alatt! A' természet látszék örvendeni hogy szerencsétlen gyermekeit kebelében lát-hatja, kik most még mindég remény és rettegés közt hányatának, mint a' ki, hajótörés után deszkára kapaszkodva törekszik elérni a' révet, 's a' zajgó tenger hol segéli, hol tartóztatja menését. – Boldogok lesztek! ezt kiáltá lelkemben egy szent hit, 's a' szent hitttel együtt kedvem, melly engemet éltem' legrémítőbb pillantatai közt sem hagyott el soha! soha! Elnedvesült szemeim könnyörgve tekintének az égre, hogy hagyja addig élni szerencsétlen anyámat míg hálámat elfogadhatja; hogy Therézt hagyja addig élni és Süsiet, két tisztelt vezércsillagit életemnek;⁴¹⁴ hogy áldja meg a' kik a' szenvedőknek örömet nyújtottak.

HARMADIK SZAK.

12.

Közel méne el útunk Znaymhoz, hogy tornyát 's házainak fedeleit láthatánk, 's túl azon Lukát, egy rét' szélén. A' hely egykor Praemonstratensisek gazdag Praepositúrája volt, anyja Jászónak és Lelesznek, míg Sauberer András Jászi Prépostunk, Abaujban, a' két leányt az anyai hatalom alól ki nem váltotta. Most a' pompás lak' ablakiból cit-romszín gallérú fejér katonai kabátok, mosott ingek, fejér és fekete strimflik függének ki, mert József eltörölvén a' Szerzetet, a' Praepositúrákat Kazármává változtatá.

Szólott a' Morvai nép szántó földjébe ültet. [380] A' szőlőnek egyik szomszéd holdjában így rozs terem, a' másikában árpa. Kukoriczája szálait olly magasságban, mint Zemplényben a' szőlő vesszejét, elcsapják, hogy a' nedv a' termést gazdagítsa.

⁴¹³ derüle<, 's kezdé,> 's erdők, [Átírás és törlés.]

⁴¹⁴ életemnek! [Átírás.]

1076

13.

[381] Crems, Und, Stein három hely, de egynek tetszik, mert egymást éri, a' Duna' bal szélén, túl rajta Mautern. Ez mellett emelkedik egy csúcsos, erdős hegy, 's tetején egy Monostor, mellyben világosság lakik. A' lakosok Gittweinak mondák. De rá ismerék hogy az Gottwich. Bírom képét.

Az agyag nem bírja tartani lakosit, de a' szorgalom segít rajta. Útam mellett vastag kótisokkal tördelgeté⁴¹⁵ holdja' göröngyeit a' földműves; a' sertés' pásztora pedig bőr tarisznyájába szedegette, 's nagy gonddal, és még melegében, mellyet mezőre hajtott nyája hullongatott.

14.

Szekereken viszik Bécsbe Tyrolisból a' veres borjúkat összekötött lábakkal hanyva fel egymásra, 's nem képzelhető sokaságban. Mindenike egy egy tojást kap napjában, mellyet vivőjük hígan tölt beléjek. Ez minden eledelek Bécsig.

Mölk, a' Duna jobb szélén, egy sziklás szelíd halmon áll, a' városka felett. Benedictinusok' Klastroma ez is, még pedig királyi. Folyosója hosszabb mint a' Kufstein' diametere, egyik kapujától a' másikig; úgy beszéllé, a' ki a' kettőt megmérte.

15.

Szorgalom és kereskedés ad éltet a' tájnak, mert Bécs, München és Párizs közt erre az út. Mezejik, erdejik kert; szántásaik közt vereslik a' lóher' virága, midőn messzéről látjuk még úgy mint Sárosban a' tatárka.⁴¹⁶

[382] Míg én minden' látásában találok, mert keresek, örömet, kedves tisztelt barátunk Úza Pál elsüllyedve ül oldalom mellett a' szekérben, 's még haragszik ha nyájas
44 vidám képpel köszöntöm a' szemeket ránk meresztőknek, kivált miolta a' kis Ensben olly brutális mészáros⁴¹⁷ láta. [383] Lássá, édes barátom, mondtam neki, ez volt valaha határa hazánknak. De az ő elméjét semmi sem derítheti fel, 's jele hogy a' könnyűség ollykor jobb mint a' bölcsesség.

[384] Közéltve Linczhez, a' Bécsi szép szobalyányok' hazájához, 's eszembe nem jutván hol járok, szembetűnőleg szépültenek a' lyányok' arczai. [385] 'S a' fogadók' cselédjei mind nőténykéek, 's ők tesznek szolgálatot asztal körül és szobákban, a' mi valóban igen jól van gondolva. Midőn egy pár rendes kacsó nyújtja be a' tálat, az csak még is más mint midőn férfi cseléd, kinek bűdöslik ruhája a' púpasztagtól.

44 Neumarkton két csinos öltözetű teremtés forga ebédünk körül. Az egyik rajtam kezdé a' sort, millyen bort parancsolok, mert szolgálhatnak nemessel is. Én bort akkor még nem ittam, de két butellia Tokajit kértem tőle.

⁴¹⁵ tördelgeté<k>⁴¹⁶ tatárka<é>. [Az ékezet lehúзва.]⁴¹⁷ brutális <M> mészáros

Egyykét általnyujtám Aubertnak, ki meghajtá⁴¹⁸ magát, 's dugá felső kabátja oldal- 44, 1076 zsebjébe, de midőn a' másik' dugóját kivontam,⁴¹⁹ poharát is tartá azonfelül. Kiosztám azt társaim 's Zászló-tartó Gál Mózes Úr között. Mint a' Zsidó, mikor imádkozik, Jeruzsálemnek fordul, úgy mi mindnyájan arra, a' hol ez az italok' Királya terem. [386] 'S most összekocczantám poharamat a' Nini' bátyjával: 's e' szót mondtam neki: „P s y c h e !” Az felugrék székéről, 's megcsókolt az emlékezetért.

16.

Lakadalmazók jövének a' templomból, 's muzsikával, de gyászban. Férfiak, asszonyok, ifjak, lyányok Franciscánus-színű posztóban, melly távolyról feketének tetszheték, 's kalapban a' lyányok 's asszonyok. Reklicskéjek egyvarasznyi, szoknyájok rövid, 's fehér strimflijek gypjúból. Az úgy áll lábaikon, mintha fehér kolbászokkal tekergették volna körül.

Beszédek füleket szaggat, alig értünk mit mondanak. Az éjjeli őr kiáltása hangos nevetésre fakaszt: *Hat czín g'schlön.*

Mint minden a' mi szemünk elébe tűnt, úgy különbözik architecturájok is attól, a' mit máshol látánk. Ki nem ismeri azt rézmetszetekből? De mint nyomtatják szarufájikhoz zsinde helyett a' deszkát, az itt világosodék fel előtttem. Telkeik kert, 's kerítéseiknek új meg új formájok. [387] A' méhköpük ablakaik felett a' gébely falon.

[388] Fájok sok van, szalmájok kevés. Itt tehát szalmával fedett házakat nem látni. Apró-marhájok, tyúkjok, csirkéjük soha sem kap egyéb szemet mint fűmagot. Marhájok alá alomnak nem szalmát hánynak, hanem fenyőágot. A' szegény itt fapapucsban jár, nem Franciscánusi kolopodionban, hanem pántofli formán kivájt fagöcsökben.

17.

A' természet a' maga vad felségében jelen meg az útas⁴²⁰ előtt. Délre emelkednek a' Havasok, mellyek a' sivatag Német-országot az Italiai paradicsomtól elválasztják. Egyike a' legrezzentőbb pillantásinknak az vala, a' hol belépénk Tyrolisba. Egy igen keskeny völgy' szélén, nekünk jobbra, emelkedék egy képzelhetetlen magasságú 's hosszúan elnyúlt márvány fal, pusztán egészen, mert mi találhatna ott élelmet? csak némelly repedésiből nőtt ki egy-egy fenyő. Balra domb, nem hegy. Szembe velünk egy patak futott végig a' völgyen, zöld, mint a' tenger' vize, vagy a' rét' színe. Egy helyt a' patak ugrást teszen, 's a' patak lecsap a' párkányon, 's ott egy nagy márványdarabnak ugrik, melly a' patakban úgy ül mint egy sziget. Ennek azon részében, hova a' patak' vize fercsege szökik, egy görbén nőtt ágú vadrózsa fészkelte meg magát, 's midőn a' vándor ezt a' zuhanást és a' rózságak' ingását nézi, megcsalt szeme azt hiteti el vele, hogy a' víz az iszonyú márványdarabot is ingatja.

⁴¹⁸ Aubert <Fő-Hadnagy> ki meghajtá [Javítás a törlés felett.]

⁴¹⁹ dugóját <fel> kivontam,

⁴²⁰ útas [Az ékezet törlölve.]

1076

18.

[389] Egy szelindek, behámozva egy talyiga forma szekérkébe! 's a' talyiga körül gazdája, asszonya 's három négy gyermekei. – Mi lehet az? 's mi van a' szekérkén?

Az ember madarász. Száz meg száz apróbb 's nagyobb kalitkát rakott fel szekérére, mellyet kuttyája Bécsbe viszen, hol a' Tyrolisban fogott 's nevelt madarak becsben vagynak.

19.

[390] Harczoló sergeinkhez nagy számban hajtának hazánk gyönyörű gőböljei, 's örvendék⁴²¹ látásokon, mert a' magyar faj szebb mint a' Tyrolisi kurtatürkű 's csak igen nagytestű Tyrolisi pelly ökör. 'S mennyivel nemesebb, lelkesebb!

[391] Egy fogadóban meglátánk egy óriási veres-hagymát. Rá fogám, hogy az Derecskén⁴²² terme, Debreczen mellett. Ha ezt a' Mizraim' népe imádkozta, miért ne én? mondtam, 's eltevém hogy nálam maradjon. – A' hagyma valóban magyar hagyma volt, 's talán Derecskei. Egy Tyrolisi lakos a' Leopoldstadti hídról nézé, mint fereszté pudliját a' barátja, 's meglátá a' Magyar-országról oda érkezett hajón a' szörnyű nagyságú hagymát, megveve két zsákkal. – Tyrolisban ugorka sem terem. Botzenből hozatánk azt, az Olasz-országi Alpeseokról.

20.

- 44 Rekrutáink letelepedének az út mellett. Egyik, meg sem álmodva hogy földjei vagyunk, felszökék a' fűről, hadaráza karjával, mintegy fenyegetőzve, hogy majd megadja a' francziának. Segítsen Isten, legények, mondá neki Laczkovics László bajszos szájjal. – Nézzd a' Magyar! nézzd a' Magyar! kiálta mindenike, felugrának mindnyájan, 's addig nézének utánunk, míg útunk elcsavarodék.

O süsse Stimme, vielwillkommner Ton
Der Muttersprach' in einem fremden Lande!
mond Góthe, a' szép Iphigeniában!

21.

[392] Nagyobb csínt mint a' fogadókban nem kívánhatni. Két igen vastag kerek⁴²³ márvány-asztal a' ház előtt; a' grádics kísürolva; szoba, ágy, abrosz,⁴²⁴ edény, tányér, pohár, mintha innep volna a' háznál; 's a' szoba mennyezetje deszka ugyan, és nem stuck, 's égszínre festve. Így lakni öröm! – De főzések nem felel meg a' dícsért csinos-ságnak. A' leves után a' tehénhússal, melly itt drágább mint a' bornyuhús, gyalult nyers káposztát hoztak fel. Felakadánk rajta. De ha azt mi süttel chetjük, miért ne főttel is?

⁴²¹ örvend/./k [Átírás.]

⁴²² hogy az <Debreczenben termett> Derecskén

⁴²³ vastag <gom> kerek

⁴²⁴ ágy, <tiszta> abrosz,

22.

1076

[393] A' várba⁴²⁵ ötszáz negyvenkét grádics viszen fel, 's a' nagyobb terheket kerékben-tapodgálók vontatják fel, mert szekér oda nem megyen.

[394] Ablakom az országút felé nyilott és a' Császárhegy felé, mellynek rettenetes magasságú szirtes bércein búsan szívódnak a' fellegek. Kinézésem az országút' egy kisded része⁴²⁶ a' város' kapuja felé, 's a' Császárhegyre, a' külváros' házaira, a' Kalvariára, egy sötét sűrű fenyvesre, 's a' Remete házra a' hegy' egyik vápájában. A' város' harangjai muzsika-zengésűek. [395] A' patak' szélén egy Juhar nőtt ki, nagy mint egy kőrös vagy topolya, 's szőlőmetszésű hosszúnyelű⁴²⁷ leveleit játékosan ingatta a' szél. Jónásnak nem ada több örömet a' tök' levele mint nékem ez a' szép juhar. Még bírom leveleit.

[396] Ablakomra nappal a' sólyom üle fel, 's visítgatva hívá nőtényét; éjjel egy szirt ürge jött megemészteni alamizsnámat.

23.

[397] Magyar gyalogság jöve a' városba. Még az nap meg vala kötve a' barátság a' szálló és a' gazdasszony vagy leánya közt. A' kéknadrágos túl a' juharon, a' leány vagy menyecske innen rajta mentek, de összejövénnek a' réten. A' nőtény leült, 's a' legény erős karral vágta a' rendeket, hogy oda futának az ácsorgók, csudálni mit fog kezében a' kasza.

Kiméne a' maga rétére egy lakos is, feleségével, leányával. Az ember kaszálá fűvét, azok rázák szüntelen, hogy minél előbb száradjon meg. A' rázás estig szüntelen tartá. Akkor haza futának, előhozni szekereket, 's az ember belé fogá a' rúd mellé egyfelől lovát, másfelől tehenét,⁴²⁸ elől maga bújt a' hámba; felesége egyik oldalról, lyánya a' másiktól tarták villáikkal, hogy a' széna, a' hol görbült az út, fel ne dőljön.

Más nap jött a' bőrlundris, strimfli nélkül, fapapuccsal, 's a' fekete nadrág be nem vala gombolva térdein, 's réjtét behinté trágyával, 's a' mint azon keresztül esék, egy lován és egy tehenén megszántá azt. Felesége 's leánya a' felhasított barázda' szélein nyomában hágdosának, 's a' mi trágyát az eke kivetett, belé gereblyélék⁴²⁹ a' felhasított földbe; hogy kárba semmi ne menjen. Nyomban bévetette gabonával az egyszer szántott rétet. A' vetés kicsirádzott, 's egy két hét múlva tizenkét napszámos asszony letelepedék rajta, 's a' feléledő fű gyökereit kigyomláta.

A' magas hegyek' szirtjeire puttonban viszik fel a' földet, 's a' trágyát hozzá, 's bevetik. De a' rozs ott nem érik meg teljesen. Zöldjében vágják le, 's kemenczében szárastják meg. Külömben meg nem érhetnék.⁴³⁰

⁴²⁵ A' <gomb> várba

⁴²⁶ része<,>

⁴²⁷ szőlőmetszésű <hosszúszálú> hosszúnyelű

⁴²⁸ másfelől <szekerét> tehenét,

⁴²⁹ [/ereblyélék [Átírás.]

⁴³⁰ őrhetnék. [Átírás.]

1076

Eggy lovat, eggy tehenet hámoz szekerébe magához,
'S vonja velek terhét, Álpeszi Nympha, fiad.
Puttonban viszen ott földet bérczére legaljasbb
Völgyéből, és zsírt, 's krumplival ülteti be.
Vaj sanyarún teng ő! De szelíd törvényiben őrzi
Austria, 's a' hívnek híve felejtí baját.

[398] De⁴³¹ itt eggy paraszt kétezer forintot váltá fel tallérban eggy Kalmárnál papiros-pénzre, hogy azon nyerjen.

24.

[399] Eggy helyt a' mezőn elszórt házaknak tornyocskájit 's harangjait láttam. A' hon maradt gazdasszony azzal ád jelt cselédjeinek, kik a' hegyek közt dolgoznak, hogy várja ebédjek.

1080

—
NEGYEDIK SZAK.⁴³²
—

25.⁴³³

MDCCC.

[400] Június' 30d.⁴³⁴ – Julius' 6d. olta, és így hat nap' híján tizenkét holnapot töltvén itt, dél után eggy hajóba lépénk, mellyben rekeszünk' szomszéd szobájában eggy idegen álla, a' másikába eggy másik jöve utánunk. A' hajó a' városka' hídja mellett vala megkötve. Két órakor dél után indulánk, 's fedeles hajónk az Inn vizén repüle mint a' nyíl.

Gyönyörű vala a' nap, 's még gyönyörűbb estvéje. Az eget krókus szín borította-el, 's minél inkább távozánk a' gondfoktól, annál inkább szelídüle 's tágasúla a' környék.

Wasserburgra kellett vala éjszakára mennünk, de korhely⁴³⁵ evezőink elébe terjeszték Fő-Hadnagy Bastendorff Úrnak, hogy Rosenhainban alkalmasbb a' fogadó; holnap ki-pótolják a' mit ma elmulasztanak.

Bastendorff kiszállott, megtekinteni mint szállhatunk; 's sietve jött az izenet, mint-ha a' hajó égne, hogy lépjünk ki, 's szedjenek ki mindent. – Wasserburgba tegnap beérkezének a' nem kedves vendégek.

Alig virradt, midőn forsponton menénk Salzburg felé, két felette nagy termetű lovakon.

26.

Július' elsőjén. – Gyaloglani akarék a' görbe és köves úton, 's eggy idegen zöld köpönyegben, sárga posztó nagyon megkopott és felette nagy foltú nadrágban, háromszögű

⁴³¹ <24.> De [A vers és a bekezdés között törölt fejezetszám.]

⁴³² HARMADIK SZAK. [Tollhiba.]

⁴³³ 21. [Átírás.]

⁴³⁴ Július' 31./d. [Átírás.]

⁴³⁵ mennünk, <melly a' Bavaria' határszélén fekszik,> de korhely

szőr kalapjával, nyakkendője selyemrongy, francia nyelven szollíta meg; nyájasan tudakozá, nem mondhatnám e meg neki, ha a' ki kevéssel⁴³⁶ előbb valamelly Austriai Tiszttel pirucsán méne el itt civilis ruhában, nem Generális Fiorella e? – Szent Isten, kiálta, én neki elsőbb Kapitánya voltam a' Király alatt, 's imhol ő *Général de sa republique*, én pedig közember a' Condé' sergénél. Uram, mondá, köszönts őtet egykori barátja' nevével; beszélld el mint találtál; én Gróf Rossy vagyok.

Vérző szívvel váltam el a' szerencsétlen embertől. – [401] Melly szerencsétlen az, a' kit a' sors honja' kebléből kilök!

27.

[402] Július' 2d. délben. – Teisendorf, egy kisdud és nem gazdag város, el vala telve a' Condé' sergével. Hemzsegték úczáján az idegenek, mintha vásár állott volna. Hat elegánt, úgy öltözve mintha most is honn volnának, megállának előttünk. [403] Úgy szóllának magok közt, hogy a' hangot érthessük, 's érezteték velünk, hogy ők nem közönséges emberek. [404] Meglátának egy igen ifju dobost. *Mon chère comte, comment va?* kiáltá az egyik, 's a' kis dobos úgy felele nekik mint társok. Négy öt asszonyszemély méne el távolyka tőlünk, rosszúl öltözve. *Ab la marquise! la comtesse! la vicomtesse!* kiálták megint, és csak azért, hogy ők titulusos emberek.

De most zúgás esik, 's mindenfelé hull a' kalap, mindenfelé hajlik a' sok fő, görbül a' sok hát, a' sok térd. Egy tisztos öreg közelíte zöld uniformisban, csillagos mellyel, paszomántba és fejér tollba szegett kalappal. Bal orcáját egy hosszú régi seb ékesítette.

[405] Áldozatai annak a' szerencsétlen revoluczióknak, mellyben sok ember nem azt tette a' mit akart, hanem a' hová a' vak történet tolt!

28.

[406] Estvére Neuhausba érénk, túl a' gyönyörű fekvésű Salzburghoz. A' város alatt foly a' zöldvizü Salza. Bavária felé lapály, kelet és dél felé hegyek, mellyeknek bérceit várromok koronázzák. Mi heten és a' két idegen egygyütt menénk ki sétálni; az estve' szépsége 's a' tündértáj kicsala szobáinkból. Én, a' ki mindenütt lesém a' kerteteket, nyitva levén egy kertajtót, kértem társaimat, jöjjenek be itt.

Az a' mi Udvarunk' Svétziai Követjének Gróf Lodronnak kertje vala. Vastag tulipánfák és egyéb külföldiek ékesíték a' helyt, és a' mit az ángoly ízlésű kertek művelőji szeretnek, 's egy Lodron' emléke, ki a' Keresztes-háborúban esett el, egy tengeri nyúlak' szigete, 's egy elsipadott sírkő ez egyszerű felírással AGRICOLA. A' kerti-múlató falán hieroglyphonok, de ismert hieroglyphonok, mellyek mutaták, a' múlatónak mi czélja volt. [407] A' kert nem nagy; Salzburg körül becses a' föld; de szép.

⁴³⁶ a' ki <egy> kevéssel

1080

29.

Július' 5dikén, Linczben. – Marcus Aurélius Gotsch Professor, kinek soha sem hallám hírét, megtudta ottlétemet; ő azon fogadóban szállásola, a' hol mi tértünk be, 's jött, 's tudni akará, nem lehetne e szolgálatomra. Kértem, szerezze meg nekem a' Könyvárosnál Cicerónak Leveleit, és egy jó Görög Lexicont. Az szobámba küldé a' Schneider' Lexiconát, de a' Ciceró' Levelei nem valának meg boltjában. Gotsch ajándékkul hozá Ciceróját, de a' mellynél rosszabbat nehezen találhatni.

30.

542, 698

Július' 9dikén, Freystadtban. – Itt theátrumba vive el bennünket az egyik idegen; más nap Kapliczon ángoly lovaglókhoz. 13dikban Wesseliben a' Báró Bubna Postaházánál tölténk egy pár víg órát szép lyánykájának és szép barátnéjének társaságokban. [408] Egyik szobájában lepedőre vala terítve a' sok meggy; de a' vendéglátás a' Cseheknél nem az a' mi nálunk.

31.

[409] Július 14dikén, Táborban. – A' külvárosban⁴³⁷ szállánk meg, 's társaim billárdozni menének a' városba, én a' Schneider Lexiconát hajtogatám össze, hogy a' Könyvkötő hamarabb elkészülhessen a' munkával. Gazdasszonyunk 's leányai feljövénék megvetni ágyaikat. Hogy a' pehelytől ment lehessen, kinézék az ablakon.

Ablakom előtt egy Asszonyság méne el ángoly paripáján, pipacsszín lovagló ruhájában; mellette egy éltés Úr, megette egy huszárcseléd.⁴³⁸ Felnézének ablakomra, 's én azt oda magyarázám hogy szóllani akarnak velem. – *Eine Frau von Szábo*,⁴³⁹ mondá a' Fogadósne, német accentussal. – Az Asszonyság hamar visszafordult, 's ismét fellépanta az ablakra. – Lekialték rá, 's kértem, engedné meg hogy hazafiúi csókomat kezére nyomhassam. – Bevárt.

Uram, én nem vagyok leánya hazádnak, de a' férjem fija. Ha itthon volna, bátorkodnának benneteket ebédre hívni. Sajnálni fogja, ha megjő Prágából, hogy látástokat elszasztotta.

32.

Július' 17dikén, Beneschauban. – Egy idegen megállá ablakom előtt, 's gyakran pillonga fel. Lemenék hozzá. Chirurga volt a' Gróf Zverbi Urodalmának. Nem jönne e hozzám? engemet⁴⁴⁰ szerencsés fortepianistának tart e' táj; örvidenék ha mulattatni tudnának.

Nem az vala óhajta; az volt inkább, hogy sétáljunk ki a' szomszéd Konopistre, hol Grófjának régi vára van, mellyet a' mostani Uralkodó egy éjjeli szállásával tisztele

⁴³⁷ Táborban. A' külvárosban [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

⁴³⁸ húzárcseléd. [Az ékezet törölve.]

⁴³⁹ Szábo, [Az ékezet törölve.]

⁴⁴⁰ engemet [Az ékezet törölve.]

meg, Prágai koronáztatásáról Bécsbe utazván vissza. [410] Kisétálánk az ifjabb idegen' 698, 1080 társaságában, a' ki éreztetni hogy ő kicsoda, itt, idegen előtt, jónak látta; nem sohol midőn idegenek közt nem valánk.

33.

[411] Prágába 20dikba érénk estve felé, de más nap reggel megfordúla útunk, a' merre ide jövének. – [412] 22dikben ismét Táborban valánk, ebéd után. Kapitány Szabó László Úr, Heves Vármegyéből, tudta hogy jönni fogunk, 's megtette a' rendelést, hogy érkezésünket azonnal adják tudtára. Jött, és hozta magyar borait, 's egy szarvas czímert.

Mi kedves vala nekem e' földön szállhatni Orczy József felől, 's olly híreket hallani, mellyek hozzám nem férhettek! Az áltatás visszatett honomba, mellyet most már ötven kilencz holnap olta nem láttam. Mert –

Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!

34.

25dikben Cremsben hálánk, 's más nap a' Dunán indulánk el. Jobbra hagyván a' Császári város' tornyait, minekutána az ellenkező szelek miatt más nap délig Uferhausban heverénk, estve felé 26dikban meglátánk a' Dévény' romját⁴⁴¹ és a' Pozsony' 323 tornyait.

Úza és a' Nini' testvére mellettem állának a' hajó' orrában, 's levont süvegekkel, felsikoltva idvezlénk a' hon' szent vidékét.

A' hajó kikötött, 's kiszökellénk a' hajóból. Megcsókolám jobbom' úját, 's csókomat úgy nyomtam az anyaföldre. *Patria, te teneo!*

Elsötétedék, 's Szulyovszki bejárá az úczákat. Elszagगतott szívvel jött vissza⁴⁴² közzénk; – egy ablakban valamelly ismeretlen azt a' darabot játszá violínjén, mellyet gyermekeinek Muzsikamesterek Kosovics, Rákócson, Zemplényben, az ő eljövételére költött.

35.

Július 30dikán, a' Margit-szigetén reggeli kilenczkor köte ki hajónk. Már Vácznál, hol hálunk, megszólíta a' kedves Nini' testvére, gondoljak valamelly fortélyt, hiszen még eddig mindég én segitettem a' hol baj volt, hogy megláthassa atyját. – Meg akaralak lepni, mondám,⁴⁴³ mert plánom kész, de a' meglepés kegyetlen volna; csak azt tehát,⁴⁴⁴ hogy ha atyád él, 's Pesten van, és nem beteg, meglátod. – Tudni akará, mint szállítatom elő. Azt vele nem tudattam.

⁴⁴¹ romjáj[../] [Átírás.]

⁴⁴² vissza<.>

⁴⁴³ lepni, <mondám,> mondám,

⁴⁴⁴ csak azt <engedd> tehát,

1080

Az ifjabb idegen és én megferdénk a' Dunában, 's Ferencz a' parton jára, 's szüntelen aggódék, ha atyját megláthatja e. – De én nem tudtam, barátom, hogy vak is vagy azonfelül hogy hihetlenkedel; ám nézz a' tulsó partra. – – Atyja fiakeren repüle a' sziget mellé, látta a' kikötött hajót, kiszálla szekeréből, 's gyalog lépdelle a' lovak előtt, várván hogy valaki intsen, mert nem mere⁴⁴⁵ hinni az izenetnek. – Ferencz kére, kiáltsak atyjára; az ő mellye gyengébb mint hogy azt tehetné.

Kit keres az Úr? kérdém erős hanggal. A' víz átvivé hangomat. – Senkit, felele félénken. – Hazud az Úr, felelém neki tréfásan, hogy tréfám felvidítsa; Ferenczet keresi. Mellettem áll a' víz' szélén, én a' Dunában vagyok. Menjen, 's hozza Ninit, és vele egy csolnakost, mert az itt nincs.

Az öreg felszökék szekerébe, 's repült. Még nem váránk midőn látánk közelíteni a' csolnakot. Nini mellette álla.

Egy csoportban állánk mind a' heten, 's köztünk ferdő társam is. Nini, most tizenennyolcz esztendő s leány, teljes felvirultában, 's szép mint Venus Anadyomene, kilépe a' hajóból, 's repüle megölelni bátyját. Én félrevonám magamat. A' mi a' gyermek eránt szabad vala, mondtam, nem lesz szabad a' felvirult eránt, 's hajaim közt már ősz szálak fejezlének.

Nini kifejté magát bátyja' karjai közzül, 's nekem jött, megölelt, úgy társaimat; bennünket testvérekké teve a' sors. Az idegennek meghajtá magát.

Látatok, édes barátom és te, édes testvér, 's ez most légyen elég; most menjetek, 's holnap reggel legyetek Kerepesen. Ott mulatunk egész nap. – [413] Mentek. –

E' scénát festi Sonettem. A' Sonett nem mondja ki magát, azt jegyzék meg rá, 's igazok van. De feledék, hogy vannak dolgok, mellyeknek magokat vagy ki nem kell mondaniok, vagy nem lehet kimondaniok, és hogy a' Festő olykor magának dolgozik, nem másnak is. Más megismérkedik a' dologgal, 's akkor osztán a' munka kimondja nekik is magát.

Szompolygva tértem félre. A' gyermeket,
Mondám, szabad volt akkor még szeretni
Tekintsd hajad', 's lássd ím e' kecsket;
Mernéd a' felvirúltat most illetni?

Öt kínban töltött év orczád neked
Gyengébb redővel elkezdé lepetni.
Nem lelt e' Ámor érző szíveket,
Kik készek voltak Nínonért gerjedni?

Kilép a' parton. Lelke' bánatjában
Alélva dől el bátyja' hív karjában,
'S a' szép melly lélegzést alig veszen.

⁴⁴⁵ meré [Az ékezet törölve.]

Él, él, felpillant! 's társaim' sorában
Engem keres fel, – Nínonná leszen,
'S e' hév, e' szent csók Istenné teszen.

1080

36.

[414] Nini és atyja reggel Kerepesen valának, 's atyja hozá az azon évi Tiszti Kalendáriomot, mellyet vele magamnak megígértetek a' Margit-szigetén, hogy lássam a' történt változásokat.

[415] Szép Nini, mondám⁴⁴⁶ magunkban maradván, ennyi szépség nem maradhatta sohajtó nélkül; mondja meg nekem testvérenek, ki a' barátja?

Ah, édes bátyám, örvendek hogy kérdi; sokba került volna nekem azt nem kérdeve mondanom.

Elborzadtam! – Nini, el van veszve. Ismerem atyját; Fő-Ispán, Excellenz; el fogja játszogatni⁴⁴⁷ az időt. Leánynak csak egy útja van, 's szerencsétlen ha meg nem teszi. Nem lehet érdemetlen a' kit Nini szeret, de az ifju' szüléji, rokonai, meg nem engedik.

Ezerszer akarám már széttépni lánczaimat, mert ahhoz menni⁴⁴⁸ a' ki csak a' maga feláldozásával, 's atyja' megbántásával lehet enyém, azt én tenni soha nem fogom; de nem engedi széttépni a' lánczokat. Nekem nem kell csillogás; szegényen bár, de boldogúl! ez minden óhajtasom.

37.

Augustus' elsőjén elválék Ninitől. – Bagon ellopóskodám társaimtól, hogy senki se tudja hová levék. Uram, mondám a' Plebánusnak, kit soha nem láttam, kinek nevét soha nem hallottam; az Urat hívatla kötelezi jót tenni. Fogasson, repüljön Aszódra Báró Podmaniczky Lászlónéhoz, 's hozzon hírt nekem, ha élnek e testvérei, ha él e anyám és az enyémek.

Vacsorálánk, 's a' felmelegült beszédben észre sem vevém midőn a' Plebánus jött, kísérve két cselédttől, kik nekem általadák a' Tokaji 's Ménesi butelliákat, süteményt, sódart, 's gyümölcsöt négy kosárban, 's a' Plebánus kért, hogy a' Bárónét várjam be más nap reggel öt órakor a' töltésnél. Ott beszéllé a' Báróné hogy egy Kazinczy, de keresztnévét nem tudta, Septemberben fogja tartani összekelését Báró Hellenbach Eszterrel; 's egyéb újságokat, de semmit nem több örömmel mint hogy Báró Vay Miklós egy külföldi születésű Asszonyságot vett el, kinek magasztalásában ki nem tuda fogyni.

Az ifjabb idegen, mert az öregebbik másfelé vette útját és Soroksáron megfordúlt, reszkete⁴⁴⁹ minden tetemiben midőn e' tisztelet⁴⁵⁰ érzésit támasztó szép Asszonyságot meglátta. Hazám' határin innen még nem láttam ennyi méltóság' érzetében lebegő asz-

⁴⁴⁶ mondám<,>

⁴⁴⁷ el fogja <vesztegetni> játszogatni

⁴⁴⁸ menni<,>

⁴⁴⁹ megfordúlt, <útjából,> reszkete

⁴⁵⁰ midőn <ezt a'> tisztelet'

1080 szonyságot! ugymond sohajgtatva. – Csudálom, mondám neki, mert te semmit sem tudál még szépnek vagy jónak lelmi a' mit a' Rajnán innen látál; nem⁴⁵¹ nagynak a' Váczi
543 templom' oszlopaít is. [416] A' könnyűcske embernek ezért ada az öregebb olly gyakran kímélő leczkéket. Én is sok előítélettel valék e' föld és e' nemzet eránt, monda az, szeretetre-méltó egyenességgel, noha szolgálatom elég alkalmat ada a' magyar katonaságot 's annak Tisztjeit becsűlni. Azt hittem hogy a' nép és a' föld sivatag; de hasonlítsd tehát e' hét úti-társainknak akármellyikével össze magadat, egy Doctor Chirurgiae fíját, ki tudományai 's írásai által a' fekete pántlikát nyerte meg, 's a' ki Párizsban nevelteték, 's kérdd, mit tudsz te⁴⁵² és mit tud péld. Mons. le Grec vagy Mons. le Savant, így nevezte, neveinket megtanulni nem tudván, Szulyovszkit és Úzát, midőn te anyanyelveden kívül nem többet és nem egyebet mint katonaságot. [417] Az ifjabb elhallgata, nem mint tanítvány kinek leczkét adnak, hanem mint barát a' ki megismeri hogy tévedésben volt. Nyájás, szelíd, de fergeteg, kinek minden szaván, mozdúltán, nevetni kelle, de csudálni is tűzét midőn honszerelme gyulasztotta.

[418] Fél nap jövünk, monda Cseh-országban, 's még nem látánk várost: nálunk már ötöt láttunk volna. – Látnád csak a' mi hazánkat, mondánk egymásnak a' mi nyelvünkön, hogy ne értse, meg sem álmodván hogy azt is fogja látni. De midőn keresztül jövénk a' Jászságon az nem juta eszébe többé, 's itt semmi egyébtől nem borzada meg, mint egy zsírba mártott ingű csikóstól, kit szekerünk mellett nyereg nélkül láta elnyargalni. Ördögnek nézte volna, de nem hitt ördögöt, 's tarta valamit rá hogy azt nem hitt.

38.

[419] Augustus 5d. Erdő-Telken. – Csoda e az, ha olly sokan elvesztik hiteket az emberiséghez, látván melly temérdek sokasága van a' rosszaknak valahol emberek vannak? De kell e, 's lehet e feledni, hogy vannak jók is, 's bizony jobbák és többek mint elkeseredésünkben hihetnénk!

[420] Parasztházaknál szállánk meg, 's bontogattatánk párnaszákinkat, 's meglátánk hogy egy ismeretlen Pap és Bastendorff hajtogatják magokat egymásnak. Mi dolgok lehet? mondám Úza barátomnak; menjünk, lássuk. Úza elmaradt.

Uram, monda a' Hadnagy, az Úr az én nyelvemet nem érti, én az Úrét nem; egyikünk sem nyerne tehát, ha az Úr' hívását elfogadnám. De itt vagynak a' kik az Úr' jóságával élhetnek. A' Plebánus hozzánk fordúla: Uraim, háromnak adhatok ágyat; háljatok nálam. Én azonnal toltam magam; több jönni nem akara, nem mere. Ferencz, Károly, velem, kiáltám, 's Hirgeist és iskolai társa Szmethanovics jöttek.

Uraim, monda a' Plebánus minekutána amazoktól elbúcsúzott, kik és⁴⁵³ mik vagytok? honnan jöttök és hová mentek? Engedjétek hogy e' kérést tehessem. – Magamat nevezém elébb. – Megdöbbene nevem' hallására, 's nem tudtam, döbbenése jót jelenget e vagy rosszat. – Az e, a' ki iskolák körül szolgált? – Az. – Szent Isten! kiálta, köszö-

⁴⁵¹ nem<,>⁴⁵² kérdd, <péld.> mit tudsz<..> te⁴⁵³ [../] [Átírás.]

nöm néked ez örömet! Összekolcsolt keze 's égre emelt nedves szemei még többet 1080
mondának mint a' szó. – Te vagy, barátom? Nyakamba borúlt, 's zokogva sírt.

Míg a' házhoz érénk sem a' Pap nem szólla, sem mi. – Ferencz és Károly titkon
tudakozák egymástól, mi ember lehet ez. – Előttem nem vala többé titok; pedig nevét
még nem hallottam.

Gazdasszony, vacsorát, 's olly jót, a' millyen kamarámtól telik; kiáltá az öregnek.
Nekem ma innepem van.

Az öreg kiteve magáért, de minket inkább táplált a' mit hallánk mint a' mit evénk.
– [421] Társaim a' szomszéd szobában jól aludtak: a' Pap és én egész éjjel nem hűnytuk
be szemünket.

[422] Az áldott ember régen alsza a' hosszú éjt, de Kőszeghi György sok jónak 699
emlékezetében él még.

[423] Vidd⁴⁵⁴ el könyveim közzül a' mire kedved van, mondá; 's elhozám Cicerónak 699
a' Kötelességekről írt munkáját a' Kovásznai fordításában. Híres ember vala, 's tudott
deákul; de így kell e fordítani Cicerót?

[424] A' Mons. le Grec és Mons. le Savant bánták hogy részesei nem valának öröme-
inknek, midőn mi hárman más nap eltölténk őket hírekkel. De így bünteti magát a' kit
elkeserít a' rossz kedv, 's a' ki a' ruhát nézi, nem az embert.

39.

[425] Keresztesnél, Borsodban, már látni a' Tokaji hegyet. Tudtam azt, 's alig vár- 699
tam hogy a' házak közzül kiléphessünk, 's érzésimet semmi szó nem festi. Oh ha
valamelly történet előmbé hozná anyámat, kiáltozám úntalan.

[426] Augustus' 10dikén még dél előtt Tokajban valánk. Ömlött a' nép látásunkra, 127,699
's szobánk eltölt gyümölcscsel, süteménnyel, borral. [427] Kértük őket, hagyjanak ma- 699
gunkban míg ebédelünk; ebéd után kedves lészen társaságok.

Közel valánk az ebéd vége felé, 's nyílik⁴⁵⁵ az ajtó, 's egy nem ismert Asszonyság
belép, kezén hozván fíját, leányát. Az ajtóban megállá szó nélkül. – Nehezteléssel kap-
tam le róla szememet; melly alkalmatlan tolongás, mondám; kértük, jöjenek csak ebéd
után, 's bé nem várhatni hogy asztalt bontánk!

Az Asszony belépe, minden szó nélkül még most is, 's ismét megállá. Senki sem
bátorítá, noha látánk hogy arra szüksége van. Én rá sem pillantottam. Szégyeltem hogy
rend ellen bánt.

De most hátam megé kerül, 's zokogva ömlik nyakamba. – Klári, te vagy? kiáltám,
zokogva magam is.

Az asszony az én szeretett testvérem Kraynik Józsefné vala, 's fíja Aloyz, midőn
utolszor látám, még⁴⁵⁶ emlőn függge; most az én bandériumos mentemben jött látásom-
ra, mert a' kik Pestről Kassára mentek, hírt vivének a' húgomnak, hogy ez nap Tokajban
leszünk.

Ennyit változata rajtunk hat esztendő, hogy egymásra nem ismerheténk.

⁴⁵⁴ Vigg [Átírás.]

⁴⁵⁵ felé, nyílik [Javítás a sor felett.]

⁴⁵⁶ midőn <hatodfél esztendő előtt> látám <utolszor>, még

1080

40.

Ibrányi Károlyné Asszonyság, testvére a' sógoromnak Krayniknak, Aug. 13d. és 14d. magánál tartoztata mindnyájunkat. Midőn indulni akaránk, egy lovat láték udvarán egy bitóhoz kötve, 's azt az én Muftimnak ismerém. Csikó korában vettem meg anyjostúl egy Belgrádból jövő Tisztól. A' ló valóban az én Muftim vala. Anyám a' Debreczeni vásárban hallá meg hogy jövök, 's Bogdányból íra vendéglőnknek, ha tud e valamit felőlem. Muftim tőlem⁴⁵⁷ vivé a' választ, hogy még délig csókolni fogom kezeit.

41.

Anyám velünk jött egész Csarodáig, Beregben. [428] Augustus 16dikán beszálla Consil. és Beregi Vice-Ispán Lónyai László Urnál Vásáros-Naményban; üresen lelé⁴⁵⁸ ugyan a' házat, de parancsola kamarájával harmad napig, mint otthon. [429] Az idegen nem lelte fel magát e' bánást látván. Idegen házhoz szállani, harmad napig vendéglenni 's más kamarájából ennyi népet, 's a' ház' ura 's asszonya híre nélkül. [430] Bavariának, Salzburgnak, Austriának, Cseh-országnak⁴⁵⁹ egy részén keresztül menénk, 's egy meggyel sem kínálának meg, [431] 's csak azt adák a' mit sem adni önkényt, sem kérni nem szokás: 's az anyád itt így üríti a' kamarát! mondá. – [432] Mi magyarok honn vagyunk egymásnál, felelém. Pénzünk nincs, de a' mink terem, az a' vendégé is. Nálunk, bár magadban útazzál vissza, mindenütt megszállhatsz a' hol füstölő kéményt látsz.

42.⁴⁶⁰

[433] Beregszászon vásár vala más nap, 's gyűlt a' nép. [434] Meglátának a' fogadóban, 's szerencsésnek tartá magát a' ki nekünk egy kosár körtvélyt, szilvát, diót, egy pár⁴⁶¹ dinnyét, egy rakás kukuricza csőt hozhata. – [435] Az idegen nem szüntethet meg csudálkozását. Szegény nemzet, de gyönyörű nemzet! ezt kiáltozá; mivé lehetne ezt tenni!

[436] Vacsorálánk, 's jöve a' Vármegye' Commissáriusa. – Uram, ugymond, Consiliárius Első Vice-Ispán Úr nagyon sajnálja hogy jelen nem volt midőn házat jelenléte-
tekkal megtisztelének, 's hibáját úgy igyekszik helyre hozni a' mint lehet. Ekkor áltad nekünk a' kenyereket, sódarokat, füstölt nyelveket, Tokaji 's Ménesi⁴⁶² butelliákat, 's Kágyi boros-korsokat, 's cselédink' számára két eleven juhot. – [437] C'est un voyage de triomphe! kiáltá az idegen; [438] hiszen Ásványon kezdve, Győr mellett a' Duna' jobb szélén, mindenütt alamizsnával élünk. – Sőt ne felejtse, mondám, hogy már Táborban is azzal élénk, Cseh-országban. – Igen, mondá, de az adó ott is magyar vala.

⁴⁵⁷ Muftim <nem> tőlem⁴⁵⁸ Vásáros-Naményban; <nem> lelé [Javítás a törlés felett.]⁴⁵⁹ Csehországnak [A kötőjel sor fölé írt beszúrá.]⁴⁶⁰ 41. [Tollhiba.]⁴⁶¹ diót, <...> egy pár⁴⁶² ménesi [Átírás.]

Rékey e, vagy Barta Úr [439] – szégyennel valloam meg, hogy nem tudom többé, a' 543, 1080
két⁴⁶³ név közzül mellyikét kell hálásan tisztelnem – [440] félre vona, mert nemes 543
átalással szégyellé⁴⁶⁴ tenni, a' mit én itt dicsekedve hirdetek. – Uram, ugymond, én
szegény ember vagyok, 's neked az én segédemre nincs szükséged. De ne vessd meg
szívességemet, 's elfordított fővel nyoma kezembe két forintot. Isten tudja, ugymond,
hol vehetd hasznát. – Míg a' nemes-lelkű ember nekem a' pénzt elfordított fővel nyom-
ta markomba, én azt gyönyörködve tartám szemem előtt, és sokáig, 's Uram, mondtam,
nem tudnám becsülni szíved' nemességét, ha adományod megbántana, sőt kevélyke-
dem azzal. [441] Nincs ugyan szükségem rá, mert csak most váltam el az anyámtól és
húgomtól, kik rólam gondoskodtanak; de elveszem azt, 's úgy fogom nézni mint kin-
cset, 's reménylem nem leszek olly elakadások közt, hogy kezemből ki kelljen adnom;
az illy birtok áldást hoz.

[442] Ha e' soraimat a' nemes-lelkű férfi olvasni fogja, végye köszönetemnek a' mit
itt mondok; 's higgye, hogy jóságát négy fiam és három lányaim is emlegetni fogják.
Bár ők vagy az övéik azt az ezek gyermekeinek visszafizethessék, 's uzsorával.

43.⁴⁶⁵

[443] Augustus' 25dike vala az a' nap, mellyben éjjel, lobogó ég alatt, beérénk. – 233
Rettenetes éj! És még is kegyes eggyszersmind, és biztató. Sorsunkhoz épen illyen ille.
Egyik tűz nyomban követé a' másikat; ége fejeink felett az ég, keletről, délről,
nyugotról, északról. De a' villám nem jöve szikrázásokkal, csattanásokkal, dörgésekkel.
Szelíden lobbana fel előttünk, felvilágosítá az éj' sötétét, 's élesztő hitet serkengete lel-
keinkben, hogy az a' bölcs hatalom, mellyet senki nem ismer, de a' mellyhez minden
jó⁴⁶⁶ a' szeretet', tisztelet', hála', bizakodás' érzésével vonzatik, szeret bennünket, 's
szeret, még mikor haragszani látszik is.

44.⁴⁶⁷

Június' 28d. 1801. – Partra léptem, kétezer⁴⁶⁸ háromszáz nyolczvanhét napi hányat- 178, 238
tatásaim után.⁴⁶⁹ – Az elnémult⁴⁷⁰ öröm forró könyörgés. –

⁴⁶³ hogy a' két [Javítás a sor felett.]

⁴⁶⁴ átalással <tevé> szégyellé

⁴⁶⁵ 42. [Tollhiba.]

⁴⁶⁶ melly<hez> minden jó [Az átírás és a lap szélére írt javítások más tintával.]

⁴⁶⁷ 43. [Tollhiba.]

⁴⁶⁸ léptem <...> kétezer [A törlés és a vessző pótlása más tintával.]

⁴⁶⁹ hányattatá<...> után [A törlés az eredeti és más tintával is; a törlés fölé írt javítás más tin-
tával.]

⁴⁷⁰ után. – <Eggy> Az elnémult [A törlés az eredeti tintával.]

NEGYEDIK KÖNYV.

MDCCCI–MDCCCIV.

ELSŐ SZAK.

1.

MDCCCI.

178, 240, 703 [444] Június' 30dikán érek Beretőre az atyám' két ifjabb testvéreinek idősbbíkéhez,
Andráshoz, megköszönni atyai gondjait, fáradozásait, költségeit. Félnapot múltván
157, 178, 243 nála, más nap, Július' elsőjén, haza értem. Némán öleltem meg e' híven szeretett jó
anyát, némán ő engemet;⁴⁷¹ 's ez a' némaság többet monda mint minden szó.

Mingyárt más nap Szőlőskére menénk által, az atyám' még ifjabb⁴⁷² testvéréhez,
Péterhez, Zemplénynek akkor második Vice-Ispánjához; tízedikben az én kedves test-
véremhez Krayniknéhez Göncz-Ruszkára; 's így meg vala téve a' fordulás, mellyel
rokonimnak és magamnak tartozám.

2.

Szívem engem, a' mint Szőlőskéről haza jövék, – mert Göncz-Ruszkát Regmecztől
felette alkalmatlan hegyek választják el, 's a' két hely egymástól egynapi távolyra fek-
szik, – Gróf Török Lajoshoz vonsa Kázmérba, kétórányira Regmeczhez, 's nem fog-
hatám meg mi teszi, hogy mivel az oda menetelt nem gátolhatják, tartóztatják legalább.
Végre Július' 4dikén teljesítve látám óhajtasomat. De meg kelle magamat adnom, hogy
ebédünk ne Kázmérban legyen, hanem Lasztóczon. Törökhöz, kivel az anyám baráti
szomszédságban élt, dél után fogunk betérni.

3.

A' történet felforgatá a' vastagon szőtt játékot, 's Lasztóczon⁴⁷³ üresen lelénk a'
házat. Így oda menénk le a' hegyen, a' hova anyámat nem akartaták, 's a' hova én vágya-
kodtam.

Kázmérban csak tegnap estve tudák meg megérkezésemet. Sophie kitekinthe ablaká-
ból éjszak felé, 's látá⁴⁷⁴ keletről érkezni az anyám' szekerét, de nem érté, miként jöhet
kelet felől a' minek dél felől kelle jönni. Most bizonyosabb leve hogy a' szekér valóban
az anyámé, 's hírt ada szüléjinek. Ezek lenézének ablakjaikból⁴⁷⁵ ha Sophie nem csalat-
kozik e, 's a' mint a' szekér befordult, 's én kiléptem, Ferencz! Ferencz! kiálta zsaluja

⁴⁷¹ némán engemet, [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁷² atyám' <leg>ifjabb [Javítás a törlés felett.]

⁴⁷³ A' történet <megjátsozdatatá> a' vastagon szőtt <tréfát>, 's Lasztóczon

⁴⁷⁴ éjszak felé, látá [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁷⁵ ablakjaikból<,>

mellől a' Gróf, 's rohanva jött le a' grádicson ölelésemre. A' Grófné 's két leánya sírva 1090
jöttek előnkbe.

4.

[445] Más nap visszadák látogatásunkat. Én a' két leányt 's bátyjokat gyermeksé- 178,244
gek⁴⁷⁶ olta testvéreimnek néztem, 's annak mind a' három engemet. Mihelyt tehát
anyámnál elvégzék ceremóniájokat, áltvivém szobámba. Anyjok nyomban utánok jött.
– Ki' képe ez? kérdém Sophiet, a' mellyén függőre czélozván. – A' leány⁴⁷⁷ elpirúlt, 's
anyjának ezt mondá franczia nyelven: „Ha itt volna, barátok lennének.”

[446] E' pillantat olta azon tartalékkal bánék Sophieval, melly jó embernek szent 260
tiszte; de annál szabadabban Marieval, kit gyermeknek néztem, kire bátrabban veszte-
gethetem enyelgésimet.

5.

[447] Patakon 12dikben kezdődének az exámenek. [448] Meg nem tudám fogni mi 178,544
az, hogy mindég idegen kéz akará kormányzani zaboláimat, 's hogy kénytelen légyek a'
hála' érzésénél fogva is engedni, anyámmal akartaták, a' mit nem ez akara. Még azt is 121,157,241,
tudaták velem, kit fo go k elvenni. [449] Nevettem ugyan a' feltétet, de kínosan látám 545,703
hogy itt csak a' név változott, a' dolog az a' mi volt. Én, kinek⁴⁷⁸ minden óhajtságom oda
méne ki hogy szabadnak érezsem végre magamat, 's helyre hozzam a' mit elmúlaszték,
kimondhatatlan kínokat szenvedtem, 's rettentett annak képzelése, hogy vagy mindég
bilincsből leszek, vagy meg kell bántanom kora által is elgyengült anyámat.

6.

[450] Puky István Úr a' Pataki exámen alatt megtudá itthon létemet, 's a' nála sok 179,244,544
holnapok olta lakó Csokonayval Július' 14dikén kijöve⁴⁷⁹ hozzám. [451] Ismertem volt
mind kettejeket, 's örvendék látásoknak. De Csokonay az 179 diki⁴⁸⁰ Dietán nagyon
nem jó fényben mutatá magát. Megjelent ott, nem mint Pindár a' Görögök' játékain,
hanem mint nem fehér arcú hegedűseink, kiknek kedves a' mit úgy nyernek. Nekem
balúl vevék csudálói hogy ítéletemet Dietai Muzája 's egyéb dolgozásai felől, mellyeket
neveken nevezni is kín, kimondottam, de arról nem tehetek. A' ki azokat nem nézi
mázolásoknak, szennyeknek, sőt fertelmeknek, végye elő Gerson du Malheureuxjét,
Crimen Raptusát, és még azt is, a' mi nem ezek' számába tartozik, 's vádoljon, ha mer.
Vannak irigylést, csudálást érdemlő darabjai is, mellyeket én a' Szemere Muzáriona

⁴⁷⁶ Én <és> a' két leány 's bátyjok <egymást> gyermekségek [Javítások a szavak végére be-
szúrva.]

⁴⁷⁷ Sophiet, mellyén <látván meg azt>. – A' leány [Beszúrások a sor ill. a törlés felett.]

⁴⁷⁸ Én, <a'> kinek

⁴⁷⁹ ki<hozta> [Javítás a törlés felett.]

⁴⁸⁰ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

1090 Köt⁴⁸¹ – lap némelly törlésekkel kiadtam, 's azokat senki inkább mint én nem tiszteheti. Azok örök díszei Literaturánknak. De az az édeskés *Földiekkal játszó* nem áll ezek⁴⁸² közt.

544 [452] Nagy része a' Csokonay' vétkének csak annyiban övé, hogy mindent ada a' mit tőle kívántak, 's mingyárt adá, mihelyt kívánák; [453] 's talán még inkább az hogy tovább nem élt, 's vétkeit meg nem igazíthatá, igazíthatatlan darabjait el nem égetheté. Márton József és Domby Márton Urak kiadák valamit megkaphatának halála után és a' mi nyomtatás alá mehetett, 's haszna az ollyannak is van. Az van hátra, hogy valaki szedje ki a' jót, tisztongassa meg vétkeitől, 's adja olly Gyűjteményben, melly ha talán igen kicsiny lesz is, a' lelkes és képzelhetetlen könnyűséggel dolgozó ifju férfi' nevét örök fényben tartsa meg.

7.

179, 246 [454] Puky ment, 's gyermeki esztendeim' eggyik védangyala Komjáthy Abrahám jött, 's más nap véle menék be Patakra. A' felgyülekeztek' száma ezen exámeneken mindég igen nagy, 's ott megjelenni csak azért is méltó, hogy ismét meglássuk a' kikkel valaha együtt tanúlánk, és a' kiket távolylakásaik miatt meglátnunk nem lehetne. A' Fő-Curátor Vay József vala, Comáromy György a' Vice-Curátor, 's jelen mind ketten. – Én leginkább Theol. Prof. Beregszászi Pál 's Humaniorum Prof. Vályi Nagy Ferencz Urakat óhajtám látni. Ekkor láta engem először, a' mint emlegeti, Szemere Pál, akkor tanítványa Vályi-Nagynak, de meg nem szóllított, 's én nem ismerém nevét,⁴⁸³ 's ám-bár a' nagy reményű ifjakra szüntelen gondom volt, előttem senki meg nem nevezte.

Beregszászi, elhagyván Patakot, a' külföldre méne ki, 's tudományai, szorgalma, jámbor lelke, 's német nyelven írt Értekezése: Über die Ähnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen,⁴⁸⁴ hírbe hozák. Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, a' mint neki Tudományokra 's Tudósokra mindég nagy gondja vala, megszóllítá Iskoláink' Kormányzóját, hogy azt, a' ki a' magyar névre a' külföldön fényt vona, tart-sák szemmel, 's a' honnak nyerjék vissza. Patakon meghala a' Philosophiát tanító Professor, 's Beregszászi helyébe választatott; nem ismerék ugyan Metaphysicai tudományát, de úgy hitték, hogy a' ki Philosophiae Doctorrá tétetni méltó vala – mert a' Philologiai szak is a' Philosophia' osztályához tartozik – az eltanítja a' Metaphysicát is. B. elfogadá a' hívást, 's neki állott a' Metaphysica tanulásának. Azonban a' Theológiát tanító Professor is meghala, 's a' Pataki Collégium' Előljáróji ötet most ennek helyébe hívák meg, 's Beregszászi ismét a' Theológiára készülgete. De Bt a' természet nem arra szűlé hogy tanítson, hanem csak hogy négy falak közt üljön, tanuljon, írjon; 's így tapasztalván maga is a' mit tanítványai 's társai igen is hamar észre vettek, önkényt monda le hívataláról. A' minden szépre, minden nagyra kész Generális Báró Vay Miklós neki engedé Muslyai birtokát, Beregben, Szathmár Vármegye ezer forint ajándékot ada neki, Beregnek Első Vice-Ispánja Báró Prényi Zsigmond pedig házához fogadta, hol

⁴⁸¹ [A „Köt” előtt és után hely van kihagyva a kötet- és lapszámoknak.]

⁴⁸² nem ezek [Beszúrás a sor felett.]

⁴⁸³ nevér<öl ..>, [Átírás és törlés.]

⁴⁸⁴ [A német cím után hely van kihagyva.]

meg is holt 182 .⁴⁸⁵ [455] Egy ideig Kulcsár tartá magánál, hogy Újságleveleinek ki- 1090
adásában segédvárosa legyen. – [456] Termete 's testessége középser; haja, szemei barnák; társasága elmés és igen kedves, lelke' jámborsága miatt, de félénk, zavart, mint az azoké, kik életeket négy fal között töltötték és csak eggyenemű társaságban. Lelke szelíd, hanemha elkapta hypochondriája. Nagy a' keleti nyelvek⁴⁸⁶ ismeretében, mellyet kevesen tudnak, de ízlése kevés, és a' mi még gonoszabb, rossz.

A' ki megpillantá Vályi-Nagyot vonzódott felé, a' ki egészen ismerte, szerette. Kisded, kövérke ember, kedves arczvonásokkal, fekete hajjal és szemekkel. Igazabb halandó, hívebb barát kevés van; minden kötelességei' teljesítésében a' rettegésig pontos, 's nem csak igen szorgalmas tanító, hanem eggyike a' legszerencsésebbeknek eggy-szersmind. Boldog ifju a' ki keze alá jutott; ezt vallja minden tanítványa, kiket intése, kérése, példája buzdíthatott. Patakon ő szeretetté meg a' rímetlen verselést; ő kele pártjára a' Nyelvrontásnak ott a' hol azt még akkor minden veszedelmesnek 's nevetségesnek nézte, 's kimondá ellenkezőjének, hogy a' ki helyéből ki nem mozdul, nem halad előre, sőt hátra esik. Érzékenyebb vala mint hogy bántást tűrhetett volna; és még is maga magasztalá bántóját, ha érdemlették. [457] Szeretve látá magát mindentől, pedig a' könyvpenészt ő sem fedhet el egészen.

8.

[458] Anyám Bihari jószágába méne le, 's én kísértem. – Melly változások! Roppant 179,246
épületek a' hol előbb gyepe vala; 's sűrű árnyékok, felnyúlt fák, a' hol liba sereg legelt, 's a' kiket iskolában hagytam volt, most feleségeikkel egy kis csoport gyermekeikkel jövőnek elfogadni; nem szerencsétlen képe valék egy halottiból feltámadottnak, ki alig ismer a' helyre hol lakott. [459] Dienes öcsém kijöve Váradról, akkor Biharnak 179,246
Fő-Notáriusa, 's bejött magához. Látám a' Debreczeni vásárt, 's annak alkalmával Báró Vay Miklósnét, kit Podmaniczkyne a' Bagi hídon annyira magasztala. Láttam Miklós öcsémet is, hitvesével Beöthy Victoriával, a' megholt Bihari Vice-Ispán Consil. Beöthy János' szép, lelkes és jó leányával, 's Gusztáv és Sándor fijaival. László testvér öcsémet, Oberstert a' Davidovics' magyar gyalog Ezredénél, megérkezésemkor a' háznál találtam.

9.

Közelebb lakó barátim jöttek látásomra, a' távolabbak leveleik⁴⁸⁷ által bizonyíták szereteteket, 's ezek közt vala Kis János, Révai Miklós, Virág Benedek. [460] Dayka 181,264,544,
azalatt megholt, 's nem lelém többé gyönyörű leveleit, verseit. Mindenfelé írtam, a' hol 1108
gondolhatám hogy valamit azokból találhatnék, 's Virág ajándékozta meg nyomtatás alá

⁴⁸⁵ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]

⁴⁸⁶ keleti <tudom> nyelvek'

⁴⁸⁷ távolabb <lakók> leveleik [Javítás a törlés felett.]

1108 tulajdon kezeivel írt verseinek csomójával. Az sokáig hevert kezében; nem találá⁴⁸⁸
nyomatát⁴⁸⁹ nekik.

10.

Himfynek ezidén jelenének meg Kesergő Szerelmei. Elragadtatással olvasám azokat, 's csudáltam azt a' teremtő lelket, azt a' kimeríthetetlen bővséget. Forróan⁴⁹⁰ öntém örömemet a' Kis' karjaiba, 's kértem hogy valamit a' hozzá nem távol lakó felől⁴⁹¹ tud, tudassa vélem is. [461] Vágytam őtet látni, hogy elmondhassam⁴⁹² meny nyire tisztelem, szeretem. – A' hírek, melyeket felőle vettem, hamisak voltak, vagy csonkák.

11.

MDCCCIII.

281, 1128 [462] Anyámnak dolgai valának Pesten, 's parancsola, hogy tégyem meg az utat. – Csak társaimról fogok szólni.

704 [463] Horányi az úczán lele, 's ő legelőbb. Kiterjesztett karokkal jött nekem tobákkal és ételfoltokkal undokul elhintett Piarista-öltözetében, 's kebeléhez szoríta. Ugyan ezt
283, 704 tevő a' göndör őszhaju Dugonics; [464] de én leginkább Révait akarám látni.

Betegesen lelék; a' hectica kiszáraztotta, előre görbítette. Magam sem tudom megmondani önmagamnak mint történheték, hogy a' kihez olly nagy tűzzel vágytam, minnekutána nála látam magamat, tartalékkal bántam inkább vele, mint bizakodással. [465]

285, 704 Nem lehetetlen, megsejté rajtam hogy némelly igen okosak barátimnak sem hagytak hinnem; egykor a' kövek is kiáltottak, most hallanak. – Én nem tudom magam tettetni, nem akarom magamat tettetni; hamar belé úntam a' talán bölcs, de igen alkalmatlan tanácsba, 's annak nem kárát láttam, hanem hasznát. – A' ki kaczag, nem veszedelmes, azt mondja Yorick.

Horvát István és Vitkovics Mihály, két nagy reményű ifjak, ez a' Virág' és Verseghi' kedveltje, amaz a' Révai' kevélysége 's a' Virág' barátja, együtt jövének hozzám, szíves kedveltjei egymásnak már akkor is, mint még ma. Még új vala tanácsadóim' intése, hittem annak, 's alkalmatlannak nézém hogy olly sokat forognak körülöm. Vitkovics talán megsejté azt, 's elmaradt; de Horvát nem szűnt meg, 's szobámba⁴⁹³ kísérvén
546, 705 estve Május' 16dikán megszólította hogy nálam hálhasson. [466] Egyszerre tűnt el minden rettegemem, 's tartalék nélkül adtam által neki magamat; vége vala meleg hidegségemnek, mellyel addig vele is bántam. – [467] Van egy neme a' nem okosságak melly többet ér mint minden okosság; 's melly okosság az, a' melly Horvátban fél megcsalhatni magát!

⁴⁸⁸ kezébe <mert> nem találá [Javítás a szó végén.]

⁴⁸⁹ nyomtatót<.>

⁴⁹⁰ bővséget; Forróan [A pontosvessző emendálva.]

⁴⁹¹ lakó <...> felől

⁴⁹² elmondhassam<,>

⁴⁹³ [/]zobámba [Átírás.]

12.

[468] Az én Ninim nem vala Pesten; leveleiből tudtam azt. Simonja felvivé Bécsbe, 283, 1128
's elébe terjeszté Érsek Hohenwartnak hogy nem akarja megkeseríteni atyját, ki felől tudja hogy házasságában megegyezni nem fog, 's titkon kíváná magát copuláltatni, melly, az Austriai törvények szerint, véghez is ment. Elűzte a' nagy szépségű 's igen jó leánytól mind azokat, 's olykor kifakadásokkal, a' kik jobbját igyekezének elnyerni. Ezeknek egyike vala Szmethanovics Károly, egy fíja gazdag atyjának, 's a' Nini bátyjának kedves barátja; másika egy fiatal, szép, gazdag, 's nagy nevelésű Curlandiai Hadnagy, kit az Orosz Udvar Nádornénkhöz és Nápolyba küldé. [469] A' dolog ezzel függőben volt, míg szülei, kik a' Nádornénk' Udvari Papja által a' leány felől ajánló híreket vehének, 's portréjába úgy belé szeretének mint a' fíjok, az elvételben megegyeztek. De Báró Prónay a' leánytól el nem álla.

13.

[470] Neszmély körül virradék fel Május' 21dikén, 's szekerembe két feketét foga a' 177, 287
postakocsis. Tatát akarám látni, méltán elhiresedett kertje miatt.

Vízi partiái gyönyörűek, 's forrásai gazdagon bugyogtatják buborékjaikat. Talán szűkek gyepiaczai.

Három órát tölték a' kertben vezető nélkül. Azalatt inasom magát, a' postacselédet és a' két fekete sárkányt jól tartá, de inas kocsis józanon várának. Alig zárá be inasom szekerem' ajtaját, 's a' két ló elragadá szekeremet, végig repüle velem az egyenes úczájú városon, 's midőn minden veszedelmen kívül vélém lenni magamat a' mezőn, emelkedni érzém egyik kerekemet, 's felfordulék. A' két ló, a' kocsis, a' két első kerék ment. –

Orrom' nyerge bé vala törve, bal könyökömet összezúzá ferslágom, mellyben a' Gessner Salamon' özvegyének, viszont ajándékul férje' Munkájának negyedréttű pompás Kiadásáért és férje' portréjáért, égetett földben, Tokaji essentiát és bort akartam Bécsből elindítani; inasom pedig sántán kele fel a' földről, kocsim össze volt törve. Megfordultam, 's visszamenék a' Szarka nevű fogadóba. Orromból csorga a' vér, 's job-bommal kénytelen voltam balomat tartani. Egy sváb asszony a' fogadóig kísért. A' Katonai Seborvos bízata karomra nézve, de koponyámat féltette. – Hanyatt fekvé írtam meg leveletem Komáromi Orvos Doctor Nagy Sámuel Urnak, hogy jőjön látásom-ra. Jött. – Nyolcz napot tölték Tatán, 's orrom meggyógyúlt. Bal karom' baját csak a' Váradi hév vizek szünteté meg.

14.

Éjjel nappal mentem Bécsig, a' legszebb holdvilágnál, a' Júniusi napok' meleg éjei- 177, 289
ken, 's a' legjobb úton a' magyar szélekig. Báróczi szeretettel, sőt örvendve fogada, mint mindég. –

Meglátogatám Bacsányit is, ki akkor Diurnista vala a' Banko-hivatalnál. Visszaadá látogatásomat, de kért, hogy hozzá többet ne menjek; jó okoknál fogva.

15.

- 295, 1128 Úrnajja még Bécsben ére. A' Gárdát Báróczi vezeté⁴⁹⁴ lovan, 's párduczborben. –
 292 Meghíva hogy a' következő vasárnap légyek vendége Szépkúton; az nap *quantum est hominum elegantiorum* ott lesznek.
- 177, 296 Az ő szekerén, lovain menénk ki. Sokan idvezlék ebédünk alatt, 's az érezteté velem
 297 melly tekintetben álla a' jóknál. [471] Nevette hogy szemem minden szép alakú asszonyi figurán, minden szép alakú ifjan felakadt, a' mi nekem öreg napjaimban is nagy öröömöm, 's a' mint hiszem, nem rossz jel.
- 297 [472] Estve felé térénk vissza, 's midőn én ezt az évről évre terjeszkedő nagyságot, ezt az örök szépülést csudálgatám; ő nekem a' Róma' Classicusaiból monda ide tartozó helyeket, 's hazánk' történeteiből.

16.

- 177, 294 Kedvem jöve lemásoltatni egy Madonnát Carlo Dolcétól; melly a' Belvederbe csak a' Therézia' halála után méne be; addig a' Császárné' szobájában függge, 's Director Róza Grossschmied Urat ajánlá, Máramarosi Kamarai Praefectusunk' testvérét, azt vetvén szavaihoz, hogy őt fogná ha hazámfija nem volna is; minden bizonnyal ott fogom találni. – Magyarúl szállítottam meg⁴⁹⁵ 's magyar nyelven felelt, 's teljesítette a' mit ígért; a' szép kép olly hűséggel van adva, mint midőn a' gipszöntök egy modelbe öntenek két büsztöt. [473] Most Tarczalon lakik, Tokaj mellett, 's még mindég a' festésben leli gyönyörűségeit.
- 177, 298 [474] Ezen útam alatt képemet Kininger tusban⁴⁹⁶ dolgozá, 's nem csak igen híven, hanem igen szépen is; lelket ada munkájának. Midőn azt Kreutzinger meglátá, ki feketé 's színes tusokban maga is dolgozá, vallást teve, hogy szebb tusolást nem ismer. Előbb John metszette, azután a' Báró Mednyánszky Aloyz Historiai Zsebkönyve 1829 vette fel, de a' metszés nem is képzeltetheti a' Kininger' dolgozása' szépségét.

17.

- 299, 551, 1156 [475] Báróczinak bemutatám Marmontelből öutána fordított Regéimet: Alcibiádot, a' két Szerencsétlent és Laurettet, és a' melly más hármát egyenesen Marmontelből: a' négy Palaczkot, a' Szamnis⁴⁹⁷ Menyegzőket, és a' Kétséget. Amazokat azért fordítám, hogy belé tanuljak az ő módjába, és hogy azon mértékben adhassam még jobban mint ő, mellyben⁴⁹⁸ Nyelvünk az ő ideje olta, ki ezeket 1775. adta ki, emelkedett. [476] Láttam hogy lépésem, minekelőtte még fordításomat megtekintette, neki nehezen esett, bár fájdalmát igyekezék titkolni. Nehány nap múlva, a' mint nála olly véggel je-

⁴⁹⁴ vezete [Tollhiba.]⁴⁹⁵ szállítottottam meg, [A laphatár miatti betűismétlések emendálva.]⁴⁹⁶ tus <ch> ban⁴⁹⁷ Szamnis <, >⁴⁹⁸ <a'> mellyben

lentem meg⁴⁹⁹ hogy Kézírásomat visszavegyem, mert már elkészülék Bécsből, visszadta 1156
ezt e' szókkal: Én most a' két Szerencsétlent így fordítanám, 's elhallgatott.

[477] A' KÉT SZERENTSÉTLEN.

„Gróf Illettháziné nem igen régen húzta volt meg magát Pozsonban a' Boldog-Asszony' Szűzeinek Klastromjokban. Az a' szelid vídám tsendesség, melyet ebben a' magánosság' hajlékában látott uralkodni, még keserűbbé, még emésztőbbé tette szíve' gyötrelmeit. Mitsoda szerencsések, ugymond, ezek az ártatlan galambok,⁵⁰⁰ kik repüléseket az ég felé vették! Életek homály nélkül való nap; a' világnak sem gyötrelmeit, sem gyönyörűségeit nem ismervén.

Ezen Istennek-szentelt leányok között, kiknek szerencsáját irigyllette, egyedül csak az egy Lucília láttzott busongani és szenvedni. Lucília életének még tavaszában azon szépséggel bírt mely az érzékeny szívnek szokott rend szerint czímere lenni; de a' fájdalom és könnyhullatások elhervasztották elevenségét; hasonló egy rózsához melyet a' nap' hévsége ellankasztott ugyan, mindazonáltal fonnyattságában is lehet nyiltakori friseségéről ítélni. Úgy tettzik⁵⁰¹ mintha a' szenvedő szívek között valamelly néma beszédnek neme volna. A' Grófné meg esmeré⁵⁰² ennek a' kedves illetődöttnek szeméin azt, a' mit ott még senki sem sejdített. A' szerencsétleneknek oly tulajdona szánni szeretni egymást. Hajlandóságot kezdett Luciliához érzeni. A' barátság, melyet a' világiak érzenek, heveség szokott a' klastromokban lenni. Szövettségek tsak igen hamar igen szoross lett: de annak édességét mind a' két részről elrejtett keserűség mérgesítette. Egész órákat töltöttek edgyütt, fel fel sohajtozva, nem mérészelvén kinyoknak okát tudakolni.⁵⁰³ Végre a' Grófné félbe szakasztja a' halgatást.

Viszont gyónásunk, azt mondgya, fájdalomknak nagy részétől megmenthetne bennünket; mind ketten elfojtyuk sóhajtásainkat: illik e Barátnak titkolózni Baráttya előtt? Ezekre a' szókra a' szeméremnek pirossága futtya el Luciliának ábrázattyát, és lesütött szemeinek héjja alá rejté el változását. Ah! de miért, így kezdi a' Grófné' újra szavait,⁵⁰⁴ ugyan miért gyümölcse a' szeméremnek ez a' szép pirulás? annak a' kedves színnek egyedül tsak a' Boldogság' érzését kellene díszíteni. Szóly, Lucilia, ontsd ki szivedet barátnéd' kebelébe,⁵⁰⁵ annak a' barátnédnak, kinek sorsa kétség kívül nehezebb a' tiédnél, de a' ki könnyebbségét lelné tulajdon fájdalomában, ha a' tieidet enyhíthetné. – Mit kívánsz, Asszonyom? osztozom szenvedésidből, de magamnak⁵⁰⁶ nincs miben megbízhatnálak. Egyedül változó egységem okozza lankadtságomat, és hálá legyen az Egeknek már nem vagyok messze végemtől. Ezen utolsó szavait oly mosolyo-

⁴⁹⁹ jelentem meg<, >

⁵⁰⁰ galambot, [Átírás.]

⁵⁰¹ Úgy <tettzik> tettzik

⁵⁰² Grófné <rád> esmere [Javítás a törlés felett; az ékezet emendálása a [Pályám emlékezete II.] nyomán.]

⁵⁰³ tudakozni. [Átírás.]

⁵⁰⁴ szemeit, [Az átírt szöveg bizonytalan olvasat.]

⁵⁰⁵ barátnéd' <keblébe> kebelébe,

⁵⁰⁶ magadnak [Átírás.]

1156 dással mondotta, mely a' Grófnénak egészen meghatotta szívét. Hát ugyan, azt kérde tőlle, tsak abban áll e minden vigasztalásod? Nyughatatlan napjaidnak végét érni, nem akarod megvallani, mi teszi utálttá életedet. Mennyi ideje már hogy itt vagy? – Öt esztendeje, Asszonyom. – Erőszak hozott e ide? – Nem, Asszonyom; az okosság, egyedül az ég, egészen magához akarván vonzani szívemet. – E' szív hát a' világhoz volt e ragadva? – Ah igen is, szerencsétlenségére! – Fojtasd beszédedet. – Mindent megmondtam. – Te szerettedél, Lucília, 's még is ide temetheted magadat? Egy hitesegettet hagyl oda? – A' leghívebb, legnemesebb erkölcsü és legkeletemetesebb halandót. Ne tudakolódjál tovább; látod folyni vétkes könyveimet; szívednek minden sebei felnyitlanak erre az emlékezetre. – Nem, kedves Luciliám, késő immár titkolódnunk. Szívednek legbelsőbb részéig akarák látni hogy vigasztalást tsepegtethessenek belé; hidd el nekem, Lucilia, a' fájdalomnak mérge egyedül tsak a' panaszokban párállik ki, elfojtva pedig annyival emésztöbbsé válik. – Kívánod, Asszonyom? Annyi mint az, sirassad hát a' szerencsétlen Luciliát, sirasd⁵⁰⁷ életét; nem sokára halálát fogod siratni." –

Eddig Báróczi. [478] Megtartottam némelly helyt orthographiáját, megtartottam Erdélyi dialektjét is.

Báróczi nincs többé, de a' kit szereténk, a' kit szeretünk, az halála után is él becsületes embernek. A' mit tehát életében nem adtam ki, kémelésből, tiszteletből, hűségből, el kellene [hallgatnom] most is.⁵⁰⁸ De ő ott van, a' hol a' lélek nem érez gyengeséget, és ha megtisztulva emberisége' vétekeitől jöhetne vissza közzénk, dolgozása' kiadását nem 552 venné bántásnak. [479] Én úgy hiszem hogy alig lehet valami oktatóbb, 's Nyelvünk' kifejlését semmi sem segíheti több szerencsével, mint ha azon egyet minél többen dolgoznak, 's az ügy' barátjai azoknak külömbözésén lesegetik, mit kell tennünk, mit kerülnünk. Kezeken forog a' Báróczi dolgozása, kezeken az enyém elébb 1808. azután 1815., 's hátra van a' harmadik Kiadás; nem az itt a' kérdés, ki dolgozék jobban, Báróczi e vagy én, hanem hogy az öt rendbeli fordítás közt, ide számlálván a' mit Báróczi nekem írásban nyújtott által mellyike jobb, és miért 's miben jobb. Illő azonban nem feledni, hogy én az 1815dikben megjelent dolgozást a' Báróczi' két rendbeli dolgozásai után adtam, 's én annyi gondok, olly sok esztendei törlés és igazítás után, Báróczi a' maga elsőbbjét 1775 előtt 's dolgozására kevés gondot fordítva; hogy én Báróczi' nyomán jártam,⁵⁰⁹ ő pedig maga tört utat. Ha a' koronát talán én nyerném is el, öröмест nyujtanám Báróczinak, mert az ő példája nélkül el nem nyertem volna.

[480] Én a' Báróczi' később fordítását, az 1803.⁵¹⁰ dolgozottat, szorosan tartózkodva az ő szavaihoz, 's belé nem pillantva sem a' francziába, sem az én fordításomba, így adnám.

„Gróf Illetzháznénem régen⁵¹¹ húzá vala meg magát a' Boldog-Asszony' Szűzei' Pozsonyi Klastromjokban. Az a' szelíd, vídám csend, mellyet a' magánynak⁵¹² e' rejtekében uralkodni látott, keserűbbé tette, emésztöbbsé, szíve' gyötrelmeit. Mi szerencsé-

⁵⁰⁷ sirassa [Átírás.]

⁵⁰⁸ [Szövegjavítás a [Pályám emlékezete V.] alapján.]

⁵⁰⁹ nyomán <lattam> jártam,

⁵¹⁰ később <dolgozását>, az 1803. [Javítás a törlés felett.]

⁵¹¹ Illetzháznénem <(de minek ez a' csuda név?)> nem régen

⁵¹² maggnynak [Átírás.]

sek, ugymond, ez ártatlan galambok, kik repüléseket az ég felé vevék! Életek borútan 1156
nap; a' világnak nem ismerik sem örömit, sem fájdalmaikat.

Ezen Istennek-szentelt leányok' számában, kiknek boldogságokat irigyltet, egye-
dül Lucília látszott titkon szenvedni.⁵¹³

MÁSODIK SZAK.

18.⁵¹⁴

[481] Udvari Ágens Bujanovics Károly Úrnak, az⁵¹⁵ Izdenczy József' nagy kedveltjé- 295, 1128
nek, ki Országlási-Tanácsossága alatt mindenható vala, bjelentém hogy köszönete-
met jöttem tenni. – Hamar van,⁵¹⁶ mondá; megírta hogy megírja mikor kell.
Felmetszett 's pántlikával összekötött újú kabátban 's nyakból függő karral, ha ideje
volna is, nem mehetnék. [482] De hogy itt voltam, 's hogy e' szándékkal voltam itt, azt
be fogja jelteni.

19.

Kevés hetek múlva azután hogy a' Váradi ferdőből teljesen helyre állott karral 546, 1148
Semlyénbe visszatértem, [483] anyám Pászthói jószágának megtekintésére küldte ki 302
Heves és Nógrád Vármegyékbe. Ezen útamban meglátogatám Gróf Ráday Pált, 's nagy 304
szépségű hitvesét Báró Prónay Ágnest, a' Csanádi Fő Ispán László és Radvánszky
Rosália leányát, Ludányban, 's Consiliárius Puky Ferencz Urat, Nógrádnak nyugalom-
ra⁵¹⁷ lépett második Vice-Ispánját, Dolyánban, és August. 2dikán Szirákon⁵¹⁸ a' 177, 305
Koronaőr és Ugocsa Fő-Ispán Gróf Teleki József özvegyét Királyfalvi Róth Joannát,
utolsó sarjadékát régi és gazdag familiájának és a' Teleki-ház' egyik nevezetes ága' igen
tiszteletes törzsanyját. Egy egész napot töltvén vele, és magunkban, elholt férjét fes-
tette, 's László és József fivait, 's leányát Báró Meszáros Joannát, Lászlónak lelke' 's
szíve' nagyságáról közönségesen ismert özvegyét, a' Teleki ház' újabb díszét,⁵¹⁹ örök
kevélységét. [484] Minthogy én a' Koronaőrt, 's fivát a' Somogyi Adminisztrátor és
Septemvir Lászlót, igen rég olta ismerém, de nem Józsefet is; a' tisztelő anyja' legin-
kább ennek magasztalására ereszkedik ki, 's annak nagy characterét festegette anyai
tiszteletes kevélységgel. Már az melly szeretetre méltóvá teszi fiamat, mondá, hogy ő
nem tűri soha, ha jelenlétében másról rosszul⁵²⁰ szólnak! Látni akarám mit tenne ha
azt én fognam, 's egy ebédünknel cselekedtem azt, 's fiam kínosan feszenge székén.

⁵¹³ [Hiányzik a záró idézőjel, vélhetően Kazinczy folytatni akarta az önidézetet, hiszen a kézirat-
ban a 113b lap nagyrésze és a 114a oldal üresen maradt.]

⁵¹⁴ 15. [Átírás.]

⁵¹⁵ Iz [Átírás.]

⁵¹⁶ van; [Átírás.]

⁵¹⁷ Nógrádnak <egykor> nyugalomra

⁵¹⁸ és Szirákon [Beszúrás a lap alján.]

⁵¹⁹ újabb <és örök> díszét,

⁵²⁰ rosszat [Átírás.]

1148 Összecsókolám érte ebéd után. – Még ekkor az anyjától és mindenektől magasztalt ifju Cátót nem ismertem, nem láttam; de hittem hogy az anyai magasztalást a' szó' józan értelmében kell venni. A' rosszakról rosszúl nem szóllani nem érdem; kinek kinek a' magáét. Csak a' tett, ne a' személy legyen tárgya kifakadásunknak, minden jól van. Cátó maga elég sok rosszat monda másokról, 's a' mi ugyan dicséretére nem szolgál, még Scípióról is.

304 [485] Ráday kivive kertjébe, 's láttatá velem azt a' vén, azt az igen magasra 's vastagra nőtt nyárfát, melly alatt nagyatyjának atyja Pál, 's nagyatyja⁵²¹ az első Gedeon, 's ez még gyermek, ült. Midőn oda menénk,⁵²² felizene a' Grófnéhoz, jőne közzénk, hogy onokáji is emlegethessék hogy ott mind hárman együtt valánk. Sokáig várakozánk a' Grófné' lejtöte után, 's mindég hijába. [486] Az én Ágnesem ma nem teljesítené először kérésemet! monda nyugtalankodva. Végre jött a' kertészlegény, 's bocsánatkérés-sel, hogy a' Grófnét annyira elfoglalák gondjai beteg cselédjei körül, hogy meg nem jelenhet. Ekkor kifakada hitvese' magasztalásiban. Szinte örülök hogy nem jön, monda, mert a' hely nedves 's az estve hűs; de jer, barátom, tapassz te is tenyeredet a' fára, 's csókoljuk meg alatta egymást. [487] Azt nagy örömmel cselekvém. – Állj századokig szent fa! kiáltám magamban feltekintvén lombos bérczére; 's azt kiáltom most is, de azon toldással, hogy az hirdesse a' később Rádayaknak a' Pál' nemes lelkét is, melegségét, és szeretetre méltó vidámságát, bohóságait, mellyek őtet élte utolsó napjaiig sem hagyták el. – Közönségesen tudva van, melly⁵²³ testamentomot diktála halála előtt kevés napokkal egy vigadni szerető vendége' tollába, 's az ő elvesztét előre kesergő Grófné' sírását, a' Zultánné titulussal, mint változtatá egyszerre nevetéssé.

20.

177, 307, 547 [488] Cancellárius Gróf Teleki Sámuel, Biharnak Fő-Ispánja, Septemb. 20d. megújítja a' Tisztviselői Kart, [489] 's a' Megye' halhatatlan első Vice-Ispánja Péchy Imre, most Septemvir, felállá, 's a' mit senki meg nem jövendőlt, candidálatni sem engedé magát, annyival inkább nem megválasztatni. Bihar az ő érdemeit felejteti soha nem fogja, 's az egész Ország tudja, melly méltósággal viseli a' Vice-Ispáni fényes hivatalt; de a' tisztválasztók éreztetik olykor kéjeiket is, 's az érdem néha ellenségeket is szül. Péchy látta a' mozgást, 's lelkesen pirítá meg hatalmaskodó ellenségeit. Helyébe Beóthy László, az
177, 308, 547 ezébe pedig [490] Második Vice-Ispánnak Dienes öcsém választaték meg. [491] Legjobb volna megújítani a' régibb szokást, 's három eszt. múlva mindég mást ültetni be. Soha sem fordult ki még egy ember kidöltével a' dolog, 's a' mit nem akarnánk, a' halál is megteszi. Osztán a' kilépő, ha kilépe is, használ és szolgál.

1146 [492] Báró Vay Miklós is megjelené Váradon, 's a' mint beért, engem az úczán lele. Mingyárt ott veve fel szekerébe, 's kegyessége szerint úgy kíváná, hogy míg Váradon lesz, elválhatatlanúl együtt legyünk.

⁵²¹ Pál, 's <maga is> nagyatyja

⁵²² menék, [Beszúrás a szó alatt.]

⁵²³ van, <hogy> melly

Egy estvét a' Cancellarius' társaságában tölténk és az Erdélyi Statuum Praesidens 1146 Gróf Teleki Lajoséban, kit akkor láték, sok esztendei óhajtásaim után, először. Első pillantással visszatoló, de tovább nem az. Jelen vala ennek fija is József, veje Radvánszky Théréznek, Szerencsy Franciscának férje. Én ezt, közelítvén a' vacsora' ideje félre vontam, 's megkértem, hogy készüljön neki előre, 's midőn székét fogunk, kezdjen beszédet Vayval külföldi utazásairól, hogy a' vacsora idejét haszontalan csevegések ne lopják el. Azért⁵²⁴ kérem erre Telekit, mert félek hogy ha ismét én kezdem, mint mindég mikor Vayval vagyok, ez azt végre, és épen itt, alkalmatlannak vehetné. Teleki örült a' gondolatnak, 's megígérte a' mit kértem.

Teleki Vay mellé esett az ülésben, én Teleki Lajos Exc. mellé, 's én az ifju Gróffal áltellenben. Inték hogy kezdje; 's az vissza inte hogy nem leli magát. Féltém a' megelőztetést, 's azt kérdém Teleki Józseftől, melly esztendőben vala Angliában. – Angliában? mondá Vay, meg nem sejtven fortélyomat, 's a' beszéd folyt végig a' vacsorán.

Midőn mi két Teleki Józsefek, én és a' sógorom (a' feljebb emlegetett Rót⁵²⁵ Joanna 109 magasztalt fija) Londonban Herschelnél vezetetténk fel magunkat, és a' híres mathematicai szerek csinálójához Ramsdenhez, megértvén eggyike is másika is hogy magyarok vagyunk, első kérdések az vala, ha ismerünk e egy Indzsínir Kapitány Báró Vayt, 's hallván hogy nem csak ismerjük, hanem vele atyafisági viszonyban is állunk, nincs olly neme a' szivességnak, mellyet erántunk teljesíteni készek nem valának. Vay nem az által kötelezé le Ramsdent,⁵²⁶ hogy tőle sokat vásárla, hanem hogy vele sokat dolgoztata, és a' mit Ramsden maga hirdete, hogy az új szerek' problémáit adván fel neki, a' munka alatt algebrai számolgasásban segítette is. Így történt, és így történhete, hogy Vay olly portékákat hozott honjába, mellyeket a' Ramsden szülő-földje sem bír. A' Göttingiak 1793. Zsolczáról kértek kölcsön egy illy szert, hogy bizonyos experimentumot tehesenek, és azt Vaynak vissza is küldötték. – Midőn Vay 1792. másod ízben hagyá el Londont, 's a' Klopstock' láthatásáért Hamburgnak vette tengeri útját, 's onnan fordúla le Göttingába; az akkor ott tanuló két Királyfi, tudván mit hoz Vay az ő hazájokból, 's ezt előbb tudván mint Vay oda megérkezék, ötet és az ő kedvéért az egész Professori Kart⁵²⁷ ebédre hívák meg. Asztal után tudakozni kezdék, ha nem lehetne e látniok a' mit Ramsdentől hoz. A' Londoni üveges hintó tehát előállott a' magazinnal, melly illyekkel volt nagy részben megtömve. Egy más ebéd alatt tapogatózni kezdének, ha ezek közzül a' Göttingi Universitas nem vásárolhatna e meg némelly darabokat. Vay csak azért sem csonkítá meg gyűjteményét hogy hazája olly portékák birtokával dicsekedhessék a' mit Göttinga is írғыle.

Tudta a' valóban nagy ember, a' mit nem csak a' nagy ember tud, hogy a' tudományoknak nincs neme, melly tekintetet és tanulást nem érdemel; de azt is tudta hogy jót egyedül attól várhatni a' ki nem szórja el erejét, hanem körültekint ugyan az egész végig járhatatlan mezőn, de fáradhatatlan gondokkal egynek fekszik. Ő a' Mathezis és a' Gazdasági Tudományokkal akara hazájának szolgálni. A' Szép-Mesterségekre gondjai ki nem terjedének, midőn én azt vítatám hogy az úgy nevezett solidus Tudományoknak

⁵²⁴ [...] [Átírás.]

⁵²⁵ emlegetett <Rót Jo> Rót

⁵²⁶ kötelezé Ramsdent, [Beszúrás a sor felett.]

⁵²⁷ kart [Átírás.]

1146 is a' Poesis és társai készítik el az útát; fonák dolognak mondá festésekről 's faragásokról gondoskodni, míg jól épült házaink nincsenek. Eggyikünknek és másikunknak mennyiben van igaza, kiki érti. Vay, a' mondottak szerint, Londonban a' Gazdaságot tanulá, mint Párizsban a' Chemiát, 's ott és itt azokkal⁵²⁸ társalkodék leginkább, a' kik e' kettőben voltak nagyok. Erszénye kész vala minden áldozatok' tételére, 's ezzel olykor tiltott lakatokat vere le, mert a' tudományok' kincseihez az egész emberiségnek jusa van; az olyan nem csak feltalálójáé. Landsdownnak falusi jószágában heteket töltött, hogy lássa is a' mit mestereitől halla; Banksnek szoros ismeretségébe, barátságába juttatta el magát. Londoni elsőb útjával nem csak a' Fonó-szer' modeljét lopta ki, hanem órákat is hozott, pisztolyokat, kardokat, apróbb és nagyobb késeket, ekéket, kapáló-boronát,⁵²⁹ kerti és mezei vetemény magokat; 's ezeknek nagy részét mahagóni gerendákból összerakott ferslágokban, minthogy a' betűt-tisztelő nép' törvényei szerint, a' fától kelle vámot fizetni, de a' ferslágtól nem kelle; 's mind ezek Fiuménál rakatának ki hajóból.⁵³⁰ A' hétszáz forint árú magok mind kicsiráztak 's megromlottak vagy a' hosszú tengeri út alatt, vagy a' mi hihetőbb, míg Fiuméből Pestre tétetének által. Azok tehát most⁵³¹ báldog szelenczékben hozatának meg és most tengelyen. Kevés haszna lett az ekének is és egyéb gazdasági szereknek. Jelen valék Zsolczán, Borsodban, midőn legelébb szántának vele. Ezt két ökör voná, a' szokottakat hat. Vay szélyvel veré az ángoly ekét, mert bérese panaszkodott, 's maga raká össze, 's a' béres' panasz megszűnt. Ökrömnek könnyebb, mondá ez, de karomnak nehezebb. És minthogy a' béres nem az ökör' könnyebbségét nézi, hanem a' magáét, mi vala természetesebb, mint hogy a' Vay' próbatétei végre is haszontalanokká levének, 's az Angliából hozott szereket el kelle vetni.

Vay Miklós Patakon tanúla, 's elszökött onnan, mert Praeceptor a' Cellárius' Vocabulumariumával kínzotta. Az Algebra miatt el nem szökött. Bécsbe vitetett onnan 423 1776ban, a' Leingrúbeni Academiába. Esztendő múlva azután meglátogatám. Eggyik Tanítója, rojtos karddal és kalappal, lelépegete a' grádicson, midőn én fel. Csizmát látván lábamon, még pedig sarkantyúst; a' németek akkor czipőköcskében jártak; szóba erede velem, 's beszéllé⁵³² melly álmélkodásra⁵³³ ragadtatának midőn Vay kezek alá jutott és exáment ada itt. Én viszont Vaynak mondám el, ki épen a' kertben múlata társával. Gyanítám, mondá, hogy velem valamennyire meg valának elégedve, 's kevélykedve honommal, [kérdésekre hogy mind azt hol tanultam,]⁵³⁴ azt felelém nekik, hogy a' Bernoulli tanítványától és Patakon. Ez Szilágyi Márton vala, fija a' Superintendensnek Patakon. Vay nem felejté a' hol illett, hogy ő magyar, de nem hitte hogy mind magyar a' kinek bajusza van.

Himlő által kisded korában elgyengült jobb szemét Belgrádnál az éjszakázások és erőltetett munka még inkább elgyengítették. A' Bécsi Orvosok nem merék bízni.

⁵²⁸ Chemiát, 's azokkal [Beszúrás a sor felett.]

⁵²⁹ ekéket, <boronáló> kapáló-boronát,

⁵³⁰ hajój [Átírás.]

⁵³¹ Azok most [Beszúrás a sor felett.]

⁵³² velem, 's <beszédbé .> beszéllé

⁵³³ ál[.]élkodásra [Átírás.]

⁵³⁴ [Szövegjavítás a [Pályám emlékezete V.] alapján.]

Így 1790. Párizsba utazott, 's Leopoldnak Frankfurti koronázására jelent meg. Beteg szemét végre is kénytelen vala kivétni. 1146

Párizst elsőben 1786. látta a' téli 's tavaszi hónapokban. Elkíséré XVI. Lajost Cherbourgba ő is, megtekinteni a' révet, melly ott nyitattott. Onnan lement Languedokba, a' csatornát szemlélni. Ekkor is látá Londont, 's Bécsbe Júniusban 1788. ére vissza. Az 1792diki Dietán Követje vala Borsodnak, 's 1796.⁵³⁵ a' Szabolcsi Felkölteket vezérlé, mint Obersterek. Tudva van, serge melly előmenetelt teve a' hadi-gyakorlások' megtanulásában, és kevés hetek alatt. Az 1805. Dietán Generálissá nevezetett, 's az Ország-Gyűlése rá-bízá a' Tisza' folyamátja' jobb intézését.

Az asszonyi szerénység kevésbbé⁵³⁶ tűri a' kitételt, 's a' Hasonlíthatatlan felől szállani tiszteletem tilt. Atyja' testvére Fő-Vadászmester a' Bádeni Nagy-Herczégsgben, mint nálunk az illynemű foglalatosságokról elnevezett Ország-Nagyjai, 's Báró Adelsheim Joanna azon Udvarnál neveltetett, hol az Orosz Császárné, Svéd és Bajor Királynék. Két gyermekeket, Miklóst és Lajost, maga ez a' nagylelkű 's érzésiben is nyelvében is egészen magyarrá vált asszony nevelte, 's a' Patakon,⁵³⁷ Heidelbergben és Pestalozzinál tanult Szilvási Szabó János Úr.

Született Vay Miklós 1756. Septemb. 6d.; megholt Pesten 1824. Május' 11dikén, Consiliárius Vay Abrahámtól és Csegei Gróf Was Annától. Atyjáról testvére vala a' gyermektelen Istvánnak, ki a' Pécsi Kerület⁵³⁸ Iskolájának Kir. Fő-Directora vala; mind atyjáról mind anyjáról legifjabb testvére⁵³⁹ Danielnek, elébb Báró Korda Annának, 's ennek halála után a' Gróf Wartensleben Generális' és Gróf Teleki Klára' Eszter nevű leánya' gyermektelen férjének, és Septemvir⁵⁴⁰ Vay Józsefnek. Dániel és Miklós Bárói nevezet adának magoknak: József azt nem akarta.

Nemesbb gondolkozású, nemesbb érzésű halandó kevés volt. Nem foghatá meg mint lehet rútat tenni.

21.

[493] A' Jénai Mineralogiai⁵⁴¹ Társaság ezen eszt. engem is megtisztele az által hogy társának fogada, 's leküldé Diplomáját. Érzettem hogy a' megkülömböztetést nem érdemlem, 's megköszöntem a' társaság' tagjainak⁵⁴² kedvezéseket, de visszaírtam hogy azt el nem fogadhatom. Céljok jó vala; több barátokat akartak szerzeni az ügynek; de azt én elő⁵⁴³ nem segíhetém. 119, 129, 177,
310, 1148

⁵³⁵ 1792. [Átírás.]

⁵³⁶ kevésbbé [Az ékezet törölve.]

⁵³⁷ nevelte, <Patak> 's a' Patakon,

⁵³⁸ ki Pécsi Kerület<ben> [A névelő és az aposztróf sor fölé írt beszúrás.]

⁵³⁹ anyjáról testvére [Beszúrás a sor felett.]

⁵⁴⁰ septemvir [Átírás.]

⁵⁴¹ Jénai <Literaturai [?]> Mineralogiai

⁵⁴² [/]agjainak [Átírás.]

⁵⁴³ de azt <elősegélni nem illett> én elő

22.⁵⁴⁴

123, 177, 311, [494] Az esztendő’ utolsó heteiben rám jöve egy inhideg Ér-Semlyénben, ’s éle-
708, 1148 temet most Dr. Szent-Györgyi József Úr tartotta meg,⁵⁴⁵ mint tizennégy eszt. előtt
Vicay, Kassán.⁵⁴⁶

ÖTÖDIK KÖNYV.

MDCCCIV–MDCCCXV.

ELSŐ SZAK.

1.⁵⁴⁷

MDCCCIV.

119, 185, 203, 1162 [495] Az Ország-Gyűlése’ végezése szerint minden Vármegye téteté a’ Népeesség’
Conscriptióját, ’s Bihar a’ maga Táblabíráji közzül engemet is kikülde, mellém adván
Baranyi József Urat azon tájra, melly Debreczen és Várad között fekszik.

280 [496] Gyakran megfordulván így Debreczenben, kértem a’ hivataljából kilépett Prof.
Sinai Miklóst, hogy Silvester (Erdősi) Jánosnak deák nyelven írt és Nagy-Szigetben⁵⁴⁸
kiadott Magyar Grammatikáját, melly nála találtatik, és sohol egyéb helyt nem, vagy
nékem engedje hogy lemásoltathassam, vagy számomra maga írassa le. Megígérte az
utolsót, de ámbár a’ könyv kisdéd, nem teljesítette a’ mit ígért, ’s láttam feleleteiből
hogy azt teljesíteni nem is fogja. A’ tudós savanyú embert most igen terhes nyavalya
203 éré. Éltem az alkalommal, ’s rá vevém fiját, hogy tégye meg a’ mit atyjának ígéretei után
jusom vagyon várni, kívánni. [497] Ez megnyeré Derecskei Rector Obernyik barátját
hogy kérésemet teljesítse, ’s így kiadhatám azt Pesten 180 ,⁵⁴⁹ Magyar Régiségek és
Ritkaságok’ czimje alatt, nagy öröme ügyünk’ barátjainak, és kivált Révai Miklósnak.

547 [498] A’ könyv Sinainak halála után, sok egyéb becses bár⁵⁵⁰ kisdéd’ portékájival, a’
Debreczeni Consul Fáy János Úr’ birtokába méne által, ’s több nyomtatványa a’ mun-
kának mind ez ideig sem találtatott. [499] Ez eggyet is eggykori birtokosának fősvény-
sége tartotta meg, melly a’ vékony könyvet egy vastagabb megé kötteté, hogy annak
kénytelen ne legyen új táblát adni.⁵⁵¹

⁵⁴⁴ 22. < 32. >⁵⁴⁵ Úr<, Debreczenben> tartotta meg,⁵⁴⁶ [A 118b oldalon csak a 22. fejezet található, az oldal nagyrésze üres.]⁵⁴⁷ 2. [Tollhiba.]⁵⁴⁸ [A „Nagy-Szigetben” után a dátumnak hely van kihagyva.]⁵⁴⁹ [Az évszám utolsó számjegyének hely van kihagyva.]⁵⁵⁰ [...] [Átírás.]⁵⁵¹ hogy annak <új> táblát <ne legyen> adni. [Javítás a törlés alatt.]

91.

[Pályám emlékezete IV.]

[Kazinczy Ferencz' autobiographiája].¹

[1–6]

[7] Ifjaink, szeretvén az archaizmust, melly őket a' XIX. század' embereiből a' XVI. és XVII. század' embereivé változtatja, hihetőleg örvendeni fognak ezen nyakkendő' felkötése historiájának; 's az neki bátorit elmondanom, millyen volt neki és Baranyinak egyéb öltözete is; mert elvesztvén ujságát az említett két század' viselete, kénytelenek lesznek a' XVIII-dikéra térni, közelébb már hozzánk.

[8–20]

[21] Semlyénben volt iskola, 's én annak mestere alatt kezdém el tanulásimat. Az alatt, míg a' nagyatyám a' diétán múlata, nekem jöve egy gonosz himlő, 's elakasztá tanulásomat. Kigyógyulván Makódi nevű predikátorunkhoz hordatám el magamat; mert az eléggé gyenge volt minden látogatásom' végével könyveiből kitépni a' rézmetszéseket, és egy illyennel eresztetni haza. Midőn nem vala többé mit kitépni, a' foliókötetek' veres betűkkel is nyomtatott czímlapjukat tépte ki. Még emlékezem, hogy valamikor bazeli nyomtatású könyvet nyitottam meg nála, a' Haase által metszett hosszúkas betűkkel, 's az Imhof Rudolf műhelyéből, azzal a' szépfejérségű papirossal, olly gyönyörködéssel tudtam azt nézni, mellyet senki sem érte, 's visszaemlékezvén ezen öröimre, erősebben hiszem, hogy későbbi szenvedelmink lelkeinkben embriókként fekszenek. Az idő ezt sem fogyasztotta, sőt naponkint neveli.

[22]

[23] Atyám úgy hitte, 's igen igazán, hogy gyermeki korban legjobb nyelveket tanulatni; mert az kolcs minden tanuláshoz; 's ezt a' lelketlen embertől is vehetjük.

[24] Mind atyám, rossz német, mind a' tót deák, legjobbnak láták kézikönyvül lutheránus vallású nagyanyámnak egy sok rossz rajzolatú Bibliáját tenni előnkbe, 's én inkább szeretve a' képet mint a' könyvet, a' képek mellé megolvassám a' felidézett helyeket is, hogy a' képek' jelentését értsem. Nem értvén a' német-Bibliát, kihordatám a' magyart is az atyám' lakjából, 's addig olvasom együtt a' kettőt, míg végre a' németet segéd nélkül érthetém. A' Mózes, és az Apocalypsis' könyvei voltak legfőbb gyönyörűségek; mert ott a' történetek epicus nagysága mulatott, itt pedig phantasiám gyuladozék lángokra; de nem sokára azután a' próféták lyrai tüzei ragadozának el. [25] Némelly atya nem fogja tudni, hogy a' Biblia olvasása a' gyermeket mint készíti poetává, 's arra adni intést nem rossz. Nem olvashatják a' könyvet több haszonnal soha, mint gyermeki éveikben, de bár eszes ember' vezetése alatt.

[26] Atyám religiosus ember volt, 's meleg tisztelettel viseltetik mind az iránt, a' mi szent, nagy, és jó, 's a' vallásoságot, és a' poezist ez a' pont egyesíti. [27] Keblemben így apolgatá egyik érzés a' másikat, így az atyám, 's talán a' nélkül, hogy azt maga is tudná, mind a' kettőt. [28] Melly szent emlékezetek lebegnek még ma is körül, midőn az jut eszembe, hogy télben menvén a' templom miatt Ujhelybe, 's ez miatt igen korán indulván meg hazulról, kikelni látánk a' napot a' horizonon, 's atyám poetai festésekre vala

¹ [A szövegközlő Ináncsi Pap Endre címadása (?).]

398, 401, 453, 721, 899 elkapva. [29] De az ő religiositásához, a' boldogtalan idő' geniusához képest, melynek okát kitalálni mi nehéz, hozzácsatlá magát a' theologia, 's az mindent elrontott. Nem jöhetne ugy idegen vallású vendég hozzánk, sem mi nem szállánk meg soha idegen vallású háznál, hogy ebédnél, vacsoránál, csemege gyanánt, theologiai feszegetések ne hozódtak volna elő. Ez megzavará az én fejemet is, 's olly tudós theologus levék, hogy borzadozom azon esztendeimre emlékeztvén. Kész voltam volna martyrságot szenvedni képzelt dogmáimért.

VII.

398, 408, 448, 474, 563, 722 [30] Mind a' mellett, hogy az atyám' és vendégei' birkozgatásaikban meleg részt vevék, sokkal kedvesb vala nékem azt hallani a' mit atyám, ki szerete beszélni 's két óráig is elülni az asztalnál, nekünk ebédjeink, 's vacsoráink mellett 's a' szekeren Thuanusából és egyéb olvasásaiból mondogata; olykor azt is, a' mi nevezetes atyjával 's anyjával, 's házunk' régebben élt tagjaival, különösen a' már említett Péterrel történt. 'S mig Dienes és Szirmay Andris tányéira hajolva elszunyadának a' vir doctissimus pedig pipájához ásítgatott, én az efféléket elolthatatlan szomjal hallgatám.

[31–33]

390, 412, 448, 564, 902 [34] Atyánk bennünket mu'sikára is tanítatott volna, de ujjaink rövidebbek valának, mint hogy a' violin' nyelét áltérhessék, legalább mesterünk nem segíté ki az által, hogy kisdedebb violint adjon kezünkbe, 's így kénytelenek valánk azzal elégedni meg, hogy egy mind két szemére vak mu'sikus az egyenes furulyán taníta meg néhány nótát elfujni.

[35–39]

392, 416, 452, 477, 567, 726, 914 [40] Eloszlának a' vendégek, de bennünket azontúl egy hétig tartóztatott a' generalisné. Onnan Pestre menénk be, 's Komjáthy azt cselekedte, a' mit száz nevelő közül kilenczven nem fog; nem magára volt gondja, hanem arra, hogy mi lásunk. Így történt, hogy látám a' piarista Horányit, kit már ismertem volt hírében; 's hogy láthatám, hallhatám, útam egyik nagy szerencséjének tekintettem. Gödöllőn megtekinténk minden szobát, 's Aszódnak vevénk útunkat, a' testvér két Podmaniczkyakhoz, Jánoshoz, és Sándorhoz, 's ismeretekben meggazdagodva csak karácsonyra érénk szüleinkhez.

[41–45]

452, 919 Eltemettetett Martz. 27d. a' felsőregmeczi templom' éjszaki' fala alá, kívül. [46] Született Vinnán, Ungvárbán, familánknak ungvári viceispán Kazinczy Andrásné szül. 401 Eödfönfi Vinnay Erzsébet által ránk szállott birtokában, 1732. Febr. 9d. Szelid és szep-lőtelen lelkű férfi, hív férj és hív atya, 's ment vad korának örömeitől, nem kártyázott, én nem ivott, a' mi akkor közönséges vétke vala öregeinknek 's ifjainknak; jobb asszonyaink előtt, kik őtet tarták minden társai közt a' táj' szeretetre legméltóbb ifjának, igen kedves, 's a' culturának nagy barátja minden nemben. Nőtelen korában musicust tarta maga körül, 's maga nemesítgeté kertjét messzéről is hozatott gyümölcsfaival és itt még nem ismert virágokkal. Már a' dietán ismertetett a' nagyatyámtól; mert szerete forogni a' jók körül; prokátornak felesküdt, de egyedül hogy anyjának tégye azt az örömet. Hivatalt, akkor, nem viselhete.

[47]

[48] Ha ki a' classicusok' olvasásába bele szeretett, hogyan találhatná az örömét olly leczkézésekben, mint a' patakink ekkor valának? Irtóztató! irtóztató! A' theol. professor öt esztendők alatt ment végig a' maga tudományán, 's minden fél eszt. múlva új tanítványok jövének által keze alá. Hogy az ilyenek, nem tudván a' mi áltjövések előtt tanítatott, nem használhatják a' mit hallanak, arra a' professornak nem vala gondja; az ő gondja az vala, hogy a' mit ő tanít, egy szép és nagy systemai könyv legyen. A' historiák' professora örökké beteg vala, 's nem volt supplense; ő tanítá a' természeti törvényt is, még pedig Grótiusnak vastag könyvéből: De Jure Belli et Pacis, mellyen betegeskedései miatt tiz eszt. alatt mehele keresztül. 'S nem magyarázá, hanem olvasá a' könyvet, 's egykor két levelet fordíta egy helyett, 's meg nem sejté botlását. A' philosophia professor Szentgyörgyi István, igen széles tudományú 's szeretetre igen méltó ember, de cathedrájában tudós ember volt, 's csak a' cathedrán kívül eszes; valóban tanításából 's munkáiból nem lehete azt tanulni, a' mit adhatott volna. A' negyedik is igen tudós férfi, 's egészen elkészülve arra, a' mire állítatott, de ötet nyersesége miatt hallgatni senki nem akará. [49] Illyen volt akkor Patak, 's mind azoknak panaszaik szerint, a' kik ott egy időben valának velem. De ha a' leczkéken nem tanulhatánk is a' mit kelle, Patak még is jó hely vala az ifjaknak; mert gazdag bibliothecája lévén és sok deákjai, a' kik vezér nélkül tanúlgattak, egyikünk a' másikánál gyújtá meg gyertyáját.

[50]

[51] Némelly társaim nagy gyönyörűségeket lelék a' Mészáros Ignác' németből fordított Kártigámjában, 's a' mi szobánkban 's a' velünk együtt lakó Kézmárki deáknak olvasák a' fesz' és pöf' czifráitól dagadozó könyvet. Nem volt szebben irt magyar könyv, nem volt lelkesebb, nem volt gyönyörködtetőbb román széles e' világon. Tetszett nekik az az olvadozás, 's azok a' czikornyás declaratiók, 's a' szép rableány' hideg begyeskedése. Én nyugalomban űzém rajzolgatásimat, 's midőn tudni akarák, mint maradhatok én, míg ők lángodoznak, hidegen, kimondám, hogy én azt a' haszontalan czifrát, 's azt a' visszás dagályt szépnem nem ismerhetem.

Azonban ez a' Kártigám legelsőben támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lesném, mennyiben alkalmas már nyelvünk azt adni, a' mit más nyelvek adhatnak, 's látni akarám magyar könyveinket a' bibliothecában.

Gyöngyösi, 's azon kiadásban, mellyet a' vásárokon szürjeiken 's ponyváikon árulgatnak a' kofák. – Alkotásai nem jók, 's az a' sok haszontalan fecsegés öldöklő, de nyelve gyönyörű, kivált a' hol római példák lebegtek előtte. Ollyan, mondám, mint a' hibás rajzolatú, de szépen festett kép. 'S minél tovább olvasám, annál inkább győzöttem meg az iránt, hogy szépen magyarul is az irhat, a' kinek beszédén az idegenek szépségei álsugárlanak. Mert széppé nem az teszi e a' palinodia' első gyönyörű stropháját, hogy ott a' beszéd eltávozik a' közbeszédtől, 's tele van rómaiaktól tanult inversiókkal! Vegyük el ezeket, 's mi marad fenn, a' mi gyönyörködtessen? Azonban hogy íróvá tegyem magamat, annyival inkább hogy költővé, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihettem, hogy azt bár ki szerencsével merhesse.

[52–57]

[58] Ezen utazásim le Biharba, és vissza, juttatják emlékezetembe egy hős vadásztettetemet, mellyhez hasonlót a' két rokon hazának számtalan nimródjai közül egyetlen

⁹⁶⁷ egy sem fog maga felől mondhatni. A' dicső tettnek álljon itt örök emlékezetet érdemlő napja is.

Nyíradony és Acsád közt hajtván el kocsisom, 1783. Májusnak 14d. cselédink felkiáltának, hogy egy nyúl félénk szalad, a' szekéruton. Kaptam a' puskát, 's midőn a' nyúl félre ugrott, úgy lőttem rá, a' szekeremből, hogy mindjárt felfordult. 'S ez egynél hosszú egész életemben többet nem lőttem.

Benne lévén a' dicsekedésben, el kell mondanom azt is, hogy mint kell elfogni a' pagátot; nem tudom, bort nem ittam, késő öregségemig, 's a' pipa' bűdös gyönyörűségét nem ismerem; 's mind ezeket nem tudós gőgből, hanem mivel szüléim nem engedék, hogy rájok szokjam, 's nem értem, mért kell szükségünk számát szaporítani, holott elég van, ha kerüljük is. De nem voltam félénk lovagló, nem ügyetlen.

[59–82]

92.
[Pályám emlékezete V.]
[Biographiam]¹

[1]

[2] Olly dolgok, mellyek a' mai renddel ellenkeznek, de nem mentek rosszabbúl mint a' mostaniak. Bossányi Censor volt. 717,889

[3–5]

[6] A' mi pantalonos ifjaink, szeretvén az archaismust is, melly őket a' múlt század' embereivé változtatja, hihetőleg örvideni fognak, ha hallják a' mit ezen fátyol-nyakkendő² 's felkötése felől beszéltem; 's az neki-bátorít elmondani, egyéb öltözte is, néki és Baranyinak, millyen volt. [7] – Mentéje nadrága mindég azon-egy színből; búzavirág szín, arannyal, ifjabb esztendejiben, később vas vagy dohány színű, selyemmel, de mindég rojtosan. A' Gyűlések' napján 's a' Debreczeni sokadalmakban lebegő³ mente, dolmány, veres selyem⁴ sinórból vert öv, kard és nádpálcza; így, mondom, a' vásárlók' tolongásiban is, mintha az is paráde' helye volna; a' háznál az ingre öltött, és nyakától fogva a' gyomrán végig⁵ begombolt, csak czombjáig érő nyusztos mente; lajblí az ő testén soha sem volt. Csizmája mindég fekete kordovány, 's mindég arany sinórral és sarkantyúval, 's egészen térdig érő. Télben nyárban fejét egy sinkónak csúfolt alacsony kalpag, csak a' legforróbb napokon háromszögű kalap, mellynek hátulsó karimája a' kupak felé horpadott. – [8] Baranyinak öltözetére csak a' Váradi Gyűlésen emlékezem: világos-kék lebegő mente, dolmány és nadrág, veres öv, veres kordovány csizma. Így üle a' kopasz, ősz bajuszú, veres bibircsós arcú, kisdéd kövér öreg a' Vice-Ispányi székbén.⁶ – [9] A' nagyatyám⁷ termete szálás, karcsu; sasorrú; haja egykor szög, most utolsó szálíg feje, szemei kékek; hangja igen éles, tiszta. [10] Sem Bossányi, sem Baranyi nem nevettek soha; 's az elsőbb peczkesen álla mindég, 's erőltetés nélkül, teljes nyugalomban. 560, 681, 395, 403, 447, 473, 560, 719

[11]

[12] A' nagyatyámnak születése is portentósus vala. Anyja, közelítvén a' szüléshez, magát 1703. Ér-Semlyénből⁸ Pest Vármegyei jószágába Tápio-Györgyére⁹ kísérteté testvérevel Péchy Mihállyal. Az valamelly tó körül kacsákat láta meg, 's az asszony a' kocsiban a' puskaszóra megszülé gyermekét. Felvetvén szemeit, meglátá a' kacsát, 's eljajdúla hogy kacsát szült. – Iskolájit¹⁰ a' Debreczeni Collégiumban végezte, 's igen 167,718

¹ [A „Biographiám” cím idegen kézzel írva, utána: „(A sarkán van.)”, vagyis a kéziratkötet gerincén.]

² fátyol-nyakkendő [Átírás.]

³ sokadalmakban <(vásár, 's nagy vásár)> lebegő

⁴ veres <öv> selyem

⁵ fogva végig a' gyomrán [A szórend számozással javítva.]

⁶ bibircsós/. arcú öreg a' Vice-Ispáni székbén. [Átírások; a „kisdéd kövér” lap tetejére írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁷ nagy atyám' [Kötőjellel javítva.]

⁸ magát Ér-Semlyénből [Beszúrás a sor felett.]

⁹ jószágába <Tó-> Györgyére [Javítás a lap szélén, korrektúrajellel beszúrva.]

¹⁰ – <Első> Iskolájit

292, 718, 889 nagy reménységek alatt. Onnan Pozsonyba ment, német nyelvet tanulni, 's tapasztalván hogy magyarok közt a' német nyelv rá nem ragad, Bécsbe. Rokonunk Personális Száraz, egyet értve Protestáns vallású anyjával, az ifjat arra bírák,¹¹ hogy atyai vallását hagyja el, melly a' Szent-István' templomában méne véghez. – Megholt gutaütésben 1786. Ér-Semlyénben, Június' 13d., életének¹² nyolczvankettedik esztendejében.

22, 718, 893 Baranyi Gábornak egy csomó levelei vagynak kezemben, mellyek mutatják lelkét 's érzéseit, 's az akkori időknek szép képei. Minthogy azok nem nyomtatás alá valók, álljon itt helyettek egy nevezetes, és maig is emlegetett szava: – Vádoltatván, menté magát, 's írva: *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem adsecutus, ministerio, quod illi postulant, subesse nec possum, nec volo. Votorum libertatem non*

22, 718 *impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* – Egy munkájában azt beszéle,¹³ hogy midőn az a' seregecske, mellyben ő is szolgált, egy váracskára alá jutta, 's látták hogy azt ők meg nem fogják vehetni, egy huszár, a' híréért, a' várra sütötte pisztolyát, 's oda hagyták. *Ita factum*, mond Baranyi, *ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discederemus.*

[13–21]

681, 899 [22] Atyám úgy hitte, 's igen igazán, hogy gyermeki korban legjobb nyelveket tanulatni, mert az kolcs¹⁴ minden tanuláshoz, 's nyelv a' kisedekorúságban tanulatik legtöbb sikerrel. A' több holmit könnyű utána pótlani: nem ezt, ha ekkor mulatjuk el; 's ezt a' lelketlen embertől is vehetjük.

409, 563, 681, 721 [23] Mind az atyám, rossz német, mind a' tót Deák, legjobbnak láták kézi-könyvül Luthránus vallású nagyanyámnak egy sok rossz rajzolatú Bibliáját tenni előnkbe, 's én, ki inkább szeretém a' képet mint a' könyvet, a' képek mellé megolvassam a' felidézett textust is, hogy tudjam, mit jelent a' kép. Szerettem ugyan a' históriákat is, kivált a' Zsidók' történeteiből, de mint ragadtatám el midőn a' Proféták' poetái szépségű könyveivel ismérkedém meg! Nem értvén a' német beszédet a' mint kellett volna, kivittem az atyám' magyar Bibliáját, 's addig olvasám, míg a' németet is érthettem.

[24–28]

564, 723, 902 [29] Ha más emberre volt volna bízva nevelésünk, 's ha Subrectorunk Hellner Illyés, később Eperjesi Predikátor, gonddal volt volna házi-nevelésünkre¹⁵ is, 's megismertett volna a' Gellert' 's Rábener' írásival, mivé nem lehetett volna emelkednünk.

[30–43]

420, 454, 480, 570, 683, 727, 924 [44] A' ki a' Classicusok' olvasásába belé szeretett, hogyan találhatná az örömet az olly leczkézésekbe mint a' millyenek akkor valának a' Patakiak? Irtóztató! Irtóztató! A' Theol. Professor öt eszt. alatt ment végig a' maga tudományán, 's minden fél esztendő mulva új tanítványok jövének keze alá. Mi gondja volt neki arra, hogy a' tanítvány tanulhatja e 's tudhatja e a' mit ő tanít? A' Histor.¹⁶ Professora örökké beteg vala, 's nem volt Supplense. A' Philos. Professor volt az az egy a' kitől tanulni lehet, de az a'

¹¹ arra <ke.> bírák,

¹² Ér-Semlyénben, életének [Javítás a lap szélén, korrektúrajellel beszúrva.]

¹³ beszé<l>lé,

¹⁴ az <a'> kolcs

¹⁵ há[.]i-nevelésünkre [Átírás.]

¹⁶ Histor<iarum>

cathedrán¹⁷ tudós ember volt, 's csak a' cathedrán kívül volt az eszes; a' negyediket nyersesége miatt senki nem hallgathatá. [45] Így Patak, 's ezt nem én magam mondom, hanem mind azok a' kik egy időben valának ott velem, csak annak használt, a' ki nem a' köz leczkéken, hanem szobájában tanúlt, 's nem a' mi parancsoltatott, hanem a' mire hajlandósága 's céljai vonszották.

[46]

36, 420, 455, 480,
570, 683, 727, 924
480, 571, 683, 727

17.

[47] Némelly társaim, de a' kik négy öt esztendővel idősebbek voltak 's égtek lyánykájikért, nagy gyönyörűségeiket lelék a' Mészáros Ignázt' Kartigámjában, 's gya-korta a' mi szobánkban 's a' velünk lakó Kézsmárki Deákkal olvasgatók a' feszt' és pőf' czifrájítól dagadozó könyvet. Nem volt szebben írt magyar könyv, nem volt lelkesebb, nem volt inkább gyönyörködtető Román széles e' világon! De én, ki¹⁸ már akkor ismerém a' Róma' Költőit, és a' ki önmagam' indításából 's mester nélkül görögül is annyira megtanultam hogy olvashatám 's érthetém Anákreont, ebben az ő gyönyörködése-ikben nem találhaték semmi mulatságot; sőt kimondtam nekik hogy Kartigámot sem alkotása, sem dagályai 's a' haszontalan cifra miatt szépnek nem ismerhetem. Szántak tompaságomért, de sem ők¹⁹ nem térítgetének engem, sem én nem őket, 's míg ők a' Tuszanói Herczeget kíséreték a' szép rableányhoz, 's declamálgták szerelmes lángo-lásait, én egy udvarházat rajzolgatók, mellynek épületeire az udvar' közepén álló lám- 422 pa világosságot és setét foltokat olly igazán terjeszte el.

417, 459, 683,
728, 911

Ez a' Kartigám' olvasása támasztá fel legelsőben lelkemben azt a' gondolatot hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni a' mit más nyelvek adhatnak, 's mentem Szathmáry Mózeshez, hogy vigyen be a' Bibliothecába, 's láttassa velem a' magyar Költőket. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' sok haszontalan czifrák, az a' sok tudós lom, mellyet Gyöngyösi a' maga Ovidiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly strophák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkeit nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szerettették. Ollyan, mondám, mint egy rossz rajzolatú, de szépen festéklett kép. 'S minél tovább olvasám, annál inkább győződtem meg az felől,²⁰ hogy magyarul is csak az írhat szépen, a' kinek írásán az idegenek' szépségei álsugárlnak. Mert nem ez teszi e széppé a' Palinódia' említett négy sorában azt a' latin szépségek után ejtett beszédet? 's mi teszi tehát hogy a' melly strophájin ennek nem látjuk nyomait, az Olvasót meg nem ragadhatják? De hogy ma-gyar Íróvá tégyem magamat, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihettem hogy valaki azt szerencsével merhesse.

[48–52]

¹⁷ az <csak> a' cathedrán

¹⁸ én, <a'> ki

¹⁹ én [Emendálva.]

²⁰ meg <...> felől, [Javítás a sor alatt.]

20.

759, 948

[53] A' Bibliothecárius Szathmáry' barátsága, 's az a' nevetlenségem, hogy²¹ a' hol könyvet találtam, végig-forgatám az egész rakást, engem a' könyvek' ismertetében derekasan meggazdagítja; 's ezt olyankor sem mulatám el soha, midőn Regmeczről a' vacatiókban Semlyénbe lemenvén, olly helyeken szállánk meg, a' hol vala Predikátor. Mihelyt megszállánk, én azonnal mentem a' Paphoz, végig hányám könyveit, 's töllök a' Római és Görög Classicusokat, mellyekre Papnak úgy sincs osztán szüksége, megvásároltam.²² Ha a' Pap látta a' külföldet, elbeszélttetém vele, hol járt, mit látott, kit hallgata, 's némellyikétől ajándékban kaptam az ismeretesbb nevű Tudósok' autographonját a' Kötetek előtt álló tiszta papirosokon. Meg nem tudák fogni, mi becse lehet egy papiroskának mellyen ez áll: *Ex libris Sam. Pitisci*, 's örömmel tépék ki azt könyveikből. De engem ez vive oda, hogy most Autographonokból gazdag Gyűjteményt bírok, 's a' Luther' kézírását is egyebek között.

21.

172, 320, 683, 967

[54] Ezen utazásim, Regmeczről Semlyénbe és Semlyénből Regmeczre, juttatják eszembe egy vadász hős tettemet, mellyhez hasonlót a' két rokon hazának, Magyarországnak és Erdélynek, számtalan vadászai közzül eggyetlen egy sem fog maga felől mondhatni. A' dicső tett ebben áll; álljon itt annak nevezetes napja is, a' dolog' örök emlékezetéül,²³ mert érdemli:

Nyír-Adony és Acsád közt hajtván el kocsisom, 1783. Májusnak 14dikén, cselédink elkiálták magokat, hogy egy nyúl felénk szalad az úton. Kaptam a' puskát, 's midőn a' nyúl félre ugrott az útból, úgy lőttem rá, 's szekereimből, hogy az mingyárt felfordult. – Még²⁴ egyszer kérdem vadászinktól, ki az az egész két rokon hazában a' ki azzal dicsekedhessék, hogy az első és utolsó nyulat mellyet lőtt, illy mesteri virtuozitással lötte le? Mert én ennél többet, egész hosszú életemben, le nem lőttem.

Ez mellett dicsekedve említhetem azt is, hogy mint kell elfogni a' pagátot, nem tudom, 's a' tarokkártját nem ismerem; mint azt, 's azt nem kisebb gyönyörűséggel, hogy ügyesen lovagoltam, 's nagy örömmel a' tüzes lovon. Midőn Lovagmesterem, Bécsben, egy szökést tétete velem kengyel nélkül, 's még sem estem földre, maga is csudálá ügyességemet.

Ezen dicsekedésim mellett hadd említsem még azt, hogy részeg²⁵ soha nem voltam, mert bort csak öreg napjaimba kezdettem inni, 's a' pápa' bűdös gyönyörűségét nem ismerem. – Minél több a' szükség, annál több bajunk van, 's minek magunkat arra szoktatni, a' mi a' bajok' számát neveli? Van az, még ha kerüljök is. – De eléggé messze tértem ki utamból.

[55–65]

²¹ az <az impertinenti>ám, hogy [A sorhatáron lévő szó részben törölve és javítása a törlés felett, részben átírás.]

²² megvásároltam. [Átírás.]

²³ emlékezetéül<:>

²⁴ felfordult. Még [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

²⁵ hogy <késő öregségemig> részeg

29.

[66] Bessenyei György már ekkor nem vala a' Testőrök közt. Beleznay' nevében a' Protestánsok' dolgait vitte az Udvarnál, minekutána neki Therézia előtt egy Udvari Dáma (Grátné) szerze kedvességet, 's reménységet nyújta a' Császárnénak, hogy vallását meg fogja változtatni. [67] Az meg is lett később a' Boroméus Szent Károly' templomában. Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe tette le,²⁶ 's lovas cseléd vitte ki a' hírt, mingyárt a' tett' végével, Szépkútra. Ugyan-azt tette Barcsay Ábrahám.

27, 417, 456,
575, 736, 936

736

[68] Kerestem őtet, de nem lelém. Cselédje megnyitá szobáját, 's dolgozó asztalán írtam meg neki leveletem, pastellben festett képe előtt, mely dolgozója felett függ. [69] Személyes ismeretségébe később jutottam. Egyölnyi magasságú húsos, szép arczu barnahajú férfi; komoly, de sok és elmés beszédű; kifogyhatatlan a' hasonlóságok' öntögetésében: – mint mikor a' lúdak; mint mikor a' farkas...

423, 457, 575, 736

736

[70] Ezen útam alatt a' Báróczi' neve előttem még soha nem hallott név vala.

575, 736

30.

[71] Nem sok idő mulva azután hogy Patakra visszatértem, a' Bibliothecárius megszólítja, hogy kezéhez, eladás végett, valamely magyar könyv tételék le; nyelve érthetetlen; az elébe írt vers gonosz; de tele van gyönyörű rézmetszetekkel. – Báróczinak Erkölcsi Meséji, Marmontelből. – Én azt szeretém meg a' mit²⁷

428, 459, 484,
575, 736, 948

[?–?]

[72] külsőjében visszatoló. Tiszteltem érdemeit 's szent érzését, de magam csupa tűz, a' hideg emberhez ritkábban mentem el. Nem tudott egyéb nyelvet mint magyarul és deákul, 's örült neki hogy nem tudott. Nem látá mint kelljen szeretni Gessnert. Az vala jó a' mi rímetlen vers volt, ha rosszúl volt is.

439, 583, 746, 952

[73–88]

[89] Nagyobbakra készülőnek illy bekötött Könyvet kellene mindég tartani, hova valamit lát és hall, feljegyezhesse, feltévé, a' hol szabad, azt kitől hallá, hogy a' jegyzések másoknak is használhassanak.

963

[90–91]

[92] Tiszteteimet 's szereteteimet érdemlő lelkek; de a' Teleki' gondolkozása 's ízlése nem egyezék az enyémeikkel, 's én, a' Grófnak minden megbecsülhetetlen kegyességei mellett is, feléje soha sem közelítheték igazán. A' Gróf nagy barátja, kedvelője, követője a' réginek, én inkább az újnak, 's a' Gróf koránál is öregebb.

[93–100]

²⁶ tette<...> le,

²⁷ [A kézirat csonka, az autográf számozás szerinti 40–57 oldalak hiányoznak.]

56.

[101] Szilágyit gyermekségem olta ismerém.²⁸

[102–106]

52, 590, 969 [107] Emlékezők anyai nagyatyámról, 's emlegette mint lovaglának együtt, hihetőleg egy időben patvaristáskodtak mind ketten Grasalkoviccsal, ki a' nagyatyámat már Personális korában is egykori pajtásának ismerte.

[108–112]

973 [113] Ő vala egyike azoknak, a' kiktől²⁹ ifjabb esztendeimben legtöbbet tanultam.
[114–116]

8.³⁰

978 Vice-Ispánjaim Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond Urak voltak; Fő Notáriusom³¹ Comáromy György, a' két elsőbb Vice-Notárius Kende János és Tiszta Ferencz; [117] a' nevezetesebb Fő Szolgabírák Fáy Abrahám és Puky László, ez később Helytartói Tanácsos; Vice-Szolgabíróvá most leve Szent-Imrey Gábor, most Consil. Első Al-Ispán, 's honorárius Fiscális Lánczy József, most Septemvir és Békési Fő-Ispán, 's Szent-István' Keresztese.

[118–175]

1006 [176] Bátyja Márk nőtelen öregségben hala meg, öccse Boldizsár két leányt hagyta, maga késő napjaiban megházasodék, de nem úgy hogy gyermeket remélhessen.

[177–197]

522, 1040 [198] Nem kell elfelejtenünk említeni, hogy midőn a' nemzet' Nagyjai Pesten 1790. azt tudakozák, ha lesz e elég darabunk, hogy Színjatszóiink folyvást játszhassanak, Horváth ígéretet teve, hogy ő minden héten ad egy Comoediát vagy Tragoediat, még pedig eredetit, és a' magyar életből. Nyilván úgy hitte, hogy ha³² egy Predikátor adhat minden héten egy predikátiót, lehet adni egy Színi darabot is.

[199–203]

1019 [204] De kiköté hogy ötet a' harcza bé ne vigyem, 's nevét meg ne nevezzem, mert a' csatázás bizonyosan igen véres lesz. – Úgy annál hamarább lesz megnyerve a' győzedelem! mondtam neki. – Igen, felele az³³ öreg Úr; de én nem szeretnék sebet kapni.

[205–213]

511, 615, 1028 [214] Dicsekszem sok kegyességeivel, [214] mert csudáltam a' nagy characterű férfit, [215]
513, 616 's az ő dicsérete az én számból annál kevésbbé lehet gyanús, mert gondolkozásom a' Püspökével egészen ellenkezett. Képét adván itt, nem az bajom hogy nem tudok mit mondani, hanem hogy a' mit mondani akarnék, nem tűri az elmondást.

[216–226]

²⁸ [Az egy mondatból álló 56. fejezet után a kézirat autográf számozás szerinti 69 oldalának utolsó harmada és a 70–72. oldalai üresek. Az utólagos számozás egy lapot számozatlanul hagy, így a *Második könyv* fejezetcím a 73=28a oldalon található.]

²⁹ azoknak, <melly> a' kiktől

³⁰ <65.> 8.

³¹ Fő Notáriusaim [Átírás.]

³² hogy <eg> ha

³³ felele <, > az

HATODIK SZAK.

45.³⁴

[227] Fizetésem ezen esztendőben³⁵ ezeröttszáz forintra emeltetett fel, 's négy segéd-tisztet kaptam Fő-Szolgabírói rangban, melyre ugyan nagy szükség vala; mert azok a' sok hivatalos utazások minden időmet elfoglalták, 's lehetetlen volt úgy vinnem dolgaimat hogy a' rendetlenséget elkerülhessem. Bécsbe menék ismét, megtenni köszönetemet, 's Swietennel és Pászthoryval szóllani, 's megtekinteni, a' Bécsi iskola melly példákat ad. 'S a' nagy várost minél gyakrabban látni nekem öröm volt; meggazdagodva jöttem haza minden oda tett úttal isméretekből, képekben, könyvekben.

46.³⁶

[228] Ezen útam alatt is láttam Rádayt, 's ekkor Pesten. Itt fogom adni vele³⁷ ekkor és elébb töltött óráim' képeit, hogy a' mit felőle mondhatok, együtt álljon. 29, 173, 321, 507, 617, 1014

Egy Professorommal és egy ügyes Festővel, kit Kassára lehozattam volt, Bécsbe tévén utat 1788. Gödöllőről³⁸ Pécelre tértem ki. Ráday várt; megírtam hogy látni fogom.

[229–231]

Az öreg és a' nagy szépségű asszony nem éltek tartós kedvetlenségben; [232] de az öreg epigrammákat csinált: *Festi magát Dorilis; pedig úgy is színes eléggé* – 's azt a' szép asszony nagyon nehezen vette; [233] 's midőn az öreg tudakolá, minek az a' sok cifra? ez viszont: minek az a' sok könyv? [...]

[234–238]

48.³⁹

[239] Sonnenfels el vala foglalva, midőn Komornyikja nála bélielente. *Ein ungrischer Herr; ich kann aber seinen Namen nicht aussprechen*, mondá ez. – *Das ist gewiss Herr v. K* – mondá Sonnenfels asztalkája mellől, melly egyablakú szobája' ajtaja mellett állott. – Megengedj, monda; holnap referádám van Swieten alatt; sietek; voltál már nála? – Bélielentelek. Kérlek, jelenj meg nálam ötkör délután; magamban leszek; sok beszélni valónk lesz. 623, 1033

[240–241]

[242] Thereziának nagyságát előttem különösen az⁴⁰ bizonyítja, hogy őt a' József uralkodása alatt is tisztelik a' kik ismerék. 623

³⁴ <102.> 45.

³⁵ esztendő<m>ben

³⁶ <103.> 46.

³⁷ fogom <elbeszélni felőle> vele [Javítás a törlés felett.]

³⁸ Gödöllőről [Az ékezet törölve és javítva.]

³⁹ <105.> 48.

⁴⁰ az<t>

[243–250]

624, 1033

[251] Fordításim, verseim nekem egy kis nevet csináltak, 's a' derék ifjak ömlének látásomra; azt kívánák hogy mondjak el nekik valamit verseimből. Gonoszúl⁴¹ Secundusnak egyik Csókját mondtam el nekik, elébb latinúl, azután magyarúl; 's el valónak ragadtatva, a' tüzes festés által tudnillik, nem a' dolog által. Eggyzersmind jelentém, hogy e' napokban egy Prágai Zsidó fogja meglátogatni, ki inkább szereti Spinózát, Mendelsohnt és Lessinget mint Thalmudját. Döme más nap egy versezetét küldé le hozzám a' Rózsa fogadóba, melly baráti indúlatjára mutatott.

[252]

54.⁴²

517, 625

[253] Ezek a' gazságok két történetre emlékeztetnek, mellyeket nincs erőm elhallgatni. Jó az ollyat tudatnunk; az ifju szív lángba gyúlad hallásokra.

[254]

56.⁴³

[255] A' Gróf engem soha sem találta rossznak, soha sem hidegnek maga eránt, 's felteszem, hiszem a' nemes-lelkű férfiről, hogy néha⁴⁴ rá-riaszta azokra a' kik⁴⁵ ellenem törekedtek. De a' barátságban kerülni kell minden ingatást; a' megszakadt szeretet ritkán forr jól egyyüvé.

[256–267]

60.⁴⁶

1040

[268] Dayka ekkor a' Pesti Semináriumban neveltetett. Látni akartam a' kedvelt barátot. Vezetőm egy tágas szobába vive, hol a' Nevendékek csoportra-osztva mulatának.⁴⁷ Rá ismertem volna én Daykára megnevező nélkül is. Ámor állta itt, talárisba öltözve, az Anyaszentegyház' fiai között. Termete alacsony, de karcsu, és, a' mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmester' kezei alatt töltötte volna. Lobogó sötétszög haja saját dísz vala alakján. Horgas igen szép orra, a' legszebb metszésű ajak, a' legszelídebb, domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonult szemöldöke, nem épen sima, de tisztabőrű arcza, csontos magas homloka, a' legjátékosbb kék szem, a' leglelkesebb kép festették a' Múzák' és Grátziák' kedveltjét. Beszéde kevés. Némelly hangja félig selyp, 's az nevelte kecsseit. A' jelenvalók szellyelfoszlának cso-

⁴¹ Gonoszúl<,>⁴² <111.> 54.⁴³ <113.> 56.⁴⁴ nehá [Emendálva.]⁴⁵ azokra<,> a' kik⁴⁶ <117.> 60.⁴⁷ mulato[../ak. [Átírás.]

portjaikból, 's tömött koszorút fontak a' vendég körül. Baróti leve a' beszéd' tárgya, 1040
minthogy egy városban lakám vele, 's újabb és régibb Költőink, Verselőink.

61.⁴⁸

Ráday Pál azon volt hogy magyar Játékszínt állíthasson.⁴⁹

[269–275]

[276] Stundernek az a' szerencsétlensége volt, hogy színekkel⁵⁰ adá meg a' képnek a' 636, 1054
hasonlítást, nem rajzolat⁵¹ által; fejei olyanok voltak mint a' rosszúl összeforrasztott
büszt. Hibásan kezdett 's jól végezett, holott az a' kép jó, melly kezdve van jól,
nem jól végezve. Melly fő az péld. a' melly a' Pest Várm. Gyűlési-palatájában függ
Stundertől? 's nem azért e nem jó, mert a' rajzolást nem tette jól?

[277–280]

[281] Még három más találá ki ki vagyok, mert képemet látta.

[282–284]

[285] Én szebb utazást nem ismerek; sokszor tettem már azt, nem minden alkalmatlanság
nélkül, de mindég igen szép örömekkel.

[286–289]

[290] A' maga érdemét érző nem nézi hol áll, hanem hogy ő az a' ki áll; a' francziák
úgy hiszik, hogy mivel állani⁵² valahol kell, jobb elől állani, mint hátul; 's mind ezeknek
van igazságok mind annak. De⁵³ amaz úgy nevetséges, ha kevélységből nézi az utolsó
helyet maga által megtisztelve, mint ezek, ha azt hiszik hogy tiszteltetnek, mert
előlállanak.

[291–293]

73.⁵⁴

[294] Nyitrának, Lévának, Selymecznek vevém útamat, 's Radványban Consiliárius
Radvánszky János Úrnál és hitvesénél Báró Prónay Évánál, a' László Csanádi, és Gábor
Gömöri Fő-Ispánok' testvérénél, harmad napot múltattam, hogy lássam a' helyt, melly
két leányában az életemnek két Vezércsillagot ada. A' mi nekem Swieten vala az egyyik
pályán, az vala nekem Theréz és Polyxén, és a' Theréz' méltó kedveltje Süsie! az ez
utolsó, még midőn már nincs is.

[295–297]

⁴⁸ <118.> 61.

⁴⁹ állíthasson <fel.> [A kézirat autográf számozás szerinti 155. oldalán csak az egy mondatból álló
61. fejezet található, üres a 156–158. oldal is. Az utólagos számozás egy lapot számozatlanul hagy, így a
Harmadik könyv fejezetcím a 159=70a oldalon található.]

⁵⁰ hogy <a'> színekkel

⁵¹ nem <a'> rajzolat

⁵² hogy <minthogy> állani [Javítás a törlés felett.]

⁵³ annak; de [Átírás.]

⁵⁴ 13<1.> [Átírás és törlés.]

HARMADIK SZAK.

75.⁵⁵

640, 1040 [298] Vádlának, és vádlanak most is, hogy feledém kötelességimet, midőn azon nyelv' tanúlását sürgetém, melly előlni készül a' miénket. – [299] Tiszteletes vádlók; de ámbár⁵⁶ a' szerénység azt parancsolja hogy az illy esetekben némúljunk el, meg fogják engedni hogy kimondjam: talán nem igazságosak. 'S parancsolják e a' Rendelések hogy az idegen mellett az anyai ne tanítassék? 's én az idegen' szíves tanúztatása mellett, nem
640 tanúztatám e szívesen az anyait? [300] Vagy talán azt az atyát is fogják vadlani, a' ki most, a' ki akkor, az idegent fijaival tanúztatá 's tanúztatja? Nem hiszem hogy vádlóim annak nézhessenek a' ki lelkennek fő szerelme eránt valaha elhidegűlhettem;⁵⁷ megbizonyítottam hűségemet azon ötöd alatt is; és ha talán azt gyanítanak hogy én is azon alacsonyok közzé számláltathatom, a' kik mindenre készek, mihelyt fizetik; emlékezzenek, hogy én a' Vay' való előterjesztésére, hogy ezen a' pályán⁵⁸ bevágom az útát emelkedésemre melly az országlásin és törvénykezésin nyitva áll, elnémúltam, 's nem azt választám a' mi többet ígért, hanem a' hova szívem vonszott.

„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire-valóbb!” – azt mondák vala egykor Rómában, 's ennek ma is látjuk példáját; de mint ott Cicero és Atticus, úgy itt Mednyánszky és Mailáth nem a' mondás alá tartoznak. Tudni a' jónak mindent hasznos, 's a' ki rossz akar lenni rossz lesz, ha görögül nem tud is. Hogy illyek is, olyak is vannak, látjuk. [301] Én gyönyörködve nézek vissza szolgálatom' szakára; akkor is terjesztém a' szent tüzet.

77.⁵⁹

171, 511, 535, 614 [302] Bácsmegyei' Leveleit 1790. adám ki. Előbeszédében elmondám, mi indíta hogy azt fordítsam; az eredeti *Adolfs Briefe* cím alatt jelene meg. Annyira nem ígérék a' munkának szerencsét, hogy kieresztésére csak igen hosszas bátorítások után beszálltetém
534, 498 rá magamat. [303] Feledhetetlen vala előttem Pászthorynak két intése: hogy a' munka csak akkor jó, midőn jobba semmi igyekezetünk nem teheti; és: hogy nem a' könnyűt kell keresnünk, mert úgy a' nehéz soha sem lesz erőnknek könnyűvé, hanem mindég a' nehezet; – 's⁶⁰ láttam hogy dolgozásomon mindég lelek helyeket, hol törlenem kell, 's
511, 535, 614 még sokáig nyomtatlanul hagytam volna. [304] Barátim erőszakkal éltek, 's szerencsével bíztattak. Siegwartomat is kívánák. Elégetém, hogy tőlem ki ne csikarhassák.

⁵⁵ <133.> 75.⁵⁶ vádlók; <'s> ámbár [Javítás a törlés felett.]⁵⁷ elhidegű[...]/ettem; [Átírás.]⁵⁸ ezen <az úton bevágom> a' pályán⁵⁹ <134.> 77.⁶⁰ nehezet; 's [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]

[305] A' kiseded munka nyomtatva vala félig, 's Batsányi azt tanácslá⁶¹ hogy a' kira- 511, 614, 1040
kott ívek' árát fizessem ki, 's égessem el, kézíratommal együtt. Dolgozásom nem érde-
mel egyebet, 's az rontja a' magyar caractert; büszke magyar⁶² úgy nem epedez.⁶³

[306] A' könyv olly nagy kedvességgel fogadtatott, 's olly közönséggel,⁶⁴ melyre 539, 641
érdemes nem vala. Sokan vannak a' kik azt szeretik még ma is minden dolgozásim kö-
zött. Nem kevesen, és nem csak szerelemben epedezők, phraseologiákat csinálának
belőle; az Ország' elsőbb Tisztviselőji összegyűlének Rádaynénál, Budán, 's felolvastaták
a' könyvet, hogy abból lássák, hova fog emelkedhetni Nyelvünk; Herczeg Batthyáni
Lajos pedig levelében köszönte meg hogy⁶⁵ azt adtam; [307] 's a' kik idegen Literatúrák'
productumaihoz szoktaták ízléseket, úgy hitték hogy minden Íróink közt én vagyok
az az eggy, a' kit olvasni tudnak. Ótományi Szabó László (jó okokból vetem ezt az
előbbiekhöz) azt mondá nekem Váradon, midőn Bácsmegyeim megjelent, hogy ez
ötet *elboszorkányította* – az *elbájolta* még akkor nem volt forgásba hozva; 's kell e még
több szerencséjének festésére, mintha azt⁶⁶ mondom, hogy még a' bajszos 's csombó-
kos Horváth Ádám is *elboszorkányítva* érzé magát általa, 's Manczit eggy dalával
tisztelé meg?

Hogy engem ez a' közönséges javalás, és ez a' nagy férfiak' javalása is a' nem nagyo-
kéval, el nem szédíthete, talán nem szükség mondanom. Akármint örvendjen az Író
annak a' mit csinált, többére mindég békételen vele, 's sokat változtatna rajta, ha még
lehetne. [308] Nyomtatványokat⁶⁷ többé nem lehet kapni, 's mindenfelől kértek, ad- 539, 614
jam ki újra, egyvalaki fenyegetett is, hogy ha magam nem teszem a' mit olly sokan
kívánnak, ő fogja tenni. [309] Kiadám tehát, 's eggy levéllel, melly heroinámat zavart 539, 641
fejű szeretője' vádjaiból kifejtse, úgy kíváná Ráday. Én úgy hiszem, 's úgy hiszik mások
is sokan, hogy ez a' saját tollamból folyt eggy levél többet ér mint az egész silány
Román; [310] de hagyjunk meg kitkit a' maga ízlése mellett, mert viszont sokan van-
nak, a' kik régibb Bácsmegyeimet inkább kedvelik mint az újabbat.

[311]

78.⁶⁸

[312] Orpheusom, és Hamletem⁶⁹ megjelent Kassán 1790., de nem Macbeth is, és 171
Medea Gotter után; azok kézírásban maradtak, 's el vannak égetve; Heliconi Virágaim,
poétai Almanachúl, de szurtosan nyomtatva,⁷⁰ 1791. Pozsonyban; Diogenesz, Wieland

⁶¹ 's *Bácsmegyei* azt tanácslá<, > [Batsányi neve helyett Kazinczy tévedésből a mű címszereplőjé-
nek nevét írta.]

⁶² caractert; magyar [Beszúrás a sor felett.]

⁶³ epedez. <– Vannak, kik azt szeretik leginkább minden dolgozásim közt.>

⁶⁴ közönséggsszel, [Átírás.]

⁶⁵ meg <nekem> hogy

⁶⁶ mint<...> azt [Javítás a törlés felett.]

⁶⁷ lehetne. <A'> nyomtatványokat [Törlés és átírás.]

⁶⁸ <135.> 78.

⁶⁹ Hamletem [Beszúrás a sor felett.]

⁷⁰ nyomtatva; [Átírás.]

1040 után, Pesten, 1793.; Stella, Góthe után, és vele A' Vak Lantos, Veit⁷¹ Weber után, Pozsonyban, 1793., Herdernek Paramythjei, az Aszalay által fordított, általam megigazított Lessing' Meséjével, Bécsben, 1793. – 's fordítottam a' Messiást hexameterekben, jámbusokban, prózában; Emília Galottit, Miss⁷² Sárát, Barnhelm Minnát, Lessing után; de a' mellyek többé, kivévén a' Messiás' némely töredékein kívül, prózában és jámbusokban, meg nincsenek. [313] Láttam⁷³ én mind előleg tekintve a' dolgot, mind azon példákban mellyek megjelentek, hogy még nincs ideje jó eredeti darabokat adni, 's hogy azt legjobbainktól sem kívánhatjuk; láttam hogy akkor még legokosabb volt, jót fordítani, 's minél jobban, hogy követésre méltó példáink légyenek mind a' teremtésben mind a' szözlásban, 's ízlésünk a' kettő által megneveléssék. De a' ki mindég fordít, és csak fordít, a' szerint jár, mint a' ki mindég mankón jár. Elveszti saját erejét.

[314–329]

2.⁷⁴

541, 646, 1156 [330] Verseghi nagy dolgokat forral: Adelungunkká akarja tenni magát, [331] 's
541, 646 Grammaticát ad, nagyot, Lexicont, azt is nagyot, 's Stylisticát és Aestheticát, azt is nagyot. – Az is kell; de a' Görögnek egy mondanása a' nagy könyvet nagy rossznak tartja. [332] Nincs philosophusabb Nyelv mint a' miénk, ezt kiáltozza kevély örömben, 's örömében én legalább osztózni sem nem tudok, sem nem akarok. Nem azt óhajtom hogy Nyelvünk philosophusi Nyelv legyen, és józan ész' munkája, hanem hogy minél
541, 646 szebb 's alkalmatosabb, szép munkákat teremteni rajta. [333] Míg ő mindég a' Grammaticát magasztalja, én mindég az Ízlést; de az Ízlés a' Grammaticusnak gyanús
647 portéka, 's azért gyanús, mert felforgatja kártyávarait. [334] Hogy nyugalomban maradhassunk, kérem, énekelgessen, 's teljesíti kérésemet. Jó torka van.

[335–350]

1076 [351] Egy ebédnél Aubert a' nagy Friedrich' Anekdótáját beszéllgeté, 's tudakozá tőlem, ha olvastam e én is azokat, 's Magyar-ország beszéll e olly sokat a' nagy Király felől, mint péld. Cseh és Morva-országok. Előhozá ezeknek számokban azt is, midőn egy csatája után ez a' nagy Király és nagy Ember, Heinrich testvérével, egy Franciscánus-klastromban⁷⁵ sétála ki, 's francia nyelven 's francia pajkossággal Heinrichnak azt monda, hogy a' Gvárdiánnak két m a g y a r ökröt fog küldeni. Az anekdota ismeretesbb mint hogy elmondani szükség legyen. Aubert kedve telve neveté a' nem legnemesbb tettét; én nem nevettem; az egy kis mocsok a' nagy Király' életében. – Uram, mondam, látál e magyar ökröt, nem is kértem; a' seregnél nem látnod⁷⁶ nem lehet de így azt várom igazság-szeretetedtől, hogy a' magyar tulok nemesbb

⁷¹ Weit [Átírás.]

⁷² Galottit, <Miss> Miss

⁷³ nincsenek <többet.> Láttam

⁷⁴ <143.> 2.

⁷⁵ Franciscánus-<...>klastromba

⁷⁶ látni [Átírás és lapszélére írt javítás is.]

munkája a' természetnek, mint némely francia tartományban⁷⁷ a' legnemesbb állat – 1076
a' ló. Én azt csak képes-könyveinkből ismerem; de felelek szavamért. Aubert protestált,
hogy nem akara sérelmest mondani.

[352]

[353] 'S az én cosmopolíta barátom Berzeviczy Gergely, kiből oly sok tiszteletre méltó
oldal volt, de össze nem illő egyezésben, ezt a' szent érzést nevette volna! [354] Neki 755
mind egy volt, magyarul mondatik e a' dolog vagy németül, csak a' magyar vagy német
mondás jót mondjon. Ő kész volt volna németekké tenni bennünket, csak egye k
legyünk. – Neki van e igaza, vagy a' természetnek inkább?

[355–356]

[357] A' nép sokat veszteget hallottainak czifra vas keresztjeikre. Templomaik kerületét
ezek szinte eltöltik, mert a' temetők a' szűk földön szűkek, 's a' Tyróler csak templom
mellett akarja lelteni sírját; nyugtot és idvet inkább remél a' szent helyen. Azt mondják, a'
rossz gőz miatt a' templomokban sorba ájúlhatnak a' hívek. De az a' sorsa az embereknek,
kész veszni, de már gondolkozásra szoktatni magát nem engedi.

Az utak mellett mindenfelé látszanak a' gyásztablák. Le van ütve egy gerenda, 's
tabláján⁷⁸ festve látni hogy a' magas hegyekből ömlő víz mint idvezíté, és melly eszt.
melly nap, a' német embert.

[358–359]

32.⁷⁹

[360] Innsprukból tolokodának sergeink Bavaria felé, mellynek határa hozzám
eggyegyed orányira van, 's mentek zászlóikkal, álgújúikkal. Ugyan-azt tevék kisded
csoportjaikban a' Tyróli felköltek is, Franciscánus-színű kabátjaikban 's köpenyegeik-
ben, de zöld gallérral;⁸⁰ nekik az honi színek. Organistájok nekik egy marsot csinált,
's azt addig hallám, hogy még most is zeng fülemben. – De a' sereg most még sebeseb-
ben mint jött, vissza tolokodék⁸¹ Innspruck felé, 's a' hegyek' oldalai visszadöngék a'
Müncheni álgúzásokat.

[361–362]

35.⁸²

[363] Epigrammám egy más versezetemre emlékeztet, mellyet itt teszek⁸³ le, mert
verseim közt nem fog állani. – Morvában egy nagy fogadóban szállánk meg, 's nem
volt mit ennünk. – Mit mond az idegen, kérdé Szláv György tőlem, mikor a' mi csár-

⁷⁷ tartomány[...]/ [Átírás.]

⁷⁸ [...]/láján [Átírás.]

⁷⁹ <17> 32.

⁸⁰ zöld <hatók> gallérral;

⁸¹ tolokodé[...]/<.> [Átírás és törlés.]

⁸² <176.> 35.

⁸³ mellyet <ide> teszek

1076 dáinkon nem kap egyebet mint kenyeret és szalonát. Én nem szakermentezek mint ők felelém, 's a' helyett ezt csinálám neki, hogy bajunkban legalább ne vessünk.

Híh, fan tschirki? kiált a' sógor az Örködi pusztán,
'S a' süveges Csárdás mondja nevetve: *Ni' bób.*
Kérdd Schranckpuzzl Uramat Schwichtheimban, sógor; az adhat
Még zöldbékát is. – „Prächtiges⁸⁴ Ersen, die Frösch!”

[364]

657, 1080 [365] Illy áldozatai vannak a' Revoluzióknak!⁸⁵ Hány ember teszi olyankor a' mit nem akar, mert nem jól calculált, és ki calculálhat olyankor bizonyossággal.

[366–371]

542, 658 [372] Egyik szobájában lepedőre vala terítve a' meggy. De a' vendéglátás a' cseheknél nem az lehet, ha minden cseh ilyen, a' mi nálunk. Csak azt adának, a' mivel senki el nem fogy, 's azt nem sokáig kéretve.

[373]

659 [374] Kisétálánk az ifjabb idegen' társaságában. Nem győzém csudálni, hogy ez, a' ki midőn magunkban valánk, sohol sem kerese elsőséget, itt mint érezteté hogy ő Oberstere a' maga hazájának, 's mint mondogatá, bántó insolentiával, hogy ez az ország' az ő hazájához képest semmi. [375] A' jószág' Praefectura, Báró⁸⁶ Budeáni, azt jegyzé meg, hogy az ez' nemzete a' csehet és a' cigányt egy névvel nevezi: *Bohémien* – az én gyanításom szerint azért talán, mert a' cseh úgy musicus születése olta mint a' cigány.

Ezt az idegent nekem közelebből ismerni nagy öröm volt; annyi neveltség és annyi faragatlanság; mint vetette derelye-kalapját a' mint leült, a' porcellán közzé! annyi szép érzés és rút érzés! 's az a' vad tűz! Nyílt volna meg előtte a' pokol, hidegen rohant volna belé, mihelytt nemzetének fénye kérdésbe jött volna.

[376]

[377] Az Udvari Fő-Hadi-Tanácsnak egy Titoknokja jött, 's deákul beszélt a' féldeák magyarokkal, 's érezteté velünk, 's azt hálásan emlegetjük, hogy az ő mellyében nemes szív ver. – Hatalmas az Isten teremteni fiaikat Abrahámnak kövekből is!

[378–385]

[386] Censorokat ismét mint Rómában! vagy mivel azt többé remélni nem lehet, légyünk magunk⁸⁷ azok, 's büntesse a' gonoszt, az alacsonyt, a' köz megvetés, 's minden jól lesz. Hogy lehetne jó a' gonosz, midőn látja, hogy ha gonosznak ismértetik is, főhajtással fogadtatik ha születése 's pénze van? – A' rénynek kellene feleleveníteni iskoláját. – De folytatom útam' töredékit.

[387]

⁸⁴ Prächtiges <z>

⁸⁵ Revoluziónak! [Átírás.]

⁸⁶ Praefectura, <azt j> Báró

⁸⁷ magok [Emendálva.]

[388] Kőszeghy György ismeré Lovasy Benedeket, sőt a' kettő egymást szereté. 663, 1080
Ismeré sok egyéb barátimat is. 'S minthogy így én is sokat akarék hallani tőle, ő⁸⁸ is sokat éntőlem, éjjelünk álmatlanul múla el.

[389]

[390] Tisztelendő Úr, mondám neki, midőn indúlunk kelle, én nem elégszem meg 663
azzal hogy jól tartatom magam a' hol szívesen látnak; még útravalót is koldulok hozzá
azonfelül. Engedje meg hogy könyveit végig-forgassam, és ha olly valamire akadok a'
mit még nem láttam, elvihessem. – Lelék egyet, Cicerót de Officiis, a' Prof. Kovásznai'
fordításában, 's elhoztam. – Kovásznai felől azt hitte a' világ, és nem ok nélkül, hogy
tud deákul, 's czifrán tud; ismertem mind prózában mind versekben írt dolgozásait:
egy baja volt – tudós ember volt, de ízlése nem volt, 's a' ki nem ezt szerze a' 'Cicero'
olvasása alatt hanem deák virágocskákat, phrásisokat, érdemli e a' dicséretet⁸⁹ hogy is-
meri Cicerót? Hogy nem ismerte e' fordítása mutatja; mert így banni Ciceróval mint ez
a' tudós de ízetlen férfi bánt, az ugyan istentelenség.

52.

[391] Keresztesnél, Borsodban, már látánk a' Tokaj' hegyét. Külön áll a' Hegyalja' 663
mértföldekre terjedő sorától, mint egy Vezér' sátora a' tőle függő hadétól, *et toto
vertice supra est*. Le nem tudám róla vonni szemeimet valamíg útunk előtt lebege, mint
a' lámpa' Pharusza azoknak kik⁹⁰ a' tengeren hányatnak. Érzésim egy Ódává gyuladtak
fel lelkemben.

[392] Augustus' 10dikén reggeli 9 és 10 órakor beérünk a' városba 's rossz lévén a' 127, 663
fogadó, legjobbnak nézénk a' Város-házához szállani. Kevés perczek alatt ablakaink
előtt, grádicsainkon, szobáinkban volt a' sok nép. [393] Egy ijedni szerető Uraság
rosszat jövendőle, 's akará hogy tüstént menjünk tovább. Bastendorff megnyugtató;
másfél holnap olta lévén velünk, felel⁹¹ mindenről; örömet lopdosunk, de abban kinek
van kára? meg lehetett volna mondani, melly nap hol legyünk, 's ott levénk vala.

[394] A' Bastendorff' kérésére megszóllítánk vendégeinket hogy most hagynának 663
magunkban; dél után háromkor elvárjuk a' kinek közzülök velünk mulatnia tetszik.

Egészen magunkban maradván, hozzá fogatánk az asztalterítéshez, 's Bastendorff
szinte megkönnyebbedett hogy az a' félni szerető nem félhet többé. De midőn az ebéd'
közepénél ülénk, nyílik az⁹² ajtó, 's egy asszonyság, ki dél⁹³ előtt nem vala itt, jöve kis
fijával, kis lányával, 's megzavartan állta ott, nem tudván ha jól teszi e, rosszúl teszi e,
a' mit tesz. Senki sem ismerte az asszonyságot. Látván hogy senki sem jó kikapni zava-
rodásából, még inkább összezavará magát, 's nem tudá, beljebb jöjjön e, vagy
megforduljon. Kínosbb helyheztetést még most is alig képzelhetek. Az ismeretlen asz-
szonyság úgy hiheté hogy valaki kikapja bajából, 's azért nem hozza férfi vezetőt; meg-

⁸⁸ tőle, <én> ő

⁸⁹ érdemli e <hogy> a' dicséretet

⁹⁰ <a'> kik

⁹¹ fel[../] [Átírás.]

⁹² nyílik <egg> az

⁹³ ki <még nem> dél

1080 csalva látván magát reményében, nem mere szóllani, mi pedig nem akaránk, mert megelőzte a' három órát.

A' nem ismert most azon sornak indult a' mellyen én ültem, de én jónak látám nem ügyni többé reá. 'S íme most hátulról nyakamba esik, 's zokogva sír.

Felriadva rá pillantok, 's – Klári! Klári! te vagy? kérdém. Melly változás hogy rád nem ismerheték! – Csercsi leánya, ki nékem a' klastromból küldé apáczaférjéket, már elhagyá iskoláját, Loyzi pedig pergeté declinatiojít.⁹⁴ – A' kedves testvérnek Pestről haza siető Abaujiak vivének hírt felőlünk, 's kiszámlálák melly nap fog velünk Tokajban összehatalálkozni.

Ha valakinek, bizony ennek látása volt igen nagy örömömre. De az illy egygyütt-létekben annyi a' keserű mint az édes.

53.

Ibrányi Károlyné Asszonyság, testvére Krainik sógoromnak, olly vendégszerető a' milly igen gazdag, August. 13d. és 14d. látá magánál.

Épen indulni akaránk tőle, midőn kitekintvén az ablakon, egy lovat láték megkötve az udvarán, mellynek szőre, feje, egész termete, 's még az orrán végig menő feje folt is, gyanút támaszthata bennem, hogy az az én Muftim, ha képzelhetém vala, hogy az mint juthatott volna ide. A' lovat csikókorában anyjostúl vettem volt egy⁹⁵ Belgrádból haza tért Tisztüntől. Még azon tűnődém, ha nem csaltak e meg szemeim, midőn a' Nagyasszony lelép hozzám azon jelentéssel hogy most veszi Bogdányból, hova ebédre szándékozánk, az anyám levelét, mellyben tudakozódik, hogy a' Nagyasszony nem tud e felőlem valamit. Azt Mufti hozá. Én írák meg a' választ, hogy még ebédig csókolni fogom kezeit, 's soha Mufti az anyámnak és nekem kedvesebb szolgálatot még nem tett.

54.

Anyám a' Debreczeni vásárban hallá hogy menettünk, 's előnkbe siet. Bogdányból egygyütt jöve velünk egész Csarodáig, Beregben. [395] Ott az a' rendes ért, hogy a' Predikátort csaknem haragra fakasztám hihetlenkedésemmel, mert ő a' legteljesbb meggyőződésből hitte azt hogy Bónapárté Generális született magyar. Előbb úgy hittem hogy csak dévajkodik⁹⁶ paradoxus állításával, de ő kész volt volna magát ezen erős hitéért megfeszítetni. Okait akarám hallani, de hamar elakadt; azonban vitéz, 's keményen, hogy az ő állatása nem szenved kétséget. Békét hagyék tehát a' hitében boldognak, noha az őt meg nem tarthatta.

[396–398]

[399] A' te Rousseaud azt beszéli, hogy mindég akkor bána legkevesbb kémeléssel pénzével, mikor az már fogytán volt: mi nem ez okból látjuk szívesen vendéginket, de az

⁹⁴ pergeté <a'> declinatiojít.

⁹⁵ vettem egy [Beszúrás a sor felett.]

⁹⁶ csak <kő> dévajkodik

bizonyosan fogyna nálunk, ha mindent pénzzé tehetnénk. Kénytelenek lévén megenni a' mit természetünk, örülünk ha mással emészthetjük. 1080

56.⁹⁷

[400] Beregszászt más nap országos vásár vala, 's már toldulva gyüldögött a' nép 543,664 midőn estve felé oda beérénk. [401] Én a' Predikátort látogatám meg, 's egy csomócska Római Classicusaival tértem szállásomra; azok, miolta oda hagyá a' Collégiumot, örök álmodat aludtak theologiai könyvei közt.

[402] A' nép megtudá kik vagyunk, 's az tartá magát szerencsésnek, a' ki hozzánk 543,664 egy két dinnyével, egy kosárka körtvélyvel, szilvával, kukuriczával közelíthete. – [403] De mely nemzet ez a' tiétek? kérdé az idegen; hiszen az ember barbarusoknak 664 néz benneteket míg csak hírből ismer, 's megszeret, ha lát. Mehessek csak haza, majd elmondom én, mit tapasztaltam közöttetek.

[404]

[405] Az idegen megmagyaráztatá magának mit teszen ez⁹⁸ a' jelenés. – Ebben a' te nemzetedben⁹⁹ sok nagyság van, mondá az idegen; belőletek nem volna nehéz valami igen jót csinálni.

[406–408]

[409] Vádolnám magamat hogy a' tiszteletes férfi' nevét elfeledhettem, ha a' feledés' az akarat' vétke lehetne, 's hogy elbeszéllem, 's hogy örömmel beszéllem el, jele, hogy felejteni nem akartam. – Keserves dolog olly állapotba jutni, akár vak sors' játéka akár hibánk által, hogy másnak terhökve legyünk, hogy más ránk vesztegesse a' mit neki vagy a' történet vagy talán veréjtékes szorgalma is adott: de a' kit illy pillantatokban is arra emlékeztetheti kevélysége, hogy az illy vételben alázó van, attól az én szívem elfagyva húzódik el. A' ki örömet ad mikor neki van 's mást bajban lát, az örömet veszen is mikor ollyan adja a' ki adhat. Én és az én igen jó feleségem sokat adtunk, de sokat is vettünk azon napjainkban, hol az igazságtalanság bennünket csaknem elölt.

Szívemnek ezen elmelegedésében légyen szabad egy cselekedetemmel feldicsekednem; más helytt hallgatnék róla, 's sok példákbl tudom hogy az ilyen' elmondása másokat is hasonló tettekre gyulaszthat.

Egy élt asszony nagy zavarban marada férje' halálakor, 's engem is megszólíta, hogy adjak¹⁰⁰ neki pénzt kölcsön, vagy szerezzek mástól. Hasztalan lévén minden igyekezetünk rajta segíteni, kénytelen volt eladni egy szőlejét; 's minthogy az közel vala az enyémhez, megvettem. Az asszony 2000 fntot kért, a' Tanács 1700ra becsülte, 's az asszony megnyugvák a' leszállított áron. Ha 1700t megér, mondám én, úgy megadok 2000t. Egy barátom tartóztata, de én megmondám, hogy a' 300 fntot Istennek adom kamatra, 's nevelték a' szót. Tudom hogy fogják sokan, a' kik ezt olvasandják is, de hagyjanak a' millyen vagyok. *Sum paullo infirmior*. Az az öröm is pénz, mellyet itt 300 forintot vettem meg.

⁹⁷ 55. [Átírás.]

⁹⁸ mit <jelent> ez [Javítás a törlés felett.]

⁹⁹ nemzetedben<, >

¹⁰⁰ hogy <szer> adjak

1080 [410]

[411] Melly sok és melly soknemű örvényei az életnek! És oh melly baj, hogy némellyikébe a' jó szint úgy eshetik mint a' rossz, a' szelíd mint a' gonosz!
Veszedelmes időkben a' gondolatlanság annyi mint a' vétek.

ÖTÖDIK KÖNYV.

1801–1804.

ELSŐ SZAK.

1.

Az én életem kérdésbe vehetetlen bizonyosság arra hogy a' Fatalistának igaza van. Mert ha az által, hogy vétkeimet a' halhatatlan Istenekre toljam, magamon¹⁰¹ könnyíteni kedvem nincsen is: szeretném tudni,¹⁰² melly esztelen vagy rossz tettem az nekem a' mivel a' szerencsétlenségeknek azt a' nagy sokaságát magam vontam magamra, ha magam vontam, mellyek úgy fogák körül késő öregségemig menésemet, hogy midőn kimenekedém az egyik bajból, már készen vára a' másik. Szeretettel, bizakodással mentem elébe azoknak, a' kiket hozzám szent kötelékek kötözének, 's ők az anyám megé rejteztek el hogy ne bánthassam, az egykor lelkes, de most nagy kora, nagy teste, 's nagy szenvedései által egészen elgyengített anyám megé,¹⁰³ ki, hogy nyugta legyen, azt nyomta a' kit szeretett, 's akarta a' mit nem akart. A' hűség' érzései zárják el ajakomat, de megérintenem ezt azokért kelle, a' kik a' történeteket ismerik.

De az én Fatalismusom egyességben van a' Theodicaei szent hittel. Ott, a' hol a' prózai¹⁰⁴ józanság semmit nem fejt meg, és semmi megnyugvást nem ad, én örömet térek által a' Poezis' Istenségekkel meglakosított tájaira, mert inkább járok mosolygó tájékokon mint vastag ködben, gőzben; 's¹⁰⁵ ez lelkeket emeli, nemesíti, nem amaz. Pusztá való nem a' nyomorú halandók' szemeinek tárgya. Hogy az emberek' dolgait egy bölcs Nemezis igazgatja, hogy a' megkérdelhetetlen Visszafizető a' rosszért jóval fizet, 's a' kevélyt megalázza 's gonoszságát megbünteti, az én példám is bizonyítja. Mert hol hát a' Szenvedő, kinek az Istenek annyi kint adtak, de pótolékül annyi, és olly szép, és olly nagy örömeiket is? Ki hitte volna hogy e' töredékeny testtel mind azt ki fogom állani? hogy az életerő bennem meggyőzi a' skorbutot és azt a' mephiticus

¹⁰¹ magamon [Átírás.]¹⁰² szeretném <mindazáltal> tudni,¹⁰³ anyám<hoz,> megé,¹⁰⁴ a' <józan> prózai¹⁰⁵ gőzben. <Pusztá való nem> 's [A mondatvégi pont átjavítva.]

pinczegőzt? hogy¹⁰⁶ lelkem a' maga víg kedvét soha el nem vesztette, 's hogy¹⁰⁷ példát- 1080
lan szenvedésimet illy nyugodt elmével tűröm?

2.

[412] Június' 30d. Beretön valék nagybátyámnál Consil. Kazinczy András Úrnál; 178, 240, 666
más nap Regmeczen, az anyámnál, harmadik nap Péter ifjabb¹⁰⁸ nagybátyámnál, 157, 178, 243,
Szőlőskén, ki ekkor Zemplénynek második Vice-Ispánja volt. – Még két helyre vágy- 1090
tam minél előbb, hogy áltesvén ezen tiszteimen 's örömeimen is, megnyughassam; mert
a' kit tenger és hosszú út kifárasztának, annak nyugvás kell a' rég olta óhajtott honban,
nem öröm: – Göncz-Ruszkára és Kázmérba. Minthogy ez Regmectől csak két óranyi-
ra fekszik, az anyám már Július' 4d. áltvive Gróf Török Lajoshoz. Ruszkát tőlünk alkal-
matlan hegyek és egynapi járó föld választván el, az anyám oda csak Július' 10dikén
mehete.

Gróf Török csak a' múlt estve hallá hogy megérkezém; várá hogy meg fogom látni,
de úgy hitte hogy néhány napot egészen magamnak élek előbb. Váratlan jelenés vala
tehát előtte, midőn közelíteni látá az anyám' szekerét; még váratlanabb hogy az
Lasztócz felől ereszkedik le a' hegyen, 's hogy nem dél felől jött. – Ha én szállék e ki a'
szekérből? ezt lesé ablaka' zsalujánál, 's Ferencz! Ferencz! kiálta örvendve, 's rohanva
jött le grádicsán, hogy szívére szoríthasson.

[413]

4.

[414] De teljesítvén a' mivel mások éránt tartoztam, most már azt akarám teljesíteni 545
a' mivel magamnak tartoztam, 's szállék anyámmal. Elébe adám hogy annyi esztendőök
olta nem lévén magamé, semmit nem óhajtok inkább mint hogy minél előbb magamé-
nak láthassam magamat; házam fedél alatt állá, bár vakolás és ablakok 's ajtók nélkül;
arra hogy két szobát lakhatóvá tegyek, nem kell sok; nekem csak függetlenség kell, és
olly kevés, a' mivel magam igen szűken beérhetem. –

[415] Az a' maschineria, melly az anyám' nevében igazgata mindent, tudatá velem 121, 157, 241,
hogy én anyámmal fogok lakni, Biharban, de mellé adá a' Jesztrebi birtokot, Zemplényben; 545, 667
's a' maschineria' egyik felénél el vala végezve, hogy én házasodni nem fogok, a' másik-
nál hogy el fogom venni a' kit nekem parancsolnak. – Láttam mik fognak az illy kezdet
után következni, de csudálom hogy a' maschineria' tagjai nem láták, hogy én érzem
becsemet, 's rángattatni magamat, mint a' drótbáb, nem fogom.

¹⁰⁶ pinczegőzt<, 's> hogy [Javítás a törlés felett.]

¹⁰⁷ vesztette, hogy [Beszúrás a sor felett.]

¹⁰⁸ nap ifjabb [Beszúrás a sor felett.]

5.

1090 [416] Vártam, a' történetek nem hoznak e elő valamelly környülményt, melly kedvetlenségek nélkül igazítsa el, mint néha szokta, dolgaimat, 's később valék holmit szenvedni mint ezt a' jó, de elgyengült anyát szenvedtetni. Igazi leánya Bossányi Ferencznek, 's Rhédey Julianának unokája, került a' víg pillantást, 's az ő öröme a' nehéz kedv volt reggel olta estig. Így én, kinek minden philosophiája az, hogy keresni kell okot az örülésre, nem a' kedvetlenségek' számát szaporítani, bezárkozáim szobámba, 's dolgoztattam.

[417]

547, 1162 [418] Ragályi Tamás viszont egy más ritkaságot íra-le számomra a'¹⁰⁹

[419]

670, 1128 [420] Első a' kit megláték, a' nagyon elnehezedett Horányi vala. Megtámaszkodék azon épület' karfájához, hol a' Septemvirális és Királyi Tábla tartják most ismét üléseiket, 's megpihent. De rám ismervén, kiterjesztett karokkal jött, tobákkal és éték-foltokkal undokul elpiszkolt Piarista-öltözetében, széles karimájú kerek kalapjával.¹¹⁰ Még vele szóllék, midőn Dugonics is jöve, göndör ősz hajaival. [421] Két tiszta lélek; méltók mind ketten hogy a' maradék áldással emlékezzék felőlök. Hévvvel szerették¹¹¹ a' jót, hévvvel utálák a' gonoszt. – Koppi 1801. April. 6d. hagyta el az életet, örök dísz szerzetének 's hazájának.

283, 670 [422] Révait akarám látni mindenekfelett, és Virágot. – Révait a' hectica kiszárasztotta, hátát előre-görbítette; teste lelke szenvedett. Melly tűz még Novemb. 1789, midőn őtet és Rájnist Győrben meglátogattam, 's mind ketten haza kísérték¹¹² a' városban benn álló Bárány fogadóba, 's nálam vacsoráltak, éjfélig nálam múltak. [423] Rájnis hízní kezdő, későbbben egészen elhízott, zömök, alacsony ember: Révai vékony testű már akkor is, hajlékony mozgású; ez hallgató, amaz beszédes, a' harsogásig, 's gázolója azoknak a' kiket nem szerete; lelke szabad a' hol az lehete: a' hol nem lehete, kész minden színt viselni a' mi kívántatott, 's kacagta a' kik pajkosságát nem értették. – Révainak levelei hozzám, 's még a' legújabbak is, mutatták hogy szeret; 's én őtet néztem elsőnek köztünk, akár tüzet tekintém, azt a' Títáni merészségűt, akár gyökeres tudományait, melly felől kivált Magyar Régiségei örök¹¹³ bizonytságot tesznek, akár ízlését (lásd Anacreoni dalait a' Magy. Régis. előtt, 's Elegiáját 1778. a' mik mellett a' Baróti' és a' zsíros¹¹⁴ szájú Rájnis' versei el vagynak homályosítva); de az a' kiszáradt test, az az

285, 670 örök éjszakázások által a' halál' színével elborított arcz, elijesztének tőle; [424] egy félénk tanácsadó pedig azt az intést adá, hogy őrizkedjem mindentől, 's leginkább barátimtól; a' falak egykor kiáltottak, most veszedelmesebbek, mert hallgatnak. – A' ki nevet, mondám a' Yorick' szavaival, nem veszedelmes, 's valóban én később vagyok veszedelembe esni mint rettegni, 's magamat egyébnek mutatni mint vagyok. De az én

¹⁰⁹ [A mondat nincs befejezve, a lap alján egy-két sornyi hely maradt üresen.]

¹¹⁰ kalapjában. [Átírás.]

¹¹¹ [...]/tték [Átírás.]

¹¹² kísérték<, >

¹¹³ felől Magyar Régiségei <kiváló> örök [Beszúrás a sor alatt.]

¹¹⁴ és zsíros [Beszúrás a sor felett.]

Révaim úgy viselé magát, hogy nem érthetém, különösségei baráti szánásból erednek e, ¹¹²⁸ vagy féltékenységéből, 's inkább akarám ezentúl levelekben venni¹¹⁵ szeretete' jeleit, mint az együttlételekben.

Révainak két ifju barátja, Horvát István és Vitkovics Mihály, az ifjúság' szeretetre méltó tüzével jövének hozzám. Annyira megzavart az a' boldogtalan tanácsló, hogy nem merék hinni tűzőknek. Láttam melly lélek lobog mind a' kettőben, de félttem. Vitkovics ezt talán megsejté, 's elmaradt, de Horvát, egy vacsoránk után a' Fejér-Farkasnál, szobámba is felkísért, és ott kimondá hogy nálam hál (Május' 16d.). [425] ^{546, 670} Egyszerre tűnt el minden rettegésem; tartalék nélkül adám által neki magamat, 's szégyellém hogy az a' fonák beszéd elijeszthete. Barátságunk tart még maig, 's nekem ő legfőbb kevélységem.

[426] Virág felől nem szükség szóllanom. Ki nem ismeri az ingani nem tudó lelket? Benne együtt a' férfi erő és a' szeretetre legméltóbb gyermeki lélek. Soha ember a' nagyságról igazabban mint ő nem ítelt, 's ez mutatja az ő tiszta nagyságát.

[427]

9.

[428] Az Orczy-kert már akkor álla, 's Niny azt vélem akará, a' mint leveleiben ²⁸² mondá, látni. Most tehát a' Niny' atyjával 's Úza Pál barátommal mentem ki oda. – De mit gondola ennek rajzolásával Bernhard Petri, az az elhíresztelt¹¹⁶ Kertész-Architectus! mondám minden lépten, 's most szégyenlem a' kérdést. A' kert nagy stílusban épült, de azt akkor még én nem tudám kilátni. –

Ez a' kert engem egy más nagy örömemre emlékeztet. – Fellépvn Orczy Lászlónál, ²⁸⁴ az ebédlőjében két gyönyörű tájdarabot láttam függeni. Pest és Buda ezen kertből tekintve, a' Duna' nyári meleg párázásában.¹¹⁷ Sokáig nem tudtam kimozdúlni helyemből, úgy hogy Fő-Ispánom a' két kép előtt találá. – A' képet Bécsi Prof. Fischer festette, ki a' Báró Mednyánszky Aloyz' munkájához is – Festői Utazás a' Vág vizén – a' színekkel nyomtatott darabokat.

[429]

[430] Sajátságai közzé tartozott a' németek' neveit magyarra fordítani. Így a' Színjátész ²⁹⁶ Ziegler, ki hitvesével és szép fijával eve ott, Téglási leve; Fuchs, a' Festő, Róka; 's ezt a' legkomolybb hangon, melly mindent megtéveszthetett volna.

[431]

[432] Még a' Rembrandt' fejét óhajtam tőle, de elébb a' Madonnán akarám látni, mint elégíti ki kíványimat.

[433–447]

[448] Előlről tekintvén a' dolgot úgy hihetnénk hogy azt senki meg nem foghatja: utolról tekintvén látjuk hogy az nem olly nehéz mint előlről gondolánk. Igen sokan tudják.

¹¹⁵ akarék ezentúl levelekben <...> venni [Átírás és törlés.]

¹¹⁶ az a' híresztelt [A névelő átjavítva, beszúrás a sor felett.]

¹¹⁷ meleg <...> párázásában.

HARMADIK SZAK.

20.

Hetedfél esztendőm veszvén el örök munkátlanságban, de nem contemplációk nélkül, meggyőződém¹¹⁸ az eránt, hogy Nyelvünket és Literaturánkat, mostani korában, semmi nem gyarapíthatja inkább, mint ha a' Régiség' és a' Külföld' classicus Írójit, kiknek érdemök közönségesen el van ismerve, minél nagyobb gonddal fordítgatjuk. Kellenek ugyan grammatikázások és theoriázások is, de a' sok grammatikázás többére elposhasztja azt, a' ki azon apróságokkal sokat bíbelődik; azokon keresztül kell nyargalni, de nem benne megtespedni. A' mi itt fő czélnek látszhatnék hogy a' csudált műveket, lefordítván, magunkévá tégyük, az czél ugyan, de csak másod rendű; a' fő czél az, hogy a' dolgozás alatt nyelvünk bővüljön, simúljon, szépüljön. Addig gondolkodni mesterművek' teremtése felől, míg a' Nyelv el nincs készülve, azaz, míg az Írók a' szükséges teremtetéseket 's változtatásokat a' Nyelvben megteszik, az Olvasók pedig a' javulás által elfogadják; azt én mindég fonák igyekezetnek néztem.

Gondolkozásom világos ellenkezésben áll a' másokéval. Ezek szerint fordítani épen nem kell, mert a' fordítás épen attól foszt meg bennünket a' mi legbecsesebb és legfőbb: a' nemzeti arcztól. Nekünk nem hasonlítaniuk kell másokhoz, hanem különböznünk másoktól; Nyelvünket nem idegen példák szerint alakolni, hanem annak saját erejét kifejteni. Nekünk nem Görögökké, nem Rómaiakká, nem Francziákká, Olaszokká, Angolyokká, Németekké kell válnunk: nekünk Magyaroknak kell maradnunk. Korcsot csinálunk Nyelvünkéből, melly eredetére és természetében keleti, míg ezek nyugotiak, ha ezeket teszük példányinkká; ezt kiáltoztaták.

De ha fordítani nem kell, úgy olvasni sem kell idegent, mert ez is oda vezet; 's midőn arra buzdítjuk Íróinkat, hogy azt vegyék által a' mi szebbé teheti Nyelvünket, távol vagyunk attól hogy még annak áltvételére is buzdítsuk, a' mire szükség nincs. 'S az a' rettegés hogy Nyelvünk egyéb lesz mint volt, épen nem rettenthet bennünket; hiszen épen azt óhajtjuk, 's a' Nyelven maga az idő is változtat. Minden kérdés az, hogy a' Nyelv bővebb és szebb lesz e, mert a' mi¹¹⁹ szép, mindég jó.

De valljuk meg, az örök fordításnak, ha azt nem a' Péczeli' módja szerint teszük, ki csak a' munkát hozta által, annak Nyelvbeli szépségeivel nem gondolt, az a' kedvetlen következése lehet, hogy stílusunkat manírárttá teheti, melly igen is, hibás törekedés volna. Hogy ezt elkerülhessük, mondám, az szükség, hogy ne mindég egy Írót fordítsunk, hanem minél többeket és a' legkülömbözőbb¹²⁰ nemekben. Mert minden nemnek más meg' más nyelve lévén, a' mi Nyelvünk csak akkor emelkedik fel majd a' fő pontra, mikor minden nemre elkészül.

¹¹⁸ [../eggyőződém [Átírás.]¹¹⁹ lesz e, <'s> a' mi [Javítás a törlés felett.]¹²⁰ és külömbözőbb [Beszúrás a sor felett.]

Nékem a' Róma' Prosaistáji közt legkedvesbb vala mindég Szalluszt, 's legszebb helyeit már ott kezdém papiros nélkül lefordítani. Most neki állék, 's papirosra öntém Catilináját 's Jugurtháját, azon lévén hogy ne én szólljak Szalluszt helyett, hanem hogy ő énáltalam. A' mint ezzel elkészültem, lefordítám Ciceróból a' négy Catilináriát, és a' mit ez Míló, Dejotarus és Ligárius mellett monda, 's ezt nem hogy a' magam stílusomat állapítsam meg, hanem hogy fordításom' Olvasója a' Cicero' olvasása mellett még inkább érezze miben különbözik tőle Szalluszt, 's a' Szalluszt' Szalluszsága miben áll. Eggyzersmind¹²¹ fordítám Marmontelt, Boufflerst, Emília Galottit, Miss Sara Sampson, Minnát; 's Emíliát különösen azért, hogy legyen Udvari Nyelvünk és Artistai. Barátim, kik Szallusztot nem is ismerék, és még is Bírák akarának lenni, ha Nyelve jó Nyelv e, felkiáltának hogy istentelen kezeket emelek a' nemzet' legszentebb kincsére; 's mint Klopstock kiáltá kevélyen Basedownak: *Sie sollen mich verstehen!* úgy én most¹²² hogy Athént, Rómát, Párizst és Weimart teremtek a' Magyarinak; 's midőn azt kérdék hogy hol lesz Csabája? a' Botcsinálta Doktort (Moliere után: *Le Médecin malgré lui*) adtam nekik.

21.

[449] Verseghi nyolcz esztendőök után 1803. haza jött, eltelve azon gondolattal hogy Adelunggá teszi magát köztünk. Grammaticát ada, vastagot; Stilisticát, vastagot, Aestheticát, azt is vastagot, 's készítteté Lexiconát. [450] A' legtisztátlanabb magyar beszédben mellyet valaha fül hallott, ő hirdeté ki a' Tiszta Magyarság' törvényeit; azt, a' mi, úgy szóllván, egyedül illethetetlen a' Nyelvben, a' paradigmákat, összegázolta; új szókat csinált, néha jót is, többére kietleneket; az *ádáz* és *eszmélet* szót kitiltá a' nyelvből, miért azt? ő¹²³ tudja; ezt, mert nem jó formatiójú; mintha a' nem jó formatiójú, de századok olta tisztelt szókat ki kellene hányni. [451] De az ember, a' mint hajlandó és alkalmas vala minden színbe öltözni, a' mi hasznat ígért, 's minden eszközt szentnek néze, ha segíté az ő céljait, [452] sulyt toda adni magának, 's elhirdeté hogy ő görögül, deákul, németül, francziául, olaszul, ángolyul, sőt zsidóul¹²⁴ is tud, 's szerencsés vala elhítenni a' mit akart. A' kiknek szavok van a' dologhoz, tudják, mit érnek az ő tanításai, 's a' később idők csudálni fogják, mint juthata ő azon gondolatra,¹²⁵ hogy ragyogni akarjon társai közt. [453] Végre neki álla még a' lelkes Káldi' Bibliájának is, és azt a' maga eretnkségeivel akará eltölteni, de szerencsénkre kiholt a' gonosz szándékban. Mi ő Káldi mellett! hol áll ő Káldi megett! kinek valóban nem méltó sarujit is feloldozni.

[454] Révai, Professora Nyelvünknek az Universitásnál, azon tekintetben álla a' Nyelv' barátjai előtt, mellyet érdemle, [455] 's Verseghi, a' magával eltölt, az érzékeny emberrel össze akasztá kerekét. Mi leve a' nem szép vitából, tudva van.

[456] Révai nékem is panaszkodék, 's én feleltem, méltó nehezteléssel, 's mint barát szenvedő barátjának szokott, hogy enyhítse fájalmát; [457] 's ez levelemet hírem nél-

¹²¹ Eggyszermind [Emendálva.]

¹²² most<.>

¹²³ miért<?> azt<?> ő [A második törölt kérdőjel sor feletti javítással visszaírva.]

¹²⁴ zsidóul<,>

¹²⁵ ő <arra a'> gondolatra,

1156 kül kinyomtattatá: Versegi¹²⁶ Ferentznek megfogyatkozott Okoskodása a' Tiszta Magyarorszában. Irta Boldogréti Víg László. Pesten, 1806. lap 15–19.¹²⁷ Azt cselekvé a' mások' leveleikkel is. Bízakodással írt leveinket hírünk nélkül kiadva látni, mindég kedvetlen; de valóban azon hamar felvígasztalám elmémet: kedves volt hiuságomnak látni hogy egy Révai sullyt tulajdonít nekem és hogy erántam szeretetet bizonyít. Nem eléggé szerény a' ki semmi gáncsot nem tűr, 's így nem szóllok azokra a' miket¹²⁸ némellyek e' levelem miatt mondának; a' részre nem hajló Bíró nem fogja felejtetni, mi van levelem' végében. Hogy Verseghivel *non pro sortis necessitudine* bántam, azt nem szégyenlem; mi ketten ott sem hasonlítánk egymáshoz.
[458]

1148

HATODIK KÖNYV.

1804–

ELSŐ SZAK.

1.

123, 177, 311, 680 [459] Doctor Szent-Györgyi József Úr, Debreczenben, kit Kis, akkor együtt vele a' külföldön, egy szép Epistolával tisztele meg, és a' kit ennek barátsága nekem is barátommá teve, engem egy gonosz forró hidegből kapa ki, Novemb. 1803. [460] – Sok erő van kis testedben, mondá ez a' szíve 's tudományai által tiszteletes ember; nem hittem hogy megtarthassalak. Már ekkor beléptem negyvennegyedik esztendőmbe.
[461]

131, 204, 323, 548, 1171 [462] Ebben foglalatostkodánk, midőn Július' 25dikén Konyáron, a' keserítések által elgyengülve, magamat a' csonkúlásnak egyik neme által megsujtva érzém. [463] A' helyben lakó Chirurgus nem meré bajomat nevén nevezni, de kért, fogassak, 's ló' halálában repüljek Dr. Szent-Györgyi Úrhoz. Ez elrettene látásomon, 's míg a' patikai szerek elkészültek, Epictétusból kezde gyógyítani. – Nem szeretem Epictétust
131, 204 548 Orvosomnak, mondám. [464] Vigyázzak egészségemre, 's kapjam ki magamat bajaimból, bár erőszakkal. Egy másodszeri megsujtás előlhet. [465] E' tanácsával ereszte el. – Ne kellett volna csak megtévesztett anyámat kémélenem.

3.

548 [466] A' mint magamhoz tértem, egy utat tevék Biharból Zemplénybe.
[467–469]

¹²⁶ Versegh*b*<i> [Átírás és törlés.]¹²⁷ 19–19. [Átírás.]¹²⁸ mi<t> [Javítás a törlés felett.]

4.

[470] Kis egygy francia ízlésű Ódával tisztel meg összekelésemet. Ki van adva Versei közt, 's én németre fordítottam 's mingyárt akkor kiadtam, de álljon itt újra. Szép szála azon koszorúnak mellyel engem barátim megtiszteltek:¹²⁹

Igaz hát, barátom, hogy elmúlván teled,
A' megengesztelt Sors nagyobb jót tesz veled¹³⁰
Mint a' mit kívánál?
Igaz, hogy már ígér örök ifjúságot,
Miolta hív párod esküdt barátságot
Hymen' oltáránál?

Ezt kértem az égtől¹³¹ 's jövődőlve vártam,
'S mit érzek erántad magamba bezártam
A' míg az meglenne.
Meglett! Elzengem már idvezlő versemet,
Felnyitom előtted egészen szívemet.
Lásd, mi lakik benne.

Mihelyt Phoebus'¹³² lantja' szent hangját érteni
Kezdtém, heves ifjú¹³³ mertem jelenteni
Miképp' éjgek érted;¹³⁴
Te, koszorús Papja, csókoltad¹³⁵ tüzemet,
'S visszaküldvén,¹³⁶ mellyet adtam, tömjénemet,
A' szívemet kérted.

Felejthetetlen nap! édes emlékezet,
Midőn a' legelső baráti nevezet
Tőled hozzám repült!
Hányszor fűzött nékem e' szent frígy szárnyokat,
Hányszor gyújtott bennem istenibb lángokat,
Hány boldog órát szült!

¹²⁹ [A 121a oldal alsó harmada és a 121b oldal üres, de több vonallal átlósan át van húzva. A 122a–126b oldal tulajdonképpen az említett vers nyomtatványa, autográf javításokkal, és folyamatos, autográf számozással. A javítások többsége korrektúra jelek segítségével a margón van jelölve, ezt a továbbiakban nem említjük külön.]

¹³⁰ veled<,>

¹³¹ Égtől

¹³² Főbus'

¹³³ Ifjú

¹³⁴ <ér'tted,> [Javítás a törlés mellett.]

¹³⁵ tsókoltad

¹³⁶ vissza küldvén,

1178

Mint hajdan a' görög lantnak koronája
Nemes pályát¹³⁷ futni szemlélvén hazája'
Jelesebb fíjait,
Égi koszorút font a' Győző' számára,
Zengvén Helikonról mély árvíz' módjára
Omló hymnusait:

Én is, elfelejtvén erőtlén voltomat,
A' czél¹³⁸ előtt látván téged, barátomat,
Szent tűzre hevültem,
'S néked diadalmi paeánt énekelni,
Nyert borostyánidat örvendő tisztelni,
Ezerszer készültem.

De hárfám' egyhúrja valahányszor pendült,
Rajta szívszaggató szomorú hang zendült;
Méltó volt könyveznem.
Mert Pindusunk' díszét bár mint csudáltak,¹³⁹
Híresnek, dicsőnek,¹⁴⁰ nagynak találtak,
De szerencsésnek¹⁴¹ nem.

Énekkel az irígy időn triumfálni,
Szép lelkeket napok' fogytáig formálni,
Szép dolog, nagy virtus.
De boldogság nélkül a' virtus háború;
Gyászos a' legzöldebb borostyánkosház,
Ha nincs¹⁴² közte myrtus.

Haj! tövises út az¹⁴³ mellyre itt tisztünk hív.
Csak¹⁴⁴ az asszonyképbe öltözött angyal szív
Hintheti rózsával.¹⁴⁵
Minden lépésünken ezer a' sérelem,
Mellyet nem enyhíthet más, csak¹⁴⁶ a' Szerelem,
Édes nektárjával.

¹³⁷ pá<|>lyát¹³⁸ tzél¹³⁹ tsudáltak,¹⁴⁰ ditsőnek,¹⁴¹ szerentsésnek¹⁴² nints¹⁴³ az <, >¹⁴⁴ Tsak¹⁴⁵ ró'sával.¹⁴⁶ tsak

Mi a' férfi¹⁴⁷ maga? Félbe-hagyott remek.
Majd Istenné tesz a' dicső¹⁴⁸ érdemek,
Majd sár fertézteti.
'S oh a' vad indulat' háborgó tengere,
A' szüntelen' vivó vágyások' ezere,
Mikép¹⁴⁹ hányja veti!

Örök háborúban halandó létével,
Óriások' társa makacs¹⁵⁰ erkölcsével,¹⁵¹
Az egeket víjja,
'S mind addig nem vet czélt¹⁵² fennhéjázásának,
Mig eggy sebes villám szíve' dagályának
Nem lesz gyászos díja.

Felhág vakmerően a' Nap' szekerére,
Az égi szent tüzet halandók' földére
Lehozza magával;
'S balgatag sáfára becses¹⁵³ birtokának,
Áldozatjává lesz ritka zsákmányának,¹⁵⁴
Japétus' fijával,

Hirre vágy? Bár ég föld légyen akadály,
Nem pihen, hegyeket mozdít, hogy csudálja¹⁵⁵
Fél világ munkáját.
Míg eltörik az ív addig erőlteti,
'S a' dicső¹⁵⁶ Félisten majd rabúl pergeti
Omfale' rokkáját.

Fényes ideálok' empyreumába
Elragadtatván, dül tündéri karjába,
Él ambroziával,
Hogy mennykőként csapja¹⁵⁷ földhöz a' test' súlyja;
'S melly nehéz magasról esni, megtanúlja
Tulajdon kárával.

¹⁴⁷ fér<j>fi

¹⁴⁸ dicső

¹⁴⁹ Mikép<p>'

¹⁵⁰ makacs

¹⁵¹ erkölcsével,

¹⁵² czélt

¹⁵³ becses

¹⁵⁴ 'sákmányának,

¹⁵⁵ tsudálja

¹⁵⁶ dicső

¹⁵⁷ tsapja

1178

A' lány szívnek édes olvadozásait
Nem kóstolja soha, kergetvén álmait,
Honját¹⁵⁸ elfelejti;
Körüle bár Tempe virítson, nem látja,
A' távollévőre száját mohon tátja,
A' valót elejti.

De ti, dicső¹⁵⁹ Hölgyek, kik, földi remekek,
Eggy alakban vagytok angyalok 's gyermekek,
Mint boldogtjátok,
Ha e' csuda¹⁶⁰ Vándor, számkivetésében,
Magát híven, élte¹⁶¹ víg kikeletében,
Kapcsolja¹⁶² hozzátok!

Ti, a' szent természet' hűséges magzati,
Ha elpártoltatják délczeg¹⁶³ indulati
E' kegyes anyától,
Hív karjai közzé vissza bájoltátok,
'S nyájas dajkálással megszabadítjátok
Gyászos hagymázától.

Szilaj képzésinek megnyírvén szárnyait,
Néki a' társaság' szent aranylánczait¹⁶⁴
Szépekké teszitek.
Felfúvó gőz helyett az igaz nagyságot,
Melly ad halandóknak halhatatlanságot,
Belé lehellitek.

Ki derítheti-fel homloka' ránczait,¹⁶⁵
Mellyek gyászba rejtik bár melly virtusait,
Ha ti elhagyjátok?
Hol arat méltó bért kivületek, hol nyér
A' gyönyörűségből olly részt, mellyhez nem fér
Sem csömör,¹⁶⁶ sem átok?

¹⁵⁸ Honnyát¹⁵⁹ ditső¹⁶⁰ tsuda¹⁶¹ <él'te'> [Javítás a sor végén.]¹⁶² Kapsolja¹⁶³ déltzeg¹⁶⁴ aranylánczait¹⁶⁵ rántzait,¹⁶⁶ tsömör,

Híres volt Ulysszes,¹⁶⁷ fényes volt pályája,
De az Ész' és Erő' e' ritka csudája,¹⁶⁸
Vallja-meg bár maga,
Ha eleget tett e a' hír név szívének,
'S volt e hiv pár nélkül bújdosó éltének¹⁶⁹
Boldog a' csillaga?¹⁷⁰

1178

Ezer csudákat¹⁷¹ tesz, véget vet Trójának,
Dicsősége¹⁷² ragyog, ég Ogygiának¹⁷³
Érte¹⁷⁴ Királynéja.
Nints haszna! Felzúdult tenger hányja veti.
Nem, boldoggá nem más, egyedül teheti
Hív Penelopéja!

Az örök rend megáll. – Páratlanságotnak
Vét két fedd, barátom, hogy boldogságotnak
Volt eddig sok híja,
Hogy olly kegyetlenül üldöztek a' szelek –
'S hogy oh a' lángtól is meg nem menthettelek,
Mint Anchízest fija!

De az elmúltakat fedezzék kárpitok. –
Örömdózatot kíván az a' titok¹⁷⁵
Melly magát itt fejt.
Nem, nem feddődés kell! Csókold¹⁷⁶ azt a' kezét,
Melly annál istenibb boldogságra vezet,
Ha útját elrejt.

Becsesebb¹⁷⁷ az elvétett 's ismét megtalált¹⁷⁸ út.
Ki az igazsághoz tévelygés után jut,
Forróbban öleli.
Édesebben örülsz felderült egednek
Te is, hogy gyászosabbak voltak életednek
Eddig sok éjjeli.

¹⁶⁷ Ulísszes,

¹⁶⁸ tsudája,

¹⁶⁹ él<'>tének

¹⁷⁰ tsillaga?

¹⁷¹ tsudákat

¹⁷² Ditsősége

¹⁷³ Ogiáának

¹⁷⁴ <Er'tte> [Javítás a lap szélén.]

¹⁷⁵ titok<,>

¹⁷⁶ Tsókold

¹⁷⁷ Betsebb

¹⁷⁸ megtalált [Emendálva.]

1178

Gyönyörű derűlés! Melly szépen 's hirtelen'
Virít Elízium ott, a' hol van jelen
Vénus-Uránia!
Melly boldog lelket tesz' a' föld' gyermekéből!
Miként újjá szüli, mintha szent Léthéből
Adna kostolnia!

Eljött, eljött hozzád egész udvarával;
A' Szerelmek', Tréfák', Játékok' nyájával
Lakást vett házában;
'S a' Grátziák soha szebben nem ölelték
Ezeket, sehol több kedveket nem lelték,
Mint társaságodban.

Melly változás! lantod bájolóbb zengést ad
Már is, hogy a' boldog Öröm mosolyog rád,
'S az szedi hangjait.
Hattyúszárnyon repül éneked 's életed,
'S bátorságos parton csendesen¹⁷⁹ nevedet
A' tenger' habjait.

Két Isten nyit pályát – a' Hír 's a' Szerelem –
Eredj, 's a' nemes Szív 's isteni Értelem,
Mutasd-meg, mit érnek:
Hogy a' mint bámúlni fogja dicsőséged',¹⁸⁰
A' boldogságban is hív unokánk téged
Válasszon vezérnek.

MÁSODIK SZAK.¹⁸¹

5.

^{140, 158} Feledék mindent, 's megelőzve másokat, azon valék hogy házunkba visszahozhassam a'
nyugodalmat, az egyet-értést. Hijába volt minden igyekezetem, hijába azon magam'
megtagadása mellyel megelőző lépésimet tevém. Elvesztvén esztendőmet, oda hagyám
Semlyént, 's az ipamhoz költözém, arra törekedvén mindég, hogy a' nekem készített
^{158, 557} ház mutattassék ki nekem lakásúl. [471] 1806. Június¹⁸² 10dikén jöttem által Szép-
halomra lakni; feleségem 's lányom, míg itt néhány szobát lakhatóvá tehetek, Káz-
mérban maradtak.

¹⁷⁹ tsendesen¹⁸⁰ dicsőséged',¹⁸¹ MÁSODIK KÖNYV. [Emendálva.]¹⁸² [...]/ius' [Átírás.]

6.

[472] Most értem igazán partra, most érzém igazán magaménak magamat. Sophie ne- 551, 1201
kem, és sok esztendőig, nem feleségem volt, hanem szeretőm, 's még akkor is nem
feleségem hanem szeretőm, midőn gyermekemet tejével táplálá. – Feketébb és kedve-
sebb színű fonalakból ember' életét ritkán fonák a' három lyányok; így még ma is,
öregségem' vég napjaiban. És hogy én ennyi bajt illy lélekkel viselek, az nem hideg
bölcseiség' munkája, hanem hála' érzése.

93.
[Pályám emlékezete VI.]
Biographiám.¹1759–1779. etc.²

I. KÖNYV.

1759–1779.

496, 558, 1235 [1] Eljédék midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket dolgaink és magam felől olly sokak előtt elmondani mindég késznek talált, mondjam el mindennek; azok érdemlik a' tudást, 's némelly tévedt hírek csak így némúlhatnak el. Érzém hogy én hisztoriai személynek nem születtem, 's el nem tudám hinni hogy korunk az Autobiographiákat már³ tűrhesse. De tizennégy esztendő olta olly sok ízben újítván meg az ostrom, végre megadám magamat, 's szerénységem' sugallatit áldozatúl hoztam annak a' társamnak, kinek gondolkozását, érzését, ízlését tisztelni olly nagy okaim vannak. A' mit dolgozásomból a' Tudom. Gyűjtem. 1828. felvett, nem remélt kedvezéssel látám elfogadva, 's az néki-bátorított folytatni jegyzéseimet. De midőn én teszem a' mit némelly Olvasóink várni fognak, én viszont azt kérem kedvezésképen tőlök, hogy előadásimat tekintsék ne mindennek, hanem csak szorosb barátim' kis körének, olykor csak maradékimnak mondvá, 's tűrjék midőn olly tárgyakra ereszkedem, mellyek inkább múlathatják a' beszélőt mint hallgatójit. Így újra éljük eltűnt öröminket, 's hálás szívnek kedves emlegetni a' miket szeret.⁴

1.

25, 25, 25, 163, 164, 167, 169, 323, 394, 400, 446, 471, 558, 886 [2] Én 1759. Octób. 27d. Ér-Semlyénben születtem Debreczen és Károly 's Kálló és Nagy-Várad között, Biharban. Atyám József, fíja Danielnek és Szirmay Theresiának, a' Pazdicson lakott András' és Királyfalvi Roth Julána' leányának, szüléjinek elhalások után innen vette tizenhárom holnap előtt, maga akkor huszonhat esztendőös ifju, tizennyolcz esztendőös anyámat.

Fészkünk Alsó-Regmeczen, Abaujban, csak két órányira a' Zemplény' Ujhelye felett, utánam is szaporodván, elszakasztatám anyámnak emlőjétől és Semlyénbe küldtetém le, hol fülem nyolczadik évemig magyar hangnál egyebet nem halla.

163, 394, 402, 471, 559, 889 Nagyatyám Bossányi Ferencz, fíja a' Nyitrából Biharba átszállott Ferencznek, az Erdélyi Fejedelem' egyik Udvarnokának, és Péchy Sófának, ifjabb esztendejiben Fő-

¹ [A „Biographiám” cím előtt más tintával és más kézzel (?): „I.”]² [A címlap verzőjára bejegyzett feljegyzéseket l. a kéziratleírásnál.]³ korunk az <Autographiákat> már [A törlés fölé besúrvá: „<bio>”; az „Autobiographiákat” lap szélére írt javítás.]⁴ emlegetni a' <kiket> szeret. [Törlés alá írt javítás.]

Notáriusa, később Fő-Bírája vala Biharnak, 's két Dietáinkon, 1751. és 1764. Követe, még pedig jó. Önkényt monda le szolgálatjáról, de lemondása csak a' neven változtata, nem a' dolgon. Baranyi Gábornak Vice-Ispánysága alatt ezzel együtt a' kormányon üle ő is. Tanácsa nélkül semmi nevezetes nem történt, és mivel a' ki nevet visel, nem mindég bánhat eléggé szabadon, Baranyi sok dolgát Bossányi által vitetné ki. 'S ez olly tekintetben áll a' felsőbb és alsóbb Rendeknél, hogy azok vaktában is akarák a' mit velek ő akartata. Bihar még most is emlegeti, hogy midőn egykor a' Fő-Ispány sem tanácskozást nem akara tartani a' más nap tartandó Tisztválasztás előtt, sem hogy a' Vice-Ispányi méltóságra candidálni kiker fog, előre nem tudatá; Baranyi, még akkor nem Vice-Ispány, megtanítá a' sokaságot, hogy valamíg Bossányi Uram szólani nem fog, magát semmi hang ne hallassa, de azután minden torok azt kiáltta, a' kit Bossányi Uram kiáltta ki, 's azt, még ha rossz nevet kiáltott volna is; a' sokaság teljesíté a' mire Baranyi megtanította, 's nem a' Fő-Ispány' alkalmas de útált Praefectusát választá meg, hanem a' két egészen alkalmatlanok' egyikét. De akkor még a' sokaság tisztelte a' maga Nagyjait, mert ezek soha sem csalták meg bizodalmit, 's magokat házi életekben nevetségessékké, utáltakká nem tették. – Tagja volt azon Bíztozágnak, melly Máramaros és Erdély közt, előbb Báró Barkóczy Károly, tovább Gróf Sztáray János-Filep alatt, eligazítá a' határt; Elölülője egy másiknak a' Hajduvárosok' dolgában, Debreczen mellett. Erkölcsei szeplőtlenek, gondolkozása magas, érzése hű és szent; egyedül abban gyenge, hogy felindulásiban villámlott és mennydörgött, mint az e' részben is messze földre híres, és formuláit a' Máramarosi kurtafarkú tarka disznó phrásisaival megczifrázni szerető Baranyi, mind ketten a' kor' szokásából inkább, mint szív' vadságából. Mert a' mit Bossányi felől péld. egy bitang hír emleget, azt nem ő tevé, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyarokból állított Prussziai huszár-ezrednél.

22, 431, 472, 559

Náddal fedett, vályogból rakott házában patriarchai felsőséggel éle, bírāja, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztozkodóknak, kik idegen Vármegyékből is hozzá folyamodának, bízva elhíresztelt egyenességéhez, tudományához. Bért, ajándékot még a' gazdagoktól sem veve, sőt tartá őket cselédjeikkel, lovaikkal, valamíg a' pör előtte lefolyt; az ebédadás neki nem vala terhére, 's az ügyös-bajost még ajándékadással is terhelni, azt a' szenvedett igazságtalanság' poltolásának nézte volna. Szolgabíró a' szövényes esetekben, a' helységek' előljáróji a' könnyebbekben, hozzá küldék a' vétkeket, 's ő, ha sanyarúbb büntetést kívána a' dolog, vagy bővebb vizsgálatot, ezeket a' Megye' tömlöczébe küldé, a' kisebb vétkeket bottal bünteté, mennydörgések közt mindég, de mindég szelíden. [3] Bossányi Censora volt tájának.

685

[4] Vagyonával keveset gondola. Ménese, gulyája, nyájai neki örömet adának, nem hasznat. Pásztorai a' szerint számolának a' mint magoknak tetszett; hívtelenségeiknek villámlások, mennydörgések voltak büntetések, 's a' legrosszabb esetben a' szolgálat' elvesztése. Szóró-kertje gazdagon vala megrakva asztagokkal, kazlakkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' szorultaknak hitelben 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. Alig hihető dolgok, 's nem csudálnám ha beszédem hiuságot gyanítatna inkább 's gyermeki hűséget; de még vagynak a' kik ismerék, a' kik hírét az akkor és az ökörlétektől hallották, 's még hihetlenebbeket lehet említenem.

472, 559

889 Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka nagyatyámra nézván, felméne oda áltvenni örökségét; és mivel az messze fekvék Bihartól, alkuba ereszkedék Nyitrai rokonival. Ezek, ismervén nehéz kedvét, 's tudván hogy csak ingerleniek kell, 's ott fogja őket hagyni, kevesebbet ígértek mint ő várhata; 's meglett a' mit akartak; ott hagyá őket a' jószággal együtt, és soha annak jövedelmit nem vonta. – Özvegyen maradt anyámat egy fősvény hitelezője szorítá, 's a' nagyatyám ezen egyetlen gyermekének ajándékozá kétezer forintra menő nappénzeit, mellyek a' Máramaros Vármegye' Levéltárában annyi eszt. olta hevertek, mert azokat a' nagyatyám felvenni átalította. A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de annak találatott, 's a' pénz kifizettetett. Egyik példája hogy van gondolatlan⁵ nemes-lelkűség, és hogy a' nehéz kedv, ez a' nagy ostora az életnek, magát még kegyetlenebben bünteti az illy szerencsétlent mint másokat.

167, 685 [5] Bossányinak születése is portentósus volt. Anyja, közelítván a' szüléshez, magát testvérével Mihállyal Pest Vármegyében fekvő jószágába Tápio-Györgyére kísérteté, mert az Erdélyi Fejedelem már kiereszté Munkácsról tüzet-gyulasztó írását, 's Bihar zavarodni kezde. Péchy Mihály valamelly tóban kacsákat sejt meg, 's az asszony a' puskaszóra megszüle gyermekét a' szekérben. Midőn végre felveté szemeit, 's a' lábaihoz vetett kacsát meglátá, elhitette magát hogy kacsát szüle. – Iskolájit Debreczenben végezte. Kezemben forgott valaha Tanítójinak bizonyítása hogy minden társai közt és minden tárgyban ő vala a' legelső. Onnan Pozsonyba méne fel németül tanulni, és midőn tapasztalá hogy a' magyarul beszélők közt az idegen nyelv rá nehezen ragad, 292, 686 Bécsbe költözött által. Rokona Personális Száraz György, egyet értve protestáns vallású anyjával, végre reá bírák, hogy vallását változtassa meg, melly a' Szent-István' templomában meg is történt. Arról velem egyszernél többször nem szóla. – Megholt gutaütése' következeiseiben Ér-Semlyént 1786. Június' 13d. élet. 82d. eszt.

22, 431, 686, 893 Baranyi Gábornak hozzá-írogatott leveleiből egy kisded csomócskát én menttettem meg az elveszéstől; azok szép képei az ő lelkeiknek és az idő' szellemének. – Baranyi ritkán volt baj nélkül; az a' fene de nemesen-fene lélek úgy csinála Megyéjében mint a' Dietán. Egykor kénytelen vala magát menteni. Imhol nehany sora feleletének: „Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem assecutus, magisterio eorum subesse nec possum, nec volo. Suffragiorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.” – Ifjabb esztendeijiben vitézkedett is, 's deák nyelven írt Naplonya tele van elmésségekkel. Csapatja, nem tudom hol, mert a' Naplonyt soha nem láttam, és ha az sok unokáji közt nem vezett e el, nem tudom, valamelly váracska alá vágatván, 's látván hogy azt ők meg nem vehetik, egyik társa, a' híréért, a' várra sütötte pisztolyát, 's azzal tovább ment.⁶ „Factum ita, ugymond, ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discesserimus.”

395, 403, 447, 473, 560, 685, 889 [6] Bossányi szálás termetű, vékony testű, sasorrú, kékszemű, szöghajú, még igen öreg napjaiban is meg nem kopaszodott, szép ember volt, mindég igen egyenes derekkal:

22, 431, 685, 893 [7] Baranyi kisded termetű, épen nem kövér, de igen húsos, igen kopasz, ősz bajuszú,

⁵ gondolatlan<úl>

⁶ tovább mentem. [Tollhiba.]

's arcza igen piros 's elhintve bibircsókkal. Égszínű mente, dolmány és nadrág vala rajta, 893
midőn talán tizenkét esztendő koromban egy Gyűlésen láttam, ezüst széles sínórral,
de sujtások nélkül, veres övvel, 's lábán csikorgott a' karmazsinnak nevezett (marroquin)
csizma. [8] Még látom mint rángatta, tűzbe jővén, vállain lebegő nyusztal prémzett
mentéjét, mint csavaríta egyet bajuszán, 's harsogó szózáttal mint kezdé feleletét e'
causticus szókon: „Az hogy⁷ bizodalmas nagy jó Uram talán nem is jól kapta meg a'
kérdést”... Bossányi télben nyárban mentében járt; 's azt lájblit nélkül öltötte fel; a'
lájblit németesnek tartották az ő idejében; 's mentéjét a' legfelsőbb gombon kezdve a'
legalsóig mindég begombolta. [9] Mentéje, dolmánya, nadrága mindég azon-egy szín- 395, 403, 447, 475,
ból, vagy búzavirág-, vagy vas-,⁸ vagy dohány-színű, 's mindég nyusztal; csizmája soha 560, 685, 889
nem más mint fekete, mindég sarkantyús és aranysinóros, 's térde' kalácsáig érő. Fején
télben, nyárban, 's a' szobán kívül és benn a' szobában, prémes süveg, azaz kis kalpag.
[10] Nyakravalója fekete-fátyol; a' selymet asszonyosnak nézte volna az a' kor; 's annak 395, 403, 560
két végét nem elől kötötte meg cselédje, hanem hátul a' nyakán. Ifjabb esztendejiben
czaflit horda; később elvágatta azt.⁹

2.

[11] Hitvese Kóji Comáromy Juliána, leánya György Békés Vármegyei Vice-Ispány- 472, 561
nak és Rhédey Julianának, Ótományból, Biharban; tiszteletes mint nő, mint anya, mint
ház' asszonya, mint atyafi és szomszéd. Leánya férjének, nem szolgálója, de nem is
úrtársa. Balja mellett üle szekérében, 's idegen helyt lépvén fel vele, férjének utána
ment, nem előtte. Olvasni tudott, írni is valaha, de nem már öreg korában; udvara,
konyhája, tömött kamarája volt a' világ, mellyben sürgött forgott. A' templomot egy
héten tizennégyszer látta. Korunk elveszté a' szép példányt, míg majd, némelly változ-
tatással, ismét elővételik bajaink, megtanítva, hogy az a' múlt, mellyet már nem szere-
tünk, sokban jobb volt mint ez a' mostani. –

[12] Egy nagy tekintetű ház' fija, igen közel rokona a' nagyatyámnak, 's patvaristá- 167, 472, 561
ja egyszersmind, jónak látá hogy feleséget vegyen, mert szülei elholtak, 's megkedvelé
a' nagyanyám' testvérét. Béjelenté tehát édes bátyja urának, nem ura bátyjának, hogy ő
Anna húga asszonyt, nem kisasszonyt, elvenné, 's kérte ezt, ne sajnálja, nem méltóz-
tassék, szándékát a' Nagyasszonynak, nem Tekint. Asszonynak, béjelenteni. – A' gyű-
rűváltás véghez-ment, de a' nagyatyám 1751. Követnek választaték. – Öcsém Uram,
mondá ez a' vőlegénynek, Kend jól tenné, ha velem jönne; mert Dietát nem mindég lát
az ember mikor akar. – Az ifju elhalasztá a' lakadalmat. Vége leve a' Dietának, 's az ifju
ajándékot hozá jegyesének: – egy pár kordovány czipelőt. – Az esketésre lóháton jele-
ne meg, 's a' felkontyolt menyecskét más nap a' Nagyasszony' kocsiján és hatlován
vitte haza. A' menyecske ott maga főzte meg az egy tálból álló vacsorát, a' – lencsét.

⁷ feleletét e' szókon: <egy megtámadójához> „Az hogy [A „causticus” sor fölé írt beszúrás.]

⁸ búzavirág, vagy vas, [A kötőjelek sor fölé írt beszúrások.]

⁹ elvágatta azt. <– A' [...] ismételte azt kell itt megjegyezni,>

3.

19, 20, 561, 889

[13] Egy történetet¹⁰ itt a' lencséről, maradékimnak.

Rákóczy Ferencz, az elsőb, egy nap áltméné Patakról Újhelybe, 's a' maga házánál szálla meg a' Hecskén, de ebédre a' nagyatyám' nagyatyjához, Péterhez, sétála le. Makay Kata ölébe szorítá a' fazekat a' grádicson, 's törte a' lencsét, midőn a' Fejedelembelépett a' pitvarba. Minthogy a' bonczolás és osztogatás akkor a' házi-asszony' vagy a' ház' leányai' tisztje volt, 's Dessewffyné és Tussayné akkor talán már férjnél voltak, az ebédnél ő emelé ki az orját a' tálból, de olly szerencsétlenül, hogy az visszazuhana a' tálba, 's a' Fejedelemb' skárlát¹¹ dolmánya egészen bévala feccsenteve a' lencsével. – A' Fejedelemb'¹² más nap egy vég violaszín bársonyt küldé ajándékba az asszonynak, hogy a' zavart felejthesse.

4.

395, 403, 447,
473, 561

[14] Bossányinak igen csinos kézírása volt, 's rendei olly egyenesen folytak, mintha lineázott papirosra írtak volna. Bort soha nem ivott, de öregedvén,¹³ reszketni kezének kezei, 's nem írta, hanem diktálgatta leveleit. [15] Bár kit ültete papirosaihoz, soha nem mulasztá el kimutatni, hol álljon a' megszólítás, hol az első sor, hol a' levél' dátuma, 's a' „kész”¹⁴ kötelességű atyafi szolgálja.”

396, 404, 447,
473, 562169, 396, 404, 447,
473, 562, 896

[16] A' diktálások mindennap folytak, 's én, ki a' nagyatyám jó és nem jó sajátságait derekasan eltanultam, mikor levele érkezék Pozsonyból, felültetem magamat az asztalra, 's a' szerint kínzám el az anyám' testvér-öccsét, a' helység' Notáriusát, vagy a' vendéget, mint csudált példányom a' maga Nyékiét vagy Ladányiját. Akkor ugyan már írtam, 's ólom nélkül is, de az nekem lassú dolognak látszott. Osztán én nem csak írni vágytam, hanem diktálni is azonfelül. A' szép Klári elúná alkalmatlanságaimat, 's tanácslá, gyakorlanám magam', 's nem szorúlok más' segédre. Ezentúl ólom és tinta vala minden örömem, 's rajzolgatám a' mi bőrös karszékeinkre vala nyomtatva, 's a' gyönyörű kétfejű sast, mellyet az asztalos a' templom' mennyezetére mázola. Mert a' háznál nem vala egyéb kép mint öt vagy hat halotti címér.

26, 397, 405, 447

169, 396, 404,
473, 562

Indulásim tetszettek az atyámnak, de nem csaptak össze óhajtasival, mert neki az volt minden kívánsága¹⁵ hogy engem valaha Generálisnak láthasson. Még bírom egy 1764. Decemb. 3d. Semlyénből írt levelemet, mellyben nevem alatt áll ez a' titulus; de a' tinta' különböző színe gyanút támaszt, hogy azt sírások közt vetém nevem alá, és később. Még bírom egy olajban-festett képemet, mellyen a' három esztendő gyermeke az akkori Károly Fő-Herczeg' sárga gallérú fehér kabátjában, sötétkéklajblival és topánkás nadrággal, 's parókás és kaskétos fejjel, mutogatja, melly pályára neveltetett. 'S atyám e' csuda burkolásban szerete járatni is.

¹⁰ <A' lencse itt egy kicsapásra kísért, 's nem állhatok ellent a' kísértetnek.> Egy történetet

¹¹ Fejedelemb' <..> skárlát

¹² Fej<e>delem

¹³ öreged[...], [Átírás.]

¹⁴ a' kész [A nyitó idézőjel pótolva.]

¹⁵ minden <oh> kívánsága

5.

[17] Semlyénben vala iskola-mester, 's én ennek oktatásaira valék bízva. De azalatt míg nagyatyám a' Dietán vala, tanulásomat elakasztá egy gonosz himlő egy varrá csinálta testemet, 's elvakulással rettegtete. Kigyógyulván végre, 's minden kár nélkül, Makódy nevű Predikátorunkhoz hordatám el magamat, 's végig dülám a' vén ember könyveit, szerencsésnek tartván magamat, ha képre találhaték benne, vagy ha Bázeli kiadásúra akadtam. Szemem nagyon megszerette a' Haase által metszett betűket ezekben, 's azt a' szépfejérségű papirost. Ezer gyermek közt talán én vagyok az az egy, kinek az szemébe tűnt, de midőn ezen szerelmeskedésemre emlékezem, erősebben hiszem hogy lelkeinkben szenvedelmink embriókként fekszenek. Ezt bennem az idő nem fogyasztotta, hanem nevelte.

6.

[18] Atyám 1767. visszakívána Regmeczre, hogy esztendő't töltvén ott egy Kézsmárkról hozott tót deák' gondolai alatt, 's belé kapván így a' német nyelvbe, tanulásunk' folytatására a' Szepesi németek közzé vitethessem. – A' múlt eszt. néhány hetekig a' nálamnál tizenöt holnappal ifjabb Dienessel a' Debreczeni Collégiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, az említett Klári mindég betegebbé válván a' városba vitetett, hogy Orvost és patikát közel találhasson. Meghala az igen szép leány 1766. Július' 21d., 's ott temettetett, igen fényesen.

7.

Atyai nagyanyám' testvére Szirmay Sándor, a' Pazdicsi, látván mely gonddal neveltünk, mellénk adá András fiját, 's mi hárman egy szobában élénk Regmeczen, Kézsmárkon, és osztán Patakon, négy esztendeig.

Boldogtalanabb tanítót mint ez a' tót deák vala, az ilyenek' temérdek sokaságában is nehéz volt volna találni, 's atyám osztozék terheiben, mit ez, a' szokás szerint, felette nehezen veve.

[19] Könyvünk a' nyelv tanulására a' Luther Bibliája volt, egy sok rossz rajzolatú kiadásban. Nékem kedvesb vala a' kép mint a' könyv, de vágytam tudni, mit jelentenek a' képek, 's így mindenike mellé megolvastam a' textust. Nem értvén a' mit olvastam a' mint óhajtam, kivittem az atyám' magyar Bibliáját, 's a' kettőt addig hasonlítottam össze, míg a' németet magában is olvashattam. Legkedvesebb részek nekem a' Profetziák voltak, és a' János' Jelenései, 's akkor nem tudtam, miért azok legkedvesebbek; később láttam hogy annak úgy kelle lenni.

[20] Atyám religiósus ember volt; meleg tisztelettel viseltetett mind az eránt a' mi szent, azaz, a' mi jó, szép, és nagy; 's a' vallásosságot és a' poezist ez a' pont egyesíti.

[21] Keblemben tehát egyikik érzés gerjesztgeté a' másikat. [22] De e' kettőhöz a' Theologia is tolá magát, mely az egyiket és másikat eloltja nem segíti. A' boldogtalan időben nem jöhetne hozzánk idegen vallású vendég, sem mi nem szállhatánk meg idegen vallású háznál, hogy theologiai birkozgatások ne jöttek volna elő. Rettenetes Theologus levék, 's kész voltam volna martyrságot szenvedni dogmáimért.

398, 408, 448,
474, 563, 682, 899

[23] De a' theologiai delíciáknál még inkább szerettem azt, a' mit beszélni 's asztalnál két óráig is elülni szerető atyám Thuánusból és a' Das galante Sachsen' nem obscoenus szakaszaiból mondogata, 's a' mi nevezetesb atyjával és anyjával 's ezeknek rokonaikkal történt. Míg Dienes¹⁶ és Szirmay tényéiraikra hajolva elszunnyadtak, a' Vir Doctissimus pedig pipájához ásítgata, én az afféléket elolthatatlan szomjjal hallgattam.

387, 408, 474, 564

[24] Még most is toll lévén mulatságom, míg két társam laptáztatott, a' hallott történetekkel tele írtam egy két ívet, de őrizkedve, hogy rosszkedvű Praeceptorom, kinek a' három közt én voltam legrosszabb tanítványa, meg ne sejtse. Hijába rejtegetém azt mátráczaim alatt; rá-akadt, 's vitte atyámhoz, 's felpanaszolta, hogy az efféle haszontalanságok miatt nem megyen a' *dic, duc, fac, fer*. Atyám elragadtatott örömmel látta firkaímat, 's meghagyá a' deáknak hogy papirosaimat tegye vissza, 's nekem ne szóljon. De szaladva ment anyámhoz, 's feldicsekedék előtte, hogy fajok Generális ugyan nem lesz, de Könyvcsináló lesz. Anyám gyenge vala elárulni előttem a' titkot, 's a' könyvcsinálásnak vége lőn.

8.

169, 388, 409, 448,
474, 564, 902

Felviteténk Kézsmárkra. Atyám jobbnak látta túrni Praeceptorunk' fogatkozásait, mint bennünket idegenre bízni, ki talán még ügyetlenebb lenne mint ez a' Professoraitól annyira ajánlott. Ez nem lévén többé szem előtt, itt ronta el osztán bennünket. Nem tanított, nem tanult.

389, 412, 475, 564

A' Confoederatzio' bajai elől ellillantott lengyelek egy része ide is vonta meg magát; a' fő rész Eperjesen telepedett meg, 's a' vad Herczeg Radzivil Károly ott nyeldeste a' bort 's Calvariát építete. Minden nap, minden órában volt mit látnunk rajtok, czifra cselédjeiken, gyönyörű lovaikon; csak egy kettő vala Párizsi szabású öltözetben, a' többi beretvált fővel, 's nemzetek' talárisában. A' Császár' nevét viselő Huszár-ezred itt fekvék, itt tartá gyakorlásait, 's egy nap, nem tudom melly keresés miatt, zárva tartá a' kőfallal elkerített várost. – A' külvárostól egyfelől Nyéréig, másfelől Leibitzig gyönyörű rétek vonulnak el, 's a' Tátra Lomnitznál nyújtja ki óriási csúcsait, ellepve nyárban is hóval, 's új meg új színben mindég, mindég új meg új világításban. – Mennyi alkalom elácsorgani időnket! A' nélkül hogy tudtam volna hogy az ollyat Festő és Poeta csudálgatják, órákig andalogtam a' varázs látványon. 'S soha nem voltam szorgalmatosb templomjáró, mert ott képek valának, és muzsika.

9.

389, 410, 448,
475, 564

Házi-gazdám Cornidesz Úr – azon házban, mellynek keleti fala mellett egy keskeny sikátor nyílik a' nagyúczáról a' Cathol. templomhoz – látá hogy szeretnék szeretetni valamit, 's egy ízetlen Románnal ajándékoza meg, mellyet az atyák örömet láttak gyermekeik' kezekben, hihetőleg a' szenteskedő¹⁷ *Tugendschule* címért. Ezentúl

¹⁶ történt<, 's a' Széchényi Pál Kalocsai Érsek' szavát, midőn fullajtárja egy németet látta meg az erdőben> Míg Dienes

¹⁷ szenteskedő< s>

minden örömem ez a' Rény' iskolája volt; ezt olvastam éjjel nappal. 'S melly szerencsém hogy ezt olvastam! ebből tanulék meg németül; ebből kaptam kedvet az olvasásra, 's haki ezt kapott, mindent kapott. Sok helyein meg nem értettem, de szüntelen olvasván, végre Lexicon nélkül is megértettem. [25] Ha más emberre volt volna bízva tanításunk, 's ha¹⁸ az iskolai Tanítók nem tarták vala méltóságaikhoz illetlennek, megtekinteni olykor, mit teszünk, pedig azt ígérték volt, 's ha Gellertnek Meséjít és a' Rabener' Satyrájit adták volna kezünkbe, mivé nem emelkedheténk! – De ez a' panasz közönséges, valahol gyermekek neveltetnek.

10.

[26] Most, 1769. Septemb. 11 dikén, Patakra viteténk. A' Kézsmárki deák velünk jöve, hogy a' mit a' Szepességén tanulánk, itt el ne felejsük.

Patakon mind eddig németül tudó gyermek nem volt, nem németül tudó Togátus Decsy Sámuelig, ki azután mintegy esztendő mulva jött oda Pozsonyból, és a' ki tovább a' Magyar Kurír' leveleit írta. Az ifjuság bennünket és Decsyt ezért tokosoknak csúfolgatott. Maga Vay József is, kit én Grammatista, tanulása' utolsó évében ott értem, 's a' két szép testvér Lónyay László és Menyhért, a' tokosok' nyelvét Patakon még nem tudták, és soha nem úgy hogy azon írhattak vagy folyvást szólhattak volna.

Vagy hogy mi tudánk a' mit ott nem még senki más, vagy atyám' példátlan gondjaiért, olly figyelemben látánk magunkat, mellyért nem lehetne nem pirúlnunk. A' Grammaticát épen nem tudtuk; pedig azt kell vala mindenek felett. A' Kézsmárki deák és az iskolai tanító, Olasz Péter, úgy hitték, legalább úgy mondták, hogy az onnan ered, mert Patakon a' Grammatica más könyvből tanítatik mint Kézsmárkon.

11.

[27] Atyám örült hogy hírbe jövének, mert az, ugymond, előtörekedésre fog kényszeríteni, 's készebb vala elmulasztatni velünk az iskolát, de mindenhova vitt, hogy lássunk és hogy láttassunk. Gyűlés tartaték Újhelyben, 's ott valánk; akasztának, 's megnézeté; torturáztak, jelen volt, 's lesegette melly érzéseket támaszt bennünk jó és rossz, a' mit látunk, 's a' jobb gondolkozás' magvait hinté el keblünkben; 's példája 's szelíd igazításai által hata ránk inkább, de kényeztetések nélkül, mint hideg felsőséggel.

12.

Egyszerre terjede el a' hír hogy II. József 1770. Május 20d. Patakon fog ebédelni. Más atya megleégtette volna hogy gyermeke szekerében pillantsa meg a' nagy útazót, vagy nem gondolt volna vele, látja e, nem e: a' miénk bejött, 's a' jobb nézők közzé vezetett. [28] Egyik Professora az iskolának ott tarta nekünk egy rövid oktatást, hogy kevés pillantatok múlva a' világ' első emberét fogjuk meglátni; mert a' keresztyének

¹⁸ tanításunk, ha [Sor fölé írt beszúrás.]

907 elsőbbek minden¹⁹ egyéb nemzeteknél; ez pedig minden keresztyén fejedelmeknél. –
Elégge gonosz voltam még egy okot találni hypothesise’ bebizonyítására: „Európa
előbb áll a’ sorban.”

432, 449, 475, 565 [29] Megérkezének a’ szekerek, ’s a’ fogadó előtt megállottak. A’ ház még ma is áll,
’s még ma is fogadó; áltellenben a’ várbeli templommal, ’s szögletház²⁰ a’ kisebbik
nagyúczának. A’ Császár beméne a’ néki rendelt szobába, de azonnal ki is jött; porszín
felső ruhájában, hónja alatt tartván félsphaera formájú, széles ellenzőjű, viaszas zöld
vászonnal bevont úti-kaszketjét, meghajtá magát, szó nélkül, ’s deák nyelven kérdé,
melly helyeken fogna lovat váltani Munkácsig, ’s egyik pihenője mennyire van a’ má-
siktól. A’ feleleteket olmával jegyzette fel zsebkönyvébe, ismét meghajtá magát,
elzárkozott, hogy az utána küldött levelekre válaszoltasson, ’s a’ neki mindennap ha-
lommal beadott kérelmeket megolvassa.

Az összegyűlt Uraságoknak ’s Asszonyságoknak meg vala engedve hogy ebédje alatt
jelen lehessenek. Az asztal hét személyre vala terítve, ’s az utolsó helyt, baljára annak,
a’ ki a’ pitvarból lépe be,²¹ a’ Császár foglalta el; mellette sógora Albert Lengyel Királyfi
és Sachsen-Tescheni Herczeg ült, ez mellett a’ Császárnak igen kedves Generál Lacy
(kimondva Laszcsi), legfelül Generál Nostitz, és még három kísérője, ezek is unifor-
misban. [30] A’ hat némán üle, csak a’ Császár szólt, ’s deákul, mert Vice-Ispányunk
432, 449, 476, 566 Szirmay Tamás-Antal is németül nem tudta. [31] Ez megengedé, hogy mi gyermekek
egy egy tányért benyujthassunk a’ Császárnak. Álmélva láttam háta megett állván
hogy a’ világ’ első Uralkodója könyökén foldozva volt a’ veres gallérú zöld kabát, sárga
gombokkal; – lajblija és térdig érő nadrága czitromsárga; térdein feje kamás, gyolcs-
ból, hogy a’ suvikszos stibli azt piszkolja be, ne a’ sárga nadrágot. Még inkább álmélva,
midőn ő, ki soha bort nem ivott, vette a’ butelliát, ’s a’ bor’ színét nézelvén, e’ kérdést
tette: *Iste vinus Tokajinus?*

432, 449, 476, 566 [32] Ebéd után enyelegve szóla a’ legszebb asszonykákhoz. De a’ nem igen kis szám-
ban egy sem találtatott, a’ ki nyelvét értse.

13.

170, 391, 413, 450, Másfél évet töltvén az akkori szokás szerint a’ Syntacticában, most a’ Poeticába
476, 566, 909 menék által, ’s itt az a’ szerencse ért hogy tanítóm Szathmári Paksi Sámuel, fija a’ Theol.
Prof. Mihálynak, szereté a’ mit tanított. Így azt nem leheté nékem is meg nem szeret-
nem.

Vége vala a’ *Rényiskola*’ olvasgatásainak, ’s nem foghatám meg mint esik, hogy én ki
meg nem tudám amott szeretni Népost, sőt azt nem is érttettem, az iskolában tanított
Ovid’ Kerveiben ugyan nem találék örömet, de a’ Metamorphosisnak, Virgilnek és
Horátnak némelly helyeit megtanultam, noha az nem volt parancsolva.

Deákom, midőn elébe állék felmondani leczkéimet, előre megzavara ijesztéseivel, ’s
így neki három sort sem tudtam soha elmondani. De a’ Bodrog’ szélei, ’s a’ berek²² a’

¹⁹ elsőbbek <mint> minden

²⁰ szögletház <a>

²¹ pitvarból <, áltellent a’ Bodrog felé nyíló> lépe be,

²² szélei, ’s <a’ Bodrog> a’ berek

Bodrog mellett zengének midőn ott elmondám Alexist, Corydont, és a' Daphne' által-változását. 170, 425, 455, 476, 566, 909

Eltöltvén esztendő't a' Poeticában, most már a' Rhetoricába kelle áltvitetnem. De én 170, 391, 414, 450, 476, 566, 911
kérém anyámat – atyám ekkor foga Nyitrába jární nagyatyámmal – hagyna veszteg a' Poeticában. Ez, elijedve, hogy talán büntetésből kell veszteglenem, bójöve Patakra, tanácsot kérni a' Professoroknál.

Szent-Györgyi tudni akará, mi indít e' szokatlanságra. Nem tudtam egyéb okát adni mint a' mi igaz volt, hogy annyira megszerettem a' Poetákat, hogy innen eltávozní nincs erőm. Nem csak javalá szándékomat, de még örült is neki. Társai hajthatatlanok valának, és senki nem inkább mint a' Historicus, 's gyanúm van, hogy csak azért, mert amaz javalta. „Te belé szeretél azokba a' te Poetáidba, mondá igen csínos deáksággal, 's keregett selypítgetéseivel; de ott majd Cicero a' Fórumra, az Atyák közzé viszen el; hallani fogod mint harsog a' Catilínák,²³ a' Verresek, az Antóniusok ellen, mint rendíti meg Caesárt, hogy kezéből kiesik a' tekercs. Menned kell.”

Átkoztam magamban a' harsogót, 's selypítő magasztalóját azonfelül, 's zokogva töltém el első órámat a' Rhetoricában.

14.

Generális Beleznay Miklós igen kedves választ hozá felekezetünknek az udvartól, 's 28, 170, 392, 415, 451, 477, 567, 914
mi az új hőst úgy tekinténk, mint²⁴ régibbjeinknek szerencsés társokat.

A' gyúladás senkinek lelkét nem szállá meg inkább mint az atyámét; nem vehete erőt azon sugallatán, hogy a' Generálist két fíja által Miklós' napján megköszöntesse, 's a' Collégium' nevében.

Látta hogy a' dolog ellenkezésre fog találni szokatlansága miatt; hogy a' hideg okosság a' felmelegülés' tanácslását javallani nem fogja; hogy Professoraink a' Fő-Curátor' híre és engedelme nélkül erre reá állani nem fognak, 's fortéllyal élt. Mintegy öt nappal előbb mint Bugyiba kelle érnünk, bejőve Patakra; egyyüvé gyűjteté az iskola négy Professorait, elikbe adá szándékát, 's hozzá vetvén hogy vagy reggel már indúlnunk kell, vagy az út elmarad, Komjáthy Abrahámot, a' Collégium' Contrascibáját, vezérünknek kikérte. – Lángolának a' Professorok is, 's Komjáthy előhívatott.

Más nap 1773. Decemb.²⁵ elsőjén, útban valánk.

Miklós' napjának előestvéjén érénk Bugyiba, Pest Várm. – Komjáthy felpanaszla a' Plebánusnak, hogy ő két tanítványaival Pestre szándékozik; hogy itt soha sem járt kocsisunk és fullajtárunk a' hóban és sötétben eltévesztették az útát; 's kérte azt, fogadna be házához éjszakára. – Az szívesen teljesíté kérését.

Komjáthy más nap kilenczkor szóla a' Generálisnéval; elmondá hogy ő a' Collégium' Követe, 's parancsát kérte ki, mikor jelenjen meg. – A' Generálisné tizenkét órát rendelé.

²³ Catilínák [A vessző pótolva.]

²⁴ 's mi<nt> az új hőst úgy tekinténk; mint [A törlés miatt a pontosvessző emendálva.]

²⁵ [...] [Átírás.]

⁹¹⁴ Komjáthy lebegő, prêmes, fekete, nem taláris mentében, dolmányban, papi bársony lapos övvel, előlméne, Követi méltósága' teljes érzetében; mi K i s - K ö v e t e k utána, lebegő zöld mentében, nyusztal, zöld dolmányban, pipacs szín nadrágban, piczi kardocskával. A' F ő - K ö v e t hatalommal mondá el beszédét; ő tudott az olyanhoz midőn magányos személy volt is; én félve, mert köszöntőmet Komjáthy csak Bugyiban készítette meg. De melly csudálkozás fogta el hallgatóinkat, midőn Dienes, anyáknak reá maradott igen szép arczával 's muzsikai zengésű hangjával, 's azzal a' merészséggel, melly ötet az életnek semmi percében el nem hagyta, kiereszté száján az első sort: *Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum...*

A' Hercules Musageta pipázva hallgatá magasztalásait, 's köszöntésünket minden felelet nélkül hagyá. Komjáthyt a' jó fejeket szerető Gróf Niczky Kristóf, később Országbírája, szorítá külön; minket a' gyermektelen, és így gyermekeket-szerető Generálisné halmoza el kegyeivel.

A' vendégek' száma igen nagy volt. A' bakkancsba 's frakk-hosszaságú mentékbe öltözött Uraságok közt strimfliben és papucsban tipegett fel és alá a' hajdani Gróf Czobor-ház utolsó sarjadéka.

[33] Bugyiban egy hétig tartóztata a' Generálisné. Onnan Pestre menénk, Gödölőre, Aszódra, 's Regmecz karácsony előtt kevés nappal láta meg. – [34] Én csak azt sajnáltam hogy Péczelt nem láthatám, 's annál inkább, mert Bugyiban láttam Rádayt.

15.

^{417, 452, 568} [35] Kimondhatatlan a' haszon mellyet ránk ez az egyholnapos utazás hozott. Lelkeink szikrákat kapának előre törekedni 's érdemleni a' nagyok' figyelmét; 's a' mit talán iskolai tanulásunkban elmúlasztottunk, Komjáthy lelkes beszélései által bőven kipoltolá. Könyv nélkül tudta Owenusnak sok Epigrammáit, 's azt a' székérben eltanúltata velünk.

<sup>28, 170, 417, 418,
450, 478, 568, 911</sup>

[36] Atyám valamelly Erdélyben nyomtatott könyvet láta meg, mellyet nem tudom melly ház' gyermekei fordítottak, 's szüléjük sajtó alá eresztettek. Kedvet kapott ugyan-azt tenni. Kezembe adá Gellertnek egy Értekezését, a' Religiótól, 's parancsolta, hogy fordítanám. Maga fogja megtekinteni dolgozásomat, 's midőn majd egyebet is fordítok, 's azok egy kötetnyire nevednek, sajtó alá ereszti.

Elriadtam azon képzeletre, hogy nevem nyomtatva lesz, de nem mertem ellenkezni. A' fordítást azonban egyik napról a' másikkra halasztottam.

16.

<sup>28, 155, 164, 170,
392, 418, 452,
478, 568, 919</sup>

Egy szép Mártziusi nap 1774. atyánk 's anyánk látni jövének bennünket. Ebéd után visszatértek Regmeczre. Magyarázhatatlan aggodalom rohana rám elválásokkor. Felállék szekerek' hágójára, 's messze kísértem el Újhely felé.

Harmad nap múlva levelét vettem anyámnak, hogy a' Hadi-Orvost küldjem ki, mert atyám rosszul van, 's Újhelyből a' Megye' Orvosa falura vitetett. – Felriasztott a' hír, 's magam is kimentem Offenbacchal. Atyám rothasztó hidegben feküdt. Az Orvosnak vissza kelle menni, de én nem menék vele.

[37] Martzius' 19dikén megköszöntém neve' napjára, 's nem elkészült beszédben, 568, 919
nem a' szokott formulákkal. Melegen adta rám áldását.

[38] Más nap midőn ebédhez ülénk, 's azt hívének hogy elszunnyadott, elhala, életé- 478, 568
nek 42d. eszt. Született Vinnán 1732. Febr. 9d. – Anyám hét élő gyermekkel marada, a'
nyolczadikat, Miklóst, Aug. 15. szülte meg.

Anyánk egyik ájultából a' másikba rogyott. Ránk jött az este, 's én és jelen volt
testvéreim egy rakáson, sírva, zokogva, vetezetlen alvánk el.

[39] Most megérkezik nagyanyám Biharból, 's kevés napok múlva azután nagy- 568
atyám is.

Mártz. 27d. a' Felső-Regmeczi templom' éjszaki fala mellé temettetett, kívül a'
templomon.

Vége visszaviteténk Patakra. [40] Házunk' rokonai 's barátjai közt csak egy sem 478, 568
találtaték, kinek gondja volt volna az árvákra. Kiki szána bennünket, kiki érzé mit vesz-
ténk. És ha még is Komjáthy maradt volna meg Patakon! De ő elvégzé a' pályát, 's
Seniorságot is viselvén, ekkor indula a' külföldre. Megjára Német-országot, Helvetziát,
Francia-Országot, Angliát, Hollandiát, 's hét eszt. múlva tére meg. Hollandiában ő
tartaték legméltóbbnak, az akkori Respublica' egyik Követének – neve, ha emlékeze-
tem meg nem csal Vinschotten volt – egyetlen fiját nevelni.

17.

[41] Haki a' Classicusokba szerete, miként találhatná az örömet olly leczkézésekben 420, 454, 480, 570,
mint a' Patakiak akkor voltak? A' Professor' kezei alá minden félesztendőben új sere- 683, 686, 924
gecske jött; a' Professornak tehát az egész tudományt minden félesztendőben végig
kell vala tanítani; de az, – ki hiheti ezt! – a' Theológián²⁶ őt egész esztendő alatt méne
végig; volt e tanításának, 's lehetett e haszna, arra neki gondja nem volt; neki elég volt,
hogy a' Pataki Collégiumban az egész systema, bár őt eszt. alatt, eltanítatott. – A' His-
tor. és Természeti Törvény Professora sokat szenvedé szemeire, 's így²⁷ ő félesztendeig
sem lépe ki szobájából, 's az ifjak Historiát és Természeti Törvényt, nem lévén
Supplense, nem tanultak. – A' Philos. Prof. sok holnapokig tartó nyavalyában fekvék;
tudós ember a' cathedraban, 's csak a' cathedrán kívül eszes. – A' negyediket példátlan 36, 420, 455, 480,
nyersesége miatt senki sem tűrte, 's így vagy nem ment tanításaira, vagy csak azért, 570, 683, 687
hogy bosszanthassa. – [42] Így lévén mind ezek, Patak ekkor csak annak használt, a' ki 480, 571, 683, 687
olvasni szeretett, a' mit atyja' házánál is tehetett volna, 's ott erkölcsinek romlások
nélkül. Mert Patak e' részben is, ekkor, mételyes hely volt.

[43] Az a' barátom, kivel én a' Bodrog' szélein és a' berekben Virgílt declamálgtám, 478, 569, 921
Szathmári Mózes, most Bibliothecáriussá neveztetett. De őtet elposhasztották az úgy
nevezett fenntebb Tudományok. Belé csömörlött egykori szerelmeibe, 's Milont 425
istenkáromlónak kiáltozá, hogy az ördögökre kilőtt villám elakada futásában; 's nem
vala előtte nevelésesebb dolog, mint abban lelteni örömet hogy hang és hang összecsapnak,
's azt hinni, hogy ellenkezéseik és összeolvadásaik a' lélek' habzásit festhetik. Békét

²⁶ Theológiát [Átírás.]

²⁷ szemeire, <'s Supplense nem volt,> 's így

921 hagyék a' poshadt Theologusnak, 's barátságunk, ízléseink hasonlatlansága mellett
is, ingatlan álla fenn. Elzárkozámmal vele a' Bibliothecába, 's alkalmasint ismervén már
a' Róma' Költőit, azokat keresém fel, a' kik deákul az újabb időkben verselgettek.
421, 455 'S kihordám a' Penther' Architectúrai köteteit, 's szüntelen rajzolgaték, olykor még
gyertya' világánál is, míg szemeim csaknem megvakulának.

18.

Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá esett 's megfúlt. Koporsójára
készültek a' versek, festések. A' sáfránnyal, cinóberrel, lakkkal csillogó mázolások közt
422, 456, 479, 569 az enyém, fekete tusban mozdalva, szerénysége által kedvelteté meg magát, 's Gyürky
István, később elébb Tornai, majd Torontáli Fő-Ispány, bémutatá azt Professorának.
Szilágyi Márton látni akará rajzaimat. Dicsére holmit, hibáimat kimutatá, de nem nyújta
vezérlő kezeket. Patakon úgy hitték akkor, hogy Professornak nem illik tanítványaihoz,
a' leczkéken kívül, leereszkedni.

19.

417, 459, 683, [44] Valaki valahonnan béhozá Patakra a' Mészáros Ignázt' Kartigámját, 's soha még
687, 911 könyv nagyobb tapssal nem fogadtatott. A' Kézmárki deák' társai ehhez gyűltek, 's
elragadtatással olvasák azt, míg én rajzolgaték. Én sem azt az ízetlen dagályt sem a'
Mészáros' magyarságát nem tudtam megszeretni, 's ezek a' csudálgatók szánák tompa-
ságomat.

Azonban ez a' Kartigám még is igen nagy hatást teve reám; ez támasztá fel lelkem-
ben azt a' gondolatot, hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni
a' mit más nyelvek adhatnak, 's kértem Szathmárit, ismertessen²⁸ meg a' Könyvtár'
magyar Költőjével. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' haszontalan sok cifrák, az a' tudós lom, mellyet
Gyöngyösi a' maga Ovídiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel,
elgyilkolt; de az olly strophák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkei nem csak
elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szeretteté. Olyan, mondám, mint
egy rosszúl rajzolt, de némelly részeiben szépen is festéklett kép. 'S minél tovább
olvasám, annál inkább győződtem meg az felől, hogy magyarul is egyedül az írhat szé-
pen a' kinek írásán a' Classicusok' szépségei általsúgárlnak. Mert avagy nem az teszi
e széppé a' Palinódia' említett négy sorában a' beszédet, hogy az eltér a' közönséges
szólástól 's Római mesterséggel szövi fel a' szókat? Mi teszi tehát, hogy a' melly
strophákban Gyöngyösi ennek²⁹ nem láttatja nyomait, azok, a' nyelvet tekintvén, nem
a' dolgot, az Olvasót meg nem ragadhatják? De hogy magyar íróvá tégyem magamat
valaha, az a' gondolat engem meg nem szállott. Nem hihetém hogy azt szerencsével
merni lehessen.

²⁸ kértem <a' Bibliothecáriust, hogy> ismertessen [Törlés fölé írt javítás.]

²⁹ Gyöngyösi <ezt nem teszi,> ennek

20.

[45] Prof. Szilágyi láttatá Gyürkivel könyveit, 's kezébe akadván a' Göttingi Musen-
Almanach' egyik kötete, beszélé neki, mely lármat csinála Német-országban Kaest-
nernek egy Epigrammája, mely ezen kötetben áll. 425, 459, 479, 569, 921

Auch du, mein Sohn? sprach Julius –
Rom meine Mutter! – dachte Brutus,
Und stieß dich tiefer Dolch der Freyheit.

[46] Gyürky úgy hitte, hogy a' ki mester nélkül rajzolgat 's görögül olvas, ha tompább
is mint hogy Kartigámot szépnék érezhetné, a' három sort is le fogja fordíthatni, 's
hozzám jöve Zsebkönyvével. Kértem, hagyja nálam azt, hogy egyéb darabjait is láthas-
sam.

[47] Mi vala könnyebb? Az utolsó sornak nem kelle rímet keresni, a' két első pedig, 479, 569
ha tiszta rím nem volt is, készen álla, 's más nap általadám Gyürkinek fordításomat:

Fiam, te is? mond Július –
Anyám de Róma! – szóla Brútus,
'S mélyebben döfe meg, Szabadság' szent vasa.

83

[48] Gyürky prózába öntötte az Epigrammát, 's olly Togátusokkal is dolgoztatta
versekben, a' kik igen szerencsés verselőknék tartattak. Azok a' három sort ugyan-an-
nyi négysorú strófákba öntötték által, nyilván hogy megbizonyítsák, hogy nálók öm-
lik a' vers; mert akkor a' vers úgy volt³⁰ szép, ha sok volt és ha könnyen ömlött. De
Szilágyi az elsőseget az én dolgozásomnak adá. Csak azt kíváná hogy a' *szóla* helyett 425
álljon ez: *felel*; a' mit viszont én nem akartam elfogadni. Még nem tudtam hogy a' né-
met a' maga sorait scandálja, hogy a' németnek van spondéusa,³¹ jámbusa, de fülem
érzette hogy az első és második sor' rímjei nem illenek egymáshoz; még nem tudtam
hogy rímes sorait a' magyar is scandálhatja: és még is fordításomban az első és harma-
dik sor jámbusokban szökdél. A' második sort elébb így ejtettem:

Úgy de anyám Róma! ezt felelte Brútus –

de fülem érzette, okát nem tudva is, hogy a' sor rosszúl megyen.

21.

[49] A' Zsebkönyv' címlapja előtt egy réztábla vala. Lemásolám azt, ólom nélkül, 479, 569
szabad könnyü kézzel, 's még ma is bírom a' másolatot. Rossz, minden tekintetben
rossz; de a' mely kezdő illyet ad, mutatja mivé válhatott volna kedvező környületek
közt.

³⁰ vers <akkor> volt [Javítás a törlés felett.]

³¹ németnek van <hosszu és rövid vocális[...]> spondéusa,

425, 459, 921 A' könyvben találám Gessnernek két Idylljét. – Ki az a' Gessner? Írt e több Idyllt? Írt e egyebet, és mit? Ezt kérdém mindentől, 's nem volt senki a' ki megmondhassa, nem senki, a' ki azt sugja, hogy ez eránt tétessek kérdést Weingand könyvárosnál Pesten, 's hozassam meg a' könyvet, ha olyan van. Mert még akkor Pataknak nem voltak Könyváros-Catalogusai,³² nem Tudományos-Újságlevelei, 's könyveket csak a' Collégiumban tartott kótyákon vevénk, 's azok Hollandiából és Helvetziából hordott hasztalan lomok voltak, szomorú bizonyosságai a' később jobb időkben, hogy az az isteni szikra, mikor egyszer neki indul a' tévedésnek, melly mélységre süllyedhet.

22.

419, 455, 479, 570 [50] Egy francia fiatal Tiszt, Cap-Martin de Chaupy, düeljei miatt Párizsból, Nápolyból, Rómából, Velenczéből tovább tovább szökdösgetve, Bécsbe vetődék, 's megszólítá ott az Academiákra indult Komjáthyt, ha nem ajánlhatná e valahova, hol mint Nyelvemester élhessen. Az örök hálámat érdemlő ember elbeszélé neki, merre vegye útját Patak felé, 's a' francia Tiszt bényítá az ajtómat, 's kezembe adá a' Komjáthy' levelét. Inasom azt mingyárt más nap kivivé az anyámhoz, 's estvére kezemben vala a' válasz, hogy a' francziát tartsuk meg 's vegyük leczkéjit. – A' víg Dienes nem látta szükségét hogy francziául tudjon; én három holnap alatt olvasék.

Mons. Cap-Martin de Chaupy vígasztalhatatlan vala hogy a' barbarus földön nem találkozik ember a' ki szurkálodni tudjon, a' ki leczkét akarjon venni a' dicső mester-ségben, 's hogy kedvet csináljon rá a' tanulóknak, mutatta honesta cicatrixait arczán, melyén, karjain, 's végig hasított czombján. A' Togátusok elúnák felszólításait³³ 's elfogadák a' hívást, de botra, 's vad csapásokat ejtettek annak hátán és karjain, a' ki dicsekedett hogy minden csapásaikat vagy döféseiket félre fogja ütni. A' szúrásokkal, vágásokkal elborított 's végig-hasított czombú ember most már kék foltokkal is elborítva vette szurkálóját és ment, neheztelés nélkül, sőt Kazaitól is meleg kézszorítással. – Eperjesen Herczeg Rzevulsky befogadta házához, Lector titulussal. De a' borongáshoz szokott ember három holnap múlva Rzevulskyt is oda hagyá, míg Erdélyben egy nem szerencsés düelje borongásinak örök véget vetett.

23.

170, 425, 455, 481, 571, 924 [51] Érzénk hogy Pataki lakásunk haszontalan, 's tanácsot tartánk, mit kellene³⁴ kezdenünk, 's egy Primárius (így neveztetnek a' tizenkét legelsők a' Togátusok közt) kész vala nekünk privatissimákat adni mindenből. Összeállánk tehát hallgatni leczkéjit, 's kénytelen vagyok vallást tenni most is, hogy a' mindentudónak volt mit köszönnünk. A' mit³⁵ soha nem tanult is, megolvasá, 's kész vala vele. De csak hamar mi is érzettük, ő is érzé hogy a' mindentudóság igen gonosz portéka, 's elakadván a' Metaphysicában és Algebrában, jobbnak látá bennünket kirekesztőleg a' Theologiában

³² Könyváros<'>-Catalogusai,³³ elúnák <dicsekedő> felszólításait³⁴ ke[...]/ne [Átírás.]³⁵ köszönnünk. <De csa> A' mit

leczkézni, melly a' mint mondá, minden tudományok közt legszükségesebb, legfelsőbb. 924
Én abba hamar belé csömörlöttem; Pálóczi Horváth György, később Vice-Ispány
Ungvárbán, és Szemere Albert excellálának benne, a' borzadásig.

Visszatérék tehát szerelmimhez, 's kihordám a' Bibliothecából a' Poetákat, 's rajzol- 426, 459, 481, 572
gattam, festegettem. Török István, később Verőczei, tovább Losonczi Predikátor, kére,
rimánykodék, hagynám abba haszontalanságimat; és minthogy a' kéréseknek, intések-
nek nem látá semmi sikerét, ígéretnek által igyekezett arra³⁶ bírni hogy kövessék két
jobb társaim példáját. Egyik ígérete az volt hogy ha a' szüreti szünnapok alatt
Witschiust e, vagy Vitringát – nem emlékezem többé mellyikét a' kettőnek – megolva-
som, két munkával ismertet meg, mellyet soha sem teszek ki kezemből. Küszködtem,
's véres veréjtékesen, de lehetetlen volt. Úgy tetszik a' nyavalyás grapsát³⁷ Tanítóm is
csak nevérol ismerte, mert midőn látni akará, engedtem e kérésinek, 's én elővevém a'
könyvet, 's itt ott olvasám neki a' megjegyzett sorokat, 's kérdém, rá veheti e a' lelke
hogy illy portékákkal gyilkoljon, minden neheztelés, minden szó nélkül előmbe tévé a'
Morhóf Polyhistorát és a' Csókók' gyönyörű Énekészét, Janus Secundus Hagiensist.
– Ut vidi, ut perii! ezentúl e' kettőt olvasám örökké, 's Secundust öreg napjaimban is.
– De ha Török azt akará, hogy Theologussá legyek, miért nem adá tehát kezembe a'
Calvin Institutiójit, és Werenfelset, 's Turretín Alphonsot? E' hármát gyönyörrel
olvasám vala; a' két utolsót a' dologért: Calvint szép deák beszédéért, és hogy legalább
ismerjem.

24.

Hogy magyar születésűnek ismerni kell nemzete' történeteit, az az én mindentu- 28, 170, 421, 453,
dómnak, a' legszükségesebb és legfelsőbb tudomány' örök tanútatása mellett, eszébe 481, 572, 937
nem jutott; magamnak jutott, de az nem, hogy a' ki valamit lelkesen akar tanulni, an-
nak³⁸ a' tudományt legegyszerűbb csak végig-futni kell, nem a' maga egész kiterjedésében
végig-járni. Meglátván tehát a' Bibliothecában hogy a' Pray Magyar-országi Historiája
előtt áll a' Deguignesből dolgozott Hunnok' Historiája, elkezdém csinálni a' kivonások-
kat belőle. Nem értem ugyan, hogy annak tudása a' mit olvasok, célomra mit használ-
hat; de úgy hittem hogy a' látni vágyott tartományhoz homokpuszták vezetnek.

Midőn ezen sippadozó lépésekkel keresztül vergődém, íme érkezik anyám levele,
Májusban 1775., hogy a' melly fordítást atyám parancsolt vala, igazítassam meg Prof.
Őry Urral, tisztázzam le, 's küldjem kezéhez, hogy Kassán nyomtathassák, 's az
Examenkor, Július' közepe' táján, kioszthassam.

Elrettentem a' gondolatra, mert érzettem hogy semmit sem tudok, 's láttam hogy az
engem nevetségessé fog tenni; de azon meleg tisztelettel, melly szívemet valamikor jó
atyámról emlékezem, mindég gyulasztotta, engedtem az anyám' parancsának. A'
Professor fejét csóválva kérdé tőlem, miként juthat fejembe illy szemtelen vakmerőség.
Szerencsémre velem vala az anyám' levele, 's előmutattam³⁹ azt. A' Professor elfojtá

³⁶ igyekezett arra

³⁷ nyavalyás <. > grapsát

³⁸ a' ki valamit tanulni, lelkesen akar<, > annak [A szórend sor fölé írt számozással javítva.]

³⁹ előmutatta [Tollhiba.]

931 gúnyait, 's papirosomba nem is pillantván, azon igen szelíd intéssel ereszte el, hogy illy komoly tárgy nem illik esztendeimhez; fordítsam Gellertnek Meséjit inkább mint Értekezését, de Meséjit mind, de a' Gellert' verseinek szchemájiban. – Anyámnak megírtam, Prof. Öry mit felele, örvendve hogy így a' nyomtatás elmarad. – De az anyám, hihetőleg a' Consil. Puky Ferencz Úr tanácsából, ki ekkor épen náluk vala, parancsolá, hogy dolgozzam a' mit akarok, a' dolgot tartsam a' legnagyobb titokban, 's küldjem minél előbb, hogy a' typographus examenünkig bizonyosan elkészülhessen.

A' szegény halandót olly gondolatok érhetik, hogy később maga sem foghatja meg, mint tudott úgy megtévedni. Így engemet most az, hogy ha a' Hunnok' történetit érteni akarom, előbb a' földdel kell megismerkednem; tehát a' Hunnok' Ázsiai történeteihhez a' mai Magyar-ország' Európai fekvésével. Erre nem találtam jelesb munkát mint a' legalsóbb iskolai osztályok' gyermekeinek írt⁴⁰ Kis-Tűkört. Ez a' kis könyv vala épen kezemben midőn az anyám' második levelét vevém. Egyszerre támadt bennem az a' gondolat, hogy egy újabb Kis-Tűkört csináljak. Az még Júniusban kész vala. Anyám értem küldte, hogy magam vigyem Kassára, 's végezzek a' typographussal, mindenek
421, 453, 573 felett arra kötelezván, hogy a' könyv az exámenre készen legyen. [52] A' typographus látta hogy abban sok orthographiai 's talán Grammaticai, Stylistikai 's Geographiai hiba is lesz, 's azt tanácslá, hogy tekintessem meg kéziratomat a' Luth. Kassai Iskolájok'⁴¹ Rectorával Klein Efraim Úrral, ki magát némelly magyar munkáskáji czímjén anagrammai játékkal Fémer Kiliannak nevezé, 's örömmel fogadám tanácsát. Az dolgozósmat némelly helyeken felczifrázta németes magyarságával, de vétkeimet igazítás nélkül hagyta. A' munka megjelent e' czím alatt: *Magyar-ország' Geographica, azaz, földi állapotjának lerajzolása*. Kassán 1775. 8. 71 lapra.

[53] Álla az exámen. Osztályunk fellépe az Auditóriumban, 's kevés pillantatokkal előbb mint elereszteténk, az anyám' két cselédje az összekötött nyalábokat feltevé az asztalra, 's elfordúlt. Senki nem tudá mik azok; én pedig, megpillantván a' két inast, szerettem volna hogy nyeljen el a' föld. Oszlának társaim, 's én elő nem jövék. Anyám előszólította. Mentem tehát, megoldám a' nyalábok' sinorjait, 's osztogatni kezdém ajándékimat. – Az a' Professor, a' ki nem engedé hogy a' Poeticában maradjak, ezt kérdé
421, 454, 482, 573 tőlem metsző hangon: *Quas tu ibi merces proponis?* – [54] Nem feleltem neki; siettem általesni a' kínos munkán, 's elbujtam társaim közzé.

Úgy hívé, keresztül estem minden bajon, midőn Debreczeni Superint. Szilágyi Sámuel Úr, csendet parancsola, 's nevemen szólított. Sápadtan mint a' holt, előállék. – A' munka ugyan hibás, ugymond, a' mint egy két belé vetett pillantás után látja; de melly dicséretes törekedés e' gyenge esztendőkben! Ne szűnjek meg. A' szorgalmas gyakorlás, vezérelve a' férfias tanulástól, sokra fog vihetni. Példákat horda fel hogy mások is így kezdék, 's addig gyakorlák magokat, míg eljutottak a' pontra. – Kevés Író lesz a' világon a' ki keservesebben lakola első kirepüléséért, 's erősen felfogadám, hogy nevem nyomtatva soha nem lesz.

⁴⁰ osztályok' <kezé> gyermekeik írt [Törlés és átírás.]

⁴¹ Iskoláj[./k' [Átírás.]

25.

Azonban házunk' barátjai ostromlák anyámat, dolgoztasson velem valamit a' mi a' szerencsétlen első próbát felejtethesse, 's magam is látám hogy azzal magamnak, hogy azzal atyám' kedves árnyékának tartozom. – Anyám mingyárt az exámen után parancsolá, hogy a' jövőre ismét készen légyen valami.

170, 422, 456,
482, 573, 933

Egy iskolai társam' könyvei közt megpillantám a' Bessenyei György Americánusait, 's német nyelven. Lefordítám azt. Bémutatám anyámnak; az pedig parancsolá hogy megtekintésére kérjem meg ne már Őry, hanem Szilágyi Prof. Urat, a' Superint. fiját. Szilágyi nagy készséggel teljesíté kérésemet, megigazította, többekre tüzelt, előmbbe terjesztette, melly szép illy nemű igyekezetek által magunkat tökéletesíteni, másoknak példát adni, *famam extendere factis*; 's azt tanácslá, hogy igen vékony lévén a' munka, írassak barátimmal magasztaló verseket elébe, mint az Academicusok szoktak, midőn vékony Értekezéseiket meg kell vastagítaniok. Megjelene ez is e' czím alatt: *Az Amerikai Podocz és Kazimír Keresztyén Vallásra való megtérése. Kassán, 1776.*

Anyám belé úna a' játékba, 's én a' könyvcsinálástól⁴² így megszabadultam.

26.

[55] Zemplény Vármegyei Vice-Ispány Szirmay Tamás-Antal és az atyám' testvére András Bécsbe tevének egy útát 1777. Mártziusban. Nagybátyám maga szólítá meg anyámat, engedné hogy⁴³ vele mehessek. Néki az én kísérésemre nem vala szüksége; az én javamért akarta azt.

170, 422, 456,
484, 574, 936

Alig várám hogy Pestre érhessünk 's megvehessem Gessnert, ha ő többet is írt volna mint a' mit a' Göttingi Zsebkönyvben találtam. Weingandnál a' munka nem vala meg, 's több könyváros⁴⁴ akkor még Pesten nem volt. Midőn az a' csomót végig forgatá, szemembe tűnt két gyönyörű nyomtatású munka, holland-papírosra, 's Geysernek sok rezeivel, Oeser után: Musarion, Wielandtól, és a' Grátziák. Nem ismerém a' két munkát, nem a' Wieland' nevét, nem az Oeserét és Geyserét; de nem hittem hogy rossz munkát nyomtathattak volna illy csínnal, 's megvettem azt. Bécsig mindég azt olvasám. A' szókat értettem, de nem a' dolgot. Az engem el nem rettent. Úntalan olvasám.

423, 458

27.

[56] Szirmay Tamás-Antal és Kazinczy András, két testvérek' gyermekei, azok voltak Zemplényben, a' mi Biharban Baranyi és Bossányi vala, de a' szín rajtok különböző; azok soha nem nevettek, sem senki nem körültek: ezek mindég. Ez⁴⁵ a' kettő ivott; korokban az szokás vala; kártyázott; Kazinczy elvesztegette atyai örökét, kéz ízben szálla fenékre, 's ismét helyre állítá magát: amaz inkább vigyázott birtokára, de szint úgy pazarlott némelly czikkelyekben. Ha baj volt, Kazinczy kapta ki belőle kifogyha-

⁴² könyvcsinálástól [Tollhiba.]

⁴³ anyámat, <hogy> engedné <meg> hogy

⁴⁴ Könyváros [Átírás.]

⁴⁵ mindég, <Es> Ez

936 tatlan⁴⁶ elmésségeivel. El nem beszélhetvén mik történtek ezen útunkban, és hogy K. miket⁴⁷ teve a' Megye' dolgaiban míg a' kormányon Szirmay ült, ifjabb esztendejinek egy tettét fogom elmondani, helyén kívül ugyan, de a' mi kedves, mindég helyén van; legalább mindég talál mentséget.⁴⁸

23, 44, 437, 564

Zámbory Gábor Zemplény Vármegyei Fő-Notárius ebédre vala meghíva a' Sokúton fekvő Kapitány Gróf – által, hogy bizonyos dolgaik eránt végezhesse. Ez ment,⁴⁹ 's két patvaristáját, K– Andrást és S– Pált,⁵⁰ megtanította, mint viseljék ott magokat, hogy kardjokat le nem oldva álljanak talpon a' szoba' ajtaja mellett...

A' Gróf 's a' Fő-Notárius úzék dolgaikat, 's a' cselédek végre hozzá fogának a' terítéshez. S– látván, hogy csak három tányér tételik fel, a' Grófnénak, a' Grófnak, és a' Fő-Notáriusnak, eljiedve kérdé K–tól, hol fognának ők enni. – Én az Urakkal, mondá K– ennek: hol te, azt te lásd. – Zavarodva látá a' három tányért Zámboi is, 's kivívén a' két ifjat a' szobából, meghagyta nekik, hogy minekutána itt csak háromra terítenek, vegyen tányért mindegyike hónja alá, 's álljon meg az ő háta megett; ők sem maradnak éhen, 's nekik külön fognak teríteni. – K– megbántva érzé magát, de hallgatott.

Felhozák az ételt, a' Grófné kijöve. Elmondják⁵¹ az asztali könyörgést, 's a' három leül. S– tányért fog, 's megáll Principálisa háta megett; K– pedig tányért, kést, villát, kenyeret vesz, 's leül Principálisa mellé. A' levest a' Gróf osztá ki, a' Grófnénak, a' vendégnek 's magának; az impertinens fiúnak nem. A' Gróf ezt a' Zámbory' tekintetért nem kergette el asztalától, Zámbory pedig azért nem, mert átalla lármát⁵² tenni a' Grófné körül. – De most letevék a' levest, 's a' második tálat tevék fel, 's az ifjú maga szede levest⁵³ tányérára. A' második tálból neki nem jutott, de igen a' harmadikból 's ötödikből. Előre látván hogy a' hatodikból sem fog vehetni, az ötödik után felkölt, elmondá asztalutáni könyörgését, 's megköszöné az ebédet, 's már el akará szedni tányérát, midőn a' Gróf ezt dörgé rá: „Ki-cso-da?” – Ez bátran megnevezé magát. – „Üljön le.” – „Eleget ettem grátziajából.” – „Parancsolja Fő-Notárius Úr, hogy üljön le.” – Ekkor sült neki is adatott, 's a' Gróf elhalmozá tányérát csemegejével. Öcsém Uram taníta meg, ugymond, mint bánjak jószületű ifjúval. – Társát a' frajczímer tartotta jól.

92 Nem én hibám hogy később esztendei tetteit el nem mondhatom. Egyike⁵⁴ ezeknek az volna, hogy az 1790diki Dietán mostani Fejdelmünk is, tettét javalva, nevezte el ***⁵⁵ Apostolának.⁵⁵

⁴⁶ belőle <hol pénzzel, hol> kifogyhatatlan

⁴⁷ és K. miket [A „hogy” sor fölé írt beszúrás.]

⁴⁸ mindég mentséget talál<.> [A szórend átszámozással javítva.]

⁴⁹ végezhesse. <Ez meghagyá két patvaris> Ez ment,

⁵⁰ <...> Pált, [Javítás a törlés fölé.]

⁵¹ Grófné <kihívatott,> elmondják [Javítás a törlés fölé; átírás.]

⁵² átalla lármát [A „lármát” szó második ékezeete törölve, vélhetően tévedésből az „átallá” második ékezeete helyett.]

⁵³ szede <ki> levest

⁵⁴ Nem én hibám ha később esztendei tetteit nem mondhatom <el.> Egyike [A „hogy” átírás, az „el” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁵ nevezte<->el <Apostol> ***⁵⁵ Apostolának.

28.

[57] Patakon és Patakon kívül nem lehet látni egyéb festést és rézmetszeteket mint⁵⁶ 574, 936
rosszul dolgozott portrékat és a' miket az Olasz-országi parasztok hordozgattak
széllyel, 's ezek nem azt nézék a' mi az ízlést nemesítheti, hanem a' mit ők⁵⁷ olcsón
vehettek 's drágán adhattak. De én a' mi ezek közt legjobb vala, összevásárlottam, 's
szenvedelmem isméretes volt. [58] Nagybátyám maga is heves barátja mind annak a' mi 424, 456, 484, 574
szép, örült szenvedelmeknek, 's hihetőleg ezért akará, hogy Bécsset lássam.

Közel Bécshez melegen beszélé, melly remekműveket fogok látni a' Belvederben:
egy Zsidót, ki fejét az ablakon kiüti; egy öreget, kinek szemöldökében, szakálában
minden szálát megolvashatni; egy kakast, mintha elevenen állana előtttem; egy csomó
virágot, minden harmatcseppjeivel; egy templom' belsőjét, mintha benn állanék a'
templomban. – Alig vártam hogy e' csudákat láthassam.

Vége felléptünk a' Belvedérben minden magyarázó nélkül; nagybátyám úgy hitte
hogy ő lehet magyarázó. A' természet nála nem fősvényen pótolá ki, 's minden nem-
ben a' mit tanulás nem adott, de tanulás a' legjobb⁵⁸ fejnek is kell. Vezeté tehát társait,
's a' márvány-szálából balra tért által az Alföldi-iskola felé. Tudta hol függ a' Hoogstraten'
Zsidója,⁵⁹ 's csak az előtt álla meg. De rám mingyárt az első szoba' faláról egy dagadt
szemhéjú fej tekinté alá, 's ettől lehetetlen vala elmozdúlnom. Bátyám elijede nem lát-
ván a' Zsidó előtt, értem jöve, 's fedett hogy gondokba ejtettem. – Most a' Denner'
öregéhez vivének, 's már számlálgaták annak szakálszáleit,⁶⁰ már csudálgaták a' har-
matcseppeket a' Van-Huysum' virágain, 's én ismét nem valék a' csoportban. Úgy hit-
ték gyermeki nyugtalanságból a' Rubens' Ignázt és Ferenczét mentem nézni. De én
másod- és harmadszor is a' dagadt szemhéjú előtt állék, 's alig hallám elragadtatásom-
ban hogy nevemet kiáltozzák. Bátyám pirula értem hogy tompábbnak lele mint várta.
– De midőn hiúságom elszédít, hogy kevélykedve emlékezem mint érzem többnek a'
Van-Dyck' festését minekelőtte még tudtam hogy volt valaha valaki a' kit e' név jegyze,
a' nagybátyám által csudálgatott Hoogstratennél, Van-Huysumnál, Dennernél,
Hondekoeternél,⁶¹ Steinwycknál: kevélységem ellohada arra is emlékeztén, hogy a' da-
gadt szemhéjú fej nékem akkor még becsesbb vala mint a' Correggio' szép Iója és mind
az, a' mit az Olasz-iskola' szobájában láték. [59] Azonban nem született rossz órában, 575
a' ki elsőben állván életében remekművek előtte, úgy ragadtatik meg egy Van-Dycki
fej által, hogy azt sok napokon végig szemei alatt látja lebegni, mint a' szerelmes ifju a'
megpillantott és egyszerre el is tűnt leányt.

[60] Szépkúton végig-járánk a' szobákat, 's onnan leginkább a' szerencsétlen halálú 423, 575
Francia Királyné' képét szerettem volna elhozni. Maria-Antonia gyönyörű asszony
volt. Én azonfelül a' kert' szobrait is megtekintettem, míg⁶² mások az állatokhoz men-

⁵⁶ látni rézmetszeteket <hanemha> mint [Az „egyéb festést és” sor fölé írt beszúrás.]

⁵⁷ a' mi/[...] ők [Átírás.]

⁵⁸ tanulás a' <jobb> legjobb

⁵⁹ zsidója, [Átírás.]

⁶⁰ szaká/[...]/záleit, [Átírás.]

⁶¹ Dennernél, <és> Hondekoeternél,

⁶² szobrait is, míg [Beszúrás a sor felett.]

⁹³⁶ tek. Ezek⁶³ az elefánt' szobájában valának, midőn hozzájuk érkezém. A' nagy állat felem nyújtá ki iszonyú orrát, keresztül a' gerenda-ketreczen, 's oda öle, ha felvigyázója sikoltással félre nem ránt.

29.

^{424, 575} Maria-Theresiát az Udvari-Kápolna' Oratóriumában láttam, épen midőn felemelkedék térdeiről, keresztet vete melyére, megfordult, és ment. Arczára többé nem emlékezem, mert azt alig pillanthatám meg. Testes és szálas asszony; a' természet is trónusra szülte. Öltözete az nap hamuszín. Özvegysége olta csak feketét visele, és ezt. A' fekete-hétben lévén ott, az Udvari-Színben csak éneklést adtak.⁶⁴

30.

^{27, 417, 456, 575, 689} [61] Bessenyei György már nem vala a' Testőrök közt. Néki Therésia előtt egy Udvari-Dáma (Grátné) szerze kedvességet, 's Bessenyei ekkor írta Amerikánusait, 's azért németül, hogy a' Császárné is olvashassa. Kedvessé tette magát Generális Beleznay előtt is, 's ez Bessenyei által vitte a' Protestansok' ügyét. ^{417, 456} [62] De Debreczen meg nem foghatá, mint tehetne az Ágenszi szerencsés szolgálatot, a' ki deákul nem csak írni nem tud, de az írtat nem is érti; 's a' dolog annyira ment, hogy Beleznay a' maga Ágense eránt egészen elhidegedett. ⁶⁸⁹ [63] Bessenyei végre elhagyá vallását. A' Császárné Szépkúton mülata midőn Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe Boromeus Szent Károlynál letette, 's a' hírt Szépkútra nyargalva vitte ki egy Udvari-cseléd. A' Császárné pensiót rendele neki, 's Scriptorrá nevezte az Udv. Bibliothecában.

^{423, 457, 575, 689} [64] Kerestem ötlet, de nem leltem. Cselédje megnyitá szobáját, 's asztalán⁶⁵ írtam meg neki leveletem, pasztelben festett portréja előtt, melly asztala felett függ. [65] ⁶⁸⁹ Egy ölnyi magasságú, húsos, barnahajú, szép arczu férfi. Magát először a' Pataki exámenben láttam, talán a' következő esztendőben. Egészen más elementumú ember mint a' kiket ott látott. Komoly némasága érezteté, hogy ő, francia Materialisták' tanítványa, ezeket a' hívőket szánja. Nem mutatá hogy ötlet neveti, talán nem annyira azért mert az nem illik, mint azért mert a' szánás inkább fáj.

^{575, 689} [66] A' Báróczi és Barcsay⁶⁶ neveiket akkor még nem ismerém.⁶⁷

31.

^{428, 459, 484, 575, 689, 948} [67] Nem sok idő múlva azután hogy Patakra visszatértem tudtomra adá a' Bibliothecárius, hogy kezéhez eladás végett egy magyar⁶⁸ könyv küldetett; nyelve érttetlen, az elébe írt vers gonosz, de tele van gyönyörű rezekkel: – Báróczinak Elkölcsi

⁶³ mentek. <Az elefántot még láthattam; társaim ott valának midőn köztök megérkezém.> Ezek

⁶⁴ éneklést <láttam.> adtak.

⁶⁵ 's <én> asztalán

⁶⁶ B/[...]/say [Átírás.]

⁶⁷ ismer<t>ém.

⁶⁸ végett <két> magyar [A javítás a törlés fölött.]

Meséji, Marmontel után. Én azt lelem szépnek a' mit a' Bibliothecárius rútnak, 's azt 948
rútnak⁶⁹ a' mit ő szépnek. Még ma is bírom a' példányt,⁷⁰ még rajta van ifju esztende-
im⁷¹ örömeinek kedves emléke; még ismerem a' helyeket, hol édes szólása' csudálgatá-
siban fel fel sikoltozám; velem volt a' könyv Budán, a' Morva-földön, Tyrolisban, és a'
Bereg' ormán. – Visszavágytam Bécsbe hogy őt láthassam. Ezentúl ő vala örök olvasá-
som, de csak Marmontelben, 's már akkor feltevém, hogy az ő koszorúja után fogok
törekedni, minden erőmmel a' mim lesz.

32.

Alig csendesedék el örömem a' Báróczi' Marmontelén, midőn a' Bibliothecárius 428, 457, 485, 575
hírt ada, hogy ismét valamely nyomtatványok küldetének kezéhez: – Baróti Szabó
Dávidnak Versei Kassán, 1777. – [68] 's scandált sorokban, és hála légyen érte az irga- 575
lom' Istenének, kocczanók nélkül, 's – egész kötetben!

Hogy hexametert és pentametert lehet írni magyarul, az előttem nem vala újság; ki
nem tette azt a' megjegyzést, hogy még a' cselédség is ejt néha adonicust; 's könyv⁷²
nélkül tudtam némelly hexameterait a' Péczeli palotának, 's hányszor bosszanták füle-
met társaim a' Tordai Gyöngyösinek e' csudálgatva declamált soraival: „Házasodol, lá- 428
tom; mi bajod, Gombási, barátom? Téged is a' szeretet lám kalodába vetett.” – Láttam
én hogy Baróti nem az az ember, a' kinek sok teremtmő lélek és a' *ponere totum* tudása
nagy mértékben jutott; láttam hogy ízlése kevés van; de azt is láttam, hogy gyönyörű
helyei vannak, 's megnyilt jövődőlő lelkem előtt, hogy a' mit ez a' kezdő maga nem 428, 457, 576
ada, szerencsésebb követőji adni bizonyosan fogják, hogy a' nemzet előtt olly pálya
terült el, mellyen⁷³ érdemlett kevéséggel fogunk minden más nemzetek sorában meg-
jelenni; 's ez a' gondolat boldoggá tett.

[69] Írtam Barótinak, 's én is distichonokban. Úgy hittem, hazafisága érdemli hogy 428, 457, 485, 576
mindenfelől végye hálás tiszteletünket; megkönnyedve érzém magam', midőn megvit-
tem neki a' mivel neki én tartoztam. 'S melly boldoggá tett engem válasza! [70] Azt
felvevé Verseinek második kiadásában; de a' mit én írtam hozzá, az nálam meg nem
marada, 's azt nem tettem jól. Rossz vagy legalább nem jó darabjainkat nem kell igazítás
nélkül másodsor kiadni, de kéziratban meg kell tartani; az mutatja emelkedésünket, 's
kifejtőzésünk' pontjait. Légyen szabad ezt intésképen mondani el ifjabb társainknak.
Szemere a' maga iskolai esztendeijében írt Verseit, Szalay László a' maga Bimbójit, kevés
számú példányokban, Szemere csak tizenkettőben, kiadák; 's bár több követőjük volná-
nak. Később esztendeinkben elvetett⁷⁴ darabjainkból is csinálunk ollykor jót, 's nem
mind rossz a' mit néha annak nézünk.

⁶⁹ 's <én> azt rútnak

⁷⁰ bírom <azt> a' példányt,

⁷¹ esztendeim<nek>

⁷² adonicust; <"Nyisd meg az ajtót" stb.,> 's könyv

⁷³ terült el, <a'> mellyen

⁷⁴ esztendeinkben <az> elvetett

33.

⁹⁴⁸ [71] Literatúránk egén a' szerint tűnének fel eggyenként némelly világító tüzeckék, mint az éjfélek⁷⁵ fellegei közt a' csillagok; de fények nem vala tartós; fel és eltűntek, 's a' vídúlt⁷⁶ szem nem tudá, igazán látta e a' csillagot, vagy nyugtalan⁷⁷ vágy csalogatta. – [72] Most Teleki jelene meg, fija⁷⁸ Lászlónak és Ráday Eszternek, kétsorú, rímes, scándálatlan stróphákban írt Elegiajával keseregve atyjának és világtalan testvérének, Gróf Toroczky Zsigmondnének, halálát.

A' Gróf, mingyárt azután hogy ez a' versezete Kolozsvárt 1779. megjelent, kijöve Erdélyből, 's két napot pihene meg Álmosdi jószágában. Én épen anyai nagyatyámnál mulaték, Semlyénben, melly⁷⁹ oda csak kétóránnyira fekszik, 's óhajtam látni a' sok tudományai 's lelke' ritka nagysága miatt közönségesen tisztelt férfit. Megajándékozta Elegiajának két példányával, 's ez alkalmat nyújta hogy velem Nyelvünk, Verselésünk és Verselőink felől szóljon, 's eléggé hosszsan. Nem vala barátja Bessenyeinek 's annak a' mit ez és társai űzenek, 's valljuk meg, mind azt javalani nem is lehet; nem kedvelé a' Tordai Gyöngyösi' ömlő, de ízetlen leonínusait; nem a' Baróti' nyelvét és mesterségét; a' Gróf' nehéz, sanyaru ízlése és sajátságai tudva vagynak: de eléggé igazságos vala megvallani, hogy az utolsóbb' nyomdokain több szerencsével indulván el mint eddig, idővel olly miveket adhatunk, a' millyeket a' régibb úton nem adhatánk; 's jövődőlését íme teljesedve látjuk.

⁵⁷⁶ [73] Elegiája fényesen kitűnt minden egyéb e' nemű dolgozásaink' sorából, 's csudálva olvasá mind a' tanult mind a' tanulatlan. Örök dísze nyelvünk' akkori epochájának, 's a' maradék tisztelettel fog minden⁸⁰ időben reá visszatekinteni. A' ki eleget teve a' maga korának, az minden következőknek élt. Már haladánk a' szép úton, midőn a' haladni nem akarók és haladni nem tudók Telekihez hívogatának vissza; 's vádolásnak bennünket hogy rontjuk a' nyelvet, rontjuk az ízlést. Igazságtalanok⁸¹ kérdésen kívül: de mi is igazságtalanok, ha az érdemet 's hűséget azokban a' kikhez többé nem⁸² hasonlítunk, megismerni vagy nem akarjuk, vagy nem tudjuk. A' költemény nem hibátlan alkotású, 's Teleki ott sok holmit beszél a' Politicából, a' Psychológiából, a' minek nem volt⁸³ helye, 's orthodoxyája inkább érezteti magát mint a' mire szükség volt; de beszéde igen dicséretes távolban áll a' régiséget szeretők' szennyeitől.

⁴²⁷ Egy másik Teleki, Ádám, Dobokai Fő-Ispány, és II. József⁸⁴ alatt Királyi Commissarius, már 1773. Czídet adá, Corneille után, 's kétsorú scándálatlan stróphákban. De Magyar-országban annak kevés nyomtatványát látánk, 's nem lévén Ujságleveleink még akkor, nem is tudhatánk hogy a' könyv megjelent. – Ádámnak nyelve hasonlít a'

⁷⁵ mint a <borongós> éjfélek'

⁷⁶ a' <fel>vídúlt

⁷⁷ vagy <csak> nyugtalan

⁷⁸ meg; fija [Átírás.]

⁷⁹ mulaték, melly [A „Semlyénben,” laptetejére írt, korrektúrajellel beszúrt javítás.]

⁸⁰ tisztelettel fog <rá> minden

⁸¹ ízlést, igazságtalanok [Átírás.]

⁸² többé <ha> nem

⁸³ a' minek <ott> nem volt

⁸⁴ Dobokay Fő-Ispány, II. József [Átírás és sor fölé írt beszúrá.]

Józseféhez, de valamivel merészebb. Ez csak fordíta, de jót: József tulajdonát adta, 's az 948
idő' szellemében jól. Mind kettejeket tisztelet illeti.

34.

[74] A' Bibliothecárius Szathmáry' barátságának azt is köszönhetem, hogy sok órá- 688
kat töltvén vele elzárkozva a' Bibliothecában, gazdagodtam a' könyvek' isméréteiben,
melly szükségesebb neme a' tanulásnak mint némellyek gondolják. Neveltem ezen is-
méreteimet minden útazásim alatt, 's ha Regmeczről Semlyénbe lementünk, megszáll-
ván a' pihenés' helyein, meglátogatám a' Papokat, némelly könyveiket megvevém, 's
beszéltetém hol tanultak, a' külföldön hol jártak, 's a' nevezetesb⁸⁵ történeteket, kivált
pedig a' születési 's halálozási napok' dátumait, feljegyeztem. Temérdek illy nemű jegy-
zésem voltak, de egy részek elveszett. Ha valamelly könyvökben nevezetes ember'
nevét láttam annak tiszta⁸⁶ papirosára írva, 's a' könyvet megvenni kedvem nem volt,
vagy nekik nem eladni, azt a' tiszta papirosat kértem ki tőlök, a' mit ők nekem igen
örömet adtak, én pedig Autographiai Gyűjteményem' gyarapítására olly örömmel
hoztam el, mint a' Botanicus, midőn Herbáriumát egy fű⁸⁷ levelével gazdagíthatja.

[75] A' Komáromi Predikátor Mindszenti Úr' atyjánál, Acsádon, a' Debreczeni Fő-
Bíró Domokos Márton Úr' képét láttam, egész testben; azt valamelly Togátus festette
volt, papirosra, de színekkel. Szinte lábikráig, nem⁸⁸ sarkig ért felöltött, dohányszínű
mentéje, selyem munkával; a' nyusztprém igen széles; öve veres, csizmája fekete; fején
prémes süveg; jobbában nádpálcza, baljában a' kard' markolatja; utána⁸⁹ a' poroszló
(hajdu) kék dolmányban, kardosan. –

35.

[76] A' Jezsuiták' eltörlése után 1773., Therésia megigazítatá a' tanítás' szerét, 's ez 47, 429, 459,
a' munka Űrményi Józsefre vala bízva, a' későbbi Ország-Bírájára. Királyi Igazgatók 485, 576, 942
neveztetének ki, 's a' Kassaiban Péchy Gábor, atyja a' második Gábornak, ki, szinte
úgy mint atyja, előbb iskolák' Kir. Fő-Igazgatója később pedig Septemvir leve. Az idősb
Gábor megjelené Patakon 1779. Apríl. 27d., megtekinteni a' Cathol. iskolácskát, kísérve
a' Kassai Academia' Prodirectora, később Rozsnyai Kanonok Kenyeres József által.
Látniakarák a' Collégiumot, 's Professoraink az egész iskolát felgyűjték az Auditóriumba.
– Kenyeres azt kérdé ha én jelen vagyok e, 's kiszólíta székeimből. „Baróti köszönt,
ugymond. Gyönyörködve mutogatja leveledet, 's kér, kényszerít, ne engedd magad a'
pályától a' fáradtság által elijesztetni. Útja töretlen, darabos, de annál édesb lesz célhoz
érni. A' mit a' magyar tehet e' részben, nem teheti semmi más nemzet, mert mik azok

⁸⁵ 's nevezetesb [Beszúrás a sor felett.]

⁸⁶ láttam <a' könyv'> tiszta [A javítás a törlés fölött.]

⁸⁷ Herbárium a' <fűv> egy fű' [Átírás és törlés.]

⁸⁸ lábikráig, <de> nem

⁸⁹ süveg; utána [A „jobbában nádpálcza, baljában a' kard' markolatja;” lap szélére függőlegesen írt, korrektúrajellel beszürt javítás.]

942 a' német hexameterek! – Ekkor az ifjúságnak fordult, 's engem teve nekik például, már azt is magasztalván, hogy gyuladásba hozva a' szép példa által, Barótinak írtam.

36.

432, 460, 482,
577, 944

[77] Gróf Döry Ferencz Kir. Pohárnok' halálával Zemplénynek Fő-Ispányává 1779. Al-Cancellár⁹⁰ Gróf Pálffy Károly nevezteték ki, kit félszázadi szolgálatjai után Herczegi titulussal ereszte nyugalomra most uralkodó Fejedelmünk. Iktatójává Gróf Eszterházy Károly Egri Püspököt választotta, Fő-Cancellárjának testvérét. – Professoraink a' két nagy vendég' tiszteletére verseket íratának, 's Szent-Györgyi felizene hozám és Dieneshez, hogy mi el ne maradjunk. Az öcsémnek nem vala dolga a' verselgetés, de őt el nem akasztá a' parancs. Előszedé újabb deák Poetáimat, 's valamelyikében egy köszöntőt lele, mellyet kevés változtatással könnyű vala a' Patak' két vendégére alkalmaztatni. Szent-Györgyi meg nem foghatá miként juthata ahhoz Dienes, de nem nyomozta a' titkot. A' Püspöknek és a' Fő-Ispánnak benyújtandó két példányt velem íraták le, mert a' Collégiumnak akkor még nem vala typographiája, 's nem legszebb betűfestőnek, hanem legcsínosabb írónak az ifjuság közt én tartatám.

A' két vendég Július' 6d. megérkezett, 's a' Collégiumbeli ifjuság kifoszlott elikbe az út' két szélén, szinte Petrahóig. A' még akkor csak négy Professor elfogadá őket, 's a' legidősb, Szentesi, igazán római beszédű megszólításában a' Püspöknek m o d e s t i á j á t magasztalá. – Meg kell vallani, rendesen választotta ki a' Püspök' tulajdonai közzül a' mit magasztalni benne méltán leheté! – Az igen lelkes Püspök érté a' mit kelle, 's felelt: – *Virtus, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae.* – – – Szentesinek lángot vete a' homloka, midőn magát így megkapva látá.

433, 460, 483, 578

[78] Én valék első a' tógát nem viselők' számában, 's a' Professorok velem nyujtának be a' Versek' két példányát a' Szekérből ki nem szállt vendégeknek, 's a' Professorok mellett állván, hallottam a' Püspök' szavát. – Most folytaták menéseket, 's igen nagy számra szaporodott kísérőjikkal a' Pálócziak', Prényiek', Dobók', Lorántffiak', Rákóczyak' várában megszállottak.

A' Püspököt kísérő Kanonok megtekinté verseinket, 's látni óhajtá Dienes. Elhalmozá magasztalásával, 's bíztatá hogy ha meg nem szünend, örök fényt húz majd magára 's az egész nemzetre. Dienes pirulás nélkül fogadta el a' nem érdemlett magasztalást. Víg lelke távol vala azon alacsonyságtól hogy magát lopott fényben csudáltassa; neki elég volt hogy fáradság nélkül eshetett által baján, és még engem nevéte hogy minden igyekezeteimmel fénybe nem tudám hozni magamat, ő pedig semmit nem téve még meg is dicsértetett. Jó kedvvel ette meg ebédjét, felült egy üres paripára, 's Ujhelyig nyargala a' Bandérium' lovagjai közt.

A' beiktatás más nap olly fényben méne véghez, millyennel nem minden koronázás, 's Ujhely ahhoz hasonló fényt azolta sem látott. Az asszonyi nem igyekezett felülmulni a' másikat azon elsőségben, melly őket itt nem illeti. Ezek számában Gróf Klobusiczky

⁹⁰ Fő-Ispányává Al-Cancellár [Az évszám sor fölé és sor mellé is írt javítás.]

Ferenczné, szül. Gróf Viczay, és Báró Szepessy Samuelné, szül. Vatai-Batta, minden 944
társaikat elhomályosíták; az rózsája, ez lilioma a' színekben igen gazdag virágtérnek.

Az én szemeimet a' férfiak közt Abauji Fő-Ispány Generál Báró Orczy Lőrincz 82, 433
ragadozá magára, mert már akkor ismerém lelkét. Az olvasztó hőségben paróka nélkül
jára fel és alá a' Gyűlési palota' déli fala mellett, bugyogó bővségben varrott fejér men-
tájében, pipacsszín dolmánnyal és nadrággal,⁹¹ 's elvágott végű bajusszal. [79] Nehány 82, 433, 483, 578
képét bírjuk, de sohol nem jól. A' Dónáté hideg, ő pedig merő kedvesség volt, 's húsos
vala, kövérke, de nem olly undok hasú. Termetét középszernek is alig lehetne mondani.
Epistoláját a' Bugaczi csárdához (az Kecskeméttől háromorányira fekszik, délfelé)
képe előtt kellene mindég olvasni, 's úgy tekinteni fel tisztelet' érzései közt a' fényt
útáló gazdag Bölcsre. De Dónát a' képben a' hőst, az athlétát akará adni; nem ismérte
e' sorait:

Némelly éltét adja,
Jóságát elhagyja,
Csak két réf pántlikáért.

[80] Itt látám Gróf Sztáray Mihályt is, ki, tánczra készülvén, annak őelőtte kedves 434, 483, 578
emlékére, hogy Maria-Antoniát, XVI. Lajosnak jegyesét, mint ifju Udvarnok,
Párizsba kíséré, pipacsszín frakkba öltözött, világos-kék atlasz lajblival és nadrágkával,
aranyzás és tűzések nélkül, 's könnyű csizmával, nem cipővel. Üstöke megszírozva,
megporozva, kontyba vala hajtva; haja, igen közel a' fejéhez, megkötve, hármasan be-
fonva, alá, fel, és ismét alá hajtva, 's fekete pántlikával bodrosan áltkötve. Módjában
és nyelvében egészen franczia, egészen magyar mind nyelvében, mind érzéseiben.
Minden szép asszony őt áhítá mulattatójának; de ő itt arra vala kárhoztatva, hogy egy
fekete, kiszáradt, nem ifju asszonyra vesztegesse gondjait; úgy kívánák a' tekintetek.
Estve ő, és Váradi Kanonok Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violín, hal- 433
laták magokat.

A' múlt kor' férfiai, külsőjökben, öltözeteikben, módjaikban, 's annak szokását,
annak apró történeteit ismerni, nem kis öröm. 'S az ollyannak haszna is van.

37.

[81] Közelíte examenünk, az utolsó. – Epe nélkül mindentudónak nevezett, sőt 170, 429, 455, 460,
hálámat érdemlő tanítóm' leczkézései alatt iskolai tanulásaim⁹² rendesebb menést 485, 579, 942
vevének, 's a' legszükségesebb tudománynak öt esztendei űzése nem volt egészen ve-
szett időm; tudám a' mit feledni kell. Ez mellett Bárczay Dániel, Pálóczi Horváth
György, Szemere Albert, én és Dienes öcsém ötvenhat állítást defendálánk a' Természet'
és Nemzetek' Törvényéből, Patakon eddig még nem látott példával, mellyet, tanítónk-
kal együtt, olly kevésbé tudánk, mint nem egyszer már más Defendensek. – Török
István bennünket azon bizonyítással ada által anyámnak, hogy ha a' cathedrai Theológiát
is tanulánk vala, kívánhatnánk a' papi felszenteltetést.

⁹¹ és <d> nadrággal,

⁹² tanulásom [Átírás.]

⁹⁴² Perorációval vevénk búcsút, a' szokás szerint, Júl. 15d., a' Patronátus' jelenlétében. Prof. Szentesi felele. Elmondá mit kiálta Catulusnak a' Tanács, 's ránk alkalmaztatván a' szót, 's ezt kérdvén: „Ha majd e' Nagyjaink kidőlnek, Iskolánk és Vallásunk kikben leli fel támaszeit?” beszédét e' két szón végzé: *In vobis*.

⁹⁵²

II. KÖNYV.

1779–1783.

1.⁹³

Ekkor még Patakon és Debreczenben nem tanítanak Hazai-Törvényt, nem még Magyar Történeteket külön a' Világ' Történeteitől. Az iskolájit elhagyott ifju nem tud egyebet mint Theológiát, mintha azzal, a' mit alsóbb iskolájiban tanulhatott volna, ha jó Catechismust, és nem a' Heidelbergit adták volna kezébe, magát bé nem érhetné. Melly törvényeinken áll Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, Nickelspurgi, Linczi, Szathmári Béke, azt én Patakon még nem tudtam. – Szüléji patvariára adák, 's ott a' praxis és egy ízetlen vastag Huszti csinálák olly Prókatorrá, a' millyen a' közönséges fejből philosophia nélkül válhat.

170, 435, 460,
486, 579

Septemb. 9d. 1779. áltadatám Tarnói Milecz Sámuel Urnak, a' Tornai Urodalom' Fiscálisának, ki Kassán tarta lakást, 's vittem Husztimat, és minthogy a' honn töltött másfél hónap elég idő volt annak megsejtésére, hogy ez nekem olly becses örömeket fog adni, mint Witschius ada, vittem Secundusomat, Anacreonomat, Biont és Moszchuszt, rezeimet, tusomat, ecsetimet is.

2.⁹⁴

Principálisom szép tanulású, nemes ízlésű férfi volt, de szégyelle lenni Principálisom, 's hamikor hozzám szóla, elpirúlt szinte füleiig. Nem csuda, ha ezen balog szégyellőség mellett házassági jelentést tenni rettege, 's így magát arra látá kárhoztatva, hogy ridegen közelítsen az ötvenhez. Konyhájáról egy megholt Prokátor' éltes igen kicsiny és igen kövér, imádkozni 's énekelni igen szerető nyers özvegye gondoskodék, 's ez és cselédjei az alsó szobában laktak,⁹⁵ maga ő az úczára, én az udvarra, a' felsőkben. Az éltes Prókatorné később jónak látá egy szép szobaleányt fogadni szolgálatjába, 's ennek Mnéki-bátorodék megtenni a' házassági jelentést, 's olly szerencsével, hogy jobbját el is nyeré. Magányos élte' unalmait atyjának, ki Pozsonyi Predikátor vala, rá-maradott theologiai könyveivel vidítgatta, 's azokban a' mulatságos ideákban élt egészen.

⁹³ <38.> 1.

⁹⁴ <39.> 2.

⁹⁵ lakott, [Átírás.]

Ebédjeinknél vacsoráinknál ő és az énekelni szerető kisded kövér asszony mindég a' 952
Tugendet és Religions hangoztaták.

Ambár akkor még a' patvarista nem urfi volt, mint most, hanem félceléd inkább, Principálisom tőlem semmi szolgálatot nem kívánt. Tudtam tisztet, 's terítém az asztalt a' vén asszony' szobájában, pakkoltam és kötöztem párnazsákját, 's úgy hiszem még most is, hogy az fiatal-embernek nincs kárára, sem megalacsonyítására nincs. Egyedül azt nem engedé soha, hogy csizmáját levonjam, a' mit Confráter Urai a' magok patvaristáijktól megkívántak. – A' régiek többet kívántak mint kell, a' mostaniak kevesebbet.

[82] Ha útažánk, némán ülénk egymás mellett a' kocsiban; ő külömben is szégyelle 461
beszélni. Sokat forgatám mint szólaltassam meg, de minden igyekezetem sikeretlen maradván, azzal vigasztalám magamat, hogy az idő hoz alkalmat reá, 's reményem meg nem csalt. – [83] Egy vasárnap dél után a' legtisztább ég alatt Buzitára indulánk. De 437, 486, 580
csak hamar tornyozódni kezdenek a' fellegek, szakada a' zápor, a' mennykövek ropogtak, hullottak. M– reszkete minden tagjaiban, 's én, nem mervén szavaimmal bátorítani, magam viselettemmel tettem azt. Kocsisunk, valamikor egyet roppant, ezt mondá a' Zsoltárból: „A' szarvas is idéltent szűl.” Az elsőbb sort: „Az Úr' szava ha megdörödz” hozzá értette. – Principálisom nehéz fohászzkodásokat szalasztá ki száján. Kiszöktem mellőle mihelyt az út görbült, tartottam szekerét, 's nem gondoltam vele hogy csupa sár és lucskos vagyok. M– felkezde éledni; szégyellé hogy ő retteg, míg patvaristája a' félelmes de szép scénában még gyönyörködését találja. Most előttünk szálla le egy villám, 's a' tűzzel egyszerre csattant az ég, 's M– hirtelen kapá ki fejét a' szekérből, 's ijedtében kiszalasztá száján a' szokott szót. Egyedül a' néki tartozott tisztelet tartoztata hogy nagyot ne kaczagjak. A' mennykő agyon suja egy szegény sorsú embert, közel a' Szesztai templomhoz. Midőn oda érénk egy csoportban állának a' falusiak. Két gyalogló egymás mellett ballaga haza felé az ösvényen, 's a' ki elől ment, látván hogy társa felelet nélkül hagyá szavát, vissza pillanta rá, 's élet nélkül látá azt elterülve a' földön. A' tűz leperzselé a' négy hetek olta nem beretvált szakálát az egyik pofáján, homlokát elvérezte, patkós egyik bakancsát lábáról leszakasztotta, 's messzére elvitte. Kiugrottam, látni mi történt. Principálisom neki-bátorodott, 's utánam jött, 's kérdéseket teve a' megholt társának. [84] Midőn ismét szekérbe ülénk, szózatossabb leve mint 580
valánk, vagy mivel látta hogy a' bajt jobb jó kedvvel tűrni, vagy mivel a' megtisztult⁹⁶ légben könnyebben lélegzheti. – Luther, mondám, épen így járt, 's barátta leve ijedtében. – Arra nem szólt, nem tudván, a' mint gyanítom, a' szót ártatlan emlékezés hozta e elmémbe, vagy talán benne czélzás van.

3.⁹⁷

[85] Ez nap olta nyiltabbnak tapasztalám, 's mutatta hogy egy kisség becsűl; olly jó 486, 581
vélekedést támasztá benne erántam a' mennykő' scénája. Egy újabb történet azt még magasbra emelé.

⁹⁶ mivel a' <tisztuló> megtisztult

⁹⁷ <40.> 3.

952 Tornán szállásunk a' kastélyban vala; Principálisomé a' kapu felett, az enyém a' Rondellában. Hogy légyen kivel szólnia, mert a' Tisztartóval⁹⁸ és Cancellistával sem igen szóla, meghívá a' Plebánust minden ebédhez, minden vacsorához.

461 A' fiatal Plebánus Hajnalkövy János nem régen jöve meg Rómából, hol tanulását végezte. Principálisomnak igen kedves textusa volt a' dogma, 's szeretete éreztetni hogy az való, a' mit ő lát annak, nem a' mit az, a' kivel szól. [86] A' szeretetre-méltó ember 440, 461, 486, 581 örömet egyébről beszélt volna, de nem szólni, midőn más feleletet vár, azt vastagságnak nézte, 's így csaknem minden ebédnél vacsoránál folyt a' theologiai vita. Egy illy összeakadásban a' Plebánus megkapá Principálisomat, pedig nem vala igaza. Tudta a' dolgot, de akkor épen megtéveszté emlékezete. Magam is rettenetes Theologus még akkor, engedelmet kértem Principálisomól, engedné hogy helyette én feleljek. – „Tessék,” mondá, neheztelés hangja nélkül ugyan, de nem álmélkodás nélkül. Én tehát kifejtém a' nem tiszta kérdést, 's szórtam a' lócusokat, megnevezvén mindenike mellett az Irót, a' Részt, a' verset, hogy öröm volt hallani. Egy két pillantatig mély csendesség leve. A' Plebánus megvallá hogy megtévedt volt, 's kérte Fiscális Urat, hogy mikor dolgai engedni fogják, őtet meglátogathassam.

Más nap lementem hozzá. Tudni akará, hol vettem ezt a' nekem haszontalan erudítiót; 's hallván, hogy én a' legszükségesebb 's legelső tudományt őt esztendeig⁹⁹ tanultam – 's addig tanultam, míg végre el is hittem, hogy az valóban legszükségesebb és legelső tudomány, – azt kérdé, hogy ez helyett nem jobb volna e Mathesist, Physicát, Philosophiát, Históriát, 's kívált a' Nemzetét tanulni, mellyekben kérdéseire tőlem néma feleleteket kapott. Egy gondolat támada bennem, mellyért most pirúlok. – Tekintsük hát végig ezeket a' te tanulásaidat, mondá, 's azon czikkelyen kezdé, mellyet Calvin, és Calvin előtt egy más valaki a' maga Philosophiájából a' Theológiába vive által.¹⁰⁰ Kevés pillantatok múlva megkapva¹⁰¹ látám magamat. Felriadva, vettem kalapot, szaladtam rondellámba, magamra zárám az ajtót, térdre buktam, 's segédért könyörögtem, hogy a' kegyelem tőlem el ne vétessék.

A' szíves tiszteletet érdemlő Papnak meg kelle sejtene hánykódásimat, 's egyéb 582 dolgokról beszéle velem. Társalkodásának valóban sokat köszönhetek. [87] Egyik tanácsa az volt, hogy szoktassam magamat a' nyugalmas ülésre mikor tanúlok, vagy elmélkedem; a' mit most én adok ifjú Olvasóimnak. Talán ők sem értik a' különbség' 440, 487, 582 okát, de hasznát bizonyosan fogják tapasztalni. – [88] Egy kisded kéziratot ada kezembe, mellyet, még Rómában, franczia nyelven dolgozott, *Sur*¹⁰² *les livres defendus* cím alatt. – Olly sok haszontalanságot másoltam le életemben: melly megtévedés vala, hogy ezt nem!

⁹⁸ Tisztartóval [Tollhiba.]

⁹⁹ tudományt esztendeig [Az „öt” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁰⁰ által<, >.

¹⁰¹ múlva <meglatom> megkapva

¹⁰² dolgozott, <:> *Sur*

4.¹⁰³

952

Savoyard Vicáriusommal úzótt beszélgetéseim kiverének magamból. Az Egyiptusi sötétben szemeim előtt egy rettenetes villámsugár lobbana fel. Elborzadék magamba pillantván, 's közel valék az elcsüggedésig, a' teljes megbódulásig. [89] 'S ezért kelle e e' 582 dolgokat tanulnunk hogy e' kínokat szenvedjük? kérdém magamban, 's más végszél felé vonattatám. Szívem visszavont, 's inkább szívem mint a' lidérczek' rettegése, melyek igen sokszor álmaimból is felverték. [90] Egy¹⁰⁴ Apológia' dolgozásához fogék a' 461, 487, 582 Grotiusé' nemében, semmit nem olvasván elmélkedésimhez, hogy a' mit írandok, belső meggyőződés sugallata legyen. 'S addig dolgozám az Apológiát míg épen ez a' dolgozás a' legirtóztatóbb örvény' szélére vezet, melyet képzelhetni.

Titkolva bajomat minden előtt, 's vezetőt és tanácslót senkiben nem találván, [91] egy két esztendő mulva egy Angyal jelene meg hogy kiszabadítson. Egy nyári 461, 487, 582 vacatióban Prof. Szent-Györgyi látogatására jöve anyámnak, 's közel egy hetet nálunk tölte. Kisétalánk, és csak ő és én, 's én két kérdést gördíték a' tiszteletes öreg' elébe, nem mintha azok engem háborgatnának, hanem csak mintha eszembe nem jutna a' tanult felelet. Érte, 's elhallgata. Végre megszólalt. „Ne rettegj semmit; az történt veled, a' minek meg kelle történni; de vigyázz, hogy tiszteletlennek ne találd magadat az eránt, a' mi tiszteletedet kívánhatja. Kérdésidre nem felelek; leld fel a' mit keressz, 's fel fogod, ha tiszta elmével keresed. – –

5.¹⁰⁵

Kassának nem vala könyváros' boltja; de egy könyvkötőnél találtatának néha ócska 739, 487, 582 darabok,¹⁰⁶ 's megpillantám ezek közt Gessnert, 's a' Gleim' és Jacobi' Leveleiket.

Az Idylleket elkezdém fordítani, és az Első Hajóst. Sőt most eredeti Idylleket is írtam.

Gyakorlatlan lévén mind a' német nyelvben, mind a' magyarul írásban, dolgozómat mással vala szükségem megtekintetni. Tudtam hogy a' német Predikátor magyarul is beszél 's látta Göttingát. Felkeresém, 's vittem könyveimet, papirosaimat.

Szobája falain a' német Tudósok' képei függöttek, Bause által metszve. Azokat itt láttam először. Engedelmet kértem tőle, hogy sorba nézhessem. Szerette, hogy azok szemembe tűntek. – Gessner mellett Haller Albert. – *Die zwey Schweitzer*, mondá. – Lessing, és Hagedorn, nem a' Költő, hanem a' Művészség' avatottja. – *Ach, der gefährliche Feind der Religion!* mondá, midőn Lessing előtt állék – Zollikofer és Gellert.

Előmutatám a' miért jövék. – *Revera?*¹⁰⁷ *also mit Schriftstellerey beschäftigt? Das ist schön! recht schön!* – Gessner és Wieland. – *Also*¹⁰⁸ *einen Reformirten und einen Evangelischen?*

Melly idők! melly gonosz idők!

¹⁰³ 4. <1.>

¹⁰⁴ E[.]gy [Átírás.]

¹⁰⁵ <42.> 5.

¹⁰⁶ néha darabok, [Sor fölé írt javítás.]

¹⁰⁷ jövék. –<,> Revera?

¹⁰⁸ Alsó [Az ékezet lehúзва.]

6.¹⁰⁹

439, 583, 689, 952

[92] Baróti Szabó Dávid olly tartalékkal fogada, hogy nem tudhatám, tiszteletből bánik e így azzal a' ki idővel talán elhíresedhetik, vagy poetai méltóságához nem látja méltónak, hogy ő, a' nagy, hozzám, a' kicsinyhez, leereszkedjék. Soha olly hideg, olly peczkes, fás embert. Szálas, vékony testű, egyenes derekú; hosszas arcú, hosszas orrú, szederjes és apro varakkal elhintett orcájú. Szája gúnyos; fogai ritkák és sárgák; öltö-zete, szobája csínatlan. De melly tiszteletes belsőjében! melly hív a' hazához, minden kifogás nélkül! Nem tudott egyéb nyelvet mint magyart és deákot, 's örült neki, kevély-kedett vele hogy nem tudott. Gessneren nem láta semmi szépet. Az vala szép, a' mi¹¹⁰ rímetlen versben volt írva, ha rút volt¹¹¹ is.

7.¹¹²

441, 488, 583, 957

[93] Ráth Mátyás, később Győri Luther. Predikátor, visszatére Academiai útjából, 's megtelepedék Pozsonyban, 's 1780. Január. első napján Újságleveleket kezd adni magyar nyelven. Hálátlan volna a' legkésőbb maradék is, ha feledhetné mit nyerünk ez áltak, és hogy a' nemzetnek Ráth az igazi Prometheusza. Mik valának az ő idejéig ösz-szejöveleteink a' falukon, mint arról űzött discussiók, hogy a' szálkás agár e jobb vagy ez a' sima, hogy már elvégeztük e az ugarlást, 's hanyadikunk tudá hogy van egy ten-ger, mellyet Atlanticusnak hívnak. Azonban panaszkodánk hogy Ráth nem tud magya-rúl, hogy rontja a' nyelvet, 's meg nem tudánk fogni, mint juthata az Ráthnak eszébe, hogy a' nem magyar születésű (Ráth Győrben született 's nevededett) magyar Újsá-gokat kezdjen; 's rá akaránk írni, hogy azt hagyja ollyannak, kit a' Magyar Aténás szült és nevelt.¹¹³ – E' panaszt lehangosabban Domokos Lajos Úr hallatá, tiszteletes Követe Biharnak az 1790diki Dietán, 's Debreczennek egykor Fő-Bírája, 's a' panasz nem volt egészen igazságtalan, de a' Ráth' botlásai kevesebbek is kissébbek is voltak mint hogy azokon fel kellett volna akadni. – Azonban Domokos egy kisded írást: *Álom II. Józsefről* lefordíta, meg nem nevezvén magát. Ráth nem tudta kié a' fordítás, de németismusokat találván benne, azt egyik levelében szelíden megcsípkedé, 's a' mi az igen rendes dologban legrendesebb, igen méltán. – Sánta szeret nevetni a' félszeműn.

8.¹¹⁴

532, 584

[94] De a' tiszta magyarság' birtokában magát kirekesztőleg érző városnak az az igen nagy szomorúsága lőn, hogy kebléből látá kikelni, és már sokkal előbb, Superint. Szilágyit, ki tartalék nélkül hirdeté, hogy ha nyelvünk emelkedni akar, szükség hogy

¹⁰⁹ <43.> 6.¹¹⁰ vala <jó,> a' mi [Javítás a törlés alatt.]¹¹¹ ha <rossz> volt [Javítás a törlés felett.]¹¹² <44.> 7¹¹³ ollyannak, <a'> ki a' Magyar Aténás<ban> szüle<tett és neveke> és nevelt. [A javítás részben átírás, részben beszúrás.]¹¹⁴ <45.> 8.

előbb romoljon; mint sokkal később Csokonayt, ki mind példájával mind bátor, sőt elkeseredett küzdésével harczola az Írói Szabadságért; [95] és Csokonayval együtt Fő- 584, 957
Hadnagy Fazekas Mihályt, a' Ludas Matyi' Énekészét, ki mind az Ortho-, mind a' Neo-logusok közzé tartozék, syncretismusával úgy bizcsegyvén ide oda, hogy magára az egyik és a' másik féltől nem neheztelést vona, hanem szeretetet; 's szánást itt, hogy magát az újítók által elszédíteté: szánást¹¹⁵ ott, hogy a' régiség szennyeiből egészen kifejezni nem tudott.

9.¹¹⁶

[96] Szuperint. Szilágyi jelen vala Váradon, midőn Gróf Károlyi Antal 1779. Gróf 50, 90, 442,
Brunszvik¹¹⁷ Antalt, atyját Józsefnek, az Országbírájának, Bihari Fő-Ispánná iktatá, 's 488, 584
meglátogató Consil. Buday Lászlót, kinél én szállva valék. A' hol Szilágyi vala nem igen szóla más; mert ő örömet szóla, 's mások örömet hallák a' nagy tudományú szerény és víg beszélőt. Eggy idegen Megyebeli csoportocska jött, 's eggyike ezeknek, verselgető maga is, még pedig a' sokak' csudáltja, kedve-telve kaczagá egy Piaristácska' verseit, mellyek holnap fognak ugyan kiosztatni, de a' mellyeket ő egy háznál történetből kapa meg, 's kaczagását haragra változtatá azok ellen, a' kik nemzetünk' sajátját, a' nyelvet, istentelenül rontják. Szilágyi látni akará a' gúnyolt munkát, 's fenn szóval olvasá:

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
Vitteti, és a' boldog időkre
Felvirradt boldog Rómának népe csodálja
A' rab nemzeteket? vagy hevülnek
Régtől félbe szakadt szép pályafutásai újra
Felzendült nagy Olympia partnak? – – –

Sőt ezek gyönyörű versek, mondá a' Superintendens, 's mind a' gondolat', mind a' verselés', mind a' nyelv' tekintetiben, ha talán a' harmadik distichon igazító kezeket kívánna is. – Amazok úgy hívék hogy a' víg Superintendensből sarcasticus javalás szól; de látván hogy beszéde komoly beszéd, nem tudák, a' tudós ember jára e rosszul, vagy ók.

10.¹¹⁸

A' védett Piaristácska – e' nevet adá neki a' poetaster Criticaster, – Révai Miklós volt, akkor Professor a' Váradi Academia' eggyik osztályában. – Mentem látni. Nem fogada el, siető dolgai miatt, mert Gróf Károlyi, Igazgatója a' Váradi Kerület' cathol. Iskolájának, a' felgyült Rendek előtt exament akara adatni. De hallván hogy Barót is-

¹¹⁵ elszédíteté<, > szánást [Beszúrás a sor felett.]

¹¹⁶ <46, > 9.

¹¹⁷ Brunszik [Tollhiba.]

¹¹⁸ <47, > 10.

⁹⁵⁷ merem, indulatosan kére, látogatnám meg szabadabb órájában, buzdíta hogy fussam a' szép pályát, 's megajándékoza Elegiájinak kisedetével, melyet tavaly (1778.) Landerernél negyedréttben nyomtattata. Középszer magasságú, vékony, nyálkás-húsú ifju, lobogó szög hajjal, kék szemmel. Minden mozdulatiban tűz, bátor, félni nem tudó. Exámene alatt Előljárója ellen is kipattana, 's hangosan, de nem tiszteletlenséggel.

11.¹¹⁹

A' Révai' Ódáját Erdődy Lajos Úr gúnyolá, elmés és sok tekintetekben tiszteletes ember, de gonosz¹²⁰ ízlésű. Imhol azon versei, melyeket a' Theresia' gyászünnepeén Szabolcsnak Kállóban¹²¹ összegyűlt Rendei a' koporsóra függesztettek. Erdődy úgy hitte hogy azok a' szép versek.

Római Császárné, sok ország' Királya,
Kegyesség' tűköre, igazság' fáklyája,
Árvák' édes anyja, éhezők' dajkája,
Megholt, kin kesereg Magyarok' hazája.

'S ki ne sírna, midőn illy nagy élet megholt,
Melly élet sok élők' éltének élte volt;
Sokat nevelt, táplált, tartott, ha egyszer szolt;
Kinél bolt gazdag volt, jaj, magát zárja bolt.

960

12.¹²²

^{170, 444, 461,}
^{489, 585} Elhagyám Mileczemet, Dienes a' maga Major Zsigmondját Bodrog-Keresztúrban, Tokaj mellett, 's 1781. Január. 11d. Eperjesen valánk, hogy a' Vármegyei praxis után most
⁵⁸⁵ már a' Districtuális Tábla körül gyűjtsünk tapasztalásokat. [97] Akkor ott Toperczer
^{489, 585} Zsigmond tartaték első Prókátornak, 's mi is hozzá valánk ajánlv. [98] Lakásunk, asztalunk nem nála volt. Principálisunkhoz csak akkor járánk midőn írni kelle. De neki több patvaristája volt mint dolga, 's mi így időnkkel azt teheténk a' mi tetszett.

13.¹²³

^{444, 461, 489, 585} [99] Dienes és Bárczay István Tánczmestert keresének: én Festőt. Krámer, fija annak, a' ki 1763. körül szüléimet festette volt, és a' Károly Fő-Herczeg' kis Hadnagykáját, meglátá tusban mosdalt fejeimet Le Brun után, 's azt mondá hogy annak a' ki ennyit tud, ő leczkéket nem adhat. Minthogy csak akkor dolgozott, ha munkája akadt, és sem

¹¹⁹ <48.> 11.¹²⁰ tiszteletes, de gonosz [Beszúrás a sor felett.]¹²¹ Szabolcsnak <Rendei> Kállóban¹²² <49.> 12.¹²³ <50.> 13.

képei sem rezei nem voltak, nem vehetém semmi hasznát, 's még azt sem láthatám 960
körüle, hogy az olajfestékkal mint bánjak. Kézműves volt, 's az is ügyetlen.

14.¹²⁴

[100] Eperjesen lelém magamat először életemben azon boldog állapotban, hogy 489,585
senkitől nem függék, 's a' legbájosabb, legtündéribb tájon a' mit képzelhetni. [101] A' 532,585
város egy szelíden emelkedő halmocska' nyugotnak fekvő oldalán épült, egyemeletes
házaival, mellyeken nem csak pompa nem látszik, de csín sem. Alatta szegény házikók
állanak, 's a' kies keskeny réten keresztül fut¹²⁵ a' Tárca. Túl a' réten a' Kalvária' domb-
ja kél, merész emelkedésben, 's el van hintve bizar alaku, veresre-mázolt kápolnácskák-
kal 's két tágasb templommal, sűrű bokrokkal, megvénült hárs, vincz,¹²⁶ dió és geszte-
nye-fákkal. Ez megett sűrű erdők emelkednek, 's az apróbb völgyeket és kevésbé vad
hegyoldalokat¹²⁷ szegény lakócskák 's sokszögű kertecskék 's nem négyszeg szántóföl-
dek lepték el, mint a' Tyról' és Schweitz' hegyoldalain. Néhol fenyők is nyúlnak ki az
alacsony csalitból. – A' nagytemplom mellett áll a' Lutheránusoké, és ez mellett a' Svéd
Király' segedelme által épült Collégium, ennek éjszakra néző ablakai előtt pedig kevés
ölnyire a' szent szobor, az helyt állítva fel, hol Caraffa 1687. annyi vért gyilkosan ontata.
– A' ki Kassáról jó, már a' Kassai tetőkről két testvérnek-látszó hegyet lát, a' Strást és
Pocskajt (ijesztő, és várj-csak), közel egymáshoz, és a' mellyek keletre-dőlő¹²⁸
alakjokban egymáshoz igen jól hasonlítanak; őket a' gondatlan' szeme is testvér-he-
gyeknek ismeri. Ezektől Kapivára, egy meredek hegyecske' csúcsán, balra a' hosszan-
elnyúlt Sárosi nagy vár' hegye, szomorúan mutogatva tiszteletes romjait. A' boldog
szegénységnek ebben a' pittoreszk honjában a' szívét öröm' és fájdalom' érzései együtt
foglalják el, 's az ifju szívét egy harmadik.

[102] Az itt lakó Uraságok nem vetélkednek egymással fényűzésben, 's így életek
kényén 's nyugalomban foly. Víg szegénység képét viseli minden, 's Eperjest kevés
ember hagyta el fájdalom nélkül, 's sokan oda hagyák a' fényesebb Kassát, hogy itt
boldogok lehessenek.

15.¹²⁹

[103] Különös az itt hogy a' társalkodás quadrilinguis, mint némelly Lexicon. Az 586
Igazság' emberei, 's ezekkel tele van a' kis város, 's a' Papság, a' Tanítók és tanulók, 's
valakik a' városnál szolgálnak, szinte a' Vásárbíróig és a' város' kapujában¹³⁰ álló
cziklérig, egy szóval minden a' ki írni is tud, deákul beszél, gonoszúl, de pergő nyelv-
vel; a' falun lakó Uraságok magyarúl; a' Lutheránus-polgárság' fenntebb osztálya né-

¹²⁴ <5>14.

¹²⁵ 's <egy> kies keskeny rét <mellyen> keresztül fut [Javítás a törlés felett, ill. szó után.]

¹²⁶ vincz<e>,

¹²⁷ hegyoldalokat [Átírás.]

¹²⁸ egymáshoz, és keletre-dőlő [Az „a' mellyek” lapszélére írt javítás.]

¹²⁹ 15.<2.>

¹³⁰ város<->kapujában [Javítás a törlés felett.]

960 metűl, tótúl pedig gazdagok és szegények mindnyájan. Én a' deák társaságokat keresém, hogy ajakim a' Pataki irtóztató pronunciatiótól elszokhassanak: a' németben Nyelv-mesterem a' Szerelem leve. Annál nincsen jobb Nyelv-mester.

16.¹³¹

462, 489, 586

[104] Eggy tiszteletre igen méltó leány megismertete az akkori idő' legkedveltebb Románjával, Siegwarttal. Eggyütt olvasám azt nála, a' kertekben, 's a' Calvária' bokrai közt. Miller abban sokat emlegeti a' Messziást.¹³² Sorban járák mind azokat a' kiknek könyveik voltak, 's tudakoztam¹³³ ha a' könyvet bírják e. Azok¹³⁴ nem érték mit akarok én theologus könyvvél. Csak a' Predikátor ismeré a' Klopstock' nevét; beszélt hogy őtet látta, pipacsszín frakkban, 's ambrától illatozva, míg viszont a' ki az Agathon' atyját először¹³⁵ látja, Predikátornak gondolhatná. – De a' Messziást! a' Messziást! – Az a' Predikátor' könyvei közt nem vala meg. – De ki hát az a' Wieland, és mit írt a' Grá-tziákon, Musáronon, Szinopei-Diogeneszen kívül? – Nevelője a' Weimari Herczegnek, 's első Író a' németek közt; temérdek az, a' mit írt. – De¹³⁶ a' Predikátor a' temérdekből semmit nem bírt.

[105] Mind azon időm, melyet¹³⁷ Náni nélkül éltem Eperjesen, Siegwarté vala; magyarrá fordítottam azt. Anyám nem azért küldé Eperjesre hogy Siegwartot fordítsam, azt igen is, jó volt volna mondanom magamnak; de az sem vala rossz. Igen jól megtanultam németűl, 's a' leány' és a' Siegwart' szerelme Védangyala leve ifjuságomnak, akkorra és örökre. Bár társaim is azt tevék vala! Ehhez járult, hogy leányom' karjain az Eperjesi legelső házaknál töltém olykor estvéimet, 's Patakról jött ifjúnak arra nagy szüksége vala. Ifjúnak nincs jobb iskolája a' Morálra nézve is mint a' leányoké 's a' tiszteletre-méltó asszonyoké.

17.¹³⁸50, 170, 172, 462,
490, 587, 963

[106] Eperjest 1782. Júl. 2d. hagyánk el. László öcsém katonai szolgálatot veve, 's anyánk ötét Gyömrőre vivé, Pest Várm., Generál Gróf Wartenslében Wilhelmhez, a' Gróf Teleki Klára' férjéhez,¹³⁹ ki testvére vala Józsefnek, a' Koronaőrnek; minket pedig, engem és Dienest, Pestre. Jurátusoknak az nap esketteténk fel, Septemb. 21d., mellyen Protestáns ifjak legelsőben. Prókátorságra feleskünni akkor még nem vala olly

¹³¹ <53.> 16.¹³² emlegeti <Klopstockot, és> a' Messziást.¹³³ voltak, tudakoztam [Beszúrás a sor felett.]¹³⁴ bírják e, azok [Átírás.]¹³⁵ viszont az Agathon' atyját <a' ki> először [A javítás a sor felett.]¹³⁶ írt. De [A gondolatjel sor feletti beszúrás.]¹³⁷ időm<et, a'> melyet [A vessző törlés alá írt beszúrás.]¹³⁸ <54.> 17¹³⁹ férjé[/Jez, [Átírás.]

közönségesen szokás mint most; 's mi elégnek tartánk megismerkedni a' dolgok' folya- 963
matjával.

Első dolgom Pesten az vala, hogy Messziást láthassam. Szerencsémre Weingandnál meg vala a' negyedréiben¹⁴⁰ holland-papírosra 1781. nyomtatott¹⁴¹ kiadás, mellynek minden kimutatott typhothétai botlása egy arany jutalmat nyere. Azzal együtt vevém meg valami jó a' Költők' csomójában állott. Ezentúl a' Messziás' olvasása, 's a' Stolbergeké, 's a' Bürgeré vala minden örömem. Sokszor csak akkor hagytam el szobámat, mikor a' Szín várt.

18.¹⁴²

[107] Ráday soha nem mulasztá el a' Színt, 's zárt székben ült, nem menyével és 29, 463, 490, 587
fijával a' lózsiban. Én megette bérletem ki az ülést. Legördülvén a' kárpit, hozzám fordult, 's magyarázatokat tartá, a' Színész hol játszó¹⁴³ jól vagy rosszul, 's miért jól vagy rosszul, 's a' Dramaturgok' törvényt fejtegette, 's a' hármas¹⁴⁴ egységet. [108] Megengedte hogy töltsen nála a' reggeleket, 's olyankor együtt olvasa velem. Láttatta 490, 587
velem dolgozásait, megismertete a' scandált¹⁴⁵ rímes verselés' törvényeivel, 's kért, buz-
dított, gyakoroljam abban magamat.

19.¹⁴⁶

[109] Testvérének Ráday Eszternek fija Gróf Teleki József magához parancsola, 's 464, 490, 587
megszólíta, hogy társalkodnám László és István fijaival, kiket egy Strauss nevű külföl-
di német tanított. A' háznál éle akkor Cornidesz is, Bibliothecárius nevezet¹⁴⁷ alatt,
később Professor az Universitásban, ki engem a' Magyar Történetekbe avatgatott. [110]
A' kiszegzett¹⁴⁸ czél felé ezeknek társasága nem vive, de nem csak az czél, a' mit kere-
sünk, hanem mind az, a' mi érdemli hogy kerestessék. De ha a' nagy tudományú és
szent érzésű Gróftól mindég meggazdagodva jöttem is el ismérétekben, 's érzettem¹⁴⁹
hogy órámat körülte eltölthetni nekem szerencse és megtiszteltetés; kénytelen vagyok
vallást tenni, hogy hozzá reszketve léptem: ijeszte orthodoxyája, 's nem mindég
kerülhetém el, hogy vele ellenkezésbe ne jöjek.

¹⁴⁰ meg vala <az> a' negyedréiben

¹⁴¹ holland-papírosra nyomtatott [Az évszám sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴² <55.> 18.

¹⁴³ játszó[...] [Átírás.]

¹⁴⁴ törvényt<,> 's a' hármas [A „fejtegette,” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁴⁵ dolgozásait, <felvezete> a' scandált [Javítás a törlés felett.]

¹⁴⁶ <56.> 19

¹⁴⁷ nevezet<t>

¹⁴⁸ avatgatott. <Előre> a' kiszegzett [A névelő nagybetűvé átírva.]

¹⁴⁹ jöttem is el<,> 's érzettem [Az „ismérétekben,” sor fölé írt javítás.]

20.¹⁵⁰

490, 588, 963 [111] Hazánknak most Pesti, előbb Nagy-Szombati Fő-Iskolája 1777 oltá Budán a' királyi-lakhelybe vala szállítva, 's az Exjesuita Katona István, Kalocsai Kanonok, ott tanítá a' Hazai Történeteket. Összebeszélék Schwartznerrel, ki később Diplomaticát taníta az Universitásban, 's akkor Báró Prónay Lajosnak Mentora volt, 's együtt menék vele¹⁵¹ Katonához. A' beszédben kifogyhatatlan fiatal ember és a' hallgatni szerető Historiographus itt töltött órámat felejthetetlené tevék, 's a' mit e' kettő beszéle, én Cornidesznek vittem meg, hogy a' kettő vélekedése mellett a' harmadikáét érthessem.

588 [112] Katona szerényen viselte magát, a' másik úgy, mintha pajtásával szólott volna, 's nem lehetetlen hogy amannak hallgatása oda célzott, hogy a' fiatal ember térjen magához. De Schwartzner mindent tudhatott, csak azt nem, hogy lehet szabadon ellenkezni, de az ellenkezés' szabadságát nyájasságok által szelidíteni.

491, 588 [113] Cornidesz középszer termetű vala, húsos, verhenyeg és fodor hajjal; arczvonásai összecsikartak, de lelkében nyugalom és hűség lakott. [114] Katona szálás termetű, kevés húsú, sasorrú, szép férfi. Schwartzner közép növésű, izmos, barna hajú, barna széles szemöldökű, beretvált szakála feketéllett, mintha ajakai tintával voltak volna bekenve; feketék szemei; beszéde merész és harsány; meleg szeretője a' jónak, az igaznak, de magának néha meg inkább. Sok tettét tudom a' mit irigylek neki, de tudom olyat is, a' mellyet nem irigylek, és semmi jutalomért nem tennék. – [115] 'S itt egy kis tette, de szép, 's a' szép mindig érdemli hogy tudva legyen.

93, 536, 588 Az 1790diki Dieta alatt az akkor még állott Fejér-Farkasnál Schwartzner üle be a' felső székbe, 's látá hogy a' terítő vadúl tol ki egy kolduló öreg asszonyt. Schwartzner tűzbe jött. Micsoda? kérdé dörgő szavával, 's te ezeknek a' gyalázatos hárfapengetőknek megengeded hogy itt pénzt szedjenek, 's egy gyámoltalan öregnek tiltani fogod? – Barátom, monda nekem, hordd körül neki tányérodát. – [116] Az öreg asszony két marok ezüst pénzzel méne ki közzülünk; 's azt egyenesen Schwartznernek köszönheté.

21.¹⁵²

51, 172, 320, 491, 588, 969 [117] Prónay Mihály és én 1782. Septemb. 4d. kijövének az Universitás' Bibliothecájából, 's a' mint az Udvari-Kápolna' szögénél az úczára fordúlánk, egy figura tűnék szemünk elébe, mellyet előlről hátúlról, oldalt elrémülve néze minden a' ki előltalálá vagy mellette elment. Az ismeretlen nem látszék tudni hogy rajta álmélkodnak. Magába süllyedve folytatá csöszögését; minden tízedik lépése után megállott, kivona zsebjéből valamelly nyomtatványt, megolvasa egy két sort, a' papirost ismét zsebjébe dugá, 's ment. De alig teve ismét három négy lépést, ismét megállott, ismét elővoná papirosát. – Égénk tudni, mit jelenthet a' szokatlan tünemény.

¹⁵⁰ <57.> 20.

¹⁵¹ menék <K> vele

¹⁵² <58.> 21.

Arra nem kelle sok idő, hogy az állongót mi, ifjak és mind ketten kevés húsúak, 969 utól-érjük; 's álmélkodásunk akkor juta osztán a' legfenntebb tetőre, midőn az embernek öltözetét is láthatánk.

Nadrága sötétkék, a' legdurvább posztóból, úgy szabva mint falusi kontárok tudnak. Nyakán zsebkendője, ismét kék, durva vászonból, fejér csíkokkal és petykekkel. Csizmája málybőr és vásári. De kabátja barackvirágba csapó violaszín selyemből, egy sor gombbal, a' hogy a' külföld' Kanonokjainál; fején kerek paróka, sok fürtökkel, foltosan belisztelve, 's a' háromszögű szőrkalap hónja alatt. A' paróka messze elállott kiszáradt kis koponyájától; jele hogy azt, mint kabátját is, zsípvásárban vette. Arcza szerderjes, pattanásokkal, melyekről itt ott hulladozék a' var. Ezeknek némellyíke még csak kezde veresedni.

Illy esetekben legtanácsosabb a' dolognak neki rugtatni. Minthogy mind az a' mit látánk, oda mutata, hogy itt valamelly tudós zarándokot látunk, én szólítám meg, 's nyájas bizakodással, benne kit fogunk tisztelhetni.

Nem vala kiforgatva nyugalmaiból. Én Kalmár György vagyok, ugymond; 's az Universitas' nyomtatójából jövök e' csekélységgel. – Mi azon nem csekély csekélység érént nem tevénk kérdést, 's jónak látánk úgy tenni, mintha nem hallottuk volna.

A' Philosophusi Nyelv' és Írás' feltalálója e? kérdém; a' Syriai utazó e? az e, ki a' Prodromust írta?

Csudálkozék hogy fiatal emberké az ő dolgozásait ismerik, kivált az első helyen említettet.

Nem érdemlem jó vélekedésedet, Uram; mondtam neki; a' munkát csak láttam; mint-hogy nem érttettem, meg nem olvasám. De két képeidet, nyolczadrétben 's hánytott munkában bírom.

Épen utolsó postával vevém vala Helvetziából egy oda kiutazott barátom' levelét, 's az velem vala itt. Abban Kalmár felől is vala szó, de több keserűvel mint édessel. Néki-bátorodám, láttatni azt vele, de a' szükséges elkészítések után.

„Hogy a' mi Kalmárunk nem az a' nyavalyás ember, kinek őt sületlen írásai bizonyítják, azt én itt egy Journálból látom; de magamnak kénytelen vagyok többet hinni mint a' Journáloknak, mert kiki magának lát. Professoraink, kik őtet csak ezen Folyó-írásból ismerik, nagynak gondolják, 's szinte neheztelnek hogy köztünk egy sincs, a' ki el tudná mondani, hogy ő hol lakik, kicsoda és micsoda; és még inkább hogy felőle nem tudnak mondani egyebet, mint a' min¹⁵³ nevetni kell.”

Kalmár teljes nyugalomban adá vissza a' levelet, és sem a' keserűt nem vevé nehezteléssel, sem örömmel az édest. Kevély szép nyugalma őtet tiszteletessé tette előttünk. Kérénk légyen vendégünk a' fogadóban, hogy vele kivált keleti útjai felől szólhassunk; de már el vala foglalva. Keresénk szállásán is, de elhagyta vala Budát. –

[118] Superint. Szilágyi, még Professor korában, egy útát teve Bécsbe, 's kísézőül 50 egy Togátust adata magának. Az Kalmár volt. – Az egész úton meg nem nyitá száját. – „De mondjon hát valamit,” – monda neki a' víg ember. Kalmár nem tiszteletlenül, hanem mivel nem akara megháboríttatni gondolatjaiban, azt felelte, hogy ő semmit nem

¹⁵³ mit [Átírás.]

969 tud mondani. – Mondja hát: „puska.” – Puska! mondá Kalmár, ’s vissza rogygatt ábrándozásaiba.

A’ helyett tehát hogy ő múlassa Professorát az úton, Szilágyi múlatta¹⁵⁴ őtet, ’s elmondá neki magyar nyelven írt hexameterait, ’s Horátnak a’ Horátz’ szchéájában fordított Ódáját. Kalmár hihetőleg ezen útja alatt jutott a’ gondolatra, hogy hexameterket írjon. Azokat Prodrómusában adta ki Pozsonyban 1770. – *Scipsi poema hoc 1761. novem horarum itinere a Jasio in Dacia* (Jassy, Moldvában), ugymond lap 204. – Elhagyhatá Debreczent 1750 körül, ’s így Bécsbe Szilágyival 1740 és 1750 közt járhatta. Ezek szerint Szilágyi első vala Ráday után azok közt, kik magyarul rímetlen scándált soru verseket írtak.

52, 492, 589 [119] Az öreg Landerer beszéle előtttem, hogy Kalmár, míg Prodrómusát nyomtattatá, egy kerti nyaralóban töltötte a’ telet, fázva, koplalva, ’s nyakiglan űlve a’ szalma közt, ’s úgy dolgozgatá verseit, reszketve minden tetemiben a’ hideg miatt. Ázsiai útjában eczetet, olajat, sőt horda magával ’s így készen lelé ebédjét, vacsoráját, valahol a’ mezőn megszállott.

[120] Két képei közzül a’ parókás inkább hasonlíthata hozzá mint a’ hálósüveges; de a’ rajzoló csapodárkodott neki, vagy én már öregebb ’s hanyatló korában láttam.

963

22.¹⁵⁵

[121] II. József Pest alatt számos ezredeket gyűjte össze esztendőnként Septemberben,¹⁵⁶ gyakorlás végett. Valamikor szerét ejthetém, mindég igyekeztem azt a’ Fejedelmet látni, a’ ki Parizstól a’ Fekete-tengerig ’s Nápolytól Petersburgig járt, maga előtt látta nagylelkű anyját¹⁵⁷ és tiszteletes atyját, II. Friedrichet, és Florentziában öccsét és örökösét Leopoldot, ’s egy Predikátorunknak Túladunán, ki előtte Hunyadi Mátyást magasztalá, ezt mondotta: *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum*. Nyugtalan munkásság volt egész élete, ’s nem csuda hogy korán hala el. Mikor én láttam, háta már meggörbödve, előre hajolva volt. Sanyaru magához és másokhoz. Egy nap egyik Generálisa később jöve ki a’ gyakorlásra mint kelle ’s azt minden jelenvoltak¹⁵⁸ előtt keményen megdorgálta.

90 A’ sarukat akkor úgy hordák hogy szárok elébb le majd ismét fel vala gyűrve, vagy¹⁵⁹ azért hogy a’ vízben félczombokig felvonják, vagy hogy sokszor legyen mit fejtetheteni. A’ Császártól olly sokszor fejtették meg már, hogy az említett le és felgyűrésnek egészen ki kelle simólni, ’s a’ saruszáron minden viaszolás és sámfázás mellett is kilátzott a’ gyűrés’ két lineája. Nagyoknak is vannak gyengeségeik, legalább sajátságaik; Friedrich brillant gombot és gombhurkot horda kalapján, de összerongyollott és foltot alig tartó ingekben járt, ’s mikor megholt, idegen ingét adták rá.

¹⁵⁴ úton, <ő> múlatta [Javítás a törlés felett.]

¹⁵⁵ <59> 22.

¹⁵⁶ gyűjte össze Septemberben, [Az „esztendőnként” sor fölé írt javítás.]

¹⁵⁷ atyját [Átírás.]

¹⁵⁸ jelenvoltak<’>

¹⁵⁹ fel vala <tűrve,> vagy [Javítás a lap szélén.]

23.¹⁶⁰

[122] László öcsémet Generál Gróf Wartensleben, egy német gyalog ezred Tulajdonosa, 's a' Gradiskai és Brodi Horvát Regementek' Brigádosa, a' maga házánál Győrön, 's katonai szállásán Vinkofczán, Eszék mellett, cadetoskodtatá, 's kilenczedik hónapjában a' Gradiskai Regementnek Zászlótartójává nevezette ki, 1783.¹⁶¹ Májusban; – Dienest Biharnak Fő-Ispánya Ürményi József, később Országbírája, 1783. Június' 4d. Vice-Notáriussá tette, bár fizetés nélkül. Anyám bennem is örömét akará látni, 's parancsolá, hogy Augustusban 1783. menjek Pestre, 's nyerjem¹⁶² meg Fő-Ispányomtól Generális Báró Orczy Lőrincztől, hogy Abaujban nevezzen ki Vice-Notáriusnak.

[123] Hijába várám Orczyt Pesten. Úgy hitték emberei a' háznál hogy jó; de nem jöve. 969

Míg így Pesten mulaték, időmet haszonnal töltém régibb barátim' társaságában, nevezetesen a' Berzeviczy Gergelyében, kit nagy talentomai és szép tanulásai miatt nagyon szerettem, de a' kinek gondolkozásától 's érzésétől sok pontok felett szinte irtóztam. [124] Ő még szerette volna ha bizonyos nyereségért németekké váltunk volna, 's nem látta mi haszon van abban hogy a' gondolatot magyar szókkal tesszük ki; mind egy, akár magyar legyen a' szó, akár német vagy tót, csak jó legyen. [125] Neki a' Cosmopolitismus vala minden: a' Nationalismus még természetl ellenkező alkat is. Ő minden nemzetet egy nemzetté olvasztott volna, a' hogy utolsó esztendeijiben minden vallást egy vallássá. – V. Károly és Apafi Mihály tizenkét órájikat sem tudták soha egygyaránt járatni, mondám neki; 's te minden fejet eggyezőleg e¹⁶³ gondolkoztatni? – Megneheztele 's elhallgata. 268, 967

24.¹⁶⁴

Egy reggel egy rokonomnál valék, ki a' Fejér-Farkasnál szálla meg. Hév vala a' nap az összeolvadásig. Egy valaki, ki hasonlóul itt szálla meg, meggyészín szőrből szőtt ujjatlan dolmányban 's topánkás nadrágban, mente nélkül a' meleg miatt, általjött, beretvált bajusszal, barna hajjal, sárgás arcczal, sűrű termettel. Belé foná magát a' beszélgetésbe, 's Montesquieut emlegette, 's elmondá a' mit neki a' Minister Herczeg Kaunitz monda, 's a' mit ő felele a' Herczegnek. Alig vártam hogy távozzék, 's a' szoba' urától megtudjam, ki az. – Ócsai Balogh Péter, akkor Nógrádi talán Szolgabíró, tovább Assessor a' Királyi Táblánál, Septemvir, Referendárius, Torontáli, 's később Zólyomi Fő-Ispány; édes és folyó beszédű a' Megyékben és a' Dietákon; az a' Lutheránusok közt a' mi az én felekezetemnek Gróf Teleki József, a' Koronaőr.

¹⁶⁰ <60.> 23.

¹⁶¹ 1773. [Tollhiba.]

¹⁶² Pestre, 's <magam> nyerjem

¹⁶³ eggyezőleg <j> e

¹⁶⁴ <61.> 24.

25.¹⁶⁵

82, 467, 492, 590, 969 [126] Korán reggel érek Tarna-Örsre, Hevesben, közel a' Jász-földhöz és Árok-szálláshoz.¹⁶⁶ Orczy még öltözetlen volt. Zsenge ifjúságában elholt István fijának Piarista-Nevelője vezete a' maga szobájába, míg fel fogok hívatni.

Orczy értem küldte. – Mente nélkül, de a' Szent-István Commandeuri pantlikájával
467 űle szobájában, mert a' reggel igen hév volt. [127] Kimondá hogy kérésemet teljesíteni most nem fogja; nagy okai vannak rá; de nem sokára Tisztválasztó széket tart, 's akkor fizetéssel tesz azzá.

82, 467, 492, 590 [128] Elővevé Verseit kéziratban, és a' miket Barcsay íra hozzá és más barátihoz; elővevé a' francziákat, kiket minden egyéb nemzetek' poetáji felett kedvelt. – [129] Kértem, adná ki; de tiltá szerénysége. Elébe terjesztém hogy külömben elveszhetnek. – 'S mi kár lesz benne, kérdé, ha kalácsot sütnék is rajtok? – Mint bírható erre Révai, alig képzelhetem, de örvendek hogy megnyerte, ámbár értem hogy nem a' magok korokban jelentek meg. Verselgetének József és László fiai is, 's Lőrincz unokája, franczia józanságban.

492, 590 [130] Midőn belé ünt az olvasásba, a' hajdan' dolgait és jó embereit emlegette, Prímás Barkóczyt, 's a' Barkóczytól és tőle kedvelt Richwaldszky György Kanonokot, kit a' *Vexatio* elakasztja emelkedésében.

Ebédnél és vacsoránál némán ült, 's annak oka világosabb vala mint¹⁶⁷ hogy kérdem kellett volna. Szó nélkül inte, midőn a' vacsorától felkelénk, 's éjjél után ereszte ki magától.

26.¹⁶⁸

52, 82, 173, 320, 467, 590, 973 [131] Borsodból vádak menének II. Józsefhez, 's a' vizsgálat végett Orczy küldeték Miskolczra. Tisztelkedni körülé egy csoport katonaság rendelteték, mit illy esetekben még nem látánk, mint sok egyebet nem, és mindennap. – Anyám úgy hitte, hogy újabb kéréssem nem fog megtagadtatni, 's lekülde Miskolczra; de Orczy tántoríthatatlan volt. Itt is elővevé verseit, 's elzárkozáék velem. – Helvetziának ohajtott volna lenni lakosa. Nem ismere szebb életet mint e' maroknyi népé, melly fény nélkül boldog.

Vay József jelen vala ebédjénél, nagy már akkor is, mert őtet nagygyá nem a' hívatal tette. Mohács fordúlt elő, 's valamelly környület eránt kérdés támadt. Vay hallgata, és csak akkor szóla, midőn elakadtak mások, de akkor úgy, mintha a' történetet tegnap olvasta volna. – Nem olly dolog honnan a' Vay' nagyságát mérni kell; mert mit tudunk tehát hazánk' történetiből, ha a' II. Lajos' epocháját nem tudjuk? De Vay nem csak ezt tudta. 'S miként történheték tehát hogy ezt itten csak ő? 's hogy ennyi jó fej közt, mint a' kik itt együtt voltak, csak ő?

¹⁶⁵ <6> 25.¹⁶⁶ Árok<->szálláshoz¹⁶⁷ mint<kor>¹⁶⁸ <63> 26.

27.¹⁶⁹

[132] Zámbery Antal, Zemplénynek második Vice-Notáriusa, önkényt monda le 53, 53, 57, 171,
hivataláról, 's a' Megye engem ajánlata helyébe, sőt hogy a' munka addig is folyjon, a' 173, 320, 469,
Júliusban tartott Gyűlésben a' kiürült székbe bé is ültete. Játékok keveredtek a' dolog- 493, 592, 978
ba, 's nem az történt a' mit a' Gyűlés akara. – Azonban míg itt dolgom függőben volt, 82
Orczy Kassán 1784. Octób. 13d. Tisztválasztó-széket tartá, 's engem Vice-Notáriussá
neveze ki, fizetés nélkül; 25dikén pedig ugyan-azon holnapnak, midőn másodszülött
fiját Lászlót a' Fő-Ispányi székbe, maga abból kilépven, beiktatá, az új¹⁷⁰ Fő-Ispány
Táblabíróvá.

Látván hogy belépésem Zemplényben összeütődésbe hozott másokkal, és ott ked-
vetlenségek¹⁷¹ érhetnek, ott is honorárius Vice-Notáriusnak neveztetvén ki, feleskü-
dtem ugyan, de onnan magamat csendesen és búcsúvétel nélkül el is vontam.

De a' virilis tógát rám Gróf Batthyányi Ferencz Sárosi Fő-Ispány adá, midőn August.
9d. az Eperjesen tartott Tisztválasztó-széken a' Táblabírók közzé iktatott.

28.¹⁷²

Vice-Ispányaim Abaujban Consil. Kelcz Antal és Zombory Zsigmond Urak voltak;
Fő-Notáriusom¹⁷³ Kóji Comáromy György, a' két Vice-Notárius Kende János és Tiszta
Ferencz.

[133] De a' dolgok nem sokáig állának a' magok régi alakjokban; József új rendet 470, 493, 532,
parancsola. Az Ország' minden Megyéji tíz Kerületekre osztattak; a' régi Fő-Ispányok 592, 984
csak üres titulusaikat tarták meg, a' Megyék' igazgatása a' Circulusok' Királyi¹⁷⁴
Commissáriusaira bízott, kik egyszersmind Kerületek' egyik Megyéje' Fő-Ispá-
nyává 's Titkos Belső Tanácsossá¹⁷⁵ is neveztek, hatezer forint fizetéssel. [134] Mel-
léjek egy Secretárius, egy Protocollista 's Cancellisták adattak,¹⁷⁶ kiket, valamint
minden Vármegyei Tiszteket is, ők neveztek ki, szabad kéjek szerint. A' deák nyelv'
helyébe a' német nyelv hozatott be; a' Gyűlések eltöröltettek, 's azokat két személy
tette ezentúl, a' Vice-Ispány és a' Notárius, a' Törvényszékek' helyébe Judicium
Subalternum lépe állandó Praessel és Assessorokkal.

[135] A' Pozsonyi Kerületet tévé Pozsony, Nyitra, Trencsén és Bars,¹⁷⁷ – 532, 592
a' Zólyomit Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Hont, Gömör, –
a' Kassait Szepes, Sáros, Zemplény, Abauj és az ezzel akkor egyesített Torna, –
a' Munkácsit Ungvár, Bereg, Máramaros, Ugocsa, Szathmár, –
a' Győrit Soprony, Mozsony, Vas, Győr, Komárom, Esztergom, Veszprém, –

¹⁶⁹ <64.> 27.

¹⁷⁰ az <Új> új

¹⁷¹ ott <bajom lehet> kedvetlenségek

¹⁷² <65.> 28.

¹⁷³ voltak; <a'> Fő-Notáriusom

¹⁷⁴ Circulusok' <ugynevezett> Királyi

¹⁷⁵ Tanácsó[...]/ [Átírás.]

¹⁷⁶ adatott, [Javítás a törleszt.]

¹⁷⁷ Nyitra és Bars, [A „Trencsén,” sor fölé írt beszúrás.]

- 984 a' Pestit Nógrád, Heves, Borsod, Pest, a' Jász és Kis-Kún Kerülettel, –
a' Zágrábit Szala, Varasd, Körös, Zágráb, –
a' Pécsit Somogy, Tolna, Baranya, Verőcze, Szerem, Posega, –
a' Váradit Bihar, Szabolcs, Békés, Csongrád, Csanád, Arad, a' Nagy-Kún kerülettel, –
a' Temesit Bács, Torontál, Temes, és Krassó.
Királyi Commissáriusoknak neveztetének
a' Pozsonyi Kerületben Referendárius Bihari Fő-Ispány Ürményi József, később Personális, Galíciai Gubernátor, Országbírája, Minister, Nagykeresztse¹⁷⁸ a' Szent-István' Rendének;
a' Zólyomiban Helytartói Tanácsos Báró Prónay László, később Csanádi¹⁷⁹ Fő-Ispány;
a' Kassaiban Referendárius Szent-Iványi Ferencz, később Tárnokmester, Ország-bírája, Szent István' Nagy-Keresztse;
a' Munkácsiban a' Kir. Ügyek' Igazgatója Szlávy Pál, de ez az nap, mellyen hivatalára felesküdtött hirtelen halállal meghalván, helyébe Báró Révay Simon neveztetett ki, ennek búcsúvétele után pedig Báró Rosenfeld (Székely) András
a' Győriben Referendárius Gróf Győri Ferencz;
92 a' Pestiben Fiúmei Gubernátor Gróf Mailáth József az első; majd Al-Cancellár, Galíciai Gubernátor, Minister,¹⁸⁰ Szent-István' Nagykeresztse, 's ennek kimozdúltával Almásy Pál.¹⁸¹

a' Zagrábiban Gróf Balassa Ferencz, később Illyriai Cancellár;
83 a' Pécsiben Gróf Széchényi Ferencz, később Aranygyapjas Vitéz¹⁸² a' Nápolyi Szent-Januárius' lovagja; ennek lemondása után Báró Splényi József, később Korrónaőr.
a' Váradiban Gróf Teleki Sámuel, később Erdélyi Cancellár, Bihari Fő-Ispány, és Szent-István' Nagykeresztse; 's utána Gróf Haller József egyszersmind Máramarosi Fő-Ispány, később Kir. Lovászmester.
a' Temesiben Dezéri Bakó János.

29.¹⁸³

- 518, 625 [136] A' Megyék' Vice-Ispányait is a' Kir. Commissáriusok teremttették, 's a' hivatal örökös volt, 's össze vala kapcsolva a' Consiliáriusi titulussal. Némellyike ezeknek, nem rettegván többé a' Tisztválasztó-székektől, fájósan érezteté felsőségét¹⁸⁴ nem csak a' Megye' Rendeivel, kik most semmik valának, hanem a' Tiszti-Karral is. A' miénk is,

¹⁷⁸ Minister, <NagyK> Nagykeresztse¹⁷⁹ Csanády [Átírás.]¹⁸⁰ Minister<.>.,¹⁸¹ Almásy Pál [A pont pótolva; a bekezdés után egy sornyi üres hely van hagyva.]¹⁸² Vitéz<.>.¹⁸³ <66.> 29¹⁸⁴ érezteté<k> felsősége<ket> [Javítás a törlés felett.]

gyenge férj, ezt tevő. Vice-Ispány társa, a' Fő-Notárius, egy két Fő-Bírája a' Megyének ismerék önbecseket,¹⁸⁵ 's minthogy a' bántások nem fogytak, hanem naponként szaporodtak,¹⁸⁶ eltökélék, hogy Basájok' gőgjét, így nevezték az Első-Al-Ispányt, túrni nem fogják. Forrtak, fenekedtek. A' bosszankodók' egyike tüzesb volt mint hogy elfojthatna volna neheztelését, 's az általa mind szeretett mind gyűlölt Vice-Ispány' vacsorájánál gondolatlan szó pattana ki szájából. Amaz elrettene, 's mingyárt reggel ment kérelme Eperjesre a' Kir. Commissáriushoz, ki mint Sárosi Fő-Ispány egy ideig ott vevő lakását, hogy jőne által, és a' lángba-csapáshoz közelítő tüzet első szikrájában fojtsa el.

Az még akkor éjjel megjelent. Vice-Ispányunk reggel egyedül¹⁸⁷ méne hozzá, 's a' megbántottak ezt új bántásnak vevék. Összefutván tehát a' kik Kassán valának, mentek, hogy amazt ott érék, 's megjelenések éreztessék, hogy magokra gondjok van.

A' Kir. Commissárius nyájasan fogada bennünket, 's teljes nyugalomban, 's eléggé hosszasan szólván Vice-Ispányunkkal, egy előkelő Urral, ki Kelcz után ment vala hozzá, és velünk, kéré ezeket hagynák magát, nekünk pedig inte hogy maradjunk.

Uraim, mondá, hozzánk fordulva; az Uraknak bajok van Vice-Ispányokkal; azért jöttem hogy eligazítsam azt, 's elégtételt adjak, ha kívántatni fog. Szóljanak az Urak.

Ezek némán maradának, némán a' tüzes is.

A' Kir. Commissárius megújítja nem parancsolatját, hanem baráti hangon tett kérését, ígéretét, de hijába.

Engem bántott ez a' szolgálai lelkü félénkség, ez a' hálátlan nem bízás, 's látván hogy azok nem mernek, de óhajtják hogy valaki merjen, megszólaltam. *Pectus disertum facit.*

Érzem én, mondám, hogy a' hol az öregek és felsőbbek hallgatnak, nem engem legifjabbat 's legalsóbbat illet a' szólás; de azt is tudom, hogy sem a' Consiliáriusnak, sem azoknak a' kik közt itt állok, nem teszek kedvetlent, ha szólok. Tisztelettel megyek tehát elébe az Excd meghívásának, és egyedül azért hogy társaimat a' vádtétel' kedvetlenségétől megmentsem. Ekkor előadám a' panaszokat, a' kicsinységeket sem hallgathatván el, melyek épen azért fájnak nagyobbban mint várni lehetne, mert kicsinységek, 's magokat hideg bántásoknak 's keresett bántásoknak bizonyítják; azt például, hogy Vice-Ispányunk az alatta szolgáló Tiszti-Kar¹⁸⁸ tagjait hivatalos-leveleiben Kegyelmednek tituláztatja, mely nem volt bántás száz eszt. előtt, de most az.

A' Kir. Commissárius szó nélkül álla egy ideig, 's rám¹⁸⁹ mereszté tekintetét. Bizonyossá tevé bennünket, hogy az előadott panaszoknak mindenike meg fog szűnni, de kére egyszersmind hogy a' multakat mi is felejtsük. Nékem köszöné bizodalomat, 's olly melegen, hogy az egyszersmind kímélő pirítása volt a' szólni nem merőknek.

A' mai ifjaknak nem sarkantyú kell, hanem fék; ők nem értik, miért kellene tisztelettel lenni az öregebbek, nagyobbak eránt. Tartozom tehát magamnak és az igazságnak annak említésével, hogy én a' szép tettet tartalékkal tettem és szerényen, 's nem azért

¹⁸⁵ énbecseket,] [Átírás.]

¹⁸⁶ hanem szaporodtak, [A „naponként” sor fölé írt beszúrás.]

¹⁸⁷ reggel <men> egyedül

¹⁸⁸ Tiszti-kar' [Átírás.]

¹⁸⁹ ideig, <. > 's rám

984 hogy a' szép tett által ragyogjak, hanem egyedül azért, mert elmarada ha én nem szólok. Az a' nagy bátorság igen nem jó érdeme a' mi ifjainknak.

Társaim nem köszönék szóval a' mit¹⁹⁰ tettem, de cselekedettel mutatták hogy szívemben köszönék,¹⁹¹ 's még inkább szerettek ez olta; Vice-Ispányomnál pedig igen sokat nyertem a' tett által. A' hála és a' tisztelet olly szent érzései a' szívnek, hogy nem lehet megfogni mint olthatja el őket az olly rút és olly elmétlen indulat mint a' kevelység.

30.¹⁹²

171, 173, 470,
493, 533, 593

[137] Már 1785. Május' 18d. kiadatott a' parancs, 's Kassán Június' 11d. elhirdette-tett, hogy Novemb. első napja olta dolgaink német nyelven fognak folyni, 's Fő és az első Vice-Notárius németül nem tudtak;¹⁹³ a' második igen keveset, írni épen nem; 's így a' mi jött és ment, fordítást kívána. E' szerint én vittem mind a' három' terhét, 's panasz és dicsekvések nélkül. De a' ki nem kergeti a' pagátot 's nem ül éjfélig az Urak'
593 korcsmájában – mert nem az e a' Kávéház? – az sokra reá ér. [138] Én a' Notáriusi munkán kívül verselgettem, fordítgattam, 's az estvéket egy gyönyörű leány' társaságában töltöttem, és néha a' barátnéjéban, ki ennek és nékem örökké tiszteletes Védangyalunk leve.¹⁹⁴ Ez vona el engem azon örvény' széléről, mellyben mások el-süllyedtek.

31.¹⁹⁵

78, 493, 593, 987

[139] A' Tudományi Kar' Ministerévé most Báró Van-Swieten Gottfried nevezteték ki, fíja Gérárdnak, 's vagy nagyobb mint az atyja, vagy szinte olly nagy. I. Ferencz, Angliába küldve VI. Károly által, felkeresé Hollandiában ezt a' Gerárdot, 's kérte, hogy ha majd Maria-Theresia thronusra lép és ötet Udvari-Orvosának meg fogja hívni, fogadja el a' meghívást, 's Van-Swieten elhagyá honját, 's Bécsbe jött, hogy itt az ész' fáklyáját meggyújtsa, 's a' gőz' setétét felderítse. [140] Báró Andrásy Antal Rozsnyai Püspök nem szerette Gottfriedot; de Gerárdot, kinek mint Novítius Jezsuita egy Beszédét hallá, mellyet ez mint a' Bécsi Universitas' Rectora *de morte consummata et non consummata* tartott, nem győzte előttem magasztalni.

78, 629, 1006

987 [141] Az ifjabb Van-Swieten azon pontból indúla ki, hogy a' hon' polgárainak egyen-lően kell neveltetnie, 's hogy a' Protestánsok kedvet kaphassanak gyermekeiket a' Catholicusok' Iskolájjikban jártatni, feltette magában, hogy azokban Protestans¹⁹⁶ Professoroknak is adassék hely; úgy hitte, hogy példa adatván így nekik, ők is vesznek

¹⁹⁰ köszönék <meg> a' mit [Javítás a törlés felett.]

¹⁹¹ köszönék; [Átírás.]

¹⁹² <67> 30.

¹⁹³ Fő és <két> első<bb> Vice-Notárius<aink> németül <épen> nem tudtak; [Az „az” törlés fölé írt javítás.]

¹⁹⁴ ki <néki> ennek és nékem Védangya<lom> leve. [Az „örökké tiszteletes” sor alá írt javítás.]

¹⁹⁵ <68.> 31.

¹⁹⁶ protestans [Átírás.]

Catholicus Tanítókat a' magok' Iskolájikba. [142] 'S az eddig szolgált Kir. Fő-Directorok helyett¹⁹⁷ újakat nevezte ki, olly gonddal, hogy a' melly Kerületben a' Fő-Director Catholicus, ott a' Nemzeti Iskolák' Inspectora Protestáns légyen, és megfordítva. 79, 493, 594, 987

32.¹⁹⁸

A' Kassai Kerület' Fő-Directora Péchy Gábor, az ifjabb, fija a' Septemvir Gábornak, Septemvirre, Inspectora pedig Ladomérszky István a' Kőszegi Districtuális Táblához Assessorrá nevezetett, 's Péchynek helyébe Gróf Török Lajos lépven, ez felméne Bécsbe, köszönetét tenni a' Császárnál, 's parancsát venni a' Ministernek. Felméne Ladomérszky is, és még elébb mint Gróf Török. A' Minister a' tőle búcsút venni jött Ladomérszkitől azt kívánta, hogy maga helyébe tanácsoljon egy Catholicust¹⁹⁹ és egy Protestánst, 's Ladomérszky engemet ajánlott, ki Ladomérszkyval tíz szót sem igen szólottam. Ugyan-azt tevő Török. Gróf Úr talán Ladomérszkyval szólott? kérdé a' Minister, 's ez felele, hogy²⁰⁰ Ladomérszkit sok holnapok óta nem látta, és hogy én lépek ezen hívatlba, arról soha nem gondolkozott. Ez jó vélekedést támaszta felőlem Swietennél. A' Gróf tudatá velem mi történt, 's meghagyta²⁰¹ hogy esedezésemet küldjem fel a' Ministernek.

33.²⁰²

[143] A' Váradi Kerület' Kir. Commissarius Gróf Teleki Sámuel Vay Józsefet Szabolcsi első Vice-Ispánná nevezte ki,²⁰³ 's ez közelítvén az idő, mellyben a' Várme-gyéknek németül kelle levelezni, Fő-Notáriussá maga mellé engemet kívánt. Tudta Gróf Töröktől hogy mellé vágyok, de előmbe terjeszté, hogy ha a' Tudományi Karhoz megyek által, magam előtt vágom be az emelkedés' útjait: ha Notárius leszek, nyitva találok az utat mind az Országási mind a' Törvénykezési pályán. Kelcz is tudta szándékomat, 's kért, maradjak meg mellette. Előmbe terjeszté, hogy ha mozdúlok, neki buknia kell, mert németül nem tud, 's senkije sincs a' kihez bízhatnék kívülem. Comáromy a' Judicium-Subalternum' Praesese leve, Kende Protocollista lett az Eperjesi Táblánál, Tiszta olly gyengén tud németül, hogy mostani helyén meg nem maradhat: légyek bizonyos hogy még ezidén Abaujnak Fő-Notáriusává fogok kineveztetni. 594

[144] Nem csilloghatott volna nekem olly szerencse, mellyet én örömetest ne áldozak fel annak, hogy Vay mellé juthatok, hogy az ő szeretetét még inkább megnyerhetem, hogy neki fogom vehetni oktatásait; 's a' hála' érzései, mellyeket én felejtetni soha nem tudtam, vonzza, teljesítenem a' mit Kelcz kívána. De itt Török alatt szolgálhatni, 499, 603

¹⁹⁷ helyeket [Emendálva.]

¹⁹⁸ <69> 32.

¹⁹⁹ Cathol. [A javítás sor alá írt beszúrás.]

²⁰⁰ szólott<, > <mondá> kérdé a' Minister, 's ez <azt> felelé, hogy [A kérdőjel törlés fölé írt javítás; az ékezet törölve.]

²⁰¹ 's <...> meghagyta

²⁰² <70.> 33.

²⁰³ neve/. te ki, [Átírás.]

987 kit úgy szerettem mint atyámat, – még²⁰⁴ lángola orczámon első csókja, melyet tőle (1784. Január. 16d.) vettem, – de Pászthory alatt szolgálhatni, Van-Swieten alatt, 's a' Tudományok pályáján! 's az a' szép, az a' nagy gondolat, hogy itt eszköz lehetek egy szebb kor' előhozásában! És osztán olly kiterjedésű Megyében, melly Szepes, Sáros, Zemplény, Ungvár, Bereg, Gömör,²⁰⁵ Torna, Abauj, Borsod, Heves Vármegyékből 's a' Jász és Kis-Kún földből áll, 's így Magyar-országnak negyedét teszi; hogy még az
171, 323, 1004 Apáczák' nevendékeire is hathatok! Fizetésem elejénte hatszáz, később ezeröttszáz forint volt (József alatt a' papirospénz egy értékben állott az ezüsttel); 's Fő-Szolgabírói
603 characterben álló négy Altiszt' segédjével, [145] 's olly hivatalban, melly Consiliárius titulust viselhete, – mind ezek, együve véve, olly kecsgetetők voltak előttem, hogy ha Gróf Török Lajos marad Előljáróm, én ezt holtomig gyönyörűséggel viselém vala. Mindég kedvemet keresém, soha nem a' külfényt. Barátim tudják miket érhettem volna el, ha azon kapék a' min mások.

34.²⁰⁶

171, 494, 594, 987 [146] Kinevezésem tovább húzodék mint gondolám, 's Gróf Töröknek tanácsából 1786.²⁰⁷ Augustusban felmenék Bécsbe.

35.²⁰⁸

Referendárius Pászthory első fellépésemkor tudatá velem, hogy esedezésemet a'
594 Császár harmad nappal felérkezésem előtt a' Laxenburgi táborban aláírta. [147] Így a' Császárral szólanom nem²⁰⁹ kelle, mit annál inkább sajnálok, mert azzal, a' ki felől történeteink hallgatni soha nem fognak, és a' ki magát és minden örömeit ideájának mindég kész vala feláldozni, és még ott is, a' hol eltévesztette a' jót, szerette a' jót és a' jót akarta, sem azelőtt soha nem szólottam, sem azután nem soha.

36.²¹⁰

494, 595 [148] Swietennél negyvenhárman jelenénk meg. Stabális Tisztek, Papi és Világi Tudósok, Tanítók és tanuló ifjak, sőt még tizenkét esztendőes gyermekek is; mert a' szertelen nagyságú 's alattvalójától szeretett és csudált ember mindennek szabad fellépést engede magához,²¹¹ ha tudományos dologban jött, ha nem iskolai dologban jött is, a' jobb reményű ifjakat pedig a' Bécsi Gymnasiumban szemmel tartotta, 's látni akarta, mint haladnak; gyönyörűség vala látni ezeket a' fiúkat, mint jártak fel hozzá

²⁰⁴ atyámat, még [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]²⁰⁵ Bereg Gömör, [A vessző pótolva.]²⁰⁶ <71.> 34.²⁰⁷ tanácsából <felmenek> 1786.²⁰⁸ <72.> 35.²⁰⁹ szólanom <...> nem²¹⁰ <7> 36.²¹¹ magának, [Átírás.]

mint atyjokhoz. Az Írók bémutaták neki dolgozásaikat, minekelőtte sajtó alá ereszték; és ha valamely jobb fej Bécsből utazni ment, bémenteté magát nála, 's megkérde, ha őt nem tisztelné e meg valamely parancsával. Swieten az Austriai Birodalom' jobb fejeiből, Tudósaiból egy nagy famíliát akara csinálni, mellynek ő maga volt imádvá szeretett atyja. 987

Együtt valának az előszobában, magyar én magam ennyi uniformisba 's talárisba öltözött férfiak és strimflis gyermekek közt, 's úgy hittem, egyike leszek az elsőnek, a' kik bébocsátatunk. Azonban a' katonák és Papok után a' gyermekek eresztetének be, utolsónak és hagyatám, és egy ismeretlen, de lelkes Pap. Hihetőleg ez megsejté hogy nekem a' bánás²¹² fáj, 's nyájasan közelítve felém örvende szerencsénknak hogy utolsónak²¹³ hagyatánk, mert, ugymond, az jele, hogy a' Minister velünk akar legtovább szólni. Most a' Pap is béereszteték, 's én egyedül²¹⁴ maradék. Hamar kijöve ez az ismeretlen barátom is, mert barátom volt.

Swieten kisdéd de erős izmú vala, nem pisze orral, hanem vékonytal és röviddel. Konttyal álla előttem, és hajtáskával, apró virágú vékony csíku, meggyzsin selyem kabátban és nadragocskában, fehér strimflivel, 's kabátja gallér nélkül, mint a' régibb németeké. Hidegsége 's ez az eddig csak a' játékszíneken látott öltözet kevésbe mult hogy meg nem zavart. Meg nem mozdúlva hallgatá végig köszönetemet. Sokat állék, monda; járjunk. 'S az igen tágas szoba' egyik szögéből az áltellenben álló szögéig, diagonális irányzatban lépdelénk fel és alá, hogy a' menés egy két lépéssel hosszabb légyen.

Előmbé adá, mi légyen a' cél abban hogy az Iskolák Közös-Iskolákká tétessenek, 's a' hon' polgárai együtt végyenek nevelést, szabadon hagyatván, sőt világosan parancsoltatván, hogy a' vallás' tudományát minden tanuló²¹⁵ a' maga felekezete' Tanítójától vegye. [149] Igen hamar tapasztalván, hogy az ő keble' érzései érzései az én keblemnek is, 's így e' tárgy felett nincs szükségem magyarázatjaira, visszassággal emlité Debreczeni 595
Professor, még pedig Philosophiát tanító Professor Hatvani Istvánt, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliek a' Bábai-oktatást sem vehetik idegen vallásbeli tanítóktól, azon oktatásra nézve, melly ott a' keresztelés eránt asszony²¹⁶ személyeknek adatik. – Csak hamar megsejtém, hogy akarva forgatja a' tárgyakat, és hogy ez által lesegeté nem csak mint gondolkozom, hanem azt is azonfelül, hogy mit tanúltam. – Egy óránál tovább tartóztata, 's nem valék nála rossz órában. Az olyan a' szerencsétől is függ.

[150] Midőn 1788. ismét Bécsben valék, 's egy nagy tekintetű Úr megláta, sajnálá 77, 78, 309, 494,
595, 1019
hogy két héttel nem jöttem hamarabb, 's tanúja nem leheték, Swieten melly csudát láttata Béccsel. – Az Exámenek kezdődvén, eltiltá a' Professorokat a' kikérdezéstől, 's maga kérdezgeté az ifjúságot, a' legalsóbb iskolákon kezdve a' legfelsőbbekig, 's így megbizonyítá, hogy a' tudományok kormányán az ül, a' ki tudja a' mit a' Tanítóknak tudni 's a' tanulóknak tanulni kell. – Én a' hihetlennek nézett szót elmondám Cancellárius Telekinek, 's ez viszont azt kérdé tőlem, ha újság e előttem, hogy első Paedagogarchának egész Európában Swieten tartatik? [151] Melly gyönyörűség ott 595

²¹² nekem a' <bánás> bánás

²¹³ utolsónak [Átírás.]

²¹⁴ én <...> egyedül

²¹⁵ minden <T> tanuló

²¹⁶ keresztelés <re nézve> asszony [Javítás a törlés felett.]

1019 szolgálni, a' hol az igazgató tudja²¹⁷ is, akarja is, a' mit kell! Melly szerencsés a' ki ezt a' nagy embert láthatta! a' ki neki tetszhetett!²¹⁸ –

494, 596, 989 [152] Pallásthy Márton, neveltje a' Piarista Koppinak, ki tiszteletünket 's hálánkat érdemlené, ha soha egyebet a' hazának nem adott volna²¹⁹ is, mint két tanítványát, ezt a' Pallásthyt és Gróf Dessewffy Józsefet, – letette Secretáriusi szolgálatját a' Cancellariánál, 's Bécsben élt a' tudományoknak és örömeinek. [153] Tudós Utazásokat tévén hol Német-, hol Olasz-országba, fel vala²²⁰ hatalmozva Swietenből, hogy ott a' jobb fejeket hívja meg Professoroknak Bécsbe; annak ismerte Pallásthyt, a' ki méltó vala bizodalma. Ez megnyeré Jénában Eichhornt, és Hissmannt, az Erdélyi születésűt, Göttingában. De Hissmann elindúlhatása előtt meghala; a' másikat pedig egy szent érzés tartóztatá vissza.

Eichhorn titokban akará tartani szándékát, míg Pallásthy Swietennek válaszát veendi, de a' dolog kiszellelődött, 's fülébe méne a' Weimári Fejedelemnek. Az áltizene Jénába, 's a' Professori egész Kart ebédjéhez hívatá meg. – Prof. Eichhorn Úr, mondá itt a' Herczeg, hallom, az Úr bennünket el akar hagyni? – Az megszágyenülve megelőztetésén, azt felelé, hogy ha Swietennek válasza megérkezett volna, nem késett volna elbocsátatása eránt esedezni. – A' Herczeg tudni akará a' feltéteket. Az én erszényem²²¹ nem mérkezhetik össze a' Császáréval, mondá a' nemes-lelkű ember, de a' Consiliáriusi titulust én is megadom az Úrnak, 's fizetését ennyivel megjavíthatom. Tudja az Úr hogy valamint az én gyermekeim ha én meghalok, gyermekei a' Professoroknak, úgy viszont a' Professorok' gyermekei is, ha meghalának, gyermekeim volnának nekem. Kérem az Urat, maradjon miénk. – Eichhorn sírásra fakadva ígerte hogy semmi csillogó remények el nem fogják vonhatni, a' Herczeg pedig kirugta maga alól a' széket, 's megölelé a' Professort.

494, 595 [154] Swientent igen sokan szerették, és igen nagyon, de minden nem szerette. Hogy a' Monarchiában ő vala a' legtanultabb görög, 's hogy ő egyyike a' legtanultabb hangművészeknek, az közönségesen tudva van. Kimondá a' Tanítóknak, hogy alatta csak az fog előmenni, 's ki megtanult görögül, 's így minden a' görög nyelv' tanulására feküdt, 's már ez mutatja lelkét. [155] Nem üle holtig az iskolák' kormányán, de országaink és az emberiség örökké fogják emlegetni nevét, 's mély tisztelet' és hála' érzeteivel. Ki lesz őhozzá hasonló?

1000

37.²²²

596 [156] Pászthory felől szólanom, a' mint akarnék, nem lehet és nem kell. Ki nem ismeri a' nagy lelkű és tiszta lelkű férfit? Ragyog a' haza' Védlelkei sorában, 's szeplőtlen fényben ragyog.

²¹⁷ igazgató<, > tudja

²¹⁸ teszhetett! [Emendálva.]

²¹⁹ nem <tett> volna [Javítás a lap szélén.]

²²⁰ fel<hat> vala

²²¹ Erszényem [Átírás.]

²²² 37<4.>

[157] Atyja Septemvir volt, maga Expeditor Protonotárius Ürményi mellett. Sem egyikkel nem jöhetvén ki, sem másikkal, Eszterházára ment,²²³ Fő-Ispányához, a' Herczeghez, megkérni hogy fogadja hivatalaiba; ő mindenre el van készülve. 498, 1000

Hadi-Marsal Gróf Nádasdy²²⁴ vendége vala a' Herczegnek, 's Pászthori a' fogadóba szállott, hol a' Marsal is. Béjelentetvé magát, 's francia könnyűséggel terjeszté elő baját. – Ifju ember, mondá az öreg Úr, mint ajánljak én illetet másnak. – – Nem mondá a' Marsal, én az illy fiatal-embert magamnak tartom. – Pászthory a' Marsalt Horvát-országba kísérte.

Nádasdy többet lele a' fiatal-emberben mint várt. – Öltse fel a' fejér kabátot, mondá neki a' Marsal; a' katonai pályán ragadozni fogom felfelé; ott kezeim nincsenek kötve. Pászthory elébe terjeszté a' Marsalnak, hogy ő katonának nem született. – Jó fej mindennek született; mondá a' Marsal.

A' Báni Táblán kiüresült a' Notáriusi hivatal, 's Pászthory leveté a' fejér kabátot. Csakhamar Concipistának vitetett a' Cancellariához. Láta hogy rosszul végzé iskoláját, 's privatisimákat veve a' Professoroktól az Abéczen kezdve. Nem sokára ő tartaték a' Cancellaria' fő díszének, 's ki vala kiáltva hogy lelkesebb, munkásabb ifju ott nem nevedik, 's Secretáriussá leve.

[158] Consil. Bakics Horvát-országból felméne Bécsbe, 's hallá mint magasztaltatik Pászthory. – Uram, mondá neki, örömmel hallom magasztaltatni az Urat; engedje egyg éltés embernek, hogy tanácsolhassa: – Pénz nélkül az érdem sem boldogul; házasodjék az Úr, és gazdagon.

Megelőze Consiliárius Úr, mondá Pászthory, mert én valóban azt a' szándékot forralám, hogy a' Kisasszony' jobbjaért esedezzem.

B. elneveté magát. Valóban midőn az Úrnak e' tanácsot adám, eszembe nem juta hogy lyányom van; de hogy lássa, mennyire becsülöm az érdemet, felhatalmazom az Urat, jelentse neki szándékát; ha ő akar, én ellenzeni nem fogom.

Pászthory óhajtott választ veve, 's a' gazdag Úr' egyetlen gyermeke felesége lett. – (Brassói Miller Jacobus Ferdinandus szájából, ki P-nak iskolai társa volt.)

38.²²⁵

[159] Felvezettetem magamat Udv. Tanácsos Born Ignátnál. Vezetőm egy tisztelt ember, kezét csókola neki, hűségéből, nem szolgálai alacsonyásából. Udvari gyászában üle Bibliothecájában II. Friedrich Prussziai Király után 's egy asztalkája mellett.²²⁶ Nem kele fel székéről, gyengélkedő lábai miatt. Vékony testű, de nem kised ember; arcának színe a' sárgabarnába csapott. Képe Fügertől, Kininger által²²⁷ hánytva, igen is poetai mív; a' Hormayr Austriai Plutarchjában ifjabb és kövérebb mint lenni kellene; Ádám vezetéknevű Rézmetsző leghívebben adá Mad. Bayrnek, a' Szobrász' hitvesének, 64, 495, 598, 992

²²³ me[...], [Átírás.]

²²⁴ Nádasdy [Átírás.]

²²⁵ <75.> 38.

²²⁶ asztalkája <miatt> mellett.

²²⁷ Kininger <után> által

⁹⁹² pasztelje után. De az Ádám' rezén a' fő hideg, a' Hormayrén pedig csak a' causticus embert látni, nem a' legnemesb lelkű halandót is eggyszersmind.

„S tudod te,²²⁸ kérdé tőlem, hogy én is magyar vagyok?” – Hazudni soha nem szabad, de az sem kötelesség hogy az igazat mindég kimondjuk; a' két szél közt tehát csapodárkodva csusztaték által. „Ha azt nem tudnám, azt nem tudnám, a' mivel nemzetem olly méltán kevélykedik.” – Értette feleletemből hogy nem tudtam a' mit örömmel hallék, 's elmondá, hogy ő Erdélyi fi, Károly-Fejérvárról. Tudakozá, mit keresek Bécsben, kikkel ismerkedtem meg, 's vezetőmet megkérte, hogy ezt meg' azt láttassa velem, és hogy a' szomszéd szobában láttassa velem a' falon függő képeket, a' Klagenfurti Marianna és az Albert Sax-Tescheni Herczeg és Lengyel Királyfi portréit és ezeknek ajándékait; 's a' trumeau-asztalon a' maga büsztjét Ceracchitól, itt gipszben, mert a' márvány nem itt; 's ezzel áltellenben a' Born' három kedveltjéét, a' hálátlan Ruprechtét, és a' híven-maradt Blumauerét és Ratschkyét.

Ifjú éveiben Born is Jézuita²²⁹ volt, mint Blumauer és Ratschky. – Kevés napok mulva Selymeczre indúla le, melly szerencsével foly az amalgamálás, mellyet ő hozza be. Az ötöt magyar Indigenává tette 1790., 's híressé a' világ' két hemisphaeriumán; 's Selymeczre Angoly- és Spanyol-országból, sőt Americából is jövének látogatók, tanúlok, hallgatók.

39.²³⁰

74, 495, 596, 989

[160] Pallásthy egy ebédre híva meg a' Leopoldvárosi híd' szomszédjába, három mással, kik közül csak egyiket ismertem. A' Terítő jelenté, hogy a' hirtelen megbetegedett Pallásthy nem fogna megjelenni. – Menni akarék; mert Bécsben jobban is tudám használni időmet a' hosszas ebédléseknél. – Hogyan,²³¹ kérdé az ismert vendég, onnan távozhatnál e, a' hol Pilati eszik? – Melly Pilati? kérdém; de talán csak nem a' *di*²³² *una Riforma in Italia*' és a' *Voyages en différents pays de l'Europe*? – Sőt épen az! csak arra kért, hogy az ebédnél komoly tárgyat ne hozzak elő. Asztalnál örömről szeret szólni.

⁵⁹⁷

[161] Az ebéd dévajkodások, csaknem pajkosságok alatt múla el. A' két olasz billárdozni kezde; Pilati és én helyeinken maradánk. Inték a' Terítőnek, 's az felhozá a' jegesből Tokajimat, anyám' termesztését, 's megtöltém a' Pilati' poharát. Megtöltém a' Pilati' poharát, és ámbár magam bornemisza, az enyémet is, 's Éljen a' föld melly illy bort terem, és olly sok szép leányokat! mondám. – Pilati félre rántá az abroszt, 's látni akará, csizma van e lábamon vagy papucs, 's papucsot látván, kérdést teve, magyar vagyok e; 's Bécsi magyar e, vagy Magyar-orzági magyar? mert a' kettő közt, ugymond, különbség van. – „S viselsz hívatalt?” – „Vice-Notáriusa voltam egy Megyénknék, most áltmegyek a' Swieten' pályájára.” – Meg nem foghatá hogy esztendei fizetésem csak százötven forint volt légyen; hiszen egy inasé is több. De tehát accidentiáim voltak sokak. – Esztendő alatt egy hámorostól huszonnégy lópatkót vettem ajándékul,

²²⁸ <76.> „S tudod te,²²⁹ Jéz<s>uita²³⁰ <76.> 39²³¹ Hogyán, [Az ékezet lehúзва.]²³² a' <ki> di

mondám, 's örömmel vettem el, hogy keresetem' zsengejét nagyatyámnak küldhessem. 989
– Feleleteim ingerlék. „Úgy egyéb jó fog érni, melynek címet sem adhatok.” – Oh igen; mondám. Ötszáz forint szállásbért fizetek, 's két fiatal-embert tartok Cancellistai szolgálatra, fizetés nélkül ugyan, de szállással, ebéddel, vacsorával, mosással, fűtéssel, gyertyával. – Könnyű képzelni mik következének.

Kére, beszéljek neki a' magyar lélek felől, melyet ő hall emlegettetni, de nem tapasztal a' Bécsi magyarokon. – Úgy itt ér az estve, mondám, 's beszélém neki a' mit Ráday, Baranyi Gábor 's a' Szabolcsi Niczky József felől tudék; a' két utolsó felől nem 61
szinte sima dolgokat, de láttam hogy Pilátinak épen az olyanok tetszének. – Öt hete, mondám, hogy Bécsben vagyok, 's már kínozt a' honvágy, és ha az úczán szegénysorsú magyart pillantok meg, lehetetlen szóba nem erednem vele, hogy hazám' hangjait halljam. Egy nap, mondám, strimfliben, kosperddel, és hajtáskával menék a' Karinthiai úczán, 's egy őszbajszú embert láték meg, rongyos kék köpenyegében, megkocczantani egy zsemlyesütő ablakát. Tudni akarám, melly Vármegyében lakik. Rám mereszté szemeit; füle magyart hall, de németet lát szeme. „Veszprém Vármegyében, édes Német²³³ Uram”, felele. Elsikoltám magamat; 's tudni akarám, mi baj kergeté ide, 's egy energicus áldással végzé beszédét.

Pallásthytól tudom, hogy Piláti neki szóról szóra elmondá, a' miket tőlem hallott.

40.²³⁴

[162] Blumauernél vasárnap kilenczkor gyűlének össze olvasó barátjai. Ajtaja nyitva 495, 598, 994
áll minden idegennek. Itt adának számot egymásnak e' héti²³⁵ olvasásaikról. A' Chemicus péld. figyelmessé tévé a' Metaphysicust, Historicust, a' mit ezeknek céljaikra használhatónak talált, és megfordítva. [163] Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, 73, 598
Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, Udvari Pap, és sokan mások, de a' kiket kevésbé ismerém mint ezeket; ők asztaloknál, mi meg nem híttak a' székeken. Gyönyörű egyesület! mert ha csak egy kettő közli barátjával a' mi ennek céljait segélheti, 's levélben és élő szóval, az több bajjal jár, 's koránt sem illy hasznú.

[164] Blumauer kiaszott hosszú ember vala, sasorral, barna hajjal, pislongó rövidlátású szemekkel. Kerese valamit a' durva bánásban, 's asszonyszemélyek eránt is vastag tudá lenni. – Ratschky fiatal még, és már is elhízott, 's igen barna hajjal, 's igen tömöt- 63, 495, 599
tel; bánásiban nyájas, szinte az édességig. Látni vala benne az igen jó embert, melly verseiből is szól, mint Blumauerben az igen elmést, lelkest, tudóst, de pontjaiból kilököttet. Akkor szépek tartatott nevetközni azon a' mi másnak szent, 's mint ne akart volna Blumauer ezek közt ragyogni? vagy mivel belé csömörlött a' mit belé vertek, vagy hogy csillogtathassa elmésségét. Fialatok mind ketten a' Jezuiták' eloltásokkor, visszatérének a' világba, 's Ratschkyt szűk állapotja a' Bécsi Mészáros-társaság' szolgálatjába lépteté, csekély fizetés mellett. Azok benyujták kérelmeket a' Császárnénak, 's ez azt a' Politicai tudomány' Professorához Udv. Tanácsos Sonnenfelshez küldé,

²³³ német [Átírás.]

²³⁴ <77> 40.

²³⁵ egymásnak <az> e' héti

⁹⁹⁴ véleményzet végett. Ez tudakozá tőlök, ki tette legyen fel kérelmeket, 's azok elijedve, mert úgy hitték, hogy abban bántás van, mentetgetni kezdék Notáriusokat, hogy az fiatal és tapasztolatlan ember. Sonnenfels szólani akara vele, 's Ratschky megjelent. A' kérelem lélekre mutat, ugymond; mit tanultál? melly nyelveket tudsz? 's tudsz e görögül? 's akarsz e tanulni? te fiatal vagy; sokra mehetsz, ha igyekezel. – Ratschky felele, hogy ő szegény szülék' gyermeke. – Pénz²³⁶ lesz, de tanulnod kell. – Az nékem²³⁷ öröm.

'S a' Mészárosok' embere úgy hala meg mint Referendárius a' Cseh Cancellariánál. Sonnenfels nélkül hihetőleg halálíglan azt irkálta volna könyvébe, hogy Bécsbe hány ökör hajtattott.

Midőn később szép beszédit olvasá fel társai közt, 's azok a' beszéd' végével tapsolgatásokkal tisztelék őtet, ezt szokta vala nekik pajkos örömmel mondani: „Talán nem rossz ökör-notáriustól.”

63, 496, 599

[165] József szereté Blumauert és Ratschkyt 's nekik olykor maga ada témákat a' feldolgozásra. Ratschky a' Lombardiai hegyekben felfordult, 's eltörte egyik karját. Megjővén Bécsbe, számot ada a' Császárnak tapasztolásai felől. Más nap a' Császár neki száz aranyat küldé, patikai költsége' visszatérítéséül. – Kérem, mondja Ő Felségének, mondá Ratschky, hogy ennyiért a' másik karomat is eltörettem. – Atticismusa nem Ökör-Notáriusra mutat.

41.²³⁸

Alxingerrel egy ebédnél juték közelebbi ismeretségbe. [166] Piláti azzal nevette meg társait, a' mit ő monda Hemsterhuysnek, kivel a' lelkek felől beszéle, és a' ki ezt mondá neki: Ki tudja, oly lények, mellyeket mi emberek nem ismerhetünk, midőn itt beszélünk, nem tartanak e tengeri csatát fejeink körül; 's a' szóra Piláti hirtelen elkapá fejét Hemsterhuys elől, mintha félne hogy álgylövés érheti. – Az álgylövéstől én sem féltem a' magamét; de a' Hemsterhuys' szaván nem csak nevetni lehet.

93, 496, 599

[167] Ebéd után Alxinger tudni akará melly haza' szülöttje vagyok, mert nyelvem, ugymond, nem németet gyanítat vele. 'S mit ismerek Literaturájokban. Hallván hogy bírom Verseit, tudni akará, nem hogy leginkább melly darabja tetszik, hanem hogy mellyik legkevesebbé. – Talán a' Secundusból fordított Csókók, mondám. – Azt nem fogtam volna várni, felele; mert én azt hitetém el magammal, hogy ott több szerencsével dolgozám mint sok más helyeken. – Megeshetik hogy én magyar, a' dolognak nem vagyok illő bírāja; de sokat könyv nélkül tudván Secundusnak ezen nagy szépségű dalai-ból, nem lesz csuda, ha a' latin kies beszéd a' német szép nyelv' durva hangjaiba áltöltöztetve, elveszté előttem minden szépségét, 's nyelved' hibáját fordításodra viszem által. – Meg nem foghatá mint gáncsoltathatik a' német szó. Te talán magad is dolgozol versekben; ha igen, kérlek, mondj fel előttem, hogy nyelved' hangzása felől ítéhessek. – Mivel épen a' Secundus' csókjai felől beszélünk, mondám, az egyiknek

²³⁶ gyermeke. Pénz [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]²³⁷ – <. > Az nékem²³⁸ <78.> 41.

fordítását fogom veled hallatni, – a’ darab első sora latinban ez: *Qualem purpureo 994*
diffundit mane ruborem... Egyik pentameterem ez vala:

Rám a’ legforróbb csókokat hintegeted.

Elrettene az utolsó szóra; csupa E betűből állanak syllabái. Igen is, mondám; keleti nyelvünknek ez minden bűne. De mely nyelvben nincs monotonia? Nincs e²³⁹ a’ görögben? a’ latinban? Én Klopstocknál ezt találtam

entgegengesetztsten Felsen.

– Kére, látogatnám meg, ’s más nap nála valék.

Cselédje fodrozá haját, ’s ő valamely latin versezetet olvasa, melyet, nem emlékezem többé ki, igen pompásan nyomtattata az Orosz Császárné’ tiszteletére. Az Asszonyuralkodó abban Autocratixnak vala nevezve, ’s Alxinger a’ versekben is találá gyanús szólásokat. Ítéletemet kíváná tőlem, ’s az pontban egyezett az övével. Isméretes e előtted a’ Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae? kérdé, ’s kihozata azt dolgozó szobájából. – Iskolai esztendeim olta, mondám; és mikor latinul olvasok vagy írok, a’ könyv úgy nem hág le asztalomról, mint a’ Wielandéről nem az²⁴⁰ Adelung’ Lexicon.

Tűkre alatt egy profilképecske függött Posch Lénárdtól viaszban domborítva, ’s szabadságot vevék tudakozni, ki feje az? – „Nem fogod ismerni: – Haschka.” – Alxinger 63
gazdag vala, ’s gyermektelen. Megbántva felesége által, letette Ágensí hívatalát, ’s tanulásban ’s dolgozásban tölté idejét, ’s tudós utazásokat tevé Német-országnak Írójához. [168] Mint a’ Magnetiseurök illentés nélkül hatnak betegeikre, úgy hatnak azok 600
ránk valamely²⁴¹ mysticus hatással, a’ kiket pályánkon látunk ragyogni. A’ Doolin von Maynz’ és a’ Bliomberis’ írójára így fogott az Oberoné.

[169] Alxingernek az a’ Lorenz Leopold Haschka nagy Ódaköltőt látszék ígérni, 496, 600
[170] ’s az Bécsben annál öröndetesb jelenés vala, mert Denisen kívül ott egy sem 496, 600
volt, a’ ki a’ komolyban,²⁴² a’ magasban igyekezett volna fényt vonni magára ’s nemzetére, mindenik a’ francia lengeségben próbálgatá erejét; de a’ francia könnyűség és a’ német sully két ellenkező elementumok, ’s az a’ Blumaueri elméskedés púdelnärrisch Witz-zé vált. [171] Hogy a’ Klopstockot ígérő ifjú egészen nagy czéljainak élhessen, Alxinger neki tízezer forintot ajándékoza. – Soha pénz szerencsétlenebbül kihányva nem volt, ’s Alxingert még az a’ szomorúság is érte, hogy beneficiátusa társává leve az őáltala kegyetlenül lekorbácsolt, ’s nálunk is rosszúl híres Hofmannak.

42.

[172] Egy szálas, igen piros arcú,²⁴³ húsatlan, de csontos Tiszt, őszhajú, mint a’ 601, 1002
milyen kabátjának színe, paszományos lájblival – a’ Stabálisok akkor ollyat hordottak – egy Festőhöz lépe be: – Trenk, a’ II. Friedrich’ foglya. Örültem hogy a’ rettenetes sorsú embert láthatám, de örömem nem vala tartós. Tudni akará, olvastam e valamit munkáji közzül, ’s le valék forrázva kérdése által; elnézem én, ha magam és mások,

²³⁹ Nincs <a’> e

²⁴⁰ [/z [Átírás.]

²⁴¹ azok valamely [A „ránk” sor fölé írt beszúrás.]

²⁴² komoly, [A toldalék sor fölé írt javítás.]

²⁴³ piros <...> arcú,

1002 minekutána kiki a' maga szemeivel lát, valaminek látjuk a' mit csináltunk; de mikor azt hitetjük el magunkkal, hogy mivel a' mit tintával írtunk, olaj²⁴⁴ és korom vitte papírosra, bennünket más bámúlni tartozik, az még is csak igen rendes képzelet. – Azt felelém hogy Macedo Bajnokját egy éjszaka, 's több esztendőök előtt. – [173] Tudatta velem hogy ő sokat írt; 's én²⁴⁵ úgy viselém magamat, mint a' ki nem leli örömét olvasásban.

602 [174] Sokat láttam azután is köz asztaloknál, de én nem vonszódhatám soha a' fész' embere felé. Kedve telve papolgatta előttem vad materialismusát, mint kevesek' bölcseségét, 's azt megmosolygani sem tartám méltónak. – Soha sem nyughata; keresé a' veszedelmeket; de lovanczkodásainak véget vete a' guillotíne.²⁴⁶

43.

602, 1002 [175] A' szögeken ki vala ragasztva, hogy Hamlet fog adatni. Alig vártam az órát. Soha sem láttam azt Színen. Kassán játszá, 's kénytelen valék bévezetni valakit, de minekelőtte a' kárpit felrántatott, betegnek tettetém magam 's mentem, hogy a' rossz játszás el ne rontsa azt a' béhatást, mellyet rám nagy Színész teend. – Meg vala jutalmazva áldozatom, ha az volt: itt Hamletet Lange játszá. –

Egy Zsidó, de a' ki selyem szőnyegű szobákban lakott, és a' kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha voltam e a' Színben, 's mint voltam megelégedve a' Színészekkel; mert ő is onnan jött. – A' darab, mondám, nem sokat ér, a' Színészek szint olly keveset; nekünk Kassán olyanaink vannak a' kik ezt adták volna így, 's talán jobban. – Elíjedve kapa karomhoz.²⁴⁷ – Az Istenért! ne mondd ezt másnak; ki fognál nevetetni, Br o c k m a n n t láttad! – Elnye le szégyeltemben a' föld. – Nem tudok hozzá, mondám magamban. De érzésimet nem tagadhatám meg.

Most Clavígo vala kiragasztva. Láttam hogy a' Beaumarchais' szerepét Brockmann, a' nagy Brockmann, az új Garrick és Le-Caín! fogja játszani. Megjelentem a' házban, 's vártam a' csudát. Brockmann fellépe, 's ismét a' mint Kassán is tudnak. Megmaradtam előbbi érzésim mellett, de feltevém magamban hogy nem szolok. Nem sok szerénységet mutat azt hinni hogy csak a' mi szemünk lát, 's mások mind vakok, 's nem sok tapasztalást azt, hogy mindenhez tudunk.

De most érkezik a' levél Aranjuezből, 's Marie ismét meg van csalva, 's Brockmann-Beaumarchais lángol és reng, 's véle minden a' ki látja. Magasan felfodrozott kontyába ravaszúl igen sok púdert rakatott, 's úgy csapa tenyerével homlokához, hogy az nagyott csattant, ujjaival pedig úgy érte meg a' kontyot, hogy havazni látánk a' púdertől a' színt. 'S e' fortélyai mellett hang, arcz, mozdulás, 's azok a' vad lihegések, azok a' vad karrángatások, egészen festék dühét, mellytől keble lángola. De Brockmann nem csak dűhe' scénájiban vala Brockmann; az vala²⁴⁸ a' szelídebbekben is, és a' miket mezzotinteknek szeretnék nevezni, és a' mellyeket festenem nem olly könnyű mint a' lángolásokat. Ekkor látám én hogy nem nekem vala igazom, hanem csudálójinak. Minapi szerepe, 's

²⁴⁴ írtunk, <papíroson,> olaj

²⁴⁵ írt; <de> én [Javítás a törlés felett.]

²⁴⁶ vete a' <gill> guillotíne.

²⁴⁷ kapa <hozz> karomhoz.

²⁴⁸ nem csak <ezek a'> dűhe' scénájiban vala Brockmann; <az vala> az vala

talán maga a' darab is, nem látszott neki érdemesnek, hogy erejét mutassa; 's az játszik 1002
jól a' ki a' szerint játszik, a' hogy a' hely kívánja, nem a' ki mindég feszeng, mindég
peczkeskedik.²⁴⁹

44.

[176] Mint juthatnék én a' tudós²⁵⁰ szerezsen Angelo Solimann' ismeretségébe, ha 67, 68, 71,
Bécsbe megyek fel? ezt kérdém egykor valakitől, a' ki Angelót ismeré. – Küldj neki 534, 600, 997
egy pár butellia Tokajit, felele ez, de minél édesebbet, ne erősebbet, 's kénytelen lesz
jönni látogatásodra.

Kapusom jó, jelenteni hogy valami idegen Úr az első emeletben várja a' hírt, ha honn
fog e találni. – Lemenék hozzá, hogy megmentsem a' fáradságtól. Úgy hittem valamelly
földim akar meglepni.

Angelo turbánnal, csíkos nyári taláris tunicában, 's világos színű kaftánban álla előt-
tem, felém fordítá ki tekenős-béka színű tenyerét, nekem jött, megcsókola, 's köszöné
az igen kedves ajándékot. A' kordovány arcz, a' fejiérlő fogak és szemek, fita orra, 's
széles kifordult ajkai nem voltak új dolgok előttem; de az a' tekenős-béka tarkaságú
tenyér elborzasztta. [177] Megkövetém bátorságomért, 's kértem tulajdonítsa azt meg- 601
győzhetetlen vágyomnak, hogy őt, kit a' történetek egy Afrikai Király' gyermekéből
egy Bécsi lakossá változtatának el, és a' ki új honjában lelke,²⁵¹ szíve, tudományai által
minden jók' becsülését megnyerte, láthassam. Visszadám látogatását és sok ízben, 's
többszöri Bécsben léteim alatt; 's még bírom egyik levelét, nekem ugyan igen kedves
emlékezetűl.

[178] Egykor (1791.) azon pillantatban koczogtatám meg ajtaját, midőn kezében 67, 69, 72, 525
vala beretvája, hogy állát megkoppassza. Nem vala fején a' turbán 's fél arcza szappa-
nozva volt. Apró göndör haja félig feketén, félig őszén, mint a' szürke-bárány bőre; 's
az a' kordovány-feketeségű homlok és orcza²⁵² 's az a' beszappanozott feji áll; az a'
véres²⁵³ szem és az a' szelíd hang mellyel ő szólott, 's az a' szelíd lélek melly a' véres
szemből kitekint, rendes keverékben állának egymás mellett. Szolimantól első pillan-
tással megdöbbenék mindég, de a' másik pillantás annál inkább vonzza felé.²⁵⁴

45.

[179] A' Királyi Rendelés végre megérkezék, 's a' Fő-Director Gróf Török Lajos 79, 171, 323,
engem 1786. Novemb. 11dikén bévezete hivatalomba. [180] Vice-Ispányom hijába tar- 499, 604, 1004
tőztatott, a' Kir. Commissárius hijába neveze ki Fő-Notáriusnak Abaujban; nem von-
hattam vissza lépésemet, 's nem akartam visszavonni. 594

²⁴⁹ nem a' ki feszeng, <és> mindég [Beszúrás a lap szélén.]

²⁵⁰ én <Bécsben majd> a' tudós

²⁵¹ lelke<.,>,

²⁵² orcza<.,>

²⁵³ az <az> a' véres

²⁵⁴ [A kéziratban e bekezdés után háromnegyed oldalnyi üres hely van kihagyva.]

173, 320, 497,
603, 973

[181] Igazságtalan és hálátlan volnék, ha meg nem vallanám, hogy szerencsém a' Török' atyai szeretetének köszönhetem, ha meg nem ismerném hogy a' Ladomérszky jó vélekedése is segítette²⁵⁵ azt; de valóban literatúra törekedésimnek is volt benne valamely része, és a' mint erősen hiszem, nem kevés.

Rolly József, akkor Felső-Regmeczen, lehozá Bécsből²⁵⁶ a' Testőr Czirjék Mihályt, cseh születésű mátkájával, hogy ha a' leány ezen minden Isteneiktől megátkozott, sivatag földhöz, hol az Uraságok bajszot hordanak, és czaflitlan haját, hozzá tudna szokni, a' boldog pár itt megtelepedhessék. Látván Rolly hogy Czirjék olvasgat és irkál, beszéllé neki hogy az ő szomszédjában is van egy fiatal ember, a' ki könyveket tart, és szeret olvasni és irkálni. Czirjék megérkezék, 's Rolly 1784. Febr. 29d. anyámat és engemet ebédre kérete meg.

A' mint belépénk, a' szép Hadnagy és a' szép leány egy asztalka mellett ültek. A' leány felolvasa a' Colardeau' Heloizéből két sort, a' Hadnagy pedig némán futa végig fordításán, 's igazítgata rajta. Szébb leányt mint ez az új Heloíz nem könnyen lehet látni,²⁵⁷ szébb ifjat mint ez az új Abelárd még nehezebben: de talán szébb Kézíratot sem hamar. A' fordítás aranyzott szélű papirosra vala írva, behintve arany és kék porral, 's a' kék és rózsaszín pántlika, a' szerelem' és állandóság' emblémje, mellyel a' csomó ált vala fűzve, hosszú bodrokkal nyúlt alá, mint a' Diplomákról a' bulla.

Vissza adák látogatásunkat, 's Czirjék óhajtá látni mit dolgozom. – Nékem az minden óhajtásom, mondám, hogy rajtam valaha ki lehessen ismerni a' Báróczi' tanítványát; 's mutattam neki stúdiumaimat, azaz, németből, olaszból, francziából, latínból, görögéből fordítgatott darabjaimat, 's a' Siegwart fordítása' nagy csomóját, mellyet akkor még tűzbe nem vetettem volt. – Czirjék Regmeczen hagyá a' szép leányt, 's elbeszélé Báróczinak, mi csudákat láta ő Tokaj mellett, Báróczi Pászthorynak, Pászthory Szécsényinek, 's ennek azt is hogy Gessnert fordítom, a' mit osztán a' Helvetzián keresztül Franczia- és Angoly-országba utazó Szécsényi Zürichben Gessnernek. 'S midőn kérelmem a' Swieten' előlülése alatt hetenként tartatni szokott ülésekben előlfordúla, Pászthory hajlott segélleni kívánságomat, minekelőtte ötet megláttam.

1004

45.

75, 499, 604

[182] Próbálgattam mindent, prózában, versben, 's lestem mit bír el már nyelvünk, mit bírok el már magam; ismertem kevés erőmet, láttam hogy nyelvünk még készületlen, és hogy ízlésünket, az Írókét 's az Olvasókét, csak a' jó példák²⁵⁸ fogják megnevelíthetni, 's eltökélém, hogy inkább adok gonddal készült fordítást mint szerencsétlen originálokat. [183] De Baróti nem szűnt ostromlani, 's buzdítgata hogy verselgessek, bár mit, csak vers legyen, 's Plínusz' szavaira emlékeztete, hogy igyekeznünk kell ugyan minél jobban írni, mindazáltal írjunk a' mint lehet. Egy nap egy kevés ívekből álló munkát küldé hozzám, örülve hogy azok hexameterekből állottak. Más nap azt neki e' sorokkal küldém vissza.

²⁵⁵ is <...> segítette²⁵⁶ [./]écsből [Átírás.]²⁵⁷ <ta>láltni, [Törles és átírás.]²⁵⁸ példák [Tollhiba.]

1786. Octób. 16d.

1004

Mint bánthattalak én meg úgy, barátom,
Hogy te engemet ezzel a' csömörlést
Indító csevegéssel öldökölj(él)?
Testét lepje meg a' gonosz pokolvar,
A' csorgó fakadékok, a' бүдös рüh,
És a' csontokat-hasgató podagra,
Mint a' gombolyag, húzza össze ujját,
Ezzel tégedet a' ki gazdagított,
Illy istentelen átkozott darabbal!
Ah nem láttad e, hogy szegény barátod
Elvesz mérgibe', majd ha olvasandja?
Várd, várd, nem viszed ezt el! Összegyűjtöm
A' sok Kónyit, a' nem magyar Zechentert,
'S nyomtat Landerer a' mit holnaponként.
'S majd ha összeszedem, barátom, őket,
Érdemlett jutalom fog érni érte.
Várd bízvást; azalatt oszolj előlem,
Akármerre vezet szemed' világa,
Rút fajzat, pökedelme nemzetemnek!

Baróti magán kívül vala örömében hogy intéseinek sikerét láthatta; azt hitte ő, hogy ez nekem kedvet fog csinálni a' pálya' megfutására, 's ezután többet is adok illyet. [184] Kért, hagyjam el azokat az én németeimet, francziáimat, 's azokat díbdabságoknak nevezte. – [185] Hendecasyllabusaimat megküldé Kanonok Molnár Jánosnak, Szepesre. 76, 500, 605 Ez, a' hogy mindég kész vala önteni verseit, ezt írja Barótinak. – Ugy hitte, hogy szüléim²⁵⁹ Kazinczon laktak, melly három mértföldnyire van Miskolczhoz.

Miskolcztáji Kazincz, kit négyszer láttalak úgy, mint
A' vak az új holdat, fájt hogy nem tudtalak egyben
Által is ösmerni; mit vétett vallyon, Apolló,
Kedvesed? o Músák, kiket annyi virággal imádtam
Ellenetek mi gonoszt tettem? mivel háborodott fel
Mérgetek, hogy nékem meg nem sugtátok az útban,
Mit láték, 's melly kincse vagyon elrejtve²⁶⁰ Kazinczknak.
Nemde Catullusnak vérét, szive' lelke' virágát
Ott ültettétek, 's az idő'k' kerekére vigyázván,
Ott hajtottátok termetre, gyökérre, virágra?
Illatozó szaga, fáj, mondom, fáj! ím csak imétlen
Tűnt hozzám. 'S azt is Dávidnak²⁶¹ kelle köszönnöm,

²⁵⁹ szüléim [Átírás.]

²⁶⁰ elrejtve [Tollhiba.]

²⁶¹ is <, > Dávidnak

1004

Dávidnak! koszorút koszorúért köss neki, Phoebe!
Oh köszönöm; de remeg lelkem, mikor azt is azonban
Eszmélem, netalán ez az új Véronai Költő
Megjárván Rábát, 's Poprád' tájára kerülván,
Ottan is Suffénusnak társára találjon.

Hexameterünk már voltak; rosszak, de eléggé nagy számban, 's pentameterünk; a' mit minden könnyebbnek néz mint illik. Én semmit nem óhajtottam inkább mint hogy lyrai darabjaink légyenek, [186] arra tartván számot, hogy a' nehéz szchéma bennünket arra viszen, hogy az alkotásban is szorosabban bánjunk magunkkal, 's így nemesb ízlésű darabokat termesszünk. 'S ezeket hol a' régi hol az új Classicusok' ízlésekben próbáltam. [187] Mit nem törém magamat, hogy Metastasióinak egy-két darabját, azokat a' rövideket, álthozhassam; igen nagy okkal azt hívtam, hogy egy két quadrímből szőtt dal, ha jó, többet ér, mint egy négy öt ívből álló nem jó épós hexameterekben. De hasztalan volt minden törekedésem; minden soron elakadék; sem rímeim nem voltak eléggé nemesek, sem soraimat scandálni nem tudtam. A' jambus' helyeire trochéus toltta magát, 's a' kemény vagy hosszú syllaba' helyére rövid. Nem értém mint esik, hogy midőn hexameterünk jobbak mint a' németeké, scandált rímes sorokban nem adhatunk dalokat, és hogy én, ki németben el nem téveszttem a' szchémat, eltéveszttem magyarban, 's fülem érzi hogy a' sor hibás, de megigazítani²⁶² nem tudom. [188] Eperjesen, 's már négy eszt. előtt, midőn még Ráday meg nem ismértete annak prosodijával, annak asztalán a' kit keresék de nem találék, egy német verset hagytam:

Ninon sieht dieses Blatt, und lächelt froh es an,
Vielleicht – o welche Götterlust! –
Vielleicht drückt sie's an ihre Brust.
Götter, lasst mir den süßen Wahn,
Das höchste Glück auf eurer Erde,
Und macht, dass ich das Blatt jetzt werde.

502, 606 [189] De a' ki nem játszott muzsikai szeren a' legtanultabb ujjak is hibás hangokat szólaltatnak; miként ne, midőn az ujj gyakorlatlan azonfelül!

46.

76, 79, 1006

Szepesből halmokkal jövének be a' panaszok, 's 1787. Januáriusban indulék igazítani a' hasonlásokat. Szepesen (így neveztetik a' hely, áltellenben a' Zápolyák' várával 's közel már az óriási Karpatushoz, fenyő-erdőkkel fogva körül), hol a' Püspök 's Kaptalanja lakik – az a' hely, hol Pyrker a' Szent Hajdan' Gyöngyeit, és a' Szent Hajdan Gyöngyei előtt állá Istenektől ihletett dalt, a' Hárfához írta) – Szepesen, mondom, vendége levék Kanonok Molnárnak. Szálás, csontos férfi, nyájas, beszédes, ömledező, de a' ki életében talán egyszer sem nevette. Szégyelte azt.

²⁶² de igazítani [Az igekötő sor fölé írt beszúrás.]

Molnár meg nem fogható, miért nehezítjük el mi a' verselést, mely különben sem könnyű munka. Homér összekevere minden dialektet; nála ezer a' folt, csak hogy a' vers kiteljék; ő hosszúnak vette a' rövidet, 's rövidnek a' hosszút. 1006

[190] Egy sorban álla könyvei közt valamit egész életében nyomtattatott, 's győnyörködve nézé hogy a' sor olly igen hosszú, és hogy a' mit adott vala, mind igen jó vala. 502, 606
– [191] Én annyi munkával olly keveset adtam, 's nagyobb részére azt mondhatom, hogy bánom hogy adtam.

[192] Ezópnak valamelly Erdélyi fordításából kiszel az Előbeszédet, mert ott az tanítatott, a' mint mondá, hogy hazudni szabad. – De, úgy hinném, csak Poetának. 502, 606

Lekísére szekeremhez, 's újra meg újra szívemre²⁶³ köté, védjem a' panasztevőket. 79
Mindent ígértem, valamit az igazság nem tilt, enged, parancsol. – *Ita, ita; justitia praeclara virtus; ancilla tamen religionis.* – De a' justitia is relígio.

47.

Baró Brigido Mihály akkor Lőcsei Plebánus volt; elcserélte Kanonoki helyét a' Plebaniával. Nagy nevelésű ember, tanúlt pap, szerencsés predikáló, igen kedves társalkodó. Mindent szerete, 's így mindentől szeretettet.

II. József Szepesi Püspökké nevezte, majd Laybachban Herczegi Érsekké. De onnan visszakívánczolt, 's ismét Püspök leve Szepesben. Képe rézre metszve szerencsésen van eltalálva.

48.

Lőcsének egy másik nevezetes férfia is volt: Vice-Ispány Consil. Grádeczi Stansith-Horváth Imre,²⁶⁴ utolsó férfi maradéka azon háznak mellyből Márk is erede, ki együtt vesze Zrínyivel, Szigetben. Nagy még nagy gyengéjiben is. Haragjában engesztelhetetlen, de²⁶⁵ csak ha útálnia kelle a' kit gyűlölt; de pirulni-tudó midőn érte hogy megtévedett, vagy midőn a' kit tűzében megbántott, érzete vele, hogy erő benne is van. Ollyankor tettel hozá helyre a' mit átalla szóval, 's úgy leve szelíd a' hogy vad vala. Fő-Notáriusának, kit minden másokkal maga is Spectabilisnak szokott vala nevezni a' titulusokkal olly vesztegetve még nem bánó időben, Lőcséről Lőcsére egy három lapnyi levelet írta in folio, 's hogy megmutassa hogy ennek sokalja a' Spectabilist, valahol a' szó előfordult, és hány ízben nem fordult elő, kivakargatta azt, 's Perillustrist írt helyébe; a' szegény megbántott ezt maga láttatá velem, 's úgy hiszem, hogy a' ki az effélét el tudja tūrni, érdemli hogy tűressék vele. – [193] De Stansics-Horváth mindég tizenkét ifjat tarta maga mellett patvarián, ollykor többeket is, 's táplálta a' szegény sorsú ifjakat, 's a' ki illyet tesz, az perillustrisozhatja a' kit akar; azt neki minden elnézi. Józsefnek halálával, ő, ki a' quinqueniumban Első Al-Ispány vala örömmel viselé a' második Vice-Ispányságot, mert érzette hogy szükség van rá, és hogy ő ad fényt a'

²⁶³ újra <szeker> szívemre

²⁶⁴ Consil. <Horvát> Grádeczi <San> Stansith-Horváth Imre,

²⁶⁵ engesztelhetetlen, <ha> de

- 503, 607, 1006 hívatalnak, nem a' hívatal neki. – [194] Jelen valék egy Gyűlésen midőn kérte a' Rendekeket, hogy valakit, kinek a' zöld asztalnál nincs helye, küldjék el onnan, és midőn némelyek kérék, hagyná abba, letérdepele: *Vult ergo Incl. Universitas ut illum adorem?* – [195] Olly dolog, melyet nem mernék mondani, ha szemmel-látó tanúja nem voltam volna. – De valóban a' vadság sem rossz a' maga helyén.
- 607 [196] Testvére Borbála, Berzeviczy Sándorné, anyja Gergelynek, Kakas-Lomniczon, szint olly nagy a' maga nemében mint Imre a' férfiak közt, 's szint úgy tiszteletes mint a' fija a' maga nemeiben, de ezeknek gyengeségeik nélkül. – Lelkem tisztelettel hódol a' három szeretett árnyéknek.

49.

- 503, 607 [197] Kézsmárkot, hol tízedik esztendőmet éltem, megint meglátni, 's annyi esztendő után látni meg, a' Tátra' lábainál, mellyen az éjjel-esett eső reggelig kemény jéggé fagyta, hogy azt most jéghegynek nézhetém, és a' melly a' fel és le szálló²⁶⁶ nap' tüztől rózsaszínbe öltözve nyúla ki kopasz, fekete 's repedéses szirtjeivel az éjelepte hegyecskék' és dombok' sorából, – ott, hol nyelv, öltözet, lakás, élelem, mezei munka 's maga a' természet is előttem újak valának, vagy csak képekből ismertek, – hol a' szép és vad természetet a' maga téli vad szépségében láthatám – egy egész holnapot tölteni útban, 's olly helyeken hol csak kenyeret sem találhaték; – 's pártjára kelvén azoknak a' kiket most bosszú, legalább a' szenvedett bántások emlékezete nyomott; – példát²⁶⁷ adva tántoríthatatlanságomnak; – felejtve midőn bíró valék, melly felekezethez tartozom; – irtózva azon gaz játéktól, melly fél védeni igazságaikban a' magáit, ne hogy az igazságos védelem részre-hajlásnak mondathassék, – kedvelve azoktól, kik rettegenek tőlem míg nem láttak; – 's elhintve szavaim által, példám által a' jó' magvait – melly gyönyörű, melly irigylendő sors juta nékem, 's huszonhét esztendő's koromban! – Februáriusban tértem vissza Kassára, 's Jelentésemet benyújtám tisztelt Előljárómnak.

Az megolvasá azt, jött szobámba, 's megcsókola hogy reményinek megfeleltem.

50.

- 44, 79, 503, 608 Jelentésemnek egyik cikkelye fényt vona rám.

Sötét estve értem Hobgard Szepes Vármegyei városkába, mellyet egy szerencsétlen tűz, az első házan kezdve az utolsóig, elégetett, 's Szolgabíró Badányi, ki velem munkála, a' Plebánushoz hajtata be. Egy öreg Káplán jöve előnkbe, egykor Lutheránus és Prussziai Hadnagy, mert a' Plebánus elútazott. Midőn más nap tekintetbe vevém az iskolát, nagyobb előmenetelt találván itt mint sok helyeken, a' derék Tanítót a' Tanács' jelenlétében elhalmozám magasztalásimmal. De a' Tanító és a' Tanács minden érdemet a' távol levő²⁶⁸ Plebánusnak tulajdonítának, 's beszélék, hogy ez a' tiszteletes pap csaknem minden leczkén megjelen, hogy a' tanítást kiveszi a' Tanító' szájából; hogy a' gyer-

²⁶⁶ leszálló [Függőleges vonallal elválasztva.]

²⁶⁷ nyomott; példát [A gondolatjel sor fölé írt beszúrás.]

²⁶⁸ távollevő [Függőleges vonallal elválasztva.]

mekeket könyvekkel tartja; és mivel a' lakosokat a' tűz csaknem minden vagyonoktól megfosztá, 's így fijaik, leányaik iskolába nem játhatának, a' megjelentek közt minden-nap délelőtt és délután kenyérszeleteket osztogat. 1006

Melegen tett jelentésem jó órában ment a' Swieten' és Pászthory' kezeikbe; nem felejtém említeni hogy én a' Plebánust soha nem láttam, hogy vele semmi érintésben nem állok, 's a' Helytartó-Tanács 1787. August. 9d. kiadá a' rendelést, hogy a' Vice-Ispány Ludwig János Hobgárdi Plebánusnak fényes gyülekezetben függessze melyére az arany emlékpénzt.

Egy másik 1789. Május' 14d. költ rendelés Györki István Pataki Plebánust Swieten előtt előbb szóval, később írva is tett esedezésemre, Apátnak hirdettete.

51.

1010

Hivatali foglalatosságaim most Miskolczra, Egerbe, Jász-Berénybe, Hatvanba szólítanak. Illy közel Pesthez, éltem az alkalommal, 's bérepültem oda.

Septemviratus és Királyi-Tábla még ekkor Budán tarták üléseiket. Ennek Assessora Ócsai Balogh Péter úgy akará hogy jelenjek meg az Országbírájánál; [198] megtanítá, 608
hogy²⁶⁹ vele németül kell szólanom, és hogy ha *wie heisst man* reppenne ki száján, azt vegyem annak jeléül, hogy elmerülve gondolatjaiba, nem fogta fel a' mit hallott.²⁷⁰

Más nap tehát (1787. Aug. 1.) lemenék Múlatójába, a' Krisztínávárosban. [199]
A' kerti-ház' aijtája előtt üle, prémetlen térdig-érő mentében, dolmánnyal, kalap nélkül, 503, 608
mert a' hanyatlani-kezdő nap az udvar felé vetette árnyékát, 's pipázott. Előtte egy strimflis és parokás Úr. – Haja felverve fodorítója által; arcza verhenyeg; tekintete komor, hangja dörögő; dolmánya 's a' Commandeuri pántlika elpiszkolva étekkel, tobákkal. Feje jobb válla felé hajolva. Rézre metszett képe szerencsés kéztől jött.

[200] Gróf Niczky Kristóf midőn magamat 's hivatalomat megnevezém, elszalasztá 504, 608
a' hangot, 's átallá még egyszer elmondadni ki vagyok, átallá mondani *wie heisst man*-jait. – *Kommen Sie von Pesth?* kérdé rövid hallgatás után. Elmondám neki hogy Kassáról jövök, hogy Jász-Berényben egyesítettem a' Protestáns iskolát a' Catholicusokéval. –
[201] *So sind sie K...*? 608

[202] Tudni akará, mennyi iskolám van egyetemben, 's mennyije minden felekezet-nek, 's miért nincs a' magaménak csak egy is. – A' Reformátusok, mondám, Megyémnek alsó részeiben laknak, 's ott a' helységek nagyok, 's így iskolájok minden helyt vala, a' hol templomok vala; őket nem érinté az a' kir. rendelés melly a' templomot és iskolát nem bíró helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel alatt engedtetik, ha²⁷¹ elfogadják a' tanítás' új rendét. A' ki előttem viselé a' hivatal, iskoláji' számát leginkább Szepesben igyekezék szaporítani, mert a' Lutheránusok ott állítanak egyszerre igen számos iskolákat, 's a' Catholicusok' iskolájival teheté a' mit akara; én csak kilencz holnap olta szolgállok. Minekutána ez útbamban szerencsés valék rá-bírni a' Miskolczi Reformá- 504, 609

²⁶⁹ jelenjek meg <más nap, délután <ötkör> ötkör,> az Országbírájánál<.> <délután ötkör, a' Krisztínávárosi kertjében;> megtanítá, hogy [A törlésen belül a „délután” jav. ebből: „dél után”; a „megtanítá”-ban az ékezet lehúzva.]

²⁷⁰ a' mit <tőle> hallott.

²⁷¹ engedtetik, <meg,> ha

1010 tusokat, hogy igen rég olta bírt iskolájok a' Catholicusokéval egyesüljön, 's az igyekezetet a' Superintendens maga is elősegéltette; reménylenem kell, hogy dolgaim szerencsés menést vesznek, mert én magam is ezen felekezet' tagja vagyok, 's annál fogva bizodalomok hozzám nagyobb lehet. – Niczky bővebb híreket kívána a' Superintendens felől, 's kivált azt hallá örömmel, hogy az öreg, de az új idők lelkében él. Meghagyta, vigyem meg neki hálás köszöntését a' szép példaadásért; magamnak pedig fejtegette melly szép ponton állok, 's melly jóltevő idea az, hogy a' hon' polgárai egy iskolában neveltetvén, egymáshoz szoktassanak, vallásbeli különbözések sértetlenül maradván. – Most zsidó iskoláimról teve kérdéseket, és ha meg lehetek e elégedve azoknak Tanítójikkal. Akarnám, ez vala feleletem, hogy sok keresztyén iskoláimban hasonlókat találhatnék; egyike, mondám, ismerte Mendelssohnt, 's többnek született mint csak gyermekek' tanítójának.

321, 504, 609 [203] Mintegy félóráig szóla velem. Akkor bal tenyerére támaszkodva felemelkedék, 's egy mondással ereszte el, honnan láthatám, hogy megjelenésem nála nem vala kedvetlen. – A' strimflis Úr Helytartói-Tanácsos, egykor Prof. Lakics vala.

504, 609 [204] Niczky gyűlölt és szeretett ember vala a' maga korában. Nagynak minden hitte, jónak csak a' kik közelebből ismerék. – Rájnistól, az igen jó fejűtől tudom, hogy midőn Niczky Fő-Directora volt a' Tudományoknak²⁷² a' Győri Kerületben, hol Rájnis tanított, Niczky bé vala árulva Theresia előtt, 's a' Császárné gondjait Rájnis csendesíté el. – Nagy²⁷³ baj az emberre, de nagy szerencse az ügyre, ha a' kormányon ülő messzére megelőzi korát és körét; nagy baj, ha a' vezetett nem érti a' vezetőt; az pedig, ha a' vezetőnek nem lehet magyarázni, miért vezet így, és nem amúgy, legnagyobb baj, 's mind az emberre mind az ügyre. [205] A' kétes esetekben az ember' érdemének bizonyos barometruma az, ha a' gyanúba-vettet szeretik a' jók; 's Niczky ezzel dicsekedheték. [206] – Kamarai Tanácsos D'Ellevaux-nak bizonyos alkalommal ezt mondotta: *Der wahre Staatsmann muss bey gewissen Fällen die ganze Last der Beschuldigungen über sich nehmen; sonst verirrt sich alles.* – Egy valaki nagyon ohajtá tudni, mit csinál az öreg, 's ez azt megsejtette. Hozzá izent, hogy korán reggel légyen nála. Az megjelent, 's még ágyban lelé Niczkyt. – Csak tessék várni; mingyárt; mondá ez. – Megitták a' reggelit,²⁷⁴ megették az ebédet, meg a' vacsorát is, 's Niczky még is tartóztatá. – *Ich lebe so, wie heisst man, Tag zu Tag; gute Nacht*, mondá neki, 's éjfél²⁷⁵ felé eresztette el.

52.

504, 610 [207] De midőn örülve emlegetem jó órámat, melly Niczkyhez vezérle, pirúlva kel-lene emlékezmem egy másikról, melly felette rosszúl üthetett volna ki, ha Védangyalom nem segélet volna bajomban.

Egy nap – ekkor e, vagy más eszt., nem egész bizonyossággal tudom, mert itt jegyzésimben hézagok vagynak – nem levén szállásán Kovachichot (áltellenben azon

²⁷² Tudományok[...] [Átírás.]

²⁷³ el. Nagy [A gondolatjel sor felé írt beszúrás.]

²⁷⁴ Megitták <az ebé> a' reggelit,

²⁷⁵ neki, 's <elersztette> éjfél

gyalog úczával melly a' Fortúna' déli falai mellett a' Duna felé vonódik;²⁷⁶ a' ház' ablakai 1010 nyugotra nyílnak; annak éjszaki kétablaku szobájában Kovachich lakott, 1793.²⁷⁷ az egyablakújában H—czy, az első emeleten), tiszti-dolgozójában keresém fel, a' Kamaránál. – Nincs időm, monda; igen siető dolgot adtak; de mingyárt üti a' tizenket-tőt; 's addig kész leszek. Jer Terstyánszkihoz. – Belépvén velem ehhez, német nyelven kéré, szenvedné meg hogy nála maradhassak, míg majd értem jó. – Terstyánszkin szür-ke kabát vala, fekete selyem nadrágocskával fejr strimflivel: én sötétké frakkban valék, veres gallérral és hajtékkal, 's fejr lajblival és nadrágocskával, 's strimflivel, 's mind Terstyánszki mind és papucsban; 's öltözetem nem szűrhatta szemet, mert ekkor sokan így járánk. – Sejtém én hogy az általam öltözetéről Buchhalter forma valami-nek nézett ember sullyocskát akar adni magának, de a' Buchhalter formák úgy szok-tak; 's jónak látam úgy tenni mintha meg nem sejtettem volna. – A' Swieten' systemjének jó vagy nem jó volta felől kezdé velem a' beszédet. – Éreztetni akarja, mondam magamban, hogy ért a' dologhoz; 's látván hogy a' dologhoz jól tud, öröm-mel felelék vala kérdéseire, ellenvetéseire, ha megkínált volna üléssel; mert a' hév nap és a' sok járás nagyon eltikkasztott. Már kérni akarám Herr von Terstyánszkyt, engedje hogy ülhessek, de a' Buchhalternek nem akarék semmit köszönni; 's minthogy dereka-mat alig bírtam, hátamat megvetém a' falhoz. Még úgy is alkalmatlan lévén az állás, búcsút vevék Herr von Terstyánszkitól, nem tisztelettel, hanem csak tekintettel. Az nekem bántó kegyelemmel nyújta kezét. Kéteskedém, elfogadjam e. Elfogadám még is, de könnyedkén, 's éreztetém vele, hogy az nincs a' rendben. Mentem, 's a' Kovachich' szállása előtt leültem.

Még sokan vannak a' kik Kovachichot ismerék, 's emlékeznek mint hajlonga ez de-rekával, két kezével, midőn valamely bohó történet kaczagásra fakasztotta. Jött ő is, 's mihelyt engem megpillanta, elkezdte nevetni, hajlongani, 's hányá kezeit, mintha min-den el volna veszve. – Tudod mit kaczagok? – Hogy tudhatnám? – 'S kinél hagyálak én téged? – Terstyánszkinak mondtad. – De ki tehát az a' Terstyánszky? – Én Buchhalterteknek nézem. – Vevé észre hogy olly valaminek; no ti megjárátok egymás-sal! Gondold el: a' mint neki megnevezélek, 's ő téged ebben a' veres gallérú haczukában megpillanta, felkiálta magában: Mi lesz a' nevelésből, ha iskoláink' kormányára illy úczakoptatók állítatnak! 's néked álla hogy megexaminál 's halálra csipked. Hiszen ez a' Terstyánszky épen az az Udv. Consiliárius, a' ki a' tanulás²⁷⁸ reformálásán együtt dolgozék Ürményivel. Kérlek az Istenért, mit öltözől így! – De hát a' te Illustrissimusod miért így? kérdém, de megszeppenve. – Megvan; hagyjuk abba! Mind a' mellett rám parancsola, köszöntselek, 's tégyelek bizonyossá, hogy örvend látásodnak.

[208] Mint itt járék rosszúl haczukámmal, úgy egy más helyt koszperdemmel. Kicsínységek, de beszélem, mert festik a' kort.

²⁷⁶ vonódik(<)>;

²⁷⁷ lakott, <nehány> 1793.

²⁷⁸ tanulás'<.>

497, 604, 1000

[209] Egy Bécsemben szolgáló magyar, iskolai ismerősöm, 's most Kir. Tanácsnok, de csak titulussal, rá beszéle, öltözzem strimflibe, még ha nagy helyre megyek is. Ellenkezém, de azt mondá, hogy neki, Bécs' lakosának, azt jobban kell tudni. Hittem a' gonosz Tanácsadónak, 's úgy jelenék meg a' Referendárius Pászthory' ebédjénél, papucsban, nagy csattal, koszperddel, hajtáskával.

Belépvén az ebédlőbe, megrezzenék midőn a' falról Gróf Szécsényi Ferencz, Skerlecz Miklós, Szily, Somsics Lázár nézének le rám,²⁷⁹ Obester Draskovics János pedig, mostoha fija a' Hadi-Marsal Nádasdinak, kinek szemeit a' Festő földre sülyesztette, pirúltni látszék érettem. A' cseléd előttem ajtót nyitá, 's Pászthory elnémúlva fogadott. – Könnyű képzelni, melly kínok közt ültem az ebédnél, 's melly nyugtalanul vártam, hogy mehessek.

174, 321, 620, 1031

[210] Egy későbbi Bécsi útam alatt (Novemb. 1789.) megjelenék Gróf Zichy Károlynál, az Országbírónál, magyarba öltözve. – Egy Obester, egy Pap, és én váránk, míg szobájából kijő, 's mégyen széket venni a' Helytartó Tanácsnál. Egyik cselédje kyriejét²⁸⁰ (moldon hamuszín köpönyegét) tartá készen két kezében; ez mellett az ajtó' másik felénél a' másik cselédje kalapkáját, koszperdkéjét. Nyílék az ajtó, 's az ifjú Országbírája kilépe, fodrozott fővel, hajtáskával, nadrágocskában, strimfliben, papucsban, 's az egyik cseléd kezébe adá kalapját és kardikóját, a' másik válára ereszté a' köpönyegét. – *Wer sind Sie? – Obrist bey... Was machen Sie hier? – Ich reise zur Armee nach Belgrad. – Wünsche glückliche Reise.* – Illy könnyedkén vala elvégezve a' Pap is. – Engem öt órára parancsola magához.

1028

[211] Gróf Eszterházy Miklós, Követünk az Orosz Udvarnál, az 1764diki Dietán magyar ruhát vona valaha magára. Testvér öccse az akkor Váczi, tovább Egri Püspök felkiálta: „Hála Istennek, hogy Kemedet valaha a' maga bőrében láthatom.”

²⁷⁹ nézének rám, [A „le” sor fölé írt beszúrás.]

²⁸⁰ Kyriejét [Átírás, és lapszélére írt javítás is.]